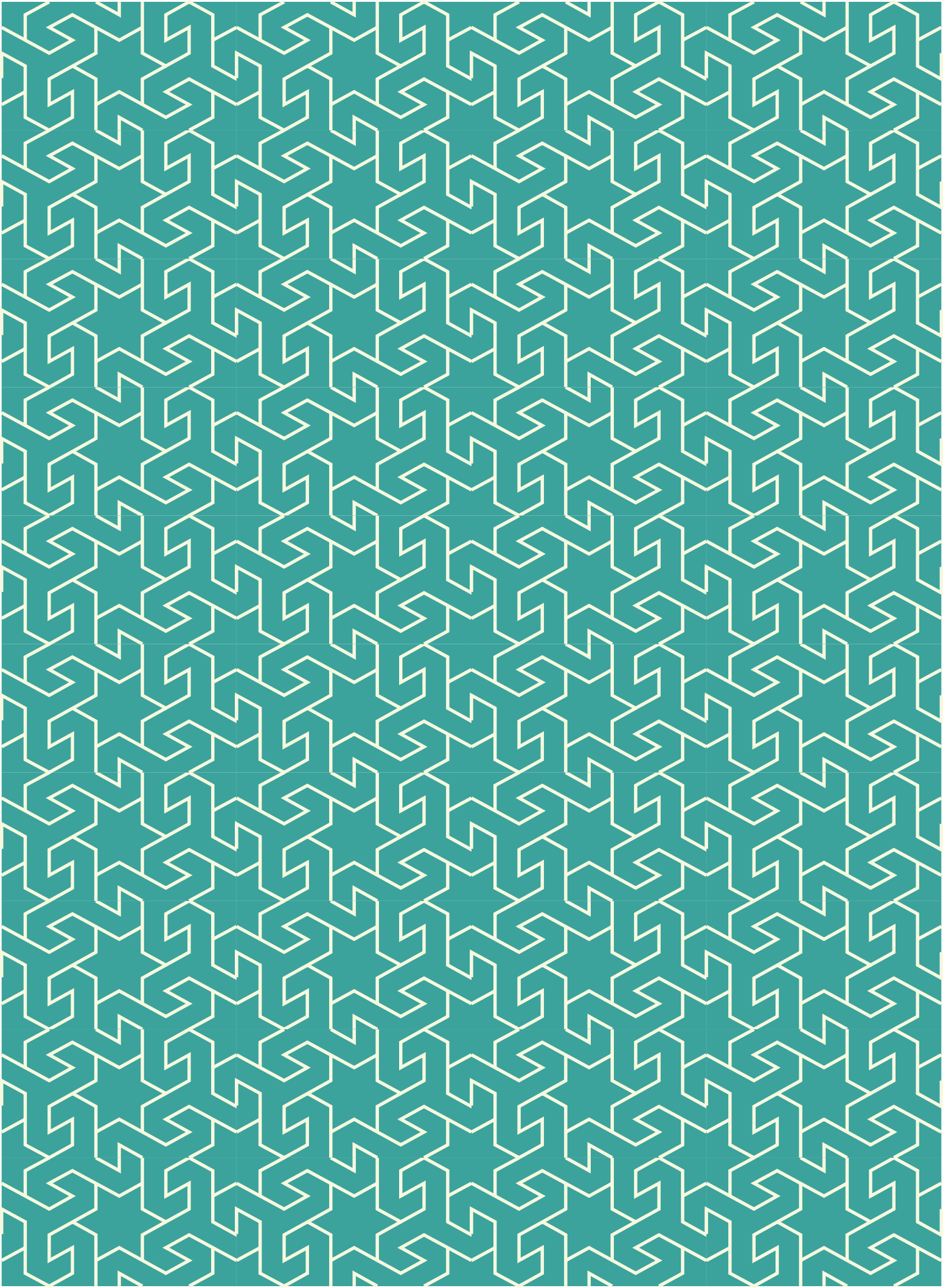
KONYA KİTABI
XVI

I. CİLT

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

KONYA TİCARET ODASI
1882
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

yeni ipek yolu
DERGİSİ ÖZEL SAYISI

KONYA KİTABI
XVI

KONYA TİCARET TARİHİ

Editörler

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ

Prof. Dr. Caner ARABACI

Editör Yardımcısı

Dr. Öğretim Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU

KONYA - 2018

ARKA KAPAK FOTOĞRAFLARI

II. Kılıç Arslan, Konya, H. 573, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 1060
II. Süleyman, Konya, H.597, Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter No: 8355
II. Süleyman, Konya, H. 597, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2165
II. Keyhüsrev, Konya, H. 635, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2659
II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2741
II. Keyhüsrev, Konya, H. 641, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 4988
II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, American Numismatic Society Collection, Envanter No: 1962.126.2
3 Kardeşler, Konya, H. 648, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2807
II. Keykavus, Konya, H. 653, Özel Koleksiyon (Koleksiyon sahibi isminin yazılmasını istememiştir)
Siyavuş, Konya, H. 675, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 5921

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE
1882

yeni ipek yolu
DERGİSİ ÖZEL SAYISI

KONYA KİTABI XVI

İMTİYAZ SAHİBİ
Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Selçuk ÖZTÜRK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Özhan SAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mustafa AKGÖL

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ
Prof. Dr. Caner ARABACI

EDİTÖR YRD.
Dr. Öğ. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU

YAYIN KURULU
Abdullah ACIBADEM
Arif AYYILDIZ
Mustafa KARAMERCAN
Salih ÖZKAN
Teoman YILMAZ

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN BİLİM KURULU
Prof. Dr. Hasan BAHAR
Prof. Dr. Doğan YÖRÜK
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
Doç. Dr. Hüseyin MUŞMAL
Dr. Öğr. Üy. Aziz AYVA
Betül TEOMAN

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ
M. Fatih ÖZSOY

GRAFİK TASARIM
ÇİZGİ MEDYA
Mehmet ÇAKIR
Telefon : 0 507 443 81 07
www.**cizgimedya**.net

KAPAK TASARIM
M. Fatih ÖZSOY

BASKI-CİLT
Damla Ofset Matbacılık Ve Tic. A.Ş.
Büsan Özel Organize Sanayi Fevzi Çakmak Mah.
10631 Sk. No: 4 • Karatay / Konya
Telefon: (0332) 345 00 10

Basım Sertifika No: 14972

BASIM TARİHİ
MAYIS 2018

YAYIN TÜRÜ
YEREL, SÜRESİZ

İLETİŞİM ADRESİ
Konya Ticaret Odası
Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Vatan Caddesi No:1 42040 Selçuklu/KONYA
Telefon : +90 332 221 52 94 • +90 332 221 52 95
Faks : +90 332 353 05 46
Internet : www.kto.org.tr
E-posta : basin@kto.org.tr • basyay@kto.org.tr

KTO Karatay Üniversitesi
Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad.
No:130 42020 Karatay – Konya
Tel: 444 12 51(Pbx) • Faks: 0 332 202 00 44
www.karatay.edu.tr • bilgi@karatay.edu.tr

ISBN: 978-605-137-685-1

• Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na ve KTO Karatay Üniversitesi'ne aittir.
• Kitapta yayınlanan yazılar, kaynak gösterilerek alınabilir.
• Makalelerdeki görüş, düşünceler, görseller ve bilimsel materyallerin, hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ***10***

ÖNSÖZ ***12***

İLK ÇAĞ KONYA TİCARETİ

Konya Çevresinde Madencilik Öncesi Obsidyen-Doğal Cam ve Ticaret Hayatındaki Yeri
Kerim KOÇAK *23*

Neolitik Çağ'da Konya'da Ticaret
Hasan BAHAR
Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ *33*

MÖ 2. Binyıl Ticaretinde Konya'nın Yeri
Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ *41*

Demir Çağında Konya Ve Çevresi Ticaret Hayatı
Hasan BAHAR *53*

Hititler Döneminde Konya ve Çevresinde Ticarî Hayat Üzerine Kısa Bir Değerlendirme
Güngör KARAUĞUZ *69*

Ticaret Yollarının Dinlerin Yayılmasına Katkısı: Hıristiyanlık ve Konya Örneği
Fatih Mehmet BERK *77*

Hellenistik Dönem'de Konya'da Ticaret
Mustafa ARSLAN *91*

Roma Ticaret Hayatı ve Iconıum Sikkeleri
Murat TURGUT *111*

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

Anadolu Selçukluları Dönemi Konya Ticaret Yolları
Şükrü DURSUN
Remzi DURAN *127*

Konya Darplı Anadolu Selçuklu Sikkeleri
Betül TEOMAN *147*

Türkiye Selçuklu Devletinin Başkenti Konya'da Esnaf Örgütlenmesi
Yusuf KÜÇÜKDAĞ *167*

Karamanoğulları Beyliği ve Konya Ekonomisi
Hüseyin KAYHAN *191*

OSMANLILAR DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya'da Kadı Sicillerinde Ticaretle İlgili Dava Zabıtları
Mustafa GÜLCAN *203*

Konya'da Üretmek Ve Tüketmek: Selçuklu'dan Osmanlı'ya Konya Çarşısı
Alaattin AKÖZ *209*

XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar
Doğan YÖRÜK *229*

XVI. Yüzyılda Konya'da Ticari Faaliyetler ve Fiyat Artışları
Rahime Hülya ÖZTÜRK
Abdulkadir BULUŞ *249*

Osmanlı Konya'sında, Yiyecek ve Eşya Fiyatları Üzerine Bazı Değerlendirmeler
Bayram ÜREKLİ
Hüseyin MUŞMAL *259*

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konyalı Tüccarların Faaliyetleri Kapsamında İç Ticarete Konu Olan Emtia
Rümeysa BİLGİLİ KARS *309*

XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'ya Gelen Tüccarların Ticarî Faaliyetleri
Rümeysa BİLGİLİ KARS *323*

XVIII. Yüzyılda Konya Mukataaları
Doğan YÖRÜK
Eşref TEMEL *333*

Tanzimat Döneminde Konya'da Faaliyet Gösteren Bazı Yabancı Esnaflar ve Tüccarlar
Bayram ÜREKLİ
Hüseyin MUŞMAL *355*

Vali Mehmet Ferid Paşa'nın Konya Ticaretinin Gelişmesine Dair Faaliyetleri
Bayram ÜREKLİ
Hüseyin MUŞMAL *367*

SUNUŞ

Değerli okuyucularımız,

Konya'nın tarihten günümüze tüm değerlerini kalıcı hale getirmek için planlı ve kapsamlı çalışmalar yapmaya devam ediyoruz. Konya Ticaret Odası ve KTO Karatay Üniversitesi olarak şehrimizin ekonomik ve sosyal yaşamını, tarihî ve kültürel değerlerini ele alan **YENİ İPEK YOLU DERGİSİ KONYA KİTABI XVI**. özel sayısı olan **KONYA TİCARET TARİHİ'**ni sizlerle paylaşmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

Konya birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihi, kültürel ve ekonomik alanlarda önemli birikimleri olan bir şehirdir. Yerleşimi çok eski dönemlere, Prehistorik Çağ'a dayanmaktadır. Konya'nın merkezinde yer alan ve aynı zamanda bir höyük olan Alâeddin Tepesi ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucu prehistorik çağ içinde gerek Neolitik (Cilalı Taş Devri) ve Kalkolitik gerekse Erken Bronz Çağlarına ait kültürel bulgulara rastlanmıştır. Yine Karahöyük ve en eski, en gelişmiş Neolitik yerleşim merkezi olan Çatalhöyük'te elde edilen bulgular, sosyal ve kültürel yaşam, ekonomik faaliyetler bölgemizin ve şehrimizin tarihinin derinliklerinin en güzel ispatıdır.

Böylesine zengin bir birikimi bünyesinde barındıran Konya'nın; tarihi, kültürel, sanatsal ve ekonomik alanda bu birikimlerini yazılı hale getirmek, tarihe not düşmek, gelecek nesillere aktarmak çok önemlidir.

Konya Ticaret Odamız ve KTO Karatay Üniversitemiz de her zaman bu birikimlerin farkında olan, tarihî ve kültürel değerlerine sahip çıkan, özümseyen ve bu değerleri yazılı hâle getirerek gelecek nesillere aktaran kurumsal bir yapı sergilemiştir. Her iki kurumumuzda da bu çerçevede çok sayıda eser yayımlanmış ve yayınlanmaya da devam edecektir. Odamız ve Üniversitemiz her zaman tarihî bilgi ve belgelerin korunmasına yönelik çalışmalara projelere destek verme gayreti içerisinde olmuştur. Bugüne kadar yayımladığımız eserlerle tarihe not düşmeye gayret ettik. XVI. sayısına ulaştığımız özel sayılarımızda çok sayıda özgün makale ve araştırma yazıları yayımlandı. Yayınlarımızda; Anadolu'muzun ve şehrimizin sosyo-kültürel kimliğini ve bilimsel profilini ortaya çıkarmaya çalıştık. Özel sayılarımızın alanında tek kaynak olma noktasında önemli bir yere geldiğini görmek bizlere büyük mutluluk veriyor. Bugüne kadar yayımlanan özel sayılarımız ilimizin, ülkemizin kültürel ve ekonomik tarihine ışık tutuyor, bilim çevrelerine ve araştırmacılara kaynak oluyor. İnşallah bu misyonunu sizlerin de ilgi ve desteği ile gelecek yıllarda da sürdürecektir.

Değerli okuyucularımız,

Literatür taraması yapılarak Konya Ticaret Odası yayınları arasında işlenmemiş yeni konuların ele alınmaya çalışıldığı özel sayılarımızda XVI. sayıya ulaşmış bulunuyoruz. Her sayıda değişik konuların ele alındığı özel sayılarımızda bu yıl ki araştırma konusu "Konya Ticaret Tarihi" olarak belirlendi. Konya ticaret tarihinin sadece birkaç cilde sığacak kadar az olmadığını, bu alanda tarihi zenginliğin ve dolayısıyla Konya'nın birikiminin oldukça fazla olduğunu biliyoruz. Ancak alanda yapılan çalışmaları ve yeni araştırmaları imkanlarımız ölçüsünde sizlere aktarmaya gayret ettik. Arkadaşlarımız KTO yayınlarını taradığında Konya'nın ticaret tarihine ilişkin toplu bir çalışma yapılmadığını, özel sayılardan birisinin de bu alana ayrılması gerektiğini ifade ettiler. Böylelikle bir özel sayımızı da Konya ticaret tarihine ayırmış olduk. Konu çok geniş ve kapsamlı olduğundan bazı konular eksik kalmış olabilir. Bu konuda siz değer-

li okuyucularımızın ve akademisyenlerimizin anlayışına sığınarak bu yayınımızı sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Bu yayınımıza konu çeşitliliği ve geniş kapsamlı olması dolayısıyla zevkle okuyabileceğimiz çok ilginç çalışmalar geldi. Araştırmacılarımız çağlara, dönemlere göre Selçuklu, Beylikler, Osmanlı, Cumhuriyet Dönemi ticareti ve bu dönemde kullanılan paraları, ticaret yollarını, kervansarayları, mekanları ve bunların Konya ticaretine etkilerini ele aldılar. Bu coğrafyada medeniyetler kurmuş; Hititler, Frigyalılar, Urartular ve Lidyalıların ticarete etkilerini araştırarak ilginç çalışmalar ortaya çıkarmaya çalıştılar. İlk çağlardan başlayarak oluşturulan yaşam ve bu dönemlere ait ekonomik faaliyetler ile Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait daha birçok çalışma titiz bir şekilde hazırlandı. Selçuklu dönemine ait ekonomik hareketlilikler, Osmanlı'nın ekonomik yapısı, borçları ve bu borçlara çözüm arayışları ile ilgili Konya'da yapılan çalışmalar, Osmanlı'da özellikle XVII. yüzyılın sonlarından itibaren devletin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik devreye soktuğu mukataa sisteminin bu sıkıntıyı gidermede ne kadar başarılı olup olmadığı ve XVIII. yüzyıl Konya mukataaları ile ilgili bizlere o döneme ait bilgiler sunan bilgi ve belgelere yer verildi. Cumhuriyet döneminde Konya'da kurulan milli bankalar, şirketler, ekonomik hareketlilikler, Ahilik Teşkilatı, esnaf örgütlenmeleri gibi çalışmalara yer verilmeye çalışıldı. Oda yayın tarihine ilişkin yeni belgelere yer verildi. Konya Ticaret Odası'nın bilinen ilk süreli yayınının 1933 yılında başladığını, aynı yıl haziran ayında kapatıldığını, 1965 yılında Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi adı ile yeni bir gazete yayımlandığını öğreniyoruz.

1900'lü yıllardan başlayarak savaş ve buhran yıllarında arşivlere ve önemli bilgi belgelere yeterince sahip çıkılamadığından maalesef birçok bilgi ve belge kaybolmuş, bilinçsiz bir şekilde yok edilmiş. Araştırmacılarımız bulabildikleri belgeleri bu yayında bizlerle paylaştı. Bu anlamda hem bilime katkıda bulundular hem de tarihimize ışık tutacak yeni çalışmalar ortaya koydular. Böylece ekonomi tarihimize ilişkin zevkle okuyabileceğimiz, önemli bilgi ve belgeleri görebileceğimiz bir kaynak daha meydana gelmiş oldu.

Değerli okuyucularımız,

Yeni bir eseri daha ortaya çıkarmanın mutluluğunu sizlerle paylaşıyoruz. Bu anlamda **"Konya Ticaret Tarihi"** konusu ile yayımlanan **Yeni İpek Yolu Konya Kitabı XVI. Özel Sayımızın** editörlüğünü yapan Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞ'a, Prof. Dr. Caner ARABACI'ya ve Editör Yardımcısı Dr. Öğr. Üy. Şerife Özkan NESİMİOĞLU'na çok teşekkür ediyoruz.

Yine bu sayımıza makale vererek çalışmalarını bizlerle paylaşan değerli akademisyenlerimize, yazarlarımıza, KTO Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğümüze, hazırlanmasından yayınlanmasına kadar emeği geçenlere çok teşekkür ediyor, yayınımızın fayda sağlamasını temenni ediyorum.

Selçuk ÖZTÜRK
Konya Ticaret Odası
Yönetim Kurulu Başkanı

ÖN SÖZ

Konya Ticaret Odası'nın, Konya Ticareti ve ekonomisine yönelik mesleki hizmetleri dışında Konya kültür ve eğitim hayatına da büyük hizmetleri vardır. Konya ekonomik, ticari ve kültürel yaşamı hakkında pek çok kitap ve İpek Yolu Konya Kitabı serisi ile pek çok derlemeye imza atan Konya Ticaret Odası'nın son Konya Kitabı projesinin konusu "Konya Ticaret Tarihi" olarak belirlendi.

Bir yılı aşkın bir süredir süren çalışmalarımızın sonucunda hazırlanan bu çalışma konu olarak Konya Ticaretini ele almaktadır. Çalışma hazırlıkları kapsamında alanında uzman geniş bir yazar ve akademisyen grubu ile yapılan toplantılarda, temel ana başlıklarla ve bu başlıklarla ilgili alt başlıklar oluşturulması kararına varıldı. Yazı çağrısına çıkılırken de bu başlıklara uygun çalışmalar yapılması hedeflendi. Yazı çağrısı dışında bazı konular ise alanındaki uzman kimselere sipariş verildi. Temel ana başlıklar ve alt başlıklar şu şekilde belirlendi:

Konya Ticaret'i (İç-dış ticaret, ticarete konu olan ürünler, ticari ödeme yöntemleri ve araçları, tüccarlar ve iş ortaklıkları yöntemleri)

Ticaret Yolları, (Ticaret Rotaları, Şose Yollar, Demiryolları)

Ticaret Mekanları, (Pazarlar, Panayırlar, Fuarlar, Sergiler)

Ticaret Kurumları, (Ticaret Mektebi, Ticaret Mahkemesi)

Ticaret Örgütleri, (Ahilik Teşkilatı, Loncalar Konya Ticaret Odası, Borsası, vb.)

Sonuç olarak, planlanan çalışma takvimi biraz aşılsa ve bazı planlanan yazılar gelmese de oldukça hacimli bir çalışma ortaya çıktı. Bu çalışma ile Konya Ticaret Tarihi derli toplu bir biçimde oluşturuldu. İlerde bu çalışmada olmayan diğer konu ve başlıklarla Konya Ticaret Tarihi alanındaki bilgi birikimi artacaktır kuşkusuz. Editörler Kurulu, bu çalışmanın diğer çalışmalara da örneklik teşkil edecek bir içeriğe sahip olmakla projeden beklenen hedeflerden birisini gerçekleştirmiş olduğu kanaatini paylaşıyor.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta proje fikrini belirleyen KTO yönetimine, Ali Deresoy Bey'e, alanındaki pek çok uzman yazarlarımıza ve birlikte çalıştığım diğer editör arkadaşlarım Prof. Dr. Caner Arabacı ile Dr. Öğr. Üy. Şerife Özkan Nesimioğlu'na teşekkürü bir borç biliyorum. Bu çalışma esnasında projenin yürütülmesinde birlikte çalıştığımız Konya Ticaret Odası Basın Yayın'dan sevgili Mustafa Akgöl'e de ne kadar teşekkür etsek azdır. Grafik tasarım ve mizanpajda bizimle birlikte olan Mehmet Çakır Bey'e de teşekkür ediyoruz.

Editörler olarak, çalışmanın Konya kültürü ve Türk bilim dünyasına katkı yapmasını ve başka çalışmalara ışık tutmasını umuyoruz.

KONYA TİCARET TARİHİNE ÖN SÖZ

Konya Ticaret Tarihi, genel olarak Konya Ticareti, ticaret yolları, ticaret mekânları, ticaret kurumları ve ticaret örgütleri başlıklarında özgün çalışmadan oluşmaktadır. Tarihsel olarak İlk Çağlar'dan günümüze kadar olan dönemde Konya Ticaretini belirleyen kurumsal yapılar ve beşeri ilişkilerin önemli bir bölümünün ortaya konulması hedeflenen bu çalışma ile temel bir başvuru eseri ortaya çıkmıştır. Tematik bu tür kitapların, ele aldığı konu ile ilgili daha bütüncül bir bakış açısına sahip olunmasına yapacağı umulan teorik ve pratik yararlar çok sayıdadır. Kitapta çok sayıda ticaretle ilgili aktörler, araçlar, mekânlar ve uygulamalar hakkında makale yer almaktadır. Bu makalelerin her biri konunun uzmanlarının bakış açısını yansıtmakla beraber hepsinin ortaya koyduğu temel bulgu, Konya'nın tarihin her döneminde ticari olarak önemli bir merkez olduğudur.

İLK ÇAĞLARDA KONYA TİCARETİ

Kerim Koçak, "Obsidiyen" başlıklı çalışmasında Çatalhöyük civarındaki buluntulardan hareketle alet yapımında kullanılan keskin volkanik taşlardan olan Obsidiyeni ele almaktadır. Çalışmada, Neolitik Çağ'daki yerleşim yerlerinde ticaretin kanıtlarından biri olan Obsidiyen'in elde edildiği en önemli bölgelerden biri olan Hasandağı ile ilişkili Çatalhöyük buluntuları incelenmektedir.

Hasan Bahar ve Hatice Gül Küçükbezci, "Neolitik Çağ'da Konya'da Ticaret" başlıklı çalışmada, Çatalhöyük'teki bulgulardan hareketle ticarete konu olan ürünleri ve ticari ilişkileri incelemektedir. Buna göre neolitik çağda Konya civarında ticarete konu olan başlıca ürünlerin, obsidiyen, deniz kabukları, kereste, boyar maddeler ve taşlar olduğu belirlenmektedir.

Hatice Gül Küçükbezci, "MÖ 2. Binyıl Ticaretinde Konya'nın Yeri" başlıklı makalesinde, Tunç Çağı'nda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Konya Ticaretini ele almaktadır. Kanes (Kültepe)'den gelen rotaların Konya ile bağlantıları üzerinden Konya ve yöresinde bakır ticaretinde önemli bir yerleşim olan Purushaddum'un muhtemel yerlerinden birisinin Konya Karahöyük olduğunun öne sürüldüğüne değinen Küçükbezci, höyük kazılarında çıkan mühür gibi buluntularla ticaret yaşamına dair belirtileri tartışmaktadır.

Hasan Bahar, Demir Çağı'nda Konya ve yöresindeki ticari bağları ortaya koyduğu çalışmasında özellikle Orta Demir Çağı'nda Konya'nın Doğu Akdeniz Ticaret bağına bağlı olduğunu gösteren bulgulardan söz ettiği, "Demir Çağı'nda Konya ve Çevresi Ticaret Hayatı" başlıklı çalışmasında Alaattin Tepesi, Sızma Höyük, Karapınar Ali Tepesi ile Çumra ve Seydişehir Çavuş Höyük gibi yerlerdeki Orta Demir Çağı buluntularından söz etmektedir. Çalışmada, Deniz Kavimleri göçü ile sona erdiği bilinen Hititler sonrası dönemde Hatunsaray gibi merkezlerdeki yerel beyliklerdeki tarım ve ticaret ilişkisi ortaya konulmakta ve Konya'nın Friglerin güney ticaret yolları üzerinde yer aldığına işaretle, Demir Çağı'ndaki tüm yerleşim yerleri belirlenmektedir.

Güngör Karauğuz, "Hititler Döneminde Konya ve Çevresinde Ticarî Hayat Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasında, Konya'nın Hitit İmparatorluk eserlerinde Aşağı Ülke, Tarhuntaşşa ve Hulaia Nehri ülkesi olarak üç farklı tabirle anıldığını; bölgenin Hitit hâkimiyetinde olduğu ve Hititlerin Mısır ile savaşında II. Muwattalli'nin devlet arşivlerini bölgeye taşıdığına değinilmektedir. Konya'nın dönemdeki ticari yol güzergahları ile başta susam, susam yağı, bal, köle, tahıl, şarap, sığır, koyun, katır, merkep, gümüş, altın, lapislazuli, demir, bronz ve kalay gibi malların ticaretinin Konya ve yöresinde yapıldığına değinilmektedir.

Fatih Mehmet Berk, "Ticaret Yollarının Dinlerin Yayılmasına Katkısı: Hıristiyanlık ve Konya Örneği" başlıklı çalışmasında dinlerin ticaret yaşamı üzerindeki etkisini incelemektedir. Hıristiyanlık özelinde, misyonerlik yollarının İconium'a uğramasının Konya'nın bir ticaret merkezi olmasına ne gibi katkılar sağladığını tartışmaktadır. Çalışmada, özellikle Yeni Ahit'te isimleri geçen Antioch (Yalvaç), Iconium, Lystra (Hatunsaray) ve Derbe'nin, hem ticaret yolları üzerinde hem de Paul gibi misyonerlerin seyahatlerinde uğradığı merkezlerden olduğu hususuna vurgu yapılmaktadır.

Mustafa Arslan'ın Hellenistik dönemde Konya Ticaretini ele aldığı, "Hellenistik Dönem'de Konya'da Ticaret" başlıklı çalışmasında, M.Ö. 323-31 arası dönemde Konya'nın Greklerin kolonisi iken yerel pazarlara yönelik üretim yapılan

bir merkez olduğunu öne sürdüğü iddiası, Konya sikkelerinin alanlarının dışında nadiren bulunmuş olmasına bağlanmaktadır. İkonium'un tuz, maden, canlı hayvan ve köle satıp dışarıdan ihtiyacı olan ürünleri alan bir ticaret dengesine sahip olduğu ve o dönem de ulaşım maliyetlerinin yüksekliği yüzünden iç bölgelerin yeterince gelişememesinin bir örneğinin Hellenistik dönem Konyası olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Murat Turgut'un "Roma Ticaret Hayatı ve Iconium Sikkeleri" başlıklı çalışmasında, Güney Ticaret Yolları üzerinde bulunan Roma dönemi Konya sikkeleri incelenmektedir.

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

"Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Ticaret Yolları" başlıklı çalışmada Şükrü Dursun ve Remzi Duran, Miryakefalon Zaferi sonrasında, Konya'nın kuzey-güney ve batı-doğu ticaret yollarının kesişim noktalarından birisi olarak Konya'nın Anadolu Selçuklu Dönemi'ndeki alt yapısında meydana gelen gelişimleri incelemektedir. Çalışmada Konya-Aksaray, Konya-Akşehir-Afyon-Karahisar arasındaki 2 ayrı yol, Konya-Beyşehir-Antalya, Konya-Seydişehir-Antalya arasındaki 3 ayrı yol, Konya-Karaman-Ereğli arasındaki 3 ayrı yol, Konya-Bozkır-Alanya arasındaki 2 ayrı yol ile Konya-Ankara arasındaki güzergahlar üzerindeki başta kervansaray ve hanlar olmak üzere yollar incelenmektedir.

Betül Teoman, "Konya Darplı Anadolu Selçuklu Sikkeleri" başlıklı çalışmasında, Kutalmışoğlu Süleyman tarafından kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin çevresinde bulunan ve rekabet halinde olduğu kültürlerle karşılıklı etkileşim içerisinde oluşturduğu kendine özgü kültürün Anadolu Selçuklu sikkelerine etki ettiğini öne sürmekte ve Anadolu Selçuklu dönemine ait ilk sikkenin I. Rukneddin Mesud (1116-1155) ait olduğunu ortaya koymaktadır. Konya'da basılan ilk sikkenin ise II. Kılıç Arslan (1155-1192) dönemine ait olduğunu tespit etmektedir. Teoman çalışmasında, Konya'da basılan 42 adet sikkeyi kronolojik olarak tanıtarak Anadolu Selçuklu Devleti'nde paraları tanıtmakta ve ticari değişim aracı olarak ticaret ile para arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Konya'da basılan paraların vezinlerindeki değişme ve figürleri hakkında ortaya koyulan örneklerle Selçuklu dönemi Konya para tarihine ışık tutulmaktadır.

Yusuf Küçükdağ, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Başkenti Konya'da Esnaf Örgütlenmesi" başlıklı çalışmasında İğdişlik, Fütüvvet ve Ahilik şeklinde tarihsel dönüşüm geçiren Konya'daki esnaf örgütlenmesini ele almaktadır. Küçükdağ çalışmasında Konya'da Ahiliğin başlangıcından Osmanlı'nın son dönemlerine kadar olan gelişimini incelemektedir. Ahi Evren ve Mevlâna arasındaki ihtilafın da analiz edildiği çalışmada ahiliğin üretkenliğe ilişkin tutumlarına da işaret edilmektedir.

Hüseyin Kayhan, "Karamanoğulları Beyliği ve Konya'nın Ekonomisi Hakkında" başlıklı çalışmada, Konya'nın da bağlı olduğu Karamanoğulları'nın canlı bir üretim merkezi olması yanında ticari altyapısının da gelişkin olduğunu tespit etmektedir. Karamanoğulları'nın dış ticari bağlantılarını ve tüccarların faaliyetlerini inceleyen Kayhan, Karamanoğullarının hayli gelişkin bir ekonomik düzeyde olduğunu öne sürmektedir.

OSMANLI DÖNEMİ KONYA TİCARETİ

Mustafa Gülcan'ın "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya'da Kadı Sicillerinde Ticaretle İlgili Dava Zabıtları" başlıklı çalışması, Şer'iye Sicilleri'ndeki ticaret davalarına dair belgelerde sık kullanılan lafızlar ve ifadeler ile bazı temel davaya konu olayları ele almaktadır.

Alaattin Aköz, “Konya’da Üretmek ve Tüketmek: Selçuklu’dan Osmanlı’ya Konya Çarşısı” başlıklı çalışmasında, Konya’da ticari hayatın en önemli mekânlarından olan Konya’daki çarşıların Selçuklu’dan başlayarak Osmanlı dönemindeki gelişimini ortaya koymaya çalışmaktadır. Başta, Osmanlı kaynaklarında Sûk-ı Tavîl ve Tahte’l Kal’a olarak adlandırılan Uzun Çarşı ve Alaeddin Tepesi’nin doğusundaki tarihi Selçukluya dayanan İç Kale’deki çarşı olmak üzere Konya çarşıları arşiv belgelerine göre incelenmektedir. Konya’nın değişik iş kollarındaki çarşılarda ticarete konu olan ürünler ve tüccarlar hakkında ticaret yapılan mekânlarla ilişkili olarak bilgi verilmektedir.

Doğan Yörük, “XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar” başlıklı çalışmasında Konya’nın fiziksel, ticari ve ekonomik olarak geliştiğine dair kanıtları sunduktan sonra ilgili dönemdeki vergi gelirleri tahsilâtındaki düşüşün nasıl açıklanabileceğine dair fikirlerini ortaya koymaktadır. Yazara göre, o dönemde vergi gelirlerindeki düşüşten hareketli Konya’nın ekonomik ve ticari gelişmesine dair kesin hükümler vermek hatalı olacaktır.

Rahime Hülya Öztürk ve Abdulkadir Buluş, “16. Yüzyılda Konya’da Ticari Faaliyetler ve Fiyat Artışları” isimli çalışmada, 1593-1651 arasındaki dönem için Mevlâna ve II. Selim Vakıf ve İmaret muhasebe defterlerindeki kayıtlarından hareketle Fiyat Devrimi’nin Konya’daki etkisini belirlemeye çalışmaktadır. Çalışmada özellikle 1585 tağşişinin etkisinin 17. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ve İstanbul’un oranlarına yakın oranlarda etkili olduğu ve tağşiş yanında, kıtlıkların ve kuraklıklar ile Celali isyanlarının etkisine bağlı olarak yaşanan üretim düşüşlerinin bu fiyat hareketliliğinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bayram Ürekli ve Hüseyin Muşmal, “Osmanlı Konyasında, Yiyecek ve Eşya Fiyatları Üzerine Bazı Değerlendirmeler” başlıklı çalışmada, 17. Yüzyılda Konya’daki yiyecek ve eşya fiyatlarını narh defterlerine göre incelemektedirler. Çalışmada 17. Yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasındaki dönemde Konya’daki yiyecek ve eşya fiyatlarının arttığı sonucuna varılmaktadır. Bu fiyatlardaki genel artışın yanında dönemdeki yiyecek ve eşyalarda belirlenmektedir. Zengin arşiv bilgilerine yer verilen çalışmada Konya’ya dışarıdan gelen mallar ve geldiği bölge ve vilayetler Konya’nın dönemdeki ticari bağlantılarını da ortaya koymaktadır. Çalışmada genel fiyat artışlarının nedenine değinilmemekle birlikte, Öztürk ve Buluş’un çalışmasında eksikliği hissedilen bu açıklamaların ortaya konulduğu görülmekte ve iki çalışma kısmen birbirini tamamlamaktadır.

Rumeysa Kars “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konyalı Tüccarların Faaliyetleri Kapsamında İç Ticarete Konu Olan Emtia” başlıklı çalışmasında, 18. Yüzyılda Konya’nın Ticari ilişki içerisinde olduğu merkezler ve ticarete konu olan ürünleri tespit etmektedir. Konya’nın, koyun, deri ve deri ürünleri, kürk, keçe, kalay, sabun, tüfenk, kılınç, güherçile gibi ürünleri sattığı; alaca, bogasi v.b. kumaşlar, kumaş boyası, safran, tütün gibi ürünleri ise aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Konya’nın özellikle debbağiyede uzmanlaşmış olması bugünü anlamak açısından da ilginçtir.

Rumeysa Kars, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’ya Gelen Tüccarların Ticari Faaliyetleri” başlıklı makalesinde ise, Konya’ya mal getiren tüccarların ağırlıklı olarak Halep, Antakya, İran ve İzmir kökenli olduğu sonucuna varmaktadır. Adana, Diyarbakır, Tokat, Ermenek ve Larendeli tüccarların da yer aldığı ticarette bu tüccarlar eliyle getirilen ve götürülen emtia da bölgelere göre tespit edilmiş olmaktadır.

Doğan Yörük ve Eşref Temel, “XVIII. Yüzyılda Konya Mukataaları” başlıklı çalışmalarında

Konya'daki mukataaların gelirlerindeki değişme ve el değiştirme sıklıkları arasında bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Temel, 18. Yüzyılda devletin artan mali baskısı karşısında Konya'da bir kısmı ticaretle doğrudan ilişkili mukataa satışlarının gelirlerindeki artışı tespit ederek, ekonomik gelişmenin bir göstergesi olarak mukataa gelirlerinin yüzyıl boyunca gösterdiği seyri araştırmaktadır. Mukataa satışındaki gelir artışlarının üretim artışlarının bir göstergesi olarak yorumlanabilmesine dair Konya örneğinde bir katkı sağlanmaktadır.

Bayram Ürekli ve Hüseyin Muşmal'ın, "Tanzimat Döneminde Konya'da Faaliyet Gösteren Yabancı Esnaflar ve Tüccarlar" başlıklı çalışmasında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'ndeki 1841 tarihli 3434 numaralı bir nüfus defterine dayanarak, Konya'daki Alaca, Müfti, Valide ve Hacıfettah Hanlarında kalan 83 yabancının faaliyetleri ve meslekleri hakkında bilgi vermektedir. Yabancı tüccar esnaf grupların büyük bir kısmı tüccar olarak tanımlanırken, çenberci, kürkçü, abacı, duhancı, çukacı, terzi gibi mesleklerden olanlarının bulunduğu ifade edilen çalışmada ilgili yılda Konya'ya gelen tüccarların büyük bir kısmının Niğde Fertek, Bereketli, Kayserili ve Manastırlı olduğu belirlenmektedir

Bayram Ürekli ve Hüseyin Muşmal, "Vali Mehmed Ferid Paşa'nın Konya Ticaret Hayatının Gelişmesine Dair Faaliyetleri" başlıklı çalışmada, Avlonya'lı Ferid Paşa'nın 1898-1902 arasındaki Konya Valiliği sırasında inşa ettirdiği Buğday Pazarı ve Konya Sanayi Mektebi'nin yanı sıra Konya Ovası Sulama Projesi, Asâr-ı Âtika Müzesi çalışmaları, Numune Tarlası, halı ve kilim sergileri gibi faaliyetleri ele alınmaktadır. Çayırbağı su deposu, Alaeddin Su deposu gibi su teminine dair girişimleri yanında Konya'da tamir ettirdiği eserlere de değinilmektedir.

Ümit Eser, "Ticarî Kültür ve Kimlik: 19. Yüzyılda Karamanlı Tüccar" başlıklı çalışmasında, Millet-i Rum sayılan Ortodoks Hıristiyan olan ama Türkçe konuşan tüccarların (Karamanlılar) ticari faaliyetlerinin, Yunan Megalo İdea'sına olan kültürel tutumları ile birlikte incelemektedir. Eser, çalışmasında Sille ve Niğde başta olmak üzere Karamanlıların 19. Yüzyılın ekonomik yapısında ekonomik etkinlikleri ve yaşadıkları yeri mamur kılan bazı yatırımları olduğunu ve Yunan Milliyetçiliğinin yayılmasında etkilerinin olmadığını öne sürmektedir.

Emrah Yılmaz, "Anadolu Demiryollarının Konya Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasında, Almanya'nın Doğu'ya yönelik politikaları ile Anadolu Demiryolları inşaatı ile elde etmediği jeo-politik-ekonomik faydaların ilişkisini kurduktan sonra, 1896'da açılan Konya hattının Konya'nın buğday tarımında öne çıkan bir merkeze dönüşmesi yanında sosyo-kültürel olarak batı kültürü ile artan etkileşimi yanında otel, lokanta ve Mevlana Müzesi ile İstasyonun atlı tramvayla mekansal bütünleşmesi gibi temel göstergeleri incelemektedir.

Ahmet Atalay, Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar isimli çalışmasından yararlanarak hazırladığı, "II. Abdülhamit Dönemi Konya Ekonomisi" başlıklı makalesinde, II. Abdülhamit döneminde genel olarak Konya ekonomisi ve ticaretini bürokrasi ve halkın etkileşimi doğrultusunda incelemekte ve ticari yaşamdaki önemli dönüşüm noktalarını ele almaktadır. Özellikle demiryolu ile birlikte gelişen ticari yaşama dair ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Ahmet Atalay, Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar isimli çalışmasından yararlanarak hazırladığı "Osmanlı'nın Son Döneminde Yap-İşlet-Devret Modelinde Kurularak Faaliyette Bulunan Konyalı

Şirketler" başlıklı makalesinde İttihat Terakki zamanında görülen ekonomiyi millileştirme amacı doğrultusunda kurulması teşvik edilen şirketlerden Konya'da tramvay işletmeciliğinden, sarrafiye ve emtiaya, matbaa yayıncılığından bankacılığa kadar pek çok alanda kurulan ve bu alanda en önemli merkezlerden birisi olan anonim şirketleri genişçe ele almaktadır. Ticari yaşamdaki en önemli kurumlar olan şirket ve kredi kurumları ele alınarak 20. Yüzyıl başı Konya Ticareti'nin kurumsal yapısı belirlenmeye çalışılmaktadır.

CUMHURİYET DÖNEMİ KONYA TİCARETİ

Muammer Ulutürk, "Tarihi, Coğrafî, İktisadî Özellikleriyle Vâdi-i Meram ve Tarihî Süreçte Vâdi-i Meram'da Değirmencilik" başlıklı çalışmasında, sayıları 23'ü bulan Meram Dere'deki değirmenleri ve buradaki diğer ekonomik faaliyetleri incelemektedir. Dere suyunun azalması ve ilgisizlik yüzünden büyük bir kısmı ortadan kalkan değirmenlerdeki un ticareti ve un işlenme teknikleri ile gıda imalatı alanında Dere'nin ekonomik önemi belirlenmektedir.

Rahime Hülya Öztürk ve Abdulkadir Buluş, "1923-1938 Yılları Arasında Konya'daki Ticari Faaliyetlerin ve Fiyat Hareketlerinin Yerel Basın Organları Aracılığıyla Belirlenmesi" başlıklı çalışmada, Babalık, Ekekon ve Yenises Gazetesi'nin ilgili yıllar arasındaki nüshalarının taranmasından elde edilen ticari ürünler ile bunların fiyatlarındaki değişmeleri tespit etmektedirler.

Mustafa Akgöl'ün, "Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi'nde Ekonomi Alanında Yayınlanan Makaleler (1988-2016)" başlıklı çalışması, Konya Ticaret Odası'nın yayın organı olarak ilk kez 1988'de "Konya Ticaret Odası Dergisi" adı ile sonradan Ocak 1996'dan itibaren ise "Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi olarak yayınlanan dergide yayınlanan ekonomi makalelerini bibliyografik olarak sunmaktadır. Akgöl, çalışmasında ekonomik makaleleri sıralamadan önce derginin yayınlanma öyküsünü de kısaca ele almaktadır.

Adem Demirsoy, "Sanayi Odası Gazetesi" başlıklı çalışmasında, Seyit Mehmet Ortaer'in Konya Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığı döneminde yayınlanmaya başlayan KTSO Gazetesi'nin eldeki mevcut 1965 tarihli 37. sayısından 1 Şubat 1971'e kadar KTSO Gazetesi olarak yayınlandığını, 1 Mart 1971-1 Nisan 1974 arasında ise Konya Ticaret ve Sanayi olarak yayınlanmaya başlandığını tespit etmektedir. 1974'de kurulan Konya Sanayi Odası kurulunca ise Konya Ticaret olarak yayınlanmaya başladığını ortaya koymaktadır. Çalışmada gazetenin 15 günlük veya aylık yayın dönemleri olduğu öğrenilmektedir. Demirsoy'un çalışmasında, yazar kadrosu içeriindeki en dikkat çeken isimler olarak Mustafa Çetinkaya ve Ali Kocamaz'ın olduğu görülürken diğer taraftan Ali Gözönü, Ali Ataman, Hanefi Çınar gibi Konya'nın oldukça yakından tanıdığı isimlerinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bahsedilenler dışında Kemal Kurdaş, Abdi İpekçi ve Haluk Cillov'un da yazılarıyla gazeteye katkıda bulunduğu görülmektedir.

Semiha Ataseven, tarafından hazırlanan "Celâliye Vakfı Gölgesinde Bir Kuruluş: Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi" başlıklı çalışmada, Mevlana sülalesiyle ilişkili çelebiler tarafından kurulduğu düşünülen Celâliye Vakfı ile ilişkili faaliyet gösteren, Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi'nin kapandığı tarih olan 1923'e kadarki idari yapısı ve faaliyetleri ele alınmaktadır.

Merve Gönlühoş Elmas'ın, "Milli Birliği Sağlama Çabaları ve Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi" başlıklı çalışmasında, 1916-1927 yılları arasında yoğun olarak gündemde olan Milli İktisat düşüncesi doğrultusunda Konyalı Müslü-

man tüccarların kurduğu Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin faaliyetleri incelenmektedir.

Zeynel Özlü, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Konya'nın Ticari Durumu ve Ticarette Öne Çıkan Aileler" başlıklı çalışmasında Konya'daki başlıca ticaret kollarındaki tüccarlar ve girişimler ele alınmaktadır. Özlü, Konya'nın ekonomi ve ticarette millileşmede öne çıkan bir özelliği olduğuna vurgu yapmaktadır. Dericilik, buğday ticareti, tuhafiye, kitapçılık, kantariye gibi alanlardaki önemli tüccarların Cumhuriyet'in başlarındaki durumu incelenmektedir.

"Caner Arabacı, Konya ticaret tarihinin kurumsal gelişimiyle ilgili katkı sağladığı "Konya Ticaret Mektebi" başlıklı çalışmasında, 1924'te Konya Ticaret Odası'nın girişimi ile açılan Konya Ticaret Orta Mektebi'ni ele almaktadır. Çalışmada, devlet tarafından kapatılmasına karar verilen okulun, ülke genelinde kalifiye eleman ihitiyacının artması nedeniyle benzer başka okullarla birlikte 1943 yılında "Konya Ticaret Lisesi" adıyla yeniden açıldığından bahsedilmektedir. Arabacı, Konya Ticaret Mektebi'nin tarihsel süreçteki öyküsünden hareketle, Konya'da ticaret erbabı yetişmiş eleman ihtiyacının karşılanması için faaliyet gösteren, ilk mesleki eğitim kurumlarının da öyküsünü anlatmaktadır."

Haşim Karpuz ve Ahmet Çaycı'nın, "Son Dönem Konya Şehir Hanları Üzerine Hasan Çopur ve Recai Kıcıkoğlu İle Söyleşi" başlıklı çalışmasında, tanıklıklar ve yerinde tespitlerle belirlenen izlere göre, 20. Yüzyılın başlarında Konya'daki büyük bir kısmı İstanbul Caddesi ile Eski Garaj arasında yer alan ve iki katlı düz damlı çok sayıdaki hana dair bilgiler aktarılmaktadır.

Abdulkadir Buluş, "Cumhuriyet Dönemi Konya Dış Ticaretine Genel Bakış ve 2002 Sonrası Gelişmeler" başlıklı çalışmasında, Konya dış ticaretindeki gelişmeleri sektörel değişmeler ve yapısal dönüşümler temelinde ele alıp, Konya dış ticaretinde meydana gelişen artışın ekonominin sektörel olarak sanayi sektörü ağırlıklı olarak dönüşmesine etki ettiğini öne sürmektedir. Konya'nın temel ihracat ve ithalat sektörleri ile dış ticarette öne çıkan ülkelere değinilen çalışmada Konya'nın dış ticaretinin gelişimi için alınması gereken önlemler de tartışılmaktadır.

Caner Arabacı, "Konya Ticaret Odası" başlıklı çalışmasında, Osmanlı Devleti'nin eski lonca teşkilatı yerine batıdaki örneklerinden hareketle ticaret, ziraat ve sanayi alanlarında kurulmasına teşvik ettirdiği meclis ve odalarda Konya Ticaret Odası'nın kuruluşunu ve tarihsel gelişimini ele almaktadır. Arabacı 1882'de kurulan Konya Ticaret Odası'nın bu tarihten 1908'e kadar Konya Vilayet Salnameleri'nden idare heyetine aza olan isimler ağırlıklı analizini yaptıktan sonra 1925'de yarı resmi devletin kontrolünde olan devrini incelemektedir. 1943'den sonraki kanuni mevzuat değişikliğine rağmen odanın asıl etkinliğini 1950'den sonra gösterdiğini öne süren Arabacı, odanın 1974'de üyelerinden bir kısmının Sanayi Odası kurmak amacıyla ayrılmasından sonraki gelişmeleri de ele alarak günümüze kadar odanın temel işlev ve faaliyetlerini ele almaktadır.

Abdulkadir Buluş, "Konya Sanayi Odası: Kısa Bir Tarihçe" başlıklı çalışmasında, 1974'de kurulan Konya Sanayi Odası'nın kuruluşunu, yönetimini ve temel faaliyetlerini kısaca incelemektedir.

Hasan Ayhan'ın "Konya Ticaret Borsası 1907-2018" başlıklı makalesi, alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Aziz Ayva'nın, "Konya Folklorunda Ticari Hayatın Yansımaları" başlıklı çalışmasında Konya Ticaret hayatının folklorik yansımaları ele alınmaktadır. Halk edebiyatı içerisindeki Konya Tica-

ret hayatındaki kavram ve ritüeller ortaya koyularak, halkın ticaretle ilişkisinin halk bilimi yönü ile görünüşü tahlil edilmektedir. Süt değişiği, çerçilik, keşik ve yanaşık kültürü, takas usulü alışveriş, çoban çıkması/tutması, yabancılık gibi uygulamalar tanıtıldıktan sonra deyim, atasözü, türkü, tekerlemeler, esnaf tabelaları, inanmalar, esnaf destanları üzerinden Konya Ticaretine dair halk kültürü örneklendirilmektedir.

İsmail Detseli'nin "Konya Kırsalında Takas Yolu (Trampa) ile Yapılan Alışverişler" başlıklı çalışmasında, Konya'da özellikle köylerde takas yolu ile yapılan mal ve hizmet değişimi, değişime konu olan mal ve ödemelerde kullanılan yöntemler üzerinden ele alınmaktadır.

Recep Dikici, "Kütüphânelerdeki Ticarete Dâir Eski Harfli Eserler" başlıklı çalışmasında, Türk kütüphanelerinde bulunan ticaretle ilgili 121 adet kitap, 57 adet makale, 23 adet dergi ve gazeter ile 21 adet el yazma kitabın künyelerini vermektedir. Çalışmada Konya ticaret ve ekonomisine dair yayınların da künyesi yer almaktadır.

"Kitabın kapağında yer alan Selçuklu dönemi Konya sikkelerinin görsellerinin kullanımını sağlayan Betül Teoman Sağıt'a ve koleksiyoner Kamil Eron ile isminin açıklanmasının istemeyen diğer özel koleksiyoner ile American Numismatic Society'e teşekkür ederiz"

Prof. Dr. Abdulkadir Buluş

İLK ÇAĞ KONYA TİCARETİ

KONYA ÇEVRESİNDE MADENCİLİK ÖNCESİ OBSİDYEN-DOĞAL CAM VE TİCARET HAYATINDAKİ YERİ

Kerim KOÇAK*

ÖZET

Silisce zengin bir volkanik kayaç olan ve yarı değerli bir taş olarak sınıflandırılan obsidiyen, eski insanlar tarafından yaygın olarak süs eşyaları, ok uçları, bıçaklar ve sıyırıcılar olarak kullanılmıştır. Lübnan'dan Irak'a uzanan Ortadoğu'nun bereketli hilalinde yaşayan insanlar tarafından muhtemelen MÖ 8000 yılında obsidiyen ticareti yapılmıştır.

Çatalhöyük, çoğunlukla aktif haldeki Hasandağı ile Çatalhöyük'ün resmedildiği insan eli ile yapılmış tarihteki ilk harita ve volkan şeklini içermesi ile de dikkat çekmektedir. Resimde Çatalhöyü'ğe düşen volkanik bombalar ve iri, yarıkatı haldeki lavlar gözlenmektedir.

Obsidiyen, Neolitik-Erken Kalkolitik yerleşim (MÖ 7400-5500) boyunca Çatalhöyük insanları tarafından kayaçların yontulmasıyla yapılan araç/gereçlerin ana ham maddesi olarak kullanılmıştır. Güncel kaynak belirleme çalışmaları Çatahöyük buluntularının, Güney Kapadokya (Doğu Göllü Dağı ve Nenezi Dağları), Kuzey Kapadokya (Batı Acıgöl ve Doğu Acıgöl) ve Doğu Anadolu (Bingöl Dağı, Nemrut Dağı) bölgeleri obsidiyenlerinden yapıldığını göstermektedir.

*Prof. Dr., Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Mineraloji-Petrografi A.B.D.

Antalya mağaralar bölgesindeki Geç Paleolitik Dönem mağara yerleşmelerinde bazı obsidyen aletleri bulunmuştur. 11.000 yıl önce Konya'nın Karatay ilçesindeki Boncuklu Höyük'te de obsidyen aletler kullanılmıştır. Suğla gölü kıyısında Suberde, Beyşehir Gölü kuzeyinde Erbaba ve Çukurkent, Burdur Hacılar Bölgesinde Kuruçay ve Hacılar gibi Neolitik yerleşmelerde bazı obsidyen aletler çıkarılmıştır. Konya Selçuklu Beçene Höyük'te bulunan obsidyenden yapılmış aletler bulunmuştur. Tüm bunlar ise Konya'nın Göller Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi arasındaki obsidyen ticaret yollarında yer aldığını gösterir.

Doğu Akdeniz'de Filistinde bulunan obsidyen aletlerin Aksaray Hasan Dağı obsidyen kaynakları ile renk benzerliği ve yapım teknolojilerinin Çatalhöyük işçiliğine benzemesi bu bölgeler arası ticaretin varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Obsidyen, Maden, Çatalhöyük.

MINING AROUND KONYA PRE-OBSIDIAN-NATURAL GLASS AND PLACE OF IN COMMERCIAL LIFE

ABSTRACT

The obsidian is a silica-rich volcanic rock, and can be classified as a semi-precious stone. It was widely used as ornamental objects, arrowheads, knives and scrapers by ancient humans. The people lived in the fertile crescent of the Middle East from Lebanon to Iraq, probably commercialized the obsidian in 8000 BC. Çatalhöyük draws attention mostly with a first hand-made map and picture in the history, which depicts active Hasandağı volcano with Çatalhöyük town. In the picture, volcanic bombs falling on the Çatalhöyük and large semi solid lava are observed. The obsidian was used as primary raw material for the manufacture of their chipped stone tools by the inhabitants of Çatalhöyük during the Neolithic - Early Chalcolithic settlement (7400-5500 BC). The recent provenance studies show that Çatalhuyuk artifacts were made of obsidians from South Cappadocia (East Göllü Mountain and Nenezi Mountains), North Cappadocia (Western Acigol and East Acigol) and Eastern Anatolia (Bingöl Mountain, Nemrut Mountain) regions.

Obsidian tools were discovered in the cave settlements of the Late Paleolithic period in the Antalya cavernous region. 11,000 years ago, the obsidian tools were also used in Boncuklu Mound from Karatay district of Konya. Some obsidian tools were obtained in some Neolithic settlements such as Suberde on the shore of Suğla lake; Erbaba and Çukurkent in the north of Beysehir Lake; and Kuruçay and Hacılar in Burdur Hacilar regions. The obsidian equipments were found in Beçene Mound from Seljuklu district of Konya. Therefore, Konya city is possibly located on the obsidian trade routes between the Lake District and the Mediterranean Region. The existence of trade between these regions are suggested by a color similarity between the obsidian tools of Palestine from the Eastern Mediterranean and obsidian sources in Hasan Mountain (Aksaray), and similarity of their construction technique to that of Catalhoyuk.

Key Words: Konya, Obsidian, Mineral, Catalhoyuk.

Doğu ile Batı dünyaları arasında yer alan Anadolu, insan geçişleri kadar üzerinde bulunan hammadde kaynakları bakımından önemlidir. Tarihöncesinde ilk insanların çevrelerinde tanıdıkları taş, ağaç ve kemikten ihtiyaçları olan eşyalar yaptıkları araştırmalarla ortaya konmuştur.

İlk taş aletler 2,5 milyon yıl önce Orta Avrupa'nın doğusunda Tanzanya'da yapılmıştır. Ülkemizde ise 900 bin yıl önce Konya Tuzlukçu'da kalkerden yapılmış aletlerin 900 bin yıl öncesine kadar gittiği ortaya konmuştur (GüLec E. Howell F.C. ve White T.. 1999).

Taş alet endüstrilerinden dolayı tarih öncesinin dönemleri taş aletlerin yapım özelliklerine göre ayrılmıştır. Paleolitik (Eski Taş) M.Ö. 2,5 milyon-15 bin arası, Mezolitik (Ara Taş) M.Ö. 15 000- M.Ö. 8500, Neolitik Çağ (Yeni Taş) M.Ö. 8500-5600. gibi. Taş aletlerin yerini madenlerin almaya başladığı dönem ise Kalkolitik, yani Bakırtaş Çağı (M.Ö. 5600-3000) olarak adlandırılmıştır. Aslında bakır ve kurşun gibi çoğu madenler, madenler bakımından zengin olan Anadolu'da insanlar tarafından Neolitik Çağ'dan itibaren tanınmaya başlamıştır.

Diyarbakır Çayönü, Aksaray Aşıklı Höyük ve Konya Çatalhöyük'te dövme bakırdan süs eşyaları yapılıyordu. Ancak, insanların geçimlerini büyük oranda avcılık ve toplayıcılıkla sağladığı Mezolitik ve Neolitik Çağ'da, avcılık, uçan ve kaçan kuşlarla, kemirgenlere odaklandığı için yay ve ok insan hayatında önemli yer tutmaya başlamıştır. Henüz yaygın bir maden teknolojisini tanıma imkânı olmayan insanlar bu dönemde yeni bir materyal ile tanışmışlardı, obsidyen (doğal cam). Obsidyenden yapılan, ok ve mızrak uçlarının daha keskin olması avcılıkta yeni bir çığır açmıştı. Diğer taraftan besin ekonomisinde etlerin kemiklerden ayrılması, deriden kıyafet yapımında derilerin kesiminde iğne ve bız gibi eşyaların yapımında kullanıldığı görülür (Bahar 2010).

Obsidyen kaynakları bakımından Anadolu zengindi. Orta Anadolu'da Aksaray Hasan Dağı, doğuda Bingöl Dağları ve Süphan Dağı Orta Doğu'nun belli başlı obsidyen ihtiyacını karşılayan merkezlerdi. Bu merkezlerden, doğuda İran, güneyde Mezopotamya ve Doğu Akdeniz, batıda Ege ve kuzeyde Karadeniz kıyılarına obsidyenden yapılmış aletlerin götürüldüğü araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Obsidiyenların kimyasal analizleri

Table 1 Chemical analyses of obsidians

	Sample[a]						
Mineral/norms	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*
SiO_2	75.52	74.70	76.20	75.23	74.37	74.05	73.84
TiO_2							0.14
Al_2O_3	14.11	13.72	13.17	12.36	12.65	14.67	13.00
Fe_2O_3	1.74	1.01	0.34	0.96	2.58	0.89	1.82
FeO	0.08	0.62	0.73	1.24	n.d	n.d	0.79
MnO			0.10				0.07
MgO	0.10	0.14	0.19	0	0.20	0.26	0.49
CaO	0.78	0.78	0.42	1.00	1.22	0.97	1.52
Na_2O	3.92	3.90	4.31	4.00	3.87	3.99	3.82
K_2O	3.63	4.02	4.42	4.62	4.57	5.11	3.92
H_2O	0.29	0.62	0.33	0.73	0.24	0.91	0.53
P_2O_5				0.27			0.01
FeS_2	0.11	0.40					0.02
Total	100.38	99.91	100.25	100.42	99.79	99.85	99.97
CIPW norms[b]							
Q	36.72	34.86	32.40	32.76	29.88	26.94	
Or	21.68	23.35	26.69	27.24	27.24	30.98	
Ab	33.01	33.01	36.16	33.54	33.01	32.54	
An	3.80	3.89	1.95	2.22	3.34	5.00	
C	2.24	1.53	0.51			0.71	
Di				0.75	2.20		
Hy	0.30	0.66	1.69	1.06	3.57	2.28	
Rut	0.23	1.39	0.46	1.39			
Hm	1.00						
Ap				0.67			

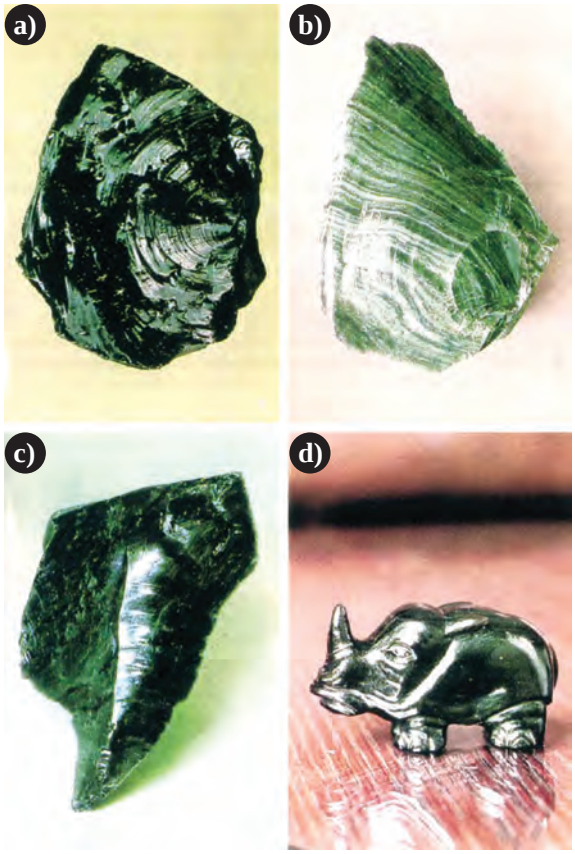
[a]n.d., Not determined. Samples: 1, red obsidian, Obsidian Cliff, Yellowstone National Park; 2, black obsidian, Obsidian Cliff, Yellowstone National Park; 3, obsidian, Obsidian Hill, Tewan Mountains, New Mexico; 4, obsidian, Cerro de Los Navajos, Mexico; 5, obsidian, Forgia Vecchia, Lipari; 6, obsidian, Tenerife; 7, average of 44 obsidians.
[b]See text for discussion of CIPW norms.

Obsidyen ham maddesinin ve obsidyenden mamul eşyaların diğer bölgelerle ticaretinde, Konya'nın Boncuklu, Çatalhöyük ve Beçene Zıvra Höyükleri'nin etkin olduğu buradaki buluntulardan anlaşılmaktadır (Bahar ve Koçak 2004). Karatay ilçesi Boncuklu Höyükteki taş aletlerin benzerleri, Kuzey Suriye'deki Cerf al Ahmar'da (Stordeur vd., 1997), Çatalhöyük'teki obsidyen aletlerin benzerlerine Filistin'deki Eriha (Jeriho)'da rastlanmaktadır. (Mellaart 1975).

Antalya'da Karain ve Beldibi gibi tarihöncesi mağara yerleşimlerinde, Göller bölgesinde Isparta ve Burdur çevresi, Mersin Yumuktepe Neolitik yerleşmelerinde görülen obsidyenlerin Konya Çatal Höyük alet endüstrisi ile benzerliği bölgeler arası ilişkileri yansıtmaktadır. Yunanistan'da Franchthi'deki obsidyen buluntuların Anadolu ilişkileri üzerinde durulmuştur(Esin 1981) .

Araştırmalar gösteriyor ki, günümüzden 11 bin yıl kadar önce Orta Doğu coğrafyasında canlı bir ticaret ağı kurulmuştu. Bu, tarihi çağlarda görülen Asur Ticaret Çağı Koloni Ticareti, Kral Yolu ve İpek Yolu gibi yol sistemlerinin öncüsüydü.

Maden öncesi insanların alet endüstrisinde kullandığı, alış verişte geniş kullanım gören obsidyenin jeolojik yapısı ve buluntu yerleri şu şekildedir.

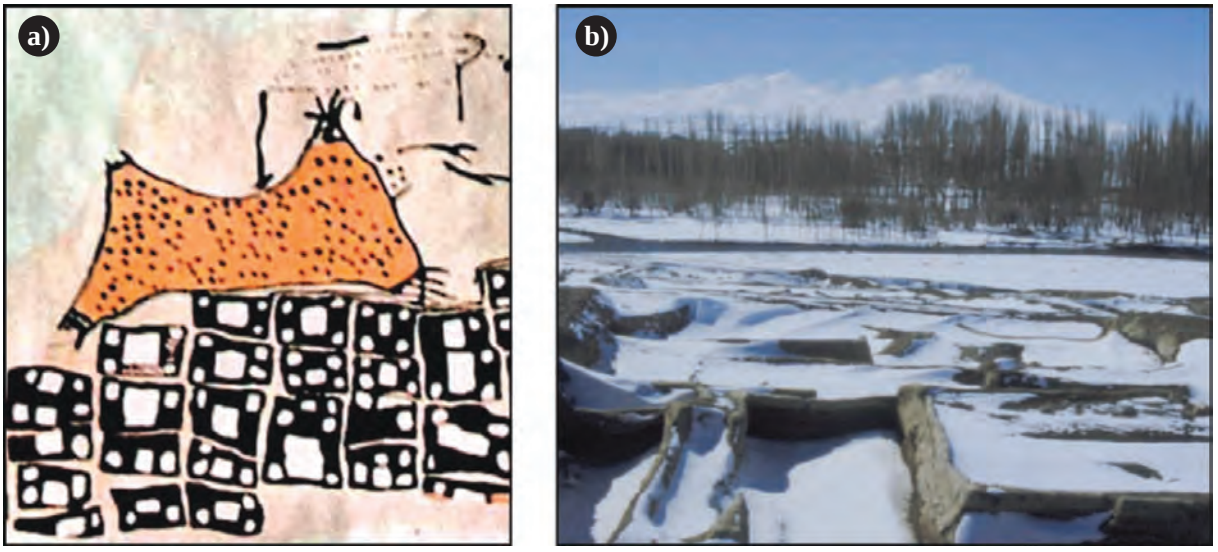

Şekil 1: Süstaşı kalitesindeki obsidiyenler; a) Kafkasya'da siyah masif obsidiyen (60*45 mm); b) Gümüşümsü, ipek parlaklığındaki obsidiyen (Erivan, Ermenistan, 120*80 mm); c) Obsidiyenden yapılmış Neolitik araç Cejkov, Slovakia (140*100 mm); d) Gergedan heykeli (Carl Faberge) , Rusya (uzunluk 60 mm)

OBSİDYEN

Obsidiyen, silisce zengin bir volkanik kayaç olup lav akıntılarında, volkanik tıkaçlarda, kubbelerde ve boyunlarında bulunur(McCall, 2005). Riyolit ile yakından ilişkilidir ancak oldukça viskoz (akışkan olmayan) bir magmadan çok küçük kristalitler içeren bir volkanik cam olarak katılaşmıştır. Granit gibi kristalleşmenin gelişmesine engel olan (yani kristal oluşmadan önce cam katılaşmıştır) ötektike yakın bir kimyasal bileşime sahiptir. Obsidiyen volkanik oluşumlarda (çoğunlukla kalkalkalin Ada yayı tipi oluşumlar) nadir görülür, çünkü obsidyen farklılaşmış magmatik takımlarda (suites) en son kalıntı ürün olup magmanın yapışkanlığı küçük ölçekteki kubbe ve akıntı oluşumunu sınırlar(McCall, 2005).

Eski insanlar tarafından yaygın olarak süs eşyaları, ok uçları, bıçaklar ve sıyırıcılar olarak kullanıldığı için arkeolojik olarak oldukça önemlidir. Romalılar ve Yunanlılar yaygın olarak obsidiyeni kıymetli taş olarak çıkarmışlardır. Aztekler ondördüncü yüzyıldan onaltıncı yüzyıla (dahil) kadar muhtemelen süs eşyaları için çıkarmışladır. Hâlâ yarı değerli taş olarak adlanır , ve ünlü kuyumcu Peter Carl Faberge' (1846-1920) hayvan şekilli süsler oluşturmak için kullanmıştır. Renk (siyah, kahverengi, yeşil, sarı ve kırmızı), saydamlık ve şeffaflık, yansıma, göreli sertlik ve kırıldığında sahip olduğu keskin kenarlar obsidiyeni çağlar boyunca aranan bir maden yapmıştır.

Şekil 2: a) Orta Anadolu'da Çatalhöyük'teki yerleşim yerinin üzerinde çift kraterli püskürmeyi gösteren Neolitik duvar resmi (Mellaart, 1964).
b) Kazı yapılmış Aşıklıhöyük Neolitik yerleşim yeri ile birlikte çift kraterli Hasandağı stratovolkanı.

TARİH

"Obsidiyen" terimi doğal volkanik camlar için kullanılan çok eski bir kelimedir. Tarihte ilk kez 1. yüzyılda, Pliny the Younger şunları yazmıştır: "Çeşitli cam türleri arasında Obsidius'un Etiyopya'da keşfettiği taşa benzeyen bir madde olan obsidiyen'i de sayabiliriz. Taş çok koyu bir renk ve biraz şeffaf, ancak görünümü sıkıcıdır ve eklendiğinde duvarlara ayna olarak yerleştirildiğinde nesnenin görüntüsü yerine gölgesini yansıtır". Dolayısıyla obsidiyen isminin kökeni Romalılara kadar gider ve ilk kayıt Etiyopya'dadır. Ancak MÖ 300 'de çoğunlukla bitkiler, taşlar ve iklim üzerine yazan Yunan filozofu Theophrastus'a dayanarak John Hill 1740'da şunları yazmıştır; "insanlar oldukça kullanışlı, koyu renkli, ince dokulu iki veya üç tane mermere sahiptiler. Onları parlatıp ince levhalar halinde kesilince biraz saydamdırlar, ve baktığımız camlarımızın yaptığı gibi görüntüyü yansıtırlar". İlk tür yansıtma özelliğini ifade eden

Οψιανος απο της οψεος olarak adlandırılmış ve daha sonra Latin'ce "opsidianus" veya "obsidianus" olarak yazılmıştır. Yunan ve Romalılar'ın obsidiyeni değerli bir taş olarak kullanması ve Ege'deki Melos Adası'ndan 12000 yıl olarak yaşlandırılan taş ocaklarından elde etmesi, obsidiyen isminin bu erken türevi ile uyuşmaktadır. Alman mineralog UFB Bruckmann 1773'te şunları yazdı: "Obsidiyen muhtemelen siyah bir lavdır" ve jeolog Leopold von Buch'ın 1809'da ise obsidiyenlerin volkanlardan dışarı atılmadığını fakat dışarı aktığını belirtmiştir. 1822'de, Amerikan jeolog Parker Cleaveland şunları yazmıştır; "Bu tür ise cama güçlü bir benzerlik göstermektedir. Çatlağı büyük boşluklu ve belirgin bir şekilde konkoidaldır. Genellikle kenarlarında saydam veya opak, ancak bazı çeşitleri yarı şeffaf veya ince ölçekte şeffaftır".

BİLEŞİM

Norveçli jeolog ve petroloji uzmanı J.H.L. Vogt, 1923'te şunları yazmıştır; "ötektik ya da ötektiğe yakın oranlardaki kimyasal bileşim cam oluşumunu teşvik eder, çünkü ötektik en düşük erime noktasına sahiptir dolayısıyla bu sıcaklıkta eriyik eğri üzerindeki herhangi bir yerden daha çok vis-

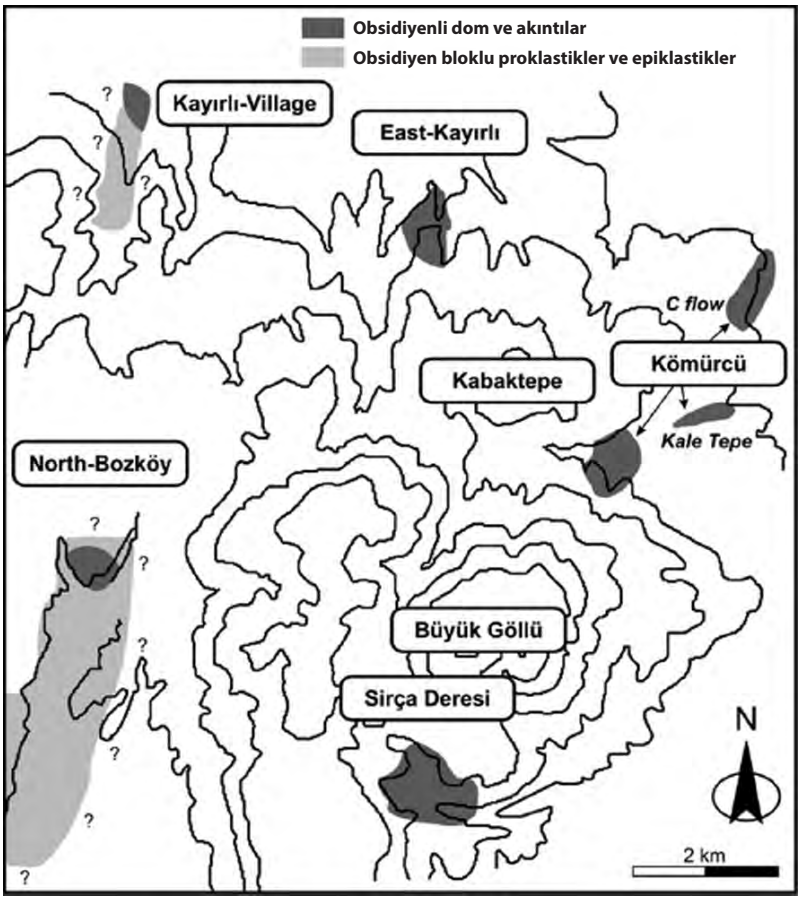

Şekil 3: Çatalhöyük ve obsidiyen kaynakları (Poupeau ve ark., 2010).

kozdur. Oldukça hızlı bir soğuma ile kristalleşme tamamen veya oldukça sınırlanmış olacaktır. Böylece çoğu obsidiyenler çoğunlukla granitik ötektik kimyasal bileşimine sahip olacaktır". Günümüzde kullanıldığı gibi obsidiyen terimi, masif, genellikle yoğun, ancak koyu kahverengi veya siyah, gri, kırmızı veya benekli kırmızı ve siyah renklerdeki curufumsu camlara uygulanmaktadır. Bir lav akışı olarak obsidiyenlerin viskozitesi, tetrahedral silikon ve oksijenle birleşmiş aluminyumun zincirlerinin kollara ayrılması ve karmaşıklaşmasından kaynaklanır. Obsidiyen katılaştığı zaman oldukça serttir ve konkoidal kırılması keskin, hatta birbirini kesen kenarların kahverengi parçalara ayrılması ile sonuçlanır. Çoğu durumda kayaç benekli veya bantlıdır. Bazı obsidiyenlerde sferulitler ve lithofaz (sferülitik boşluk ve konsantrik kırılma izine sahip felsik kayaç) görülür. Normalde obsidiyenler riyolitlerin doğal camlarıdır ancak herhangi bir asidik (silisli) volkanik kayacın hızlı soğuması ile camlara benzer şekilde katılaşabilir. Obsidiyenler tam olarak riyolit bileşiminde olmasına rağmen bu tip kayaçlar yaygın olarak "trakit" ve "dasit-obsidiyen" şeklinde adlanır. Obsidiyenlerin özgül ağırlığı 2.30'dan 2.58'e kadar değişir. Kırma indisi de, n = 1.48'den 1.53'e kadar değişir. Moh sertlik ölçeğinde sertlik 5.6'dan 7'ye kadar değişir. Çeşitli obsidiyenlerin kimyasal bileşenleri Tablo 1'de verilmektedir. Obsidiyen kimyasal olarak düşük su içeriğine sahiptir.

YARI DEĞERLİ TAŞ OLARAK OBSİDİYEN

Obsidiyen'in fiziksel özellikleri süs taşı için uygun olmamakla birlikte, obsidiyenler yarı değerli bir taş olarak sınıflandırılmaktadır (Şekil 1). Nitekim Faberge trafından yapılan Şekil 1'deki küçük oyulmuş gergedan heykeli bunun bir örneğidir.

Çoğu obsidiyenler, mikroskop altında fazla miktarda çok küçük kristalitleri içermektedirler. Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ve Ermenistan'ın Sevan Gölü bölgesinden gelen obsidiyenler, bu kristalitlerin varlığına bağlı olarak ipeksi bir parlaklık sergiler. Orta Amerika'da Kristof Kolomb öncesinde yaşayan yerliler, obsidiyeni bıçak, sıyırıcı ve mızrak ucunun yanı sıra süsleme için de kullandılar. Meksika yerlileri ise uzun zamandan beri obsidiyenden yapılmış dekoratif objeler ve tılsımlar, kolyeler ve bilezikleri ile ünlüdürler.

Şekil 4: Göllü dağı obsidiyen kaynaklarının şematik haritası (Poidevin, 1998).

OBSİDİYEN BULUNTULAR

Obsidiyenler, arkeolojide bilinen en kullanışlı malzemelerden biridir. Taş Devri'nin sonlarına doğru, insanlar kesici taşları yapmak için gittikçe artan şekilde obsidiyeni kullanmaya çalıştılar. Obsidiyenin yontulması ile basit kazıcı ve ok başlarını yapmak bile ustalık gerektirmesine rağmen, yetenekli sanatçılar bıçak ve hançer, süslü taslar ve parlatılmış aynalar yaptı. Bu araçlar, Avrupa, Asya, Güney, Orta ve Kuzey Amerika'daki ve Pasifik Adaları'ndaki arkeolojik alanlarda bol miktarda bulunurlar. Obsidiyenler, Avustralya'da nadirdir, ancak Queensland'de obsidiyen eserler bulunmuştur. Obsidiyenler çoğunlukla oldukça güncel ada yayı özellikteki volkanik kuşaklarda bulunur ve bunlar Afrika'ya geçmezler, oysa Roma zamanındaki orijinal obsidiyen Etiyopya'da bulunmuştur. Çünkü obsidiyen hızlı bir şekilde bünyesine su alır; en taze obsidiyen 10 milyon yıldan daha gençtir.

Orta Doğu ve Yakındoğu'daki obsidiyen ticareti O. Williams-Thorpe tarafından açıklanmıştır. MÖ 8000 yılında, Lübnan'dan Irak'a uzanan Ortadoğu'nun bereketli hilalinde yaşayan insanlar, ilk kez avcı-toplayıcı yaşam tarzından ayrıldılar. Bunun yerine hayvanların evcilleştirdiler ve hububat ve üzüm yetiştirdiler ki bu durum Neolitik devrim olarak adlandırıldı. Çoğunlukla kesme ve sıyırma araçları için muhtemelen bu dönemde bu bölgede obsidiyen ticareti yapıldı.

Bir başka arkeolojik buluntu kaynağı taş ocakları ve madenlerdir. Taş ocaklar Melos adasında Romalılar tarafından obsidiyen kaynağı olarak kullanılmıştır. Meksika'da da Verakruz yakınlarındaki bir volkanik zirvede Aztekler 1350'den 1520'ye kadar obsidiyen çıkarmışlardır.

Çatalhöyük VE OBSİDİYEN

Her ne kadar leopar derisi olarak yorumlayanlar olsa da (Mellaart, 1964), Çatalhöyük çoğunlukla(Schmitt ve ark., 2014) aktif haldeki Hasandağı ile Çatalhöyük'ün resmedildiği insan eli ile yapılmış ilk harita ve volkan şekli içermesi ile de dikkat çekmektedir. Çift zirveli Hasandağı, Çatalhöyük'ün 130 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şekil 2). Şeklin ayrıntılı volkanolojik incelemeleri, Hasandağı zirve bölgesindeki püskürme tipinin yeniden düzenlenmesi ve anlaşılmaya çalışılması, Çatalhöyüğe düşen volkanik bombaları ve iri yarıkatı haldeki lavları göstermektedir (Sigurdsson ve ark., 2000).

Obsidiyen, en yakın çıkarılan kaynak yerin, KD yönünde ≥190 km mesafede Kapadokya volkanik bölgesinde yer almasına rağmen, seramik üretilmeyen Neolitik - Erken Kalkolitik yerleşim (MÖ 7400-5500 (Cessford ve ark., 2005) boyunca Çatalhöyük insanları tarafından kayaçların yontulmasıyla yapılan araç/gereçlerin ana ham maddesi olarak kullanılmıştır.

Çatalhöyük'teki obsidiyenlerin kaynağının belirlenmesine yönelik ilk çalışmalar 1960'larda 4 adet bıçağın/bıçak ucunun OES (Optik Emisyon Spektroskopisi) analizi ile başlamıştır (Renfrew ve ark., 1966). Takip eden 35 yıldan fazla bir sürede ise ek olarak 11 buluntuda da OES, XRF (X Ray floresans) ve Sr izotop çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Wright, 1969; Gale, 1981; Keller ve Seifried, 1990). Sonraki 40 yıldan fazla bir sürede ise 100 tanesi arkeolojik olmak üzere 527 örneğin kimyasal bileşimi belirlenmiştir (Chataigner, 1998; Poidevin, 1998). Bu 100 adet Çatalhöyuk örneğin kimyasal analiz sonuçları, bunların Güney Kapadokya obsidiyenlerinden yapıldığını göstermiştir (Poupeau ve ark., 2010). Örneklerin büyük çoğunluğu (68 örnek) Doğu Göllüdağı, az olarak da (32 örnek) Nenezi Dağı obsidiyen kaynaklarına uyum göstermektedir. Bu çalışmalar ışığında sonuç olarak Çatalhöyük'teki obsidiyenin tarihçesi şu şekilde özetlenebilir (Poupeau ve ark., 2010); Çatalhöyük'ün tarihi boyunca obsidiyenin çıkarılıp işlendiği iki ana kaynak, Güney Kapadokya'daki Doğu Göllü doğu ve Nenezi dağlarıdır.

Bu obsidiyenlerin nasıl işlendiği ve neden yapıldığı dikkate alındığında çoğunlukla farklı tüketildiği ortaya çıkmaktadır. Bu ham maddelerin nispi önemi, toplam obsidiyen topluluğunun oranı bakımından zamanla değişmiştir. Daha sonraki Erken Neolitik çömlekçilik (Doğu Höyük ve 6 seviye ve yukarısı) ve Erken Kalkolitik (Batı höyük) süresince çok az miktarda da olsa Batı Acıgöl ve Doğu Acıgöl gibi Kuzey Kapadokya kaynaklarından obsidiyen elde edilmiştir. Daha sonra Erken Neolitik Çömlekçilik ve Erken Kalkolitik dönemlerde, 650 ila 825 km mesafede yer alan Bingöl ve/veya Nemrut Dağı, ek olarak Bingöl'ün kalkalkalin ürününden yapılan bir tane olmak üzere bunlarla ilişkili Doğu Anadolu obsidiyenlerinden (başlıca belirgin yeşil peralkalin hammadde) yapılan kullanışlı, kolay işlenen basınç-pul pul ayrılan bıçaklar yapılmıştır.

KAYNAKLAR

Bahar, H. ve Koçak.,Ö., 2004, Eskiçağ Konya Araştırmaları 2, Kömen, Konya.

Bahar,H.,2010,Eskiçağ Uygarlıkları, Kömen. Konya.

Cessford, C., Blumbach, P., Göze Akoglu, K., Higham, T., Kuniholm, P. I., Manning, S. W., Newton, N. W., Özbakan, M. ve Melek Özer, A., 2005, Absolute dating at Çatalhöyük, Cambridge, 65-99. 449-450.

Chataigner, C., 1998, Sources des artefacts du Proche Orient d'après leur caractérisation géochimique, In: L'Obsidienne au Proche et Moyen Orient. Du volcan à l'outil., Eds: Cauvin, M.-C., Gourgaud, A., Gratuze, B., Arnaud, N., Poupeau, G., Poidevin, J.-L. ve Chataigner, C., Oxford, p. 273-324.

Esin,U., 1981, İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa, G.Ö.10 000- 7 000), II, Kültürler Sorunu, Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul.

Gale, N. H., 1981, Mediterranean obsidian source characterisation by strontium isotope analysis, Archaeometry, 23, 41-51.

GüLec E. Howell F.C. ve White T.. 1999. Dursunlu-A new Lower Pleistocene artifact-bearing locality in southern Anatolia, in Ullrich H. (ed.) Hominid evolution: lifestyles and survival strategies: 349–64. Gelsenkirchen: Archaea

Keller, J. ve Seifried, C., 1990, The present status of obsidian source identification in Anatolia and the Near East., PACT, 25, 57-85.

McCall, G. J. H., 2005, Obsidian. Encyclopedia of Geology. Selley, R. C., Cock, R. ve PLIMER, I. R. Oxford, ELSEVIER ACADEMIC PRESS. 3: 267-277.

Mellaart, J., 1964, Illustrated London News, Earliest of Neolithic cities: delving deep into the Neolithic religion of Anatolian Chatal Huyuk, Part II-shrines of the vultures and the veiled goddess. 194–197.

Mellaart, M.,1975, The Neolithic of the Near East, London:Thames and Hudson.

Poidevin, J.-L., 1998, Les gisements d'obsidienne de Turquie et de Transcaucasie: géologie, géochimie et chronométrie, In: L'Obsidienne au Proche et Moyen Orient. Du volcan à l'outil., Eds: Cauvin, M.-C., Gourgaud, A., Gratuze, B., Arnaud, N., Poupeau, G., Poidevin, J.-L. ve Chataigner, C., Oxford, p. 105-203.

Poupeau, G., Le Bourdonnec, F.-X., Carter, T., Delerue, S., Steven Shackley, M., Barrat, J.-A., Dubernet, S., Moretto, P., Calligaro, T., Milić, M. ve Kobayashi, K., 2010, The use of SEM-EDS, PIXE and EDXRF for obsidian provenance studies in the Near East: a case study from Neolithic Çatalhöyük (central Anatolia), Journal of Archaeological Science, 37 (11), 2705-2720.

Renfrew, C., Dixon, J. E. ve Cann, J. R., 1966, Obsidian and early Cultural Contact in the near East, Proceedings of the Prehistoric Society, 30-72.

Schmitt, A. K., Danišík, M., Aydar, E., Şen, E., Ulusoy, İ. ve Lovera, O. M., 2014, Identifying the Volcanic Eruption Depicted in a Neolithic Painting at Çatalhöyük, Central Anatolia, Turkey, PLoS ONE, 9 (1).

Sigurdsson, H., Ballard, R. D., Sigurdsson, H., Houghton, B. F. ve McNutt, S. R. e. a., 2000, Volcanoes in art, San Diego, CA, Academic Press, p.

Stordeur, D., Helmer, D., ve Willcox, G., 1997, Jerf el Ahmar : un nouveau site de l'horizon PPNA sur le moyen Euphrate syrien, Bulletin de la Société préhistorique française Année. 94-2: 282-285

Wright, G. A., 1969, Obsidian analyses and prehistoric near eastern trade: 7500 to 3500 BC., Anthropological Papers, 37, 5-26.

NEOLİTİK ÇAĞ'DA KONYA'DA TİCARET

Hasan BAHAR*
Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ**

ÖZET

Neolitik çağ Orta Anadolu'da yaklaşık 12 bin yıl önce başlamıştır. Bu dönemde, ilk kez tarım yapılmış, pişmiş topraktan kap üretilmiş ve yerleşik hayata geçilmiştir. İnsanlar su kaynaklarının yakınlarına yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Konya bölgesinde Neolitik çağa tarihlenen bir çok höyük mevcuttur. Fakat bunlardan en önemlisi Çumra ilçesindeki Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük sadece Konya sınırları içerisinde değil, tüm Anadolu hatta dünya tarihinde önemli bir yerleşmedir.

Yeni yaşam koşulları daha fazla insanın beslenmesine olanak sağlamış ve nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler yakın ve uzak mesafe ticaretinin de ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Özellikle obsidyen, deniz kabukları, kereste, farklı boya maddeleri ve değişik taşların bu ticarette önemli takas araçları olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelime: Konya, Ticaret, Neolitik Çağ, Obsidyen, Takas.

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
**Dr. Öğ. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

TRADE IN KONYA IN THE NEOLITHIC AGE

ABSTRACT

Neolithic Age began in Central Anatolia about 12 thousand years ago. In this period, agriculture, pottery making and settled life began for the first time. Human beings preferred to settle around or nearby water sources. There are a lot of Neolithic Age mounds in the Konya region. But among these, Çatalhöyük in Çumra district is the most important one. Çatalhöyük's importance is not limited with Konya area, it is in fact very important for the entire Anatolian and World history.

The new conditions enabled to feed more people and caused a population growth. These developments paved the way for a short and long trade. Especially obsidians, seashells, timber, different dyeing matters and various stones were important exchange products in this trade.

Key Words: Konya, Trade, Neolithic Age, Obsidyen, Trampa.

GİRİŞ

Neolitik çağ günümüzden yaklaşık 12 bin yıl önce başlamıştır. Bu dönem, Çanak-Çömleksiz Neolitik[1] (yaklaşık MÖ 10000-7000) ve Çanak-Çömlekli Neolitik (yaklaşık MÖ 7000-5500) olarak isimlendirilen iki farklı evre ve bunların alt gruplarını içermektedir.

Bu çağ bazı araştırmacılar tarafından Neolitik Devrim olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi, insanların çok uzun bir süre avcı-toplayıcı ve göçebe bir hayat sürdükten sonra hayvan evcilleştirmeyi, yerleşik köyler kurmaya ve tarım yapmaya başlamasıyla ilgilidir.[2]

ÇATALHÖYÜK

Konya merkezde şimdiye kadar Neolitik döneme tarihlenen bir yerleşmeye rastlanılmamıştır. Bununla birlikte, merkez dahil olmak üzere, Konya bölgesinin en eski kültürünün görüldüğü ve bölgede ortaya çıkan sonraki kültürlerin şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen Çatalhöyük'ten, burada bahsedilmesi gerekmektedir. Çatalhöyük'ün tarihi günümüzden yaklaşık 9 bin yıl öncesine gitmektedir ve Orta Anadolu Neolitik kültürünü anlamada büyük önem taşımaktadır. Çünkü 20. yüzyılın ortalarına kadar Neolitik çiftçi topluluklarının varlığının Bereketli Hilal[3] denilen bölge ile sınırlı olduğu düşünülmekteydi. J. Mellaart'ın Çatalhöyük'ün önemli bir yer olduğunu düşünmesi ve 1961'de burada kazı başlatmasıyla, Orta Anadolu'da da çiftçi toplumların varlığı keşfedilmiş oldu.[4]

Çatalhöyük, Konya merkezin yaklaşık 52 km güneydoğusundaki Çumra ilçesine bağlı Küçükköy sınırları içerisinde yer almaktadır. Yerleşme,

Harita 1. Anadolu ve Ortadoğu'daki başlıca Neolitik kentler.

yerel nehir sistemi olan Çarşamba Çayı'nın eski bir kolu üzerinde yüksek ve kurak bir yerde konum-

1 Akeramik Neolitik dönem olarak da kullanılmaktadır.

2 Özdoğan 2002a, 66; Özdoğan 2002b.

3 İran Körfezinden, Irak'a buradan Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Kuzey Mısır'ı kapsayan bölge.

4 Hodder 2002, 97.

lanmıştır.[5] Höyük isminden de anlaşılacağı üzere iki höyükten oluşmaktadır: Neolitik dönemi temsil eden Doğu ve Kalkolitik dönemi temsil eden Batı höyük. Höyük, en kalabalık nüfusu barındırdığı dönemde 13.5 hektar yani yaklaşık 135.500 m^2'lik bir alanı kapsadığı, yapılan kazılarla ortaya çıkarılmıştır.[6] Doğu Höyük 18 yerleşim evresini barındırmaktadır ve nüfusu her evrede 3500 ilâ 8000 arasında değiştiği sanılmaktadır.[7]

Çatalhöyük'te yerleşim, Çanak-Çömleksiz Neolitik dönemin sonlarında başlamış ve Çanak-Çömlekli Neolitik dönemden Kalkolitik'e kadar sürmüştür.[8] Doğudaki höyük MÖ 7400-6000'e kadar ve batıdaki de MÖ 7. binin sonlarından 6.binin başlarına kadar tarihlenmektedir.[9] Çatalhöyük ilk kez James Mellaart tarafından 1961-1965 yılları arasında kazılmıştır. Buradaki kazılar 1993 yılında Ian Hodder başkanlığında tekrar başlamıştır.

Nüfus dikkate alınırsa, bu yerleşme erken dönemler için büyük topluluğu barındırmaktadır. Bu sebeple bazıları Çatalhöyük'ü bir kent olarak tanımlarken, bir başka grup burayı köy olarak nitelendirmektedir. Bir yerleşmenin kent olarak tanımlanabilmesi için kriterleri şu şekildedir: yoğun bir insan topluluğunun bir arada yaşaması[10]; kurumsallaşmanın, organizasyonun ya da teşkilatlanmanın bulunması; ailelerin ihtiyacı olan maddeleri kendi hanelerindeki üretimle karşılayamayıp, hane dışı üretimlere ihtiyaç duymaları; bir yerleşmenin etraftaki yerleşmelerin merkezi olup, tüm bölgede üretilenlerin burada toplanıp, dağıtımının yapılması; din, idare ve ekonomi ile ilgili kurumların bu merkezde bulunması; bu kurumlar tarafından verilen hizmetler sadece merkezde yaşayanlarla sınırlı olmayıp, kendine bağlı taşra bölgesine de verilmesi; uzmanlaşma; çevre yerleşmeler tarafından merkez olarak kabul edilmesi; hiyerarşik bir sistemin bulunması; artı-ürünün var olması ve buna bağlı olarak uzak mesafe ticaretinin gelişmesi. Çatalhöyük, kalabalık nüfus, artı-ürün ve organizasyon gibi kriterleri karşılasa da kurumsallaşma gibi önemli bir kent faktörünü burada görülmez. Bu sebeple I. Hodder, Çatalhöyük'ü köy için fazla büyük fakat kentleşme ile ilişkilendirilen bazı işlevlerin şimdiye kadar rastlanmadığını belirterek, burasını çok büyük bir köy ya da biraz uğraşla küçük bir kasaba olarak tanımlama taraftarıdır.[11]

Kent olgusunda artı-üretimin ve ticaretin çok önemli olduğu bilinmektedir. Çatalhöyük'te bu aktivitelerin bulgularına rastlanılmıştır. Bunlardan söz etmeden önce, yerleşmenin genel yapısı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Çatalhöyük, bir taraftan diğer Neolitik dönem yerleşmelerinin standartlarına uygun, diğer taraftan ise bazı farklılıkları göstermektedir. Buradaki yapılarda, yemek yenen veya yemek hazırlanan, uyunan ve gündelik işlerle uğraşılan bir ana odanın yanında, ambar ve yiyecek hazırlanmak için kullanılan yan odalar bulunmaktaydı.[12] Değişik yerleşmelerde de olduğu gibi her evde 5-10 kişinin kaldığı sanılmaktadır.[13] Yerleşmeyle ilgili dikkat çeken nokta, evlerin yapı-adaları şeklinde yani birbirine bitişik olup, aralarında birkaç sokak ya da hiç olmamasıdır. Binaların iç mekânlarına merdivenlerle inildiği sanılmaktadır.[14] J. Mellaart, yer seviyesinde girişin olmamasını düşmana karşı ya da sel tehlikesine karşı bir savunma gereksinimine bağlamıştır. Genelde yerleşme etrafı bir taş temelli bir duvarla çevrilirdi, ancak Konya Ovası'nda taş kaynaklarının nadir olması, Çatalhöyüklüleri dam-

5 Mellaart 2001, 9; Hodder 2002, 97.

6 Hodder-Gargett 2016, 40.

7 Hodder 2014, 95-96;

8 Hodder 2007, 313.

9 Hodder 2007, 313 dipn. 2.

10 Mieroop 2006, 40-49.

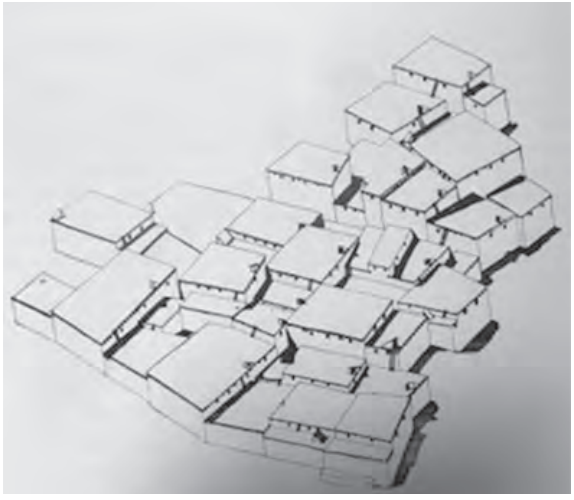
11 Hodder 2014, 98-99.

12 Hodder 2007, 316.

13 Hodder 2014, 7.

14 Mellaart 2001, 47; Hodder 2014, 8; Hodder 2007, 315.

dan girilen evlere ve kesintisiz devam eden bir dış duvar çözümüne yöneltmiş olmalıydı.[15] Buradaki evlerin inşasında sazlar, güneşte kurutulmuş dörtgen kerpiçler ve sıva kullanılmıştır. Kerpiçler keserle biçimlendirilmiş, tahta kalıplarda hazırlandığı

Resim 1. Birbirine dayanmış Çatalhöyük evlerinin şematik rekonstrüksiyonu.

anlaşılmıştır. Ovadaki taş kıtlığından dolayı, duvar temellerinde taban seviyesinin altına inen altı sıra kerpiç kullanılmıştır. Evlerde kullanılan kerpiç bol miktarda saman katkılıdır fakat bazı tabakalarda samansız, kum katkılı kerpiç kullanımı da gözlenmiştir. [16] Çatalhöyük'teki konutların damları, düz olup, saz demetlerinin üzeri kalın bir çamur tabakası ile kaplanarak buna bir hasır gerilmiştir. Evlere damdan girilirken, ev içindeki odalara geçiş oval biçimde alçak girişlerle sağlanmıştır.[17]

Çatalhöyük evlerinin çoğunun güney duvarında merdiven vardı. Bunların altında fırın ya da ocak bulunurdu. Ana odanın kuzeyindeki tabanlar daha yüksek ve beyazdılar. Heykeller, boyamalar, duvar paye ve nişler gibi çeşitli iç yapı unsurları ve insan gömüleri bu kuzeydeki tabanların üzerindeki

Resim 2. Bukranion ev süslemesi.

Resim 3. Bir av sahnesinin tasviri.

sekilerde bulunurdu.[18] Çatalhöyük insanları yerlere ve duvarlara resimler çizmiş ve taşlara öküz (bukranion) ve diğer hayvan başlarını oymuşlardı. Okr ya da daha bilindik ismiyle aşıboyasıyla yapılan duvar resimlerinin bazıları hayvan ve insan betimlemelidir.[19]

Çatalhöyük yerleşmesinin üst düzey zengin ve renkli bir topluluk barındırmış olduğu düşünülmektedir. Bunun sebebi, Çatalhöyükte yapılan kazılarda korunması zor olan organik maddelerin bulunmuş olmasıdır. Bunların yanısıra, tahta, kumaş, işlenmiş kemikten saç tokaları, gerdançeler, oltalar, hasır ve sepetler dikkat çeken diğer buluntulardır. Bunlar gelişmiş bir zanaatın ve uzmanlaşmanın işaretleridir.[20]

15 Mellaart 2001, 47-48.

16 Mellaart 2001, 37.

17 Mellaart 2001, 38.

18 Özdoğan 2002b, 95; Hodder 2007, 316.

19 Hodder-Garnett 2016, 36,48.

20 Özdoğan 2002b, 101.

Çatalhöyük ekonomisi başlıca tarıma ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Bunun yanında balıkçılık ve avcılık da çok önemliydi. Çatalhöyük Neolitik insan kemikleri üzerinde yapılan analizlerde, bu insanların beslenmesinde bitki ile koyun ve keçi etinin çok önemli olduğu anlaşılmıştır.[21] Dolasıyla Çatalhöyük'teki hayvancılıkta bu küçükbaş hayvanların önemli rol oynadıkları, sığırın ise beslenmede fazla yer yer almadığı anlaşılmaktadır. Etten daha çok tüketilen gıda ise hububattı. Yine kazılarda çıkarılan iskeletlerin dişleri üzerinde görülen aşınma ve oyuklardan yola çıkarak, bu yerleşmedeki insanların öğütülmüş tahıla fazla yer vermedikleri daha çok işlenmemiş buğday tükettikleri anlaşılmıştır.[22] Bunların yanında fındık, meyve, balık ve avlanan boğa, geyik ve yabandomuzu gibi hayvanların etleri de tüketilmiştir.[23] Çatalhöyük insanının yeterli besin kaynağına ulaşması, nüfusun daha da artmasına ve yeni ihtiyaçlara ve daha fazla üretime yol açmış olmalıydı. Kendi üretemedikleri ürünlerden bazılarını dışardan temin etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Gelişmiş bir kültürde var olması gereken faktörlerden biri takas ve ticarettir. Çatalhöyük'te iç takas ve dış ticaretin varlığı görülmektedir. Çatalhöyüklüler ihtiyaçları olan, çevre alanlara yayılmış hammadde ve kaynakları düzenlemek, erişmek ve bir şekilde denetlemek istemiş olmalılardı. Bu sebeple gereksinmelerini, ellerinde bulunan üretim fazlalığıyla, başka bir deyişle artı-ürünlerini takas ederek, elde etmişlerdi. Bu alış-veriş önce kendi aralarında daha sonra çevredeki diğer yerleşmelerde yapılmış, ulaşılması daha zor olan egzotik emtiaları ise uzak mesafe ticaretiyle gerçekleştirilmişti.

Yerleşmede ortaya çıkarılan buluntuların bazılarının menşeinin başka bir yer olduğu anlaşılmıştır. Höyükteki yapılarda kullanılmış olan meşe gibi farklı ahşap türlerinin Toroslardan getirildiği sanılmaktadır.[24] Bunlar satın mı alınıyordu ya da kendileri mi elde ediyordu bilinmez fakat Çatalhöyüklülerin daha uzak bölgelerle takas/ticaret yaptıklarına dair farklı buluntular vardır. 170 km uzaklıktaki Toros Dağları'ndan, Çatalhöyük'te görülen kırmızı yüzey ve hamurlu kapların kili getiriliyordu.[25] Yine bazı çanak-çömleklerde kullanılan killer, Beyşehir Suğla havzasından geldiği tespit edilmiştir.[26]

Kazılarda ortaya çıkarılan Akdeniz'in deniz kabukları[27], ve özellikle gömütlerde çıkarılan Suriye, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz kökenli apatit ve akik gibi taşlardan (kabuklardan) yapılmış boncuklar ve alanda bulunan hurma fitolitleri ve

Resim 4. Bir mezar kazısında bulunan taş boncuklu kadın kolyesi.

Kızıldeniz menşeili deniz kabukları (salyangoz vs.) ve sepetler uzak bölgelerle ticari iletişimi kanıtlamaktadır.[28] Taşlar ve mermer ise daha yakın bölgelerden, kereste gibi Çatalhöyük'ün 40 km kadar olan alanda elde ediliyordu. Bazalt ve andezit gibi taş türleri yontma taş aletlerin yapımında kullanılıyordu ve yerleşmeye 40 km uzaklıktaki volkanik

21 Hodder 2014, 86; Der 2017, 84-93.

22 Hodder 2014, 86.

23 Hodder-Garnett 2016, 40.

24 Mellaart 2001, 44; Hodder 2014, 80, 104.

25 Tarkan 2016, 94.

26 Kutlu 2016, 109.

27 Deniz kabuklarıyla ilgili daha kapsamlı bilgi için bk. Bar-Mayer 2017.

28 Hodder 2014, 80, 175.

araziden geliyordu.[29]

Çatalhöyük'teki süslemelerde ve işaretlemelerde kullanılan boyar maddenin kaynağı, Konya'nın Sızma çevresinde çıkarıldığı ve kuprit, malakit gibi bakır oksitleri ile hematit, limonit,

Resim 5. Çatalhöyük'te çıkan obsidyen yaprakları.

manganez, galen ve linyitin ise kaynağı tam bilinmemekle beraber Toros Dağları'ndan geldiği sanılmaktadır.[30] Neolitik yerleşmelerde bol miktarda görülen obsidyenlerin Çatalhöyük'te de önemli olduğu anlaşılmıştır. Yapılan son çalışmalarla, bunların kaynağının Kapadokya'daki Doğu Göllü Dağ ve Nenezi Dağı olduğu ortaya çıkarılmıştır.[31]

Bir yerleşmede ticarete işaret eden bulgulardan en önde geleni mühürlerdir. Çatalhöyük'te de *pintadera* yani "basma kalıbı" mühür buluntuları ele geçmiştir.[32] Bunların ticaretten ziyade aidiyet ya da süsleme de kullanıldığı düşünülmektedir. Mühürlerden bazılarının objelere ayırt edici özellik sağlamak için baskılar yaparak işaret konulduğu sanılmaktadır.[33]

Resim 6. Çatalhöyük'ten pişmiş toprak mühür örnekleri.

ERBABA HÖYÜK

Dışa açık bir ekonomi sistemini gösteren bir başka bölge höyüğü ise Erbaba'dır. Konya bölgesinde bulunan Erbaba höyük, Beyşehir'in yaklaşık 10 km kuzey/kuzeybatısında yer almaktadır. Yerleşme doğal bir tepe üzerinde olup, 80 m çapındadır ve 5000 m2'lik bir alanı kaplamıştır.[34] Bu yerleşmede Burdur Hacılar Neolitik kaplarına benzer boyalı çanak-çömlekler elde edilmiştir.[35] Kapları dışında, çakmaktaşı aletler, işlenmemiş düzeltişiz obsidiyenden yapılma dilgi ve yongalar da alandan toplanan aletlerdir. Çakmaktaşlarının Beyşehir'in batısındaki dağlarda, Konya Ovası'nın doğusundan ise obsidiyenlerin geldiği düşünülmektedir.[36] Bu maddelere kendi çabalarıyla ulaşmalarından ziyade, bölgede bu işi meslek edinmiş kişiler aracılığıyla elde etmiş olmalılardı.

29 Mekke Dağ, Karaca Dağ, Hasan Dağ, ve Erciyes Dağı bir yanardağ dizisi oluşturmaktadır bk. Mellaart 2001, 166; Hodder 2014, 175.

30 Mellaart 2001, 166.

31 Hodder 2014, 177.

32 Özdoğan 2002b, 96.

33 Mellaart 2001, 158; Hodder 2014, 175.

34 Esin 1981, 63.

35 Esin 1981, 59.

36 Esin 1981, 61.

BONCUKLU HÖYÜK

Çatalhöyük'ten yaklaşım 1000 yıl öncesine ait olan Boncuklu Höyük, tarımla ve hayvancılıkla uğraşan ve yerleşik hayata geçen, Çatalhöyük gibi kendinden sonra gelen yerleşimlerin bir ön modeli olduğu düşünülmektedir.[37] Yerleşme Karatay ilçesine bağlı Hayıroğlu mahallesi sınırları içerisindedir ve Çatalhöyük'ün yaklaşık 9.5 km kuzeyinde konumlanmıştır. Höyüğün büyüklüğü 180x120 m'dir ve ova seviyesinden yüksekliği yaklaşık 2 m'dir.

Boncuklu Höyük'te günümüzden yaklaşık 10.500 yıl öncesine Akeramik Neolitik'in erken safhalarından geç safhalarına kadar süren bir yerleşik avcı-toplayıcı topluluğunu barındırmıştı.[38] 2002 yılında yapılan yüzey araştırmaları esnasında keşfedilmiştir ve yüzeyinde insize bezemeli taşlar ve bol miktarda obsidyen toplanmıştır.[39] 2006 yılından beri sürdürülen kazılarda dikkat çekici sayıda insize bezemeli taşlar, bol miktarda boncuk, taş kemik aletler, deniz kabukları, özellikle mikrolit aletlerin yapımında kullanılan obsidyenler ve yontmataş aletler tespit edilmiştir. Obsidyenlerin kaynağı Çatalhöyük örneklerinde olduğu gibi Kapadokya'dır. Deniz kabuklarının burada bulunması ise uzun mesafe takasına işaret etmelidir.[40]

KAYNAKLAR

BAHAR 2004, H. Bahar, "Konya- Karaman Bölgesi Yüzey Araştırmaları 2002", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 21/1, Ankara, 203-216.

BAHAR-KOÇAK 2004, H. Bahar-Ö. Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları* 2, Kömen Kitabevi, Konya.

BAIRD –BAYSAL-FAIRBAIRN 2012, D. Baird, A. Baysal, A. Fairbairn, "Ritüel ve Sembolizm, Neolitik Boncuklu", *Aktüel Arkeoloji*, 27, İstanbul, 124-127.

BAR-MAYER 2017, D. E. Bar-J. Mayer, "Türkiye'deki Neolitik Yerleşim Alanlarında Bulunan Kabuk Boncuklar", *Bilim ve Ütopya*, 275, Ankara, 44-46.

DER 2017, L. Der, "Çatalhöyük Sosyal Farklılaşma ve Toplumsal Yapı", *Aktüel Arkeoloji*, 58, İstanbul, 82-93.

ESİN 1981, U. Esin, İlk Üretimciliğe *Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa (G.Ö. 10500-7000 Yılları Arası)*, İstanbul Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul.

HODDER 2002, I. Hodder, "Çatalhöyük", *Arkeoatlas* 1, İstanbul, 97.

HODDER 2007, I. Hodder, "Çatalhöyük Yeni Çalışmalar", *Türkiye'de Neolitik Dönem* (ed. M. Özdoğan-N. Başgelen), Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, 313-329.

HODDER 2014, I. Hodder, Çatalhöyük Leoparın Öyküsü, Türkiye'nin Antik '*Kasaba'sının Gizemleri Günışığına Çıkıyor*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HODDER-GARNETT 2016, I. Hodder-K. Gargett, "Eski ve Yeni Çatalhöyük", *Aktüel Arkeoloji*, 49, İstanbul, 34-49.

KUTLU 2016, S. Özdöl Kutlu, "Bir Bayram Yemeği 'Keşkek', Boğa, Ata Kültü ve Çatalhöyük Kapları", *Aktüel Arke*oloji, 49, İstanbul, 106-112.

MELLAART 2001, J. Mellaart, Çatalhöyük *Anadolu'da Neolitik Bir Kent*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

MIEROOP 2006, M. Van De, *Antik Yakındo*ğu'nun Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.

MUSTAFAOĞLU 2017, G. Mustafaoğlu, "Neolitik Boncuklu Höyük", *Bilim ve Ütopya*, 275, Ankara, 31-37.

37 Baird-Baysal-Fairbairn 2012; Mustafaoğlu 2017, 31-32.

38 Mustafaoğlu 2017, 32; Yakar 2014, 76.

39 Bahar 2004, 205; Bahar-Koçak 2004, 14; Mustafaoğlu 2017, 35-36.

40 Mustafaoğlu 2017, 34-36.

ÖZDOĞAN 2002a, M. Özdoğan, "Çanak-Çömleksiz Neolitik Çağ, *Arkeoatlas* 1, İstanbul, 66-82.

ÖZDOĞAN 2002b, M. Özdoğan, "Çanak-Çömlekli Neolitik Çağ, *Arkeoatlas* 1, İstanbul, 88-107.

TARKAN 2016, D. Tarkan, "Çömlekçinin Ayak İzleri", *Aktüel Arke*oloji, 49, İstanbul, 90-95.

YAKAR 2014, J. Yakar, *Eski Anadolu Toplumunun Arkeolojideki Yansımaları 1*, Homer Kitabevi, İstanbul.

https://digitalhumanities.stanford.edu/projects/çatalhöyük-living-archive (27.09.2017: 14.49)

https://www.google.com.tr/search?q=%C3%A7atalh%C3%B6y%C3%BCk+wall+paint&tbm=isch&imgil=dV5-VYV0rbgixM%253A%253BRMb3-xmPOV6S7M%253Bhttps%25253A%25252F%25252Fwww.pinterest.com%25252Fpin%25252F172684966940781331%25252F&source=iu&pf=m&fir=dV5-VYV0rbgixM%253A%252CRMb3-xmPOV6S7M%252C_&usg=__INj2-0js6_5XHn-uplNrwYu0Res%3D&biw=1440&bih=765&ved=0ahUKEwigz4XJpMXWAhUC2hoKHccCAWMQyjcIMQ&ei=oY7LWeD6JIK0a8eFhJgG#imgrc=NVadjmB4dEG94M: (27.09.2017: 15.00)

MÖ 2. BİNYIL TİCARETİNDE KONYA'NIN YERİ

Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ*

ÖZET

Konya bölgesi MÖ 2. Binyılda Orta Anadolu'daki siyasi ve iktisadi yapıda önemli bir konuma sahipti. Assur Ticaret Kolonileri çağında (MÖ 1975-1720), Assurlu tüccarlar Orta Anadolu'da bir ticari ağ oluşturmuşlardı. Konya, bu ticari ağda önemli bir yerdeydi. Bölgede bu döneme tarihlenen bir çok höyük vardır fakat bunlar arasında boyutuyla ve verdiği buluntularla, Meram ilçesindeki Karahöyük en önemli olandır. Karahöyük'ün bölge ticaretinde çok önemli bir yere sahip olduğu, burada ortaya çıkan damga ve silindir mühürlerden anlaşılmaktadır. Burada Mezopotamya kültürünü temsil eden mühür baskıları dikkat çekmektedir. Konya merkezde bulunan Karatay-İşgalaman Höyük de Koloni dönemi malzemesi vermektedir.

Koloni döneminden sonra, Hititler (MÖ 1650-1200) Orta Anadolu'da egemenlik kurmuşlardı. Bu dönemde Konya ve çevresi Aşağı Ülke denilen bölge sınırları içerisindedir. Konya merkez ilçelerinde Hitit Eski Krallık ve İmparatorluk dönemlerine tarihlenen çok sayıda höyük vardır. Bunların çoğu bölgenin ticari rotaları üzerinde bulunmaktadır.

*Dr. Öğ. Üyesi, S.Ü. Edebiyat Fak. Tarih/Eskiçağ Tarihi

Anahtar Kelimeler: Asur Ticareti, Karahöyük, Damga Mühür, Silindir Mühür.

THE POSITION OF KONYA IN THE 2nd MILLENNIUM BC TRADE

ABSTRACT

The Konya region had an important position in the Central Anatolian political and economic structure of the 2nd millennium BC. In the Assyrian Trade Colony period (1975-1720 BC), the Assyrian merchants created a trade network in the Central Anatolia. Konya held an important position in this network. There are a lot of mounds dated to this period in the region, but Karahöyük in Meram, with its size and archaeological findings is the most important one. The stamp seals and cylinder seals, which have appeared from Karahöyük, prove that this settlement was very important in the regional trade. Mesopotamian seal impressions from Konya Karahöyük also attract one's attention. There are also Colony period ceramic findings in Karatay İşgalaman Höyük in the centre of Konya.

Following Colony Period, the Hittites (1650-1200) began to dominate Central Anatolia. In this period, Konya was within the borders of a geographical area called Lower Land by the Hittites. There are a large number of mounds dated to the Hittite Old Kingdom and/or Empire periods in the center districts of Konya. Many of them are on the trade routes in the region.

Key Words: Assyrian Trade, Karahöyük, Stamp Seal, Cylinder Seal.

Konya'nın içinde bulunduğu coğrafya, MÖ 2. Binyılda doğal olarak farklı siyasi ve buna bağlı olarak iktisadi yapılanmalara sahne olmuştur. Bu binyıl, literatürde Orta Tunç (MÖ 2000-1500) ve Son Tunç (MÖ 1500-1200) olarak bahsedilen çağları kapsamaktadır. Bu çağların içerisinde farklı evreler görülmektedir. Konya'nın yer aldığı Orta Anadolu bölgesi, Orta Tunç çağın başlarında yani yaklaşık (MÖ) 1975-1720 yılları arasında Assur Ticaret Kolonileri çağı olarak bilinen bir dönemi yaşamıştır. Orta Tunç çağın geç evresinden itibaren, bölge Hitit egemenliğine girdiği anlaşılmaktadır. Hititlerin tarihi Eski Krallık (MÖ yaklaşık 1650-1450) ve Hitit İmparatorluk (MÖ 1450-1180) dönemleri olarak ikiye ayrılmaktadır.

Anadolu'da genel anlamda MÖ 3. Binyıldan itibaren kentleşmeye gidildiği ve bununla birlikte toplumda yeni tabakaların ortaya çıkmaya başladığı bilinmektedir. Anadolu'nun Assur Ticaret Kolonileri dönemindeki siyasi yapısına bakılırsa, farklı büyüklüklerde beyliklerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bazı kentler diğerlerine göre daha önemliyken, daha güçsüz olanlar zengin bir beyliğin vassalı durumundaydı. Bahsedilen döneme verilen isimden de yola çıkarak, 2. Binyılın ilk çeyreğinde özellikle Orta Anadolu'da ticaretin önemli bir yerde olduğu düşünülmektedir.

Kentleşmenin 2. Binyılda iyice gelişmesine müsaade eden sebeplerden biri Anadolu'nun zenginleşmesidir. Bu dönemdeki zenginliğin birinci kaynağı maden ve maden yataklarıdır. Çağın isminden de anlaşılacağı üzere, en önemli maden tunçtur. Tunç madeninden yapılan aletler bakırdan yapılan aletlere göre daha dayanıklıdır. Sözü edilen binyılda tunç madeninin bu kadar önemli olmasının nedeni ise yine bazı kent-beyliklerinin zenginliğinin giderek artması olmuştur. Onların bu zenginliği, maden yataklarına daha yakın olmalarıyla alakalı olabilir. Dolayısıyla bunlar ellerinde var olan zenginlikleri koruyabilmek ya da daha fazla zenginlik elde edebilmek için, daha fazla güce, yani silahlanmayı gerekli kılmıştır.

Anadolu'da Troia, Kaneš, Hattuš, Durhumit, Purušhaddum bu döneme ait zengin kent-beylikleri arasında örnek olarak gösterilebilirler. Bunlara benzer özelliklere sahip olan kentler, genellikle

geniş bir bölgenin idari merkezi durumundaydılar. Bu kentlerin birbirleriyle zenginleşmede rekabete girdikleri anlaşılır. Bahsedildiği gibi tunç madeni bu rekabette en önemli madenlerin başında gelmekteydi. Tuncu elde edebilmek için kalay ve bakıra ihtiyaç vardı. Bakır Anadolu'da bol bulunan bir madendi ve MÖ 2. Binyılda Orta Anadolu merkezlerinin ana bakır kaynağı Orta Karadeniz bölgesiydi. Diğer taraftan kalay temininde Anadolu sıkıntı yaşamaktaydı. Dolayısıyla kalay ihtiyacı Anadolu dışarısındaki bölgelerden karşılanması gerekmişti. Anadolu'daki kalay ihtiyacı Assurlu tüccarlar tarafından karşılanmıştı.

Assurlular, Mezopotamya'nın kuzeyinde bulunan Assur kent-devletinden gelmekteydiler. MÖ 2. Binyılın ilk çeyreğinde Assur kenti krallıkla yönetilmekteydi ve iktisadi yönden zenginliği farklı kervan-rotaların birleştiği bir kavşak noktasında konumlanmış olmalarından kaynaklanmaktaydı.[1] Assur iktisadi yönden güçlü bir devletti ve bu sebeple tüccarları toplumda önemli bir yere sahiptiler. Ayrıca bunların Kent Evi *(b*īt *Alim*) ve Kent Meclisi olarak isimlendirilen kurumlarda, önemli fonksiyonları vardı.[2] Tüccarlar ticaretle uğraşan büyük ailelerin üyeleriydi. Assurlu tüccar aileleri belirli ürünlerin alım ve satımında uzmanlaştıkları anlaşılmaktadır. Anadolu'ya yaptıkları ticarette de belli familyaların belli ürünleri ithal ettikleri bilinmektedir.[3]

Assurlular dışardan getirdikleri malların alışverişinin yanında Anadolu içerisindeki bakır ve yün ticaretinde de etkin oldukları düşünülmektedir. Bu ticareti yürütebilmek için Anadolu içerisinde iyi örgütlenmiş bir yol ağını kullanmışlardı. Bu iktisadi ağda *karum* (Assurlular'a ait ekonomi merkezleri) ve v*abartum* (Assurlulara ait küçük ekonomi alanları) yani bir nevi pazar yerleri bulunurdu. Ticaret rotasındaki en önemli merkez Kayseri'deki Kültepe yani Kaneš yerleşmesiydi.[4] Burada Assurlular'ın en önemli *karumu* yer alırdı. Anadolu'daki diğer *karumlar*, Kaneš Karum'unun kontrolü altındaydı. Kaneš Karum ise Assur'daki Kent Evi'ne bağlıydı.

Assurlu tüccarlar kervanlarıyla Kaneš'e varıp, buradaki karumda gerekli işlemleri yaptırdıktan sonra, özellikle Orta Anadolu olmak üzere, Anadolu'nun farklı bölgelerine ürünlerini ulaştırırlardı.

Konya Ovası bu ticaret ağında önemli bir yere sahipti. Kaneš'ten gelen rotalar, Konya üzerinden güney kıyılarına ya da daha batıya bağlantı sağlıyordu. Döneme ait tüccar belgelerinden yola çıkarak Orta Anadolu'nun özellikle bakır madeninin ticaretinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Orta Karadeniz bölgesinden, Durhumit gibi kentlerden elde edilen bakır madeni, farklı kentlerde kötü kalite olandan iyi kaliteli olana doğru bir değiş tokuşu yapılarak, Purušhaddum kentinde gümüşe çevrilirdi.[5]

Çivi yazılı kaynaklardan yola çıkarak Purušhaddum'un Orta Anadolu'nun en batısında bir yerde bulunduğu ve burada canlı bir ticaretin sahne aldığı anlaşılmaktadır. Purušhaddum'un yeri günümüzde hala tespit edilememiş olsa da, konuyla ilgili farklı öneriler ortaya atılmıştır. Aksaray Acemhöyük ve Konya Karahöyük ören yerleri, bunlardan en fazla öne çıkanlarıdır. Son yıllarda büyüklüğü, konumu ve verdiği yoğun Orta Tunç buluntularından dolayı Afyonkarahisar -Bolvadin Üçhöyük yerleşmesinin eski Purušhaddum kenti olabileceği de öneriler arasındadır. Meram ilçesindeki Karahöyük ise Purušhaddum ile aynı yer olabileceği kadar, Assurluların ticaret ağında ve yerel Anadolu siyasetinde önemli bir konumda bulunan bir başka karum ya da vabartum olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1 Larsen 1976, 85.

2 Veenhof-Eidem 2008, 133.

3 Larsen 1976, 85.

4 Kulakoğlu 2013, 76-86.

5 Dercksen 1996.

MÖ 2. Binyılın başlarına tarihlenen Konya merkeze yakın tespit edilen en önemli iki höyük Karatay İşgalaman Höyük ve Konya merkezin 12 km güneyinde bulunan Meram Karahöyük'tür. Büyük bir Orta Tunç çağı höyüğü olan İşgalaman Höyük, Konya merkeze en yakın olandır ve arkeolojik yüzey araştırmaları esnasında tespit edilmiştir[6]. Burada kazı çalışmaları yapılmamıştır fakat yüzey araştırmaları esnasında bead-rimli çanak-çömlekler gibi Orta Tunç çağının erken evresine tarihlenen yoğun buluntuların varlığı, burasının Assur Ticaret Kolonileri dönemindeki önemini vurgulamalıdır[7].

En erken katmanları Kalkolitik çağa inen Karahöyük'te kazılar Prof. Dr. S. Alp başkanlığında 1953 yılında başlatılıp, yürütülmüştür[8]. Höyüğün büyüklüğüne rağmen burada MÖ 2. Binyılın ikinci yarısını yani Hitit İmparatorluk çağı katmanlarına rastlanılmamıştır[9]. Karahöyük Orta Anadolu'nun Assur Kolonileri çağı katmanlarının temsil edildiği en önemli höyüklerden biridir[10]. Burada ele geçirilen arkeolojik bulgular Karahöyük'ün yerli unsurların Mezopotamya bölgesinden gelen unsurlarla biraraya gelen bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Karahöyük'ün farklı kültürlerin buluştuğu hareketli bir iktisadi merkez olduğunun en önemli kanıtı, kazılarla ortaya çıkan mühür baskılarıdır. Mülkiyet ve buna bağlı olarak resmi alanın varlığına da bir işaret sayılan mühürler, Karahöyük'te yoğun olarak kullanılmışlardır.[11] MÖ 2. Binyılla birlikte devlet olgusunun tam olarak ortaya çıkmasıyla, mühürler, resmi belgeleri belgeleme ve koruma amacıyla kullanımı önem kazanmıştı. Okuma yazması olmayan şahıslar bile böylelikle işlerinde gerekli olan belgeler oluşturabiliyor ve ticari faaliyetleri güvenilir bir şekilde yürütebiliyorlardı.[12]

Resim 1: damga mühür baskılı bir bulla.

Resim 2: Mühür baskılı yarım ay alet.

Karahöyük'te ortaya çıkan mühür baskıları; kaplar, kil kapatmalar, tıkaçlar, bullalar, piramidal ağırlıklar, hayvan şeklinde seramikler, ocaklar ve altarlar, hilal biçimli aletler ve mühürler üzerinde görülmektedir. Fakat kilden kapatmalar ile hilal biçimli aletlerde diğerlerine oranla yoğun bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Karahöyük kaplarındaki baskılar, damga mühürlerle yapılmışlardır. Alp bunların kap sahiplerinin mülkiyet işareti sayılabilecekleri gibi kapların imal eden atölyenin markaları da olabilecekleri görüşündedir. Baskılar, kaplar fırınlanmadan önce

6 Bahar 1999, 25; Bahar 2013, 256-257.

7 Bahar-Koçak 2004, 20.

8 Alp 1994, VII.

9 Alp 19994, 'de Kaneš'te de bu katmanın eksikliğinden bahsetmektedir. Ayrıca bk. Kulakoğlu 2013, 81.

10 Alp 1994, 2.

11 Alp 1994, 5; Alp 1992, 314

12 Postgate 2005, 60.

yapılmıştır. [13] Kilden kapatmalar ise Mezopotamya en erken dönemlerden itibaren kapların ağzını kapatmak için mühürlenerek kullanılırlardı. Böylelikle kapların içinde korunan değerli maddeler emniyet altına alınmış olunurlardı. Mühürlü olan bu örnekler Mezopotamya'da görüldüğü gibi Ege kültüründe yani Peloponessos yarımadasında da vardır. Alp, bu örneklerin Anadolu'daki ilk versiyonlarının Karahöyük'te olduğunu öne sürmektedir.[14] Kil kapatmalar üzerindeki damgalara ait damga ya da silindir mühürlerin kendileri bulunamamıştır. Bu durum kapatmalı çanak ya da çömleklerin ticaret yoluyla Karahöyük'e geldiklerini düşündürmektedir.[15]

Karahöyük'te yoğun bir ticaretin veya üretimin varlığına işaret sayılabilen bir başka mühür baskılı buluntu grubu bullalardan oluşmaktadır. Kil topaklar şeklinde olan bullalar, çuval, sandık, küp ve diğer mahfazalar içindeki ürünleri korumak için bunların dıştan iplerle bağlayarak ve bu iplerin ucuna geçirilerek, nesneyi kapatmış olurlardı.

Bullalar bu işlevden başka, belki Karahöyük'te kapıları ve yazılı belgeleri mühürlemek için de kullanılmışlardı. Karahöyük bullaleri arasında Boğazköy'de daha sonraki Hitit İmparatorluk çağında kısmen tekrar ortaya çıkan bazı türler de görülmektedir.[16]

Hilal biçimli aletler bol miktarda Karahöyük kazılarında ortaya çıkmıştır. Bunlar nadir olarak mühürlü olarak görülmüşlerdir. Aletlerin fonksiyonu tartışma konusu olsa da son yıllarda bunların dokuma tezgâh ağırlıkları oldukları görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu aletler Akdeniz bölgesinde İspanya'dan Mezopotamya'ya kadar yaygınlık göstermektedirler. Karahöyük mühürlü örneklerinin benzerleri Boğazköy, Alişar, Alacahöyük, Kusura ve Beycesultan'da görülmüştür. Karahöyük'te ele geçirilen mühür baskılı yarım ay biçimli bu aletlerde yatay ve dikey çizgiler vardır.

Alp bunların üzerindeki işaretleri hiyeroglif yazı olabileceği gibi rakamlara da işaret edebileceklerini belirtmiştir.[17] Hilal şeklindeki bu aletlerin en ilginci silindir mühür baskılı olanlarıdır (iki tane bulunmuştur). Damga mühürle oluşturulan baskılar çoğunlukla basit motifleri içermektedirler. Sathı daire biçimi, konsantrik daireler sık görülen

Resim 3: Çift başlı kartal mühür baskısı.

Resim 4: Çift başlı kartal mühür baskısı.

örneklerdir, yıldız biçimli ya da tırnak baskılı şekiller de bu aletlerin üzerinde görülen baskı türleridir.[18] Bunlar dokuma atölyesi gibi farklı üretim merkezlerine ait "firma" işaretlemeleri olabilirler.

13 Alp 1994, 6.

14 Alp 1994, 9-10.

15 Alp 1994, 9-12.

16 Alp 1994, 66.

17 Alp 1994, 70-71.

18 Alp 1994, 72.

Karahöyük kazılarında bu aletlerden bol miktarda bulunması, bu yerleşmede dokuma sanayinin geliştiğini düşündürebilir.

Bir yerleşmede ticaretin varlığını kanıtlayan en önemli buluntu grubu damga ve silindir mühürlerdir. Karahöyük'te, Anadolu'da Neolitik çağdan itibaren kullanılan damga mühürlerin yanında daha doğudan gelen yani Mezopotamya kökenli silindir mühürler de ortaya çıkarılmıştır. Yerleşmedeki damga mühürlerin en eski örnekleri MÖ 3. Binyıla yani İlk Tunç çağına aittirler. Konumuz olan 2. Binyıl örneklerinin de bahsedilen bu erken türlerden geliştikleri anlaşılmaktadır[19]. Yerleşmede ortaya çıkan damga mühürlerin çoğu kildendir fakat bunların yanında taştan ve madenden olanlar da bulunur. Taştan ve madenden yapılan örneklerde çok gelişmiş kesme ve işleme tekniği uygulanmıştır. Konsantrik daire baskılı damga mühürler, orta boylu kapların, küplerin, banyo kaplarının ve ocak ya da altarların mühürlenmesinde kullanıldıkları görülmektedir.[20] Karahöyük'te nadir görülen damga mühür baskıları insan tasvirli olanlardır.[21] Bu mühürler ilk kez MÖ 2. Binyılın başlarında ortaya çıkmışlardır. Bunlarda insan figürleri profilden verilmiştir. Çoğunda tanrıların insan şeklinde tasvir edilmişlerdir veya taht ya da atribüt hayvanlarının üzerinde oturur vaziyettelerdir. Mezopotamya silindir mühürlerine benzer betimlemeler daha erken tarihlerden itibaren uygulanmıştır. Ayrıca mühürler üzerinde karışık yaratık ve hayvan tasviri de görülmektedir. Karışık yaratıklı tasvirler, daha sonraki Hitit İmparatorluk ve Geç Hitit dönemlerinde Anadolu'da ve Suriye'de yaygın olarak kullanılmıştı. Hayvan tasvirli olanlar arasında arslan, akbaba, grifon, maymun, dana, ceylan, porsuk, karaca, geyik, boğa, koç ve kuzu figürleri vardır.[22] Fakat bunlar arasında en dikkat çeken ve en çok kullanılan tasvir heraldik çift başlı kartaldır.[23] İmparatorluk döneminde yani Son Tunç çağı sanatında da önemli bir yere sahip olan çift başlı kartal motifinin öncüleri, Karahöyük gibi daha erken dönem yerleşmelerinde rastlanılmıştır.

Geometrik örnekli ve dekoratif mühürler arasında haç ve benzeri semboller, yıldız, rozet, saç örgüsü bandı ve helozon bezemeleri görülmektedir.[24]

Karahöyük yerleşmesinin Orta Tunç çağında uzun mesafe ticaret yol ağında önemli bir konuma sahip olduğuna işaret eden buluntuların başında silindir mühürler gelmektedir. Silindir mühürler Mezopamya'da protohistorik dönemlerden itibaren kullanılmıştır. Sümerlilerin kentleşmeye başladığı ve buna bağlı olarak uzak mesafe ticaretinin geliştiği IV. Uruk ve Cemdet Nasr dönemlerinde, daha sonra yazıya dönüşecek olan ilkel işaretler kullanılmaya başlanmıştı. Güney Mezopotamya Sümer kentlerinden biri olan Uruk MÖ. 4. Binyılda güçlü bir kent haline gelmiş ve Orta Fırat'ta Malatya'daki Arslantepe Höyük'ü de kapsayan bir bölgeye kadar ticari koloniler kurmuştu. Uruk döneminde mühür üretimi gelişen ticaretle birlikte, hızlı bir şekilde artış göstermişti. Uruk'un ticari kökenli kolonilerinde bu silindir mühürlerden bolca bulunmuştur.[25] Silindir mühürler Güneydoğu Anadolu'da yoğun olarak varlık gösterirken, Orta Anadolu'da oldukça nadir olarak ortaya çıkmışlardır. Batı'ya gittikçe de iyice azalırlar.

MÖ 2. Binyılda da bu doğu kökenli mühürler genellikle Kuzey Mezopotamya'daki Assurlu tüccarların kurdukları koloni bölgelerinde görülmüşlerdir. Kızılırmak havzasında elde edilen silindir mühürlerin çoğu Kayseri Kültepe'de çıkmışlardır. Konya ovasındaki Acemhöyük'te de Eski Babil

19 Alp 1994, 130.

20 Alp 1994, 131-132.

21 Alp 1994, 139-140.

22 Alp 1994, 141.

23 Alp 1994, 140, 169-171 (Şekil 71-78)

24 Alp 1994, 143-145.

25 Crawford 2000, 155-159.

üslubunda silindir mühürler ele geçirilmiştir. Karahöyük yerleşmesinde *Anadolu üslubu* olarak literatüre geçen silindir mühür örneklerine de rastlanmıştır.[26] Alp, *Anadolu üslubundaki* mühürlerin kendi aralarında ortak niteliklere sahip olduklarını belirtir. Bunlar kaba, şematik ve tasvirde çizgi türü tarzlarıyla karakterize edilebilirler. Mühürlerde kollar ve ayaklar sopa gibi eller ise çatal biçiminde tasvir edilmişlerdir.[27]

Konya'daki ilk silindir mühür örnekleri Karahöyük kazısıyla ortaya çıkarılmıştır. Bu sebeple Karahöyük, Assurlu tüccarların ticari teşkilatının en batı noktası olarak düşünülmüştür.[28] Karahöyük kazılarında elde edilen silindir mühürler de kendi içinde farklı gruplara ayrılmıştır. Anadolu üslubundakiler *Yerli Anadolu* grubu olarak sınıflandırılmıştır. Alp, bu mühür grubunun en yoğun olarak Karahöyük'te çıktığı için, merkezinin Konya'da aranması gerektiğini öne sürmüştür. Benzer örnekleri Alişar Höyük ve Kültepe Karum yerleşmelerindeki Koloni dönemi katmanlarında elde edildiği için, Karahöyük örneklerinin de Assur Ticaret Kolonileri dönemine tarihlendirir.[29]

Resim 5: Tanrı Ea tahtında oturur vaziyette, önünde veziri Usmu.

Resim 6: Kanatlı bir güneşin altında standart. İmparatorluk çağı Kral Kartuşu'nun erken modeli.

Resim 7 : "Kapadokya" silindir mühür baskısı.

Karahöyük'ün doğuyla bağlantısını gösteren en önemli silindir mühür grubu: *Eski Babil Üslubu* ismi verilen mühür buluntularıdır.[30] Bu grupta bir örnek diğerlerine göre daha ilgi çekicidir. İki sahne içeren mührün sağ tarafında, "Tanrı Kral" olarak adlandırılan bir figür görülür. Bu figürün MÖ 2350-2150 yılları arasında Mezopotamya bölgesinin ilk imparatorluğu olan Akkad'ın en önemli krallarından Naram-Sin'i tasvir ettiği ileri sürülmüştür. Sözü edilen figür yuvarlak bir başlık giymiştir, kısa bir eteği vardır ve uzun sakallıdır. Bu

26 Alp 1994, 105-106.

27 Alp 1994, 122-124.

28 Alp 1994, 106.

29 Alp 1994, 106.

30 Alp 1994, 107-108.

kişinin önünde aracı olarak yalvaran bir kadın tanrıça bulunmaktadır. Tanrıçanın başında boynuzlu bir taç, üzerinde ise uzun pilili bir elbise vardır. Ellerini adorasyon halindedir. Mührün sol sahnesi ise sağ ayağını bir dağ olabilecek bir nesnenin üzerine koymuş bir tanrı vardır. Bu tanrının Güneş Tanrısı Šamaš olabileceği düşünülmektedir. Figürün başında boynuzlu bir taç ve üstünde ise uzun yırtmaçlı bir etek vardır. Tanrının karşısında iki figür bulunmaktadır ve birinin elinde kurbanlık bir hayvan olabileceği bildirilmiştir.[31]

Yine sözü edilen yerleşmede karşılaşılan bir başka doğu kökenli silindir mühür grubu da *Suriye üslubu* olarak geçendir.[32] Bu gruptaki mühürler sanat bakımından Anadolu ve Suriye'de bulunanlardan en dikkat çekenler arasında yer alırlar. Mühürlerin yerli üretim ya da Suriye'den mi ithal edildikleri açık değildir. Fakat Karahöyük'te bulunan damga mühürlerin bazılarıyla yakın benzerlikler gösterdikleri için Anadolu kökenli olabilirler. Bunlarda uygulanmış olan tasvirler büyük bir motif zenginliği barındırırlar. Örneğin Babil tanrıları, adorasyon sahnelerinde önemli rol oynadıkları gözlemlenir. Bunun dışında boğa adamı bir aslanla mücadele halinde, iki aslan sfenksi arasında bir delikanlı, kuş avı, karşılıklı oturan aslanlar, Fırtına Tanrısı, Su Tanrısı Ea veziri Usmu ile birlikte harp çalan bir tanrıça, hilal içinde bulunan kanatlı güneş kursu altında bir standart ve bunun her iki yanında simetrik figürler, çıplak tanrıça, bir insan figürü tarafından iki elde kaldırılan yarım ay içinde güneş kursu, kuş adam ve birbirleri üzerinde hayvan tasvirleri de görülmektedir.[33] Karahöyük'te ele geçirilmiş Suriye etkili mühürler Karkamış kralı Aplahanda'nın kızı Matrunna'nın mührüyle benzer tarafları vardır. Karkamış kralının Babil kralı Hammurabi ile Assur kralı Šamsi-Adad ile çağdaş olduğu öne sürülmüştür. Dolayısıyla bu mühürleri kabaca MÖ 19.-18. yüzyıllara yani 2. Binyılın ilk çeyreğine yerleştirilmeleri uygun görülmüştür.[34]

Karahöyük yerleşmesinin farklı bölgelerle bağlantılarını gösteren Kapadokya mühür üslubu da dikkat çekicidir. Bu üsluptaki mühür baskıları Kapadokya mühürlerine çok benzemektedirler. [35]

Konya merkezdeki Koloni dönemi yerleşmeleri olan Karahöyük ve onun kuzeydoğusundaki İşgalaman'ın lokalizasyonuna bakılırsa, bu yerleşmelerin önemli rotalar üzerinde yer aldıkları görülmektedir. Konya merkez bölgede konumlanmalarına rağmen adı geçen bu iki höyüğe çok yakın bir mesafede bulunan başka MÖ 2. Binyıl yerleşmeleri de vardır. Karahöyük ve İşgalaman merkez höyükleriyle iktisadi ve siyasi açıdan bağlantılı olması gereken höyüklerden bazıları Pamukçu Höyük, Zoldura Höyük, Domuzboğazlayan Höyük, Eğribayat, Akören Karahöyük, Parsana Höyük, Sazlı Höyük, Sağsağı Höyük, Yaylapınar-Evdereşe Höyük, Sırçalı Höyük, Bayat Höyük, Çomaklı, Okçu Höyük ve Hatıp Kale'dir.[36] Bu MÖ 2. Binyıl höyükleri Konya merkezdeki yerleşimlerle birlikte, ortak bir siyasi ve iktisadi yol ağının bir parçası olmalıydılar. Bunlar sayesinde Konya merkezin kapalı bir bölge olmayıp, özellikle güneye, güneybatıya, kuzeye ve doğuya açılabilen işlek bir noktada yer aldığı düşünülebilir.

Karahöyük, Acemhöyük, Kültepe, Bolvadin Üçhöyük'te de görüldüğü gibi Son Tunç çağında önemini kaybetmiş ve bu döneme ait buluntu vermemiştir.[37] Bu durum Koloni çağındaki siyasi ve iktisadi durumda bir değişime işaret etmelidir. Konya bölgesindeki Orta Tunç çağı yukarda bahsedilen yol güzergahları, Son Tunç çağında da farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmaya devam etmişti

31 Alp 1994, 107, ayrıca bk. Levha 33/84-86.

32 Alp 1994, 108-122.

33 Alp 1994, 108-109.

34 Alp 1994, 109.

35 Alp 1994, 125-126.

36 Bahar-Koçak 2004, 20-23, 45-54.

37 Alp 1994, 2 ; Koçak 2013.

Konya Ovası'nda Orta Tunç'tan Son Tunç çağına geçişteki olayları özellikle Anitta Metni isimli kaynak ışık tutmaktadır. Kuššara kentinin kralı olan Anitta'ya (MÖ yaklaşık 1730'lar) ait metinde, Aşağı Ülke sınırları içerisinde bulunan Purušhanda ve komşularında siyasi güç dengelerinin değiştiği anlaşılmaktadır. Anitta Metni'nde şu cümleler yer almaktadır: (47-51) "*onu geceleyin güçlü (bir saldırı) ile aldım, yerine üzerlik otu (?) ektim. Kim benden sonra kral olursa ve Hattuša'yı tekrar iskân ederse... (52-54) ...yüzümü [*Šalatiwara *kenti] ne karşı çevirdim.* Šalatiwara *şehirden askerlerini çekti. Onları Neša'ya* götürdüm. (64-77) aynı yıl içinde *[*Šalatiwara*]'ya karşı savaşa gittim.* Šalatiwara *Adamı oğulları (halkı?) ile birlikte [bana karşı] geldi. O ülkesini ve kentini terketti ve Hulanna Nehri'ni tuttu (bana karşı pozisyon aldı). Fakat Ne[*ša*.…..] onun arkasından dolandı ve şehri ateşe verdi...şehirde 1400 asker … Sefere çıkınca Purušhanda Adamı bana hediyeler getirdi...*"[38] Verilen bu bilgilerden Anitta, Hititlerin çekirdek bölgesi Kızılırmak Havza'sı ile Konya Ovası'na saldırıp, fethettiği anlaşılır. Purušhaddum/Purušhanda kentinin de kontrol altına alınıp, buradaki kralın, Anitta'ya boyun eğdiği de bilgiler arasındadır.

Erken Hitit Krallık döneminde Aşağı Ülke olarak geçen bölgenin durumunu anlayabilmek için bu dönemi belgelerine bakılmaktadır. Bunlardan birisi *Telepinu Fermanı'dır*[39]. Yaklaşık MÖ 1525'lerde yaşamış olan Telepinu, bu belgede kendinden çok önce yaşamış Labarna isimli bir kraldan ve onun icraatlarından söz etmektedir. Metinde şu bilgiler yer almaktadır: "*...onun oğulları farklı ülkelere yönetmek için gittiler: Hupisna, Tuwanuwa, Nenassa, Landa, Zallara, Parsuhanta, Lusna, bunlar onların yönettikleri ülkelerdi...*"[40]. Adı geçen bu yerlerden Zallara, Lušna[41] ve Parsuhanta Konya bölgesiyle bağlantılı oldukları düşünülür. Her ne kadar bu belgede geçen tarihi olayların doğruluğu tartışma konusu ise de Hititlerin, erken dönemlerde sınırlarını Maraššantiya Nehri'nin güney ve güneybatısına doğru nasıl genişlettikleri ve Aşağı Ülke denilen bölgenin kontrol edilmesi hakkındaki düşüncelerini yansıtmaktadır.

Krallığın erken dönemlerine tarihlenen kaynaklarından birinde yine Purušhanda'ya bir sefer düzenlendiği anlatılır. Bu kaynak I. Hattušili'ye ait olduğu düşünülen CTH 13, II § 2 (7-12) metnidir[42]. Metinde şu ifadeler bulunmaktadır: "*Purušhanda'ya […] ve [ben…kuşattım] Purušhanda'yı […]. Ben yıktım Purušhanda'yı […esirleri] Purušhanda'dan Hattuša'ya [ben taşıdım..]. Kral, karısına ve çocuklarına [şu kelimeleri söyledi]: Elma dişlerinizi çürütsün*!" Hattušili'nin icraatlarının kaydedildiği yıllıkta, Purušhanda yöneticisinden *Purušhandalı Adam* olarak bahsedilmektedir. LUGAL (kral) yerine LU[43] (adam) unvanının bulunması, Purušhanda'nın bu dönemde bir kral tarafından yönetilmediği ya da yönetilmiş olup, bu kişinin Hattuša kralına yenilince unvanında da bir düşüş olduğunu düşüncesine yol açmaktadır. Bu yazıdaki olaylara atıfta bulunan bir başka belge ise KBo 3:28'dir[44]: "…*onlar Purušhanda* oğlunu (kralını) aldılar [...] O bana bu doğrultuda davranıyor ve tanrılar bana *Purušhanda* oğlunu verdiler". Bu kaynakların verdiği bilgilerden de Aşağı Ülke'deki yönetimlerin Hitit devletinin kontrolü altına girdikleri sonucuna varılabilir.

Hitit Eski Krallık-İmparatorluk dönemle-

38 StBOT 18 bk. Neu 1974, 13-15; Alp 2000, 54- 55.

39 Heinhold-Krahmer 1977, 12-14.

40 CTH 19 bk. Bryce 2005, 64; Karauğuz 2005, 25.

41 Lušna, Klasik dönem Lystra (Konya-Meram Hatunsaray) ile aynı yer olabilir. Bk. Garstang 1944, 18-19, 29; Küçükbezci 2011.

42 Kempinski-Košak 1982, 92.

43 "LU" Assur Ticaret Kolonileri ve Erken Hitit Krallık dönemlerinde yoğun olarak kullanılmış bir unvandır ve "yerel yönetici" veya "prens" gibi anlamlar taşımaktadır. Bk. Kempinski-Košak 1982, 97.

44 Kempinski-Košak 1982, 99.

ri arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilen Telepinu yönetiminde ise Hitit devletinin sınırları gerilemişti. Telepinu hüküm sürdüğü zamanda, Hitit devletine bağlı 94 yerel idareden biri olan Purušhanda, İkkuwaniya ile birlikte buğday deposu konumundaydı[45]. İkkuwaniya'nın, Klasik dönem İconium yani günümüz Konya'sı olduğu düşünülmektedir.[46]

Konya bölgesi, Hitit devleti içerisindeki önemli konuma, MÖ 13. yüzyılda başkentin Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşınmasıyla ulaşmıştır. Hitit krallarından Muwattalli'nin başkenti neden değiştirmek istediği tam olarak açık olmasa da, nedeni siyasi ve askeri olmalıydı. Bu dönemde Hititler Mısır'la araları bozulmuş ve Suriye'ye üzerine bir sefer hazırlığı başlatmışlardı. Hitit kralı buna bağlı olarak belki de olayların çok fazla uzağında kalmamak için başkenti Hattuša'dan, güneyde Konya Ovası'nda yer aldığı tahmin edilen Tarhuntašša'ya taşıyıp, siyasi gelişmeleri yakından takip etmek istemişti. Ancak devlet tanrı heykellerinin bu yeni başkente taşınmış olması, başkent değişikliğinin kısa vadeli olmayıp, temelli bir değişim olduğunu düşündürür.[47]

Hitit resmi belgelerinden yola çıkarak, Tarhuntašša uzun süre başkent olarak var olamadığını, Hattušili[48] döneminde başkent tekrar Hattuša'ya taşındığı anlaşılır. Tarhuntašša, bazı antlaşmalarda geçmektedir. Bunlardan biri Muwattalli'nin Hattušili ve Ulmi-Teshup[49] isimli bir prens arasında yapılandır.[50] Bir prens olan Ulmi-Teshup, Hattušili tarafından Tarhuntašša'ya kral olarak yerleştirilmiş ve bazı sorumluluklar ve haklar bir antlaşmayla garantiye alınmıştı. Bu antlaşmada Ulmi-Teshup'un hakim olduğu sınırlar içerisinde bazı iktisadi haklar da belirtilmiştir.[51] Örneğin Tarhuntašša kralına bir tuz kaynağının kullanımı verilmişti. Ayrıca büyük otlaklar ve tarlalar da bu kralın kullanımına bırakılmıştı. Tarhuntašša'yla ilgili olan bir başka belge ise literatüre Bronz Tablet olarak geçendir.

Bronz Tablet III. Hattušili'nin oğlu IV. Tudhaliya ve Kurunta[52] arasında yapılan bir sözleşme metnidir.[53] Bu antlaşma III. Hattušili ve Kurunta arasında yapılan antlaşmanın[54] bir benzeridir fakat bunda Tarhuntašša'nın sınırlarının biraz değiştiği gözden kaçmamaktadır. Ayrıca bu belgede tuz yataklarının bölge ekonomisindeki önemi görülmektedir. Hattušili, tuz yataklarının kullanım hakkını Tarhuntašša'ya verdiğini bildirmektedir.[55] Ayrıca bu bölgenin, Hitit yönetimi altında olan diğer bölgelerden daha önemli bir konumda olduğunu, Kurunta'nın Kargamış kralıyla aynı statüye ve benzer haklara sahip olmasından anlaşılmaktadır. Kargamış kralı, Hitit vassal devletlerinden daha üst bir konumda olup, sadece Hattuša'daki krala karşı hesap vermekteydi. Tarhuntašša kralı da aynı şekilde diğer vassal devletlerden üstün bir konumda sadece Hattuša'daki yönetimin altındaydı.

Tarhuntašša ve buraya bir şekilde bağlantılı olan İkkuwaniya'nın iktisadi durumu çok açık olmasa da, güneydeki limanlarla birlikte güneydoğu ve güneybatı ticari yollarının birleştiği bir kavşak noktasında yer aldığı açıktır. Tarhuntašša'nın örgütlenmiş bir ticari yapısı olduğunu bilinmektedir. Belgenin birinde "Tarhuntašša kralının tüccarla-

45 Kempinski-Košak 1982, 99; Alp 2000, 63.

46 Bryce 2009, 330.

47 Bryce 2005, 230-231.

48 Hattušili , abisi Muwattalli'den sonra yeğeni III. Muršili'yi tahtan indirerek yerine geçmiştir.

49 Ulmi-Teshup'ün, Muwattalli'nin oğullarından biri olduğu düşünülmektedir.

50 Beckman 1996, 104-108, No 18B.

51 Ulmi-Teshup'un antlaşma yaptığı kişinin IV. Tudhaliya olduğunu düşünenler de vardır. Bk. Bryce 2005, 270-271.

52 Kurunta Muwattalli'nin oğlu ve Tarhuntašša kralıdır. Konya merkezin yaklaşık 16 km güneyindeki Hatıp'ta bir kayalıkta kabartması bulunmaktadır. Bk. Bahar 1996.

53 Beckman 1996, 108-117 (No: 18 C).

54 Beckman 1996, 103 (No: 18 A).

55 Beckman 1996, 111 (No: 18 C, §11, ii 4-20).

rı" bilgisi geçmektedir.[56] Bu ibare, devlete bağlı bir tüccar kurumuna işaret etmelidir. Fakat MÖ 2. Binyılda Mezopotamya'da görülen özel ve resmi alana bağlı tüccar yapılanmaları, Anadolu'da da var olmuş olmalıydı.

Assurlu tüccarlar Orta Tunç çağında bir karasal ticarette önderlik yaparlarken, Son Tunç çağında bu rolü Mikenler deniz yoluyla ele geçirmişti. Mikenler, Akdeniz ve Kilikya üzerinden daha doğuya ticari faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Bu ticaretin izleri Miken çanak- çömleği olarak bilinen bir kap grubundan takip edilebilmektedir. Konya merkeze yakın bazı önemli Son Tunç çağı buluntuları veren höyüklerde Miken etkili çanak-çömleklere rastlanılmıştır.[57]

Konya bölgesinin önemi, burasının Akdeniz limanlarına ve buralardan Hititlerin egemenlikleri altındaki Kıbrıs (Alasiya) ulaşım sağlamış olmasıyla, artmış olmalıdır. Bu önemli limanlardan biri MÖ 13. ve 12. yüzyıllarda özellikle tahıl sevkiyatı için çok önemli olan Ura'dır.[58] Mısır ve Kenan bölgesinden temin edilen buğday, Ugarit üzerinden Ura'ya sevkedilir ve daha Calycadnos (Göksu) Vadisi'nden Konya Ovası'na ve buradan da Hititlerin başkenti Hattuša'ya ulaştırılırdı.[59] Ura'nın Tarhuntašša'yla sınır paylaştığı ya da onun sınırları içerisinde olduğu düşünülmektedir.[60]

Hitit Krallığı'nda MÖ 13. yüzyılın sonlarında ve 12. yüzyılın başlarında meydana gelen kıtlık, Tarhuntašša üzerinden temin edilecek tahılı daha da önemli hale getirmiş ve Tarhuntašša ülkesiyle ilişkilerini iyi tutmasını mecbur kılmıştı. Fakat Hattušili ve Tudhaliya'nın, Tarhuntašša kralı/kralarıyla yaptıkları antlaşmalara rağmen, iki yönetim arasında düşmanlıklar yaşandığı sanılmaktadır.[61] Aşağı Ülke'deki sıkıntılar MÖ 12. yüzyılın başlarında da devam ettiği anlaşılmaktadır.

MÖ II. Binyıla ait Batı Anadolu ile ilgili son bilgilere Tudhaliya'nın ardılı ve oğlu II. Šuppiluliama döneminde rastlanmaktadır. Bu döneme ait en önemli belge 1988 yılında, Hattuša'da "2 nolu Oda'da" keşfedilen ve literatüre Südburg Yazıtı olarak geçen hiyeroglif yazıttır. Bu yazıta göre Šuppiluliama Güneybatı Anadolu civarında yer alan Wiyanawanda, Tamnia, Masa, Lukka ve İkuna'ya seferler yapıp buraları işgal etmişti[62]. Burada geçen İkuna, İkkuwaniya yani Konya ile aynı yer olduğu düşünülmektedir.[63]

KAYNAKÇA

Alp 1988, S. Alp, "Konya-Karahöyük 1988 Kazısı", *Höyük*, I, Ankara, 21-30.

Alp 1992, S. Alp, "Konya Karahöyük 1990 Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 13/1, Ankara, 313-317.

Alp 1993, S. Alp, "Konya Karahöyük 1991 Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 14/1, Ankara, 301-306.

Alp 1994, S. Alp, *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Alp 2000, S. Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Çiviyazılı *ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Bahar 1996, H. Bahar, "Konya Hatip'te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı", *Tarih ve Toplum*, 25/150, 22-25.

Bahar 1999, H. Bahar, "Konya ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1997", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 16/2, Tarsus, 23-54.

56 Singer 2011, 649 (dipnot 8).

57 Hatıp Kale, Zoldura Höyük, Cicek Höyük ve İbrahim Dede Höyük. Bk. Bahar-Koçak 2004, 18-22.

58 Bryce 2005, 322.

59 Singer 2011, 649.

60 Bryce 2005, 331.

61 Bryce 2005, 320, 331.

62 Hawkins 1998, 23 (§ 1, 4); Bryce 2005, 329.

63 Bryce 2009, 330.

Bahar 2013, H. Bahar, "Konya Karaman İlleri ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2012", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 31/2, Muğla, 256-271.

Bahar-Koçak 2004, H. Bahar-Ö. Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2*, Konya.

Beckman 1996, G. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta.

Bryce 2005, T. Bryce, The Hittites, Oxford.

Bryce 2009, T. Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: From the Early Bronze to the Fall of the Persian Empire*, London.

Crawford 2000, H. Crawford, *Sumer and the Sumerians*, Cambridge University Press.

Dercksen 1996, J. G. Dercksen, The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia, *PIHANS*. Leiden.

Garstang1944, J. Garstang "The Hulaya River Land and Dadassas: A Crucial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 3, no. 1, Chicago, 14-37.

Garstang, J.- O. R. Gurney 1959, *The Geography of the Hittite Empire*, Londra.

Hawkins 1998, J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel", *Anatolian Studies*, 48, 1-31.

Heinhold-Krahmer 1977, S. Heinhold-Krahmer, *Arzawa Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitishcen Quellen*, Heidelberg.

Karauğuz 2005, G. Karauğuz, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolunun* Güney Kesimi, Konya.

KBo: Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig.

Kempinski-Košak 1982, A. Kempinski-S. Košak, "CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I (?)", *Tel Aviv 9*, 87-116.

Koçak 2013, Ö. Koçak, "The Second Millennium B.C. Settlements and Cemeteries in the Eastern Interior of Mid-West Anatolia", *L'Anatolie des peuples, des cités et des cultures (IIe millénaire av. J.-C.-Ve siècle ap. J.-C.) Colloque International de Besançon 26-27 Novembre 2010, Volume 2. Approches Locales et R*égionales, édité par: Hadrien Bru-Guy Labarre, 15-29.

Kulakoğlu 2013, F. Kulakoğlu, "Uluslararası Ticaret Merkezi Kültepe Kaniş", *Aktüel Arkeoloji*, 35, İstanbul, 76-101.

Küçükbezci 2011, H.G., "Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hatunsaray (Lušna) ve Çevresi", *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve* Çevres, *Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildirileri) (2-4 Ekim 2011*), Konya, 135-142.

Larsen 1976, M. T. Larsen, *The Old Assyrian City-State and Its Colonies*, Kopenhagen.

Neu 1974, E. Neu, *Der Anitta-Text*, StBoT 18, Wiesbaden.

Postgate 2005, J.N. Postgate, *Early Mesopotamia Society and Economy at the Dawn of History*, Routledge.

Singer 2011, I., *The Calm Before The Storm, Selected Writings of Itamar Singer on the End of the Late Broze Age in Anatolia and the Levant*, Atlanta.

StBoT: Studien zu den Boğazköy-Texten Wiesbaden.

Veenhof-Eidem 2008, K.R. Veenhof- J. Eidem, *Mesopotamia The Old Assyrian Period*, Academic Press Fribourg.

DEMİR ÇAĞINDA KONYA VE ÇEVRESİ TİCARET HAYATI

Hasan BAHAR*

ÖZET

Demir Çağının Anadolu'da, genel itibariyle M. Ö. XII. Yüzyıl'ın başı ile M. Ö. IV. Yüzyıl'ın sonları arasındaki dönem olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde Anadolu siyasi ve kültürel hayatında birçok gelişme yaşanmıştır. Deniz Kavimleri Göçü ile Kızılırmak ve çevresinde büyük bir medeniyet olan Hitit Krallığı yıkılmış, Anadolu'ya gelen Egeli kavimler yanlarında kendi kültür öğelerini de getirmişlerdir. Bu çalışmada, Anadolu'nun Demir Çağı adı verilen döneminde, Alaattin Tepesi başta olmak üzere bölgedeki Demir Çağı yerleşimleri incelendiğinde bölgedeki ticari ağın oluşumunu görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Alaattin Tepesi, Arkeoloji, Keramik, Konya, Lystra, İç Anadolu.

COMMERCIAL LIFE OF KONYA AND AROUND IN THE IRON AGE A BRIEF ESSAY ON COMMERCIAL LIFE IN KONYA AND AROUN IN THE HITTITES

ABSTRACT

The Iron Age of Anatolia is accepted generally as a period between the beginning of the XII.

*Prof. Dr., Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi A.B.D.

century and the end of the IV. century B.C. Many developments were seen in the cultural and political life of Anatolia in this age. The Hittite Kingdom which had created a great civilisation around the Kızılırmak curve collapsed as a result of the raids of the Sea Peoples. The Aegean tribes that had moved into Asia Minor brought their own cultural elements as well. This study deals with the commercial life of Konya during the Iron Age of Anatolia by examining the Iron Age settlements of the region, especially Alaattin Tepe.

Key Words: Alaattin Tepe, Archaeology, Ceramics, Konya, Lystra, Central Anatolia.

GİRİŞ

Demir Çağında Konya ve çevresinin ticaret faaliyetlerini anlamak için Tunç Çağından Demir çağına geçişte Anadolu'nun genel durumuna göz atmak gerekir.

TUNÇ ÇAĞI VE SONU:

M.Ö. III. Bin yılda Önasya'da tunç keşfi yeni teknolojileri beraberinde getirmişti. Maden kaynaklarına ve ticaretine sahip olan güçler önce kent krallıkları, sonra da bölgesel büyük krallıklar oluşturmuşlardı. Hitit ve Mısır imparatorlukları, M.Ö.II. bin yılın ortalarında bölgenin iki büyük süper gücü haline gelmişlerdi. Dönemin sonlarında tuncun yanı sıra demir madenine de sahip olan bu devletler güçlerinin zirvesine ulaştılar.

Günümüzdeki Türkiye ile Suriye sınırı yakınlarında zaman zaman karşı karşıya gelen bu güçler, dönemin en büyük meydan muharebesini Kadeş'te gerçekleştirdiler (M.Ö.1272). Savaşın 10 yıl kadar sonrasında iki güç Kadeş Antlaşmasını gerçekleştirdi. Canlılarda olduğu gibi; en büyümenin zirvesi gelişmenin durduğu anlardır.

M.Ö. XIII. yüzyıldan XII. yüzyıla geçerken başta Hitit olmak üzere Doğu Akdeniz dünyasında büyük bir çöküntü görülür.

Tunç Çağı toplumlarının çöküşünde iklim koşullarına bağlı kuraklık; maden teknolojisinde demirin, iletişimde alfabenin bulunması ve Miken, Hitit ve Mısır gibi emperyalist güçlerin sömürüleri gibi nedenlere bağlanmaktadır. Eskiçağda Tunç Çağının sonu, Batı Roma imparatorluğunun çöküşünden daha büyük olmuştu. Kırk elli yıllık bir süreçte Doğu Akdeniz bölgesinin tüm önemli şehirleriyle sarayları yıkılmış; çoğu asla yeniden kurtulamamıştır[1]. M.Ö.1200'den itibaren Orta Doğu'da yazılı belgelerin sustuğu karanlık bir çağ başlamıştı. Bu karanlık çağ yıkılan Hitit Devletinin merkezi Orta Anadolu'da dört yüz yıl kadar sürecektir.

Günümüzde, Anadolu, Suriye ve Kenân'da Yakındoğu'da çoğu saray teşkilatlarının çöküşünün ve Mısır'da olduğu gibi diğer siyasi yapıların zayıflamasının, köklü ticari ağlar ve üretim modellerindeki değişimle ilişkilendirilmesi konusunda genel bir mutabakat görülmektedir. Bu değişim bir krize yol açmış ve nihayetinde tunç sanayisinin sonunu getirmiştir, fakat aynı zamanda alternatif bir cevher olarak demirin kullanımını teşvik etmiştir.

G. Childe Geç Tunç Çağı toplumlarını ele alırken krallığın ruhban, kâtip ve asker seçkinleri, kralları için sığ bir iktidar zemininden söz eder. Devletlerin topladığı servetler yeni servetler ortaya çıkaramadığından artan nüfusu besleyememiştir[2].

Geç Tunç Çağı krallıklarının ticareti kara ve deniz yollarıyla birbirleriyle bağlıydı. Bu dönem için uluslararası tek tip bir ticaret ağından söz edilebilir. Merkezileşmiş ancak sınıflara ayrılmış bir ekonomik kazanç alt sınıflara aktarılmıyordu. Bu çelişki içindeki Tunç Çağı krallıklarını demircilik gibi bir icat ortadan kaldırırken yeni bir ekonomik sistem ortaya getirmiştir. Aralarındaki çatışmalarda kullanmak için paralı askerlere ihtiyaç duyduklarını; yerel güçlerden alınan paralı barbar askerler; uygar toplumların kent yaşamını öğrenirken, savaş

1 Drews 2014:2-4.

2 Childe 1983:126

yöntemlerini, araba ve silah yapma teknolojilerini, demir ergitme ve işleme sırlarını öğrenme imkânı elde etmişlerdi. Bir süre sonra da elde ettikleri bilgileri efendilerine karşı silah olarak kullandılar[3].

Sistemin çöküşü ile korsan ya da göçmen oldukları tartışılan Mısır belgelerinde kuzeyli olarak da bilinen "Deniz Kavimleri" bölgeyi işgal etmişlerdir.

Bazı tarihçilerin "Ege Göçleri" olarak adlandırılan bu göç hareketi Mısır belgelerinde "Deniz Kavimleri" olarak adlandırılmaktadır.

Anadolu'da dönemin felaketinden zarar görmüş, yangınla son bulmuş kentler bulunmaktadır. Batı Anadolu'da Truva, Millawanda (Milet), Orta Anadolu'da Hitit başkenti Hattuşaş, komşuları Alacahöyük, Alişar, Maşat; Ankara'da Karaoğlan; güneyde Tarsus-Gözlükule ve Mersin-Yumuktepe, Doğu Anadolu'da Norşuntepe, Emar ve Kargamış yakılıp yıkılmıştır.

Kıbrıs'ta Enkomi, Kition ve Sinda yerleşimleri yağmalanmış ve tahrip edilmişlerdir. Bu üç şehirde de Troya'da olduğu gibi yarım yüzyıl içinde iki kez M.Ö.1190 ve III. Ramses'in sekizinci saltanat yılına M.Ö.1179'da yakılıp yıkılmışlardır[4].

Doğu Akdeniz'deki yıkımların korkunç boyutunu hem arkeolojik bulgular hem de Medinet Habu yazıtı vermektedir.

H.Otten, Kıbrıs kentleri ve Ugarit'e yapılan saldırıların kapısının Hattuşa'şın düşmesinden sonra açıldığını belirtirken; G.A. Lehmann ise, Ugarit'in Hattuşaş'tan daha önce yıkıldığını kabul etmektedir. Ramses'in sekizinci saltanat yılı, Ugarit'in düşüşü olarak genel bir kabul görmektedir. Burada kabul edilen kronolojiye göre Ugarit'teki büyük yangın M.Ö.1196'dan sonra, fakat 1179'dan öncesine ait olmalıdır.

Ugarit'in yıkıldığı sırada birkaç yüz tablet fırınlarda pişirilmekteydi ki bunlar yıkım arifesinde yazılıp hazırlanmıştı. Fırınlardan gelen tabletlerin birinde, *Ydn* adındaki birinin "efendisine ve hükümdarına yazdığı mektupta *Prm*' (*hapiru*)'den söz edilir ve kraldan "150 gemi" donatması talep edilmektedir. Buradaki fırın tabletlerinden daha eskiye tarihlenen Rap'anu Arşivinde bulunan, Ugarit kralının Alaşiya kralına ait, bir mektubunda karşı karşıya kaldıkları bir tehditten söz edilmektedir:

"İşte, düşmanların gemileri (buraya) geldiler; şehirlerin (?) yakıldı; ülkemde fena şeyler yaptılar. Babam bütün gemilerimin de Likya'da olduğunu bilmiyor mu? Bu suretle ülke kendi kaderine terk edilmiş vaziyettedir. Babam şunu bilsin: Gelen yedi düşman gemisi bize büyük zararlar vermiştir."[5]

Ugarit kralı mektubunun devamında, Alaşiya kralından, başka düşman gemilerinin olduğunu öğrendiğinde kendisine haber vermesini istemektedir. Bu, Rapanu Arşivinde bulunan Ugarit kralı ile Alaşiya kralı arasındaki üç yazışmadan biridir. Mektuplar genellikle aniden beliren ve şehirleri kasıp kavuran, yerle bir ederek kaçan düşmandan söz etmektedirler.

Ugarit'in yakınında bulunan Ras ibn Hani, Tell Subs tahrip edilmiştir. Asi nehri üzerindeki Alalakh (Tel Atçana), Hamah, Katna ve Kadeş (Tell Neb Mend) yıkılıp yağmalanan kentler içindedir. Asi ile Fırat arasındaki Halep'te yağmalanma yaşanırken Fırat üzerindeki Kargamış kurtulabilmiştir.

Ugarit tabletleri, Kargamış kralı ile Hitit büyük kralı (imparator) Şuppiluima'nın bağılı Talmi-Teşub'un, Ugarit kralı Hammurabi'nin çağdaş olduklarını göstermektedir. Hattuşaş'ın yıkımından sonra Kargamış kralları "Hatti Büyük Kralı" unvanını kullandılar.

Felaket Akdeniz'in güneydoğu köşesi Filistin'de, Demir çağında İsrail olarak adlandırılacak Lakhiş, Megiddo, Aşdod, Akelon ve Akka'da gerçekleşmiştir. Bunların yanında 12. Yüzyıl başlarında Mısır yönetiminde bulunan Via Maris üzerinde-

3 Childe 1983:126;Drews 2014:92.

4 Drews 2014:10-13.

5 Drews 2014:15.

ki büyük kentlerle birlikte Tell Cemma, Tell Sippor ve Tell Cerişa yıkıma uğramışlardır. Bu dönemde kuzeyden güneye iç kesimlerdeki Tellü'l Keda (Hasor), Beytin (Berhel), Beth Şemeş, Tellül-Hesi (Eglon?), Tell Beyt Mirsim (Debir veya Eglon) ve Kirbet Rabud (Debir) gibi kentler yıkımdan kurtulamamışlardır.

M.Ö.13. yüzyıl sonu ile M.Ö. 12. Yüzyılın başlarında Mezopotamya kendi iç savaşlarını sürdürmektedirler. Asur kralı I. Tukulti-Ninurta (M.Ö.1244-1208) doğuda Zagros Dağlarında yaşayan barbarlara diz çöktürdükten sonra Doğu Anadolu dağlarına sefer düzenleyerek Van ve Urmiye Gölleri çevresine kadar ilerlemiştir. Oğulları tarafından öldürülünce krallık hizipleri tarafından parçalandı.

M.Ö.1160'da I. Assur-dan Babil'i yenerek birkaç sınır kentini ele geçirdi. Halefleri Asur'un iç kesimlerini ele geçirdikten sonra, kuzey ve batıyı tehdit eden Akhlamu ve Aramu (Arami) savaşçıları ile savaştılar. Torosları geçip yukarı Dicle civarındaki toprakları yağmalayan yirmi bin savaşçıdan oluşan Muşkiler büyük bir sorun olmuştu. Anadolu dağlarında gerçekleşen bir savaşta I. Tiglatpileser (M.Ö.1115-1077) tarafından yenilgiye uğratıldılar.

Mısır kentleri felaket sırasında Mezopotamya kentleri gibi yıkımdan kurtulmuşlardı ancak imha edilme endişelerinden kurtulamamışlardır. Anadolu'da ve Güneydoğu Akdeniz'deki tahribatlarını Mısır'da da yapmakla tehdit eden yağmacıları durdurabilmek için firavunlar M.Ö.1208-1176 arasında birçok savunma savaşı verdiler.

Firavunlar, bu dönemin felaketini dile getiren birçok yazıtlar bıraktılar. Büyük Ramses zamanında müreffeh bir dönem yaşayan Mısır Merneptah ve III. Ramses döneminde sıkıntılı bir sürece girmiştir. III. Ramses'in halefleri sırasında Güneydoğu Akdeniz bölgesinde Mısır gücünü korumakta zorlanmaktadır. IV. Ramses zamanında (M.Ö.1155-1149) güney Kenan'da Mısır garnizonları mevcuttu ancak bir süre sonra istilalar nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. VI. Ramses'in Megiddo'daki tunç bir heykel kaidesi üzerindeki kazınmış ismi Mısır'ın bölgedeki varlığının son kanıtı olarak kabul edilmektedir.

Felaket dönemi Doğu Akdeniz kentleri ve saraylarının kaderi yangın sonunda gerçekleşen yıkımlardı. Ege, Anadolu, Kıbrıs ve Güneydoğu Akdeniz'de düzinelerce kent yıkıldı. Yıkım arkasından yeniden inşa edilen kentler büyük oranda sahiller ve sahilden görünebilecek noktalarda yer aldı. Tiryns, Troya, Ialysos, Tarsus, Enkomi, Kition, Aşdod ve Aşkelon belli başlı bilinenlerdi. Başkaları da vardı. Özellikle Doğu Girit'te bu dönemde dağların yüksek kısımlarına kasabalar kurulmaya başlandı. Mısır felaketten kurtulabilmiştir. Mısır'da felakete uğrayan kent görülmemektedir. Mezopotamya'da oldukça az sayıdadır. Asur kralları 12. Yüzyıl boyunca güçlü bir duruş sergilediler[6].

Bu dönemde Avrasya coğrafyasının değişik kesimlerinde nüfus hareketleri görülmektedir. Orta Asya'dan güneye Çin'e, batıya göçler görülürken, Orta Avrupa'dan güneye, güney Avrupa'dan doğuya doğru göçler görülür.

Kuzeyden inen topluluklar Ege'deki Miken uygarlığını yok ettiler. Mezopotamya'da Babil'de Kassit Hanedanlığı sona erdi. Babil Asurlu efendilerinin egemenliğine girdi. Çin'de Şang Hanedanlığın başkenti yağmalandı. Kuzeyden inen Çu'lar yeni feodal çizgilerle örgütlenmiş bir devlet kurdular[7].

Bu göçlerden güney Avrupa'dan doğuya doğru hareketlenen kavimler önlerine çıkan doğu Akdeniz'deki kavimleri de sürükleyerek Mısır kapılarına dayanmışlardır.

Suriye'de bulan Hitit bağılı Ugarit (Rasşamra) ve Kıbrıs'taki Alaşiya kralları arasındaki yazışmalar bağlı bulundukları merkezi Hitit devletinin ve kendilerinin çaresizlik içinde olduğunu gösterir.

6 Drews 2014:15-32.

7 Childe 1983: 127.

M.Ö. XIII. Yüzyıldan M.Ö.XII. yüzyıla geçerken Orta Doğu'nun Geç Tunç Çağının önemli güçlerinden biri olan Hitit İmparatorluğu yıkılmıştı. Orta Anadolu'da Hitit devletinin yıkılmasından sonraki döneme ait son zamanlara kadar maddi bir materyal ortaya çıkarılamadı.

Bu nedenle yazılı belgelerin ve arkeolojik materyalin açıklamaya yetersiz kaldığı, göçebe bir hayatın var olduğu önerisi getirilen, M.Ö.1200-M.Ö.800 yılları arasına tekabül eden bu dönem Orta Anadolu tarihi için genellikle "Karanlık Çağ" olarak adlandırılmıştır. Bu söz konusu dönemle ilgili olarak son yıllarda Boğazköy, Kaman Kaleköy gibi merkezlerde yapılan kazılar bazı ipuçlarını ortaya koyduğundan bölgenin Demir Çağı ile ilgili görüşlerin yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir. Boğazköy'de 1994-1998 yılları arasında yapılan arkeolojik kazılar Hitit yerleşmesinin kuzey batısında yer alan Büyük Kale'de yoğunluk kazanmıştı. 1996 sezonu yapılan kazılarda Boğazköy'de ilk kez Erken Demir Çağına tarihlendirebilecek önemli buluntular ortaya çıkarıldı[8].

Orta Anadolu'nun güneyinde Konya Ovası Çukurova geçişinde Porsuk, Göksu Havzasında Kilisetepe Kazıları bölgenin karanlıklar içindeki Erken Demir Çağı ile ilgili ip uçları verdiler. Konya Meram ilçesi Hatunsaray'a ait Zoldura'da bulunan Erken Demir Çağı çanak çömlek parçaları bu döneme ait katkı sağlamaktadır.

Orta Demir Çağında ise Sakarya kıyısında bir medeniyet kurmuş Friglerin başkenti ait Gordion ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılardaki buluntular açıklık kazandırmaktadır.

Gordion Doğu Akdeniz ticaret ağına çok yakın bağlı idi. Yeni kanıtlar doğu ile ilişkilerini göstermektedir. Gordion Erken Tunç Çağdan M.Ö.1. bin yılın sonlarına kadar Orta Anadolu'daki bir yerleşim yerini sunar (Voight 1997; Kealhofer 2005).

Orta Demir Çağında M.Ö. VIII. Yüzyılda Gordion Doğu Akdeniz Ticaret bağına bağlı iken Konya ve çevresi de bu ağın en önemli parçalarından biri idi. Bölgede bulunan keramikler ve yerleşimlerden alınan toprak analizleri bu ilişkinin varlığını güçlendirmektedir[9].

Konya'nın merkezde bulunan Alaattin Tepesi, Selçuklu ilçesindeki Sızma Höyük, Karapınar merkezde bulunan Ali Tepesi, merkezin 15 km. doğusunda yer alan Yağmapınar, Çumra ilçesinin 25 km. güneyindeki Cicek, Seydişehir ilçesinin 1 km. doğusundaki Seydişehir II. Höyük ilçesi Çavuş mahallesindeki Çavuş Höyük buluntuları Orta Demir Çağı için önemli veriler sunmuştur[10].

M.Ö. XIII. yüzyılın ortalarında Anadolu'da görülen kuraklığa bağlı kıtlık ve buna bağlı olarak Hitit sınırlarında görülen hareketlilik Hitit devletini bir hayli uğraştırıyordu. Orta Anadolu'da yapılan birçok su anıtı bu durumu yansıttığı gibi arkeolojik kazılarda elde edilen ağaç halkalarındaki daralmalar bu dönemdeki susuzluğa bağlı bitkilerdeki gelişmeyi yavaşlattığını göstermektedir[11].

Hititler Batı'da Arzawa ile bir mücadele ortamına girdiği sırada doğudaki komşuları Asur, Mitanni ülkesindeki ayaklanmalardan yararlanarak Fırat'a kadar olan toprakları kendi sınırları içine katmıştı. Assur kralı I. Salmanassar'ın Malatya yakınlarına kadar ulaşması İšuva bakır madenlerinin Hititlerin denetiminden çıkması demekti. Belki de Isuwa kralı Mita'nın Hititlere düşmanca tavır sergilemesi bu kabildendir[12].

Bu da Hitit silah sanayii oldukça sıkıntılı bir süreçti. Bunun üzerine IV. Tuthalia, Assur saldırılarından uzak olan Alašiya'yı (Kıbrıs) büyük ihtimalle Suriye'deki vassal krallığı Ugarit krallığının

8 Genz 2000:11.;

9 Kealhofer, L., P. Grave, H. Bahar, B. Marsh 2015 Between the States: Iron Age Interaction in Southwestern Anatolia, Journal of Archaeological Science: Reports 3:342-357.

10 Bahar 1999:

11 Bu konuda P. Kuneholm'la şahsi konuşmalarımızda sözlü bilgileri vermesinin yanında Dentrokronoloji çalışmalarındaki bilgiler de açıklayıcı olmaktadır.

12 Bryce 2005.

desteğiyle ele geçirdi[13]. Ancak bu sırada güney batıdaki Ikkuwaniya (Konya) güneyindeki komşusu amca oğlu Kurunta ile bir anlaşma yaparak[14] daha batıdan gelecek tehlikeleri bertaraf etmek için Lukka Ülkesine bir sefer yaptı[15].

Bütün bu çabalarının sonuç vermediği Kurunta'nın Hatip yazıtında kendisinden "Büyük Kral" olarak söz etmesinden[16] ve kazılarla ortaya konan Hattuşaşşaş'daki muhtemel faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Antalya'nın batı kesimindeki Lukka ülkelerine yaptığı seferin de kalıcı bir sonuç vermediği bu bölgeden Alašiya'ya yapılan yağma seferlerinden anlaşılmaktadır.

IV. Tuthalia'dan sonra durum Hititlerin daha da aleyhine gelişiyordu. Kuraklık nedeniyle hasat giderek azalmıştı. Mısır'dan buğday ithal edilmişti. Suriye'de ve Anadolu'da bulunan vassal krallıklar devlete olan bağlılıklarını savsaklamaya başlamıştı.

EGE GÖÇLERİNİN (DENİZ KAVİMLERİ GÖÇÜ) ANADOLU ÜZERİNDEKİ BAZI ETKİLERİ

M.Ö. XIII. Yüzyılın sonlarında yazılı belgelerin susmasıyla[17] birlikte Hitit Devletinin tarih sahnesinden çekildiği biliniyor. Bu çekilişin sinyalleri daha önce Doğu Akdeniz'de bulunan vassal krallıkları Alašia ve Ugarit (Rasşamra) kralları arasındaki yazışmalarda görülüyor[18]. Bu belgelerden hemen sonra Mısır yazılı belgeleri ise "Deniz Kavimleri Göçü" olarak söz ettiği karadan ve denizden gelen iki büyük göç dalgasının Hitit devletinin nasıl sonunu getirdiğini trajik bir şekilde anlatıyorlar[19].

Ege Göçleri'nin birinci aşaması, M. Ö. 13. yy'ın sonlarında gerçekleşmiştir. Mısır annallerinde "Deniz Kavimleri" adıyla anılan bu göçebe kuvvetler, M. Ö. 1225'lerde Mısır kapılarına dayanmışlar, fakat firavun Merneptah tarafından mağlup edilmişlerdi. Merneptah, mağlup ettiği kavimlerin isimlerini Karnak Tapınağı'nın duvarlarına yazdırmış olup, bu kavimler Ekweşler (Akalar), Turşalar (Etrüskler), Rukkalar (Lukkalar), Şerdanalar (Sardunyalılar) ve Sekeleşler (Sicilyalılar) dır.

İlk göç dalgasının etkileri Anadolu'da etkisini çok fazla göstermemiştir. Asıl tahribat Ege Göçleri'nin ikinci aşamasında gerçekleşmiştir. Hititler'in durdurmayı başaramadıkları bu saldırgan kavimler, yolları üzerindeki tüm uygarlık merkezlerini yakıp yıkarak Mısır sınırlarına dayanmışlar ve III. Ramses'in 8. idare yılında (M. Ö. 1198- 1166) iki büyük savaşta durdurulmuşlardır. III. Ramses'in kazandığı bu parlak zafer, Medinet-Habu mabedinin duvarları üzerinde hem hiyeroglif yazıyla hem de resimlerle anlatılmaktadır.

Deniz Kavimleri'nin bir kolu Hellas'a yönelince, M.Ö. 1500-1200 tarihlerinde Suriye ve Batı Anadolu Kıyılarında ticaret kolonileri kurmuş olan Akalar'ın güçlü Myken devleti de ortadan kalktı. Deniz Kavimleri Göçü'nün neden olduğu Dor Göçü sonucu olarak da Hellas'ta oturan Aioller ve İon'lar Batı Anadolu'ya geldiler. Bu iki Helenli boyun Batı Anadolu'ya yönelmelerinde ataları Akalar'ın M.Ö. 1400-1200 tarihleri boyunca ticaret kolonileri kurmuş olmaları büyük rol oynamıştır. Üstelik yine Deniz Kavimleri Göçü nedeniyle Troia VI krallığı ve Hitit İmparatorluğu son buldukları için Anadolu'da kendilerine karşı çıkabilecek bir siyasal güç de kalmamıştı. Nitekim Bayraklı kazıları ile Troia'nın tahribinden 150 yıl sonra yaklaşık M. Ö. 1050 sıralarında Aiol ve İon göçünün gerçekleşmiş olduğu saptanmış bulunmaktadır[20].

13 Macqueen 2001:54-55.

14 Otten 1988

15 Hawkins 1992

16 Bahar 1998.

17 Laroche 1953: 47, 70; Goetze1975 261.

18 Bryce 2005:32-33

19 Bryce 2005:34 vd.

20 Akurgal 1993: 9.

Orta Anadolu'da Boğazköy[21], Alaca Höyük[22], Alişar[23], Maşat Höyük[24] ve Kaman diğer Hitit merkezlerinde yangınla son bulmuş Hitit katmanları, bu saldırının ani ve çok şiddetli olduğunu ortaya koymuştur. Hattuşaş'da büyük saray komplekslerinin yer aldığı Büyükkale yağmalanmış, tek bir yapı kalmamacasına yangınla tahrip edilmiştir. Bunlara paralel olarak, Anadolu tarihiyle ilgili önemli bilgiler veren Hitit yazılı metinlerinin de aniden kesilmesi, göçün ve saldırının diğer bir yıkıcı belirtisidir.

Mısır yazılı belgelerinde Deniz Kavimleri Göçü olarak bilinen Hitit Devletinin sonunu getiren daha çok Avrupa'dan doğuya doğru yönelen göçler Anadolu tarihçileri tarafından "Ege Göçleri" olarak bilinmektedir. Bu göç olgusu diğer taraftan arkeologlar tarafından Balkan kökenli Coarse/Barbar ve Buckel/yumrulu keramik türlerinin Anadolu'da görülmesi ile açıklanmaya çalışılmaktadır[25].

Bu göçlerden sonra Anadolu'da yaklaşık dört yüzyıllık yazılı belgelerde bir suskunluk görülür. Bu suskunluk döneminde daha çok doğudaki komşuları kuzey Mezopotamya'daki Asur'a ait yazılı belgelere başvurulur. Bu belgeler de ancak Mezopotamya ve Suriye ile komşu bulunan Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgesinin Orta Anadolu'ya kadar uzanan doğu kesiminin siyasal gelişmelerinden söz eder. Bölgedeki siyasal durum iki bin yıl önceki, M. Ö. III. Bin yılın son çeyreğindeki Akkad imparatorları Sargon ve Naramsin'in Anadolu ile ilgili verdikleri siyasal yapıdaki parçalı duruma benzerlik göstermektedir.

Göçlerden sonra, olayların belirginleşmeye başladığı aydın dönemlerde, Anadolu'nun Hitit yerleşimi görmüş önemli merkezlerinde başkentleri Gordion ile Frigler; Tuşpa merkez olmak üzere Van Gölü civarında odaklanmış Urartular, Anadolu'nun yeni egemeni olarak tarih sahnesinde boy gösterirler. Bunların yanı sıra, Ege Göçleri sonrası isimlerinden ilk kez Asur kaynaklarında söz edilen ve Yukarı Dicle Vadisi'nde beliren Muşkiler de bölgeye yeni gelenler arasındadır.

Kültürel durum ise siyasal çalkantılar içinde bölgede kendi varlıklarını sürdürmeye çalışan hareketli boyların, önceleri Orta Anadolu'nun kuzeyinde ve güneyinde korunması kolay olan Boğazköy, Porsuk, Kilisetepe, Hatunsaray, ve Kızıldağ gibi kesimlerinde varlık gösterirlerken daha sonra yerel beyliklerin kentleşmesi ile birlikte Alişar, Gordion, Kıcıkışla, Kaman-kalehöyük[26], Çadırhöyük, Kültepe ve Şarhöyük daha düz alanlarda höyüklerde tarım ve ticarete bağlı bir kentleşme olgusu içinde görülürler.

Orta Anadolu'nun doğu kesimi Konya-Kızıldağ, Ereğli-İvriz, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kayseri çevresinde Tabal olarak adından söz edilen beylikler yaptıkları kaya anıtları ve kullandıkları hiyeroglif yazı geleneği ve ikonografi ile Anadolu-Doğu Akdeniz sentezi "Geç Hititler" adı verilen bir kültür ortaya koymuşlardır. Ancak bölgenin batı kesimlerinde Afyon Yakasenek hiyeroglifli stel ve Cihanbeyli Zincirli höyükte bulunan bazalt heykel dışında bu geleneğin varlığı söylenemez.

21 Bittel 1970, 132.

22 Koşay 1938: 179.

23 Osten 1937, 24,289.

24 Özgüç 1978, 15.

25 Aydıngün 2013:65-78. Anadolu'ya Phryg göçlerini izahta kullanılmaya çalışılan bu keramik türleri kimi araştırmacılar tarafından Hattuşa ve Boğazköy'e kadar yayıldığı iddia edilse de Gordion doğusunda görülmemesi de bu bağlantıyı sorgulamaya yol açmaktadır.

26 Kaman-Kalehöyük'te yapılan kazı çalışmalarında Demirçağı uygarlık katının IIa ve IId evrelerinin M. Ö. 12. Yy'dan M. Ö. 4. Yy'a kadar gittiği belirtilmiştir. M. Ö. 10 ve M. Ö. 9. Yy'ın sonuna kadar devam eden IId katından elde edilen keramiklerin, Demirçağının eski evrelerinin aydınlatılmasında katkılarının bulunduğu ve bu tarzın Geç Hitit bölgelerinden yani güney ve doğu bölgelerinden getirildiğine değinilmiştir. IIa yapı katında iki odalı megaron tipindeki binaların ise batı örneklerinin etkisinde yapıldığı ve bu yapı tipinin benzerlerinin Boğazköy'e kadar uzandığına yer verilmiştir. Yapılan araştırmalardan elde edilen bu bilgilerden hareketle Kalehöyük'ün Phryg ve Geç Hitit bölgelerinin sınırında yer aldığı bundan dolayı da ilişkilerinin iki yönlü olduğu belirtilmiştir. Omura 1997: 207.

Bu nedenle bölgedeki sosyo-kültürel gelişmeler çanak çömlek kültürlerine bağlı olarak araştırma ihtiyacı duyulmaktadır.

KONYA'DA BULUNAN DEMİR ÇAĞI YERLEŞİMLERİ

Konya Merkez İlçelerinden Meram'ın 50 km. güneyindeki Hatunsaray Kasabası'nın yaklaşık 500 m. kuzeyinde Hatunsaray Höyük' te Erken Demir Çağı ile ilişkilendirilen keramikler tespit edilmiştir[27]. Hatunsaray'da bulunan keramik buluntular Boğazköy buluntularıyla değerlendirilmiştir. Araştırma bölgesinde bu Demir Çağı yerleşmeleri arasında EDÇ kültürünü en belirgin şekilde veren höyük Hatunsaray Höyük olarak tespit edilmiştir. Bu höyük, STÇ'dan EDÇ'a geçişi ve Demir Çağı kültürlerini tanımamıza olanak sağlayacak kesintisiz bir kronoloji vermektedir[28].

Hemen hemen hepsi el yapımı olan Hatunsaray malzemelerinin en önemli özelliği, kaplar üzerine yapılan boya bezemelerdir. Burada devetüyü ve krem astar üzerine koyu ve soluk kırmızı bant bezemeler ağırlıktadır. Bunlar, birbirini çapraz ve iç içe açılarla kesen bantlar oluşturmaktadır. Bu bezemelerin bir grubunu, özenle yapılmış geometrik şekiller oluştururken, diğer kısmı düzensiz örneklerdir. EDÇ'ın kırmızı bezemeli kap örnekleri Eskiyapar, Amasya, Boğazköy-Büyükkaya ve Kilisetepe[29]'de de görülmektedir. Bu boya bezemeli örnekler arasında, özellikle Kilise Tepe malzemesi ile Hatunsaray hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir[30].

Konya Alaattin Tepesinde Remzi Oğuz Arık'ın 1941 yılında yapmış olduğu arkeolojik kazı burada güçlü bir Frig dönemi yerleşmesi olduğunu göstermiştir. Konya Arkeoloji müzesinde bulunan arkeolojik malzeme bu yerleşmenin batıdaki Gordion merkezli bir "Çizgisel Hayvan Üslubu" ile doğudaki Alişar IV merkezli "Gölge Görüntülü Hayvan Üslubu" arasında yer aldığını göstermektedir. Son yıllarda bölgedeki arkeo-jeolojik araştırmalar bölgedeki Demir Çağı yerleşimlerinin doğudaki Alişar etkilerinden çok batıdaki Gordion merkezli olduğunu gösteriyor. Orta Demir Çağında önemli bir siyasi merkez olan Gordion aynı zamanda ticari bir organizasyonun merkezi haline gelmişti. Tunç Çağında Doğu Akdeniz Girit, Kıbrıs ve Ugarit arasında önemli bir ticaret bağlantısı sağlanmıştı. Ege Göçleri sonunda Hititlerin siyasal yenilgisinde olduğu gibi Girit'in de ticari bir çöküntüsü olmuştu. Onun ortaya çıkardığı boşluğu doğuda Fenike kentleri doldurmuştur. Orta Anadolu'nun batısındaki Friglerin, doğusunda Geç Hitit Beyliklerinin ve Doğu Anadolu'da bulunan Urartuların Fenikeliler ile ticaret yaptığı kazılarda ortaya çıkan Fenike biblolarından anlaşılıyor. Bu dönemde Frig maden eşyaları, özellikle fibulaları Doğu Akdeniz coğrafyasında meşhurdur. Başkent Gordion doğu Akdeniz ticaret ağında yerini almıştı. Bu ağda Konya çevresi çok önemli idi. Konya çevresindeki yerleşmeler Friglerin güneye uzandığı yollara işaret eder. Başta Alaattin tepesi, Karapınar Kıcıkışla, Ali Tepesi, Höyük Çavuş Höyük, Çumra Çicek, Seydişehir II höyüklerdeki buluntular bölgedeki Frig ticaret hayatının belli başlı belgeleridir[31].

1952-1956 yılları arasında Konya çevresinde yaptığı yüzey araştırmaları ile Neolitik Çağ'dan Klasik Çağ'a kadar bölge arkeolojisine çok büyük katkıları olan J. Mellaart'ın bölgedeki Demir Çağı yerleşmelerine ışık tutan çalışmaları olmuştur[32].

27 Bahar-Koçak 2003a: 193-198.

28 Bahar-Koçak 2003a: 193.

29 Kilisetepe Orta Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan kavşak üzerindedir. Kilisetepe'de Son Tunç Çağ ile Demir Çağı'nı temsil eden iki tabaka tespit edilmiştir. Tabaka III Son Tunç Çağa, tabaka II Demir Çağı'na tarihlenmiştir. Ancak bu tabakalardan Son Tunç Çağı, tabaka III (a-e) ve Orta Demir Çağ tabakasının (tabaka II f) tarihi (M.Ö. 750-600) kesindir. Ancak yine de tabakaların stratigrafisi tam kesinleşmemiştir. Tabaka II a-d arası tam olarak bir döneme oturtulamamıştır. Bu tabakanın Son Tunç Çağ özellikleri gösteren malzemelere verdiği düşünülse de bu durum Kilisetepe için hala tam olarak aydınlatılamamıştır. Hansen 1999: 113.

30 Bahar-Koçak 2003a: 195.

31 Bahar 1999.

32 Mellaart 1952.

1986 yılındaki S. Güneri'nin bölgedeki M.Ö. II. bin yıl çalışmalarının dışında, 1990'lardan itibaren bölgede tarihöncesinden Bizans dönemine, kimi zaman Selçuklu- Osmanlı yerleşim yerlerini de içine alan çalışmalar yürüten ekibimiz bölgedeki Demir Çağı yerleşmeleri üzerine de incelemeler yapmıştır. Bu incelemeler zaman zaman T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün Araştırma Sonuçları Toplantılarında bilgi olarak verilmiş, bazen de değişik kitap, makale ve sempozyumlarda bildiri olarak sunulmuştur. Burada da bölgedeki gözlemlerimizden Demir Çağı Ulaşım Ağı üzerinde bölgedeki gözlemleri paylaşmaya çalışacağız.

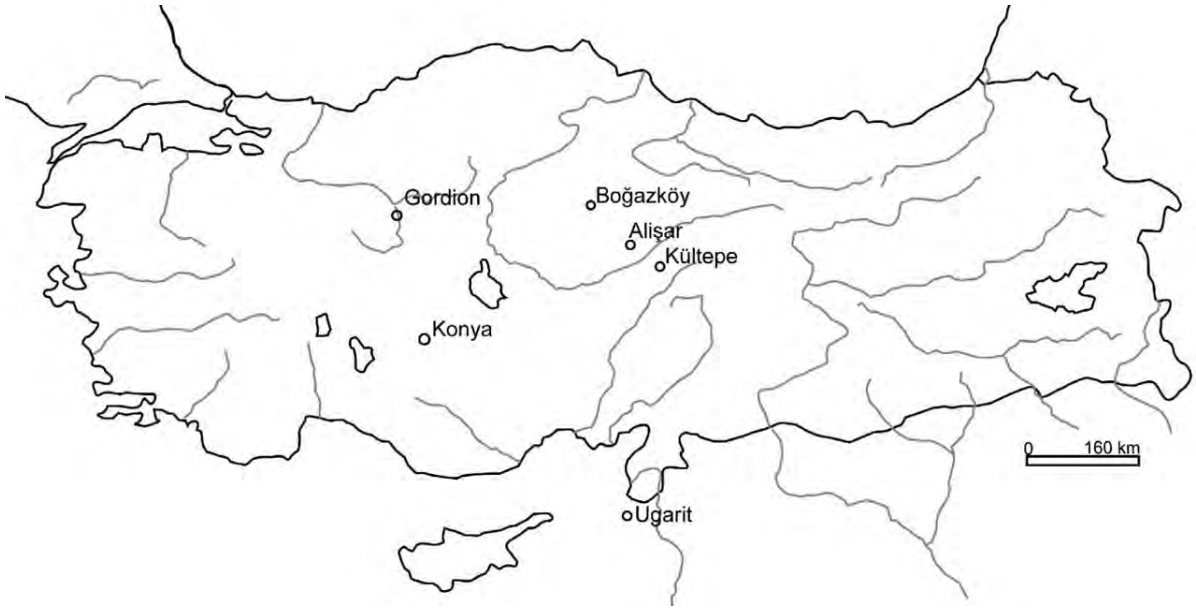
Konya kentinde yapılan arkeolojik araştırmalarda, Neolitik dönemden günümüze kadar aralıksız iskan edildiği görülmüştür. Demir Çağı olarak adlandırılan dönemde de birçok yerleşim yeri bulunmaktadır. Yerleşim yerlerinin sayısının oldukça çok ve geniş bir alana yayılmış olması, araştırmaları zorlaştıran ve bu araştırmaların sonuçlarını aktarmayı güçleştiren bazı etkenler arasındadır. Bu sebeple Konya ilinde bulunan Demir Çağı yerleşimlerini tek tek ele almak yerine hepsini bir tablo halinde ortaya koyduk.

Yerleşim	İlçe	Özellik	Malzeme	Tür/Renk/Benzerleri	Dönem	Tespit	Yayın
Ilgın	Ilgın	Höyük	Keramik	Kiremit kırmızısı	DÇ.	Bahar 1994	Bahar 1995:165
Kale	Ilgın	Kale-Yamaç	Keramik/ Mimari	Gri,Kırmızı ve çok renkli	DÇ.GDÇ..	Bahar 1994	Bahar 1995:155
Şarampol Tepe	Ilgın	Kale	Keramik/ Mimari	Gri,Kırmızı	EDÇ.ODÇ. GDÇ.	Bahar 1994	Bahar 1995:156
Dereköy	Ilgın	Höyük	Keramik	Gri	GDÇ	Bahar 1994	Bahar 1995.
Samıt	Ilgın	Höyük	Keramik	Gri	GDÇ	Bahar 1994	Bahar 1995
Eldeş/ Nodalar	Ilgın	Höyük	Keramik	Kiremit, kül, koyu gri	ODÇ	Bahar 1994	Bahar 1995:154,Bahar vd.1996
Yobaltık (Yoğabaltık)	Ilgın	Höyük	Keramik	Gri, Kahverengi	ODÇ.	Bahar 1994	Bahar 1995:157,Bahar vd.1996
Mahmuthisarı	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 45
Şekerhöyük	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 45
Gedikören	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 45
Çobankaya	Ilgın	Höyük	Keramik		ODÇ		Bahar-Koçak 2004: 46
Boğazkent	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 46
Kekeç	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 46
Kavganın	Ilgın	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 46
Karasevinç	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kırmızı-Kiremit	GDÇ.	Bahar 1994	Bahar 1995:154,Bahar vd.1996
Samıt höyük	Kadınhanı	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 46
Çeşmeli-sebil	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi tonları Troya VII a	ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996:164.Bahar vd.1996:70
Ertuğrul	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi Çumra Höyük	ODÇ	Mellaart 1952, Güneri 1988, Bahar 1995	Mellaart 1955, Güneri 1989,Bahar 1996,Bahar vd.1996
Kızılışık	Doğanhisar	Höyük	Keramik	Kiremit, koyu gri, kahverengi Troia VI f.	ODÇ,	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.1996
A.Karatepe	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kahvrengi,Kül	ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996

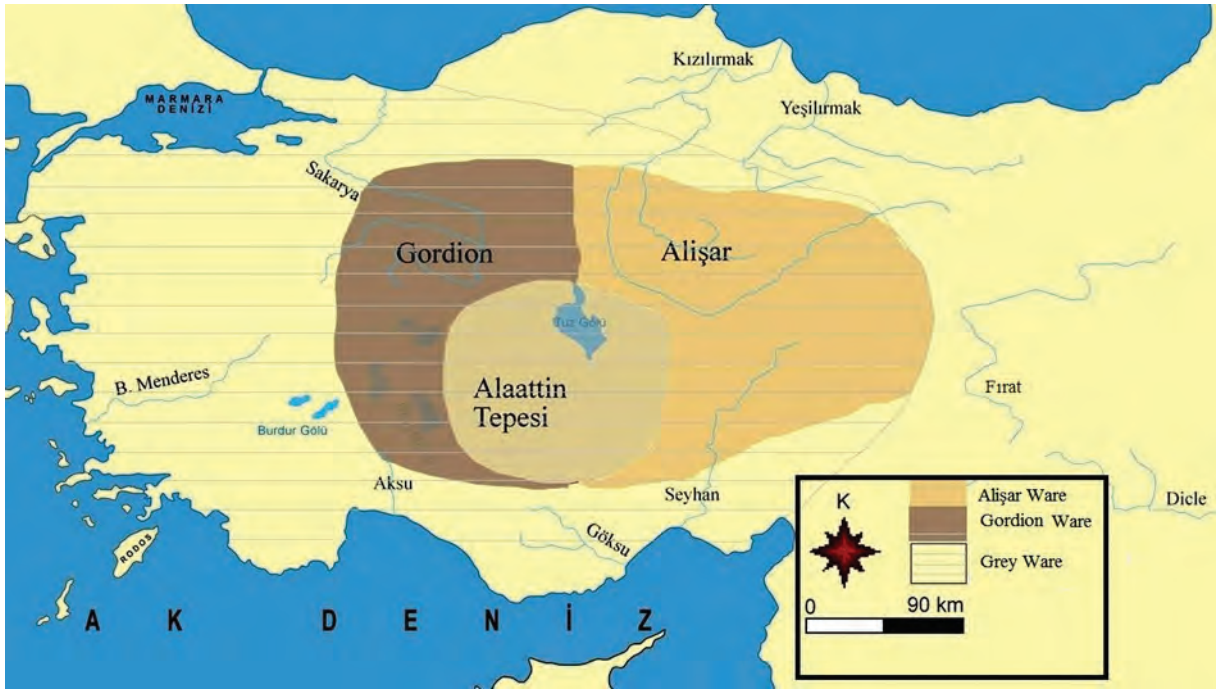
Dedenin/ Dede H.	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi,gri	ODÇ.	Güneri 1986, Bahar 1995	Güneri 1987,Bahar 1996,Bahar vd. 1996
Gümüşlü	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kahverengi,Kiremit	ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996
İmircik	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kiremit ve kahverengi	ODÇ	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd. 1996
Çebişli II	Doğanhisar	Höyük	Keramik	Kahverengi,Külrengi, Çumra Okçu H.	ODÇ	Bahar 1995	Bahar 1996:364, Bahar vd.1996
Büyük H.	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Gri,Kahverengi K.	EDÇ,ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996:Bahar vd.1996
D. Karahöyük	Doğanhisar	Höyük	Keramik	Gri,kahverengi	EDÇ,ODÇ.GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd. 1996
Gamel/ Yenice	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi, devetüyü, kırmızı,Troia VI-VIIa Myken	EDÇ,ODÇ,GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd 1996
Kökez	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kahverengi ve tonları	EDÇ,ODÇ,GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.
Gözlü	Sarayönü	Höyük	Keramik		ODÇ	Bahar 2001	Bahar 2002
Zengen	Sarayönü	Höyük	Keramik		GDÇ	Bahar 2005	Bahar 2007
Kuyulusebil	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi, Gri	EDÇ,ODÇ,	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996
S. Karatepe	Sarayönü	Höyük	Keramik	Gri, kül, kahverengi	EDÇ.ODÇ. GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.1996
İbrahim Dede	Sarayönü	Höyük	Keramik	Açık devetüyü üzeri kahverengi, Tarsus, Karatepe, Kıbrıs Geometrik	EDÇ.ODÇ. GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd. 1996
CihangirH.	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Kahverengi, gri,	EDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996;Bahar vd.1996
A.Çiğil-Öziçi	Ilgın	Höyük	Keramik	Kahverengi, gri, Aksaray Sungurlu (Summers 1994: 252, fig. 23.3; 11-13	EDÇ.ODÇ.GDÇ.	Bahar 1995	Bahar1996,Bahar vd 1996.
Pazar H.	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi	EDÇ.GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.1996
Kaleköy-Eskiköy	Ilgın	Höyük	Keramik	Kahverengi-Koyu gri	EDÇ.ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.1996
Ladik	Sarayönü	Höyük	Keramik	Gri,Kırmızı	ODÇ.GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996
Kurşunlu Kale	Sarayönü	Kale	Keramik	Gri,Kahverengi.	EDÇ, ODÇ. GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996
Çingen Mezrası, Zengi	Sarayönü	Yamaç	Keramik	Gri,Mancarlı(Mellaart 1955.fig.142)	GDÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996, Bahar vd.1996
Konar	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kahverengi,devetüyü	EDÇ.ODÇ.	Bahar 1995	Bahar 1996,Bahar vd.1996
Bayramlı	Kadınhanı	Höyük	Keramik	Gri	EDÇ.ODÇ.GDÇ	Bahar 1995	Bahar-Koçak 2004:47
Başhöyük	Sarayönü	Höyük	Keramik	Kırmızı, Gri,Çok renkli	EDÇ.ODÇ.GDÇ	Güneri 1988,Bahar 1990	Güneri 1989, Bahar vd.1996
Güvenç Doğu	Selçuklu	Höyük	Keramik	Myken	ODÇ,DÇ	Bahar 1997	Bahar 1998, Bahar-Koçak 2004:23,49
Güvenç Batı	Selçuklu	Höyük	Keramik		DÇ	Bahar 1998	2001:189
Sızma	Selçuklu	Höyük	Keramik	Siyah kahverengi,gri,çok renkli paralel şeritler	EDÇ,ODÇ,GDÇ	Robinson 1922, Arık 1956, Bahar 1995, 1996, 1997, 2005	Rabinson 1924, Robinson 1927,Bahar 1999a, 1999b,-Bahar-Koçak 2004:30

Eğribayat	Selçuklu	Höyük	Keramik		GDÇ		
Küçük Muhsine Mezarlık	Selçuklu	Höyük	Keramik		GDÇ		
Ardıçlı Malasl	Selçuklu	Höyük	Keramik		GDÇ		
Ağlacalı Ören Yeri	Selçuklu		Keramik		DÇ		Bahar 2001, 188
Çakıliçi Tepesi	Selçuklu		Keramik		DÇ		Bahar 2001, 188
Zoldura	Hatunsaray	Höyük	Keramik		EDÇ, ODÇ GDÇ		Bahar-Koçak 2004:29
Cicek	Çumra	Höyük	Keramik		ODÇ GDÇ		Bahar-Koçak 2004:29
Seydişehir II	Seydişehir	Höyük	Keramik		ODÇ GDÇ		Bahar-Koçak 2004:29
Alaattin Tepesi	Meram	Höyük	Keramik		ODÇ GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 29, 30
Kıcıkışla (Yağmapınar)	Karapınar	Höyük	Keramik		ODÇ GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 29, 30
Çavuş Höyüğü	Höyük	Höyük	Keramik		GDÇ		Bahar-Koçak 2004: 31, 32
Çavuşkale	Höyük	Höyük	Keramik		ODÇ		
Höyük	Höyük	Höyük	Keramik		ODÇ GDÇ		
Sarıoğlan	Bozkır	Höyük	Keramik		EDÇ ODÇ		Bahar-Koçak 2004: 32
Kırkkuyu	Kulu	Höyük	Keramik	Kırmızı, Gri	GDÇ	Omura 1991-93 Bahar 2012	Bahar 2012
Kırklar H.	Kulu	Höyük		Kırmızı	GDÇ	Omura 1991-93Bahar 2012	Bahar 2012
Bahadırlı	Kulu	Höyük	Keramik		GDÇ	Bahar 2012	Bahar 2012
Altılar	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1993-95
Bahçehisar	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Çöpler	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Gökmere	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Değirmenözü	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Fatmakuyu	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Kaletepe-Kozanlı	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ		Omura 1994-95
Karapınar	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Kiliseören I	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Kiliseören II	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura1991-93	Omura 1994-95
Köstengi	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Yassıpınar	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991	Omura 1994-95
Küçük Hüseyin Tepe	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ	Omura 1991-93	Omura 1994-95
Mezarlıktepe	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ		Bahar 2012: 39
Samsam Höyük	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ		Bahar 2012: 39
Yassıpınar	Kulu	Höyük	Keramik		DÇ		Bahar 2012: 39
Zincirlikuyu	Cihanbeyli	Höyük	Keramik		DÇ	Omura	Omura 1994-95

Tablo 1: Konya'nın kuzeyi. Tuzgölü-Akşehir-Bozdağlar-Sakarya Arası Antik Phrygia Kesimi

Harita 1: Kültürlerin genel konumu

Harita 2: Kültürlerin yayılım alanları

Harita 3: Konya ve Çevresi Antik Yolları

Fotoğraf 1: Konya Alaettin Tepesinde bulunan ve Konya Arkeoloji Müzesinde sergilenen keramik parçası (envanter no: 652).

Fotoğraf 2: Sızma'dan bir keramik parçası. (Bahar 1999, Pl. XXVI-2)

Fotoğraf 3: Seydişehir II Höyüğe ait bazı keramik örnekleri. (Bahar 1999, Lev. XXXIII-1)

Fotoğraf 4: Cicek Höyüğe ait bazı keramik örnekleri. (Bahar-Koçak 2004, Res.21)

KISALTMALAR

AJA: American Journal of Archaeology

AS:Anatolian Studies

AST: Araştırma Sonuçları Toplantısı.

KAYNAKÇA

Akurgal 1993 Akurgal Ekrem, *Eski Çağda Ege ve İzmir*, 1993.

Arık 1956 Arık R.O., *Ankara-Konya-Eskişehir, Yazılıkaya Gezileri*, Haz. T.Özgüç, Ankara 1956.

Aydıngün-Aydıngün 2013 Şengül Aydıngün – Haluk Aydıngün, "Erken Demirçağında İstanbul Boğazı Üzerinden Trak/Frig Kavimlerinin Anadolu'ya geçişine ait ilk Bulgular" *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 142, 2013, 65-78.

Bahar 1998 Bahar Hasan, "Hatip-Kurunta Anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996", *AST*, XV:105-120

Bahar 1999 Bahar Hasan, *Demirçağında Konya ve* Çevresi, Selçuk Üni. Vakfı Yay. Konya 1999.

Bahar 1999a Bahar Hasan, "The Region in the Iron Age and Its Relation with Cilicia", AS.,Anatolian Iron Ages 4, *Proceeding of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium held Mersin*, 19-23 May 1997, Edts. A. Çilingiroğlu, R.J. Matthews. 49, 1999, 1-10.

Bahar vd. 1996, Bahar Hasan, - G.Karauğuz - Ö.Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları I, Phrygia Paroreus* Bölgesi: Anıtlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular, İstanbul 1996.

Bahar 2001 Bahar Hasan "1998-1999 Yılı Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları", *AST*, XVIII, 2001, 187-204.

Bahar 2003 Bahar Hasan, "Konya-Karaman

Yüzey Araştırması 2001”, AST, XX, 2003, 171-180.

Bahar 2007 Bahar Hasan, “Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri Yüzey Araştırması 2005”, XXIV. *AST*, 2007, 481-500.

Bahar 2013 Bahar Hasan, “İlkçağda Kulu ve Çevresi” *Kulu Sempozyumu Bildirileri*, 19-21 Ekim 2012 Kulu:17-44.

Bahar vd. 2005 Bahar Hasan – Ö. Koçak - T. Çay - F. İşçan, “A plan for Archaeological Excavation of Lystra (Zoldura Höyük), CIPA 2005 XX International Symposium, 26 September – 01 October, 2005, Torino, Italy.

Bahar-Koçak 2003, Bahar Hasan -Ö. Koçak, “Konya Hatunsaray Yerleşmesinde Erken Demir Çağı Çanak Çömleği”, *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neigbouring Regions, Proceedings of the International Workshop Istanbul*, November 8-9, 2002:193-197.

Bahar-Koçak 2004, Bahar Hasan -Ö. Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2, Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi Sonuna Kadar*, Kömen Yayınevi, Konya 2004.

Bittel, 1970 Bittel Kurt, *Hattusha: Capital of the Hittites*, New York 1970.

Bryce 2005 Bryce Trevor, *The Kingdom of The Hittites*, New Edition, Oxford University Press, Newyork 2005.

Dupré 1983 Dupré S, *Porsuk I, La Céramique de L'âge du Bronze et de L'âge du Fer*, Paris 1983.

Genz 2000 Genz Hermann, “The Early Iron Age in Central Anatolia in Light of Recent Near Eastern Archaeology,63, No. 2, Ethnoarchaeology II (Jun., 2000);11,The American Schools of Oriental Research,Stable URL:

Götze 1975 Goetze A., “The Hittites and Syria”, *Cambridge Ancient History II/2*, 1975.

Hansen 1999 Hansen C. K., “The Bronze to Iron Age Transition at Kilise Tepe”, *Anatolian Studies* 49, London 1999, 111-121.

Hawkins 1992 Hawkins John David, “The Inscriptions of the Kızıldağ and Karadağ in the Light of the Yalburt Incsription”, *Sedat Alp'a Armağan/ Festchrift für Sedat Alp*, Ankara 1992, 259-275.

Kealhofer vd. 2015 Kealhofer, L., P. Grave, H. Bahar, B. Marsh 2015, “Between the States: Iron Age Interaction in Southwestern Anatolia, Journal of Archaeological Science: Reports 3, 2015, 342-357.

Koşay 1938 Koşay Hamit Zübeyir, *Alacahöyük Hafriyatı*, Ankara 1938.

Laroche 1953 Laroche Emmanuel, “Suppiluliuma II”, *Revue dArcheologie Oriental*, Paris 1953, *47*-70.

Macqueen 2001 Macqueen J.G., *Hititler*, çev. E. Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2001.

Omura 1997 Omura S., “1995 Yılı Kaman Kalehöyük Kazıları”, *XVIII. Kazı Sonuçlrı Toplantısı*, 27-31 Mayıs 1996 Ankara, I, Ankara 1997, 201-212.

Osten 1937 Osten Heinrich, *The Alishar Hiiyük Seasons of 1930-1932*, OIP XXVIII- XXX,24, 1937.

Otten 1988 Osten Heinrich, *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV, Viesbaden 1988.*

Özgüç 1978 Özgüç Tahsin, *Maşat Höyük ve Çevresindeki Araştırmalar*, Ankara 1978.

Robinson 1924 Robinson D.M., “A Prelmanry Report on the Excavations at Pisidian Antioch and Sizma”, *AJA*, 28, 1924, 435-444.

---------- “The Discoveries of Prehistoric Site at Sizma”, *AJA* 31:26-42.

HİTİTLER DÖNEMİNDE KONYA VE ÇEVRESİNDE TİCARÎ HAYAT ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Güngör KARAUĞUZ*

ÖZET

Konya Ovası Anadolu'nun merkezinde olmasından dolayı tarihin en eski çağlarından beri bölgedeki yol ağı sisteminde önemli rol oynadığı görülür. Bu makalemizde Konya Ovası'nın Hititler döneminde yol ağı sistemi sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Konya Ovası, Yol Ağı Sistemi

A BRIEF ESSAY ON COMMERCIAL LIFE IN KONYA AND AROUND IN THE HITTITES

ABSTRACT

Because of the Konya Plain is at the center of Anatolia, it has been seen to play an important role in the road network system in the region since the earliest times in history. In this article, the road network system will be questioned during the Hittite period of the Konya Plain.

Key Words: Konya Plain, Road Network System

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi AKEF Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü.

GİRİŞ

Hattuşa (Çorum-Boğazköy)'nın Orta Anadolu özelinde Konya Ovası ve çevresi ile irtibatı Hitit devletinin kurulmaya başlamasıyla başlayacaktır. Bu yıllar Hupişna (Ereğli), Tuwanuwa (Tyana=-Bor), Nenaşşa (Nenizi=Nanessos), Landa (Karaman), Zallara (Kilisetepe/Maltepe höyük), Parşuhanta/Puruşhanta (Şereflikoçhisar Baravan höyük[1]) ve Luşna (Hatunsaray[2]) gibi Hitit yerleşmelerinin öne çıktığı yıllar olmuştur. Dahası I. Hattuşili tarafından temelleri güçlendirilmeye çalışılacak Hitit devletinin hâkimiyet alanı Çukurova bölgesine kadar genişletilmiştir. Konya Ovası Hitit imparatorluk dönemi çivi yazılı belgelerde KUR ŞAPLİ-Tİ yani Aşağı Ülke[3], Tarhuntaşşa ve Hulaia nehri ülkesi şeklinde üç tabirle anılmıştır. Dolayısıyla bu bölge imparatorluğun başından itibaren yani I. Şuppiluliuma'nın saltanatının sonlarında Hannutti isimli yüksek rütbeli bir memurunun ordu komutanı olarak atanmasıyla[4] Hitit hâkimiyeti altında yönetilmeye devam edilmiştir. Böylece Hititlerin Orta Anadolu ilgisi imparatorluk döneminde de artarak devam etmiş ve II. Muwattalli Mısır-Hitit savaşı öncesi başkent Hattuşa'daki dini yapılar ile devlet arşivini Konya bölgesinde olması muhtemel olan Tarhuntaşşa kentine taşımıştır. Burada kurduğu lojistik üst, bu eskiçağın iki süper gücü arasındaki savaş sırasında çok büyük rol üstlenmiştir şüphesiz.

Konya Ovası Muhtemel Ticarî Yol Güzergâhları

Daha önce bir çalışmamızda gösterdiğimiz gibi[5], II. Muwattalli Tarhuntaşşa'ya gelirken belki de iki yol güzergâhını kullanmıştı. Bunlardan biri Tuz Gölü'nün Batı istikametinden Meram, Kaşınhanı ve Çumra Ovası üzerinden güneye, diğeri de Tuz Gölü'nün Doğu'sundan Aksaray üzerinden Hupişna (Ereğli)'ya ve oradan Tarsus'a ulaşmış olan yol olmalıydı. Bu yol güzergâhı Konya Ovası'nı güneye bağlayan ticaret yolları görevini de üstlenmişti şüphesiz. Dahası Aksaray bölgesinde bulunan Tuz Gölü'nün güneyine açılan Acemhöyük, uygun tarımsal bir çevreye sahip olması ve ham madde (tuz, maden, yün vs.) işlemek, ithal etmek için önemli bir noktada bulunmasıyla, Asur Ticaret Kolonileri döneminden itibaren Kaneş Karum'u ile Konya bölgesinin bir bağlantısının olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Asur Ticaret Kolonileri döneminde buradan Konya'ya ulaşım, Bozer Höyük, Eğri Bayat, Aşağı Pınarbaşı, Çaltı-Karahöyük, Havaüssü, Yaylapınar ve Konya-Karahöyük yolu ile sağlanmış olmalıydı. Hatta Kayseri'den Konya Ovası'na inen ticaret yolu da muhtemelen Acemhöyük üzerinden sağlanmış olmalıydı. Bu ön görülerimiz ışığında Konya Ovası'nın özellikle Asur Ticaret Kolonileri döneminde Asur ile Kaneş arasında ana ve tali yollar bağlamında köprü görevi görecek yoğun bir ticaret ağının ana kavşak noktasını da oluşturduğunu burada not etmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla Konya Ovası'nda bu dönem özelliklerini gösteren yaklaşık yüz ellinin üzerinde yerleşmenin varlığı da bilinmektedir. Ancak Konya Ovası ve yakın bölgelerde tespit edilmiş eski Hitit ve imparatorluk dönemi iki yüzün üzerinde yerleşmenin olduğu görülür[6]. Şüphesiz bu yerleşmelerden bir kısmı ovayı kuzeye, güneye, doğuya ve batıya bağlayan kavşak özelliği gösteren yerleşmelere de ev sahipliği yapmakta idi. Mesela Batı yönünde bir Hitit anıtını da barındıran Fasıllar arasındaki Hüseyinler Hududu, Yaylasun (Yazyurdu), Karacaören (Seydişehir), Saraycık, Hasanışık, Voslu, Bükce, İnlice, Bulumya, Argıthanı (Köyyeri), İğret (Çamurlu İğret), Ça-

1 Karauğuz-Doğanay 2004, 6.

2 Burada adı geçen Hitit coğrafi isimler ve lokalizasyon denemeleri için bkz. del Monte-Tischler 1978.

3 Goetze 1957, 72[7]. Heinhold-Krahmer 1977, 363 vd..

4 CTH 61=KUB XIX 29 IV 11 vd.;Goetze 1933, 18 vd..; Goetze 1993, 867.

5

6 Kaynakça için bkz. Karauğuz 2005a, 225 vd..

yırbağı, Hatıp güzergahı ile Konya'ya ulaşılıyordu. Ayrıca Argıthanı'ndan yol Ilgın ve Akşehir yönüne ayrılmaktaydı. Güney yönünde Fasıllar ve Akseki (Antalya) arasındaki yol güzergâhı da Fasıllar, Çiçekler, Homa (Yukarı Homa), Aşağı Homa, Evreği (Irmaklı), Avşar (Kirli Avşar), Kızılcaköy, Akçalar Beli, Kirli (Durak), Modanya, Cevizler, Karakışla, Akseki'ye ulaşıyor olmalıydı.

Bu yerleşmelerden bir kısmının ovada çok az görülen geçit bölgelerinde konumlandığını yaptığımız doktora çalışmamızla ortaya koymuştuk. Bölge ticareti için hayati önem taşıyan bu geçit yerleşmeleri içinde Hatıp, Doğu, Batı Güvenç, Tutup, Damlakuyu (Çorça), özellikle Demir Çağı'nda Kara Dağ ve Kızıl Dağ gibi merkezler anılmaya değerdir.

Deniz yönünde Konya Ovası ve çevresinin tarihi coğrafyası hakkında bilgi veren bronz tablette geçmemesine karşın genellikle Mersin ve Silifke arasına yerleştirilen Ura limanının, Hitit, Ugarit, Alalah, Babil ve Mısır belgeleri, ovanın deniz ve deniz aşırı ülkelere mal sevkiyatında çok önemli bir rol üstlendiğini anlatır. Bu ticarette Ugarit ülkesi ve Alaşiia (Kıbrıs) öne çıkmaktadır[7]. Dolayısıyla Ura liman kenti, Konya Ovası'nın Akdenize açılan önemli bir liman kapısı idi. Hatta imparatorluk döneminde Hitit kralı namına çalışmakta olan Uralı tüccarların, ganimet olarak elde edilen savaş tutsakları, hayvanlar, tarım ürünleri ve madenlerin ne şekilde başkente taşınacağı konusunda görüşmelerde bulunduklarını[8] çivi yazılı belgeler anlatır. Dahası III. Hattuşili'nin Ugarit kralı Niqmepa'ya gönderdiği mektupta, Niqmepa, Ura kentinden gelen Hitit'e bağlı tüccarların yaptıkları eylemlerden dolayı krala şikâyette bulunmuş[9] ve bunun üzerine Uralı tüccarların sadece yaz aylarında Ugarit'te ticaret yapması uygun görülmüştü[10]. Anadolu topraklarında görülen açlık ve kıtlık yıllarında Ura limanı, Suriye'den gönderilen hububatın boşaltıldığı birkaç limandan biriydi[11]. Buraya boşaltılan hububat şüphesiz Silifke, Kilisetepe ve Mut yolu üzerinden Konya Ovası'na ulaşıyor olmalıydı.

Konya Ovası Ticaret Mamulleri

Konya Bölgesi geçit kentlerinden olan ve daha önce Mut, Silifke karayolu üzerinde ve Göksu nehrine hâkim bir alanda kurulmuş Kilisetepe/Maltepe höyük ile eşitlediğimiz Zallara kentinde bir sarayın bulunduğuna ek olarak susam, susam yağı ve balı ile ünlenmiş[12] bir merkez olduğu konusu çivi yazılı belgelerden okunur. Dahası Zallara, Asur Ticaret Kolonileri ve eski Hitit dönemi boyunca da sivil tutsaklar, tahıl, şarap, sığır, koyun, katır, merkep, gümüş, altın, lapislazuli ve Babil taşı, dağ kristali, demir, bronz ve kalayın depo edildiği bir tüccarlar karargâhı olarak da işlev gördüğü bilinir[13]. Dolayısıyla bölgeden bu ürünlerin yakın ya da uzak çevrelere bir ihracının olduğunu söylememizde bir sakınca olmadığını belirtmek isterim. Zallara kentine ek olarak Konya bölgesinin özellikle imparatorluk dönemi tarihi coğrafyası hakkında bilgi veren ve 1986 yılında Boğazköy'de keşfedilmiş bronz tablette anlatıldığı kadarıyla kanaatimce Konya Ovası'nın güney dağlık kesiminde aranması gereken Aralla kenti nar yetiştiriciliği bakımından oldukça ünlenmişti[14].

Şüphesiz Hititler için Konya Ovası hem tahıl üretiminin ve hem de büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği açısından çok önemli bir yere sahipti ki bu geleneğin özellikle koyun yetiştiriciliği açısından Roma döneminde de devam ettiğini Amyn-

7 Singer 1996b, 66.

8 Archi 1984, 204.

9 Gordon 1958, 28.

10 Gordon 1958, 28-29.

11 Houwink ten Cate 1961, 17; Beal 1992, 65-66; Heltzer 1977.

12 KUB XXII 91 IV 10.

13 Ünal 1997, 351.

14 Karauğuz 2002, §9 (Öy. I 68-90).

tas'ın bölgedeki koyunlarından bahsi bağlamında Strabon bile ünlü eserine bu konuyu alma ihtiyacı hissetmiştir[15]. Nitekim imparatorluk döneminde Konya Ovası'nda bulunan Hitit tapınaklarındaki tanrılar için o kadar bol hayvan kurbanı sunusu yapılıyordu ki bu durum bölgenin küçük ve büyükbaş hayvancılığı hakkında bize bir fikir de vermektedir aslında: *'Sonra onlar Tarhuntaşşa ülkesi tanrılarına senelik iki yüz sığır, bin koyun vermeye başlayacak. Eğer ona herhangi bir yer tespit etmezsem ve Hattuşa kenti halkı her yıl iki yüz sığır ve bin koyunu Tarhuntaşşa ülkesi tanrılarına versinler[16].'*

Bronz tablette Hulaia nehri ülkesi dâhilinde keçi çobanlarının girmesinin yasaklanması ilginç bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bölgede otlakların paylaşımı noktasında bazı kavgaların ve anlaşmazlıkların olduğunu buradan herhalde çıkartabiliriz. Yine Hulaia nehri ülkesi sınırları içinde yer alan Šarmana, Pantarwanta ve Mahrimma kentlerinin verimli çayır ve koyun otlaklarının varlığından söz edilmesi[17] bu savımızı destekler şüphesiz: '*Tarhuntaşşa ülkesi sınırı Hulaia nehri* ülkesi*(dir). Ona keçi çobanı girmesin. Eğer Hulaia nehri* ülkesinden *büyük tuz yalama kayasına (hayvanları) sevk ederlerse, onlar onun tuz yalama haklarını alıp (kaldırmasınlar). Onlar Tarhuntašša ülkesi kralına verilmiştir. Ve o, daima tuzu alsın.* Şarmana*, Pantarwanta ve Mahrimma şehirlerinin ekili arazisi, çayırı, koyun otlakları ve tüm tuz yalama haklarıyla birlikte babam Hattuşili, Tarhuntaşşa ülkesi kralı Kurunta'ya verdi. Ben Majestem Büyük Kral Tuthaliia da ona (bunları) verdim.* Şarmana *şehri tuzu için başka bir şahıs gitmesin. Dunna şehri için tek bir yapı* şimşeğin *fırtına tanrısına verilip (adandı). Ve o, Tarhuntaşşa ülkesi kralına aittir. Eğer Tarhuntaşşa ülkesi kralı Kurunta sonra başka bir yapı yaparsa, babam Büyük Kral Hattuşili ona izin verdi. Ayrıca ben Büyük Kral Majeste Tuthaliia da ona izin verdim. Ve ona izin verilsin[18]'.*

Bilindiği üzere bölgedeki en önemli tuz rezervi Tuz Gölü'dür ve göl yüzeyinin l200 km^2 bölümünde tuz kabuğu oluşmuştur. Göldeki tuz rezervi ise 210 milyon ton olduğu daha önce not edilmişti[19]. Bölgenin diğer bir tuz yatağı da Karapınar'daki Meke Tuzlası'dır. Ama yukarıdaki çivi yazılı metinde sözü edilen kentler Tuz Gölü yakınlarında aranmalıdır. Daha önceki çalışmamızda gösterdiğim gibi[20] Şarmana kenti Cihanbeyli ilçesine 12 km uzaklıkta Ankara karayolu üzerindeki Damlakuyu höyük olmalıdır. Buradan tuz sevkiyatının özellikle güneye yani Antalya'ya yapıldığı daha düne kadar Yörüklerin aynı güzergâhı kullanmalarından[21] dolayı IV. Tuthaliia'nın hiyeroglif yazıtlarının bulunduğu Ilgın yakınlarındaki Yalburt Hitit havuzu da kavşak noktayı belirlemiş olmalıydı.

Eşya ve maden bağlamında ovanın iç kesimlerinde olması muhtemel Talwişuwanta kenti ise çömlek yapımında oldukça ünlenmişti[22]. Konya dâhilinde hem Doğanhisar ve hem de Sille çömlekçiliğinin bugün bile güncelliğini devam ettirmesi bölgenin çömlekçiliğinin köklerinin çok kadim olduğu sonucunu çıkartabiliriz.

Hitit madenciliği açısından ise bir rituel metninde Kuzza'dan gümüş, Pirundu(m)miia'dan altın, Alaşiia (Kıbrıs) ve Taggata Dağı'ndan bronz ve bakır geldiği okunmaktadır[23]. Maden ticaretinin daha iyi ve güvenli yapılabilmesi için I. Šuppiluliuma döneminden itibaren Konya Ovası'nın güneyindeki Kizzuwatna ile Kuzey Suriye üzerinden Lazkiye limanı yakınlarındaki Ugarit'te bir yol

15 Strabon, KitapXII-VI/1, 49-50.

16 Karauğuz 2002, §12 (Öy. II 21-30).

17 Otten 1988, 16-17, (II 4-13)

18 Karauğuz 2002, §11 (Öy. II 4-20).

19 Atalay l994, 379

20 Karauğuz 2005b.

21 Bu güzergah için bkz. Karauğuz 2004, 5 vd..

22 Karauğuz 2002, §9 (Öy. I 68-90).

23 CTH 413=KUB II 2 I 44-49+KUB LIII 27+; Laroche 1968.

yapıldığı bilinir. Dahası Hititler yukarıda söz ettiğimiz gibi Ugarit'e ticari işlerini yürütmek için atadıkları memurlar aracılığıyla işlettikleri BİT TUPPAŞİ *(tablet evi)"* kurumu, bugünkü bankaların verdiği hizmeti veriyordu. Bölgenin yakın ve sınır komşusu olan Kizzuwatna yani Çukurova demir sevkiyatında ovaya yapılan ticarette aracı konumda önemli bir hizmet verdiğini burada hatırlatmak isterim. Dahası demiri eritip çeşitli mamuller ürettikleri anlaşılan[24] Hititler, demir madenini (AN.BAR), siyah (AN.BAR GE_6), beyaz (AN. BAR BABBAR) ve iyi (AN.BAR SIG_5) gibi nitelemelerle adlandırıyordu[25]: '*Senin bana yazdığın iyi demir meselesine gelince, Kizzuwatna da tablet evinde iyi demir yoktur. Demir üretiminin kötü bir zamana tekabül ettiğini yazdım. (Fakat) onlar iyi demir üretecekler. Şimdiye kadar onlar bitirilmedi. Onlar bitirildiğinde ben sana (onu) göndereceğim. Şimdi bugün sana benim demir bir hançerimi gönderiyorum*[26].' Dolayısıyla Kuzey Suriye'den taşınıp Konya Ovası yolu ile başkent arasında en erken dönemlerden itibaren maden ticaretinde önemli rol oynayan merkezlerden biri idi Kizzuwatna[27]. Bu ticaret ağında Konya Ovası'na ulaşımda Göksu nehri vadisi yolu ana kilit noktayı oluşturuyordu[28].

Sonuç olarak Konya, Hititler döneminde Anadolu'nun merkezinde yer alması noktasında Mezopotamya odaklı ticaret yol ağı yanında iç ticaret yollarının da kavşak noktasını oluşturmuştur. Dünya savaşı olarak nitelendirebileceğimiz Hitit Mısır

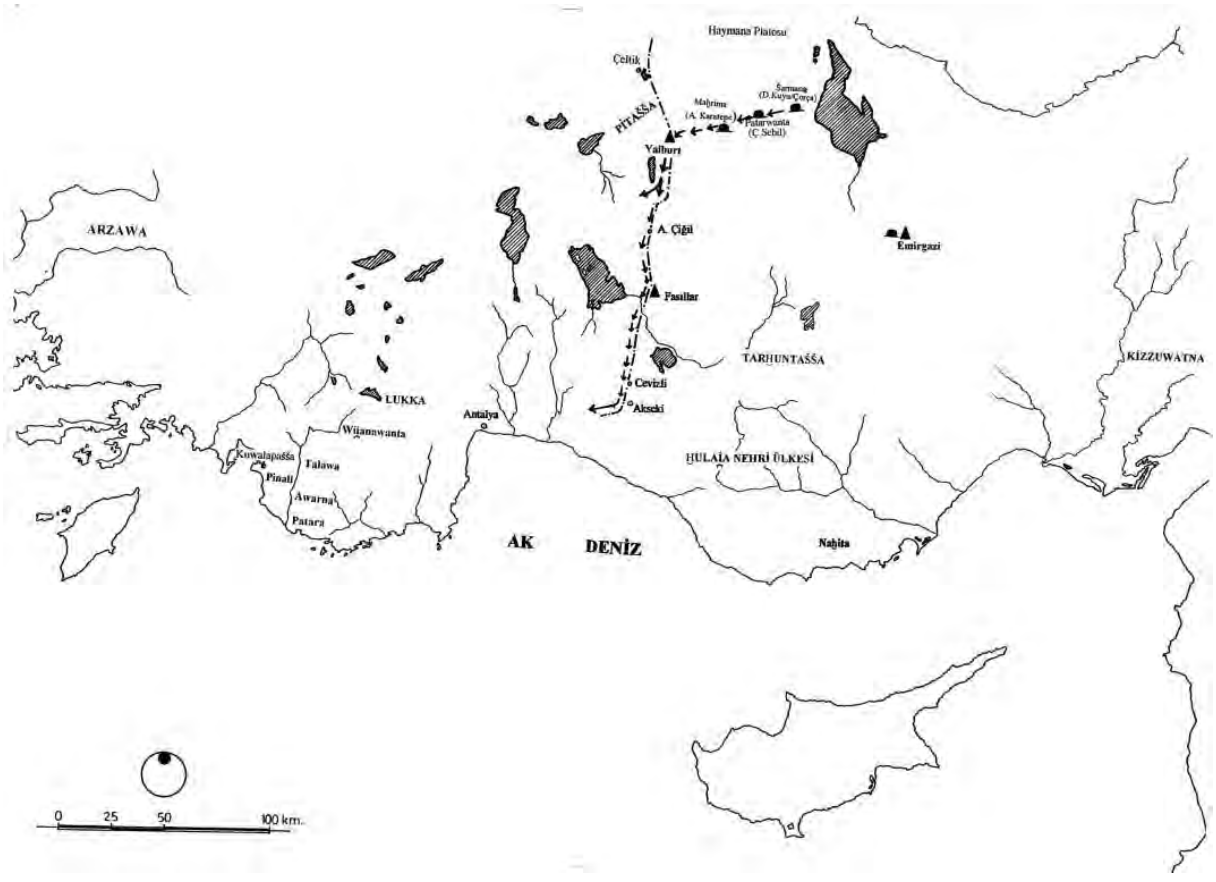
24 Muhly vd. 1985, 79-80.

25 Košak 1983, 134.

26 CTH 173=KBo I l4 Öy. 20-24. Goetze 1940, s.28-29; Kempinski-Košak 1977, s.87; Muhly 1982; Muhly 1985 vd., 79.

27 Yakar 1984, 79.

28 Yakar1985, 34; Yağcı 1999, 20[26]

Damlakuyu Höyük'ten Yalburt Hitit Su Havuzu Yoluyla Antalya'ya Ulaşan Muhtemel Yol Güzergâhı

savaşı esnasında bile Konya Ovası'nda sağlanan lojistik destek sayesinde savaşın kaderini değiştirmiş ve her iki ulus da bir zafer kazanamadan Kadeş önlerinde kurulan savaş meydanını terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bölge ticari noktada çok önemli roller oynamışken özellikle II. Muwattalli[29] ve Kurunta döneminde Hitit tapınaklarının önemli bir kısmına ev sahipliği yapması açısından da dini bir merkez olarak çok büyük görev üstlenmiştir. Yani Konya Ovası'nın, hem dini ve hem de başkent olma özelliğini Selçuklu, Osmanlı ve hatta günümüzde devam ettirmesi ne kadar ilginç bir durumdur.

KAYNAKÇA

Archi, A.

1984 "Anatolia in the Second Millennium, B.C.", *Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East, Proceedings of the International Conference Organized by the Istituto Per gli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, (Essays edited by. A. Archi), Roma, 196-206.

Atalay, İ.

l994 *Türkiye Coğrafyası*, İzmir.

Beal, R. H.

1992 "The Location of Cilician Ura", *Anatolian Studies* XVII, 65-73.

CTH E. Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris, l971; "Catalogue des Textes Hittites, Premier Supplement", *Revue Hittite et Asianique*, XXX, 1972, 94-133.

del Monte, G.F.- J.Tischler

1978 *Die Orts und Gewässernamen der Hethitische Texte (Réportoire Géographique des Textes Cunéiformes-RGTC VI)*, Wiesbaden.

Goetze, A.

1933 *Die Annallen des Muršiliš*, Leipzig.

1940 *Kizzuwatna And The Problem of Hittite Geography*, New Haven.

1957 *Kleinasien, Kulturgeschichte des Alten Orients*, München.

1993 "Šuppiluliumaš'dan Muwattalliš'in Mısır Savaşına Kadar Anadolu", *Belleten*, LVII, 1993, (Çeviri. A. Süel), 863-877.

Gordon, C. H.

1958 "Abraham and the Merchants of Ura", *Journal of Cuneiform Studies*, XVII, 1958, 28-31.

Heinhold-Krahmer, S.

1977 *Arzawa: Untersuchungen zu Seiner Geschichte Nach den Hethitischen Quellen. Texte der Hethiter VIII*, Heidelberg.

Heltzer, M.

1977 "The Metal Trade of Ugarit and the Problem of Transportation of Commercial Goods", *Iraq*, XXXIX, 203-217.

Houwink ten Cate, P. H. J. ,

1961 *The Luvian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*, Leiden.

Karauğuz, G.

2002 Ugarit ve Boğazköy

2005a *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya.

2005b "Tuthaliia IV, Yalburt und Geographisch-Historische Relationen", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 2-8 Eylül 2002, 485-512.

Karauğuz, G.-O. Doğanay

2004 "İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler", *Olba* X, 1-43, Levha I-III

Košak, S.

1983 "The Gospel of Iron" , *Kaniššuwar, A*

29 Singer 1996a.

Tribute to H. G. Güterbock on his Seventy-Fifth Birthday (Edited by, H. A. Hoffner, Jr., G. M. Beckman), Chicago,.125-135.

Kempinski, A. - S. Košak

1977 "Hittite Metal 'Inventories' (CTH 242) And Their Economic Implications", *Tel. Aviv* IV, 87-93

KUB Keilschrifturkunden aus Bogazköi, Berlin.

Laroche, E.

1968 "Linguistique Anatolienne II", *Revue Hittite et Asianique* LXXIX, 171-184.

Muhly, J. D.

1982 "How Iron Technology Changed the Ancient World and Gave the Philistines a Military Edge", *Biblical Archaeology Review* VIII/6, 40-54.

Muhly, J.D. – R. Maddin – T. Stech - E. Özgen

1985 "Iron in Anatolia And the Nature of the Hittite Iron Industry", *Anatolian Studies* XXXV, 67-84.

Otten, H.

1988 *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Ein Staatsvertrage Tuthaliias IV*, Wiesbaden.

Singer, I.

1996a *Muwatalli's Prayer to the Assembly of Gods Through the Storm-God of Lightning (CTH 381)*, Atlanta, Georgia.

1996b "Great Kings of Tarhuntašša", *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, XXXVIII, 63-71.

Strabon *Antik Anadolu Coğrafyası*, (*Geographika XII, XIII, XIV*), (Çev. A. Pekman), Istanbul, 1993, KitapXII-VI/1.

Ünal, A.

1997 "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *Archivum Anatolicum, (E. Bilgiç Anı Kitabı)*, III, 341-356.

Yağcı, R.

1999 "M.Ö. II. Binde Kilikia'da Ticaret", *Olba II, I. Uluslararası Kilikia Arkeoloji Sempozyumu Bildirileri*,I, *(Özel Sayı),(Editör, S. Durugönül, M. Durukan)*, Mersin, 17-26.

Yakar, J.

1984 Regional and Local Schools of Metal Work in Early Bronze Age Anatolia I", *Anatolian Studies* XXXIV, 59-86.

1985 "Regional and Local Schools of Metal Work in Early Bronze Age Anatolia II", *Anatolian Studies* XXXV, 25-38.

TİCARET YOLLARININ DİNLERİN YAYILMASINA KATKISI: HIRİSTİYANLIK VE KONYA ÖRNEĞİ

Fatih Mehmet BERK*

ÖZET

Yol, insanın yeryüzüne adım atmasını takiben medeniyet kurma sürecinde inşa ettiği ve sonucunda kültür ve medeniyetin yayılmasında öncü olan bir unsurdur. Yol, tarihin pek çok dönemine tanıklık eden somut bir varlıktır. Tarihe ışık tutan yönü vardır. Neolitik Dönem'de tarımla tanışan insanoğlu, ürünleri stoklamaya başlamış ve ticaretin temelleri bu dönemde atılmıştır. Ekonomi ve ticaretin ortaya çıkması, yola olan gereksinimi ve yolun gelişimini gerekli kılmıştır. Yol, toplumlar arası ticaret, kültür ve dinin yayıldığı birer iletişim ağı olmuştur. Çalışmamızda Doğu kökenli bir din olan Hıristiyanlığın Batı'ya doğru ilerleme sürecinde izlediği rotanın önceden inşa edilmiş İpek Yolu, Roma Yolları gibi vb. ticaret yolları ile kesişmesini ve Konya'nın Hıristiyanlık tarihinde yer almasının, Konya'nın konumu ve ticaret yollarının merkezinde olma durumu ile bağlantılı olduğuna dair saptamalarda bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Yolu, Hıristiyanlık, Konya.

*Dr. Öğ. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

THE CONTRIBUTION OF THE TRADE ROUTES TO THE SPREAD OF THE RELIGIONS: THE CASE OF CHRISTIANITY AND KONYA

ABSTRACT

The road is a pioneer element that contributes to the spreading of culture and civilization since the first steps of mankind on earth. It was built by the mankind during the process of civilization. The road is a concrete component that witnessed the many phases of history. It has an ability that shed light on history. Following the discovery of the agriculture by the Mankind, stocking the yields began and the basis of the trade was established. The emergence of the economy and the trade triggered the requirement and the development of the roads. The road became a network of communication in which trade, culture and religion were spread through the societies. In our study, we would like to analyze the route of Christianity that was emerged in the East and spread to the Western side of the world. The missionary roads of Christianity intersected with the ancient roads such as the Spice Road and the Roman Roads. The location of Konya at the heart of ancient trade roads contributed to the position of Konya in Early Christianity.

Key Words: Trade Roads, Christianity, Konya (Iconium)

GİRİŞ: MEDENİYET TARİHİNDE YOLUN ÖNEMİ

Yol, bir ülkenin, bir toplumun, bir medeniyetin atardamarıdır. Ülkeyi sağlıklı ve bütüncül bir yapıda tutan ana unsurdur. Nasıl ki atardamarlarda meydana gelen bir tıkanıklık kalbe zarar verip, ölüme neden oluyorsa; bir ülkenin hayat damarı olan yollarda meydana gelecek bir aksaklık da ülkenin geleceğini tehlikeye atar. Güvensiz yollar, bir ulusun çökmesine neden olabilir. Nasıl sağlıklı damarlar bir beden için hayati önem taşıyorsa, güvenli yollar da bir toplumun geleceği için önemlidir. *Tapınaklar, kanallar, köprüler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, su depoları, çarşı ve pazar alanları* medeniyet göstergeleridir. Yol da medeniyetin en somut göstergelerinden birisidir. Yol, medeniyetin *doğu, batı, kuzey ve güney* yönlerinde gelişmesine vasıta olan bir ulaşım hizmetidir. Yollar, sosyal yaşamın alt yapısını oluşturur. Farklı medeniyetlere açılan kapıdır. Tarihin ilk dönemlerinde *İpek Yolu, Baharat Yolu, Kral Yolu* gibi yollar medeniyetlerin gelişimine damga vurmuştur. Bu kadim ticari yolların Müslümanların eline geçmesiyle birlikte Avrupa toplumu yeni arayışlara girmiştir. Pusula ve matbaanın bulunması, okyanusları geçmek için güçlü gemilerin yapılması sonucu yeni yerler keşfedilmiş ve tarihte "Coğrafi Keşifler" olarak yerini almıştır. Bu bağlamda Coğrafi Keşifler sonucu oluşan yenidünya düzeni de varlığını başta deniz rotaları olmak üzere yollara borçludur. Atın evcilleştirilip insan tarafından vasıta olarak kullanılması ve tekerleğin keşfi de yol ve medeniyet ilişkisinde önemli dönemlerdir.

Yol, insanı harekete geçiren temel unsurlardan birisidir. Yol, günümüzde geldiğimiz medeniyet aşamasında yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımızda durmaktadır. Medeniyetin atardamarı olan yollardan insanı insan yapan her şey akmaktadır fakat şu üç unsur medeniyete daha fazla katkıda bulunmuştur: *Ticaret, bilim ve din.* Ticaret ve yol arasındaki bağlantı insanın üretim ile tanıştığı Neolitik Dönem'den itibaren var olmuştur. Yollar aracılığıyla bir bölgede üretilen bir ürün, o ürünün üretilmediği bir bölgeye gönderilmiştir. Değiş-tokuş ile başlayan karşılıklı ürün değişimi ile ticaretin temelleri atılmıştır. Yaşadığı coğrafyanın dışına farklı amaçlar ile seyahat eden insanoğlu, bilginin taşınmasında aracılık etmiştir. Ki bu aracılıkta ticarette olduğu gibi bilginin yayılmasında da yollar katkı sağlayan bir araç olmuştur. Yayılmayan bir bilgi anlamsız kalmaya mahkûmdur. Yollar olmadığı takdirde bilgi, yaldızlı kafeste bekleyen güzel bir kuş gibidir. Güzelliği, kafesin içinde solmaya

mahkûm olmuştur. Sesini ise kendisinden başka dinleyen yoktur. Yol aracılığıyla yayılan bir diğer temel unsur ise dindir. Din ise ruhları aydınlatan maneviyat ışığını muhafaza etmek için mutlaka hareket etmek zorundadır, aksi takdirde ölü bir forma bürünür. Dinin gelişimi ve serpilmesi içinde yol vazgeçilmez bir araçtır. Yol, insanoğlunun gerçek görüntüsünü yansıtan en sahici araçtır. İnsanoğlunun dünya üzerinde elde ettiği tüm icraatların en eski, en mütevazı ve en yaygın olanıdır. İnsanın tecrübe ettiği neşe ve kederi, aşk ve nefreti, bilgi ve batıl inancı tümüyle bünyesinde taşır. Baştan sonra bütün dünya tarihi, dünya üzerindeki yollar üzerine yazılmıştır (Jacobson, 1940, 6-7).

Bir toplumun, medeniyetin gelişmişliğini öğrenmek için yollarına bakmak o toplum hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Eğer toplumda hareket var ise yol bu hareketin sembolü olarak karşımıza çıkar ve gerçeği işaret eder. Toplumda aktivite ve genişleme ya da herhangi bir türün ruhunda özgürleşme var ise mutlaka altında seyahat ya da temas vardır. Bu ikisi de yola gereksinim duyarlar. Bu yüzden eğer herhangi bir gelişme sürmekte ise ve yeni fikirler çoğalıp, yeni umutlar yeşeriyorsa, göreceksiniz ki yeni yollar inşa edilmektedir. Hükümette, endüstride, düşünce ve din alanında tüm yaratıcı eylemler, yolun ortaya çıkmasını tetikler. Yol, medeniyettir. Yollar, ticaretin damarlarıdır (Boardman, 1829: 3-4).

Binlerce yıldır yeryüzünde seyahat eden insanoğlu gelişen mental yapısı ile birlikte "fırtınadan korunmak için barınak", " soğuktan korunmak için ateş", "hayatını korumak için silah", " arkadaşı ya da düşmanı ile konuşmak için kelime", "yaşam dayanağı için bitki", "yükünü çekmek için hayvan" ile tanışmıştır. Yollar tüm bu gelişmelere şahitlik etmiştir ve bundan dolayı da "**ilk önce yol vardı**" ifadesi bu bağlamda yolun medeniyet tarihinin ilk anlarından itibaren varlığını tanımlayan bir ifade olmuştur (Jacobson, 1940, 1).

İnsanoğlu yeryüzünde yürümeye başladığı andan itibaren yol ile iç içedir. Medeniyetin tekerrür eden safhalarında gıda ve su arayışında iken yolları inşa etmiştir. "**İlk önce yol vardı**" ifadesinin eş değer bir tanımı "**İlkin ayak vardı**" (Anthony, 2004:20) olarak da karşımıza çıkar. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanoğlu yürüyüş ile iç içe olmuş ve yürümek insanoğlunun temel hareket aracı olmuştur. Yürüyerek dünyayı gezmiş, hayatı tecrübe etmiş ve çevresiyle ilişkisini oluşturmuştur. Çocuklarını taşımış, yaşlılara yardım etmiş, eşyalarını bir yerden bir yere nakletmiş ve sürülerini otlatmıştır. Benzer şekilde kaçmasına, avlanmasına, yiyecek, içecek, yakacak aramasına aracılık etmiş, sevgi ve üzüntülerini gösteren imgelerle dans ederek duygularını dışa vurmaya yardımcı olmuştur. İnsanoğlunun yürüyüş yaparak kazandığı ivme sosyal hayatın değişmesine neden olmuştur (Anthony, 2004: 19-20). Dönen baş, sağlam bacaklar ve sınırsız hayallerle birlikte bu yürüyen varlık, evrenin hâkimi olmuştur. Yürüyüşle birlikte insanoğlu evrende ilk hâkimiyeti sağlamıştır (Anthony, 2004: 23).

İnsanlık tarihi bir diğer anlamda yolun tarihidir. Yol, tarihin her safhasında vardır. Yazının keşfedilmediği tarih öncesi devirde olduğu gibi yazılı tarih sonrasında da vardır. Evden eve, köyden köye, şehirden şehire ulaşım için yollar kullanılmıştır. Yol olmadığı takdirde toplumların varlığı söz konusu olamaz. Yol, sadece köyler, şehirlerarasında iletişim kurmaz, aynı zamanda onların ortaya çıkmasına neden olur. Tüm sınırları, kontrol noktalarını ve bariyerleri aşarak sadece dostu dosta ulaştırmaz aynı zamanda düşmanı düşman ile karşı karşıya getirtir. Pasaporttan oldukça eski olan yollar aynı zamanda farklı insanları farklı coğrafyalara çağıran birer davetiyedir. Yollar, diyaloga çağıran, düşmanlığa son veren, ticarete kapı aralayan birer kapıdır (Forest, 2014: 28).

Tarih boyunca ticaretin yapıldığı, tacirlerin

Harita I. İpek Yolu

kat ettiği, askerlerin cepheye koştuğu, peygamberler ve din adamlarının bir bölgeden diğer bölgeye dini yaymak için koşturduğu, bilim insanları ve kitapların dolaştığı pek çok yol güzergâhı olmuştur. Çin'den başlayan Akdeniz ve Anadolu üzerinden Avrupa'ya uzanan İpek Yolu da tarihe damga vuran yollardan birisidir (Harita I).

Tarihi İpek Yolu, medeniyetler arası karşılıklı etkileşim arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Medeniyetler, İpek Yolu aracılığıyla gelişim göstermiş, dinamizmini yollar sayesinde korumuştur. Kâğıdın Çin'de ortaya çıkıp tüm dünyaya yayılması bu etkileşimin en somut örneğidir. Dünya tarihinde meydana gelen pek çok gelişimin temel dayanağı İpek Yolu'dur. Pek çok medeniyetin tarih sahnesinde yükselme ve çökme safhalarında İpek Yolu zemin teşkil eder. Doğu medeniyetlerinden Yunan ve Roma'nın ortaya çıkışına, Pers İmparatorluğu'ndan İslam Medeniyeti'ne, Çin'den Moğol İmparatorluğu'na, Hindistan'da ortaya çıkan Budizm'den Timur Hanedanlığı'na, Kuzey'in göçebe toplumlarının yükseliş ve çöküş dönemlerinden Orta Asya'daki toplumlara kadar pek çok tarihsel gelişim İpek Yolu boyunca ortaya çıkmıştır. İpek Yolu, pek çok medeniyetin doğmasına aracılık ettiği için medeniyetlere ebelik yapan bir unsur olarak görülmüştür. İpek Yolu aracılığıyla aralarında düşmanlık olan pek çok toplum ile ilişkiler artarak barış süreci oluşmuştur.

Yol ile anılan bir diğer toplum ise Roma'dır. Roma İmparatorluğu ise tarihte mühendisliği ile ön plana çıkar. *Su kemerleri, köprüler, tapınaklar, saray ve tiyatrolara* ilave olarak imparatorluğun gereksinimlerini yapmış olduğu *yollar* ile karşı-

lamıştır. İnsan azmi ve çabasının bir göstergesi olan Roma yolları (Harita II), Roma mühendisliğinin gerçek sanatı olarak karşımıza çıkar (Hamilton,1993: 116).

İlk başta askeri amaçla yapılan bu yollar aracılığıyla Romalı tüccarlar Roma'dan Mısır, Suriye, Kuzey Afrika ve pek çok bölgeye ticaret yapmak için seyahat etmişlerdir (Shelton, 1998: 68). Erken Dönem Hıristiyan misyonerleri Hz. İsa'nın mesajını yayarken Roma yollarından istifade etmişlerdir. Roma yolları, Paul vb. azizlerin seyahatlerini kolaylaştırmış ve Hıristiyanlığın Akdeniz'de hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır.

Anadolu ile bağlantılı bir diğer tarihi yol da Kral Yolu'dur. Persler, Batı'ya doğru hareket edip Anadolu içlerine kadar gelince Asurlular zamanından kalan ulaşım ağı üzerindeki yolları yeniden düzenleyerek "Pers Kral Yolu"(Harita III) olarak bilinen Perslerin Satraplık Merkezi Sardes ve Pers Başkenti Susa'ya kadar uzanan 2500 km uzunluğunda bir yol inşa ettiler. Yol, Basra Körfezi yakınlarındaki Susa'dan başlayarak Malatya-Mazaka (Kayseri), Ankara-Gordion üzerinden Batı Anadolu'ya Sardes'e uzanmaktadır (Tekin, 2011: 99). Heredotos, Sardes ile Susa arasındaki yolun üç ay üç günde kat edilebileceğini ve yol boyunca var olan konaklama merkezleri ile bölgelerin coğrafyasından bahseder (Heredotos, V. 52-53).

TİCARET YOLLARI VE ANADOLU

Ticaret, toplumlar arasında sosyal etkileşim aracılığıyla gelişim ve yeniliklere yol açtığı için insanlık tarihinin ve insan davranışının ayrılmaz ve vazgeçilmez bir parçasıdır. İnsanlar, ticaret aracılığıyla yeni düşünceler, yeni teknikler elde etmişlerdir. (Mauss, 1990: 71-78). Ticaret, bu bağlamda yeniliklerin ortaya çıktığı tarihte farklı dönemlerde ortaya çıkan Rönesansların temelidir (Goody, 2015, 119).

Harita II. M.S. 117 yıllarında Roma ve öne çıkan Roma Yolları.

Harita III. Kral Yolu.

Anadolu, coğrafi olarak sahip olduğu konumdan dolayı jeopolitik önemini yüzyıllardır sürdüren bir konuma sahip olmuştur. Doğu'dan Batı'ya doğru akan medeniyet nehrinin geçiş noktası olma özelliğinden dolayı Asya, Avrupa, Avrasya arasında hareket eden kavimlerin geçişlerine tanıklık etmiştir. Aynı zamanda sadece köprü vazifesi görmeyip, bu medeniyetlere katkıda bulunup, bir harman noktası olmuş ve dolayısıyla bu medeniyetlere ait izleri bünyesinde taşıma ayrıcalığını elde etmiştir. Anadolu, Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir menteşe görevi üstlenmiştir. Bu menteşe üzerindeki kilit, ancak Anadolu'nun üstleneceği rol ile açılabilmiştir. Kuzey-güney, doğu-batı arasındaki hattı açma ve kapama gücü Anadolu'nun elindedir. Bu özellik tarih boyunca devam etmiştir (Celerier, 1985: 76).

Mezopotamya ve Mısır'da doğan ilk medeniyetler Doğu'dan Batı'ya doğru hareket ederken Anadolu'yu en kısa yol olarak seçmişlerdir (Spykman, 1938: 45). Bu seçim, birçok kültürel, sosyal, dini, ekonomik vb. gelişmenin Anadolu topraklarında ya da civarında meydana gelmesine neden olmuştur. Ramsay, tüm bu saydığımız özelliklerinden dolayı Anadolu'yu şu sözlerle tanımlar: " Günümüzde toprak olarak Türkiye'nin Asya kıtası tarafında kalan tarafları Eski Çağ'ın en zengin coğrafyasıdır (Ramsay, 1923:279).

Anadolu'nun ticaret yollarını belirleyen unsur doğal yollar olmuştur. Buna neden olan unsur ise Anadolu'nun engebeli arazisidir. Tunç Çağı'ndan önceki dönemlerde obsidyen aktarımı ile ilgili etkileşim alanlarından söz edilmiş fakat herhangi bir yol ağı tanımlanmamıştır. Anadolu'da yerleşimin Neolitik Dönem ve öncesine dayanması ve bu dönemde yapılan karşılıklı değiş tokuş, Anadolu'da ticari yolların büyük bir olasılıkla Üst Paleolitik Dönem'den itibaren varlığını teyit eder. İlk Tunç Çağı'na kentlerin ortaya çıkışı ile birlikte ticaret yolları da daha tanımlı hale gelir (Doğan, 2008: 75).

İlk Tunç Çağı'nda Kilikia üzerinden gelen ticari akış, Konya ve Akşehir ovaları üzerinden Afyon ve devamında Kütahya üzerine yönelir. Anadolu'nun kuzey ve güneyden sıradağlar ile kuşatılması Kilikia ve Troas arasında ovalar üzerinden bir kervan yolu oluşturmuştur. Bu ticari ilişkilerde ker-

van yolunun iki ucundaki Tarsus ve Troia iki önemli liman şehri konumundadır (Doğan, 2008: 76).

Anadolu'da göze çarpan bir diğer ticari yol ise Anadolu'nun yazı ile tanışmasına neden olan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi(M.Ö. 1950-M.Ö.1720)'nde Asur ile Kaniş (Kayseri-Kültepe) arasındaki yaklaşık 1000 km uzunluğundaki yoldur (Doğan, 2008: 77).

Üst Paleolitik Dönem ve Neolitik Dönem'de doğal yollar üzerinden başlayan ticari yol güzergâhları, Tunç Çağı ve devamında gelişen teknolojiler sayesinde Anadolu'da kurulan uygarlıklara hizmet etmiştir. Anadolu'da kurulan ilk İmparatorluk olan Hititler, M.Ö. I.Bin Uygarlıkları olan Urartu, Phrygia ve Lidya, Pers İmparatorluğu ve inşa ettiği Kral Yolu, B.İskender'in Batı'dan Doğu'ya hareket rotası ve Helenistik Dönem, Batı ve Doğu Roma ile devam etmiştir. Miladi yılın başlarında Kudüs'te doğan Hıristiyanlık ve Mekke'de doğan ve 7. yüzyılda yayılmaya başlayan İslamiyet, Mezopotamya'dan başlayan kadim medeniyet hareketlerinde olduğu gibi Doğu'dan başlayarak Anadolu üzerinden Batı'ya doğru hareket eden birer medeniyet akışı oluşturmuşlardır. Anadolu coğrafyası, Doğu Roma ile "Diyar-ı Rum" kimliğine bürünürken Selçuklu ile "Diyar-ı İslam" kimliğine geçmiş ve Osmanlı ile bu kimliğini devam ettirmiştir.

Doğu kökenli bir din olan Hıristiyanlığın bugün Batı Uygarlığının temel dini olması, Hıristiyanlığın Anadolu üzerinden Batı'ya taşınmasına ve Anadolu'da yaşayan pagan halkın Hıristiyanlığı seçmesine borçludur. Bu bağlamda Konya, sahip olduğu jeopolitik konumunun ayrıcalıklı vasfından dolayı Neolitik Dönem'den itibaren tarihi ticari yolların rotası üzerinde olmuş ya da bu yollar Konya'nın etrafından geçmiştir. Konya'nın ticari yollar üzerindeki eşsiz konumu, Hıristiyanlığın ilk yıllarında tercih edilen bir merkez olmasına neden olmuştur.

TİCARİ YOLLAR, HIRİSTİYANLIĞIN YAYILMASI VE KONYA

Bazı yollar uzun ve geniş bir tarihi birikime sahiptir. Derin bir geçmişe, paylaşılan aktivitelere, köklü din ve geleneklere, dillere ve düşüncelere sahiptir ((Belloc, 1911:8). Tarihi süreç içinde oluşan yollar farklı medeniyetlere ait izler taşıdıkları için kültürel bir birikimi üzerlerinde taşırlar. Bu anlamda yollar kültürel bir değer taşımaktadırlar. Bu kültürel birikim, tarihi kültürel olayları sergileyen birer somut kanıttır. Konya, Neolitik Dönem'de başlayan kadim medeniyet hareketinde Neolitik'ten Tunç Çağı'na, Demir Çağı'ndan Pers Uygarlığı'na, Helenistik Dönem'den Batı Roma'ya, Doğu Roma'dan Selçuklu'ya, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan köklü bir tarihi birikime sahiptir ve bunun da en somut şahitlerinden birisi Konya ve civarından geçen tarihi ticaret yollarıdır.

Coğrafya, medeniyetler için zemin hazırlar ve devletlerin ve toplumların taleplerine cevap verir. Bir ülkenin jeopolitik konumunu, ulusal politikalarını belirleyen en önemli faktör, coğrafi alandır. Hem savaş zamanında hem de barış zamanında önemini korur. Coğrafya, tarihin sahnelendiği alandan ziyade, tarihte meydana gelen değişikliklerde etken olan bir faktördür. Bir ülkenin coğrafyası, devletin siyasetini ya da jeopolitiğini belirleyen neden olmaktan çıkmış, bunları belirleyen temel materyal olmuştur (Spykman, 1938: 29). Konya, coğrafi konumu sayesinde zengin bir tarihi birikime sahip olmuştur.

Anadolu, sahip olduğu coğrafi konum sayesinde Kudüs kökenli Doğu'lu bir din olan Hıristiyanlığın Batı'ya adım atmasında önemli bir rol üstlenmiş ve Erken Dönem Hıristiyanlık tarihinin pek çok evresi bu coğrafyada şekillenmiştir. Yeni Ahit'te bahsedilen olayların yaklaşık 2/3'ü ya Anadolu ya da Yunanistan merkezlidir. Hıristiyanlık, Filistin'deki küçük Galilee'den çıkarak Batı Dünyası'nın dini olmuştur. Kudüs'teki Hıristiyanlar ile

yaşanan fikir çatışmasından sonra kendisini "Gentilelerin Havarisi (Yabancıların Havarisi)" olarak takdim eden Tarsuslu Paul ve arkadaşları Anadolu'da Hıristiyanlığı yeni bir forma bürüyerek misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır.

Yahudilik ve Hıristiyanlığın Doğu'dan Batı'ya doğru izlediği yol, ticaret yolları rotasıdır. Ticari yolların Hıristiyanlığı yaymada etkin kullanımı, Roma'daki ilk Hıristiyanların tüccarlar ve iş adamları olabilir mi sorusunu gündeme taşımıştır (Lampe, 2003: 10). Kudüs'te doğan yeni dinin gelişim sürecinde oluşturduğu ana rota Antakya'dan başlayarak Kilikia Kapıları'ndan, Lykaonia üzerinden Efes, Korinth ve Roma'ya uzanır (Ramsay, 1911:10).

Konya, Doğu'dan Batı'ya doğru yönelen bu dini hareketin ziyaret edilen ilk noktalarından birisi olmuştur. Konya'nın Paul'un misyonerlik ziyaretlerinde tercih edilmesinin temel sebebi ise Konya'nın tarih boyunca taşıdığı jeopolitik konumudur. Gerek Doğu'dan Batı'ya gerekse Batı'dan Doğu'ya olan kültürel ve medeniyetler arasındaki iletişimde Konya uğrak noktası olmuştur.

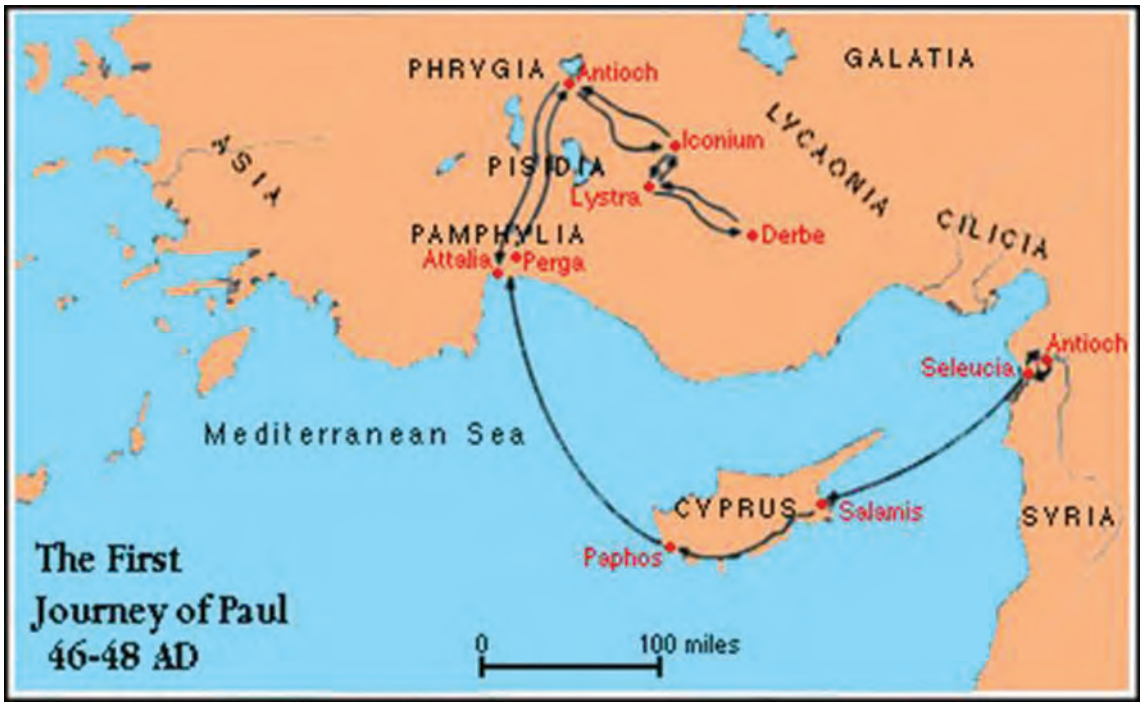
Din, toplumun alınyazısının yapımcı ve inşacısı, tarihteki hareketlerin mucididir. W. Durant, dini; kurumlara, güç ve hareketlere şekil veren, beşeri medeniyet ve kültürleri icat eden ve hatta medeniyetlerdeki durgunluk ve duraklamalarda da etken bir güç olarak görür (Şeriati, 2010, 127). İnsanı biçimlendiren temel faktörlerden olan dinler, yolları takip ederek şehirden şehre yayılmışlardır. Dinlerin inşa süreci, yollara dayanmaktadır. Mektuplar, gelenek ve görenekler, bir toplumun dili ve düşüncesi inşa edilen yolları takip etmiştir. Mimari, ticaret vb. tüm bilgiler yollar üzerinden gelişmiştir (Belloc, 1911: 7-8).

Yolun kutsal bir yönü vardır. Toplumsal bir varlık olan ve sürekli olarak iletişimde olan insan yollar aracılığıyla hareket ettiği için bir anlamda yol, toplumlar arası bağlantının bir haritasıdır. Tarsuslu Paul Hıristiyanlığı yayarken kat ettiği çabadan dolayı yol ile özdeşleşen ve tarihe geçen insanlardan birisidir (Forest, 2014: 28). Medeniyetleri şekillendiren dinin gücüne Konya'da farklı tarihi dönemlerde görebiliriz. Konya, Çatalhöyük gibi bir değeri vasıtasıyla tarımla tanıştığı dönemde bitkileri yetiştiren gücün arkasında aşkın bir güç olduğuna inanan tarım toplumu ile dini düşünceye adım atmış, devamında Hıristiyanlık ve İslam dini ile özdeşleşen kültürlere ev sahipliği yapmıştır.

Rodney Stark, Erken Dönem Hıristiyanlık hareketinin tamamen bir şehir hareketi olduğunu söyler. "Pagan" kelimesinin orjinalinin " taşra insanı" anlamına geldiğini ve dini anlamını kazanmasının Hıristiyanlığın şehirlerde zafer kazanmasının ardından kırsal kesimin Hıristiyanlıkla tanışamamasından kaynaklandığını belirtir (Stark, 2007: 2). Hıristiyanlık ticaret yolları üzerindeki ana şehirlerde oturan şehirli mukimlerin dini olmuştur (Ematinger, 2007: 16).

Hz. İsa'nın ilk başlarda kırsal kesimde başlayan hareketi havariler aracılığıyla Greko- Romen dünyasının şehirlerinde yayılmaya başlamıştır. *Antioch, Corinth, Atina* gibi büyük şehirlerin yanı sıra *Iconium, Laodicea* daha küçük şehirlerde de misyonerlik faaliyeti yapılmıştır. Roma'nın nasıl Hıristiyan olduğunun cevabı şehirlerin nasıl Hıristiyanlaştırıldığında yatmaktadır (Stark, 2007: 25-26). Şehirlerin büyüklüğü, Hıristiyanlığın gelişmesine katkıda bulunan temel bir unsur olarak dile getirilir (Stark, 2007: 81-82).

Konya'nın Medeniyet tarihinde "İlk Şehirleşme" hareketi M.Ö. 8000'lerde "Çatalhöyük" ile başlamıştır. Bu hareket, Çatalhöyük'ten sonra durmamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak zirve yapmıştır. İbn-i Haldun'a göre *toplum, genel anlam itibari ile yatağı hiçbir zaman kurumayan bir ırmağa benzetilir*. Yatağında ilerlerken tepelere rastlar ve eğilmek zorunda kalır. Bu anlar bir devletin, şehrin çektiği sıkıntılı anlardır. Devlet

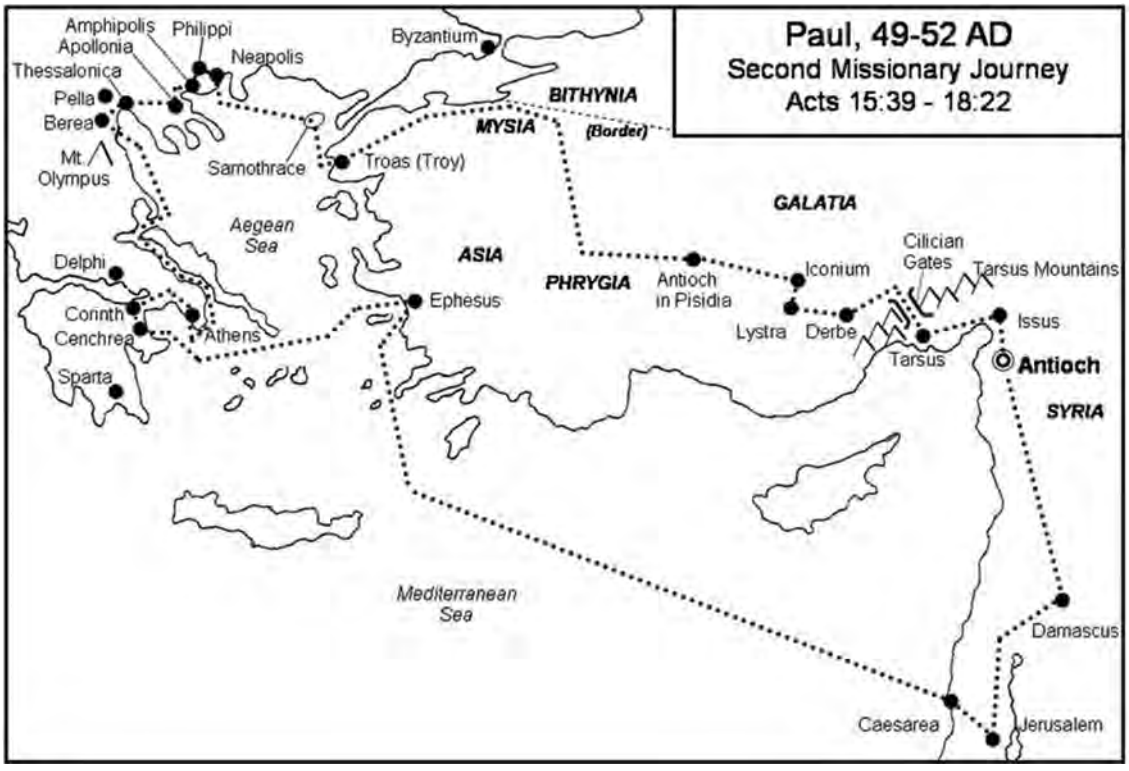

Harita IV. Paul'un Birinci Misyonerlik Seyahati (Ramsay, 1896: 75).

için "*Doğuş*", "*Gelişme*" ve "*Yaşlanma*" dönemlerinden sonra yok olup gitmek kaçınılmaz bir sondur. Bu son noktaya gelince devlet yıkılıp gider ama toplum kalır ve yıkılan devletin yerini başka bir devlet alır. Toplum, bir başka devletin içinde erimiş dahi olsa, yenilenerek kalıcılığını sürdürür (İbn-i Haldun, 1977: 28). Konya bu anlamda yatağı hiçbir zaman kurumayan, A. H. Tanpınar'ın "Bir başkent her daim başkenttir" sözünde mazhar olduğu övgüyü hak ederek varlığını sürdüre gelmiştir. Konya'nın tarihi süreç içinde süreklilik arz eden bir şehir kimliği ile anılmasına yol açmıştır. Konya'nın 10.000 yıllık "Şehir Kimliği" Konya'nın tarihsel süreçte diğer coğrafi mekânlara göre bir adım öne çıkarmıştır.

Paul'un misyonerlik seyahatlerinde merkez olarak Antakya'yı aldığımız takdirde ilk rotası *Kilikia Bölgesi* olmuştur. Daha sonra sırası ile *Pamphilya* ile komşu olan *Galatia, Küçük Asya, Makedonya, Yunanistan, İtalya ve Akdeniz Dünya'sı* olmuştur. Paul, stratejik ve bilinçli olarak ziyaret edeceği noktaları büyük şehirler olarak belirlemiştir. Küçük şehirler ve kasabaların ilerleyen yıllarda şehirlerden etkileneceğini ummuştur. Bu stratejiyi seçmesi, muhtemelen Tarsus gibi metropol bir şehirde doğması ve şehrin potansiyelini bilmesine bağlıdır. (Soares, 1909: 326-327).

Paul, Küçük Asya üzerinde gerçekleştirmiş olduğu misyonerlik faaliyetlerinde Iconium'a da uğramıştır. Konya ve çevresi Hıristiyanlığın ilk yıllarında misyonerlerin uğradığı nokta olmuş, adı Yeni Ahit'te "*Iconium*" olarak zikredilmiştir. Yeni Ahit'te adına bölüm yazılmış olan Lystralı (Hatunsaray) *St. Timothy*, Aziz Paul'un misyonerlik faaliyetlerinde O'na eşlik etmiş ve kazandığı güven sayesinde Erken Dönem Hıristiyanlık tarihi için önemli bir konuma sahip olan Efes'te piskoposluk yapmış ve Efes'teki yanlış öğretilerle mücadele etmiştir. Iconium doğumlu olan Azize Thecla ise Hıristiyanlığın ilk kadın şehidi olarak kilise babaları tarafından kabul görmüş ve kültü pek çok bölgeye yayılmıştır. Paul'un Timothy ve Thecla ile tanışması buluşması I. ve II. Misyonerlik Seyahatleri esnasında meydana gelmiştir.

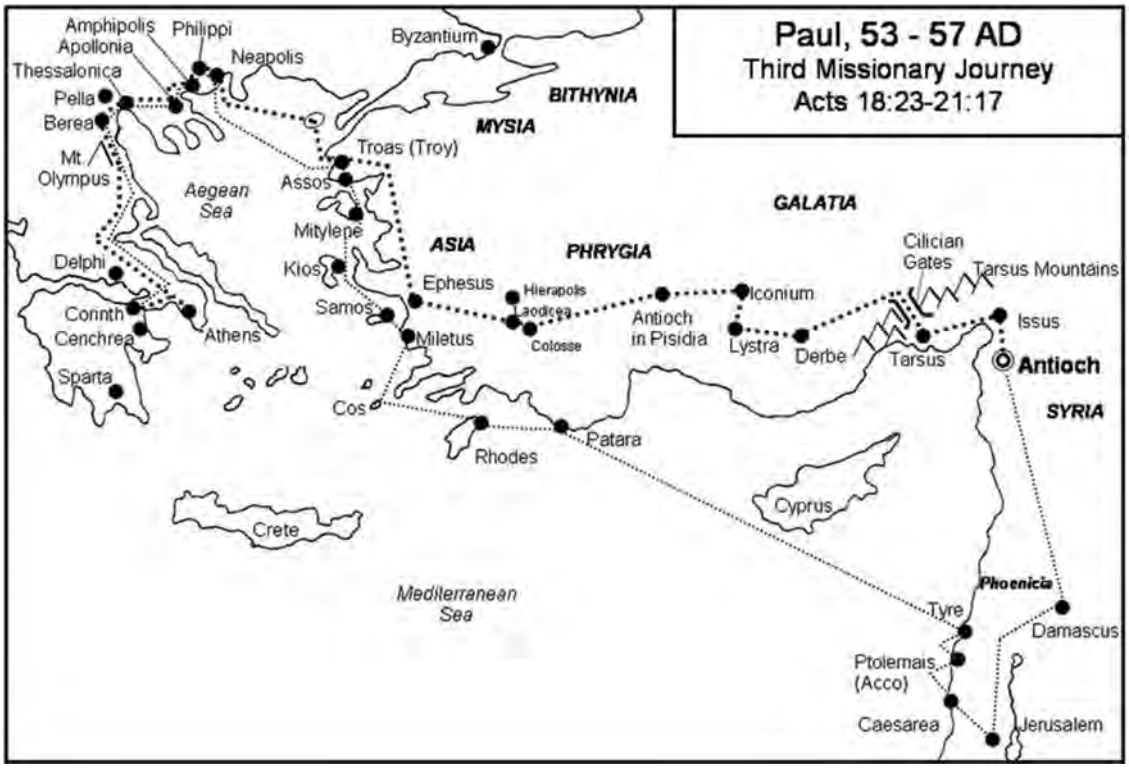

Harita V. Paul'un İkinci Misyonerlik Seyahati.

Paul'un I. Misyonerlik Seyahati M.S. 46-48 yıllarına tarihlenmektedir ve Hatunsaraylı Timothy ile ilk tanışması bu seyahat esnasındadır (Fee, 2011: 1; Harita IV). Paul ve Barnabas, Samandağ-Seleukeia Pieria yoluyla Kıbrıs'a, oradan da Perge üzerinden Pisidian Antioch (Yalvaç), Iconium, Lystra ve Derbe'ye geçerler (Res. İşl. 13:4). Konya'nın Neolitik Dönem ile başlayan tarihsel süreci, *İpek Yolu*, *Kral Yolu*, *Roma yolları* ve *B.İskender'in Doğu güzergâhı* vb. yollar ile her daim kesişmiştir. Aziz Paul'un Misyonerlik Seyahatlerinde kullandığı yol da Konya'dan geçmiştir. Ekonomik, ticari ve askeri yollar ile kesişen Konya, bu sefer dini bir rota ile karşılaşma şansına sahip olmuştur.

Paul'un II. Misyonerlik Seyahati (M.S.49-50), I. Misyonerlik Seyahati ve Kudüs Konsili katılımından sonra ilk seyahatlerinde kurmuş oldukları cemaatleri denetlemek ve onlara moral vermek amacıyla gerçekleşir. İkinci Seyahat esnasında Lystra'da Timothy ve Anadolu'daki son ziyaret yeri olan Troas'da Resullerin İşleri'nin yazarı Luka da katılır (Res. İşl. 16:1; Res. İşl. 16:10). Kilikia ve Suriye'deki kiliseleri (cemaatleri) ziyaret ettikten sonra I. Misyonerlik Seyahatinde ziyaret ettikleri kiliselere tekrar uğrarlar. Sırasıyla Kilikia, Derbe, Lystra, Iconium, Phrygia, Mysia, Troas gibi Anadolu'daki yerleşim yerlerinin ardından Niapolis, Philippi, Apollonia, Selanik ve Korint gibi Makedonya ve Yunanistan'daki şehirlere uğrarlar (Gündüz, 2004: 66; Harita. V).

Paul, daha önce gerçekleştirmiş olduğu seyahatlerde tekrar gelip uğrayacağına dair mesajlar vermiştir. İkinci ve Üçüncü Seyahatlerinde uğradığı Konya'ya üçüncü seyahatinde de uğramıştır. Bu seyahate çıkmasının nedeni II. seyahatinin gerekçelerinde olduğu gibi var olan cemaatleri denetlemek, onlara destek vermek ve özellikle Efes ve Korint gibi yerlerde Paul'un öğretilerine karşı çıkan gruplarla mücadele etmektir. III. Misyonerlik Seyahati M.S. 53-57 yılları arasında yaklaşık 4 yıl sürer (Harita VI).

Harita VI. Paul'un Üçüncü Misyonerlik Seyahati.

SONUÇ

Doğu ve Batı arasında meydana gelen medeniyetler arası ittifak ve medeniyetler arası çatışmaların tetikleyen iki unsur vardır: *Ekonomi ve Din.* Bu iki unsur, tarihsel süreçte medeniyetlere güç katan, harekete geçiren dinamikler olmuşlardır. *Ekonomi ve Din*, tam olarak anlaşılmadan tarihi bir süreç objektif olarak değerlendirilemez. Dünya'nın ilk Boğaz Harbi olarak nitelendirilen Truva Savaşı'ndan I. Dünya Savaşı'na kadar pek çok savaşın görünmeyen nedeni ekonomidir. Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışı ile birlikte ekonomiye ilave olarak farklı dini benimseyen ve bunu yaymak isteyen toplumların çatışması olmuştur. Bazen ekonomi ve din, birbirlerini kamufle etmişlerdir. Örneğin, Haçlı Seferleri, dini bir savaş olarak görünürken temelinde yatan gerçek neden ekonomiktir. Avrupa, kendi iktidarlarına sorun yaratacak kesimi dini bir kisve altında harekete geçirerek Doğu'ya hareket ettirmiştir.

İbn-i Haldun "Coğrafya kaderdir" der. Konya'nın coğrafyası da Konya'nın kaderi olmuştur. Tarım, şehirleşme, mimari, ekonomi, ticaret vb. pek çok ilki barındıran ve Çatalhöyük ile yazılmaya başlanan bu kader, Doğu- Batı arasındaki medeniyetler arası iletişimde oluşan ticari ve askeri yolların Konya ile kesişmesine neden olmuştur. Çatalhöyük ile başlayan Konya'nın kaderi tarih boyunca devam etmiştir. Tarih öncesi dönemden başlayarak zengin bir tarihi birikime sahip olan Konya'nın bu tarihi zenginliğinin altında yatan nedenlerden birisi de içinden ya da etrafından geçen yollardır. Doğu-Batı arasındaki medeniyet akışında iz bırakan bu yolların pek çoğu ya Konya'nın içinden ya da etrafından geçmiştir.

Çatalhöyük ile başlayan Konya'nın ekonomik, ticari ve dini hayatı doğal olarak kadim yollar ile iç içe olmuştur. Tarih içinde ekonomi ve dinin, kültür ve medeniyetler üzerindeki katkısına verilebilecek en somut örneklerden birisi de kadim Kon-

ya şehridir. M.Ö. 8000'lerde tarım devrimi ile ekonomi ve ticarete Çatalhöyük ile adım atan Konya yine Çatalhöyük ile dini düşünceye adım atmıştır. Ana Tanrıça Kybele ve yetişen tarım ürünlerinin ardında aşkın bir güç arama bilim insanları tarafından şu soruyu gündeme getirmiştir: "Yerleşik tarım toplumu ile tek tanrılı dinlerin doğuşu birbirleri ile bağlantılı mı?".

Ekonomi ile bağlantısını koparmayan Konya din ile ikinci önemli buluşmasını Hıristiyanlık ile yaşamıştır. Günümüzde var olan Hıristiyanlık, "tarihsel İsa" tarafından oluşturulmamıştır. Hıristiyanlık için görünürde en önemli figür olarak Hz. İsa olarak karşımıza çıksa da, kendisini "annesinin rahmindeyken seçilip görevlendirilen kişi olarak tanımlayan, tebliğ ettiği öğretinin "Mesih İncili" olduğunu vurgulayan (Gal.I:7), Hıristiyan teologlar tarafından "Hıristiyanlığın Mimarı" olarak adlandırılan Tarsuslu Aziz Paul'dur. Gerçekleştirmiş olduğu üç misyonerlik seyahati ile Kudüs kökenli bir din olan Hıristiyanlığı Batı'ya taşımıştır. İyi düzeyde Grekçe bildiği için pagan Grekler üzerinde etkin olan Paul, Batı dünyasının Hıristiyanlık ile tanıştıran en önemli isim olmuştur. Bu etkinliğinden dolayı bilim insanları Batı'yı anlamak için iki kişiyi mutlaka bilmek gerekir derler: *Aristo ve Paul.*

Paul'un gerçekleştirmiş olduğu üç seyahatte Iconium'a uğramış ve Lystra'da tanıştığı Timothy'i yardımcısı yapmıştır. Timothy Hıristiyanlık tarihinde o derece önemli bir konuma gelmiştir ki Timothy adına "Timothy'e Mektuplar I-II" adlı Yeni Ahit'te Paul tarafından bölüm yazılmıştır. Konya'nın Hıristiyanlık ile tanışması ve etkin biçimde ismini duyurması, Çatalhöyük'ten beri devam eden ekonomik ve ticari güce ve buna dayalı olarak ortaya çıkan şehir olma kimliğine bağlıdır. Konya'nın bu kadim şehir kimliği, doğal olarak ticari yollar ile kesişmesine neden olmuş ve diğer dinlerde olduğu gibi yol aracılığı ile yayılan bir din olan Hıristiyanlık Doğu'dan Batı'ya olan yayılma sürecinde Konya ile kesişmek zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

Anthony, Joseph (2004), *On foot: A History of Walking*, NYU Press, New York.

Boardman, Henry Augustus (1829), *The low value set upon human life in the United States: a discourse delivered on Thanksgiving-day,* Trenton, Printed by . A.W.Phillips.

Belloc, Hilaire (1911), "The Old Road.", London Constable and Company Limited, Digitalized by the internet archive in 2007 with funding from Microsoft Corporation. N.p, n.d. 2 Feb. 2013. http://archive.org/details/theoldroad00belluoft

Celerier, Pierre (1985), Dünya Hakemi Türkiye, *BTT.* Sayı. 2.

Doğan, Banu (2008), *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş Tokuş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Ematinger, J.W. (2007), *Daily Life of Christians in Ancient Rome*, The Greenwood Press, London,

Fee, Gordon D., 2011, *1&2 Timothy Titus*, Baker Books, Michigan.

Forest, Jim (2014), *A Road is a Visible Sign of a Unity,* National Catholic Reporter; Oct 10-Oct 23, 2014; 50, 26.

Jacobson, Herbert Reinhold (1940), *A History Of Roads From Ancient Times To The Motor Age*, A Thesis for the Degree of Master of Science in Civil Engineering,Georgia School of Technology,Atlanta, Georgia.

Goody, Jack (2015), *Rönesanslar* (Çev. Bahar Tırnakcı), İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Gündüz, Şinasi (2004), *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

Hamilton, Edith, (1993), *The Roman Way to*

Western Civilization, Norton, New York.

Herodotos, (2004), *Historiai/Herodot Tarihi* (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kutsal Kitap (2008), Yeni Yaşam Yay, İstanbul.

Lampe, Peter (2003), *Christians at Rome in the First Two Centuries: From Paul to Valentinusi*, (Translated by M. Steinhauser), T&T Clark International, London.

Mauss, M. (1990), *The Gift: The Form and Reasons for Exchange in Archaic Societies*. New York, W.W. Norton, London.

Ramsay, William, M. (1896), St. Paul the Traveller and the Roman Citizen, Putnam's Sons, New York.

Ramsay, William, M.,(1911), The Church in the Roman Empire Before A.D.170, The Knickerbucker Press, New York and London.

Ramsay, William Mitchell (1923), *Geography and History in a Phrygo-Pisidian Glen*, *The Geographical Journal*, Vol. 61, No. 4, s. 279-296.

Spykman, N. John (1938), Geography and Foreign Policy I. *The American Political Science Review*, Vol. 32, No. 1, s. 28-50.

Shelton, Jo-Ann, (1998), *As the Romans Did: A Sourcebook in Roman Social History*, New York, Oxford University Press.

Soares, Gerald (1909), Paul's Missionary Methods, *The Biblical World*, Vol. 34, No. 5, pp. 326-336.

Stark, Rodney (2007), *Cities of God: The Real Story of How Chıristianity Became an Urban Movement and Conquered Rome*, Harper Collins e-books.

Şeriati, Ali (2010), *Dinler Tarihi I*, Fecr Yayınevi, Ankara.

Tekin, Oğuz (2011), *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

http://www.silkroutes.net/orient/mapssilkroutestrade.htm

https://www.google.com.tr/search?q=roman+roads+and+milestones+of+asia+minor+-map&rlz=1C1VFKB_enTR678TR678&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj4xbCd9KzUAhUJDcAKHSNbAPAQ_AUIBigB&biw=1600&bih=745#tbm=isch&q=roman+roads+of+asia+minor+map&imgrc=Shlu0f0ud3avkM:

https://www.google.com.tr/search?q=pers+kral+yolu&rlz=1C1VFKB_enTR678TR678&source=lnms&tbm=isch&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwiO3-yIt73UAhWMIcAKHWJsD5YQ_AUIBigB&biw=1600&bih=794#imgrc=jXCkJrb3ItK8cM:

http://www.generationword.com/notes/bible-information/acts-maps.html

HELLENİSTİK DÖNEM'DE KONYA'DA TİCARET

Mustafa ARSLAN*

ÖZET

M.Ö 323 ve M.Ö 31 yılları arasında yaşandığı kabul edilen zaman dilimine tarihçiler Hellenistik Dönem adını vermişlerdir. Batı ile Doğu'nun kaynaşması olarak genel manada ifade edebileceğimiz bu dönemde Büyük İskender'in hakimiyet kurduğu topraklarda Grek ve Makedonların her alandaki hakimiyetleri göze çarpmaktadır. Geçmişi çok daha eskilere giden Konya, konumu ve kapladığı geniş alanı sayesinde birçok farklı coğrafik unsuru içinde barındırmaktadır. Bu farklılıklar il içinde değişik kültürlerin meydana gelmesinde büyük bir rol oynamıştır. Hitit Dönemi'nde İkuwanija olarak adlandırılan kent Hellenistik Dönem'de Ikonium olarak varlığını sürdürmüştür. Hellenizmin etkileri İkonium'da da görülmüş Grek kültürü zamanla kentte yayılmıştır. Kültürel değişime ek olarak Anadolu'da bulunan iki ana yol dışında İkonium'dan da geçen bir güney rotası daha ulaşım ağına eklenmiştir. Büyük İskender'in zamanında (M.Ö 333) Phrygia'ya satrap atanan Antigonos Monophthalmos (Tek Gözlü) bu hattın önemini kavramış ve yolu güvence altına almıştır. Ulaşım imkanlarının ve güvenliğin artması ile İkonium

*Dr. Öğ. Üyesi, Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü.

Anadolu'nun ortasında önemli bir merkez haline gelmiştir. Sagalassus, Anosa ve Antimakheia'da bulunan yazıtlar taşımacılık sektörünün varlığına işaret etmektedirler. İkonium taşımacılık faaliyetlerinin yanında hem evcil hem de yabani hayvan varlığı ile de zengin bir bölgeydi. Lykaonia'nın otlakları yabani merkep ve koyunlara çok elverişli yaşam alanları sunmaktaydı. Yün üretimi günümüzde olduğu gibi o dönemde de yöre halkının geçim kaynaklarından biriydi. Tarım ürünü olarak üzüm yetiştiriciliği ve bundan elde edilen şarap özellikle Konya'nın batısı ile güneyinde çok yaygındı. O dönemlerde ilaç olarak da kullanılan tuz Tatta'dan (Tuz Gölü) bolca elde edilmekteydi ve en çok aranılan çeşitti. Akarsuların ve göllerin bulunduğu bölgelerde balıkçılık da yaygın bir geçim kaynağıydı. Günümüzde olduğu gibi Hellenistik Dönem'de de İkonium'da tahıl üretimi yapılmaktaydı ancak bu üretim sadece bölgenin kendi ihtiyacını karşılamaya yetmekteydi. Bunlara ek olarak Zizima madenleri de İkonium ekonomisine katkı yapan bir başka kaynaktı. İkonium'un ürettiği malları karşılığında dışarıdan almış olabileceği en önemli ürün zeytinyağı olmalıydı. Grek kültürünün yaygınlaşmasıyla bu ürüne olan ihtiyaç artmış ve bu durum bölgeden yüksek miktarlarda para çıkmasına sebep olmuştur. Ancak o dönemlerde Bergama Kralı II. Eumenes'in bir mektubundan Ilgın'da zeytin yetiştirilebildiğini bilmekteyiz. Bu mektup da o dönem ikliminin günümüzdekinden çok farklı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada yukarıda bahsedilen konular antik eserlerden, sikkelerden, yüzey araştırmaları raporlarından, yazıtlardan ve modern çalışmalardan faydalanılarak Hellenistik Dönem'de Konya'da Ticaret kapsamında ele alınmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Hellenistik Dönem, Ticaret, Yol, Tarım, Hayvancılık, Doğal Kaynaklar.

TRADE IN KONYA IN THE HELLENISTIC PERIOD

ABSTRACT

The period between 323 B.C and 31 B.C is called as The Hellenistic Period and defined generally as the cultural amalgamation of the Western and the Eastern cultures by historians. The hegemony of the Greeks and Macedonians is seen on the lands that was occupied by Alexander the Great. Konya province with its location and vast area hosts many different geographical formations. The differences had important roles for the foundation of various cultures. The city was named as Ikkuwanija during the Hittite Period and survived up to the Hellenistic Period as Iconium with no important change in its name. The effects of Hellenism reached to Iconium and the Greek culture spread to the city. In addition to the cultural change the present main trade routes of Anatolia in the eve of Hellenism gained another route. It was the Southern route. Antigonos Monophthalmos (One-Eyed) appointed satrap to Phrygia by Alexander had realised the importance of this route and secured it. Iconium became an important spot in Central Anatolia by increasing security and transportation facilities. The inscriptions founded in Sagalassus, Anosa and Antimakheia indicate how the transportation system worked in Anatolia. Beside the transportation services, Iconium was rich in both domestic and wild animals such as wild asses and sheep as well. Grasslands of Lycaonia provided a very good condition for these animals. Wool production was one of the mainstay of the people. As an agricultural product, grape and vine were very common in the West and South of Iconium. The salt used also as medicine was obtained from Tatta (Salt Lake – Tuz Gölü) abundantly and was very popular in that time. Fishery was the other mainstay or food for the people living around wetland areas. Kinds of grains were grown in the region as is now, but the production was only for

local consumption. Zizima mines were other sources for the economy of Iconium. The most important item imported from the other markets to Iconium might be olive oil. By the rise of the Greek culture the demand for the oil increased and a lot of money was spent for this product. But, according to Pergamene King Eumenes II's letter, olive trees could be cultivated in Ilgın during this period. This letter shows that the climate of the region was very different from today's. In this study, the subjects mentioned above are dealt within the context of Trade in Konya in the Hellenistic Period by making use of ancient sources, coins, survey research reports, inscriptions and modern studies.

Key Words: The Hellenistic Period, Trade, Agriculture, Husbandry, Natural Sources.

Eşsiz doğası, zengin doğal kaynakları ve stratejik konumu ile Konya tarihin hemen hemen her döneminde önemini korumuş bir şehirdir. Neolitik dönemde meydana getirdiği Çatalhöyük medeniyeti Konya ve çevresinin tarihi gelişimine çok güzel bir başlangıç olmuştur. Daha sonraki dönemlerde de bu önemini koruyan ve daha da gelişen Konya tarih sahnesinde önemli bir kent olarak haklı yerini almıştır.

Sadece Konya çalışmaları için değil diğer yerlerin de Eskiçağ tarihini ortaya çıkarırken genelde arkeolojik verilere, antik yazarlara, yazıtlara ve sikkelere bakılması gerekmektedir. Konya da geçmişten günümüze devam eden kültürel bir mirasa sahip olduğu için elimizde yeterli verilerin olması gerekirken en azından birçok bilgiye ulaşabileceğimiz, üzerinde yazıtların da bulunduğu pek çok tarihi eser yok olmuştur. 1800 yılının Ocak ayında Ladik üzerinden Konya'ya gelen Leake kentin etrafını saran surlarda Ikonium'dan kalma bol miktarda Grekçe yazıtlar, mimari parçalar ve heykeltıraşlık eserler görmüştür. Ladik'te gördüğü tarihi eserleri ise yolu üzerinde daha önce görmediği kadar çok olarak nitelemiştir. Bu eserler yazıtlı mermerlerden, sunaklardan ve sütun parçalarından oluşmaktaydı ve sokak aralarına, mezarlığa ve evlerin arasına dağıtılmıştı (Leake, 1824: 48). Leake'in gördüğü bu tarihi eserler sonraki epigraflar ve tarihçiler için paha biçilemez bilgiler sunmuş ve sunmaya da devam etmektedir. Ancak Ladik'in Konya kadar büyümemesi ve büyük imar faaliyetlerine sahne olmaması sebebiyle bu tarihi eserlere daha kolay ulaşılabilmiş ve bu yer hakkında en azından o dönem için bu malzemelerden daha fazla istifade edilmiştir. Bu durum, buna benzer özellikler gösteren diğer yerler için de söylenebilir. Ancak, Konya için bu biraz farklı olmuştur. İlk başlarda kentte bulunan arkeolojik malzemeler hazır taş ocağı olarak değerlendirilmiş ve Selçuklular zamanında şehir surlarında kullanılmıştır. Bu malzemelerin duvarların görülebilen kısımlarında kalanlar Leake tarafından görülmüşler ancak kopyalanamamışlardır. Daha sonra 1833 yılında Kavalalı İbrahim Paşa Konya'yı ele geçirince bu surları tahrip ettirmiş ve surların malzemeleri bir kez daha kopyalanamadan[1] yeni binaların yapımında kullanılmıştır (Sterrett, 1888: 225). Konya'da gördüğümüz bu durum kent ile ilgili aydınlatıcı bilgiler verebilecek malzemelerin bir kısmının değerlendirilemeden bir kez daha ortadan kalktığını göstermektedir.

Hellenistik dönem, tarihçiler tarafından Büyük İskender'in M.Ö 323 yılında ölmesiyle başlayıp M.Ö 31 yılında yapılan Aktium Savaşı ile son bulan bir dönem olarak kabul edilir. Hellenizm terimini ilk ortaya atan ünlü tarihçi Droysen'dir. Bu terim Batı ve Yakın Doğu kültürlerinin Grek eğitiminin himayesi altında kaynaşması olarak da tanımlanabilir. Bu dönemde Grek eğitimi, dili ve kültürü eski Pers İmparatorluğu topraklarında

1 Sterrett 1884 yılı Temmuz başında Kızılören üzerinden Konya'ya ulaşır ve yukarıdaki tespitleri yapar. Gezdiği yerlerdeki epigrafik malzemeleri kopyalayan ve yayınlayan Sterrett Konya'dan 61 tane yazıtı kayda geçirmiştir (Sterrett 1888: no 191-251).

Grek ve Makedon politik üstünlüğü ile yayılmıştır (Bahar, 2005: 312; Koester, 1995: 41).

Hitit kaynaklarında geçen İkuwanija kentinin Konya olduğu kabul edilmektedir (Bahar vd., 1996: 51). Sonraki dönemlerde Ikonium olarak bilinen Konya'nın adını Hititlerden itibaren koruduğu anlaşılmaktadır. Burada yaşayan halk İkonium adını geçmişleriyle ilişkilendirmek için bunu efsanelerle açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu efsanelerde yerel Anadolu unsurları olduğu gibi Hellenizmin de etkisiyle Grekleşme gayretleri de bulunmaktadır. Yerel unsurların olduğu düşünülen bir efsaneye göre Nannakos, yani Phrygia[2] kralı Ikonium'da oturmaktaydı ve onun zamanında burada bir tufan olmuştu, bu tufandan sonra tüm insanlık yeryüzünden silindiği için Zeus insan ırkının yeniden yaratılması için Prometheus ve Athena'ya görev verir. Onlar da çamurdan insan şekilleri yaparlar ve dünyayı insan varlığına kavuştururlar. Bu yaptıkları şekillere "eikones" denmekteydi. İşte İkonium adı da bu efsaneden türemiş bir isimdir (Ramsay, 1907: 319-320). Eikones'den Ikonium'a dönüşen isim zamanla Konya halini almıştır ve biz Türkler tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir. Sadece ismine bakarak bile Konya'da kesintisiz bir kültürel devamlılığın ve etkileşimin varlığı anlaşılabilir.

Her ne kadar Nannakos'un kenti olarak Phrygia'da yer aldığını söylesek de Ikonium'un aslında bir Lykaonia kenti olduğunu Strabon (Strabon, XII. VI. 1) ve Plinius'dan (Plin Nat. 5.

25) öğrenmekteyiz. Ancak, M.Ö 401 yılına gittiğimizde İkonium Phrygia ile Lykaonia sınırında yer alan bir Phryg kenti olarak karşımıza çıkmaktadır (Ksenophon, Anab. I. II. 19).

Hellenizm etkisinde kalmış bazı şehirler kendilerinin Grek asıllı olmalarını[3] bir övünme sebebi sayarlar ve Grek geçmişlerini pekiştirmek için efsaneler uydurma yoluna gitmişlerdir, ancak İkonium halkı bunun aksine kökleriyle daima gurur duymuştur, çünkü yukarıda da anlatıldığı üzere kentleri tufandan sonra ilk kurulan kenttir (Ramsay, 1907: 326). Grek etkisi ilk başlarda çok hafif hissedilmiş, Makedonlar ve Grekler yönetimi ele geçirmiş, orduda görev almış ve yeni kurulan kentlerde ve kolonilerde yerel halktan ayrı bir yaşam sürmüşlerdir. Sürdürdükleri bu ayrı yaşam sırasında kendi gymnasialarını kurmuşlar, tapınaklarını inşa etmişler ve kendi sosyal yaşamlarına devam etmişlerdir. Bir dereceye kadar Greklerin doğululaştığını ve bazı doğuluların da Hellenizmi benimsediğini söyleyebiliriz. Bu yerel halk yavaş yavaş yeni kurulan Grek şehirlerinin ve Hellenleşmiş eski şehirlerin kültür ve ekonomilerine katılmaya başlamışlardır (Koester, 1995: 43, 44). Bu arada Ikonium'da Grek nüfus da kendi efsanelerini söylemeye başlamışlar, kentlerinin isimlerini geçmişleriyle bağlama yoluna gitmişlerdir. Grek kökenli bu efsaneye göre Perseus Lykaonia'ya gelir ve Gorgoların gücüyle düşmanlarını yener Sonra Amandra adında bir köyü Grek kentine dönüştürür ve sonra Gorgoların tasvirinden "eikon" yola çıkarak buraya İkonium adını verir (Ramsay, 1907: 307).

Resim 1: (Ramsay, 1907: 328)[4]

2 Phrygia'nın mitolojik zenginliği ve diğer efsaneleri için bkn. (Berk, 2010: 121-140).

3 Yenice – Seydişehir'de bulunan bir yazıtta Ambladalılar şehirlerini "Spartalıların şehri" olarak tanımlarlarken Vasada (Bostandere) halkı kendilerini Peloponnesse bölgesiyle ilişkilendirmeye çalışmaktadırlar (Hall, 1968: 77,86).

4 Perseus Hellenizmin düşmanlarını yeniyor. İmparator Had-

Resim 2: (Ramsay, 1907: 332)[5]

İkonium'un Hellenizm ile nasıl değiştiği anlamamız için önce bir Grek kentinin ne ifade ettiğini bilmemiz gerekmektedir. O dönemde kentlere "polis" denmekteydi ve bu günümüzdeki kentlerden biraz farklı bir sisteme sahipti. Şehir Devleti olarak da kabul edilen bu kentlerin nüfusunun bir kısmı merkezde surların korumasında yaşarken bir kısmı da dışarıda köy yerleşimlerinde yaşamaktaydı. Şehir nüfusu ne kadar azsa surların içinde yaşayanların oranı o kadar çok oluyordu. Ancak, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde şehir dışındaki köylerde yaşayanların ve bu köylerin sayısı hızla artmıştır (Hansen, 2006: 72, 73). Bu yüzden Thukydides kent yaşamının temel prensibini "*bir şehir surlarla ve binalarla değil insanlarla kurulur*" diye açıklamaktadır. Hellenistik bir şehirde ortak paydalarda gönüllü çalışan özgür vatandaşlar olmalıdır (Ramsay, 1907: 349). Buraya yerleşen Grekler ve Hellenizmi benimseyen yerli halk artık Hellenistik bir kent oluşturmuştu. İkonium o dönemde sadece günümüz Konya merkezinin konumlandığı yerden kent olarak çok daha geniş bir alana yayılmıştı ve içinde daha küçük birçok yerleşim bulunmaktaydı. Bu yerleşimler kentin ekonomisi için de çok önemli bir rol üstlenmişlerdi. Burada yaşayan ve tarım-hayvancılıkla uğraşan halk ürettiği malları şehirlerde satarak (Hansen, 2006: 90) hem kendi ihtiyaçlarını hem de merkezde oturanların ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Kent sikkelerinin alanları dışında nadiren bulunmuş olması (Mitchell, 1995a: 242) o dönemde yerel pazarların kurulduğunu, daha uzak pazarlara gidilmediğini de göstermektedir. Kentten kuzeye, doğuya ve güneye uzanan ova kentin sınırları içinde kalmaktaydı. Kentin sınırları güneyde Lystra'ya (Hatunsaray), güneydoğuda Karadağ'a, kuzeydoğuda Bozdağ'a, batıda ve kuzeyde doğal bir sınır olmamasına rağmen tepelik arazilere ve Oroanda Dağları'na kadar gitmekteydi (Ramsay 1907: 335). İkonium kentinin dört kabilesi bulunmaktaydı ve bunlardan adları bilinen üçü Athena Polias, Hadriana Herculana ve Augusta'ydı (Ramsay, 1907: 353). O döneme ait kent nüfusuyla ilgili bir bilgi bulunmamakla beraber II. yy'da küçük bir şehrin ortalama 7000 nüfusa sahip olduğu kabul edilmektedir (Mitchell, 1995a: 244).

İkonium'un Hellenizm ile tanıştığı dönemlerde bilinen dünyada ve ekonomide de büyük değişiklikler olmaktaydı. Grek dünyası M.Ö 4. yy sonlarında her bakımdan büyük bir krizle karşı karşıyaydı. Bundan önce Grekler muazzam bir gelişme göstermişler, Akdeniz'e, Ege Adaları'na ve Karadeniz'e yayılmışlar, buralarda kentler kurmuşlar ve kendi kendilerine yeter duruma ulaşmışlardı. Tüm yerleştikleri yerlerde elde ettikleri pazarlar sayesinde Grek tarım ve endüstri ürünleri aranır hale gelmişti. İhraç miktarı arttıkça buna bağlı olarak ithalat da artmaktaydı. Bu yüzden hiç olmadıkları kadar dış pazarlara bağımlı hale geldiler. Ancak dört yüzyıl kadar süren bu durum M.Ö. 5. yüzyılın sonlarıyla ve 4. yüzyılda büyük oranda değişmeye başladı. Grekler artık eskisi kadar ihracat yapamadıkları gibi, ürünlerini sattıkları kentler de en az onlar kadar zenginleşmişti ve kendi üretim kapasitelerini artırmışlardı. Bu yüzden Yu-

rian dönemi sikke, İkonium'daki bir anıtın tasviri. Sikkede kahraman düşmanlarını yenmek için Medusa'nın kafasını tutmaktadır. Ancak kendisine bakanları taşa çevirdiğine inanılan Medusa'nın gözlerine bakmamak için kafasını diğer tarafa çevirmiştir.

5 Zeus'un İkonium'daki tasviri. M.Ö 1. Yy. Grek kültürünün İkonium'daki tarihine dair bir örnek.

nanistan'a, adalara ve Küçük Asya'nın kentlerine olan bağlılıkları azalmaya başladı. Büyük İskender'in doğu seferi bu durumu tersine çevirdi ve Doğu-Batı ticaret dengesinde pasif olan Grekler artık eski Pers İmparatorluğu'nun topraklarına yerleşip kendi kültürlerini yaymaya başladılar. Kendi kültürleri ve yaşam biçimlerini devam ettirmede Doğu'nun malları yetersiz kalınca ve Hellenizm de iyice yayılınca Grek dünyasından tekrar bir ticaret atağı gerçekleşti. Grek dünyası, Büyük İskender ve haleflerinden sonra savaşlara rağmen kara ve deniz yolları güvenli hale geldiği için daha önce hiç olmadığı kadar zenginleşti (Rostovtzeff, 1936: 231-252). M.Ö 2.yy'a geldiğimizde ise müstahkem sığınma yerlerinin yerlerini kentler almaya başlamıştı (Mitchell, 1995a: 241).

Hititler zamanında İkuwanija'nın Akdeniz ticaretinde çok önemli bir yeri bulunmaktaydı. İkuwanija, konumu itibari ile Anadolu'nun iç bölgeleri ile Akdeniz ve Kıbrıs arasında bir bağlantı noktası vazifesi görmekteydi (Bahar vd., 1996: 41). Sonraki dönemlerde İç Anadolu üzerinden Akdeniz'e inmek isteyen güçlerin Konya'ya sahip olmaya çalıştıkları görülecektir.

İlerleyen zamanlarda Ikonium'un kaderi Hellenistik dönemde olumlu yönde değişmeye başlamıştır. Bu dönemden önce M.Ö. 5. yy'da Anadolu'da sadece iki tane ana ticaret yolu bulunmaktaydı. Bunlar; Sinope'den (Sinop) Tarsos'a (Tarsus) uzanan Kuzey-Güney hattı ve Ephesos'dan (Efes) Mezopotamya'ya uzanan Batı-Doğu hattıydı[6]. Büyük İskender'in fetihleri ve sonrasında Hellenistik Krallıkların politikaları sonucunda Batı-Doğu yolunun güneyinde bir başka hat açılmış oldu. Bu hat Apamea'dan (Dinar) eski güzergahtan ayrılıyor ve Seleukosların kurdukları Antiokheia (Yalvaç) üzerinden Laodikea Katakekaumene'yi (Ladik) geçerek Ikonium'a ulaşıyordu. Daha sonra bu yeni güzergah Tyana'da (Kemerhisar) eski kuzey hattı ile birleşip Kilikia Kapıları'ndan Tarsos'a uzanıyordu. Bu yeni hat bu dönemden itibaren tüm hatların en önemlisi olarak varlığını sürdürmüştür (Charlesworth, 1926: 79). Hellenistik Dönem'de Ikonium'dan geçen hattın açılmasında elbette ki Kappadokia'nın Büyük İskender tarafından alınamamasının ve savaşçı Pisidia kavimlerinin tam olarak pasifize edilememesinin büyük payı vardır. Tatta (Tuz Gölü) çevresi Strabon'un deyimiyle soğuk, ağaçsız ve yeterli su kaynaklarına sahip olmadığı (Strabon, XII. VI. 1) için zaten büyük grupların geçişlerine de pek uygun bir güzergah olmuyordu. Anadolu'nun batısı ile doğusunu birbirine bağlayan güzergahın Ikonium'un da içinde bulunduğu bir hatta çekilmesi ile kent bir anayolun getirdiği tüm avantajlardan yararlanabilecekti. Ancak güzergahın güvenliği sağlanmadan Ikonium'dan geçmesi bu avantajını kullanmasına mani olabilirdi. Nitekim İskender Kelainai'yi[7] (Dinar) ele geçirmeden burada bulunan 1100 kişilik Pers buyruğundaki düşman askeri birlikle bir anlaşma yapıp Gordion'a hareket etti (Arrian, I. 29). Arkasında bıraktığı bu 1100 düşman askere ek olarak Issus Savaşı'ndan kaçan Pers askerleri Kappadokia'ya geçip Phrygia'yı tehdit etmekteydi (Arrian, II. 13). Sükûnetin sağlanamaması durumunda Kappadokia ve Phrygia arasında yer alan Lykaonia kenti İkonium yeni hattın avantajlarını kullanamayacağı gibi kontrol altına alınamayan bu bölgelerin ortasında bir savaş yerine dönecek ve tahrip olacaktı. Ancak İskender ne kadar büyük bir komutan ve stratejist olduğunu bir kez daha göstermiş ve en güvendiği komutanlarından Antigonos Monophthalmos'u (Tek Gözlü) M.Ö. 333 baharının başlarında Phrygia'ya satrap

6 Eskiçağ Anadolusu'nda yol denilince ilk akla gelen hiç şüphesi Kral Yolu'dur. I. Darius'un hükümdarlığında en iyi hailini aldığı düşünülen bu yolun ayrıntılı güzergahı için bkn: (Herodots, V. 52-54; Sevin 2001: 7-8).

7 Kelainai, Midas tarafından kurulduğuna inanılan bir kenttir. Livius'un aktardığına göre(Livius, XXXVIII. 13; Sevin, 2001: 205); Antiokhos Soter bu kenti yakındaki bir yere taşıyarak yeni bir kent kurmuş ve adını annesi Apama'ya göre Apameia olarak değiştirmiştir (Livius'da Apama yanlışlıkla Seleukos'un kız kardeşi olarak bahsedilmiştir).

olarak atamıştır (Billows, 1997: 6, 41). Bu hamlesiyle yeni hattın güvenliği sağlanmış ve İkonium anayol üzerinde önemli bir kent haline gelmiştir. Yollar üzerindeki dost birliklerin hareketi muhakkak yöre insanının yararına oluyordu. Çünkü bu askeri birliklerin ihtiyaçları bu kentlerdeki pazarlardan sağlanmaktaydı. Antigonos takip eden 10 yıl boyunca Kelainai'de kalmış ve İskender ile Makedonya arasındaki iletişim hattını ve ticaret yolunu açık tutmuştur (Billows, 1997: 42, 48).

İskender İssus savaşından hemen sonra Kraliyet Muhafızlarından Balakros'u Kilikia valiliğine atamış (Arrian, II. 12), Antigonos'un kontrol ettiği bölge ile kendi arasında kalan alanın güvenliğini sağlamak istemiştir. Ancak çok geçmeden Balakros Larandalılar (Karaman) tarafından öldürülmüş bölgedeki güvenlik Perdikkas tarafından Larandalıların pasifize edilmesiyle sağlanmıştır (Diodoros, XVIII. 22). İç bölgelerin kontrolü sayesinde Akdeniz'e inen yolların da güvenliği sağlanarak ulaşım hatları açık tutulmuştur.

İkonium'un batısında yer alan Philomelium (Akşehir) adını Makedonyalı bir hanedan ailesinden alırken Laodikeia bir Seleukos şehridir (Mitchell, 1995a: 85). Bu şehirlerin kuruluş zamanları ve konumları dikkate alındığında Hellenistik Dönem'de bu yeni güzergaha verilen önem daha da iyi anlaşılabilir.

Anadolu, M.Ö. 278/277 yıllarında Trakya üzerinden gelen bir topluluk olan Galatlar ile tanışmış, bu topluluğun talan ve tahribini yaşamıştır (Özsait 1985: 42). Galatlar gelirlerinin bir kısmını yağma ve haraçtan kazanırken tarım ve hayvancılık da yapmaktaydılar. Kereste için kuzey ormanlarını kullanan bu boy, tuz ihtiyacını Tatta'dan karşılamaktaydı (Darbyshire vd., 2000: 75-97).

St. Paul İkonium'a geldiği zaman kentte Yahudi bir nüfus olduğunu ve bunların ibadet edebildikleri havralarının varlığını bilmekteyiz (Resullerin İşleri, Bap.14). Bu Yahudi varlığına rağmen İkonium'da kendileriyle alakalı çok az bilgi bulunmaktadır. (Mitchell, 1995b: 35, 36). Phrygia'ya Yahudiler M.Ö. 3. Yüzyılın sonunda III. Antiokhos'un emri ile Zeuxis tarafından yerleştirilmiştir (Johnson, 1958: 14; Austin, 2006: 381-382). III. Antiokhos Zeuxis'e bir mektup (Austin, 2006: 381-382) yazarak talimatlarını vermiştir. Mektubun dilimize tercümesi:

"Kral Antiokhos'tan Zeuxis'e, selamlar. Sağlığın yerindeyse, pekâlâ; ben de sağlıklıyım. Duyduğuma göre Lydia ve Phrygia'daki insanlar isyan halindelermiş, bu durumun benim için çok ihtimam gerektirdiğini düşündüm ve arkadaşlarımla ne yapabileceğimi müzakere ettikten sonra 2.000 Yahudi ailesini taşınabilir mallarıyla beraber Mezopotamya ve Babil'den müstahkem mevkilere ve en stratejik yerlere göndermeye karar verdim. Tanrı'ya olan saygıları cihetiyle onların çıkarlarımızın sadık muhafızları olacaklarına ikna olduğum ve atalarımın onların sadakatine şahit olduklarını bildiğimden ve kendilerinden istenilen her şeyi yapmaya hevesli oldukları için. Bu sebeple, bunun zahmetli bir görev olmasına rağmen, kendi kanunlarını kullanacakları sözüyle birlikte, taşınmalarını istiyorum. Onları bahsettiğim yerlere getirince, her birisine ev yapması için bir yer, işlemek ve bağ yetiştirmek için bir arazi parçası vereceksin ve tarımsal ürünlerden on yıl boyunca vergiden muafiyet vereceksin. Topraktan ürün alıncaya kadar hizmetçilerini doyurmak için mısır ölçülüp onlara ayrılacak. Hizmette bulunanlara (?) ihtiyacı olan her şey sağlanacak, böylelikle bizden bu iyiliği alarak çıkarlarımıza karşı kendilerinde daha fazla adanmışlık gösterebilirler. İnsanlarına mümkün olduğu kadar fazla alaka göster, böylelikle hiç kimseden zarar görmeyebilirler.

Mektuptan da anlaşılacağı gibi III. Antiokhos Phrygia'nın önemli noktalarına kendi çıkarlarını koruyacağını düşündüğü Yahudileri yerleştirmiştir. Bunlar güvenliğin yanında tarımla da uğraşmışlardır.

İkonium, Magnesia Savaşı'na (M.Ö. 190) kadar Seleukosların hakimiyeti altında kaldı (Bahar, 2005: 313). Magnesia savaşından sonra yapılan Apameia Barışı (M.Ö. 188) ile İkonium Bergama Krallığı'nın sınırları içine dahil edilmiştir (Ramsay, 1907: 354). Magnesia Savaşı ile Apameia Barışı arasındaki süre içinde konsül Manlius Vulso'nun Galat Seferi (Özsait, 1985: 56) olarak adlandırılan harekatı bölgenin ekonomik durumu hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Bu harekat esnasında Karalis Gölü ile İkonium arasındaki bölgede yaşayan Oroandalılar Vulso'ya bir heyet göndererek dostluklarının kabul edilmelerini isterler. Vulso onlardan 200 talent gümüş talep ederek heyeti danışmaları için kentlerine gönderir. Hemen sonra heyet tekrar Vulso'ya gelerek 200 talent gümüşü ödemeyi kabul ettiklerini bildirir (Livius, XXXVIII. 18, 19). Bu olaydan önce Vulso'nun Sagalassus halkından 50 talent gümüş aldığını (Livius, XXXVIII. 15) düşündüğümüzde Karalis Gölü ile İkonium arasında oldukça zengin bir halkın yaşadığı sonucuna varılabilir. Magnesia Savaşı ve Vulso'nun Galat Seferi'nden hemen sonra, M.Ö. 165/160 yıllarında İkonium Galatların eline geçmiştir (Ramsay, 1907: 351). Son Galatia Kralı Amyntas Roma ile kurduğu müttefiklik sayesinde M.Ö. 36 yılında Pisidia, Galatia, Lycaonia, Phrygia Paroreius ve Pamphylia'nın bir kısmını topraklarına katmıştır (Darbyshire vd, 2000: 79). Amyntas'ın Pisidia ve Pamphylia'nın bir kısmını almak istemesi Akdeniz'e ulaşmanın adımları olarak da kabul edilebilir. İskenderun'un İskender tarafından (Strabon XIV. I. 23), ve Antalya'nın da II. Attalos (M.Ö. 159-158) (Allen, 1983: 11) tarafından kurulmaları (Strabon XIV. IV. 1) iç bölgelerle kıyı arasındaki ulaşımı kolaylaştırma çalışmalarının daha da eskilere gittiğini göstermektedir.

Doğu ve Batı arasında köprü olarak yeni ticaret yolu üzerinde yer alan İkonium'un konumunun Kuzey-Güney ulaşımı için de önemli olduğunu Amyntas'ın faaliyetleri ile kanıtlanmıştır. Amyntas'ın M.Ö 25 yılında ölümünden hemen sonra M.Ö 6'da Antiokheia'dan (Yalvaç) çıkan yeni bir yolun yapımına başlanmıştır. Bu yolun inşası çok çabuk bitirilmiş ve hem askeri birliklerin hem de halkın kullanımına açılmıştır. Antiokheia'dan başlayan bu yolun doğu kolu farklı güzergahlar izleyerek Misthia (Beyşehir) üzerinden Side'ye, Amblada'ya (Asardağ - Yeniceköy / Seydişehir), Vasada'ya (Bostandere/Seydişehir), Lystra'ya (Hatunsaray), İkonium ve Isauria'ya ulaşıyordu. Bu yol sayesinde hem Torosların korsanlıkla uğraşan kabileleri etkisiz hale getirilmiş hem de İkonium Side'ye yani Akdeniz'e yüksek kaliteli bir yol ile bağlanmıştır[8] (Kaya, 2005: 252; Arslan, 2011: 111-117). Güneye inen yolların Toroslar üzerinden geçen kısmı Bahar ve ekibi tarafından incelenmiş ve Gölcük Dağı, Döşeme Mevki'nde 3-4 m. genişliğinde ve 15 km boyunca büyük taşlarla yapılmış olduğu görülmüştür. Yolun büyük bir mühendislik çalışma ile yapılması bunun sistemli ve büyük amaçlarla kullanıldığının, hatta Anadolu'nun iç bölgelerinin İmparatorluk Dönemi'nde köle kaynağı olarak görülmesinin (Mitchell, 1995a:

257) de, bu hattın köle ticaretinde kullanıldığının bir belirtisi olarak sayılmıştır. Bu yol aynı zamanda Side[9] gibi bir pazarın iç bölgelerle bağlantısını da göstermektedir (Bahar, 2006: 96).

Hellenistik Dönem ile birlikte yeni açılmış önemli bir ticaret yolu üzerinde yer alan İkonium artık mallarını talep edilen pazarlara daha hızlı, güvenli ve rahat bir biçimde ulaştırma imkânına da sahip olmuştu. Pazarladığı ürünlerin yanında

8 Mysialı konuşmacı Aelius Aristides'in (M.S. 117-181) kendi yaşadığı Roma İmparatorluğu devrinde ulaşımın geldiği noktayı şu şekilde anlatmaktadır: *"Seyahat, tüm dünyanın sanki kişinin kendi vatanı olduğundan beri artık daha kolaydır. Kilikia Kapıları, Arabistan'dan Mısır'a ulaşan kumlu geçitler, güç bela geçilebilen dağlar, geniş nehirler ve barbar kavimler yolcular için artık korku salmıyorlar"* (Mitchell, 1995a: 165).

9 Bir Pamphylia kenti olan Side Strabon zamanında kölelerin açık artırmayla serbestçe satıldıkları bir liman olarak dikkat çekmektedir (Strabon, XIV. III. 2).

o dönemde taşımacılık işlerinin nasıl yapıldığını bilmek İkonium'un bu sektörden nasıl faydalanmış olabileceği konusunda bize fikir verebilir. Roma İmparatorluğu zamanında sivil veya askeri görevlilerin kullanıma ihtiyaç duyacakları taşımacılık işlerinin sorumluluğu o bölgede yaşayan halka yüklenmişti (Meijer ve Nijf, 1992: 139) Bu durumda İkonium'un da böyle bir sorumluğu vardı ve bunlar yakın bir coğrafya olan Sagalassus (Ağlasun) halkına yazılmış bir buyruktan da öğrenilebilir. Mitchell'in incelediği bu yazıta göre Tiberius dönemi yöneticilerinden Sextus Sotidius Strabo Libuscidianus'un 13-15 yılları arasında ilan ettiği buyrukla Sagalassus'daki taşımacılık faaliyetlerini düzenlemiştir. Bu yazıttan anladığımız kadarıyla o dönem görev yapan resmi görevlilerin izin verilenden daha fazla hayvan ve yük arabası alma isteğinden ve elde ettikleri bu hizmetler karşılığında ya çok az para ödediklerinden ya da hiç ödemediklerinden doğan problemler bulunmaktaydı. Resmi görevlilerin bu tutumlarına ek olarak özel şahıslar da böyle bir hakları bulunmadığı halde bu hizmetlerden yararlanmak istiyorlardı. Bu problemler bir anda ortaya çıkmadığı gibi, daha eskiye dayanmaktaydı ve artık bunlara karşı bir önlem almak gerekiyordu. Yine aynı yazıttan bu bölgede parası karşılığı nasıl bir hizmet verildiğini anlayabiliyoruz. Buna göre yöre halkının sorumlulukları; Sagalassuslular yoldan geçenlerin gerekli ihtiyaçları için 10 tane yük arabasını ve ihtiyaç kadar katırı sağlayacaktır, bu hizmeti alanlar bir yük arabasının yaklaşık her bir 11 km kullanımı[10] için 2.5 sesterce, bir katır için de aynı mesafe için 1 sesterce[11] (Campbell, 2013: 82) ödeyeceklerdir. Eğer katır yerine merkep talep edilirse bir katır fiyatına iki merkep sağlanacaktır (Mitchell, 1976: 109). Yazıtın devamında ise bu hizmetten yararlanacakların kimler olduğuna dair bilgiler verilmektedir.

Sagalassus'daki taşımacılık işlerini düzenleyen yazıttan da anlaşıldığı gibi önemli yol güzergahında olan kentler ücreti ödenmek kaydıyla bu işten bir gelir elde etmekteydi. Ancak bu sistemde de bazı aksaklıklar meydana geldiğinden halkı korumak adına bazı düzenlemeler de yöneticiler tarafından yürürlüğe konmaktaydı. Bu durumu destekleyen daha başka yazıtlar da bulunmuştur. Örneğin, M.S 3. yy'a geldiğimizde Phrygia'da yer alan Anosa ve Antimakheia köyleri de taşımacılık konusunda bazı yükümlülükler almışlar, Anosa köyü Meirus, Synnada ve Amorium tarafına giden yollardaki resmi taşımacılık işinden sorumlu tutulurken Antimakheialılar da Ankyra yönüne giden trafikten sorumlu tutulmuşlardır (Mitchell, 1976: 120).

Yine yazıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla bir yerin yük hayvanları taşımacılık için yeterli olmadığı durumlarda resmi görevliler öküzlerden de faydalanmak yolunu seçebiliyorlardı, ancak öküzlerin taşımacılık işlerinde kullanılması tarla sürümü ve tarım faaliyetlerini de aksatabilmekteydi ve yerel halk bu durumdan şikâyetçi olmaktaydı (Mitchell, 1976: 123).

Taşımacılığın bu kadar kurallara bağlandığı ve taşıma işlerini yapmakla yükümlü olan halkın menfaatlerinin korunduğu o dönemde sektör çalışanlarının ne kadar para kazandığını söylemek pek kolay değildir. Ancak 301 yılında fiyatların aşırı şekilde artmasıyla Roma İmparatoru Diocletianus tarafından yürürlüğe konulan ve "Diocletian's Edict on Maximum Prices – Diocletianus'un En Yüksek Fiyatlar Fermanı" adıyla bilinen fermanla imparatorluk içinde mal ve hizmetlerin tavan fiyatları sabitlenmiştir[12]. Bu fiyatlara bakarak o dönemki ücretlendirmenin günümüzde ne kadara denk gel-

10 Mitchell bu yazıtta mesafe ölçüsünün "schoenum" olarak vermiştir. 1 skenes Herodotos'a göre 60 stad ile aynı uzunluktadır bu da 10800 m uzunluğa denk gelir (Herodotos, II. 9).

11 Sesterce-Sestertius Gümüş Roma sikkesidir, sonraları bronz olarak darp edilmişlerdir (Smith, 1859: 1042).

12 Bu ferman ile ilgili detaylı bilgiler ve fiyatı sabitlenen malların ayrıntılı listesi için bkn: (İznik, 2011: 97-130).

diğini aradan çok uzun zaman geçtiği için elbette ki sağlıklı bir biçimde belirlememiz zor olacaktır. Ancak fiyatlarda gösterilen kalemleri kıyasladığımızda o dönemde taşımacılıkta kullanılan tarifeyi anlayabiliriz. Diocletianus'un belirlediği tavan fiyata göre bir okuma yazma öğretmeninin çocuk başına aldığı aylık ücretin 392 kg'lık bir araba yükün mil başına taşıma fiyatının yaklaşık 2.30 katı olduğunu görmekteyiz (Kent, 1920: 46). Bu durumda Ikoniumlu vatandaşların da bu tür bir taşımacılık işinden iyi paralar kazandıklarını düşünebiliriz.

Taşımacılıkta en fazla kullanılan hayvan Sagalassus yazıtından da anlaşılabileceği gibi katır ve merkeptir. İkonium ve çevresi de bu hayvanların yetiştirildiği önemli bir yerdi. Plinius'un anlatımına göre (Pliny, Nat. 8. 69) yabani merkep ile kısrak eşleştirilmekteydi ve bunların yavrusu evcilleştirildiğinde süratli koşan, ince gövdeli, son derece sert ayaklı ve oldukça inatçı bir katır meydana gelmekteydi. Bu amaçla yetiştirilen aygırların en iyisi de erkek yabani merkep ile dişi evcil merkebin eşleşmesinden ortaya çıkanlardı ve en iyi yabani merkepler Phrygia ve Lykaonia'da bulunmaktaydı. Diocletianus'un fiyatlandırmasında en iyi yabani merkebin 2000 denarii (İznik, 2011: 121) olduğunu görmekteyiz. Ortalama asker maaşının yıllık 1800 denarii (İznik, 2011: 113) olduğu bir ekonomide Ikonium'un da içinde bulunduğu Lykaonia'da insanların oldukça yüksek kazançlar elde ettiklerini söyleyebiliriz[13]. En iyi kalite yabani merkebin bir askerin yıllık kazancından daha fazlaya malolması bu hayvanlardan oldukça yüksek miktarlarda ve sürdürülebilir paralar kazanıldığının da bir göstergesidir. Bu sürdürülebilir gelir elde etme de yük hayvanlarının hayatı boyunca taşımacılıkta kullanılmasıyla mümkün olabilir. İkonium'un daha ziyade güneyini ve batısını çevreleyen dağlık bölgelerde yaşayanların ihtiyaç duydukları yük ve binek hayvanlarını bu kentten temin etmiş olmaları gerekmektedir. Bu durum da bu tür bir hayvancılığın bölgeye daha fazla gelir getirdiğini göstermektedir. İkonium'un kuzeyi ve doğusu ovalık olduğu için buralarda öküzlerin yaygın olarak kullanılmış olması gerekmektedir. Batıya ve güneye gittikçe arazi daha dağlık bir görünüm kazandığı için bu şartlara daha uygun olan katır ve merkepler tercih edilmiştir. Ancak hem tarımda hem de taşımacılıkta kullanılan hayvanlar sahiplerine para kazandırırken işlerin az olduğu dönemlerde başıboş kalmaktaydılar. Tarım aktivitelerinin hızlandığı toprak sürme ve hasat zamanlarında ise bu hayvanlar yüke koşulduğunda bu kez de tarım işleri aksamaktaydı (Mitchell, 1995a: 246, 247).

Lykaonia'nın yabani merkep ve katır yetiştiriciliğinin yanında çok elverişli otlakları sayesinde koyun yetiştiriciliğinde de çok ünlü olduğunu, Galatia Kralı Amyntas'ın 300'den fazla koyun sürüsüne sahip olduğunu Strabon'dan bilmekteyiz. Burada yetiştirilen koyunların yünlerinin diğer yünlerle karşılaştırıldığında daha sert olmasına rağmen sahiplerine çok büyük paralar da kazandırmışlardır (Strabon, XII. VI. 1). Koyundan sadece yün değil süt ve ürünleri, yağ, et ve deri de elde edildiğini düşündüğümüzde bu gelirin daha da arttığı kabul edilebilir. Zaten taşımacılık konusunda bir sıkıntısı olduğunu düşünmediğimiz İkonium bu mallarını sevk ederken de para kazabilmekteydi. Diocletianus'un sabitlediği fiyatlara baktığımızda küçükbaş hayvancılığın ne kadar karlı bir iş olduğunu daha kolay anlayabiliriz. O dönemde bir sıva işçisi günlük 50 denarii kazanırken koyun etinin yaklaşık bir kilogramı 16 denariiye satılmaktaydı, koyun kırkma işçisi kırktığı her bir koyun için bir berberin tek bir kişiden aldığı 2 denarii ücreti almaktaydı (İznik, 2011: 113, 114). Koyunların yünü, sütü, boynuzları ve derileri de bölge halkının gelir kaynak-

13 Fiyatlar 301 yılına ait olduğu için fiyatları karşılaştırmanın konunun daha iyi anlaşılabilmesine katkıda bulunacağı açıktır. Ayrıca, Hellenistik Dönem'deki tahmini fiyatlar için de "Roma İmparatorluğu'nda Fiyat Seviyesi ve Enflasyon"un gösterildiği tablo faydalı olacaktır. Bu fiyatlar ve yıllar içindeki değişimleri için bkn (İznik, 2011: 103).

ları arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Ankyra ile İkonium arasında bulunan bir mezar yazıtında geçen "koyun ve sığır bakımından zengin (kişi)" (Mitchell, 2015: 291) tabiri bu ticaretin getirdiği refahın ne kadar geniş bir alana yayıldığının en iyi göstergesidir.

Resim 4a'da Türkmenköy, Amorion'da (Emirdağ) bulunmuş bir tarihi eserdeki koyun motifleri bölgedeki yetiştiriciliğin geçmişine güzel bir örnek oluştururken resim 4b yün üretimini anlatmaktadır. Resim 3'de Türkmenköy'ün, Emirdağ (Amorion) internet sayfasındaki günümüz koyun yetiştiriciliğine ait görüntü de aynı bölgedeki hayvancılığın devamını çok güzel anlatmaktadır.

Resim 4b: Yün Sepeti, Kelhasan, (McLean, 2002: Fig 151, Cat.137)

Resim 3: Türkmenköy-Emirdağ,(Köylerim, 2017)

Resim 4 a: Türkmenköy-Amorion (MAMA, VII Fig: 300a)

Hellenizmin Anadolu'da yayılmasıyla Perslere özgü olmayan şarap ve zeytinyağı da kullanım alanını gittikçe genişletmeye başlamıştır (Resim 5). Bağcılık genellikle Karalis Gölü'nün (Karalis Gölü) güneyindeki güneş alan yamaçlarında bolca yetiştirilmekteydi. Misthia ve Amblada arasında bolca bulunan üzüm motifli tarihi eserler (Resim 6, 7, 8, 9, 10) bunların taş süslemede kullanılan motiflerden daha çok yerel kültürün merkezine yerleşmiş bir üretim olarak dikkat çekmekteydi (Mitchell, 2015: 288, 289). Amblada'nın şarapları o dönemde tıbbi perhizlerde kullanılmaktaydı ve başka bölgelere ihraç edilmekteydi (Strabon, XII. VII. 2). Amblada'nın bir kabilesi de adını Dionysos'un[14] doğumuna nezaret eden Ambrosia'dan[15] almıştır (Mitchell, 1995a: 146, 147; Mitchell, 2015: 289).

14 Dionysos şarap tanrısıdır. Dionysos insanların ulaşmayı en çok istedikleri aşamaya, yani tanrılaşmaya şarap ve sarhoşlukla kolay bir yol açmıştır. Çıktığı bir yolculuktan sonra getirdiği asma kütüğünü ve şarabı dağıttığına inanılır (Erhat, 1984: 91-96).

15 Ambrosia, Atlasın öldükten sonra takımyıldızına dönüşen kızlarından biridir. Aynı zamanda tanrıların gıdası olarak da bilinmektedir. Ölümsüzlüğü ifade ettiği gibi, bunu kullananları ölümsüz yaptığına inanılırdı. Baldan daha tatlı bir yiyecekti (Lempriere, 1839: Ambrosia).

Kelime anlamı bakımından Ambrosia ölümsüzlük ve tanrıların yiyeceği olarak bilindiğinden bu topluluğun ürettiği şarapların kıymeti tahmin ettiğimizden daha fazla olmalıydı. Amblada'nın Side'ye olan ulaşımı zaten bilinmektedir. Anadolu'nun iç bölgelerine satışı da muhtemelen İkonium üzerinden yapılmaktaydı. Ancak günümüzde de bazı ürünler üretildiği yerden ziyade pazarlandığı yer ile anılmaktadır ve bu o dönem için de geçerli bir durumdu. Örneğin, Dokimeion (İscehisar) mermerleri Synnada (Şuhut) üzerinden pazarlandığı için Anadolu dışında Synnada mermeri olarak bilinmekteydi. Eğer Amblada şarabı kendi adıyla anıldıysa Ambladalı üreticilerin ürünlerini satmak için ara bir merkez kullanmadıkları da düşünülebilir.

Resim 5: Üzüm Motifli Eser, Laodikea[16]

Resim 6: Üzüm Salkımları ve Çift Sürme[17]

Resim 7: Vasada'da Bağcılık[18]

Resim 8: Amblada-Yeniceköy (Arslan, 2017)

Resim 9: Amblada Bağ Bozumu (Arslan, 2017)

Resim 10: Pappa-Yunuslar (Hall, 1968: Plate 3a)

İkonium'un o dönemdeki gelir kaynaklarından birisi de günümüzde olduğu gibi tuzdu. İnsanlar tarih boyunca tuza ulaşmak için çok uzak mesafelere bile gitmişler ve bu talep karşısında

16 (MAMA I, s. 58, no: 106) İki yanında üzüm salkımı olan bir sepet. Üzüm yetiştiriciliğinin yaygın olarak sadece Karalis ve Trogitis arasındaki bölgede olmadığını gösteren bir eser.

17 (Hall, 1968: Plate VIII).

18 Vasada – Bostandere, (Hall, 1968: Plate XIX b).

uluslararası anlamda bir tuz trafiği de oluşmuştur (Casal, 1958: 61). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan beri (M.Ö. 1950 – M.Ö. 1750) Tatta'dan (Tuz Gölü) tuz elde edildiğini yazılı kaynaklardan bilmekteyiz[19]. Hititlerin tuzlamak için kullandıkları Mummia- kelimesi "mumya" ile çok yakındır ve zaten tuz mumya yapımında da eskiden beri kullanılmaktaydı (Bahar, 2012: 18). Antik Dönem'in en ünlü tüccarları olan Fenikeliler tuz için düzenli bir ticari sistem kurmuşlardı. Hindistan'daki tuz madenlerinden elde edilen ürünler deve kervanlarıyla Akdeniz'e ulaşıyordu (Rose, 1952: 315). Beslenmenin vazgeçilmezi olan tuz aynı zamanda et ve balık gibi yiyecekleri saklamak için bir gereklilikti (Bloch, 1963: 89). Hatta İngilizcede maaş anlamına gelen "salary" tuzun (salt-ing-salarium-lat) Romalı askerlerin[20] istihkaklarının bir parçası olduğu gerçeğinden ortaya çıkmış bir kelimedir. Ostia'da üretilen tuz Via Salaris – Tuz Yolu üzerinden ve silahlı muhafızlar eşliğinde Roma'ya taşınmaktaydı. Ortaçağ'a geldiğimizde tuzun toplumsal anlamları da bulunmaktaydı; yemek masasında tuz kasesi ile ev sahibi arasında oturanlara "tuzun üzerinde- elit" denirken, diğer tarafta oturanlara "tuzun altında" denmekteydi (Wilcox, 1950: 157).

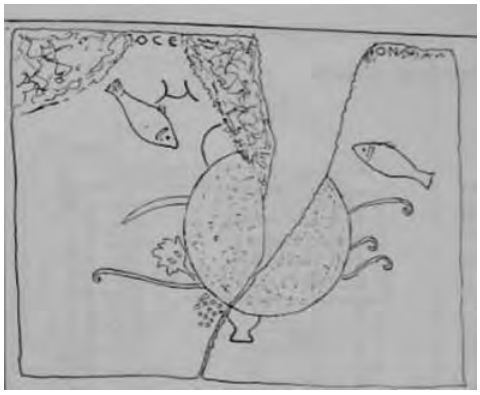
Tatta Gölü'nü Strabon doğal bir tuzla havuzu olarak nitelendirmiş, suyundaki tuzun çok kısa sürede donduğunu hatta kanatları suya değen kuşların hemen oracıkta düştükleri belirtmiştir (Strabon, XII. V. IV).

Pliny zamanında (M.S 23-79) Tatta'dan elde edilen tuz tıbbi tedavilerde kullanılmaktaydı. Tatta tuzu gözler için iyi gelirken, bu organlarda çıkan şişlikleri, el ve ayak parmaklarında oluşan şeytantırnaklarını yok etmede başvurulan bir ilaç olarak kullanılmaktaydı. Göz merhemlerine de eklenen Tatta tuzu o dönem insanlarının en çok aradıkları tuz çeşidiydi ve gözün üzerinde oluşan perdenin tedavisinde son derece faydalıydı (Plin. Nat., XXXI. 41, 45).

Günümüzde çok uygun fiyatlara kolayca ulaşabildiğimiz tuzun kilogramı Diocletianus zamanında 50 denariiye satılmaktaydı. Aynı dönemde keçi, koyun veya sığır etinin yaklaşık bir kilogramının 16 denariiye (İznik, 2011: 114, 120) satıldığını düşünürsek tuzun o çağda gerçekten çok pahalı bir madde olduğunu anlayabiliriz. Bölgedeki otlakların bolluğu sayesinde yapılan hayvancılık ve özellikle koyun yetiştiriciliği dikkate alındığında Tatta'dan elde edilen tuz burada tuzlanmış et işinin, peynirciliğin ve dericiliğin de yaygın olabileceğini göstermektedir. İkonium halkı da kolay ulaşabildikleri tuz ve bolca yetiştirdikleri hayvanların etlerini tuzlayarak bu ürünleri ihraç etmiş olabilir (Mitchell, 1995a: 248). Karalis ve Trogitis (Suğla) gölleri günümüzde olduğu gibi o dönemde de yöre halkının balık ihtiyacını karşılıyordu. Bahar'ın Karalis Gölü'ndeki adalarda tespit ettiği Roma Dönemi'ne ait askeri depoların kalıntıları olabileceğini düşündüğü yıkıntılar (Bahar, 2008: 238) bu gölün hem çevrenin hem de askeri birliklerin balık ihtiyacını karşıladığını da göstermektedir. Özellikle bahar ve yaz aylarında muhafaza etmenin zor olduğu bu balıklar tuzlanarak saklanıyor ve nakliediliyorlardı. Karalis Gölü ile İkonium arasında karşılıklı tuz ve balığın nakliyatı ile ilgili bir trafik de olması gerekmektedir. Yaklaşık 1 kg tatlı su balığının ortalama 20, tuzlanmış balığın da 12 denarii (İznik, 2011: 116) olduğunu düşündüğümüzde bölgede balıkçılığın da çok önemli bir gelir kalemi ve uğraş olduğu anlaşılacaktır. Balıkçılığın yapıldığına dair motifler Karalis ve Trogitis arasındaki yerleşim yerlerinde de (Resim 11, 12, 13) bulunmaktadır. Bu göllerin yanı sıra göllerden çıkan kanallar da yöre insanının balık ihtiyacını karşılamaktaydı.

19 Hellenistik Dönem'den önce Tatta Gölü'nden elde edilen tuz ve bölgenin tuz ticaretindeki yeri hakkında daha detaylı bilgi için bkn. (Bahar, 2012: 17-44).

20 Salary-maaş kelimesinin salt-tuz'dan gelmesi eski insanların ona gösterdikleri çok büyük değerden gelmektedir. O dönemde askerlere para tuz alması için verilmekteydi ve bu yüzden bir Romalı askerin tuz parası onun maaşı anlamına gelmekteydi (Rose, 1952: 316, 316).

Resim 11: Balık Motifi, Güdelisin, Kızılkuyu[21]

Resim 12: Vasada (Hall, 1968: Plate XXVII a)

Resim 13: Seydişehir (Arslan, 2017)

İkonium'un Hellenistik Dönem'deki en önemli gelir kapılarından birisi de Zizima (Sızma) civa madenleriydi. Sızma da bu yerleşim yerinin eski ismi olan Zizima'dan gelmektedir (Ramsay 1905: 367). Çatalhöyük'te Kybele ile başlayan pagan inanç (Berk, 2016: 75) Zizimmene olarak İkonium'da yerel bir kimliğe bürünmüştür (Ramsay, 1905: 368). Buradaki kültürün keşfi İkonium ve Laodikeia'da bulunan yazıtlarla mümkün olmuştur. Bu yazıtlardan ilki Laodikeia'da bulunmuştur ancak bunu diktiren kişi İkonium'da oturan Dokimeion'lu Alexander'dır (Ramsay, 1905: 367, 368). Sadece bu yazıt bile o dönemdeki kültürel geçişlere ve çeşitliliğe çok güzel bir örnektir. Grekçe bir isme sahip İscehisarlı bir vatandaş Konya'da yerel bir tanrıça için bir anıt diktirmiştir. Anne Zizimmene Latince'de Minerva'ya dönüşmüş, Grek kültürüyle beraber Athena olmuştur. Athena zaten İkonium'da bulunan yazıt ve sikkelerde de bolca karşımıza çıkmaktadır. Bunu destekleyen bir durum da İkonium'un bir kabilesinin adının Athena Polias olmasıdır (Ramsay, 1918: 171) Daha sonra bu tür yazıtlardan üç tane daha İkonium'da bulunduğu için tanrıçanın bu kentli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaten Zizima o dönemde İkonium toprağı sayılmaktaydı. Ana Tanrıça, bizim dilimizde de söylediğimiz gibi "toprak ana", insanlığa sunduğu topraktan çıkan zenginliği ile kutsal yerini Zizima'da göstermiştir. Hellenistik Dönem krallıkları tarafından sahip olunan bu tür kaynaklar daha sonra Roma İmparatorlarına geçmiştir[22] (Ramsay 1905: 368; Broughton, 1934: 2017). Anne Zizimmene'nin Sızma'da olabileceği düşünülen tapınağı için kazılar yapılmış olsa da buna işaret edebilecek bir kanıta ulaşılamamıştır (Robinson, 1927: 26-50). Burada yapılan yoğun madencilik çalışmaları sonucunda cevher olarak geriye pek de bir şey kalmamıştır (Robinson, 1924: 444).

Ticaret yollarının üzerinde olmak ya da olma-

21 (MAMA VII, s.36, no: 203) Resim 11'de Çarşamba Çayı'na ve Dineksaray'a 20 km mesafede bulunan bu tarihi eserde balık motifleri bulunmaktadır. Çaydaki balıkların yöre halkının sanatına yansıdığı bir yerde Karalis Gölü'nün çevresine dağıttığı bereket çok daha fazla olmalıydı.

22 Strabon buna benzer bir el değiştirmenin Antiokheia'da olduğunu bildirir. Burada bulunan Men Askaios rahipliğinin pek çok kutsal yeri ve tapınak kölesi bulunmaktaydı. Amyntas'ın ölümünden sonra (M.Ö. 25) bu kurumlar varis olarak oraya gönderilenler tarafından ortadan kaldırılmıştır (Strabon, XII. VIII. 14). Burada kastedilen Amyntas'ın topraklarının miras yoluyla Augustus'a geçmesidir.

mak veya bu yolların hangi kısmında olmak büyük önem taşıyordu. İkonium toprağı olan Zizima'nın madenleri Roma Dönemi'nde Laodikeia'dan yönetilmekteydi. Laodikeia'da bulunan görevlilerin sayısı İkonium'da bulunanlardan daha fazladır. Ayrıca çıkarılan madenler doğrudan Roma'ya götürüldüğü için önce Ephesus'a sonra da Roma'ya giden güzergah üzerinde olan Laodikeia daha avantajlı bir nokta idi (Ramsay, 1905: 370). İkonium Ephesus'a giden yolun tam tersi istikametinde olduğu için bu yöne bir taşımacılık ve istifleme gibi bir durum söz konusu değildi.

Günümüzde ülkemizin tahıl ambarı olarak adlandırılan İkonium, Strabon zamanında Lykaonia'nın soğuk ve ağaçsız platosunun yabani merkep otlaklarının aksine son derece verimli topraklara sahip iyi iskan edilmiş bir kentti (Strabon, XII. VI. 1). Çok verimli toprakları olmasına rağmen buradaki yağış rejimi her türlü tarımsal faaliyeti etkilemektedir. Beyşehir ve Suğla Gölleri üzerinden Konya Ovası'na su götürecek bir kanalın açılmasından önce bazı durumlarda Karalis ve Trogitis göllerinin taşkınları ovayı kaplarken ekilecek alan bırakmamaktaydı, ovadaki verimin artması ya da sürdürülebilirliği buraya insan eliyle suyun sağlanması şeklinde gerçekleşebilecekti (Ramsay, 1907: 324, 325). Konya Ovası'na günümüzde bile suyu tam akıtamamışken Hellenistik Dönem'de İkonium'dan fazla bir tahıl üretimi beklemek yanıltıcı olacaktır. Zaten o dönemlerde nüfusun düşük olması da hem üretimin hem de tüketimin az olmasına sebebiyet vermiştir. Antik kaynaklardan İkonium'dan başka yerlere tahıl üretimi veya sevkiyatı ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. M.Ö. 401 yılından bilgi veren Ksenophon Aşağı Mesopotamya'ya geldiklerinde buğday pazarının Lydia'da kaldığını belirtmektedir (Ksenophon Anab, I. V. 6). İkonium'dan da geçtiğini bildiğimiz Ksenophon'a göre Hellenistik Dönem'in arifesinde Lydia'nın doğusunda kalan Anadolu topraklarında buğday satılan bir pazar bulunmamaktaydı. Anadolu içlerinde yer alan Roma yerleşimlerinde bulunan kapların tahılı taşımaktan çok saklamak için büyük boyutlarda yapıldığı da (Mitchell, 1995a: 242) bu görüşü desteklemektedir. Bu veriler de bize bölgeden dışarıya doğru rutin bir tahıl ihracının olmadığını göstermektedir. İkonium ve çevresindeki tarımsal faaliyetler tarihi eserler ve sikkelerde de görülmektedir (Resim 14, 15, 16). Var olan tarım alanlarının çoğu da varlıklı kişilerin elinde (Mitchell, 1995a: 244) olduğu için buranın geliri topluma eşit dağılmıyordu. Ancak kendine yetecek kadar tahıl ürettiği anlaşılan İkonium'un durumuna Hellenistik Dönem'deki tahıl ticaretine bakarak karar vermek daha doğru olacaktır.

Resim 14: Çeşmelisebil, saban ve öküzler[23]

23 (MAMA I, 178, no 340)

Resim 15: Resim 8: Öküzleri ile çift süren çiftçi[24] Bozkır,

Resim 16: Çift sürme, Valerian I, M.S. 253-260[25]

İskender zamanından M.Ö 2. yy'a kadar geçen süreçte Doğu Akdeniz tahıl ticaretinin baş aktörü Rodos'tu. Mısır'dan ve Karadeniz'den aldığı tahılı Anadolu kıyı kentlerine, Ege Adaları'na ve Yunanistan'a dağıtıyordu. Bu bakımdan Anadolu'nun kıyı kentleri Rodos'un en iyi müşterileri arasında sayılmaktaydı. Hellenistik Dönem'in hemen bitiminde Augustus zamanında Roma kentinin yıllık tüketiminin 1/3 oranına denk gelen 150.000 ton tahıl Mısır'dan sağlanmaktaydı. Böyle bir nakliyat için deniz filoları bir daha ancak 19. yy'da kurulabilmişti (Casson, 1954: 172, 183, 187). Mısır'dan tahıl ihtiyacını karşılayan Anadolu kıyı kentlerinin bu ihtiyaçlarını kendi iç bölgelerinden karşılamamalarının sebebi kara taşımacılığının yüksek maliyetiydi. Diocletianus zamanında 100 millik bir buğday nakliyatının taşınan mala % 55 eklenmesini gerektiriyordu. Bu taşımacılık deniz yoluyla yapıldığında 40 kat ucuz olmaktaydı. Cicero zamanına (M.Ö. 106-M.Ö.7) gittiğimizde Ephesus'taki buğday fiyatlarının Philomelium'daki buğday fiyatlarından daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Ancak bu fiyat farkı her iki kent arasındaki mesafe ve buradan alacağı buğdayın maliyeti düşünüldüğünde çok olmamaktadır (Mitchell, 1995a: 246, 247). Vergilerin çok arttığı durumlarda tarlaları işlemek karlı olmaktan çıktığı için bu tür dönemlerde (Diocletianus Dönem gibi) tarım alanları boş bırakılmaktaydı ve bu alanlar fundalığa dönüşebilmekteydi (Kent, 1920: 36).

İkonium üzerinden dışarıya satılan tuz, maden, canlı hayvanlar veya bunların ürünleri ve kısmen de köle ile oluşan ticaret fazlası dışarıdan alınan mallarla dengelenmekteydi. Grek şehirlerinde en çok tüketilen madde olan zeytinyağı da bunu üretemeyenlerin en çok masraf ettikleri üründü. Örneğin; Apameia'nın bir yıllık zeytinyağı için kamu harcaması 34.000 denarii olmuştu (Mitchell, 1995a: 257). Zeytinyağının günümüzde olduğu gibi besin olarak kullanılmasının dışında gymnasialarda sporcular tarafından da bolca kullanılmaktaydı (Potter, 2012: 122). Zeytinyağını iç bölgeler günümüzde Ege ve Akdeniz kıyılarından ve rakımı fazla yüksek olmayan kıyıya yakın bölgelerden temin etmektedirler. Ancak Strabon Synnada'nın önünde çevresi yaklaşık 11 km olan ovanın zeytin ağaçlarıyla kaplı olduğunu bildirmiştir (Strabon, XII. VIII. 14). Buna benzer bir bilgi de M.Ö. 197-159 yılları arasında Bergama Kralı olan II. Eumenes'in (Allen, 1983: 11) Tyriaion'a (Ilgın) yazdığı bir mektupta bulunmaktadır. Bu mektupta *polis* olmak isteyen halkın ihtiyacı olan yağın zeytin ağacı yetiştirilerek karşılanmasından bahsetmektedir (Austin, 2006: 413, 414). Zeytin yetiştiriciliği için günümüzde üst sınır 1000 m rakım olarak kabul edilirken, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde iklim şartlarının daha uygun olduğu görülmektedir (Vermoere vd., 2003: 219). Bunu destekleyen bil-

24 (McLean, 2002 :Fig:137, Cat 129)

25 (Asia minor coins, 2017)

gileri Hellenistik Dönem'de şaraplarıyla ünlü Amblada'nın hemen kuzeyinde kurulmuş olan Kızılcaköy'den de edinebilmekteyiz. Köyde çiftçilik yapanlar kışların sert gitmesiyle asmaların soğuk havalara dayanamadığını ve zaman zaman kuruduklarını bu sebepten dolayı bağcılık yapılan alanların eskiye nazaran azaldığını söylemektedirler.

Bahar'ın Kuşluca Höyük'te yaptığı yüzey araştırmaları Beyşehir Gölü'nün batısında yer alan Dedegül Dağları'ndan buradaki iskelelere kereste temin edilmiş olabileceğini göstermektedir (Bahar, 2006: 97). Karalis ve Trogitis Gölleri çevresinde bulunan ormanlar her dönemde İkonium'un kereste ihtiyacını temin ettiği en yakın noktalar olmalıydı. Bu iki gölden Konya Ovası'na olan su akışı bölgeden elde edilen kerestelerin taşınmasını da oldukça kolaylaştırmış olmalıdır.

Lykaonia'ya komşu Güneydoğu Phrygia'daki genelde Roma Dönemi'ne tarihlenen yazıtlarda geçen bazı meslekler ve ünvanlar da o dönemki sosyal yaşam hakkında bilgiler verebilmektedir[26].

Konya'nın önemini artıran ve Batı-Doğu ulaşım hattında kilit bir merkez olmasını sağlayan güney hattı Anadolu'daki diğer önemli hatlar gibi sonraki dönemlerde Bizanslılar ve biz Türkler tarafından da önemli bir değişikliğe uğramadan kullanılmaya devam edilmiş (Magie, 1950: 39) ve edilmektedir (Resim 17). Stratejik konumunun getirdiği üstünlükler Konya'nın daha sonraki dönemlerde de önemli bir kent olmasını sağlamış, bu avantajı ile Anadolu Selçukluları'na başkent olmuştur. Günümüzde de sadece Batı-Doğu hattının değil Kuzey- Güney hattının da önemli bir yükünü çekmektedir. Bu özellikleriyle Konya bir lojistik merkez olma yolunda hızla ilerlemektedir. Helenistik Dönem ile başlayan ve günümüzde de devam eden Konya'nın Anadolu için önemi verimli toprakları, doğal kaynakları ve ulaşım projeleri ile artarak devam edecektir.

Resim 17: Roma Yolu, Beyşehir-Konya arası27.

26 Agoranomos: Grek şehirlerinde seçimle işbaşına gelen Pazar müfettişi. Apeleutheros: Özgürlüğüne kavuşmuş köle. Archiatros: başhekim. Archon: Yötici veya efendi, devlet görevlisi. Aurarios: Kuyumcu. Uiator: Mübaşir. Decurialis: On bireyden oluşan topluluk veya on aileden oluşan birlik. Doulos: Köle. Epitropus: yetim çocukların hamisi. Zographos: Bir tür ressam. Threptos: Genelde kendi ebeveynleri yanında büyümeyen çocuklara denmektedir. Threpsas: Kendisinden olmayan bir çocuğu büyütene denmektedir. Hierus: Başrahip. İetros: Şifacı, özellikle sıradışı bir meziyeti olan. Kathegetes: Öğretmen. Kurios: Bir evde yaşayan bayanların kanuni temsilcisi veya koruyucusu. Oikonomos: Kahya veya yönetici. Ostiarios: Kapıcı. Ouetranos: Veteran. Uicarius: Vekil, bazen de piskopos vekili. Patronus: Köleyi azat edenler, sponsorlar veya savunma avukatları için kullanılan bir terim. Strategus: Komutan. Stratiotai: Asker veya atlı asker. Syntrophos: Köle çocukla süt kardeş olan çocuklar için kullanılmıştır. Tabellerius: Mektup taşıyıcı. Taboularios: Noter veya mektup yazıcı. Tekton: Ev ustası (Arslan, 2015: 66-75).

27 Gertrude Bell tarafından Mayıs 1907 tarihinde Kızılören'e varmadan önce çekildiği anlaşılan fotoğrafta gözüken Roma Yolu (muhtemelen Via Sebaste) ve hemen solunda devam eden o dönemin yolu (Bell, 1907).

KAYNAKLAR:

Allen, R. E. (1983). *The Attalid Kingdom: A Constitutional History*. Oxford: Clarendon Press. Arrian, (2005). *İskender'in Seferleri.* (Çeviren: Meriç Mete). İstanbul: İdea.

Arslan, M. (2011). *Helenistik ve Roma Döneminde Yalvaç-Beyşehir-Suğla Oluğu.* Konya: Eğitim Kitabevi.

Arslan, M. (2015). Antik Epigrafik Malzemeler Işığında Sarayönü Çevresinin Sosyo-Kültürel Durumu. *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslar arası Sarayönü Sempozyumu (24-26 Ekim 2014 Konya) Bildiri Kitabı.* 24-26 Ekim. Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası, 59-76.

Austin, Michel (2006). *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest (Second Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bahar, H., Karauğuz, G. Ve Koçak, Ö. (1996). Eskiçağ Konya Araştırmaları 1. İstanbul. Bahar, H. (2005). *Eskiçağ Tarihi*. Konya: Dizgi Ofset Matbaacılık.

Bahar, H. (2006). Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları. *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt.* 30 Mayıs-3 Haziran 2005. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, 95-106.

Bahar, H. (2008). Konya-Karaman Yüzey Araştırmaları 2006. *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt, 1*. 28 Mayıs-1 Haziran 2007. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, 235-254.

Bahar, H. (2012). İlkçağda Kulu ve Çevresi. *Aidiyet, Göç ve Tarımın Şehri Kulu Sempozyumu Bildirileri*. 19-21 Ekim. Konya.

Berk, M. F. (2010). The Mythological Power of Phrygia. *The Pursuit of History, Issue:4,* 121-140.

Berk, M. F. (2016). *Iconıumlu Azizler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Billows, Richard. A. (1997). *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*. Los Angeles: University of California Press.

Bloch, M. R. (1963). The Social Influence of Salt. *The Scientific Monthly, Vol. 70, No. 3,* 157- 164.

Broughton, T. R. S. (1934). Roman Landholding in Asia Minor. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Vol. 65,* 207-239

Calder, W. M. (1928). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Vol. I.* London: Manchester University Press.

Calder, W. M. (1956). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, Vol. VII, Monuments From Eastern Phrygia.* Manchester: Manchester University Press.

Campbell, D., B. (2013). *The Rise of Imperial Rome AD 14–193*. https://books.google.com.tr/books?id=o6- HCwAAQBAJ&dq=The%20Rise%20of%20Imperial%20Rome%20AD%2014%E2%80%93 193&hl=tr&source=gbs_book_other_versions, Erişim Tarihi: 09.08.2017.

Casal, U. A. (1958). Salt. *Monumenta Nipponica, Vol. 14, No. 1/2,* 61-90.

Casson, L. (1954). The Grain Trade of the Hellenistic World. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association, Vol. 85,* 168-187

Charlesworth, M. P. (1926). *Trade-Routes and Commerce of the Roman Empire (Second Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.

Darbyshire, Gareth, Mitchell, Stephen and Vardar Levent (2000). The Galatian Settlement in Asia Minor. *Anatolian Studies. Vol. 50,* 75-97.

Diodorus, (1947). *Diodorus of Sicily Volume IX Books XVIII and XIX*. (Çeviren: Russel M. Geer). London: William Heinemann.

Erhat, A. (2006*). Mitoloji Sözlüğü (14. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hall, A. (1968). Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia. *Anatolian Studies Vol. XVIII*, 57-92.

Hansen, Mogens Herman (2006). *Polis: An Introduction to the Ancient Greek City-State*. Oxford: Oxford University Press.

Herodotos, (2006). *Tarih*. (Çeviren: Müntekim Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İznik, E. (2011). İmparator Diocletianus'un "Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı" "Edictum de pretiis RerumVenalium". *Ankara üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi Cilt. 30, Sayı. 49*, 97-130.

Johnson, Sherman E. (1958). Early Christianity in Asia Minor. *Journal of Biblical Literature, Vol. 77, No. 1*, 1-17.

Kaya, M. A. (2005). *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.

Kent, Ronald G. (1920). The Edict of Diocletian Fixing Maximum Prices. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Vol. 69, No. 1*, 35-47.

Koester, Helmut (1995). *History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age (Second Edition)*. New York: Walter De Gruyter.

Ksenophon, (1998). *Anabasis-Onbinlerin Dönüşü.* (Çeviren: Tanju Gökçöl). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Leake, W. M. (1824). *Journal of a Tour in Asia Minor, with Conparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country*. London: John Murray.

Lemprière, J. (1839). *A Classical Dictionary: Containing a Copious Account of All Proper Names Mentioned in Ancient Authors, with the Value of Coins, Weights, and Measures Used Among the Greeks and Romans, and a Chronological Table*. London: T. Cadell.

Livius, (1761). *Titus Livius's Roman History Vol. VII* . (with supp. of John Freinsheim). Edinburgh: A. Donaldson and J. Reid.

Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor Vol.1*. Princeton: Princeton University Press.

McLean, B. H. (2002). *Greek and Latin Inscriptions in the Konya Archaeological Museum*. Hertford: Stephen Austin and Sons Ltd.

Meijer, F., and Van Nijf. O. (2015). *Trade, Transport and Society in the Ancient World*. New York: Routledge.

Mitchell, S. (1976). Requisitioned Transport in the Roman Empire: A New Inscription from Pisidia. *The Journal of Roman Studies, Vol. 66*, 106-131

Mitchell, S. (1995a). *Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor Vol. 1 The Celts and the Impact of Roman Rule.* Oxford: Clarendon Press.

Mitchell, S. (1995b). *Anatolia Land, Men, and Gods in Asia Minor Vol. II The Rise of the Church.* Oxford: Clarendon Press.

Mitchell, S. (2015). Food, Culture, and Environment in Ancient Asia Minor. (Edited by: John Wilkins and Robin Nadeau). *A Companion to Food in the Ancient World*. Oxford: John Wiley & Sons, Ltd, 285-289.

Özsait, M. (1985). *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Pliny, (1855). *The Natural History of Pliny Vol. II.* (Çeviren: Bostock J. ve Riley H. T.). London: Henry G. Bohn.

Pliny, (1856). *The Natural History of Pliny Vol. V.* (Çeviren: Bostock J. ve Riley H. T.). London: Henry G. Bohn.

Pliny, (1947). *Natural History Volume II Libri III-VII.* (Çeviren: Rackham H.). London: Harvard University Press.

Potter, David (2012). *The Victor's Crown:*

A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium. Oxford: Oxford University Press.

Ramsay, W. M. (1905). Lycaonian and Phrygian Notes. *The Classical Review, Vol.19, No. 7,* 367-370.

Ramsay, W. M. (1907). *The Cities of St. Paul*. London: Hodder and Stoughton.

Ramsay, W. M. (1918). The Utilisation of Old Epigraphic Copies. *Journal of Hellenic Studies, XXXVIII,* 124-192.

Robinson, D. M. (1924). A Preliminary Report on the Excavations at Pisidian Antioch and at Sizma. *American Journal of Archaeology, Vol. 28, No. 4,* 435-444.

Robinson, D. M. (1927). The Discovery of a Prehistoric Site at Sizma. *American Journal of Archaeology, Vol. 31, No. 1,* 26-50

Rose, F. P. (1952). Primitive Salt Works. *The Arkansas Historical Quarterly, Vol. 11, No. 4,* 315-326.

Rostovtzeff, Michael I. (1936). The Hellenistic World and its Economic Development. *The American Historical Review, Vol. 41, No. 2,* 231-252.

Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Smith, W. (1859). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Boston: Little Brown and Company.

Sterrett, J. R. Sitlington (1888). *Papers of the American School of Classical Studies at Athens. Vol. II.* Boston: Damrell and Upham.

Strabon, (2012). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)*. (Çeviren: Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Vermoere, M., Vanhecke, L., Waelkens, M., and Smets, E. (2003). Modern and Ancient Olive Stands near Sagalassos (South-West Turkey) and Reconstructionof the Ancient Agricultural Landscape in Two Valleys. *Global Ecology and Biogeography, Vol. 12, No. 3,* 217-236.

Wilcox, Wendell G. (1950). Salt Production. *The Scientific Monthly, Vol. 70, No. 3,* 157-164.

http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=281&pid=7899#top_displa y_media, Erişim Tarihi: 10.08.2017

http://www.koylerim.com/afyon-emirdag-turkmen-koyu-resimleri-326g-p2.htm, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=7, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

ROMA TİCARET HAYATI VE ICONIUM SİKKELERİ

Murat TURGUT*

Ne kölen var, ne (para) kesen Furius
Ne tahtakurun, ne örümceğin ne de ateşin
(Catullus: 23, 1-2)

ÖZET

İnsanlar, ticaret hayatında, para icat edilmediği dönemlerde çeşitli yollarla ticaret yapmışlardır. Bu yollar, hayvan - eşya takasları, değerli madenle ödeme gibi yollar olmuştur. Anadolu'da Lydia Krallığı döneminde bu değerli madenlere devlet damgası basılmıştır. Böylece onlara bir değer verilmiştir. Böylece sikke yani para kullanımı başlamıştır.

Sikkenin icat edilmesinden sonraki kısa dönem içerisinde bazı toplumlar kendi sikkelerini basmışlardır. Bu toplumlar, altın, gümüş, bronz elektron gibi malzemelerden sikke basmışlardır.

Iconium Roma döneminde, Konya ovasının en önemli kentlerinden birisi olmuştur. Bu kentte yapılan çalışmalarda çok sayıda Roma dönemine ait sikke ele geçirilmiştir. Bu çalışmada Roma döneminde ticaret hayatı hakkında bilgi verilerek Iconium kentinde bulunan bazı sikke örnekleri incelenecektir.

*Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,

Anahtar Kelimeler: Para, Ticaret, Sikke, Konya ticaret, Iconium.

ROMA COMMERCIAL LIFE AND ICONIUM COINS

ABSTRACT

People made to trade with through various ways on commerial life during the period when Money isn't invented. These ways were exchange of animal - goods and to pay with precious metals. During the period of Lydian Kingdom in Anatolia, these precious metals was marked with state symbol. Thus were given value to them.

In the short period of after the invention of coins, some societies coined coins of themselves. These societies coined produce from like as materials gold, silver, bronze and electron.

Iconium was the most important city in Konya plain in the Roman time. A great number coin which belonged to Roman time was found in this city during the archaeological works. In this paper, we will examine some of coins which found in Iconium as by giving information about something Roman commercial life.

Key Words: Money, Commerce, Coin, Konya commerce, Iconium.

İnsanoğlu neredeyse var olduğu andan itibaren kendisinde olmayan yiyecek-içecek maddeleri, çeşitli alanlarda kullanabileceği eşya-hayvan gibi maddelere ihtiyaç duymuştur. İnsanlığın ilk dönemlerinde yani göçebe hayat tarzında yaşayıp, avcılık-toplayıcılık ile geçimlerini sağladıkları dönemlerde, günümüze doğru olan diğer dönemlere oranla, ihtiyaçlarının daha az olduğu ve bu ihtiyaçlarını büyük oranda kendilerinin karşılayabildiklerini düşünebiliriz. Ancak yerleşik düzene geçtikleri Neolitik Dönem ile birlikte kendi aralarında iş bölümleri oluşturmuşlar ve belki de artık kendi kendilerine yetmemeye, başkalarının yardımlarına veya onların ellerindeki malzemelere ihtiyaç duymuş olabilirler. Bu doğrultuda kendilerinin sahip oldukları bazı maddeleri, ihtiyaç duydukları ve başkalarında bulunan maddeleri elde edebilmek amacıyla ödeme veya değişim aracı olarak kullanmışlardır. Bu dönemlerde bu araçların, taş aletler, hayvanlar ve tahıl ürünleri gibi maddeler olduğu düşünülebilir. Ancak bu yolla mal-ürün elde etmek her zaman kolay olmamıştır. Büyük bir ihtimalle insanlar elde etmek istedikleri malzemeyi, kendi elindeki malzeme ile ödeme veya değiştirme imkanını her zaman bulamamış olabilirler. Bu durumda, karşısındakinin sahip olduğuna ihtiyaç duyan kişi, o ihtiyacını elde edebilmek için, ihtiyaç duyduğu nesneye sahip olan kişinin ihtiyaç duyduğu nesneyi elde etmek ve sonra da kendi ihtiyacını temin etmek yoluna gitmiştir. Bu oldukça karışık ve uğraştırıcı bir durum olduğundan dolayı insanlar bazı nesnelere, özellikle de hayvanlara, değer ölçüsü vermişler ve hayvanları ödeme ya da değişim aracı olarak kullanmışlardır. Latince'de para anlamına gelen "*Pecunia*" kelimesi ile hayvan anlamına gelen "*Pecus*" kelimesi arasında bulunan kelime kökü benzerliği de bunu destekler niteliktedir. Fakat insan nüfusunun sürekli artması ile insanların birbirleri ile olan ilişkileri de doğru orantıda artmış ve hayvan ile ödeme-değişim yönteminin sürekli bir şekilde uygulanmasının zor olduğu görülmüştür. Çünkü hayvan ve diğer malzemelerin, boyutlarının büyük olması, miktarca çok veya küçük ödemeler için parçalanamayacak biçimde olması, bir yerden başka bir yere nakliyatının zor olması gibi sebeplerden dolayı insanlar başka yöntemlere yönelmişler ve kürek, balta, süs eşyası gibi nesneleri de ödeme-değişim aracı olarak kullanmışlardır (Atlan 1993, 12-13; Tekin 1998, 2-3; Tekin 2009, 266). Daha sonraki dönemlerde ise değerli madenlerin işlenmeden veya işleme uygulaması yapıldıktan sonra ödeme aracı olarak kullanıldıkları, özellikle Eski Mezopotamya medeniyetleri, Eski Mısır ve M. Ö. II. Binyıl Anadolu toplumlarında görülebilmektedir.

Değerli madenler belirli standartlarda ağırlıkları tespit edilerek külçe ve çubuk şekline getirilmişlerdir. İnsanlar, alışverişin yani alınan maddenin değerine göre bu külçe veya çubuklardan çentikler kopartarak küçük alışverişlerde de kullanılabilmişlerdir. (Atlan 1993, 13.) Değerli madenlerin para şeklinde ödeme aracı olarak kullanılması beraberinde birçok fayda getirmiştir. Madenlerin bu amaçla kullanılmalarıyla ticaret daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmeye başlandığını (Pamuk 2012, 2) ve paranın gelişim sürecinin hızlanma aşamasına girdiğini söylenebiliriz.

Değerli madenlerin bu şekilde de kullanılması, problemleri çözmeye yetmemiş gibi görünmektedir. Çünkü madenlerden koparılan çentikler belirli bir standartta ve değerde değildir. Savaş giderleri, kamu hizmetinde çalışanların ücretleri, vergi toplanması gibi faaliyetlerde standart bir ödeme aracına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç da zaman içerisinde "*sikke*" yani ödeme aracı olarak kullanılan "*para*"nın icat edilmesinde önemli rol oynamıştır (Tekin 1998, 6).

ROMA TOPLUMU ÖNCESİ SİKKE

İnsanlar uzun bir süre belli maddeleri ödeme-değişim aracı olarak kullandıktan sonra, bu araçların da yetersiz olduklarını düşünmüşlerdir. Bu düşünce hakkında en önemli ipucunu M. Ö. 4. yüzyılda yaşayan Aristoteles'ten öğrenebilmekteyiz. Aristoteles Politika isimli eserinde: " … Çünkü *gereksinimlerin başka yerlerden getirilmesi ve artık malların başka yerlere gönderilmesi ulusal sınırların ötesine yayılmaya başlayınca, uylaşımsal bir değişim aracının (paranın) bulunması zorunlu oldu. Doğal olarak gereksinme duyduğumuz her şey kolay taşınmaz; bu yüzden, değişim amacıyla insanlar demir, gümüş ve benzerleri gibi, kendisi yaşam sürme bakımından faydalı olan ve kolaylıkla kullanılabilen bir başka maddeyi birbirinden alıp vermekle anlaştılar. Başlangıçta bunların tutarı, büyüklük ve ağırlıklarıyla saptanıyordu; fakat giderek bu maden parçaları damgalandı. Böylelikle -her seferinde- tartma ve ölçme gereğinden kurtulundu, çünkü vurulan damga, değerinin tutarını gösteriyordu. Para bir kez bulununca gelişme hızlı oldu ve malların zorunlu değiş tokuşu olarak başlayan bu süreç, ticaret yani para kazanmanın öteki çeşidi haline geldi*." (Aristoteles I, 3, 14-16). Gümüş gibi maddeleri kullanmaktan, sikke basımına geçişin niçin yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak farklı toplum ve kültürlerle yapılan dış ticaretin bunda etkili olabileceği fakat tüm sebebin de bu olamayacağı da düşünülmektedir (Eaglaton-Williams 2011, 20-22).

Aristoteles'ten de öğrendiğimiz üzere ilk başta değerinin tutarını göstermek amacıyla vurulan damga, bir süre sonra yönetim eliyle vurulmaya başlanmıştır. Parayı devlet eliyle basan ilk toplumun antikçağ yazarlarından öğrenildiği kadarıyla Anadolu'daki Lydia toplumunun olduğu düşünülmektedir. Bu konu hakkında Herodotos: "…*Bizim bildiklerimiz içinde ilk olarak altın ve gümüş para basan ve kullanan ve ilk olarak ufak tefek ticaret işlerine girişenler bunlardır.*" (Herodotos I, 94) sözleriyle ilk para basan ve kullanan toplumun Lydialılar olduğunu belirtmektedir. Pollux, Onomasticon adlı eserinde de Kolofonlu Ksenophones'in parayı Lydialıların bulduğunu iddia ettiğini belirtmektedir (Pollux, 9, 83.). Ancak yapılan bazı arkeolojik çalışmalar neticesinde, özellikle Ephesus Artemis tapınağı civarından elde edilen buluntulardan hareketle, ilk paranın Lydialılardan çok az daha erken bir tarihte basılmış olabileceği düşüncesi de bulunmaktadır (Kagan 1982, 343-360).

Lydialıların bastığı ilk sikkelerin ön yüzleri ilk başlarda düz, sonra çizgili, daha sonra resimli, arka yüzlerinde bir ile üç arası derin dört köşe dikdörtgen veya üçgen bulunmaktadır. Daha sonra basılan sikkelerin ön yüzlerinde ise krallığın arması olan aslan başı, pençesi veya iki aslanın karşılıklı ön kı-

sımları yer almıştır. Tamamıyla yazısız olan Lydia sikkelerinden bir tanesinin üzerinde, istisna olarak Lydia Kralı Alyattes'in ismi tespit edilmiştir (Atlan 1993, 14, 15.). Lydia Kralı Kroisos döneminde hem altından hem de gümüşten sikke basılmıştır. Bu dönemde basılan sikkelerin ön yüzünde karşılıklı duran Boğa ve Aslan protomları, arka yüzünde ise kare çukurlar yer almıştır (Tekin 1998, 8.). Lydialıların parayı basmalarından sonra sikke basma geleneği Grek şehirleri tarafından öğrenilmiş ve neredeyse aynı yüzyıl içerisinde kendi sembollerini kullanarak kendilerine ait sikkeleri basmaya başladıkları bilinmektedir. Pers Krallığı döneminde de bir süre Lydia Krallığı ve Grek şehirlerinin sikkelerinin kullanımına devam edilmiştir. Persler, ilk sikkelerini M. Ö. 515 yılında Kral Dareois döneminde basmışlardır. Bu sikkelere de *Dareikos* adı verilmiştir. Hellenistik dönemde Anadolu'da Lampsakos, Sardes, Kolophon, Magnesia, Miletos, Side, Soli, Nagidos, Tarsos, Issos gibi Büyük İskender'e ait darphanelerde sikke basıldığı bilinmektedir. Bu dönemde Altın Stater, Gümüş Tetradrahmi ve Drahmi, ve bronzdan sikkeler basılmıştır. Büyük İskender tahta çıkar çıkmaz yeni bir tetradrahmiyi tedavüle sokmuştur. Bu sikkelerin ön yüzünde Zeus'un defne çelenkli başı, arka yüzünde ise başını geriye doğru çevirmiş bir şekilde şimşek demetinin üzerinde duran kartal ve *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ* yazısı yer almaktadır (Mørkholm 2000, 44-46).

ROMA TİCARİ HAYATI VE SİKKELERİ

Romalılar, sikkeyi kullanmadan önce büyük bir olasılıkla hayvanları değer ölçüsü olarak kullanmışlardır. Daha sonra ise bazı madenlerin ölçüt olarak kullanıldığını, M. S. 23-79 yıllarında yaşamış olan antikçağ yazarı Yaşlı Plinius olarak da bilinen Gaius Plinius Secundus'un Natural History (Doğa Tarihi) isimli eserinden öğrenmekteyiz. "… *Altının ve gümüşün coticula* (ölçü) olarak birlikte tanımlanması gereklidir. *Theophrastus'un belirttiğine göre, eski zamanlarda bu taşlardan, Tmolos Nehri (Sard Çayı) hariç hiçbir yerde bulunmuyormuş. Fakat günümüzde her yerde çok sayıda bulunabiliyor. Bazı insanlar tarafından Heraclian taşı, bazı insanlar tarafından da Lydia taşı olarak bilinir. Dört inç uzunluğunu ve iki inç genişliğini asla aşmayacak ölçülerde bulunur.*" (Plinius, 33.43). Plinius'un verdiği bu bilgilerden değişim veya ödeme aracı olarak kullanılan dört inç uzunluğunda iki inç genişliğinde objelerin bulunduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca Livius da sikke basımından önce sikke olarak basılmamış bronzun, Patrici-Pleb mücadeleleri sırasında çıkarılan yeni bir vergi ödemeleri sırasında kullanıldığı konusunda bilgi vermektedir: "*…Neticede, vergi henüz ilan edildiği zaman, tribunuslar askerlere ücret ödenmesi için vergi vermeyi reddeden her bir kimseyi kendilerinin koruyabileceklerini bildirdiler. Senatonun ileri gelenleri iyi bir başlangıç yaptılar ve onu desteklemede devam ettiler. Onlar bizzat ilk olarak vergi veren kişilerdi. Burada henüz gümüş sikke olmadığından, onlardan bazıları devlet hazinesine sikke olarak basılmamış bronzu yük vagonları içinde getirdiler. Hatta onların vergi ödemeleri herkese teşhir edildi…*" (Livius IV. 60, 6). Romalılar bu ölçü araçlarından sonra üzerlerinde Roma adının veya çeşitli resimlerin yer aldığı metal çubukları kullanmışlardır (Tekin 1994, 29).

Romalıların ilk sikkelerini M. Ö. 3. yüzyılın başlarında bastığı bilinmektedir. M. Ö. 3. yüzyılın başlarında Samnitler'e karşı üstünlük sağlandıktan sonra Orta İtalya bölgesi Romalıların kontrolü altına girmiştir. Toscana bölgesinde zengin bakır yataklarının bulunmasında dolayı aes grave adı verilen bu ilk Roma sikkelerinin dökme tekniği ile bakırdan yapıldığı bilinmektedir. Güney İtalya'da bulunan Yunan kolonileri ile de ilişkiler kurulunca, Romalılar onların kullandıkları sikke basım tekniklerini almışlardır (Baydur 1998, 9.; Eaglaton-Williams 2011, 41-43; Tekin 1994, 29-30).

Romalılar tarih sahnesinde bulundukları süre boyunca birçok sikke basmışlardır. M. Ö. III. yüzyılın başlarında Güney İtalya'daki Campania bölgesinde, üzerinde *ROMA* ya da *ROMANO* yazması dışında, Yunan koloni sikkelerine çok benzeyen gümüş ve bronz sikkeler bulunmaktadır. M. Ö. III. yüzyılın son çeyreğinde Denarius adı verilen gümüş sikke basılmaya başlanmıştır. Bu sikke Caracalla tarafından M. S. 215 yılında bastırılmaya başlanan Denarius'un iki katı değerinde olan Antoninus'a kadar Roma'nın en önemli gümüş sikkesi olma özelliğini korumuştur. Caesar döneminden itibaren Aureus adı verilen altın sikke düzenli olarak basılmaya başlanmıştır. Bu sikkeler haricinde bakırdan As; pirinçten Dupondius ve Sestertius gibi sikkeler de basılmıştır. Bu sikkelerin dışında Roma İmparatorluğu'nun İtalya dışındaki topraklarda egemenlik kurduğu şehirler de kendi sikkelerini basma hakkı Roma İmparatorları tarafından verilmiştir. Şehirlerin bastığı bu sikkelerin ön yüzlerinde dönemin Roma İmparatorunun isim ve unvanları ile birlikte portresi; arka yüzünde ise sikkeyi basan şehrin ismi ve o şehre ait figürler yer almıştır (Tekin 1998, 12-18.).

Sikkenin kullanılması ile sadece ticari ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, kamuya ait devlet ödemelerinin yapılması hızlanmamıştır. Sikke, aynı zamanda hakim olan gücün ideolojisinin yayılması konusunda da büyük bir öneme sahip olmuştur. Özellikle M. S. 244-312 yılları arasında yaşamış olan İmparator Diocletianus döneminden itibaren Roma sikkeleri imparatorluk topraklarında yer alan bazı darphanelerde basılmaya başlanmıştır. Basılan bu sikkeler, Roma tarihinde ilk kez aynı metal kalitesinde, aynı boyutlarda ve aynı tasarımla basılmışlar ve sikke üzerinde yer alan imparatorluk portresi bir imparator portresinden daha ziyade İmparatorluğun otoritesini simgeleyen bir unsur haline gelmiştir (Eaglaton-Williams 2011, 73).

Sikkenin ideolojik yönünün en iyi örneklerinden biri İncil'de geçmektedir: "İsa'yı kendi sözüyle tuzağa düşürmek amacıyla *Ferisiler'le Herodesçiler'den bazılarını onun yanına gönderdiler. Adamlar O'na gelip, "Ey öğretmen" dediler, "Senin gerçek olduğunu biliyoruz, hiç kimseden çekindiğin de yok. Çünkü kayırıcılık yapan biri değilsin. Tersine Tanrı yolunu doğrulukla öğretiyorsun. Kayser'e vergi ödemek yasal mı, yoksa değil mi? Ödeyelim mi, ödemeyelim mi?" İsa onların ikiyüzlülüğünü bildiğinden, "Neden beni denemeye kalkışıyorsunuz?" dedi, "Bana bir dinar (denarius) getirin de göreyim." Getirdiler. İsa sordu: "Şu gördüğünüz yüz ve yazı kimindir?" Onlar "Kayser'in" dediler. Bunun üzerine İsa, "Kayser'e ilişkin şeyleri Kayser'e, Tanrı'ya ilişkin olanları da Tanrı'ya verin*" dedi (Markos 12: 13-17). İncil'de yer alan metinde de gördüğümüz üzere, sikke sayesinde insanlara yaşadığı devletin sahibi-yöneticisi hatırlatılmakta ve vatandaşlık görevi olarak üzerine düşen işleri yapması beklenmektedir.

Yapılan çalışmalarda genellikle sikkelerin, büyük kentlerde pazar yerleri, servet depoları ve tapınaklarda bulunduğu görülmüştür. Ancak kırsal kesimlerde de tek tük sikkeler bulunabilmektedir. Bu sikkelerin, kırsal kesimde yaşayan çiftçilik, çobanlık gibi mesleklerle uğraşan insanların, kendilerinin üretmedikleri malzemeleri almak için kullandıkları sikkeler olabileceği düşünülmektedir (Crawford 1970, 43-45).

Sikkeler Roma döneminden sonra da işlerliğini yitirmeyerek kağıt paranın yaygınlaşmaya başladığı döneme kadar ve kağıt paranın kullanıldığı dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir. M. S. 8. yüzyılın son dönemleri ve ilk dönemlerinde yöneticilik yapmış olan Frank Kralı Şarlman zamanında bile fiyatlar gümüş denarius ile belirtilmiş ve 24 denarius ile bir adet Carolingian ineği satın alınabilmiştir (Ferguson 2011, 26).

Roma döneminde ticari faaliyetler hakkındaki bilgilerimiz, dönem yazarlarının verdiği bil-

gilerden, İncil'den, epigrafik malzemelerden ve günümüze kadar ulaşabilen satış sözleşmelerinden gelmektedir. Bu kaynakların, oluşturulduğu dönemde yapılan satış işleri yani ticaretin büyük bir kısmını da temsil edebileceği ya da sadece bir tanesini de temsil edebileceği belirtilmiştir (Alston 2010, 152). Bu doğrultuda antikçağ yazarlarının bazı malların fiyatları ile ilgili verdiği bilgilerin ve satış sözleşmelerinin yerel; epigrafik malzeme olarak belirttiğimiz, örneğin Diocletianus'un Fiyat Fermanı'nın yerelden daha geniş bir kitleye hitap edebileceğini düşünebiliriz.

İncil'de, o dönemdeki malzemelerin fiyatları ile ilgili bilgiler bulunabilmektedir. İsa'nın beş bin erkeği doyurduğu olayı anlatan bölüm şu şekildedir: "İsa kıyıya çıkar çıkmaz büyük bir toplulukla karşılaştı. Onlara karşı yüreği acımayla doldu çünkü çobanı olmayan koyunlar gibiydiler. Onlara pek çok şey öğretmeye başladı. Vakit ilerlemişti. Öğrencileri İsa'ya gelip, "Burası ıssız bir yer" dediler, "Vakit de ilerledi. Bunları sal da çevredeki çiftliklere, kasabalara gitsinler, kendilerine yiyecek satın alsınlar." İsa, "Siz onlar yiyecek verin!" diye yanıtladı. Öğrenciler, "Gidip iki yüz *denariusluk ekmek mi satın alıp onlar yedirelim?" dediler. İsa "Kaç somun ekmeğiniz var?" dedi, Gidin, bakın!" Onlar da öğrenip, "Beş somun ekmekle iki balık var" dediler. İsa herkes küme küme yeşil çayıra otursun diye buyruk verdi. Yüzer ellişer kişilik topluluklar oluşturarak yere oturdular. İsa beş ekmekle iki balığı eline aldı. Gözlerini göğe kaldırarak onları kutsadı. Ekmekleri böldü, insanların önüne koysunlar diye öğrencilere verdi. İki balığı da tüm topluluğa dağıttı. Herkes doyasıya yedi. Artakalan ekmeklerle balıklardan on iki küfe dolusu topladılar. Ekmek yiyenler beş bin erkekti.*" (Markos 6: 34-44). İncil'de geçen bu bilgiye göre, o dönemde, beş bin erkek (yanlarında kadınların veya çocukların olup olmadığı belirtilmemiş) yaklaşık iki yüz denariusa mal olacak somunlarla bir öğünde karınlarını doyurabilmektedir. Bu ölçüte göre bir somunun fiyatı net bir şekilde belirlenemese de bir erkeğin, bir öğünde, karnını doyurabilecek somunun maliyeti ortalama olarak 0,04 denariusa denk gelmektedir.

Roma dönemi ticaret hayatında pazarlarda birçok ürünün yer aldığı bilinmektedir ancak en çok ticareti yapılan ürün, dönem insanlarının en temel besin kaynaklarından birisi olması nedeniyle buğday olmuştur (Temin 2013, 95). Roma döneminden önce de buğday ticareti ile ilgili kayıtlar, özellikli Yunan yazarlar sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ksenophon'un Anabasis Onbinlerin Dönüşü adlı eserinde, Genç Kyros'un, günümüzde neresi olduğu tam olarak bilinmeyen Pylai'ye geldikten sonra, bölgeden buğday ununun veya arpa ununun kapithesi'nin dört siglos olduğundan bahsedilmektedir (Ksenophon, I, 5.6). Roma döneminde ise; Plinius, Doğa Tarihi isimli eserinde o dönemde üretilen buğdayın çeşitleri ve özellikleri hakkında detaylı bilgiler vererek (Plinius, XVIII.12) karışık bir anlatım ile bir pound (yaklaşık 325 gram) ekmeğin 2 As'tan çok az daha fazla maliyeti olacağını belirtmiştir (Crawford 1970, 41; Plinius, XVIII, 89). Tacitus, Annales isimli eserinde Ostia ve çevre merkezlerden yiyecek maddeleri getirildiğini, bunların içinden mısır'ın fiyatının 3 Sestertius'a kadar indirildiğini belirtmektedir (Tacitus, XV, 39.2). Pisidia Antiocheia bölgesinde yerel pazarlarda normal kalitede buğdayın, savaş, kıtlık vb. olguların olmadığı normal bir dönemde bir modius'unun (yaklaşık 7 kg.) 8-9 As veya 2 Sestertius gibi bir fiyata satıldığı bilinmektedir. M. Ö. 150 yıllarında buğdayın modius'u 3-4 Sestertius'a; M. S. 50 yıllarında ise 5-6 Sestertius' satıldığı belirtilmiştir (Temin 2013, 39, 73). Bu bilgilerden hareketle buğday fiyatının Roma döneminde artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

Roma döneminde buğday gibi tarım ürünlerinin dışında içecek maddeleri de Roma ticaret hayatında yer almışlardır. Bu dönemde ticareti yapılan

önemli bir madde de şarap olmuştur. Columella'dan öğrendiğimiz bilgilere göre kaliteli şarabın bir amphora'sı 60 As gibi bir fiyata satılabilmektedir (Columella, III, 3.8).

Antikçağ'da ticaretin yanında insanların ve özellikle köylerde yaşayan halkın en önemli geçim kaynakları, büyük çiftliklerde çalışmak ya da hasat dönemlerinde mevsimlik işçi olarak çalışmak olmuştur. (Finley 2007, 43-45). Roma döneminde işçilerin aldığı ücretler ile ilgili önemli bir bilgi İncil'den elde edilebilmektedir. İncil'de yer alan: "*Göklerin hükümranlığı sabahın erken saatlerinde bağına işçi aramaya çıkan bir çiftlik sahibine benzer.* Çiftlik sahibi işçilerle gündeliği bir *denarius'a anlaşıp onları bağına gönderdi.*" (Matta: 20, 2) ifadesinden Roma döneminde Kudüs bölgesinde çalışan bir günlük işçi yevmiyesinin bir denarius civarında olmuş olabileceğini düşünebiliriz.

Daha önce de belirtildiği üzere Roma döneminde sadece buğday fiyatlarında artış yaşanmamış, buğday fiyatının yanı sıra birçok ürün ve hizmet fiyatlarında artış yaşanmıştır. Bu artışların önünün alınamadığını İmparator Diocletianus'un M. S. 301 yılında yayınladığı fiyat Fermanı yazıtından öğrenebilmekteyiz. İmparator Diocletianus, yayınlattığı Fiyat Fermanı bildirgesinin giriş kısmında: "*ordularımızın, toplumsal güvenlik gerekleri nedeniyle gönderildikleri her yerde vurguncuların da, yalnızca kasaba ve köylerde değil, her yolun üzerinde küstahça ve gizlice kamu refahına saldırdıklarını bilmeyen kimse var mı? Mallarına fahiş fiyatlar koyuyorlar, dört ya da sekiz katı değil, karlarını ve uygulamalarını ifade edebilmek için insan dilinin sözcük bulamadığı ölçüde fahiş. Sonuçta bir tek perakende satışta, bir asker bütün ulufesinden ve bir yıllık maaşından ediliyor. … yukarıda adil ve dürüst biçimde ortaya konulan gerçeklere dayanılarak … satılık her tür eşyanın azami fiyatının belirlenmesinin zorunlu olduğuna karar verdik.*" (Eaglaton-Williams 2011, 72) ifadeleri yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle Roma İmparatorluğunda fiyatların artmasında sadece enflasyonun rol oynamadığını, bunun yanında birçok etkenin rol oynadığını düşünebiliriz.

Diocletianus'un Fiyat Fermanı bildirgesinde, birçok malın ve hizmetin azami fiyatlarının neler olacağı belirtilmiştir. Yapılan araştırma ve incelemelerde, Diocletianus'un bu fiyatları belirlerken en üst ihtimali göz önüne alınarak belirlediği düşünülmektedir (Laurence 2010, 123,124).

Fiyat Fermanında yer alan bazı ürün-hizmetlerin fiyatları şu şekilde olmuştur: (Eaglaton-Williams 2011, 72)

1 modius buğday = 100 denarius

1 İtalyan sextarius'u (yarım litre civarında) sıradan şarap = 8 denarius

1 İtalyan sextarius'u Falernian Şarabı = 30 denarius

1 İtalyan poundu (yaklaşık 325 gram) sığır eti = 8 denarius

1 Roma poundu (yaklaşık 325 gram) altın = 72000 denarius

Bir çiftlik işçisinin gündeliği (sürekli olmak koşuluyla) = 25 denarius

Berber, kişi başına = 2 denarius

Yazıcı, 100 satır yazıya karşılık = 20 denarius

Roma döneminde ticaret hayatında üretilen malların fiyatları farklılık göstermiştir. Bu farklılığın sebebi üretilen malların nakliyesinden ortaya çıkan masraflardır. O dönemde malların nakliyatı kara ve deniz yolu ile yapılabilmiştir. Kara yolu ile yapılan taşımacılık öküz, katır ve eşek gibi hayvanlar aracılığı ile; Deniz yolu taşımacılığı ise gemiler aracılığı ile yapılmıştır. Deniz yolu ile taşımacılığın mı yoksa kara yolu taşımacılığının mı daha yüksek maliyetli olduğu konusu, dönemin ekonomi tarihi üzerine çalışan birçok bilim adamı arasında tartışma konusu olmuştur (Laurence 2010, 120-135). Diocletianus'un Fiyat Fermanı'n-

da 1200 pound (yaklaşık olarak 550 kg) hububat yüklü bir arabanın yol açacağı maliyetin her 480 km'de fiyatının iki katına çıkarılması gerektireceğini göstermektedir. Deniz taşımacılığında ise bir gemi dolusu hububatın Akdeniz'in bir ucundan diğer ucuna gitmesinin, karada alçağı 120 km. yol almasından çıkan masraftan daha düşük olacağı belirtilmiştir (Finley 2007, 150).

İlk bakışta deniz taşımacılığını kara taşımacılığına göre çok ucuza mal olabileceği düşünülebilir. Ancak gemi taşımacılığında geminin kötü hava şartları, geminin arızalanması gibi sebeplerden dolayı geminin batması durumunda tüm ürünlerin kaybedilme riski bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda Roma egemenliğinin zirveye ulaştığı M. Ö. 125 ile M. S. 175 yılları arasındaki üç yüz yıllık dönemde, Akdeniz'de bulunan batık sayısının, hemen öncesi ve sonrası dönemlere oranla yaklaşık olarak üç katı gibi oldukça yüksek bir sayıda olduğu görülmektedir (Paterson 2010, 139). Ayrıca ticareti yapılan ürünlerin hepsinin kıyı kesiminde üretilmediği, denizden iç kısımlarda üretilen ürünlerin varlığı, üretilen bu ürünlerin kıyı kesimine kara yolu ile taşınması, gemiye yüklenip boşaltılması gibi işlemler de deniz taşımacılığı maliyetine eklenmesi gereken önemli unsurlar arasındadır (Laurence 2010, 120-135). Bu duruma örnek verecek olursak Roma döneminde Iconium'da üretilen buğdayın Ephesus'e ulaştırılabilmesi için kara yolu ile yaklaşık olarak 550 km yol alması gerekmektedir. Bu buğdayın deniz yolu ile nakliyatı için 300-350 km arasında bir kara taşımacılığı ile Akdeniz'de yer alan limanlardan birine ulaştırılması, o limanda gemiye yükleme işinin yapılması, gemi ile nakliyatından sonra Ephesus kentinde gemiden boşaltılması işlemlerinin yapılması gerekmektedir. Belirtilen fiyat hesaplamaları da göz önüne alındığı zaman kara nakliyatı ile deniz nakliyatının bu örnek için hemen hemen aynı fiyatlara denk geldiği görülmekte ve ayrıca deniz taşımacılığındaki batık riskinden de kurtulmuş olunmaktadır.

ICONIUM SİKKELERİ

Konya bölgesi erken dönemlerden itibaren birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Roma döneminde Konya'nın ismi Iconium olarak geçmektedir. Iconium, sınırları tam olarak belirli olmamakla birlikte, Toros dağlarının bir kısmı ile Kappadokia'nın bir kısmını içerisine alan Lykaonia bölgesinin en önemli kenti olarak nitelendirilebilir. Antik Yunan döneminde Genç Kyros'un ordusunda yer alan Ksenophon, Anabasis isimli eserinde, Tyriaieon (Ilgın civarı?) kentinden sonra üç stathmos, yirmi fersah yol alındıktan sonra Phrygia'nın son şehri olan Iconium'a gelindiği ve burada üç gün kalındığından bahsetmektedir (Ksenophon, I, 2.19). Strabon ise Iconium'un Kappadokia'yla Lykaonia'yı, Kilikia Trakheia'dan ayıran bölge olduğunu ve zengin topraklarının bulunduğunu belirtmiştir (Strabon XII, 6).

Iconium şehri, bulunduğu konumdan dolayı Roma döneminde de ticari bir merkez olma özelliği göstermiştir. Ephesus'tan başlayan ve Magnesia, Yukarı Menderes Vadisi, Lycus vadisi üzerinden Apamea, Pisidian Antioch üzerinden gelen Güney Ticaret Yolu Iconium'a ulaşmakta ve buradan da Tyana ve sonrasında Tarsus'a kadar gitmektedir (Freed 1941, 33).

Güney Ticaret Yolu üzerinde yer alan Iconium kentinde yapılan araştırmalarla, kaçak kazılar ve başka amaçlarla yapılan kazı veya inşa faaliyetleri sonucunda birçok sikke ele geçirilmiştir. Iconium'da bulunan sikkelerin çok sayıda olması nedeniyle burada, bazı sikkelerin tanıtımını yapmaya çalışacağız. İnternet üzerinde yer alan ve bilimsel kataloglardan faydalanılarak hazırlanan birçok dijital arşivde bu sikkeleri görebilmek ve onlar hakkında bilgi sahibi olabilmek mümkün olmaktadır. Bu sikkelerden bazıları şu şekildedir:

M. Ö. I. yüzyıla ait olan bu bronz sikkenin ön yüzünde, sağ yönü dönük, defne yapraklarıy-

la süslü Zeus başı; sikkenin arka yüzünde ise sol elinde arp, sağ elinde de Gorgoneion başı bulunan Perseus tasviri yer almaktadır. Arka yüzde bulunan yazıtta ise EIKONI yazmaktadır. (asiaminorcoins web sitesi sikke id: 759. SNG v. Aulock, Lycaonia s. 204'ten alınma.)

M. S. 69-79 yılları arasına tarihlendirilen bu bronz sikke Titus dönemine aittir. Sikkenin ön yüzünde defne yapraklarıyla süslü Titus'un başı sağ profilden gösterilmiştir. Etrafında CAES IMP PONT (Caesar soyundan İmparator Rahip) yazısı yer almaktadır. Arka yüzünde iki askeri sancak arasında yıldız bulunmaktadır. Etrafında bulunan yazıda ise COL E ICONIEN yazmaktadır (RPC IV, vol 2, 1610, 73).

M. S. 69-79 yılları arasında imparatorluk yapmış olan Vespasianus dönemine ait bir bronz sikke. Sikkenin ön yüzünde Vespasianus'un defne çelenkli başı sağ profilden tasvir edilmiştir. Sikkenin arka yüzünde ise sağ eliyle patera tutan, ayaklarının altında aslan bulunan, oturur pozisyonda Cybele resmedilmiştir. Tanrıçanın hemen önünde EIKONIEON yazmaktadır (RPC IV, vol 2, 1607/4, 72).

M. S. 81-96 yılları arasına tarihlendirilen bu bronz sikke Domitianus döneminden kalmadır. Sikkenin ön yüzünde imparatorun defne çelenkli başı sağ profilden gösterilmiştir. Burada yer alan yazıtta DOMITIANOC KAICAP yazmaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise Zafer Tanrıçası Nike, sağ eliyle çelenk veya taç, sol eliyle de dal tutmaktadır (RPC IV, vol 2, 1608, 72).

Bu sikke M. Ö. 117-138 yılları arasında imparatorluk yapmış olan Hadrianus döneminden kalma bir bronz sikkedir. Sikkenin ön yüzünde zırhını giymiş, defne çelengi ile süslenmiş Hadrianus'un büstü, etrafında ΑΔΡΙΑΝΟC ΚΑΙCΑΡ yazıtı ile birlikte yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise ΚΛΑΥΔΕΙΚΟΝΙΕΩΝ yazısı ile birlikte, Corinth başlıklı ve üzerinde Aegis olan Athena büstü bulunmaktadır. (RPC, III, 2824).

Hadrianus dönemine ait bu bronz sikkenin ön yüzünde çıplak başlı Hadrianus sol profilden tasvir edilmiş ve büstün etrafında ΑΔΡΙΑΝΟC ΚΑΙCΑΡ yazısı yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise başı sağa dönük Perseus sol elinde harp, sağ elinde ise Medusa başı tuttuğu görülmektedir. Sikkenin arka yüzünde ΚΛΑΥΔΕΙΚΟΝΙΕΩΝ yazısı bulunmaktadır (RPC III, 2825).

M. S. 138-161 yılları arasında imparatorluk yapmış olan Antoninus Pius'a ait bronz sikke. Sikkenin ön yüzünde Antoninus Pius'un defne yapraklı çelenk ile süslü başı, zırh ve Roma yönetici ve üst düzey askeri yetkililerin giydiği paludamentum'lu büstü yer almaktadır. Sikkenin ön yüzünde ANTONINVS AVG PIVS yazmaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise Athena/Minerva büstü yer almakta ve çevresinde COL ICO yazmaktadır. (RPC IV, 7259).

Bu sikke, M. S. 253-268 yılları arasında imparatorluk yapmış olan Gallianus döneminden kalma bronz bir sikkedir. Sikkenin ön yüzünde zırhlı ve paludamentum'lu Gallianus büstünün başında ışın tacı yer almakta ve büstün etrafını IMP C P LIC GALLIЄNVS P F A Yazısı çevrelemektedir. Sikkenin arka yüzünde Roma'nın kuruluş efsanesinde geçen Remus ve Romulus'un dişi kurt tarafından emzirilme sahnesi ve bu sahnenin etrafında ICONIENSIVM COP yazısı yer almaktadır. (SNG, Plate 1, 7).

Gallianus dönemine ait olan bu bronz sikkenin ön yüzünde Işın taçlı, zırhlı ve paludamentumlu Gallianus'un büstü bulunmaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise kral, arabasında dört atlı at takımını sürerken betimlenmiştir (Hans von Aulock, Lycaoniens, 397).

KAYNAKÇA

Alston 2010 Alston Richard, "Roma Dönemi Mısır'ında Ticaret ve Kent", *Ticaret Tüccarlar ve Antik Kent*, Yayına Hazırlayanlar: Helen Parkins-Christopher Smith, Çeviren: Ömür Harmanşah, Homer Kitabevi, İstanbul 2010, 152-181.

Aristoteles Aristoteles, *Politika*, Türkçesi: Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Atlan 1993 Atlan Sabahat, *Grek Sikkeleri (Arkaik-Klasik-Hellenistik)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.

Baydur 1998 Baydur Nezahat, *Roma Sikkeleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1998.

Catullus Catullus, Gaius Valerius, *Bütün Şiirleri*, Çevirenler: Çiğdem Dürüşken-Erdal Alova, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

Columella Lucius Junius Moderatus Columella, *Res Rustica*, Books I-IV, Ed. Harrison Boyd Ash.

Crawford 1970 Crawford Michael, "Money and Exchange in the Roman World", *JRS*, 60, 1970, 40-48.

Eaglaton-Williams 2011 Eaglaton Catherine – Jonathan Williams, *Paranın Tarihi*, İngilizce özgün Metinden Çeviren: Fatma Kahya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Ferguson 2011 Ferguson Niall, *Paranın Yükselişi Dünyanın Finansal Tarihi*, Çeviren: Barış Pala, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

Finley 2007 Finley Moses I., *Antikçağ Ekonomisi*, Çeviren: Hatice Palaz Erdemir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Freed 1941 Freed Mary Dorothea, *Trade Routes of the Roman Empire*", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, The University of British Columbia, 1941.

Herodotos Herodotos, *Tarih*, Çeviren: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

İncil (Yeni Ahit) İncil, Kitabı Mukaddes Şirketi İstanbul 2004.

Kagan 1982 Donald Kagan, "The Dates of the Earliest Coins", *American Journal of Archaeology*, Vol. 86, No. 3 (Jul., 1982), pp. 343-360.

Ksenophon Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin* Dönüşü, Eski Yunancadan Çeviren: Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, 2011.

Laurence 2010 Laurence Ray, "Roma Dönemi İtalya'sında Kara Taşımacılığı ve Maliyetler, Pratikler ve Ekonomi", *Ticaret Tüccarlar ve Antik Kent*, Yayına Hazırlayanlar: Helen Parkins-Christopher Smith, Çeviren: Ömür Harmanşah, Homer Kitabevi, İstanbul 2010, 120-135.

Livius Livius Titus, *Roma Tarihi*, Kitap: III-IV, : Çeviren: Dr. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1997.

Mørkholm 2000 Mørkholm Otto, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na Kadar*, Çeviren: Oğuz Tekin, Homer Kitabevi, İstanbul 2000.

Pamuk 2012 Pamuk Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Paterson 2010 Paterson Jeremy, "Roma Dünyasında Ticaret ve Tüccarlar: Ölçek, Yapı ve Örgütlenme", *Ticaret Tüccarlar ve Antik Kent*, Yayına Hazırlayanlar: Helen Parkins-Christopher Smith, Çeviren: Ömür Harmanşah, Homer Kitabevi, İstanbul 2010, 136-151.

Plinius Plinius Gaius Secundus, *Natural History*, John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq.,

B.A. London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street. 1855.

Pollux Pollux of Naucratis, *Onomasticon*, Editions: E. Bethe, Leipzig 1900-1937, Series: Lexicographi graeci vol. 9. (Vol.1; vol.2; vol.3).

RPC IV *Roman Provincial Coinage*, Supplement IV, Vol: 2, 2017.

SNG *Sylloge Nummorum Graecorum*, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Mueseum Lycaonia-Cilicia, Einar Munksgraad Copenhagen 1956.

Tacitus Cornelius Tacitus, *The Annales*, Editors: Alfred John Church, William Jackson Brodribb, New York 1942.

Tekin 1994 Tekin Oğuz, *Grek ve Roma Sikkeleri Yapı Kredi Koleksiyonu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994.

Tekin 1998 Tekin Oğuz, *Eskiçağda Para Antik Nümismatiğe Giriş*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1998.

Tekin 2009 Tekin Oğuz, "Roma Devletinde Para ve Ekonomi", *Doğu Batı*, *Romalılar I*, İstanbul 2009, 265-274.

Temin 2013 Temin Peter, *The Roman Market Economy*, Princeton University Press, 2013.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİ KONYA TİCARET YOLLARI

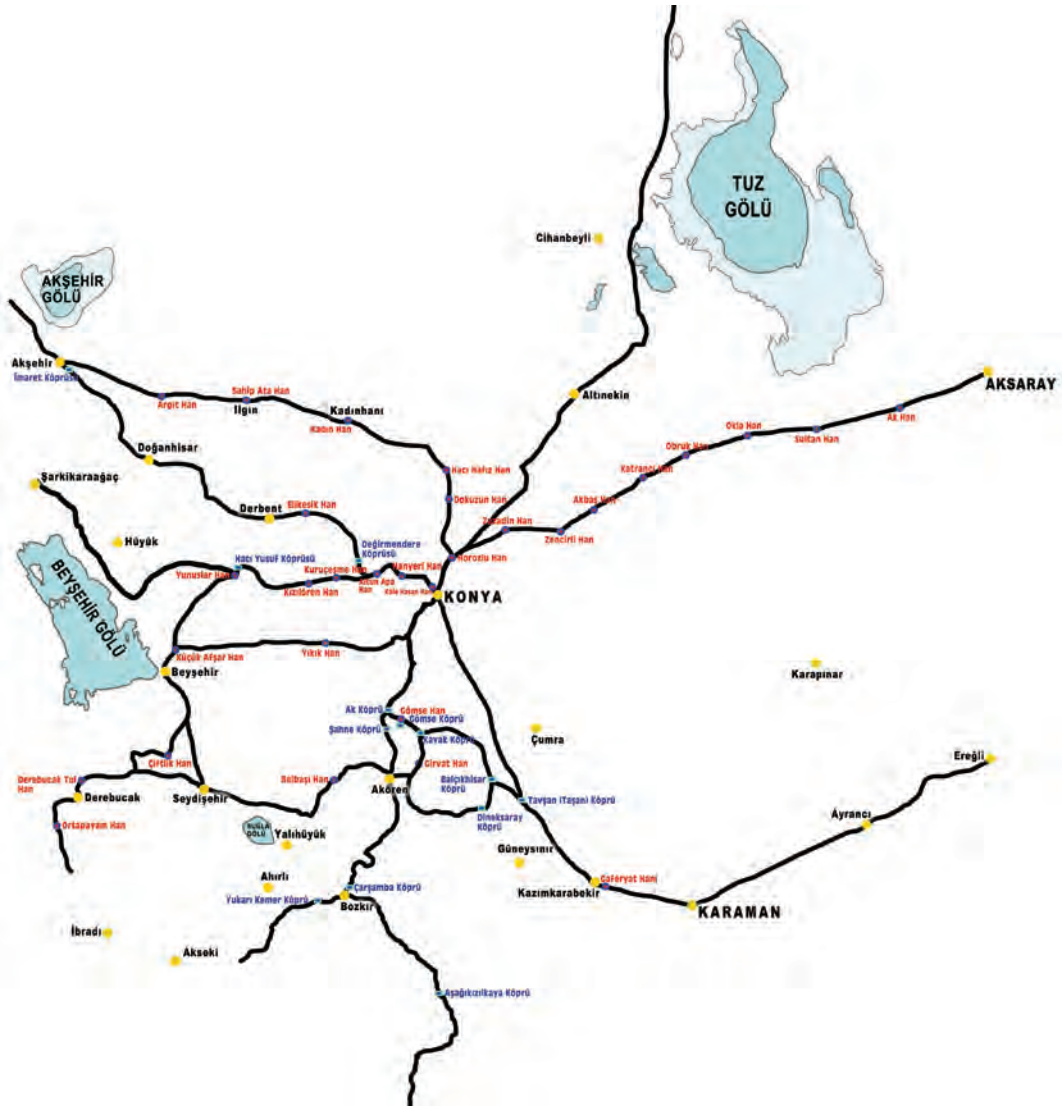
Şükrü DURSUN*
Remzi DURAN**

ÖZET

Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya, yönetim merkezi olmasının yanı sıra doğudan batıya ve kuzeyden güneye uzanan ticaret yolların kesiştiği bir kavşak noktası olması bakımından da dönemin en önemli ticaret merkezlerindendir. Selçuklu öncesinde Asurlular, Hititler, Persler gibi birçok medeniyetle birlikte, Romalıların Kral Yolu (Via Sebaste), Hristiyanların Hac Yolu, Bizans'ın askeri ve ticaret yolu, Orta Asya'dan uzanan İpek Yolu gibi çeşitli amaçlar için kullanılan yollar Konya'dan geçmektedir. Tarihsel süreçte sürekli gelişim gösterdiği izlenen bu yollar, Anadolu Selçukluları döneminde başta ticaretle uğraşan kervanların yanı sıra hacılar, ulaklar, yolcular ve orduların varmak istedikleri menzillere ulaşmasını, bununla birlikte geçit vermeyen bölgelere inşa edilen köprüler ile çoğu zaman yerleşimin olmadığı ıssız yerlerdeki kervansaraylarıyla kolay ve güvenli seyahat etmesini sağlamıştır.

Konya'yı komşu kentlere bağlayan yol güzergâhları bir veya birden fazla olabilmektedir. Tarihin farklı dönemlerinde olduğu gibi Anadolu Selçukluları da bu yolları seçenekli olarak kullanmayı sür-

*Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü
**Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

Harita 1: Anadolu Selçukluları Dönemi Konya Yolları

dürmüşlerdir. Bu durum, yaz ve kış aylarında kullanım farklılığından ileri geldiği gibi, haberleşme, askeri amaçlar ve güvenlik gibi çeşitli nedenlerden dolayı da oluşmuştur. Bunlar içerisinde Konya-Aksaray Yolu, Uzak Doğudan itibaren çeşitli merkezleri kat ederek uzanıp gelen, Konya'dan Beyşehir Yolu üzerinden devam ederek Ege kıyılarına kadar giden yolun önemli bir parçasıdır. Diğer taraftan bu yollar Akdeniz kıyılarından, Karadeniz kıyılarına, doğuda İran, güneyde Arap coğrafyası, batıda Bizans ve Avrupa ülkeleri gibi hemen her bölgeye ulaşımın bölümlerindendir. Selçuklu sonrasında da büyük bir değişikliğe gidilmeden kullanılmaya devam edilen bu yollar, son bir asırda teknolojinin gelişmesine bağlı olarak yeni yol güzergâhlarının oluşturulmasıyla büyük ölçüde terk edilmiştir. Eski yolların mevcut belge ve bilgilerle ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışma daha sonra yapılacak saha ve arşiv çalışmaları için yol gösterici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Konya, Ticaret Yolları, Kervansaray, Köprü

THE TRADE ROUTES OF KONYA IN THE PERIOD OF ANATOLIAN SELJUKS

ABSTRACT

Konya, which was the capital city of Anatolian Seljukian State, was one of the most important trading centers of that age, apart from being a government center also in terms of being a junction point at which the trade routes that lie from east to west and from north to south intersect. The routes that were used for various objectives like the King Road of Romans (Via Sebaste), the Pilgrimage Route of the Christians, the martial and the trading route of Byzantines and the Silk Road that lies from the Middle Asia and by many civilizations before the Seljuks like the Assyrians, the Hittites and the Persians get through Konya. In the period of Anatolian Seljuks, these routes that showed successive developments in history enabled particularly trader caravans, the pilgrims, the messengers, the passengers and the armies to reach their destinations that they desired, and furthermore to travel easily and safely through the bridges built in the places without any gateways and through the caravansaries mostly in the deserted places without any settlements.

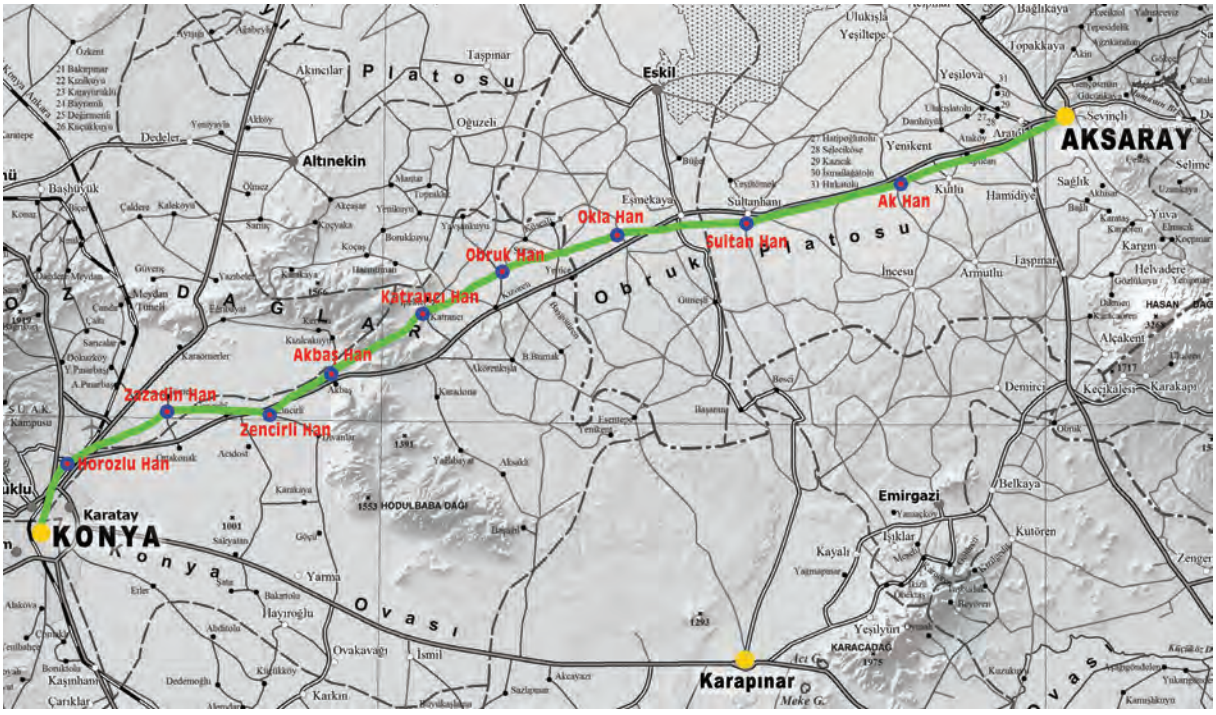
The roads connected Konya to neighbour towns used to be one or more. Anatolian Seljuks also continued to use these routes alternatively as it had been in the various time periods. This situation turned out to be owing to both the differences between the usages of the roads in summer and winter months and the reasons of communication, military objectives and safety. Among these, Konya - Aksaray road is an important part of the route which comes from Far East by passing various centers and by continuing on the road from Konya to Beyşehir and extends over Aegean Coasts. Besides, these routes are parts of the transportation to almost every regions like from Mediterranean to Black Sea Coasts, Persia in the East, Arabian Geography in the South, Byzantine and Europe in the West. These routes continued to use without any dramatic changes even after Seljuks, have mostly abandoned due to constituting new routes depending on the developments of technology during the last century. This study which aims to reveal the ancient routes by means of the existing documents and datum will be a pathfinder for doing field and archive works afterwards.

Key Words: Anatolian Seljuks, Konya, Trade Routes, Caravanserai, Bridge

Tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan Konya, 1097 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olmuş ve bu unvanını devletin daim olduğu süre boyunca muhafaza etmiştir. Kentte imar faaliyetleri, günümüze ulaşan kitabeler içerisinde en erken örnek olan Alaeddin Cami minber kitabesinden anlaşıldığı üzere 1155 tarihinde Sultan I. Mesud döneminde başlamış ve II. Kılıç Arslan döneminde ivme kazanarak gelişim göstermiştir. II. Kılıç Arslan döneminde, Bizans ordusuyla gerçekleştirilen Miryokefalon Savaşında (1176) Anadolu Selçukluları büyük bir başarıya imza atmış, devamında Anadolu'da egemen bir güç haline gelmiştir. Bu zafer sonrasında 13. yy ortalarına kadar elde edilen başarılar neticesinde devletin sınırları sürekli genişleme göstermiştir. Genişleyen sınırlarla birlikte kentler, kervansaray ve köprülerle ihya edilen yollarla birbirine bağlanmıştır. Bunun yanı sıra yollar, devletin sınırları dışında çok uzak diyarlara uzanan ticaret hatlarının da birer parçası olmuştur.

Doğudan batıya, kuzeyden güneye giden birçok yolun kesiştiği noktada yer alan Konya, konumunun kazanımıyla Anadolu Selçukluları dönemi öncesinde de önemli yolların geçtiği bir merkez olmuştur. Asurlular, Hititler, Persler gibi birçok medeniyetle birlikte, Romalıların Kral Yolu (Via Sebaste), Hristiyanların Hac Yolu, Bizans'ın as-

Harita 2: Konya-Aksaray Yolu

keri ve ticaret yolu, Orta Asya'dan uzanan İpek Yolu gibi çeşitli amaçlar için kullanılan yollar Konya'dan geçmektedir[1]. Tarihsel süreç içerisinde sürekli gelişim gösteren bu yollar Anadolu Selçukluları döneminde Konya'nın başkent olmasıyla birlikte daha da ivme kazanarak, kervansaray ve köprü gibi yapıların inşasıyla daha güvenli ve sistematik bir hale gelmiştir. Birbirlerine olan uzaklıkları farklılık gösteren kervansaraylar, özellikle ticaret yapanların, rahat ve güvenli şekilde seyahat edebilmeleri, konaklama ve aynı zamanda çeşitli ihtiyaçlarını giderebilmeleri için yapılmış adeta günümüzün kısmen otel konforunu sunan yapılardır. Bunlarda yerel halkın yanı sıra, dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen tüccarlar da herhangi bir ayrım olmaksızın aynı kalitede hizmet alabiliyor,[2] yollarda herhangi bir şekilde zarar gören, soyguna uğrayan tüccarların malları devlet hazinesinden karşılanarak, bir nevi sigortalanıyordu[3].

Anadolu coğrafyasında 12. yüzyılın sonlarına doğru Türkler tarafından inşa edilmeye başlanan kervansaraylar 13. yüzyılın başlarından itibaren yoğunlaşmaya başlamış ve bütün ülkede hızla yaygınlaşmıştır. Bunların bir bölümü mevcudiyetini korurken, çoğunluğu da yıkılarak harabeye dönüşmüştür. Yakın zamana kadar var olduğu bilinen birçok kervansaray ise yeri dahi bilinmeyecek derecede yok olmuştur.

Anadolu Selçuklu döneminde Konya'yı komşu kentlere bağlayan yol güzergâhları, çoğunlukla tarihsel geçmişin devamı niteliğindedir. Ulaşılmak istenen merkezlere bir veya birden fazla yol ile gidilebilmektedir. Tarihin farklı dönemlerinde olduğu gibi Anadolu Selçukluları da bu yolları seçenekli olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir. Bu durum, yaz ve kış aylarında kullanım farklılığından ileri geldiği gibi, haberleşme, askeri amaçlar ve güvenlik gibi çeşitli nedenlerden dolayı da oluşmuş-

1 Ramsay, 1960: 43, 77-78, 367, 388, 395-400; Belke, 1984: 176; Duran, Baş ve Özcan, 2014: 298.

2 Akdağ, 2010: 34-35.

3 Turan, 1946: 473.

tur[4]. Konya merkezden itibaren çeşitli merkezlere dağılım gösteren bu yollar aşağıda ayrı başlıklarda ele alınarak, güzergâhlardaki Selçuklu dönemi köprü ve kervansaraylardan oluşan yol üstü kuruluşları sırasıyla belirtilmiştir (Harita 1).

Konya-Aksaray Yolu

Anadolu Selçuklularının doğuya uzanan yolları arasında yer alan Konya-Aksaray güzergâhı, devrin en önemli ticaret hattını oluşturmaktadır. Esasında bu yol, Konya'dan Kayseri'ye, Kayseri'den de bir kolu kuzeydoğu yönde Kafkasya, İran ve hatta Uzak Doğu'ya giden, bir kolu da güneydoğu yönde ilerleyerek Irak ve Suriye topraklarına ulaşan[5] yolların bir parçasıdır. Bunun yanı sıra Aksaray veya Kayseri'de Anadolu topraklarında çeşitli bölgelere dağılım gösteren kolları da bulunmaktadır. Aksaray, varılmak istenen bir merkez olmasının yanı sıra, aynı zamanda yol üzerinde bir durak noktasıdır. Devamında devrin önemli merkezlerinden Kayseri'nin yer alması, güzergâhın Konya-Kayseri yolu olarak da anılmasını sağlamıştır.

Yolun gelişimi Selçuklu Döneminde II. Kılıç Arslan ile başlar. II. Kılıç Arslan, babası I. Mesud döneminde Selçuklu topraklarına dahil edilen Aksaray'ı ikinci bir başkent gibi büyük imara kavuşturmuş, ayrıca sefer hazırlıklarının yapıldığı bir askeri üsse dönüştürmüştür[6]. Tarihi kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla bu imar faaliyetleri içerisinde kervansaraylar da bulunmaktadır[7]. Yalnız, II. Kılıç Arslan'ın ilk saltanat yıllarında kervansarayların imarı Aksaray'ın ötesine geçmemiş olmalıdır. Çünkü doğuda Kayseri ve Sivas gibi önemli merkezler bu süreçte Danişmendli topraklarıdır. Aksaray'dan sonra kervansarayların inşası, II. Kılıç Arslan tarafından Danişmendlilere son verilmesi, dahası Bizans'a karşı kazanılan Miryokefalon Zaferi (1176)[8] sonrasında başlamıştır. Her iki zafer neticesiyle Selçukluların Anadolu'daki hâkimiyeti kesinleşmiş, güven ortamının oluşmasıyla ticaretin önü açılmış, farklı diyarlarda yolların gelişimi ve dolayısıyla kervansarayların inşasının zemini hazırlanmıştır. Aksaray-Kayseri yolu üzerinde, Anadolu Selçuklularından günümüze ulaşmış, inşa tarihi bilinen en eski kervansaray olan Öresun Han (1188)[9] bunun en önemli göstergelerindendir. Bu yapı, Aksaray'dan sonra ilk büyük merkez olan Kayseri'nin Selçuklu topraklarına dahil edilişinden sonra yapılmıştır. Fakat ilginçtir ki mevcut hanlar içerisinde, Öresun Han'dan önce Konya-Aksaray arasında inşa edilmiş kervansaray bulunmamaktadır. Bu ifade tarihi bilinen yapılardan hareketle yapılmıştır. Ancak, tarihi kaynaklarda Aksaray'da II. Kılıç Arslan adını taşıyan bir kervansaray[10] ile sultanın kervansaraylar yaptırdığına yönelik bilgi olması[11], Konya-Aksaray yolunun daha öncesinde imar edildiğini düşündürmektedir.

Konya-Aksaray-Kayseri yolu ilk defa Türkler tarafından kullanılan bir güzergâh değildir. Tarihsel süreç içerisinde, birçok devlet aynı hattı kullanmıştır. Ancak Selçuklu öncesinde yolun ilerleyişi dışında, imarı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Roma-Bizans dönemine ait olduğu düşünülen Konya yakınlarındaki Akbaş Köyü yakınlarındaki sarnıç Selçuklu öncesine ait az sayıdaki kalıntılardandır. Selçuklu döneminde ise II. Kılıç Arslan öncesine ait dönemde yolun durumu hakkında yeterli bilgi yoktur. Tarihi kaynaklarda geçen bilgiler ve imar faaliyetlerinden hareketle, yolun II. Kılıç Arslan'dan itibaren gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır.

4 Duran, Baş ve Özcan, 2016:16.

5 Karpuz, 2008: 78; Eravşar, 2011: 18-19.

6 Konyalı, 1974: 277, 280.

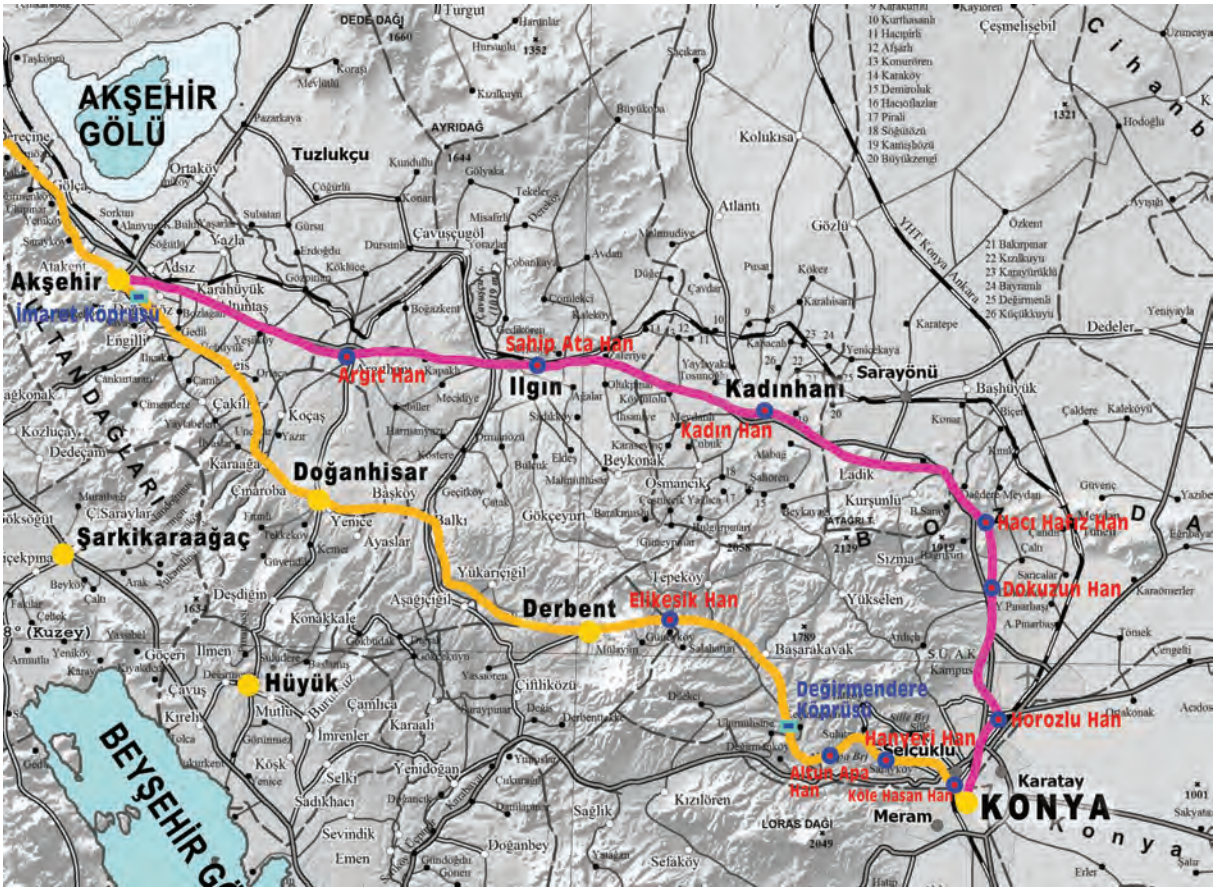
7 Anonim, 2014: 36.

8 Turan, 2005: 231-236.

9 Baş, 2010b: 72.

10 Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, 2000: 33.

11 Anonim, 2014: 36.

Harita 3: Konya-Akşehir-Afyonkarahisar Yolları

Selçuklu dönemi Konya-Aksaray yolu, belli bölümlerde günümüz karayolu ile aynı hatta uzanırken, çoğunlukla farklı güzergâhı izlemektedir. Konya'dan çıkan yol, 6 km uzaklıkta kuzey, doğu ve kuzeybatı yollarının birleştiği, bir kavşak noktası olan Horozlu Han'dan itibaren doğu hattında ilerleyerek, sırasıyla, Tömek, Zencirli, Akbaş, Katrancı, Obruk'tan geçerek, Eşmekaya üzerinden Aksaray sınırlarına girmektedir. Eşmekaya'dan sonra, Sultanhanı İlçesinde yer alan Anadolu Selçukluları döneminden günümüze ulaşmış en büyük kervansaray olan Sultan Han'a, buradan da Ak Han'a uğrayan yol, devamında Aksaray'a varmaktadır. Yoldaki kuruluşlar çoğunlukla dahil olduğu yerleşim birimlerinin isimleriyle anılmaktadır. Konya'dan itibaren Aksaray'a kadar yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Horozlu Han (1249 öncesi[12]); Zazadin Han (1235-37); Zencirli Han (13. yy ilk yarısı[13] - mevcut değil[14]); Akbaş Han[15] (13. yy

12 Kitabesi bulunmayan eserin Esedüddin Ruzbe tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Bu nedenle yapı Ruzbe'nin öldürüldüğü yıl olan 1249'dan önce inşa edilmiş olmalıdır. Bkz. İbn Bibi, 1996b: 91-95; Baş, 1998: 66.

13 İbn Bibi I. Alaeddin Keykubad zamanı tarihsel olaylarından bahsederken, "Zincirli Han"dan söz etmektedir. Bundan hareketle yapının en geç I. Alaeddin Keykubad döneminde inşa edilmiş olması gerekmektedir. Bkz. İbn Bibi, 1996a: 252.

14 Günümüzde yapının olduğu yerde Osmanlı Geç Dönemine ait bir han bulunmaktadır. Bu yapı muhtemelen Selçuklu dönemine ait malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Bkz. Baş, 2002: 84.

15 R. Kiepert'in haritasında yapı "Dibedelik Han" olarak geçmektedir. Bkz. Kiepert, 1908: H. CIII, Konia.

- mevcut değil[16]); Katrancı Han[17] (13. yy - mevcut değil[18]); Obruk Han (13. yy ortaları); Okla Han (13. yy - mevcut değil[19]); Sultan Han (1229); Ak Han (12-13. yy[20] - küçük bir duvar kalıntısı ile temele ait bazı izler mevcuttur)[21] (Harita 2).

Konya-Akşehir-Afyonkarahisar Yolu

Konya'dan Afyonkarahisar, İzmir ve İstanbul'a uzanan tarihi yol üzerinde yer alan Akşehir, Türk egemenliğine ilk olarak Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman Şah (1075-1086) döneminde girmiştir. Ancak, konumu dolayısıyla Selçuklu-Bizans mücadelelerinde sürekli yönetimi değişen bir merkez olmuştur. Kimi zaman Selçukluların, kimi zaman da Bizanslıların uç kenti olan şehir, II. Kılıç Arslan döneminde, 1189 tarihinden sonra daimi olarak Selçuklu kontrolüne geçmiştir[22]. Bu durum kentte imar faaliyetlerinin başlamasını sağladığı gibi Konya ve Akşehir arasındaki yolun gelişiminin de önünü açmıştır.

Akşehir ile Konya Anadolu Selçukluları döneminde iki farklı tarihi yol ile birbirine bağlanmıştır. Geçmişte Helenistik ve Roma dönemlerinde kullanılan yol Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde seçenekli yol olarak kullanılmıştır. Akşehir sonrasında Afyonkarahisar'a uzanan yol tek hat üzerinden ilerlemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında Konya-Afyonkarahisar güzergâhındaki menzilhaneler "Konya", "Ladik" "Ilgın", "Akşehir" ve "İshaklı" adlarıyla birbiri ardınca sıralanmaktadır[23].

1. Yol: Antik dönemden itibaren günümüzde de kullanımı devam eden bu yol, önceleri askeri amaçlı ve hac yolu olarak kullanılmıştır[24]. Konya merkezden çıkan yol, batıda Beyşehir hattı üzerinde ilerledikten sonra, Altunapa Han'ından itibaren Beyşehir yolundan ayrılıp, kuzeybatıda Başarakavak tarafına yönelerek Derbent'e doğru uzanmaktadır. Bölgede arazinin engebeli olması sebebiyle kıvrılmalar yaparak ilerleyen yol, Derbent sonrasında Doğanhisar'dan geçmekte ve devamında Akşehir'e ulaşmaktadır. Akşehir, bu hat üzerinde büyük önem arz eden yerleşim birimidir. Akşehir sonrasında Sultandağı (İshaklı) ve Çay ilçelerinden geçen yol, hattın diğer önemli yerleşim birimlerinden olan Afyonkarahisar'a varmaktadır. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Köle Hasan (Hoca Fakîh) Han (1221 öncesi[25] - mevcut değil[26]); Hanyeri Han (13. yy (?) - mevcut değil); Altunapa Han (1201-02[27] - Altınapa Barajı suları altında); Değirmendere Köprü (13-14. yy[28]);

16 K. Erdmann'ın 1955 yılındaki incelemeleri sırasında yapının bazı duvarları ile tonoz örtülerinin bir bölümü mevcudiyetini korumaktadır. Bu süreçten sonra yapı tamamen yıkılmış ve yeri tespit dahi edilemez olmuştur. Bkz. Erdmann, 1961: 42-43; Abb. 39-41.

17 R. Kiepert'in haritasında yapı "Radasin Han" olarak geçmektedir. Bkz. Kiepert, 1908: H. CIII, Konia.

18 K. Erdmann 1955 yılındaki incelemelerinde, yapının tamamen yıkıldığını ve sadece kapalı bölüm kısmının üzerinde hafif bir yığıntı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Erdmann, 1961:193.

19 K. Erdmann 1955 yılındaki incelemelerinde yapının bazı bölümlerinde temel izlerinin görülebildiği belirtmektedir. Bkz. Erdmann, 1961:291.

20 Kitabesi olmamasına rağmen, İ. H. Konyalı yapının II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmış olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Konyalı, 1974: 1082.

21 G. Bell'in 1907 yılı ziyaretinde çektiği fotoğrafta büyük oranda ayakta olan yapı, bölgede yaşayan köylüler tarafından taşlarının sökülmesiyle yok edilmiştir. http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=2530

22 Anadolu Selçuklu Dönemi Akşehir tarihi hakkında bkz. Konyalı, 1945: 30-40.

23 Çetin, 2011: 71-72.

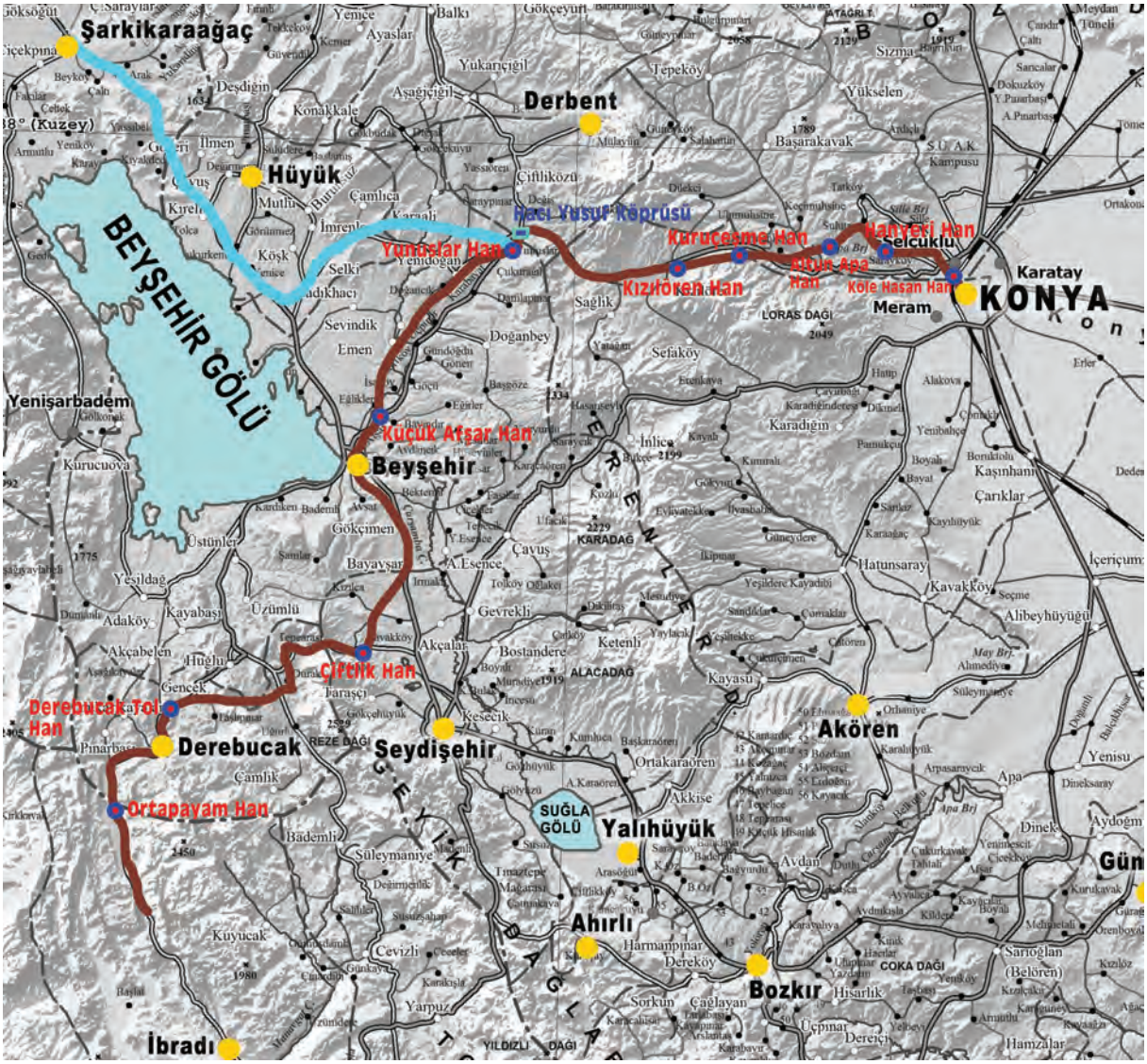
24 Ramsay, 1960: 388-389; Duran, Baş ve Özcan, 2014: 299.

25 Baş, 2007b: 73.

26 İ. H. Konyalı, 1940 yıllarda hazırladığını belirttiği Konya Kitabı'nda, detay vermeden, yapının var olduğunu söylemektedir. Bkz. Konyalı, 1964: 400.

27 Yapının kitabesi yoktur. Bahsi geçen tarih, Şemseddin Altun Apa'nın 598/1201-02 tarihli vakfiyesi dikkate alınarak yapılmıştır. Bkz. Turan, 1947: 197; Erdmann, 1961: 31; Duran, 2007: 78.

28 Duran, Baş ve Özcan, 2016:165.

Harita 4: Konya-Beyşehir-Antalya ve Konya-Eğirdir Yolları

Elikesik Han (13. yy[29]); Akşehir İmaret Köprü (13-14. yy[30]) (Harita 3).

2. Yol: Bu yol Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Konya'dan Akşehir-Afyonkarahisar'a uzanan en önemli hattıdır. Yer yer bazı değişiklikler olsa da günümüzde Konya'nın kuzeybatıya açılan en önemli karayolu bu güzergâhtadır. Hattın ilk menzili şehir merkezine 6 km. uzaklıkta bulunan Horozlu Han'dır. Horozlu Han aslında Konya'yı kuzeye, doğuya ve kuzeybatıya bağlayan kavşak noktasıdır[31]. Burası Selçuklu döneminde kervanların, yolcuların ve ulakların yönlerini değiştirdiği bir yer olmanın yanı sıra, başkentten sefere çıkıldığı zaman genellikle ilk menzil olarak konaklanan veya saltanat otağının kurulduğu bir yerdir[32]. Buradan kuzeye doğru devam eden yol,

29 A. Çaycı, Kapalı bölümün 13. yy, avlu kısmının da 13. yy sonrasında inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Çaycı, 2003: 63.

30 Duran, Baş ve Özcan, 2016:36.

31 Baş, 2010a: 31; Erdemir, 2017: 130.

32 İbn Bibi, 1996b: 123,159; Kerîmüddin Mahmud-i

Bağrıkurt Köyü sonrasında kuzeybatıya yönelerek, Kadınhanı ve Ilgın'dan geçerek Akşehir'e varmaktadır. Akşehir sonrasında Afyonkarahisar'a gidiş 1. Yol'da belirtilen güzergâhı izlemektedir. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Horozlu Han (1249 öncesi); Dokuzun Han (1210); Hacı Hafız Han (13. yy ilk çeyreği[33] - büyük oranda yıkık); Kadın Han (1223); Ilgın Sahip Ata Han (1267[34] - mevcut değil); Argıt Han (1201-02[35] - mevcut değil); Akşehir İmaret Köprü (13-14. yy) (Harita 3).

Konya-Beyşehir-Antalya Yolu

Anadolu Selçuklu Döneminde, Başkent Konya'dan önemli liman kentlerinden olan Antalya ve Alanya'ya ulaşım, Beyşehir ve Seydişehir olmak üzere iki ayrı merkez üzerinden sağlanmakta idi. Beyşehir yolu, Antalya'ya ulaşımın yanı sıra, Beyşehir'e varmadan yön değiştiren bir koluyla da Eğirdir üzerinden Ege kıyılarına kadar varışı sağlayan bir hattır[36]. Bu durumdan dolayı yol, yayınlarda Konya-Beyşehir Yolu[37], Konya-Eğirdir Yolu[38], Konya-Antalya-Alanya[39] yolu gibi çeşitli isimlendirmelerle ele alınmıştır. Farklı söylemlerin olması Selçuklu döneminde Gurgurum olarak adlandıran bölgede yer alan Beyşehir'in henüz önemli merkez olmamasından ileri gelmektedir. Şehrin gelişimi 1290 yılında Eşrefoğlu Süleyman Bey tarafından etrafının surlarla çevrilmesiyle birlikte başlamıştır[40].

Konya'dan Beyşehir'e uzanan yol üzerinde tarihi bilinen en erken yapı, 1201-02 tarihli Altunapa Hanı'dır. Bu tarihte Eğirdir, Antalya ve Alanya gibi kentler Anadolu Selçuklu Devleti sınırları içerisinde değildir. Batıda ve güneyde Selçuklu toprakları olmayan yönlere uzanan bir yol üzerinde Altunapa Hanı'nın olması, bu süreçte diğer devletlerle yapılan ticaret için de kervansaraylar inşa edildiğini göstermektedir. III. Kılıç Arslan döneminde (1204-05) Isparta'nın fethedilmesiyle[41] yolun önemi artmış, Akdeniz'de deniz ticaretinde etkin olmak için I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1207 yılında Antalya'nın fethiyle[42] de daha üst seviyeye ulaşmıştır. Yol üzerindeki inşa faaliyetlerinin çoğunlukla 1202-1210 aralığında olması da fetihler sonrasındaki gelişimi gösterir niteliktedir. Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın 1221-1222 yılında Akdeniz'de bir diğer liman kenti Alanya'yı fethetmesiyle[43] yolun önemi daha da artarak Anadolu Selçuklu dönemi kervan yolları içerisinde 1. derece olan anayollar[44] içerisine dahil olmuştur. Karamanoğulları döneminde bu güzergâhta Hoca Cihan Hanı'nın (14. yy) inşa edilmiş olması Beylikler döneminde de yolun önemini muhafaza ettiğini göstermektedir.

Konya'dan Beyşehir'e uzanan güzergâhın ilk menzili şehir merkezine yaklaşık 3 km. uzaklıkta, bugün Konya Şeker Fabrikası arazisi içerisinde kalmış olan Şekerfuruş Türbesi›nin önünde olduğu belirtilen Köle Hasan[45] (Hoca Fakîh)[46] Kervansarayı'dır. Merkeze çok yakın olması sebebiyle burasının bir durak noktası mı yoksa şehir hanı mı olduğunu söylemek güçtür[47]. Bu noktadan sonra yol, Konya'nın batıda düzlüğünün sona erdiği Akyokuş

Aksarayî, 2000: 52.

33 Baş, 2010a: 39.

34 Yavaş, 2015: 137-145.

35 Kitabesi olmayan yapının Şemseddin Altun Apa tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Bkz. Turan, 1947: 207.

36 Ersoy, 1995: 24.

37 Baş, 2007a: 129.

38 Uysal, 1994: 71; Uluçam, 1996: 85.

39 Özergin, 1959: 113-114; Şaman Doğan, 1996: 381; Kunduracı, 2017: 181.

40 Konyalı, 1991: 27.

41 Turan, 2005: 289-290.

42 Baykara, 1997: 36-39.

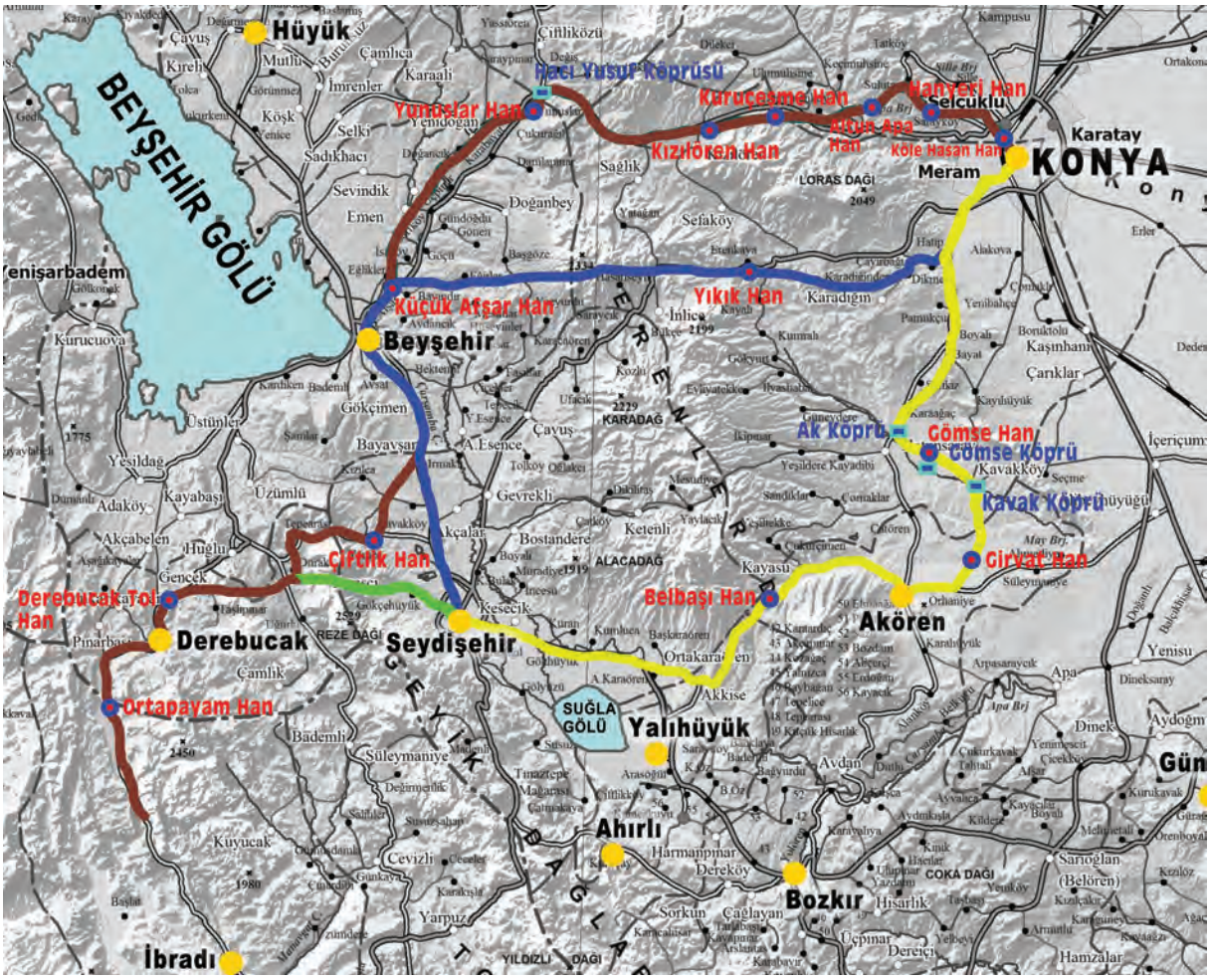
43 Uyumaz, 2003: 22-25.

44 Akdağ, 2010:35.

45 Baş, 2007a: 130.

46 Konyalı, 1974: 1093.

47 Baş, 2007a:130.

Harita 5: Konya-Seydişehir-Antalya Yolları

mevkisinden Beyşehir'e doğru uzanmaktadır. Güzergahta büyük bir yerleşim merkezi bulunmazken, yol Kızılören'den[48] geçerek Yunuslar'a varmaktadır. Yunuslar Köyü Beyşehir ve Eğirdir yol ayrımının olduğu bir kavsak noktasıdır. Yolun kuzeybatıya uzanan kolu, Kıreli Kasabası'ndan geçerek Beyşehir Gölünün kuzeyinden Eğirdir'e doğru gitmektedir. Yolun diğer kol ise güneybatı istikamete yönelerek, Küçük Afşar Köyü üzerinden Beyşehir'e varmaktadır. Beyşehir'de güneye doğru yönelen yol, Bayavşar Kasabasından Yenice Çiftliği Han'a, oradan da Derebucak üzerinden Antalya-Alanya istikametine gitmektedir. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Köle Hasan (Hoca Fakîh) Han (1221 öncesi - mevcut değil); Hanyeri Han (13. yy (?) - mevcut değil); Altunapa Han (1201-02 - Altınapa Barajı suları altında); Kuruçeşme Han (1207-1208); Kızılören Han (1206); Yunuslar Han (13. yy (?)[49] - mevcut değil[50]) ve Hacı Yusuf Köprü (13. yy[51]); Küçük Afşar Han (13. yy

48 Antik dönemde Kızılören ile Hatunsaray (Lystra) arasında bir ara yolun bulunduğu düşünülmektedir. Bkz. Karpuz, Bozkurt ve Mimiroğlu, 2008: 158.

49 Yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Yunuslar Köyü'nde 13. yy'dan kalma Hacı Yusuf Köprüsünden hareketle hanın da aynı tarihlerde inşa edilmiş olması muhtemeldir.

50 Yapı tamamen yok olmuştur. Ancak, O. Kunduracı yapıya ait bazı kemer taşlarının Yunuslar köyündeki birkaç eski evin duvarlarında ve bir çeşmede olduğunu belirtmektedir. Bkz. Kunduracı, 2017:186.

51 Duran, Baş ve Özcan, 2016:54.

- mevcut değil[52]); Yenice Çiftlik Han (13. yy - mevcut değil[53]); Derebucak Tol Han (13. yy ilk yarısı[54] - büyük oranda yıkık); Ortapayam Han (13. yy ilk yarısı[55] - büyük oranda yıkık) (Harita 4).

Konya-Seydişehir-Antalya Yolu

Seydişehir, başkent Konya ile Selçukluların Akdeniz'deki önemli liman kenti Antalya'yı birbirine bağlayan bir ara merkezdir. Konya – Beyşehir – Antalya Yolu bölümünde belirtildiği üzere Antalya I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1207 yılında fethedilmiştir. Ancak, O. Turan'ın aktarımlarından öğrenildiği kadarıyla Antalya ile ticari ilişkiler bu tarihten önce de bulunmaktadır. Avrupalı denizciler Mısır'dan getirdiği malları Antalya limanlarında indirerek, Seydişehir üzerinden Selçuklu topraklarına (Konya) girerek İstanbul'a taşımışlardır[56]. Denizcilerin mallarını gemilerle İstanbul'a götürmek yerine, Antalya'da indirerek karayoluyla taşımaları, Selçukluların yollarını devlet içi ticaretin yanı sıra, diğer devletlerle olan ticaretin de işlemesi için geliştirdiğini göstermektedir. Konya'dan Seydişehir'e ulaşım üç farklı tarihi yol ile sağlanmaktadır. Bu yolların kullanımının mevsimler şartlara göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir[57].

1. Yol: Bu yol, Beyşehir üzerinden Seydişehir'e varmaktadır. Konya-Beyşehir-Antalya Yolu'nun istikameti izlenerek önce Beyşehir'e, Beyşehir'den de güneye yönelerek Seydişehir'e ulaşılmaktadır. Seydişehir'den sonra Taraşcı, Durak ve Gencek köylerinden geçen yol, Derebucak'a bağlanarak güneyde Antalya sınırına girmektedir. Beyşehir-Seydişehir arasında Osmanlı Geç Dönemine ait olduğu düşünülen[58] Bayafşar Hanı dışında, Selçuklu zamanından kalma bir hana veya kalıntısına rastlanılmamıştır. Bu bölümde mesafenin yaklaşık 35 km olduğu göz önünde bulundurulduğunda Selçukluların bu hatta en az bir tane kervansaray inşa etmiş olabileceği düşünülebilir. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Köle Hasan (Hoca Fakîh) Han (1221 öncesi - mevcut değil); Hanyeri Han (13. yy (?) - mevcut değil); Altunapa Han (1201-02 - Altınapa Barajı suları altında); Kuruçeşme Han (1207-1208); Kızılören Han (1206); Yunuslar Han (13. yy (?) - mevcut değil) ve Hacı Yusuf Köprü (13. yy); Küçük Afşar Han (13. yy - mevcut değil); Derebucak Tol Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık); Ortapayam Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık) (Harita 5).

2. Yol: Seydişehir'e uzanan 2. Yol, Konya'dan itibaren güneybatı istikametinde Hatunsaray Kasabası ve Kavak Köy'den geçerek Akören İlçesi yakınlarında batıya yönelmekte ve Akkise Köyü içerisinden ilerleyerek Suğla Gölü'nün kuzeyinden Seydişehir'e varmaktadır[59]. Seydişehir'den sonra Antalya'ya devam eden yol, 1. yolda belirtilen güzergâhla aynıdır. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Hatunsaray Ak Köprü (13. yy[60]); Gömse (Seyfeddin Ferruh) Han (1215-16[61]

52 O. Kunduracı, yapıya ait bazı geometrik süslemeli parçaların, Küçük Avşar Köyünden getirilerek, Eylikler Köyü çeşmesinde kullanıldığını belirtmektedir. Parçalardaki süslemeler Selçuklu döneminde, özellikle 13. yy ilk yarısında görülen kompozisyonları yansıtmaktadır. Bkz. Kunduracı, 2017:187.

53 A. Baş incelemelerinde tipik Selçuklu kervansarayı olarak ele aldığı yapının bazı bölümlerinde duvarlarının 1-1,5 m yüksekliğinde varlığını koruduğunu, bazı bölümlerde ise sadece temellerinin izlenebildiğini belirtmektedir. Bkz. Baş, 2007a: 134.

54 Kunduracı, 2001: 56.

55 Kunduracı, 2001: 57.

56 Turan, 1958: 122.

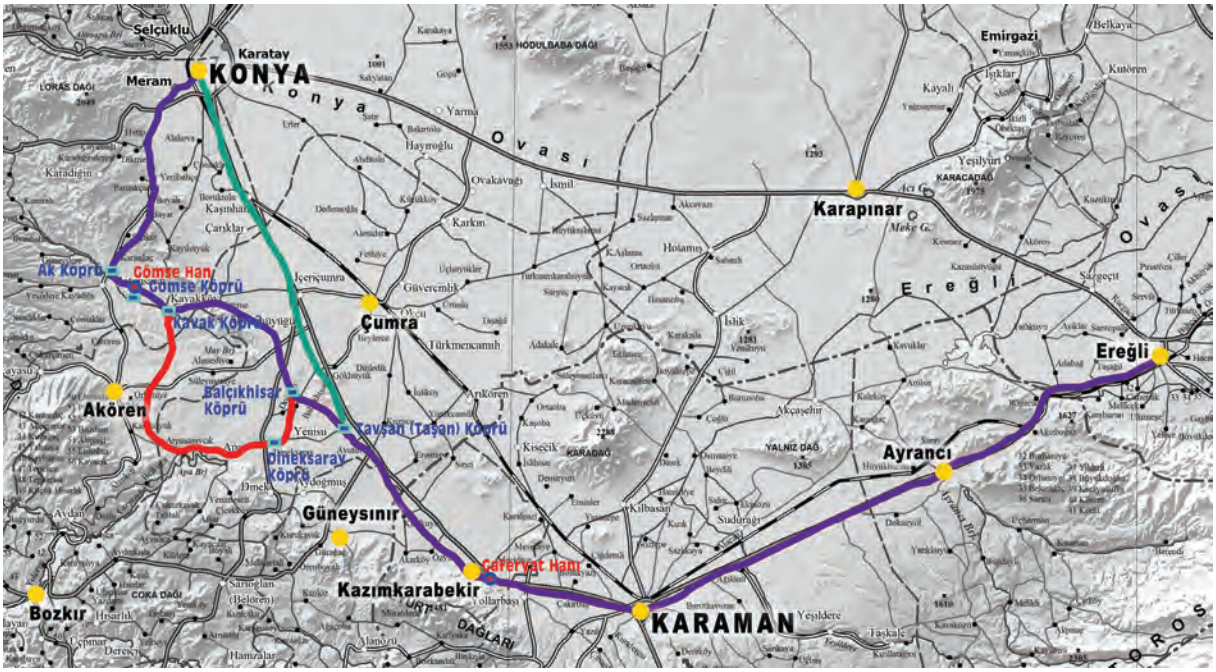
57 Tuncer, 2007: 66.

58 Baş, 2007a:134.

59 Yol hakkında bkz. Baş, 1996: 141-167.

60 Duran, Baş ve Özcan, 2016:140.

61 İ. H. Konyalı Kavak Köyünde yazlık köy mescidinin duvarında H.612-M.1215/1216 tarihli bir kitabe bulduğunu, bunun da Gömse Han'a ait olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen kitabe günümüzde İnce Minareli Medrese Müzesindedir. Bkz. Konyalı, 1964: 1102.

Harita 6: Konya-Karaman-Ereğli Yolları

- mevcut değil) ve Gömse Köprü (13.yy ilk çeyreği[62]); Kavak Köprü (13.yy[63]); Girvat Han (13. yy (?) - mevcut değil[64]); Belbaşı Han (13. yy ilk çeyreği[65] - büyük oranda yıkık); Derebucak Tol Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık); Ortapayam Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık) (Harita 5).

3. Yol: Günümüz Konya-Seydişehir karayolunun 44. kilometresinde Erenkaya Köyü yakınlarında Yıkık Han olarak isimlendirilen bir han kalıntısı bulunmaktadır. Plan özelliklerinden ve yakınındaki kitabeden dolayı Selçuklu dönemine ait olduğu düşünülen[66] bu yapı dışında, Seydişehir-Konya karayolu üzerinde başka bir hana rastlanılmamıştır. Bu nedenle yolun güzergâhını tam olarak ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Hanın mevcut konumundan dolayı, Selçuklu döneminde de günümüz karayolu ile aynı hattın izlendiği düşünülebilir. Ancak karayolunun geçtiği yerlerin büyük çoğunluğunun engebeli olması bu olasılığı oldukça düşük tutmaktadır. A. Baş bahsi geçen bu durumlardan dolayı yolun Erenkaya'dan itibaren Beyşehir'e bağlandığını belirtmektedir[67]. Böylelikle Beyşehir'e gidişin seçeneği gibi görülen yol, aynı zamanda Beyşehir'den Seydişehir'e olan bağlantıdan dolayı, Konya-Seydişehir-Antalya yolları arasında da yer almaktadır. Bu görüşler, Yıkık Han'ın konumu ve yolun durumundan hareketle yapılmıştır. Yıkık Han ile bağlantılı bir başka han bulunması durumunda yolun güzergâhı tam olarak ortaya konulmuş olacaktır. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Yıkık Han (1205-1211[68] - büyük oranda yıkık); Küçük Afşar Han (13. yy - mevcut değil); Derebucak Tol Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık); Ortapayam Han (13. yy ilk yarısı - büyük oranda yıkık) (Harita 5).

62 Duran, Baş ve Özcan, 2016: 134.

63 Duran, Baş ve Özcan, 2016: 144.

64 M. K. Özergin Girvat Hanı'nın Hatunsaray civarında olduğunu ve tamamen yıkıldığını belirtmektedir. Bkz. Özergin, 1965: 168.

65 Baş, 1996: 149.

66 Baş, 2001: 97-98.

67 Baş, 2001: 98-99.

68 Baş, 2001: 98.

Konya-Karaman-Ereğli Yolu

Konya'nın güneydoğusunda yer alan, eski ismi Larende olan Karaman, Türklerin Anadolu'ya girişi sonrasında ilk fethedilen topraklar arasındadır. Büyük Selçuklu hakimiyetinde öncelikle Danişmendli sınırları içerisinde yer alan kent, II. Kılıç Arslan tarafından 1165 tarihinde Anadolu Selçuklu topraklarına dahil edilmiştir[69]. 1190 yılında Haçlı işgaline uğramış, 1216'da I. İzzeddin Keykavus tarafından yeniden Selçuklu egemenliğine geçmiştir[70]. 13.yy ortalarında Anadolu Selçuklularının zayıflamasıyla, bölgede yaşayan Türkmenler bu kargaşadan yararlanarak, Karaman Bey öncülüğünde 1256 yılında Karamanoğulları Beyliğinin temellerini atmıştır[71]. Karamanoğulları, Anadolu Selçuklularının çöküşüyle birlikte Selçuklu mirasını devam ettiren büyük bir devlet konumunda olmuştur. Karaman (Larende), Karamanoğulları döneminde önemli ölçüde gelişim yaşamış ve Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında beyliğin başkenti olmuştur[72]. Şehrin bu gelişimi, ulaşım ağlarının da gelişmesine katkılar sağlamıştır. Ancak, yolların gelişiminde kentin önemi kadar, konumu da etkilidir. Çünkü Konya'dan itibaren günümüz Mersin ili sınırları içerisinde yer alan birçok merkez ve limanlara iniş, Karaman üzerinden sağlanmıştır. Bunun dışında Karaman'dan kuzeydoğuda Ereğli üzerinden doğuya, kuzeybatıda ise Seydişehir üzerinden batı ve güneye uzanan yollar da bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Ereğli'ye uzanan yol, sadece her iki merkezi birbirine bağlıyor gibi görünse de durum bununla sınırlı değildir. Çünkü Konya'dan Ereğli'ye ulaşım da bu hat üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anadolu Selçukluları tarafından 11. yy sonlarında fethedilen Ereğli, 1276'da Karamanoğulları egemenliğine geçmiştir[73]. Kent, tarihsel süreç içerisinde Konya ve Karaman gibi önemli merkezlerden, güneyde Suriye, devamında hacca gidiş için önemli bir durak niteliği taşımaktadır. Günümüzde Konya'dan Karapınar üzerinden Ereğli'ye giden karayolu dikkate alındığında, Karaman üzerinden Ereğli'ye gidişin çok uzun olduğu görülmektedir. Bundan hareketle Selçuklu döneminde Konya'dan Ereğli'ye gidiş için, hem düz hem de çok daha kısa olan Karapınar güzergâhının kullanıldığı düşünülebilir. Ancak, Konya'dan itibaren yol üzerinde, Ereğli yakınlarındaki Sazgeçit Beldesinde yer alan Selçuklu döneminde inşa edildiği düşünülen Hortu Köprüsü[74] dışında, aynı döneme ait başka bir yol üstü kuruluşu bulunmamaktadır. Oysaki Konya ve Ereğli arasındaki mesafenin yaklaşık 150 km olmasından hareketle en az dört-beş kervansarayın olması gerekmektedir. Mevcut bir yapı olmadığı gibi kalıntının da olmaması, yolun bu süreçte en azından ticari amaçlı kullanılmadığını göstermektedir. Ancak, kısa olması sebebiyle haberleşme veya diğer amaçlar için kullanılmış olması ihtimaller dâhilindedir. Yolun gelişimi, Osmanlı döneminde 16. yy'da Karapınar Sultan Selim Külliyesi Kervansarayı ile Ereğli Rüstem Paşa Kervansarayının inşasıyla birlikte başlamıştır[75]. Bu nedenle Osmanlı öncesinde Konya'dan Ereğli'ye gidiş için Karaman üzerinden geçen yolun kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde Konya'dan Karaman'a gidiş Çumra üzerinden geçen karayolu ile sağlanmaktadır. Arazinin düz oluşu tarihsel süreç içerisinde de yolun aynı hatta ilerlediğini düşündürmektedir. Ancak, geçmişte Çumra civarında yolun bir bölümünün bazı mevsimlerde kullanıma elverişli olmaması (bataklık olması) nedeniyle seçeneklerin üretildiği görülmektedir. Bu nedenle Selçuklular

69 Konyalı, 1967: 40; Tuncel, 2001: 444.

70 Konyalı, 1967: 40; Tuncel, 2001: 444.

71 Sümer, 2001: 455.

72 Sümer, 2001: 456.

73 Tuncel, 1995: 291; Apa, 2008: 9.

74 Duran, Baş ve Özcan, 2016:107-108.

75 Konya-Karapınar-Ereğli yolu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Baş, 2014: 91-102.

Harita 7: Konya-Bozkır-Alanya Yolları

Konya-Karaman arasında iklim şartlarına göre birbirinin seçeneği olan üç farklı yol ile ulaşımı sağlamışlardır. Karaman sonrasında Ereğli'ye ulaşım ise tek hat üzerindendir.

1. Yol: Konya merkezden çıkan yol, Hatıp üzerinden Hatunsaray Kasabası'na ulaşmakta, buradan da güneydoğuya yönelerek Kavak Köyü ve May Boğazı'ndan geçerek, Kazımkarabekir (Gaferyat) üzerinden Karaman'a varmaktadır. Karaman'dan sonra kuzeydoğu istikamette ilerleyen yol, günümüz karayolu ile aynı istikamette devam ederek, Ayrancı'dan geçip, Ereğli'ye ulaşmaktadır. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Hatunsaray Ak Köprü (13.yy); Gömse Köprü (13.yy ilk çeyreği); Gömse (Seyfeddin Ferruh) Han (1215-16 - mevcut değil) Kavak Köprü (13.yy); Balçıkhisar Köprü (13. yy[76]); Tavşan (Taşan) Köprü (13. yy[77]); Gaferyat Han (13. yy (?) - mevcut değil[78]) (Harita 6).

2. Yol: Büyük çoğunluğunda 1. Yolu izle-

76 Duran, Baş ve Özcan, 2016:90.

77 Duran, Baş ve Özcan, 2016:101.

78 M. K. Özergin hanın 1953-54'de yıkıldığını belirtmektedir. Bkz. Özergin, 1965:150.

yen 2. Yol, Kavak Köprüsü ile Balçıkhisar Köprüsü aralığındaki istikameti ile diğerinden farklı rota çizmektedir. Bu kısımda Kavak'tan itibaren yol, May Boğazına dönmek yerine güneyde Aköre n'e (Akviran) uğrayarak, bir nevi "U" çizerek Balçıkhisar Köprüsü üzerinden 1. Yolun diğer kısmıyla birleşim göstermektedir. Buradan da yine Kazımkarabekir (Gaferyat) üzerinden Karaman'a varmaktadır. Karaman'dan sonra Ereğli'ye gidiş 1. Yol güzergâhının aynısıdır. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Hatunsaray Ak Köprü (13.yy); Gömse Köprü (13.yy ilk çeyreği); Gömse (Seyfeddin Ferruh) Han (1215-16 - mevcut değil) Kavak Köprü (13. yy); Dineksaray Köprü (13. yy[79]); Balçıkhisar Köprü (13. yy); Tavşan (Taşan) Köprü (13. yy); Gaferyat Han (13. yy (?)-mevcut değil) (Harita 6).

3. Yol: Günümüz Konya-Karaman karayolu ile büyük ölçüde aynı güzargahta olan 3. Yol, Konya'dan çıktıktan sonra Kaşınhanı üzerinden geçmekte, İçeriçumra üzerinden devam ederek Taşan Köprüsünden itibaren 1 ve 2. Yol'da izlenen güzergâh ile Karaman'a varmaktadır. Karaman'dan sonra Ereğli'ye gidiş 1. Yol'dakinin aynısıdır. Taşan Köprüsü'ne kadar, bu bölümde günümüze ulaşan bir kuruluş bulunmamaktadır. Ancak, Konya'ya yaklaşık 20 km uzaklıkta Kaşınhanı isminde bir yerleşim biriminin olması, bu bölümde bir han olabileceğini düşündürmektedir. R. Kiepert haritasında Kaşın Han'ı da işleyerek bu bölümde bir kervansaray olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra aynı haritada Konya'dan Kaşın Hanı'na kadar olan bölümde Hacı Mustafa Han ve sadece Han olarak belirtilen geç döneme ait iki kervansaray daha görülmektedir[80] (Harita 6).

Konya-Bozkır-Alanya Yolu

Bozkır, Anadolu Selçukluları döneminde İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan seçenekli yolların geçtiği bir merkezdir. Antik dönemden[81] itibaren süregelen bu kullanım, Selçuklu sonrasında da devam etmiştir. Selçuklu döneminde Konya'dan Alanya ve Antalya'ya ulaşım için genelde Beyşehir üzerinden geçen yol güzergâhı kullanılmıştır. Bozkır üzerinden Alanya'ya ulaşan yollar ise, Konya'dan doğrudan Alanya'ya gidenlerin değil Bozkır'la ilişkili yolculuk yapanların kullandıkları güzergâhlardır. Bundan dolayı bu yollar, Konya-Alanya arasındaki ulaşımda alternatiflerdendir. Konya-Bozkır arasındaki yol, Akören'e kadar Konya-Karaman 2. Yol'da bahsi geçen güzergâhta ilerlemekte, Akören'den itibaren bir müddet güney istikametinde devam ettikten sonra, güneybatıya yönelerek Bozkır'a varmaktadır. Bozkır sonrasında ise Alanya'ya gidiş için iki farklı yol bulunmaktadır.

1. Yol: Bozkır'dan çıkan yol güneybatıya yönelerek, Çağlayan Kasabası ve Sorkun Köylerinden geçip, Bazar Boğazı ve Çataloluk Ören Yeri'nden sonra Sarıot Yaylası'nı aşarak[82] Akseki-Gündoğmuş üzerinden Alanya sınırlarına girmektedir. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Hatunsaray Ak Köprü (13.yy); Çomaklar Şahane (Şahne) Köprü (13.yy[83]); Çarşamba Köprü (13.yy[84]); Yukarı (Boğaz) Kemer Köprü (13. yy) (15-16 yy'da yenilenmiştir[85]) (Harita 7).

2. Yol: Bozkır'dan güneye inen bu yol, Bozkır Çarşamba Köprüsü'nden başlayarak Küçük Hisarlık ve Dereiçi Kasabalarının arasındaki vadide, Göksu'nun bir kolu üzerinde kurulmuş olan Şaban Köprüsü'nden geçerek, Hadim'i kat ettikten sonra,

79 Duran, Baş ve Özcan, 2016:98.

80 R. Kiepert'in haritasında yapı "Dibedelik Han" olarak geçmektedir. Bkz. Kiepert,1908: H. CIII, Konia.

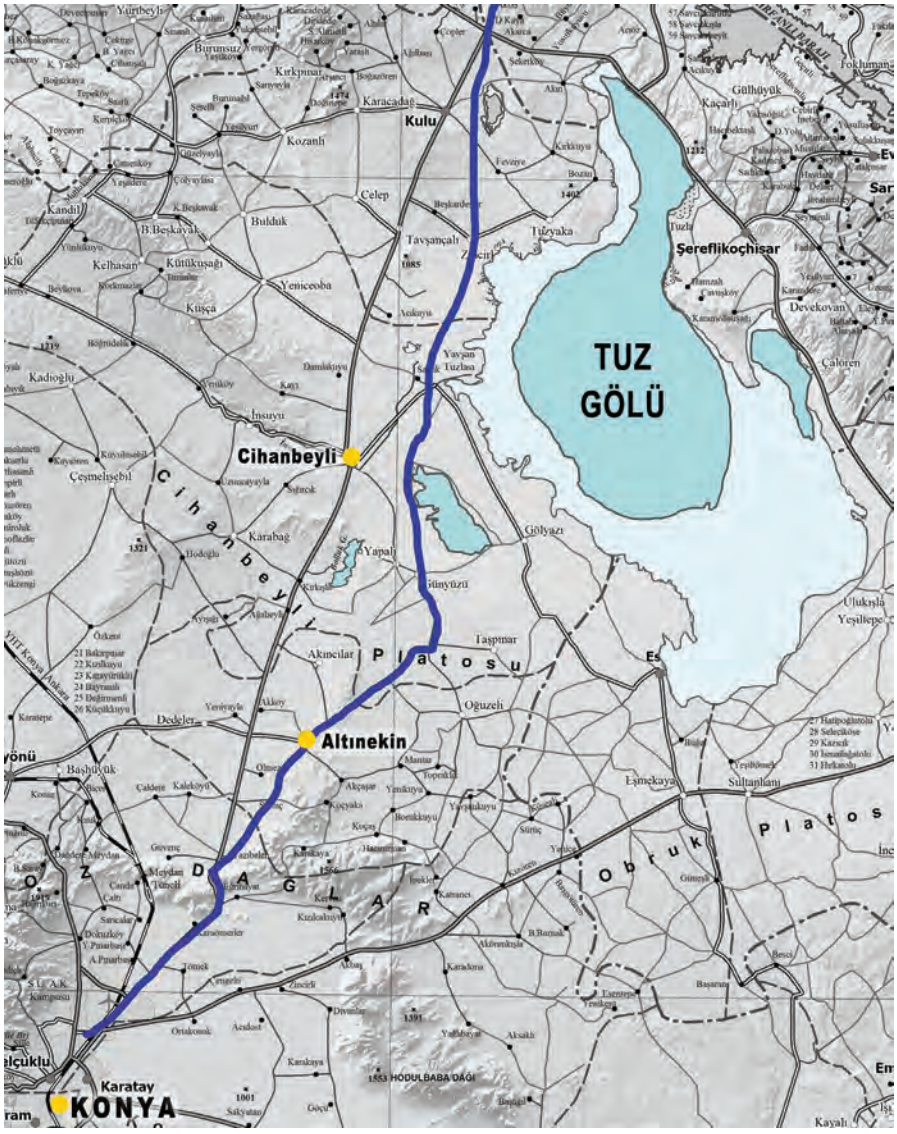
81 Doğanay, 2009: 18-20.

82 Bozkurt ve Wimmel, 2016: 1492-1493.

83 Duran, Baş ve Özcan, 2016:141

84 Duran, Baş ve Özcan, 2016:72.

85 Duran, Baş ve Özcan, 2016:66.

Harita 8: Konya-Ankara Muhtemel Yolu

Taşkent'in doğusundan Alanya sınırlarına girmektedir. Konya'dan itibaren yol üzerindeki kuruluşlar şunlardır: Hatunsaray Ak Köprü (13.yy); Çomaklar Şahane (Şahne) Köprü (13.yy); Çarşamba Köprü (13.yy); Aşağıkızılkaya Köprü (13-14. yy[86]) (Harita 7).

Konya-Ankara Yolu

Ankara, Anadolu Selçukluları döneminde önemli bir merkez olmasının yanında, Karadeniz limanlarına uzanan yolların geçtiği bir kavşak noktasıdır. Bu dönemde kentten Karadeniz kıyılarına uzanan yollar büyük ölçüde bilinirken, Ankara-Konya bağlantısı meçhuldür. Bu güzergahta Selçuklu sonrasında Beylikler ve Geç Osmanlı döneminden kalma bazı hanların varlığı kısmen yol durumu hakkında fikir vermektedir. Konya'dan başlayarak, Altınekin üzerinden geçip, Tuz Gölü'nün batısından Ankara'ya varan bir yolun kullanılmış olduğu görülmektedir. M. K. Özergin Selçuklu Dönemi Ankara-Konya yolundan bahse-

86 Duran, Baş ve Özcan, 2016:111.

derken, yol üzerindeki kuruluşların Mogan Gölü Han, Zıvarık Han, Dulgu Han ve Horozlu Han olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen yapılardan Mogan Gölü Han mevcut değildir ve dönemi hakkında bilgi yoktur. Konya'nın Altınekin İlçe merkezinde bulunan Zıvarık Han ise 14-15. yy'da inşa edildiği düşünülen Beylikler Devri yapısıdır[87]. Dulgu Han ise günümüzde mevcut olmayıp, yapıda incelemeler yapan F. Sarre, detay vermeden hanın küçük olduğunu belirtmektedir[88]. Yapılar arasında yer alan Horozlu Han ise Konya'nın yaklaşık 6 km kuzeydoğusunda yer alan, Konya-Aksaray ve Konya-Akşehir yollarının birleşiminde kavşak noktası olan bir Selçuklu Hanı'dır. R. Kiepert'in Konya haritasında da yolun aynı güzergahta ilerlediği görülürken, bahsi geçen hanların bazılarının da isimleri görülmektedir[89]. Her ne kadar mevcut veriler, yolun Selçuklu döneminde kullanımına dair bir ipucu sunmasa da Beylikler Devrindeki kullanımından hareketle, Selçukluların da bu güzergahı kullanmış olması muhtemeldir (Harita 8).

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Konya, coğrafi konumu nedeniyle farklı merkezleri birbirine bağlayan yolların birleştiği önemli bir kavşak noktası olmuştur. Birçok medeniyet tarafından kullanılan yollar, genel ölçekte birbirinin devamı niteliğindedir. Anadolu Selçukluları da kendinden önceki dönemlerden kalan yolları, çok fazla değişikliğe gitmeden ancak yeni seçenekler de ekleyerek kullanmaya devam etmişlerdir. Yalnız Selçuklular bu yollarda yolcuların güvenli konaklama ve her türlü ihtiyacını gidermesine olanak sağlayan kervansaraylar yaparak, gelişmiş bir sistem oluşturmuşlardır.

Yukarıda ayrı başlıklarda ele alınan, Konya'yı çevre yerleşme yerlerine bağlayan yollar belirtilen bölgelerle sınırlı değildir. Esasında bunlar farklı diyarlara gidiş-gelişin de birer parçalarıdır. Bunlar içerisinde Konya-Aksaray Yolu, Uzak Doğudan itibaren çeşitli merkezleri kat ederek uzanıp gelen, Konya'dan Beyşehir Yolu üzerinde devam ederek Ege kıyılarına kadar giden yolun önemli bir parçasıdır. Diğer taraftan bu yollar Akdeniz kıyılarından, Karadeniz kıyılarına, doğuda İran ve hatta Uzak Doğu, güneyde Arap coğrafyası, batıda Bizans ve Avrupa ülkeleri gibi hemen her bölgeye ulaşımın bölümlerindendir.

Anadolu Selçukluları döneminde yolların gelişimi, tarihi kaynaklarda geçen bilgiler ve günümüze ulaşan bazı eserlerde görüldüğü üzere II. Kılıç Arslan zamanında başlamıştır. I. Alaeddin Keykubad döneminde üst düzeye çıkan bu gelişim, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk dönemlerinde de devam etmiş, ancak 1243 Kösedağ Savaşı sonrası devlet düzeni kısmen bozulmuş, yolların gelişimine verilen önem azalmış ve kervansaraylar da artık eski ihtişamını kaybetmiştir[90].

Konya ve çevresinde yolların gelişimi diğer merkezlere göre daha erkendir. Bunun başlıca sebebi Konya'nın başkent oluşu, bir diğer sebep ise devletin sınırlarının ilk dönemlerde çok geniş olmamasıdır.

Selçuklu döneminde Konya-Aksaray yolu dışında, diğer yolların genelde seçenekli olduğu görülmektedir. Esasında bu durum, ilk defa Selçuklu döneminde gerçekleşmemiştir. Önceki dönemlerde de bu yolların seçenekli olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun başlıca sebebi arazi şartlarından kaynaklı olarak, yaz ve kış şartlarında yolların kullanıma elverişli olup olmamasıdır. Diğer taraftan güvenlik, haberleşme ve farklı merkezlerle olan ticaret, bu çeşitliliğe sebep olan etkenler arasındadır.

Sonuç olarak Konya, Selçukluların başkenti olması ve coğrafi konumundan dolayı hac yolları ve tarihi ipek yolu gibi çok sayıda yolun geçtiği

87 Baş, 1989: 89.

88 Sarre, 1998: 129.

89 Kiepert, 1908: H. CIII, Konia.

90 Dursun, 2016: 337.

önemli bir merkez olmuştur. Bu yollar, başta ticaretle uğraşan kervanların yanı sıra hacılar, ulaklar, yolcular ve orduların varmak istedikleri menzillere ulaşmasını, bununla birlikte geçit vermeyen bölgelere inşa edilen köprüler ile çoğu zaman yerleşimin olmadığı ıssız yerlerdeki kervansaraylarıyla kolay ve güvenli seyahat etmesini sağlamıştır.

Han-kervansaray ve köprü gibi yapılar tarihi yol güzergâhlarının tespitinde hiç şüphesiz en önemli belgedir. Bu çalışmada da birinci maddi kaynak olarak bu yapılar ve tarihi haritalar kullanılmıştır. Son bir asırda ulaşım için kullanılan teknolojinin gelişmesi ve değişmesi tarihi yol güzergâhlarının terk edilmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak da kaderine terk edilen bu yapı türleri ya yıkılıp yok olmuş ya da bulundukları yerler unutulmuştur. Eski yolların mevcut belge ve bilgilerle ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışma daha sonra yapılacak saha ve arşiv çalışmaları için yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

AKDAĞ, M. (2010). **Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi**, İstanbul.

ANONİM (2014). **Tarîh-i** Âl-**i Selçuk, Anonim Selçuknâme**, (Çev. ve Not. H. İ. Gök-F. Coşguner), Ankara.

APA, G. (2008). **Konya-Ereğli Türk Devri Mimarisi**, Konya.

BAŞ, A. (1989). **Beylikler Dönemi Hanları**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

BAŞ, A. (1996). "Konya- Hatunsaray-Seydişehir Kervanyolu Üzerine Düşünceler", **V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, (25-26 Nisan 1995)**, Konya, s. 141-167.

BAŞ, A. (1998). "Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Kervansarayları", **Sanatsal Mozaik**, S.33, İstanbul, s.60-69.

BAŞ, A. (2001). "Bilinmeyen Bir Selçuklu Kervansarayı: Yıkık Han", **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi,** C. 1, Konya, s.93-99.

BAŞ, A. (2002). "Konya ve Çevresindeki Geç Dönem Osmanlı Kervansarayları", **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu, Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001,** İzmir, s. 83-95.

BAŞ, A. (2007a). "Konya-Beyşehir-Derebucak Kervanyolu", **Yeni İpek Yolu Konya Kitabı**, S. 10, Konya, s.129-142.

BAŞ, A. (2007b). "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Ticaret Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme", **Sanat Tarihi Araştırmaları, Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan**, (Ed. M. Denktaş-O. Eravşar), Konya, s.71-78.

BAŞ, A. (2010a). "Konya-Akşehir Kervan Yolunda Az Tanınan Bir Selçuklu Kervansarayı: Hacı Hafız Hanı", **XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17**

Ekim 2008, (Ed. A.O. Uysal, vd.), İzmir, s.30-40.

BAŞ, A. (2010b). "Öresun (Tepesi Delik) Hanı'nda Temizlik ve Restorasyon Çalışmaları", **XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 14-16 Ekim 2009,** (Haz. K. Pektaş vd), İstanbul, s.69-82.

BAŞ, A. (2014). "Konya-Karapınar-Ereğli Kervan Yolu", **XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, **18-20 Ekim 2012**, C.1, Sivas, s.91-102.

BAYKARA, T. (1997). **I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit**, Ankara.

BELKE, K. (1984). **Tabula Imperii Byzantini: Galatien und Lykaonien,** B.4, Wien.

BOZKURT, T.- WIMMEL, R. (2016). "Bozkır-Gündoğmuş Tarihi Yol Güzergâhı Üzerine İlk Tespitler", **Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016)**, (Ed. H. Bahar, vd.), Konya, s.1489-1502.

ÇAYCI, A. (2003). "Elikesik Han ve Zaviyesi", **Sanat Tarihi Dergisi**, S. 12, İzmir, s.55-67.

ÇETİN, C. (2011). **Ulak, Yol, Durak-Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhaneler) (1690-1750)**, Konya.

DOĞANAY, O. (2009). **Isauria** Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Konya.

DURAN, R. (2007). "Altunapa Hanı", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, (Ed. H. Acun), Ankara, s.77-87.

DURAN, R.- BAŞ, A.-ÖZCAN, R. (2014). "Tarihi Köprüler Aracılığıyla Konya'nın Tarihi Ulaşım Ağı Üzerine Değerlendirmeler", **XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Ekim 2012**, (Ed. M. Acara Eser, vd.), C.1, Sivas, s.297-308.

DURAN, R.- BAŞ, A.-ÖZCAN, R. (2016). **Tarihi Konya Köprüleri**, Konya.

DURSUN, Ş. (2016). **Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Süsleme**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ERAVŞAR, O. (2011). **Anadolu Selçuklu Kervansarayları**.

ERDEMİR, Y. (2017). "Payitaht Konya'da Bir Konaklama ve Ticaret Yapısı: Horozlu Han", **USAD**, S. 6, Konya, s.123-145.

ERDMANN, K. (1961). **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts**, T.1, Berlin.

ERSOY, B. (1995). "Osmanlı Öncesi Anadolu Kervan Yolları ve Üzerindeki Kervansaraylar", **Kültür ve Sanat Dergisi**, S. 25, Ankara, s.22-26.

İBN BİBİ (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi) (1996a). **El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçuk Name),** (Çev. M. Öztürk) C.1, Ankara.

İBN BİBİ (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi) (1996b). **El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçuk Name),** (Çev. M. Öztürk) C.2, Ankara.

KARPUZ, H.- BOZKURT, T.-MİMİROĞLU, İ. M. (2008). "Konya-Kızılören'deki Tarihi Yapılar Üzerine Bir Araştırma", **Uluçam Armağanı**, Ankara, s.157-176.

KARPUZ, H. (2008). "Konya ve Çevresindeki İpek Yolundan Kalan Hanlar", **Dünden Bugüne İpek Yolu, Beklentiler ve Gerçekler**, İstanbul, s.77-107.

KERÎMÜDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ (2000). **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (Çev. M. Öztürk), Ankara.

KİEPERT, R. (1908). **Karte Von Kleinasien**, Berlin.

KONYALI, İ. H. (1945). **Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir, Tarihî-Turistik Kılavuz**, İstanbul.

KONYALI, İ. H. (1964). Âbideleri **ve Kitâbeleriyle Konya Târihi**, Konya.

KONYALI, İ. H. (1967). Âbideleri **ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut** Âbideleri, İstanbul.

KONYALI, İ. H. (1974). Âbideleri **ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi**, C.1, İstanbul.

KONYALI, İ. H. (1991). Âbideleri **ve Kitâbeleriyle Beyşehir Târihi**, (Nşr. A. Savran), Erzurum.

KUNDURACI, O. (2001). "Kubadabad-Alanya Arasındaki Selçuklu Kervanyolu Üzerine Yeni Araştırmalar-I", **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi**, C. 2, Konya, s.53-59.

KUNDURACI, O. (2017). "Konya-Alanya Güzergâhındaki Selçuklu Kervansaraylarının Eşrefoğlu Beyliği'ne Sunduğu Katkıları", **USAD**, S. 6, Konya, s.181-207.

ÖZERGİN, M. K. (1959). **Anadolu Selçuklu Çağında Anadolu Yolları**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

ÖZERGİN, M. K. (1965). "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", İ. Ü. Tarih Dergisi, C.15, S.20, İstanbul, s.141-170.

RAMSAY, W. M. (1960). **Anadolu Tarihi Coğrafyası**, (Çev. M. Pektaş), İstanbul.

SARRE, F. (1998). **Küçükasya Seyahati, 1895 Yazı**, İstanbul.

SÜMER, F. (2001). "Karamanoğulları", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.24, İstanbul, s.454-460.

ŞAMAN DOĞAN, N. (1996). "Konya'dan Antalya-Alanya'ya Uzanan Kervan Yolları Hakkında Bazı Görüşler", **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, s.381-386.

TUNCEL, M. (2001). "Karaman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.24, İstanbul, s.444-447.

TUNCEL, M. (1995). "Konya Ereğlisi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.11, İstanbul, s.290-292.

TUNCER, O. C. (2007). **Anadolu Kervan Yolları**, Ankara.

TURAN, O. (1946). "Selçuk Kervansarayları", **Belleten,** C.10, S.39, Ankara, s. 471-496.

TURAN, O. (1947). "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", **Belleten**, C.11, S.42, Ankara, s.197-235.

TURAN, O. (1958). **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar, Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara.

TURAN, O. (2005). **Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasî Tarih, Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)**, İstanbul.

ULUÇAM, A. (1996). "Konya-Eğridir Kervan Yolunun Bilinmeyen Bir Bölümü", **V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)**, Konya, s.85-94.

UYSAL, A. O. (1994). "Konya-Eğirdir Güzergahında Bazı Kervansaraylar", **III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (20-22 Mayıs 1993)**, Konya, s.71-83.

UYUMAZ, E. (2003). **Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)**, Ankara.

YAVAŞ, A. (2015). **Anadolu Selçuklu Vezir Sâhip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri**, Ankara.

http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=2530

Yolların İşlendiği Haritalar:

Konya Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Konya Fiziki Harita (Kartografik Tasarım: İ. Ö. Bildirici vd, Düzenleme: F. Yıldız), Ocak 2012.

KONYA DARPLI ANADOLU SELÇUKLU SİKKELERİ

Betül TEOMAN*

ÖZET

Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1075 yılında kurulan Anadolu Selçuklu devleti Bizans imparatorluğu, Haçlı orduları, Klikya Ermeni Krallığı, Trabzon Rum imparatorluğu, Gürcü Krallığı, Kıbrıs Krallığı ve Eyyübilerle yaptıkları savaşlar sonunda Anadolu'nun çok büyük bir bölümüne hâkim olmuştur.

Kültürel alt yapısı çok zengin ve karmaşık olan Anadolu'ya gelirken beraberlerinde İslamiyet öncesi göçebe geleneklerini taşıyan Türkler, Anadolu'da Rum, Ermeni ve Süryani toplulukları ile bir arada yaşamışlar ve onların eski yerleşik kültürlerinden etkilenmişlerdir. Böylece farklı geleneklerin bir potada erimesiyle Anadolu Selçuklu kültürünü oluşturmuşlardır. Bu kültür, sosyal ve kültürel yaşamda olduğu kadar; mimariden küçük elsanatlarından sikkelerine kadar yansımıştır.

Anadolu Selçuklularının ilk dönemlerinde bölgede Bizans ve diğer İslam devletlerinin sikkeleri tedavül etmiştir. Anadolu Selçuklu döneminden günümüze ulaşan en erken sikke; I. Rükneddin Mesud (M. 1116-1155) dönemine aittir. Konya

*Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Müzecilik Bölümü

darplı günümüze ulaşabilmiş, bilinen en erken Anadolu Selçuklu sikkesi ise II. Kılıç Arslan dönemine (M. 1115-1192) aittir.

Çalışmamızın konusu; Anadolu Selçukluları tarafından Konya'da bastırılan sikkelerdir. Selçuklu sultanlarından II. Kılıç Arslan, I. Keyhüsrev, II. Süleymanşah, I. Keykavus, I. Keykubad, II. Keyhüsrev, II. Keykavus, 3 Kardeşler (II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan, II. Keykubad), IV. Kılıç Arslan, III. Keyhüsrev, Siyavuş, II. Mesud ve III. Keykubad dönemlerinden Konya'da basılmış sikke örnekleri kronolojik sıra ile detaylı olarak tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Sikke, Darp, Konya.

SELJUQS OF RUM COINS MINTED IN KONYA

ABSTRACT

The Seljuqs of Rum, founded in 1075 by Kutalmishoglu Suleyman Shah, dominated a very large part of Anatolia at the end of the wars they did with Byzantine Empire, Crusaders, Cilicia Armenian Kingdom, Trabzon Greek Empire, The Georgian Kingdom, The Kingdom of Cyprus and Ayyubids.

Turks bringing their pre-Islamic nomadic cultures to Anatolia which was culturally rich and complex, lived together with Greeks, Armenians and Syriacs; and were influenced by the established traditions of these cultures. Thus formed the culture of the Seljuqs of Rum, with the melting of different traditions in one pot. This culture is reflected in the social and cultural life as well as in architecture and minor arts including coins.

In the first years of the Seljuqs of Rum, coins of Byzantine Empire and other Islamic coins were in use. The first coin of the Seljuqs of Rum from the reign of Mas'ud I (1116 1155 AD). Known as the earliest coin of Anatolian Seljuks minted in Konya belongs to the period of Kilic Arslan II.

The coins that constitute the subject of our work are minted in Konya by the Seljuqs of Rum. Samples of coins minted in Konya in the periods of Seljuqs of Rum sultans Kılıç Arslan II., Gıyaseddin Keyhusrev I, Suleyman Shah II, Kayka'us I, Kayqubad I, Kaykhusraw II, Kayka'us II, 3 Brothers (Kayka'us II, Kılıç Arslan IV, Kayqubad II), Kılıç Arslan IV, Kaykhusraw III, Siyavuş, Mas'ud II and Kayqubad III will be introduced in detail and also in chronological order.

Key Words: Seljuqs of Rum, Coin, Minted, Konya.

GİRİŞ

Konya şehrinin Türkler tarafından ilk kez ele geçirilmesi hakkında kaynaklar farklı tarihler vermektedir (Turan 1971 55, Cahen 1993, 86). Genel kabul XI. Yüzyılda Türk akıncılarının girdiği Anadolu'da Konya'nın M. 1069 yılında ele geçirilmiş olduğudur. (Yasa, 1996, 50)

M.1075 yılında Süleyman Şah tarafından kurulmuş olan Anadolu Selçuklu devleti, Anadolu'da dağınık halde bulunan Türkmenleri bir çatı altında toplamıştır (Turan 1971, 339). Bizanslıların elinden alınan Konya şehrinin devletin ilk başkenti olduğu düşünülmektedir (Yasa 1996 51; Niketas Khoniates 1995, 20; Darkot 1973, 843). Bu görüşe değerli tarihçimiz Osman Turan katılmayarak, Selçuklu Devletinin kuruluşunda M. 1075'de İznik'in alınarak payitaht yapıldığını, İznik'ten önce Konya'nın Selçuklu'ya başkentlik yapmadığını belirtir (Turan 1971, 55). Çalışmamızın ana konusunu teşkil etmediği için bu bilgileri vermekle yetineceğiz.

Süleyman Şah'ın M.1086 yılında ölümü sonrasında devlet, kısa bir süre Ebu'l Kasım tarafından idare edilmiş, sonrasında I. İzzeddin Kılıç Arslan Selçuklu'nun ikinci sultanı olarak tahta çıkmıştır (M. 1092-1107). I. Kılıç Arslan döneminde Haçlı

ordusu ile mücadele edilmiş, devletin 22 yıldır başkentliğini yapan İznik Bizanslıların eline geçmiş ve Selçuklular Orta Anadolu bölgesine çekilmek zorunda kalarak başkentlerini Konya'ya taşımak zorunda kalmışlardır (Turan 1971, 105).

Konya'nın başkent olarak seçilmesinin nedenleri arasında merkezi konumu ile dört tarafı geniş bir sahası ve ordu için elverişli tepesinin bulunmasının yanısıra su kaynakları açısından zengin olması da etkili olmuştur (Baykara 1985, 26). Ayrıca hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Türkler için geniş meraların varlığı da tercih edilmesini sağlamıştır. Tüm bu sebepler dolayısıyla başkent seçilen Konya, Selçuklu devletinin ortadan kalkmasına kadar da payitaht olarak varlığını sürdürmüştür (Yasa 1996, 53).

Anadolu Selçuklularının başkenti olan Konya'da darp edilmiş olan sikkeler çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Aşağıda Selçuklu sultanları tarafından Konya'da darp edilen sikkelerden örnekleri kronolojik olarak tanıtmaya çalışacağım.

Konya darplı günümüze ulaşabilmiş, bilinen en erken tarihli Anadolu Selçuklu sikkesi II. Kılıç Arslan dönemine aittir. I. Mesud'un oğlu olan II. Kılıç Arslan, (H. 550 / M. 1155) babasının ölümünün ardından tahta çıkmıştır (Turan 1971, s.197). Bu dönemin en önemli başarısı, Bizans ve yardımcı kuvvetlere karşı M. 1176'da Miryakefalon Meydan savaşının kazanılmış olmasıdır. Bu zafer ile Türklerin bölgeden çıkartılamayacağı ispatlanmıştır. (Aslan 2016, 652)

II. Kılıç Arslan döneminde Konya'da H. 573 (M. 1177) tarihinde basılmış olan dinar Anadolu Selçukluları döneminden günümüze ulaşan en erken tarihli dinardır (Artuk 1958, 44-46, 86-87; Tekin, 2009, 182). Bu dönemden H. 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 591 ve kalıbında tarihi olmayan (tarihsiz) Konya darplı dirhem örnekleri günümüze ulaşabilmiştir.[1]

Sikke No: 1

AV, Dinar, II. Kılıç Arslan, Konya, H. 573, 4,22 gr. 24 mm. (İAM-1060)

Ön Yüz: El-imam Lâ İlâhe İlla'llah vahdehu lâ şerike leh El- Mustazi bi emrillah Emirü'l mü'minin, etrafında duribe haze'd -dinar bi-Konya.

Arka Yüz: Muhammed Resulu'llah Salla'llahü aleyh, Es-Sultanü'l-Muazzam Kılıç Arslan bin Mesud, etrafında sene selas ve seb'in ve hamsemie.

Sikke No: 2

AR, Dirhem, II. Kılıç Arslan, Konya, H. 581, 3,38 gr. 23 mm. (KE 2564)

Ön Yüz: El-imam Lâ İlâhe İlla'llah vahdehu lâ şerike leh[2] El- Nasır lidinillah Emirü'l mü'minin, etrafında duribe haze'd -dinar bi-Konya.

Arka Yüz: Muhammed Resulu'llah Salla'llahü aleyh, Es-Sultanü'l-Muazzam Kılıç Arslan, etrafında sene ehad ve semanin ve hamsemie.

1 Sikke örneklerinin tamamına burada yer verilemeyecektir. Detaylı bilgi için bkz. bkz. Yılmaz İzmirlier, Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul 2009, s. 40-48, ayrıca bakınız http://www.eroncoins.com

2 "*Allah'tan başka ilah yoktur, O birdir ve O'nun ortağı yoktur*" anlamındaki bu duayı Anadolu Selçuklu sikkeleri dışında Artuklu sikkelerin de de görürüz.Bkz. Sağıt 2012, 144.

Sikke No: 3

AR, Dirhem, II. Kılıç Arslan, Konya, H. 589, 2,90 gr. 24 mm. (KE 2571)

Ön Yüz: El-imam Lâ İlâhe İlla'llah vahdehu lâ şerike leh El- Nasır lidinillah Emirü'l mü'minin, etrafında duribe haze'd -dinar bi-Konya.

Arka Yüz: Muhammed Resulu'llah Salla'l-lahü aleyh, Es-Sultanü'l-Muazzam Kılıç Arslan, etrafında sene tis'a ve semanin ve hamsemie.

II. Kılıç Arslan'dan sonra devletin başına geçen I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk saltanatı beş yıl sürmüştür (H. 588-595 / M. 1192-1196). Ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultanlığını kabul etmeyerek Konya'yı kuşatmıştır. I. Keyhüsrev Konya halkı tarafından desteklenmişse de dört ay süren kuşatma sonrasında şehri terk etmek zorunda kalmıştır (Aksarayi 1943, 127). İbni Bibi kuşatma sırasında yaşanan hadiseleri aktarırken Süleymanşah'ın kuşatmadan vazgeçmesi durumunda kendisine 500.000 dirhem dışında 300 atlas kumaş, 200 altın işlemeli elbise, 3000 arşın çuha, 10.000 arşın keten, 300 at, 10.000 koyun ve 300 devenin gönderileceğini kaydetmiştir. Bu vaatler Konya'daki dokuma sanayi ve şehir ekonomisi adına önemli fikirler sunmaktadır (Turan 1971, 245).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminden günümüze ulaşabilen Konya darplı, kalıbında tarihi olmayan (tarihsiz) ve H. 589, 592, 593, 594, 595, 601, 602, 605, 606 ve 607 tarihli dirhemler bulunmaktadır.

Sikke No: 4

AR, Dirhem, I. Keyhüsrev, Konya, H. 593, 2,80 gr. 23 mm. (KE-2422)

Ön Yüz: Lâ İlâhe İlla'llah vahdehu lâ şerike leh El- Nasır lidinillah Emirü'l mü'minin, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya.

Arka Yüz: Muhammed Resulu'llah Salla'l-lahü aleyh, Es-Sultanü'l-Muazzam Keyhüsrev Bin Kılıç Arslan, etrafında sene selase ve tis'in ve hamsemie.

Sikke No: 5

AR, Dirhem, I. Keyhüsrev, Konya, TY, 2,86 gr. 24 mm. (KE-4808)

Ön Yüz: Lâ İlâhe İlla'llah vahdehu lâ şerike leh El- Nasır lidinillah Emirü'l mü'minin, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya.

Arka Yüz: Muhammed Resulu'llah Salla'l-lahü aleyh, Es-Sultanü'l-Muazzam Keyhüsrev bin Kılıç Arslan.

Sikke No: 6

AR, Dirhem, I. Keyhüsrev, Konya, H. 601, 2,84 gr. 23 mm. (KE-3344)

Ön Yüz: Ortada El-Minnetü lillah[3] El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya sene ihda ve sittemie

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan, etrafında Hüvellezi ersele resulehu bi'l hüda ve dini'l-Hakkı li yüzhirahu ale'd-dini küllihi ve lev kerihe'l-müşrikun

Sikke No: 7

AR, Dirhem, I. Keyhüsrev, Konya, H. 607, 2,68 gr. 24 mm. (KE-4769)

Ön Yüz: Ortada El-Minnetü lillah El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya sene seb'a ve sittemie

3 " *Minnet Allah'a dır*" anlamındaki bu dua Anadolu Selçuklu sikkeleri dışında Aydınoğlu, Eşrefoğlu, Karamanoğlu ve Hamitoğlu sikkelerinde kullanılmıştır. Sağıt 2012, 132.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-Muazzam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan, etrafında Hüvellezi ersele resulehu bi'l hüda ve dini'l-Hakkı li yüzhirahu ale'd-dini küllihi ve lev kerihe'l-müşrikun[4]

II. Rükneddin Süleyman Şah, kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile mücadele ederek tahta geçmiştir (H. 595-600 / M. 1196-1203). Bu dönemde Konya'da imar faaliyetlerinin yoğun olarak gerçekleştirilmiş oluşu ticari ihtiyaçların arttığını gösteren unsurlardandır (Yasa, 1996, 62).

II. Süleyman Şah'ın sultan olarak beş yıl tahtta kaldığı süre boyunca darp ettiği tüm sikkelerinde (altın, gümüş, bakır) Selçuklu 'da sevilerek ve sıklıkla kullanılan atlı süvari tasviri yer almaktadır. Figürün etrafına Kelime-i Tevhid ve dua yerleştirilmiştir. Anadolu Selçuklularında basılan ilk figürlü dinar, Rükneddin II. Süleyman Şah tarafından H. 597 tarihinde Konya'da basılmıştır. II. Süleyman Şah'ın dirhemlerinde üç darp yeri vardır. Bunlar; Kayseri, Konya ve Aksaray'dır. Kayseri darphanesinde H. 595'ten H. 600 senesine kadar altı yıl boyunca aralıksız olarak üretilmiştir. Konya'da H. 596, 597 ve 598 tarihli, Aksaray'da ise H. 596 ve 600 tarihli örnekler bilinmektedir. II. Süleyman Şah döneminde basılan Felslerde ise darp yeri yazmamaktadır.

Sikke No: 8

AV, Dinar, II. Süleyman, Konya, H.597, 4.25 g. 23 mm. (YKB-8355)

4 Tevbe suresi 33. Ayetine ait olan bu ibare "*O Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir*" anlamındadır ve Anadolu'da sadece Anadolu Selçuklu sikkelerinde kullanılmıştır. Sağıt 2012, 141.

Ön Yüz: Elinde teber tutan atlı süvari tasviri sağa doğru, etrafında Lâ ilâhe illa'llah Muhamedü'n Resûlu'llah salla'llahu aleyhi El- Nâsır lidinillah emirü'l- mü'minin

Arka Yüz: Ve hamsemie Es-sultanü'l Kahir Ebu'l- feth Süleyman bin Kılıç Arslan Nâsıru Emiri'l- müminin, etrafında Ersele resulehu bi'l hüda ve dini'l- Hakkı li yüzhirahu ale'd-dini küllihi duribe dinar bi-Konya sene seb'a ve tis'in.

Sikke No: 9

AR, Dirhem, II. Süleyman, Konya, H. 597, 2,96 gr. 23 mm. (KE-2165)

Ön Yüz: Elinde teber tutan atlı süvari tasviri sağa doğru, etrafında Lâ ilâhe illa'llah Muhamedü'n Resûlu'llah salla'llahu aleyhi El- Nâsır lidinillah emirü'l- mü'minin

Arka Yüz: Ve hamsemie Es-sultanü'l Kahir Ebu'l- feth Süleyman bin Kılıç Arslan Nâsıru Emiri'l- müminin, etrafında Ersele resulehu bi'l hüda ve dini'l- Hakkı li yüzhirahu ale'd-dini küllihi duribe bi-Konya sene seb'a ve tis'in.

Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümünden sonra yerine küçük yaştaki oğlu III. Kılıç Arslan geçirilmiştir (İbni Bibi 1941, 38). Sultanın çocuk yaşta olması sebebiyle yönetimdeki beylerin de desteği ile kısa süre içinde I. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci kez Selçuklu tahtına çıkarılmıştır (Turan 1971, 272). Keyhüsrev'in ikinci kez tahta çıktığı dönemde, Bizans ve Ermenilerle mücadele edilmiş, ülke topraklarının güvenliği için askeri seferler düzenmiş, iktisadi ve ticari gelişmeler gerçekleştirilmiştir. M. 1204'te IV. Haçlı seferi sırasında İstanbul Latin hakimiyetine girmiş, Bizans hanedanı, İznik ve Trabzon merkezli iki devlet kurarak Karadeniz kıyılarında ticaret yollarına engel olmuştur. Gıyaseddin Keyhüsrev M.1206 yılında İznik Kralı ile anlaşarak Trabzon Rum imparatorluğu ile savaşmış ve Bizans'ı bölgeden uzaklaştırarak Karadeniz ticaret yolunu açmıştır (Aslan 2016, 653).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı sonrasında en büyük oğlu I. İzzeddin Keykavus Selçuklu tahtına çıkarılmıştır (H. 607-616 / M. 1211-1220). Yaklaşık dokuz yıl saltanatta kaldığı dönemde, Trabzon imparatorluğu ve Ermeni Krallığı ile Doğu Anadolu'da hüküm süren Eyyübi ve Artuklular Selçuklulara bağlanmıştır (Turan 1971, 319). Sinop ve Antalya gibi önemli liman kentleri alınarak denizlere açılınmış, bu sayede ticaret yeni bir ivme kazanmıştır. Kıbrıs Haçlıları ve Venediklilerle ticari anlaşmalar yapılmıştır (Turan 1988, 109-124; Turan 1971, 278-292). Bu dönemde ticaretin gelişmesi adına yapılan en önemli gelişmeler arasında ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması ve yeni kervansarayların inşa edilmiş oluşmasıdır (Yasa, 1996, 65).

I. İzzeddin Keykavus döneminden Sivas ve Konya darplı dinar örnekleri bilinmektedir. Konya darplı dinarlar, H.609 ve 613 tarihlidirler. Dirhemleri ise Konya dışında, Kayseri, Sivas ve Tokat'ta darp edilmiştir. Konya darplı dirhemler, H. 606, 607, 608, 610, 611 ve 615 tarihlerinde darp edilmişlerdir. Felslerinde Sivas darplı örnekler dışında darp yersizler bulunur. Konya darplı fels örneği yoktur.

Sikke No: 10

AV, Dinar, I. Keykavus, Konya, H. 609, 4,58 gr. 22 mm. (**ÖK**)[5]

Ön Yüz: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında Kelime-i Tevhid.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l- Gâlib İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus bin Keyhüsrev etrafında duribe haze'd -dinar bi-Konya sene tis'a ve sittemie.

Sikke No: 11

AR, Dirhem, I. Keykavus, Konya, H. 607, 2,90 gr. 23 mm. (KE-2309)

Ön Yüz: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında Kelime-i Tevhid.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l- Gâlib İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus bin Keyhüsrev etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya sene seb'a ve sittemie.

Sikke No: 12

AR, ½ Dirhem, I. Keykavus, Konya, H. 608, 1,40 gr. 20 mm. (KE-3347)

Ön Yüz: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında Kelime-i Tevhid.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l- Gâlib İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus bin Keyhüsrev etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya sene seman ve sittemie.

Sikke No: 13

AR, Dirhem, I. Keykavus, Konya, H. 615, 2,56 gr. 23 mm. (KE-2861)

Ön Yüz: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin, etrafında Kelime-i Tevhid.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l- Gâlib İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus bin Keyhüsrev etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya hamse aşer ve sittemie.

I. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra yerine geçen kardeşi I. Alaeddin Keykubad Konya'da tahta çıkar çıkmaz fetih harekatlarına başmıştır. (H. 606-634 / M. 1220-1237) Güney sahillerinde stratejik önemi bulunan Kalonoras kalesi ve civar kaleler fethedilmiştir (İbni Bibi 1941, 98). Güneyde

5 Bkz. İzmirlier 2009, 98-99.

Antalya ve Alanya limanları ile Karadeniz sahillerinde Sinop limanı alınarak Selçukluların deniz ticaretindeki üstünlüğü en üst düzeye çıkarılmış, Anadolu kervan yollarının yoğunlaşmasıyla ticaretin nabzını tutar hale gelmiştir (Turan 1971, 395). I. Alaeddin Keykubad dönemi siyasi, kültürel ve iktisadi kalkınmanın hızlandığı, buna bağlı olarak imar faaliyetlerinin ve refah seviyesinin arttığı bir dönem olmuştur (Yasa 1996, 68).

I. Alaeddin Keykubad döneminde Konya darplı H. 619 ve 620 tarihli dinarların dışında, Sivas darplı dinar örnekleri de bilinmektedir. Tahtta kaldığı süre içinde kesintisiz olarak darp edilmiş olan Konya darplı dirhemleri H. 616- 634 tarihleri arasında kesintisiz basılmışlardır. Konya darplı felsi bilinmemektedir.

Sikke No:14

AV, Dinar, I. Keykubad, Konya, H. 620, 4,26 gr. 25 mm. (Steve Album Auction 20, lot 401)

Ön Yüz: Es-Sultanü'l-muazzam Alaü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev, etrafında duribe haze'd -dinar bi Konya.

Arka Yüzü: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin etrafında sene ışrin ve sittemie.

Sikke No: 15

AR, Dirhem, I. Keykubad, Konya, H. 620, 2,94 gr. 23 mm. (KE-2868)

Ön Yüz: El-imamü'n-Nâsır lidinillah Emirü'l-mü'minin etrafında sene ışrin ve sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-muazzam Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad bin Keyhüsrev, etrafında duribe haze'd -dirhem bi Konya.

I. Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev başa getirilmiştir (H. 634-643 / M. 1237-1246). II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğol tehlikesine karşı ihtiyatlı bir politika izlemiş, yeni fetihler yapmışsa da başarılı olamamıştır. Bu dönem devletin iç ve dış savaşlar nedeniyle zayıflama sürecinin başlancı olmuştur (Sevim- Merçil 1995; 473-474, Turan 1971, 450-457; Ersan 2010, 65; Uyar, 2016, 419).

II. Keyhüsrev'in bastırdığı Konya dinarları, H. 635, 638 ve 642 tarihlidirler. Bu dönemden Konya ve Sivas darplı dirhem örnekleri de günümüze ulaşabilmiştir. Dirhemlerinde; tarihsiz örneklerin dışında, H. 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643 ve 644 tarihli Konya'da basılmış örnekler bulunur. Konya darplı felslerde ise H. 635, 636 ve 641 tarihlileri bilinmektedir.

Sikke No: 16

AV, 30 Dinar[6], II. Keyhüsrev, Konya, H. 635, 134,25 gr. 41 mm. (İAM-1109)[7]

Ön Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında ve aleyküm ila vahid la ilahe illa hüve el rahman el rahim ve mâ tevfîkî illâ billâh aleyhi tevekkeltu

Arka Yüz: El-İmam El-Mustansır Billah Emirü'l Müminin etrafında duribe haze'd -dinar bi-darü'l mülk Konya ömr ha Allahu beka malikha fi sene hams ve selasin sitte mie.

Sikke No: 17[8]

AV, Dinar, II. Keyhüsrev, Konya, H. 635, 4,48 gr. 21 mm. (Steve Album Auction 19, lot 490)

Ön Yüz: Ortada Es-Sultanü'l-a'zam, etrafında Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad bi-Konya

Arka Yüz: Ortada El-İmam El-Mustansır etrafında Billah Emirü'l Müminin fi sene hams ve selasin sittemie.

Sikke No: 18

AR, Dirhem, II. Keyhüsrev, Konya, H. 634, 2,96 gr. 23 mm. (KE-3033)

Ön Yüz: El-İmam El-Mustansır etrafında Billah Emirü'l Müminin, etrafında sene erba'a ve selasin ve sitte mie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya

Sikke No: 19

AR, Dirhem, II. Keyhüsrev, Konya, H. 644, 2,94 gr. 24 mm. (KE-3182)

Ön Yüz: Bismillahirrahmanirrahim, Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, etrafında fi sene erba'a erba'in sittemie

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Zıllullahi fi'l-alem Gıyasü'd-dünya ve'd-din Keyhüsrev bin Keykubad Kasimü Emiri'l-mü'minin , etrafında duribe haze'd -dirhem bi-medine Konya

6 Muhtemelen bir hükümdara hediye etmek üzere basılmış olmalıdır. Çünkü tedavül edecek boyutta nominal değere sahip bir sikke değildir.

7 Detaylı bilgi için bkz.Artuk 1949, 103-111.

8 Benzer örnek için bkz. W. Kazan 1983, 359.

Sikke No: 20

AE, Fels, II. Keyhüsrev, Konya, H. 635, 3,40 gr. 24 mm. (KE-2659)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid etrafında… hams ve selasin .....

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Keyhüsrev bin Keykubad en üstte bi-Konya.

Sikke No: 21

AE, Fels, II. Keyhüsrev, Konya, H. 641, 3,44 gr. 23 mm. (KE-1301)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid etrafında… sene ehad (erba'in sittemie)

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Keyhüsrev bin Keykubad en üstte bi-Konya.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminin nümismatik açıdan en dikkat çekici sikkeleri kuşkusuz İslamiyet'ten önce İran sikkelerinde rastlanılan aslan- güneş (Şir-i Hurşid) tasvirli kompozisyonun Anadolu'da ilk olarak kullanılmış olmasıdır. Sonraki dönemde Anadolu Selçuklu sultanlarınca sıklıkla kullanılacak olan bu tasvirle bezeli sikkeler, ilk kez Konya ve Sivas'ta darp edilmeye başlamıştır. H. 638 ve 641 tarihleri arasında kesintisiz olarak çok çeşitli varyantlarda/ tiplerde üretilmişlerdir. Bu sikkelerin Konya darplılarında nesih yazı, Sivas darplılarında küfi yazı / hat kullanılmıştır[9].

Aslan- güneş tasvirli bu sikkelerde, genel kompozisyon değişmez. Sultanın gücünü temsil eden aslan tasvirleri, şişkin göğüsleri, kabarık yeleleri ve güçlü ayaklarıyla yürür durumda resmedilmiştir. Fakat; aslanların tasviri (yele, kuyruk detayları), yönü (sağ- sol), güneşin ışınları, sikke üzerindeki boşluklara yerleştirilen yıldızlar ve yazı tiplerinde farklılıklar bulunmaktadır (İzmirlier 2009, 172-179). Bu betimlemenin sultanın Gürcü eşi Tamara'yı yansıttığına dair yorumlar yapılmıştır (Erkiletoğlu- Güler 1996, 122). Genel olarak, Aslan- güneş kompozisyonunun Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in arması olabileceği de düşünülmektedir. Sikkelerinde de gördüğümüz bu tasvir, sultanın baniliğini yapmış olduğu Antalya- Eğirdir kervan yolu üzerinde bulunan İncir Hanının ahır taç kapısında mimariye uyarlanmıştır (Öney 1970, 200).

Sikke No: 22

AR, Dirhem, II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, 3,00 gr. 22 mm. (KE-2741)

Ön Yüz: Aslan Güneş tasviri sağa doğru, etrafında El-İmam El-Mustansır billah emirü'l müminin duribe haze'd -dirhem bi-Konya.

9 Farklı örnekler için bkz.Broome 2011, 144-159., Hennequin 1985, 758- 762.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında sene seman selasin sitte mie.

Sikke No: 23

AR, Dirhem, II. Keyhüsrev, Konya, H. 641, 3,02 gr. 21 mm. (KE-4988)

Ön Yüz: Aslan Güneş tasviri sağa doğru, etrafında El-İmam El-Musta'asım billah emirü'l müminin.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında duribe haze'd -dirhem bi-Konya sene (rakamla) bir erba'in sitte mie.

İncir Han

H. 638 tarihinde Konya darplı çift aslan ve güneş tasvirli dinar, ilk kez; koleksiyoner, ressam ve hattat olan Behzad Butak tarafından tanıtılmıştır (Butak 1947,129). Sayın Yılmaz İzmirlier ise yayınında, bu sikkenin üzerinde "*el imam*" kelimesinin üst bölüme sıkıştırılmış olmasını gerekçe göstererek sikkenin orijinal olmadığını ileri sürmüştür (İzmirlier 2009, 166). Bugün ANS koleksiyonu, Yapı Kredi koleksiyonu ve 2011 senesinde Konya'da bir Selçuklu dinar definesinde bulunan örnek ile birlikte bu sikkeden üç örnek bilinmektedir. Konya'da bulunan Selçuklu sikke definesinin içinde gördüğümüz örneğin, definede yer alan II. Keyhüsrev, II. Keykavus ve üç kardeşler dönemlerine ait dinarlar ile birlikte bulunması nedeniyle orjinal olduğunu düşünmekteyiz.

Sikke No: 24

AV, Dinar, II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, 4,48 gr. 22 mm. (ANS-1962.126.2)

Ön Yüz: Çift Aslan ve Güneş Tasviri, etrafında El-İmam El-Mustansır billah Emirü'l Müminin duribe haze'd-dinar bi-Konya.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında sene seman selasin sittemie.

Sikke No: 25

AV, Dinar, II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, 4,47 gr. 22 mm. (Morton & Eden Auction)

Ön Yüz: Çift Aslan ve Güneş Tasviri, etrafında El-İmam El-Mustansır billah Emirü'l Müminin duribe haze'd -dinar bi-Konya.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn Keyhüsrev bin Keykubad, etrafında sene seman selasin sittemie.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in H. 644 M. 1246'da sefer sırasında ölümü üzerine önce büyük oğlu II. İzzeddin Keykavus tahta çıkarılmıştır[10]. Fakat Moğol güçlerinin izlediği bölme politikasını gören Emir Karatay devletin birliğinin bozulmaması adına II. Keyhüsrev 'in oğullarının saltanatı müşterek yönetmesini sağlamıştır. Böylece, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad'ın saltanatı ortak olarak yönettiği " Üç Kardeşler" adını verdiğimiz bir dönem başlamıştır (H. 647-655 / M. 1250-1257).

Bu dönemde, üç kardeşin adı yazılı sikkeler bastırılmıştır (Artuk 1972, 269-286). Dinarlarında darp yersiz örnekler dışında, Malatya, Sivas ve Konya darplıları bilinmektedir. Konya darphanesinde kestirilen dinarlar oldukça nadir olup H. 648, 650 ve 653 tarihlidirler. Konya darplı dirhemleri ise; H. 647'den 657'ye kadar kesintisiz darp edilmiştir. 3 Kerdeşler dönemi felslerinde genellikle darp yeri ve tarih yer almaz. Kamil Eron koleksiyonunda yer alan Konya darplı H. 647 tarihli fels oldukça nadirdir.

Sikke No: 26

AV, Dinar, 3 Kardeşler, Konya, H. 648, 4,50 gr. 25 mm. (ÖK)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, duribe haze'd -dinar fi sene seman erba'in sittemie bi-Konya.

Arka Yüz: Es-Selatinü'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus ve Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad benü Keyhüsrev berahin Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 27

AV, Dinar, 3 Kardeşler, Konya, H. 653, 4,36 gr. 25 mm. (Steve Album Auction 24, lot 348)[11]

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, duribe haze'd -dinar fi sene selas hamsin sittemie bi-Konya.

Arka Yüz: Es-Selatinü'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus ve Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad benü Keyhüsrev berahin Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 28

AR, Dirhem, 3 Kardeşler, Konya, H. 648, 2,98 gr. 21 mm. (KE-2807)

10 II. İzzeddin Keykavus'un Konya darplı H.644 tarihli dinarı ile H.642, 643, 644, 645, 646 ve 647 tarihli dirhemleri için bkz.Y. İzmirlier 2009, 212-214.

11 Diler 2009, 960.

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, duribe fi sene seman erba'in sittemie bi-Konya.

Arka Yüz: Es-Selatinü'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus ve Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad benü Keyhüsrev berahin Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 29

AE, Fels, 3 Kardeşler, Konya, H. 647, 2,92 gr. 20 mm. (KE-5398)

Ön Yüz**:** Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, duribe bi-Konya sene seb'a erba'in sittemie.

Arka Yüz: (Es-Selatinü'l- a'zam İzzü'd-dünya ve'd-dîn Keykavus ve) Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan ve Alaü'd-dünya ve'd-din Keykubad benü Keyhüsrev berahin Emirü'l-mü'minin.

Emir Karatay'ın ölümünden sonra II. İzzeddin Keykavus ikinci kez tek başına tahta çıkar. (H. 655-658 / M.1257-1260). Bu dönemde, Moğolların Anadolu valisi Baycu Noyan ile yapılan savaşta Selçuklu ordusu büyük bir yenilgi alır ve Konya Moğollar tarafından kuşatılır. II. Keykavus'un başta olduğu bu kısa sürede Konya'da darp edilmiş dinar ve dirhemlerden örnekler günümüze ulaşabilmiştir. Dinarlar, H. 653 ve 657, dirhemler ise H. 656 ve 658 tarihlidirler.

Sikke No: 30

AV, Dinar, II. Keykavus, Konya, H. 653, 4,45 gr. 24 mm. (ÖK)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid El-İmamü'l-Musta'sım billah Emirü'l-mü'minin, duribe haze'd -dinar fi sene selas hamsin sittemie bi-Konya.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Zıllullahi fi'l-alem İzzü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-feth Keykavus bin Keyhüsrev

Sikke No: 31

AV, Dinar, II. Keykavus, Konya, H. 657, 4,28 gr. 24 mm. (ÖK)

Ön Yüz: Bismillâhirrâhmanirrâhim[12] Kelime-i Tevhid, fi sene seb'a hamsin sittemie duribe Konya.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Zıllullahi fi'l-alem İzzü'd-dünya ve'd-dîn Ebu'l-feth Keykavus bin Keyhüsrev

12 "*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla*" anlamındaki bu ibare ile Anadolu darplı sikkelerde sadece Anadolu Selçuklu döneminde karşılaşırız. Sağıt 2012, 126.

Sikke No: 32

AR, Dirhem, II. Keykavus, Konya, H. 658, 3,00 gr. 22 mm. (KE 2789)

Ön Yüz: Ortada El-İzzetü lillah, etrafında Duribe bi-medine Konya fi sene sem'an hamsin sittemie.

Arka Yüz: Es Sultanü'l-a'zam İzzü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keykavus bin Keyhüsrev

II. İzzeddin Keykavus'tan sonra, Moğollarla birlikte vezir Pervâne Muîneddin Süleyman'ın desteği ile IV. Kılıç Arslan devletin başına getirilir (H. 660-664 / M. 1262-1266) Fakat Moğollar'ın Anadolu'da hakimiyetinin arttığı bu süreç vezir Pervâne'nin çıkarlarına ters düşen IV. Kılıç Arslan'ı öldürtmesiyle çok kısa sürer (Uyar 2016, 424).

IV. Kılıç Arslan döneminden günümüze Konya darplı H. 658, 661 ve 663 tarihli dinar örnekleri ile; Konya, Kayseri, Sivas, Gümüşpazar, Lulue, Madenşehir, Malatya, Erzincan, Antalya, Develi, Amid ve Amasya'da darp edilmiş dirhem örnekleri ulaşmıştır. Konya darplı dirhemler, H. 660- 664 tarihleri arasında kesintisiz darp edilmişlerdir. Bakır sikkelerde ise Maden darplı örnekler dışında darp yersiz örnekler de bulunmaktadır. Konya darplı fels örneği yoktur.

Sikke No: 33

AV, Dinar, IV. Kılıç Arslan, Konya, H. 661, 4,30 gr. 26 mm. (ÖK)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, duribe haze'd -dinar bi-medine Konya fi sene ehad (divani) sittin sittemie.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan bin Keyhüsrev burhan Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 34

AV, Dinar, IV. Kılıç Arslan, Konya, H. 663, 4,46 gr. 26 mm. (ÖK)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, duribe haze'd -dinar bi-medine Konya fi sene selas (divani) sittin sitte mie.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan bin Keyhüsrev burhan Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 35

AR, Dirhem, IV. Kılıç Arslan, Konya, H. 660, 2,94 gr. 22 mm. (KE 3215)

Ön Yüz**:** Kelime-i Tevhid, duribe bi-medine Konya fi sene sittin sitte mie.

Arka Yüz: Es-sultanü'l a'zam Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan bin Keyhüsrev burhan Emirü'l-mü'minin.

Sikke No: 36

AR, Dirhem, IV. Kılıç Arslan, Konya, H. 663, 2,92 gr. 22 mm. (KE 3733)

Ön Yüz: Ortada El-Minnetü lillah, etrafında duribe bi-medine Konya fi sene selas sittin sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-Muazzam Rüknü'd-dünya ve'd-dîn Kılıç Arslan bin Keyhüsrev.

Sultan IV. Kılıç Arslan'ın bertaraf edilmesinden sonra küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev Selçuklu tahtına çıkarılmıştır (H. 664-682 / M1266-1284). Vezir Pervâne'nin yine devletin yönetiminde etkisinin yoğun olduğu bu dönemde Mısır Memlüklü sultanları ile mücadele edilmiştir. Bu sırada Konya'nın güneyinde Larende ve Ermenek'te hüküm süren Karamanoğlu Mehmed Bey, karışıklıktan faydalarak Eşref ve Menteşe Beylerinin desteği ile Konya'yı istila etmiştir (Kaymaz, 1970, 171; Yasa 1996, 79; Uyar 2016, 429).

III. Keyhüsrev döneminden Konya ve Sivas'ta darp edilmiş olan dinar örnekleri bilinmektedir. Konya darplı dinarlar, H. 664, 666 ve 676 tarihlidirler. Dirhemleri Konya dışında Alaiye, Antalya, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Gümüşpazar, Kastamonu, Kayseri, Lulue, Madenşehir, Malatya, Sinop ve Sivas'ta darp edilmiştir. Konya darplı dirhemleri H. 663, 664, 666, 667, 668, 670, 674, 675, 676, 677, 681 ve 682 tarihleri arasında kesintisiz darp edilmiştir.[13] Bakır sikkelerde ise Sivas dışında darp yersiz örnekler bulunmaktadır. Konya darplı fels örneği yoktur.

Sikke No: 37

AR, Dirhem, III. Keyhüsrev, Konya, H. 663, 2,92 gr. 23 mm. (KE 3252)

Ö**n Yüz**: Kelime-i Tevhid, el-dinar[14] bi-medineti Konya fi sene selas sittin sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan

13 Örnekler için Mitchiner 1998,174; İzmirlier 2009,358-360.

14 Dinar kalıbı ile dirhem basılmıştır. Nadir bir örnektir.

Sikke No: 38

AR, Dirhem, III. Keyhüsrev, Konya, H. 667, 2,86 gr. 23 mm. (KE 5358)

Ön **Yüz:** Ortada El-mülkü lillah[15], etrafında duribe bi-medineti Konya fi sene seb'a sittin (divani) sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan

Karamanoğlu Mehmed Bey, İzzeddin Keykâvus'un oğlu olarak lanse ettiği "*Cimri*" lakabıyla anılan Siyâvuş'u "*Alâü'd-Dünya ve'd-din ve Ebu'l- Feth*" unvanlarıyla büyük bir tören ile Selçuklu tahtına oturtmuştur (H. 675-676 / M.1277-1278). Siyâvuş adına hutbe okutup sikke kestirilmiştir (İbni Bibi 1941, 290-294; Turan 1971, 561; Yasa 1996, 80; Uyar 2016, 430). Bir yıldan kısa süre tahtta kalan Siyavuş adına kestirilen sikkelerden Konya ve Lulue darplı az sayıda dirhem örneği günümüze ulaşabilmiştir.

Sikke No: 39

AR, Dirhem, Siyavuş, Konya, H. 675, 2,92 gr. 21 mm. (KE 5921)

15 " *Mülk (Devlet) Allah'ındır".*

Ön Yüz**:** Ortada El-minnetü lillah[16], duribe bi-medineti Konya fi sene (rakamla beş) seb'in sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Alaü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Siyavuş bin Keykavus

Sikke No: 40

AR, Dirhem, Siyavuş, Konya, H. 676, 2,86 gr. 23 mm. (KE 1826)

Ön Yüz**:** El-minnetü lillah duribe bi-medineti Konya fi sitte seb'in sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l azam Alaü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Siyavuş bin Keykavus

III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in M. 1284'te Moğollar tarafından öldürülmesi sonrasında yerine İzzeddin Keykavus'un oğlu II. Gıyaseddin Mesud geçirilmiştir (H. 681-697 / M. 1284-1297). Bu dönem, Moğol baskısı karşısında Türkmen beylerinin ayaklanmaları ve taht mücadeleleri ile devletin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın çöküntü içine girdiği bir dönemdir (Ersan 2010 138, Uyar 2016, 432).

II. Mesud döneminde darp edilmiş sikke örneklerinden Konya ve Sivas darplı dinarlar bilinmektedir. Konya dinarları H. 682 ve 685 tarihlidir.[17] Dirhemleri oldukça çeşitlidir. Konya darplı dirhemlerinde H. 682, 683, 685, 686, 688, 689, 690, 691, 693, 696 ve 697 darplı örnekler günümüze ulaşabilmiştir. II. Mesud döneminde basıl-

16 "*Minnet Allah'a dır*".

17 Örnekler için bkz.İzmirlier 2009, 400-401.

mış olan bakır sikkelerde, Sivas darplı bazı örneklerin dışında darp yeri ve tarih yer almaz. Fakat, Anadolu Selçuklularında en fazla ve çeşitli figürlü sikke örnekleri bu döneme ait bakır sikkelerdir. II. Mesud dönemi felslerinde karşılaştığımız figürler arasında insan yüzlü güneş, aslan- güneş, çift başlı kartal, ok atan süvari tasvirleri, yırtıcı kuş ve tavşan tasvirleri yer almaktadır[18]. II. Mesud'un ikinci saltanatı döneminde (H. 699-710 / M. 1299-1310) ise Konya darplı örnek bilinmemektedir.

Sikke No: 41

AR, Dirhem, II. Mesud, Konya, H. 682, 3,02 gr. 23 mm. (KE 6067)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, etrafında duribe Konya sene isna semanin ve sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Mesud bin Keykavus ebbede devletehu[19].

Sikke No: 42

AR, Dirhem, II. Mesud, Konya, H. 683, 2,92 gr. 24 mm. (KE 5944)

Ön Yüz: Kelime-i Tevhid, duribe bi medine Konya etrafında sene selas semanin sitte mie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-a'zam Gıyasü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Mesud bin Keykavus ebbede devletehu.

I. Gıyaseddin Mesud'un Gazan Han tarafından azledilmesinden sonra Selçuklu tahtına III. Alaeddin Keykubad çıkarılmıştır (H. 697-701/ M 1298-1302) Bu dönemden günümüze ulaşabilmiş Konya darplı H.697 ve 698 tarihli iki dirhem örneği bilinmektedir[20].

Sikke No: 43

AR, Dirhem, III. Keykubad, Konya, H. 697, 2,84 gr. 24 mm. (ÖK)

Ön Yüz: El-minnetü lillah, etrafında duribe medine Konya sene seb'a tis'in sittemie.

Arka Yüz: Es-Sultanü'l-azam Alaü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-feth Keykubad bin Feramurz.

SONUÇ

Selçukluların Anadolu'da egemen olduğu dönemde, fethedilen limanlar, yapılan ticari anlaşmalarla ülke iktisadi yönden zenginleşmiştir. Anadolu'da Türk döneminde Konya darplı ilk sikkeler de bu dönemde basılmıştır.

Sikke kestirmek, bir sultanın tahta çıkar çıkmaz adına hutbe okuttuktan sonra gerçekleştirdiği hakimiyet sembolleri arasında yer almaktadır. Anadolu

18 Örnekler için bkz. İzmirlier 2009, 460- 465.

19 *" Devleti ebedi, sonsuz olsun*"

20 Örnekler için bkz. İzmirlier 498-491.

Selçukluları kuruluşlarından yaklaşık 70 yıl sonra sikke darp ettirmeye başlamışlardır. İlk dönemlerinde Bizans ve diğer İslam devletlerinin sikkelerini kullanmışlardır. Bakır; fels, gümüş; dirhem ve altın; dinarın dışında ticaret sebebiyle yabancı paralar; solidus (Bizans altını), ducato (Venedik altını), florin (İtalyan altını) de ülke topraklarında kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu sultanları tarafından basılan sikkeler üzerinde, halifenin adı, bastıran sultanın adı ve unvanları dışında Kur'an'dan alınan çeşitli dua ve ayetlerden bazı bölümler yer almaktadır. Sikkelerin bazılarında darp yeri ve tarihleri kaydedilmişken, özellikle bakır sikkelerde (fels) darp yeri ve tarihin daha az yazılmış olduğunu görürüz. Bunun sebebi, bakırların dinar ve dirhemlere göre günlük alışverişlerde çok miktarda kullanılmaları ve genellikle şehir sınırları içinde kullanılmış olmalarıdır.

Anadolu Selçuklularının başkenti olması bakımından Konya son derece büyük öneme sahiptir. Selçuklular tarafından Konya'da kestirilmiş olan sikkeleri tanıtmaya çalıştığımız bu makalede, Selçuklu sultanları tarafından basılmış Konya darplı sikkeler kronolojik sıra takip edilerek belli başlı örnekler eşliğinde tanıtılmıştır. Anadolu Selçuklularının Konya'ya hakim olduğu dönemde H.573 ve 698 yılları arasında para basım faaliyeti sürmüştür. Başkent Konya'da sikke darp ettiren sultanlardan; II. Kılıç Arslan, I. Keyhüsrev, II. Süleymanşah, I. Keykavus, I. Keykubad, II. Keyhüsrev, II. Keykavus, 3 Kardeşler (II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan, II. Keykubad), IV. Kılıç Arslan, III. Keyhüsrev, Siyavuş, II. Mesud ve III. Keykubad dönemlerinden sikkeler çalışmamızda yer almıştır.

Konya darplı günümüze ulaşabilmiş, bilinen en erken Anadolu Selçuklu sikkesi II. Kılıç Arslan dönemine aittir. Anadolu Selçuklularında basılan ilk dinar da II. Kılıç Arslan tarafından H. 573/ M.1177 tarihinde Konya'da darp edilmiştir.

Selçukluların en parlak dönemleri I. Alaeddin Keykubad dönemidir. Bu dönemde, kervan yollarının düzenlenmesiyle ülkede ticaret ve zenginlik artmıştır. Buna bağlı olarak da sikke darbı da artmıştır. Günümüze ulaşan en fazla altın sikke / dinarlar da bu döneme aittir.

Konya darplı altın sikkeler; II. Kılıç Arslan, I. Keyhüsrev, II. Süleymanşah, I. Keykavus, I. Keykubad, II. Keyhüsrev, II. Keykavus, 3 Kardeşler (II. Keykavus, IV. Kılıç Arslan, II. Keykubad), IV. Kılıç Arslan, III. Keyhüsrev, II. Mesud ve III. Keykubad dönemlerindendir. Dinarlar çoğunlukla Konya ve Sivas'ta darp edilmişlerdir. Anadolu Selçuklularının altın sikkesi olan dinarların standart ağırlıkları 4.81 gramdır. Ancak günümüze ulaşabilmiş birçok örneğin ağırlığı 4,35 - 4,45 gr. aralığındadır (Tekin 2009, 182).

Gümüş sikkeler, özellikle H. 606 ile H. 696 arasındaki dönemde ağırlık bakımından benzer şekilde tutarlıdır. İncelenen örneklerde ağırlıklar 2,66 gr. Ile 2,81 gr. Arasındadır. Ortalama ağırlıkları 2,76 gr.'dır. II. Mesud ve III. Keykubad dönemlerine gelindiğinde dirhemlerin ağırlıkları 2,11 gr. – 2,22 gr. seviyelerine kadar düşmüştür.

Günümüze ulaşabilen bakır sikkelerde ise çok geniş bir ağırlık varyasyonu mevcuttur. Anadolu Selçuklu döneminde altın ve gümüş sikkelerin kendi aralarında tutarlılığı göz önüne alındığında, sultandan sultana bakır sikkelerin ortalama ağırlıklarındaki belirgin değişiklikler dikkat çekicidir. Örneğin II. Kılıç Arslan bakır sikkeleri ortalama 2,98 gr. iken Süleymanşah döneminde 6,66 gr'a çıkmış, II. Mesud döneminde ise ortalama 1,62 gr. seviyelerine kadar gerilemiştir (Broome 2011, 19-22). Üzerlerinde darp yerleri her zaman yazılmayan bakır sikkelerden Konya darplı felsler II. Keyhüsrev ve Üç Kardeşler dönemine aittir.

Anadolu Selçukluları döneminde Konya darplı sikkelerde yoğun olarak yazı tercih edilmiştir. Fakat; II. Süleymanşah ve II. Keyhüsrev dönemlerinde basılmış olan sikkelerde bazı figüratif unsurlara da rastlanmaktadır.

II. Süleyman Şah döneminde, dinar, dirhem ve fels tüm sikkelerin üzerinde Selçuklu 'da sevilerek ve sık kullanılan atlı süvari tasviri yer almaktadır. Başı haleli hükümdar at üzerinde, bir elinde üç çatallı topuz / mace tutar şekilde tasvir edilmiştir. II. Keyhüsrev'in sikkelerinde ise İslamiyet'ten önce İran sikkelerinde rastlanılan Aslan figürünün güneş motifi ile bir arada kullanıldığı bu kompozisyonla karşılaşırız. İlk kez II. Keyhüsrev döneminde gördüğümüz bu tasvirlere Konya darphanesi dışında II. Keykavus, III. Alaeddin Keykubad ve II. Mesud'un dönemlerinde basılmış sikkelerde de rastlanmaktadır. II.Keyhüsrev döneminden sonra sevilerek kullanılan "Şir-i Hurşit"- "*Aslan- güneş*" bu tasvir Selçuklu figürlü dirhemlerinin en bilinen tipini oluşturmuştur. Oldukça farklı modellerde darp edilmiş bu grubun, II. Keyhüsrev döneminde çift aslan ve güneş tasvirli daha az basılmış örnekleri de bilinmektedir.

Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikler dönemine ilişkin zengin sikke koleksiyonunu incelememe sunarak, bu çalışmada yayımlamama imkân sağlayan değerli koleksiyoner Sayın Kamil Eron'a ve koleksiyonda yer alan sikkelerin fotoğraflarını titizlikle çeken meslektaşım Sayın Gültekin Teoman'a teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

AE: Aes - Bronz

ANS: American Numismatic Society Collection

AR: Argentum - Gümüş

AV: Aureum – Altın

İAM: İstanbul Arkeoloji Müzesi

KE: Kamil Eron Koleksiyonu / İzmir

TY: Tarih yok

DY: Darp yeri yok

ÖK: Özel Koleksiyon

KAYNAKÇA

- AKSARÂYÎ Mahmûd b. Muhammed 1943, **Müsâmeretü'l-ahbâr**, çeviren: Osman Turan, Mogollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi, Ankara.

- ARTUK 1949, "Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev adına Kesilmiş olan değerli bir dinar", Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi, S.V, İstanbul, ss.103-111.

- BAYKARA Tuncer 2001, "*Konya*" DİA, C.26 İstanbul ss.182-187.

- ERSAN Mehmet 2010, **Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı**, Ankara.

- SÜMER Faruk 2009, "*Selçuklular*" DİA, C.36, İstanbul ss.380-384.

- TURAN Osman 2010, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**, İstanbul.

- YASA Azize 1996, **Anadolu Selçukluları Döneminde Türk- İslam Şehri olarak Konya**, Hacettepe Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

- ARTUK 1958, "*Abbasi ve Anadolu Selçukilerine ait iki eşsiz Dinar*", Annual of the archeological Museum of İstanbul, No.8 ss.44-46/86-87

- ARTUK İbrahim 1972, "*II. Keshüsrev'in Üç oğlu Adına Kesilen Sikkeler*", Malazgirt Armağanı, Ankara, s.269-286.

- ARTUK İbrahim,ARTUK Cevriye1971, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu, C.I, İstanbul.

- ASLAN Halide 2016, "S*elçuklular*" İslam Tarihi El Kitabı, Editör: Eyüp Baş, Grafiker Yayınları, Ankara.

- BAYKARA Tuncer 1998, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Konya.

- BROOME Michael 2011, **A Survey of the Coinage of the Seljuq of Rum**, London.

- BUTAK Behzad 1947, **XI, XII ve XIII.**

Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları, İstanbul.

- CAHEN Claude 1984, **Osmanlı öncesi Anadolu'da Türkler**, İstanbul.

- CAHEN Claude 1994, Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler, Çviren: Yıldız Moran, İstanbul.

- ÇAYCI Ahmet 2008, **Selçuklularda Egemenlik Sembolleri**, İstanbul.

- DİLER Ömer 2009, **İslâm Darp Yerleri**, C.II, İstanbul.

- ERKİLETOĞLU Halit, Güler Oğuz1996, **Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri**, Kayseri.

- GALİB İsmail 1309, **Takvim-i Meskukat-i Selçukiyye**, Konstantiniye.

- HENNEQUIN Gilles 1985, **Catalogue Monnaies Musulmanes**, Paris

- İbn Bibi 2007, **Selçukname,** çeviren: Mükrimin Halil Yinanç, İstanbul.

- İBNİ BİBİ 1941, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, çeviren: Nuri Genç Osman, F.N. Uzluk, Ankara.

- İZMİRLİER Yılmaz 2009, Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul.

- KAZAN William 1983, **The Coinage of William Kazan**, Beirut.

- KONYALI İ. Hakkı 1997, **Konya Tarihi**, Ankara.

- KUBAN Doğan 2008, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, YKY, İstanbul.

- MITCHINER Michael 1998, **The World of Islam**, London.

- ÖNEY, Gönül 1969, "Sun and moon rosettes in the shape of human heads in Anatolian Seljuk architecture". Anatolica, 3, 195-203.

- SAĞIT Betül 2012, Anadolu Darplı İslâmi Sikkelerde Yazı (1071-1402), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., İslam Tarihi ve Sanatları ABD, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- SEAR David R. 1974, **Byzantine Coins & Their Values**, London.

- ŞENTÜRK Şennur 2009, **Sikkeler Ne Anlatır? Ortaçağ Anadolu Sikkelerinde Simgeler ve Çok Kültürlülük**, YKY, İstanbul.

- SEVİM Ali, MERÇİL Erdoğan 1995, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara.

- SPENGLER William F. – SALES Wayne G.1992, **Turkoman Figural Bronze Coins and Their Iconography**, Vol. I, Wisconsin.

- TEKİN Oğuz 2009, "*Sikke*" DİA, C. 37, ss 179-184, İstanbul.

- TEOMAN Gültekin, EREK Üstün, OLCAŞ Erol 2009, **Anadolu Selçuklu Figürlü Dirhemleri (H.699-701 /M. 1299-1302),** İzmir.

- TURAN Osman 1956, **Türkiye Selçuklulaı Hakkında Resmi Vesikalar**, Ankara.

- TURAN Osman 2010, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti**, İstanbul.

- UYAR Mustafa 2016, "*Moğol İstilası Döneminde Selçuklular*", **Selçuklu Tarihi El Kitabı**, Editör: Refik Turan, Ankara, ss.409-440.

- http://www.eroncoins.com

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN BAŞKENTİ KONYA'DA ESNAF ÖRGÜTLENMESİ

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

ÖZET

Konya'yı 1071 Malazgirt Zaferi'nden kısa süre sonra başkent yapan Türkiye Selçukluları, burada eski Türk-İslam gelenekleri çerçevesinde esnaf örgütlenmesine gitmiş; daha sonra günün şartlarına göre esnaf teşkilatında değişiklik yapmıştır.

Başlangıçta esnaflar, Karahanlı Devleti'nde olduğu gibi ilk zamanlarda kurulan İğdişliğe bağlanmış; sonra Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'ın etkisiyle bunun yerini Fütüvvet Teşkilatı almıştır. Daha sonra bu örgüt evrilerek bir Türk kurumu olan Ahiliğe dönüşmüştür. Konya'da Selçuklulardan kalma İğdişlik ve Ahilik'le ilgili mimari eserler, Osmanlı dönemine kadar varlığını sürdürmüş; bu kurumların hatıralarını yaşatmışlardır.

Bu makalede, kuruluş tarihleri göz önüne alınarak önce İğdişlik, arkasından Fütüvvet daha sonra da Ahilik teşkilatları ayrı başlıklar altında incelenecek; bunlarla ilgili mimari eserler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İğdişlik, Fütüvvet, Ahilik, Konya.

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Öğretim Üyesi

CRAFTSMEN ORGANISATION IN KONYA, CAPITAL OF TURKEY DURING THE PERIOD OF THE SELJUKS OF TURKEY

ABSTRACT

The Seljuks of Turkey, who made Konya the capital city shortly after the Malazgirt Victory of 1071, went there to organise craftsmen in the frame of old Turkish-Islamic traditions; then changed the organisation of craft according to the conditions of the day.

In the beginning, craftsmen were tied to the first-established İgdişlik as it was in the Karahan State; then took its place in the Fütüvvet Organization with Abbasi Khalifa Nasser Lidinillah 's influence. Later, this organization evolved into a Turkish institution, Ahi community. Architectural works related to İğdiş and Ahi community which were from the Seljuks in Konya continued to exist until the Ottoman period; they have kept their memories alive.

In this article, taking into consideration the dates of establishment, firstly, İgdişlik, Futüvvet and then Ahi community organizations will be examined under separate titles; architectural works related to these will be emphasized

Key Words: İğdiş Community, Fütüvvet, Ahi Community, Konya.

GİRİŞ

Şehirlerin başta gelen kurumlarından birisi, o şehirde oturanların temel ihtiyaçlarını sağlayan, özellikle yiyecek ve giyecek problemlerini halleden esnaf teşkilatıdır.

Türkiye Selçuklu Devleti, Konya'yı başkent yaptıktan sonra burada eski Türk-İslam devlet geleneklerine uygun şekilde yapılanmaya gitmiş; zaman içinde günün şartlarına göre değişiklikler yapmıştır. Bunlardan birinin esnaf örgütlenmesi olduğu söylenebilir.

Türkiye Selçuklu Devleti kurulunca ortaya çıkan Konya'daki esnaf yapılanması, başlangıçta Karahanlılardaki gibi İğdişlik Teşkilatı şeklinde idi. Arkasından Abbasilerin etkisiyle bunun yerini Fütüvvet Teşkilatı almış; sonra bu örgüt evrilerek Ahiliğe dönüşmüştür. Bu makalede, kronolojik sıraya uyularak önce İğdişlik, sonra Fütüvvet, bundan sonra da Ahilik üzerinde durulacak; bugünkü esnaf örgütlenmesinin temellerinin nasıl atıldığına vurgu yapılacaktır.

I. İĞDİŞLİK TEŞKİLATI

Anadolu'da XI. yüzyılın son çeyreğinde kurulan Türkiye Selçuklu Devleti'nde esnaf teşkilatından söz açıldığında insanların aklına ilk olarak Ahilik gelir. Oysa aşağıda inceleneceği üzere, Ahiliğin temeli konumundaki Fütüvvet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yaklaşık 100 sene sonra, XII. yüzyılın son çeyreğinde Konya'da gündeme gelmiştir. Bundan önce, XII. yüzyılda başkent Konya'da Türk teşkilat tarihinde önemli denebilecek bir esnaf zümresi mevcuttu. Bunların kalabalık bir bölümü, saray ve şehir halkının ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü idi. Böyle olunca Konya esnafının daha ilk dönemde bile örgütsüz faaliyet gösterdiği düşünülemez. Kaynaklarda bahsedilen İğdişlik, Fütüvvet öncesi Konya'nın esnaf örgütü durumunda idi. Bunun için öncelikle İğdişlik üzerinde durulacaktır.

İğdiş sözcüğü, eski Türkçede "beslemek, yetiştirmek, terbiye etmek" anlamlarına gelmektedir. Karahanlılar döneminde (840-1212) "*iğdiş*", şehir halkının ve ordunun yiyecek ve mal ihtiyacını sağlayan görevlilere verilen isimdi. İğdişler, ordunun binek atı ve yük hayvanlarını yetiştirirler; süt, yün, yağ, yoğurt, peynir gibi temel gıdalar ile yaygı ve keçe gibi ev eşyalarını üretir veya ticaretini yaparlardı. XII. yüzyılın sonlarından itibaren XIII. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye Selçuklularında da görülen İğdişler, yukarıda söylenenlerin dışında vergi yazmak, vergi toplamak gibi mali işlerle de

uğraşırlardı. Türkiye Selçuklularında şehir toplumunun ekonomik faaliyetlerinde dayandığı dört temel unsurdan biri idi. Selçuklu sultanlarının tahta çıkma törenlerine sivil ve asker üst düzey devlet erkânının yanında, XIII. yüzyıl başlarında Ahilerle birlikte İğdişler de katılıyordu. Nitekim I. Alaeddin Keykubad'ın (1220-1237) Konya'da tahta çıkarılmasında, Ahiler gibi İğdişler de etkili olmuşlardır.

İğdişler, kentlerde asayişi koruyacak şekilde milis güç de oluştururlar, düşman saldırısı söz konusu olduğunda kent savunmasında askerlere yardım ederlerdi. Bu durumda askerî bir müfreze veya kentte düzeni sağlayan polis gücü görevi yapmış olurlardı. Şehirlerdeki esnafın temsilcisi sıfatıyla divan üyeliğinde bulunan İğdişbaşı, kentin yönetiminde en aktif görevli durumundaydı. Kendisi halkın ileri gelenleri arasından seçilmiş bir devlet memuru idi. Tüccarlara ve diğer şehirlilere vergi koyup toplama yetkisine sahipti. Bunun için İğdişler, görevlerinde daha çok bir devlet memuru gibi davranırlardı. Sayıları XIII. yüzyılın sonlarına doğru azalmış; onların yaptıkları görevleri Ahiler üstlenmişlerdir[1].

Eski Türk-İslam devletlerinde ve Türkiye Selçuklularında şehir halkını meydana getiren gruplar arasında İğdiş olarak adı geçen örgütün başında bulunan kişiye "*Emir-i* **İğdişan**", "*iğdişbaşı*", "*emirü'l-egâdişe*" denirdi.

Emir-i **İğdişan**, Türkiye Selçukluları'nda Ahiler tam olarak örgütlenmeden önce şehirlerdeki ticaret ve zanaat hayatını düzenlemekle görevliydi. Bunun için şehir merkezlerinin hemen hepsinde İğdişler ile bunların reisi olan Emir-i **İğdişan** bulunurdu. Emir-i **İğdiş**an, aynı zamanda şehir halkının devlet nezdinde en yüksek temsilcisiydi. Görevlerinin öneminden dolayı yetkileri büyüktü. Hükümdar ailesiyle yakın ilişkileri vardı. Bunun için şehzade ve sultanları kendi konağında misafir edip ağırlardı.

Görevleri arasında vergi toplama da bulunan Emir-i **İğdişan**, olağanüstü durumlarda şehir halkına önderlik yapardı. Düşman saldırısı karşısında ikamet ettiği şehirde savunma önlemleri alırdı. Devlete karşı isyan çıktığında kamu düzenini sağlamak için şehir halkını ayaklananlara karşı örgütlerdi. Konya şehir merkezinde adlarına türbe yaptırılan saygın emir-i iğdişanların bulunduğu bilinmektedir. **İğdişliğin XIII. yüzyıl sonlarına** doğru önemini kaybedip yerini Ahiliğin almasından sonra Emir-i **İğdişan**lık **görevi de ortadan kalkmıştır**[2].

Kısaca İğdişler, XII. yüzyılda Konya şehir merkezinde ikamet edenlerle Sultanın oturduğu saray başta olmak üzere ordunun gıda ve mal ihtiyacını sağlayan görevlilerdi. Bunlar gerektiğinde ticaret yapar, dışarıdan ihtiyaç olan mal ve eşyayı getirip satarlardı. Toplumun saygın kişileri arasında olduğu için Emir-i **İğdişan Türbesi,** Konya şehir merkezinde, en geç, XIII. yüzyılın ilk yarısında **İğdişlerin başı konumundaki ünlü bir kişi için yaptırılmıştır. Türbe, bitişiğindeki mescitle birlikte Fatih döneminde (1444-1446, 1451-1481) mevcuttu. Yapı, Kanuni devrinde (1520-1566) bile ayaktaydı. XVI. yüzyıl ortalarından sonra belgelerde adı geçmemektedir. Bunun** için yeri tespit edilememiştir[3].

II. FÜTÜVVET KURUMU

Yüksek erdemlere sahip, yiğitlikte ileri giden ehl-i Fütüvvet'e "*Fityan*" deniyordu. XIII. yüzyıl kaynaklarında bunların geçmişleri, İslamiyet'in ilk dönemlerine kadar götürülmektedir[4]. Claude Cahen, Fityan'ın Abbasiler devrinde Fütüvvet Teşki-

1 Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s.99-105,123; Rıza Kurtuluş, "İğdiş", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.24-25.

2 Yusuf Küçükdağ, "Emir-i İğdişan", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

3 Yusuf Küçükdağ, "Emir-i İğdişan Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

4 Mevlânâ Celâleddin, *Mecâlis-i Sab'a* (*Yedi Meclis*), (terc. Abdûlbâki Gölpınarlı), Konya 1965, s.89.

latına bağlandığını, bir esnaf örgütü sıfatıyla ortaya çıkmasının ise, Anadolu ve İran sahasında XIV. yüzyıldan sonra olduğunu yazmaktadır[5]. Oysa daha XIII. yüzyıl ortalarında, Anadolu Selçukluları'nda bulunan esnaf teşkilatının müntesipleri olarak algılandığı, devrin eserlerinden anlaşılmaktadır[6].

Anadolu'da adları XII. yüzyıl sonlarında çok sık geçen Fityan bir başkana bağlı olarak hareket ediyordu[7]. Daha sonra bunların Ahi başkanlarının emrine girdikleri görülmektedir[8]. Öyle ise başlangıçta ayrı ekol görünümündeki ehl-i Fütüvvet, daha sonra Ahiler'le birlik olmuşlardır. Bundan sonra Fityan, Ahiler'in yanında devlet protokolünde yer almaya[9], bulundukları kentlere düşman saldırısı söz konusu olursa savunmada Ahiler'le birlikte hareket etmeye başlamışlardır[10]. Bu kısa açıklamadan sonra Fütüvvet'in ortaya çıkması ve Anadolu'da yayılması üzerinde durulacaktır.

Fütüvvet, İslam âleminde ikinci bir tasavvuf yolu olarak ortaya çıkmış; X. yüzyıldan itibaren bu konuda eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö.1021) bunların öncüleri olup, onun *Kitâbü'l-Fütüvve* adlı eseri, Süleyman Ateş tarafından Türkçeye *"Tasavvufta Fütüvvet"* adı ile tercüme edilmiştir[11]. Sülemî, bu eserinde Fütüvvete dair diğer tarikatlardan farklı görüşler ortaya koymuş; Fütüvvet ehlinin dünyayı ihmal etmemesi, dünya nimetlerinden meşru ölçüler dâhilinde yararlanması gerektiğine örneklerle vurgu yapmıştır[12]. Onun başka eserleriyle şekillendirmeye çalıştığı Fütüvvet, dindarlığı bununla birlikte hayatla iç içe olmayı, yani çalışmayı esas almayı hedefleyen bir tasavvuf akımı olarak XII. yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'da yayılmaya başlamıştır.

Fütüvvetten ilk defa bahseden Cafer es-Sâdık bu kavramı, "*ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir*" diye tanımlamıştır. İslamiyetin farklı yorumu kabul edebilecek bu anlayış, Ahilik adıyla en geç XIII. yüzyılın başlarında, Konya'da oturan dönemin Selçuklu Sultanı ile devlet adamlarından destek görmüş ve resmî bir esnaf kurumu olarak örgütlenmesi sağlanmıştır.

Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah (1180-1225), tasavvufi çevrelerde ortaya çıkan F**ütü**vvet kurumunu, XII. yüzyılın son çeyreğinde kendine bağlamak suretiyle devletin resmî bir kurumu yaptı. Bunun için Bağdat'ta **Fütüvvet erkânı üzere Fütüvvet ehli** reisinin elinden elbise giymiş ve merasimle teşkilata dâhil olmuştur. Halife'nin amacı, o zamana kadar gayriresmî faaliyet gösteren F**ütüvvet kurumuna re**smî bir statü vererek bu teşkilat**ın siyasi desteğini kazanmaktı. B**u işi ger**çekleştirirken dönemin meşhur sofisi Şehabeddin** Sühreverdî'den **(ö.1234) geniş çapta** faydalanmıştır.

Nasır Lidinillah, fütüvvet kurumuna yeni bir düzen verdikten sonra diğer Müslüman hükümdarlara yolladığı elçiler aracılığıyla onları da teşkilata dâhil ederek kendi otoritesi altında toplamaya başladı. Bu sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında bulunan I. İzzeddin Keykâvus'a (1210-1219) **Şehabeddin** Sühreverdî'nin başkanlığında bir elçilik heyeti göndererek onu Fütüvvet Teşkilatına kattı. **Böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkimiyet sahası içindeki Anadolu'da Fütüvvet ilkelerini esas alan Ahilik T**eşkilatı'nın temelleri atılmış oldu[13].

5 Claude Cahen, İslâmiyet, (terc. Esat Mermi Erendor), Ankara 1990, s.147.

6 Sultan Veled, İbtidâ-*nâme*, (terc. Abdûlbâki Gölpınarlı), Ankara 1976, s.372.

7 İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye,* (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956, s.32.

8 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.585.

9 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.230.

10 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.528, 704.

11 es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, (terc. Süleyman Ateş), Ankara 1977.

12 es-Sülemî, *aynı eser*, s.33.

13 Abdürrezzak Tek, "Fütüvvet", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.425-427.

III. AHİLİK

Ahilik Teşkilatı'nın kurulduğu tarih hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. C. Cahen'in, Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un Halife Nasır Lidinillah tarafından düzenlenmiş biçimiyle Fütüvveti uygulamaya özen gösterdiği ve bunun ilk etkilerinin başkent Konya'da görüldüğü yönünde tespitleri vardır[14]. F. Taeschner de Fütüvvet'in İzzeddin Keykâvus zamanında Anadolu'ya girmesinin, bu Sultanın isteği ile olduğuna işaret etmektedir[15]. Mikâil Bayram, bunlardan farklı olarak Ahiliğin ilk defa 1205'te Kayseri şehrinde Ahi Evran tarafından kurulduğunu, bu zatın daha sonra Anadolu'da Ahiler'in hamisi olan I. Alaeddin Keykubad döneminde Konya'ya gelerek Ahiler'i teşkilatlandırdığını ileri sürmektedir[16]. Oysa dönemin kaynaklarında Ahilerin ve Ahi reislerinin 1205'ten önce de Konya'da bulunduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Nitekim Sultan Rükneddin (1196-1203) ile I. Gıyaseddin (1204-1211) arasındaki taht mücadelesinde Konya Ahileri ve Ahi reisleri, Gıyaseddin tarafını tuttular, Rükneddin'e bağlı ordunun Konya şehrine girmesini önlemek için aylarca direndiler[17]. Ayrıca, Kayseri'de oturmakta olan İzzeddin Keykâvus'un ölümünden sonra I. Alaeddin Keykubad, tahta oturmak üzere Konya'ya gelirken Obruk Hanı'nda onu karşılayan protokol arasında Ahiler de bulunuyordu[18]. I. Alaeddin Keykubad'ın tahta çıkması üzerine Halife Nasır Lidinillah tarafından elçi olarak gönderilen Şehabeddin Sühreverdî'yi Aksaray yolu üzerindeki Zincirli Menzili'nde karşılamaya giden Konya'nın ileri gelenleri arasında Ahiler de mecvut idi[19].

Dönemin kaynaklarının, Konya'da Ahiler ve Ahi başkanlarının 1200'lerin ilk yıllarında varlığından söz ettiğine bakılırsa, M. Bayram'ın iddia ettiğinden farklı olarak Sultan Rükneddin'in saltanatından (1203) önce bunların Konya'da organize oldukları söylenebilir. Nasır Lidinillah, 1182 yılında Fütüvvete girdikten[20] hemen sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nde Fütüvvet birliğini kurma yönüne gittiği ve bunun etkilerinin kısa sürede başkent Konya'ya yansıdığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Konya'da Fütüvvet örgütlenmesini, Kayseri'den evvel, 1200'lerden önceye götürmek gerekmektedir. Fütüvvet'in Konya'da Ahi teşkilatı olarak örgütlenmesinin, XII. yüzyılın sonlarında olduğu söylenebilir. Çünkü Konya'nın ilk Selçuklu Debbağhanesi'nde Ahi Evran'ın bir debbağhanesi bulunmaktadır[21]. Böyle olunca Ahiliği Konya'da örgütleyen Ahi Evran'ın Konya'ya geliş tarihi şimdiye kadar kabul edildiği gibi 1227'de değil, surların inşa edildiği 1221'den çok önce, muhtemelen en geç XIII. yüzyılın ilk senelerindedir.

Fütüvvet Teşkilatı'na bağlı olarak kurulan Ahilik, o dönemde Türklere has zevk ve kabiliyete uygun şekilde teşekkül etmiş; kısa sürede debbağ esnafının örgütü haline gelmiştir. Çalışma şekli itibariyle, Ahi Şecerenameleri ve Ahi Fütüvvetnamelerinde belirlenen iş ve ahlak disiplini ile şeyh, usta, kalfa, çırak hiyerarşisi içinde çalışmayı ibadet hâline getiren fertlerin oluşturduğu bir teşkilat olmuştur. Mensupları birbirlerine Arapça "kardeşim" demek olan "Ahi" diye hitap etmeleri, ya da kardeşçe muamelede bulunmalarından ötürü bunlara "Ahi" denmiştir. Bunun için örgüte de Ahilik adı verilmiştir.

---

14 *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (terc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s.197.

15 "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, XV/1-4 (Ekim 1953-Temmuz 1954), s.3-32.

16 Mikail Bayram, *Ahî Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s.81-85.

17 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.32-33.

18 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.120.

19 İbn Bîbî, *aynı eser*, s.230.

20 Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Konya 1981, s.23-24; Bayram, *aynı eser*, s.21-27; Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, s.261-263.

21 *KŞS*. no. 20, s.141.

1) Ahilikte Temel Kurallar

Ahiliğin esasları olan ahlaki ve ticari kurallar Fütüvvetnamelerde yazılıdır. Teşkilata girmek isteyen kimse, öncelikle Fütüvvetnamelerde belirtilen dinî ve ahlaki esaslara uymak zorundaydı. Fütüvvetnamelere göre teşkilat üyelerinde bulunması gereken vasıflar; vefa, dayanışma, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, kanaatâr ve affedici olma idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise teşkilattan atılmayı gerektiren sebeplerdi. Ahiliğe giriş, şerbet içmek, şed veya peştamal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmekteydi. Ahilik bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşmaktaydı. Çıraklar, bir usta yanında mesleklerini çok iyi öğrenir, Ahi müessesesinden törenle icazet aldıktan sonra dükkân açarlardı. Esnaf ve dükkân sayıları, iş aletleri ve tezgâhlar sınırlandırılmış idi. İhtiyaca göre mal üretimi de esastı. Şehirde bulunan Ahilerin yöneticisi durumundaki kişiye "*Ahi Baba*" denirdi. Ahi babalar, Kırşehir'deki Ahi Evran Tekkesi'nde görev yapan şeyhe bağlı olarak çalışırlardı. Sanat erbabı içinde en saygın kişi, seçimle teşkilatın reisi olur, kendisine "*Kethüda*" denilirdi. Bunların sanat erbabı üzerinde bir tarikat şeyhi gibi nüfuzları vardı. Bundan başka esnaf arasında düzeni sağlayan "*yiğitbaşı*" adı verilen ikinci bir görevli bulunurdu[22].

2) Ahi Evran ve Konya

Asıl adı Şeyh Nasırüddin olan Ahi Evran, Horasan taraflarında yetişmiş bir Türk'tür. Muhtemelen XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya gelmiş, debbağ esnafını Konya'da Ahilik adı verilen teşkilatın çatısı altında toplamıştır[23].

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya 1221'den önce yerleştiği tahmin edilen Ahi Evran'ın buraya gelme sebebi, Selçuklu Sultanı ile buna bağlı üst düzey devlet yöneticilerinin desteğini sağlamak olmalıdır. O, Konya'da Ahi Teşkilatı'nı güçlendirme çalışmaları yanında esas mesleği olan debbağlığı da bizzat icra etmiştir. Ahi Evran'ın ikinci sur yapılmadan önce Konya Debbağhanesi olan ve yenisi yapılınca İç Debbağhane adını alan yerde bir debbağ dükânı vardı[24]. Bu dükkân, Ahi Evran, Konya'dan Kırşehir'e göç ettikten sonra 1242'de inşa edilen Sırçalı Medrese'nin vakfı haline getirilmiştir[25].

3) Ahi-Mevlevi Münasebetleri

Bilindiği üzere mutasavvıflar, eskiden kendilerine inananlarla birlikte, varlıklı kişilerin yaptırdığı ve vakıflar tahsis ettiği tekke ve zaviyelerde faaliyette bulunuyorlardı[26]. Oysa Ahilik, bu anlayıştan farklı olarak onurla yaşamak için üyelerinin bir meslek veya sanata sahip olması esasını kabul etmiş[27], bunu toplumda yaymaya çalışmıştır. Ahiler, ehl-i tasavvuf gibi dindarlığa da son derece önem vermişler; kendilerine ait zaviyelerde faaliyet göstermişlerdir. Bu yeni yapılanma şekli, başkalarının imkânlarıyla hayatlarını devam ettiren mutasavvıfları rahatsız etmiş, Ahiler'le mücadeleye başlamışlardır. Özellikle Konya'da XIII. yüzyılın ilk yarısında dinî hayata hâkim durumdaki Mevleviler, Ahiler ortaya çıkıp zaviyelerde teşkilatlanmaya başlayınca, bundan memnun kalmamışlar; iki grup arasında bu yüzden birtakım tatsız olaylar yaşanmıştır. Eflâkî'nin eserinde yer yer değindiği Ahi-Mevlevi mücadelesi[28], değişik kaynaklar kullanılarak M. Bayram tarafından detaylı olarak ortaya konmuştur[29].

---

22 Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA*, I, İstanbul 1998, s.540-542.

23 Ahî Evran'ın hayatı için bk. İlhan Şahin, "Ahî Evran", *DİA*, I, İstanbul 1988, s.529-530.

24 *KŞS*. no.20, s.141.

25 İbrahim Hakkı Konyalı, Âbideleri *ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s.890-898.

26 Geniş bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatür Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *VD*, S.2 (1942), s.279-386.

27 Çağatay, *aynı eser*, s.94.

28 *Menâkibü'l-Arifin*, (yay. T. Yazıcı), I, Ankara 1976, s.558; II, Ankara 1980, s.758.

29 "Anadolu Selçukluları zamanında Ahi teşkilâtının Kurulu-

Ahilikle Mevlevilik Konya'da hemen aynı dönemde ortaya çıkmış, farklı anlayışta iki ayrı fikir akımıdır. Toplumda yer edinmek amacıyla Ahilerle Mevleviler, değişik sebeplerle zaman zaman mücadele etmişlerdir. Bunun temelinde, adı geçen iki tasavvufi akımın temsilcilerinin arasındaki fikir ayrılığı yatmaktadır. Mevleviliğin temeli durumundaki Kübreviyye'nin kurucusu Şeyh Necmüddin-i Kübra (ö.1221) ile Ahiliğin kuruluşunda rol oynayan Fütüvvet şeyhlerinden Evhadüddin-i Kirmanî'nin (ö.1238) farklı dünya görüşleri sebebiyle daha Horasan'da iken birbirleriyle anlaşamadıkları bilinmektedir. Sözü edilen fikir ayrılığının sonra Konya'ya taşındığı görülmektedir. Nitekim Mevleviliğin kurucusu Mevlâna'nın (ö.1273), babası Sultan Bahaeddin Veled'in (ö.1231) şeyhi Necmüddin-i Kübra gibi, Fütüvvet Şeyhi Evhadüddin-i Kirmanî'ye karşı tavır aldığı, onun hâl ve hareketlerini beğenmediği, Eflâkî'nin anlattıklarından anlaşılmaktadır[30]. Bilindiği üzere Evhadüddin-i Kirmanî, daha sonra Fütüvvet Teşkilatı'nı kurmak için Konya'ya gönderilmiş[31]; Horasan'da Necmüddin-i Kübra gibi, Konya'daki faaliyetlerinden dolayı Mevlâna ona hiçbir zaman iyi gözle bakmamıştır. Konya'da Fütüvvet Teşkilatı'nı kurma çalışmalarından rahatsız olan Mevlâna, Şeyh Evhadüddin için çevresindekilere: *"Evhadüddin, dünyada kötü bir miras bıraktı. Bu kötü mirasın ve bu kötü mirasla amel edenin günahı onun boynuna"*dır demiştir[32].

4) **Mevlâna'dan Sonra Ahi-Mevlevi İlişkileri**

Ahiler'le Mevleviler arasındaki ilişkiler, Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin ölümünden sonra yumuşamış; bu ortamda Sultan Veled (ö.1312), *Divan* adlı eserinde yer yer Ahi ileri gelenlerini övmüş; Ahiler'in iyilikleri ve meziyetlerini mübalağalı bir şekilde dile getirmiştir[33]. Bu olumlu ve yapıcı adımlar, Ahi-Mevlevi yakınlaşmasına alt yapı oluşturmuş görünmektedir. Bununla birlikte bazı siyasi olaylar, daha sonra Ahi-Mevlevi münasebetlerinin tekrar bozulmasına sebep olmuş; Mevleviler, bundan maddi olarak yararlanmışlardır.

Türkiye Selçukluları'nın son dönemlerinde, adı siyasi platformda yeni duyulmaya başlayan Karamanoğulları ile Konya Ahileri arasındaki ilişkiler, Cimri olayında (1277) normal iken[34] daha sonra bozuldu[35]. XIV. yüzyıl başlarında bile durumun düzelmediği anlaşılmaktadır. Nitekim 1307'de Konya'ya gelen Karamanoğlu Yahşi Bey (1311-1314), Ahiler'in başı Ahi Mustafa ile çevresindekileri kalenin şimdiki Beşyol mevkiinde bulunan Ertaş Kapısı'na asmıştır[36]. Karamanoğulları ayrıca birçok Ahi mülküne el koyarak kendilerini destekleyen Mevleviler'e vermiştir. V. A. Gordolevski'ye göre Meram ile Dere köyü arasındaki Ahiler'e ait arazi bundan sonra Mevlevi vakfı hâline getirilmiştir[37]. 1490 tarihli bir Mevlevi vakfiyesinde Meram-Dere'deki Ahi İlyas değirmeninin Mevlevi vakıfları arasında gösterilmesi[38], Gordolevski'nin bu görüşünü doğrulamaktadır.

Tüm olumsuz gelişmelere rağmen Ahiler, XIV. yüzyılda Konya'da bazı tekke ve zaviyeler ile vakıflara sahip olmuşlardır. İbn Battuta 1333'te Konya'ya geldiğinde şehrin en büyük zaviyesi, Ahi olduğu bilinen ve aynı zamanda Konya'nın ka-

şu ve Gelişmesi", *Kelime Dergisi*, Konya 1986, s.3-4.

30 Eflâkî, Âriflerin *Menkıbeleri*, (terc. Tahsin Yazıcı), I, İstanbul 1973, s.410; II, s.77-79.

31 Bayram, *aynı eser*, s.29-37.

32 Eflâkî, *aynı eser*, I, s.410-411.

33 Sultan Veled, *Divan*, (yay. F. Nafiz Uzluk), İstanbul 1941, s.150-152,227,371,453.

34 İbn Bîbî, *aynı eser*, II, s.205, 209-210.

35 İbn Bîbî, *aynı eser*, II, s.212-213,215.

36 Konyalı, *aynı eser*, s.146.

37 "Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller", *Konya Mecmuası*, S.18-19 (1938), s.1057-1058.

38 Yusuf Küçükdağ, "Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na Dair İki Mevlevî Vakfiyesi", *VD.*, S.23 (1994), s.82.

dılığını da yapan İbn Kalemşah'a ait olanı idi[39]. II. Bayezid döneminde (1481-1512) yaptırılan vakıf tahririnde "*Vakf-ı Ahî"* başlığı altında Ahi vakıflarının sayılması ile bu vakıfların mütevellilerinin Ahi olması[40], Ahilerin Konya'da XV. yüzyılda bile vakıflarının bulunduğunu göstermektedir.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen Ahiler'le Mevleviler arasında diyaloğu sağlamak amacıyla Ahiler, gayret göstermiş olmalıdırlar. Nitekim Konyalı Ahiler'in XIV. yüzyılın ilk yarısında Mevleviler gibi Hz. Ali'ye silsilelerini dayandırdıkları, böylece onlara benzemeye çalıştıkları görülmektedir. İbn Battuta, Ahiler'den Konya Kadısı İbn Kalemşah'ın çok sayıda öğrencisinden bahisle bu Ahi grubunun "*fütüvvette senedi Emîrü'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Talib* (r) *hazretlerine muttasıl olur*" demektedir[41]. Bu durum, Mevleviler'e sempatik görünmek için Ahiler'in olduğundan fazla Hz. Ali'ye bağlı görünmek istediklerine işaret etmektedir.

Sağlanan uzlaşma sonucunda Ahiler sadece esnaf olma çabasını bırakmışlar; Mevleviler gibi ilim ehliyle de yakından ilgi kurmuşlardır. Bu vesileyle Konya'da birçok Ahi devlet ve ilim adamı yetişmiş, bunlar, aşağıda değinileceği üzere Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuşlardır. İlk Osmanlı kadısı ve Osman Bey'in (1302-1324) kayın babası Şeyh Edebalı (ö.1326) ile ilk Osmanlı vezirlerinden Çandarlı Kara Halil Paşa (ö.1387) ve ikinci Osmanlı müftüsü Dursun Fakih (ö.1326), Osmanlı Beyliği'ne göç eden Konyalı Ahiler'dendir[42].

Ahiler'in Mevleviler'le yakın ilişkileri, Osmanlılar'ın Konya'yı topraklarına katmasından (1467) sonra daha da gelişmiştir. XV. yüzyılın sonlarında Ahiler'le Mevlevileri artık yanyana görmekteyiz. 1501 tarihli bir Mevlevi vakfiyesine dönemin önemli Mevlevi simalarından Divane Mehmed Çelebi (ö.1544-1547 arası) ile birlikte Ahi oğullarından Ahi Ali oğlu Mehmet Çelebi ve Ahi Evliya oğlu Lütfi şahit olarak imza atmışlardır[43]. Yine 1509 tarihli bir Mevlevi vakfiyesi olan Abdürrezzak oğlu Emir İshak Bey vakfiyesinde de Ahi oğlu Mehmet Çelebi adlı biri şahit olarak bulunmaktadır[44]. Konyalı, 1476 tarihli vakıf tahriri sırasında bu zatı Şems Zaviyesi'nin zaviyedarı olarak tespit etmiştir[45]. Yukarıdaki örnekler, Ahilerle Mevlevilerin bazı zaviyeleri ortak kullandıklarına işaret etmektedir ki, bu durum zamanla Mevlevilerin de Ahiler'den etkilenmesine yol açmış, bazı Mevlevi ileri gelenleri Ahiler gibi üretime yönelik iş yerlerine sahip olmuşlardır. Nitekim Mevlâna Dergâhı Postnişini Seyyid Abdurrahman Efendi oğlu Seyyid Şeyh Hacı Mehmet Ârif Efendi, 1143/1730 yılında, Konya'da Keçeciler Çarşısı'ndaki birçok keçeci dükkânını satın alarak[46] Konya'nın keçe imalatını geniş çapta eline geçirmiştir.

IV. KONYA'DA AHİ ZAVİYELERİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nde mutasavvıflar gibi sanat ehlinin bağlı bulunduğu Ahiliğin örgütlenme merkezi de tekke, zaviye ve hânkahlardı. Doğal olarak Ahi Evran, Konyalı Ahiler'i bir merkezde toplama düşüncesiyle şehrin ilk Ahi zaviyelerini kurmuştur[47]. Mevlevi menkıbecisi Eflâkî'nin anlattıklarına bakılırsa Konya, XIII. yüzyılın ilk yarısında Ahiliğin merkezi durumunda idi. Konya Ahileri'nin tekke, zaviye ve hânkahlardaki ilk örgütlenmelerinin, I. Alaeddin Keykubad dönemin-

39 *Seyahatnâme*, (terc. Mehmed Şerif), I, İstanbul 1333-1335, s.322.

40 Konyalı, *aynı eser*, s.148-149.

41 *Aynı eser*, s.322.

42 Bunlar için bk. Mecdi, *Tercüme-i* Şakaik-*i Numaniye*, (yay. Abdulkadir Özcan), İstanbul 1989, s.20-21; Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, III, İstanbul 1306, s.2072; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982, s.173-177; Münir Aktepe, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *DİA*, VIII, s.214-215.

43 Küçükdağ, *aynı makale*, s.82, 88.

44 Konyalı, *aynı eser*, s.937.

45 *Aynı yer*.

46 *KŞS.* no.52, s.19,119,129 vd.

47 Baykara, *aynı eser*, s.98.

de, bu Sultanın desteğiyle olduğu bilinmektedir. Ahiler, tekke ve zaviyelerde bir taraftan Fütüvvet kuralları çerçevesinde iktisadi hayatı düzenliyorlar; diğer taraftan tasavvufi düşünce doğrultusunda şeyh-mürit ilişkilerini sürdürüyorlardı.

Konya şehrinde XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren inşa edilmiş sekiz adet Ahi zaviyesi tespit edilmiş olup bunlar, aşağıda ayrı başlıklar altında alfabetik sıraya göre incelenecektir.

1) Ahi Ali Tekkesi

Ahi Ali Tekkesi, Konya surunun Darı/Deri kapısı dışında, günümüzde Uluırmak Hoca Ali Mahallesi olarak bilinen yerdeydi. Şu anda burada Ali Hoca Mescidi bulunmaktadır. Konya'da Osmanlı hâkimiyetinden kısa bir süre sonra, Ahi Ahmet ile oğlu Ahi Ali tarafından inşa ettirilmiştir. Araştırmacılar, Ahi Ali Tekkesi'yle Şerefşahoğlu Mes'ud Hânkahı'nı karıştırırlar. Nitekim Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Ali Hoca Mescidi'nin avlu kapısının üstünde bulunan bir kitabeye dayanarak bu mescidin yerinin Şerefşahoğlu Mes'ud Hânkahı'na ait olduğunu, Hoca Ali'nin sonradan buraya vakıflar tahsis ettiğini iddia etmektedir. Oysa aynı tarihlerde "*Hânkah-ı Şeref Mes'ud*" da ayrıca mevcut olup bu tarikat yapısı, II. Bayezid ve Kanuni'nin yaptırdığı vakıf tahrirlerinde "*nefs-i Konya*" yani Konya surunun içinde, şehir merkezinde gösterilmiştir. Ahi Ali Tekkesi'yle ilgili kayıtta ise Konya merkezinde bulunduğuna işaret eden herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. O hâlde Konya suru dışında Ali Hoca Mescidi'nin bulunduğu yerdeki tekke Şerefşahoğlu Mes'ud Hânkahı'ndan ayrı, Ahi Ali adına kaydedilen bir Ahi yapısıdır.

Ahi Ali Tekkesi'nin XVII. yüzyıldan sonra adı belgelerde geçmemektedir. Bu durum, tekkenin artık 1600'lü yıllarda faal olmadığına işaret etmektedir. Ancak mescit bölümü, mimarisi değişerek Ali Hoca Camii olarak günümüze kadar gelmiştir[48].

48 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Ali Tekkesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.43.

2) Ahi Evran Zaviyesi

Konya Debbağhanesi'nde bulunduğu için Debbağhane Tekkesi de denen Ahi Evran Zaviyesi'nin inşa tarihi bilinmemektedir. Osmanlı döneminde tespit edilebilen en erken belge, 22 Rebiyülevvel 1081/9 Ağustos 1670 tarihli bir Şeriye *Sicil* kaydı olup buna göre, Konya›daki Ahi Evran Zaviyesi'nin inşa tarihini 1660'dan öncelerde aramak gerekmektedir. İhtimal, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmıştır.

Ahi Evran Zaviyesi'nin birçok vakfı bulunmakla birlikte şimdiye kadar sadece 2 Recep 1097/25 Mayıs 1686 tarihli Emrullah kızı Hâcce Âsiye Hatun'un bir vakfiyesi tespit edilebilmiştir[49]. Girişi Arapça, diğer bölümleri Türkçe olup bunun-

Belge :1 Konya Ahi Evran Zaviyesi vakfiyesi.

49 *KŞS*. no.31, s.80.

la Konya'nın Zincirlikuyu Mahallesi'nde bulunan bir örtme, ihata duvarı ile çevrili ağaçları bulunan bir avlu, bir su kuyusu, bir bab ev ile birlikte sekiz tahta ve "*aydenk*" denen iki hark bağ, Konya'daki Ahi Evran Zaviyesi'ne vakfedilmiştir.

Vakfedilen gayrimenkullerden elde edilen gelirle, her sene Ahi Evran Zaviyesi'nde, Aşure Günü'nde okutulacak olan Mevlidi dinlemek için toplanan Müslümanların fakirlerine yemek yedirilecektir (Belge: 1).

Ahi Evran Zaviyesi, geniş ve boş bir sahada yaptırılmıştır. 2 Şevval 1149/3 Şubat 1737 tarihinde Konya Debbağhane Tekkesi'nin yakınında "*toprak depe*" ve "*Debbağhane havlısı*" bulunuyordu. 1926 yılı kadastral çalışmalarına göre Ahi Evran Tekkesi, kerpiç bina idi. Bunun içindeki bir oda halk arasında Ahi Evran Türbesi olarak biliniyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Debbağhane Mahallesi'nde, 1877'de tedrisata başlayan Fevziye Medresesi'nin bitişiğinde idi. 1930'lu yıllarda medrese ile birlikte yıktırılarak arsası üzerine İsmet Paşa İlkokulu yaptırılmıştır.

Ahi Evran Zaviyesi, İsmet Paşa İlkokulu'nun solundaki boşluğun kuzeyinde, şu anda mevcut olan elektrik trafosunun bulunduğu yerde idi (Fotoğraf 1). Avlusuyla birlikte 864 m^2 genişliğinde bir sahaya oturuyordu. Konya Kadastro Heyeti'nin hazırladığı 24.4.1931 tarih ve 495/102 sayılı tutanağa bakılırsa, Ahi Evran Zaviyesi'nin sokağı, altıncı parseldeki Fevziye Medresesi'nin güneyinde, medreseye ait mescidin doğusuna kadar uzanıyor, buradan Sarı Hafızoğlu Medresesi sokağına çıkıyordu[50].

3) Ahi Mustafa Hânkahı

Konya şehir merkezinde, Ahi Sıddık oğlu Ahi Mustafa tarafından inşa ettirilmiştir. Karamanoğlu Yahşi Bey'in Konya'yı alıp şehri Karamanoğulları'nın ordusuna karşı koruyan Ahi Mustafa'yı 1314'te katlettiği sırada ayakta olduğuna bakılırsa

Fotoğraf: 1 Ahi Evran Zaviyesi'nin yerinde günümüzde elektik trafosu, hemen batısında, zaviyeye ait avluda inşa edilen İsmet Paşa İlkokulu.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülebilir. Ahi Mustafa'nın cenazesinin Ulu Arif Çelebi (ö. 1320) öncülüğünde Ahi Mustafa Hânkahı'nın kapısına defnedildiğini Ahmed Eflâkî eserinde zikretmektedir. Bu Ahi Tekkesi için Eflâkî'nin Hânkah demesi, büyük bir tasavvuf yapısı olduğunu göstermektedir. Muhtemelen Ahi Mustafa'nın katlinden sonra sahipsiz kaldığı için yıkılmış[51]; bu yüzden arşiv kayıtlarında adı geçmemiştir.

4) İbn Kalemşah Dergâhı

Konya'da, **İbn** Kalemşah olarak da bilinen Kalemşah **oğlu Ahi** Taceddin tarafından XIII. yüzyıl sonlarında yaptırılmıştır. **İbn** Battuta, Konya'nın en büyük Ahi Tekkesi olduğunu vurguladığı bu tarikat yapısında 1333'te misafir edilmiştir. Konya Kadısı **İbn** Kalemşah, aynı zamanda Ahi ileri gelenlerinden olup bu dergâhın postnişinliğini yapıyordu. Mabet bölümü olan Kadı Kalemşah Mahallesi Mescidi, Gazialemşah Mahallesi Mescidi olarak günümüzde de ayaktadır. Sonradan ihdas edildiği sanılan Kalemşah Medresesi de aynı yapının bir parçası olarak XX. yüzyıl başlarına kadar gelmiştir. Kubbeli **İbn** Kalemşah Dergâhı medreseyle birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarında yıktırılmıştır[52].

50 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Evran Zaviyesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.108-109.

51 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Mustafa Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.157.

52 Yusuf Küçükdağ, "İbn Kalemşah Dergâhı", *Ahilik Ansiklo-*

5) **Lâlâ Hânkahı**

Lâlâ Hânkahı, Konya **dış** kalesinin Ertaş kapısı dâhilinde, günümüzde Beşyol olarak bilinen mevkiin Alaeddin Tepesi yönünde idi. Araştırmacılar, banisi I. Alaeddin Keykubad'ın lâlâsı Abdullah oğlu Ruzbe olduğu için aynı şahsa ait Konya Ahmedek Kalesi **içindeki** Lâlâ Ruzbe Hânkahı ile karıştırmışlardır. Nitekim belgelerde bu iki yapının vakıfları net olarak ayrı başlıklar altında gösterildiği, bulundukları yerler farklı olarak işaret edildiği hâlde İbrahim Hakkı Konyalı, bunları bir tek yapı gibi kitabına almıştır.

Lâlâ Hânkahı bitişiğindeki Medrese-i Lâlâ ile birlikte Abdullah oğlu Ruzbe tarafından XIII. yüzyılın başlarında inşa ettirilmiştir. İ**çinde muhtemelen mektep** ve mescit gibi yapılar da bulunduğundan buraya Lâlâ Buk'ası da denmiştir. Lâlâ Hânkahı, daha XIII. yüzyılda; Mevlâna hayatta iken Ahilerden alındı. Aslen bir Ahi ailenin çocuğu olup Mevleviliğiyle de meşhur Hüsameddin Çelebi'ye **(ö.1284)** verildi. Bu yapı, Konya 1467'de Osmanlı sınırları içine alındığı sırada da Mevlevilere ait bir tekke idi. Ancak kullanılmayacak kadar haraptı. Bunun için vakıfları 7 Recep 926/23 Haziran 1520'de Mevlâna Türbesi'ne ilhak olundu. Bundan sonra Lâlâ Ruzbe Hânkahı'nın vakıfları şahıslarca zapt edildi.

Lâlâ Hânkahı'nın vakıf gelirleri hânkaha gelip geçenlere hizmet verilmesi için harcanılması gerekirken vâkıfın şartlarına aykırı olarak vakıfla ilgisi olmayanların eline geçti. Bunu önlemek için Karaman Beylerbeyisi **Hüsrev Paşa ile Konya kadısı, v**akfın gelirlerinin Konya'daki Sahib Ata Hânkahı'na bağlanmasını merkezden bir arzuhalle istemişler, bunun üzerine hükm-i hümayunla Lâl**â** Ruzbe Hânkahı'nın vakıfları Sahib Ata Hânkahı vakıflarına ilhak edilmiştir. Daha sonraki Osmanlı vakıf kayıtlarında adının geçmediğine bakılırsa XVI. yüzyılın ikinci yarısında **işlevi tamamen sona ermiş** olmalıdır.

pedisi, II, Ankara 2016, s.19.

Türkiye Selçukluları döneminde Ahilere ait iken Mevlevilere verilen Lâlâ Ruzbe'ye ait hânkahın Ahmedek'teki tasavvuf yapısı olduğu görüşü öne sürülebilir. Ancak Lâlâ Ruzbe Hânkahı üzerine **aşağıda değinileceği üzere** XIII. yüzyıl başlarında Ahmedek inşa edilmiştir. Bu durumda aynı hayır sahibine ait ikinci hânkah, yani Ertaş kapısı dâhilindeki Lâlâ Hânkahı Mevlevilere tahsis edilmiştir[53].

6) **Lâlâ Ruzbe Hânkahı**

Lâlâ Ruzbe Hânkahı, Konya dış surunun Zindan Kale olarak bilinen mevkiinde, Ahmedek denilen garnizon yapısının bulunduğu yerdeydi. XIII. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilen bir Ahi Zaviyesi'dir. Banisi, I. Alaeddin Keykubad'ın lâlâsı Abdullah oğlu Ruzbe'dir. Yukarıda da değinildiği üzere bu zatın Konya'da iki hânkahı ile bir medresesi ve bir hanının mevcut olduğu belgelerde zikredilmektedir. Hânkahlardan birisi Konya'nın Ahmedeği'nde, diğeri ise medreseyle birlikte Lâlâ Hânkahı olarak Konya kalesinin Ertaş kapısının iç tarafında gösterilmektedir. Bu iki hânkahın vakıfları da ayrıdır. Lâlâ Ruzbe Hânkahı belgelerde Konya Ahmedeği'nin **içinde gösterilmektedir.** Ahmedek, müstakil olarak bir askerî yapıdır. İçinde farklı binaların bulunması mümkün değildir. Öyle ise hânkahın bunun bünyesinde yer aldığı düşünülemez. Muhtemelen Ahmedek daha önce mevcut olan hânkahın üzerine bina edilmiştir. Nitekim Kanuni dönemine ait bir vakıf kaydında bu konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre; "*Hânkah kadîmden berü Ahmedek* **içinde** *kalup* **âyende** *ve revende munkatı olmuşdur*." Yani daha önce burada bulunan hânkah, üzerine Ahmedek yapıldığı için işlevini kaybetmiş; gelip gideni kesilmiştir. **Şu hâlde** Lâlâ Ruzbe Hânkahı, Ahmedek yapılmadan önce burada bulunuyordu. Günümüzde yeri Mareşal Ortaokulu'nun hemen arka tarafında Konya

53 Yusuf Küçükdağ, "Lâlâ Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.96.

Büyükşehir Belediyesi Katlı Otoparkı'nın bulunuğu yer olmaktadır.

7) Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî Tekkesi

Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî Tekkesi, Konya surunun dışında, Musallâ adı verilen yerdedir. Ahiliğin kuruluşunda birinci derecede rol oynayan ve bir süre Konya'da bulunan **Şeyh** Evhadüddin-i Kirmanî adına inşa ettirilmiştir. **Şeyh Sadak**a Tekkesi'yle aynı yerde, yan yana idi. Şeyh Sadreddin Konevi'nin hocası, Ahi Evran'ın ise kayınpederi olan Evhadüddin-i Kirmanî adına burada hâlen ayakta bulunan türbe (Fotoğraf: 2) ile birlikte Osmanlı Devleti döneminde, muhtemelen XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilmiştir. Çünkü Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî Tekkesi hakkında Fatih dönemi tahririnde bilgi bulunmamaktadır. Ancak son dönem Osmanlı belgelerinde, özellikle XVIII. yüzyılda adı çok sık zikredilmektedir. Türbesi ayaktadır. Tekke bölümünden, herhangi bir eser günümüzde mevcut değildir[54].

Fotoğraf : 2 Evhadüddin-i Kirmanî Türbesi.

8) Ziya Hânkahı

Ziya Hânkahı, Konya'da İç Karaaslan Mahallesi'nde, Kara Arslan Mescidi'nin bitişiğinde idi. XIII. yüzyılın ilk yarsında, Selçuklu veziri Ziyaeddin Kara Aslan tarafından yaptır**ılmıştır. Türkiye Selçukluları döneminde Konya'nın önemli tarikat yapılarından biri idi. Önceleri Ahi Zaviyesi iken,** daha sonra Mevlâna'nın talebi üzerine aslen Ahi bir aileden gelen aynı zamanda Mevleviliğe intisap eden Çelebi Hüsameddin buraya şeyh olmuş, böylece Mevlevi Tekkesi hâline getirilmiştir. Osmanlı döneminde zaviye olarak işlevini sürdürdüğüne dair şimdilik bir kayda rastlanmamıştır. Bu durum, Hânkah-ı Ziya'nın Türkiye Selçukluları**'n**dan sonra yıkıldığını göstermektedir[55].

V. AHİ TÜRBELERİ

Türkiye Selçukluları döneminde Ahi diyarı olan Konya'da yukarıda zikredilen tekke, zaviye ve hânkahlar **dışında Ahi ileri gelenlerine ait olduğu tahmin edilen Ahi türbeleri de mevcut idi. Bunlar, kısaca aşağıda verilecektir:**

1) Ahi Evran Türbesi

Konya'da Ahi Evran Zaviyesi'nin içinde idi. Aslında Ahi Evran Türbesi'nin Kırşehir'deki Ahi Evran Zaviyesi bitişiğinde olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Konya Ahi Evran Zaviyesi bünyesinde bir odada bulunan ve şu anda mevcut olmayan kabir de halk arasında Ahi Evran Türbesi olarak anılırdı. Ancak bu türbenin Ahi Evran'a ait olduğuna dair herhangi bir kitabe veya vakıf kaydı şimdilik tespit edilememiştir. Mehmet Ali Apalı'nın annesi, Debbağhane Tekkesi içinde medfun zatın Ahi Evran'ın oğlu olduğunu, kabrinin Cumhuriyet döneminde başka bir yere nakledildiğini A. Sefa Odabaşı ve Hasan Özönder'e anlatmıştır. Bu durumda Konya'daki Ahi Evran Türbesi'nde yatan zat Ahi Evran'ın ailesinden birine aittir. Zaviyeyle birlikte 1926'dan sonra ortadan kaldırılmıştır.

2) Ahi Veliyüddin Türbesi

Ahi Veliyüddin **Türbesi,** Konya surlarının dışında, bağlık ve bahçelik bir yerde idi. Ahi Veliyüddin'in kimliğine dair şimdilik herhangi bir kay-

54 Yusuf Küçükdağ, "Şeyh Evhadüddin Kirmani Tekkesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.287.

55 Yusuf Küçükdağ, "Ziya Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.390.

da rastlanmamıştır. Muhtemelen bir Ahi Baba'ya ait olan t**ürbenin X**VI. yüzyıldan sonraki durumu bilinmemektedir.

Ahi Veliyüddin **Türbesi'nin vakıflarına dair ilk kayıtlara Fat**ih tarafından 881/1476 tarihinde yaptırılan vakıf tahririnde rastlanılmaktadır. II. Bayezid'in *888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri* ile Kanuni'nin 937/1530 ve 1535 tarihli muhasebe defterlerinde aynı bilgiler tekrar edilmektedir. Bunlara göre; Konya'da Şahne Değirmeni'nin **dörtte biri, Karaman'da dükkânlar, Ahi** Veliyüddin **Türbesi yakınında iki kıta bahçe, Konya Kalesi'nin** Lârende kapısında iki dükkân, Altunapa'da bir kıta bağ, Hasılık'ta yerler, Deve Hacı'daki zeminlerin üçte biri, Meram Dere'de Şahne bostanı Ahi Veliyüddin **Türbesi'nin vakfı idi. Türbede bir** cüzhan **görev yapıyordu**[56].

VI. KONYA'DA AHİ İŞ YERLERİ

Türkiye Selçukluları, Konya'yı başkent yaptıktan sonra Türk-İslam geleneklerine uygun bir şekilde İç Kale'nin dışında, süratle çarşı-pazar yerleriyle değişik esnaf gruplarına ait dükkânlar inşa ettirmişler[57], böylece şehri bir Türk diyarı hâline getirmişlerdir. Bundan başka Ahiler, birinci derecede kendilerini ilgilendiren iş yerleri de yaptırmışlardır. Aşağıda Ahilere ait değişik zamanlarda inşa edilmiş yapılar üzerinde durulacaktır.

1) Konya Debbağhaneleri

Konya, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti iken debbağlık başta olmak üzere ülkedeki sanayi ve ticaretin merkezi konumunda idi[58]. Orta Çağda bir şehirde dericiliğin gelişmiş olması, orada büyük bir debbağhanenin varlığına ve debbağların organize olduklarına işaret eder. Gerçekten de XIII. yüzyıl başlarında Konya'da derici esnafının atölyelerinin yer aldığı debbağhane adı verilen iki ayrı yer bulunuyordu[59]. Buralardaki iş yerlerinde deri imalatı yapılıyordu.

Türkler Konya'yı fethettiklerinde (1073?) bu kentte Bizanstan kalma bir debbağhanenin olduğu düşünülebilir. Muhtemelen burası, XI. yüzyılın sonlarında debbağlık mesleğini icra eden çok az sayıda esnaf için ayrılmış küçük bir mekân idi. Bizans'tan kalan ve Türkiye Selçukluları'nın ilk dönemlerinde kullanılan bu debbağhanenin yeri bilinmemektedir. Muhtemelen Meram suyunun kolaylıkla ulaştığı Ali Gâv Zaviyesi'nin hemen kuzeyinde, şimdiki Kız Lisesi'yle Numune Hastanesi arasındaydı.

a) İç Debbağhane

Türkler kısa sürede Konya'yı büyük bir kent hâline getirmek için İç Kale'nin dışındaki çarşı-pazarla birlikte Bizans dönemi debbağhanesinden ayrı olarak muhtemelen XII. yüzyılda yeni bir debbağhane inşa ettiler. Bu, Altunapa vakfiyesine göre Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen surun kuzeydoğusunda, şimdiki Selçuk Üniversitesi Rektörlük binası ile Merkez İmam Hatip Lisesi arasındaki sahada idi. 1221 yılında ikinci sur inşa edildikten sonra zikredilen debbağhane yeni yapılan surun içinde, iskân sahasında kalmış; surun dışına bir debbağhanenin daha yapılmasına ihtiyaç hissedilmiştir. Ahi Evran'ın da debbağ dükkânının bulunduğu sur içinde kalan bu eski debbağhane, belgelerde *"İç Debağhâne"* olarak gösterilmiş[60]; böylece *"Taşra Debbağhâne"* [61]adı verilen yenisinden farklı bir debbağhanenin daha mevcudiyetine işaret edilmiştir. Zikredilen debbağhane XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde ayakta idi.

---

56 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Veliyüddin Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.203.

57 Tuncer Baykara, "Konya", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s.183-184.

58 Baykara, *aynı eser*, s.38-53.

59 Geniş bilgi için bk. Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Döneminde Konya'da Ahîlik ve Ahîler", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.78-79.

60 *KŞS*. no.20, s.141.

61 *KŞS*. no.50, s.149.

b) **Taşra Debbağhane**

Konya'da yukarıda bahsedilen İç Debbağhane'den ayrı belgelerde bir de Taşra Debbağhane'nin adı geçmektedir. İkinci surun çevrelediği alanda ikamet alanlarının bulunması, çevreyi kirleten debbağların işini zorlaştırmış; bu nedenle derici esnafından İç Debbağhane'de bulunanlar, 1221'den sonra kurulduğu bilinen, belgelerde adı Konya Debbağhanesi olarak da geçen Taşra Debbağhane'ye taşınmış olmalıdırlar.

Konya'da Mevlâna Müzesi'nin kuzeydoğu yönündeki Bâb-ı Aksaray Mahallesi ile günümüzde Açık Cezaevi olarak kullanılan yer arasında, İstanbul Caddesi'nin doğusunda, geniş bir alana yayılan Selçuklu döneminde inşa edilen Taşra Debbağhane, Osmanlılar tarafından şehir ele geçirdikten (1467) sonra da aynı maksatla kullanılmaya devam edilmiş[62]; bu şekliyle XX. yüzyılın başlarına kadar ayakta kalmıştır. Kuzgunkavak Mahallesi adı verilen bu mevkide 1920'li yıllardan sonra kurulmaya başlanan evlerin temelleri kazılırken çok sayıda debağhanenin kalıntısına rastlanmıştır[63]. İsmet Paşa İlkokulu'nun çevresinde çok az sayıda da olsa derici esnafının 1970'li yıllarda bile iş yerleri mevcut idi.

2) **Ahi Evran Dükkânı**

Ahi Evran, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Konya'da Ahilik adı verilen teşkilatı kurup geliştirme çalışması sırasında Konya Debbağhanesi'nde bir de debbağ dükkânı açarak esas mesleği olan debbağlığı burada icra etmiştir. Bu dükkânlar, XVII. yüzyılın sonlarında bile ayakta olup belgelerde adı "*Ahî Evrân* Dükkânı" şeklinde geçmektedir (Belge: 2).

On iki kireçlik, bir kuyu ve tavladan meydana gelen Ahi Evran Dükkânı, Konya'da ikinci sur 1221'de yapılmadan önce debbağhane olan, ikinci surun dışına yeni debbağhane inşa edildikten sonra İç Debbağhane adını alan yerde bulunuyordu. Bu dükkân, Ahi Evran Konya'dan Kırşehir'e göçtükten sonra, 1242'de yaptırılan Sırçalı Medrese'ye vakfedilmiştir. Günümüzde mevcut değildir[64].

Belge: 2 İç Debbağhane'de Ahi Evran Dükkânı'nın bulunduğuna dair belge (KŞS. no.20, s.141).

3) **Ahi İlyas Değirmeni**

Ahi İlyas Değirmeni, Konya'da Vadi-yi Meram'da yani şimdiki adıyla Meram-Dere'de idi. Ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Adından Ahi İlyas adlı biri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. XIII. yüzyıl sonlarında bu değirmen Ahilere ait idi.

62 Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995, s.37; Küçükdağ, "Lâle Devri'nde Konya", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.28.

63 Bk. Abdülkadir Erdoğan, "Konya'da Eski Tekyeler", *Konya Mecmuası*, S.13 (1937), s.819.

64 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Evran Dükkânı", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara 2016, s.96.

Aslında Meram ile Dere köyü arasındaki arazi Ahilerindi. Mevlevilerin, XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ahilerin aleyhine olmak üzere Konya ve çevresinde hâkimiyet sahaları genişleyince Meram ile Dere köy arasındaki Ahilerin arazileri Mevlevilerin eline geçti. Bu sırada Ahi İlyas Değirmeni de Mevlâna'nın soyundan olanlar tarafından zapt edildi. Daha sonra iki taşlı Ahi İlyas Değirmeni'nin bir kısmını Mevlâna Dergâhı postnişini Cemaleddin Çelebioğlu **Âbid** Çelebi (ö. 1496), 895/1490 tarihli vakfiyesiyle, bir kısmını ise Cemaleddin Çelebi'nin **(ö.1509)** torunu Veled Bey 906/1501 tarihli vakfiyesiyle Mevlâna Dergâhı'na vakfetmiştir. Bunun için 937/1530 tarihli *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri*'nde Mevlâna Dergâhı vakıfları arasında gösterilmiştir. Ancak daha sonraki vakıf kayıtlarında ismine rastlanmamıştır[65]. Adı değiştirildiği için farklı isimle belgelerde yer almış olabilir.

4) **Ahi Murad Hamamı**

Ahi Murad Hamamı, Turgutoğlu Ahi Murad tarafından inşa ettirilmiştir. Konya'da Eski Pazar Mahallesi'nde bulunuyordu. Bunun için Eski Pazar Hamamı olarak da belgelerde geçmektedir. Turgutoğlu Pir Hüseyin Bey Türbesi'ne 831/1428'de vakfedildiğine bakılırsa, XV. yüzyıl başlarında yaptırılmıştır. Hamam, Sahib Ata Fahreddin Ali'nin (ö. 1288) Darüssüleha adı verilen tarikat yapısına vakfettiği arazi üzerinde bina edilmiştir. Bunun için Pir Hüseyin vakfı her sene icarını Darüssüleha'ya ödüyordu.

Kadın ve erkekler bölümlerinden meydana gelen Ahi Murad Hamamı, subasman seviyesine kadar taş, üst tarafı kerpiç idi. Üzeri ağaç ve kamışla örtülü toprak damdı. Bunun için çok sık tamir ettirilmiş, buna rağmen bulunduğu yeri devamlı su bastığı için muhtemelen XVIII. yüzyılda yıkılarak ortadan kalkmıştır[66].

65 Yusuf Küçükdağ, "Ahi İlyas Değirmeni", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.127.

66 Yusuf Küçükdağ, "Ahi Murad Hamamı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.152.

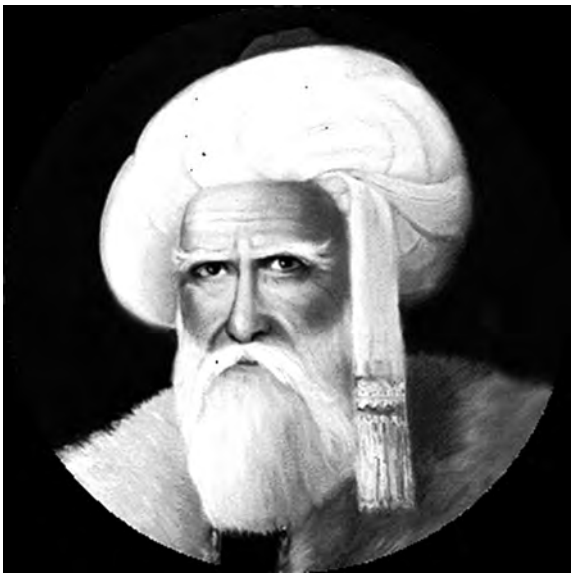
VII. KONYALI AHİLERİN OSMANLI DEVLETİ'Nİ KURMA ÇALIŞMALARI

Osmanlı beylerinin, kuruluş aşamasında, bağlı bulundukları Türkiye Selçuklu Devleti'ne uzun süre başkentlik yapan Konya ile temasları bilinmektedir. Çünkü kendisinden önceki bu Türk Devleti Osmanlı Devleti'nin prototipi durumunda idi. Aşağıda, Osmanlı Ailesi'nin Konya'da oturan Selçuklu Sultanı ile ilişkileri; kuruluşa Konya ve çevresinden Osmanlı Beyliği'ne giden Ahi devlet adamlarının katkıları incelenecektir.

Osmanlılar'la Türkiye Selçuklu sultanlarının siyasi anlamda münasebetleri daha Ertuğrul Gazi (ö.1281-1282) zamanına kadar inmektedir. Moğollar karşısında Selçuklu ordusunun yanında yer alıp savaşın kazanılmasında rol oynayan Ertuğrul›u I. Alaeddin Keykubad huzuruna kabul ederek ona Ankara yöresini yurtluk olarak verdi. Bir süre sonra Söğüt ve çevresi de ona tahsis edildi. İkisi arasındaki dostluk bundan sonra da devam etmiş; Ertuğrul zaman zaman sultanın yanında savaşlara katılmıştır. Hatta Ertuğrul Gazi, ihtiyarlığına kadar değişik vesilelerle bizzat Konya'ya giderek sultanla görüşmüş, karşılıklı hediyeler alıp vermişlerdir. Selçuklular'dan kim tahta otururwhile otursun Ertuğrul'a karşı hep iyi muamelede bulunmuşlardır.

Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra aşiretin başına geçen Osman Gazi, Selçuklu Sultanı'yla ilişkilerini gayet samimi bir havada devam ettirdi. Babasının izlediği siyaseti benimsedi. Konya ile ilişkilerini daha da ilerletti. O da fırsat buldukça Konya'da Sultan'la görüşüyordu.

Ertuğrul Gazi'nin Ahilerle de münasebetleri vardı. Konya'ya gittikçe ziyaret edip hürmet gösterdiği Edebalı'yı (Fotoğraf: 3) kendi topraklarına getirmişti. Osman Gazi, babası gibi bu şeyhe hürmet gösterdiğinden başka sık sık gidip tekkesinde kalıyordu. Şeyhin kızı ile de evlenen Osman Ga-

Fotoğraf: 3 Şeyh Edebalı'nın temsili resmi (http://mucur-sedanlisesi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/40/05/964130/icerikler/seyh-edebali-kimdir_33294.html).

zi›nin soyu, bu kadından doğan Orhan›dan devam etmiştir.

Ertuğrul Gazi'nin Şeyh Edebalı'ya (Fotoğraf: 4) yorumlattığı meşhur rüyası Konya yönetimince bilinmekte, Osmanlı Ailesi'nin Selçukluların yerine devlet kurması istenmektedir. Bunun için Osman Gazi'ye Sultan tarafından davul, alem, kemer, hançer ve altın işlemeli kılıç gönderilmiştir. III. Alaeddin Keykubad'ın (1298-1302) bu bağımsızlık alâmetlerini Osman Gazi'ye vermesi, Osman Gazi'nin Sultan Alaeddin zamanında "*nev'â istiklâl bulmuş*" olduğuna işaret etmektedir. Sadece Sultan değil, Selçuklu emirleri de aynı görüşte idiler. Onlar, Moğollar katlettikleri için erkek çocukları kalmayan Selçukluların boş kalan tahtına[67] Osman Gazi'yi oturtmak için çaba harcıyorlardı. Bizans İmparatoru'nun saldırılarına karşı göğüs gerip düşman askerini tarumar eden Osman'ı Selçuklu Sultanı ödüllendirdi. Yukarıda değinilen bağımsızlık alâmetlerini veziri Abdülaziz'le ona ulaştırdı. Abdülaziz, Sultanın gönderdiği ihsanları verdikten sonra günümüz Türkçesiyle Osman'a şöyle der: «*Ey oğul! Baban Ertuğrul'un gördüğü düş bu idi. O düşü Şeyh Edebalı yorumlamıştı*." Sonra Ertuğrul Gazi'nin gördüğü rüyayı anlatır; onun bunu yorumlatmak için o zaman Konya'da oturan Edebalı'ya geldiğini de söyler. Vezir, Konya'ya dönüp Sultana Osman'la ilgili gözlemlerini anlatınca o da: "*Elhamdülillâh, asrımızda onun gibi bir kahraman çıktı*." demiştir.

Kendi soyundan tahta oturacak erkek evlat kalmayınca, Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alaeddin Keykubad tahtını Osman Gazi'ye bırakmak istediğini göstermek için beline taktığı Hz. Osman'ın kılıcını ona göndermiş; bulunduğu topraklar üzerinde bağımsızlığını tanımış; "*Rum vilâyetini ona ısmarlardım açabildiği yere dek açsun onun olsun*" demiştir.

Bu arada Konya ve çevresinde oturan birçok Ahi devlet adamı, Selçuklu tahtının hemen yakınında Lârende/Karaman'da bulunmasına rağmen Karamanoğullarına iltifat etmemiş; Osmanlı Beyliği topraklarında toplanıp, yeni bir devletin alt yapısını oluşturmaya çalışmışlar; Konya tahtında oturan Sultan'la devletle uzaktan yakından ilişkisi olan bürokratlar Osman Bey'i Selçuklu tahtına elbirliği ile hazırlamaya başlamışlardır.

Konya kökenli Ahi devlet adamları, bilinçli olarak Osmanlı Beyliği›ni Selçuklu Devleti›nin yerine geçirmek için daha Ertuğrul Gazi zamanında Edebalı başta olmak üzere Söğüt ve çevresinde toplanmaya başladılar. Çünkü, artık Türkiye Selçuklu Devleti'nden umut yoktu. Tahta çıkacak Selçuklu şehzadesi de kalmamıştı. Ayrıca Moğollar da yeniden yapılanmaya fırsat vermiyorlar; Konya'daki ilim ve devlet adamlarına göz açtırmıyor-

67 *"... Meğer bir gice Sultân Gıyâsaddîn kulları depelediler. Âkıbet oğlı oğlı, oğlı zürriyyeti kat' olundu. Memleket hâlî kalmış idi..."* Oruç Beğ, *Tarih*, (haz. M. Öztürk), İstanbul 2008, s.11. Evliya Çelebi, Osman Bey yerine Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu tahtına geçtiğini yazar ve şöyle der: "*... Sultân Alâ'eddîn inkırâz-ı nesl bulup cümle a'yân* (u) *eşrâf* (u) *ulemâ ü sülehâ izniyle Ertuğrul Beğ doğrulup geldüğiyçün anı diyâr-ı Yunan'a* (Türkiye Selçuklu Devleti'ne) *beğ tâ'yîn etdiler..." Seyahatnâme*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), III, İstanbul 1999, s.17.

lardı. Bu durumda Konya'da oturup eli kolu bağlı kalmanın bir anlamı olmadığını düşünen Ahiler, Selçuklu Sultanı'nın işaretiyle Osmanlılar'ın hizmetine girmeyi "*farz-ı ayn*" olarak görüyorlar, bir fırsatını bulup Osmanlı Beyliği'ne göçüyorlardı. Osman Gazi, Ahilere son derece saygı gösteriyor ve onlardan devletin kuruluşuna yardım etmelerini talep ediyordu. Onun bu tavrı, Osmanlı Beyliği'ni cazibe merkezi hâline getirmiş, Edebalı başkanlığındaki Ahiler, Osman Gazi'nin çevresinde toplanmışlardır.

Bir ülkede siyasi istikrarın bozulması, kuşkusuz toplumun tümünde rahatsızlık yaratır. Bu durumda ilim adamları buhrandan çıkış yolu ararlar. Bulundukları yerde sorunlarına çözüm üretemezlerse, çareyi başka yerlere göç etmekte bulurlar. XIII. yüzyılın sonlarında Konya ve çevresinde oturan âlim Ahiler, siyasi alanda meydana gelen istikrarsızlık karşısında yapacak bir şeyleri kalmayınca daha huzurlu buldukları uclara yani Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir[68].

Yoğun olarak Osmanlı Beyliği'ne yerleşen Ahiler, Osmanlı Devleti'ni kurma çalışmalarında yer almışlardır. Bunun için Âşıkpaşazade, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda faal rol oynayan dört zümre arasında Ahileri de zikretmiştir. Ayrıca ilk Osmanlı beyleri ile vezirlerinin çoğunun Ahi teşkilatına mensup oldukları, I. Murad'ın (1362-1389) "şed" kuşandığı ve Ahi teşkilatından fetihlerde askerî güç olarak faydalandığı bilinmektedir[69].

Ahilik, uzun bir süre Osmanlı Devleti'nde siyasetin yanında esnaf ve sanatkârların faaliyetlerini de düzenleyen bir kuruluş olmuştur. Bu bakımdan yüzlerce yıllık zaman süreci içerisinde Türk halkının siyaset ile sanat ve ticaret ahlakının şekillenmesinde birinci derecede rol oynamıştır. Fatih döneminden itibaren Ahilik, siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini almıştır. 1727 yılında Osmanlılarda Gedik sistemi oluşturulunca Ahilik, esnaf içindeki işlevini gediklere bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak Ahilik gayriresmî olarak gelenek ve töreleriyle esnaf ve halk arasında günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

VIII. AHİLİĞİN DİĞER TARİKATLARA ÜRETİCİ OLMAYI ÖĞRETMESİ

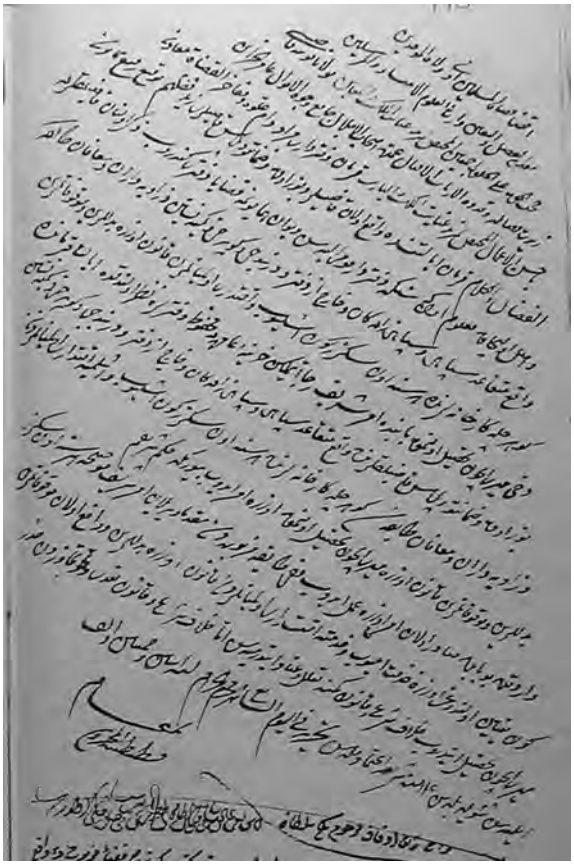
İslam ülkelerinde Hz. Peygamber'den sonra kurulan ve kuralları konan tarikatların çoğu, dünyadan çok ahiret nimetlerinden istifade etmeyi esas olarak kabul etmiştir. Yukarıda değinildiği üzere 1205'ten önce kurulan ve Fütüvvet ilkelerini temel alan Ahilik ise, maneviyata önem verdiği gibi dünyadan belli ölçüler dahilinde yararlanmanın gereğini de savunmuş ve bu doğrultuda yapılanmaya gitmiştir.

Fütüvvet'i savunanlar, başlangıçta bazı tarikatların tepkisi ile karşılanmışlar, ancak Abbasi Devleti'nin desteği ile İslam âlemine yayılma imkânı bulmuşlardır. Anadolu'da ise Ahilik adı altında, Selçuklu sultanlarının zorlamasıyla büyük şehirlerin hemen tamamında kısa sürede örgütlenmiştir. Ahiler'in temel kuralları durumundaki bir mesleğe sahip olma ve çalışma ilkeleri, etkisini toplum üzerinde çok geçmeden göstermiş; böylece Müslüman Türkler, Türkiye Selçukluları'nda değişik meslek dallarında etkin hâle gelmişlerdir.

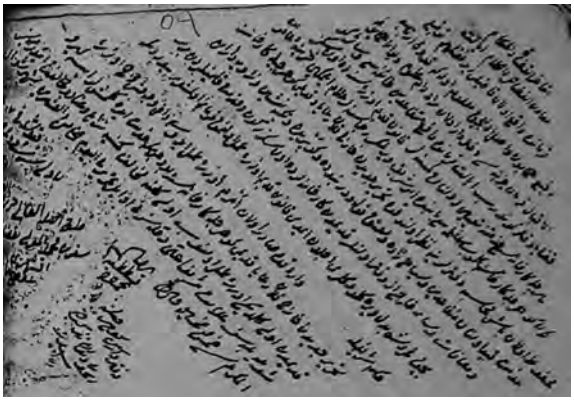
Kısa süre içinde doğru yolda olduğu anlaşılınca Ahilik, Anadolu'da yayılan İslami tarikatlar üzerinde etkili olmuş; Fütüvvet dışındaki tarikatlara müntesip dervişler de zamanla değişik iş kollarında bilgi ve beceri sahibi olmaya başlamışlardır. Bu konuda Ahiler'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında birinci derecede rol oynamalarının tesir ettiği söylenebilir. Aşağıda görüleceği üzere Osmanlı Beyliği'nin daha ilk kuruluş yıllarında Konya'dan giden ve Ahi oldukları bilinen Edebalı ve

68 Geniş bilgi için bk. Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler,* I, Konya 2004, s.105-134.

69 Kazıcı, *aynı madde*, s.541.

Belge: 3 Tekkelerde görevli olanların güherçile üretiminde çalıştıklarına dair emr-i şerif (KŞS. no.6, s.173).

Belge: 4 Tekkelerde görev yapanların güherçile üretiminde çalıştıklarına dair ikinci emr-i şerif (Karaman Şer'iye Sicili, no. 279, s.59).

çevresinin gayretleri sonucu sınır bölgesinde Ahilik kuralları doğrultusunda yapılanmaya gidildiği görülmektedir. Daha sonra bu devletin hizmetine dervişleri ile birlikte giren mutasavvıfların, Ahilik prensipleri çerçevesinde yeni fethedilen toprakları imar ettikleri bilinmektedir. Ö. Lütfi Barkan'ın *"Kolonizatör* Türk Dervişleri" dediği değişik tasavvufi anlayışlara sahip gruplar, *"elinin emeği ve alnının teri ile dağ başlarında yer açıp yerleşen, bağ ve bahçe yetiştiren dervişler"*dir[70]. Bu durum, diğer tasavvuf kollarının da artık başkalarının yardımlarına ihtiyaç hissetmeden hayatlarını idame etmeye ve ürettiklerini başkalarıyla paylaşmaya başladıklarını göstermektedir.

Osmanlı döneminde tekke ve zaviyeler, sanıldığı gibi işsiz güçsüz insanların toplandığı yerler değildi. Kuruluşundan itibaren izlediği Ahilik politikası sonucu Osmanlı Devleti, tekke ve zaviyelerin üretime katkı sağlamalarını kural olarak koymuş; muhtemelen XVI. yüzyıldan itibaren bunu kurumsallaştırmıştır. Tekke ve zaviyelerin başındaki *"tekke-nişîn"*, *"zâviyedâr"*, *"duâguyân"* adı verilen, zaviyelerin vakıf gelirlerinden yararlanan görevliler, özellikle bazı harp sanayi kollarında senenin belli zamanlarında çalıştırılmışlardır. 7 Muharrem 1052/7 Nisan 1642 tarihli Konya Kadısı ile Karaman Defterdarı, Karaman Eyaleti'ndeki diğer kadılarla Bozok, Zamantı ve Palas kadılarına gönderilen bir emr-i şerife göre[71] vergi vermekle mükellef olmayan gruplar arasında sayılan tekkenişin ve zaviyedarların *"Güherçile kârhâneleri"*nde yani güherçile çıkarılan iş yerlerinde her sene 18 gün çalışmaları, *"Kanûn-ı Kadîm"* diğer deyişle eski kanun idi (Belge: 3).

25 Şevval 1055/14 Aralık 1645 tarihli, Karaman Eyaleti'ndeki kadılara gönderilen bir diğer

70 Barkan, *aynı makale*, s.284-285. Ahiler'le ilgili olarak ayrıca bk. M.Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981, s.144-172.

71 *KŞS*. no.6, s.173.

emr-i şerifte[72] de benzer bilgilere yer verilmiştir (Belge: 4). Aynı sene, bu emr-i şerif çerçevesinde yazılmış ve *Karaman* Şer'iye *Sicili*'ne kaydedilmiş bir tezkirede[73] bu konu ile ilgili bilgiler tekrar edilmiştir (Belge: 5). 4 Zilhicce 1102/8 Eylül 1690'da *Konya* Şer'iye *Sicili*'ne kaydedilen üçüncü bir emr-i şerifte[74], Kayseri'de bulunan *"bazı zâviyeler"*in gelirlerinin güherçile çıkarılması için tahsis edildiği bildirilmektedir. Bundan başka *"ref' olunan Hâce Münîr Zâviyesi*"nin sekizbin akçe tutan yıllık geliri de güherçile imalatına verilmiştir (Belge: 6).

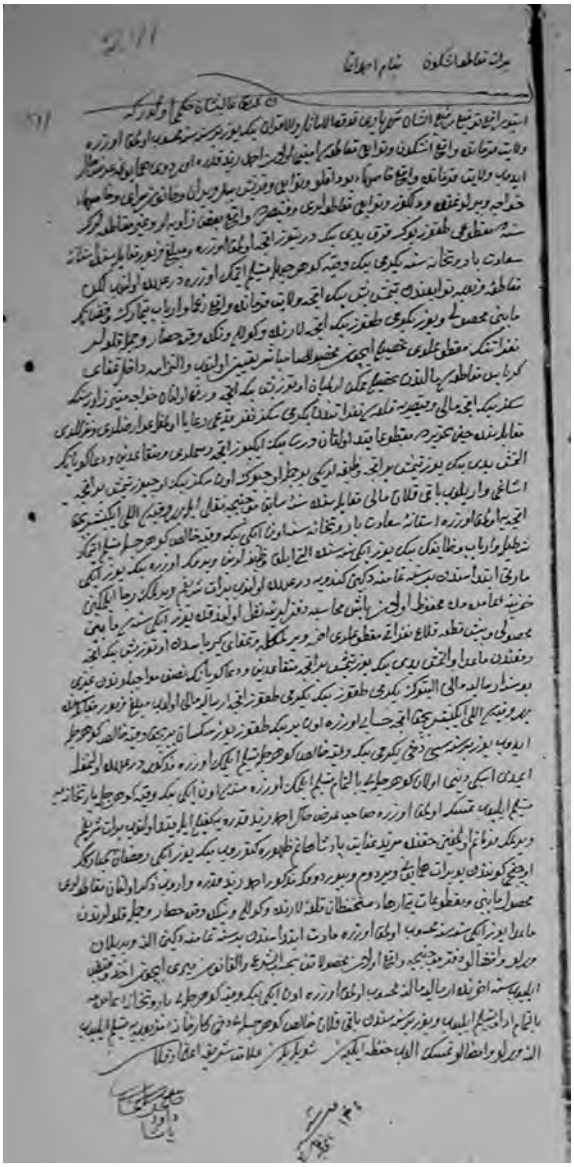
Yukarıda zikredilen *"Kanûn-ı Kadîm"* üzere güherçile üretimine tekke ve zaviyelerin katkıda bulunmaları, Ahiliğin öngördüğü tasavvuf anlayışı çerçevesinde Osmanlı uygulamasının oldukça eskiye dayandığına işaret etmektedir. Yapılacak çalışmalar sayesinde zamanla konuyla ilgili eski belgeler ortaya çıkacak, tasavvufun gerçek yüzü anlaşılacaktır.

IX. AHİLİĞİN OSMANLI KONYASI'NA YANSIMALARI

Ahilik, başlangıçta debbağ esnafının bağlı bulunduğu bir örgüt iken daha sonra etki alanı genişlemiş; Ahiliğe çok sayıda devlet adamı, asker, kadı, müderris ve tarikat şeyhi bağlanmış; bu durum XIV. yüzyıla kadar sürmüştür. Bundan sonra artık organize esnaf teşkilatlarına dönüşmüş; iktisadi faaliyetler öne çıkmıştır[75]. Özellikle Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesi sürecinde, Fatih'ten sonra örf, âdet, gelenek ve prensipleriyle bütün esnafı temsil eden bir teşkilat hâline gelen Ahilik, Osmanlı Devleti'nde aralarına Fütüvvet ehli olmayan grupların girmeleri sebebiyle, önceleri Ahi zaviyelerinde toplanan zanaat ehilleri, her esnaf grubu için Ahiliğe benzer ayrı ayrı teşkilatlanan

Belge: 5 Tekkelerde görevli olanların güherçile imalatında çalıştıklarını gösteren bir tezkire (Karaman Şer'iye Sicili, no.279, s.59).

Belge: 6 Tekke vakıf gelirlerinin güherçile imalatına verildiğini gösteren emr-i şerif (KŞS. no.37, s.291).

72 *Karaman* Şer'iye *Sicili*, no.279, s.59.

73 *Karaman* Şer'iye *Sicili*, no.279, s.59.

74 *KŞS*. no.37, s.291.

75 Kazıcı, *aynı madde*, s.541.

loncalarda bir araya gelmeye başlamışlardır. Ancak bu defa Ahilik'teki Ahi Baba, bazı esnaf kuruluşlarında Şeyh adını almıştır. Bütün esnaf gruplarında adları ve unvanları değişmeyen yöneticiler ise kethüda ve yiğitbaşı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde esnaf nizamının ve geleneklerinin uygulayıcıları, silsile halinde başta kadı olmak üzere Ahi Baba veya şeyh, kethüda ve yiğitbaşı idi.

Ahi Baba, esnaf tarafından seçimle işbaşına getirilirdi[76]. Eskisi gibi etkili olmamakla birlikte XIX. yüzyıl ortalarına kadar Konya debbağ esnafının Ahi Baba denen şeyhi vardı[77]. Bilindiği üzere Ahi Zaviyesi'ni, o şehrin Ahi Babası'nın yaptırması âdetti[78]. Konya'daki Ahi Evran Zaviyesi'ni de Konya'nın Ahi Babası'nın inşa ettirdiği tahmin edilmektedir[79]. Ahi Baba'nın zaviyeye vakıflar tahsis ettiğine dair belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1097/1687 tarihli Konya Ahi Evran Zaviyesi vakfiyesinde şahitler arasında Hacı Yusuf oğlu Ahi Baba Seyyid Mehmet Çelebi'nin bulunması[80], zaviyeye vakıf sağlanmasında Ahi Baba'nın etkili olduğuna işaret kabul edilebilir. Çoğu zaman zaviyenin vakıf mütevelliğini de Ahi Babalar yürütüyordu. 1093/1682 tarihli bir belgeye göre Konya Ahi Evran Zaviyesi'nin mütevelliğine Abdi Beşe oğlu Ahi Baba Hacı Süleyman getirilmiştir[81]. Bütün bu örnekler, Ahi Baba olarak seçilen kişinin Konya'daki debbağlar hirfetine ait zaviyede hizmet etme geleneğini sürdürdüğünü göstermektedir.

Ahi Baba, Konya debbağlar hirfetinin ihtiyacı olan ham madde üretiminin düzenli bir şekilde yürütülmesine de nezaret ederdi. Ham madde imalatının yapılan bir yanlış uygulamadan dolayı aksaması durumunda onun yargı yoluna başvurarak buna sebep olanları işyerinden uzaklaştırma ve yerlerine ehil ustaları alma yetkisi vardı. 5 Şevval 1130/1 Eylül 1718'de Mustafa oğlu Ahi Baba Hacı Süleyman ve bir grup debbağ, mahkemeye başvurarak Konya suru dışında bulunan iki adet kireç ocağının kireççilikten bihaber, ehliyetsiz kimselerin ellerine geçtiğinden kireç üretiminin durduğunu, bunun sonucunda dericilerin ve diğer kirece ihtiyacı olanların sıkıntıya düştüklerini, bu yüzden zarar gördüklerini, kireççilik sanatında mahir olduğu herkesçe bilinen Hacı Hasan oğlu Ahmet ve Hacı İbrahim oğlu Seyyid Ali adlı kişilerin bu işi yürütecekleri söylemişlerdir. Hâkim, Ahi Baba'nın önerdiği kişilerin kireççilik yapması hususunu karar altına alarak tescil etmiştir[82].

Ahi Baba, ehliyete önem verir, debbağ esnafından olmayanların dericilikle ilgili işleri yapmasını engeller, esnafın ihtiyacı olan ham maddenin günün geçerli fiyatından satışını sağlar, buna uymayarak debbağları sıkıntıya sokanları yargı yoluyla mani olurdu. 27 Safer 1151/16 Haziran 1738'de Hacı Abdurrahman oğlu Ahi Baba Hacı Mehmet, debbağ esnafından üç kişiyle Konya mahkemesine başvurarak Debbağhane Mahallesi'nde ikamet eden Mehmet oğlu Mehmet'in debbağ esnafından olmadığı halde dericilerin ham maddesi olan "*debbağ* çiçeği"ni toplayıp "*ziyâde* kıymet ile âhara" sattığını, bu yüzden çiçeğin "*kesat ve gılletine*" ve düzenlerinin bozulmasına sebep olduğunu bildirmiş; adı geçenin, debbağ çiçeğinin satışından menedilmesini istemiştir. Mehmed'in bu iddianın doğruluğunu kabul etmesi üzerine yargıç, onu debbağ çiçeğini satmaktan menetmiştir[83].

Türkiye Selçuklularında Ahilikte olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de bir sanat, çıraklıktan ustalığa kadar belirlenen sürelerde çalışıldıktan ve bunun sonunda bağlı bulunduğu esnaf ileri gelenleri

76 İbn Battuta, *aynı eser*, I, s.32; II, s.99.

77 *KŞS*. no.19, s.25,31; no.72,21.

78 İbn Battuta, *aynı eser*, s.313,325-326.

79 Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Ahî Evran Zâviyesi ve 1097 H/1687 M tarihli Vakfiyesi", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi*, *Konya II*, Özel Sayı (Aralık 1999), s.65-79.

80 *KŞS*. no.31, s.80.

81 *KŞS*. no.27, s.44,90.

82 *KŞS*. no.48, s.123.

83 *KŞS*. no.54, s.60.

önünde usta olduğuna dair peştamal kuşatıldıktan sonra icra edilirdi. Debbağ ustası olmak için de buna benzer bir yolun izlenmesi gerekirdi. Belirlenen aşamalardan geçmeden debbağlık sanatını icra etmek isteyenler, Ahi Baba ve debbağ esnafının ileri gelenlerince yasal yollara başvurularak engellenirdi. XVIII. yüzyılda, Konya'da, bir usta yanında kalarak debbağlık için gerekli olan aşamalardan tam olarak geçmemiş bazı kişiler ortaya çıkıp dükkân açıp debbağlık yapmaya başlamışlardır. Başlarında Ahi Baba'nın bulunduğu debbağ esnafının ileri gelenleri durumu merkeze bir arzla bildirmiş[84]; aldıkları emr-i şerif gereği konu 28 Şaban 1136/22 Mayıs 1724 günü Konya mahkemesinde görülmüş; Sefer oğlu Ali, Mahmud oğlu Hasan, Hacı Salih oğlu Yusuf ve Hacı Ahmet oğlu Halil adlı kişilerin "*Ahî Baba ve Kethüdâ ve Yiğitbaşı ma'rifetleriyle başka çıkmadıklarını ve hâm-ı dest olduklarını ikrâr etmeleri*" üzerine bundan sonra debbağlar san'atına karışmayıp, iş yapmamaları hususu adı geçenlere tenbih olunmuştur[85]. Konya'da buna benzer bir başka durum, 1731'de vuku bulmuştur. Hacı Süleyman oğlu Mehmet'le kardeşleri Ahmet, İlyas ve Ali, "*Bir mikdâr üstada hidmet idüp* lâkin *hâm-ı dest ve revân olmamışlar iken san'at-ı mezkûrede* işleye geldi(ği üzere) *hilâfı* üstâdâne *ve dâimâ küstâhâne hareket ile esnâf-ı mezkûrenin ihtilâline bâis olmaları*" nedeniyle bunları Hacı Abdurrahman oğlu Ahi Baba Hacı Mehmet ve debbağ esnafının "üstâd *ve ihtiyârlarından*" 15 kişi, 24 Rebiyülevvel 1144/26 Eylül 1731'de mahkemeye vermişlerdir. Hacı Süleyman oğlu Mehmet'le kardeşleri, iddia edilenlerin doğru olduğunu kabul edince, hâkim "*revân olmadıkça san'at-ı mezbûreden keff-i yedlerine*" karar vermiştir[86]. Yukarıdakine benzer durumlar diğer esnaf grupları için de geçerli idi.

Osmanlı Devleti'nde de her esnaf grubunun bir yardımlaşma sandığı vardı. Burada biriken paradan iş sahasını geliştirmek isteyenlere borç para verilirdi. Osmanlı belgelerindeki bilgiler, Konya Ahileri örneğinde olduğu gibi XVII-XVIII. yüzyıllarda ellerindeki ekonomik imkânlardan başkalarını yararlandırdıklarını göstermektedir. Nitekim Konya Debbağhane Tekkesi'ne Hacı Mustafa'nın vakfeylediği paranın mütevellisi Hacı Ali oğlu Hacı Ahmet, Celaliye Türbesi Mahallesi'nde oturmakta iken vefat eden Mehmet oğlu Kuyumcu İsmail'e yedi sene önce vakfın parasından 100 esedî kuruşu borç olarak vermişti. Mütevellinin, Kuyumcu İsmail'in çocuklarından babalarına verdiği parayı mahkeme huzurunda geri istemesi[87] dikkati çekmektedir.

Ahiler, cömertlikleriyle meşhur idiler. Onların bu yönleri, özellikle İbn Battuta'nın Anadolu'nun değişik bölgelerine yaptığı seyahat esnasındaki gözlemlerinden daha iyi anlaşılmaktadır. Bugün Anadolu'nun birçok yöresinde Ahi Sofrası adı altında davetlerin verilmesi ile Ahi Helvası'nın ikram edilmesi, bu cömertliğin günümüze bir yansıması olmalıdır. Konya'da Ahi Evran Zaviyesi'nde, XVII. yüzyılda her sene Aşure Günü'nde Mevlit okutulur, Konya fakirlerine yemek yedirilirdi[88]. Bu uygulama, Ahi cömertliğinin Osmanlı döneminde devam ettiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye Selçukluları Konya'yı başkent yaptıktan sonra burada devleti, eski Türk-İslam gelenekleri doğrultusunda yapılandırma yönüne gittiler. Bu çerçevede esnaf teşkilatını da örgütlediler. Başkent olmasından dolayı önce Konya'nın temel ihtiyaçlarını İğdişlik Teşkilatı karşıladı. XII. yüzyılın son çeyreğinde Fütüvvet bunun yerini aldı. Arkasından Fütüvvet ilkeleri doğrultusunda Ahilik kuruldu. Bu teşkilat, Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıl ortalarına kadar esnaf üzerinde etkili oldu.

84 *KŞS*. no.49, s.265.

85 *KŞS*. no.49, s.240.

86 *KŞS*. no.52, s.244.

87 Küçükdağ, *aynı makale*, s.93-94.

88 *KŞS*, no.146, s.96.

Ahiler'in XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da ilk örgütlendikleri yer, Selçuklu başkenti Konya'dır. Ahiliğin bir esnaf teşkilatı olarak düzenlenmesi, Ahi Evran'ın 1221'den önce Konya'ya gelmesiyle yani XIII. yüzyılın ilk yıllarındadır.

Ahilerin tarikatlar gibi zaviyelere sahip olma düşüncesi de Ahi Evran'la birlikte gündeme gelmiştir. Konya'nın Ahi işyeri olan debbağhanesi önce Konya İç Kalesi adı verilen eski surun kuzeydoğusunda idi. İkinci surun 1221'de inşasından sonra debbağhane, yine şehrin kuzeydoğusunda, ancak yeni yapılan ikinci surun dışına taşınmıştır. Osmanlı döneminde kullanılan bu debbağhane, XIX. yüzyılın başlarında bile ayakta idi.

Konya'da Ahiler'in kendilerine ait zaviyelerde faaliyetlerini yürütmek maksadıyla vakıflar, bilindiği kadarıyla Osmanlı döneminde kurulmuştur. Bununla birlikte Selçuklu dönemi Ahi zaviyeleri, onların etkin oldukları yerlerdi. Üreten insanlar olarak Ahiler, vakıflardan yararlanma yönüne kendileri gitmemişler; vakıf gelirleriyle zaviyelerde fakirlere yemek yedirmişler; ihtiyacı olanlara borç para vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde Fatih'ten sonra ortaya çıkan merkeziyetçi tutum sonucu Ahilik geleneğinden uzaklaşılmış; Ahilik XVII. yüzyıldan sonra esnaf üzerindeki eski gücünü kaybetmiştir. Bununla birlikte debbağları temsil eden bir teşkilat, XIX. yüzyıla kadar varlığını muhafaza etmiştir. Konya'da 1832 senesinde bile debbağ esnafının başında Ahi Baba adı verilen bir şeyh bulunmuştur.

Tanzimat'tan (1839) sonra her alanda olduğu gibi esnaf teşkilatında da yeniden yapılanma yönüne gidilmiş olup günümüzdeki esnaf örgütleri bunun devamı durumundadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

KŞS. no. 6; 19; 20; 27; 31; 37; 48; 49; 50; 52; 54; 72; 146.

Karaman Şer'iye *Sicili*, no.279.

Diğer Kaynaklar

Aktepe, Münir, "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (DİA)*, VIII, s.214-215.

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatür Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi, (VD)*, S.2 (1942), s.279-386.

Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985.

_____, "Konya", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s.183-184.

Bayram, Mikail, *Ahî Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991.

_____, "Anadolu Selçukluları zamanında Ahi Teşkilâtının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Kelime Dergisi*, Konya 1986, s.3-4.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (terc. Yıldız Moran), İstanbul 1984.

_____, İslâmiyet, (terc. Esat Mermi Erendor), Ankara 1990.

Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, (2. baskı), Konya 1981.

Eflâkî, Âriflerin *Menkıbeleri*, (terc. Tahsin Yazıcı), I, İstanbul 1973; II, İstanbul 1973.

_____, *Menâkibü'l-Arifin*, (yay. T. Ya-

zıcı), I, Ankara 1976; II, (2. baskı), Ankara 1980.

Erdoğan, Abdülkadir, "Konya'da Eski Tekyeler", *Konya Mecmuası*, S.13 (1937), s.819.

Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), III, İstanbul 1999.

es-Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, (terc. Süleyman Ateş), Ankara 1977.

Gordolevski, V. A., "Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller", *Konya Mecmuası*, S.18-19 (1938), s.1057-1058.

İbn Battuta , *Seyahatnâme*, (terc. Mehmed Şerif), I, İstanbul 1333-1335.

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (yay. Adnan Erzi), Ankara 1956.

Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, I, İstanbul 1998, s.540-542.

Konyalı, İbrahim Hakkı, Âbideleri *ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.

Köprülü, M.Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981.

Kurtuluş, Rıza, "İğdiş", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.24-25.

Küçükdağ, Yusuf, *"Lâle Devri'nde Konya"*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

_____, "Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na Dair İki Mevlevî Vakfiyesi", *VD.*, S.23 (1994), s.75-102.

_____, "Konya'da Ahî Evran Zâviyesi ve 1097 H/1687 M tarihli Vakfiyesi", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi*, *Konya II.*, Özel Sayı, (Aralık 1999), s.65-79.

_____, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, *Makaleler*, I, Konya 2004, s.105-134.

_____, "Emir-i İğdişan", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

_____, "Emir-i İğdişan Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.388.

_____, "Ahi Ali Tekkesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.43.

_____, "Ahi Evran Zaviyesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.108-109.

_____, "Ahi Mustafa Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.157.

_____, "İbn Kalemşah Dergâhı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.19.

_____, "Lâlâ Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.96.

_____, "Şeyh Evhadüddin Kirmani Tekkesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.287.

_____, "Ziya Hânkahı", *Ahilik Ansiklopedisi*, II, Ankara 2016, s.390.

_____, "Ahi Evran Dükkânı", *Ahilik Ansiklopedisi*, Ankara 2016, s.96.

_____, "Ahi İlyas Değirmeni", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.127.

_____, "Ahi Murad Hamamı", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.152.

_____, "Ahi Veliyüddin Türbesi", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.203.

Mecdi, *Tercüme-i* Şakaik-*i Numaniye*, (yay. Abdulkadir Özcan), İstanbul 1989.

Mevlânâ Celâleddin, *Mecâlis-i Sab'a* (*Yedi Meclis*), (terc. Abdûlbâki Gölpınarlı), Konya 1965.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, s.261-263.

Oruç Beğ, *Tarih*, (haz. N. Öztürk), İstanbul 2008.

Sultan Veled, *Divan*, (yay. F. Nafiz Uzluk), İstanbul 1941.

_____, İbtidâ-*nâme*, (terc. Abdûlbâki Gölpınarlı), Ankara 1976.

Şahin, İlhan, "Ahî Evran", *DİA*, I, İstanbul 1988, s.529-530.

Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm*, III, İstanbul 1306.

Taeschner, F., "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, XV/1-4 (Ekim 1953-Temmuz 1954), s.3-32.

Tek, Abdürrezzak, "Fütüvvet", *Ahilik Ansiklopedisi*, I, Ankara 2016, s.425-427.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982.

KARAMANOĞULLARI BEYLİĞİ VE KONYA EKONOMİSİ

Hüseyin KAYHAN*

ÖZET

Karamanoğulları Beyliği, başta Konya olmak üzere, Karaman, Ermenek, Larende gibi şehirlerde güçlü bir ekonomiye sahipti. Bu şehirlerin çevrelerinde sıralanan kasabalar, köyler, mezralar ve büyük çiftliklerde güçlü bir ziraat, tarım ve hayvancılık ekonomisi yaşamaktaydı. Karamanoğulları Beyliği'nin ürettiği mamul eşya ve tarım ürünleri kendi ihtiyaçlarının çok üzerinde idi. Bunlar genelde Suriye, Mısır, Kıbrıs, Ege Adaları ve İtalya'ya ihraç edilmekte idi. Bu ülkelerle ticari bağlantıyı sağlayan limanlar, Antalya ve Alanya idi. Bahsi geçen ülkelerin ticari malları bu limanlara gelir ve bunlar Türklere satılır, karşılığında Anadolu'da üretimi bol olan hububat, çeşitlik kumaşlar, halılar, kilimler, yün, deri, çeşitli madenler, atlar vs. satılırdı.

Karamanoğulları şehirleri, Orta Çağ İslâm şehir ekonomisinin gereği olan bütün üretim çeşitliliğine ve bu alanda uygulamaya sokulan örgütlenmeye sahipti. Şehirler mimari yönden çok gösterişli ve planlama yönünden oldukça muntazam idi. Üretimlerin yapıldığı çarşılar ile tüketiciye ulaşan dükkânlar ve pazar yerleri arasında iyi bir

*Dr. Öğ. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

koordinasyon mevcuttu. Şehirlerin çevreleri onları besleyen bağ, bahçe ve tarlalarla kaplıydı.

Anahtar Kelimeler: Karamanoğulları Beyliği, Konya, Ticaret, Antalya, Kervansaray.

ABOUT THE ECONOMY OF THE KARAMANID PRINCIPALITY AND KONYA

ABSTRACT

The Karamanid Principality had a strong economy in cities such as Konya, Karaman, Ermenek and Larende. There was a powerful economy of agriculture and animal husbandry in the towns, villages, hamlets and big farms located around these cities. The amount of manufactured goods and agricultural products produced by the Karamanid Principality was far beyond the amount necessary for the own needs of the state. These products were usually exported to Syria, Egypt, Cyprus, Aegean islands and Italy. Harbors making the commercial connection with these countries were Antalya and Alanya. The goods of these countries were brought to these ports and they were sold to the Turks in exchange with products that were produced bountifully in Anatolia such as grain, various fabrics, carpets, rugs, wools, leathers, various mines and horses.

The entire product variety necessary for the medieval Islamic urban economy and the organization used in this field were all possessed by Karamanid cities. Cities were very splendid in terms of architecture and they were quite orderly in terms of urban planning. There was a good coordination between shops where production was done and marketplaces where products met with the consumers. The lands around the cities were covered with vineyards, gardens and fields which fed these cities.

Key Words: Karamanid Principality, Konya, Trade, Antalya, Caravanserai.

GİRİŞ

Karamanoğulları Beyliği, XIII-XV. Yüzyıllarda Türkiye tarihinde yaşanan Selçuklu, Moğollar, Beylikler ve Osmanlılar dönemlerindeki siyasi çalkantıların, istilaların, sonu gelmez mücadelelerin içinden çıkmayı başararak İç Anadolu ve Akdeniz coğrafyasında güçlü bir devlet olarak yaşadı. Tarihçiler bu devleti genelde siyasi tarihiyle, sanat tarihçileri ise bıraktıkları maddi eserlerle tanıdılar. Diğer beyliklerde olduğu gibi bu beyliğin de ekonomik yapısı hakkında ciddi çalışmalar yapılmadı. Oysaki, siyasi ve askeri başarıların gerisinde sağlam bir ekonomik yapı vardı.

1. KARAMANOĞULLARI ŞEHİRLERİ

İbn Fazlullah el-Ömerî, 1330'larda Karamanoğulları'nın 14 şehri ve 150 kalesinin bulunduğunu söylemektedir (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 255). Bu şehirlerin isimlerini tek-tek saymaz ama belli-başlıları hakkında kısa bilgiler verir. Beyliğin en önemli şehri Konya olup, Türkiye Selçuklularının başkenti olması sebebiyle büyük öneme sahiptir. 1218 yılında Konya'nın büyük bir nüfusa sahip, zenginliklerle donanmış, her tarafında üzüm bağları ve meyve ağaçları ile kaplı bostanları bulunan bir şehir olduğu, fakat çevresinde surlarının bulunmadığı görülmektedir (İbn Bîbî, 1996, I, 271 vd.). Bahsi geçen tarihte Sultan Alâeddin Keykûbad şehrin çevresinde büyük bir sur yaptırmıştır (İbn Bîbî, 1996, I, 272-274). İbn Fazlullah el-Ömerî, Konya'nın dışında Alanya ve Kırşehir'i de sayar (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 234). 932/1526 tarihli Tahrir Defteri'ne göre, Kırşehir'in toplam 9 mahallesi vardı. 992/1584'de bu şehirdeki mahalle sayısı 17'ye yükseldi. Bu durum, şehrin XVI. yüzyıl süresince fiziki açıdan büyüdüğünü gösterir (İlhan Şahin, XXV, 482). İbn Fazlullah el-Ömerî, başşehir Ermenek'i, bir dağ tepesinde kurulmuş, çevresi verimli ve bereketli topraklarla kaplı bir şehir olarak vasıflandırmaktadır. Bu şehir ile Alâiye arasında üç günlük yol vardır (İbn Fazlullah el-Ömerî,

1971, III, 239 vd.). Yine el-Ömerî, oldukça büyük bir şehir olan Larende'yi de Karamanoğulları şehirleri arasında saymaktadır (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 255). Şikârî, 1471'de bu şehrin Fatih Sultan Mehmet tarafından ele geçirilmesinden sonra İstanbul'da ikâmete mecbur bırakılan halkın üç yıl sonra geri dönmesi üzerine, buna çok kızan sultanın şehirde büyük tahribat yaptırarak 117 mahalle, 4 selâtin cami, 307 mescit, 29 hamam, 4 medrese, 33 tekke ve 7 hankâhı tahrip ettirdiğini söylemektedir (Şikârî, 2005, 161a). Bu da şehrin büyüklüğü hakkında bilgi vermektedir.

İbn Batûta, Karamanoğulları'nın önemli şehirlerinden Aksaray'ı Anadolu'nun en sağlam ve güzel şehirlerinden birisi olarak vasıflandırmaktadır. Şehrin etrafı akarsu ve bahçelerle çevrilidir. Üç kanal tarafından bölünmekte ve bu kanallar evlerin içinden geçmektedir. Meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar şehrin içine kadar yayılmıştır. Burada koyun yünü ile dokunan halı ve kilimler Aksarayî diye tanınır ve benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmazdı. Üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilirdi (İbn Batûta, 2000, I, 412-415). Aksaray'ın nüfusu Osmanlı döneminde yapılan 1501 tarihli tahrire göre 5.000-5.500 civarında, 1525'te yine 5.000 dolaylarında idi ve 1584'te iki kat artarak 9.500'e çıkmıştı (İlhan Şahin, II, 291).

Karamanoğulları'nın en güneyde sahildeki şehri Alanya, doğu Akdeniz'de Türkmenlerin yaşadığı önemli bir liman şehri idi. Mısır'dan, Suriye'den gelen tüccarlar, bu şehirde ticaret yaparlardı. Akdeniz bölgesindeki ormanlardan elde edilen başlıca ihraç ürünü keresteler, gemilerle İskenderiye ve Dimyat limanlarına gönderilirdi (İbn Batûta, 2000, I, 402). Ayrıca, Antalya'da olduğu gibi burada da özellikle İtalyan tüccarlar gemileriyle batı Avrupa'dan mal getirip, Anadolu'dan aldıkları mallarla geri dönmekte idiler. Nitekim, İbn Battûta'yı Lazkiye'den Alanya'ya Cenevizli bir ticaret gemisi getirmişti (İbn Battûta, 2000, I, 400).

İbn Bîbî, 1218 yılında Konya'nın; oldukça kalabalık, uzunluğu ile genişliği arasında bir günlük yol olan büyük bir şehir olduğunu beyan etmektedir[1]. Papa IV. İnnocentius tarafından 1245-48 yılları arasında görevle Doğuya gönderilen keşiş Simon de St. Quentin, Konya'yı Anadolu'nun en büyük şehirleri arasında saymaktadır (Simon de Saint Quentin, 2006, 49). 1332'de Anadolu'yu gezen İbn Battûta, Konya'nın geniş caddeleri, güzel ve muntazam çarşıları olduğunu belirtmektedir (İbn Battûta, 2000, I, 412). 1339'da eserini tamamlayan Hamdullah Mustevfî Kazvînî ise, şehrin 12 kapısı olduğunu ve bu kapıların her birinin çevresinde sarayların bulunduğunu, çevresinin on bin adımdan biraz fazla olduğunu belirtir[2]. Bir adım 75,8 cm. olduğuna göre, Bu da yaklaşık 8 kilometre demektir ve her 650-700 metre aralıklarla kapılar konulmuştur. Bu büyüklüğe göre, şehirde en fazla 30 bin kişilik bir nüfus yaşamış olmalıdır. Eserini 785/1383-84 tarihinde bitiren Lokman Unsî-i Mevlevî ise, 12 büyük burçla muhteşem surların çevrelediği Konya'da 300 çeşme, 360 zâviye, 70 hankâh, 7 ulu câmii, 300 mescit bulunduğunu söylemektedir[3]. Evliya Çelebi de Konya'da 340 adet büyük saray bulunduğunu belirtmektedir ki, bunların tamamına yakını Selçuklu ve Karamanoğulları zamanından kalmış olmalıdır (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 11). Bütün bu bilgiler, şehrin Karamanoğulları zamanında tedricen büyüdüğünü ve buna muvazi olarak nüfusun arttığını göstermektedir.

1 İbn Bîbî, 1996, I, 271. Bu bir günlük yol, *merhale* veya *konak* olarak adlandırılmakta ve sabahtan akşama kadar ortalama 6 saatlik daimi yürüyüşe tekabül etmekte idi. Bunun mesafe olarak karşılığının 44 km. olduğu kabul edilmektedir (bkz. Fahrettin Atar, XXXVI, 296).

2 Hamdullah Mustevfî Kazvînî, 1336, 113-114. Evliya Çelebi de bunu onaylamaktadır. Bkz. Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 9.

3 Lokman Unsî-i Mevlevî, 1942, 20. Evliya Çelebi, yaşadığı XVII. yüzyılda bu çeşmelerin sayısını 366 olarak belirtmektedir (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 12).

Bu büyüme, Selçuklular zamanındakinden en az iki misli fazla olmalıdır. Bu da şehrin nüfusunu 60 bin olarak tahmin etmemize imkân vermektedir. Görülmektedir ki, Türkiye Selçuklularının son yıllarında şehir iyice küçülmüş, Karamanoğulları'nın hâkimiyetinin ilk asrında ise en az iki misli büyümüştür. Bu yargıyı bütün Karamanoğulları şehirleri için genelleştirebilir miyiz? Bu soruya "evet", demek mümkündür. Osmanlı hâkimiyetinin başlarında Konya, eski önemini kaybederek yine küçülmüştür. Bu küçülme Osmanlı politikasının bir ürünü gibi görünmektedir. Bu cümleden olmak üzere, Fatih Sultan Mehmet, 1471'de Karamanoğulları şehirlerini ele geçirdikten sonra Larende, Ereğli ve Aksaray'daki Müslüman ve Hıristiyan halkı İstanbul'a sürgün etmiştir. Vakfiyelerden anlaşıldığına göre, Larendeliler İstanbul'da Büyük Karaman (Çarşamba semti), Konyalılar Küçük Karaman (Fatih semti), Aksaraylılar Aksaray semtinde, Karamanlı Hıristiyanlar ise Yedikule semtine yerleştirilmişlerdir[4]. Bu uygulama bir taraftan yeni fethedilen İstanbul'un Türk halkı tarafından iskânı ile ilgili iken, diğer taraftan da Karamanoğulları ülkesinin nüfustan arındırılarak Osmanlı Devleti için problem olmasını önleme gayretinin ürünü idi. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren şehir tekrar büyümeye başlamış ve nüfusu tedricen artmıştır. Osmanlı istatistikleri bize bu konuda kesin bilgiler vermektedir. Tahrir defterlerinde şehrin nüfusunun, 1520-1530 yıllarında biri Hıristiyan mahallesi olmak üzere 89 mahallede ikamet eden 6.200 kişi olduğu, 1570-1580'lerde 15.300 kişiye, Sultan III. Murat devrinde 1584'te yapılan tahrîre göre de biri Hıristiyan mahallesi olmak üzere 119 mahallede ikamet eden 18.500 kişiye yükseldiği görülmektedir. Buna ek olarak, şehrin doğu istikametinde geliştiği de anlaşılmaktadır (S. M. Bilge, 2011, 55).

4 Neşri, 1995, II, 790; ***Şikârî***, 2005, 161a; Âşık Paşazade, 2003, 256-257; Ş. Tekindağ, 1963, 61-62 ve dipnot 88. ***Şikârî***, Aksaray'dan 31 bin Müslüman, 7 bin Hıristiyan'ın İstanbul'a göç ettirildiğinden bahseder.

2. ŞEHİRLERDE**Kİ** İŞ **KOLLARI**

Karamanoğulları şehirlerinde inşaat sektörünün gelişmiş olduğu görülmektedir. Burada iş yapan kalfalar, çıraklar, dülgerler vs. Türklerden oluşmakla birlikte, sektörün içinde görev yapan Hıristiyanlar da vardı. Eflâkî, Şeyh Salâheddin'in bağını yapmaları için Türk ustalar tutmuş, bunu duyan Mevlânâ onu bundan vaz geçirerek, Türklerin yerine Rum ustalarını tutmasının daha uygun olduğu yönünde onu ikna etmişti (Eflâkî, 1973, 5/23). Yine Eflâkî'nin naklettiğine göre, Sultan Veled medresenin damını sıvatmak için Rum ustalar tutmuştu. Bu ustalar işlerini maharetle yapmışlardı (Eflâkî, 1973, 7/16). Bu anlatılanlar, Türk ustaların işlerini iyi yapmamalarından ziyade, Fars kültürünün temsilcisi Mevlânâ ve onun ailesinin Türklere yönelik önyargılarının boyutlarını ortaya koymaktaydı.

Evliya Çelebi, Konya'da kuyumcular, külahçılar, terziler, berberler, helvacılar ve dericilerin çok meşhur olduklarından bahisle; dericiliğin ne kadar geliştiğini göstermek için, derilerin tabaklanıp gök mavisi, şeftali sarısı, turuncu ve kırmızı renklere boyanarak İran ve Arap ülkelerine ihraç edildikleri bilgisini vermektedir (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 12).

3. TİCARET

Ünlü Müslüman entelektüel el-Câhiz, IX. yüzyılın ortalarında, çevresindeki ülkelerden Anadolu'ya gelen mallar ve geldiği yerleri şöyle sıralamaktadır:

Mısır'dan ince elbiseler, kâğıt, pelesenk yağı, değerli zebercet taşı; Hazar tarafından, köle, cariye, zırh, yumurta, miğfer; Diyarbakır'dan nakışlı giysiler, mendiller, örtüler, köle ve yün elbiseler; Bizans'tan gümüş ve altın kaplar, halis Bizans altın paraları, ilaç çeşitleri, seramik kaplar, bahar gülleri, atlas, halis ipek kumaşı, çevik savaş atları, carieyeler, nadir bulunan pirinç madeni, sağlam kilitler, su mühendisleri, tarım uzmanları, saban kullanan

çiftçiler, mermer ustaları ve hizmetçiler; Arap bölgelerinden Arap atları, deve kuşu, soylu hayvanlar, tabaklanmış, yünü üzerinde bulunan deriler; Nusaybin'den kurşun; Musul'dan örtüler ve evde hem örtü hem de sergi olarak kullanılan yaygı, keklik ve bıldırcın; Hulvan'dan nar, dut, turşu; Ermenistan ve Azerbaycan'dan keçe, semer altına konan keçe, sergi kilim, köle, Ermenistan'da üretilen ve adına tikek denilen elbiseler ve yün getirilirdi. Bunlara ek olarak Semerkant'tan kağıt; Merv'den ud çalan sanatçılar ile iyi cins ud, kadife benzeri halı ve Merv'de üretilen giysiler; Cürcan'dan üzüm, sülün (phasianus colbnicus), iyi cins nar taneleri, yermuk ve kaliteli ipek getirilirdi. Denbavend'den ok temreni [okun ucundaki demir]; Rey'den civa, yermuk, silah çeşitleri, ince elbiseler, taraklar, şapka, kisyat (bir çeşit elbise), keten ve nar; İsfahan'dan bal mumu, bal, ayna, Çin armudu, elma, tuz, za'feran, çöven otu, üstübeç, sürme, sıkıştırılmış yataklar, iyi cins giysiler ve meyvelerden üretilen içecekler; Kumis'den baltalar, çuval bezi, güneşten koruyan şemsiyeler (çetr) ve yünden yapılan atkılar; Fars'tan türlü keten elbiseler, gül suyu, nilüfer yağı, yasemin yağı ve içecekler; Kirman'dan çivit ve kimyon; Ahvaz ve çevresinden şeker, ipek kumaş, çalgıcılar, dansözler, hurma çeşitleri ve pekmez getirilirdi (Câhiz, 2001, 305-331).

Keşiş Simon de St. Quentin Selçuklular idaresindeki Anadolu'nun çok zengin olduğunu söyleyip, bunu örneklerle açıklamaktadır (Simon de St. Quentin, 2006, 50). Moğol istilası bile bu zenginliği ortadan kaldırmağa yetmemiştir. el-Ömerî ve İbn Battûta, anlattıkları ile bunu doğrulamaktadırlar. Bu cümleden olarak, el-Ömerî 1330'lu yıllarda Anadolu'da Suriye ve Mısır'dan daha fazla hububat yetiştirildiğini, bu yüzden de fiyatların çok daha ucuz olduğunu belirtmektedir (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 230-231). Bu ekonomik canlılık halka bolluk ve zenginlik sunmakta, müreffeh bir hayat imkânı vermekteydi. Ünlü mutasavvıf *Şems-i* Tebrizî'nin Anadolu'da hiç dilenci olmadığını söylemesi de bunu ispat etmektedir (Şems-i Tebrizî, 2009, 300).

el-Ömerî 1330'lu yıllarda Anadolu'da ticaretin çok yaygın ve gelişmiş olduğunu söyleyerek, bunun sebebini çevresinin denizlerle kaplı olmasına bağlamaktadır (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 230-231). Bu gerçekçi bir tespittir. Deniz ötesinde Batı Avrupa, Kuzey Afrika (Mısır), Suriye ve Filistin limanlarıyla yakın ticari bağlantılar kurulmuştu. Karamanoğulları ülkesinin tüccarları, sadece Anadolu'da değil, bütün Asya'da ve Kuzey Afrika'da ticaret yapmakta idiler. Devrin kaynakları bu konuda bize bilgi vermektedir. Bu cümleden olarak, Mevlevî tarikatının ilk yüzyılının tarihini yazan Eflâkî, Konyalı zengin tacirlerin, Mısır'ın İskenderiye limanına ticaret yapmaya gittiklerini, dönüşlerinde de Antalya limanına varıp buradan Konya'ya geçtiklerini anlatmakta, bu tacirlerin İskenderiye ve atabi kumaşlarından yapılmış elbiseler ile çeşitli Mısır elbiseleri ve yünlü giyecekler getirdiklerini belirtmektedir (Eflâkî, 1973, 3/449). Ünlü gezgin İbn Battûta, Aksaray'da üretilen malların Kuzey Afrika, Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve Türk ülkelerine ihraç edildiğini kaydederken (İbn Batûta, 2000, I, 415), Eflâkî de Hindistan'a ve Antakya'dan gemilere binerek Mısır'a ticaret için giden Konyalı tacirlerden bahsederek İbn Batûta'yı doğrulamaktadır (Eflâkî, 1973, 3/14; 3/48). Bütün bu bilgiler, Karamanoğulları ülkesinin bütün Kuzey Afrika, Orta Doğu, Uzakd Doğu, Orta Asya ve Güney Asya ile yakın ticari ilişkiler yürütmekte olduğunu göstermektedir.

Hamdullah Mustevfî Kazvînî, 1339 yılında yazdığı eseri *Nuzhetu'l-Kulûb*'da 1336 yılına ait İlhanlı ülkesinin gelirleri bağlamında Anadolu'daki şehirlerin vergilerini de kaydetmişti. Burada, Konya dışındaki Karamanoğulları şehirlerinin birçoğunun vergileri bulunmaktadır. Buna göre, Aksaray: 51.000 dinar, Niğde: 41.500 dinar, Kırşehir: 57.000 dinar, Ermenek: 7.000 dinar vergi öde-

mektedir. Konya'nın, Larende'nin ve diğer birçok Karamanoğulları şehirlerinin vergisi ise belirtilmemiştir (Hamdullah Mustevfî Kazvînî, 1336, 110, 111, 113-114, 115, 116; Zeki Velidî Togan, 1931, 23-24). Bu kayıtlarda Anadolu'nun toplam bütçesi 5.645.000 dinar idi (Zeki Velidî Togan,1931, 27). Karamanoğulları ülkesinin toplam bütçesi burada belirtilmediği için Anadolu bütçesinin yekûnu ile bir kıyaslama yapmamız mümkün olmamıştır.

4. ÜRETİM

Karamanlı ülkesinde tahıl ürünlerinin oldukça fazla yetiştirildiğini, özellikle buğdayın ön sırada olduğunu görmekteyiz. Bununla ilgili olarak kaynaklarda bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Osmanlı sultanı I. Bayezid 1394-95 tarihinde Karamanoğulları'nın üzerine sefer yaparak Konya kapılarına vardığında, o sırada harman mevsimi olması sebebiyle hasadı yapılan arpa ve buğdayın şehrin içerisinde dağ gibi yığıldığını görmüştü. Ordusunun yiyecek ihtiyacını karşılamak için şehrin halkına haber gönderip, ordusunun ihtiyacı kadarını para karşılığında kendisine satmalarını istemiş ve halk da onun bu isteğini kabul etmişti (Âşık Paşazade, 2003, 135). Bu bilgi, Konya ve çevresinin günümüzde olduğu gibi o dönemde de önemli bir tahıl üretim merkezi olduğunu ortaya koymaktadır (K. Fleet, 2009, 62). Evliya Çelebi de bunu onaylamakta, XVII. yüzyılda Konya çevresinde büyük tarlalarda yetişen oldukça zengin hububat varlığından bahsetmektedir (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 12).

Karamanoğulları şehirlerinin, etraflarında kendilerini besleyecek miktarda meyvelerin ve sebzelerin de üretildiğini görmekteyiz. Meşhur coğrafyacı İbn Sa'îd, Konya'nın çevresinde bağlıklarda oldukça bol meyve ve sebze yetiştirildiğini, bunların çok meşhur olduğunu belirtmektedir (İbn Sa'îd, 1970, 171). İbn Battûta da Konya'nın içinden ve çevresinden geçen çok sayıda nehir ve çayların bulunduğunu belirterek, eşsiz bahçelerinde oldukça fazla meyve üretildiğinden bahsetmektedir. Özellikle Kamerüddin denilen kayısı türünün yetiştirilerek Mısır ve Suriye'ye ihraç edildiğini yazar (İbn Batûta, 2000, I, 412). Evliya Çelebi de bu bilgileri onaylar ve Meram dağında lezzetleriyle tanınan Kamerüddin ve Kameruddevle adlı iki farklı kayısının, yirmi çeşit armudun, kiraz, şeftali, üzüm ve bademin yetiştirildiğinden bahseder (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 12).

Pamuk, Karamanoğulları topraklarında üretilen önemli bir sanayi bitkisiydi. Özellikle Larende önemli bir pamuk üretim merkezi idi (Bilge, 2011, 55). Pamuğun burada üretildikten sonra iplik haline getirilip kumaş sanayisinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Konya'da başlıca üretim sektörünün kumaş imalatı olduğu görülmektedir (*Anonim Selçuknâme*, 1952, 52). Burada *Pamukçular Medresesi*'nin bulunması da pamuğun toplum hayatında ne kadar önem kazandığını göstermektedir (Eflâkî, 1973, 3/207).

Hayvancılığın çok gelişmiş olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu cümleden olarak, el-Ömerî, Anadolu'da atın ve diğer büyükbaş ve küçükbaş hayvanların çok sayıda yetiştirildiğinden, hatta bunların bir kısmının İran, Irak, Suriye ve Diyarbekir'e ihraç edildiğinden bahsetmektedir (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 230-231). Konya kalesi bitişiğinde *At Pazarı Kapısı*'nın bulunması o civarda at ticaretinin yapıldığı göstermektedir. Özellikle küçükbaş hayvancılık, dağ ve ova köylüleri ile konar-göçer Türkmenlerin önemli bir uğraşı idi. Üretilen başlıca küçükbaş hayvan olan koyun; yaylalarda, otlak ve çayırlıklarda beslenmekteydi (Erdoğru, 2006, 219-220). Simon de St. Quentin, Konya'da koyun yünü dışında en iyi cins keçi yünü de üretildiğini, bu yünlerden yapılan berelerin İngiltere ve Fransa'ya ihraç edildiğini söylemektedir (Quentin, 2006, 50).

Şehirlerin çevresindeki alanlarda inek, koyun, keçi gibi hayvanların yaygın bir şekilde yetişti-

rildiği, arıcılık yapıldığı ve balmumu üretildiği, pancar ekilerek şeker imal edildiğini görmekteyiz. Anonim Selçuk-nâme, bu anlatılanları doğrulayan bir bilgiyi nakletmektedir. Bu kaynağa göre Moğollar, Fahreddin-i Kazvînî'yi Anadolu'ya gönderdiklerinde Konya'nın ileri gelenleri toplanarak onu ziyarete gitmişler, bu yeni İranlı bürokratı memnun edebilmek için, yanlarında hediye olarak elbiselik kumaş, bal mumu, şeker ve kuzu götürmüşlerdi (*Anonim Selçuknâme*, 1952, 52). Yine Anonim Selçuk-nâme, 11 Şaban 691/28 Temmuz 1292 tarihinde Karaman Türklerinin, Konya'ya saldırarak şehir çevresindeki aşiretlerin büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarını ganimet olarak alıp götürdüklerini bildirmektedir. Bu yağma saldırısını beş gün sonra tekrarlamışlar, yine Konya çevresindeki hayvan sürülerini alarak dönmüşlerdi. Bunun üzerine Konya'daki Selçuklu askerleri bu Karaman Türkmenlerinin peşlerine düşmüşler ve yağmaladıkları hayvan sürülerini geri almayı başarmışlardır (*Anonim Selçuknâme*, 2014, 66).

Konya'nın genel bir pazarı olduğu anlaşılmaktadır. Bu pazar muhtemelen diğer şehirlerde olduğu gibi Cuma günü kurulmaktadır. Burada tilki kürkleri de satılmaktaydı (Eflâkî, 1973, 3/292). Mevlâna, Konya'da bir pazar yerinde, halka ilahi bilgiler vermekteydi (Eflâkî, 1973, 3/76). Bunun dışında, satılan malın adıyla anılan pazar yerleri de vardı. Mesela, Konya'nın kapılarından birisi *At Pazarı Kapısı* idi[5]. Yine Konya'da *Kasaplar Pazarı* vardı (Eflâkî, 1973, 3/489). Karamanoğulları şehirlerinde hafta pazarları ve çarşılarda köylüler, şehirliler ve konar-göçer Türkmenler serbestçe ticaret yapmaktaydılar. Ticarî ürünler şehirlerde hayvan pazarı, sebze-meyve pazarı ve tahıl pazarı gibi pazarlarda ayrı yerlerde satılmaktaydı. Şehir merkezlerinde hafta pazarlarından başka, ticaretin sürekli olarak yapıldığı kapanlar ve vakıflara ait dükkânlar da mevcuttu (Erdoğru, 2006, 226-230).

Konya'da, Orta Çağ İslâm şehirlerindeki üretim iş kollarının hepsini görmek mümkündür. İbn Battûta, her zanaatın erbabının çarşılarda belirli bir yerde toplandığını yazmaktadır (İbn Battûta, 2000, I, 412). Çaşnigir *Kapısı*, Şekerciler *Hanı* ve *Helvacılar Çarşısı*'na bakarak her üretim kolunun ayrı bir çarşıda varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz (Eflâkî, 1973, 3/10, 3/17; Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 12; Konyalı, 1997, 230).

İtalyan tüccarlar, Alanya ve Antalya limanları vasıtasıyla batı Anadolu beylikleriyle yoğun ticaret yapmakta, biber, çivit, balmumu, şeker, bakır, kalay, İtalyan yünlü kumaşları, sarı ve parlak giysiler, ceketler, ayakkabılar getirip satmakta; karşılığında ise buğday, arpa, sebze, sabun, keten, pamuk, şap, kına, zift, ceviz, demir ve peynir almaktaydılar (Francesco Balduccı Pegolottı, 1936, 58; W. Heyd, 1975, 612).

Moğol hanlarının ve onların yakın adamlarının, yüksek faizlerle gümüş ve altın vererek ticaret yaptırdıkları tüccarlarla oluşturulan "Ortak" uygulamasının Anadolu'da da yapıldığı tahmin edilebilir. 1258'de Bağdat'ın ele geçirilmesi ile Irak'ta yerleştirilen bu ekonomik sistem (Reşîduddîn Fazullah, 47-48), daha sonra İran'da, Kafkasya'da (Reşîduddîn Fazullah, 159) ve muhtemelen Anadolu'da etkin hele getirildi. Kaynaklarda bilgi bulunmamasına rağmen, bu sistemin Konya'da ve diğer Karamanoğulları şehirlerinde uygulamaya konulması kuvvetle muhtemeldir.

5. MADENLER

Anadolu oldukça zengin maden yataklarına sahipti. Bu konuda bilgi veren Simon de St. Quentin, Anadolu'da birçok gümüş madeninden yıllık 14.250 kilogram saf gümüş elde edildiğini belirttikten sonra zengin bakır, demir ve şap madenleri ile tuzlaların varlığından da bahsetmektedir (Simon de St. Quentin, 2006, 50). Karamanoğulla-

5 İbn Bîbî, 1996, II, 205; Eflâkî, 1973, 3/184. Evliya Çelebi, bu kapının üzerinde zincirlerle asılmış bir kuru at kafasına gem vurulup, gösteriş için konulduğundan bahsetmektedir (Evliya Çelebi, tarihsiz, III, 9).

rı ülkesi de maden cevherleri yönünden zengindi. İbn Fazlullah el-Ömerî, oldukça fazla gelir getiren zengin bir demir madeninin varlığını bildirmektedir (İbn Fazlullah el-Ömerî, 1971, III, 235). Simon de St. Quentin de Konya'da Lacivert Taşı (azur) madeninin bulunduğunu fakat çıkarılamadığını söylemektedir (Simon de St. Quentin, 2006, 50).

SONUÇ

Oldukça geniş ve bereketli topraklar üzerinde kurulan Karamanoğulları Beyliği, küçümsenmeyecek ekonomik bir gücü temsil etmekteydi. Bu, onun siyasi ve askeri başarılarını daha önemli kılmış ve yaşadığı yüzyıllarda Türkiye'nin en güçlü devletleri arasına sokmuştur. Türkiye Selçuklularından gelen ekonomik altyapı ve politikalar, Moğol döneminin getirdiği yeni ekonomik politikalarla birleşerek Karamanoğulları ekonomisinin şekillenmesinde etken oldular. Uluslararası ticaretin merkezindeki Karamanoğulları Beyliği, Selçuklulardan intikal eden altyapıyı ve bölgesel kaynakları iyi kullanarak ekonomik yönden ciddi bir güç haline geldi. Şehirlerin çevresinde ve köylerde tarım, ziraat ve hayvancılık çok gelişti. Konya başta olmak üzere, şehirlerde muazzam bir üretim vardı. Üretilen malların fazlalıkları çevredeki ülkelere ihraç edildi. Yine buralardan ithal edilen mallar, Karamanoğulları şehirlerinde Türk halkının istifadesine sunuldu. Tüccarlar, zamanın dünyasının önemli medeniyet merkezlerine giderek ticaret yaptılar. Bizanslı, İtalyan, Mısırlı, Suriyeli, İranlı, Yahudi, Ermeni, Arap, Kafkasyalı, Türkistanlı, Çinli, Hintli tüccarlar; Karamanlı ülkesi ile ticaret yaparak, bu toprakları uluslararası pazar haline getirdiler.

Resim.1. Konya şehir surlarının kabartma figürler ve hayvan heykelleri ile süslenmiş Pazar Kapısı (C. Texier, 1849, II, levha 97).

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

ANONİM SELÇUKNÂME, 1952, Nşr. ve çev. F. Nafiz Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ankara.

ANONİM SELÇUKNÂME, 2014, çev. H. İ. Gök, F. Coşguner, *Târîh-i* Âl-*i Selçuk*, Ankara.

ÂŞIK PAŞAZADE, , 2003, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul.

CÂHİZ, 2001, "Câhiz'in et-Tebessur bi't-Ticâre adlı risâlesi", çev. M. M. Söylemez, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, sayı 42, 305-331.

EBÛ'L-FİDÂ, 1840, *Kitâbu Takvîmu'l-Buldân*, Nşr. M. Reinaud, G. de Slane, Paris.

EFLÂKÎ, 1973, Âriflerin *Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, 2 cild, İstanbul.

EVLİYA ÇELEBİ, tarihsiz, *Seyahatname*, Haz. T. Temelkuran, N. Aktaş, 10 cild, İstanbul.

HAMDULLAH MUSTEVFÎ KAZVÎNÎ,

1336, *Nuzhetu'l-Kulûb*, nşr. M. Debîr-i Sîyâkî, Tahran.

İBN BATTÛTA, 2000, İbn *Batûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, 2 cild, İstanbul.

İBN BÎBÎ, 1996, *el-Evamiru'l-Alâ'iye fî'l-Umûri'l-Alâ'iye (Selçuk-Nâme)*, çev. M. Öztürk, 2 cild, Ankara.

İBN FAZLULLAH EL-ÖMERÎ, 1971, *Mesâliku'l-Ebsâr* fî *Memâlik'l-Emsâr*, nşr. Kâmil Salman el-Cubûrî, 27 cild, Beyrut.

İBN SA'ÎD, 1970, *Kitâbu'l-Coğrâfîyâ*, Tahkik: İsmâ'îl Arabî, Beyrut.

KERMUDDİN MAHMUD-İ AKSARAY, 2000, *Musâmeretu'l-Ahbâr*, çev. M. Öztürk, Ankara.

LOKMAN UNSÎ-İ MEVLEVÎ, 1942, *Selçuk Şehnâmesi*, Nşr. ve çev. M. Mesud Koman, Konya.

MARİNO SANUDO TORSELLO, 2011, *The Book of theSecrets of theFaithful of the Cross*, Eng. tr. Peter Lock, Farnham, Burlington.

NEŞR, 1995, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, Nşr. F. R. Unat, M. A. Köymen, 2 cild, Ankara.

REŞÎDUDDÎN FAZULLAH, 2013, *Câmiu't-Tevârîh* (İlhanlılar Kısmı), çev. İ. Aka, M. Ersan, A. H. Khelejani, Ankara.

SİMON DE SAİNT QUENTİN, 2006, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)*, çev. E. Özbayoğlu, Antalya.

ŞEMS-İ TEBRİZÎ, 2009, *Makâlât*, çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul.

ŞİKÂRÎ, 2005, *Karamannâme*, Haz. M. Sözen, N. Sakaoğlu, İstanbul.

İKİNCİL KAYNAKLAR

ATAR, F., "Sefer", *TDVİA*, XXXVI, 294-298.

BİLGE, S. M., 2011, "Karaman Eyâleti'nin tarihî coğrafyası ve idarî taksimatı (XV.-XVIII. yüzyıllar)", *IRTS* - Spring, v. 1, Issue: 1, 50-67.

DURUKAN, A., 2014, "Beylikler dönemi kültür hayatından bir kesit", *Turkish Studies*,vol. 9/10 Fall (Ankara), 391-502.

EDHEM, Halil, "Karamanoğulları hakkında vasâik-ı mahkûke", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, II/11, 697-712; II/12, 741-760; III/13, 821-836; III/14, 873-881.

ERDOĞRU, A., 2006, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İstanbul.

FLEET, K., 2009, *Erken Osmanlı Döneminde Türk – Ceneviz Ticareti*, çev. Ö. Akpınar, İstanbul.

GÖZELOVA, Y. H., 2007, "Avrasiya'da orta **sr** cmiytlrinin yaranmasının iqtisadisasları", *Scientific Works of theInstıtute of Hıstory NAS of Azerbaijan*, vol. 21, 17-33.

HEYD, W., 1975, *Yakın – Doğu Ticaret Tarihi*, çev. E. Ziya Karal, Ankara.

KONYALI, İ. Hakkı, 1997, *Konya Tarihi*, Ankara.

ÖZERGİN, M. Kemal, 1965, "Anadolu'da Selçuklu kervansarayları", *İÜEF Tarih Dergisi*, XV/20, 141-170.

LE STRANGE, G., 2015, *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran, Orta Asya) – İslâm Fetihlerinden Timur Zamanına Kadar*, çev. A. Eskikurt, C. Tomar, İstanbul.

SÜMER, F.,"Karamanoğulları-Ekonomi", *DİA*, XXIV, 459.

ŞAHİN, İlhan, "Aksaray", *TDVİA*, II, 291-292.

ŞAHİN, İlhan, "Kırşehir", *TDVİA*, XXV, 481-485.

TEKİNDAĞ, Ş., 1963, "Son Osmanlı-Karaman münasebetleri hakkında araştırmalar", İst. Ün. Ed. Fak. Tarih Dergisi, XIII/17-18, 43-76.

TEXİER, C., 1849, *L'AsieMinor*, 3 cild, Paris.

TOGAN, Zeki Velidî, 1931, "Moğollar devrinde Anadolu'nun iktisadî vaziyeti, 1", *THİTM*, I, 1-42, İstanbul.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KONYA'DA KADI SİCİLLERİNDE TİCARETLE İLGİLİ DAVA ZABITLARI

Mustafa GÜLCAN*

ÖZET

Bu çalışmada 17.yy'ın ikinci yarısında Konya'da Kadı Sicillerinde yer alan ticaretle ilgili dava zabıtları incelenmiştir. Ana kaynak olarak Şer'iyye Sicilleri kullanılmıştır. Zabıtların dili, dava konuları mercek altına alınarak bu dönem Konya ticaretinde ortaya çıkan anlaşmazlıklara bulunan hukuki çözümlerle ilgili bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya Kadı Sicilleri, Şer'iyye Sicilleri, Ticaret Davaları, Müste'min.

RECORDS ABOUT TRADE ACCORDING TO REGISTERS (SICIL) OF KADI DURING THE SECOND HALF OF THE 17TH CENTURY

In this study, litigations about trade in Konya during second half of the 17th century were examined, according to registers of Kadı. Language and subjects of the cases were analyzed by using Şer'iyye registers as the main source. Thus, conflicts at Konya trade and their solutions according to law, since the 1650's scanned to give information and perspective to the readers.

Key Words: The Registers of Konya Kadı, Şer'iyye Sicils, Commercial Cases, Müste'min.

*Dr. Öğ. Üyesi, Karatay Üniversitesi Sosyal Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü Yarı Zamanlı Öğretim Üyesi.

Osmanlılar zamanında Konya'nın zengin bir tarihi ve o nispette büyük ve muhteşem bir medeniyeti vardır. Bu bakımdan son asırları derinliğiyle ortaya koyacak şer'iyye sicilleri gibi elimizde kıymetli bir hazine bulunmaktadır. Eski bir medeniyetin canlı eserlerini taşıyan şehirlerin kendilerine mahsus renk, koku hatta bir ruhu vardır. Şer'iyye sicilleri de bu renk ve kokuyu canlandırmaktadır. Makalemize konu olan belirli ölçüde ticaretle ilgili bazı vesikaları paylaşacağız.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olan şer'iyye sicil defterlerimizin dili; Arabca ve Farsça terkipleri ve kelimeleri bilmeden anlaşılamaz. Aynı çeşit konularda kullanılan kalıplar değişmemektedir. Konya içindeki olayların anlatıldığı bir vesikada "Mahmiye-i Konya'da…" veya mahallesinden de bahsedilirken "Mahmiye-i Konya'da Kuzgunkavağı Mahallesi sakinlerinden…" diye başlamaktadır.

Vesikaların konusuna göre başlama şekilleri değişmektedir. Davacı, davalı ve şahitlerin ifadeleri ile varılan kararı bildiren bir dava incelendiği zaman aşağıdaki hususlar görülmektedir:

Davacıların isimleri sıra ile söylendikten sonra mahkemeye intikal eden davanın görülmeye başlanması sırasında davacı için "Bast-ı meram ve takrir-i kelam idüp" veya "meclis-i şer'e gelip" diye yazılabildiği gibi "Meclis-i şer'i şerife gelip, hazır olup …" şeklinde de yazılmaktadır.

Davanın görüleceği yer olan meclis için hürmet gösterilmesi lazım gelen şer'i meclis manasına gelen "Meclis-i şer'i Hatır-ı Lazımü't-tevkirde …" Daha sonra davalının ismi geçmektedir. "İşbu Mustafa Çelebi İbnü'l Ömer mahsarında …" Ayrıca "İşbu ba'isü'l-kitab", "İşbu rafi'ül - kitab" ifadeleri hem davacı hem de davalı için kullanılmaktadır.

Davacının sözü bittikten sonra "gıbbe's-sual ve akibe'l inkâr" ibaresini müteakip davalının cevabı yazılmaktadır.

İslamiyet, insanları hak yemekten, faize düşmekten, haram ve mekruhlardan korunmak için bey' ve şir'a (alışveriş) bilgilerini saymış, bu sebeple bu konuya fıkıh kitaplarında çok önem verilmiş hatta müstakil eser de yazılmıştır. Hamza Efendi'nin yazdığı "bey' ve şir'a risalesi" ve bunu açıklayan Müftü İsmail Bin Osman'ın şerhi bunlardan sadece bir tanesidir.

Veresiye satış yapılınca, ileride verilecek paranın zamanı tayin edilmiş olmalıdır. Para verilecek zaman belli olmaz ve bilinmezse alışveriş fasit olur. (Abdül Reşit Avanoğlu, Vesilet'ün-Necat (Saadet Yolu) s. 233, Berekat Yayınevi 1972 İstanbul)

Konya'da bazı mahallelerin isimleri o mahallede oturan sakinlerin uğraştığı mesleğe göre verilmiştir. Bir başka ifade ile aynı mesleği icra eden kişiler, Konya'nın belirli semtlerinde toplanmışlardır. Bu yüzyılın ikinci yarısında Konya'da yaşayan insanların yeri kürkçülükle, Keçecilikle, debbağlıkla ve kireççilikle uğraştığını, bunların alışveriş yaptığını açıkça göstermektedir. Bunların içinde debbağlığın önemli bir yeri vardır. Çünkü o devirde kullanılan birçok ev eşyası, alet ve edevat debbağlığa dayanmaktadır.

Bey' satmak demektir; "Şir'a satın almak demektir. Şeriatta bey', iki kişinin mallarını, razı olarak birbirlerine "temlik" etmeleri, yani seve seve değişmelerine denir ki Türkçesi "satış" tır. Satana bayi, satılan şeye mebi' denir. Bey' malı mal ile mübadeledir. Mal, insanın lazım olunca kullanmak için sakladığı madde demektir.

Mecellenin birinci kısmı alışveriş bölümü olup; 101-403. maddeleri arasını ihtiva etmektedir. (Ahmed Cevdet Paşa, Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, İstanbul H. 1379 s. 37-101) Fıkıh kitaplarında bu konu ele alındığı gibi müstakil eserlerde de geniş olarak anlatılmıştır.

Ticaretle ilgili şer'iyye sicil defterlerinde at, keçi, koyun ve eşya satışlarının yapıldığını da gö-

rüyoruz. Satışlar, şahıslar arasında başkasının malını satmak, alacaklı olmak, zarar etmek gibi hususlar sebebiyle defterlerde yer almıştır.

Tacirler İslam ülkesinde malları bir şehirden diğer bir şehre naklettikleri taktirde bu mallardan miktarlarına göre, aşir denilen memur tarafından sadaka namıyla bir vergi alınır, bu bir nevi kazanç ve gümrük vergisi mahiyetindedir.

Tüccardan alınacak vergi miktarına gelince bu mallar Müslümanlara ait ise kırkta biri, zimmilere ait ise yirmide biri nispetinde bir vergiye tabi olunur.

Müsteminlere (ticaret için memleketimizde izinli olarak bulunan gayri Müslüm tüccarlar) gelince bunların haklarında mensup oldukları hükümetlerin İslam tacirlerine karşı yaptıkları muamele veçhile hareket olunur. Yani bir müstemin tacirin, mensup olduğu hükümet kendi memleketlerinde bir Müslümandan ne nispette vergi alıyorsa aşir de o müsteminin ticaret mallarından o nispette vergi alır. Hatta o hükümet İslam tacirlerinin bütün mallarını müsadere etmiş olsa da aşir o yolda muamele yapmaz, belki o tacire memleketine avdeti için kifayet edecek miktarda bir mal bırakır.

Müstemin olan tacirlerin mensup oldukları hükümet, Müslüman tacirlerin mallarından vergi almadıkları takdirde İslam hükümeti de o tacirlerden vergi almaz. Müslümanlar kendilerine karşı gösterilen muameleye fazlasıyla muamelede bulunmak hasletiyle muttasıftırlar.

Şayet bir müstemin tacirin mensup olduğu hükümetin Müslüman tacirlerden ne nispette vergi aldığı meçhul olursa o halde o ecnebi tacirin malından onda bir nispetinde vergi alınır, mukabilinde de kendisi ve malları himaye olunurdu.

Velhasıl, tacirlerden alınacak vergiler; onların canlarını mallarını muhafaza ve siyanet maksadına müstenit olup, meşru, makul bir tarzda tahsil edilirdi. Aksi taktirde yapılacak muamelenin bir zulümden ibaret olacağı fıkıh kitaplarında tasrih (belirtilme) edilmektedir. (Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu, İstanbul 1986 c. IV. s. 96; geniş bilgi için bkz. Ziya Kazıcı, Osmanlılarda Vergi Sitemi, İstanbul 1977; Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, s. 193-442, İstanbul, 1986)

Şer'iyye Sicillerinde Ticaretle İlgili Vesikalar

25 Safer 1087/9 Mayıs 1676

İran uyruklu Ermeni tüccarlarından Beyşehir'de ölen bir kimsenin, yakın varisi olmadığı için, kalan terike ve 500 esedi kuruşun Beytü'l-mal'e aktarıldığını bildiren dava zaptıdır. (Sicil Defteri: 21C8, s. 84/2)

1 Rebiülevvel 1087/14 Mayıs 1676

Konya'da Şeyh Ahmet Mahallesi'nde oturan bir kimse, İbni Salih Mahallesi'nde vefat eden başka bir kimsenin çocuklarının varisi olan karısının vekilinden, vefat eden kimsenin kendisinden satın aldığı eşyaların bedeli olan 46 esedi kuruş ve 12,5 semeni talep ettiğini ve eşyalarının bedelini almadığını yeminle ifade ettiğini bildiren dava zaptıdır. (S.D: 21C8, s. 87/2)

2 Rebiülevvel 1087/15 Mayıs 1676

Beyşehir'de ölen, Ermeni acem tüccarı ve Hristiyan olan Allahvirdi'nin tanınmış yakın varisi olmadığından üzerinde alacağı bulunan Yakob Veledi Kavlican'daki 500 esedi kuruşun Beytü'l-male alındığını gösteren mahkeme zaptıdır. (S.D: 21C8, s. 87/3)

2 Recep 1087/10 Eylül 1676

İranlı olan Azer adındaki ermeninin daha önce ölen acem Ermenilerinden bir tüccara varis olduğunu ispat etmesi üzerine, Beytü'l mal emini Ali Ağa'nın eşya mevcut ise aynı eşya, mevcut değilse mislinin ödenmesine, karar verildiğini bildiren mahkeme zaptıdır. (S.D: 21C8, s.208/1)

8 Recep 1087/16 Eylül 1676

Nahcivan eyaletinden olan ve Konya'dan

Antalya'ya giderken Konya dışında Kozağaç adlı köyde öldürülen Ermeni tüccara, kardeşinin varis olduğu hakkında (S.D: 21C8, s. 214/2)

2 Recep 1087/10 Eylül 1676

Konya'da ölen, Nahcivanlı Ermeni tüccarın terekesinin, mirasçısı yok zannıyla Beytü'l mal emini Ali Ağa tarafından teslim alınmasından sonra, varisinin çıkması üzerine Ali Ağa tarafından terekenin varisine iade edildiği hakkında. (S.D: 21C8, s. 215/2)

Sultan IV. Mehmed han tarafından gönderilen ve tarihi ferman suretinde yazılmamış olan bu emri şerifde, Havdan köyünde oturan Seyyid Aslan Ali, ticaret için giderken Otçeken ve Kenz köyleri arasında adı geçen köylere mensup isimleri sicilde kayıtlı olan sekiz şaki tarafından soyulduğu, ayrıca yol kesicilik isnad edilerek iftira ile haps edildiğinin; gönderilen arzı halde bildirildiği duyurulmaktadır. Adı geçen soyguncu ve müfterilerin yakalandıktan sonra Seyyid Aslan Ali'nin haklarının kendilerinden alınması ve iade edilmesi istenilmektedir. Ayrıca suçlular hakkında İstanbul'a bütün hususiyetlerini bildiren gerekli malumatın bildirilmesi ve daha sonra gönderilecek fermana göre hareket edilmesi, ihmal gösterilmemesi önemle emredilmektedir. (S.D: 21C8, s. 280/1)

El-hac Mustafa bin Bayram daha önce ölen ipek tüccarı Hasan'ın terekesinden iki donluk al, bir donluk yeşil, bir donluk gülguni olmak üzere toplam dört donluk levenderiye çuha kendi üzerinde emanet bulunurken asıl sahibi başka yerde olduğu için emanet aldığını, şimdi seyahate çıkacağından bu emanetin kendisinden alınmasını mahkemeden talep etmesi üzerine, emanetlerin Mahmud bin Ali efendiye verildiğine dair zabıttır. (S.D: 21C8, s. 296/3)

Ticari ortaklıktan ayrılanların zarar davası (11-20 Zilkade 1071/8-17 Temmuz 1661)

Konya'da oturan Yorgi veledi Andon isimli zimmi (gayrimüslim) İvaz veledi Sakar adlı zimmiyi dava ederek kendisiyle ortaklık kurduklarını ödünç para alarak kurdukları bu ortaklıktan sekizyüz akçe zarar ettiklerini; bu zarar üzerine şahitler huzurunda dörtyüz akçeyi Yorgi'nin İvaz'a verdiğini İncil üzerine yemin etmesinden sonra İvaz'ın men edildiği nakledilmektedir. (S.D: 11, 110/2)

Cariye Satışı Anlaşmazlığı (10 Rebiülahir 1071/13 Aralık 1660)

Bu vesikada Ankara'da oturan Ali bin Ahmed'in Seyyid İbrahim Çelebi bin Mustafa'dan Gülistan isimli cariyesini onikibinsekizyüz akçeye satın aldığını, daha sonra başka bir kimseye sattığını ancak satın alan kimsenin cariyenin sara hastası olduğunu beyan ederek geri verdiğini; Ali bin Ahmed'de Seyyid İbrahim Çelebi'ye iade etmek istediğinde satın alan Ali bin Ahmed'in bütün ayıbıyla beraber cariyeyi kabul ettiği şahitlerin ifadeleriyle sabit olunca; cariye Ali Bin Ahmed'de kalmıştır. (S.D: 10, 181/2)

Koyun Satışı (12 Muharrem 1071/17 Eylül 1660)

Recep bin Mahmud isimli kimse Ramazan bin Mehmed isimli şahsa her biri 130 akçadan 40 sağmal koyun, 100'er akçadan 4 kısır koyun ve 1400 akçaya bir raht kuşak sattığını ve toplam 7000 akçeyi aldığının (kadı sicilinde kayıtlı olduğu görülmektedir) ve hiç alacağı kalmadığı hakkındadır. (S.D: 10, 132/4)

Ortaklıkta Kazanılan Para Davası (9 Safer 1081/28 Haziran 1670)

Konya'nın Debbağhane Mahallesi sakinlerinden bir kimsenin şirket kurdukları arkadaşıyla olan para davasıdır. (S.D: 14, 62/3)

Merkeb Davası (21-30 Zilhicce 1071/17-26 Ağustos 1661)

Konya'ya bağlı Selahaddin isimli köy sakinlerinden İbrahim bin Koca adlı kimse Gaferyat kasabasında oturan Ali bin Satılmış hakkında dava açarak, iki ay önce Hoca Fakih Sultan Hanı'na in-

diğinde; mecliste hazır bulunan Salih Halife'nin merkebinden doğma 8 yaşında olup 750 akçeye satın aldığı bir merkebinin kayıp olduğunu, şimdi ise onu Ali bin Satılmış da gördüğünü, merkebini talep edince Ali cevabında İbrahim'in gördüğü merkebi 30 gün önce Veli Çelebi'den 850 akçeye satın aldığını söyledi.

Bu merkebin İbrahim'e satılan merkep olmadığını iddia etmişse de şahitlerin ifadelerinden ve İbrahim'in yemin etmesinden sonra mezkûr merkep İbrahim'e teslim edilmiştir. (S.D:11, 129/4)

Kusurlu Hayvan Satışının İptali Davası (14 Cemaziyelahir 1081/29 Ekim 1670)

Konyalı Ebu Bekir oğlu Mahmut bey, İsmail oğlu Abdullah beyden bir kırat satın alırken, kendi kıratını verdikten sonra üzerine de 36 kuruş fark vermiştir.

Mahmut bey aldığı atın kusurlu olduğunu anlayınca; mahkemeye müracaat etmiş, nalbantların incelemesinden sonra Abdullah beyin atının kusurlu olduğu anlaşılmış, alışveriş mahkeme kararıyla bozulmuştur. (S.D:14, 141/2)

At Satışı (18 Rebiülevvel 1103/9 Aralık 1691)

Eskil kazasına bağlı Sugur köyünden Süleyman oğlu Halil, 1102 senesi Ramazan ayında oğlu İbrahim'in kendisinden izinsiz al aygır atını Seyyid İbrahim bin Murad'a 34 kuruşa sattığını, ancak kendisinin bu satışı kabul etmeyip itiraz etmesi üzerine 10 kuruş artırılarak 44 kuruşa sattığını ve alacağının kalmadığını bildiren dava zaptıdır. (S.D: 37, 92/1)

Zimmilerin Ortaklığı (9 Şevval 1103/24 Haziran 1692)

Kayseri Kazasına bağlı Talas adlı köy sakinlerinden olup, ticaret için Konya'da misafir olarak bulunan bir gayrimüslim ile diğer bir gayrimüslimin ortaklık kurarak ticaret yaptıkları; sonradan ayrıldıkları ve meydana gelen anlaşmazlıktan sonra şahitlerin ifadeleri ile hakikatin ortaya çıkması üzerine sulh olduklarını bildiren dava zaptıdır. (S.D: 38, 39/1)

Mest Ticareti (10 Muharrem 1104/21 Eylül 1692)

Konya'nın Türbe-i Celaliye mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Ebioğlu olarak tanınan Ali'nin, El-hac Hüsamoğlu Ahmed ile şirket kurduğu ve İstanbul'a mest sattıkları anlatılmaktadır. Ali'nin hanımı ve çocuklarının vasisi olan kayınbiraderi Mahmud oğlu Mehmed'in teşebbüsü ile bu ticaretten ayrıldıklarını bildiren sicil kaydıdır. (S.D: 38, 131/1)

Ticari Ortaklıkda Hesap Görme (20 Safer 1104/31 Ekim 1692)

Konya'da İmaret mahallesi sakinlerinden iken ölen Parsah isimli Acem zimminin varislerinin ifadeleri ile Satı isimli zimminin ticarette Parsah'la ortaklık yaptıkları; hesap görmeden Parsah'ın ölümü üzerine vekili Avanos'un mahkemeye müracaatı sonun da Satı ile hesaplaştıkları ve şahitlerin de ifadeleri ile Satı'da alacak kalmadığının tespit edildiğini bildiren sicil kaydıdır. (S.D:38, 166/1)

Ayıplı Olarak Satılan Hayvanın Sahibine İade Davası (29 Safer 1104/9 Kasım 1692)

Konya kazasına bağlı Sahra nahiyesinin Karahöyük köyü sakinlerinden Ali oğlu Enbiya, Ali oğlu Hasan'dan bir kır iğdiş bargiri 28 kuruşa satın aldıktan sonra hayvanın iki ön kollarında özür olduğunu anlayınca, nalbantlar cemiyetinin incelemesi sonucu bu özrün eskiden kalma olduğunun bilirkişilerin verdiği rapor üzerine hayvanın sahibine iadesine karar verildiği hakkındadır. (S.D: 38, 176/3)

Hayvan Ortaklığı Davası (Tarih tespit edilememiştir)

Konya'da Yenice mahallesi sakinlerinden Ahmed'in, Molla Mahmud ile ortak olarak keçi ticareti yaptıkları, ayrıldıktan sonra Ahmed'in hakkı olan paylaşılmamış 24 oğlağın yarısını talep ettiğini bildiren dava zaptıdır. (S.D: 38, 186/3)

Hürriyet-i İsbat Cariye Satışının İptali (10 Rebiülahir 1104/19 Aralık 1692)

Diyarbakır Sancağı'ndan olup ticaret için halen Konya'da Handa bulunan Seyyid Salih Çelebi adlı kimse, Hüseyin Beşe'den bir cariye satın almışsa da cariye; "ben Bağdat'ta oturan hür olan Salih isimli Zaim'in kızıyım. Annem de hür bir kadın olup ismi Fatku'dur. Benim ismim de Ayşe'dir. Hüseyin Beşe benimle evli olduğu halde beni cariye olarak satmak istemektedir." dedikten sonra mesele açıklığa kavuşmuş suçluya gereken ceza verilmiştir. (S.D: 38, 219/2)

Acem Tüccarının Yağ ve Cizyeleri Hakkında Ferman (11-20 Cemaziyelahir 1103/29 Şubat-9 Mart 1692)

Acem Ermeni tüccarlarından ölenlerin mallarının, vefat ettikleri diyarda olan Acem tüccarlarına teslim edilmesinin emredildiği bir fermandır.

Ayrıca fermanda Acem Ermeni tüccarlarından yave cizyesinin de alınmaması emredilmektedir. (S.D: 38, 281/1)

Farklı Ticaret Davaları

a) Gön ve Kösele Davası (5 Safer 1104/16 Ekim 1692)

Konyalı esnaf ile Karahisar-ı Sahib esnafı arasında At Pazarı Kapusu'nda gön ve kösele satışı davası görülmüş olup, şahitlerin ifadelerinden sonra Konyalı esnaflar gön satışından men edilmişlerdir. (S.D: 38, 148/21)

b) Kısrak Davası (25 Cemaziyelevvel 1103/13 Şubat 1692)

Ortak alınan kısrak için açılan davanın hükme bağlanması (S.D: 37, 158/1)

c) Kasaplık Ortaklığı (6 Cemaziyelevvel 1103/25 Ocak 1692)

Kasaplık için ortaklık kuranların anlaşamamaları üzerine açılan dava zaptıdır. (S.D: 37, 130/2)

Sonuç

Ticaretle uğraşanların yollarını kesen fertlerin ve grupların eşkıyalık yaptıkları merkezi yönetim tarafından öğrenilince tedbirler alınmış, ilgili yerlere emirler gönderilmiştir. Padişah vatandaşlara haksızlık yapılmasına asla razı olmadığını fermanlarında bildirerek, bir taraftan halka verdiği önemi gösterirken, diğer taraftan devleti temsil edenlerin eşkıyalık yapmalarına da şiddetle karşı çıkmaktadır.

Devletin, idaresi altında bulunan gayrimüslim vatandaşlar ile yabancı uyruklu tacirlerin dertleri ile de yakından ilgilendiğini, onların Müslümanlarla olan ihtilaflarının halli için çalıştığını, Müslüm ve gayrimüslimler arasındaki anlaşmazlıklarda adaletten ayrılmadıklarını Şer'iyye Sicillerinde açıkça görüyoruz.

KAYNAKLAR

Abdürreşit Avanoğlu, Vesiletün Necat (Saadet Yolu), Berekat Yayınevi, İstanbul 1972

Ahmed Cevdet Paşa, Mecelle-i Ahkam-ı Adliye, İstanbul H. 1379

Ömer Nasuhi Bilmen , Hukuk-i İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu, Cilt IV , İstanbul 1986

Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul 1986

Ziya Kazıcı, Osmanlılarda Vergi Sistemi, İstanbul 1977

Şer'iyye Sicilleri:

10 Nolu Şer'iyye Sicil Defteri

11 Nolu Şer'iyye Sicil Defteri

14 Nolu Şer'iyye Sicil Defteri

37 Nolu Şer'iyye Sicil Defteri

38 Nolu Şer'iyye Sicil Defteri

KONYA'DA ÜRETMEK VE TÜKETMEK: SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA KONYA ÇARŞISI

Alaattin AKÖZ*

ÖZET

Çarşı, şüphesiz şehir sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak şekillenir. Esnaf gurupları da ihtiyaçların çeşitliğine göre oluşur. Şehir sakinlerinin ihtiyaç duyduğu alanlarda yeni esnaf çarşıları oluşabileceği gibi, zamanla geçerliliğini yitiren meslekler de ortadan kalkabilir.

XIII. yüzyıl başlarında Konya'da ikamet alanlarından bağımsız vaziyette ve hem imalatçılar hem de satıcılardan oluşan son derece düzenli ve geniş bir çarşı vardı. Bu çarşı, Eski Çarşı (Sûk-ı 'Atîk) ve Yeni Çarşı (Sûk-ı Cedîd) olmak üzere iki bölümden oluşuyordu . Konya çarşısı, Alâeddin Keykubad döneminde şehrin gelişmesine paralel olarak büyümüş ve muhtemelen eskilerden bağımsız olarak yeni çarşılar da kurulmuştur.

Selçuklu hâkimiyetinden önce şehrin ticarî dokusunun nasıl olduğu hakkındaki değerlendirmelerde, çarşılar Alaaddin Tepesi'ni çevreleyen İçkale'de yer alırken, pazarların da sur dışında kurulduğu ortak kanaat halini almıştır. Selçuklu devri çarşısının bulunduğu bu alan, Osmanlı belgelerinde Tahte'l Kal'a, Sipahi Pazarı ve Eskipazar

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Sûku olarak tanımlanmaktadır. Bu alan Osmanlı döneminde de yine ticari faaliyetlerin yoğun şekilde yürütüldüğü alanlardan birisidir.

Konya çarşısının mekânsal yapılanmasının Selçuklular zamanında aşağı yukarı şekillenmiş ve çarşılardan, pazarlardan ve hanlardan bir kısmı Osmanlılara intikal etmiştir. Osmanlılar ile birlikte Konya çarşısı yeni bir yapılanma yaşamış ve Selçuklu devri çarşısına göre daha geniş alanlara yayılan ve daha kapsamlı bir biçim almıştır. Osmanlı döneminde Konya'da esnafın yoğun şekilde faaliyet gösterdiği ve ticaretin geliştiği bölgeleri şöylece sıralayabiliriz. Başta Konya sur kapılarından birisinin adı olan Atpazarı Kapısının içi ve dışı, sonra İplikçi Camii ile Kadri Efendi Bedesteni civarı, bu bölgeden başlayarak Atpazarı Kapısı'na uzanan Uzun Çarşı (Sûk-ı Tavîl), bir diğer bölge de şehrin nüvesini oluşturan Alaaddin Tepesi'nin doğusunda bulunan Tahte'l Kal'a'dır.

Bu çalışmada kaynakların izin verdiği ölçüde Selçuklu dönemi çarşı yapılanması ele alındıktan sonra ağırlıklı olarak Osmanlı dönemi esnaf çarşıları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Ticaret, Esnaf, Çarşı, Pazar, Üretim.

PRODUCTION AND CONSUMPTION IN KONYA: BAZAAR FROM SELJUKS PERIOD TO THE OTTOMAN

ABSTRACT

The Marketplace is clearly shaping itself for the satisfaction of city dwellers. The craftsmen groups are also forming up because of variety of needs. While, new craftsmen Marketplaces can be created for the needs of city dwellers, on the other hand, the craftsmen who become obsolete can be disappear.

At the beginning of 13th century, there was a wide and orderly marketplace that was independent from the residing areas and composed of both the sellers and artisans in Konya. This marketplace was composed of two parts, The Old Bazaar (Sûk-ı 'Atîk) and The New Bazaar (Sûk-ı Cedîd). The marketplace of Konya had expanded at the time of Alâeddin Keykubad in parallel with the growth of city and new marketplaces were also founded, which were probably independent from the old marketplace.

In the evaluations about the Pre-Seljukid commercial tissue of the city, there is a consensus that the marketplaces had located on the İçkale, which surrounded the Alaaddin Hill. On the other hand, the bazaars had been founded outside of city walls. This area, which the Seljukid era Marketplace had founded, was named as Tahte'lKal'a, Sipahi Pazarı and Eskipazar Sûku in the Ottoman archival documents. This area was also one of the areas that the commercial activities had been maintained at the Ottoman era.

The spatial structure of the Konya Marketplace had been shaped approximately at the time Seljukids and some of the bazaars, marketplaces and caravanserais were inherited by the Ottomans. With the Ottomans the Marketplace of Konya had been renovated and shaped into a more extensive and broader form in contrast to the Seljukid marketplace. We can arrange the commercial areas of the Ottomans which had been used extensively by the craftsmen as; the first area was the interior and exterior of Atpazarı Gate, which was the name of one of the gates of the Walls of Konya. Second area was the vicinity of İplikçi Mosque and Covered Bazaar of Kadri Efendi, also The Long Marketplace (Sûk-I Tavîl), which had reached over from that area to the Atpazarı Gate. Another area was Tahte'lKal'a', which had been resided on the East of the Alaaddin Hill, at the heart of the city.

In this study, firstly the Seljukid Marketplace structure would be covered as long as the historical sources permitting. After that, the Craftsmen Marketplaces of the Ottoman period Era would be evaluated predominantly.

Key Words: Konya, Trade, Craftsmen, Marketplace, Bazaar, Production.

1. Selçuklular Döneminde Konya Çarşısı

Selçuklu hâkimiyetinden önce şehrin ticarî dokusunun nasıl olduğu hakkındaki değerlendirmelerde, çarşılar Alaaddin Tepesi'ni çevreleyen İçkale'de yer alırken, pazarların da sur dışında kurulduğu ortak kanaat halini almıştır. Ayrıca çarşı ve pazarların Roma hâkimiyetinde aynı çevrede yer aldığı düşünülmektedir. Konya'nın bir koloni şehri olduğu dönemde şehrin doğusunda kurulan ve gelişen çarşının ızgara planı adı verilen bir düzene sahip olduğu ve şehirdeki Roma dönemi ticaret dokusunun sonraki dönemlerde özelliğini koruduğu da kabul edilmektedir[1]. Bu çerçevede klasik çağlarda Konya'da daha çok konumsal elverişliliklerin yön verdiği ticarî mekânların gelişiminin şehrin gelecekteki (Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde) mekânsal örgütlenmesini biçimlendirecek fiziksel bir gelişme kalıbı oluşturmuş olduğu da önemli bir tespit olarak ortaya konulmaktadır[2] .

Roma hâkimiyetinden sonraki süreçte şehrin doğusunda kurulan ve gelişen çarşı, Selçuklular zamanında da hemen hemen aynı yerdedir. Ancak Selçuklular döneminde şehrin ticaret sahası, sur içinde şehrin doğu yönünde daha geniş bir alana yayılmış ve ikamet alanlarından ayrı bir mevkide yer tutmuştur. Böylece ikamet alanları ile çarşı ve pazarlar birbirinden bağımsız olarak gelişim göstermiştir[3].

Selçuklular Konya şehrini ele geçirince, son derece sınırlı olan şehir nüfusunu beslemek ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurup geliştirmiş oldukları çarşı-pazar, 1190 yılında şehrin Haçlılar tarafından istila edildiği zamanda, yakılıp yıkılmış fakat istila sonrasında yeni çarşı ve pazarlar kurulmuştur[4].

Selçuklular devletinin ekonomisinde, tarım, temel yeri tutuyordu. Ama hem ev yaşamı için, hem tarım için, hem savaş için, sultana mamul eşya, araç, silah vb. kısaca, ancak zanaatçıların hazırlayabildiği her şey gerekliydi. Sultanın hizmetlileri arasında, daima, onun istediği malzemeyi yapan ustalar bulunuyordu ve bu da doğaldı. Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın portresini betimlerken, Vakayiname, sultanın boş zamanlarında kendini zanaata verdiğini belirtiyor. Onun elinden her türlü ustalık geliyordu. Yay yapar, dülgerlikten anlar, süsleme resimler çizer, saraçlıkla uğraşır, bıçaklar imal ederdi ve eğer sultan, her şeye böyle yetenekli idiyse, açıktır ki, adamları da ondan geri kalmıyordu[5].

Zanaat erbabı olanlar şehre yerleşiyordu, çünkü onun üretimi, şehirde geniş Pazar buluyordu. Zanaat, burada, toprağında yaşayan insanlara, yalnızca kendi tüketimi için gerekli mamulü yapma görevini veren sultanın bireysel ekonomisinin yardımcı alanı değildir. Zengin sultanlar ve beyler, şehirlerde yaşıyorlardı; zanaatçılar da, herhangi bir şehirde yerleşmeye can atıyorlardı. Burada hem malzeme bulmak daha kolaydı, hem de ürettiği ürünün satışı daha kârlıydı[6].

Başlangıçta, belki, zanaatkâr, toprakla ilişkiliydi yani köy asıllıydı ve zanaat onun için yardımcı uğraştı; sonra, şehirde çalışırken, şehir dışında küçük bir mülk edinmiştir. Bunlar, şehirden köye gitmiş değildi, köyden şehre gelmişlerdi[7]. Devlet yönetimi, ekonomik yaşam için, zanaatın önemini kavramıştı ve bir şehri ele geçirince, genellikle yerel zanaat erbabını toparlayıp, kendi başkentine götürüyordu[8].

1 Yasa, 1996:111; Muşmal, 2008: 99.

2 Muşmal, 2008: 99-100; Uslu, 2006: 55.

3 Baykara, 1985: 29; Yasa, 1996:136; Aydın, 1989: 39; Muşmal, 2008: 99-100.

4 Baykara, 1985: 55.

5 Gordlevski, 1988:184.

6 Gordlevski, 1988:184-185.

7 Gordlevski, 1988:185.

8 Gordlevski, 1988:188.

XIII. yüzyıl başlarında Konya'da ikamet alanlarından bağımsız vaziyette ve hem imalatçılar hem de satıcılardan oluşan son derece düzenli ve geniş bir çarşı vardı. Bu çarşı, Eski Çarşı (*Sûk*-ı *'Atîk*)[9] ve Yeni Çarşı (*Sûk*-ı *Cedîd*)[10] olmak üzere iki bölümden oluşuyordu[11]. Konya çarşısı, Alâeddin Keykubad döneminde şehrin gelişmesine paralel olarak büyümüş ve muhtemelen eskilerden bağımsız olarak yeni çarşılar da kurulmuştur. Meşhur seyyah İbn Battuta, seyahati esnasında 1332 yılında Konya'ya da gelmiştir. Şehri anlatırken "şehrin caddeleri geniş, çarşıları da muntazam ve şirin. Her zanaatın erbabı çarşıda belirli bir yerde toplanmıştır" demektedir[12]. Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere Konya'da birden fazla çarşı bulunmaktaydı.

Çarşının yerine gelince; Konya çarşısı, şehrin ilk nüvesini ve merkezini oluşturan Alaaddin Tepesi'nin doğusunda bulunuyordu. H. 646/1248 tarihli Kemaleddin Oğulbek vakfiyesi bu konuda oldukça faydalı bilgiler içermektedir. Hızırilyas Zâviyesi için düzenlenen bu vakfiyede, vakfın gelirleri arasında bulunan dükkânların sınırları tanımlanırken, çarşının yeri hakkında da bilgiler verilmektedir[13]. Sözü edilen vakıf dükkânlar çarşı içerisindedir ve bir tarafında Hoca Hasan Mescidi, bir tarafında yol ve bir tarafında da Ebi'l Fazl Camii olarak bilinen İplikçi Camii vardır. Buna göre çarşı Alaaddin Tepesi'nin Mevlana külliyesine bakan doğu eteklerinin bittiği yerden başlayarak, Hoca Hasan Mescidine kadar uzanmaktaydı. Sözü edilen bölgenin Osmanlı döneminde de çarşı içerisinde yer alması bu fikri daha da kuvvetlendirmektedir.

Selçuklu devri çarşısının bulunduğu bu alan, Osmanlı belgelerinde *Tahte'l Kal'a, Sipahi Pazarı* ve *Eskipazar Sûku* olarak tanımlanmaktadır[14]. İleride daha genişçe anlatılacağı üzere bu alan Osmanlı döneminde de yine ticari faaliyetlerin yoğun şekilde yürütüldüğü alanlardan birisidir. 1648 yılında Konya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi de eserinde Tahte'l Kal'a ismini kullanmakta ve bu hususa vurgu yapmaktadır[15]. Bölgenin bu isimle anılması; geçmiş dönemlerde şehrin bilinen dış surlarından ve Ahmedekten başka, belki orta sur diyebileceğimiz Bizans devrinden kalma ve tepeyi çevreleyen bir sura[16] izafeten olmalıdır.

Çarşı, şüphesiz şehir sakinlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak şekillenir. Esnaf gurupları da ihtiyaçların çeşitliğine göre oluşur. Şehir sakinlerinin ihtiyaç duyduğu alanlarda yeni esnaf çarşıları oluşabileceği gibi, zamanla geçerliliğini yitiren meslekler de ortadan kalkabilir. Türk şehirlerinde gerek üretici, gerek zanaat, gerekse hizmet alanlarındaki esnafların her şehirde hemen hemen aynı olduğunu söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak hakkında veri bulunmayan bir şehrin ticari faaliyetleri, aydınlığa kavuşturulmuş bir başka şehir temel alınarak rahatlıkla belirlenebilir.

Konya başkent olması itibariyle hakkında daha çok kaynak ya da veriye sahiptir. Zira şehir, Selçuklular devrinde başta sultanlar ve onların ailesi olmak üzere, birçok ileri gelen devlet adamları tarafından kurulan vakıflarla geliştirilmiş bir şehirdir. Bütün bu vakıfların tesisi, vakfiyelerle olmaktadır. Söz konusu vakfiyeler içerikleri itibariyle şehrin fiziki dokusu hakkında son derece tafsilatlı bilgiler içerirler. Bunların yanı sıra başka çağdaş kaynak ve verilerin varlığı da belirtilebilir. Konya şehrinin Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra

9 Konya'nın Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra tutulan ilk defter olan 1476 tarihli vakıf defterinde birçok yerde bu pazardan *bazar-ı köhne* şeklinde söz edilir. Bkz. BOA.TD. 564, s. 12a, 13a, 19a.

10 1476 tarihli vakıf defterinde bu pazardan da *bazar-ı nev* şeklinde bahsedilir. Bkz. BOA.TD. 564, s. 13a.

11 Baykara, 1985: 52-56.

12 İbn Battûta, 2000:412.

13 Aköz, 2014; 521-544.

14 KŞS. 13,185-1; KŞS. 14,57-2; KŞS. 16,132-1, KŞS. 13,16-1; KŞS. 14,112-3; KŞS. 15,29-1; KŞS. 15,113-3; KŞS. 16,148-2; KŞS. 23,63-3; KŞS. 24,114-2; KŞS. 24,183-1.

15 Evliya Çelebi, 1314: 22.

16 Küçükdağ, 2001: 87.

Fatih'in emri ile düzenlenen vakıf defteri bu husta son derece önemli bilgiler içeren, kıymetli bir kaynaktır[17]. Bu defterde yer alan vakıfların tamamı Selçuklu ve Karamanoğulları dönemine ait vakıflardır. Bu dönemde, Konya'da henüz Osmanlı vakıfları tesis edilmemiştir. Bu defterden yararlanarak Selçuklu ve Karamanoğullarından devreden birçok çarşı ve pazardan haberdar oluyoruz. Tuncer Baykara hoca da sözü edilen vakfiyeleri tetkik suretiyle Selçuklu devri Konya çarşısında faaliyet gösteren otuzun üzerinde esnaf gurubu tespit etmiştir. Bunlar alfabetik sıra ile:

Aşçılar, Attarlar[18], Bakırcılar, Bakkallar[19], Berberler, Bezzâzlar, Boyacılar, Canbazlar, Cendereciler, Debbağlar, Dellaklar, Demirciler, Dokumacılar, Dülgerler, Ekinciler[20], Ekmekçiler, Hallaclar[21], Helvacılar, Hoşafçılar[22], Kâğıtçılar, Kasaplar[23], Kuyumcular, Mimarlar, Nakkaşlar, Nalbandlar, Naturlar, Neccarlar (marangozlar), Örücüler, Sakalar (suyolcular), Saraçlar[24], Şerbetçiler[25], Tacirler, Terziler, Yazmacılardır[26].

Vakfiye veya diğer belgelere yansımadığı için yukarıdaki listede yer almayan bir kısım meslekler in varlığı da aşikârdır. Bunlar arasında Çömlekçiler, testiciler, halıcılar, hattatlar, keçeciler, meyhaneciler, mezartaşçılar, mücellitler, oymacılar, rahleciler ve tespihçiler sayılabilir[27]. Böylelikle 45-50 civarında esnaf gurubunun olduğu ortaya çıkar. Üstelik bunlara bir hizmet sektörü olan inşaat alanında görev yapan meslek gurupları çarşı içerisinde yer almadıkları için dâhil edilmemiştir.

Türk şehrinde ticaretin yürütüldüğü bir diğer alan da pazardır. Esnaf çarşıları surların içinde, şehrin genellikle merkezinde yer alırken, pazarlar oluşum amacına bağlı olarak genellikle şehrin kenarında bulunmaktadır. Pazarlar şehirli halkın ihtiyaç duyduğu fakat şehir çarşılarında üretimi ve pazarlaması bulunmayan ürünlerin satıldığı; üretici ile tüketicinin, köylü ile şehirlinin buluştuğu yerdir. Bu yüzden şehir surlarının kapılarının hemen bitişiğinde (içeride veya dışarıda) yer alır.

Şehirlerde sabit satış yeri halini alan bu pazarları, şehir ağları arasında kurulan haftalık veya mevsimlik panayırdan (Pazar) ayrı değerlendirmek gerekir. Panayırlarda her türlü üreticinin malını pazarlaması veya değiş tokuş etmesi söz konusuyken, şehir pazarları genellikle bir ürün ile sınırlıdır ve ismini de bu üründen alır.

Selçuklu Konya'sında varlığı tespit edilebilen pazarlar şunlardır:

1. Atpazarı[28]
2. Buğday Pazarı[29]
3. İplik Pazarı[30]
4. Koyun Pazarı[31]
5. Odun Pazarı
6. Tuz Pazarı[32]

Herhangi bir belgede adı geçmediği için burada anılmayan pazarlar da olmalı. Bunlar içerisinde akla ilk gelen, şehre yakın köylerde üretilen ve bizzat üreticiler tarafından getirilerek, satışı yapılan yaş meyve ve sebze pazarıdır. Bir diğeri de yukarıda isimleri belirtilen Hayvan Pazarlarına bağlı olarak bu hayvanların ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik hizmet veren Saman Pazarı'dır.

17 BOA.TD 564.

18 BOA.TD. 564, s. 13a, 29a.

19 BOA.TD. 564, s. 119a.

20 BOA.TD. 564, s. 29a.

21 BOA.TD. 564, s. 19b.

22 BOA.TD. 564, s. 16b, 20a.

23 BOA.TD. 564, s. 18b.

24 BOA.TD. 564, s. 14b.

25 BOA.TD. 564, s. 15a, 30a.

26 Baykara, 1985: 59-60.

27 Baykara, 1985: 60.

28 BOA.TD. 564, s. 3a, 13b, 29a.

29 BOA.TD. 564, s. 8a, 13a.

30 BOA.TD. 564, s. 11b, 22b.

31 Baykara, 1985: 58.

32 BOA.TD. 564, s. 22b

Bu pazarlar daha önce de belirtildiği gibi belli bir alanda bulunmaktan ziyade, şehir surlarının kapıları civarında ve şehrin farklı taraflarında bulunuyorlardı. Atpazarının yeri en iyi bilinendir. Çünkü bu pazar, aynı isimle Osmanlı'ya hatta Cumhuriyet dönemine devretmiş, çok uzun ömürlü bir pazardır. Konya'nın 12 kapısından birisi bu isimle anılır ve pazar, bütün tarihi boyunca bu kapının bitişiğinde varlığını sürdürmüştür. Bu kapı, Mevlana Türbesinden Konya'ya giriş yapılan kapıdır. Burası uzun ömürlü bir Hayvan Pazarı olduğuna göre diğer bir Hayvan Pazarı olan Koyun Pazarı da yine bu civarda olmalıdır. Buğday Pazarı, Alaaddin Tepesi'nin kuzeyinde[33], Odun Pazarı tepenin batısında İnce Minare civarında idi[34].

2. Osmanlı Devleti Döneminde Konya Çarşısı

Konya çarşısının mekânsal yapılanmasının Selçuklular zamanında aşağı yukarı şekillendiği ve çarşılardan, pazarlardan ve hanlardan bir kısmının Osmanlılara intikal ettiği daha önce belirtilmişti. Osmanlılar ile birlikte Konya çarşısı yeni bir yapılanma yaşamış ve Selçuklu devri çarşısına göre daha geniş alanlara yayılan ve daha kapsamlı bir biçim almıştır. Osmanlı devri çarşısının temel birimlerini oluşturan ticarî üniteleri veya ticaret yapıları ile bunların şehir dokusundaki konumlarını tek tek ele alarak değerlendirebiliriz.

3. Konya'da Esnaf Çarşıları

Osmanlı şehrinde aynı iş kolunda faaliyet gösteren esnaf ve zanaatkârlar genellikle aynı isimle anılan, mesela; Helvacılar Sûku, Haffaflar Sûku, Keçeciler Sûku gibi, bir çarşıda veya sokakta toplanmışlardır. Bu toplanmanın iki nedeni bulunmaktadır. İlki; aynı meslek dalındaki zanaatkârlar ile dükkâncılar arasındaki gayri meşru rekabeti önlemek, diğeri ise, kadı ve muhtesibin denetimini kolaylaştırmaktır[35]. Bu aynı zamanda esnafın dayanışma ve birlik kavramını da geliştirmektedir[36].

Konya'da esnafın yoğun şekilde faaliyet gösterdiği ve ticaretin geliştiği bölgeleri şöylece sıralayabiliriz. Başta Konya sur kapılarından birisinin adı olan Atpazarı Kapısının içi ve dışı, sonra İplikçi Camii ile Kadri Efendi Bedesteni civarı, bu bölgeden başlayarak Atpazarı Kapısı'na uzanan Uzun Çarşı (Sûk-ı Tavîl), bir diğer bölge de şehrin nüvesini oluşturan Alaaddin Tepesi'nin doğusunda bulunan Tahte'l Kal'a'dır. Bu bölge bilhassa Selçuklu devrinde çarşı olarak gelişmiş olan bölgedir. Buranın kuzeyi ise Karamanoğulları zamanında gelişmiş bir ticari bölgedir.

Bu ticaret alanlarını ve buralarda bulunan çarşı gruplarını sıra ile ele alalım.

A- Atpazarı Civarında Bulunan Çarşılar

Şehrin ticarî faaliyetinin en yoğun olduğu yer şüphesiz Konya Kalesinin, Atpazarı Kapısı'ndan Mevlâna Celaleddin Türbesi'ne kadar olan yerdir. Pek çok sicil kaydında bu bölgeden söz edilir[37]. Ö. Ergenç, Atpazarının aynı zamanda Sipahi Pazarı olduğunu belirtir[38] fakat bu bilgi doğru değildir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Sipahi Pazarı tarih içerisinde sıklıkla yer değiştirmiş ve muhtelif bölgelerde aynı ismi koruyarak faal olmuştur.

Atpazarı; tarihi Konya şehrini çevreleyen surların oniki kapısından biri olan ve Kapı Camii ile Aziziye Camii arasında ve biraz güneyde yer alan Atpazarı Kapısı'nın hemen dışındadır. Atpazarı Kapısı, bugünkü Larende Caddesi'nin başlangıcı ile Tevfikiye Caddesi'nin sonundaki meydana

33 Baykara, 1985: 62.

34 Konyalı, 1964: 816; Baykara, 1985: 62.

35 Kıvrım, 2005: 222.

36 Mantran, 1991:105.

37 Sadece birkaç örnek için bkz. KŞS. 14–124/4; KŞS. 15–27/3; KŞS. 24–48/1; KŞS. 24–157/3; KŞS. 25–226/2.

38 Ergenç, 1995: 34.

açılan yerde, Vakıflar Çarşısı'nın doğusunda idi[39]. Fakat bu bölge Osmanlı devrinde, ticari anlamda o kadar gelişmiştir ki kapının iç kısmı da yoğun şekilde ticaret amacı ile kullanılmıştır. Pek çok esnaf çarşısının yanı sıra şehir içi hanlarından birçoğu da bu bölgede faaliyet göstermiştir. 1 Mart 1743 tarihli bir belgeye göre bu tarihten altı ay önce Atpazarı Kapısı hâricinde yangın çıkmış ve burada bulunan dükkânlar yanmıştır[40].

Atpazarı Kapısı çevresi belirtildiği üzere tarihî Konya şehrinin ticari faaliyetlerinin adeta kalbi gibidir. Atpazarı'nın dâhilinde ve haricinde birçok dükkân olduğu gibi, belgelerde sûk diye anılan ve aynı işi yapan esnafın çarşıları da bulunmaktaydı.

Bunlardan tespit edilebilenler;

1. Attarlar Çarşısı

Baharatlar, ilaç yapımında kullanılan bitki kökleri, tohumlar ve boya maddeleri satan esnaftır. Bazen sadece satmakla kalmazlar, ilaçları da kendileri üretirler. Yine kelimenin köküne bağlı olarak güzel kokular, güzel koku veren maddeler ile iğne ve iplik türü malzemeler de satmaktaydılar.

4 Haziran 1736 tarihli bir belge hem attarlar açısından, hem de farklı esnaf gruplarının ilişkileri bakımından son derece önemli bilgiler vermektedir. Belgeye göre; bazı attarlar kendi metalarından olmadığı halde kendir, ip ve yular gibi kendirci esnafının ürünlerini alıp satmışlar, bunun üzerine kendirci esnafı mahkemede attar esnafından şikayetçi olmuşlardır. Şikayetlerini ifade ederken: " *… bir esnâf bir esnâfa karışmayup her bir sınıf kendüye mahsûs olan metâ'ı bey' ve* şirâ *itmek üzere emr-i* 'âlî sâdır *olmuşiken 'attâr esnâfından merkûmûn bizim sınıfımıza mahsûs olan kendir ve ip ve yular bey' ve* şirâ *etmeleriyle mezbûrlardan su'âl olunup ber-mûcib-i emr-i* 'âlî *men' olunmaları matlubumuzdur …* "[41] demek suretiyle Osmanlı şehirlerindeki ticaret ahlakı ve esnaf örgütlenmesi hakkında da bilgi vermektedir.

Attarlar, Atpazarı Kapısı içerisinde, Keçeciler Çarşısı ile aynı yerde ve Alaca Han civarındadır. Konya sur kapılarından Atpazarı Kapısı ile Aksaray Kapısı arasında bir yerdedir[42].

2. Çömlekçiler Çarşısı

Çömlekçilik insanlığın en eski mesleklerinden birisidir. Uzun asırlar boyunca insanların evlerinde kullandıkları çanak, çömlek, güveç, tabak, küp, testi ve bardak gibi topraktan (çamurdan) yapılan ve pişirilen kaplar çömlekçiler tarafından imal edilmekteydi. Bu ürünlerin pek çok çeşidi olup bir kısmı sırlı bir kısmı ise sırsız olarak kullanılmaktaydı. Her türlü yiyeceğin muhafazasında ve tüketilmesinde, ayrıca başta su olmak üzere sirke, pekmez gibi sıvı gıdaların saklanmasında yine bu kaplardan yararlanılırdı. Anadolu'da bilhassa kırsal kesimde hayvancılıkla uğraşanların yağ, yoğurt, peynir gibi sütten mamul ürünlerini; çiftçilikle uğraşanların her türlü hububat, un ve bakliyatını; gayrimüslimlerin, şarap ve benzeri içkilerini muhafaza ettikleri kaplar da yine bu çömleklerdir.

Konya'da Çömlekçiler, Atpazarı Kapısı'nın dışındadır[43].

3. Keçeciler Çarşısı

Keçe; koyun, tavşan, deve, lama gibi memeli hayvanların yünleri ile tiftik keçisinin kıllarının su, sabun ve ısı yardımıyla oluşturulan alkali bir ortamda liflerinin birbiri arasına girmesi ile elde edilen atgısız - çözgüsüz sıkıştırılmış örtü, yaygı, çadır, giysi yapımında kullanılan kaba kumaştır.

Göçebe Türk toplulukları gerek çadırlarda, gerekse diğer eşyalarında kullandıkları süsleyici unsurlarda doğal olarak yetiştirdikleri hayvanların yünlerinden yararlanmışlar ve birer el sanatı ürünü olan halı, kilim, keçe vb. ürünlerin yapımını kendi

39 Uz, 2010: 300.

40 KŞS. 56,124-2.

41 KŞS.53,105-3

42 KŞS.10,164-2; KŞS. 16,47-3; KŞS. 19,60-2; KŞS. 45,73-1.

43 KŞS.10,202-1;KŞS. 16,32-1; KŞS. 19,16-1; KŞS. 37,165-2.

geleneksel yöntemleriyle gerçekleştirmişlerdir[44]. Geleneksel yöntemlerle yapılmış ilk keçe örneklerine M.Ö. 4 ve 3. yüzyıllara tarihlenen Pazırık Kurganlarında rastlanmıştır.

Attarlar Çarşısı ile birlikte Atpazarı Kapısı'nın içerisinde ve Alaca Han civarındadır. Bu han Atpazarı Kapısı ile Aksaray Kapısı arasında olduğuna göre çarşı da bu iki kapı arasında idi[45].

4. Semerciler Çarşısı

En yaygın anlamıyla, yük ve binek hayvanı olarak kullanılan at, eşek ve katır gibi hayvanların taşıyacakları yükün hayvanın sırtına zarar vermemesi için ağaç iskelet üzerine deri ile keçe arası kamış otları ile doldurulup sarılarak dikilen semer çok özen isteyen bir sanat dalıdır. Bunlardan atın sırtına vurulana eyer/ eğer, eşek ve katır gibi yük hayvanlarınınkine ise semer adı verilir. Dengesiz yapılmış bir semer hayvanın sırtının yaralanmasına neden olur. Çok eskiden beridir süregelen bir ata yadigârı meslektir.

Konya Semerciler çarşısı, Atpazarı Kapısı'nda, muhtemelen dışında idi[46].

5. Demirciler Çarşısı

Demircilik mesleği, süsleme sanatlarından demirle ilgili kısımdır. Demirci ise, demiri işleyip çeşitli eşya ve araçları bilhassa da tarım aletlerini yapan zanaatkardır. Madenleri döverek biçimlendiren, küçük ve orta büyüklükteki parçaları elde döverek işleyendir. Türkçe'de demir, temir, temür şeklinde kullanılan kelimenin Arapça karşılığı "hadîd", Farsçası ise "âhen"dir. Bu mesleği icra edenlere ise Arapça'da "haddâd", Farsça'da ise "âhenger" adı verilir. Türklerin en eski sanatlarından biri olan demircilik, insanın barınması, savunması, toprağı işlemesi gibi hayatın hemen bütün alanlarında lazım olabilecek araç ve gereçlerin yapımında ihtiyaç duyulan önemli meslek dallarındandır.

Konya surlarının dışında Atpazarı Kapısı civarında idi[47]. Konya'da büyük ve küçük demirci esnafı olmak üzere iki grup idiler. Ocakları ''kebir'' olanlar büyük demirciler olup saban demiri, bel, orak ve katır zinciri yapıyorlardı. ''Sagir'' ocakları bulunanlara ise küçük demirci deniyordu ki bunlar kapı kullabı vukiyye mıhı, başlı kapı mıhı ve deve zincirini imal ediyorlardı[48].

6. Arabacılar Çarşısı

Arabacılık hem ulaşım, hem de yük taşımak için en temel mesleklerin başında gelir. Kırsal toplumda her türlü tarım ürünü ve eşyanın taşınmasında en muteber araç olarak kullanılan araba, şehir halkı için bir taraftan şehrin yakınlarında bulunan bağ, bahçe ve tarlalarıyla ilgili işlerinde, diğer taraftan da şehiriçi malzeme naklinde ve uzak mahallelere ulaşımında kullandıkları bir araçtır.

Konya'daki arabacılar, Atpazarı Kapısı dışındadır[49].

7. Na'lbandlar Çarşısı

Tek tırnaklı at, eşek ve katır, çift tırnaklı öküz, manda gibi hayvanların yürüyüş esnasında sürtünmelerle tırnağının aşınmasını önlemek için nal çakmak gerekir. Aksi takdirde tırnağın boynuz tabakası aşınır, canlı doku yere değerek hayvan çalışamaz duruma gelir. Sözü edilen evcil hayvanların tırnaklarının altına çivi (mıh) ile çakılan demirden bir çember veya levhaya nal ve bunu usulüne göre tatbik eden sanatkârlara da nalbant denir[50].

Nal çakmaktan temel amaç; Evcil hizmet hayvanlarının yürüyüş esnasında sürtünmelerle tırnağının aşınmasını ve kaymasını önlemek, Kusurlu tırnaklı ve bacak duruşları bozuk tırnaklı hayvanları çalışabilir hale getirmek, hasta tırnakları tedavi etmektir.

44 Ergenekon, 1994:13

45 11/142-4, (KŞS. 10,1-1; KŞS. 45,188-1; KŞS. 37,184-1;KŞS. 11,142-4; KŞS. 15,11-1; KŞS. 19,133-3.

46 KŞS. 19,34-2; KŞS. 19,39-2; KŞS. 45,107-2.

47 KŞS. 14,106-4.

48 Küçükdağ, 1989: 153.

49 KŞS. 25,66-3.

50 Öztuna, 1977: 88-89

Konya'da da nalbantlar, Atpazarı Kapısının dışında demirciler, semerciler ve debbağlar çarşılarına bitişik idi[51].

8. Kassâblar Çarşısı

Halkın en önemli tüketim kalemlerinden biri de şüphesiz et idi. Şehirlerin et ihtiyacı çoğunlukla şehir merkezlerine yakın konar- göçerlerden sağlanmaktaydı. Aracı konumunda olan celepler koyun, keçi, sığır, camız gibi hayvanları getirip kasaplara satarak et ihtiyacını karşılamaktaydılar.

Birçok belgede Atpazarı Kapısı'nın dışında, Çukuryer dimekle ma'rûf yerde olduğu ve bir tarafında da kal'a duvarı olduğu belirtilmiştir[52]. Fakat kasaplar çarşısı da zaman içerisinde yer değiştiren çarşılardan olmalıdır. Çukuryer belgelerde de belirtildiği gibi Atpazarı kapısı dışında, Aziziye Camii civarındadır. Oysa 20 Mayıs 1908 tarihli bir belgede Kasaplar Çarşısının yeri gayet açık bir şekilde tanımlanmaktadır[53]. Buna göre XX. Yüzyılın başlarında kasaplar, Atpazarı Kapısı'ndan bir hayli uzakta, daha batıda, bugünkü Muhacir Pazarı civarında faaliyet göstermektedir. Söz konusu belge özetle şöyledir:

Konya'da Kanlıgöl civarında bir zaviyesi (günümüzde Balık Hali yanındaki Söylemez Tekkesi) olan Şeyh Fazl Hindî Efendi Dâhiliye Nezaretine bir arz göndererek; zaviyesine yakın mesafede bulunan kasaphanenin kokusundan rahatsızken, bundan başka içerisine bir de bağırsakhane inşaatına başlandığını ve bunun kasaphaneden daha çok koku yayacağını, bu kokunun çevreye zarar vereceğini, ihtiyar halinde bu durumu önlemek için belediye nezdinde birkaç defa girişimde bulunduğunu fakat belediye reisi Hacı Ali Efendi'nin Ferid Paşa Karakolu civarında mükemmelen üçer katlı iki adet ev inşası ile meşgul olduğundan bu konuyla hiç ilgilenmediğini, bu yüzden meseleyi ancak nazır (bakan) beyin çözebileceğini bildirmiştir[54]. Girişimleri karşılık bulmuş ve kasaphane içerisine bağırsakhane yapılmasından vazgeçilmiştir.

1661 yılında Konya'da 24 kasap esnafı bulunmaktadır[55]. O tarihteki Konya şehri için bu sayı oldukça yüksek bir sayıdır. Toplumun et vb. ürünlerini tüketimi hakkında da bir kanaat vermektedir. Söz konusu kasap esnafının isimleri şöyledir:

Kalender Çelebi Yiğidbaşı, Karamanoğlu 'Alî Çelebi, Pîrî Beşeoğlu Mustafâ Beşe, Şeyh Derviş Mustafâ, Türkmân Mustafâ, Çüngüroğlu Mustafâ, Usta Memi, Usta 'Azîz, Yûsuf Kasab, Kel 'Abdî, Usta İbrahîm Çelebi, Burunsuzoğlu Ali, Horuzoğlu 'Alî Beşe, İlyâs Beşe, Sevindik Beşe, İsma'îl Beşe, Süleymân Beşe, Gürgüroğlu Mustafâ Beşe, 'İvaz Beşe, Satı Beşe, Mevlûd Beşe, Sağıroğlan, Dudu Kasab.

9. Helvacılar Çarşısı

Şekerin az bulunduğu dönemlerde çoğunlukla tatlandırıcı olarak kullanılan bal ve üzüm pekmezinden üretilen helvanın günümüzdeki gibi çeşitli ambalajlarda birçok ürünün olmadığı dönemlerde, gıda maddeleri içerisindeki yeri fazlasıyla önemli olmalıdır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Konya helvacılarının dillere destan olduğunu yazar. Bunun anlamı Konya'da helvacılık mesleğinin çok gelişmiş olması demektir.

Helvacılar Çarşısı, Atpazarı Kapısı'nın iç kısmında[56] ve Alaca Han'ın yakınlarında idi[57].

10. Çilingirler Çarşısı

Çilingir; anahtar, kilit gibi demirciliğin ince işlerini yapan zanaatkara denilmektedir. Kilit; tarih boyunca insanların canlarını ve mallarını güvenceye almayı ve mahremiyetin korunmasını sağlayan

51 KŞS. 11,153-2; Sak,2007:243;KŞS. 16,159-4; KŞS. 20,83-1; KŞS. 37,19-3; KŞS. 45,58-2;, KŞS. 45,173-1.

52 KŞS. 49, 231-1; KŞS. 49,231-2; KŞS. 49,242-3.

53 DH. MKT 1257/50.

54 DH. MKT 1257/50.

55 KŞS. 11, 198-1; Sak, 2007:315

56 KŞS. 50, 152-4.

57 Küçükdağ, 1989: 26.

bir araç olduğundan gerek saray ve kalelerin gerekse camii, mescit, tekke, türbe, zaviye gibi mekanların yanı sıra bedesten, han, konak, ev, ahır, samanlık, ambar, dolap, sandık gibi içerisinde insan, hayvan, para, mücevher yahut kıymetli eşya bulunan yerlerin korunması amacıyla kullanılmaktaydı.

Kilit ve anahtar gibi eşyayı üreten çilingirler aynı hammaddeyi kullandıkları için muhtemelen Demirciler Çarşısı yakınında ve Atpazarı Kapısı'nın iç tarafında idi[58]. 9 Ocak 1715 tarihli belgede Çilingir esnafı ile Kılınççılar esnafı arasındaki anlaşmazlık[59], (26 Nisan 1716 tarihli belgede Çilingirler Çarşısı'ndaki bir dükkânın vakfedilmesi[60], 27 Mayıs 1716 tarihli belgede Çilingirler Çarşısı'ndaki bir dükkânın satışı[61], 5 Kasım 1736 tarihli belgede ise Çilingir esnafının Nalçacı esnafı ile birlikte ödedikleri imdâd-ı seferiye konu edilmektedir[62].

Ayrıca Atpazarı Kapısı'nın haricinde at ve merkeplerin satıldığı bir büyük pazar daha bulunuyordu ve burada *koltukcu* denilen, seyyar satıcılar çeşitli giysi, kumaş, pabuç ve mesti yere yayarak satıyorlardı[63].

B- Bedesten ve İplikçi Camii Civarında Bulunan Çarşılar

Bedestenin içerisinde terziler ve bezciler bulunmaktaydı. Burada kumaş, kaftan, zıbın, ipek ve boğasi gibi mallar satılmaktaydı[64]. Yukarıda bedesten kısmında bahsedildiğinden bu kadarıyla yetinilmiştir. Bedestenin dışında ve bilhassa İplikçi Camii ile bedesten arasında ya da ilaveten İplikçi Camii etrafında yoğun bir ticari örgütlenme vardır. Bunlardan tespit edilenler şunlardır:

1. Kazzâzlar Çarşısı

İpekçi, ipek işleyen, ipek satan anlamına gelen kazzâzlar, bedestenin bitişiğinde faaliyet gösteriyorlardı[65]. Bedesten dışındaki Takyeciler Mescidi, Kazzazlar Çarşısının mabedidir[66]. Beyaz, kırmızı, siyah, gibi ipek çeşitlerinin yanı sıra, yolcu şeddesi ipeği, güvezi İstanbul ibrişimi, Derzi harcı ibrişim, Firengî ibrişimi, donluk kaytan, ibrişim düğme çeşitleri, kaytan iliği, teğbend ve tor kuşağı, tor kesesi, ibrişim teğbend, ibrişim kolan kuşak, kılıç bağı imal ettikleri ürünler arasındadır . İpek cinsi kumaşlar, kumaş olarak veya dikilmiş olarak şehrin bedesteninde satılırken, bezden ve boğasıdan yapılan kaftanlar bedesten dışındaki dükkânlarda satılıyordu[67].

2. İplikçiler Çarşısı

Dokumacılık iş kolunda faaliyet gösteren esnafın ihtiyacı olan ipliği temin etmek iplikçi esnafının görevi idi. Beyaz keten ipliği, İstanbul ve Maydos'un ince penbe ipliği, Bolu'nun beyaz penbe ipliği, Akhisar, Manavgat, Kuşadası, Geyve, Başgelembe, Kazdağı penbe iplikleri, Diyarbekir ipliği, Menteşe ipliği, kenevir ipliği, Mısır'ın keten ipliği gibi farklı iplik çeşitleri satılan ürünler arasındadır. Asıl adı Ebu'l-fazl olan caminin İplikçi diye anılması, iplikçi esnafının bu caminin hemen yanında faaliyet göstermesinden olmalıdır. Bir belgede bu cami, İplikçiler Cami'i diye geçer[68].

3. Külâhçılar Çarşısı

Erkeklerin başlarına giydikleri yün, pamuklu, kadife yahut tiftik dokumadan imal olunan külah, kavuk, takke, ser-pûş, kelle- pûş, kalpak, börk, arakıyye, terlik ve sarık adı verilen giysileri diken esnaftır[69]. 2 Eylül 1713 tarihli bir belgeden külahçılarla saraçların yan yana faaliyet gösterdik-

58 Küçükdağ, 1989: 26.

59 KŞS. 45,167-4.

60 KŞS. 47, 11-2.

61 KŞS. 47, 49-5.

62 KŞS. 53, 8-2.

63 Oğuzoğlu, 1981: 18.

64 KŞS. 19, 84-1.

65 KŞS. 13,160-2; KŞS. 16,66-1; KŞS. 20,162-3.

66 Küçükdağ, 1989: 24.

67 KŞS. 47, 6-4.

68 KŞS. 20, 55-2.

69 Kankal, 2004: 160.

leri anlaşılmaktadır[70]. Belgede tüfenkçi esnafından şikâyetçi olan külahçı esnafı "…*tüfenkçiler esnâfı bizim esnâfımız olan külahçılar ve saraçlar esnâfı* dükkânları arasında dükkânları ola gelmiş *olmayıb esnâfları başka mahalde olagelmişler iken hâlâ tüfenkçilerden ba'zı kimesneler bizim esnâfımız olan külahçılar ve saraçlar dükkânları arasında dükkânları olub kâhı tüfenk atmalarıyla bize küllî zararları vardır…*" denilmektedir. Her iki esnaf çarşısı da İplikçi Camii yakınında, bugünkü Postane veya Ziraat Bankası yerinde olmalıdır[71]. Fakat Ekim 1660 tarihli bir dükkân satışı kaydında, dükkânın yeri tanımlanırken "…*mahmiye-i merkûmede Kürkcü Hamamı kurbunda Külâhcılar Sûku'nda…*" denilmektedir[72].

4. Yorgancılar Çarşısı

Yatakta örtünme amacı ile kullanılan içi pamuk, yün vb. ile doldurulmuş geniş örtü olarak tanımlanan yorgan kelimesinin kökenine ilk olarak Uygur yazıtlarında "Yourgan" biçiminde rastlanır. Kelime o günden bugüne "Yorgan" biçimini alarak gelmiş ve önemli bir geleneğe ve el sanatına da isim olmuştur.

Osmanlı döneminde yorgancılar esnaf loncaları arasında yer almışlardır. Bu dönemde ordu sefere çıkmadan önce veya savaşta kazanılan zaferleri kutlamak için ya da şehzadelerin sünnet düğünleri gibi bazı özel olayları kutlamak için düzenlenen şenliklerde esnaf alayları, padişahın ve devlet büyüklerinin önlerinden eserlerini göstererek geçmişlerdir. Osmanlı saraylarını, usta ellerin zengin motiflere, altın ya da gümüş teller, kıymetli taşlar eklemesiyle elde ettikleri ipek, kadife yorganlar süslemiştir.

Bundan çok değil yirmibeş-otuz yıl öncesine kadar geleneksel el sanatı ürünü yorganlar Anadolu'da her ailenin hem kendi evinde hem de gelin ve damat olacak çocukları için hazırladıkları çeyizde olmazsa olmazlardan biriydi. Çocuk için beşik yorganı ve çocuk yorganı olmak üzere ayrı büyükler için karyola yorganı gibi ayrı yorganlar dikilirdi. Ayrıca belgelerden tespit edilebildiği kadarıyla Beledî yorgan, Yemenî yorgan, Çit yorganı, Köhne yorgan, Çatma yorgan, Alaca sandal yorganı, Kumaş yorganı, Kebîr yorgan, Sagîr yorgan ve Uşak yorganı gibi isimlerle anılan yorganları imal etmekteydiler. Yorgancılara verilen siparişler de, düğün mevsimi olması itibariyle yaz döneminde daha çok yoğunlaşırdı.

Geleneksel yorganlar, iplik ve iğnenin usta eller tarafından kullanımıyla oluşturulan dikişlerle ortaya çıkarılan çeşit çeşit motiflerin süslediği astar, pamuk ve yüz olmak üzere üç ana malzemeyle yapılan ince bir işçiliğin ürünüdür.

Yorgan ebatları; tek kişilikte 1.50 x 2.20 m., çift kişilikte 1.80 ya da 1.90 x 2 m. ya da 1.85 m. x 2.20 m., battal yorganda 2 m. x 2.20 m., bebek yorganında 90 ya da 1 x 1.50 m.dir.

Yorgan için gerekli malzemeler; yün veya pamuk, astar ve yüz kumaşı, iğne, iplik, ince bir sopa, tebeşir, pergel, metre ve motif kalıplarıdır.

Konya çarşısında faaliyet gösteren esnaf gruplarından birisi de Yorgancılar esnafı idi. Çarşının muhtelif yerlerinde yorgancı dükkanı olduğu gibi, çarşıları İplikçi Camii civarında idi.

5. Sarâçlar Çarşısı

Atın eski tarihlerden beri Türklerin hayatındaki yeri ve önemi düşünüldüğünde koşum takımlarının yapımı ve kullanımının da ne derece önemli olduğu anlaşılabilir. At koşumu ve eğer gibi takımlarını köseleden yahut deriden üreten esnafa saraçlar denilmekteydi. Ürettikleri ve sattıkları arasında; eyer, raht, dizgin, üzengi, paldım, kayasa, kolan, kuskun, tasma, çarık kayışı, zahme, yular, gem, matara, kırba, kamçı, teğelti gibi koşum takımlarında bulunan ürünler yer almaktadır[73].

70 KŞS. 46, 199-2.

71 KŞS. 23,13-2; Küçükdağ, 1989: 27.

72 KŞS. 10, 162-2.

73 (Kankal, 140-141)

Saraçlar çarşısı Konya'da, Külahçılarla birlikte, Kalecik Mahallesi'nde, İplikçi Camii civarında idi. Yağmuroğlu Medresesi de burada bulunuyordu ve Saraçlar Çarşısının bir de mescidi vardı[74]. 8 Aralık 1691 tarihli bir dükkân satış belgesinde *"…Sungur Hamamı kurbunda Sarâclar Sûku'nda vâki' bir tarafdan Muhammediye vakfı olan dükkân ve bir tarafdan (boş) ve bir tarafdan hamam-ı mezbûr havlusu ve bir tarafdan sûk-ı merkûm.."* denilmektedir[75]. Konyalı, bu hamamın İçkalenin kuzeyinde olduğunu söyler[76].

6. Sarâçlar Çarşısı

Atın eski tarihlerden beri Türklerin hayatındaki yeri ve önemi düşünüldüğünde koşum takımlarının yapımı ve kullanımının da ne derece önemli olduğu anlaşılabilir. At koşumu ve eğer gibi takımlarını köseleden yahut deriden üreten esnafa saraçlar denilmekteydi. Ürettikleri ve sattıkları arasında; eyer, raht, dizgin, üzengi, paldım, kayasa, kolan, kuskun, tasma, çarık kayışı, zahme, yular, gem, matara, kırba, kamçı, teğelti gibi koşum takımlarında bulunan ürünler yer almaktadır[77].

Külahçılarla birlikte, Kalecik Mahallesi'nde, İplikçi Camii civarında idi. Yağmuroğlu Medresesi de burada bulunuyordu ve Saraçlar Çarşısının bir de mescidi vardı[78]. 8 Aralık 1691 tarihli bir dükkân satış belgesinde *"…Sungur Hamamı kurbunda Sarâclar Sûku'nda vâki' bir tarafdan Muhammediye vakfı olan dükkân ve bir tarafdan (boş) ve bir tarafdan hamam-ı mezbûr havlusu ve bir tarafdan sûk-ı merkûm.."* denilmektedir[79].

7. Muytâblar / Mutâflar Çarşısı

Keçi kılından çeşitli eşya dokuyan, kıl çul dokuyanların faaliyet gösterdiği çarşıdır. Bu esnaf atların eğeri altına çul, at ve eşeklere palan, kolan, yem torbası, köylü erkekler için pantolon, kadınlar için örtü dokuyup satarlardı.

Mutâflar Çarşısı İplikçi Camiinin bedestene bakan cephesinin biraz doğusunda idi[80], Mutaflar Mescidi de bu çarşıda bulunuyordu[81]. XX. Yüzyılın başlarında mutaflar, Aziziye Camii'nden Mevlana Türbesi'ne giden caddenin üzerinde sıralanan dükkânlarda faaliyet göstermişlerdir[82].

8. Kürkçüler Çarşısı

Yüksek dereceli devlet memurlarının yanı sıra ulema, şehrin ileri gelen eşrafı, zengin tüccarlar ve yabancı devlet temsilcileri tarafından sahip oldukları mevki ve maddi durumlarına göre kürk dış kıyafet olarak kullanılmaktadır. Anadolu'da üretilenlerin dışında, Çoğunlukla Kuzey Anadolu şehirlerinde Kırım ve Güney Rusya'dan Sinop limanı vasıtasıyla getirilen kürklerin satıldığı bilinmektedir.

Sipahi Pazarı ile Kuyumcular Çarşısı arasında, İplikçi Camii civarında olmalıdır[83]. 4 Kasım 1713 tarihli bir dükkân satışı kaydında kürkçü dükkânları kuyumcularla beraber anılmaktadır[84]. Aşağıda yer alan belge Konya'da faaliyet gösteren kürkçü esnafının durumu hakkında son derece kıymetli bilgiler vermektedir. Kürkçülük hem Müslüman, hem de zimmi esnafın faaliyet gösterdiği alanlardandır. Müslüman esnaf sermaye bakımından daha zayıf olduğu için üretimde sınırlı kalırken, zimmi esnaf güçlü sermayesi sayesinde çok çeşitli kürk üretebilmektedir.

Kürkçü Esnâfı Arasındaki Anlaşmazlık Hakkında[85]

Mahmiye-i Konya'da ancak Türkman kür-

74 Küçükdağ, 1989: 28.

75 KŞS. 37,90-2;KŞS. 11,128-3, KŞS. 11,171-4.

76 Konyalı, 1964: 1065.

77 Kankal, 2004: 140-141.

78 Küçükdağ, 1989: 28.

79 KŞS. 37,90-2;KŞS. 11,128-3, KŞS. 11,171-4.

80 Oğuzoğlu, 1981: 16; Ergenç, 1995: 38.

81 Küçükdağ, 1989: 28; KŞS. 13,31-4; KŞS. 16,165-3.

82 Keşmir, 2004: 403.

83 Küçükdağ, 1989: 27.

84 KŞS. 46, 245-3.

85 KŞS. 45, 150-2; Sak-Çetin, 2008:341

kü *diken esnâfdan Molla Murâd bin Mustafâ ve* İsma'îl *bin Mehmed ve Mehmed bin Mustafâ ve sâ'irleri meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde* kürkçüler *esnâfından* işbu *râfi'vâü's-sifr Asvader veled-i Ağya ve Haçer veled-i Yasef ve Sanan veled-i Bostân nâm zimmîler ve sâ'irleri mahzarlarında ikrâr-ı tâm ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm idüp bizim esnâfımız merkûmûn* kürkçüler *esnâfı ile bir esnâf olup lâkin biz ancak ganem derisinden Türkman* kürkü *diküp bey' ideriz merkûmûn sâ'ir* kürkü *diküp bey' iderler bizim esnâfımız ekall-i kalîl ve sermâyemiz dahî cüz'î esnâfımız fakîrü'l-hâl olmağla ordubazar vâki' oldukda beynimizde münâza'âtdan sene be-sene hâlî olmadığımız ecilden bu sene-i mübârekede vâki' olan ordubazar içün merkûmûn on guruş virdik ve ba'de'l-yevm ordubazar vâki' oldukça on guruş virmeğe râzı olduğumuzda anlar dahî bizden on guruş alup ziyâde taleb itmemek üzere râzı oldular didiklerinde gıbbe't-tasdîk tarafeynin rızâsıyla mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu fî'l-yevmi's-sâlis min Muharremi'l-harâm li-sene seb'a ve* 'ışrîn *ve mi'ete ve elf (3 Muharrem 1127* / 9 Ocak1715).

9. Çıkrıkçılar Çarşısı

Çıkrık; doğal liflerin, yün ve pamuk gibi elde edilen ürünlerin, işlenerek onlardan iplik üretilmesinde kullanılan araçtır. İplik eğirme işlemini mekanize etmenin ilk aşaması iği yatay olarak yerleştirip büyük bir çark tarafından elle çevrilebilmesine imkan sağlamak olmuştur. Büyük çarklı çıkrık, sol elle liflerin tutulduğu, sağ elle de yavaş yavaş çarkın döndürüldüğü bir örnektir. Dönen iğe karşı liflerin belirli bir açıyla tutulması istenen büklümü sağlar. Böylece iplik elde edilmiş olur.

10 Temmuz 1714 tarihli bir miras kaydında, Çıkrıkçıların Kalecik Mahallesi'nde olduğu ifade edilmektedir[86]. Bu mahalle de İplikçi Camii'nin güneybatı ve batısına rastlar.

10. Kutucular Çarşısı

5 Kasım 1736 tarihli Konya'dan tahsil edilecek sefer masrafları ile ilgili listede "…*Cemâ'at-i kutucu ve çıkrıkçı 13 guruş*…" denilerek Kutucu esnafı, Çıkrıkçılarla birlikte anılmıştır[87]. 25 Şubat 1736 tarihli bir kayıtta da çıkrıkçı dükkânları, Kutucular Çarşısı'nda gösterilmektedir[88]. Bu durumda kutucular da İplikçi Camii'nin batısında veya güneybatısında bir sokak içerisinde olmalıdır.

C- **Uzun Çarşıda (Sûk-ı Tavîl) Bulunan Çarşılar**

Şehrin ticari anlamda en yoğun olduğu bölgelerinden birisi de bedesten ve İplikçiler Camii'nden Atpazarı'na kadar uzanan Uzun Çarşı'dır. Uzun Çarşı'nın kendisinde sağlı-sollu muhtelif dükkânlar vardır. Bu dükkânların yanı sıra Uzun Çarşı'ya dik açılan sokaklarda faaliyet gösteren esnaf çarşıları da vardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu çarşılar şunlardır:

1. Kalaycılar Çarşısı

Yeme içme gibi günlük hayatta sıklıkla kullanılan bakır kapları kalaylayan esnaf grubudur. Geçmişte evlerde kullanılan, kazan, tencere, tava, sini, sahan, tepsi, leğen, semaver, tas, maşrapa, güğüm, bakraç, ibrik, şamdan, fanus gibi eşyaların genellikle bakırdan yapıldığı bilinmektedir. Bakırın tuz ile vücutta çözülmediği, toksin meydana getirdiği ve zehirlenmeye sebep olduğu için bakırın kalaylama adı verilen işleme tabi tutulması gerekmektedir. Lehim işlerinde kullanılan yumuşak ve pahalı bir metal olan kalay, bakır kabın yalnızca iç kısmına sürülmesi yeterli olurken bazı kimselerin kaplarının dış kısmını da kalaylattıkları görülür. Kalaycıların bu işi son derece özen göstererek yapmaları, bozuk ve kusurlu iş yapmamalarının yanı sıra kalaya, demir gibi nesnelere onda bir narh vermeleri kanunnamelerde belirtilmiştir[89].

86 KŞS. 45, 44-1;Sak-Çetin, 2008:86

87 KŞS. 53, 8-2.

88 KŞS. 53, 8-2.

89 Kankal, 2004: 127-129.

10 Eylül 1678 tarihli bir hırsızlık kaydına göre; Kalaycı Osman bin Hasan isimli şahıs mahkemede; Konya Subaşısı olan Mustafa Bey ve Ali Beşe Mirzâ mahzarlarında üzerlerine da'va edip aynı günün gece yarısında Ali isimli şahsın Uzun Çarşı'da vâki kalaycî dükkânının kilidini kırıp dükkânı açarken paspanlar (gece bekçileri) uyanıp, yakalamak isterlerken subaşının ardından gelib mezkûr Ali benim aseslerimdendir diyerek alıp gittiğini söylemiş ve şikâyetçi olmuştur. Yapılan incelemede Ali isimli şahsın subaşının asesi olmadığı ve hırsızlık kastıyla dükkânı açtığı anlaşılmıştır[90]. Küçükdağ, Kalaycılar Çarşısı'nın Şükran Mahallesi'nde olabileceğini söyler[91].

2. Ekmekçiler

Bir kısım aileler ihtiyacı olan ekmeği kendi evinde üretirken, birçok ailenin ekmek ihtiyacı ekmekçi esnafı tarafından fırınlarda üretilir ve ekmekçi dükkânlarında satılır. Fırınlarda kendi aralarında ürettikleri ekmek çeşidine göre somuncu, pideci, simitçi, çörekçi, börekçi, halkacı, gözlemeci, gibi kısımlara ayrılmaktaydı. Fırıncılar un ihtiyaçlarını toptancılardan alarak ya da buğdayı alıp değirmenlerde öğüterek karşılamaktaydılar. Somun ve peksimet çeşitlerinde harcî un adı verilen kepeği fazla olan esmer un kullanılırken pide, simit, çörek, börek, gözleme, kahî, katmer, halka, parmak ve kete yapımında daha ince elekten elenmiş, dolayısıyla kepeği daha az ve rengi daha beyaz olan un kullanılmaktaydı.

Ekmekçi dükkânları birçok yerde bulunmakla birlikte yoğun olarak Uzun Çarşı'da faaliyet gösteriyorlardı.

3. Bakkallar

Halkın ihtiyacı olan birçok tüketim malzemesi ve ev eşyasını sattıkları için bakkallar şehirdeki insanların en çok alışveriş yaptıkları ve dolayısıyla en çok muhatap oldukları esnaflar arasındadır. Bakkalların sattıkları ürünler arasında; pirinç, mercimek, nohut, fasülye, şehriye, bulgur, irmik, yıldız-arpa, sadeyağ, Rumeli yağı, zeytinyağı, beziryağı, mumyağı, çemenli inek-camız pastırması, kuzu pastırması, çıra, hurma, zeytin, incir, sarı incir, torba inciri, kalem inciri, kestane, fındık, erik kurusu, leblebi, kuru soğan, sarımsak, nişasta, sirke, beyaz ve kara tuz, yaprak, kişniş, sumak, bamya, Frenk arpası, saf bal, muhtelif isimlerle anılan ballar, ceviz, badem içi, sucuk, köfteler, muhtelif isimlerle anılan kurutulmuş üzüm, lokum, toz şeker, ağda, şerbet, pestil, armut hoşafı, farklı yerlerden gelen sabun çeşitleri ve ham sabun yer almaktadır. Görüldüğü gibi bakkallar bakliyat, hububat, kuru meyvenin yanı sıra bazı yaş meyveleri de satmaktadırlar. Bakkalların terazilerinin doğru tartıp tartmadıkları, iyi malın içerisine kötü mal karıştırıp karıştırmadıkları gibi hususlarda sık sık teftişe tabi tutuldukları bilinmektedir. Ayrıca temel tüketim maddelerini sattıkları için %10'un üzerinde kar etmelerine müsaade edilmedikleri görülür[92] .

Bakkallar da tıpkı ekmekçiler gibi çarşının değişik yerlerinde bulunmakla birlikte Uzun Çarşı'da yoğunlaşmışlardır.

4. Haffâflar Çarşısı

Ayakkabı imalatçıları ile dikilmiş ayakkabıyı satan esnaftır. Kırmızı sarı ve siyah sahtiyandan çizme, papuç, başmak, terlik, yemeni ve mest dikip işleyen esnaf, hammaddeyi debbağlardan, ayakkabı ve çizme gibi ürünlerin topuğuna çakılacak keresteyi marangozlardan, çiviyi ise kebkeblerden aldığı için diğer esnaf grubuyla ortaklaşa çalışmak durumundaydı. İhtisap kanunnamelerinde ayakkabıcıların uyması gereken kurallar belirtilmiştir. Örneğin papuç ve diğer ayakkabı çeşitleri akçe başına iki gün olmadan delinir yahut sökülürse ayakkabıcı, gön ve sahtiyan delinirse debbağ, sökülür ya da bıçak ile kesilirse diken suçludur ve cezalandırılmalıdır.

90 KŞS. 24, 238-3; KŞS. 10,72-2; KŞS. 10, 162-4; KŞS. 37,48-3; KŞS. 11,104-1; KŞS. 13,137-3; KŞS. 16,74-4.

91 Küçükdağ, 1989: 28.

92 Kankal, 2004: 171-173.

Muhtemelen Hacı Hasan Camii yakınında idi[93]. Belgelere göre çarşıda; hem aynı isimle anılan Haffâflar Mescidi[94], hem de Çiharşenbe Mescidi bulunuyordu[95].

23 Mart 1661tarihli bir hırsızlık kaydı haffaf dükkânlarının hacmini ya da iş hacmini göstermesi bakımından ilginç bulunduğu için buraya alınmıştır.

Mahmiye-i Konya sâkinlerinden Haffâf el-Hâc Mustafâ ibn Hasan meclis-i şer‘-i hatîr-ı lâzımü’t-tevkîrde işbu Sefer *Beg ibn Rahmet mahzarında üzerine da‘vâ ve takrîr-i kelâm idüp târîh-i kitâbdan sekiz gün mukaddem Haffâflar Sûku’nda vâki‘ gice ile dükkân*ım *açılup* içinden çizme *ve meşin ve pabuçlarım zâyi‘ olmuşidi* hâlâ *zâyi‘ olan pabuçlardan on dört kütekne bahma pabucu mezbûr Sefer Beg yedinde bulup ihzâr eyledim su’âl olunsun didikde gıbbe’s-su’âl mezbûr Sefer cevâbında* işbu pabuçları *Atbazarı Kapusu taşrasında bir oğlandan iştirâ eyledim diyüp ba‘dehu hâzır-ı bi’l-meclis olan Velî nâm* şâb *bana bey‘ eyledi diyücek mezbûr Velî istintâk olundukda mezbûr Sefer Beg sana bir pabuç vereyim diyü beni gice ile alup refîki İvaz ile bir garar ve bir çuval alup beni* çarşu köşesinde bekçi koyup *mezbûr Sefer Beg merkûm el-Hâc Mustafâ’nın* dükkânını İvaz ile *açup* içinden bir *garar ve bir çuval pabuç ve çizme doldurup alup evine getirdi diyücek mezbûr Sefer Beg’in menzili şer‘-i* şerîf *tarafından ve subaşısı varup iki meşin bulup izhâr olundukda mezbûr Sefer Beg bu meşinler bir senedir benim evimdedir diyücek Debbâğ Cafer bu meşinleri mezbûr el-Hâc Mustafa’ya yedi gün mukaddem ben bey‘ ve teslîm ve kabz-ı semen eyledim deyû ihbâr eylemeğin mâ-vaka‘a bi’t-taleb ketb olundu hurrire fî’l-yemi’s-sânî ve’l-*‘ışrîn *min* şehr*-i Recebi’l-ferd li-sene ihdâ ve seb‘în ve elf* [96].

5. Postalcılar Çarşısı

Aynı iş kolunda oldukları için postalcılar da muhtemelen Haffâflar Çarşısı’nın bitişiğinde, Hacı Hasan Camii yanında olmalıdır[97]. Hûkçı Şüca Mescidi bu çarşıdadır[98].

6. Kuyumcular Çarşısı

Güzel olma arzusu ve süse düşkünlük gibi hususların kadının fıtratında olduğu bir gerçektir. Tarih boyunca kadınların süs eşyası olarak kullandıkları malzemeler yaşadıkları coğrafya ve zamana göre farklılık gösterse de altın, gümüş ve değerli taşların yeri ve önemi değişmemiştir. Kuyumcular altın ve gümüşten takıların yanı sıra düğme işlemekte ve kılıç üzerine süslemeler yapmaktaydılar. Kemercileri de bu esnaf grubunun içinde zikretmek yerinde olacaktır. Zira kemerciler de gümüşü işleyip kadınların bellerine taktığı çeşitli taşlar ile süslü kemerler imal etmekteydiler. Bazı zenginlerin ziynet ve süs eşyasının yanı sıra bakır kaplara altın yaldız işlettikleri görülmektedir. Bakır eşyayı kolay nakde çevirilebilecek yatırım araçlarından biri olarak düşündüğümüzde altın yaldız işlettirmenin eşyanın değerini artırmaya yönelik olduğunu anlamak zor olmayacaktır.

Birçok belgede ismi geçmesine rağmen bu belgelerde yerini belirlemeye yarayacak bir bilgi bulunamamıştır[99]. Fakat Ağustos 1661 tarihli bir dükkân satış belgesinde, dükkânın yeri tanımlanırken “*…Kuyumcular Sûku’nda vâki‘ bir tarafı yine benim dükkânım ve bir tarafı Sarâçhâne havlusu…*”[100] denilmek suretiyle yeri hakkında ipucu verilmiştir. Daha önce yazıldığı üzere Saraçhane, İplikçi Camii’nin güneyinde idi o halde Kuyumcular Çarşısı da hemen Saraçlar Çarşısı’nın biti-

93 Küçükdağ, 1989: 27.

94 KŞS. 10,198-4.

95 KŞS. 37,65-2.

96 KŞS.11, 10-2. Çarşı ile ilgili ayrıca bkz KŞS. 10,234-2; KŞS. 37,19-4; KŞS. 11,95-3; KŞS. 11,168-1.

97 KŞS. 20,102-3.

98 Küçükdağ, 1989: 27.

99 KŞS. 14,131-1; KŞS. 19,128-2; KŞS. 46, 245-3; KŞS.51,122-2.

100 KŞS. 11, 118-2.

şiğindedir. Küçükdağ, Kürkçüler Çarşısı'nın da kuyumcularla yan yana olduğunu söyler[101]. Sözü edilen belgelerden bu çarşıda faaliyet gösteren esnafın çoğunlukla gayr-i müslim olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

7. İğneciler Çarşısı

Dikim, yama, ve örme işlerinde kullanılan iğneyi üreten esnaf grubudur. Kullanım alanı, büyüklüğü ve çeşitlerine göre iğnenin isimleri de değişmektedir. Örneğin terzilerin kullandıkları iğne küçük, yorgancıların kullandıkları iğne biraz daha büyük iken ayakkabıcı yahut örmecilerin kullandıkları iğne ise hepsinden daha büyüktür. Buradan anlaşılacağı üzere iğnenin ebatı, dikilen kumaş veya derinin incelik ya da kalınlığıyla ilgilidir. İpekçilerin iğnesi ile çulcuların iğnelerinin birbirinden farklı olduğu gibi, terzilerin kullandığı iğneye dikiş ya da terzi iğnesi denirken, yorgancıların kullandığına da yorgan veya çarşaf iğnesi ismi verilmektedir. Çuvaldızı ise; çul ve çuval gibi dokumaları dikmeye yarayan ucu yassı ve eğri büyük iğnedir. Tığ, bız, şiş gibi uç kısmında deliği olmayan iğne çeşitleri de bulunmaktadır. Bız; sert bir şeyi dikerken iğnenin geçeceği yolu açan tahta saplı, sivri uçlu ve ayakkabıcılar, semerciler, saraçlar gibi deri ve kösele ile uğraşan esnafın kullandığı alete verilen isimdir. Tığ; kadınların dantel, oya gibi elişlerini yapmada, şiş ise aralarında en büyüğü olan ve örgü işlerinde kullanılanıdır[102] . Derzi iğnesi, Firengi iğnesi, Firengi derzi iğnesi, gazzaz iğnesi, çarşab mâliyesi iğne, toplu iğne, toplu pirinç iğne, kürkçü iğnesi gibi isimlerle anılan iğneler de vardır[103] .

Uzun Çarşı'ya açılan sokaklardan birisidir. 21 Ekim 1716 tarihli bir belgede bıçakla öldürme hadisesinin Uzun Çarşı'da, İğneciler yakınında meydana geldiği belirtilmektedir[104].

D- Tahte'l-kal'a Çarşısı

Şehirde ticaret faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir diğer yer de Tahte'l-kal'a'dır. Belgelerde; Konya esvâkından *Tahte'l-kal'a Sûku* şeklinde geçer[105]. Konya'nın eski çarşılarından birisi olan Tahte'l-kal'a, Alaaddin Tepesi'nin eteğinden başlayarak Doğu ve Kuzeydoğu yönlerinde, Karamanoğlu İbrahim Bey'in yaptırdığı eserlere kadar uzanan bölgede olmalıdır. Bu çarşıda tek bir iş koluna mensup olan esnaftan ziyade çok çeşitli dükkânlar bulunuyordu ve bu dükkânların tamamına yakını Karamanoğlu İbrahim Bey evkafına ait dükkânlardı[106]. Karamanoğlu İbrahim Bey evkafını oluşturan imaret, Kapan Hanı ve medresenin Alaaddin Tepesi'nin doğu, kısmen kuzeydoğusunda olduğunu biliyoruz. Bu durumda çarşının da bu civarda olması doğaldır.

Tahte'l-kal'a Çarşısı'nın kendi ismiyle anılan bir camii ve bir de çeşmesi bulunuyordu[107]. Çarşının camii, başka kayıtlarda Tahte'l-kal'a Mescidi veya Tahtıkala Mescidi şeklinde de geçer. Bu mescid bugünkü Tekel binası diye anılan binanın güneyinde, İşbankası binasının da arkasındadır[108]. Mescidin önündeki sokak ise Tahtıkale Sokağı'dır. Evliya Çelebi, Konya'ya geldiğinde bu çarşıyı da görmüş ve ma'mûr olduğunu söylemiştir[109].

E- Eskipazar Çarşısı

Selçuklu döneminden kalma bir çarşıdır. Daha önce bahsedildiği üzere Selçuklular devrinde Konya'da iki çarşı vardı ve bu çarşılar, şehrin nüvesini oluşturan Alaaddin Tepesi'ni çevreleyen iç surların hemen doğusunda gelişmişlerdi. Bu çarşılardan

101 Küçükdağ, 1989: 27.

102 Kankal, 2004: 133.

103 Yücel. 1992: 112.

104 KŞS. 47, 142-1;KŞS. 47, 145-3.

105 KŞS. 11,168-3; KŞS. 45,191-3.

106 KŞS. 10, 93-3; KŞS. 10, 122-5; KŞS. 11,168-3; KŞS. 13,185-1; KŞS. 13,16-1; KŞS. 14,57-2; KŞS. 16,132-1; KŞS. 14, 112-3; KŞS. 15, 29-1; KŞS. 15, 113-3; KŞS. 16,148-2; KŞS. 23, 63-3; KŞS. 24, 114-2; KŞS. 24,183-1; KŞS. 45,195-1; KŞS. 47, 296-3; Oğuzoğlu, 1981: 19.

107 KŞS. 11,42-3; KŞS. 11,134-2; KŞS. 47, 296-3.

108 Uz-Doğan, 2010-1: 275.

109 Evliya Çelebi, 1314: 22.

birisi *Sûk-ı Atîk* (Eski Çarşı/Pazar) diğeri de *Sûk-ı Cedîd* (Yeni Çarşı) idi. Eskipazar Çarşısı, Alaaddin Tepesi'nin hemen doğu eteğinde olmalıdır. Bazı belgelerde bu çarşıdaki dükkânların sınırları tanımlanırken kale hendeğinden söz edilmektedir[110].

Eskipazar Çarşısı da Tahte'l-kal'a gibi, bir iş koluna mensup esnaftan ziyade çok değişik türde dükkânları bünyesinde barındırıyordu. Bu durum belgelerden rahatlıkla anlaşılmaktadır[111]. Çarşıda bir cami vardır. Bu caminin özel bir ismi varsa da çoğu kez çarşının ismi ile anılmaktadır[112].

Eskipazar Çarşısı'nda Turgudoğlu Hüseyin Bey tarafından yaptırılmış bir de hamam vardır[113]. Bu hamam, bazı kayıtlarda kendi ismiyle, yani Eskibâzâr Hamamı diye anılırken, bazı belgelerde ise Âhî Murâd Hamamı olarak yer almaktadır[114]. 18 Temmuz 1660 tarihli bir kayda göre; Konya subaşısı Ali Bey, hakkında bazı iddialar bulunan Raziye isimli genç kızı bazı usta ebeler ile bu hamama göndererek, bekâret kontrolü yaptırmıştır[115]. Bu hamam zaman içerisinde yıprandığı için değişik tarihlerde tamirler görmüştür.

F- Debbağhane

Debbağhane, şehrin kuzeydoğusunda, günümüz İstanbul Caddesi'nin doğu tarafında Sırçalı Mescit ve İsmet Paşa İlköğretim Okulu'nun bulunduğu yerde, Kâfur nehrinin yakınında idi[116]. Burası tarihi Konya surlarının Aksaray Kapısı civarındadır. Belgelerde İçeri Debbağhane ve Taşra Debbağhane isimlerine rastlanması[117] Debbağların iki ayrı yerde faaliyet gösterdiklerini çağrıştırmaktadır. Debbağlık mesleği doğası gereği akarsuya ihtiyacı olan bir meslektir. Bu yüzden Konya'da da debbağ esnafı, Sille tarafından gelip, şehrin kuzeyinden geçerek sur dışına akan nehrin kenarında kümelenmişlerdir. Debbağların atık sularının oluşturduğu Çirkâb Irmağı ve bu suyun biriktiği Debbağ Bellesi adı verilen göl, kale duvarının yakınında idi[118]. Osmanlı devri Konya şehrinde bir Debbağhane Mahallesi ve bu mahallenin içerisinde bir Debbağhane Tekkesi[119] ile Debbağhane Mescidi[120] bulunuyordu. Bu mescidin ismi tahrir defterlerinde, Kubbeli Mescid olarak geçmektedir[121].

SONUÇ

Selçuklu hâkimiyetinden önceki dönemlerde şehrin ticarî dokusunu oluşturan unsurlardan çarşıların Alaaddin Tepesi'ni çevreleyen ve ileriki zamanlarda dış surların yapılmasından sonra İçkale diye anılacak olan bölgede yer aldığı ve pazarların da bu surun dışında kurulduğu anlaşılmaktadır. Çarşı ve pazarlar Roma hâkimiyetinde de aynı bölgede yer almış ve bu dönemde çarşı ızgara planı şeklinde gelişmiştir. Konya Roma döneminde sahip olduğu ticaret dokusunu sonraki dönemlerde de korumuştur.

Selçuklular döneminde şehrin ticaret sahası, ikamet alanlarından bağımsız bir şekilde şehrin doğu yönünde ve mevcut surların dışına doğru daha geniş bir alana yayılmıştır. 1190 yılında şehrin Haçlılar tarafından istila edilmesiyle, çarşı ve pazar yerleri yakılıp, yıkılmış olsa da Selçuklu egemenliğinde yeniden ihya edilerek, gelişimini sürdürmüştür. Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad'ın 1221 yılında şehrin çevresine surları inşa ettirmesiyle birlikte, çarşı ve pazarlar da bu dış surların içerisinde kalmıştır. Fakat zamanla çarşılar sur içerisinde gelişim

110 KŞS. 45, 167-3.

111 KŞS. 11, 153-4; KŞS. 11, 170-2; KŞS. 45, 173-3; KŞS. 47, 60-4.

112 KŞS. 11,4-4.

113 KŞS. 11, 88-2; KŞS. 45, 115-1.

114 KŞS. 11, 175-5.

115 KŞS. 10, 107-3.

116 Ergenç, 1995: 37; Küçükdağ, 1989: 28.

117 KŞS. 24, 129-1.

118 Küçükdağ, 1989: 28.

119 KŞS. 14,96-1; KŞS. 14,96-2.

120 KŞS. 24, 23; KŞS. 24,82-2.

121 Ergenç, 1995: 37. ; Debbağhane ile ilgili ayrıca bkz. KŞS. 14, 15-1; KŞS. 14, 127-3; KŞS. 20, 55-1; KŞS. 24, 129-1; KŞS. 24, 138-3. KŞS. 25, 138-4.

gösterirken, hem dışardan gelen göçebeler ve köylülerle üreticinin rahatlıkla buluşabileceği hem de ihtiyaç sahibi şehir sakinlerinin kolay ulaşabileceği mekânlar olarak pazar yerleri sur kapıları çevresinde ya da bu kapıların hemen dışarısında gelişmiştir. Şüphesiz bu kapılardan en önemlisi Atpazarı Kapısı'dır. Böylece, fonksiyonları bakımından birbirinden farklı olan çarşı ve pazarlar, Konya'da iki ayrı ticarî bölge oluşmasını sağlamış ve bu durum XX. yüzyıla kadar varlığını korumuştur.

Konya Çarşısı'nın önemli bir özelliği de Osmanlı öncesinde iki ana kısımda gelişmiş olmasıdır. İmalathaneler ile mal ve eşyanın satıldığı esnaf çarşıları birbirinden bağımsız, farklı alanlarda gelişimini sürdürmüştür. Buna bağlı olarak her sanat ehlinin kendine mahsus bir çarşısı bulunuyor ve bu çarşılarda dokumacılar, demirciler, debbağlar, kasaplar, ekmekçiler, terziler vb. gündelik hayatı ilgilendiren mesleklerini bir arada ve yan yana bulunan dükkânlarında icra ettiklerinden, genellikle bulundukları sokağın ismi, kendi meslek isimleriyle anılmaktaydı. XIV. yüzyılda Konya şehrini ziyaret eden İbn-i Battûta, bu durumu tespit etmiş ve Konya Çarşısı'nda her sanat için ayrı yerler ayrılmış olduğunu belirtmiştir.

Osmanlı döneminde çarşıların büyük bir kısmı sur içinde belirli bir düzen içerisinde gelişimini sürdürmeye devam ederken, özellikle pazarlar sur dışındaki alanlara kayma eğilimi göstermişler ve böylece daha geniş alanlarda, dışardan gelenler ile daha kolay ticari bağ kurulabilmiştir. Bu dönemde de aynı meslek guruplarının kendilerine ait çarşılarda hizmet vermeye devam ettikleri görülmektedir. Osmanlı döneminde çarşı-pazar nizamı da gelişmiş olduğundan, kendi çarşılarında topluca bulundukları bilinen esnafların çarşı ve pazarları haricindeki yerlerde ticarî faaliyetlerde bulunmalarına izin verilmediği gibi başka meslek guruplarının ticari alanlarına müdahale etmelerine de izin verilmemiştir.

Osmanlı devri çarşısı, İplikçi Camii ile karşısında bulunan Kadri Efendi Bedesteni'nden başlayarak Atpazarı Kapısı'na uzanan ve "Uzun Çarşı", "Sûk-ı Tavîl", "Sûk-ı Sultânî" gibi isimlerle anılan ana çarşının etrafında örgütlenmiştir. Bu çarşının başlangıç kısmı yani Bedesten çevresi yoğun bir ticaret alanıdır. Bugünkü Kapı ve Aziziye Camilerinin bulundukları alanlar, Uzun Çarşının Doğu bölümünü oluşturmaktadır. Atpazarı'ndan Mevlana Türbesi'ne kadar uzanan alan ise hem hanların hem de pazar yerlerinin yoğunlaştığı bölgedir.

Şehrin bir diğer ticarî alanı da İplikçi Camii ile karşısında bulunan Kadri Efendi Bedesteni'nin batısında, şehrin nüvesini oluşturan Alaaddin Tepesi'nin doğu ve kuzeydoğusunda yer alan bölgedir. Bu bölgede birçok esnaf çarşının bulunmasının yanı sıra Selçukludan devreden Eskipazar Çarşısı ile Tahte'l-kal'a Çarşısı ve Sipahi Pazarı yer almaktadır. Ayrıca Karamanoğullarının ticari olarak geliştirmiş olduğu alan da başta Kapan Hanı olmak üzere yine bu bölgededir.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Malzemeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA):

BOA.TD. 564.

BOA. DH. MKT 1257/50.

II-Konya Şer'iye Sicilleri (KŞS.)

Konya Şer'iye Sicili (KŞS.)10. (1070-1071/M. 1659-1661), (KŞS.) 11. (1071-1072/M. 1660-1662), (KŞS.) 13. (1087-1088/M. 1676-1678), (KŞS.) 14. (1080-1081/M. 1669-1671), (KŞS.) 15. (1081-1082/M. 1670- 1672), (KŞS.) 16. (1083/M. 1672-1673), (KŞS.) 19. (1083-1084/M. 1672-1674), (KŞS.) 20. (1085-1086/M. 1674-1676), (KŞS.) 23. (1088/M. 1677-1678), (KŞS.) 24. (1088-1089/M. 1677-1679), (KŞS.) 25. (1091-1092/M. 1680-1682), (KŞS.) 37. (1102-1103/M. 1690- 1692), (KŞS.) 45. (1126-1127/M. 1714-1715),(KŞS.) 46. (1125/M. 1713-1714), (KŞS.) 47. (1128-1129/M. 1715-1717), (KŞS.) 49. (1135-1136/M. 1722-1724), (KŞS.) 50. (1138-1139/M. 1725-1727), (KŞS.) 51. (1140-1141/M. 1727-1729), (KŞS.) 53. (1148-1149/M. 1735-1737), (KŞS.) 56. (1155-1156/M. 1742-1744).

III-Diğer Kaynaklar

Aköz, Alaattin. (2014). "Türk Dünyasının Ortak Değeri Olarak Hızırilyas ve 1248 (h. 646) Tarihli Bir Hızır İlyas Vakfiyesi". Ciepo İnterim Symposium, The Central Asiatic Roots Of Ottoman Culture, İstanbul, 521-544.

Aydın, S. Şenol, (1989), Geleneksel Konya Çarşısının Karakteristik Özellikleri, (Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Baykara, Tuncer, (1985), Türkiye Selçuklular Devrinde Konya, Kültür ve Turizm Bak.Yay., Ankara.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, (2000), İbn Battûta Seyahatnâmesi I, (Çeviri, inceleme ve notlar: A. Sait Aykut), YKY.

Ergenç, Özer, (1995), Osmanlı Klâsik Dönemi, Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Ankara Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Ergenekon, C., (1994), Tepme KeçelerinTarihi Gelişimi İle Renk Desen Teknik Ve KullanımÖzellikleri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitim Anabilim Dalı,DoktoraTezi,Ankara.

Evliya Çelebi, (1314), Seyahatname, C. III, İstanbul.

Gordlevski,Vladimir Aleksandroviç, (1988), Anadolu Selçuklu Devleti,Onur Yayınları.

Kankal, Ahmet, (2004), Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı), Ankara.

Keşmir, Celalettin, (2004), Konya Yazıları, (Haz. Mustafa Özcan), Tablet Yay. Konya.

Kıvrım, İsmail, (2005), Şer'iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya Ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670–1680), (SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.

Konyalı, İbrahim Hakkı, (1964), Âbideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi, Konya.

Küçükdağ, Yusuf, (1989), Lâle Devri'nde Konya, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

_____, (2001), "Konya Kalesi'nin Ahmedek Bölümüne Dair", I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler II, Konya, s. 83-92.

Mantran, Robert, (1991), XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul.

Muşmal, Hüseyin-Mustafa Çetinaslan, (2008), "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2008, C. 32, No:1, Sivas, s.97-116.

Oğuzoğlu, Yusuf, (1981), 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Araştırma, AÜ.DTCF Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Sak, İzzet, (2003), 10 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1070–1071/1659–1661), Konya.

_____, (2005), Şer'iye Sicillerinde Bulunan Konya Vakfiyeleri 1650–1800, Kömen Yayınları, Konya.

_____, (2006), 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1128–1129/1716–1717) Transkripsiyon ve Dizin, Tablet Yayınları, Konya.

_____, (2007), 11 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1071–1072/1661-1662) Transkripsiyon - Dizin, Kömen Yayınları, Konya.

Öztuna, Yılmaz, (1977), Başlangıcından zamanımıza kadar Büyük Türkiye Tarihi, C. 3, Ötüken Yayınevi.

Sak, İzzet-Cemal Çetin, (2008), 45 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1126–1127/1714–1715) Transkripsiyon ve Dizin, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları: 28, Konya.

Uysal, Mehmet, (2010), "Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analiz A Spatial Analysis Of Traditional Konya Bazaar From A Historical Perspective", Millî Folklor, 2010, Yıl 22, Sayı 86, s. 149-162.

Uz, M.Ali - Mehmet Doğan, (2010-1), "Belgelerle Adım Adım Eski Konya (10)", Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar, C. 10, S. 18 (19 Mayıs 2010).

_____, (2010-2), "Belgelerle Adım Adım Eski Konya (11)", Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar, C. 10, S. 20 (2 Haziran 2010).

Uz, M.Ali, (2010), "Atpazarı", Konya Ansiklopedisi, C.1, Konya, s.300.

Yasa, Azize, (1996), Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Yücel, Yaşar (1992), Osmanlı Ekonomi-Kültür-Uygarlık Tarihine Dair Bir Kaynak Es'ar Defteri (1640 Tarihli), TTK. Yayınları, Ankara

XVI. YÜZYILDA KONYA ŞEHRİNDEKİ TİCARİ FAALİYETLERİ ETKİLEYEN UNSURLAR

Doğan YÖRÜK*

ÖZET

Şehirlerin gelişmişlik düzeyini etkileyen pek çok unsur bulunmakla birlikte bunların başında herhangi bir yol ağı üzerinde bulunup bulunmaması, idari yapılanma içindeki konumu, hammadde veya mamul mal üretimi, nüfusun nitelik ve niceliği, fiziki yapılanmanın boyutları gibi hususlar gelmektedir. Herhangi bir şehrin gelişmesinde veya daralmasındaki bu özelliklerin belirleyiciliği günümüzde bile devam etmektedir. Bu çerçevede, Konya eski çağlardan itibaren Anadolu'yu baştan-başa kesen yol ağ/ları içinde yer almış, diğer ana yollara ise tali yollarla bağlanmıştır. Türk hâkimiyeti döneminde önce Selçuklu devleti, sonra Karaman beyliği, daha sonra da Osmanlı idaresinde başkent, şehzade sancağı ve eyalet merkezi olarak işlev görmüş, böylelikle idari açıdan pek çok Anadolu şehrinden farklılaşmıştır. Şehirde tarımsal üretimin yanında, mamul mal üretiminde dericilik ve dokumacılık sektörünün öne çıktığı söylenebilirse de ekonomik faaliyetler içinde eğlence sektörünün dikkat çektiği görülmektedir. Nüfusun zaman içindeki artışı iaşe açısından önemli olmakla birlikte, şehir sakinleri içindeki hanedan ailesi,

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

idareci, tüccar, esnaf, zanaatkâr, ilmiye ve askeri kesimin varlığı ve sayılarının kabarıklığı lüks tüketimi artırmakta, bu da ulusal ve uluslararası pazarlar ile mallarının buralara akmasına, dolayısıyla ticari hacmin büyümesine zemin hazırladığı beklentisini oluşturmuştur. Nüfus artışına bağlı olarak vakıf hizmetlerine akar sağlayan han, çarşı, pazar, hamam, değirmen ve dükkânların inşa ve faaliyetleri de şehirlerin yapısını değiştirmekte hatta birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Yukarıda zikredilen bütün unsurlar, herhangi bir şehrin gelişmişlik düzeyi ve ticari ilişkilerini olumlu yönde yukarıya doğru çekeceği hemen kabul edilebilecekken, Konya'da aksi istikamette bir gelişme yaşanmış, ekonomik faaliyetlerin göstergesi olan vergi gelirlerine yansımadığı gibi daraldığı yönünde de yapılabilecek yorumlara kapı aralamıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Vakıflar, Çarşı, Vergi, Yönetim.

THE FACTORS AFFECTED TO THE COMMERCIAL DEVELOPMENT PROCESS OF KONYA CITY IN XVIth CENTURY

ABSTRACT

Although there are many factors affecting the level of development of cities, indeed, some aspects such as whether the city is on the network of a road or not, position in the administrative structure, production of raw material or finished goods, quality and quantity of population and the dimensions of the physical structure determines the development of a city. The determination of these characteristics in the development or contraction of any city still continues even today. In this context, Konya from the ancient ages took part in the road network that passing throughout the Anatolia and also is linked by side roads to the other main roads. During the Turkish sovereignty period first Seljuks then Karamanids and the finaly in Ottoman administration, the city respectively became capital, prince sanjak and center of principality so this situation made Konya differ from many Anatolian cities in terms of administration. Besides the agricultural production in the city, it can be said that the production of the finished goods in leather and weaving was leading sector but it seems that the main focus of economic activities was the entertainment sector. The increase in population in time was important in terms of provisionism but existence and plenty of members of dynasty, andministrators, merchants, artisans in the inhabitants of the city made to increase the luxury comsumption and this caused expectation to set ground for growth of commercial volume by flowing the goods from national and international markets. Construction and other activities of khan(Inn), bazaar, hammam, markets, mills that providing the income to the vaqıfs depending on population growth changed the structure of cities even also made them different from each others. While all the elements mentioned above can be readily accepted that any city will draw up the level of development and commercial relations positively, Konya has developed in the opposite direction and wealth has not reflected in tax revenue which was the demonstrations of economic activities and this situation has brought about the interpretations of economic contraction.

Key Words: Population, Vaqıfs, Bazaar, Tax, Administration.

GİRİŞ

Şehirlerin gelişmişlik düzeyini etkileyen pek çok unsur bulunmakla birlikte bunların başında herhangi bir yol ağı üzerinde bulunup bulunmaması, idari yapılanma içindeki konumu, hammadde veya mamul mal üretimi, nüfusun nitelik ve niceliği, fiziki yapılanmanın boyutları gibi hususlar gelmektedir. Bu çerçevede, eski çağlardan itibaren önemli bir kavşak noktası ve idari merkez olan Konya'nın XVI. yüzyılda nasıl bir ekonomik

yapıya sahip olduğu ve bu ekonomik potansiyeli, olumlu veya olumsuza dönüştüren unsurların tahlili bu çalışmanın problematiğini teşkil etmektedir. Araştırma, şehrin yol ağları üzerinde olup olmaması, nüfusun nicelik ve niteliği, idari yapıdaki konumu, hammadde veya mamul mal üretimi, fiziki yapılanmanın boyutları gibi hususlar üzerinden yürütülecektir.

A-Yollar ve Ticaret

Eski çağlardan itibaren önemli kavşak noktalarından ve pek çok uygarlığın üzerinde yükseldiği coğrafyalardan biri olan Konya; bu konumunu Bizans, Selçuklu, Karaman ve Osmanlı hâkimiyet dönemlerinde de sürdürmüştür. Özellikle Türkiye Selçuklu devletinin başkenti olarak kabul edilmesiyle birlikte fiziki, ticari, askeri, idari vs. yönlerden büyük bir gelişim ivmesi yakalamıştır. Modern öncesi devlet organizasyonları, başkent odaklı yürüdüğü ve kaynakların başkente aktığı, adeta bütün şehirlerin başkent için var olduğu bir yapılanmada (Kılıçbay, 2000: 59) Konya, en parlak devrini yaşamış olmalıdır. Nitekim XIII. Yüzyılın ortalarında ribat, han ve kervansaraylarla kuzey-güney, doğu-batı eksenindeki ana ve tali yollara bağlanarak büyük bir ticari hareketliliğin merkezini oluşturmuştur. Kale ve sur kapılarıyla savunma sistemi kurulmuş; ikamet mahalleri ile çarşı, pazar, han ve iş kolları gibi ticari mekânları şekillenmiş; yaklaşık 30 civarında esnaf çeşidinin varlığı tespit edilmiş; cami, mescit, medrese, kütüphane, hamam, hankâh, zaviye, türbe ve darüşşifa gibi vakıf eserleriyle donatılmış; şehir sakinleri, vakıf eserleri ve çevredeki bağ-bağçeler için su şebekesi tesis edilmiş; Müslüman, gayrimüslim, Türk, Arap, Fars, Yahudi, Rum vs. pek çok etnik ve dini kimliğe mensup insanların yaşadığı, nüfusu yaklaşık 60.000'i bulan bir şehir tasviri yapılmıştır (Baykara, 1998). Öyle ki bu rakama Osmanlı'da nüfus artışının zirvede olduğu 1570-1580 yılları arasında bile ulaşılamamıştır.

Moğol hâkimiyetinin tanınması (1235), Babailer İsyanı (1240), Kösedağ Savaşı (1243) yenilgisi ve Türkiye Selçuklu devletinin doğrudan Moğol nüfuzu altına girmesi (1277) gibi bir dizi gelişmenin (İnalcık, 2000a: 227-231), Konya'yı olumsuz etkilediği muhakkaktır. Şehrin Karaman idaresine girmesiyle tekrar canlandığı söylenebilirse de eski parlaklığından çok şey kaybettiği de bir gerçektir. Bu husus, büyük bir devletin başkentliğinden daha küçük bir beyliğin merkezi konumuna düşmesi nedeniyle doğal bir süreç olarak görülebilir. Özellikle XV. Yüzyılda yaşanan Osmanlı-Karaman mücadeleleri şehirde büyük tahribata sebep olmuş, pek çok vakıf eseri harap hale gelmiş (TKGM TT 564; Uzluk 1958), Osmanlı idaresine girmesiyle de nüfusunun önemli bir kısmını, başkent İstanbul lehine kaybetmiştir. Eski bir devlet geleneği olan bu anane, başkent merkezli hemen hemen her siyasi organizasyonda görülen bir olgudur. Buradaki nüfus kaybı, sadece sıradan insanların sürülmesiyle kalmamış ilim adamı, zengin, tüccar ve zanaat erbabı gibi nitelikli unsurun göçürülmesiyle devam etmiştir (Âşıkpaşa-zâde, 1332: 170; İbn Kemal, 1991: 276; Tekindağ, 1997: 1205-1207; İnalcık 1997: 519-520). Bu yüzden Konya, gerek nüfus, gerekse şehri ayağa kaldıran elit tabakanın zayıflamasıyla gelişimi sekteye uğrayacak XV. yüzyıl ile XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde durağan bir seyir takip edecektir.

Osmanlı egemenliğinde, Karaman adıyla teşekkül edilen eyaletin merkezi olan Konya, başta şehzadelerin yönetimine bırakılmış, şehzadelerin gelmediği zaman ve dönemlerde ise beylerbeyi göreviyle atanan paşaların ikametine sahne olmuştur. Rumeli ve Anadolu coğrafyası içinde şekillenen Osmanlı Devleti, eski ticari ve askeri yolları canlandırmış, liman şehirleri ile iç şehirleri bir birine eklemlemiş, hayvansal-zirai üretimi, sınai-ticari mallarla aynı pazarlarda buluşturmuş, bilhassa Baharat Yolu ve İpek Yolu gibi ticari yolları kontrolü altına almış, böylelikle büyük bir ticari güce sahip olmuştur.

İstanbul-Bursa-Halep-Şam ekseni ile Suriye'den Anadolu'ya Kayseri, Aksaray hattından devam eden ticaret yolları, Konya üzerinden geçmekteydi. Osmanlıların, Arap ülkeleri ile münasebetlerini devam ettirdikleri başka bir yol ise, Antalya-Alanya deniz yolu idi. Yükte ağır, pahada hafif mallar deniz yoluyla, kıymetli mallar da kervanlarla taşınmaktaydı (Ergenç, 2012: 31-32). Hindistan'dan gelen baharat, Basra körfezi ve Kızıldeniz yoluyla Osmanlı limanlarına ulaşıyor, baharatın bir kısmı Cidde, Mekke, Şam, Adana, Konya, Akşehir yoluyla kervanlarla İstanbul'a nakledilyordu (İnalcık, 2000b: 375). Ayrıca, Mısır ve Kırım limanları üzerinden de büyük bir köle ticareti yürütülmekteydi. Öyle ki Osmanlı hazinesinin, Kırım limanlarından sağladığı en önemli gelirlerinin başında köle ticaretinden alınan vergi ve gümrük resimleri gelmekteydi. XVI. Yüzyılda Konya, bu ticaretin içinde yer almış, hatta Mısır'dan Antalya limanına getirilen zenci kölelerin dağıtım merkezi (İnalcık, 2000b: 339-342) olarak gösterilmiştir. Bu husus Konya'nın, Osmanlı ticaret şebekesi içindeki konumunu görebilmemiz açısından önem taşımaktadır. XIII. yüzyılın başlarında Türkiye Selçuklu devleti idaresinde sağlanan gelişme, XVI. Yüzyılda Rumeli, Anadolu, Kuzey Afrika ve Kafkasya'nın Osmanlı egemenliğine geçmesiyle doğu-batı, kuzey-güney istikametindeki ana ve tali yolların birbirine bağlanmasının ardından Konya'nın ticaret hacminin artması da beklenmelidir.

B-Mahalleler

Osmanlı şehirlerinin vazgeçilmez unsurlarından biri de idari ve mali bir ünite olan mahalledir. Genellikle dinî bir yapı etrafında şekillenen mahalle; inanç, gelenek ve yaşayış biçimi ayrı farklı cemaatlerden oluşmaktadır. Bu haliyle Osmanlı şehri birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin yaşadığı toplumsal bir mekândır (Ergenç, 1980: 69). Mahalleli, sokakların temizliği, su ve suyollarının bakımı, onarımı ve temini gibi beledî hizmetlerden, mahallenin yönetiminden, emniyetinden, çocukların gözetilmesinden, mescit ve çeşme gibi ortak yapıların kullanımı, ihtiyaçları ve bakımından, yeni yapıların inşası ile ahlaki değer ve inançların yaşatılmasından ve bunlara aykırı fiillerin men edilmesinden sorumludur (Cansever, 1997: 128). Şehirde mahalle üzerinden geliştirilen bu ortak sorumluluk veya zincirleme kefillik ile devlet, bir nevi oto kontrol sistemi kurmuştur. Toplum güvenliğini sağlamada her ne kadar yasakçılar, asesler, sipahiler, subaşılar vs. gibi askerî personel kullansa da, daha çok köy, mahalle, Ahi birlikleri ve loncalar aracılığıyla geliştirdiği cemaat yapısıyla, kişileri kendi kendine kontrol ettirmiştir. Bu husus, köylerin ve mahallelerin kesin hatlarla birbirlerinden ayrılmasının yanında idarî ve malî bir ünite olarak kabul edilmesini de beraberinde getirmektedir. Özellikle avarız adı altında toplanan ortak vergiler (Bkz. BOA MAD 3016; BOA MAD 3074) ile faili meçhul ölüm, hırsızlık gibi vakalar, yemin ve diyetle sonuçlandığından (Alada, 2008: 153), bu işe muhatap olacak kişiler mahalle ile sınırlandırılmıştır. Nitekim 1563 tarihinde Konya mahkemesine gelen bir hırsızlık olayında; Sungur Mahallesi'nde ikamet eden davacı, aynı zamanda evinin Bordabaşı ve Şeyh Ahmet mahalleleri yakınında olduğunu da belirtmek gereğini duymuştur. Adı geçen mahalleliler, içlerinde yaramaz adam olmadığına kefil olduklarını beyan ettikten sonra mahkeme, kanunnâmeye istinaden; "*eğer müttehem yoğise ehl-i mahalle veya köy halkına tazmin etdiriler*" (KŞS 1/144-9; Özpolat-Sak Baskıda: 310) hükmüyle ortak sorumluluk müessesini çalıştırmıştır.

Mahalleler genellikle mescit, medrese, zaviye, türbe, han, hamam vs. gibi yapılar etrafında şekillendiğinden şehirlerin fiziksel yapılarını oluşturmaları bakımından önemlidir. Yine şehirlerin gelişmesi ve genişlemesi bir yandan nüfus, diğer yandan da mahalle sayısının artmasıyla yakından

Tablo I- XVI. Yüzyılda Konya Mahalleleri

Sıra	Mahalle Adı	MA	1500		1518		1530		1539	1584
			Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Nefer
1	Abdülaziz	Ş	49	26	19	10	18	14	19	45
2	Abdülvahid	Ş	21	15	8	6	8	7	8	11
3	Âbid (Mescidi)	Ş	4	2	2	-	2	1	11	22
4	Ahmeddede	Ş	-	-	-	-	-	-	-	13
5	Ahmedfakih	Ş	-	-	19	11	18	9	26	47
6	Aksaray	Y	-	-	-	-	-	-	-	24
7	Aksaray-ı diğer	Y	26	14	32	25	32	28	24	-
8	Aksaray-ı diğer	Y	26	13	-	-	-	-	-	-
9	Aksinle	Y	23	13	17	12	17	14	21	46
10	Alacamescid	D	-	-	-	-	-	-	-	10
11	Aligav nd. Postpuş	Ş	-	-	-	-	-	-	10	22
12	Alişerbeti	Ş	-	-	8	5	8	5	13	14
13	Arabbaş nd. Pir Sultan	Ş	-	-	26	8	26	17	24	39
14	Attariye	E	12	7	8	3	8	6	8	8
15	Bağrı	B	-	-	13	7	13	11	13	43
16	Beghekîm	Ş	-	-	14	8	14	9	24	42
17	Binâri	B	-	-	12	6	12	9	18	73
18	Bürde	B	18	6	8	6	8	6	25	23
19	Cami-i Karaöyük	D	-	-	-	-	-	-	17	35
20	Cami-i Sinançelebi	D	-	-	-	-	-	-	-	7
21	Cedid	B	-	-	-	-	-	-	-	21
-	Cemaat-i dervişân-ı Handân Mü'min Halife	Ş	12	3	43	32	43	25	5	-
-	Cemaat-i dervişân-ı Mahmud Dede	Ş	-	-	-	-	-	-	15	18
-	Cemaat-i dervişan-ı zaviye-i Şeyh Sadri	D	-	-	9	-	9	9	18	28
-	Cemaat-i mezraa-i Reşidiye	Y	-	-	79	44	-	-	41	-
-	Cemaat-i Yahudiyân	D	-	-	-	-	-	-	5	16
22	Cullahhüseyin	E	-	-	-	-	-	-	-	6
23	Cullahiyan	E	-	-	23	14	24	19	34	51
24	Çanlak	B	-	-	-	-	-	-	-	26
25	Çavuş	A	14	9	12	6	12	8	20	22
26	Çiftenerdiban	Y	-	-	15	4	15	8	14	33
27	Çirkâb	B	-	-	13	6	13	9	9	29
28	Çobanabdal	Ş	-	-	-	-	-	-	-	34
29	Debbağlar nd. Aksaray, Debbağlar nd. Kubbeli Mescid	E	-	-	21	18	20	17	38	41
30	Değirmenderesi	Y	-	-	-	-	-	-	-	59
31	Dehüda	B	-	-	22	5	22	19	19	67
32	Devle	B	-	-	17	12	17	12	20	27
33	Dinkeş	B	-	-	17	12	17	13	17	16
34	Durak	B	-	-	-	-	-	-	14	26

Sıra	Mahalle Adı	MA	1500		1518		1530		1539	1584
			Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Nefer
35	Esenlü	B	12	6	12	8	12	11	13	28
36	Eynedâr nd. Kadıizzeddin	Ş	-	-	16	7	16	9	12	49
37	Fahrünnisa	Ş	-	-	6	4	6	4	-	9
38	Fakihdede	Ş	-	-	-	-	-	-	16	29
39	Ferhuniye	Ş	-	-	-	-	-	-	9	23
40	Ferruhmescidi	D	15	9	-	-	-	-	-	-
41	Furkandede	Ş	12	7	6	4	6	5	14	16
42	Galebe	B	26	11	21	9	21	16	11	12
43	Gebrân	D	20	18	23	23	23	22	52	46
44	Göktaş	B	-	-	11	7	11	8	17	60
45	Habibhoca	Ş	27	21	19	10	18	14	21	67
46	Hâcegişerefşirin	Ş	7	6	-	-	-	-	-	-
47	Hacıemir	Ş	-	-	14	5	14	7	17	36
48	Hacıemrullah	Ş	-	-	-	-	-	-	-	18
49	Hocabeg	Ş	-	-	23	14	23	18	20	18
50	Hocafakihsultan	Ş	-	-	-	-	-	-	-	26
51	Hocaferruh	Ş	37	19	20	6	20	12	15	38
52	Hocahabib	Ş	-	-	-	-	-	-	-	4
53	Hocahasan	Ş	-	-	13	6	13	10	17	16
54	Hocasahip	Ş	15	8	8	3	8	3	13	23
55	Hoşhân	B	-	-	8	6	8	7	16	71
56	İbn-i Kazgan	Ş	-	-	14	7	14	11	21	20
57	İbn-i Affan	Ş	-	-	6	4	6	5	14	40
58	İbn-i Salih	Ş	32	22	24	13	24	15	23	58
59	İbn-i Şahin	Ş	-	-	18	5	18	11	16	23
60	İçkale	Y	-	-	29	16	29	25	51	89
61	İhtiyareddin	Ş	-	-	12	6	12	9	11	29
62	İmaret nd. Sancâri	D	32	18	23	11	22	16	22	17
63	Kadıalemşah	A	-	-	8	7	8	7	8	12
64	Kadıasker	A	10	5	10	4	10	6	14	17
65	Kalacık	Y	-	-	9	4	9	6	13	27
66	Kalenderhane	D	-	-	16	8	13	10	31	39
67	Kalyedede (Kalyecerb)	Ş	-	-	12	5	12	9	14	19
68	Karaarslan nd. Rengrîz	Y	-	-	11	5	11	9	9	35
69	Karaca (Karacabeği)	Ş	23	12	4	2	4	3	10	11
70	Karakayış	Y	-	-	-	-	-	-	-	33
71	Karakurd	B	13	10	4	2	4	3	6	13
72	Karaöyük	Y	-	-	4	4	8	4	8	19
73	Kasabsinan	E	-	-	11	4	11	4	9	12
74	Kayalu nd. Postpuş	B	-	-	23	12	-	-	-	-
75	Kaymakahmed	Ş	-	-	15	3	15	10	13	23
76	Kemalgarib	Ş	24	13	24	11	24	13	22	11

Sıra	Mahalle Adı	MA	1500		1518		1530		1539	1584
			Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Nefer
77	Kerimdede	Ş	-	-	-	-	-	-	-	23
78	Kurugöl	Y	17	2	8	4	8	7	12	28
79	Külük	Y	-	-	4	2	4	3	2	17
80	Kürkçü	E	-	-	10	3	10	5	11	20
81	Lalpaşa	Ş	-	-	-	-	-	-	-	9
82	Lâtifçelebi	Ş	-	-	-	-	-	-	-	8
83	Medrese nd. Hanikah	D	-	-	18	8	18	12	26	49
84	Mescid-i Hacımemi	D	-	-	-	-	-	-	-	16
85	Mescid-i Hacıveli	D	-	-	-	-	-	-	-	8
86	Mescid-i Kurtoğlu	D	-	-	-	-	-	-	-	7
87	Mescid-i Tarhana	D	-	-	-	-	-	-	-	17
88	Mihmandâr	B	-	-	14	4	14	6	16	15
89	Muhtar	B	31	22	21	10	21	14	17	39
90	Muîn	B	-	-	24	11	19	17	31	76
91	Musababa	Ş	-	-	-	-	-	-	-	17
92	Mücellid	E	-	-	11	5	11	9	17	16
93	Müminhalife	Ş	31	31	-	-	-	-	-	-
94	Müştak	B	-	-	-	-	-	-	-	7
95	Öylebanladı	B	-	-	11	6	11	8	17	49
96	Pirebi	B	-	-	-	-	-	-	-	21
97	Pürçeklü	B	-	-	18	8	18	13	24	42
98	Sakahâne	D	17	8	12	7	12	8	15	52
99	Saray-ı Mescid-i Akıncısultan	D	-	-	9	4	9	7	11	9
100	Sarıyakup	Ş	-	-	-	-	-	-	-	26
101	Seb'ahan	B	12	7	16	7	15	7	16	24
102	Sedirler	Y	-	-	-	-	-	-	-	45
103	Seydiveli	Ş	-	-	7	3	8	4	14	25
104	Sungur	Ş	13	4	5	5	5	5	6	15
105	Sungur nd Tuti	Ş	18	10	14	3	14	10	16	30
106	Şekerfuruş	E	15	8	5	3	5	4	14	13
107	Şemseddin	Ş	20	11	10	6	10	7	13	27
108	Şems-i Tebrizî	Ş	-	-	10	6	10	7	11	21
109	Şerefşirin	Ş	-	-	8	6	8	6	16	11
110	Şeyhahmedmescidi	D	16	7	8	5	8	6	24	49
111	Şeyhbeği	Ş	18	12	11	5	11	8	14	21
112	Şeyhosman-ı Rumî	Ş	-	-	9	5	9	6	18	25
113	Şeyhresul	Ş	11	6	6	3	6	4	10	32
114	Şeyhsadreddin	Ş	37	17	64	31	64	38	55	71
115	Şeyhvefa	Ş	-	-	-	-	-	-	24	51
116	Şükran	Ş	-	-	11	4	11	9	15	31
117	Tayı nd. Biremâni	Ş	-	-	4	2	4	4	10	27
118	Topraklık	Y	-	-	14	10	14	10	16	48

Sıra	Mahalle Adı	MA	1500		1518		1530		1539	1584
			Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Nefer
119	Turşucu	E	-	-	5	2	5	4	4	12
120	Türbe-i Celâliye									
	D	99	74	84	32	85	65	79	213	
121	Türkali nd. Senktraş	Ş	-	-	12	6	12	8	13	25
122	Uluırmak	Y	-	-	-	-	-	-	-	20
123	Veled-i Tavuk	Ş	19	6	6	2	6	4	8	40
124	Yediler	Y	-	-	21	12	20	14	24	17
125	Zaviye-i Piresed	D	-	-	-	-	-	-	27	17
126	Zaviye-i Pirimehmedpaşa	D	-	-	-	-	-	-	18	56
127	Zivle	B	-	-	8	4	8	4	16	38
	Toplam		**884**	**518**	**1432**	**739**	**1322**	**940**	**1788**	**3755**

A: Askerî unvan, B: Belirsiz, D: Dini veya Sosyal Yapı Adı, M: Meslek Adı, Ş: Şahıs Adı, Y: Yer Adı

ilgilidir. Bu bağlamda Konya şehir merkezindeki mahalle sayısı 1500'de 39 iken, 1518'de 89, 1530'da 88, 1539'da 95, 1584'te ise 121'dir.

Şehir nüfusu ile mahalle sayısı arasında doğal bir etkileşimin varlığından söz edilebilir. Ne var ki bu bağ nüfustaki artış kadar hızlı seyretmemekte, buna karşılık mahallelerde yaşayan insanların sayısı her geçen gün kalabalıklaşmaktadır. 1500'de 39 olan mahalle sayısının 1518'de 89'a çıkmasını, doğal bir artış eğilimi ile açıklamak mümkün değildir. Zira 1500 tarihli defterin baştan eksik olması, bunun da mahallelerin yer aldığı kısma denk gelmesi, ayrıca 1476 ve 1483 tarihli vakıf defterlerinde 1500 tahririnde adı geçmeyen mahallelere ait vakıf kayıtlarının bulunması, mahalle sayısındaki artışa değil de eksikliğe işaret etmektedir. Öyle ki, Attarlar, Şekerfuruş, Şükrân, Kadıalemşah, Zevle, Gökbaşlu, Öylebanladı, Bürde, Bınarı, Medrese, Kalenderhane, Çirkab, Minare, Bardakçı, Affan, Devle(than), Veled-i Dinkeş, Kazgan, Mescit, Kaymakahmed, Karaarslan gibi mahallelerin adları 1500 tahririnde geçmese de vakıf defterlerinden tespit edilebilmektedir. Yine Kapturga, Dursunfakih, Veled-i Satı ve Tagevni (?) gibi mahallelerin (TKGM TT 564: 30a, 30b; TKGM TT 565: 41b-46a; BOA TT 1085: 33b-37a) varlığı zikrediliyorsa da bu mahallelere mufassal defterlerde rastlanılmamaktadır. Bu husus aynı mahallenin farklı isimlerle anılmasından kaynaklanmaktadır.

Vakıf defterlerindeki mahalle adları buralardaki mescitler ve onlarla ilişkili vakıflardan dolayı zikredilmektedir. Yoksa bu defterlerden hareketle mahallelerin tamamını tespit etmek mümkün değildir. Bu bağlamda 1500 tahririnde zikredilmeyen fakat vakıf defterlerinden çıkarılan 25 mahallenin de eklenmesiyle mahalle sayısı 64'e ulaşmaktadır. Vakıf defterlerinde adı geçmeyen mahallelerin varlığı da düşünüldüğünde, 1500'deki mahalle sayısını çok daha yukarılara çekmek mümkündür. Zira Türkiye Selçuklu ve Karamanoğulları devirlerinde Konya'nın fiziksel anlamda geliştiği ve genişlediği bilinmekte, bu dönemlerde kurulan mahalleler, varlıklarını ve isimlerini bir şekilde Osmanlı idaresinde de sürdürdükleri takip edilebilmektedir. Nitekim nüfus artışı çerçevesinde mahallelerin artışı da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

1530 tahriri, yeni bir sayımdan ziyade 1518 tahrir sonuçlarının çeşitli amaçlar için kullanılmasına yönelik hazırlandığından çok küçük farklılıklar dışında 1518 verileriyle benzeşmektedir. O bakımdan Kayalu Mahallesi ve Cemaat-i Mezraa-i Reşidiye ünitesinin dışındaki 88 mahallenin tamamı aynen mevcuttur.

1539'da mahalle sayısı 95'e çıkmış, Zaviye-i Piresed, Zaviye-i Pirimehmedpaşa, Şeyhvefa, Ferhuniye, Fakihdede, Durak, Cami-i Karaöyük ve Aligav mahalleleri ile Cemaat-i Yahudiyan, Cemaat-i Dervişân-ı Mahmud Dede ve Cemaat-i Mezraa-i Reşidiye üniteleri eklenirken bir önceki tahrirde var olan Fahrünnisa Mahallesinin adı geçmemektedir.

1584'te mahalle sayısı 121'e yükselmiş, 1539 tahririnde zikredilmeyen Fahrünnisa Mahallesi bu dönemde yeniden ortaya çıkmış, ayrıca Ahmetdede, Aksaray, Alacamescid, Cami-i Sinançelebi, Cedid, Cullah, Hüseyin, Çanlak, Çoban Abdal, Değirmenderesi, Hacıemrullah, Hocafakih, Sultan, Hocahabib, Karakayış, Kerimdede, Lalpaşa, Latifçelebi, Mescid-i Hacımemi, Mescid-i Hacıveli, Mescid-i Kurtoğlu, Mescid-i Tarhana, Musababa, Müştak, Pirebi, Sarıyakub, Sedirler ve Uluırmak mahalleleri eklenmiş; Aksara-yı Diğer mahallesi ile Cemaat-i Dervişân-ı Handan Mümin Halife ve Cemaat-i Mezraa-i Reşidiye üniteleri ise yok olmuştur.

Mahalleler içerisinde Aksaray, çeşitli ad ve isimlerle anılması bakımından öne çıkmaktadır. Şöyle ki, 1500 tahririnde iki ayrı Aksarâ-yı Diğer varken, 1518 ve 1530'da bunlardan biri Debbağlar adıyla anılmıştır. Bu mahalle için 1518 ve 1530'da Debbağlar nâm-ı diğer Aksaray (BOA TT 63: 7; BOA TT 387: 6), 1539 ve 1584'te ise Debbağlar nâm-ı diğer Kubbelimescid (BOA TT 415: 2; TKGM TT 104: 20b) şeklinde bir açıklamaya yer verilmiştir. Mahallenin ikinci adının Aksaray'dan Kubbelimescid'e dönüşmesi, buraya sonradan yapılan mabedin diğer mescitlerden farklı bir özellik taşımasından ve bununla tanınmasından kaynaklı olsa gerektir. Yine bu minvalde başka bir örnek de Kayalu veya Aligav mahallesidir. Her iki ismin aynı mahalle için kullanıldığı ikinci adlarının Postpûş olmasından anlaşılmaktadır. 1518'de Kayalu nâm-ı diğer Postpûş adıyla yazılan mahalle (BOA TT 63: 15), 1530'da kaydedilmemiş, 1539 ve 1584'te ise Aligav nâm-ı diğer Postpûş (BOA TT 415: 9; TKGM TT 104: 17b) şeklinde yazılmıştır. Yukarıdaki iki Aksaray mahallesinden birinin ilk adı olan Debbağlar sabit kalıp ikinci adı önce Aksaray, sonra Kubbelimescid'e dönüşürken, diğer mahallede ise birinci isim olan önce Kayalu, sonra Aligav değişirken, ikinci isim olan Postpûş, aynen varlığını devam ettirmiştir (bkz. Konyalı 1997:247-263).

Osmanlı şehirlerinde gayrimüslimlerin genellikle ayrı mahallelerde yaşadıkları kabul edilmektedir. Konya özelinde ise aynı mahallelerde ikamet ettikleri anlaşılmaktadır (Aköz – Ürekli 2006: 90; Aköz 2013: 262). Tahrir defterlerinde Hıristiyanlar ve Yahudiler iki ayrı ünite halinde Müslümanlardan ayrı yazılmışlardır. Hıristiyanlar *Mahalle-i Gebrân*, Yahudiler de *Cemaat-i Yahudiyân* başlıklarıyla kaydedilmişlerdir (BOA TT 415: 18; TKGM TT 104: 29b). Defterlerdeki bu bilgilerden, gayrimüslimler ile Müslümanların ayrı mahallelerde yaşadıkları gibi bir anlam çıksa da, Şer'iye sicillerinde zikredilen mahalleler içerisinde Gebran mahallesine hiçbir dönemde rastlanılmamaktadır (Muşmal 2001: 74-77; Sak 2013: 267; Oğuzoğlu 2013: 269-270). Yine muhtelif kayıtlarda birden fazla mahallede Müslümanlarla gayrimüslimlerin birlikte, ağırlıklı olarak İçkale Mahallesinde yaşadıkları görülmektedir. Nitekim 1539'da bu mahallede Müslümanların yanında 7 nefer zimmî de kaydedilmiştir (BOA TT 415: 11).

Mahallelerin isimlerinden hareketle askeri unvan, dini ve sosyal yapı, meslek, şahıs ve yer adları gibi bir gruplandırma yapılabilir. Buna göre, en düşük grubu askerî unvan ve lakaplar, en yüksek grubu da şahıs isimleriyle anılanlar oluşturmaktadır. Şahıs isimlerinin bu kadar öne çıkması, mahallelerin nüvesini teşkil eden dini yapıların kendisinden ziyade banilerinin adıyla anılmasındandır.

Tablo II- Mahalle Adlarının Gruplandırılması

Grubu	1500	1518	1530	1539	1584
Askerî unvan	2	3	3	3	3
Belirsiz	6	20	19	20	24
Dini veya Sosyal Yapı Adı	6	8	8	11	17
Meslek Adı	2	8	8	8	9
Şahıs Adı	19	39	39	42	53
Yer Adı	4	11	11	11	15
Toplam	39	89	88	95	121

C-Nüfus

Osmanlı klasik dönemi çalışmalarına kaynaklık eden tahrir defterlerinin içerdiği zengin malzemelerden birisi de demografik verilerdir. Bu defterlerde ahali evli veya bekâr olmasına göre çift, *nimçift*, *bennak*, *caba ve mücerred* gibi raiyyet birimlerine ayrılırken; hastalık, yaşlılık, özürlülük gibi sağlık bakımından acziyeti ifade eden kesimler ile herhangi bir hizmet karşılığında askerî, dinî, ilmî vs. tabakaları temsil eden kişi ve gruplar da belirtilmiştir. Her ne kadar sözü edilen defterler vergi amaçlı düzenlenmiş olsalar da vergiye tabi erkekler üzerinden bir takım nüfus tahminleri de yapılagelmiştir. Bunun için tahrir defterlerindeki hane ve nefer rakamları kullanılmıştır. Bunlardan en fazla kabul gören birim ise hanedir. Bir hanede kaç kişinin yaşadığı bölgeye, sosyal zümreye ve ailelerin meşguliyet tarzına göre değiştiği belirtilmekle (Barkan 1953: 12; Göyünç 1979: 331-348) birlikte, genellikle 5 kişiden oluştuğu öne sürülmüştür. İlk olarak Barkan tarafından dile getirilen bu görüş sonraki pek çok araştırmacı tarafından da kabul edilmiştir.

Çalışmaya konu olan tahrir defterlerindeki nüfusla ilgili veriler bu bağlamda ne yazık ki bir bütünlük arz etmemektedir. Şöyle ki 1500, 1518 tahrirlerinde mahallelerdeki vergi mükelleflerinin sonunda nefer ve hane rakamları verilirken, 1539 ve 1584 tahrirlerinde böyle bir uygulamaya gidilmemiştir. Söz konusu tahrirlerde hane rakamları olmadığından, nefer birimi bütün tahrirler için ortak bir unsur haline gelmektedir. Bu bağlamda, çalışmada tahmini nüfus hesaplamaları nefer toplamları üzerinden nefer x 3 formülü ile hesaplanacaktır (Cook 1972: 85-98; Öz 1999: 63). Ayrıca buna bir de ortaya çıkan toplamın % 10'u kadar da şehirde yaşadığı halde defterlere yazılmadığı düşünülen askeri personel eklenecektir (Barkan 1953: 13). Bunun yanında bazı araştırmacılar da tahrir defterlerinin nüfus için değil, bilakis vergi kalemlerini tespit etmek amacıyla tutulduğu gerçeğinden hareketle, ham raiyyet verilerinin her hangi bir katsayı ile çarpmadan aynen verilmesinin daha doğru olacağını belirtmişlerdir (Öz 1999: 62).

Şehrin Osmanlı idaresine geçtikten sonra - veya daha öncesinde - buradan İstanbul'a sürgün çıkarıldığı bilinmekle birlikte, özellikle XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren Rumeli'den Anadolu'ya gelen muhacirlerin önemli bir kısmının Konya-Karamanlı olduklarına dair biriktirdikleri sözlü bellek, kaynaklarda geçmeyen büyük bir göç hareketinin yaşandığına işaret etmektedir (Taşğın, 2017). Şehir nüfusu hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz en erken tarihli Osmanlı kaynağı, H. 906/M. 1500-1501 tarihli BOA TT 40 numaralı tahrir defteridir. Ne var ki bu defterin Konya şehir nüfusuyla ilgili verilerin bulunduğu kısmı noksan olduğundan elde ettiğimiz bilgiler de eksiktir. 1500'de deftere yazılan vergi mükellefi ve muafların toplamı 884'ü bulmakta, fakat bu rakam defterin ilgili sayfalarının eksikliğinden dolayı bir anlam ifade etmemektedir. 1518'de vergi mükelleflerinin sayısı 1432 olarak belirlenmekte, 1530'da 1322'ye düştüğü görülmekte, 1539'da 1788'e, 1584'te ise 3755'e çıktığı tespit edilmektedir (BOA TT 40: 2-19; BOA TT 63: 7-23; BOA TT 387: 6-8; BOA TT 415: 2-18; TKGM TT 104: 10b-30a).

Nefer rakamlarını "nefer x 3= + % 10" formülünü uyguladığımızda 1500'de 2917, 1518'de 4.726, 1530'da 4.363, 1539'da 5.900 ve 1584'te

12.392 kişilik tahmini bireysel nüfusa ulaşılmaktadır. Nüfusun ekseriyeti Müslümanlardan oluşmakta, gayrimüslimler yok denecek kadar azdır. Buna göre 1500'de 70, 1518-1530'da 80, 1539'da 207, 1584'de ise 160 Hıristiyan nüfusa karşılık, 1539'da 18, 1584'de de 56 Yahudi nüfusun varlığı tespit edilmektedir. Yüzyıl boyunca gayrimüslimler şehirde % 1,68 ile % 3,19 oranında bir nüfusu oluşturmaktadırlar (Yörük, 2013: 621; sonraki dönemler için bkz. Tuş, 2007: 129-138). Konya üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda verilen nüfus rakamlarıyla bizim bulduğumuz rakamlar birbirinden farklılaşmaktadır (Krş. Baykara, 2002: 185; Faroqhi, 2004: Tablo 1; Ergenç, 2012: 67-68; Aköz – Ürekli, 2006: 89). Bunun temel nedeni "nefer", "hane" terimleri ve çarpanlardaki değişkenlik ile muafların eklenip eklenmemesidir. 1500 rakamlarını eksikliğinden dolayı göz ardı ettiğimizde, 1518 – 1539 arasında nüfusta meydana gelen artış % 24,8 iken, 1539 – 1584 arasındaki artış % 110, 1518 – 1584 arasındaki artış ise % 162,2'dir. Nüfustaki bu artış eğilimi Akdeniz ve Osmanlı coğrafyasıyla paralellik göstermektedir.

Tablo III- Şehir Merkezi Nüfus

Tarih	Nefer	Mahalle	Nüfus (Nefer x 3 + % 10)
1500	884 (?)	39 (?)	2.917 (?)
1518	1.432	89	4.726
1530	1.322	89	4.363
1539	1.788	102	5.900
1584	3.755	121	12.392

XVI. yüzyıl boyunca şehir bir yandan mahalle sayısı ile diğer yandan da nüfusun artmasıyla fiziksel ve demografik anlamda gelişmiş, şehir nüfusunu temsil eden grup ve zümrelerin niteliği değişmiş, bu doğrultuda seyfiye ve ilmiye erbabı kimselerin sayısı artmıştır (Yörük, 2013: 622-623).

D- Camiler ve Cum'a Camisi

Şehir tarihi ve araştırmalarına dair çalışmaların merkezini daha çok Sanayi Devrimiyle birlikte Batı dünyasında ortaya çıkan ve şekillenen şehirlerdeki temel yapılar teşkil etmiştir. Özellikle modern sosyolojinin kurucusu olarak adlandırılan Max Weber, çağdaşları ve takipçileri Batı şehirlerini merkeze alıp bir takım sınıflandırmalar yapmışlar, şehir tipleri oluşturmuşlar, Doğu-İslam-Osmanlı şehirlerini ise, incelemeye bile almamışlardır (Tuna, 2011). İktisadi açıdan "sakinlerinin hayatlarını tarımdan değil, esas itibariyle ticaret ve alışverişle kazandıkları" yer olarak tanımlanan şehre, "özerk yönetim" (Weber, 2003: 86, 243) anlayışı da eklenmiş böylelikle ideal şehir tipi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ne var ki, bu ve bunun gibi pek çok özelliğin de devreye girmesiyle bütün hasletlerin toplandığı, herhangi bir Batı şehri, ideal şehir olarak sunulamamıştır. Buna karşılık köy ile şehir arasındaki temel farkı, Cum'a namazının kılınacağı bir cami ile haftalık bir pazarın kurulup kurulmadığında arayan Osmanlı yönetimi (Ergenç 2012: 94), kendi içinde büyük bir bütünlük göstermiş, şehir diye tanımladığı bütün yerleşmeler bu iki kurumsal yapı üzerinden şekillenmiş ve gelişmiştir (Yörük, 2015). Buradaki pazar kavramı şehir yapılanması içinde çarşıya dönüşmüş, esnaf çarşıda merkezi yönetimin memurları – kadı ve muhtesip-; kent halkı da cami avlusunda ve caminin içinde dini otorite tarafından gözetim altında tutulmuştur (Kılıçbay, 2000: 44-45).

Eski bir Selçuklu başkenti olan Konya'da Alaeddin, İplikçi, Sadreddin Konevi, Sahibata, Şerafeddin, Kadı Mürsel, Tursunoğlu, Piri Mehmet Paşa, Selimiye gibi çok sayıda cami bulunmakla birlikte şehrin *ulucamisi* ve merkezi Sultan Alaedddin Camisi'dir. Cami ile mescit arasındaki temel ayrım, içinde bir minberin varlığı veya yokluğuna dayandırılmış, minber koyma padişah iradesine bağlanmış (Gökmen, 2016: 368, 378), böylelikle hutbe iradı siyasi bir niteliğe bürünmüştür. Hutbenin, Türk-İslam hâkimiyet anlayışında bağımsızlık sembolü olarak da kabul edildiği ha-

tırlandığında, cami ve hutbe çok daha büyük bir anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, Cuma namazı, dini olduğu kadar sosyal ve siyasi yönü bulunan bir ibadet haline dönüşmüş, İslam toplumlarında bu namazın kılındığı camiler de toplumun kalbini, şehirlerin merkezini teşkil etmişlerdir (Geniş bilgi için bkz. Faroqhi, 1984: 161-173).

Şehirde istikrarın sağlanmasıyla birlikte vakıf eserlerinde de bir artış gözlenmektedir. Nitekim 1530 tarihli Muhasebe defterinde şehirdeki vakıf eserleri ve sayıları; imaret 1, cami 11, mescid 57, medrese 11, zaviye 22, dârülhadis 1, dârülhuffaz 28, dârüşşifa1, hızırilyaslık 1, muallimhane 2, kalenderhane 1, haydarhane 1, çeşme 8, hamam 8, dükkân 480 ve ev 35 olmak üzere toplam 668 olarak verilmiştir (BOA TT 387: 8; Konyalı, 1997: 243-244; krş. Aköz – Ürekli, 2006: 103-109). Bu sayının zaman içinde daha da arttığı söylenebilir. Ne var ki 1584 tarihli Vakıf defterinin bazı yerlerindeki siliklik ve yıpranmışlık yüzünden net bir tablo çıkarmak oldukça zor görünüyor.

E- Çarşı ve Pazarlar

Genellikle iki tarafı bir dizi dükkânla çevrelenmiş, üstü örtülü veya açık sokak ve meydanları ifade eden çarşı (Özdeş, 1998: 17), birçok yapının oluşturduğu ve yerleşik ticaretin yapıldığı merkezlerdir (Aydın, 1989: 25). Çarşı ve pazarların kuruluş amacı temelde insanların alış veriş ihtiyacını karşılamak olduğundan nüfus, dönemin koşulları, emtianın nicelik ve niteliği gibi hususlar arz ve taleplere yön vermiş, bu doğrultuda çarşı ve pazarlar şekillenmiş ve çeşitlenmiştir. Şehirlerin olmazsa olmaz mekânlarından biri olan çarşılar, bulunduğu yerleşimin büyüklük veya küçüklüğüne göre fiziksel boyutları değişkenlik göstermiştir. "Kent cemaatinin ve gündelik yaşamdaki hemen her şeyin iç içe geçip kaynaştığı yer" (Cerasi, 2001: 115) olarak tanımlanan çarşının ortasında genellikle bedesten yer almış, dükkânlar bunun etrafında halkalaşarak sürekli açık olan çarşı ile kent halkına belli günlerde hizmet veren pazar yerleriyle birbirini tamamlamıştır.

Çarşılar; arasta, bedesten, han ve dükkân denilen ticaret alanlarından teşekkül etmekte, merkezini ise bedestenler oluşturmaktadır (Cerasi, 2001: 120-121). Konya çarşısında da bütün bu unsurları görmek mümkündür. Konya bedestenin Kadri Molla tarafından 1538 yılında yaptırıldığı kitabesinden anlaşılıyorsa da (Baş – Bozkurt 2003: 511), 1476, 1483 ve 1500 tarihli vakıf defterlerinde de bir bedesten kaydına rastlanılmaktadır (TKGM TT 564: 10a; Uzluk, 1958: 15; BOA TT 1085: 13a; Erdoğru, 2003: 148; BOA TT 1085: 16a). Mevcut bedesten yıkılmış veya harap hale gelmiş olmalı ki, 1538'de yeniden yapma veya köklü bir tamirattan geçirme gereği duyulmuştur. Yüzyılın sonlarında meydana gelen Celali isyanları sürecinde bedesten terk edilmiş ve harap hale gelmiş, 1615'de yapının eski haline getirilmesi için merkezi idarenin emriyle çalışmalar yürütülmüştür (Faroqhi, 2004: 33-34).

Herhangi bir şehirde bedestenin varlığı uluslararası ticaret ile ilişkilendirilmiş, ayrıca bu yapılar kıymetli kumaş ve mücevheratın saklandığı ve ticaretinin yapıldığı yerler olarak dikkat çekmiştir (İnalcık, 1997: 121-122). Nitekim 1704 yılında Konya mahkemesinde görülen bir davada, Beyşehir kazasına tabi Bayındır köyünden Hüseyin bin 'Alî'nin bedesten bekçisi 'Osmân bin İbrahîm'e on beş sene önce iki sepet sandık içinde on iki sahan, bir kırmızı ihrâm, bir seccâde, iki alaca sandal yorgan, bir kırmızı merre kumaş yorgan, bir sarı velençe, bir kırmızı velençe, bir çatma döşek, iki çatma yastık, bir kırmızı kumaş kaftan, bir Envârü'l-'âşıkîn kitâbı, bir Ta'bîr-nâme, bir sedefkârî âyine zarfı, bir bakır âyine zarfı, bir örtme kalicesi, iki sedir kalicesi, sekiz kilim, iki perdeyi bedestende muhafaza edilmek üzere emaneten teslim ettiğini belirtmesi (Sak, 2016: 293-194), bedestenin kıymetli malların saklanılmasındaki önemine

ve yerine işaret etmektedir. Yine Faroqhi, Konya bedesteninde satılan mallar arasında ipekli kumaş (kemha, bürümcük, tafta), kadife, kaftan, astar malzemesi (boyası), battaniye, mücevherat, altın, gümüş, esir, Halep ve İran'dan getirilen mallar olmak üzere genelde kıymetli ve lüks emtianın bulunduğunu belirtmektedir (2004: 34).

Şehirdeki esnaf örgütlenmesi cami-bedesten-uzun çarşı etrafında vücut bulmuş, imaret siteleri ve sur kapılarına doğru yayılmıştır. Selçuklu, Karamanlı dönemlerinden kalan ve XVI. yüzyılda Osmanlılar tarafından yapılan çok sayıda dini ve sosyal yapı, ticaret ve sanat yerleri ile yönetim binaları üzerinden gelişim seyrini devam ettirmiştir (Ergenç, 2012: 54). Şehirde esnafın yoğun şekilde faaliyet gösterdiği ve ticaretin geliştiği bölgeleri şöyle sıralamak mümkündür: Başta Konya sur kapılarından biri olan Atpazarı Kapısı'nın içi ve dışı, sonra İplikçi Camii ile Kadri Efendi Bedesteni civarı, bu bölgeden başlayarak Atpazarı Kapısı'na uzanan Uzun Çarşı Alaeddin Tepesi'nin doğusunda bulunan Tahte'l-Kale'dir. Bu bölge, bilhassa Selçuklu devrinde çarşı, buranın kuzeyi ise Karamanoğulları zamanında gelişmiş bir ticari bölgedir (Aköz, 2015: 35-38; Ergenç, 1978: 106-107). Önemlerine ve dinsel hizmetlerle ilişkilerine göre camiden şehrin kapılarına doğru uzanan bir sıralanma içinde (Ergenç, 2012: 54) Bakırcılar, Bezzâzlar (Bedesten), Cullahlar, Çancılar, Çilingirler, Haffâflar, Hallaclar, Hoşafçılar, Eski Çarşı - Sûk-ı Atik, İğneciler, Kalaycılar, Keçeciler, Miskinler, Muytablar, Okçular, Uzun Çarşı - Sûk-ı Sultâniye, Takkeciler, Yaycılar gibi çeşitli çarşıları görmek mümkündür. Bu çarşılar aynı meslek mensuplarının bir arada veya yan yana bulundukları sokaklardan oluşmakta, müstakil çarşısı olmayan iş kolları ise kendilerine en yakın meslek dallarıyla iç içe bulunmaktaydılar. XVI. yüzyılda klasik biçimini alan Konya çarşısında alınıp satılan ve üretilen mallar çeşitlenmiş, yerel ve uluslararası pazarlarla bağlar kurulabilmiştir.

Haftalık pazarlar daha çok zirai, hayvansal ve sanayi ürünlerin tümünün pazarlandığı mekânlar iken, bunların yanında belli ürünlerin alınıp satıldığı pazarların varlığı da bilinmektedir. Nitekim At Pazarı, Bit Pazarı, Çarşamba Pazarı (Meyve pazarı), Eski Pazar, Galle Pazarı (Tahıl Pazarı), Hoşafçılar Pazarı, İplik Pazarı, Kara Pazar, Koyun Pazarı, Mürsel Pazarı (Köhne Pazar), Sığır Pazarı, Sipah Pazarı ve Yeni Pazar dönemin Konya'sının belli başlı pazarları olarak dikkat çekmektedir.

F-Hanlar

Ticaret yolları üzerinde konaklama ve dinlenme amaçlı inşa edilen kervansaray veya menzil hanlarının dışında şehir merkezlerinde inşa edilen şehir hanları depo, malların satıldığı veya değiş tokuş edildiği, tüccarların, yolcuların ve bekârların bir süre konakladığı, imalat ve ticaret yapılan mekânlar olarak dikkat çekmektedir (Gülenaz, 2011: 48). Türkiye Selçukluları zamanında doğu-batı, kuzey-güney ticaretine etkin bir şekilde katılan Kayseri, Sivas, Aksaray, Ankara, Tokat, Konya ve Eskişehir gibi kentlerde çok sayıda çarşı, pazar ve han bulunduğu bilinmektedir. Selçuklu dönemi şehir hanları hakkında daha çok vakfiyeler ve çeşitli kaynaklar kullanılarak veriler elde edilmiştir. Buna göre dönemin Konya'sında Altunba, Dürü'd-din, Debbağlar, Bremoni (Hatun), Hacı Bahtiyar, Bedreddin, Mecidiye, Karatay, Şekerciler, Nizamiye, Hoca Hasan-ı Sultani, Pirinççiler, Vezir Ziyaeddin, Sahip İsfahani, Kanara ve Hoca Mezid olmak üzere 16 şehir içi hanın varlığından söz edilmektedir (Baş, 2007: 73; Baykara, 1998: 49-50). Bu yapıların önemli bir kısmının XV-XVI. yüzyıllarda da varlıklarını korudukları veya geçirdikleri tamirattan dolayı farklı isimlerle anıldıkları ve ihtiyaca binaen yenilerinin inşa edildiğini düşünmek mümkündür. Nitekim Ergenç, XVI. yüzyılın sonlarında Konya'da faal durumda bulunan Kapan Hanı, Sultan Bayezid Hanı (Kiremitli Han), Alaca Han, Nizamiye Hanı, Hoca Mezid Hanı, Ka-

nara Hanı (Hayvan Pazarı Hanı), Yeni Han, Kirpas Hanı (Bez Hanı), Ümmet Hanı, Has Yusuf Hanı, Avlun Hanı (Kurşunlu Han) gibi hanların isimlerini vermektedir (2012: 36-37). Hanların sayısı XVII. yüzyılda da artmaya devam etmiş olmalıdır. Örneğin, önceki dönemlerde adı geçmeyen Saraçzâde Hanı'nı 1641 tarihli bir mahkeme kaydında görmekteyiz (KŞS 1/92-1; Özpolat – Sak Baskıda: 193). Yine aynı dönem için Evliya Çelebi, Konya'da 26 (20) hanın bulunduğunu yazmaktadır (Evliya Çelebi, 1314: III-22; Evliya Çelebi, 1999: III-18). Bu hanların bir kısmı çeşitli vakıflara gelir sağlayan akarlar arasında iken, bazılarının da özel mülkiyet şeklinde şahıslar eliyle işletildiği açıktır. Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde zaman içinde Konya'da ticari mekânların geliştiği, genişlediği ve sayılarının arttığı rahatlıkla söylenebilir.

G-Yönetim

Türk-İslam devlet geleneğinde, memleketin hükümdar çocukları arasında paylaştırılması ilkesine dayanan ülüş sistemi, Osmanlı beyliğinin kuruluş ve gelişme sürecinde köklü değişikliklerle uygulanmıştır. Bunun ilk ayağını, tahta vâris olabilecek hanedan mensubu şehzadelerin, taşraya yollanıp idarecilik yapmaları; ikinci ayağını ise özellikle Ankara Savaşı (1402) sonrası Fetret Döneminin getirdiği tecrübenin ışığında kardeş katli şeklinde formüle edilen Fatih'in taht veraseti konusundaki çözümü oluşturmuştur (Emecen, 2008: 100). Bu sistem 16. yüzyılın sonlarına kadar sürmüş, müteakip yüzyılda ise *ekberiyet* usulüne geçilmiştir (Uzunçarşılı, 1975: 660-667).

Devletin kuruluşundan beri ilhak edilen toprakların, sancak haline getirilip beylere ve hanedan üyelerine verilmesinin, eski bir ananeyi devam ettirmenin yanında, ileride devletin başına geçecek olan kişinin tecrübe kazanmasını sağlamak amacını taşıdığı söylenebilir. Şehzadeler, başlangıçta uç bölgelere gönderilirken, I. Murat döneminden itibaren eski Anadolu beylikleri topraklarının ele geçirilmesiyle, bunların merkezleri şehzade sancakları halini almış ve şehzadelerin yönetimine bırakılmıştır (Eroğlu, 2004: 104). Bu bağlamda Balıkesir, Kütahya, Manisa, Antalya, Sivas, Amasya, Konya, Aydın, Kastamonu, Trabzon ve Kefe gibi şehirler şehzade sancakları olarak öne çıkmıştır. Zamanla Manisa, Amasya, Konya ve Kütahya diğerlerine tercih edilmiş, bir süre sonra da yalnız Manisa şehzade sancağı olarak kalmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 122-123; Emecen, 1989: 26-42).

Eski beylik merkezlerinin şehzade sancakları haline getirilmesinde belirli maksatların güdüldüğü düşünülebilir. Şöyle ki, Osmanlı idaresine tam anlamıyla ısınmayan bu hassas bölgelerde merkezî kontrolü sağlamak, yeni tebaayı ve mahalli güç odaklarını merkezle yakınlaştırmak, bir hanedan üyesi idaresi altında yönetilmenin ayrıcalıklı konumunu hissettirmek, böylece hanedan ile eski beyliklerin bütünleşme sürecinde hanedanın meşruiyetini ve tanınmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir (Emecen, 1989: 26; Emecen, 2008: 103; Emecen, 2001: 99).

Şehzadelerin sancağa çıkarılmaları merasimle olur, padişah adına kendisine *tabl*, *alem ve yeşil bayrak* yanında çeşitli hediyeler verilir, maiyet tertip edilirdi. Valideleriyle birlikte sancağa çıkarlar ve onların gözetimi altında bulunurlardı (Uzunçarşılı, 1975: 668; Emecen, 1989: 33; Uluçay, 2001: 250). Şehzadelere merkezden kalabalık bir hizmetli topluluğu verilmekte ve bu hizmetliler arasında vezir makamında *lala*, *nişancı*, *defterdar*, *reisülküttab*, çavuşbaşı, *kapucular kethüdası*, *divan kâtibi* gibi erkânın yanında çeşitli görevliler de yer almaktaydı (Uzunçarşılı, 1975: 680-691; Uluçay, 2001: 237-249). Bu yapı merkezdeki saray teşkilatının küçük bir benzerinin şehzadeye tahsis edildiğini göstermektedir (Emecen, 2008: 105). Divan adı verilen bu idari yapı diğer sancak ve beylerbeyilerinin merkezlerinde de tesis edilirdi (Emecen, 1997: 92). Divanların oluşturulmasındaki temel

amaç, hem sancakların iç meseleleriyle ilgili işleyişi yerine getirmek, hem de şehzade sancağı ile merkezdeki divân arasındaki yazışmaları ve ilişkileri düzenlemektir.

Konya, Osmanlı egemenliğine girdiği ilk andan itibaren eski bir devlet ve beylik merkezi olarak hanedan üyelerinin yönetimine bırakılmış, Şehzade Mustafa (1467-1474) ile başlayan süreç, Cem (1474-1481), Abdullah (1481-1483), Şehinşah (1483/1490-1511), Mehmed Şah (1511-1513), Bayezid (1544-1550) ve Selim (1542-1544, 1558-1562) ile son bulmuştur. Konya'nın 1467 yılında Osmanlıların eline geçtiği ve Karaman beyliği topraklarında oluşturulan Karaman eyaletinin de merkezini oluşturduğu bilinmektedir. Şehzadeler ve beylerbeyilerin kalabalık kapı halkları ile gelir ve masrafları da statülerine göre değişmekteydi. Örneğin 1483 yılında Şehzade Şehinşah'ın 3.242.097 akçeye varan has gelirlerine (BOA MAD 567: 20) karşılık, 1516'da Karaman beylerbeyi olan Hüsrev Paşa'nın has gelirleri 634.211 akçe (BOA TT 58: 2-3) iken, 1523 yılındaki Lütfi Paşa'nın has gelirleri ise 710.526 akçedir (BOA TT 392: 2). 1583 yılında eyalet genelindeki gelirlerin önemli bir kısmı padişah ve sadrazam Siyavuş Paşa'nın haslarına aktarılırken (TKGM TT 316: 2b-5a), beylerbeyi Mehmet Paşa'nın has gelirlerine ise 288.000 akçe yazılmıştır (TKGM TT 316: 4b). XVII. yüzyıl başlarında Karaman eyaleti sancakbeylerinin 190.000-350.000 akçe arasında dirlikler tasarruf ettiklerine bakılırsa 288.000 akçelik dirlik beylerbeyi hassı için oldukça düşük kalmaktadır. Bu dönemde Karaman beylerbeylerinin 660.074 akçe civarında dirlik aldıklarına bakılırsa (Ayn Ali Efendi 1280: 6, 15-16) Mehmed Paşa'ya başka yerlerden de gelir tahsis edilmiş olmalıdır.

Şehzade ve beylerbeyilerin herhangi bir yerdeki ikameti, kapı halkları ve yönetim masrafları bakımından önemlidir. Sancağa çıkan şehzadelerin maiyetine vezir makamında lala, nişancı, defterdar, reisülküttab, çavuşbaşı, kapucular kethüdası, divan kâtibi gibi erkânın yanında çeşitli görevliler de verilmekteydi. Konya'da görev yapan şehzadelerden Cem ve Şehinşah'ın maiyeti hakkında bazı bilgilere sahipsek de (Eroğlu, 2004: 133-134) ne kadarlık bir kapı halkı oluşturduklarını ne yazık ki bilmiyoruz. Ancak Konya'da iki defa şehzadelik yapan II Selim'in 1560-1562 tarihlerinde sadece hareminde ve enderununda 300'e yakın maiyetinin varlığı tespit edilmiş, buna birun halkının da eklenmesiyle kapı halkının çok daha yukarılara çıkacağı zikredilmiş, nitekim 1566'da 8.000'e ulaştığı dile getirilmiştir (Kunt, 1999: 37-38). Buradan hareketle şehzadelerin kapı halklarının neredeyse küçük bir orduyu andıracak kadar bir mevcuda sahip olduğu, buna karşılık vezir ve beylerbeylerinin çok daha az bir maiyeti barındırdıkları söylenebilir. Yine, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren vezir ve beylerbeylerinin emrindeki kapı halklarının artmaya başladığı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ise daha da kalabalıklaştığı, öyle ki XVIII. yüzyılın ortalarında görev yapan Karaman valisi Çelik Mehmet Paşa'nın 1.000 kişilik bir kapı halkı beslediği ifade edilmektedir (İpşirli, 2001: 344)

Padişah haslarından sonra en büyük dirliklerin şehzade, vezirazam, vezir ve beylerbeyilere tahsis edildiği düşünülürse, şehzade sancağı ve eyalet merkezi olarak işlev gören Konya'da hatırı sayılır kapı halkı ve bunlarla bağlantılı ciddi bir para girişinin olduğu söylenebilir. Böyle bir yapının aynı zamanda şehirdeki ticari emtianın çeşitliliğini, tüketim ve üretim faaliyetlerini etkilediği yadsınamaz. Yukarıdaki bilgiler çerçevesinde Konya'da şehzadelerin yönetimi, 1467 yılından 1513 yılına kadar kesintisiz sürmüş, sonraki dönemlerde ara ara devam etmiştir. Bunun yanında Karaman eyaleti beylerbeyleri de her ne kadar bir ara Kayseri'ye taşınsalar da daha çok Konya, paşa sancağı olarak kullanılmıştır.

Buraya kadar verilen bilgiler XVI. yüzyılın

başından sonlarına doğru şehir ekonomisini etkileyeceğini düşündüğümüz unsurlar üzerine idi. Şimdi şehirde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler ve bunların vergilendirilmesine baktığımızda, oldukça geniş bir alana yayılan ve işlem hacmi 412.675-266.570 akçe arasında değişen bir meblağın varlığı tespit edilmektedir. Yüzyıl içinde hangi kalemlerden ne miktarda vergi alındığına dair ayrıntılı tablo ve kalemleri daha önceki başka bir çalışmamızda (Yörük, 2017: 353-379) verdiğimizden burada da aynı bilgileri tekrar etme yoluna gidilmeyecek, bunun yerine belli başlı bazı hususlar üzerinde durulacaktır. Buna göre, Konya'daki vergi türlerine bakıldığında; tahunhane, bezirhane, mumhane, boyahane, bozahane ve meyhane gibi küçük sanayi işletmeleri; beytülmal, bâc, pazar, kapan, niyabet, berat, gece bekçiliği resimleri, tarım arazilerinin sulanması hizmeti karşılığında alınan mirabiye, kaçak köle ve cariye ile hayvan sahiplerinden alınan resimler; ekili tarım topraklarından alınan öşür, çayır, koru, meralardan otlak, kışlak ve hayvanlardan alınan ağnam vergisi çok sayıdaki vergi kalemlerinden belli başlılarıdır (Yörük, 2017: Tablo II).

Çarşı, han ve pazarlardaki iş kolları ile çeşitli kaynaklardaki bilgiler çerçevesinde Konya'nın boyacılık, deri ve maden işlemeciliğinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılıyorsa da kanaatimizce 1500-1524 arasındaki asıl öne çıkan hususiyeti, meyhane ve bozahanelerde yani eğlence sektöründedir. Deri ve maden işlemeciliği çarşı ve dükkânlardan, boyacılık ise çeşitli kumaşlar satan dükkânların yanında boyahanelerden alınan vergiler üzerinden değerlendirilebilmektedir. Boyahaneler her zaman tekstil sektörüyle ilişkilendirilmiş bunlarla ilgili hususiyetler zaman zaman kanunnamelere de yansımıştır (Erdoğru, 1993: 477, 503-504). Ne var ki boyahanelerden elde edilen gelir, meyhane ve bozahanelerin toplam gelirinin yarısına bile denk gelmemektedir. 1500-1524 arasında 40.000-32.000 akçelik bir vergi gelirine sahip olan meyhane mukataası, sonraki yıllarda vergilendirilmezken (Yörük, 2017: 370), aynı dönemde 18.000-9.000 arasında geliri olan bozahane mukataası 1539-1584 arasında 2.000 akçeye düşmüş (Yörük, 2017: 370), fakat iki kalem 58.000-41.000 akçe arasında bir meblağa ulaşmış, buna karşılık boyahane mukataası 9.000-15.000 akçe arasında seyretmiştir (Yörük, 2017: 370). Bu çerçevede meyhane sektörü kendi içinde bir tezadı da ortaya çıkarmaktadır. Bu kalem daha çok gayrimüslim unsurla ilişkilendirilmiş meyhane işletmeciliği, alım-satım ve tüketimi yine bu unsura mal edilmiştir. Hâlbuki şehir nüfusu içinde % 1,68 ile % 3,19 oranında küçük bir yer işgal eden gayrimüslim kesimin 40.000-32.000 arasında değişen bir vergi gelirini ortaya çıkarması mümkün değildir. Buradan hareketle sektör içinde kayda değer bir Müslüman unsurun varlığı göz ardı edilmemelidir. Yine 1539 ve 1584 tahrirlerinde meyhane kaleminin yokluğu içki tüketimi, satışı ve işletmeciliğinin bittiği anlamına da gelmemelidir. Bu husus, daha çok, söz konusu dönemde meyhanelerin kapatılmasına yönelik devlet politikasıyla (Emecen, 1989: 69) ilişkilendirilmelidir. Nitekim sadece 1563 tarihli 1 Numaralı Konya Şer'iye Sicili defterinde bile içki içtiği tescil edilen, serhoşluktan dolayı adi vakalara karışan, hamr meclisi düzenleyip birlikte kafa çeken erkek ve kadınlara dair onlarca örneğe rastlamak mümkündür (KŞS 1 /26-4, 26-5, 27-1, 98-7, 98-8, 122-9, 145-9, 168-4, 207-1 vd. Özpolat – Sak baskıda, 37, 38, 205, 211, 250, 260, 262, 278, 283, 315 vd).

Tablo IV- Konya'da Vergi Gelirleri (1500-1584)

Sektör	1500	1518	1524	1539	1584
Hizmet	246.600	278.000	247.000	219.000	192.000
Sanayi	107.000	78.000	64.524	20.000	20.000
Tarım	22.190	56.675	55.500	55.972	54.570
TOPLAM	375.790	412.675	367.024	294.972	266.570

Vergi gelirlerini kendi içinde hizmet, sanayi ve tarım sektörü şeklinde üç gruba ayırdığımızda her tahrir döneminde Konya'da hizmet sektörünün başı çektiği söylenebilir. Yine bu verilerden hareketle vergi hâsıllarına bakıldığında ise en yüksek gelir toplamının yüzyılın ilk çeyreğinde elde edildiği açıkça görülmektedir. Buna göre, gelirlerde yüzyılın başından sonlarına doğru aşağı yönde bir hareketlilik meydana gelmiş, bu düşme yaklaşık % 29,1 oranında seyretmiştir. Yüzyılın başındaki gelirlerdeki yüksekliğin sebepleri arasında vergilerin bir kısmının Konya şehir merkezi dışında Karaman eyaleti sipahilerinin berat harçları, Aladağ, Zengicek, Belviran, İnsuyu kazaları ve Said, Sudiremi, Hatunsaray, Konya, Sahra nahiyeleri ile İçel gibi farklı sancaklara ait gelirlerin bir arada ünite şeklinde yazılmış olması gösterilebilir. Ne var ki bu durumun sonraki tahrir dönemlerinde de kısmen devam ettiğini belirtmek gerekir (bkz. Yörük, 2017: Tablo II). Şu halde yüzyılın başları ile sonları arasındaki gelir kalemlerindeki seyre bakıldığında ticaret ve iş hacminin beklenenin aksine düştüğü gözlenmektedir. Konya şehir ekonomisinin yüzyılın başlarından sonlarına doğru daralma eğilimin içine girdiği yönünde bir kanaat oluşmaktadır. Ne var ki, defterlere yazılan vergi rakamlarının izafi olduğu, hatta bazı vergilerin tahrirler bazında hiç değişmediği dikkate alınırsa, daralmadan ziyade ekonomik faaliyetlerin ve iş hacminin vergi defterlerine yansımadığı veya tahrir emin ve kâtiplerinin vergi gelirlerini yazım biçimindeki farklılarda aramak daha doğru bir yaklaşım olsa gerek. Benzer durum Akşehir, Ermenek ve Manisa'da da karşımıza çıkmaktadır (bkz. Emecen, 1989: 65-72; Ertürk, 2011: 173-174; Gök, 2006: 209-213; Faroqhi, 1979-1980: 43-44)

SONUÇ

Çalışmanın hareket noktasını, Osmanlı Devleti'nin en parlak ve en güçlü dönemi olarak kabul edilen XVI. Yüzyıldaki, Konya şehir ekonomisinin de başlangıçtan sonlara doğru yükseldiği ve genişlediği yönündeki beklentimiz teşkil etmiştir. Bu beklentinin temelinde, söz konusu dönemde Konya'nın, üzerinde bulunduğu ticari yollar ile doğu-batı, kuzey-güney eksenli ülke içi ve ülke dışı malların dağıtımının ve satışının yapıldığı, ayrıca burada üretilen malların dış pazarlara sevk edildiği bir şehir olarak öne çıkması; Akdeniz havzası ve Osmanlı coğrafyası genelinde olduğu gibi şehir nüfusunun artması ve nüfusun niteliğinin değişmesi; şehirdeki sosyal, dini, ilmi, ticari mekânların artmasıyla fiziki yapılanmanın gelişmesi, taşra teşkilatı içinde eyalet merkezi olarak işlev görmesi gelmiştir. Bütün bunlar yüzyılın başından sonlarına doğru Konya'daki ekonomik ve ticari faaliyetlerin arttığı ve genişlediği yönünde bir kanaati desteklemiş, ancak tahrir defterlerine yansıyan vergi rakamları şehir ekonomisinin daraldığına işaret etmektedir. Vergi rakamlarının kendi içinde bazı belirsizlikleri taşıdığı bilgisinden hareketle şehirdeki hareketlilik seyrini vergi kalemlerinden değil de olgular üzerinden yürüttüğümüzde gelişme ve genişleme net bir şekilde görülmektedir.

Bu çalışma vesilesiyle şehirlerdeki genişleme veya daralma seyri üzerine çalışacak araştırmacılar için önerebileceğimiz husus, salt vergi kalemlerinin ve rakamlarını kullanmanın yanında diğer hususların da dikkate alınması gerektiği olacaktır.

KAYNAKLAR

Ankara, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TKGM TT): 104, 564

İstanbul, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi: Tapu Tahrir Defterleri (BOA TT): 40, 63, 387, 415, 1085.

Konya Şer'iye Sicilleri (KŞS): 1.

AKÖZ, Alaattin – Bayram Ürekli (2006), "Karamanoğullarından Osmanlıya Konya", *Yeni* İpek Yolu Konya Kitabı IX Özel Sayı, Edt. Haşim Karpuz – Osman Eravşar, Konya: Konya Ticaret

Odası Yay., s.77-115.

AKÖZ, Alaattin (2013), "1475-1600 Yılları Arasında Konya", *Konya Ansiklopedisi*, V, Edt. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 257-265.

AKÖZ, Alaattin (2015), *Konya'nın Kırk Çarşı ve Pazarı*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.

ALADA, Adalet Bayramoğlu (2008), *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer Yayınları.

ÂŞIKPAŞA-ZÂDE (1332), *Tevârih-i* Âl-*i Osman*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

AYN ALİ EFENDİ (1280), *Kavânîn-i* Âl-*i Osmân der Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvan*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.

AYDIN, S. Şenol (1989), *Geleneksel Konya Çarşısının Karakteristik Özellikleri*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BARKAN, Ömer Lütfi (1953), "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, X, İstanbul: 1-26.

BAŞ, Ali (2007), "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Ticaret Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme" , *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan*, Ed. Mustafa Denktaş, Osman Eravşar, Kayseri: Kıvılcım Kitabevi, s. 71-78.

BAŞ, Ali – Tolga Bozkurt (2003), "Konya Bedesteni", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya: 507-527.

BAYKARA, Tuncer (1998), *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını.

BAYKARA, Tuncer (2002), "Konya", *DİA*, XXVI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s. 182-187.

CANSEVER, Turgut (1997), İslam'da Şehir ve Mimari, İstanbul: Timaş Yayınevi.

CERASI, Maurice M. (2001), *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Çev. Aslı Ataöv, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

COOK, M. A. (1972) *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London.

EMECEN, Feridun M. (1989), *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

EMECEN, Feridun M. (1997), "Taşra Bürokrasisinin Kaynakları Şehzade Dîvânı Defterleri", *Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri 6-7 Haziran 1996 Bildiriler*, İstanbul: s. 91-100.

EMECEN, Feridun M. (2001), "Beylikten Sancağa Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Bazı Mülahazalar", İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul: Kitabevi Yayını, s. 87-99.

EMECEN, Feridun M. (2008), "Osmanlı Şehzadeleri ve Taşra İdaresi", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, Ed. Erol Özvar – Arif Bilgin, İstanbul: 98-112.

ERDOĞRU, M. Akif (2003), Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar –I", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1, İzmir: s. 119-160.

ERGENÇ, Özer (1978), "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri*, 11-13 Temmuz 1977, Ankara: s. 103-109.

ERGENÇ, Özer (1980), "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fiziki Yapıya Etkileri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Ed. Osman Okyar- Halil İnalcık, Ankara, s. 103-109.

ERGENÇ, Özer (2012), *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

EROĞLU, Haldun (2004), *Osmanlı Devletin-*

de Şehzadelik Kurumu, Ankara: Akçağ Yayınevi.

ERTÜRK, Volkan (2011), *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, İstanbul: ATİ Yayını.

EVLİYA ÇELEBİ (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, III. Kitap, hzr. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

EVLİYA ÇELEBİ (1314), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, III, Dersaadet: İkdam Matbaası.

FAROQHI, Suraiya (1979-1980), "Taxation and Urban Activities in Sixteenth Century Anatolia" *International Journal of Turkish Studies*, I/1: s. 19-53.

FAROQHI, Suraiya (1984), "A Map of Anatolian Friday Mosques (1520-1535)", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul: s. 161-173.

FAROQHI, Suraiya (2004), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

GÖK, Bilal (2006), *Ermenek Kazâsı (1500-1600)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya.

GÖKMEN, Ertan (2016), "Hurûfât Kayıtlarına Göre Turgutlu Kasabasındaki Dini-Sosyal Yapılar İle Görevlileri (1690-1835)", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XIV, S. 3, Manisa: s. 355-394.

GÖYÜNÇ, Nejat (1979), "Hane Deyimi Hakkında", İÜEFD Tarih Dergisi, XXXII, İstanbul: s. 331-348.

GÜLENAZ, Nursel (2011), *Batılılaşma Dönemi İstanbul'unda Hanlar ve Pasajlar*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

İBN KEMAL (1991), *Tevârih-i* Âl-*i Osman*, VII. Defter (Hzl. Şerafettin Turan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

İNALCIK, Halik (1997), "İstanbul'un İncisi: Bedesten", İktisat ve Din, Ed. Mustafa Özel, İstanbul: İz Yayıncılık, s. 119-136.

İNALCIK, Halil (1997), "Mehmed II", İA, VII, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s. 506-535.

İNALCIK, Halil (2000a), "Osmanlı Devleti'nin Doğuşu Meselesi", *Söğüt'ten İstanbul'a*, Der. Oktay Özel – Mehmet Öz, Ankara: İmge Kitabevi, s. 225-240.

İNALCIK, Halil (2000b), Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, I, 1300-1600, Çev. Halil Berktay, İstanbul: Eren Yayıncılık.

İPŞİRLİ, Mehmet (2001), "Kapı Halkı", *DİA*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s.343-344.

KILIÇBAY, Mehmet Ali (2000), Şehirler ve Kentler, Ankara: İmge Yayıncılık.

KONYALI, İbrahim Hakkı (1997), Âbideleri *ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara: Enes Kitap Sarayı.

KUNT, Metin (1999), "Devlet. Pâdişâh Kapısı ve Şehzâde Kapıları", Osmanlı, VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayını, s. 34-40.

MUŞMAL, Hüseyin (2001), "XVII. Yüzyıl Ortalarında Konya Mahalleleri", *Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı*, IV, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya: Konya Ticaret Odası Yayını, s. 71-78.

OĞUZOĞLU, Yusuf (2013), "1650-1750 Yılları Arasında Konya", *Konya Ansiklopedisi*, V, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 268-271.

ÖZDEŞ, Gündüz. (1998), *Türk Çarşıları*, İstanbul: Tepe Yayıncılık.

ÖZPOLAT, Leyla – İzzet Sak (Baskıda), *Konya Kadı Sicili 1 (970-1019 / 1563-1610)*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını.

SAK, İzzet (2013), "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya (1600-1650)", *Konya Ansiklopedisi*, V, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 265-268.

SAK, İzzet (2016), *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116/1703-1704)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, Konya.

TAŞĞIN, Ahmet (2017), "Balkanlarda Konyalı ve Karamanlılar: Belgelenemeyen Bir Aidiyetin Hikâyesi", *Konya Araştırmaları Göç ve İskân*, Ed. Alaattin Aköz – Doğan Yörük, Konya: Palet Yayınevi.

TEKİNDAĞ, M. C. Şihâbeddin (1997), "İstanbul", İA, V/II, Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s. 1199-1214.

TUNA, Korkut (2011), *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İstanbul: İz Yayıncılık.

TUŞ, Muhittin (2007), *Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya*, Konya: Tablet Yayınevi.

ULUÇAY, Çağatay (2001), "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanunî Armağanı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 227-257.

UZLUK, Feridun Nafiz (1958); *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1975), "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", *Belleten*, XXXIX/156, Ankara: s. 660-667.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

WEBER, Max (2003), Şehir Modern Kentin Oluşumu, Çev. Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınevi.

YÖRÜK, Doğan (2013), "XV-XVI. Yüzyıllarda Konya Şehrinde Toplumsal Zümreler", *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 611-625

YÖRÜK, Doğan (2015), "Weber'in İktisadi Şehri ile Osmanlı'nın Pazar Şehrini Karaman Eyaleti Şehirlerinde Aramak", *3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi 6-8 Mart 2015 Şanlıurfa*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, s. 41-56.

YÖRÜK, Doğan (2017), "XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi", *SUTAD*, 42, Konya: s. 353-379.

XVI. YÜZYILDA KONYA'DA TİCARİ FAALİYETLER VE FİYAT ARTIŞLARI

Rahime Hülya ÖZTÜRK*
Abdulkadir BULUŞ**

ÖZET

16.Yüzyıl hem dünya ekonomisi hem de Osmanlı ekonomisi açısından oldukça önemli siyasi ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Coğrafi keşifler sonucu ortaya çıkan yeni ve bereketli toprakların etkisiyle Avrupa'nın değişmeye başlayan iktisadi yapısı, topraklarını genişletmeyi amaçlayan Osmanlı Devleti ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun siyasi ve iktisadi mücadelesi döneme damgasını vurmuştur. Amerika kıtasının keşfedilmesiyle birlikte Avrupa'ya ve ardından Osmanlı Devleti'ne yayılan kıymetli madenler ulaştıkları ülkelerde çeşitli sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların başında enflasyon gelmektedir. 16.Yüzyıl süresince ortaya çıkan enflasyonun nedenlerine ilişkin çeşitli görüşler yer almaktadır.

Çalışmanın amacı 16.yüzyılda Konya piyasalarında ticarete konu olan ürünlerin fiyatlarında meydana gelen değişimi ve Osmanlı ekonomisinin içinde bulunduğu enflasyonist süreçten Konya ekonomisinin nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Ekonomisi, Konya, Enflasyon, Fiyat Hareketleri

*Dr. Öğr. Üy., Aksaray Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Öğretim Üyesi
**Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBF İktisat Bölümü
akadirbulus@gmail.com; akbulus@konya.edu.tr

KONYA COMMERCIAL ACTIVITIES AND PRICE INCREASES IN THE 16th CENTURY

ABSTRACT

The 16th century has been a time of great political and economic development both in terms of world economy and Ottoman economy. After the geographical discoveries, the economic structure of Europe which started to change with the influence of new and fertile lands hit the political and economic struggle of the Ottoman Empire and the Holy Roman Empire, aiming to expand their territories. With the discovery of the American continent, precious metals spread to Europe and then to the Ottoman Empire caused various problems in the countries they had reached. Inflation is the most important one of these problems. There are various opinions about the causes of inflation that occurred during the 16th century.

The aim of the thesis is to determine the impact of the inflationary process in Europe on Ottoman Empire and how and how much it affects the market of Konya. In the light of the consequences, it is tried to show what causes the inflationist process and the effects on Konya economics.

Key Words: Ottoman Economy, Konya, Inflation, Price Movements

GİRİŞ

16.Yüzyılda Konya transit geçiş yolları üzerinde bulunan çeşitli ticari faaliyetlerin gerçekleştiği, yerli yabancı bir çok tüccarın konakladığı, şehir dışına ve ülke dışına ürünler gönderen bir ekonomik yapıya sahiptir. Celali isyanlarının artış gösterdiği dönemlerde elbette ki bu ekonomik yapı zarar görmüştür.

1559-1610 yılları arasında Anadolu'da iktisadi faaliyetleri ve halkın can ve mal güvenliğini tehdit eden Celali İsyanları Konya ekonomisini tahrip etmiştir. Tüccarlar yolculuğa çıkmaya korkmuşlar, köylüler usulsüz alınan vergilerden bıkmışlar, halk arasında huzursuzluk artmıştır. Köylüler toprağı işleyemez olmuş ve 1603-1610 yıllarından itibaren köylerini terk ederek dağlara çekilmişlerdir. Dolayısıyla Konya ekonomisi Celali isyanları, iklim koşulları, tağşişler, demografik gelişmeler ve Amerika kıtasından gelen kıymetli madenlerin etkisi altındadır. Sayılan tüm bu faktörlerin fiyat artışları ile ilgisi olduğu düşünülmektedir. Çalışmada hangi faktör ya da faktörlerin diğerlerinden daha baskın olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Konya'da bulunan Mevlana Celaleddin Rumi Vakfı ve İmareti ile Sultan II.Selim Vakfı ve İmareti'nin vakıf muhasebe defterleri temel alınarak bu defterlerin kayıtları incelenmiş ve çeşitli ürünlerin fiyatlarına ulaşılmıştır. Belirli gıda ürünleri içeren bir mal sepeti oluşturularak 1593-1651 yılları arasındaki enflasyon ölçülmüştür. Osmanlı ekonomisinde İstanbul için hesaplanan enflasyon oranlarıyla paralellik arz eden bir sürecin Konya ekonomisi için de geçerli olduğu tespit edilmiştir.

1. KONYA'NIN EKONOMİK YAPISI

Konya ekonomisi tipik Osmanlı ekonomisi özelliklerine sahiptir. Tarımsal faaliyetler, küçük esnaflık ve ticaret Osmanlı ekonomisinin temel faaliyet alanlarıdır. Tarım, ekonominin % 90'ını oluşturmaktadır. Bu nedenle nüfus sayısında meydana gelen değişmeler doğrudan tarımsal üretimi ve genel ekonomik dengeyi etkilemektedir (Buluş, 2014: 22).

1.1. KONYA'DA TİCARİ FAALİYETLERİN GELİŞİMİ

Konya'nın Osmanlı dönemindeki temel iktisadi yapısı Selçuklu döneminin izlerini taşımaktadır. Bedesten merkezli esnaflık ve zanaatkarlık şeklindeki imalat geleneksel Osmanlı esnaf teşkilatının kurumsal yapısı içerisinde faaliyetini sürdürmüştür (Buluş, 2014: 35).

Osmanlı şehirlerinde İslam geleneklerine uygun bir şekilde üreticiler belli kurallara uyarak üretim yapmış ve ürettiği malları kendileri pazarlamışlardır. Genellikle aynı mesleğin mensupları yan yana bulunan dükkanlarda çalışmış ve bulundukları sokağa kendi adlarını vermişlerdir. Evliya Çelebi Konya'nın bedesteni ile birlikte 17. yüzyıl ortalarında 1900 dükkan bulunduğunu ifade etmiştir. Bu dükkanlarda Çanacılar, İğneciler, Çilingirler, Takkeciler, Muytablar, Cullahlar, Hallaclar, Bakırcılar, Demirciler, Kazacılar faaliyet göstermiştir (Ergenç, 2012: 38-40, Kahraman, Dağlı, 2012: 30).

Konya Anadolu Selçukluları zamanında 60 000 nüfuslu bir şehir iken 16.yüzyıldan sonra Anadolu'daki diğer gelişmiş şehirlerle birlikte ticaret potansiyeli azalmıştır. Bu azalmaya rağmen şehre Uzakdoğu'dan ve Ortadoğu'dan çeşitli ürünlerin geldiği görülmektedir. Konya'ya gelen tüccarlar arasında genellikle müdarebe ortaklığı kurulduğu görülmektedir. Bu emek sermaye ortaklığına dayanan sistemde ortaklardan biri başka bir bölgeden ticari malı alıp kendisi de mal ile birlikte gelmiş ya da kervancı aracılığıyla satılmak üzere ortağına iletmiştir, poliçeler aracılığıyla da sermaye transferi yapılmıştır (Tuş, 2001: 204-206). Konya'da uluslararası ticaret yapan tüccarlar şehirde konaklamışlar ve uzun zaman ikamet etmişlerdir (Ergenç, 2012: 151).

Tereke kayıtlarının incelemesi sonucunda 51 ülke/şehirden Konya'ya 156 çeşit ürün geldiği tespit edilmiştir. Şehirde çok sayıda yabancı tüccarın ticari faaliyette bulunduğu görülmektedir. Konya'ya ülke dışından İngiltere'den, Fransa'dan, Ceneviz'den, Frengistan'dan, Hindistan'dan, İran, Yemen ve Yeni Dünya'dan mallar gelmiştir (Tuş, 2001: 210). Konya'da köle ticareti yaygındır. Özellikle Antalya üzerinden getirilen köleler Anadolu kentlerine dağıtılmıştır. Bu kentlerin başında ise Konya ve Bursa gelmiştir (İnalcık, 2000: 342). Konya'da köle istihdam edilmesi ekonomik gelişmişliğin bir göstergesi niteliğindedir. Bu köleler mükatebe sözleşmeleri ile hür olduktan sonra ticarete veya sanatkarlığa başlamışlardır (Buluş, 2014: 33).

2. ESNAF VE ZANAATKARLAR

Şehirlerde üretime katılanlar üye oldukları sanayi dalında ekonomik, mali, idari ve sosyal fonksiyonları bulunan bir teşkilatın üyesi olmuşlardır. 16. Yüzyıl itibariyle şehirlerde yaygın ve kuvvetli bir esnaf teşkilatı dikkat çekmektedir. Bu teşkilat Ahi hareketinin bir uzantısı niteliğindedir. Ancak dönem itibariyle Osmanlı idaresinin merkezi otoritesi altında zayıflamıştır (Ergenç, 2012: 117-118).

Konya'da sur kapılarının her biri ticaret yeri olmakla birlikte, ticaretin yoğun olduğu bölge, Atpazarı Kapısı ve Mevlana Dergahından Bedesten'e kadar uzanan kısımdır. Bu bölgede esnaf çarşıları ve Pazar yerleri bulunmakta, tüccarlar konaklamakta ve depo olarak kullanılan hanlar yer almaktadır. Şehrin iaşesi için yapılan ticaret şehrin kuzeydoğusunda yoğunlaşmıştır, diğer kısımlarda bakkal, ekmekçi gibi dükkanlar ve evlerde basit tezgahlarda yapılan üretimin dışında ticari faaliyete rastlamak pek mümkün değildir (Ergenç, 2012: 40).

Konya'da ticaretin yoğun olduğu bölge Bedesten, İplikçi camii ve Uzun çarşıdır (Kıvrım, 2005: 227). Bedestende terziler ve bezciler faaliyette bulunmuştur. Burada kumaş, kaftan, zıbın, ipek, boğasi gibi mallar satılmıştır (Acartürk, 2006: 34). Konya'nın Dokuz Kubbeli Bedesteni 1538 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından bugünkü Karatay Lise'sinin bulunduğu yerde inşa ettirilmiştir (Ergenç, 2012: 35). Şeyh Ahmed Efendi Hanı şehrin iaşesi sağlayan bir ticaret merkezi niteliğindedir. Şehir dışından gelen köylüler bu Han'da konaklamışlardır (Acartürk, 2006: 34). Ticaret ve sanatın geliştiği bölgeler nüfusun kalabalık olduğu bölgelerdir. Konya'da bu faaliyetlerin en yoğun olduğu bölgeler İç Kale- Mevlana Külliyesi- Sahib

Ata Külliyesi'dir. Nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölge yine bu üçgen arasındadır (Ergenç, 2012: 70).

Küçüklü büyüklü dükkanların sıralandığı çarşılardan olan Tahte'l Kale çarşısı At Pazarı Kapısı'na yakın bir konumda yer almıştır. Uzun Çarşı ve Eski Pazar Konya'nın önemli çarşıları arasında gösterilmiştir. Hanlar da ticaretin canlı olduğu bölgeler olmuştur (Muşmal, 2000: 7). Konya'da ayrıca çarşı, suk denilen yerlerde her çeşit esnafın yer aldığı daha büyük çarşı ve pazar yerlerine açılmıştır. Haffaflar çarşısı, Debbağhane, Bitpazarı, İplikçi pazarı ve Saraçlar da ticaret merkezleri olmuştur. Şehrin ticaret hayatında önemli yere sahip olan diğer hanlar ise Sultan Bayezid Hanı, Alaca Han, Yeni Han, Nizamiye Hanı, Kanara Hanı, Ümmet Hanı, Has Yusuf Hanı, Keçeciler Çarşısı ve Hanı Kirpas'tır (Ergenç, 2012: 37-38).

2.1. KONYA'DA FAALİYETTE BULUNAN ESNAF GRUPLARI

Konya'da 17.yüzyılın ilk yarısında üretim ve pazarlamanın yapıldığı çarşı ve pazarların uğraşı alanlarına göre çeşitli bölümlere ayrıldığı görülmektedir. Çarşıların büyük çoğunluğu At Pazarı Kapısı civarında yer almıştır. Aynı meslek grubunda yer alan esnaf ve zanaatkarlar suk adı verilen çarşılarda bulunmaktadır. Esnafların büyük kısmı yaptıkları meslek ile adlandırılan kendi çarşılarında faaliyet göstermişlerdir (Muşmal, 2000: 7). Ticari faaliyette bulunan esnafların kendilerine özgü özellikleri bulunmaktadır; (Ergenç, 2012: 119-120)

-Sanat kolunun üyelerinden biri ölse ya da ayrılsa yerine gelecek kişi belirli kurallar ve düzene bağlı şekilde belirlenmiştir

-Her loncanın başında bir şeyh, bir kethuda ve bir yiğitbaşı bulunmuştur, bu kişiler oybirliği ile seçilmiş ve kadı siciline kaydedilmişlerdir. Kethuda ve yiğitbaşı esnaf grubunun sosyal ve mesleki sorunları ile ilgilenmişlerdir. Konya'da faaliyette bulunan esnaf grupları şöyle sıralanmaktadır; habbazlar - poğaçacılar, kassablar, pastırmacılar, yağ ve balcılar, tuzcular, helvacılar, kadayıfçılar, zeytinciler, leblebiciler, kazzazlar, kendirciler, iplikçiler, hallaçlar, postalcılar, debbağlar, keçeciler, külahcılar, kürkçüler, yorgancılar, katırcılar, terziler, nalbandlar, nalçacılar, muytablar, semerciler, saraçlar, sabuncular, bezirciler, mumcular, çömlekçiler, boyacılar, kuyumcular, eskiciler, attarlar, berberler, bakırcılar, dellallar, dellaklar, bennalar, bezzazlar, leblebiciler, bakkallar, tabibler, neccarlar, katırcılar (Ergenç, 2012; 136).

16.Yüzyılda Konya'da tekstille ilgili zanaatlardan boyacılık faaliyetlerine ayrılan sokak ve avluların olduğu görülmektedir. Boyahanelerden elde edilen vergiler şehir ekonomisi için önem taşımıştır. Ayrıca işlenmiş ve işlenmemiş besin maddeleri ticareti de önemli olmakla birlikte çarşıya hakim duruma gelmemiştir (Faroqhi, 1993: 40-41). Konya İstanbul ve Bursa gibi şehirlerin et ihtiyacının karşılanmasında önemli roller üstlenmiştir. Ayrıca önemli bir kirbas merkezi konumundadır (Buluş, 2014: 32).

Konya'da üretimde ileri derecede bir uzmanlaşma görülmezken dokumacıların kullandıkları hammaddenin cinsine göre ve helvacılar ile ayakkabıcıların kendi içlerinde alt dallara göre ayrıldıkları görülmektedir. Diğer önemli nokta ise hizmet kollarında faaliyet gösterenlerin sayılarının fazla olmasıdır (Ergenç, 2012: 137). Tekstil imalatı ise yerel pazarlara yönelik ve sınırlı boyutta kalmıştır. Akşehir ve Seydişehir'de üretilen sahtiyan ve meşinin önemli kısmı İstanbul'a gönderilmiştir (Faroqhi, 1993: 179-206). Şehirde beyaz ve sarı tiftik keçilerinin yaygın olması, keçecilik ve halıcılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Ladik, Kavak, İnlice seccadeleri ile Sille halıları oldukça büyük talep görmüştür (Küçükbezirci, 1998: 121; Büyüksarıkulak, 1988: 46-49).

Dericilikte oldukça iyi olan Konya'ya Şam ve Halep'ten de kumaş gelmiştir (Acartürk, 2006:

38). Debbağlar ham deri üzerinde çalışırlarken tüylerini dökmek için kireç kullanmışlardır. Debbağhanelerin yakınında kireç dükkanlarının bulunması birbiriyle bağlantılı iş kollarının lokasyonlarının da birbirlerine yakın olduğunu göstermekte ve günümüz organize sanayi bölgelerinin çok küçük mikro bazlı bir örneğini teşkil ettiğini düşündürmektedir. At pazarı yakınında keçecilerin faaliyette bulunması da bu durumu desteklemektedir (Gülcan, 1989: 35). Konya'da debbağların yıllık 1 000 000 kuruşluk üretim yaptıkları hesaplanmıştır. Devlet İstanbul'un ihtiyacı için sık sık Konya'dan sahtiyan ve benzeri ürünleri talep etmiştir (Tuş, 2001: 239).

Sabun yapımında iç yağı hammadde olarak kullanılmıştır. 16.Yüzyılın son çeyreğinde ve 17. yüzyılın başlarında iç yağı temin etmek zorlaştığı için birçok sabun üreticisinin iş yerini kapattığı görülmektedir. Bu durum sabun üreticileri tarafından genellikle devlet kontrolünde ve iltizama verilmek suretiyle işletilen tuz, boraks, nitrit içeren çorak araziler nedeniyle merkezi idareyi de etkilemiştir. Bu tür toprakların önemi Denizli-Lazkiye kasabasının çorak mukataasının yağ edinme zorluğundan önce yılda yaklaşık 7 000 akçe gelir sağlamasından açıkça görülmektedir (Faroqhi, 2010: 90).

3.KONYA'DA FİYATLARIN GELİŞİMİ

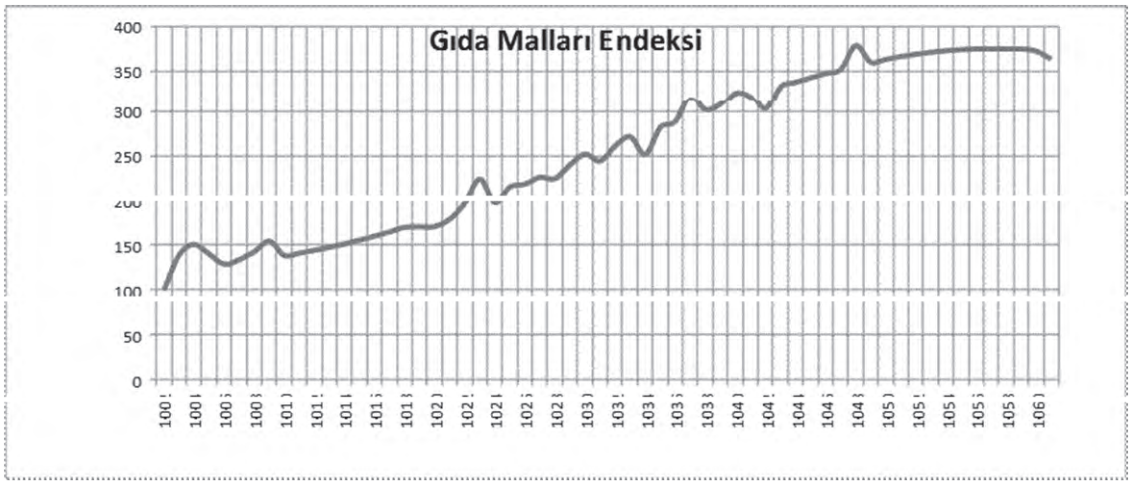
Konya'da ev, canlı hayvan, eşya ve yiyecek fiyatları 16. Yüzyılda artış göstermiştir. Bu artışların bir kısmı daha düşük olmakla birlikte özellikle canlı hayvan fiyatları önemli ölçüde artmıştır. 1563 yılında bir merkep ortalama olarak 150-200 akçe iken 1582 yılında **% 50 artış göstererek** 250-300 akçe ve 1659 yılında % 300 artış göstererek 500-600 akçeye yükselmiştir. Koyun fiyatları 16.yüzyılın ikinci yarısında 40 akçe iken istikrarlı bir şekilde artmaya başlamış ve 17.yüzyılın sonlarına doğru yaklaşık %20 artmıştır. İnek fiyatları da artış trendindedir. 17. Yüzyıla ait inek fiyatları hakkında bilgi edinilememiştir ancak 1581-1582 yılları arasında yaklaşık %8 artmıştır(Sak, 1987:78-79). Koyun fiyatlarındaki artış dikkate alındığında benzer bir sürecin inek fiyatları için de geçerli olduğu düşünülebilir. Ancak Osmanlı mutfağında kırmızı et olarak genellikle koyun tercih edildiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Konya'da emlak piyasası da 16.yüzyılda hareketlidir. Özelliklerine ve kullanım alanlarına göre ev fiyatları artmıştır. 1562 yılında ev fiyatları 1000-3200 akçe arasında değişmiştir. Konya'da yaşayan köle fiyatları da zaman içinde artış göstermiştir. 16. ve 17. Yüzyıllarda köle fiyatları 2000 ile 20 000 akçe arasında değişmektedir. Yevmiye fiyatları 2 ile 20 akçe arasında değişmiştir (Sak, 1987: 81).

Konya'daki fiyat artışlarını ürün bazında 1646-1674 yılları için incelenmiştir. Buna göre koyun eti % 100, iç yağı % 85, sade yağ % 145, zeytinyağı % 111, Helva % 100, pirinç % 117, nohut % 100, bulgur % 150, bal % 111, bal mumu % 175, sabun % 138 artmıştır. Ekmek ise 1646 yılında 450 dirhemi 1 akçe iken 1661'de 60 dirhemi 1 akçe olmuş, % 750 fiyat artışı görülmüştür (**Ürekli**, 1991: 229).

Tahıl arzının çok yavaş artmasına rağmen talebin artması Konya'da tahıl fiyatlarının artışını açıklamaktadır. Bu talep fazlasının ekonomi üzerinde oldukça büyük etkisi olmuştur. 1566-1651 yılları arasında yani 85 yıl içinde Konya'da buğday fiyatları 7 akçeden 120 akçeye çıkarak % 1600'den fazla artış göstermiştir. Barkan'ın hesaplamalarına göre 1555-56 ve 1648-49 yılları arasında İstanbul'da fiyat endeksi 142'den 470'e çıkmıştır. Bu durum Osmanlı hükümet merkezinde fiyat denetimlerinin daha etkili olduğunu göstermektedir. Nüfus artışı, kentsel nüfus oranı artışı ve tahıl fiyatlarında artış görülmesi bu üç olgu arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Narh uygulaması ise uzun dönemli fiyat artışı karşısında başarısız olmuştur (Faroqhi: 1993: 267).

Şekil-1 Konya'da Gıda Malları Fiyat Endeksi

Kaynak: MAD 4521-4706-5926, TS.MA.d 1678-0044-001, TS.MA.d 1715-0009-001

3.1. KONYA'DA GIDA MALLARI FİYATLARININ GELİŞİMİ

Konya ekonomisinde 16.yüzyılda fiyat hareketlerini ölçmek üzere Şevket Pamuk'un 'İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyat ve Ücretler 1469-1998'çalışmasında uygulamış olduğu yöntem kullanılmıştır. Gıda malları endeksi hesaplamaya yönelik olarak ilk önce 1593-1651 dönemi için belirli ürünleri içeren bir mal sepeti oluşturulmuştur. Sepeti oluşturan gıda mallarının ağırlıkları: 2 kile buğday, 1 kile arpa, 6 kıyye et, 5 kıyye pirinç, 3 kıyye sadeyağ, 2 kıyye bal olarak belirlenmiştir. Sepetin belirli mal türlerinden oluşmasının nedeni zaman içinde ortaya çıkabilecek kalite farklılıklarının minimize edilmesidir. Endeks hesaplanırken Konya'nın dönem itibariyle en büyük vakfı olan Mevlana Celaleddin Rumi Vakfı ve İmarethanesinin muhasebe defterleri ile Sultan II.Selim Vakfı İmarethanesi'nin muhasebe defterlerinden faydalanılmıştır. Bu defterlerde imaretlerin mutfak harcamalarının kayıtları yer almaktadır. Pişirilen yemekler için satın alınan gıda mallarının fiyatları ve birim miktarları yer almaktadır. Ayrıca İmaretlerin tamirat harcamaları için satın alınan malzemelerin fiyatları ve miktarları da bu defterlerde yer almaktadır. Vakıfların ürün cinsinden vergi gelirlerini de piyasada sattıkları ve böylece gelir elde ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla vakıf defterlerinde sadece alımlara ilişkin kayıtlara değil satışlara ilişkin kayıtlar da yer almaktadır. İmaretlerin Konya piyasasından sıkça alım yaptıkları bazı zamanlarda bu alımların büyük miktarlara ulaştığı görülmüştür. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan vakıf hesap defterlerindeki hicri tarihler miladiye çevrildikten sonra bir yıl içinde bir mala ait tüm alımların ortalaması alınmıştır. Mal sepeti oluşturulurken eldeki kaynaklarda en sık ve düzgün tekrarlayan 6 adet mal seçilmiştir. Bu mallar; buğday, arpa, bal, et, sadeyağ ve pirinçten, oluşmaktadır. Çeşitli gıda mallarının endeks içindeki ağırlıkları kullanılan hesap defterlerindeki alımların miktarına ve toplam gıda harcamaları içindeki ağırlıklarına göre belirlenmiştir. Gıda malları fiyat endeksi oluşturulurken imaretlerin yaptıkları alımlardaki oranlar referans alınmıştır. Sepeti oluşturan malların her birinin her yıl için fiyatının bulunmadığı durumlarda eksik olan fiyat verileri için var olan gözlemlere regresyon teknikleri uygulanarak eksik yıllar tamamlanmıştır.

Endeks oluşturulması sırasında dikkat edilen önemli bir nokta herhangi bir yılda sadece bir malın fiyatının önceki yıla oranla % 100'den fazla arttığı ya da % 50'den fazla azaldığı durumlarda eğer ilerleyen yıllarda yeni fiyat düzeyi kullanılmamış-

sa endekse dahil edilmemesidir. Eğer bir yıl içindeki kayıtlarda birden fazla malın fiyatında benzer artış ve azalışlar görülmüş ise bu fiyatlar endekse dahil edilmiştir. Böylece hatalı kayıtların endeksi saptırmasının önüne geçilmiştir. Ancak beraberinde az sayıda da olsa gerçek fiyat değerleri endeks dışı bırakılmıştır.

Osmanlı ekonomisinin 16.yüzyılın sonlarında başlayan ve 17.yüzyılın ortalarına kadar devam eden hızlı bir enflasyon dönemi yaşadığını görülmektedir. Bu fiyat artışları bazı iktisatçı ve tarihçiler tarafından Fiyat Devrimi ile ilişkilendirilmektedir. Ancak bu artışların önemli kısmının Osmanlı ekonomisinde yaşanan tağşişlerle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı ekonomisinin yaşadığı enflasyon dönemlerinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler arasında en fazla dikkat çeken nokta 16.yüzyılın sonları ile 17.yüzyılın başlarında gümüş paranın içeriğinde meydana gelen azalmadır. Bu dönemler aynı zamanda yüksek fiyat artışlarının yaşandığı dönemler olmuştur. Gümüş cinsinden fiyatlar 1500'den 1640'a kadar yükselme eğilimindedir. Uzun vadede tağşişler Osmanlı fiyat düzeyinin en önemli belirleyicisi olmuştur. Fiyatlar para biriminin içerdiği gümüş miktarıyla ters orantılı olarak ya da tağşiş hızıyla doğru orantılı olarak artmıştır (Pamuk, 2000: 8).

Endeks değerinde görülen bazı azalmaların nedeninin tashihi sikke işlemleri olduğu düşünülebilir. Osmanlı ekonomisinde akçenin içeriğinde oluşan azalmaların artışı fiyat artışlarına neden olduğu ve devletin müdahalede bulunarak akçenin standartlarını eski düzeyine çekmeye çalıştığı bilinmektedir (Sahillioğlundan aktaran Pamuk, 2007: 153). Bu işlem Osmanlı Devleti'nde 1600, 1618, 1624 ve 1640 yıllarında yapılmıştır (Akyıldız, 2007: 164).

1600 (1009) yılında yapılan tashihi sikke operasyonundan sonra endeks değerinin azalma kaydettiği görülmektedir. 1618 (1027) yılında ise kayda değer bir azalma sözkonusu değildir. Bu durumda tashihi sikke operasyonunu beklenen etkiyi yaratmadığı düşünülebilir. 1624 (1033) yılında gerçekleştirilen tashihi sikke işlemi sonrasında 1625 (1034) yılında endeks değeri düşmüştür ancak bu düşüş sürekli olmamış ilerleyen yıllarda artış devam etmiştir. 1640 (1049) yılında yapılan müdahalenin de fiyat artışlarını hafifletmeye gücü yetmemiştir.

Hesaplanan endeks değerinde ilk önemli artış 1594 (1003) yılında gerçekleşmiştir. 1594 (1003) ile 1601 (1010) yılları arasında inişli çıkışlı dalgalanmalar gösteren endeks değeri 1601 (1010) yılından itibaren istikrarlı bir artış trendi yakalamıştır. 1604 (1023) yılına gelindiğinde endeks değeri başlangıç yılı değerinin 2.2 katına yükselmiştir. 1628 (1037) Yılında ise endeks değeri 3 kattan fazla artış göstermiştir. Artış trendi devam ederek 1639 (1048) yılında 378,75 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren ise kademeli azalmalar görülerek araştırma dönemimizin son yılında değer 363,365 seviyesine ulaşmıştır

Konya için 1593 (1002) yılı endeks değerini 100 olarak ele alındığında 1651 (1061) yılında endeks değeri 363.365 olarak gerçekleşmiştir. Konya piyasasında oluşan fiyatlar baz alınarak oluşturulan endeks değerine göre 60 yıl içinde fiyatlar 3.6 kat artış göstermiştir. Söz konusu fiyat artışları aynı dönemi kapsayan ve İstanbul için Pamuk (2000: 7) tarafından oluşturulan endeksle paralellik göstermektedir. 16.Yüzyılın sonlarından 17.yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'da fiyatların 5 kat ve Konya'da ise fiyatların yaklaşık olarak 3.6 kat artış gösterdiği gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Ele alınan 16.yüzyıl ve 17.yüzyılın ortalarına kadar süren dönemde Konya ekonomisinin Osmanlı ekonomisinin makro ölçekli sorunlarını mikro düzeyde yaşadığı görülmektedir. Özellikle Celali

İsyanları Konya ekonomisi üzerinde tahrip edici etkiler yaratmıştır. Celali İsyanlarının başlamasından önceki dönemde Konya ekonomisinin canlı ve diğer Anadolu şehirleri ile kıyaslandığında gelişmiş bir ekonomik yapı sergilediği görülmektedir.

Konya ekonomisinde fiyatların gelişimini ölçmek için il içinde ekonomik hayata yön veren en büyük vakıf olma özelliği taşıyan Mevlana Celaleddin Vakfı ve İmareti ile II.Selim Vakfı ve İmareti'nin kayıtları incelenmiştir. Bu kayıtlarından sık tekrarlanan 6 adet malı içeren bir sepet oluşturularak fiyat değişimi tespit edilmeye çalışılmıştır. 1593-1651 yılları kapsayan dönemde gıda malları fiyatlarının yükselme eğilimde olduğu görülmektedir.

1593 (1002) Başlangıç yılı 100 kabul edildiğinde endeks değeri 1651 (1060) yılında 3.6 kat artış göstermiştir. 16.Yüzyılın sonlarından itibaren yükselen endeks değerinin özellikle 17.yüzyılın ortalarında ciddi artışlar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu artış trendi aynı dönemlerde İstanbul için hesaplanan fiyat artışları ile uyumludur. Fiyat artışlarının şiddeti aynı oranda gerçekleşmemekle birlikte oldukça yüksek seyrettiği görülmektedir.

Literatürde Osmanlı Devleti'nde yaşanan enflasyonist sürecin nedenini 16.yüzyılda Avrupa'da yaşanan fiyat devrimi ile ilişkilendiren çalışmalar bulunmaktadır. Amerika kıtasının keşfinin ardından Avrupa'ya yayılan kıymetli madenlerin enflasyona neden olduğu ve fiyat artışlarının Osmanlı Devleti'ne kadar yayıldığı, Osmanlı Devleti'nde de fiyatların artmaya başladığı yönünde görüşler bulunmaktadır. İstanbul ve Konya'da gözlemlenen bu fiyat artışlarının nedenini yalnızca Amerika kıtasının keşfiyle birlikte Avrupa'da artan ve daha sonra Osmanlı topraklarına yayılan kıymetli maden girişiyle ilişkilendirmek doğru değildir. Her şeyden önce Amerika'daki madenlerdeki üretim miktarı 1585 yılında Potosi madenlerindeki üretimle zirve noktasına ulaşmıştır. Toplam maden üretimi 1620'li yıllara kadar inişli çıkışlı bir seyir izleyerek seyretmiş bu tarihten itibaren ise azalmaya başlamıştır. İspanya limanlarına giriş yapan kıymetli maden miktarı ise 1530'lu yıllardan itibaren artarak devam etmiş ve 1590-1600 yılları arasında zirveye ulaşmıştır. Eğer yaşanan enflasyonist sürecin tek ve en önemli nedeni Amerika'dan gelen kıymetli madenler olsaydı en şiddetli enflasyon rakamlarının maden girişlerinin zirve noktasına ulaştığı dönemlerle uyumlu olması gerekirdi. Oysa ki İstanbul en şiddetli fiyat artışlarının yaşandığı dönem 1586'dan itibaren başlamaktadır. Konya için ise bu dönem fiyatların artış trendine girdiği ve 1614'lü yıllarda şiddetlendiği döneme rastlamaktadır. Osmanlı ekonomisindeki tağşişlerin ise 1585 yılında yapılan büyük tağşişle birlikte sık aralıklarla tekrarlandığı ve 1690 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. Fiyat artışlarının tağşişlerin yapıldığı dönemlerle uyumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca 1613-1614, 1621-1622, 1622-1623, 1627-1628 ve 1631 yılları Konya için tarımsal kriz dönemleri olmuştur. Tarımsal miktarındaki ciddi azalışla ilişkili olarak fiyatların artması oldukça olağan görünmektedir. Konya'da fiyatların artış sürecine girmesine neden olan unsurları; tağşişler, tarımsal krizler, Celali isyanlarının olumsuz etkileri, kentleşme ve nüfus artışı değişkenlerinin ortak etkileri şeklinde açıklamak daha tutarlıdır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden Müdevver Defterleri No: 4521-4706-5926

Topkapı Sarayı Defterleri

TS.MA.d 1678_0044_001

TS.MA.d 1715_0009_001

Acartürk, Ferrayi (2006). 1672-1673 Tarihlerinde Konya'nın Sosyal ve Ekonomik Durumu. 19

Nolu Konya Şeriyye Siciline Göre. Yeniçağ Tarihi Yükseklisans Programı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Akyıldız, Ali (2007). Para. Diyanet İslâm Ansiklopedisi, cilt XXXIV, 163-166

Buluş, Abdulkadir (2014). Konya Sanayi Tarihi. Konya Sanayi Odası

Büyüksarıkulak, Tevfik (1988). II.Abdulhamit Dönemi Salnamelerine Göre Konya Vilayeti Merkez Sancağı'nın İktisadi Durumu. Tarih Yükseklisans Programı, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Ergenç, Özer (2012). XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya. Ankara: Tarih vakfı Yurt Yayınları

Faroqhi, Suraiya (1993). Osmanlı'da Kent ve Kentliler. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Faroqhi, Suraiya (2010). Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı. Ankara: Doğu Batı Yayınları

Gülcan, Mustafa (1989). Konya'da İçtimai ve İktisadi Hayat (1675-1676). Tarih Anabilim Dalı Doktora Programı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

İnalcık, Halil (2000). Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600, Cilt 1, (Edt: Halil İnalcık, Donald Quataert). İstanbul: ErenYayıncılık. Çev. Halil Berktay

Kahraman, Seyit A., Dağlı, Yücel (2012). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya- Kayseri- Antakya- Şam- Urfa- Maraş- Sivas- Gazze- Sofya- Edirne. 3. kitap, 1. cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Kıvrım, İsmail (2005). Şeriyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntab Şehirlerinde Gündelik Hayat 1670-1680. Yeni Çağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Programı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Küçükbezirci, Seyit (1998). 'Türk Kültürünün Esaslı Kaynaklarından Konya Folkloru', Gönüllerin Bahçesi Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay:24, Ed.Ahmet Köseoğlu-İhsan Toy,İstanbul

Muşmal, Hüseyin (2000). XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650). Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yükseklisans Programı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Pamuk, Şevket (2000). İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyat ve Ücretler 1469-1998. İstanbul: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Pamuk, Şevket (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Sak, İzzet (1987). 16. ve 17. Yüzyıllarda Konya'da Kölelik Müessesesi. Tarih Bölümü Yükseklisans Programı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Tuş, Muhittin (2001). Sosyal ve Kültürel Açıdan Konya 1756-1856. Konya: Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları No: 23

Ürekli, Bayram (1991). XVII. Yüzyılda Bazı Eşya ve Yiyecek Fiyatları. Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, sayı 6, 223-261

OSMANLI KONYA'SINDA, YİYECEK VE EŞYA FİYATLARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Bayram ÜREKLİ*
Hüseyin MUŞMAL**

ÖZET

Narhla ilgili, Osmanlı devrine ait müstakil olarak düzenlenmiş veya Şer'iye Sicilleri arasında bulunan çeşitli narh defterlerine rastlanılmaktadır. Bu defterler, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde görev yapan kadıların sorumlu olduğu kaza dâhilinde ve onun nezaretinde tespit edilmiş olan her türlü yiyecek ve eşya fiyatlarını içermektedir. Osmanlı pazarlarında, çarşılarında satılan malların çeşitlerini ve fiyatlarını içeren bu defterler özellikle iktisat tarihi araştırmacılarına Osmanlı pazar ekonomisi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada, Konya şehrine ait narh defterleri incelenerek, özellikle XVII. yüzyıl ölçeğinde Osmanlı Konya'sında, yiyecek ve eşya fiyatları üzerine bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Konya, Narh, Fiyat, Eşya, Yiyecek.

SOME EVALUATIONS ON FOOD AND COMMODITY PRICES IN OTTOMAN PERIOD KONYA

ABTRACT

Today we come across various Narh recor-

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
**Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

ds, officially fixed price records, belonging to Ottoman era that are separately arranged or found among court records. These books include all kinds of food and beverages prices in the sub-provinces of the Ottoman State that were under the supervision of Muslim judges, Kadi. These books, which contain the types and prices of goods sold in the bazaars of the Ottoman Empire, provide important information, especially to the historians of economics, about the Ottoman market economy. In this study, the Narh books of Konya were examined and in particular XVII Century Ottoman Konya and some evaluations were made on food and commodity prices.

Key Words: Ottoman, Konya, Narh (Ceiling Prices), Price, Commodities, Food.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar dünya üzerinde kurulmuş olan devletler, kendi ülkeleri içinde meydana gelen iktisadî faaliyet ve hareketlere karşı bir etkileme ve müdahale içinde olmuştur. Bu müdahaleler, genellikle piyasa şartlarını daha istikrarlı bir hale koymak şeklinde gelişmiştir. Aslında buradaki temel hedef, piyasada oluşan fiyat hareketleri karşısında halkın zarar görmesinin önüne geçilmek istenmesidir. Çeşitli sebeplerle fiyatlar yükselince, bu hareketlilikten zarar gören sosyal gruplar, devletin müdahalesine ihtiyaç duymuş ve fiyatları makul bir seviyede tutması için devletin yetkisini kullanmasını istemişlerdir. Bu müdahale ve düzenlemeler, piyasaya sürülen mal ve hizmetler için en üst fiyatların devlet tarafından belirlenmesi şeklinde olmuştur. Devletin yetkisini kullanarak tespit ettiği fiyatlara da "narh" denilmektedir[1].

Daha açık bir ifadeyle, kamu yararı gereği, temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarına doğrudan müdahale edilerek belirli sınırları aşmasının önlenmesi maksadıyla resmî tavan fiyat belirlenmesine dar anlamda *narh* denir. Geniş anlamda narh ise asgarî ve sabit fiyat tespitlerini de içerir. Kelimenin aslı Farsça *nirh* (kıymet, fiyat) olup, halk ağzında Türkçe *nark* şeklinde de kullanılır. Arapça'da piyasa râyicine *si'r*, bunun takdiri ve tahdidine *tes'îr* denir[2]. Terim olarak narh, *devlet başkanının veya onun yetki verdiği memurların yahut da halkın işlerini yürütmeyi üzerine alanların pazarlara, esnaf mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi ve maslahata binaen belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satış yapılmayı yasaklaması* şeklinde tanımlanmıştır[3]. Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin ekonomiye müdahale araçları arasında yer alan narh sistemi, genel olarak malların fiyat düzeyinin devlet tarafından belirlenmesi ve bunun üzerinde bir fiyatlamaya izin verilmemesi olarak açıklanabilir[4].

Narh uygulamasının başlaması padişah fermanı ile olmakla beraber, narhın tespit ve tanzimi kadılar eliyle gerçekleştiriliyordu. Fiyatın değişmesine ihtiyaç duyulduğu zaman, kadı durumu sadrazama bildirir, sadrazam da bunu padişaha arz ederdi. Ancak kadının başkanlığında şeyh, kethüda, yiğitbaşı ve ehl-i vukuf gibi görevliler tespit işinde hazır bulunurlardı. Gümrükten geçerek gelen ithal malların fiyat tespitinde gümrük emini de hazır bulunurdu. Bundan sonra malın maliyeti

1Cengiz Kallek, "Narh", *DİA*, TDV Yayınları, XXXII, Ankara 2006, s. 387–388; Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlılar'da Narh", *DİA*, TDV Yayınları, XXXII, Ankara 2006, s. 390–391; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1983, s. 655; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılar'da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 3–5; Gonca Başer, *Osmanlılarda Üretim-Tüketim İlişkilerinde Adaletin Devlet Eliyle Tanzimi "Narh Uygulaması"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009, s. 8.

2 Kallek, "Narh", s. 389.

3 Temel Öztürk, "Osmanlılarda Narh Sistemi", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 861.

4 Altuğ Murat Köktaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500–1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 9, Niğde 2016, s. 229.

hesaplanır ve maliyetin üzerine genel olarak %10 oranında kar konurdu. Bu tespitlerde satıcı ve alıcının zarara uğramaması daima ön planda tutulurdu. Hatta esnaf tespit edilen narhın üzerinde satış yapmayacağına dair sözlü taahhütte bulunurdu[5]. Tüketiciyi olduğu kadar üreticiyi de koruma amacıyla yapılan bu uygulamalar, iki yönlü olabilmekte, bu durum tavan ve taban fiyatlarının belirlenmesiyle gerçekleştirilmekteydi. Tavan fiyat uygulamasında, mal veya hizmetin satılabileceği en yüksek fiyat belirlenmekte, taban fiyat ise malın satılabileceği en düşük fiyatı göstermekteydi. Özellikle ziraî ürünlerde arz şartlarının çok değişken olması, böyle bir uygulamayı zorunlu kılmakta, bu uygulama devletin önemli işleri arasında sayılmakta idi[6]. Osmanlı Devleti'nde narh sisteminin düzenlenmesine ve uygulanmasına Fatih Sultan Mehmet döneminde başlanılmış ve bu uygulama 1870'lere kadar devam ettirilmiştir. Sultan III. Selim döneminde (1789–1807) başlayan reform hareketleri ve pazar piyasasında yaşanan gelişmeler narh sisteminin sonunu hazırlamıştır. Bu dönemde bazı mallar üzerinden narh uygulaması kaldırılmaya başlanmıştır[7].

Osmanlılarda narhın tespiti günlük, mevsimlik gibi olağan zamanlarda ve özellikle savaş, abluka, kıtlık, tabii afetler ve sikke tashihlerinin yapıldığı olağan dışı yıllarda gerçekleştirilirdi. Mevsimlik narhlar genelde gıda maddeleri üzerine konurdu. Ekmek, et, süt gibi maddelerin yaz ve kış fiyatlarında farklılık olurdu. Ayrıca ilk kuzu kesimi olan 6 Mayıs'tan birkaç gün evvel ete narh konurdu. Harmanların kaldırılması ve yeni mahsul buğdayın alınması ile de ekmek fiyatları tespit edilirdi. Ekmeğin fiyatı unun cinsi göz önünde tutularak belirlenirdi. Ramazan ayında ise fiyatların suni olarak yükseltilmesini önlemek için Ramazan'dan bir veya iki gün önce yiyecek fiyatları tespit ediliyordu[8]. İlki bahar mevsiminde, ikincisi de kış başlangıcında her ürün ve mal için ayrı ayrı belirlenen fiyat listesi bütün esnafa verilir ve bu listeye uymaları istenirdi. Esnafın belirlenen fiyatlara riayet edip etmediği kadı, muhtesip ve esnaf kethüdası tarafından sıkı bir biçimde denetlenir, uymayanlar tespit edilirse dükkânları dahi kapatılırdı.[9] Tespit edilen narhın üzerinde bir fiyatla gıda maddesi satan veya tartıda hile yapan esnafın da cezalandırıldığı tespit edilebilmektedir. Bu cezalar dükkânları önünde falakaya yatırılmak veya uygun görülürse "Islah-ı nefs edinceye dek" sürgüne gönderilmek şeklinde olabiliyordu.[10]

Fiyatın dengede tutulması olağan işlerdendi ve belli zamanlarda yapılırdı. Ancak daha önce ifade ettiğimiz gibi olağanüstü hallerde de narh verilmiştir. Devletin ve halkın hakkının korunması temel esastır. Olağanüstü durumlar; tabiî hadiseler ile siyasî, idarî ve malî sebeplere göre düzenlenirdi. Bunlar arasında tabiî sebepler; kuraklık, sert ve fazla yağışlı kışlar ve salgın hastalıklardır. Siyasî, idarî ve malî sebepler ise harpler, idarî yolsuzluk, malî zorluklar (narh tayininde müstahsili veya nakliyeciyi memnun edecek bir bedelin tayin edilmeyişi, tediye müşkülatı, para ayarının bozulması) gibi sıralanabilir[11].

5 Mücteba İlgürel, "1116–1119/1704–1707 Tarihleri Arasında Balıkesir'e Ait Narh Düzenlemeleri", *Osmanlı Araştırmaları*, Prof Dr. Nejat Göyünç'e Armağan–2, XXIII, İstanbul 2003, s. 14–15; Osman Nuri Ergin, Mecelle-i Umûr-ı Belediye, C. I, İstanbul 1922, s. 394.

6 Başer, *Narh Uygulaması* s. 18; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1948, s. 141-142.

7 Öztürk, *Narh Sistemi*, s. 862–863.

8 Kütükoğlu, "Osmanlılar'da Narh", s. 390-391; Ertan Gökmen, "Narh Kayıtlarına Göre XVII. Yüzyıl Başlarında Manisa'da Tüketilen Gıda Maddeleri (1599-1609), *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XI, S. 3, Manisa 2013, s. 69.

9 Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisap Müessesesi*, İstanbul, 1987, s,73.

10 Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, s. 5-6.

11 Sabri Ülgener, *Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadî Muvazenesizlik Meselesi*, İstanbul 1951, s. 65 vd; Venedik Donanmasının 1658'de Osmanlı'nın Akdeniz'e çıkış kapısı olan Çanakkale Boğazını kapatması İstanbul'da kıtlığın dolayısıyla fiyatların yükselmesine sebep olmuştur. Bk. Mustafa Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *TAD*, S. 6-7, Ankara 1968, s. 223-225; Naima, Tarih, C. VI, İstanbul 1283, s. 214.

Kadıların narh verme ve narh kontrolü vazifeleri XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. 1851'de narh işleriyle uğraşmak üzere Es'ar Nezareti kurulduysa da çalışmaları pek olumlu sonuç vermediğinden 1854'te İhtisab Nezareti'ne bağlı Es'ar Meclisi teşkil edildi. Fakat kısa süre sonra İhtisab Nezareti'nin lağvedilmesi ve Şehremaneti'nin kurulmasıyla bu meclis de kaldırılarak narh işiyle doğrudan Şehremaneti ilgilenmeye başladı. Şehremaneti'nin kuruluşundan sonraki iki yıl daha baharda et narhının kadı tarafından verildiği görülmektedir. Ancak 1856'dan itibaren sicillerde artık narh kaydına rastlanmamaktadır.[12] Nitekim 1856-57 yılından itibaren tespit edilmiş narhların halka duyurulması gazeteler aracılığı ile gerçekleştirilmiş, bu tarihten itibaren münadilerle duyurulma metoduna son verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'la başlayan batılaşma ve mali piyasada yaşanan gelişmeler narh sistemin sürdürülmesine olanak sağlamamış ve 1861-62 yılından itibaren et ve ekmek haricinde mallar üzerine narh koyulması kaldırılmıştır[13].

Osmanlı Konya'sında, Yiyecek ve Eşya Fiyatları

Kadıların nezaretinde belirlenen fiyatlar Şer'iye sicillerine kaydedilirdi. Her kadılık kendi sınırları içindeki mahkemelere yeni fiyatları bildirir ve narh listesi sicillere kaydedilirdi. Bu nedenle Osmanlı'nın her şehir ve kasabası için benzer şekilde hazırlanmış narh kayıtları bulmak mümkündür[14]. Bununla birlikte narh kayıtları müstakil bir defter olarak düzenlendiği de olmuştur. Kadılar tarafından narh defterleri oluşturulurken belli bir usul takip edilmiştir. Bu tertibe göre ilk önce malın cinsi belirtilmiştir. Malın cinsi altında da çeşitleri sıralanmış ve daha sonra da vasıfları belirtilmiştir. Malın nereden geldiği, keyfiyetinin ala mı, evsat mı veya edna mı olduğu gösterildikten sonra miktarı ve ölçüsü zikredilmiştir. Bütün bunlardan sonra da tespit olunan narh akçe olarak belirtilmiştir[15].

Sicillere kaydedilen veya müstakil olarak tutulan narh listeleri çeşitlilik arz etmekte ve kayıtlar iktisat tarihi açısından zengin bir malzeme oluşturmaktadır[16]. Yukarıda ifade edildiği gibi bu defterler, Osmanlı pazarlarında, çarşılarında satılan malların çeşitlerini ve fiyatlarını içermektedir. Dolayısıyla bu defterler iktisat tarihi araştırmacılarına Osmanlı pazar ekonomisi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır[17]. Bu defterler vesilesiyle Osmanlı Devleti'nde çarşı-pazarda hangi çeşit malların satıldığı tespit edilebilir. Bununla beraber herhangi bir senede ya da dönemde tutulmuş narh defterinde yer alan fiyatları ondan sonra veya önceki defterlerle mukayese ederek dönemler boyunca meydana gelen enflasyon yüzdesi ölçülebilir. Bu defterlerin diğer bir önemi ise Osmanlı'ya dışarıdan hangi malların ithal edildiğinin tespit edilebilmesidir. Defterlerde malların önünde takma ad olarak veya bazen geldiği bölgenin ismi de zikrediliyordu. Buradan hareketle Osmanlı şehirleri arasındaki pazar hareketliliği gözlemlenebilir. Narh defterleri sadece Osmanlı İktisat tarihi araştırmacıları için değil, Osmanlı kültür ve medeniyet tarihi araştırmacıları içinde önemlidir[18]. Narh defterleri Osmanlı'da hangi mesleklerin var olduğu konusundaki araştırmalara katkı sağlayacağı gibi, bu defterlerdeki

12 Kütükoğlu, ''Osmanlılar'da Narh'', 2006, s.390

13 Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri*, C. II, s. 657.

14 Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, s. 25; Ömer Çakmak, *İstanbul Mahkemesine Ait 201 Numaralı Narh Defteri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s. 3.

15Kütükoğlu, "Osmanlılarda Narh" s. 390; Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, s. 91; Ekler bölümünde yer alan narh listeleri ve örnek belgelere bakılabilir.

16 Geniş bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, *"1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları"*, *TED*, 1978, s. 1-85.

17 Geniş bilgi için bkz Mustafa Öztürk, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 1562-1573.

18 Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, s. 55- 59.

veriler kullanılarak Osmanlı şehirlerindeki meslek dağılımı tespit edilebilir[19]. Bundan başka burada bulunan kumaş, ev ve mutfak eşyası ve elbise listesi sayesinde Osmanlıda hangi çeşit kumaşların ve ne tür elbiselerin var olduğu ve tercih edildiği öğrenilebilir[20].

Konya Şer'iye Sicillerinde, kadı tarafından verilen çok sayıda narh listesine rastlanmaktadır[21]. Konya sicillerine kaydedilen bu narhların yanı sıra, bazen de kadılar tarafından müstakil narh defteri tutulduğu görülmektedir[22]. Sicil kayıtlarında, ekmek ve unlu mamuller, et ve hayvansal gıdalar, çeşitli yaş-kuru sebze-meyve ve kuruyemişler, çeşitli gıda ürünleri, baharat ve tatlılar, kumaşlar, pamuklu ve ketenler, nalburiye ve çeşitli ihtiyaç maddeleri, genellikle aynı liste içerisinde sırasıyla verilmektedir. Bununla birlikte zaman zaman bazı esnaf gruplarının sattığı mallar diğerlerinden ayrılarak, müstakil bir şekilde "Kassâbân" "Habbâzân" "Bakkalân" gibi isimler altında yazılmıştır[23]. Bazı örneklerde Ekmekciyan, Kassabân ve Bakkalân ve Helvacıyan gibi başlık altında bu esnaflara ait narhlar aynı liste içerisinde birlikte de verilebilmektedir[24].

Sicillerde halkın daha çok ihtiyaç duyduğu kassâbân, bakkâlan veya habbazan gibi esnaf grubuna ait mallara dair narhlar daha sık görüldüğü halde, na'lbandân ve ipekli kumaş gibi mallara ait narhlara daha az rastlanmaktadır[25]. Bunların dışında fiyatlardaki yeni ayarlamalar nedeniyle bazen fiyatları değiştirilen malın -yanına tarih verilerek yeni fiyatların yazıldığı örneklere de rastlanmaktadır[26]. Yine bu fiyat takdirinin kısa sürelerle birkaç defa tekrarlandığı da görülmektedir. Aşağıda 17. yüzyıl Konya Şer'iye Sicillerinde tespit ettiğimiz narh listelerinde yer alan ürünler ve fiyatları başlıklar altında değerlendirilecektir. Bu konuda sicillerde tespit edilen narh listeleri tablolar haline dönüştürülerek bu tablolara çalışmanın ekler bölümünde yer verilmiştir.

Osmanlı dönemi Konya narh listelerinde, temel gıda ve ihtiyaç maddelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Listelerde et, ekmek, bal, tuz vb. gıda maddeleri müstakil olarak verilebildiği gibi, bazı listelerde gıda maddelerinin yanında, sabun, kına, kil, çivi, vb. ihtiyaç maddelerine de yer verilmektedir. Aşağıda bu maddeler temel gıda ve ihtiyaç maddeleri başlığı ile iki ayrı gurup altında incelenecektir.

1. Temel Gıda Maddeleri

A- Ekmek ve Unlu Mamuller

Osmanlı Dönemi Konya narh listelerinde ekmek fiyatları verilirken, genellikle ekmek için müstakil listeler tutulmayıp, ekmek fiyatları diğer narh listeleri arasında verilmiştir. Bununla birlikte ekmek fiyatları genellikle listelerin başında yer almaktadır. Ancak müstakil olarak habbazan veya ekmekciyan adıyla ekmek fiyatlarına yer verilmiş örneklere de rastlanmaktadır[27].

Narh listelerinde ekmek fiyatları akçe cinsinden verilmiş olup, ekmeğin fiyatındaki artış veya azalma, akçe üzerinden değil, ekmeğin dirhem olarak miktarında yapılmıştır. Örneğin 10 Temmuz 1631 tarihli narh listesinde 220 dirhem ekmek 1 akçe iken[28], 25 Ağustos 1644 tarihli narh listesin-

19 Ömer Demirel, "Osmanlı Esnafı (1750-1850", *Türkler*, XIV, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 255 vd.

20 Kütükoğlu, *1640 Tarihli Narh Defteri*, s. 57.

21 Bu kayıtlar daha ziyade defterlerin ilk ve son sayfalarına yapılmıştır. Bk. Konya Şer'iye Sicili KŞS, 8/2-3; 7/195; 16/200; 11/194; 17/293; 19/181-182; 20/335.

22 4 Numaralı Konya Şer'iye Sicili.

23 Bk. KŞS, 17/293; 20/335.

24 Bk. Tablo 10.

25 Bk. KŞS, 20/335; 19/181; 14/194.

26 Bk. KŞS, 17/293; 14/194.

27 Habbazan 20 Zilhicce 1078 / 1 Haziran 1668 Tarihli Narh KŞS, 17/293-1; Bk. Tablo 14.

28 Bk. Tablo 2.

de, 260 dirhem ekmek 1 akçedir[29]. Diğer taraftan 6 Mayıs 1646 tarihli narh listesinde 450 dirhem ekmek 1 akçe iken[30], 1661 tarihli narh listesinde 60 dirhem ekmek bir akçedir[31]. Bunların yanı sıra, 1662 yılında 80–110 dirhem ekmek 1 akçe iken, 1667 yılında 160–180 dirhem, 1670 yılında 160 dirhem, 1672 yılında 100 dirhem, 1673 de 100–190 dirhem, 1674 yılında 170 dirhem ekmek 1 akçedir. XVII. yüzyıl ölçeğinde farklı dönemlerde yapılan düzenlemeler incelendiğinde, ekmeğin fiyatının 1646 yılında en düşük seviyede iken, 1660 yılında zirve yaptığı görülmektedir. Bu örneklerde de görüldüğü gibi 1646 yılı ile 1660 yılı arasında görülen bu fark dikkate alındığında, çok kısa süre içerisinde ekmek fiyatlarının ciddi oranda artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Ekmekte verilen narhın sıklığı ekmeğin temel gıda maddesi olması ve halkın yaşanacak dalgalanmalardan mağdur olmaması ile ilgili olmalıdır.

Narh listelerinde pide ekmek dışında başkaca da unlu mamuller bulunmaktadır. Listelerde, nân-ı aziz (ekmek), nân-ı has (has ekmek), katık ekmek, tennur ekmeği, bayağı ekmek, çörek ve lokum, girde, simit, kâhi, katmer, bütün börek, horde börek, hanki börek, ekşi maya, somun, ufak börek, beksimet, fırancalı, yağlı boğaça, kuru boğaça, ince kadayıf, kaba kadayıf gibi unlu mamulleri de görmek mümkündür. Ekmek çeşitlerinin ve ekmek dışındaki unlu mamul çeşitliğinin çok olması Konya mutfağında hamur ve hamur işlerine karşı bir ilginin olduğunu göstermesi bakımından önemli görülebilir.

B-Et ve Süt ürünleri

Osmanlı dönemi Konya'sına ait elimizde bulunan hemen hemen bütün narh listelerinde et fiyatlarına da tesadüf edilmektedir. Narh listelerinde et fiyatları verilirken, genellikle müstakil listeler tutulmayıp, fiyatlar diğer narh listeleri ile birlikte verilmiştir. Et fiyatlarına bu tür toplu narh listelerinin çoğunlukla başında yer verilmektedir. Bununla birlikte listelerde müstakil olarak *Kassaban* adıyla et fiyatlarına yer verildiği örneklere de rastlanmaktadır[32]. Et ürünleri narh listelerinde sadece et ismi altında verildiği gibi, lahm-ı ganem (koyun eti), lahm-ı ma'z (keçi eti), lahm-ı bakar (sığır eti) örneğinde, ne eti olduğu belirtilerek de verilmiştir[33]. Etin dışında genellikle kasapların sattığı et ve bakkalların satışını yaptığı süt ürünleri olmak üzere çeşitli hayvansal gıdalar, bastırma, ciğer, kuyruk iç yağı, kaymak, yağlı peynir, yağsız peynir, tulum peyniri, dere peyniri, keş peyniri, revgan-ı sâde (sade yağ), revgan-ı şîr (kaymak) gibi çeşitleriyle Konya'ya ait narh listelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Et ürünleri vakiyye (Okka–400 dirhem) ölçü birimiyle, 1 vakiyyesi kaç akçe ise o şekilde narh listelerine aktarılmıştır. XVII. yüzyıla ait narh listeleri incelendiğinde, et ürünleri arasında birim fiyatı üzerinden en pahalı etin koyun eti olduğu görülmektedir. Koyun etinin 1 vakiyyesi 1630–31 yılınnda 7 akçe iken, 1631-32'de 8–9, 1644-45'de 7, 1661 yılında 7-9, 1662 yılında ise 10 akçeye ulaşmıştır. Koyun eti, 1667 yılında 8–9 akçe düzeyinde olup, 1668 yılında 7' akçeye gerilerken, 1672'de 14 akçeye ulaşmış, 1674'de 10 akçeye düşmüştür. Koyun eti 1630 yılında, 7 akçe iken, keçi eti 6 akçe, sığır eti 4–5 akçe civarında bir fiyata sahip olmuştur[34].

1630 yılından 1674 yılına kadar ilerleyen yıllar içerisinde düzenlenen Konya şehrine ait narh listelerinde koyun etinin daima en pahalı et olduğu görülmektedir. Sığır eti ise bu süre zarfında en

29 KŞS. 7/195–1

30 Tablo 10

31 Tablo 11.

32 Bk. Tablo 15, 17; 15 Muharrem 1081 / 4 Haziran 1670 Tarihli Narh. Konya Şer'iyye Sicili, 14/194-1

33 20 Şa'ban 1085 / 19 Kasım 1674 Tarihli Narh. Konya Şer'iyye Sicili, 20/335.

34 Bk. Tablo 28.

ucuz et olarak listelerde yerini almıştır. Yüzyılın ilk çeyreğinden son çeyreğine kadar et fiyatlarında bir parça yükselme olmakla birlikte, koyun etinin en yüksek fiyata ulaştığı dönemin 1672 yılı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde bir fiyat hareketini diğer et ürünlerinde de görmek mümkündür. Ancak, bu süreçte ciğer ve baş gibi sakatatların fiyatlarında ciddi bir hareketlik görülmez.

Narh listelerinde süt ürünleri arasında yağlı peynir özelde incelendiğinde, 1 vakiyye üzerinden 1644–45 yılında 6 akçe olan peynirin, 1661 yılında 7–12 akçeye, 1662'de 10–14 akçeye ve hatta 1672'de 16 akçeye ulaştığı görülecektir. Yağlı peynirin 1 vakiyyesi, 1673 yılında 10 akçeye gerilemiş ve 1674'de 10 akçe üzerinden listeye girmiştir. Süt ürünleri açısından bakıldığında da 1672 yılında ciddi bir artış olduğu görülecektir.

C-Yaş-Kuru Sebze-Meyve ve Kuruyemiş Ürünleri

Konya şehrine ait elimizdeki Osmanlı dönemi narh listelerinde yaş-kuru sebze-meyve ve kuruyemiş çeşitleri ile bunların fiyatlarına da yer verilmektedir. Listelerde yaş-kuru sebze ve meyve çeşitleri arasında, armut, armut kurusu, incir, turfanda armut, kiraz, turfanda kiraz, elma, zerdali kurusu, erik kurusu, kuru kaysı, harnub, dane zeytin, dane ceviz, fındık, bakla, nohut, leblebi, badem içi, ceviz içi, incir, lûb inciri, manak inciri, kestane, yaprak, aydın kestanesi, Bursa Kestanesi, keçiboynuzu, yer elması, yaş pancar, kuru üzüm, Aladağ Üzümü, Mersin Üzümü, kızıl üzüm, şehir üzümü, Aydın Kızıl Üzümü, kişniş üzümü, havuç, lahana, bamya, böğrülce, fasulye, pırasa, patlıcan, kabak, biber, iri patlıcan, ufak patlıcan, frenk patlıcanı, kavun, karpuz, şalgam, soğan, burçlu soğan, sarımsak, gibi ürünler bulunmaktadır[35]. Hemen hemen bütün narh listelerinde rastlanabilecek bu ürünlerin fiyatları 1 vakiyye üzerinden listelere yansıtılmıştır[36].

XVII. yüzyıla ait çeşitli narh listelerinde yaş-kuru sebze-meyve ve kuruyemiş ürünleri arasında elmanın fiyatına bakıldığında, elmanın 1 vakiyyesi 2-6 akçe arasında değişirken, bademin fiyatı 20 ile 60 akçe arasında, fındığın fiyatı 10 ile 18 akçe arasında değişmektedir. Listelerde üzüm çeşitlerine bakıldığında kuru üzüm, kızıl üzüm, kişniş üzümü, kara üzüm, siyah üzüm, taze üzüm, Aladağ üzümü, şehir üzümü gibi çeşitleri rastlanmaktadır. Bunlardan siyah üzüm üzerinden fiyat durumu incelenirse, üzümün 1 vakiyyesinin yüzyıl içerisinde 5 akçeden 10 akçeye kadar yükseldiği ve yine en yüksek fiyata 1672 yılında ulaştığı görülecektir. Kızıl üzümde de 4–10 akçe arasında benzer bir hareketlik söz konusu olmuştur[37].

D-Çeşitli Gıda Ürünleri, Baharat ve Tatlılar

Osmanlı dönemi Konya narh listelerinde çeşitli gıda ürünleri ile baharat ve tatlı türlerine ve bunların fiyatlarına da yer verilmektedir. Listelerde çok sayıda gıda ürünü, baharat ve tatlılar, asel (bal), revgan-i zeyt (zeytin yağı), haşhaş yağı, pirinç, mercimek, kahve, elvan şekeri, kelle şekeri, yayma şeker, gül şekeri, kara biber, karanfil, limon suyu, bulgur, tarhana, darçın, kakola, zencebil, tuz, pekmez, tahin, cevizli helva, haşhaşlı helva, bademi helva, kaba helva, rengamiz helva, sumak, sirke, nişasta, badem sucuğu, ceviz sucuğu, ceviz köfteri, sade köfteri, kadayıf gibi isimler altında fiyatlarına yer verilmektedir.

Bal, listelerde çok sık rastladığımız ürünlerden birisidir. Konya narh listelerinde bal fiyatlarına bakıldığında, balın 1632–32 yılında 11–20 akçe iken, 1644–45 yılında 17–18, 1646'da 14–20,

35 20 Cemaziye'l-Âhir 1054 / 25 Ağustos 1644 Tarihli Narh. Konya Şer'iyye Sicili, 7/195-1.

36 Bk. Tablo 1.

37 Bk. Tablo 28.

1661'de 20–28, 1670'de 30–26, 1673'de 32–36 ve 1674'de 36–39 akçeye yükselmiştir. Bal fiyatında yüzyıl boyunca sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Örneğin listelerde bademi helva kaba helva, cevizli helva, rengamiz helva gibi helvaların çeşitli yıllara göre fiyatlarını görebilmekteyiz. Bademi helva en pahalı helva olarak karşımıza çıkmaktadır. 1644 yılında kaba helva 12, cevizli helva, 12, rengamiz helva 18, bademi helva 28 akçe üzerinden narh listesine girmiştir.

Osmanlı dönemi Konya narh listelerinde fiyatı verilen yağlar arasında sadeyağı, iç yağı, kuyruk yağı, zeytinyağı ve susam yağı fiyatlarına yer verilmektedir. Yağ fiyatları vakiyye cinsinden bir vakiyesi ne kadar akçe ise listeye o şekilde yansıtılmıştır. 1630 yılı listeleri dikkate alındığında, fiyatı verilen arasında en pahalı yağın zeytinyağı olduğu görülmektedir. Zeytinyağı bu tarihte 36 akçe iken sadeyağı, 22 akçe, iç yağı, 7 akçe, kuyruk yağı 4–5 akçe olarak listeye yansıtılmıştır. 1675 yılı listeleri dikkate alındığında en pahalı yağın bu yıla ait olduğu görülmektedir. Bu tarihte sadeyağı 46 akçe iken zeytinyağı 44 akçe, susam yağı 36 akçe, kuyruk yağı 17 akçe, iç yağ 12 akçeden narh listesine girmiştir[38].

2-İhtiyaç Maddeleri

A-Kumaş Fiyatları

Elimizdeki Osmanlı dönemi Konya narh listelerinde ipek-kumaş fiyatları ile ilgili çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak az sayıda da olsa bazı tarihlerde listelerde kumaş çeşitleri ve bunların fiyatları ile ilgili narhlara rastlanmaktadır[39].

Narh listelerinde kumaş fiyatları verilirken, ayrı bir liste halinde değil mevcut listelerin içinde, ibrişim, İbrişim İstanbul, İbrişim Tokat, pesend ipek, Suzani Bursa ipeği, Sarı kalebdan miskal, beyaz kalebdan miskal, keçe kalebdan miskal gibi isimler altında verilmiştir. İbrişim fiyatları 1 dirhem üzerinden akçe karşılığı verilerek listelere yansıtılmıştır. Buna göre 11 Ocak 1662 tarihli narh listesinde 1 dirhem ibrişim 4 akçe iken, 4 Haziran 1670 tarihli narh listesinde 8 akçe, 19 Kasım 1674 tarihli narh listesinde 6 akçedir.

B-Hallacan (Penbe, İpek, Keten) Fiyatları

Narh listelerinde bazen müstakil olmak üzere, çoğunlukla genel listelerin içerisinde pamuk fiyatlarına da yer verilmiştir. Penbe (pamuk), ham penbe, kaftan penbesi, tulup penbesi, penbe-i ham, Mısır keteni, şehir keteni, ipek, al ipek, Burusa ipeği, acem ipeği, elvan ipek, isimlerinde pamuk, ipek ve keten fiyatlarına rastlanmaktadır. Listelerde örneğin ham pamuğun fiyatı 1644–45 yılında 1 vakiyyesi 32 akçe iken, 1645 yılında 26, 1661'de 72, 1662'de 66 akçedir.

C-Nalburiye ve Diğer İhtiyaç Maddeleri

Narh listelerinde günlük hayatta kullanılan çeşitli ihtiyaç maddelerine dair fiyatlar da verilmektedir. Listelerde bulunan ihtiyaç maddelerine bakıldığında, bezir, kil, sabun, İzmir sabunu, Girit Sabunu, Halep Sabunu, Yafa Sabunu, Kudüsü Şerif Sabunu, Trablus sabunu, Aydın Sabunu, bardak, bal mumu, neft yağı, bezir, hına (kına), edna hına, a'la hına, kum hına, at nalı, merkep nalı, ham nal, nalbant nalı, öküz nalı, camus nalı, katır nalı, çivi, mum gibi ürünler ve bunlara ait fiyatlara yer verilmektedir.

Narh listelerinde yukarıda görüldüğü gibi Trablus Sabunu, Halep Sabunu, Kudüs Sabunu, İzmir Sabunu gibi farklı isimlerle sabun çeşitlerine rastlanmaktadır. Bunlar arasında en pahalı sabunun Trablus Sabunu olduğu anlaşılmaktadır. 1672 yılında Trablus sabunu okkası 48 akçe iken, Halep sabunu 44 akçe, İzmir sabunu ise 40 akçe üzerinden listelere yansımıştır.

38 Bk. Tablo 28.

39 15 Muharrem 1081 / 4 Haziran 1670 Tarihli Narh; Konya Şeriyye Sicili, B. 14/194-1.

Elimizde bulunan Osmanlı dönemi Konya şehrine ait narh listelerinde yer alan çeşitli ürünlerin fiyatları incelendiğinde, XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden son çeyreğine kadar, çok sayıda ürünün genelinde bir fiyat artışı yaşandığı görülmektedir. Bunlar arasında helva gibi tatlılar ile üzüm vb meyve-sebze ve sabun fiyatları üçte bir oranında artmış, bunlar arasında et yağ fiyatları, pirinç, pamuk ve nal fiyatları yaklaşık iki katına çıkarken, bazı kuruyemişler ve badem fiyatları 2,5 katına, bal fiyatları ise 3–4 katına ulaşmıştır. Listede artış görülmeyen veya çok az sayıda bir artış yaşanmış olan ürün sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

4, 7, 8, 11, 14, 16, 17, 19, 20 Numaralı Konya Şer'iye Sicilleri

B-Diğer Kaynaklar

AKDAĞ, Mustafa, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *TAD*, S. 6–7, Ankara 1968, s. 201–247.

BAŞER, Gonca, *Osmanlılarda Üretim-Tüketim İlişkilerinde Adaletin Devlet Eliyle Tanzimi "Narh Uygulaması"*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009.

ÇAKMAK, Ömer, *İstanbul Mahkemesine Ait 201 Numaralı Narh Defteri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012.

DEMİREL, Ömer, "Osmanlı Esnafı (1750-1850", *Türkler*, XIV, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 253-264.

ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, C. I, İstanbul 1922.

GÖKMEN, Ertan, "Narh Kayıtlarına Göre XVII. Yüzyıl Başlarında Manisa'da Tüketilen Gıda Maddeleri (1599–1609), *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, XI, S. 3, Manisa 2013, s. 62–115.

İLGÜREL, Mücteba, "1116–1119/1704–1707 Tarihleri Arasında Balıkesir'e Ait Narh Düzenlemeleri", *Osmanlı Araştırmaları, Prof Dr. Nejat Göyünç'e Armağan–2*, XXIII, İstanbul 2003, s. 11–21.

KALLEK, Cengiz, "Narh", *DİA*, XXXII, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 387–389.

KAZICI, Ziya, *Osmanlılarda İhtisap Müessesesi*, İstanbul 1987.

KÖKTAŞ, Altuğ Murat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Piyasa Düzenlemeleri: 1500–1700 İstanbul Kadı Sicillerinde Narh Uygulamaları", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 9, Niğde 2016, s. 219–242.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "*1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları"*, *TED*, 1978, s. 1–85.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, "Osmanlılar'da Narh", *DİA*, XXXII, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 390–391.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlılar'da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983.

NAİMA, *Tarih*, C. VI, İstanbul 1283.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 1562-1573.

ÖZTÜRK, Temel, "Osmanlılarda Narh Sistemi", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1983.

TUŞ, Muhittin, *Sosyal ve Akonomik Açıdan Konya*, Konya 2007.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1948.

ÜLGENER, Sabri, *Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadî Muvazenesizlik Meselesi*, İstanbul 1951.

Tablo 1: 20–30 Muharrem 1040 / 10-19 Ağustos 1630 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	7	Akçe
Keçi eti	1	"	6	"
Sığır eti	1	"	5	"
İç yağı	1	"	7	"
Kuyruk yağı	1	"	6	"
Sade yağ	1	"	22	"
Zeyd yağı	1	"	36	"
Baş ve ayak	1	(Takım)	2	"
Bezir	1	Vakıyye	12	"
Kuru üzüm	1	"	5	"
Kızıl üzüm	1	"	6	"
Leblebi	1	"	4	"
Nohut	1	"	2	"
Badem	1	"	20	"
Kestane	1	"	5	"
Fındık	1	"	10	"
Limon suyu	1	"	12	"
Şalgam	1	"	3	"
Erik kurusu	1	"	4	"
Bulgur	1	"	3	"
Tarhana	1	"	4	"
Kişniş	1	"	8	"
Pekmez	1	"	6	"
Ağda	1	"	7	"
Tahin	1	"	16	"
Armud	1	"	3	"
Elma	1	"	3	"
Kuru kayısı	1	"	5	"
Lahana	1	"	1	"
Baş soğan	1.5	"	1	"
Tuz	1.5	"	1	"

Tablo 2: 10 Zilhicce 1040 / 10 Temmuz 1631 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Ekmek (nan)	220	Dirhem	1	Akçe
Koyun eti	1	Vakıyye	7	"
Keçi eti	1	"	6	"
Sığır eti	1	"	5-4	"
Baş ve ayak	1	(takım)	3	"
Kuyruk yağı	1	"	4-5	"

Tablo 3: 4 Rebi'ül-evvel 1041 / 3 Eylül 1631 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	8	Akçe
Keçi eti	1	"	7	"
Kuyruk yağı	1	"	7-8	"
İç yağı	1	"	10	"
Zeyd yağı	1	"	23	"
Kaymak	1	"	3	"
Asel (bal)	1	"	11	"
Cevizli helva	1	"	12	"
Haşhaşlı helva	1	"	12	"
Kızıl üzüm	1	"	4	"
Kuru üzüm	1	"	9	"
Badem	1	"	22	"
Bulgur	1	"	4	"
Tarhana	1	"	4	"
Pirinç	1	"	5-7	"
Mercimek	1	"	4	"
Lahana	1.5	"	1	"
Kestane	1	"	5	"
Armud	1	"	6	"
Elma	1	"	4	"
Kuru erik	1	"	5	"
İğde	1	"	8	"
Kişniş	1	"	10	"
Fındık	1	"	12	"
Leblebi	1	"	4	"
Pekmez	1	"	8	"
Bezir	1	"	30	"
Tuz	1.5	"	1	"
Trablus sabunu	1	"	30	"
Halep sabunu	1	"	28	"

Tablo 4: 15 Cemaziye'l-Âhir 1041 / 8 Ocak 1632 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	9	Akçe
Sade yağ	1	"	24	"
Kuru üzüm	1	"	8	"
Kızıl üzüm	1	"	9	"
Badem	1	"	30	"
Pirinç	1	"	5-7	"
Bal	1	"	20	"
Pekmez	1	"	10	"

Tablo 5: 20 Cemaziye'l-Âhir 1054 / 25 Ağustos 1644 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Ekmek	260	Dirhem	1	Akçe
Et	1	Vakıyye	5	"
Badem	1	"	36	"
Zerdali kurusu	1	"	6	"
Kuru üzüm	1	"	5	"
Fındık	1	"	10	"
Asel (Bal)	1	"	17	"
Bademî helva	1	"	28	"
Rengamiz helva	1	"	18	"
Sarımsak	1	"	6	"
Sade yağ	1	"	20	"
Bezir yağı	1	"	14	"
Nohud	1	"	3	"
Pirinç	1	"	7	"
Kına-i (Sırak)	1	"	8	"
Kum kına	1	"	6	"
Sumak	1	"	7	"
Leblebi	1	"	5	"
Kişniş üzümü	1	"	7	"
Pekmez A'la	1	"	5	"
Şîrevgan	1	"	18	"
Zeyd yağı	1	"	18	"
A'la peynir	1	"	6	"
Ednası (peynir)	1	"	4	"
Sabun	1	"	20	"
Halep sabunu	1	"	18	"
Sırf soğan	1	"	1	"
Bulgur	1	"	3	"
İncir	1	"	4	"
Tahin	1	"	10	"
Harnub	1	"	3	"
Bakla	1	"	3	"
Sirke	1	"	4	"
Kil	1	"	1	"
Haşhaş yağı	1	"	14	"
Yağ mumu	1	Dirhem	22	"
Tuz	1	200 Dirhem	1	"

Tablo 6: 23 Ramazan 1054 / 23 Kasım 1645 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Asel	1	Vakıyye	18	Akçe
Revgan-ı sade	1	"	18	"
Pirinç	1	"	6	"
Kara üzüm	1	"	6	"
Kızıl üzüm	1	"	5	"
Pekmez	1	"	6	"
Şîrevgan	1	"	18	"
Zeyt yağı	1	"	20	"
Fındık	1	"	10	"
Kişniş	1	"	7	"
Tahin	1	"	12	"
Sabun	1	"	20	"
Kına-i A'la	1	"	8	"
Kına-i edna	1	"	6	"
Badem	1	"	36	"
Nohut	1	"	3	"
Bulgur	1	"	3	"
Harnub	1	"	3	"
Kestane	1	"	5	"
Tuz	1	"	2	"
Sarımsak	1	"	6	"
Bademî helva	1	"	28	"
Rengamiz helva	1	"	18	"
Kaba helva	1	"	12	"
Cevizli helva	1	"	12	"
Bal mumu	1	"	80	"
Sirke	1	"	3	"
Behnur a'la	1	"	6	"
Behnur-ı edna	1	"	4	"
Elma	1	"	3	"
Enar (nar)	1	"	4	"
Kuru kayısı	1	"	6	"
İğde	1	"	7	"
Kaymak	1	"	8	"
Leblebi	1	"	5	"
Revgan-ı şem	1	Dirhem	22	"
Besel (soğan	300	"	1	"

Tablo 7: 26 Zilhicce 1054 / 23 Şubat 1645 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	7	Akçe
Kuyruk yağı	1	"	10	"
Ciğer	1	Adet	3	"
Baş	1	"	3	"

Tablo 8: 1 Şaban 1054 / 3 Kasım 1644 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Ham penbesi	1	Vakıyye	32	Akçe
Kaftan penbesi	1	"	38	"
Tulup penbesi	1	"	48	"

Tablo 9: 19 Rebi'ül-ahir 1055 / 14 Haziran 1645 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	5	Akçe
Keçi eti	1	"	4	"
Sığır eti	1	"	2.5	"
Revgân-ı zeyd	1	"	8	"
Revgân-ı şir?	1	"	7	"
				"
Koyun eti	1	"	4	"
Keçi eti	1	"	3	"
Sığır eti	1	"	2	"
Revgân-ı zeyd	1	"	7	"
Revgân-ı sura	1	"	6	"
Ciğer	1	Adet	1	"
Baş	1	"	1	"
				"
Ham penbesi	1	"	26	"
Kaftan penbesi	1	"	32	"
Tulub penbesi	1.5	"	34	"
Koyun eti	1	"	6	"
Keçi eti	1	"	5	"
Sığır eti	1	"	4	"
Revgân-ı zeyd	1	"	9	"
Revgân-ı sura	1	"	8	"
Ciğer	1	Adet	2	"
Baş	1	"	2	"

Tablo 10: 20 Rebi'ül-evvel 1056 / 6 Mayıs 1646 Tarihli Narh
(Ekmekciyan, Kassabân ve Bakkalân ve Helvacıyan) narh-ı cedidi

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	5	Akçe
Keçi eti	1	"	4	"
Sığır eti	1	"	3	"
Kuyruk yağı	1	"	8	"
İç yağı	1	"	7	"
Şem' revgân	1	"	1	"
Revgân-ı sade	1	Dirhem	20	"
Revgân-ı zeyt	1	Vakıyye	18	"
Şirevgan	1	"	18	"
Revgân-ı bezir	1	"	13	"
Bademî helva	1	"	22	"
Rengamiz helva	1	"	18	"
Ceviz helvası	1	"	10	"
Kaba helva	1	"	10	"
Asel (bal)	1	"	20	"
Pekmez	1	"	7	"
Ağda	1	"	7	"
Pirinç	1	Kile	50	"
Mercimek	1	Vakıyye	3	"
Nohud	1	"	2	"
Bulgur	1	"	2	"
Tarhana	1	"	2	"
Kudüsü Şerifi Sabunu	1	"	20	"
Haleb sabunu	1	"	18	"
Siyah üzüm	1	"	5	"
Kızıl üzüm	1	"	6	"
Kişniş üzümü	1	"	8	"
Fındık	1	"	10	"
Leblebi	1	"	4	"
Badem	1	"	20	"
Şeker	1	"	80	"
Armud kurusu	1	"	6	"
Erik kurusu	1	"	4	"
Kayısı kurusu	1	"	6	"
Sumak	1	"	5	"
Sirke	1	"	3	"
İğde	1	"	5	"
Limon suyu	1	"	12	"
Bakla	1	"	2	"
Ceviz içi	1	Vakıyye	10	Akçe
Nişasta	1	"	6	"
Badem sucuğu	1	"	12	"

Tablo 10: 20 Rebi'ül-evvel 1056 / 6 Mayıs 1646 Tarihli Narh
(Ekmekciyan, Kassabân ve Bakkalân ve Helvacıyan) narh-ı cedidi

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Ceviz köfteri	1	"	10	"
Sade köfteri	1	"	10	"
Milh (tuz)	2	"	1	"
Lûb inciri	1	"	6	"
Manak inciri	1	"	5	"
Harnub	1	"	3	"
Yaprak	1	"	8	"
Kına	1	"	6	"
Tahın	1	"	12	"
Şem-i Asel	1	"	80	"
Kil	1	"	1	"
Pastırma (koyun ve sığır)	1	"	10	"
Kuyruk yağı	1	"	20	"
Pirinç	1	"	6	"
Revgân-ı sade	1	"	16	"
Revgân-ı şir	1	"	14	"
Asel (bal)	1	"	14	"
Leblebi	1	"	4	"
Nohud	1	"	2	"
Simit ve girde	260	Dirhem	1	"
Yağlı kâhi	240	"	1	"
Ekmek	450	"	1	"

Tablo 11 : 1071 / 1661 Tarihli Narh (Hangi Ay olduğu belirtilmemiştir.)

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	9-8-7	Akçe
Keçi eti	1	"	7-6	"
Sığır eti	1	"	8-6-4	"
Kuyruk yağı	1	"	10	"
İç yağı	1	"	8-7	"
Sade yağ	1	"	28	"
Yağlı peynir	1	"	7-12	"
Rengamiz helva	1	"	29	"
Siyah üzüm	1	"	7-8	"
Kızıl üzüm	1	"	7	"
Pekmez	1	"	6	"
Haleb sabunu	1	"	26	"
Trablus sabunu	1	"	28-32	"
İzmir sabunu	1	Vakıyye	24	Akçe
Asel (bal)	1	"	28-20	"
Elma	1	"	3	"
Ekmek	60	Dirhem	1	"
Simit ve girde	50	"	1	"
Yağlı kahi	40	"	1	"
Kil	500	"	1	"
Şem'i asel	23	"	1	"
Nohud	1	Vakıyye	6	"
Bulgur	1	"	10	"
Mercimek	1	"	6	"
Pirinç	1	"	9	"
Mısır keteni	1	"	24	"
Hatunsaray keteni	1	"	12	"
Ham pamuk	1	"	72	"
Al ipek	1	Dirhem	4	"
Elvan ipek	1	"	3	"
At nalı			28	"
Merkep nalı			16	"
Katır nalı			20	"

Tablo 12: Evâil-i Rebiü'l-Ahir 1072 / 24 Kasım-3 Aralık 1661 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ekmek	80	Dirhem	1	Akçe
Girde ekmek	70	"	1	"
Simit	70	"	1	"
Yağlı kahi	60	"	1	"
Bütün börek	1	Vakıyye	16	"
Horde börek	6	Adet	1	"
Ekşi maya	80	Dirhem	1	"
Kadayıf	40	"	1	"
Koyun eti	1	Vakıyye	8	"
Keçi eti	1	"	7	"
Sığır eti	1	"	5	"
Don yağı	1	"	12	"
İç yağı	1	"	9	"
Ciğer	1	Adet	3	"
Baş	1	"	3	"
Kebap yağı	1	Vakıyye	20	"
Pirinç	1	"	12	"
Sade yağ	1	"	36	"
Tahun bakkallar (da)	1	"	16	"
Taphanecilerde	1	Vakıyye	14	Akçe
Şirevgan (Bakkallarda)	1	"	26	"
Şirevgan (Taphanecilerde)	1	"	24	"
Zeyd yağı	1	"	40	"
Bezir yağı	1	"	12	"
Asel (bal)	1	"	20	"
Siyah üzüm	1	"	8	"
Kızıl üzüm	1	"	10	"
Kişniş	1	"	10	"
Pekmez	1	"	10	"
Ağda	1	"	12	"
Badem	1	"	32	"
Leblebi	1	"	10	"
Nohud	1	"	8	"
Mercimek	1	"	8	"
Bulgur	1	"	10	"
Tarhana	1	"	10	"
Kuru kayısı	1	"	10	"
Yarma kayısı	1	"	16	"
Erik kurusu	1	"	8	"
Armud kurusu	1	"	10	"
Fındık	1	"	16	"
Kestane	1	"	8	"

Tablo 12: Evâil-i Rebiü'l-Ahir 1072 / 24 Kasım-3 Aralık 1661 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Ceviz çiyesi	1	"	16	"
Bademsucuğu	1	"	20	"
Ceviz sucuğu	1	"	16	"
Halep sabunu	1	"	30	"
Trablus sabunu	1	"	32	"
Kına	1	"	12	"
Sumak	1	"	8	"
Enar (nar)	1	"	6	"
Elma	1	"	4	"
Elma	1	"	6	"
Emrud (armud)	1	"	8	"
Bakla	1	"	1	"
Tuz	1	"	4	"
Harnub	1	"	2	"
Basel (soğan)	1	"	8	"
Sarımsak	1	"	1	"
Kil	1	"	6	"
Sirke	1	"	16	"
Limon suyu	1	"	32	"
Liman rîcî	1	"	120	"
Bal mumu	1	Vakıyye	1	Akçe
Yağ mumu	18	Dirhem	8	"
Lop incir	1	Vakıyye	6	"
İğde	1	"	8	"
Bademi helva	1	"	28	"
Rengamiz helva	1	"	26	"
Kaba helva	1	"	10	"
Cevizli helva	1	"	16	"
Onak üzümü	1	"	4	"
Peynir	1	"	14	"
Kaymak	1	"	16	"
Nişasta	1	"	24	"

Tablo 13: 20 Cemaziye'l Ulâ 1072 / 11 Ocak 1662 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ekmek	90-100-110	Dirhem	1	Akçe
Girde ve simit	80-90	"	1	"
Yağlı kâhi	70	"	1	"
Ekşi maya	90-100-110	"	1	"
Koyun eti	1	Vakıyye	9-10	"
Keçi eti	1	"	8-9	"
Sığır eti	1	"	6	"
Ciğer	1	Adet	4	"
Baş	1	"	4	"
İç yağı	1	Vakıyye	10	"
Don yağı	1	"	14-15	"
Sızmış böbrek yağı	1	"	16	"
Kadayıf	50	Dirhem	1	"
Lob incir	1	Vakıyye	10	"
Arpa yem	1	"	18	"
Taze balık	1	"	5	"
Şirevgan yağı	1	"	32	"
Yaprak kate	1	"	18	"
Sabunî Trablus	1	"	30	"
Sabunî Haleb	1	"	28	Akçe
Pekmez	1	"	8	"
Kuru kayısı	1	"	8	"
Yarma kayısı	1	"	14	"
Siyah üzüm	1	"	7	"
Sade yağ	1	"	34-32-30	"
Tahun bakkalda	1	"	14	"
Erik kurusu	1	"	7	"
Tarhana	1	Vakıyye	8	Akçe
Nohud	1	"	7	"
Badem	1	"	30	"
Zeytin yağı	1	"	34	"
Kızıl üzüm	1	"	8	"
Yağlı peynir	1	"	10	"
Soğan	1	"	3	"
Penbe (pamuk)	1	"	68	"
Tulup penbesi	1	"	72-68	"
Penbe-i ham	1	"	66	"
Mısır keteni	1	"	26	"
Şehir keteni	1	"	16	"
İbrişim	1	"	4	"
İpek	1	Dirhem	3	"
Al ipek			4	"
At nalı	1	-	28	"
Katır nalı	1	-	28	"
Merkeb nalı	1	-	16	"

Tablo 14: Habbazan 20. Zilhicce 1078 / 1 Haziran 1668 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ekmek	160-180	Dirhem	1	Akçe
Girde ekmek	120-140	"	1	"
Yağlı kahi	80-100	"	1	"

Tablo 15: Kassabân 30 Zilhicce 1078 / 11 Haziran 1668 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	9-8	Akçe
Keçi eti	1	"	8-7-6	"
Sığır eti	1	"	5-4	"
Kuyruk yağı	1	"	15-14	"
İç yağı	1	"	10-11	"
Baş	1	Adet	3-2	"
Ciğer	1	"	3-2	"

Tablo 16: Bakkalân 12 Muharrem 1079 / 22 Haziran 1668 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pirinç	1	Vakıyye	12	Akçe
Bulgur	1	"	4	"
Şerbet	100	Dirhem	1	Akçe
Sade yağ	1	Vakıyye	38	"
Kuru kayısı	1	"	12	"
Nohud	1	"	5	"
Leblebi	1	"	7	"
Kavırcı	1	"	6	"
Elma	1	"	4-2-3	"
Yağ mumu	20	Dirhem	1	"
Zerdalü	1	Vakıyye	7	"
Yaş pancar	2	"	1	"
Yaş soğan	600	Dirhem	1	"
Turfanda armud	1	Vakıyye	6	"
Turfanda kiraz	1	"	10-4	"
Biber	1.5	"	1	"
Taze üzüm	1	"	6	"
Yağlı peynir	1	"	8	"
Yağsız peynir	1	"	6	"

Tablo 17: Kassabân – (22 Safer 1079) / 1 Ağustos 1668

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	7	Akçe
Keçi eti	1	"	6	"
Sığır eti	1	"	4	"
Kuyruk yağı	1	"	14	"
İç yağı	1	"	10	"
Baş	1	Adet	2	"
Ciğer	1	"	2	"

Tablo 18: 23 Rebiu'l-evvel 1079 / 1 Eylül 1668 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Kabak	2	Vakıyye	1	Akçe
Badıncan	7	"	1	"
Aladağ üzümü	1	"	3	"
Hıyar	1.5	"	1	"
Şehir üzümü	1	"	2	"
Kavun	1.5	"	1	"
Karpuz	1.5	"	1	"
Armud	1	"	3	"
Elma	300	Dirhem	1	"
Pancar	2	Vakıyye	1	"
Baş soğan	200	Dirhem	1	Akçe
Burçlu soğan	300	"	1	"
Sarımsak	1	Vakıyye	8	"

Tablo 19: (el-Esâr) 27 Rebiu'l-Ahir 1079 / 5 Ekim 1668 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Sade yağ	1	Vakıyye	36	Kuruş
Asel	1	"	28	Akçe
Bademî helva	1	"	32	Kuruş
Pekmez	1	"	10	"
Siyah üzüm	1	"	8	"
Lob inciri	1	"	8	"
Manak inciri	1	"	6	Akçe
Leblebi	1	"	6	"
Nohud	1	"	4	Kuruş
Bakla	1	"	3	"
Soğan	300	Dirhem	1	Akçe
Lahana	1	Vakıyye	1	Akçe
Nar	1	"	5	Akçe
İşlenmiş mutaf işi gazel	500 dirhem	"	24	Akçe

Tablo 20: (el-Esâr) 15 Muharrem 1081 / 4 Haziran 1670 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ekmek	160	Dirhem	1	Akçe
Somun	160	"	1	"
Simit	130	"	1	"
Girde	130	"	1	"
Yağlı kahî	80	"	1	"
Bütün börek	33	"	1	"
Kassabân				
Koyun eti	1	Vakıyye	8	Akçe
Keçi eti	1	"	7	"
Sığır eti	1	"	4	"
Revgân-ı Sura	1	"	15-14	"
İç yağı	1	"	12-10	"
Baş	1	Adet	3	"
Ciğer	1	"	3	"
Bakkalân				
Pirinç	1	Vakıyye	10	Akçe
Bulgur	1	"	5	"
Revgân-ı sade	1	"	38-42	"
Asel	1	"	36-30	"
Bademî helva	1	"	36-32-36	"
Rengamiz helva	1	"	32-24-32	"
Pekmez	1	"	6-8	"
Siyah üzüm	1	"	10-8	"
Lob incir	1	"	10	"
Manak inciri	1	"	8	"
Leblebi	1	"	7	"
Nohud	1	"	5	"
Bakla	1	"	5	"
Basel (soğan)	1	"	1	"
Soğan purcı	1	"	2-6	"
Sarımsak	1	"	8	"
Yağlı peynir	1	"	12	"
Kuru kayısı	1	"	16-12	"
Revgân-ı şîr	1	"	32	"
Trablus sabunu	1	"	46-40	"
İzmir sabunu	1	"	30	"
Haleb sabunu	1	"	42-38	"
Kişniş	1	"	18	"
Sarımsak	1	"	8-10	"
Kızıl üzüm	1	"	10	"

Tablo 20: (el-Esâr) 15 Muharrem 1081 / 4 Haziran 1670 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Sirke	1	"	8	"
Bal mumu	1	"	150	"
Bal mumu (dirhemle satan)	1	"	120	"
Badem	1	"	60-40	"
Ağda	1	"	12-10	"
Bezir	1	"	24	"
Revgân-ı zeyd	1	"	36	"
Kaba helva	1	"	8	"
Mum	1	"	18	"
Kına	1	"	16	"
Mercimek	1	"	5	"
Nişasta	1	"	8	"
Limon rîci	1	"	38	"
Harnub	1	Vakıyye	5	"
Kil	1	"	3	"
Tuz	1	Vakıyye	1	"
Taze peynir	1	"	8	"
Pancar	600	Dirhem	1	Akçe
Soğan	400	"	1	"
Lahana	600	"	1	"
Elma	1	Vakıyye	2	"
Yaban elması	1	"	3	"
Gayet a'lasından erik	1	"	2	"
Gayet a'lasından armud	1	"	4	"
Zerdalü	1	"	2-3	"
Tulup penbesi	1	"	62	"
Kaftan penbesi	1	"	58-52	"
İpek	1	Dirhem	7	"
İbrişim	1	"	8	"
Acem ipeği	1	"	6	"
Şehir üzümü	1	Vakıyye	2	"
Aladağ üzümü	1	"	3	"
Kavun	1	"	1	"
Karpuz	1	"	1	"
Pancar	3	"	1	"
Kapak	2	"	1	"
Nalbandât				
At nalı	200	-	38	Akçe
Merkep nalı	-	-	20	"
Katırnalı	-	-	38	"
Ekseri (çivi)	1	Vakıyye	48	"
Ham nal	-	-	28-30	"
Öküz nalı	-	-	64	"

Tablo 21: (el-Esâr) 8 R.Âhir 1083 / 3 Ağustos 1672 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Üzüm	1	Vakıyye	6	Akçe
Kabak	1	"	3	"
Hıyar	6	"	1	"
Siyah üzüm	1	"	10	"
Kızıl üzüm	1	"	10	"
Asel (bal	1	"	26	"
Revgan-ı şîr	1	"	44-46-50	2 Ramazan
Nohud	1	"	6	2 Ramazan
Rengamiz helva	1	"	32-36-40	2 Ramazan
Bademî helva	1	"	36-40-44	2 Ramazan
Soğan	1	"	3	2 Ramazan
Bağr-ı beste	1	Vakıyye	34	2 Ramazan
Lahana	1	"	1	Akçe
Mum	16-18	Dirhem	1	"
Erik kurusu	1	"	8	"
Armud kurusu	1	"	7	"
Bakla	1	"	6	"
Bulgur	1	"	7	"
Sumak	1	"	10	"
Bezir	1	"	20	"
Peynir	1	"	16	"
Kuru kayısı	1	"	10	"
Kaba helva	1	"	20	"
Cevizli helva	1	"	22	"
Ağda	1	"	16-18	"
Leblebi	1	"	10	"
Bezir	1	"	22-16	"
Kişniş	1	"	16	"
Badem	1	"	55-40	"
Manak inciri	1	"	6	"
Lob incir	1	"	10	"
Ceviz ciğesi	1	"	20	"

Tablo 22: Kassabân – (3 Şaban 1083) / 24 Kasım 1672 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Koyun eti	1	Vakıyye	9-10	Akçe
Keçi eti	1	"	8-9	"
Sığır eti	1	"	5-6	"
Kuyruk yağı	1	"	18-20	"
İç yağı	1	"	14	"
Baş	1	Adet (tk.)	3-4	"
Ciğer	1	"	3-4	"

Tablo 23: el-Habbazân

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ekmek	100	Dirhem	1	Akçe
Simit ve girde	80	"	1	"
Yağlı kâhî	60	"	1	"
Pirinç	1	Vakıyye	16-18	"
Badem sucuğı	1	"	30-26	"
ceviz sucuğı	1	"	20-16	"
Limon râyi	1	Vakıyye	60	Akçe
Pekmez	1	"	16	"
Trablus sabunu	1	"	48	"
Haleb sabunu	1	"	44	"
İzmir sabunu	1	"	40	"
Kına	1	"	16	"
Kil	1	"	2	"
Ekseri (çivi)	1	"	48	"
Mum	18-16-15	Dirhem	1	"
Tulup penbesi	1	Vakıyye	70	"
Harnub	1	"	6	"
Tuz	1	"	1	"
Çemenli pastırması	1	"	30	"
Koyun pastırması	1	"	24-16	"
Kebap yağı	1	"	24-30	"
Nişasta	1	"	16	"
Tafte elekten elenmiş beyaz helvacı unu	1	"	10	"
Bal mumı	1	"	200	"
Tahin	1	"	32	"
Yağlı peynir	1	"	16	"
Yağsız peynir	1	"	10	"
Çörek otu	1	"	16	"
Zeyt yağı	1	"	44	"

Tablo 24: 17 Şevval 1083 / 5 Şubat 1673

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Zift	1	Vakıyye	14	Akçe
Koyun eti	1	"	14	"
Keçi eti	1	"	13	"
Sığır eti	1	"	7	"
Kuyruk	1	"	20	"
İç yağı	1	"	16	"
Baş	1	Tane	5	"
Ciğer (böbrekleriyle)	1	Adet	5	"

Tablo 25: Muharrem 1084 / Nisan 1673 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Taze peynir	1	Vakıyye	11-8	Akçe
Taze soğan	1	"	2	"
Koyun eti	1	Vakıyye	13-12	Akçe
Keçi eti	1	"	12-11	"
Sığır eti	1	"	6	"
Baş (ayaklarla beraber)	1	Adet	4	"
Ciğer	1	"	4	"
Kuyruk yağı	1	Vakıyye	18	"
İç yağı	1	"	12	"
Sade yağ	1	"	48-44-40	"
Zeyt yağı	1	"	36	"
Pirinç	1	"	16	"
Turfanda kiraz	1	"	12	"
Gögerdin (hasılkak)	1	"	2	"
Gögerdin (dirhemle)	300	Dirhem	1	"
Elma	1	Vakıyye	4	"
Turfanda kayısı	1	"	10	"
Mum	1	Dirhem	1	"
Pancar	500	"	1	"
Şerbet	110	"	1	"
Soğan	1	Vakıyye	1	"
Yağlı peynir	1	"	10	"
Yağsız peynir	1	"	8	"
Asel (bal)	1	"	36-32	
Nohud	1	"	4	
Kaba helva	1	"	18	
Cevizli helva	1	"	21	
Şirevgan	1	"	40	
Siyah üzüm	1	"	8-10	
Rengamiz helva	1	"	32	

Tablo 26: Habbazân

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ve somun	100	Dirhem	1 Akçe	(13 R.Evvel)
Pide ve somun	120	"	1 Akçe	(17 R.Evvel)
Pide ve somun	130	"	1 Akçe	(20 R.Evvel)
Pide ve somun	150	"	1 Akçe	(30 R.Evvel)
Pide ve somun	160	"	1 Akçe	(1 Recep)
Pide ve somun	180	Dirhem	1 Akçe	(3 Recep)
Pide ve somun	190	"	1 Akçe	(10 Recep)
Girde ve simit	80	Dirhem	1 Akçe	(13 R.Evvel)
Girde ve simit	100	"	1 Akçe	(17 R.Evvel)
Girde ve simit	110	"	1 Akçe	(20 R.Evvel)
Girde ve simit	130	Dirhem	1 Akçe	(30 R.Evvel)
Girde ve simit	140	"	1 Akçe	(1 Recep)
Girde ve simit	160	"	1 Akçe	(3 Recep)
Girde ve simit	170	"	1 Akçe	(10 Recep)
Yağlı kahî	60	"	1 Akçe	(13 R.Evvel)
Yağlı kahî	80	"	1 Akçe	(17 R.Evvel)
Yağlı kahî	85	"	1 Akçe	(20 R.Evvel)
Yağlı kahî	100	"	1 Akçe	(30 R.Evvel)
Yağlı kahî	110	"	1 Akçe	(1 Recep)
Yağlı kahî	140	"	1 Akçe	(3 Recep)
Yağlı kahî	160	"	1 Akçe	(10 Recep)
Biryan (etkebabı)	-	-	12 Akçe	
Kadayıf	80	Dirhem	1 Akçe	
Koyun eti	1	Vakıyye	10-9-8	Akçe
Keçi eti	1	"	9-8-7	"
Sığır eti	1	"	5-4-3	"
Baş ve paça	1	Adet	3-2	"
Ciğer ve böbrek	1	"	3	"
Kuyruk yağı	1	Vakıyye	16	"
İç yağı	1	"	12-10	"

Tablo 27: 20 Şa'ban 1085 / 19 Kasım 1674 Tarihli Narh

Malın Cinsi	Birimi		Fiyatı	
Pide ve somun	170	Dirhem	1	Akçe
Simit ve girde	150	"	1	"
Yağlı kahî	130	"	1	"
Kadayıf	100	"	1	"
Bütün börek	1	"	12	"
Horde börek	8	"	1	"
Hanki börek	6	"	1	"
KASSABÂN				
Koyun	1	Vakıyye	8-10	Akçe
Keçi eti	1	"	7-9	"
Sığır eti	1	"	5	"
Kuyruk yağı	1	"	16-17	"
Ciğer	1	Adet	3	"
Baş	1	Adet	2	"
İç yağı	1	Vakıyye	12	Akçe
İç yağı (sızmış)	1	"	16	"
BAKKALÂN				
Pirinç	1	Vakıyye	14	"
Sade yağ	1	"	46	"
Zeyt yağı	1	"	44-32	"
Asel (bal)	1	"	36-39-36	"
Şürügan	1	"	36-34-36	"
Nohud	1	"	4	"
Tahin	1	Vakıyye	16-18	"
Tafte elekte elenmiş helvacı unu	1	"	6	"
Siyah üzüm	1	"	8	"
Rengamiz helva	1	"	36	"
Bademî helva	1	"	40	"
Kaba helva	1	"	16	"
Nişasta	1	"	12	"
Cevizli helva	1	"	18	"
Leblebi	1	"	6	"
Soğan	1	"	2	"
Yağlı peynir	1	"	10	"
Yağsız peynir	1	"	8	"
Taze peynir	1	"	6	"
Ceviz sucuğı	1	"	-	"
Limon suyı	1	"	58	"
Trablus sabunu	1	"	48-46-31	"
Haleb sabunu	1	"	44-42	"
İzmir sabunu	1	"	40-38	"

BAKKALÂN				
Kına	1	"	16	"
Kil	1	"	2	"
Tuz	1	"	1	"
Çemenlü pastırma	1	"	18	"
Koyun pastırması	1	"	16-20	"
Kebap yağı	1	"	22	"
Çörek otu	1	"	16	"
Bal mumu	1	"	220	"
Zift	1	"	10	"
Bulgur	1	"	5	"
Bağrı beste	1	"	34	"
Sumak	1	"	8	"
Kişniş	1	"	14	"
Çeviz ciyesi	1	"	16	"
Lob incir	1	"	12	"
Manak inciri	1	"	8	Akçe
Bezir	1	"	16-20	"
Isbanak	1	"	4	"
Kızıl üzüm	1	"	9	"
Fındık	1	"	18	"
Ağda	1	"	12	"
Pekmez	1	"	10	"
Bakla	1	"	5	"
Lahana	300	Dirhem	-	"
Mum	16	"	-	"
Pancar	500	"	1	"
Balık	1	Vakıyye	4	"
Sarımsak	1	"	12	"
Badem	1	"	45	"
Mercimek	1	"	4	"
Kestane	1	"	8	"
Elma	1	"	6	"
Kaftan penbesi	1	"	66-60-64	"
Tulup penbesi	1	"	70-64-68	"
Burusa ipeği	1	Dirhem	5	"
Al ipek	1	"	6	"
İbrişim	1	"	6	"
Acem ipeği	1	"	4	"
Şerbet	110	"	1	"
Ekseri (mıh)	1	Vakıyye	48	"

NA'LBANDÂN				
Ham at nalı çivisiyle beraber	200	Dirhem	30	"
Na'lbant nalı	-	-	40	"
Katır nalı	-	-	40	"
Merkep nalı	-	-	24	"
Ham merkep nalı (çivisiyle)	-	-	16	"
Öküz nalı	-	-	50	"
Camus nalı	-	-	60	"

Malın Cinsi	Birimi	1040 1630-31 (akçe)	1041 1631-32 (akçe)	1054 1644-45 (akçe)	1055 1645 (akçe)	1056 1646 (akçe)	1071 1661 (akçe)	1072 1662 (akçe)	1078 1667 (akçe)	1079 1668 (akçe)	1081 1670 (akçe)	1083 1672 (akçe)	1084 1673 (akçe)	1085 1674 (akçe)
Koyun eti	Vakıyye	7	8-9	7	5-4-6	5	9-8-7	8-9-10	9-8	7	8	9-10-14	13-12-10-9-8	8-10
Keçi eti	Vakıyye	6	7	-	4-3-5	4	7-6	7-8-9	8-7-6	6	7	8-9-13	12-11 9-8-7	7-9
Sığıreti	Vakıyye	5-4	-	-	2,5-2-4	3	8-6-4	5-6	5-4	4	4	4-6-7	6-5-4-3	5
Sade yağı	Vakıyye	22	24	20-18	-	20-16	28	36-34 32-30	38	36	38-42	-	48-44-40	46
İç yağı	Vakıyye	7	10	-	-	7	8-7	9-10	11-10	10	12-10	14-16	12-10	12
Kuyruk yağı	Vakıyye	6-4-5	7-8	10	-	8-20	10	-	15-14	14	-	18-20	18-16	16-17
Zeyt (Zeytin) yağı	Vakıyye	36	23-28	18-20	8-7-9	18	-	40-34	-	-	36	44	36	44-32
Şirevgan (susam yağı)	Vakıyye	-	-	18	-	18-14	-	26	32	-	32	44-46-50	40	36-34-36
Pide ekmek	Dirhem/ Akçe	220/1	260/1	-	-	450/1	60/1	80-90 100-110/1	160-180/1	-	160/1	100/1	100/1 190/1	170/1
Yağlı kahî	-	-	-	-	-	340/1	40/1	60-70/1	80-100/1	-	80/1	60/1	60/1 160/1	130/1
Simit ve girde	-	-	-	-	-	360/1	50/1	70-80 90/1	120-140/1	-	130/1	80/1	80/1 170/1	150/1
Bademî helva	Vakıyye	-	-	28	-	22	-	28	-	32	36-32-36	36-40-44	-	40
Kaba helva	Vakıyye	-	-	12	-	10	-	10	-	-	8	20	18	16
Cevizli helva	Vakıyye	-	12	12	-	10	-	16	-	-	-	22	21	18
Rengamiz helva	Vakıyye	-	-	18	-	18	29	26	-	-	32-24-32	32-35-40	32	36
Siyah üzüm	Vakıyye	-	-	6	-	5	7-8	8-7	6	8	10-8	10	8-10	8
Kızıl üzüm	Vakıyye	6	4-9	5	-	6	7	10-8	-	-	10	10	-	9
Elma	Vakıyye	3	4	3	-	-	3	4	4-2-3	300d/1	2	-	4	6
Badem	Vakıyye	20	22-30	36	-	20	-	32-30	-	-	60-40	56-40	-	45
Fındık	Vakıyye	10	12	10	-	10	-	16	-	-	-	-	-	18
Limon suyu	Vakıyye	12	-	-	-	12	-	16	-	-	-	-	-	-
Leblebi	Vakıyye	4	4	5	-	4	-	10	7	8	7	10	-	6
Ceviz çiyesi	Vakıyye	-	-	-	-	10	-	16	-	-	-	20	-	16
Kuru üzüm	Vakıyye	5	9-8	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lob incir	Vakıyye	-	-	-	-	8	-	8-10	-	8	10	10	-	12
Kuru kayısı	Vakıyye	5	-	6	-	6	-	10-8	12	-	16-12	10	-	-

Malın Cinsi	Birimi	1040 1630-31 (akçe)	1041 1631-32 (akçe)	1054 1644-45 (akçe)	1055 1645 (akçe)	1056 1646 (akçe)	1071 1661 (akçe)	1072 1662 (akçe)	1078 1667 (akçe)	1079 1668 (akçe)	1081 1670 (akçe)	1083 1672 (akçe)	1084 1673 (akçe)	1085 1674 (akçe)
Erik kurusu	Vakıyye	4	5	-	-	4	-	8-7	-	-	-	8	-	-
Kişniş	Vakıyye	8	10	7	-	8	-	10	-	-	18	16	-	14
Armud	Vakıyye	3	6	-	-	-	-	6	6	3	4	-	-	-
Nohud	Vakıyye	2	-	3	-	2	6	8-7	5	4	5	6	4	4
Mercimek	Vakıyye	-	4	-	-	3	6	8	-	-	5	-	-	4
Pirinç	Vakıyye	-	5-7	7-6	-	1 kile/ 50-60	9	12	12	-	10	16-18	16	14
Bulgur	Vakıyye	3	4	3	-	2	10	10	4	-	5	7	-	5
Nişasta	Vakıyye	-	-	-	-	6	-	24	-	-	8	16	-	12
Tarhana	Vakıyye	4	4	-	-	2	-	10-8	-	-	-	-	-	-
Pekmez	Vakıyye	6	8-10	5-8	-	7	6	10-8	-	10	6-8	16	-	10
Ağda	Vakıyye	7	-	-	-	7	-	12	-	-	12-10	16-18	-	12
Tahin	Vakıyye	16	-	10-12	-	12	-	-	-	-	-	32	-	16-18
Asel (Bal)	Vakıyye	-	11-20	17-18	-	20-14	28-20	20	-	-	36-30	26	36-32	36-39-36
Baş	Adet	Ayakla 2	-	3	1-2	-	-	3-4	3-2	2	3	3-4-5	4-3-2	2
Ciğer	Adet	-	-	3	1-2	-	-	3-4	3-2	2	3	3-4-5	4-3	3
Peynir (yağlı)	Vakıyye	-	-	6	-	-	7-12	14-10	8	-	12	16	10	10
Bal mumu	Vakıyye	-	-	80	-	80	-	120	-	-	150	200	-	220
Yağ mumu	Dirhem	-	-	22/1	-	23/1	23/1	18/1	20/1	20/1	-	18-16-15/1	18-1	16/1
Bezir	Vakıyye	12	30	14	-	13	-	12	-	-	24	20-22-16	-	16-20
Tuz	Vakıyye	1,5v.1	1,5v.1	200d/12	-	2 vak/1	-	1	-	-	1	1	-	1
Soğan	Vakıyye	1,5v.1	-	1-3/1	-	-	-	2-3	1,5vak/1	1,5/1	1	3	1	2
Sarımsak	Vakıyye	-	-	6	-	-	-	8	-	8	8-10-8	-	-	12
Pancar	Vakıyye	-	-	-	-	-	-	-	0,5/1	0,5/1	1,5/1 3/1	-	500 d/1	500 d/1
Kına	Vakıyye	-	-	8	-	6	-	12	-	-	16	16	-	16
Kil	Vakıyye	-	-	1	-	1	500 d/1	1	-	-	3	2	-	2
Trablus sabunu	Vakıyye	-	30	-	-	-	28-32	32-30	-	-	46-40	48	-	48-46-31
Haleb sabunu	Vakıyye	-	28	18	-	18	26	30-28	-	-	42-38	44	-	44-42
İzmir sabunu	Vakıyye	-	-	-	-	-	24	-	-	-	30	40	-	40-38
Şehir keteni	Vakıyye	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-
Mısır keteni	Vakıyye	-	-	-	-	-	24	26	-	-	-	-	-	-
Ham pamuk	Vakıyye	-	-	32	26	-	72	66	-	-	-	-	-	-
Tulup penbesi (pamuğu)	Vakıyye	-	-	48	34	-	-	72-58	-	-	62	70	-	70-64-68
Kaftan pamuğu	Vakıyye	-	-	38	32	-	-	-	-	-	58-52	-	-	66-60-64
Al ipek	Dirhem	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	-	6
Acem ipeği	Dirhem	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	4
İpek	Dirhem	-	-	-	-	-	-	3	-	-	7	-	-	-
At nalı	-	-	-	-	-	-	28	28	-	-	200 d/38	-	-	40
Merkeb nalı	-	-	-	-	-	-	16	16	-	-	20	-	-	24
Katır nalı	-	-	-	-	-	-	20	28	-	-	38	-	-	40

Tablo 29/A: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Yabancı Emtia

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEM
1	Acemkâri	Kuşak	
		Şali kuşak	
		İhram	
		Minder	
		Şal	3
2	Adana	Kahve ibrik	
3	Ankara	Alaca	
		Başlık	
4	Antakya	Bez	7
		Yağlı bez	1
5	Bağdad	Bez	
		Bogasi	
66	Bilecik	Yasdık	
77	Bor	Alaca	2
		Bogasi	
		Yorgan yüzü	
88	Bosna	Kilit	
99	Bursa	Hasır	
		Beledi yasdık	
		Çarşaf	
		Heybe	
		Seccade	
		Sofra altı	
		Yorgan	
110	Ceneviz	Makat bıçağı	
111	Diyarbakır	Basma kuşak	
		Bez	
		Çit	2
112	Ermenek	Sarık	3
113	Farisî	Saat	4
114	Fransız	Çuka	3
115	Frenk	Hatayî	
		Kitap	
		Şeker	
116	Gördes	Seccade	

Tablo 29/B: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Yabancı Emtia

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
17	Halep	Alaca	18
		Alaca bez	
		Alaca çiçekli	
		Alaca entari	2
		Alaca zenne entari	
		Alaca şalvar	4
		Bogasi	
		Çalıklısı	
		Çemberi	3
		Çiçekli	
		Çit	
		Gezisi	2
		İplik	2
		Kolan	
		Kutni	7
		Kutni entari	
		Kuşağı	4
		Peştemâl	
		Şitarî	2
		Yasdık yüzü	
		Zincirli	
18	Hama	Alaca	
		Entarilik	
		Kuşak	16
		Kuşak kırmızı	7
		Kuşak yeşil	14
19	Hindistan	Ağlabanî?	
		Çitari	
		Destar	
		Yorgan ve yüzü	20
20	İngiltere	İngiliz bez	
		Billur	
		Hoşab kasesi	
		Saat	4
		Tabak	
		Tas	
		Filinta tüfenk	2
		Piştov	
21	İstanbul	Çenber	
		Çorap	
		Şitari	
		Tüfenk	5
22	İzmir	Esman?	
		Urgan	
23	Karahisar	Piştov	
24	Karapınar	Seccade	2

Tablo 29/C: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Yabancı Emtia

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
25	Kıbrıs	Gömlek bezi	18
		İhram	
		Kuşak	
		Makat	3
		Minder	
		Sedir minderi	
		Yasdık	8
		Yasdık yüzü	3
		Yorgan	3
		Yorgan ve döşek	
		Yorgan çarşafı	
26	Kırşehir	Kırşehir seccade	
27	Kütahya	Atariye takımı	
		Hoşab tası	
		İbrik	2
		Kâse	4
		Leğen	
		Sim-ser nargile	
		Tabak	2
28	Lâdik	Seccade	14
29	Lârende	Seccade	
30	Malatya	Bez	2
		Bogasi	
31	Manisa	Alaca	13
32	Maraş	Esb gömleği	
33	Mardin	Beyazı	2
		Bez	4
		Çarığı	2
34	Mısır	Hasır	
		Tüfenk	
35	Musul	Bez	6
		Bogasi	
		Çit	
		Destar	
		Parçası	
		Sarık	5
		Sarık küçük	3
36	Niğde	Bez	3
		Bogasi	
		Şehir çenberi	
37	Ordu	Bogasi kuşak entari	
		Bogasi entari	

Tablo 29/C: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Yabancı Emtia

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
38	Ruha	Bez	4
		Beyaz bez	
		Beyaz bogasi	
39	Sakız	Bilâkoza	
		Kaytâni	
		Keten	
		Kuşak	
40	Selanik	Ortası	2
41	Sivas	Pala	

Tablo 29/D: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Yabancı Emtia

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
42	Şam	Alaca	7
		Alaca sade	2
		Alaca entari	5
		Alaca şalvar	3
		Beyaz libade	2
		Bez	
		Destar	
		Kutni	5
		Kuşak	
		Peşkir	
		Sarık	
		Kılıç	4
43	Tire	Başlık	
		Bez	
44	Trablus	Kuşak	6
45	Türkmen	Kilim	
		Seccade	
46	Üsküdar	Çenber değirmi	
47	Yalvaç	İplik	
48	Yanbolu	Kebe	4
		Keçe	
49	Yemen	Kahve	2
50	Yeni dünya	Kahve	
51	Yörük	Boy abası	
	TOPLAM 51	156 kalem emtia	350 adet

55 çeşit mal, birden fazla (bunların toplamı 249'dur)
101 çeşit mal, bir tanedir (bunların toplamı 101'dir)
51 farklı yöreden gelmiştir.

Tablo 30/A: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Bazı Yabancı Emtianın Menşei

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
1	Alaca	Ankara	
		Bor	
		Halep	
		Hama	
		Manisa	
		Şam	
2	Bez	Antakya	
		Bağdat	
		Diyarbakır	
		Malatya	
		Mardin	
		Musul	
		Niğde	
		Ruha	
		Tire	
		İngiliz	
		Şam	
3	Bogasi	Bağdat	
		Bor	
		Halep	
		Malatya	
		Musul	
		Niğde	
		Ordu	
		Ruha	
4	Çarşaf	Bursa	
5	Çarık	Mardin	
6	Çenber	Halep	
		Niğde	
		Üsküdar	
		İstanbul	
7	Çıt-Çitari	Hindistan	
		Diyarbakır	
		Halep	
		Kıbrıs	
		Musul	
8	Çuka	Fransız	
9	Destar	Hindistan	
		Musul	
		Şam	
10	Entari	Şam	

Tablo 30/A: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Bazı Yabancı Emtianın Menşei

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
11	Gezi	İzmir	
		Halep	
12	Hasır	Bursa	
		Mısır	
13	İhram	Acem	
		Kıbrıs	
14	İplik	Halep	
		Yalvaç	
15	İbrik	Kütahya	
		Adana	

Tablo 30/B: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Bazı Yabancı Emtianın Menşei

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
16	Kahve	Yemen	
		Yeni dünya	
17	Kase	Kütahya	
		İngiliz	
18	Kebe	Yanbulu	
19	Kılıç	Şam	
20	Kutni	Halep	
		Şam	
21	Kuşak	Acem	
		Halep	
		Hama	
		Kıbrıs	
		Sakız	
		Trablus	
		Şam	
22	Makat	Kıbrıs	
23	Makat bıçağı	Ceneviz	
24	Minder	Acem	
		Kıbrıs	
25	Piştov	Karahisar	
		İngiliz	
26	Saat	Farisî	
		İngiliz	
27	Sarık	Ermenek	
		Musul	
		Şam	

Tablo 30/B: Terekelere Göre Konya'da Kullanılan Bazı Yabancı Emtianın Menşei

	EMTİANIN GELDİĞİ YER	EMTİANIN NİTELİĞİ	KAÇ KALEMİ
28	Seccade	Bursa	
		Gördes	
		Karapınar	
		Kırşehir	
		Ladik	
		Larende	
		Türkmen	
29	Şal	Acem	
30	Şalvar	Halep	
		Şam	
31	Şitari	Halep	
		İstanbul	
32	Tabak	İngiliz	
		Kütahya	
33	Tüfenk	İngiliz	
		İstanbul	
		Mısır	
34	Yastık	Bilecik	
		Bursa	
		Halep	
		Kıbrıs	
35	Yorgan	Bor	
		Bursa	
		Hindistan	
		Kıbrıs	

TOP. 35 (156 kalem mal arasından birden fazla olanların geldiği yerler.)

Tablo 31: Çeşitli Zamanlarda Narh Verilen Konya Harici Ürünleri

YAŞ-KURU SEBZE VE MEYVE TÜRÜ ÜRÜNLER	ÇEŞİTLİ GIDA TÜRÜ ÜRÜNLER	DİĞER İHTİYAÇ MADDELERİ
Dane zeytin	Asel (bal)	Penbe
Dane ceviz	Kayseri pastırması	Tire ipliği
Fındık	Karaman peyniri	Pamuk ipliği
Hindistan cevizi	Revgan-i zeyt (zeytin yağı)	Çuka
Badem içi	Haşhaş yağı	Tokat keçesi
Ceviz içi	Pirinç	Keten
İncir	Mercimek	Üstübeç
Kestane	Kahve	İbrişim
Aydın kestanesi	Toz şeker	Âlâ ibrişim
Bursa kestanesi	Çay şekeri	Tokat ibrişim
Keçi boynuzu	Elvan şekeri	Isparta ipliği
Yer elması	Kelle şekeri	Milaslı ipliği
Aladağ üzümü	Yayma şeker	İzmir sabunu
Mersin üzümü	Gül şekeri	Girit sabunu
Aydın kızıl üzümü	Kara biber	Yafa sabunu
Aladağ pekmezi	Karanfil	Trablus sabunu
Dışarıdan gelen pekmez	Darçın	Aydın sabunu
Havuç	Kakola	Antakya duhanı (tütün)
Lahana	Havlican	Bahçe duhanı (Adana)
Taze bamya	Zencebil	Ankara duhanı
Böğrülce (fasulye)	Tuz	Tarsus Duhanı
Pırasa		Aydın Duhanı
Patlıcan		Manisa duhanı
İri patlıcan		Bardak
Ufak patlıcan		Bal mumu
Frenk patlıcanı		Mektup kağıdı
Kavun		Pencere kağıdı
Karpuz		Battal kağıt
		Orta battal kağıt
		Neft yağı
		Bezir
		Hına (Kına)
		Edna Hına
28 Kalem	21 Kalem	24 Kalem

Tablo 32: Çeşitli Zamanlarda Narh Verilen Konya Emtiasının Listesi

Ekmek ve Hububat Türü Ürünler	Et ve Hayvan Ürünleri	Yaş-Kuru Sebze ve Meyve Türü Ürünler	Diğer İhtiyaç Maddeleri
Nân-1 Aziz (ekmek)	Lahm-ı ganem (koyun eti)	Koruk	Kaba helva
Nan-ı has (has ekmek)	Lahm-ı ma'z (keçi eti)	Taze üzüm	Tahanlı helva
Tennur ekmeği	Lahm-ı bakar (sığır eti)	Siyah üzüm	Tahan
Çörek ve lokum	Biryân eti (bonfile)	Kişniş (kuş üzümü)	Keten helva
Kerde simit	Biryân kebabı	Helvacı üzümü	Rengâmiz helva
Kâhi	Basdırma	Rezzaki üzüm	Sirke
Katmer	Koyun basdırması	Kırrızı üzüm	Mum yağı
Ufak börek	Sığır basdırması	Ağda pekmezi	Bargir yuları
Katık ekmek	Öküz basdırması	Kayısı	Merkeb yuları
Bayağı ekmek	Keçi basdırması	Kayısı kurusu	Kendir
Beksimet	Ciğer	Erik kurusu	Sade keçe
Fırancala	Kuyruk	Kara erik	Nakışlı keçe
Yağlı boğaça	İç yağı	Sarı erik	Kuru boya
Kuru boğaça	Yağlı süt	İğde	Kebir balta
İnce kadayıp	Yağsız süt	Elma	Bahçıvan beli
Kaba kadayıf	Yağlı peynir	Armut	Sac demiri
Dakik-i has (un)	Yağsız peynir	Turp	Ekseri (çivi)
Nişasta	Tulum peyniri	Şalgam	Esb (at) nalı
Hınta (buğday)	Deri peyniri	Pancar	Katır nalı
Âlâ hınta	Keş peyniri	Hıyar	Merkep nalı
Orta hınta	Revgan-ı sâde (sade yağ)	Kara kabak	Bargir nalı
Edna hınta	Revgan-ı şîr (kaymak)	Ispanak	Saya mıhı
Bulgur	Yumurta	Soğan	Anbar mıhı
Şair (arpa)		Gök soğan	Bakar (öküz) sabanı
Nohut		Sarımsak	Ziyade sagir nalça
Leblebi			Sagir nalça
Bir kavrulmuş leblebi			Edna nalça
İki kavrulmuş leblebi			Orta nalça
			Kebir nalça
			İbrik
			Kebir desti
			Sagir desti
			Orta desti
			Kömür
			Hatab (odun)
			Saman
28 Kalem	23 Kalem	25 Kalem	36 Kalem

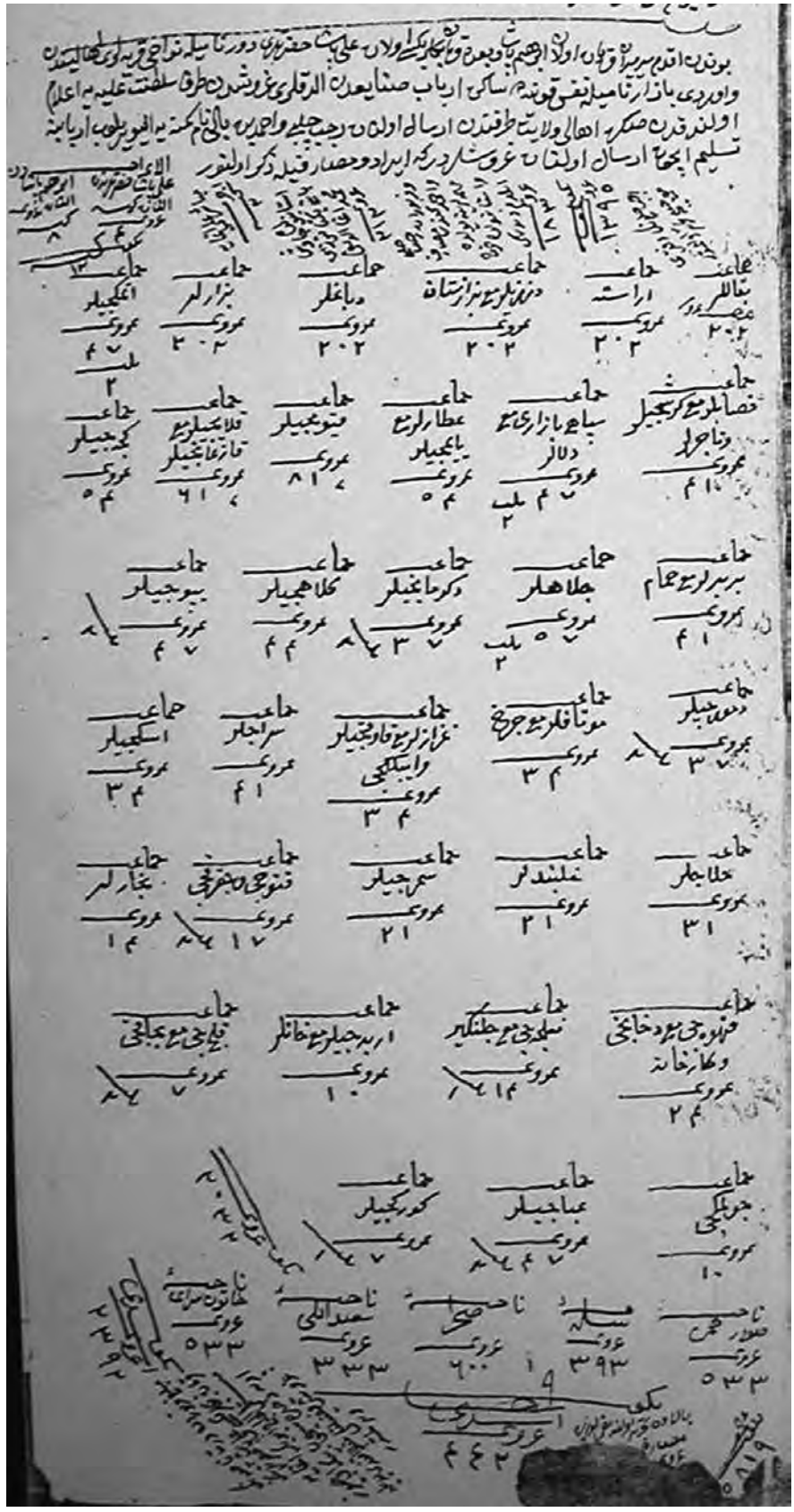
Tablo 33: Konya'daki Esnaftan Alınan Narh Ücretlerinin Listesi (1795-1858)
(Esnaf alfabetik olarak sıralandı) (Narhiyelerin büyüklüğüne göre sıralandı)

ESNAFLARIN İSİMLERİ	Narhiye Ücreti	
	Kuruş	Artış%
1. Aselciler	7	43
2. Bakkalan	80	
3. Basdırmacılar	15	33
4. Bezirciler	120	
5. Çömlekçiler	15	
6. Duhancılar	100	40
7. Habbazan	50	
8. Hallacan	20	
9. Helvacılar	130	
10. İplikciler	60	
11. Kadayıfcılar	24	
12. Kasaban	40	12.5
13. Kazazlar	10	
14. Kendirciler	15	33
15. Ketenciler	40	
16. Keten Halvacılar	12	
17. Kuru Boyacılar	16	-6
18. Kuru Boğaçacılar	16	12.5
19. Leblebiciler	60	-17
20. Mıhcılar	20	
21. Mutablar	20	
22. Nalbandlar	25	
23. Nalçacılar	8	250
24. Pirinçciler	65	
25. Pişmaniyeciler	12	
26. Sabuncular	45	
27. Sac Demircileri	13	
28. Sığır Kasabları	10	30
29. Tuzcular	10	
30. Yağcılar	20	
31. Zeytinciler	10	50

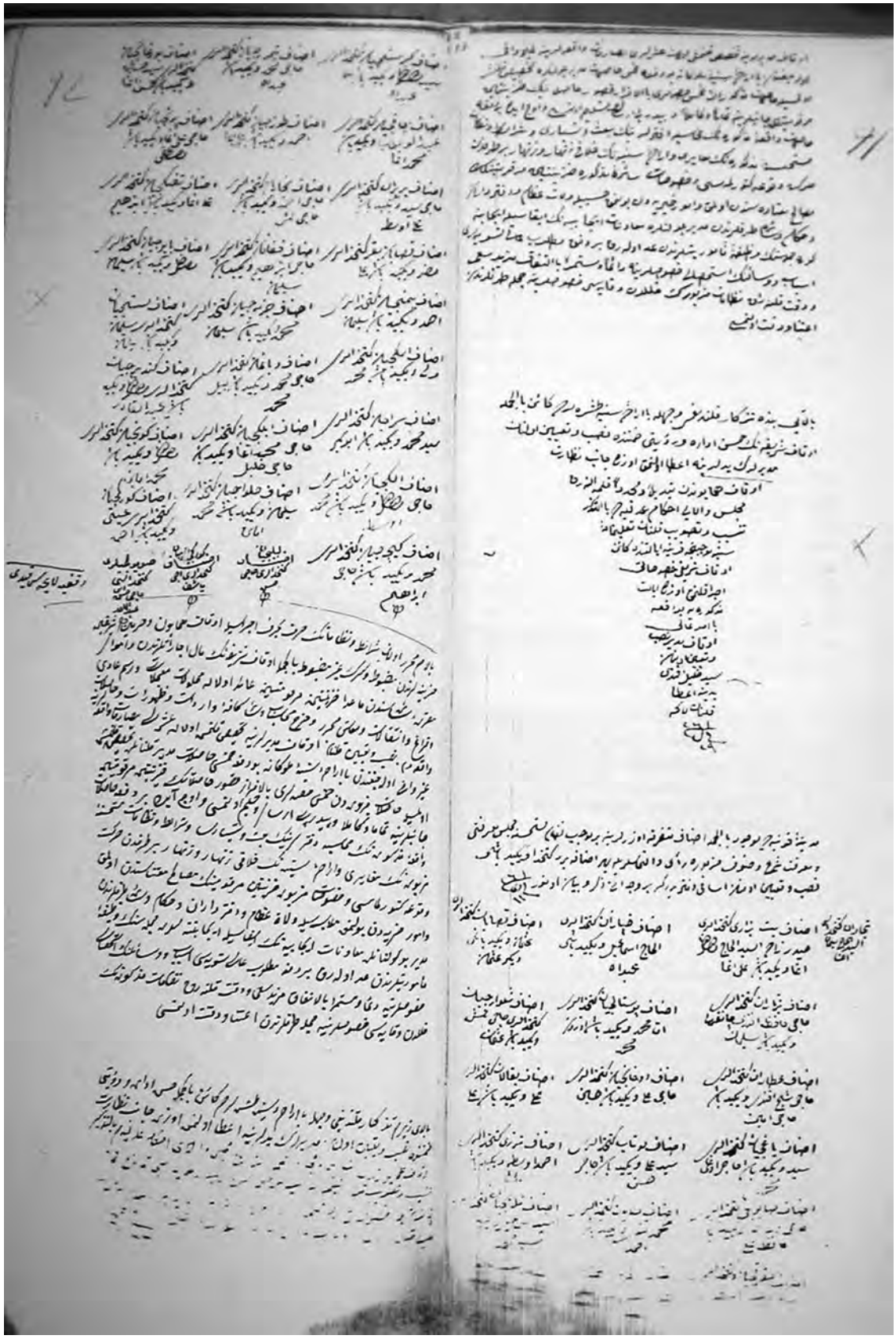
ESNAFLARIN İSİMLERİ	Narhiye Ücreti	
	Kuruş	Artış%
1. Aselciler	7	43
2. Nalçacılar	8	250
3. Kazazlar	10	
4. Sığır Kasabları	10	30
5. Tuzcular	10	
6. Zeytuncular	10	50
7. Keten Helvacılar	12	
8. Pişmaniyeciler	12	
9. Sac Demircileri	13	
10. Basdırmacılar	15	33
11. çömlekçiler	15	
12. Kendirciler	15	33
13. Kuru Boyacılar	16	-7
14. Kuru Boğaçacılar	16	12.5
15. Hallacan		20
16. Mıhcılar	20	
17. Mutablar	20	
18. Yağcılar	20	
19. Kadayıfcılar	24	
20. Nalbandlar	25	
21. kasaban	40	12.5
22. Ketenciler	40	
23. Sabuncular	45	
24. Habbazan	50	
25. İplikciler	60	
26. Leblebiciler	60	-17
27. Pirinçciler	65	
28. Bakkalan	80	
29. Duhancılar	100	40
30 Bezirciler	120	
31. Helvacılar	130	

Tablo 34: Konya Esnafının Tasnifi

İMALAT-SANAYİ ESNAFLARI	SATICI ESNAFLARI	EMEK-HİZMET ESNAFLARI
1. Babucyân	Aselciler	Berberân
2. Basdırmacılar	Attarân	Çıkrıkcıyân
3. Bezirciler	Bakkalân	Dellâlân
4. Bıçakcıyân	Bezzazân	Hallacan
5. Çizmeciyân	Duhancıyân	Suyolcuları
6. Çömlekçiler	Eskiciyân	
7. Debbağân	Esnaf-ı Bit Pazarı	
8. Elekciyân	İblikciyân	
9. Gönyücüyân	Kazazlar	
10. Habbazân	Kuru Boyacılar	
11. Haffafân	Pirinçyân	
12. Helvacıyân	Saatcıyân	
13. Kalaycıyan	Sabuncuyân	
14. Kasabân	Sac Demircileri	
15. Kasabân-ı Bakar	Tuzcuyân	
16. Keçeciyân	Tüccarân	
17. Kendirciyân	Tüfenkciyân	
18. Keresteciyân	Yağcıyân	
19. Keten Halvacılar	Yemeniciyân	
20. Ketenciler	Zeytuncular	
21. Kuru Boğaçacılar		
22. Kürkcüyân		
23. Kürkcüyân-ı Zımmi		
24. Leblebiciyân		
25. Mıhcılar		
26. Muytablar		
27. Nalbandân		
28. Nalçacıyân		
29. Neccarân		
30. Pişmaneciler		
31. Postalcıyân		
32. Sarracân		
33. Şalvarcıyân		
34. Temirciyân		
35. Terzi		
36. Yorgancıyân		
TOPLAM 36 Adet Esnaf	**20 Adet Esnaf**	**5 Adet Esnaf**
% 59,03	**% 32,78**	**% 8,19**
	TOPLAM 61 ESNAF GRUBU	

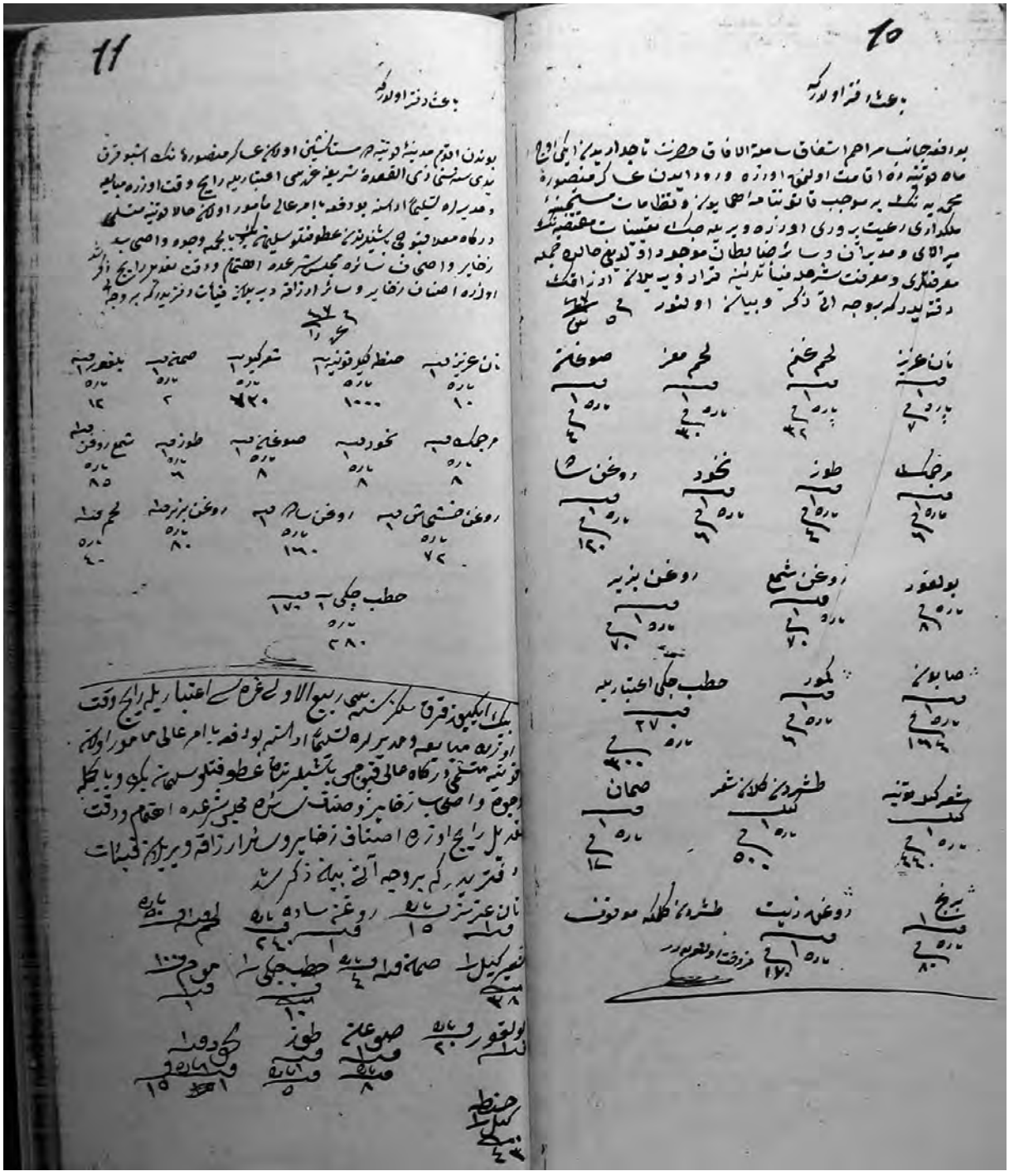
Belge 1: KŞS. 16/199-(Tarih 1672)

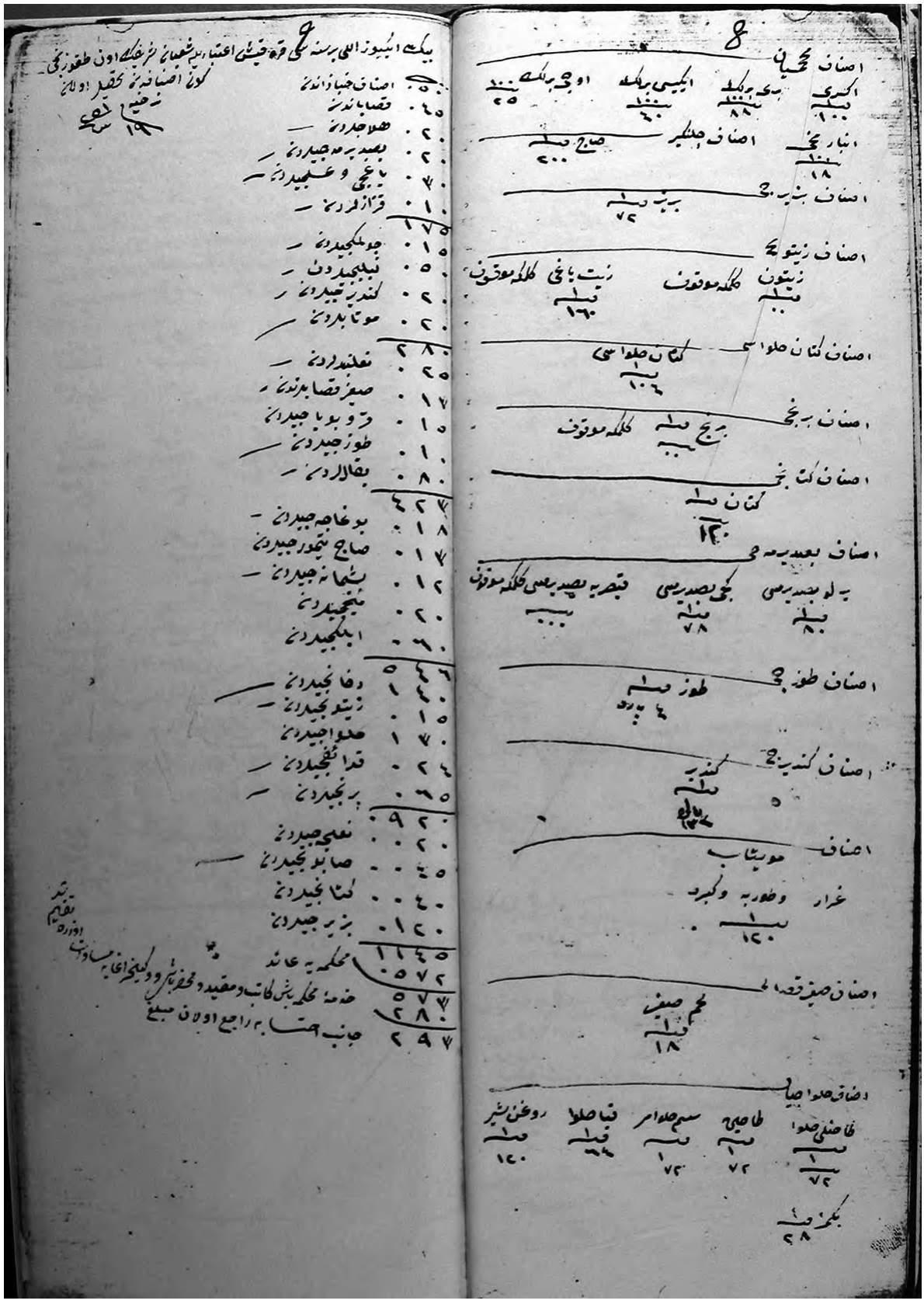
Belge 2: KŞS. 78/91-92 (Tarih 10 Aralık 1845)

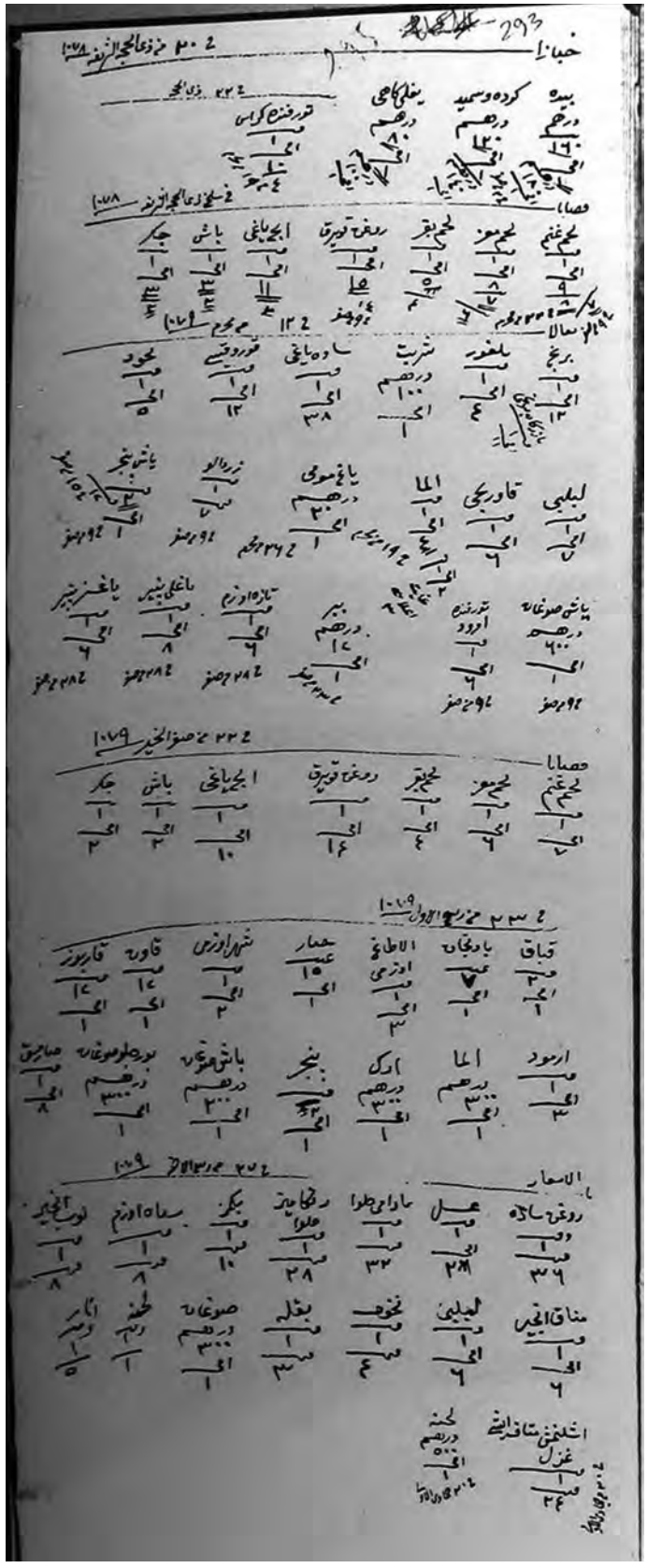
Belge 3: KŞS 4/70-71. (13 Aralık 1828)

Belge 4: KŞS 4/10-11.

Belge 5: KŞS 4/8-9 (10 Aralık 1835)

Belge 6: KŞS 17/293.

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KONYALI TÜCCARLARIN FAALİYETLERİ KAPSAMINDA İÇ TİCARETE KONU OLAN EMTİA

Rümeysa BİLGİLİ KARS*

ÖZET

Şehirlerin kurulup, gelişmesi ve varlıklarını sürdürmesi, fonksiyonlarına bağlıdır. Dolayısıyla şehirler, taşıdıkları özellikleri itibariyle çeşitlilik gösterirler. Konya, coğrafi konum itibariyle özel bir mevkide bulunması ve sahip olduğu ticarî mamul dolayısıyla ticarî antrepo vasfına sahip bir ticaret merkezi olarak dikkat çeker. Kentin bilhassa hayvancılığa ve mamul eşya üretimine yönelik ticarî niteliği önem arz eder. Ayrıca bünyesinde bulundurduğu İslamî şahsiyetlerin (Mevlana Celaleddin-i Rumî) türbeleri ve onların bina ettikleri kurumlarda yürüttükleri faaliyetlerle kutsal şehir statüsünü de kazanmıştır. Bu niteliği kentin sefer güzergâhında olmasında etkin bir uğrak yeri olmasına ve ekonomik anlamda gelişmişliğine de katkı sağlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada 18 yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun orta büyüklükteki bir kenti olan Konyalı tüccarların ticarî faaliyetlerinin kentin bölgelerarasındaki işlerliği ekseninde iç ticarete konu olan ürünleri ele alınmıştır. Adı geçen dönemde bu kentte hangi mallar üzerine endeksli bir iç ticarî ağın var olduğu kente ilişkin şer'iyye sicilleri ve kaynak eserlerdeki verilere bağlı olarak sorgulanmış ve gerekli incelemelerde bulunulmuştur.

*Dr. Öğr. Üy., Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Anahtar Kelimeler: İç Ticaret, Şehir, Tüccar, Ekonomi, Şer'iyye Sicili.

THE GOODS WHICH WERE THE SUBJECT OF THE DOMESTIC COMMERCE IN THE CONTENT OF MERCHANTS WHO WERE FROM KONYA IN THE FIRST HALF OF 18TH CENTURY

ABSTRACT

The cities setting up developing and existing based on their functions. That's why the cities have different specialities Konya attracks notice as a commercian center for it has got a private geograptical position and it is being a commercial storehouse with the products. The city is very important from the side of the production of manufactured goods and husbandry. On the other hand, it had got the holy city status thanks to the tombs of islamic characters such as Mevlana Celaleddin Rumî and their activities which werw done in the instutions built by them. This Quality of the city gave a huge economic contribution and made it a mostly visited place for being on the excursion route. So, this study dealth with the products about the domestic commerce on the line of the commercial activities of the merchants from Konya as a middle size city in the 18th century first half. In this term,it was examined that what kind of domestic commercial network took place, registries about the city according to the data in the context works.

Key Words: Domestic Trade, City, Merchant, Economy, Şer'iyye Registers.

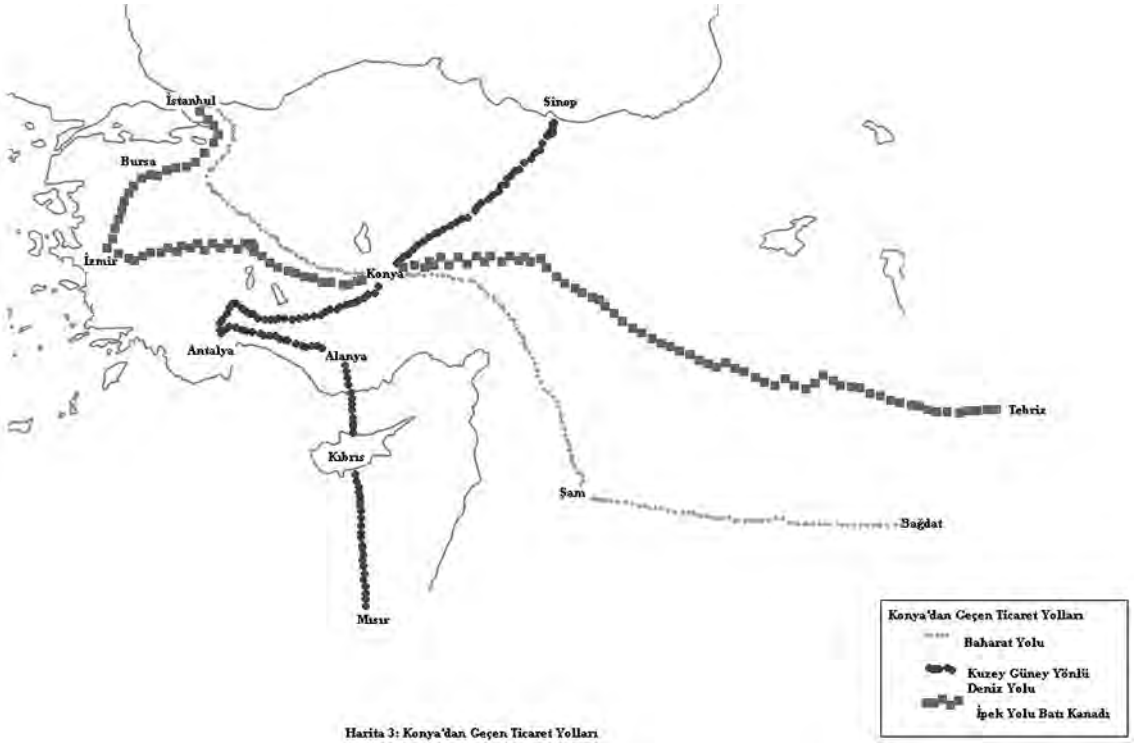
GİRİŞ

A.Konya'nın Genel Görünümü

Şehirlerin doğuşu ve gelişiminde coğrafî yapının önemli bir rolü vardır. Mekân şartlarının müsait olduğu stratejik noktalarda tarih boyunca şehirlerin doğuşuna tanık oluyoruz. Konya, Asya'nın batısında yer alan Anadolu yarımadasının orta güney kısmında bulunmaktadır. (Baykara, 1985,16) Çalışmamıza konu olan dönem kapsamında Konya, bir şehir merkezi olarak Osmanlı idaresinde önemini koruyacak ve bir kültür, ticaret ve sanayi şehri özelliğini muhafaza edecektir. Geniş ovalara sahip olmasıyla da tarım sektörünün gelişme kaydettiği bir bölge olarak görülecektir. (S. Öztürk, 1999, 94) Buna karşılık bölge, Osmanlı Devleti'nde *hayvancılık* bakımından eskiden beri önemli bir merkezdi. Çünkü bu bölge halkının bir kısmı ordunun ihtiyacı olan atları geniş bozkırlarda yetiştirmekteydi. (**KŞS**, nr. 54, s. 22, h. 58; H. 1151/ M. 1739) Ayrıca hayvancılığa bağlı olarak gelişen bir meslek kolu olan *debbağcılıkla* ilgili Evliya Çelebi, *debbağları Osmanlı ülkesindeki debbağların en ustasıdır. Meram dağında mavi renkli bir çiçek olur. Debbağlar onunla deriyi muamele edip gök, sarı, turunç, kırmızı sahtiyan yaparlar ki Arap ve Acem'de maruftur,* ifadelerine yer verir. (E.Çelebi,1314, 270a)

Alaaddin Tepesi üzerinde kurulup, yayılan Konya'nın mekânsal gelişmesinde surlar önemli bir yer tutmaktadır. Konya'nın ticarî mekânları da Alaaddin Tepesi Mevlana Türbesi dolaylarında bugünkü Bedesten çarşısı olarak bilinen mekânda yürütülmekteydi.

Bunun yanında bilindiği üzere Anadolu, tarihî yolların kavşak noktasında kurulmuş bir uygarlık merkezidir. Tarih boyunca önemli bir medeniyet merkezi olan Konya, dünyanın iki eski kıtası olarak kabul edilen Asya ve Avrupa'nın kesiştiği bir yer olan Anadolu'nun ortasında küçük ve büyük çaplı güney-kuzey ve doğu-batı eksenli tarihî geçiş yollarının merkezinde bulunmaktadır. Konya şehri, Avrupa'dan gelip, Asya'ya giden İpek Yolu üzerindeydi. Bu da Konya şehri gibi, Anadolu'daki diğer ticarî şehirleri de etkilemiştir. Konya, Tarihî İpek Yolu'nun batı kanadını oluşturan *Tebriz-İzmir-İstanbul* ve hakeza tarihî Baharat Yolu olan İstanbul-İzmir-Şam-Bağdat güzergâhının üze-

Harita 1: Konya'dan Geçen Ticaret Yolları (Çizen: Rümeysa Kars)

rinde bulunmaktadır. (İnalcık, 1969,46) Ayrıca kuzey-güney eksenli tarihî ticaret yolu Sinop'tan başlayarak buradan geçer ve güneyde, Akdeniz sahillerinde Antalya ve Alanya limanları ile Kıbrıs-Mısır ve batıdan Doğu Akdeniz'e gelen ticaret yollarına ulaşır. (O. Turan, 1993, 358- 363) Konya, Üsküdar'dan Şam'a kadar uzanan Anadolu'nun sağ kolu üzerinde bulunmaktadır. (Aykut, 1984, 198)

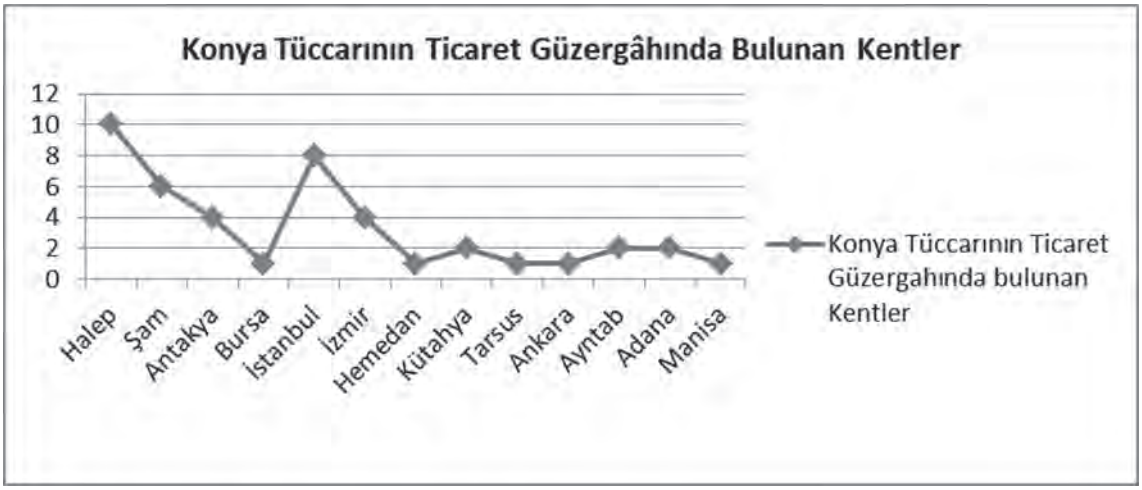
1.18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da İç Ticaret

Ticaret kavramı, dilimize Arapça'dan girmiş ve anlamı büyük ölçüde alışveriş olan bir sözcüktür. (TDK Sözlük, 1982, 348) Ticaretle uğraşan meslek erbabına ise *tüccar* denilmektedir. (Doğanay, 1995,515)

Buradan hareketle kazanç sağlamak amacıyla mal alıp satma faaliyetine ticaret denilmekte olduğunu; ticaretin aynı zamanda ticarî alışverişlerden sağlanan kâr anlamına geldiğini de söyleyebiliriz. Ekonomi literatüründe ticaret alanına ve sınırına göre temelde ikiye ayrılır. *Dış ticaret* yani uluslararası alanda yapılan ticaret ve *iç ticaret* yani ülke sınırları içinde yapılan ticaret. (Doğan, 2009,66) Konumuz dolayısıyla iç ticaret fonksiyonunun üç kentteki yansımalarını işlemeye çalışacağız.

Ticaret yolları üzerindeki Konya'ya Osmanlı ülkesinin hemen her yerinden ticaret maksadıyla gelip kalanların ve yine aynı gerekçeyle başka yerlere gidenlerin bulunduğuna dair çok sayıda sicil kaydı bulunmaktadır. İncelediğimiz dönemde *Konyalı tüccarlar* genellikle ihracatçı olmayıp yol şebekesinin içinde belli başlı ticaret merkezleri (İstanbul, Bursa, Antakya, İzmir, Halep, Şam) arasında sefer yaparak şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Aynı şekilde gerek Anadolu içinden ve gerekse Anadolu dışından çok sayıda tacir de kente ticaret yapma amacıyla gelmekteydi. Bunda kentin konumu ve transit ticarette edindiği payı önem arz etmekteydi. Nitekim İpek yolu güzergâhında oluşu

Grafik 1. Konya Tüccarı'nın Ticaret Güzergâhı (KŞS, 39-57 Numaralı Defterler)

tacirlerin kentte faaliyet yürütmesine ve bölgelerarası ticarî ürünün kentte mevcudiyetine de katkı sağlamaktaydı. Konya'ya *Kayseri, Halep, Antakya, İzmir, İran* tüccarının daha sıklıkla gelmekte olduğunu grafikteki verilerden elde ediyoruz. Ayrıca *Adana, Bursa, Diyarbakır, Urfa, Tokat, İstanbul, Ayntab, Kütahya, Manisa* tüccarının da kentte varlığına rastlıyoruz. Ayrıca kentte Fransız müste'men bir tüccar da bulunmaktaydı.

2. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da İç ticarete Konu Olan Emtia

Hayvancılık Konya için önem arz eden bir ekonomik uğraştır. Dolayısıyla da Konya'da çalışmamıza konu olan dönemde Türkmen aşiretler ekseriyetle hayvancılık alanında ticarî faaliyet yürütmekteydiler. Bunun yanında *İstanbul'un et ihtiyacının* temini için Rumeli'nden yapılan tedarik yetersiz kaldığı gerekçesiyle *Konya*'dan da *koyun ihracı* söz konusu olmuştur. Bu anlamda koyun tüccarına kolaylık sağlanması için müdahale edilmemesi gerektiği bir fermanla İstanbul kasapbaşısına bildirilmiştir. Konya tüccarlarına hitaben; Şehir, kasaba ve köylerde oturan fakir reayanın ve diğer ticaret erbabının konargöçer kabile ve aşiretlerin ellerinde olan koyunlarını satmak için *Asitane'ye geldiklerinde dilediği kimseye ağnam satıp kazanç sağlamalarına yardımcı olunup, Yalnız Rumeli'den gelen koyunlar İstanbul'a yetmediğinden Anadolu'dan daha çok koyun gelmesine ihtiyaç olduğu için Anadolu'dan koyun getirenlerden farklı bir şey istenilmeden, koyunlarını satıp gidenlerin tekrar İstanbul'a koyun getirmeleri için onlara yardımcı olunması* gerektiği hususunda uyarılar yapılmıştır. (**KŞS**, nr. 57, s. 84, h. 1; H. 1162/ M. 1750) Bu konuya ilişkin bir belge toptan satış yapan bir koyun tüccarı hakkındadır. Kasaplar esnafından kasapbaşı Muharrem Beşe ibn-i Memi ile yiğitbaşı Mehmet ibn-i Ali, *Konya* mahkemesinde Türkmen İsmail adındaki *koyun tüccarının* elindeki 440 koyunu yabancı tüccara her birini 20'şer kuruşa sattığından şikayetçi oldular. Türkmen İsmail ise yabancı tüccarın aldığı fiyat üzerinden kasaplar kabul ederlerse verebileceğini, noksana verdiğinde zarar edeceğini söyledi. Kasapların 20'şer kuruşa satın almayı kabul etmeleri üzerine kasapbaşı ile yiğitbaşının Türkmen İsmail'in yabancı tüccara koyunlarını satmasına mani olmamaları gerektiği bildirilmiştir. (**KŞS**, nr. 39, s. 24, h. 19; H. 1113/ M. 1701)

Hayvan ticaretine ilişkin ortaklaşa faaliyet yürüten Konya tüccarının ilgili bir sicil kaydında satış işlemi için Adana'ya gittiğini öğreniyoruz. *Konya*lı Halil ibn-i el-Hac Abdi, es-Seyyid İvaz ibn-i Mustafa ile bir sene önce *bargir(at)* ticaretinde ortak

olurlar. Halil, kendi malından 146 kuruş verecek ve İvaz, 20 at satın alacaktır. Bu atları *Adana*'da satıp elde edilen meblağdan hasıl olan faideden yarısı kendisinin diğer yarısı da İvaz'ın olacak şekilde bir paylaşım sözleşmesi yapmışlardır. Zarar etmeleri üzerine şirketi fesh ederek, hisselerini devralmışlardır. (**KŞS**, nr. 45, s. 82, h. 2; H. 1127/ M. 1715)

Araştırma konusu olan dönemde Konya'da deri ve dokuma sanayinin diğer sanat dalları içinde en gelişmişi olduğu söylenebilir. *Deri ve Mamul Meta Ticareti*, Konya'da hayvancılığa bağlı olarak yürütülen bir alanı teşkil etmekteydi. Hayvan ticareti yanında hayvancılığa ilişkin iş kollarından biri olan *debbağlık* ve buna bağlı olarak yürütülen *deri ticareti* de Konya'da sık rastlanılan bir iş koluydu. Evliya Çelebi, *Konya Debbağları mülk-i Osmaniye'deki debbağların en mahirleridir*, tespitinde bulunur. (E. Çelebi, 14a) *Kürk ticareti* olarak da varlığına belgelerde rastlanılmaktadır. Deriler, *debbağlar* tarafından; kılları ve tiftikleri de *muytablar ve keçeciler* tarafından kullanılmaktaydı. Konya'da iki tür kürk(deri) dikilip satılıyordu. Bunlardan *Türkmen kürkü* namıyla şöhret bulmuş olanını, Müslüman kürkçü esnafı, koyun derisinden yapıp satıyordu. Gayrimüslim kürkçü esnafı ise *sansar, tilki, kedi derisi* gibi kıymetli kürkleri yapıp satıyorlardı. (Oğuzoğlu,1980, 151)Daha önce de bahsettiğimiz gibi; deri terbiyesine *debağat (sepicilik);* bu işi yapan esnafa da *debbağ* denilirdi.(Kütükoğlu, 1994, 635; Bozkurt vd, 1991, 174) Konya sicillerinde deri tüccarlarının girişimlerine dair bazı bilgiler mevcuttur. Mesela, el-Hac Ali ibn-i Cafer, İstanbul'da Valide Hanı'nda kalıyor ve deri mamulü eşyaların ticaretini yapıyordu. (**KŞS**, nr. 47, s. 45, h. 2; H. 1128/ M. 1716) Deri çeşitleri içerisinde *esmanî* adı verilen bir deri revaç görmekteydi. Bu deri Konya'ya özgüydü. Bunun yanında keçi derisi de kalite bakımından esmanî derisi ile hemen hemen eşdeğer görülmekteydi. Bu deri çeşitlerinin İstanbul'da satıldığına dair bir sicil kaydı mevcuttur. Bu hususta satın alınan esmanî deriden hasıl olan borcun ödenmesi için keçi derileri takas gereci olarak kullanılmıştır. *Konya* Fakihdede Mahallesi'nden Mustafa Beşe ibn-i Süleyman ve Gurbicedid Mahalleli es-Seyyid Mustafa ibn-i el-Hac Mehmet, deri ticareti hususunda bir borç anlaşmazlığı yaşamışlardır. (**KŞS**, nr. 57, s. 48, h. 1; H. 1162/ M. 1750) Anadolu'daki uzun mesafe deri ticareti hakkında bilinenler şimdilik oldukça sınırlı olmakla birlikte Konya,Akşehir ve Seydişehir'de üretilen sahtiyan ve meşinin önemli bir miktarı İstanbul'a gönderiliyordu. (Faroqhı, 1994,208) Gerçekten de incelenen döneme ait veriler bu görüşü doğrular niteliktedir. Deriden mamul meta kapsamında değerlendirebileceğimiz *sahtiyan*, keçi derisinin işlenmiş halidir. Bu deri çeşidinin de ticareti yapılan bir ürün olduğunu saptayabilmekteyiz. Sahtiyanın, kolay şekil alabilen, yumuşak bir yapıya sahip olduğunu *mest* yapımında kullanılmasından anlıyoruz. Konya sakini Ahmet ibn-i Nasrullah ile İsmail ibn-i Mehmet bir şirket kurarak; 198,5 kuruş değerindeki 305 *sahtiyandan* 1400 *mest* dikip İstanbul'a götürüp satmışlardır. (**KŞS**, nr. 47, s. 65, h. 3; H. 1128/ M. 1716) İstanbul, Konyalı deri tüccarlarının pazar yeri konumunu bu dönemde korumaktaydı. Konyalı Ali ibn-i el-Hac İvaz ile es-Seyyid el-Hac İsmail ibn-i Mahmut da benzer bir biçimde 4000 çift *mest* dikip İstanbul'da satmışlardır. (**KŞS**, nr. 52, s. 15, h. 5; H. 1143/ M. 1730) Bir diğer kayıtta ise Cebeci Mehmet ibn-i İbrahim ile el-Hac İbrahim ibn-i Ahmet'in 2248 kuruş sermaye ortaya koyarak bir şirket-i *sınayi* kurmaları ve bu işletmede deri imal etmeleri mevzu edilmiştir. (**KŞS**, nr. 54, s. 56, h. 2; H. 1152/ M. 1739)

İstanbul deri ticareti açısından en önemli merkez durumundaydı. Merkezî yönetim bu nedenle Konya'da üretilen derilerin İstanbul dışındaki yerlere götürülüp satılmasına engel olmak için tedbirler alırdı. Mesela bir ferman suretinde, *Konya, Erzurum, Aydın, Bayburt, Tokat, Erzincan, Çorum, İznik, Amasya, Uşak, Gümüşhane, Adana, Kuşa-*

dası gibi yerlerde işlenen *sahtiyan, çarık, ayakkabı, mest ve gönü* tüccarın kendileri satmayıp şehir dışına nakl olunmasına da kat'i rıza göstermeyip derhal başkente gönderilmesi için bir emr-i şerif bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 52, s. 124, h. 3; H. 1142/ M. 1730) Başka bir alacak belgesi de *Konyalı* Hasan ibn-i Mustafa; Hüseyin ibn-i Ahmet'te *sahtiyan* kıymeti olan 1111 kuruş alacağını talep etmesine ilişkin bir kayıttır. (**KŞS**, nr. 53, s. 57, h. 2; H. 1149/ M.1737) *Konya*'da Mehmet ibn-i Ali'nin dükkanından bir miktar *sahtiyanın* çalınmasını konu edinen başka bir belge de mevcuttur. (**KŞS**, nr. 53, s. 83, h. 3; H. 1149/ M.1737)

Konya'da bir debbağa ait terekede de bu deri çeşidinin varlığına rastlıyoruz. Konya'da Hoca Habib Mahallesi'nden Debbağ el-Hac Mehmet vefat eder. Terekesinde; debbağhanede 750 kuruş değerinde 7 adet kireçlik 1 adet oda, debbağhanede 3000 kuruş değerinde 800 adet *sahtiyan*, 300 adet 1500 kuruş değerinde *esmanî sahtiyan* ile bazı kişilerdeki bu satıştan elde edilen nakit parasıyla beraber toplamda 14.360 kuruş bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 54, s. 75, h. 3; H. 1152/ M. 1739) *Kedi derisinin* satışı temeline dayalı bir mahkeme kaydına göre, *Konya'da Sudirhemi nahiyesinin Yağıkutlu karyesinden* Şaban ibn-i Kündek, bir süre önce Birmani Mahallesi'nden Kayser ibn-i Hatırbali adlı zımmi ile bu hususta bir anlaşmazlık yaşamıştır. İstanbul'da Valide Hanı'nda kaldığı esnada Konyalı tüccarın *bir deve yükü kedi derisi* kaybolmuş ve Şaban adlı şahıstan şüphelenilmiş, inceleme yapılması sonrasında bu eşya bulunmuş ve ilgili şahsa teslim edilmişti. (**KŞS**, nr. 51, s. 31, h. 1; H. 1140/ M. 1728)

Konyalı tüccar için önem arz eden bir diğer emtia çeşidi olan *Mazı*, yaprakları kaynatılarak yeşil renkte boya elde edilen bir bitkidir; pamuk ve yün boyanmasında kullanılır. (Develioğlu,456) Ticarete konu olması, Konya'da tekstil ve deri ticaretinin önemli olduğunun bir göstergesidir. Tüccarlar, *Konya'dan İstanbul'a* mazı da götürülüp satılıyordu. Bu hususta Konyalı el-Hac Musa ibn-i Ömer adlı şahsın İstanbul'da bulunduğu esnada vefat etmesi üzerine terekesinde 3 batman *mazı* ve 500 kuruş değerinde *esmanî sahtiyan* bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 42, s. 23, h. 15; H. 1117/ M. 1705) Sahtiyan ve mazı metaı yanında *meşin* tabirinden kastedilen koyun derilerinin çeşitli yollarla sepilenmesi sonucu elde edilen, doğal renkte ya da boyanmış, ince yumuşak bir deri çeşididir. (Develioğlu,2011, 780) Bir debbağa ait terekede yer alması bu işlemlerin debbağhanelerde yürütüldüğünü göstermektedir. *Konya* Kerimdede Mahallesi'nde sakin iken ölen Debbağ Mustafa ibn-i Mehmet'in terekesinde; 20 kuruş değerinde kantar, 610 kuruş değerinde debbağhanede 1 oda ve 2 kireçlik, 178 adet *sahtiyan*, 70 adet *meşin* toplamda 970 kuruş, 100 kuruş değerinde 3 batman *mazı*, 150 kuruş değerinde yapağı kıl ve tecemmülatı ve bunların satışından elde edilen nakit parasıyla da beraber toplamda 6300 kuruş hesaplanmıştır. (**KŞS**, nr. 54, s. 75, h. 3; H. 1152/ M. 1739) *Sahtiyan*, bir deri çeşididir. *Tiftik*, bir keçi türünün kıllarıdır, *muytab* eşyası bu kılların dokunmasından oluşur, *bal mumu*, kasaplıkta hayvanın iç yağından üretilen bir hammaddedir. Dolayısıyla da bu ürünler dericilikle ilgili olarak Konya'da üretilmiş ve Konyalı tüccarlar vasıtasıyla ticareti gerçekleştirilmiştir. Deri dışında başka emtianın da ticareti yapılırdı. Bunlar arasında *kahve, çivid, kalay ticareti* dikkat çekicidir. Tüccarın İzmir'den temin ettiği *kahve*, muhtemelen ihraç yoluyla kente gelmekteydi ve yerli tüccarlar vasıtasıyla ülke içerisine dağıtımı yapılmaktaydı. *Kalay* ise kentte ticarete konu olan başka bir üründü. Bunun yanında çivid adı verilen madde, yapay yollarla elde edilen, mavi renkli olan ve boyacılıkta kullanılan bir bitki idi. *Konyalı* Mehmet ibn-i Ali ve Mustafa ibn-i Ahmet adlı şahıslar ortaklaşa ticarî faaliyet yürütmekteydiler. İzmir'e de *sahtiyan, tiftik, bal mumu ve muytab* eşyası götürüp satıyor; oradan Konya'ya dönerken *kahve*, çivid *(boya) ile*

kalay getiriyorlardı. (**KŞS**, nr. 42, s. 23, h. 17; H. 1117/ M. 1705)

Kalay ve muytab eşyasının yanında sabun satışı da Konya tüccarının faaliyetleri arasında yer almaktadır. Sabun ticaretinde uzmanlaşmış kentlerden Ayntab, bu hususta Konya tüccarının faaliyet yürüttüğü merkezler arasında yer almıştır. İzmir-Ayntab güzergâhında bu konuya ilişkin bir ticarî faaliyet yürütülmekteydi. Konyalı Ahmet ibn-i Mehmet; Konya'da İbad Efendi Hanı'nda sakin Mustafa ibn-i Mehmet adlı şahsa İzmir ve *Ayntab* dolaylarından getirdiği *kalay ve sabun* yanında *muytab* eşyası(kıldan dokunan eşya) satışı gerçekleştirmiştir. (**KŞS**, nr. 53, s. 44, h. 4; H. 1149/ M. 1737) *Kumaş metası* üzerine ticarî faaliyet yürüten Konyalı bir tüccara ilişkin belgede; es-Seyyid Musa'nın emaneten bıraktığı dükkanındaki eşyalarından bez ve kumaştan mamul eşya satıcısı ve aynı zamanda bir kumaş tüccarı olduğunu anlıyoruz. Konyalı es-Seyyid Musa ibn-i es-Seyyid Ali, yine Konyalı Ayşe binti Mustafa'dan emanet bıraktığı eşyaların zayi olduğu gerekçesiyle şikayetçi olmuştur. Emanet bıraktığı eşyalar arasında yüklü miktardaki *bez, kaftan, alaca, serpuş, yağlık, hatayi entari, peşkir, uçkur, çember, işleme kese* ve 13 kuruş nakit parası bulunmaktaydı. (**KŞS**, nr. 57, s. 62, h. 4; H. 1162/ M. 1750) Bu belgede *alaca* adı verilen ürün, el tezgâhlarında dokunan renkli pamuklu bir tür bez idi. (Develioğlu,125) Muhtemelen Konya dolaylarındaki köylerde dokunup pazarlanması gerçekleştiriliyordu. Başka bir belgede yer alan ürünlerden *kumaş tüccarı* olduğunu belirlediğimiz zımmi bir tüccar, İstanbul-Manisa güzergâhından getirdiği ürünleri, *Konya*'da satma maksadıyla Alacahan'da bulunmaktaydı.

Aslen Konya'da Çamardı kazasına tabi Dönekle köyünden olup Konya'da Alacahan'da sakin iken ölen Borluoğlu Aniştaş adlı tüccarın terekesinde; yüklü bir miktarda *Kırmızı entari harcı*, Üsküdarkarî çenber *değirmi*, *Manisa alacası*, *yemeni*, *at koşum takımı*, *bir miktar enfiye* bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 57, s. 76, h. 9; H. 1162/ M. 1750) Kazzazlık, ipek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel olarak bilinen ipeğin satışını gerçekleştiren meslek erbabını ifade eder. *Konya-Bursa-İstanbul* üçgeninde ortaklık esasına göre yürütülen bir ticarî faaliyette bu ürün karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta önem kazanmış bir Anadolu kenti olan *Bursa*'da ticaret maksadıyla Konya tüccarını görmek mümkündü. İstanbul'un da yine pazar ihtiyacına cevap verdiğini saptıyoruz. Konyalı olup Bursa'da iken ölen es-Seyyid el-Hac İbrahim ibn-i es-Seyyid Hüseyin, el-Hac Ebubekir ve Mehmet Çelebi ile kazzazlık sanatında 2500 kuruş sermaye ile ortak olmuşlardır. Bu meblağın 1864 kuruşuna İbrahim, ipek alıp satışı için İstanbul'a gittiğinde 1230 kuruşluk ipek satmış ve Bursa'da iken ölmüştür. Sattığı ipekten elde ettiği meblağ terekesinden alınarak ortaklar arasında paylaşılmıştır. (**KŞS**, nr. 57, s. 104, h. 1; H. 1162/ M. 1750) Bursa'da ipek ticareti gerçekleştiren başka bir Konyalı tüccarın varlığına ilişkin bir belge de bulunmaktadır.*Konyalı* olup, *Bursa*'da ticaret maksadıyla bulunduğu esnada ölen Molla Abdullah ibn-i Mehmet Efendi'nin terekesindeki 1600 kuruş nakit, 500 kuruş değerinde *kazzaz* eşyası ölen şahsın varislerine teslim edilmiştir. (**KŞS,** nr. 47, s. 47, h. 1; H. 1128/ M. 1716)

Kumaş ticareti, Konya tüccarının yürüttüğü faaliyetler arasında yer almaktadır. Bir tür yün kumaş çeşidi olan çuhanın ticareti de Konya'da yapılmaktadır. (Develioğlu, 179) Konya'da sakin Musa ibn-i Veli, İbad Efendi Hanı'nda sakin Osman ibn-i Mehmet'e 3 zira' çuha satmıştır. Bu şahıs 180 kuruşluk borcunu ödememiştir. Musa'nın talebi doğrultusunda Osman'ın bu borcu ödemesi gerektiği kendisine bildirmiştir. (**KŞS**, nr. 53, s. 59, h. 3; H. 1149/ M. 1737)Kumaş ticaretinin yapıldığının göstergesi olan başka bir belgede; rehin eşya bırakılarak satışı yapılan mamullere baktığımızda *gül-*

güni kutnu, İstanbul hatayisi, siyah bogasi, çuha serpuş isimlerine rastlıyoruz. Bogasi ve çuhanın ne anlam ifade ettiğine değinmiştik. Diğer kumaş türleri arasında yer alan *kutnu*, pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş türüdür. (Develioğlu, 789) Ayntab'da da ticarete konu olan emtia arasında yer almaktadır. Başka bir kumaş cinsi olarak da *Hatayi* kumaş, Hoten ve Hıta olarak da adlandırılan Doğu Türkistan'ın Hıta bölgesinde dokunan veya Hıta'dan gelen ipekli kumaş anlamına gelmektedir. (Develioğlu, 1078) İstanbulla özdeşleşmesi ise bu kumaşın pazarlandığı yer olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu ürünlerin *Konya*'ya erişimi için *Ayntab-İstanbul* arasında bir ticarî ağın varlığına işaret edilmektedir. Konya'da Mihmandar Mahallesi sakini Hacı Mehmet ibn-i Abdullah; Fatma ibn-i Mevlüt ile aralarında bir alışveriş gerçekleştirirler. (**KŞS**, nr. 53, s. 129, h. 3; H. 1149/ M. 1737) *Bez ticareti*, Karaman/Larende dolaylarında yürütülmekteydi. Karaman Vilayeti'nde kaba ve ince pamuklu satışı üzerinden alınan damga vergisi mevcuttu. (Faroqhı, 1994, 166) Bu durum, Karaman'ın aynı zamanda dokumacılıkta da uzmanlaştığını kavramamızı kolaylaştırmaktadır. Larendeli el-Hac Abdülkerim ibn-i el-Hac Mehmet, Ali Çelebi ibn-i Mirza ile ortak olarak bezzazlık ticareti için şirket kurmuş ve daha sonra anlaşamadıkları için ayrılmaları üzerine birbirlerinde alacaklarının kalmadığını beyan etmişlerdi. (**KŞS**, nr. 51, s. 61, h. 1; H. 1140/ M. 1728) Kumaş boyası satışı üzerine de faaliyet yürüten Konyalı bir tüccarın İstanbul'da bulunması Konya'nın ticarî niteliğe haiz emtialara ilişkin bilgi edinmemize kolaylık sağlamaktadır. *Konya*lı iken İstanbul'da Valide Hanı'nda ticaret maksadıyla sakin olduğu esnada ölen Molla Abdulkadir'in terekesinde; bir miktar *kumaş boyası*, 1600 kuruşluk nakit bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 55, s. 21, h. 3; H. 1153/ M. 1741) Bir miras kaydında *Konyalı* iken Halep'te bulunduğu esnada vefat eden el-Hac Süleyman ibn-i el-Hac Durmuş, *Halep'te* bogasi ticareti amacıyla bulunmaktaydı. (**KŞS**, nr. 48, s. 148, h. 1; H. 1130/ M. 1718)

Konya tüccarı açısından *Halep eşyası* özel bir öneme sahipti. Mahkeme kayıtlarında buna dair veriler mevcuttur. Mesela iki Konyalı tüccar arasındaki ticarî alışverişin konusu 183,5 kuruşluk Halep eşyası idi. (**KŞS**, nr. 54, s. 96, h. 2; H. 1151/ M. 1739) *Halep metaı* denilen ticarî mamuller kapsamına nelerin girdiğini tam olarak bilemiyoruz. *Konyalı* Bezircizâde Mehmet Çelebi ibn-i el-Hac Ömer, kardeşi el-Hac İbrahim ile *Halep metaı ticaretinde ortaklık* kurmuşlardır. Bu ortaklığı mahkemede tescil ettiklerini öğreniyoruz. (**KŞS**, nr. 53, s. 178, h. 3; H. 1149/ M. 1737) Bunun yanında başka bir sicil kaydında Halep'e özgü ticarî ürünlerin içeriğine dair bilgi ediniyoruz.

Konya'da Burdabaşı Mahallesi'nden olup *Halep*'te sakin iken vefat eden Abdullah ibn-i Ali'nin 300 kuruş değerindeki *Halebî bogasi, sarık* ve 400 kuruşluk nakitten oluşan mirası varislerine teslim edilmiştir. (**KŞS**, nr. 50, s. 193, h. 1; H. 1138/ M. 1726) Halep eşyası, Konya'da rağbet gören bir mahiyet arz etmekteydi ve devlet görevlileri de bu hususta ticarî faaliyette etkindiler. *Konyalı* Kadızade Abdullah Efendi, *Ruha (Urfa) kadısı* iken vefat etmiştir. Ali ibn-i Veli adlı şahıs Abdullah Efendi'nin davadan 1,5 sene önce kendisinden *Halep eşyası* satın aldığını, 440 kuruş borcu olduğunu belirterek bu meblağı terekesinden temin etmiştir. (**KŞS**, nr. 54, s. 29, h. 1; H. 1151/ M. 1739) *Halep - Akşehir - Konya - Bozkır - Tarsus* arasında yürütülen ticarî faaliyetin konusu *Halepkari iplik* satışıdır.*Konya* Akşehir'den olup Bozkır'da sakin iken ticaret amacıyla Tarsus'a gidip Tarsus'ta ölen Agop, kardeşi Ağya ile ortaklaşa yürüttükleri ticari faaliyette Agop'un ölümü üzerine varisi olarak terekesini teslim almıştır. (**KŞS**, nr. 54, s. 144, h. 3, H. 1152/ M. 1739) Halep'ten getirilen eşyanın Konya'da satışının gerçekleştirilmesine yönelik bir belgede ticarete konu olan eşyanın gümrük bede-

linin ödenmemesi durumunda bir ferman yollanmıştır. Buna göre, *kente getirilen ürünün Konya ve kazalarında tüccar, çerçi, rençber eliyle satılabileceği başka diyara götürülmemesi kaydıyla bu ürünlerden gümrük talep edilmeyeceği belirtilmiş olup bu doğrultuda tüccara kolaylık sağlanacağı dile getirilmiştir.* Bizzat vurgulanan *Acem, Hindistan, Bağdat, Mısır* dolaylarından meta alınıp Konya'da satılmaması, *Halebî bogasi* türü eşyanın Konya esnafınca bedesten ve dükkanlarında satışına izin verilmesi üzerinde durulmuştur. Gümrük kapsamına dahil edilen bu civardan getirilen meta İstanbul'a satış için nakledildiğinde gümrüğe tabi tutulacaktı. *Acem, Mısır, Basra, Musul, Diyarbekir, Erzurum* metaı da bu kapsama dahil edilmişti. (**KŞS**, nr. 39, s. 49, h. 1; H. 1113/ M. 1701) Yani diyebiliriz ki *Halep bogasisi yani astarlık pamuklu bez, sarık* gibi kaba eşya denen maldan gümrük alınmazdı. Kervan ve taşımacılıkla ilgili kayıtlar bize Halep'ten ticarî ürün naklinin yapılıyor olduğuna dair bilgi vermektedir. Konya'dan el-Hac Şaban ibn-i Veli ve kardeşi Ahmet, Halep'te *kumaş ticareti* maksadıyla bulunmaktaydılar. *Halep'te Harem köyünden mükarî* el-Hac Murat ibn-i el-Hac Kasım; Konya'dan el-Hac Şaban ibn-i Veli ve kardeşi Ahmet ile Halep'te iken Konya'ya gelince her kantarını 9 kuruş üzerinden verme şartıyla anlaşmışlardır.7 kantar yükü el-Hac Murat'ın davarlarına yükleyip Konya'ya geldiklerinde her kantar için 8,5 kuruş *1 bütün ve 1 yarım sarık vermiş* ve bu suretle mükarî ile aralarında anlaştıklarını belirtmişlerdir. (**KŞS,** nr. 39, s. 100, h. 3; H. 1113/ M. 1701)Hac güzergâhında faaliyet yürüten bir tüccara ilişkin bilgi edindiğimiz bir belgede; *Konya*lı olup *Hac dönüşü esnasında Şam'da* vefat eden el-Hac Mehmet ibn-i el-Hac Ahmet'in ölmeden önce vasi tayin ettiği el-Hac Mustafa'nın, ölen şahsın, Şam'dan hasıl ettiği mallarını ve *1278 kuruşluk nakiti* Beytü'l-mal emininden teslim alıp varislerine vermesinden bahsedilmektedir. (**KŞS**, nr. 51, s. 130, h. 2; H. 1140/ M. 1728)

Bir kumaş satıcısıyla yapılan alışveriş sürecini ihtiva eden ilgili diğer bir sicil kaydında yer alan bilgiler, satışı gerçekleştirilen eşyanın çeşitliliğindeki fazlalığı ortaya koymaktadır. Bogasi, dülbend, asdar gibi türevler yanında *Adana* bezinin de bulunması dikkat çekicidir. Yine satışı gerçekleştirilen kumaşlardan *Bogasi* asdarlık kumaş niteliğinde pamuktan dokunan bir kumaş çeşidiydi. (Develioğlu, 457) *Kırmızı ve kebabi* şeklinde farklı renklerde olması aynı zamanda boyalı bir kumaş çeşidi olduğunu da göstermektedir. *Atlas* ise ince ipekten sık dokunmuş düz renkli, sert ve parlak, altın ve gümüş tellerle işlenmiş kumaş cinsidir. (Develioğlu, 209) *Arakiye* ise yün veya tiftikten dövülerek yapılmış ince keçe kumaştır. (Develioğlu, 198) *Darayi*, İran menşeli gümüş ve altın sırma tellerle dokunmuş bir cins ipekli *kumaştı*. (Develioğlu, 406) Dolayısıyla Konya'ya İran dolaylarından da değerli kumaşlar getirilip satışı yapılmaktaydı. Konya'da kaba kumaş dokumacılığı da önemli bir sektördü. Bu nedenle *sarık, kavuk* gibi ürünlerin imal edilip satışının gerçekleştirilmesi de söz konusu idi. *Konya* sakini Tekyeli İbrahim Çelebi ibn-i Abdülkerim; Mustafa Bey ibn-i İlyas ile rengi ve cinsi malum eşyayı şahitler huzurunda aralarında hesap eylemişlerdir. Eşya bedeli toplamda 120 esedî kuruş olup; gerçekleşen bu alışverişte İbrahim Çelebi'den *Adana bezi, atlas, asdar, sarık, dülbend, kavuk, yorgan, döşek, bogasi, beledi yastık, arakiye, darayi, kırmızı bogasi, kebabi bogasi ve pirinç, sade yağ, asel(bal), tuz* alınmış ve 20 kuruş borç kalmıştır. Borcun teslimi ile taraflar arasında bir alacak kalmamıştır. (**KŞS**, nr. 39, s. 2, h. 2; H. 1113/ M. 1701) *Konya* yakınındaki çevrenin hububat ihtiyacını karşıladığına dair bilgi edindiğimiz Konyalı Hacı Ahmet ibn-i Osman adındaki bir tüccarın tereke kaydında; satışını gerçekleştirdiği *hububattan* hasıl olan meblağ ile toplamda nakit parası da dahil 2560 kuruş bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 45, s. 75, h. 4; H. 1126/ M. 1715) Kentin hububat ihtiyacının taşradan temin edilmesi konusunu daha önce vurgulamıştık.

Hububat üretimi ve bu ürünlerin pazarlanması konusunda ortak faaliyet yürütülmesini konu edinen bir belgede; *Konya* sakini iken ölen Köstekçioğulları denilen Mustafa ve İbrahim ibn-i Mehmet adlı kardeşler hububat üzerine ortaklık kurmuşlardır. Ürettikleri ürünü satıp hasıl olan miktarı aralarında paylaşacaklarına dair ortaklık sözleşmesi yapmışlardır. 52 keyl buğdaydan,18 katar saman, 2 çift öküz, 70 kuruş nakiti aralarında paylaşmışlar ve ortaklığa son vermişlerdir. (**KŞS**, nr. 57, s. 55, h. 1; H. 1162/ M. 1750) Hububat satışını konu edinen ve bu hususta ortak faaliyet yürüten şahıslara ilişkin başka bir belgede ise bahsi geçen *Konevî buğday* tabiri Konya'nın tahıl üretimi konusunda etkin bir yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Konyalı Alemdar el-Hac Abdurrahman ibn-i Mehmet; Mustafa ibn-i Hüseyin ile iki sene önce *36 keyl Konevî buğday, 20 keyl arpa, 10 keyl fiğ, 20 araba saman* satın alınıp buğday pazarında satılması hususunda şirket üzere satış gerçekleştirme kararı almışlardır. Alemdar'dan satışa ilişkin bedel talep edildiğinde vermek istememiştir. Bu hususta şahsın uyarılması gerekli görülmüştür (**KŞS**, nr. 57, s. 70, h. 3; H. 1162/ M. 1750)

Bir diğer emtia ise *safrandır.* Bu ürünle alakalı yalnız bir kayıt mevcuttur. *Safran/Zağferân* sarı, anlamındadır. Bir baharat çeşidi olarak bilhassa sağlık alanında kullanılan bir bitkidir. Kurutulup toz haline getirilerek kullanımı yaygındır. Bir zamanlar Bizanslılarca İzmir'de yetiştirilen zâğferân, Osmanlı döneminde ise başta *Safranbolu* olmak üzere İstanbul, İzmir, Tokat, Adana ve Urfa'da yetiştirilmiştir. (Ceylan, 2005,3- 4) Karaman ahalisinden olan şahıslar, ortaklaşa zağferan ticareti gerçekleştirmekteydiler. *Larendeli* olup *Konya'da* Hasan Efendi Hanı'nda sakin el-Hac İsmail ibn-i el-Hac Hüseyin, Süleyman Çelebi ibn-i el-Hac Abdullah ile ortak olup, 120 vukiyye miktarında zağferan satın almışlar ve bu ürünü satıp elde edilen ücreti aralarında paylaşırken bir anlaşmazlık yaşamışlardır. (**KŞS**, nr. 50, s. 103, h. 1; H. 1138/ M. 1726) *Enfiye ticaretine* dair kayıtlar da mevcuttur. Buna göre Kütahya dolaylarından şehre getirilen 3 yük enfiye, tüccar ile hancı arasında anlaşmazlığa sebep olmuştur. *Konya* Valide Hanı'nda kalırken Kütahyalı Yozefi'nin handa sakin Anaştaş adlı zımmiye teslimi için hancı Hacı Mustafa'ya emaneten verdiği 3 yük *enfiyyesi (enfiye,keyif* için buruna çekilen tütün tozudur.)(Develioğlu,254) hakkında bir anlaşmazlık yaşamışlardır. (**KŞS**, nr. 41, s. 78, h. 6; H. 1116/ M. 1704)

Yine bir tereke kaydından Konya tüccarının *tütün ticareti* yaptığını da anlıyoruz. İsmail ibn-i Ömer'in terekesinde 4,5 yük tütün bulunmaktaydı. Konyalı İsmail ibn-i Ömer, ticaret amacıyla *Bursa'*da bulunduğu esnada vefat etmiştir. Tütün ticaretinde Veli adlı şahısla ortaklık kurmuşlardır. Terekesinde 4,5 yük duhanı bulunmaktaydı. (**KŞS**, nr. 48, s. 18, h. 2; H. 1130/ M. 1718) Geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm bölgelerinin eşzamanlı olarak tütünle tanışması beklenemezdi, ancak literatürdeki yaygın bilgi Osmanlı'da tütün tarımının ilk olarak *Yenice ve İskeçe* taraflarında yapıldığıdır. 1687'de Sultan II. Süleyman'ın fermanıyla Makedonya'da *Yenice, Kırcaali, Drama ve Serez ile Suriye, Lazkiye* bölgesinde *tütün* tarımı başlamıştır. Konu ile ilgili yapılan son araştırmalardan birinde tütün tarımının 1598'den daha erken bir dönemde Batı Anadolu'da yapıldığı öne sürülmektedir. (F. Yılmaz, 2005, 34-35) Zaman zaman tüketilmesi yasaklanmış olsa da Osmanlı topraklarında üretimi ve satışı gerçekleştirilmiştir. İlgili bir belgeden Cafer ve Molla Ahmet'in *duhan ticaretinde* ortak olduklarını öğreniyoruz. *Antakya ve Konya* arasında gerçekleşen bu ticarî ağın ortaklar arası ortaklık şartı ihlalinden kaynaklanan bir anlaşmazlıkla gündeme gelmişti. Molla Ahmet, burada ilaveten kâr elde etme amacıyla duhan satışı gerçekleştirmiş olmalıdır. Konyalı Cafer ibn-i Ali, Ali ibn-i Abdullah; Salih ibn-i Abdi ile tütün ticareti konusunda bir anlaşmazlık

yaşamışlardır. Cafer ve Molla Ahmet *duhan ticaretinde* ortaklardır. Cafer, *Antakya*'da sakin Molla Ahmet'e malından emanet olarak verdiği duhanı şehir dışında satmasını istememesine rağmen Molla Ahmet, gereksiz yere duhanın 120 batmanını Ali ve Salih Bey'e satmıştır. Bu satıştan hasıl olan meblağı da kendisine vermediğini belirterek sorgulanılması istenilmiştir. (**KŞS**, nr. 57, s. 60, h. 1; H. 1162/ M. 1750)

Hac yolu güzergâhında Şam dolaylarında *deve, kilim, keçe, sakız, karanfil* üzerine ticarî faaliyet yürütülmekteydi. Konyalı el-Hac Ahmet ibn-i Hekim Osman; el-Hac Abdurrahman ile ticaret ortaklarıdır. *Kilim, keçe, sakız, karanfil* ve kalan miktara da 1 deve sürüsü alıp Şam-ı şerif'e götürüp satışını gerçekleştirmektedirler. Zarar edilmesi durumunda bu meta üzerine yürütülen ortaklık faaliyeti son bulmuştur. (**KŞS**, nr. 57, s. 114, h. 3; H. 1162/ M. 1750)

İslamiyet eskiden Araplarda yaygın olan köleliğin kaynağını savaş esirlerine inhisar ederek tedricen kaldırılması metodunu kabul etmiştir. *Konya'daki köle ve cariyelerin* esas kaynağını da savaşlarda elde edilen esirler teşkil ediyordu. Köle ve cariyeler umumiyetle *Rus, Acem, Çerkez, Gürcü, Rum, Macar, Ulah* asıllıydı. Ev köleliği çalışma konumuz olan dönemde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Konya'da köle ve cariyelerin büyük çoğunluğunu Müslüman köleler oluşturmaktaydı. Cariye fiyatları Konya'da 100-333 kuruş; kölelerinki 71-110 kuruş arasında değişmekteydi.Konya'da gerçekleşen köle satışı ile ilgili bir kayıtta, *Beyşehir bazarından* bir kölenin alındığına dair veri bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 47, s. 45, h. 9; H. 1128/ M. 1716) Bunun yanında Konya'da hususi bir *köle pazarı* bulunmuyordu. Ancak belgede Beyşehir bazarından bir kölenin satın alınması buranın köle pazarı olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bu konudaki alım-satım işlerinin değişik malların satıldığı bilinen *Sipahi Pazarı'nda* yapılabileceği ihtimali mevcuttur. (Oğuzoğlu, 98) Bir köle ticaretine örnek teşkil eden belgeden anlıyoruz ki, Hemedan'da ticarî faaliyet yürüten Mehmet Beşe beraberindeki 5 adet kölesini İsmail'e tesliminden dolayı bir sorun yaşamıştır. İsmail adındaki şahıs, muhtemelen bir kervanla Konya'ya dönüş gerçekleştirmektedir. Emanete verdiği cariye sayısı aklımıza Mehmet Beşe'nin *köle ticaretiyle* uğraşıyor olabileceği ihtimalini getirmektedir. (**KŞS**, nr. 51, s. 24, h. 2; H. 1140/ M. 1728) Belgelerde yer alan şahısların esirci taifesinden kimseler olduklarına dair ifadeler köle ticaretinin Konya'da belirli kimseler tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır. Rus asıllı köle satışının gerçekleştiğine dair bir kayıtta; *Konya* ahalisinden Hüsn-ü Beşe ibn-i Cafer, *Rus asıllı Şahin ibn-i Abdullah* isimli gulamını *Ilgın* kazasından Veli ibn-i Mustafa'ya Konya'da Alacahan'da 100 kuruşa satmıştır. (**KŞS**, nr. 39, s. 78, 1; H. 1112/ M. 1700) Başka bir belgede de zenci asıllı bir kölenin satışı gerçekleşmiştir. *Konyalı* Ahmet ibn-i Halil, Zincirlikuyu Mahallesi'nden Fındıkzâde es-Seyyid Mehmet Efendi'ye *zenci asıllı kölesini* 4 yıl önce Alacahan'da 59 kuruşa satmıştır. Ölümü üzerine bu satıştan kaynaklanan borcunun terekesinden ödenmesi kararlaştırılmıştır. (**KŞS**, nr. 51, s. 238, h. 1; H. 1140/ M. 1728) *Larende* sakini olup *Konya*'da sakin *esirci taifesinden* es-Seyyid İbrahim ibn-i Ahmet, Artin veled-i Kirkor'a bir *memlükeyi* 125 kuruşa satılmıştır. (**KŞS**, nr. 50, s. 201, h. 3; H. 1138/ M. 1726)

Konya'da *demircilik sanatı da* oldukça faaldi. Bu durum *tüfenk ve kılıç sanayisinin* ve buna bağlı olarak kurşun ve saçmanın iç piyasada satışının da gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca kurşunun üretim ve satışı belirlenen imalathaneler dışında yasaktı. Devletin vergi gelirine zarar verilmesine müsaade edilmemesi amacıyla böyle bir önlem alınmış olunmalıdır. İlgili bir hükümde Konya'da saçma imalatının her yerde yapılmaması ile ilgili ferman, bazı tüccarların izinsiz olarak *saçma* imal edip şehir dışında satmamaları, be-

lirlenen yerler dışında üretim yapılmasının yasak olduğu, aykırı davranılırsa devletin vergi kaybının yaşayacağı belirtilerek bu hususta aykırı iş yapanlar uyarılmaktaydı. (**KŞS**, nr. 56, s. 130, h. 4; H. 1155/ M. 1743) Bu konudaki üretim denetimine önem veriliyor olmalıydı ki, sık sık kente ilişkin fermanlar gönderilmiştir. Ayrıca bu hususta birtakım yolsuzlukların da mevcudiyetine rastlıyoruz. *Konya*'da *kurşun üretimini* yapan Ali Beşe adlı kişinin izinsiz üretim yapmaması gerektiği ve eğer kaçak üretim yaparsa kurşun üretim fabrikasının kapatılacağı uyarısı yapılmıştır. (**KŞS**, nr. 56, s. 130, h. 7; H. 1155/ M. 1743) *Tüfek* satışına dair bir kayıt, bu satışın *Konya-İzmir* arasında gerçekleştiğini göstermektedir. Konyalı Müslüman ve zımmi tüfek üreticilerinin ortak olduklarını öğreniyoruz. Konyalı el-Hac Ahmet, Karatekili, Andon veled-i Papas Yoseb adlı zımmi ile Konya'da üretip İzmir'de tüfek satışını gerçekleştirdiği esnada Andon'un, Yordan veled-i Kiryoka adlı zımminin sipariş ettiği *tüfengi* Konya'dan getirirken içerisinden bir miktarını alıp, satışını gerçekleştirerek hakkı olan meblağı kendisine vermemesi nedeniyle bir anlaşmazlık yaşamışlardır. (**KŞS**, nr. 42, s. 67, h. 7; H. 1117/ M. 1705) Konya'da *güherçilenin* de önemli bir hammadde olarak üretildiğini ve başkente gönderildiğini saptamaktayız. Siyah barutun üç unsurundan en önemlisini teşkil eden ve büyük bir kısmını oluşturan ayrıca dumansız barutlarda da kullanılan ve külçe halinde madeni bir maddeden oluşan *güherçile* eskiden barut yapımında kullanılmıştır. (Keskin ve Hülagü, 2007,185) *Konya*'da, ilk güherçile (baruthane) imalathanesinin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, XV. yüzyıldan itibaren Konya çevresinde güherçile imal edildiği bilinmektedir. Varlığına bir mevkii adı olarak rastladığımız bir belgede; Konya'da *güherçile* öyüğü mevzisindeki boyalığın 120 kuruşa satışı söz konusudur. (**KŞS**, nr. 57, s. 93, h. 1; H. 1162/ M.1750)

Sicil kayıtlarından Konya baruthanesinden İstanbul›a güherçile sevki yapıldığını öğrendiğimiz gibi, *Konya civarında, Ilgın ve Karaman, ilçeleri köylerinde de*, güherçile karhandesi/karhanesi bulunduğu, bunların mültezimler aracılığıyla toplanarak, İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. (Önder: 363; **KŞS**, nr. 57, s. 67, h. 9; H. 1162/ M. 1750) Osmanlı merkezi idaresi için bakır ibrik yapma ve onarma işiyle uğraşan ibrikçiler vardı. İbriklere barutun üretim sürecinde kullanılan güherçile konurdu. (Faroqhı, 1994, 223) Bu ibrikler ise Sille'den temin edilmekteydi. İzmir'in yabancı tüccarın istikamet merkezi olduğu ve bu kent vesilesiyle ticarî ürünleri kendi ülkelerine aktarmakta olduklarını biliyoruz. Bu doğrultuda yasak çıkarılması tartım ve vergilendirme işleminden kaçan tüccarın faaliyetini engelleme amacına hizmet etmektedir. Konya ve Kütahya bu ürünün imali ve pazarlanması hususunda da gelişmişti. Güherçilenin kefere tüccarına satışının yasaklanması hakkındaki bir ferman, *Asitane'nin baruthanesi için belirli mahallerde güherçile tabh edenler kefereye füruht* için bu ürünü kaçırmaya, hükmü gereğince *Kütahya ve Konya Eyaletleri'ndeki* şahısların bu emri çiğnemeleri; ürettikleri güherçileyi kantardan kaçırıp İzmir'e götürüp kefereye satmaları halinde bu üretimden men olunmaları hakkındadır. (**KŞS**, nr. 53, s. 277, h. 1; H. 1149/ M. 1737) Ticarî yasak kapsamında ele alınan başka bir ürün de *bezir yağı*'dır. Şehrin bezir ihtiyacı *Hatunsaray ve Detse* gibi yakın köylerde istihsal edilen *keten tohumu ile zeğrekten(keten tohumundan elde edilen yağ)* karşılanıyordu. Konya'nın ihtiyacı karşılanmadan bu mahsulün dışarıya götürülüp satılması yasaktı. (**KŞS**, nr. 54, s. 45, h. 8; H. 1151/ M. 1739) Bezir yağı, şehrin içinde değişik yerlerdeki bezirhanelerde üretiliyordu. Bu yasak öncelikle kentin iaşesinin temininin sağlanması açısından alınan bir önlem olarak değerlendirilmelidir.

Bulgu-Tartışma-Sonuç

Osmanlı Devleti'nde şehirsel yerleşimlerin kendi tüketimleri için tarımsal olmayan üretim örgütleri vardı. Bu örgütler sadece şehre değil, şehrin merkezlik ettiği bölgeye de hizmet ediyorlardı. Şehirlerin bazısı da hizmeti bölge dışına taşan yoğun üretim ile ülke ekonomisine önemli katkıda bulunabilecek tarzda bir sanat dalında ihtisaslaşmışlardı. Aynı zamanda şehirlerin kendilerine has bu özellikleri; bünyesindeki halkın ihtiyacının karşılanmasıyla da paraleldi. Tarihî süreçte farklı bölgelerde yaşayan insanlar daima birbirlerine muhtaç olmuşlar, toplumlar birbirleriyle yaptıkları alışveriş, bir diğer ifadeyle ticaret sayesinde bu ihtiyaçlarını karşılayabilmişlerdir. Osmanlı devrinde tüccarlar, ülkelerarası ve bölgelerarası ticaretle uğraşan büyük iş adamını ifade ediyordu. Sanayileşme öncesi toplumlarda teknik nedenler ile kitle ulaşımı imkansız veya zor olduğundan taşıma masrafları yüksek olmakta, bu nedenle uzun mesafeli ticaret daha çok lüks mallara/değerli mallara dayanmakta idi. Bölgelerarası ticarette ise ulaşım nispeten daha ucuza mal olduğundan lüks mallar haricinde alt ve orta sınıfa hitap eden malların ticareti daha da önem kazanmakta idi. Dolayısıyla Osmanlı topraklarında bir ülkenin sınırları içinde yapılan alışveriş ağı olarak bilinen *iç ticaret* oldukça gelişmişti. Doğudan batıya, kuzeyden güneye karşılıklı birçok mal akışı oluyordu. Bu mal akışını ekseriyetle yerli tüccarlar gerçekleştiriyordu. Dış ve transit ticarette yerli tüccar yanında yabancı tüccarlar da etkindi. Konyalı tüccarların ticarî faaliyetlerinin yürütüldüğü bir kent olması yanında; Konya'ya Anadolu'nun bir çok ticaret kentinden tüccarın ticaret maksadıyla geldiği ve faaliyet yürüttüğü aşikârdır. Çoğu ürünün uğrak yeri olmasında ise konumunun önemli bir payı olmalıdır. Hac yolu güzergâhında yer alması sayesinde Halep-Şam metası Konya üzerinden İzmir'e kadar uzanmaktaydı. Yine benzer şekilde İran üzerinden bilhassa Ermeni tacirler vasıtasıyla çoğu ürün kent üzerinden İstanbul'a kadar ulaştırılmaktaydı. Ayrıca doğudan batıya, kuzeyden güneye bir çok ürünün Konya vasıtasıyla kentler arasında dolaşımı mümkün olabilmekteydi. Bilhassa deri ticareti,kumaş ticareti kentin ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Konya Şer'iye Sicilleri, 39- 40- 41- 42- 43- 44- 45- 46- 47- 48- 49- 50- 51- 52- 53- 54- 55- 56- 57 nolu defterler

AYKUT Nezihi 1984,IV.Murat'ın Revan Seferi Menzilnâmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,S.34,İstanbul:183-246)

BAYKARA Tuncer 1985, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

BOZKURT N, Baktır M, Tekin Z. *1994, Deri, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul:174-178)*

CEYLAN Ömür 2005,Taşranın Altın Çiçeği Safran, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II*, (İstanbul:1-13)

Evliya Çelebi 1314, *Seyahatname-II*,(İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul)

DEVELİOĞLU Ferit 2011, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Aydın Kitabevi,Ankara)

DOĞAN İ.Banu 2009, *Tarih Öncesinde Ticaret ve Değiş Tokuş*, (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul)

DOĞANAY Hayati 1995, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, 2.Baskı, (Öz Eğitim Yayınları, İstanbul)

FAROQHI Suraiya 1994, *Osmanlılarda Kentler ve Kentliler*, 2.Baskı, çev.N.Kalaycıoğlu,(Tarih Vakfı Yurt Yayınları,İstanbul)

İNALCIK Halil 1969, Capital Formation in the Ottoman Empire,*The journal of Economic History*/29, (İstanbul:97-140)

KÜTÜKOĞLU Mübühat S. 1994, Osmanlı İktisadi Yapısı, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi-I,edit.E.İhsanoğlu,(IRCICA Yayınları (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi,İstanbul)

OĞUZOĞLU Yusuf 1980, 17.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, DTCF Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

ÖZTÜRK Said 1988, Osmanlı Döneminde Konya Ekonomisine Dair Tespitler, *Osmanlı Döneminde Konya*, edit. Y. Küçükdağ, (Konya: 93-110)

TDK Sözlük 1982, (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara)

TURAN Osman 1993, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (Boğaziçi Yayınları, İstanbul)

YILMAZ Fatih Hasan 2012, *16.Yüzyıl Osmanlı Ekonomisinde Piyasa'nın Karşıtı Pazar*, (Ötüken Yayınları, İstanbul)

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA KONYA'YA GELEN TÜCCARLARIN TİCARÎ FAALİYETLERİ

Rümeysa BİLGİLİ KARS*

ÖZET

Konya, Osmanlı devrinde onyedinci yüzyıl sonrasında çok geniş çevrenin ihtiyacını karşılayan bir sanayi üretim merkezi ve pazar şehri olmuştur. Kent, ticaret yolları güzergâhında, Anadolu'nun elverişli iklim koşullarına sahip bir mevkide yer almaktaydı. Konya, her yönden gelen yolların geçtiği transit merkezi idi. Osmanlılar zamanında sağ kol güzergâhında, İstanbul'dan başlayarak Anadolu ve kutsal topraklara doğru devam eden bir hat üzerinde yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin haberleşme, ticaret, askerî sefer, hac seferi, devlet memurlarının görev yerlerine salimen ulaşmaları amacıyla belli güzergâhlar üzerinde *menziller ve konaklama tesisleri* bina ettikleri bilinir. Bunlardan en önemlileri, yukarıda sözünü ettiğimiz büyük şehirler ve ülkelerarası ticaret yollarına açılmakta ve muhtemelen şehir içindeki yol sisteminin bağlantılı bulunduğu kapılar da bu güzergâha dayanmakta idi.Gelen konukların faaliyet yürütmesine yönelik ticarî alt yapı da buralarda tesis edilmişti.Güvenli bölgeler de olan bu kesimler tüccarların konup göçmelerine olanak sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Pazar, Ticaret, Transit Ticaret, Menzil

*Dr. Öğr. Üy., Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

THE ACTIVITIES OF THE MERCHANTS WHO COME TO THE KONYA IN THE FIRST HALF OF 18TH CENTURY

ABSTRACT

Konya, became an industry production center and a market city which meets the needs of a large region after 17th century in otoman period. The city took part in a place that had convenient climate conditions in Anatolia on the trade routes. Konya was a transit center which had a lot of ways coming from all of the directions. In Ottoman's period,on the right route, Konya took place on all of the routes that started from İstanbul to the Anatolia and the holy land. It is known that ottomans built accomodation places and destrinctions fort he aim of communication,commerce,military expedition,pilgrim's journey and arriying of the officers to their working places in a secure way one of the most important of these, the gates that opened to the big cities and international commerce routes that we have mentioned recently,and probably the gates related with the way system in the city center based on this route. The commercial substructure was built her efor the visitors doing their activities. These places which are secure made the merchants rest and go on their routes.

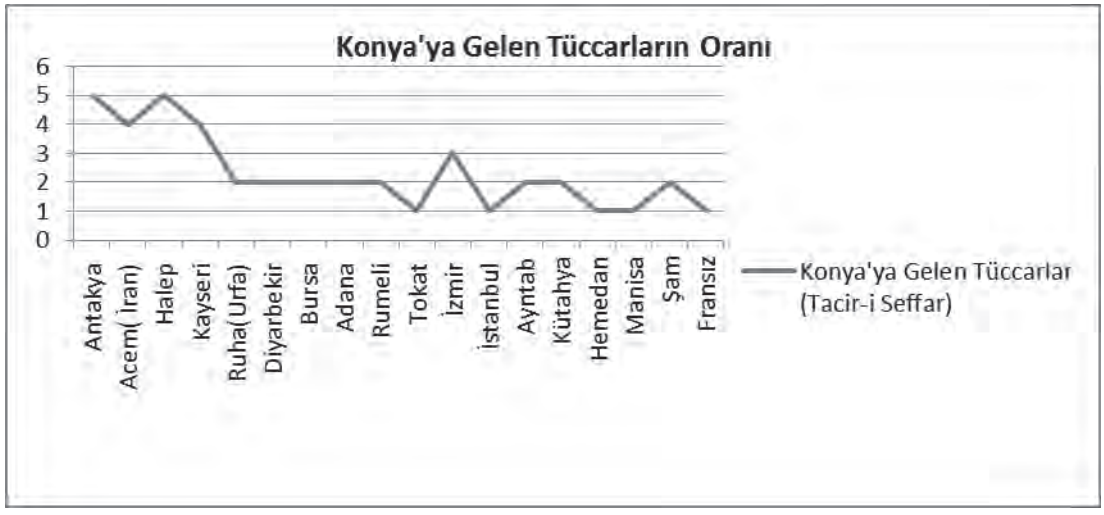
Key Words: Market, Trade, Transit Trade, The Range

GİRİŞ

Ticarî faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı bir coğrafyada var olan Konya, tüccarların ulaşımını sağlama açısından önem arz eden bir konuma sahip bulunmaktaydı. İstanbul'dan güneydeki Osmanlı topraklarına giden yol üzerinde oluşu şehrin gelişmesini de olumlu yönde etkilemiştir. Konya, Anadolu'nun hemen merkezinde ve anayol üzerinde bulunduğundan birçok Osmanlı padişahı seferlere giderken buradan geçmiştir. (Baykara, 2002, 186- 187) Onsekizinci yüzyılın ilk yarısında Konya, Anadolu'nun büyük sayılabilecek şehirleri arasında yer almaktaydı.

1. Konya'ya Gelen Tüccarlar ve Faaliyetleri

Konya'nın ticarî niteliği konumu ve konuklarının çeşitli ticarî metalarını kentte pazarlamaları dolayısıyla önem kazanmıştır. Konya'ya gelen tüccar kesimine bir grafik üzerinde baktığımızda *Halep*'in ilk sırada yer aldığını görmekteyiz. Bunun yanında *Antakya ve İran*, *İzmir* de diğer kentlere nazaran daha sık uğrayan tüccarlar arasında yer almaktadır.

Grafik 2. Konya'ya Gelen Tüccar Sayısının Oranı (KŞS, 39-57 Numaralı Defterler)

Konya'ya gerek Anadolu'dan ve gerekse Anadolu dışından gelen tüccar kesiminin güzergâhına ve Konya'da yürüttükleri ticarî faaliyetlere bakıldığında;

Halepli Tüccarlar ve Faaliyetleri: Konya'da bir handa ölen Halepli bir tüccarın kumaş cinsi emtiaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aslen *Halepli* olup Konya'da bir handa iken ölen Arap Hacı Ömer'in vefatı üzerine handa bulunan eşyasının tesbiti ve Beytü'l-mal Emini aracılığıyla varislerine teslim edilmesi için bir tereke tutanağı oluşturulmuştur. 5 kuruşluk han kirası, 429 kuruş çeşitli kimselerde bulunan borcu dışında yüklü miktarda *Halebkarî iplik, bogasi ve Ermenek sarığı* gibi eşyalarında yer aldığı terekesinde toplam 1255 kuruş bulunmaktadır. (**KŞS**, nr. 54, s. 35, h. 2; H. 1151/ M. 1739)

Bir diğer belgede, Halep tüccarının *Konya'*da bulunduğu esnada yürüttüğü ticarî faaliyet esnasında yaşanılan bir borçlanma ilişkisine dair veriler mevcuttur. Ancak borçlanmanın ne üzerine olduğunu belirleyemiyoruz.

Halep tüccarından Arap Ömer, Konya'da bulunduğu esnada es-Seyyid Mehmet ibn-i Şaban'ın kendisine 130 kuruş borcun ödenmesine ilişkin bir anlaşmazlık yaşanmıştır. (**KŞS**, nr. 40, s. 26, h. 1; H. 1114/ M. 1702) Halep tüccarı, tıpkı Konya gibi imparatorluğun diğer önemli merkezlerinde de ticaret yapmaktaydı. Ancak bu güzergâhlara erişebilmek için Konya'ya uğramak durumundaydı. *Halepli tacir* el-Hac Mahmut Ağa, *Galata*'da ikamet edip, *Konya'*da Halebî bogasi alışverişinde bulunmaktaydı. (**KŞS**, nr. 47, s. 166, h. 3; H. 1128/ M. 1716)

Konuya ilişkin diğer bir belgeden Halep tüccarının Konya'ya kafile halinde geldiğini öğreniyoruz. *Halep tüccarının Konya'ya kafile halinde gelmesi* Konya'nın önemli bir geçiş güzergâhında bulunmasından ileri gelmekteydi. İlgili kayıtta; Şam, Halep, Bağdat, Basra, Musul, *Diyarbekir, Tokat, Erzurum, Acem tarafından İzmir'e giden Emtia kervanları Konya, Karaman, Karahisar dolaylarından bazı nevahi, kasabat, köylerde perakende olub gelecek emtia ve eşyanın rüsum gümrüğünü eskiden olduğu gibi Ferman-ı* âlî *gereğince ödemeleri ve tüccarlara eda tezkiresi vermek şartıyla ticarî faaliyetlerini yürütmelerine mani olunmaması gereği bildirilmekteydi.* Bazen Halepli tüccarın bu yol güzergâhından ayrılarak talî yollardan geçmeye çalıştıkları da olurdu. Bu durumda olan tüccarlara uyarılar yapılır, ticaret güzergâhı üzerinde kalmaları telkin edilirdi. Yine de bu duruma riayet etmeyen tüccara rastlanırdı. Mesela, Çuhadar Mehmet ibn-i Ali, *Konya Sudirhemi nahiyesinden Sille köyü ahalisinden* Abdulvehhab Beşe ibn-i Ali ve Kürd Hüseyin Beşe ibn-i Ali adlı kişiler ile *Halep tüccarlarından Boduroğlu Aniştaş* adlı zımminin vekili amcası Andon veled-i Yıvan adlı zımmi arasında bir anlaşmazlık söz konusu olmuştur. Aniştaş, *Halep* tarafında *Halep kafilesi tüccarlarıyla* gelirken *5 yük emtia* ile *Bulasan mevkiinde* kervandan ayrılıp gizlice firar etmişti. (**KŞS**, nr. 54, s. 137, h. 1; H. 1151/ M. 1739)

Antakya Tüccarı ve Faaliyetleri: Antakyalı tüccarın Konya'da kumaş ticareti maksadıyla bulunduğuna ilişkin bir kayıt mevcuttur. Belgede bir hırsızlık olayında bahsi geçen *Penbe bezi, Antakya bogasisi ve Ermenek Sarığı* isimleri bunun göstergesidir. *Penbe*, pamuk için kullanılan bir tabirdir. (Develioğlu, 1268) Penbe bezi adıyla bir çeşit pamuklu bezin kastedildiğini saptayabilmekteyiz. Antakya bogasisi tabiri ise Antakya'ya özgü bir dokumanın varlığından haberdar olmamızı sağlamaktadır. Ermenek sarığı ise Karaman'a bağlı bir ilçe olan Ermenek'te üretilen ve ticarete konu olan başka bir emtiadır.

Tüm bu ürünlerin şahsın beraberinde bulunması ise bu eşyalar üzerine ticaret yaptığını göstermektedir. *Konya'*da Ahmed Efendi Hanı'nda kalan *Antakyalı* Veli ibn-i Talha isimli kimsenin

At Pazarı kapısı hâricindeki dükkanların altı ay önce yandığı gece handaki odasından 34 adet *penbe bezi*, 7 adet *Antakya bogasisi*, 4 adet *Ermenek sarığı* toplam kırk kuruş kıymetli eşyâsı ile nakit on kuruşu çalınmıştır. (**KŞS**, nr. 56, s. 124, h. 2; H. 1155/ M. 1743)

Ermeni asıllı Acem bir kölenin satışına dair iki Antakyalı tacir arasında yapılan satış işleminin Konya'da bir handa gerçekleştirilmesi Antakyalı tüccarların Konya ile ticarî bir ağ oluşturduklarının göstergesidir. *Antakyalı* olup *Konya*'da Hasan Efendi Hanı'nda sakin olan el-Hac Mehmet Beşe ibn-i Hasan, 8 ay önce satın aldığı Acem asıllı Ermeni kölesi Hurmisima'yı Konya'da yine Antakyalı Nazar veled-i Karar'a 333 kuruşa satmıştır. (**KŞS**, nr. 39, s. 10, h. 6; H. 1112/ M. 1700)

Acem Tüccarı ve Faaliyetleri: Acem tüccarının Konya hanlarında ticarî faaliyet yürüttüğünü gösteren bir belgeye göre, Konya'da Kapan Hanı'nda sakin *Acem tüccarından* Mirat veled-i Kalyos ve Erkil veled-i Bagos ve Aslan veled-i Evanos ve Mirat veled-i Mirzamili ve Davud veled-i Pulad adlı zımmiler handaki odalarında metalarının satışını gerçekleştirdikleri esnada Serdar Abdi Beşe, handaki odalarında *"Siz şarap üretip satarsınız!"* diye odalarını mühürleyip gitmiştir. Acem tüccarının şarap satmadıkları saptanınca ceza almamışlardır. (**KŞS**, nr. 52, s. 34, h. 2; H. 1142/ M. 1730)

İranlı olduklarını öğrendiğimiz tüccarların Konya'da ortaklaşa ticarî faaliyet yürüttüklerini öğrendiğimiz bir belgeden bu tüccarların ticarî faaliyetlerinin içeriğini öğrenemiyoruz. Ticaret güzergâhlarının Konya'nın ötesinde bir yer olduğunu da belgede geçen *sefer halinde bulunmaları* tabirinden saptayabilmekteyiz. *Acem tüccarı* taifesinden İvaz ve Gözhak isimli zımmiler sefer halinde iken Konya'da bulundukları esnada İvaz, rahatsızlanır. Bir cerraha muayene olur. İşinde ehil olan Konyalı cerrahın, hastalığın tedavisi için gereken ilacı yapmasını, eğer tedavi işe yaramaz ölürse masrafının terekesinden giderilmesi gerektiğini belirterek, Gözhak'ı kendisine kefil tayin etmiştir. (**KŞS**, nr. 39, s. 12, h. 1; H. 1113/ M. 1701)

İran-Osmanlı ilişkilerinde bir gerginlik süreci yaşanması dolayısıyla ticarî ilişkilerin bir takım yasaklara tabi tutulduğunu, Acem tüccarı ve Acem metasının bu süre zarfında Osmanlı İmparatorluğu dahilinde bulundurulmamaya özen gösterildiğini, gerekli malzemenin ise belli denetimler dahilinde gümrüğe tabi tutulup temin edilmesi gibi uygulamaların bulunduğunu biliyoruz.

Bu süreç kapsamında ele alabileceğimiz İranlı esirlerin satışının yasaklanması hakkında fermanların yayınlandığını biliyoruz. (**KŞS**, nr. 53, s. 268, h. 1; s. 301, h. 4; s. 500, h. 2; s. 700, h. 1; H. 1149/ M. 1737)

Kayseri Tüccarı ve Faaliyetleri: Şer'iyye Sicilleri, Kayserili tüccarın Konya'da faaliyet yürüttüğüne dair veriler ihtiva etmektedir. İlgili bir tereke kaydında; Aslen Kayserili olup Konya'da Şeyh Mehmed Efendi Hanı'nda kalırken ölen Musa Beşe ibn-i Halil'in terekesinde yer alan 300 kuruşluk *sahtiyan* ve 400 kuruş nakit, varisi Hacı Ali'ye teslim edilmiştir. (**KŞS**, nr. 57, s. 68, h. 4; H. 1162/ M. 1750) Yine Kayseri tüccarının Konya'da *bogasi ve muytab* eşyası ticareti amacıyla bulunması şaşırtıcı değildir. Zira Konya'nın bu hususta uzmanlaştığını biliyoruz.

Bu konuyla ilgili bir kayıt, Kayserili bir tüccar olan es-Seyyid Halil ibn-i Ebubekir'in Konya'da Ahmed Efendi Hanı'nda misafir iken ölmesi ve terekesinde yer alan 1500 kuruş ve 4 top *bogasi* ile belli bir miktardaki *muytab* eşyasının varislerine teslimi hakkındadır. (**KŞS**, nr. 57, s. 74, h. 1; H. 1162/ M. 1750)

Kayserili tüccarların daha öncede gördüğümüz üzere ticarî metaları arasında kölenin ağırlıklı olarak yer alması, uzak mesafe ticaretinde uzmanlaşmalarından ileri gelmekteydi. Nitekim Kayserili esir tacirlerinin farklı güzergâhlardan getirdikleri

köleleri Anadolu'daki kentlerde sattıklarını biliyoruz. *Konya*'da bulunan *Kayserili* tüccarla ilgili bir yaralama davasında, Kayserili tüccarın mağduriyetinin giderilmesi söz konusu olmuştur.

Kayserili Mehmet ibn-i Ali Beşe, Konya'da bulunduğu esnada Hasan Efendi Hanı'nda kalan Iyad veled- i Alye'yi siyah saplı bıçakla sol tarafından yaralamıştır. *Köle satışı* gerçekleştirdiklerini, bu satışa ilişkin borcun ödenmediğini, tartışma esnasında bu durumun gerçekleştiğini belirten şahısların, gereken meblağın ödenmesi neticesinde aralarındaki anlaşmazlığın çözüme kavuştuğunu öğreniyoruz. (**KŞS**, nr. 40, s. 143, h. 2; H. 1114/ M. 1702)

Belgelerde "Çâr-şeb" olarak adına rastladığımız ticarî ürün kadın giysisini temsil etmektedir. (Develioğlu, 221) Çarşaf, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş bir kelimedir. Arapça'da, Türkçe'de kullanıldığı gibi dört köşe örtü veya yatak örtüsü anlamına gelmektedir. Çarşaf, baştan yere kadar uzanan, kolsuz, tek parçalı bir kadın giysisiydi. (Aktaş, 1991: 34) *Kayseri-Konya-Ayntab* güzergâhında çarşaf, bir ticarî emtia olarak alınıp satılmaktaydı. Çarşaf, kumaş ticareti maksadıyla bu bağlamda önem kazanmış bulunan Ayntab pazarında satışa çıkarılmak istenmiş olabilir. Aslen *Kayseri*'ye bağlı Talas'ta sakin iken *Konya*'da Hasan Efendi Hanı'nda misafir olan Semevin veled-i Sefer adlı zımmi, Konya'da Deveci İsa aracılığıyla Ayntab'da Bekmez Hanı'nda sakin ortağı el-Hac Süleyman'a satması için *17 yük* çarşaf göndermek istemiştir. Nakil işlemi esnasında bir sıkıntı yaşanmıştır. (**KŞS**, nr. 48, s. 204, h. 2; H. 1130/ M. 1718)

Urfa Tüccarı ve Faaliyetleri: Konya'da *bogasi satışı* maksadıyla bulunan, zımmi olduğunu saptadığımız Urfalı bir tüccara rastlıyoruz. Ruha(Urfa)'dan olup ticaret yapmak için Konya'ya gelip Çaylıpazar Hanı'nda sakin olan Markiz veled-i Nakson adlı zımmi Konya'da sakin Bağos veled-i Ğornos adlı zımmiden şikayetçidir. Bogasi satışı gerçekleştirdiği esnada Urfalı tüccarın eşyalarının çalınma tehlikesi zuhura gelmiş; ancak olay çözümlenmiştir. (**KŞS**, nr. 39, s. 115, h. 1; H. 1113/ M. 1701)

Konyalı ve Urfalı iki tüccarın Konya'da *kumaş ticaretinde* ortaklık faaliyeti yürüttüğünü ilgili bir diğer belgeden öğreniyoruz. Belge, Konyalı Mehmet ibn-i Ahmet adlı şahsın ortağı *Urfalı Hasan ibn-i Ali* ile *Konya'da* Ahmet Efendi Hanı'nda *Antakya bezi, Urfa Bezi, Halep Alacalısı, Şam metaı* üzerine ticaret yaptıkları esnada Hasan'ın ölmesi üzerine bu satıştan elde edilen 3400 kuruşluk miktar varislerine teslim edilmiştir. (**KŞS**, nr. 53, s. 46, h. 3; H. 1149/ M. 1737)

Diyarbekir Tüccarı ve Faaliyetleri: *Mazı-mazu*, ak meşenin üzerinde hasıl olan bir ur olup debbağlık, boyacılık ve tıpta kullanılan bir maddedir. (Kütükoğlu, 1983, 100- 355) Bu anlamda kaliteli mazu Diyarbekir'de ticarete konu olan önemli bir malzemeydi. *Konya-Bursa-Diyarbekir* güzergâhında yürütülen ticarî faaliyette diğer Anadolu kentleri arasında da gördüğümüz gibi mükarîlerden istifade edilmekteydi.

Diyarbekirli tüccar, Bursa'dan aldığı kumaşları ve Diyarbekir'den getirdiği mazıyı satmak için Konya'yı tercih etmişti. İlgili belgede ölen şahsın mükarîler eşliğinde kente gelmekte olduğunu, ancak eşkiya saldırısında öldürüldüğünü ve eşyasının Beytü'lmal'e intikalini açıklayan bir konu işlenmektedir. Ticaret eşyası *kumaş ve kumaş boyası(-mazu)* olarak kaydedilmiştir.

Konya'da Beytü'l-mal Emini olan Ahmet Ağa ibn-i el-Hac Mehmet; Mehmet ibn-i Hasan Ağa'nın kölesi Abdullah ile mükarî taifesinden Abdulbaki ve Bekir'den şikayetçidir. Buna göre, Bursa'da bulunan Diyarbekirli Mustafa, kumaş, kumaş boyası(mazu) gibi ticaret eşyasını kendi develerine yükleyip mükarîler eşliğinde Konya'ya getirirken yolda eşkıyalarca katledilmiş, kalan eşyasını mükarîler getirdiğinde, ölen adamın vari-

sinin olmadığı gerekçesiyle eşyasının Beytü'l-mal için ayrılması gerekmiştir.

Ölen tüccarın kölesinin, mükarîlerin bu şahsın diğer eşyalarını gizlice aldıklarını belirtmesi ve mükarîlerin bu hususta sorgulanmaları üzerine gerçeğin tespitiyle ölen şahsın eşyasının tamamının Emin'e teslimi gerçekleşmiştir. (**KŞS**, nr. 41, s. 55, h. 1; H. 1116/ M. 1704)

Bir diğer vesikada da Aslen *Diyarbakır* ahalisinden olup, ticaret sebebiyle *Konya'da* bulunan Hacı Mehmet ibn-i Hacı Osman, *Debbağ Ahmet* ibn-i Hacı Mehmet'ten iki ay önce her kantarı 85 kuruş olmak üzere satın aldığı iki kantar *mazı* bahası olarak 170 kuruşu talep etmektedir.

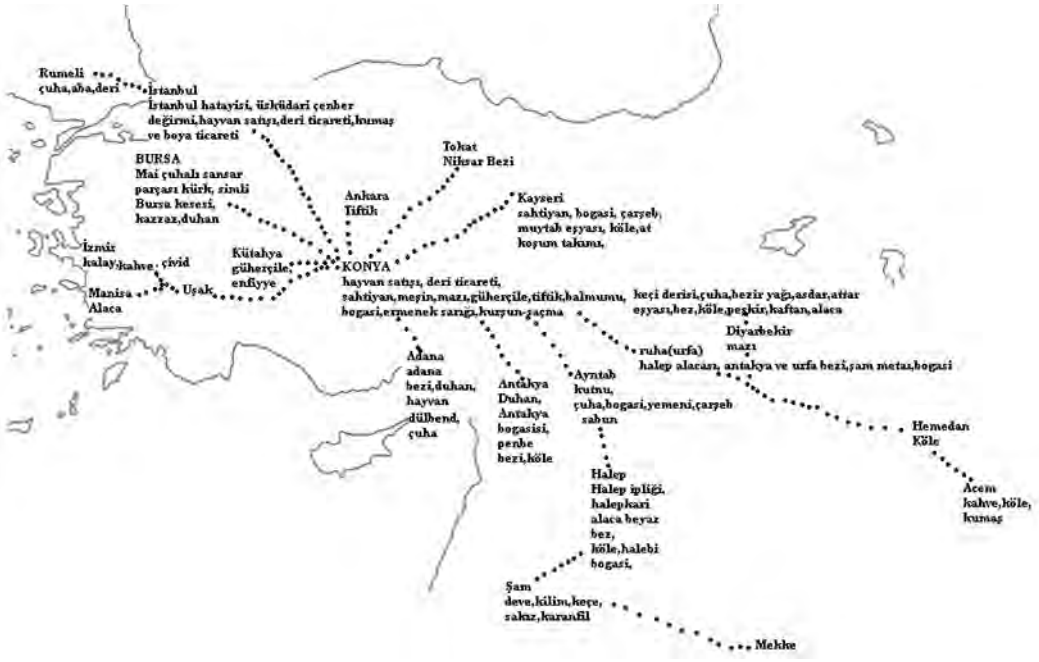
Debbağ Ahmet söz tonusu mazı ayıplıdır, geri vereceğim deyince mahkeme, konuyu incelemesi için bir çuhadar görevlendirmiş, çuhadar, malı incelemiş ve ayıbı olmadığına karar vermiştir. Borcunu ödemesi konusunda Debbağ Ahmet'e tembihte bulunulmuştur. (**KŞS**, nr. 47, s. 159, h.1; H. 1128/ M. 1716)

Bursa Tüccarı ve Faaliyetleri: Çalışma konumuzu kapsayan dönemde Bursa, *Konya* ile ticarî ilişkilerin yürütüldüğü kentlerden birisidir. İlgili bir davada *Bursalı kumaş tüccarının Konya'da* bulunduğu esnada yaşadığı bir hırsızlık olayından bahsedilmektedir. Aslen Bursa sakini olup Konya'da Kapan Hanı'nda sakin Ahmet Beşe ibn-i İsmail, hanın odabaşısı Yosef veled-i Korye ve han odalarında bulunan Sava veled-i Ağya ve İlyaz veled-i Sonon ve Karabet veled-i Santi adlı zımmilerin 1 gün önce gece ile handa odasında olmadığı bir esnada odasını açtıklarını ve içinden *1 çift mai çuhalı sansar parçası kürk, 5 simli Bursa kisesi* çaldıklarını ifade etmiştir. Eşyalarının kontrol edilmesi ve bu hususta sual olunmalarını talep etmiştir. Bu şahıslar, o eşyaları almadıklarına dair yemin etmişlerdir. (**KŞS**, nr. 52, s. 113, h. 3; H. 1142/ M. 1730)

Adana Tüccarı ve Faaliyetleri: Adana-Konya güzergâhında ticarî faaliyet yürütürken haksız yere suçlanan ve eşyası zarar gören bir şahsın hakkını talep etmesi ile alakalı bir belgede, *Adana'dan Konya'ya* giden bir *kervana* sonradan katılmak isteyen şahsın hırsız olduğu iddiasıyla atının ve malının zarar görmesi karşılığında zararına mukabil sulh bedeli olarak 75 kuruş istediğini öğreniyoruz. (**KŞS**, nr. 53, s. 125, h. 3; H. 1149/ M. 1737) Adana, pamuk yetiştiriciliğinde önem arzeden bir kenttir. Dolayısıyla pamuklu dokuma kentte gelişmiş bir üretim sektörüydü. Kentin adıyla anılan bezin ticarete konu edilmesi de bunun bir göstergesidir. *Adanalı* Ahmet ibn-i Süleyman'ın *Konya*'da ticaret amacıyla bulunduğu esnada, İsmail ibn-i el-Hac Mehmet ile At Pazarı kapısı dahilinde bir ödemeden kaynaklı tartışma yaşamışlardır. İsmail, Ahmet'i yaralamıştır. Adana bezi satışı sonrasında satış bedeli miktarından kalan 50 kuruşun Ahmet'e ödemesi gereği İsmail'e bildirilmiştir. (**KŞS**, nr. 44, s. 156, h. 2; H. 1121/ M. 1709)

Güney bölgelerinde sıklıkla rastladığımız bir husus olan *duhan ticareti*, ağırlıklı olarak bu yöre taciri marifetiyle gerçekleştirilirdi. Konyalı bir tacirin Adanalı duhan tüccarından vade ile satın aldığı duhanın satış bedelinin teslim edilmemesinden kaynaklanan bir anlaşmazlık söz konusu olmuştur. Aslen *Adanalı* olup *Konya*'da Hasan Efendi Hanı'nda kalan es-Seyyid Ebubekir Beşe; Mehmet ibn-i Mustafa'ya 1 sene önce 50 kuruş nakit ve 50 kuruşluk *duhan* ile toplamda 100 kuruş teslim edip 3 sene vade şartıyla borcunu teslim etmesi konusunda aralarında bir anlaşma yapmışlardır. Üç senelik vade süresi dolmasına rağmen hala borcun teslimi gerçekleşmemiştir. (**KŞS**, nr. 45, s. 247, h. 2; H. 1127/ M. 1715)

Filibe Tüccarı ve Faaliyetleri: Konya'da ölen *Filibeli* bir tüccarın varlığından haberdar olmaktayız. (KŞS, nr. 48, s. 222, h. 2; H. 1130/ M. 1718) Başka bir kayda göre *Sofyalı* bir tüccara da Konya'da rastlamaktayız.

Harita 9: 1700-1750 yılları arasında Konya'da Ticareti Yapılan Ürünlerin Güzergâhları

Bu tüccarların *Filibe abaları, bogasi* üzerine ticarî faaliyet yürütmekte olduklarını ve tüccara borç verecek ekonomik refaha sahip bulunduklarını ilgili tereke kayıtlarından öğreniyoruz. (KŞS, nr. 57, s. 124, h. 2; H. 1162/ M. 1750)

Tokat Tüccarı ve Faaliyetleri: Aslen Tokatlı olup *Konya'da* ticaret için bulunduğu esnada ölen Ali ibn-i Ebubekir adlı şahsın terekesinde yer alan 340 kuruş değerindeki *Niksar bezi* Beytü'l-mal Emini es-Seyyid el-Hac Mehmet Ağa aracılığıyla ailesine teslim edilmiştir. (**KŞS**, nr. 45, s. 83, h. 3; H. 1127/ M. 1715)

Tokatlı tüccarların *kafile halinde Konya*'ya geldiklerini öğreniyoruz. 1126/1714'te Tokat'tan gelen bir grup zımmi tüccar, Konya'da hanlarda kalırlarken içlerinden Serkiz veled-i Tarator ölmüş, terekesinde 758 kuruş değerinde farklı cinsten *kumaş* bulunmuştur. (**KŞS**, nr. 45, s. 45, h. 89; H. 1126/ M. 1714)

İzmir Tüccarı ve Faaliyetleri: İzmir tüccarının Konya'ya mükarîlerle nakliyat işlemini gerçekleştirdiğini; ancak bu esnada bir yolsuzluk söz konusu olmuş, ticarî meta olarak nakli gerçekleştirilen *yemeni kahve* ziyan olmuştur.

İzmir-Uşak-Konya güzergâhında İzmirli tüccar faaliyet yürütmekteydi. İzmir'den es-Seyyid Mustafa ibn-i Mahmut, *deveci taifesinden* Asayir Türkmeni Kara Bey Cemaati'nden Kel Ali ibn-i Abdi'ye; İzmir'den Konya'ya nakletmesi için eşya-yı mütenevviasını teslim etmiştir. Develere yüklenen eşya *Uşak* kazasında Cafer Ağa Sarayı mahallinde İzmirli tüccarın izni olmadan Kel Ali tarafından arkadaşları İbrahim, Mehmet, Vasıf ve Hüseyin adlı kişilere teslim edilmiş ve bu şahıs, iki gün Konya'ya gelmeyerek eşyanın içerisinde yer alan 103 vukiyelik *Yemeni kahveyi* de ziyan etmiştir. Davacı, bu kahvenin bedelinin kendisine teslim edilmesini talep etmektedir. (**KŞS**, nr. 57, s. 63, h. 4; H. 1162/ M. 1750)

Tüccardan batılı devletlerin elçileriyle yakından ilgisi olanlar da vardı. Mesela, 1138/1725 tarihli bir sicilde İzmir sakinlerinden, *Fransız balyosu tercümanı* Ezarye veled-i Avanos'un *Halep metaı* ile İzmir'e giderken Konya'da yüklü develerinden birinin kaybolduğu; vali ve naibin yardımlarıyla yitik deve ve eşyanın bulunduğu anlaşılmaktadır.

(**KŞS**, nr. 50, s. 12, h. 45; H. 1138/ M. 1725) Ayrıca Konya ve çevresinde Osmanlı tabiyetine bağlı büyük tüccardan başka *yabancı tacirler* de bulunuyordu. Bunların büyük bir kısmı mukim olmayıp gelip geçici idi. Konya'da bulundukları müddet içinde hanlarda otururlardı. (Küçükdağ, 1989, 162)

Bulgu-Tartışma-Sonuç

Konya, Anadolu'da kara ticaret yolları güzergâhında kervan ticaretinin önem arz ettiği mevkilerde bulunmaktaydı. Bir de deniz ticareti bağlantı yolu bulunmaktaydı. Konya'dan ticarî nitelikteki her ürün İzmir, Trabzon veya İstanbul aracılığıyla nakledilmekteydi. Ulaşım noktasındaki bu niteliği kente uğrayan tüccar açısından da büyük avantaj sağlamaktaydı.Kente Adana, Antakya, Ayntab, Diyarbakır, Maraş, Mardin, Halep, Urfa, Şam, Ankara, Karahisar, Bursa, İstanbul, Kütahya, İzmir, Manisa, Eyalet dahilinden ise Larende, Ermenek dolaylarından tüccarların uğradığı ve faaliyet yürüttüğü görülmektedir. Adana'dan Adana bezi, tütün ve hayvan, Bursa'dan kazzaz, duhan, kumaş, bez, zağferan, köle, kürk, kise; Halep'ten bogasi, bez, köle, sarık, Manisa'dan alaca, Tarsus üzerinden Halebî iplik, Halepkarî beyaz bez, Kütahya'dan güherçile, enfiye, Şam'dan Hicaz güzergâhı üzerinden kilim, keçe, sakız karanfil, hayvan, Hemedan'dan köle, Ruha'dan bogasi, Antakya bezi, Urfa bezi, Halep alacası, Şam metaı, Antakya'dan Antakya bogasisi, Ermenek sarığı, penbe bezi, duhan, Rumeli'den aba ve çuha, Acem diyarından kahve, köle, kumaş; Diyarbekir'den mazı ve kumaş, Kayseri'den köle, çakşır, sahtiyan, bogasi kente getirilip satışı gerçekleştirilen ticarî ürünlerdi.

KAYNAKÇA

Konya Şer'iye Sicilleri, 39- 40- 41- 42- 43- 44- 45- 46- 47- 48- 49- 50- 51- 52- 53- 54- 55- 56- 57 nolu defterler

AKTAŞ Cihan 1991, *Kılık Kıyafet İktidar–1*, (Nehir Yayınları, İstanbul)

BAYKARA Tuncer 1985, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara)

BOZKURT N, Baktır M, Tekin Z. 1994, Deri, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul:174-178)

DEVELİOĞLU Ferit 2011, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Aydın Kitabevi,Ankara)

FAROQHI Suraiya 1994, *Osmanlılarda Kentler ve Kentliler*, 2.Baskı, çev.N.Kalaycıoğlu,(Tarih Vakfı Yurt Yayınları,İstanbul)

İNALCIK Halil 1969, Capital Formation in the Ottoman Empire,*The journal of Economic History*/29, (İstanbul:97-140)

KÜTÜKOĞLU Mübühat S. 1994, Osmanlı İktisadi Yapısı, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi-I,edit.E.İhsanoğlu,(IRCICA Yayınları (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi,İstanbul)

OĞUZOĞLU Yusuf 1980, 17.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi,DTCF Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Ek-1: Konya 'ya gelen tüccar grubunun faaliyetine dair hüküm örneği (KŞS, nr. 54, s. 5, h. 1; H. 1151/ M. 1739)

Ek-2: Konya'da Tüccarlar arası borç-alacak davası (KŞS, nr. 57, s. 15, h. 1; H. 1159/ M. 1744)

XVIII. YÜZYILDA KONYA MUKATAALARI

Doğan YÖRÜK*
Eşref TEMEL**

ÖZET

Osmanlı'da XVI. yüzyılın sonlarından itibaren; bütçe açıkları, bunları takip eden tağşişler, fiyat enflasyonu, uzun süren savaşlar, her şeyden önemlisi savaş teknolojisinde önemli gelişmeler olmuştur. Bundan dolayı, merkezi devletin vergi gelirlerinin daha fazla bir bölümünü nakit olarak toplamak, merkezde daha büyük ordular kurmak, bunları sürekli eğitmek ve uzun süren yıpratıcı savaşların nakit ihtiyacını karşılamak zorunda kalmıştır. Mevcut durum karşısında devlet, fiskalist bir yaklaşımla, gelirleri arttırmak, diğer yandan da masrafları kısmak üzere iki istikamette çözüm yolu aramıştır. Uyguladığı bazı tedbirler sayesinde de hem askeri harcamalarının büyük bir bölümünü hem de hazinenin nakit ihtiyacını karşılamıştır.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren devletin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik devreye soktuğu mukataa sisteminin bu sıkıntıyı gidermede ne kadar başarılı olup olmadığı çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bu husus iki unsur üzerinden takip edilmeye çalışılmıştır: Bunlardan ilki Konya'daki vergi ünitelerini ve kalemlerini içeren mukataların sayısında ve büyüklüklerinde

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi
** Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi

görülen artış, diğeri ise mukata ünitelerinin verimlilik veya kârlılıklarını iddia edebildiğimiz el değiştirme sıklıkları veya bunları elde etmede yaşanan rekabet ortamıdır. Bu çerçevede yürüttüğümüz araştırmada Konya mukatalarının zamanla sayılarının arttığı, vergi ünitelerinin kapsamının genişlediği, ilaveten bazı mukatalarda sıkı bir rekabet ortamının yaşandığı ve sık sık el değiştirdikleri görülmüştür. Sonuç olarak merkezi yönetimin Konya mukatalarından beklediği faydayı sağladığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vergi, Maliye, Mültezim, Malikâne.

KONYA MUKATAAS (TAX SOURCES) IN THE XVIIIth CENTURY

ABSTRACT

Since the end of the 16th century in the Ottoman Empire; budget deficits, following adversities, price inflation, prolonged wars, and above all important developments in the battle technology. Therefore, the central state has had to accumulate more of its tax revenues in cash, establish bigger armies in the center, constantly educate them, and meet the cash needs of long-lasting wars. In the face of the current situation, the state, through a fiscalist approach, is seeking solutions in two directions to increase revenues and cut costs. Thanks to some measures he has implemented, he has met both a large portion of his military spending and the cash need of the treasure.

Since the end of the 17th century, the government's ability to cope with the growing need for cash has been the main problem of studying the success of the mukataa system. This has been tried to be followed by two factors: the increase in the number and size of the municipalities including the tax units and items in Konya, and the frequency of the handicaps that we can claim the efficiency or profitability of the mukata units or the competitive environment in which we do not have them. In this survey conducted in this framework, it has been seen that the number of Konya mukataas has increased in the course of time, the scope of the taxation units has widened, additionally, there has been a severe competition environment in some prisoners and they have changed hands frequently. As a result, it can be said that the central administration provided the benefits that Konya mukataas had expected.

Key Words: Ottoman, Tax, Finance, Tax Farmer, Malikâne.

GİRİŞ

Osmanlı'da devlet maliyesi denildiğinde akla, yapılan çeşitli harcamaları karşılayabilmek amacıyla, elde edilen gelirler ve bu gelirleri temin etme yolları gelir. Devlet harcamalarının finansmanında kullanılan en temel gelir kaynağı ise vergilerdir. Buna göre, Osmanlı'da mali gelirler; merkez maliyesi, timar (Beldiceanu, 1985; Acun, 2002; İnalcık, 2012) ve vakıf (Günay, 2012; Yediyıldız, 2012) olmak üzere üç temel birleşen üzerine inşa edilmişti. Merkez maliyesi, merkezi hazine etrafında teşkilatlanmıştı. Merkezi hazinenin gelir ve harcamaları, tahrir kayıtlarında havass-ı hümâyun adı altında, doğrudan toplanan kaynaklara dayanmaktaydı. Bu hazinenin temel amacı, merkezi hükümetin gelir ve harcamalarını kontrol etmekti. Timar gelirleri ise doğrudan merkezi hazineye girmez, belirli görev ve sorumluluklar karşılığında, dolaylı olarak, askeri zümreye tahsis edilirdi. Vakıflara ait gelirler de tahrire ve devlet denetimine tâbi olmakla birlikte nispi özerkliği olan kurumlardı. XVI. yüzyılda mali gelirlerin sözü edilen mali kesimler arasındaki paylaşımı ise; % 51'i merkezi hazine, % 37'si dirlikler ve % 12'si evkaf ve emlâkti (Özvar, 2007, 521-524).

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren; bütçe açıkları, bunları takip eden tağşişler, fiyat enflasyo-

nu, uzun süren savaşlar, her şeyden önemlisi savaş teknolojisinde önemli gelişmeler olmuştur. Bundan dolayı, merkezi devlet vergi gelirlerinin daha fazla bir bölümünü nakit olarak toplamak, merkezde daha büyük ordular kurmak, bunları sürekli eğitmek ve uzun süren yıpratıcı savaşların "nakit ihtiyacını" karşılamak zorunda kalmıştır (İnalcık, 2003, 46-57; Pamuk, 1999b, 198). Bu yüzden de Osmanlı maliyesi, özellikle XVII.-XVIII. yüzyıllar arası uzun savaş dönemlerinde, geniş anlamda devlet, özel anlamda ordu ve savaş finansmanının gereklerine göre şekillenmek zorunda kalmıştır (Özvar, 2003, 10). Bu çerçevede, iltizam sisteminin yaygınlaşmaya başlaması 1645-1669 Osmanlı-Venedik savaşlarından sonra, malikâne sisteminin devreye girmesi 1683-1699 Kutsal İttifak (Sacre Ligua) ile girişilen savaş sırasında, eshâm sistemi 1768-1774 ve Nizam-ı Cedid 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşlarının ardından yürürlüğe sokulmuştur (Genç ve Özvar, 2006, 64).

Bununla birlikte XVII. yüzyılın başlarından itibaren bütün reayayı olumsuz etkileyen; nüfus kaybı, kötü iklim koşulları, kuraklık, kıtlık ve salgın hastalık gibi olaylar yaşanmıştır. Bu olaylar, yerleşik tarım ile hayvancılığa dayalı göçerlik arasındaki dengenin tarım aleyhine bozulmasına ve tedarik sisteminde aksamalara yol açmıştır (White, 2013, 119-150, 171-172). Mevcut durum karşısında devlet, fiskalist bir yaklaşımla, gelirleri arttırmak, diğer yandan da masrafları kısmak (Cezar, 1986, 75-76; Genç, 2007, 91-92, 230) üzere iki istikamette çözüm yolu aramıştır (Tabakoğlu, 1985, 259-260). Nitekim bu konuda ilk adım olarak, mevcut nakdi ve ayni iki olağanüstü vergi "avarız" (Sahillioğlu, 1991) ve "tekâlif" (Emecen, 1992) düzenli gelir kaynakları haline getirilmiştir. İkinci bir tedbir olarak "imdâdiye" (Tabakoğlu, 2000, 221-222) denilen yeni vergiler konulmuştur. Üçüncü olarak, timar ve has arazilerinin gelirleri mukataalar halinde devlet hazinesi adına doğrudan mültezimler tarafından iltizam edilmek üzere yeniden düzenlenmiştir. Son olarak da, vergilerin toplu ödemeler şeklinde tayin edildiği, dağılım ve toplanmasının yerel ahaliye verildiği maktu sisteminin kullanımı yaygınlaştırılmıştır (Genç, 2006, 129; İnalcık, 2009, 337; İnalcık, 2016, 62-64). Ayrıca "iç hazineden borçlanma", "tağşiş" (Pamuk, 1999a, 55) ve "müsadere" (Tomar, 2006) gibi bilindik yöntemlere de başvurulmuştur (Cezar, 1986, 33). Özellikle devlet, üçüncü yoldan önemli faydalar sağlamıştır. Şöyleki bu süreçte timar sistemi içinde yer alan taşradaki dirlikler, önce padişah haslarına, ardından da buraları birer mukataa haline getirip "iltizam sistemine" dâhil etmiştir (Cezar, 1986, 174-175). Böylece devlet, nakdileşen ekonomi karşısında, elde ettiği bu düzenli gelir sayesinde, hem askeri harcamalarının büyük bir bölümünü hem de hazinenin nakit ihtiyacını karşılamıştır (Özvar, 2003, 2; Özvar, 2007, 521-524).

Bu süreçte mali açıdan en köklü sayılabilecek değişim, timar alanlarının mukataaya dönüştürülmesinde yaşanmıştır. Osmanlı maliyesinde timar düzeni dışında kalan iltizam çerçevesinde ele alınan vergi gelir birimini ifade eden mukataa kelimesi başlangıçtan beri, mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanan parçalar için yapılan kira sözleşmesine ve ödenen kiraya denilmiştir (Genç, 2006, 129-132). Mukataalar, merkez hazinesinin cizye (İnalcık, 1993) ve avarız vergisinden sonra üçüncü gelir kalemini oluşturmuştur (Özvar, 2007, 521-524). Mukataa sistemi kapsamında ise vergiler; emanet (Sahillioğlu, 1995), iltizam (Genç, 2000), malikâne (Genç, 2003) ve esham (Genç, 1995) usullerine göre toplanmıştır (Tabakoğlu, 1985; Cezar, 1986; Özvar, 2003; Genç, 2007).

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren devletin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik devreye soktuğu mukataa sisteminin bu sıkıntıyı giderme-

de ne kadar başarılı olup olmadığı bu çalışmanın temel problematiğini oluşturmaktadır. Bu husus Konya özelinde iki unsur üzerinden takip edilmeye çalışılacaktır: Bunlardan ilki Konya'daki vergi ünitelerini ve kalemlerini içeren mukataların sayısındaki ve büyüklüklerinde görülen artış, diğeri ise mukata ünitelerinin verimlilik veya karlılıklarını iddia edebildiğimiz el değiştirme sıklıkları veya bunları elde etmede yaşanan rekabet ortamı.

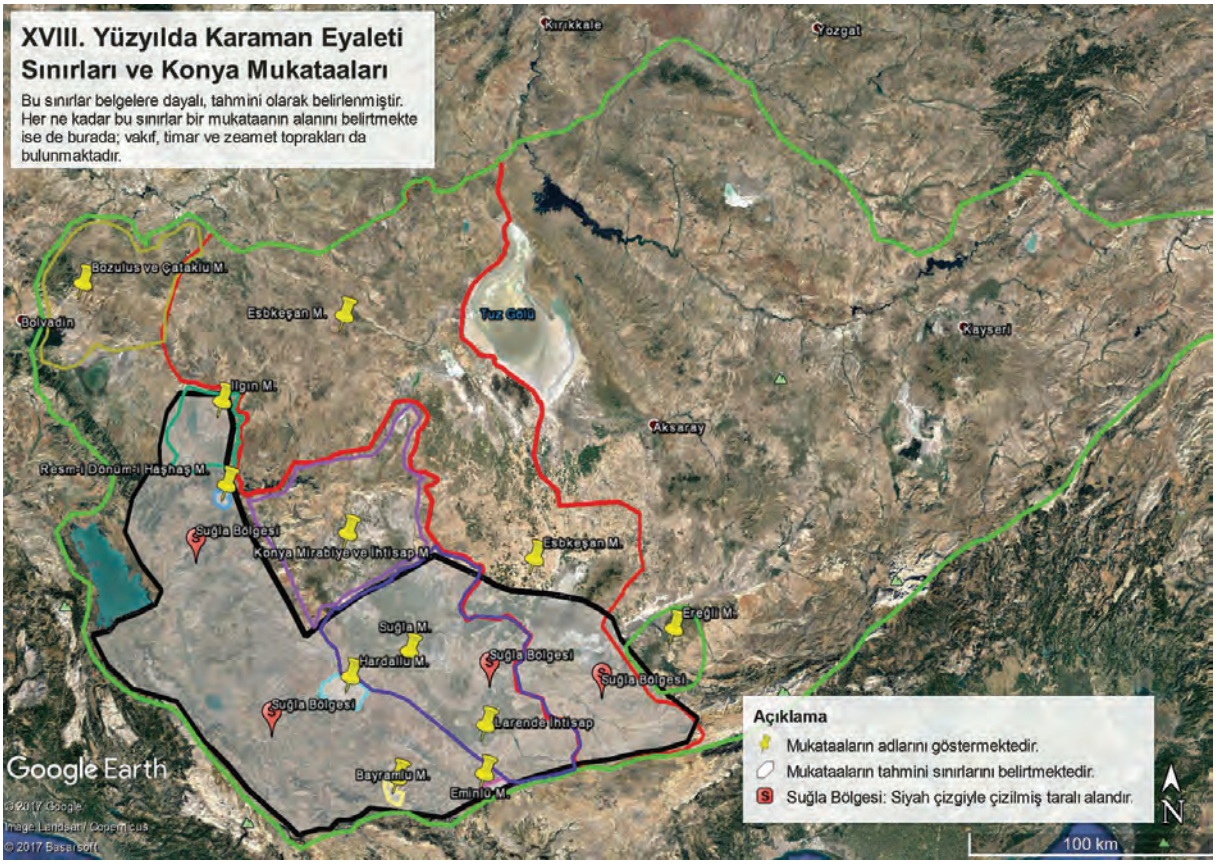
Bilindiği üzere, Konya; idari, mali, askeri, kültürel ve demografik açıdan; tipik bir Anadolu-Türk şehrinin özelliklerini taşımaktadır. Bununla birlikte İstanbul'a yakın olmasının yanısıra, öncelikle timar sisteminin uygulandığı herhangi bir ayrıcalığı olmayan bir yönetim merkezidir. İkincisi ekonomisini karakterize edecek bir üretim dalında ihtisaslaşmamış olsa da en eski yol şebekesinin üzerinde yer almış ve belli başlı ticaret merkezleri (İstanbul, Bursa, Adana, Kayseri, Halep, Şam, Mısır şehirleri) arasında sefer yaparak, kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir ticaret şehridir (Ergenç, 1995, 158-162).

Konya ve çevresi; kapsadığı alan, tarihi coğrafya, idari yapı, ekonomik potansiyel, jeo-stratejik önem açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli ve Anadolu eyaletlerinden sonra, 1468-1512 tarihleri arasında Konya ve çevresinde "*Karaman eyaleti*" teşkil edilmiştir (Aynî Ali Efendi, 1964; Sofyalı Ali Çavuş, 1992; Başar, 1997; Küçükdağ, 1989; Tuş, 2001; Aköz ve Yörük, 2002; Yörük, 2005; Yörük, 2009). Coğrafi olarak Bozkır ikliminin hüküm sürdüğü Konya ve çevresi, Anadolu'nun en az yağış alan yerlerinin başında gelmektedir. Yağışların bu derece az olması, yer üstü su kaynaklarını da olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla sulama imkânlarından uzak bir şekilde, bölgede yapılan tarım, yıllara göre değişkenlik gösteren yağmurlara bağlı olarak yapılmaktadır. Ancak yağışın bol olduğu ama sele dönüşmediği senelerde, sulama imkânına kavuşan Suğla Bölgesi, bir nebze olsun, diğerlerine göre daha iyi durumda olmuştur.

Osmanlılar, İslâmi gelenekten gelen öşür (Tabakoğlu, 2007a), cizye ve haraç (İnalcık, 1993) gibi vergilerin yanında, İslâmi olmayan yani örfi vergi ve yükümlülüklerin çoğunu çift-resmiyle ilişkili olan rüsum ya da tekâlif-i örfiyye ve avârız-ı dîvâniyye sistemi adı altında sürdürüyorlardı. Osmanlı öncesi örfi vergilere ve devlet vergilerine dayanan rüsûm ve tekâlif gelirleri, öncelikli olarak vilayet askerlerine ayrılmış olan Osmanlı vergi sisteminin temelini oluşturuyordu (İnalcık, 2008, 96). Buna göre tarımdan, "resm-i çift", "resm-i bennâk", "resm-i tapû-yı zemîn", "at resmi" vb.; hayvancılıktan "âdet-i ağnâm" ve "âdet-i gulâmiye", "resm-i ağıl", "yaylak resmi", "kışlak resmi" ve "otlak resmi" vb.; günlük ticaretten, "ihtisâb resmi", "bâc-ı keyl", "bâc-ı pazar", "bâc-ı bazâr-ı sipâh", "bâc-ı ahmâl-i meyve", "resm-i kapân", "resm-i kapân-ı dakîk" ve "kapân-ı asel ve revgân" vb.; işletmelerden, "resm-i mumhâne", "resm-i boyahâne" ve "resm-i kahve" vb.; genel anlamda da duruma göre "avârız", "nüzûl", "bâd-ı hevâ", "kul, câriye yâve ve kaçgun", "resm-i arûsâne", "cürm ve cinâyet", "beytü'l-mâl-ı âmme ve hâssa" ve "mâl-ı mefkûd" gibi vergiler tahsil edilmiştir (Tabakoğlu, 2007b). Konya'daki reaya da bulunduğu mukataa ve burada yaptığı işe veya duruma göre anılan vergileri ilgililere ödemiştir.

XVIII. yüzyılda Karaman eyaletinin Konya sancağında; başta tarım olmak üzere, hayvancılık, ticaret-hizmet, sanayi ve maden alanında faaliyet gösteren, Karaman valilerine tahsis edilenler dışında, toplam 24 mukataa tespit edilmiştir. Bunlardan 21'i müstakil bir yapıda Konya'dan, kalan üçü ise başka yerden idare edilmiştir. Müstakil olarak Konya'da olan toplam 21 mukataadan; 18'inin kaydı Haslar, ikisininki Harameyn kalan birinin ise Maden Mukataaları Kalemi (Çakır, 2003, 84-111) tarafından tutulmuştur. Merkezi Konya'da ol-

Harita 1: XVIII. Yüzyılda Karaman Eyaleti Sınırları ve Konya Mukataaları

mayan üç mukataanın hepsi de Maden Kalemi'ne bağlı olarak faaliyet yürütmüştür.

1. Müstakil Olarak İdare Edilen Konya Mukataaları

Bu çalışma, esas itibarıyla, daha ayrıntılı verilere sahip olan Haslar Kalemi'ne bağlı olarak faaliyet yürüten mukataalar üzerine bina edilmiştir. Bununla birlikte genel de olsa diğer kalemlere bağlı olan mukataalara ait verilerden de yararlanılmıştır.

1.1. Haslar Kalemi'ne Bağlı Mukataalar

Konya'da Haslar Kalemi'ne bağlı olarak faaliyet yürüten toplam 18 mukataa bulunuyordu. Ana hatlarıyla bu mukataaların, nereleri kapsadığı, faaliyet alanları, gelir kaynakları ve işletmecinin devlete ödemesi gereken yıllık vergiyi nerelere harcadığı konusunda genel bir açıklamada bulunmakta fayda vardır.

Bu noktada öncelikle şehirde faaliyet gösteren mukataalardan başlamak yerinde olacaktır. İlk olarak Konya İhtisap mukataası[1], Harita 1'de de görüldüğü üzere, Konya merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi. XVII. yüzyılda Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında yer alan bu mukataa XVIII. yüzyılın başlarından itibaren malikâne sistemine dâhil edilmiştir (Küçük ve Sak, 2014, 189/2). Mukataayı bizzat yerinde işleten kişi, aynı zamanda muhtesiplik (Kazıcı, 1998) görevini de icra ediyordu (KŞS, 44, 33/2). Örneğin 1742 yılında hem mukataa işletmecisi hem de Konya muhtesibi, Hz. Mevlana soyundan gelen Hidayetzade Ahmet Efendi idi. Mukataanın gelir kalemleri arasında; "*ihtisâb resmi*", "*Kapan Hanı'nın pazâr bâcı*" (Sak, 2013, 253/1) ve At Pazarı'nda "*Küs-*

1 Mukâtaa-ı İhtisâb-ı Konya ve Kapân ve Küsfend ve Gâv der-Nefs-i Konya.

fend (koyun) ve Gav (sığır)" adı altında satılan koyun, keçi, inek, beygir ve merkep gibi hayvanların her birinden tahsil edilen ikişer para resm-i miri (Küçükdağ, 1989, 165-166) ile şehir dışından gelen veya Konya'da imâl edilen penbe (pamuk) bezi ve sarığı damgasından her bez başına alınan birer akçe de (KŞS, 44, 049/3) gelir kalemleri arasında yer alıyordu. XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 67.529 akçe, muaccelesi de 900 kuruş (Pamuk, 1999a, 174-187)[2] idi. Ancak 1739'da ihdas edilen Resm-i Kantar mukataasının[3] 1742'de 50 kuruş yıllık malı, 150 kuruş da muaccelesiyle Konya İhtisap mukataasına ilhak edilmesiyle (MAD, 9510, 110; MAD, 9508, 171), yıllık malı 78.393 akçeye, muaccelesi de 4.825 kuruşa yükselmiştir. Kısmen kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa 17 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen beş kat artmıştır. Böylece gelir kalemlerine, dericiler, bakkallar ve diğer esnafın ürünlerinin tartılmasından elde edilen vergi de eklenmiştir. Muhtesip, anılan yıllık malın 20.000 akçesini hazineye, kalanını da "*vezâif*" başlığı altında buradan maaş alanlara aktarmıştır (MAD, 9510, 108; MAD, 9508, 170). Örneğin seferlerde şehirde toplanan serdengeçtilerin tayinatının bir bölümü, harplerde sakatlanan askerlerden emekliye ayrılanların bir kısmının ulufeleri, Konyalı olup çalışamayacak kadar aciz ve bakıma muhtaç kimselerin ücretleri bu mukataanın malından ödenmiştir (Küçükdağ, 1989, 165-166). Burada yeri gelmişken muhtesibin hazineye gönderdiği belirtilen meblağ aslında Karaman valisine tahsis edilmiştir (Küçükdağ, 1989, 170).

Konya Mirabiye[4] mukataası da merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi (bkz Harita 1). Aynı şekilde burası da XVII. yüzyılda Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında olup, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren malikâne sistemine dâhil edilmiştir (Küçük ve Sak, 2014, 189/2). Mukataayı bizzat yerinde işleten kişi, aynı zamanda beytülmal eminliği görevini de yapmıştır. Örneğin 1740'ta mukataa malikânecisi olan Hz. Mevlana soyundan Hidayetzade Ahmet Efendi, aynı zamanda beytülmal eminliği görevinde de bulunuyordu (KŞS, 55, 346/10). Mirabiye mukataasının gelirleri; Konya'ya bitişik Vadi-i Meram (Dere), Şeyh Vefa, Karaöyük mahalleleri çevresindeki sulanan arazi, "*bâc-ı keyl*", "*resm-i kahve*", "*Gödene ve Araplar* köyleri", "şem*hâne (mum)*", "*beytülmâle ait olan terekeler*", Konya şehrindeki beş "*boyahâne*", muhtemelen şehir çevresinde boya yapımında kullanılan bitkilerin vergisi olan "*boyanın öşrü*" ve "*kaçan kölenin yakalanmasından dolayı sahibinden alınan resimler*" buraya gelir olarak kaydediliyordu (Küçükdağ, 1989, 166-167). XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 180.150 akçe, muaccelesi de 1.000 kuruş idi. Yüzyıl sonlarında ise yıllık malı 240.150 akçeye, muaccelesi de 21.500 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla oldukça kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa 19 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen 21 kat artmıştır. Malikâneci anılan yıllık malın 149.520 akçesini Mevlana Dergâhı dervişlerinin taamiyelerine, 35.154 akçesini mütekaidin ve duaguyanın ücretlerine, seferlerde şehirde toplanan serdengeçtilerin tayinatına (Küçükdağ, 1989, 166-167) ve kalan 55.476 akçeyi de hazineye göndermiştir (MAD, 9510, 107; MAD, 9508, 168).

Konya merkezde, yukarıdaki üç mukataanın dışında, geliri Karaman valilerine ayrılmış haslar da vardı. Bunlardan ilki, yıllık malı 35.000 akçe olan "*bâc-ı bazâr-ı sipâh*", "*bâc-ı ahmâl-i meyve*", "*resm-i kapân-ı dakîk*", "*kapân-ı asel ve revgândan*" elde edilen gelirdi (Sak, 2013, 253/1). Bunun dışında Eşkün mukataasına bağlı olarak faaliyet gösteren Hoca Hassı ve "*Karamân Mirmirân Hassı*" bulunuyordu. Eşkün mukataasına mül-

2 Kuruşla ilgili geniş bilgi için bkz. anılan kaynak ve yer.

3 Maktû-ı Resm-i Kantâr der-Nefs-i Konya.

4 Mukâtaa-ı Mîrâbiyye-i Konya ve Bâc-ı Keyl ve Resm-i Kahve ve Karye-i Gödene ve Arablar ve Şemhâne ve Beytü'l-mâl der-Nefs-i Konya.

hak Hoca Hassı[5] XVIII. yüzyılın başlarına kadar Karaman eyaleti valilerinin hasları arasında yer alırken, 1718'den itibaren malikâne sistemine dâhil edilmiştir. Ancak yüzyılın ortalarında da malikâne kaydı kaldırılmıştır. Bu mukataanın yıllık malı 179.160 akçe, muaccelesi de 1.805 kuruş idi. Malikâne olarak işletildiği süre boyunca iki defa el değiştirmiş ve muaccele bedeli de hiç değişmemiştir. Malikâneci anılan yıllık malın 8.000 akçesini mütekaidin ve duaguyanın ücretlerine, kalan 171.160 akçeyi de hazineye göndermiştir (MAD, 9510, 108; MAD, 9508, 169). Öyle anlaşılıyor ki, Eşkün mukataasının kendine mahsus bir toprağı olmadığından, buradan ifraz olmuş mukataalar da birbirinden uzak yerlerde bulunmuşlardır. Ancak Eşkün mukataasının mülhakları, daha çok Kayseri civarında bulunduğu için, bu alanların üst yönetimiyle ilgilenen kişi de genelde Kayserili olmuştur. Nitekim Eşkün mukataasının 1717'de yıllık malı 266.510 akçeydi. Mukataayı tasarruf edenler, Kayserili Zennecizadelerden Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet idi. Anılan mukataadan maaş alanların parası ödendikten sonra, ocaklık olarak, okkası 38 sağ akçeden güherçile alınarak gönderilmesi istenmekteydi (KŞS, 48, 285/1). Diğer taraftan yine daha önceden Eşkün mukataası mülhaklarından olan Karaman Mirmiran Hassı ise; Hatunsaray, Sarayönü, Sille'ye tâbi Ketenlik mezraası ve Larende (Karaman) kazasında bulunan Derbeyan?, Davgandos ve Buzluk adlı yerlerin "öşür", "*tap*û-*yı zemin*", "*yâve*" gibi vergilerinden oluşuyordu (KŞS, 55, 315/3). Bu has ise XVIII. yüzyılın başlarından itibaren, malikâne kapsamına alınmayıp, genellikle Konya mütesellimine tasarruf ettirilmiştir. Örneğin Karaman Mirmiran Hassı, 1718'de Konya mütesellimi es-Seyyid Ali Baba Ağa'ya 1.000 kuruşa iltizama verilmiştir (KŞS, 48, 4/2). Bunlara ilaveten Konya'ya bitişik Meram'da, pirinç yetiştirildiği anlaşılan "Çeltük-*i Enhâr-ı Meram Mukâtaası*"nın 211.900 akçelik geliri de Karaman valisine tahsis edilmiştir (MAD, 19098, 8).

Larende İhtisap mukataası[6] ise Karaman merkezde faaliyet gösteren bir mukataa idi (bkz Harita 1). Bu mukataanın tevabii; "*aşâr-ı* şeri*yye*", "*tap*û-*yı zemîn*", "*bâd-ı hevâ*", "*kul, cariye ve kaçgun*", "*resm-i boyahâne*", "*resm-i mumhâne*", "*suğla*", "*ihtis*âb", "*bâc-ı bazâr*" ve "*cürm-i cinâyet*" gibi vergilerden oluşuyordu (Karaman ŞS, 293, 350/1). XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 152.100 akçe, muaccelesi de 1.605 kuruş idi. Yüzyılın sonlarına doğru ise yıllık malı 175.893 akçeye, muaccelesi de 37.500 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla Konya mukataaları arasında en kârlı olduğu anlaşılan bu işletme tam 25 defa el değiştirmiş muaccele bedeli de yaklaşık 24 kat artmıştır. Malikâneci anılan bu vergilerin tamamını hazineye göndermiştir (MAD, 9510, 107; MAD, 9508, 168). Dikkat edilecek olursa Larende İhtisap mukataasının hem muaccele bedelinin hem de el değiştirme sayısının Konya İhtisap ve Konya Mirabiye'ye göre, daha yüksek olduğu görülmektedir. Muhtemelen bunun nedeni Larende'deki bütün gelir kalemlerinin birleştirilerek tek elden ihaleye sunulmuş olmasıdır. Zira yukarıda da görüldüğü gibi, Konya merkezdeki gelir kalemleri mevcut belgelere göre, en az üçe bölünmüş görünmektedir. İşte bu bölünme de Konya merkezdeki mukataaların muaccele bedellerinin, Larende'ye göre, daha az olmasına sebebiyet vermiş olmalıdır. Neticede kâr elde etme olanağı diğerlerine göre daha yüksek olan Larende İhtisap mukataasına ilgi oldukça yoğun olmuştur.

Öyle anlaşılıyor ki, şehirdeki kârlı olan mukataaların muaccele bedelleri, her bir el değiştirmede ortalama bir kat artmıştır. Bu da onlara gösterilen ilginin sebebini açıklamaktadır. Ayrıca şehirden sağlanan gelirin çoğu, hazineye gitmeden, genel

5 Mukâtaa-ı Hoca ve Gayrihî an-İfrâz-ı Eşkün der-Livâ-yı Konya.

6 Mukâtaa-ı İhtisâb ve Tamgâ-yı Lârende.

anlamda yine şehirde bulunan unsurlara aktarılmıştır.

Şimdi de Konya merkez dışında kalan mukataalar hakkında değerlendirmede bulunulacak olursa, şehrin güneyinde Suğla mukataası[7] bulunuyordu. Bu mukataa, Suğla Suyu denilen kaynakla sulanıyordu. Bu kaynak ise genel anlamda; Beyşehir Gölü'nden Seydişehir Gölü'ne akan suların etrafında bulunan yerler ile Siristat (Bozkır) ve Bolkar Dağları'ndan ve Larende'den çıkan kaynakların suladığı alanlar idi (bkz. Harita 1'de siyah ile çizilmiş taralı alan). Bu su kaynaklarından yalnızca Suğla mukataası değil, civarda bulunan zeamet, timar ve vakıflara ait topraklar da sulanıyordu (KŞS, 67, 157/1). Örneğin Konya kazasına bağlı, Arvad?, Karakaya, Balıklagu?, Zincirlü ve Sadeddin, Alaslayöyük?, Yeğinöyük?, Akçe, İsmail? ve Ilgın; Sahra nahiyesine bağlı, Sahra, Hacı Ali, Küreçukuru ve Kayseroğlanı, Rumdiğin, Müneccim ve Çumra Karkın adlı yerlerin herbiri kendi adıyla suğla diye anılıyor ve buraya mülhak olarak sayılıyordu (KŞS, 67, 149/1). Öyle anlaşılıyor ki, Suğla Suyu'nun da Eşkün de olduğu gibi kendine mahsus bir toprağı olmayıp, bir şekilde devlete ait olan su kaynaklarıyla sulanan arazilerden oluşuyordu. Bu yüzden de mukataalar birbirinden ayrı yerlerde olabiliyordu. Anılan yerlerin vergilendirilmesi ise şu şekilde idi. Devlete ait olan bu kaynaklardan sulanan araziden elde edilen ürünlerin yarısı orayı işletene, kalanı da reayaya aitti. Şayet bu arazileri, Suğla Suyu basmazsa, elde edilen ürünlerin üçte biri işletmecilerin, kalan üçte ikisi de reayanın olurdu (KŞS, 56, 273/2). Gerek bu kaynaklar ile gerekse bunlarla dolup ardında çekilen araziye ekilen mahsulatın; "öşür", "*ar*ûsâ*ne*", "*resm-i* çi*ft*", "*resm-i benn*âk", "c*ürm-i cin*ây*et*" ve "*bâd-ı hev*â" gibi vergileri anılan işletmelere gelir kaydedilirdi (Küçükdağ, 1989, 167-168). XVIII. yüzyılın başlarında, bu mukataanın yıllık malı 3.186 kuruş, muaccelesi de 850 kuruş idi. Yüzyılın sonlarına doğru ise yıllık malı 3.269,5 kuruşa, muaccelesi de 8.000 kuruşa yükselmiştir. Dolayısıyla kârlı olduğu anlaşılan bu mukataa da 19 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen 10 kat artmıştır. Malikâneci anılan bu vergilerin; başlarda 3.082 kuruşunu hazineye, kalan 104 kuruşunu ocaklık olarak Hz. Mevlana Dergâhı'na; yüzyıl sonlarında ise 2.782 kuruşunu hazineye, kalan 487,5 kuruşunu ocaklık olarak Hz. Mevlana Dergâhı'na göndermiştir (MAD, 9510, 107; MAD, 9508, 168). Devlete gönderilmesi gereken meblağın bir bölümü de ellerinde beratları bulunan bazı asker, şeyh ve ulemâya ücret olarak verilmiştir (Küçükdağ, 1989, 167-168).

Yukarıda da değinildiği gibi Suğla'ya mülhak birçok Konya mukataası bulunuyordu. Bu mukataalardan tarih sırasıyla; Bayramlu[8] 1726'da, Resm-i Dönüm-i Haşhaş[9] 1736'da, Esad Ahi[10] 1744'te, Karacaöyük[11] 1745'te, Hardallu[12] 1777'de ve Ereğli[13] ise 1795'te malikâne sistemine dâhil edilmiştir. Bunların hemen hemen hepsi de zeametten malikâneye dönüştürülmüş mukataalardır. Ancak Konya şehir merkezinin kuzeybatısında yer alan (bkz Harita 1), Ilgın mukataası[14] Suğla mülhaklarından olduğu halde, gerek kapsadığı alanın büyüklüğü gerekse kârlı bir işletme olması hasebiyle, daha XVIII. yüzyılın başlarından itibaren malikâne sistemine alınmıştır (KŞS, 40, 194/1-2). Bu mukataanın vergi kalemleri de Suğla mukata-

7 Mukâtaa-ı Hashâ-yı Suğla ve Tevâbii.

8 Mukâtaa-ı Hashâ-yı Karye-i Bayramlu ve Tevâbiiha tâbi Nâhiye-i Aladağ der-Livâ-yı Konya.

9 Mukâtaa-ı Resm-i Dönüm-i Haşhaş der-Livâ-yı Beyşehri der-Eyâlet-i Karamân.

10 Maktû-ı Karye-i Esad Ahi tâbi Bağanlar? der-Livâ-yı Konya.

11 Maktû-ı Karye-i Karacaöyük ve Mezâri-i Karacaöyük.

12 Mukâtaa-ı Karye-i Hardallu maa Zemîn-i Kara Hamza veledi Ali tâbi Nâhiye-i Belvirân der-Livâ-yı Konya.

13 Mukâtaa-ı Nefs-i Ereğli der-Nâhiye-i Ereğli der-Livâ-yı Konya.

14 Mukâtaa-ı Hashâ-yı Ilgın ve Tevâbiiha der-Livâ-yı Konya.

asınınki ile aynı olup, 1720'de yıllık malı 3.000 kuruş, muaccelesi de 2.200 kuruş idi. Yüzyıl sonlarında ise yıllık malı 3.156 kuruş, muaccelesi de 30.000 kuruşa yükselmiştir. Yine kârlı olduğu görülen bu mukataa 17 defa el değiştirerek muaccele bedeli de yaklaşık 14 kat artmıştır. Malikâneci anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermiştir (MAD, 9510, 109; MAD, 9508, 170, 175). Larende'nin güneybatısındaki Eminlü mukataası[15] da bulunduğu alan itibarıyla Suğla'ya mülhaktı (bkz Harita 1). Burası 1717'de malikâne sistemine dâhil edilmiş olup, yıllık malı 640 kuruş, muaccelesi de 900 kuruştu. Yüzyıl sonlarında yıllık malı hiç değişmemiş, muaccelesi de 1.040 kuruşta kalmıştır (MAD, 9510, 107; MAD, 9508, 168, 173). Harita 1'de görüldüğü üzere, Suğla'ya mülhak Bayramlu (MAD, 9510, 110; MAD, 9508, 171), Resm-i Dönüm-i Haşhaş (MAD, 9510, 111; MAD, 9508, 171), Esad Ahi (MAD, 9510, 114; MAD, 9508, 172), Karacaöyük (MAD, 9508, 172), Hardallu ve Ereğli (MAD, 9508, 173) mukataalarının hepsinin toplam yıllık malı sadece 1.136 kuruş, muaacceleleri de 2.150 kuruştu. Bu mukataalar arasında en dikkat çekeni ise Resm-i Dönüm-i Haşhaş'tır. Zira öyle anlaşılıyor ki, 1736'da zeametten malikâne sistemine dâhil edilen bu mukatanın, ihdas tarihi gözönünde bulundurulduğunda, daha yüzyılın başlarından itibaren, Konya ovasında tahıl dışında başka ürünlerin de yetiştirildiğini göstermektedir. Bunu da Kutsal İttifak ile savaş sonrası yeniden yapılanma süreci kapsamında, ürün çeşidini artırma bakımından tarım alanında yapılmış bir yenilik olarak, değerlendirmek gerekir.

Karaman sakini Bozulus Türkmeni[16] ile ondan ifraz olmuş Çataklu[17] mukataaları ise Konya merkezin kuzeybatısında Sultan Dağı'nın doğu eteklerinde yer alıyordu. Harita 1'de görüldüğü üzere, bu bölge menzil ve derbentlerin yoğun şekilde bulunduğu yerlerden biridir. Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın başlarında yeniden yapılanma sürecinde, Konya ve çevresinde sorun çıkaran Kürt ve Türkmen aşiretlerini Rakka'ya sürgün etmiş, hem bu şekilde bölgede boş kalan yerlere hem de Atçekenlerin daha önce terk ettiği bazı alanlara Bozulus Türkmenlerinden; Oğulbeğlü, İzzeddin, Köşne, Süleyman Hacılu, Hamza Hacılu, Amrudlu, Danişmendlü, Kara Halillü, Ortaciyan maa Ebumlu?, Çavundur obaları, Çataklu, Çepni ve Çayan cemaatlerini bu bölgeye yerleştirmiştir (Gündüz, 1997, 146). Ardından da onları bazı muafiyetler karşılığında derbentçi olarak kaydetmiştir (Halaçoğlu, 1997, 68, 70-77, 94-108, 127-128, 144; Yörük, 2013, 260-261). Derbentçi olmayan Bozulus Türkmenlerinin vergilerini mukataa haline getirerek, Rabia Gülnuş Valide Sultan'a has olarak tahsis etmiştir (MAD, 19098). Buna göre, ilk kısmı Karaman sakini Bozulus Türkmenleri diye anılan İzzeddin, Köşne, Süleyman Hacılu, Hamza Hacılu, Amrudlu, Danişmendlü, Kara Halillü, Ortaciyan maa Ebumlu? cemaatleri (C.ZB, 1614); ikinci kısmı, Oğulbeylü cemaatinden ifraz edilerek Kadınhanı derbendine iskân edilen Hacılu, Karamanlu, Abdurrahmanlu, Derilü ve Karasarılu cemaatleri; üçüncü kısmı Çataklu cemaati; dördüncü kısmı ise Çayan aşiretine tabi İleminlü cemaatleri oluşturmaktadır (MAD, 3157)[18]. Böylece bir yandan bölge güvenliği temin edilirken, diğer yandan da hazineye katkı sağlanmıştır (Gündüz, 1997; Gündüz, 2000). Bozulus ve Çataklu mukataalarının vergi kalemleri de Suğla ile aynıydı. XVIII. yüzyılın başlarında, Bozulus Türkmeni mukataasının yıl-

15 Mukâtaa-ı Karye-i Eminlü ve (Kozlubucak) Tevâbiiha der-Livâ-yı Konya.

16 Mukâtaa-ı Türkmenân-ı Cemâat-i Bozulus an-Sakinân-ı Karamân.

17 Mukâtaa-ı Cemâat-i Türkmenân-ı Çataklu an-İfrâz-ı Bozulus an-Sâkinân-ı Karamân.

18 Bu kayıtta anılan mukataaların 1763-1772 yılları arasındaki yıllık malları; Karaman sakini Bozulus Türkmenlerinin 7991 kuruş, Oğulbeylü cemaatinden ifraz olunan cemaatlerin 682 kuruş, Çataklu cemaatinin 350 kuruş ve İleminlü cemaatlerinin ise 300 kuruştu.

lık malı 7.904 kuruş, muaccelesi de 13.000 kuruş idi. Malikâne kaydı kaldırılmadan önce ise yıllık malı aynı olup, muaccelesi 3.000 kuruşa inmişti. Dolayısıyla bu mukataanın zarar ettiğini söylemek mümkündür. Muhtemelen bu yüzden de daha az el değiştirmiş olmalıdır. Buna göre bu mukataa 12 defa el değiştirerek muaccele bedeli hemen hemen dört kat azalmıştır. İşletmeci anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermiştir (MAD, 9510, 108; MAD, 9508, 169).

Esbkeşan mukataası[19], Harita 1'de görüldüğü üzere, Konya mukataaları arasında gerek yerleşim yeri gerekse nüfus bakımından en büyüğüdür. XVI. yüzyılın ortalarına kadar konar-göçer daha sonra da yerleşik hayata geçen Atçeken aşiretlerinin yaşadığı bu coğrafya; Doğu'da Tuz Gölü, Aksaray ili ve Konya'nın Karapınar ilçesi, güneyde Karaman ili, batıda Bozkır ilçesi, Konya merkez, Akşehir, Yunak ve Çeltik ilçesi, kuzeyde ise Ankara ili arasında yer almaktaydı (Karadeniz, 1995). İdari olarak zaman zaman değişiklikler gösterse de genelde Turgud, Bayburd ve Eskiil kazası şeklinde teşkilatlandırılmıştı (Beldiceanu-Steinherr, 1991, 48). Turgud, Konya merkez, Akşehir ve Cihanbeyli ilçeleri arasında (Karadeniz, 1995, 69); Eskiil, Aksaray ilinin batısından başlayarak Konya'nın Karapınar ilçesinin tamamını ve merkez ilçenin bazı kısımlarını içine alan bölümde; Bayburd ise; Karaman'ın kuzey, kuzeybatı ve kuzey doğu kısımlarını kaplayan bir kaza idi (Sümer, 1963, 89). Atçekenler için XVI.-XVII. yüzyıllar arasında, kanunlar düzenlenmiş (Karadeniz, 1995, 357-378), buna göre, yaptıkları ziraat için, "*at resmi*", "*esb resmi*" veya "*at akçesi*" gibi adlarla anılan vergiyi ödemişlerdir. Bunun karşılığında da "*avârız*", "*nüzûl*" ve "öşr" gibi vergilerden muaf sayılmışlardır. Yetiştirdikleri hayvanlar ve diğer reayanın ödediği; "*bâd-ı hevâ*", "*resm-i arûs*", "*resm-i tap*û*-yı zemîn*", "*yâve*", "*mâl-ı mefkûd ve kaçgun*", "*cürm ve cinâyet*", "*beytü'l-mâl-ı* âmme *ve hâssa*" gibi örfi vergileri de vermişlerdir. Diğer taraftan yerleşik hayata geçen Atçekenlerden, "*yaylak resmi*", "*kışlak resmi*" ve "*otlak resmi*" gibi konar-göçerlerden ceza olarak alınan vergiler, tahsil edilmemiştir (Karadeniz, 1995, 37-41, 301). Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar, bu idari ve iktisadi ünitenin bütünlüğünü korumak için, Atçekenliğe giriş-çıkışları denetim altına almıştır. Nitekim kaydedildikleri yerin dışına çıkıp orada yerleşseler bile, Atçekenlik vergisini vermek zorunda kalmışlardır. Ancak, reayanın önceden ödemediği borçlar üzerlerinde kalmak şartıyla bulundukları yere gelişleri on seneyi geçmiş ve avarız hanesine de kayıt olmuşlar ise Atçekenlikten çıkıp oraya yerleşmelerine izin verilmiştir (KŞS, 48, 275/2). Esbkeşan mukataasının XVIII. yüzyılın başlarında, yıllık malı 8.133 kuruş, muaccelesi de 8.500 kuruş idi. Malikâne kaydı kaldırılmadan önce ise yıllık malı aynı kalmasına rağmen muaccelesi 2.000 kuruşa inmişti. Dolayısıyla Esbkeşan mukataası da Bozulus gibi zarar ettiği anlaşılmaktadır. Zira ona benzer şekilde 10 defa el değiştirmiş ve muaccele bedeli de yaklaşık dört kat azalmıştır. Malikâneci anılan yıllık malın yüzyıl başlarında, 6.500 kuruşunu malikâne-has olarak kalanını da hazineye göndermiştir. Daha sonra ise tamamı hazineye göndermeye başlamıştır (MAD, 9510, 2; MAD, 9508, 13).

Ancak yeri gelmişken burada şu hususta da bahsetmek gerekir. Yukarıda anılan gelişmeler çerçevesinde XVIII. yüzyıl boyunca devam eden savaşlar yüzünden, devlet, "*imdâdiye*" denilen bazı tekâlifleri (Tabakoğlu, 2000), "*muâf, müsellem ve min-külli'l-vücûh serbest*" olmalarına rağmen[20] Atçekenler ve Bozulus Türkmenleri'nden tahsil ede-

19 Mukâtaa-ı Rüsûm-ı Tâife-i Esbkeşân ve Tevâbii.

20 Osmanlı devletinde vergilerden muaf olma konusunda üç kademe vardı. Devlet, önce avarızdan, sonra raiyyet rüsumundan ve en son şer'i vergilerden muâfiyet bağışlardı. Bütün bu muafiyetler ancak din ve devlet için bir takım hizmetler karşılığı bağışlanmış sayılırdı (İnalcık, 1996, 52)

rek, valilerini desteklemeye çalışmıştır. Bu süreçte imdadiyeler, üç aşamada zorunlu hale getirilmiştir. Birinci aşamada, 1723-1746 arası dönemde İran ve Avusturya seferleri sırasında, reaya serbest olduğu için imdadiye alınması yasaklanmıştır (MAD 10184, 62). İkinci aşamada, 1768-1774 Rus seferi sırasında, verginin şarta bağlı olarak alınabileceği belirtilmiştir (KŞS, 59, 96/1). Son aşamada, 1774-1829 yılları arasında İran, Rus, Avusturya, Fransa, İngiltere ve Suudi savaşları sırasında, imdadiyelerin bölge reayasından toplanması yasal hale getirilmiştir (KŞS, 63, 104/1). Bu süreçte reaya, üzerlerine bindirilen fazladan yüke, gerek resmi gerekse gayriresmi olarak itiraz etse de çaresiz şekilde kabullenmek zorunda kalmıştır. Hatta bazen işi yokuşa sürerek, sürüncemede bırakmaya çalışmışlardır (C.AS 25529). Ancak ellerinden pazarlık yaparak, daha az vergi ödemekten başka bir şey gelmemiştir (KŞS, 62, 164/1). Anlaşılan o ki devlet, uzun yıllar boyunca muaf olan mukataaların serbestiyet özelliğinde bir değişikliğe gitmetle, valisini desteklemiştir.

Son olarak Adet-i Ağnam mukataasına[21] gelince, bu mukataanın vergi toplama alanı bütün Karaman eyaletini kapsıyordu. Burayı işletenler, Karaman eyaletinde yaşayanların, ister Müslüman isterse gayrimüslim, yetiştirdiği bütün koyun, keçi gibi hayvanlardan; "â*det-i ağn*â*m*", "*resm-i ağıl*" (Emecen, 1988) ve "â*det-i gul*â*miye*" adındaki vergileri tahsil ediyordu. Adet-i ağnam vergisi, Anadolu, Sivas ve Karaman eyaletlerinde, Rumeli'deki uygulamaya göre toplanması esastı. Buna göre vergi, senede bir defa olmak üzere Mart ayında tahsil edilecekti (Sak, 2013, 261/1). Adet-i Ağnam mukataasının XVIII. yüzyılın başlarında yıllık malı 12.500, muaccelesi de 10.500 kuruştu. Yüzyıl sonlarında yıllık malı aynı kalmış, muaccelesi de bir ara düştükten sonra, 11.220 kuruşa yükselmiştir. Çok kârlı bir işletme olmadığı anlaşılan Adet-i Ağnam, 18 defa el değiştirmiştir. Bunun da nedeni anılan mukataanın muhtemelen bütün Karaman eyaletini kapsaması hasebiyle işletmeciye sağladığı prestij olmalıdır. Zira anılan verginin zorlanmadan tahsil edilebilmesi için işletmecinin bölgede sözü geçmesi ya da sözü geçen birisiyle çalışması gerekirdi. Malikâneciler anılan yıllık malın tamamını hazineye göndermişlerdir (MAD, 9510, 109; MAD, 9508, 171).

Yukarıda imdadiyelerde yaşanan sürecin bir benzeri Adet-i Ağnam mukataasında da yaşanmıştır. Zira devlet, muhtemelen yine anılan gerekçelerle bu vergilerde artırma yoluna gitmiştir. Buna göre, 1703'te adet-i ağnam vergisi; timar topraklarında yaşayan reayadan iki koyuna bir akçe, miri (has) mukataalardakilerden ise bir koyuna bir akçe olarak tahsil edilmiştir. Askerilerden ve Evkaf Nezareti'ne bağlı vakıf reayasından (KŞS, 65, 127/1) ise, 150 koyuna kadar herhangi bir vergi alınmayıp, bundan sonrası için, bir koyuna bir akçe olarak toplanmıştır (KŞS, 40, 194/2). 1732 tarihli başka bir kayıtta; Anadolu, Sivas, Karaman sancaklarında Rumeli de uygulandı gibi, tahsili emredilen bir baş koyundan bir akçe, 100 baş koyundan 20 akçe gulamiye, 300 baş koyundan beş akçe resm-i ağıl alınmasının İçil sancağında da uygulanması emredilmiştir (AE.SMHD.I. 12225). 1731 tarihli diğer bir belgede ise, askerilerin de daha önce belirtilen şekilde ödeme yapmaları gerektiğinden bahsedilmektedir (Sak, 2013, 261/1). Böylece reayanın ödediği resm-i ağnamda % 100 oranında zam yapılmıştır. Buna ilaveten XIX. yüzyılın başlarında bu tür ödeme şeklinden vazgeçilerek, anılan vergiler maktu olarak tahsil edilmeye başlamıştır. Buna göre, Karaman eyaletine bağlı her bir sancağın durumuna göre bir sayı belirlenmiştir. Belirlenen bu sayı, yine o livadaki kazanın durumuna göre tevzi edilmiştir. Örneğin 1815'te Konya için toplam koyun sayısı 2.000 olup, her bir ko-

21 Mukâtaa-ı Âdet-i Ağnâm ve Âdet-i Gulâmiye ve Resm-i Ağıl-ı Müselmânân ve Gebrân Livâ-yı Konya ve Kayseriyye ve Kırşehri ve Niğde ve Aksaray ve Beyşehri ve Tevâbiihâ der-Eyâlet-i Karamân.

Tablo 1: Mukataaların Genel Durumu

Genel Sırası	Malikâne Kapsamına Alındığı Yıl	Mukataanın Defterdeki Son Kayıt Tarihi	Mukataanın Adı	Mukataanın Faaliyet Gösterdiği Alan	Mukataanın Başlangıç Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Mukataanın Ortalama Yıllık Mal-ı Mirisi (Kuruş)	Mukataanın Mal-ı Mirisindeki Değişim Oranı (%)	Mukataanın (Büyüklüğü) Toplam Mal-ı Mirideki Oranı (%)	Mukataanın Başlangıç Muaccele Bedeli (Kuruş)	Mukataanın Ortalama Muaccele Bedeli (Kuruş)	Mukataanın Muaccelesindeki Değişim Oranı (%)	Malikânecinin Başlangıç Yıllık Brüt Hasılatı (Kuruş)	Malikânecinin Ortalama Yıllık Brüt Hasılatı (Kuruş)	Mukataanın Yıllık Brüt Hasılatındaki Değişim Oranı (%)	Mukataanın El Değiştirme Sayısı	Mukataaya Genel Anlamda Gösterilen İlgi (%)
1	1723	1808	Adet-i Ağnam	Hayvancılık	12,500	12,500	0%	30%	10,500	11,866	13%	17,226	16,966	-2%	18	9%
2	1720	1789	Esbkeşan	Tarım	8,133	8,025	-1%	19%	8,500	5,058	-40%	12,598	10,830	-14%	10	5%
3	1719	1789	Bozulus	Tarım	7,904	7,766	-2%	18%	13,000	9,579	-26%	13,891	11,774	-15%	12	6%
4	1718	1808	Suğla	Tarım	3,186	3,258	2%	8%	850	5,443	540%	3,795	4,804	27%	19	10%
5	1720	1808	Ilgın	Tarım	3,000	3,148	5%	7%	2,200	17,772	708%	4,041	6,936	72%	17	9%
6	1718	1808	Konya Mirabiye	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	1,901	2,016	6%	5%	1,000	9,018	802%	2,493	3,972	59%	19	10%
7	1718	1747	Hoca	Tarım	1,493	1,493	0%	4%	1,805	1,805	0%	2,306	2,266	-2%	2	1%
8	1718	1808	Larende İhtisap	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	1,268	1,303	3%	3%	1,605	19,762	1131%	1,982	5,457	175%	25	13%
9	1717	1808	Eminlü	Tarım	640	651	2%	2%	900	1,283	43%	1,013	1,033	2%	13	7%
10	1718	1808	Konya İhtisap	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	563	613	9%	1%	900	2,666	196%	944	1,292	37%	17	9%
11	1726	1808	Bayramlu	Tarım	516	516	0%	1%	500	9,536	1807%	730	2,477	240%	7	4%
12	1795	1808	Ereğli	Tarım	367	367	0%	1%	250	250	0%	461	458	-1%	2	1%
13	1718	1758	Çataklu	Tarım	300	336	12%	1%	300	433	44%	425	478	12%	3	2%
14	1745	1745	Karacaöyük	Tarım	100	100	0%	0%	150	150	0%	156	156	0%	1	1%
15	1744	1808	Esad Ahi	Tarım	68	68	0%	0%	1,020	2,361	131%	371	572	54%	5	3%
16	1736	1791	Resm-i Dönüm-i Haşhaş	Tarım	60	60	0%	0%	150	784	423%	112	239	114%	9	5%
17	1739	1808	Resm-i Kantar	Ticaret, Sanayi ve Hizmet	50	50	0%	0%	170	295	74%	107	121	12%	10	5%
18	1777	1808	Hardallu	Tarım	26	28	9%	0%	80	529	562%	47	121	159%	7	4%

yundan tahsil edilmesi gereken meblağ da beş kuruş olarak belirlenmiştir (KŞS, 70, 135/2). Ayrıca Osmanlı maliyesi, XVIII. yüzyılın sonlarında "*kıl ve yapağı resmi*" adında yeni bir vergi kalemi daha oluşturmuştur. Buna göre, Konya sancağına bağlı; İnsuyu, Belviran, Eskiil, Akçaşehir, Gaferyad, Larende, Pirlugande, Ereğli, Karaman, Kureyşözü, Saidili, Kureyş maa Bayburd, Kureyş maa Divle ve Bozulus kazalarında yaşayan reayanın her bir koyun ve keçisi için bir para toplanması ve "*Îrâd-ı Cedîd Hazînesi*"ne gönderilmesi istenmiştir (KŞS, 66, 81/2).

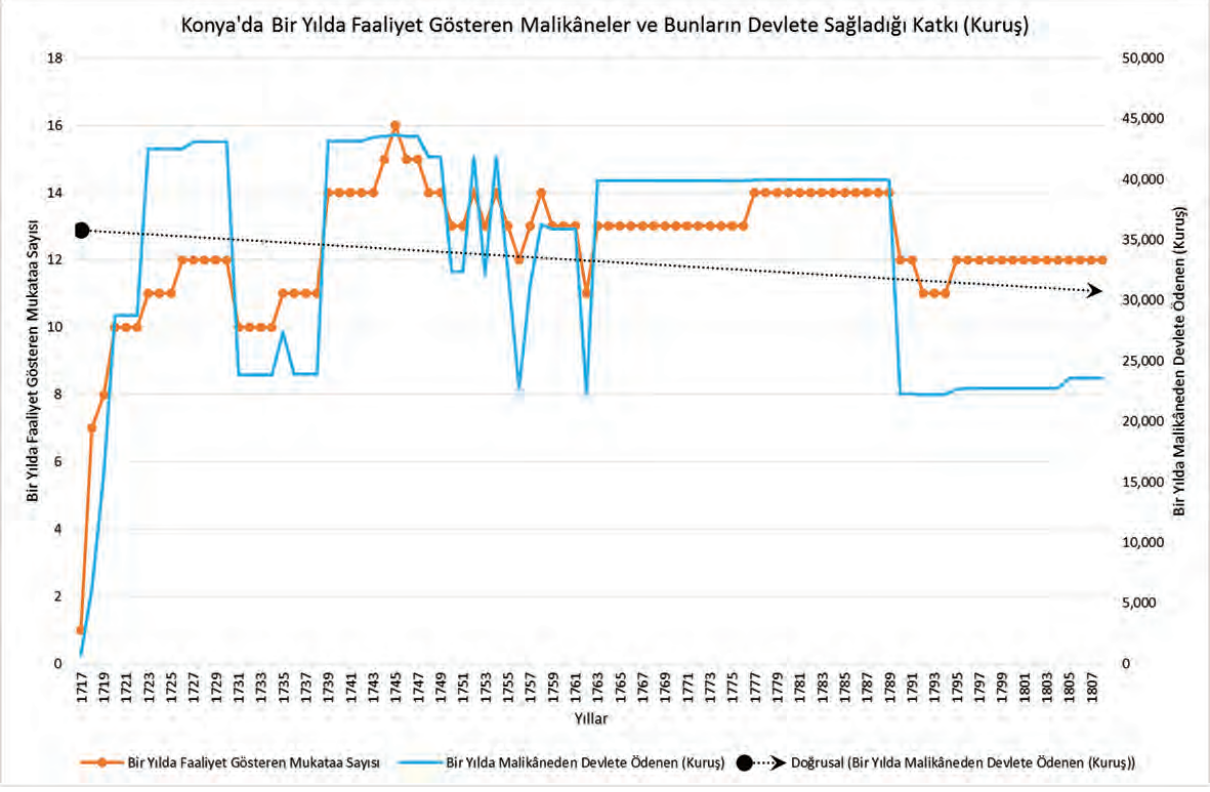
Haslar Kalemi'ne bağlı mukataalarla ilgili genel açıklamalar yapıldıktan sonra, hem bu bilgileri hem de arşiv kaynaklarından elde edilen verileri tablo haline getirerek, sütun sütun daha ayrıntılı olarak değerlendirmekte fayda vardır.

Buna göre, Konya sancağında malikâne sistemi ilk defa 1695-1696 yılları arasında uygulanmaya başlamıştır. Bu kapsamda, anılan yıllarda sadece bir adet mukataa malikâne sistemi içerisine dâhil edilmiştir (Özvar, 2003, 222, 230). İlerleyen yıllarda ise malikâne sayısı daha da artmıştır (Sak, 2016, 286/1)[22]. Ancak malikâne sistemi, 1715'te ilga edildikten sonra bu mukataalar da genelde iltizamla işletilmiştir (Sak, 2006, 257/1)[23]. Malikâne sisteminin 1717'de yeniden ihdasından sonra bu mukataalar da peyder pey malikâne kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte sonraki yıllarda bazı

22 20/05/1704 tarihli bu kayda göre, Konya İhtisap mukataasının ber-vech-i malikâne Mart 1115'ten itibaren Mevlevi Mehmet'in üzerinde, muaccelesinin 1.400 kuruş ve yıllık malının da 55.040 akçe olduğu belirtilmektedir. Yine 03/08/1704 tarihli başka bir kayıtta Suğla mukataasının senede tefavütüyle 3.186 Esedi kuruş malı, 1.050 kuruş da muaccelesinin olduğu ifade edilmiştir (Sak, 2016, 268/1).

23 24/01/1717 tarihli bu kayıtta Mustafa b. Hidayetullah, 1129 mali yılına mahsup olmak üzere, Konya Mirabiye mukataasını, 198.150 akçe eski malına 200 kuruş ilavesiyle, bir yıllığına iltizama almıştır. Kendisine beratı 27/01/1717'de verilmiştir. Devlet Mustafa Efendi'den anılan malın; 137.520 akçesini ocaklık olarak Hz. Mevlana Vakfı fukaralarının taamiyesine, 42.630 akçesi emekli ve halen görevde olanlara ve kalan 350 kuruşunu da hazineye vermesini istemiştir. Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla aslında, aynı yıl için bu mukataayı, Mustafa ve Süleyman, yukarıdaki toplam maldan 50 kuruş eksik olmak üzere iltizama almışlar, hatta kendilerine 12/10/1726 tarihinde berat dahi verilmişti. Ancak Mustafa b. Hidayetullah, malikâne sisteminin yürürlükte olduğu dönemde kendisine ait olan bu mukataayı başkalarına kaptırmak istemediği için, yıllık malda 50 kuruş daha artırıma gitmiştir. Böylece mukataa da kendisinde kalmıştır. Yine 29/11/1716 tarihli başka bir kayda göre, Yusuf zide kadrühü, 01/01/1129 mali yılına mahsup olmak üzere, Konya İhtisap mukataasını, 67.529 akçe yıllık malıyla bir yıllığına iltizama almıştır. Kendisine beratı 22/01/1716'da verilmiştir. Devlet Mustafa Efendi'den anılan malın; 47.529 akçesini emekli ve halen görevde olanlara ve kalan 20.000 akçesini de hazineye vermesini istemiştir (Sak, 2006, 266/1).

Grafik 1: Konya'da Bir Yılda Faaliyet Gösteren Malikâneler ve Bunların Devlete Sağladığı Katkı (Kuruş)

timar ve zeametlerin de malikâneye dönüştürülmesiyle XVIII. yüzyılın sonlarında mukataa sayısı daha da artmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere, Karacaöyük mukataası 1745'te malikâne kapsamına alınmış, fakat aynı yıl sistemden çıkarılmıştır. Hoca mukataası 1747'de, Çataklu da 1758'de malikâne yerine iltizama verilmeye başlanmıştır. Yine Esbkeşan ve Bozulus mukataaları da 1789'da malikâne kapsamından çıkarılarak Valide Sultanlara has tayin edilmiştir. Aynı şekilde Resm-i Dönüm-i Haşhaş'ın da 1791'de malikâne kaydı kaldırılmıştır. Bu konudaki daha ayrıntılı veriler, aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Tablo 1 ve Grafik 1'den hareketle, XVIII. yüzyılda mukataa sayısında önemli bir artış olmuştur. Zira yüzyılın başlarında bu sayı yaklaşık 10 iken, bir ara aynı yılda faaliyet gösteren işletme sayısı 16'ya ulaşmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, özellikle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren malikâne sayısında azalma görülse de bu işletmelerin malikâne dışında iltizam veya başka bir şekilde işletiliyor olması hasebiyle, mukataa sayısında önemli bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Esbkeşan ve Bozulus gibi mukataaların malikâne sisteminden çıkarılmasına rağmen hâlâ başka şekillerde işletildiği düşünülürse, Konya'dan devlete sağlanan yıllık katkı ise yaklaşık 40.000 kuruş olmuştur.

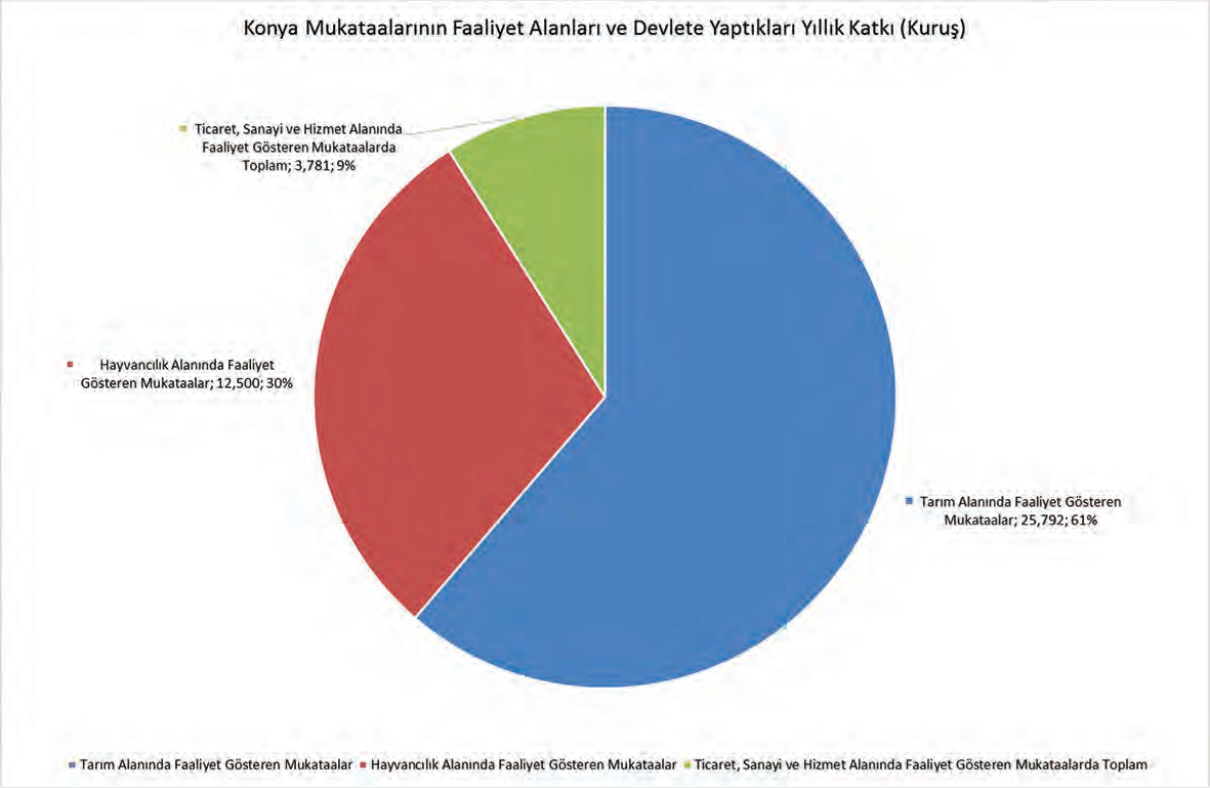
Bu mukataaların hangi alanda faaliyet gösterdiğine gelince, bilindiği üzere, işletmelerin "tevabiine" yani içerdiği vergi unsurlarının çeşitliliğine göre, kapsadığı mekânın genişliği de değişirdi. Buna göre bir mukataanın içerdiği vergi ve resimlerin çeşidi arttıkça kapsadığı mekânın sınırı daralır, buna karşılık tek bir vergi unsuru içeren mukataanın mekân sınırı ise o ölçüde genişlerdi (Genç, 2006, 129-132). Konya mukataaları bu kapsamda değerlendirildiğinde, merkez dışında bütün eyaleti kapsayacak şekilde Adet-i Ağnam hayvancılık; Esbkeşan, Bozulus, Suğla, Ilgın, Hoca, Eminlü, Bayramlu, Ereğli, Çataklu, Karacaöyük, Esad Ahi, Resm-i Dönüm-i Haşhaş ve Hardallu tarım; Konya şehir merkezindeki, Konya İhtisap ve sonradan buna dâhil edilen Resm-i Kantar ticaret; yine şehirdeki Konya Mirabiye ticaret, sanayi ve hizmet; Larende (Karaman) merkezdeki Larende İhtisap da tarım, ticaret, hizmet ve sanayi sektöründe faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 1 ve Grafik 2).

Bu çerçevede, Grafik 2, Konya'da anılan faaliyetlerin durumu; % 61 tarım, % 30 hayvancılık ve % 9 da diğer sektörler olarak sıralanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Konya ekonomisi, yaklaşık % 90 oranında kıra dayalı bir yapıya sahip olup, ancak şehrin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde de diğer alanlarda faaliyet göstermiştir.

Genel değerlendirmenin ardından, Konya mukataalarını, devlete yaptıkları yıllık katkı, yani devlete ödenen mal-ı miri açısından tek tek ele almak gerekirse; Adet-i Ağnam, Esbkeşan, Bozulus, Suğla ve Ilgın, Konya Mirabiye, Hoca, Larende İhtisap, Eminlü, Konya İhtisap, Bayramlu, Ereğli, Çataklu, Karacaöyük, Esad Ahi, Resm-i Dönüm, Resm-i Kantar ve Hardallu diye sıralamak mümkündür. Bu sıralamaya göre, Ilgın'dan sonra tarım alanında faaliyet gösteren mukataaların tamamı, başlangıç tarihleri dikkatte alındığında, timar ya da zeametten malikâne kapsamına alınmış, dolayısıyla katkıları da o oranda az olmuştur (Grafik 3).

Buna göre, Grafik 3, en büyük katkı % 30 oranında 12.500 kuruşla bütün Karaman eyaletinin hayvancılık vergilerini içine alan Adet-i Ağnam'dan gelmiştir. Tarımsal anlamda da en büyük topraklara sahip olan Esbkeşan ise % 19 oran ortalam 8.025 kuruşla, ikinci sırayı almıştır. Şehir ekonomisi anlamında en büyük katkı ise % 5 oran ortalama 2.016 kuruşla Konya Mirabiye'den sağlanmıştır. En az katkı ise, grafikte Konya İhtisap'tan sonraki, daha sonradan mukataalaştırılan işletmelerden gelmiştir. Buna göre, anılan mukataaların toplam katkısı % 3 civarında 1.139 kuruşta kalmıştır.

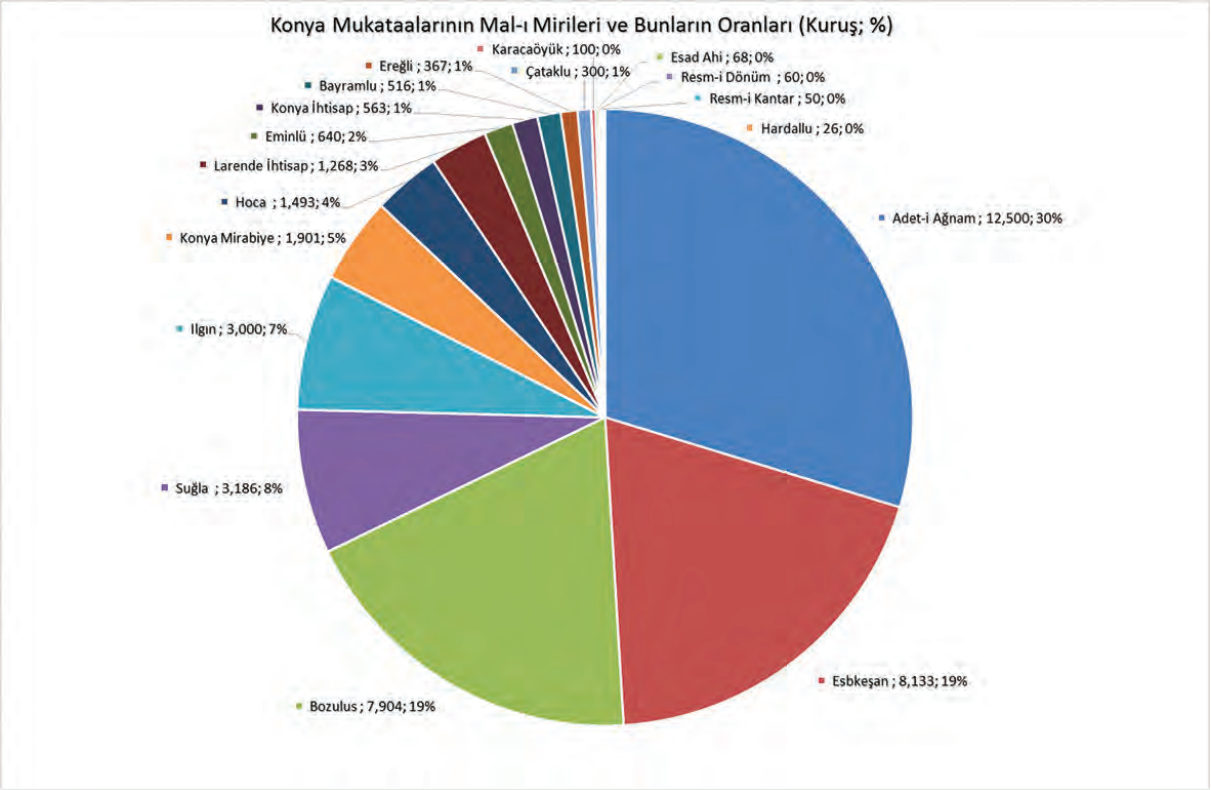
Grafik 2: Konya Mukataalarının Faaliyet Alanları ve Devlete Yaptıkları Yıllık Tahmini Katkı (Kuruş)

Şimdi Konya'daki mukataalardan hangisinin daha fazla talep gördüğünü ve bunun nedenleri üzerinde kısa bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bunun için de genel anlamda işletmecilerin her bir ihale ve hisse devri yani el değiştirme sonrası oluşan duruma bakmak gerekir (Genç, 2007, 155-187)[24]. Bilindiği üzere bir mukataa, her el değiştirmede, yeniden fiyatlandırılır, buna göre de muaccele bedelleri aşağı veya yukarı yönlü olabilirdi. Bunların aşağı veya yukarı yönlü olması da o mukataanın kârlı olup olmadığı konusunda genelde önemli bir fikir verirdi. Bununla birlikte bir işletmeci bir mukataayı kârlı olmasa bile, bazı gerekçelerle, kârlı olan diğer mukataalarla birlikte işlettiği zamanlar olurdu. Buna da Osmanlı bürokrasisinde "birinin fazlası diğerinin kesrine medâr olmak üzere" diye formülüze edilen portföy denirdi (Genç, 2003, 516-517; Çizakça, 2011, 150-151). Buna göre, Tablo 1 ve Grafik 4, Konya mukataaları el değiştirme sayısına göre değerlendirildiğinde en yoğun ilgi; Larende İhtisap, Suğla, Konya Mirabiye, Ağnam, Ilgın, Konya İhtisap, Bozulus ve Esbkeşan mukataalarına gösterilmiştir. Bunlar arasında en çok talep, 25 kez el değiştirerek, hemen hemen bütün alanlarda faaliyeti olan Larende İhtisap'a gösterilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu mukataanın tevabii, Konya şehir merkezindeki mukataalar gibi, ayrı ayrı işletilmediği için, işletmeciye önemli avantajlar sağlamıştır. Zira burayı

24 Belirtilen yerdeki değerlendirmeye göre Genç, bir mukataanın malikânenin sahibine sağlayacağı yıllık kâr ile bu kâra bedel olarak ödenen muaccele meblâğı arasında belirli bir oran bulunacağı hipotezinden hareket etmiştir. Bu sayede, malikânelerin İstanbul piyasasında cari olan kâr hadlerini, yaklaşık olarak ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra; muaccele miktarı ile muaccelenin ait olduğu yıla tekabül eden kâr haddini çarparak, malikâne sahibine ait yıllık muhtemel kârı tespit etmiştir. Hazineye ödenmesi gereken; mal, kalemiye gibi yıllıkların miktarı verili olduğundan, malikânecinin yıllık muhtemel kârı ile hazineye aktarılacak bu miktarı toplayarak malikânecinin brüt gelirini bulmuştur. Böylece malikânecinin brüt gelirindeki artış veya azalışa göre, reel faaliyet hacminin mutlak seviyesi olmasa da mukataanın alâkalı olduğu faaliyet hacmindeki değişmeleri ortaya çıkarmıştır.

Grafik 3: Konya Mukataalarının Mal-ı Mirileri ve Bunların Oranları (Kuruş; %)

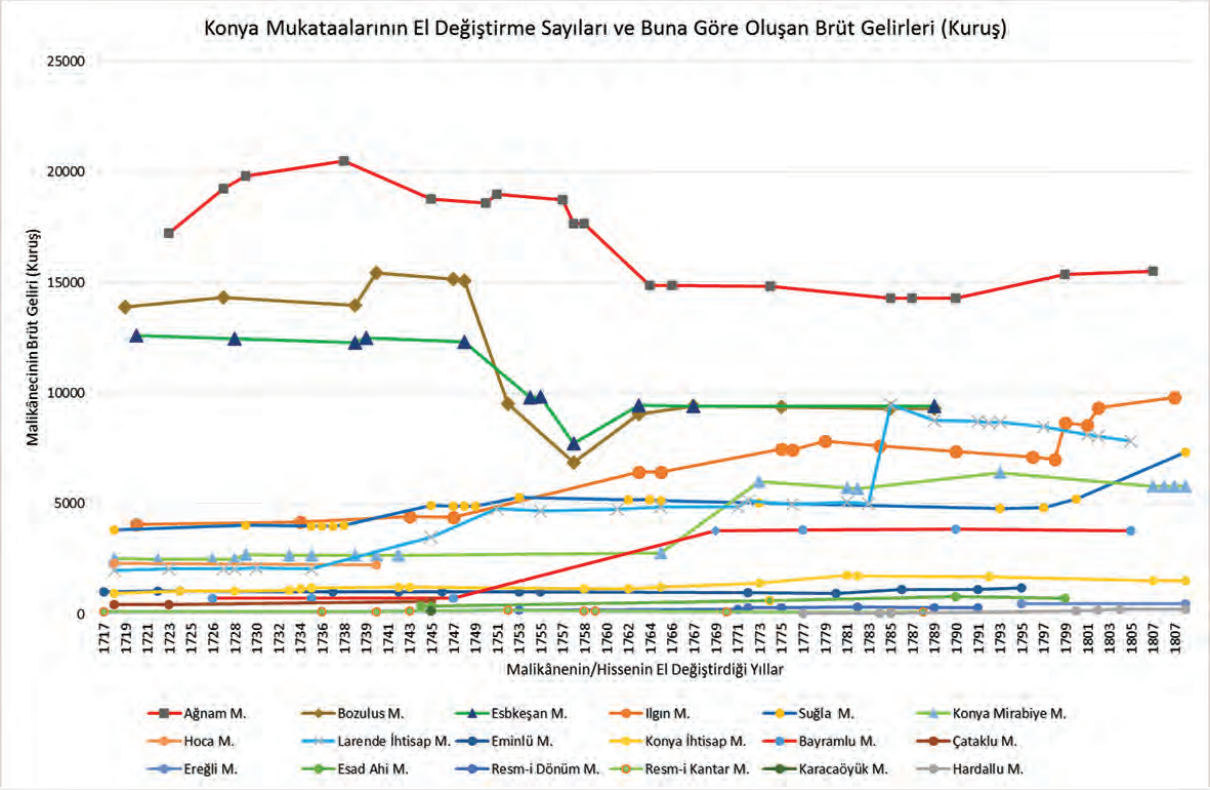

alan kişi, muhtemelen bulunduğu yerde başka işletmeci olmadığı için, sorun çıkmadan bölgedeki vergileri toplama fırsatı yakalamış olmalıdır. Haliyle bu durum da Larende İhtisap'ın değerini artırmıştır. Ardından genel anlamda sulu tarımın yapıldığı Suğla ve Konya Mirabiye 19'ar defa el değiştirmiştir. Bunların ardından 18 ile Adet-i Ağnam, 17'şer defa ile de Ilgın ve Konya İhtisap, 13 ile Eminlü, 12 ile Bozulus ve 10 defa ile Esbkeşan gelmiştir. Bundan sonraki mukataaların ise, 10'un altında hisse devri yapılmıştır.

Diğer taraftan brüt gelir açısından oransal olarak en yüksek artış; özellikle Suğla Bölgesi'nde ki ve şehir merkezlerinde faaliyeti olan mukataalarda görülmüştür. Bu minvalde başlangıca göre brüt gelir; Bayramlu'nun % 240, Larende İhtisap'ın % 175, Hardallu'nun % 159, Resm-i Dönüm-i Haşhaş'ın % 114, Ilgın'ın % 72, Konya Mirabiye'nin % 59, Esad Ahi'nin % 52, Konya İhtisap'ın % 37, Suğla'nın % 27, Çataklu ve Resm-i Kantar'ın % 12 ve Eminlü'nün de % 2 artmıştır. Ereğli'nin % 1, Adet-i Ağnam ve Hoca'nın % 2, Esbkeşan'ın % 14 ve Bozulus'un da % 15 oranında brüt geliri azalmıştır (bkz. Tablo 1). Adet-i Ağnam, Bozulus ve Esbkeşan mukataalarının brüt gelirlerinde görülen azalmanın nedeni, muhtemelen 1740'lı yıllarda Esbkeşan ve Bozulus çevresinde görülen kıtlık olmalıdır (MAD, 5512, 4/3). Zira bu durum anılan mukataalarda muaccele bedellerinin dip yapmasına neden olmuştur. Bu durumdan dolaylı olarak, aynı kaynaktan gelir sağlayan, Adet-i Ağnam mukataası da olumsuz etkilenmiştir. Hatta Hoca ve Ereğli mukataalarının da bu bölgeye yakın olduğu düşünülürse, anılan kıtlıktan olumsuz etkilendikleri anlaşılmaktadır.

Öyle anlaşılıyor ki, yukarıdaki sıralamalara bakıldığında, özellikle Suğla Bölgesi'ndeki mukataaların hem çok el değiştirdiği hem de brüt gelirlerinin arttığı görülmektedir. Bu da anılan mukataaların, muhtemelen kârlı olduğunu ve işletmeciler

Grafik 4: Konya Mukataalarının El Değiştirme Sayısı ve Buna Göre Oluşan Brüt Gelirleri (Kuruş)

arasındaki rekabete işaret etmektedir. Bu durumda devletin bu alanları mukataalaştırarak, ne kadar isabetli bir karar aldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sıralamada dikkati çeken bir husus ise Esbkeşan, Bozulus ve Adet-i Ağnam gibi muaccele bedelleri başlangıca göre azalan mukataalar da tahmin edilenden daha fazla ilgi görmüştür. Bunun da nedeni, yukarıda anılan nedenlerden dolayı, devlet, Atçekenler ve Bozulus Türkmenleri gibi geniş bir alanı kapsayan iki büyük idari, mali ünitenin bütünlüğünü korumak istemiş olmalıdır. Bu çerçevede o dönemde zarar ettiği açıkça bilinen Esbkeşan mukataasının Hanedan'a mensup Esma Sultan (Uluçay, 1980, 90-91)[25] tarafından satın alınması manidardır. Zira devlet, Esbkeşan'ı Esma Sultan'a satarak, muhtemelen bu yapının korunmasını sağlamış olmalıdır. Diğer taraftan Esma Sultan'ın ise bu işletmeyi alarak aslında zarar etse de oluşturduğu portföy sayesinde, buranın zararını diğerlerinin kârıyla karşıladığı anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 2).

1.2. Farklı Kalemlere Bağlı Olan Mukataalar

Müstakil olarak Konya'da faaliyet yürüten toplam üç mukataa daha vardı. Bunlardan ikisi "*selâtin vak*ıfları" (Akgündüz, 2000) kapsamında Haremeyn, biri de Maden Kalemi'ne bağlıydı. Harameyn'e bağlı olanlardan ilki, Karapınar Sultan Selim Han Evkafı mukataası diye bilinen "*Mukâtaa-ı Karapınar Eskiil ve Tevâbiihâ maa Rüsûmât-ı der-Kazâ-yı Eskiil ve Gayrihi*" (MAD, 10210, 186)[26], diğeri de Karamanoğlu İbrahim Bey

25 Anılan kaynakta Uluçay'a göre, Esma Sultan III. Ahmet'in kızıdır. 1726'da doğmuştur. Aynı çağda yaşayan I. Abdülhamit'in kızından ayırt etmek için, Büyük Esma Sultan denirdi. I. Mahmut ve III. Mustafa Esma Sultan'nın kardeşleridir. Esma Sultan, iki kardeşinin padişahlığı sırasında çok önemli mal ve mülke sahip olmuştur. Esma Sultan, 1788'de vefat etmiştir.

26 Bu kayda göre, Karapınar Sultan Selim Han Evkafı mukataasının yıllık malı 7.501 kuruş, muaccelesi de 01/03/1760'ta 1.350, 13/06/1765'te ise 3.500 kuruşa yükselmişti. Buradan elde edilen yıllık malın 3.451 kuruşu vakfın masraflarına ve burada gö-

Tablo 2: Esma Sultan'ın Tasarrufunda Olan Mukataalar (D.HSK.d. 25739, 3)

No	Mukataanın Adı	Deruhte Tarihi (H.)	Deruhte Tarihi (M.)	Mukataanın Yıllık Malı (Kuruş)	Esma Sultan'ın Hisse Oranı	Esma Sultan'ın Ödediği Muaccele (Kuruş)	Mukataanın Toplam Muaccelesi (Kuruş)	Mukataanın Muaccelesinin Mala oranı (%)
1	Esbkeşan	1181	1768	8,133	1/1	2,000	2,000	-75%
2	Gümrük-i İstanbul maa Gümrük-i İskele-i Vize	1176	1762	21,562	1/4	8,200	32,800	52%
3	Memlaha-i Selanik	1180	1766	22,500	1/6	7,333	44,000	96%
4	Ortaabad? Haskōy ve Kızılca Müsellem	1189	1775	2,572	1/2	15,500	31,000	1105%
5	Adet-i ağnam Liva-i Biga ve Karesi	1187	1773	1,500	3/4	22,875	30,500	1933%
6	Muhassılu? Vize Safir? ve rüsum-ı tamga-yı Akçeşme?	1173	1759	26,614	1/2	15,000	30,000	13%
7	Resm-i Gümrük-i Duhan İstanbul ve Edirne (Esham usülü uygulanıyor)	1188	1775	211,546	2/160 sehim	25,000	2,000,000	845%
8	Gümrük-i İskele-i Dırac	1188	1775	25,330	1/5	16,800	84,000	232%

Evkafı mukataası olarak adlandırılan "*Mukâtaa-ı Mahsûl-ı Kurâ der-Eyâlet-i Konya ve Lârende*" (MAD, 10210, 224)[27] mukataası idi. Her iki mukataanın da bulunduğu yer, tahmin edileceği üzere, Suğla Bölgesi'nde idi (bkz. Harita 1). Maden'e bağlı olarak da 1776'da kurulan "*Bozkır Madeni Emâneti Mukâtaası*" bulunuyordu. Bu madenden kurşun, gümüş ve altın gibi madenler çıkartılarak işleniyordu. Daha sonra bunlar devletin istediği yerlere gönderiliyordu (Şafakcı, 2013).

2. Merkezi Başka Yerde Olan Mukataalar

Konya'da merkezi başka yerde olan mukataalar da faaliyette bulunmuşlardır. XVIII. yüzyılda Osmanlı topraklarında, tahıl dışında, pamuk, tütün ve haşhaş gib ticari nitelik taşıyan bazı ürünler de yetiştirilmeye başlamıştır. Bunların ekildiği yerleri kapsayacak şekilde de mukataalar ihdas edilmiştir. İşte bu ürünler, Konya ve çevresinde de ekilmiş ve buralardan elde edilen gelirler, ilgili mukataa görevlilerince toplanmıştır. Bir bakıma Konya, merkezi başka yerde olan bu mukataaların bir şubesi gibi çalışmıştır. Buna göre, ilk olarak Maden mukataalarına bağlı olarak faaliyet gösteren, kısaca Duhan (Tütün) mukataası diye de bilinen "*Rüsûm-ı Dönüm-i ve Amediyye-i Duhân Eyâlet-i Maraş ve Karamân ve Sivas ve İskele-i İnebolu ve Bartın ve Ereğli (Karadeniz) der-Eyâlet-i Anadolu*" mukataası idi (Sak, 2006, 291/1)[28]. Bu mukataanın

revli olanların maaşlarına sarfediliyor, kalan 4.050 kuruş da hazineye gönderiliyordu.

27 Bu kayda göre, Karamanoğlu İbrahim Bey Evkafı mukataasının yıllık malı 4.730 kuruş, muaccelesi de 31/03/1760'ta 6.162,5 kuruştu. Buradan elde edilen yıllık malın 1.950 kuruşu vakfın masraflarına ve burada görevli olanların maaşlarına sarfediliyor, kalan 2.780 kuruş da hazineye gönderiliyordu.

28 21/06/1714 tarihli bu kayda göre, Duhan mukataası, Mart 1126 senesinden itibaren el-Hac Abdullah ve İsmail'e yıllık 1.680 kuruş mal ve 200 kuruş muaccele ile ihale olunmuştur. Malikâneciler, zikredilen yerlerdeki tütün fidanı tarlalarına gidecekler, tarlaları ölçücekler her dönümü için 2,5 kuruş resm-i miri ve kalemiye için, toplayan görevlilerin maişeti için onar para ile kadılar için de ikişer para tahsil edeceklerdi. Duhan resminin hiçbir şekilde muafı olmadığından her kim tütün ekmişse ondan bu vergiler tahsil edilecekti. Bu vergiyi ödeyen çiftçilere bir tezkere verilecekti. Tüccarların iskelelere getirdiği tütünlerden, duhan resmi dışında, rüsum-ı amediye adında başka bir vergi daha alınmaktaydı. İskelede alınan rüsum-ı amediyenin miktarı tütünün kalitesine göre değişmekteydi. Her bir okka için; Yenice'den altı, Kırcaali'den dört, Kaba'dan iki buçuk, Cebeliye-İmadiye-Milas tütünlerinin alasından altı, ev-

işletmecileri, anılan yerlerde ekilen ürünlerin vergilerini, bir yıllığına orada ikamet eden kişilere veriyorlardı (KŞS, 59, 140/2)[29]. Konya'da yine aynı şekilde kısaca penbe diye bilinen Ceyb-i Hümayun Hazinesi'ne bağlı "*Memâlik-i Mahrûse Rüsûm-ı Penbe Mukâtaasına* Mülhak *Karamân Eyâletinde Vâki Konya Sancağı Kazâlarının Rüsûm-ı Penbesi*" mukataası bünyesinde pamuk ekiliyordu (KŞS, 66, 88/1)[30]. Her iki mukataanın da faaliyet gösterdiği yerler, yukarıda olduğu gibi, ana hatlarıyla Suğla Bölgesi'nde idi (bkz. Harita 1).

Yine Konya'da "İzmir *Saçmahane Mukataası*"na bağlı olarak faaliyet yürüten saçma kârhanesi de vardı. Devlet anılan mukataaya bağlı olarak çalışan imalathaneler dışında, üretilen kurşun ve saçmanın imalini ve satışını yasaklamıştı (KŞS, 59, 134/2). Bu minvalde Konya'da kurşun üretimi sadece "*dört saç ve saçma kârhanesinde*" yapılabiliyordu. 1766'da gönderilen bir yazıda devlet, Konya'da anılan yerler dışında, kaçak üretim yapılan kârhanelerin acilen kapatılmasını istemiştir. Zira bu şekilde satışı yapılan saçma, devletin vergi gelirinin azalmasına neden olduğundan, ilgili yerlere böyle girişimlere asla müsaade etmemeleri gerektiği konusunda, kesin talimat göndermiştir (KŞS, 59, 130/4).

SONUÇ

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda artan nakit ihtiyacına paralel olarak, Konya'daki mukataa sayısını artırmıştır. Bu çerçevede; öncelikle Suğla diye bilinen bölgedeki birçok zeameti mukataaya çevirmiştir. Hatta selatin vakıflarını da mukataaalaştırarak, gelirlerinin büyük bir bölümü hazineye kazandırmıştır. Konya ve çevresinde, tahılın dışında, pirinç, haşhaş, tütün ve pamuk gibi ticari tarım ürünlerinin ekilmesini sağlamıştır. Aynı şekilde özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra kurşun, gümüş ve altın gibi değerli metallerin çıkartılarak hazineye kazandırılması konusunda önemli girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca mevcut duruma göre, reayanın muaf tutulduğu bazı vergileri bile kademeli olarak tahsil etmeye başlamıştır. Yine reayanın ödemesi gereken vergilerin hem miktarını artırarak hem de niteliğini değiştirerek hazineye daha fazla gelir elde etmeye çalışmıştır.

Osmanlı merkezi yönetiminin XVIII. yüzyıldaki bu girişimleri sayesinde, Konya'dan hazineye sağlanan katkı artmış görünmektedir. Bu katkının da yıllık olarak 50.000 kuruşun üzerinde olduğu[31], yaklaşık % 90'nının kırda yapılan tarım ve hayvancılıktan, kalan % 10'unun ise şehirdeki faaliyetlerden sağlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mukataalardaki el değiştirme sayısı göz önünde bulundurulduğunda, en yoğun ilginin ve rağbetin, özellikle sulu tarımın yapıldığı ve şehir merkezindeki mukataalara gösterildiği gözlenmekte, bu da söz

satından dört, ednasından iki buçuk sağ akçe alınmaktaydı. Diğer taraftan 27/02/1771 tarihli başka bir kayda göre, tütünden alınacak gümrük vergisi eğer bir kere alınmışsa, tüccarın elindeki eski ve yeni tezkirelere bakılır, buna göre gümrük vergisi alınırdı. Ayrıca serbest olarak addedilen has topraklarında da yetiştirilen tütünün her dönümünden resm-i miri, kalemiyye ve tahsildarlarının maaşı ve kadı için vergi alınır, ancak resm-i dönüm vergisi alınmazdı (KŞS, 60, 104).

29 21/08/1766 tarihli bu kayda göre, Mayıs 1766'dan Mayıs 1767'ye kadar geçen bir yıllık sürede Karaman eyaletine bağlı (KŞS, 60, 96/1'deki kayda göre; Niğde, Bor, Ereğli, Larende, İçil, Aladağ, Akşehir, Beğşehir, Seydişehir, Nevşehir, Bozkır, Kırili, Develikarahisar, İncesar?, Karapınar, Divle ve Konya kazalarındaki) kasaba ve köylerde yetiştirilen tütünlerin vergileri, Mehmet Ağa'ya iltizama verilmişti.

30 24/02/1795 tarihli bu kayda göre, 12/03/1795'ten itibaren iki yıllığına Konya ve çevresinin penbe resmini toplama görevi iltizamla Konya alaybeyi Yeganizade? Es-Seyyid Ahmet Ağa'ya verilmişti. Ahmet Ağa; İnsuyu, Belviran, Eskiil maa Akçaşehir, Gaferyad, Larende, Aladağ, Pirlevganda, Ereğli, Kureyşözü, Saidili, Kureyş maa Bayburd, Divle maa Kureyş ve Bozulus kazalarında elde edilen ürünlerin her bir okkasından olmak üzere; penbeden cedid bir para, rişte-i penbeden iki para ve kozalı penbeden de bir akçe vergi tahsil edecekti.

31 Erol Özvar, "Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, (Haz. Erol Özvar ve Mehmet Genç), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2006, s. 219-220. Özvar'a göre, 1748'de Osmanlı Devleti'nin bütçe geliri 13,741,282 kuruş idi. Buna göre, Konya mukataalarının bütçedeki yeri yaklaşık binde 3-4 civarındaydı.

konusu mukataaların daha fazla kâr getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Bütün bu anlatıdan ortaya çıkan sonuç, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı maliyesinin artan nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulamaya konulan mukataa sisteminin Konya özelinde başarıya ulaştığı, devletin beklentilerinin önemli bir kısmının karşılandığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Mahmut (AE.SMHD.I.): 12225.

Cevdet Askeriye (C.AS): 25529.

Cevdet Zabtiye (C.ZB): 1614.

Bab-ı Defteri Haslar Mukataası Kalemi Defterleri (D.HSK.d.): 25739.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 3157, 5512, 9508, 9510, 10184, 10210, 19098.

1.2. Yayınlanmamış Şer'iye Sicilleri

Karaman Şer'iye Sicilleri (Karaman ŞS): 293.

Konya Şer'iye Sicilleri (KŞS): 40, 44, 48, 55, 56, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 70.

1.3. Yayınlanmış Şer'iye Sicilleri

KÜÇÜK Fatih - SAK İzzet, 2014, *Konya Kadı Sicili 14 (1080-1081/1669-1670)*

(Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.

SAK İzzet, 2006, *47 Numaralı Konya* Şer›iye *Sicili (1128-1129/1716-1717)*

(Transkripsiyon ve Dizin), Tablet Kitabevi, Konya.

SAK İzzet, 2013, *Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) Defter 52*,

Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.

SAK İzzet, 2016, *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116/1703-1704) (Transkripsiyon ve Dizin)*,

Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.

2. KİTAPLAR, TEZLER, MAKALELER VE BİLDİRİLER

ACUN Fatma, 2002, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması",

Türkler, XIII., İstanbul, s. 899-908.

AKGÜNDÜZ Ahmet, 2000, "İrsâdî Vakıf", *DİA*, XXII, İstanbul, s. 448-450.

AKÖZ Alâaddin - YÖRÜK Doğan, 2002, "XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki Taşra

Görevlileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14,

Konya, s. 107-132.

Aynî Ali Efendi, 1964, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyâlet Taksimatı, Toprak Dağıtımı ve*

Bunların Malî Güçleri, Çeviren: Hâdiye Tuncer, Gürsoy Basımevi, Ankara.

BAŞAR Fahameddin, 1997, *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı 1717-1730*,

Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

BELDİCEANU Nicoara, 1985, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar*,

Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara.

BELDİCEANU-STEİNHERR İréne, 1991, "Atçeken", *DİA*, IV, İstanbul, s. 48-49.

CEZAR Yavuz, 1986, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim (XVIII. yüzyıldan Tanzimat'a*

Mali Tarih), Alan Yayıncılık, İstanbul.

ÇAKIR Baki, 2003, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*,

Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ÇİZAKÇA Murat, 2011, İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi,

Çeviren: Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

EMECEN Feridun, 1988, "Ağnam Resmi", *DİA*, I, Ankara, s. 467-468.

EMECEN Feridun, 1992, "Bedel", *DİA*, V, İstanbul, s. 301.

ERGENÇ Özer, 1995, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara.

GENÇ Mehmet, 1995, "Esham", *DİA*, XI, İstanbul, s. 376-380.

GENÇ Mehmet, 2000, "İltizam", *DİA*, XXII, İstanbul, s. 154-158.

GENÇ Mehmet, 2003, "Mâlikâne" , *DİA*, XXVII, Ankara, s. 516-518.

GENÇ Mehmet, 2006, "Mukātaa", *DİA*, XXXI, Ankara, s. 129-132.

GENÇ Mehmet, 2007, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

GENÇ Mehmet - ÖZVAR Erol, 2006, "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler I*, Hazırlayan: Erol Özvar ve Mehmet Genç, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.

GÜNAY Hacı Mehmet, 2012, "Vakıf", *DİA*, XLII, Ankara, s. 475-479.

GÜNDÜZ Tufan, 1997, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus* Türkmenleri 1540-1640", Bilge Yayınları, Ankara.

GÜNDÜZ Tufan, 2000, "Bozulus Ne İdi?", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bilidirleri*, Ankara.

HALAÇOĞLU Yusuf, 1997, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Yayınları, Ankara.

İNALCIK Halil, 1993, "Osmanlılar'da Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul, s. 45-48.

İNALCIK Halil, 2003, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil, 1996, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonom*i, İstanbul, s. 31-65.

İNALCIK Halil, 2008, *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

İNALCIK Halil, 2009, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I: Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil, 2012, "Timar", *DİA*, XLI, Ankara, s. 168-173.

İNALCIK Halil, 2016, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV:* Âyânlar, *Tanzimat, Meşrutiyet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KARADENİZ Hasan Basri, 1995, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Erciyes ÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri.

KAZICI Ziya, 1998, "Hisbe: Osmanlı Devleti", *DİA*, XVIII, İstanbul, s. 143-145.

KÜÇÜKDAĞ Yusuf, 1989, *Lâle Devri'nde Konya*, Selçuk ÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

ÖZVAR Erol, 2003, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ÖZVAR Erol, 2007, "Malî Yapı", *DİA*, XXXIII, Ankara, s. 521-525.

PAMUK Şevket, 1999a, *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*,

Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

PAMUK Şevket, 1999b, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fiyat Devrimine Yeniden Bakış",

Osmanlı, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, III, Ankara, s. 193-201.

SAHİLLİOĞLU Halil, 1991, "Avârız" , *DİA*, IV, İstanbul, s. 108-109.

SAHİLLİOĞLU Halil, 1995, "Emin" , *DİA*, XI, İstanbul, s. 111-112.

Sofyalı Ali Çavuş, 1992, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda*

Toprak Tasarruf Sistemi'nin Hukukî ve Mâlî Müeyyede ve Mükellefiyetleri,

Hazırlayan: Midhat Sertoğlu, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

SÜMER Faruk, 1963, "Çukur-ova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci

Yarısına Kadar)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I, S. 1, Ankara, s. 1-98.

ŞAFAKCI Hamit, 2013, *Bozkırda Madencilik 1776-1839*, Selçuk ÜSBE Basılmamış

Doktora Tezi, Konya.

TABAKOĞLU Ahmet, 1985, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Mâliyesi*,

Dergâh Yayınları, İstanbul.

TABAKOĞLU Ahmet, 2000, "İmdâdiyye", *DİA*, XXII, İstanbul, s. 221-222.

TABAKOĞLU Ahmet, 2007a, "Öşür", *DİA*, XXXIV, Ankara, s. 100-103.

TABAKOĞLU Ahmet, 2007b, "Resim", *DİA*, XXXIV, Ankara, s. 582-584.

TOMAR Cengiz, 2006, "Müsâdere", *DİA*, XXXII, Ankara, s. 65-67.

TUŞ Muhittin, 2001, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756-1856)*,

Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Konya.

ULUÇAY M. Çağatay, 1980, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları,

Ankara.

WHİTE Sam, 2013, *Osmanlı'da İsyan İklimi Erken Modern Dönemde Celâli İsyanları*,

Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Alfa Basım, İstanbul.

YEDİYILDIZ Bahaeddin, 2012, "Vakıf Tarih", *DİA*, XLII, Ankara, s. 479-486.

YÖRÜK Doğan - AKÖZ Alâaddin, 2002, "XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı'ndaki

Taşra Görevlileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14,

Konya, s. 107-132.

YÖRÜK Doğan, 2005, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*, Tablet Kitabevi, Konya.

YÖRÜK Doğan, 2009, *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazası*, Ereğli Belediyesi Yayınları, Konya.

YÖRÜK Doğan, 2013, "XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle

İlgili Düzenlemeler", *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç'e*

Armağan, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları,

Editör: Hasan Bahar ve diğerleri, Konya, s. 249-266.

TANZİMAT DÖNEMİNDE KONYA'DA FAALİYET GÖSTEREN BAZI YABANCI ESNAFLAR VE TÜCCARLAR

Bayram ÜREKLİ*
Hüseyin MUŞMAL**

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığında (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d) katalogunda, 3434 numarada kayıtlı bir nüfus defteri bulunmaktadır. Söz konusu defter, katalogda, "Konya Eyaleti, Konya Sancağı, Konya merkez kazası yabancı defteri" adıyla kayıtlıdır. 1841 tarihli Konya Kazası yabancı defterinde kayıtlı Konya kaza merkezinde yer alan 4 ayrı handa, "Alaca, Müfti, Valide ve Hacıfettah" konaklayan 83 yabancıya ait kayıtlar yer almaktadır. Bu çalışmada bahsi geçen defterde yer alan kayıtlar esas alınarak, Tanzimat döneminde Konya'da faaliyet gösteren bazı yabancı esnaflar ve tüccarların, eşkâl, isim, yaş, memleket ve meslekleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Konya, Tanzimat, Yabancı Tüccar, Esnaf, Han.

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
**Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

ABSTRACT

SOME FOREIGN ARTISANS AND MERCHANTS IN KONYA DURING THE TANZIMAT REFORM ERA

There is a population record book with a 3434 number in Population Registers catalog of Ottoman Archives Department (OAD) within General Directorate of State Archives of the Republic of Turkey. The mentioned books is recorded under the mane of "Konya Province, Konya sanjak, Konya center foreign book." In this study, based on the records in the book, some foreign tradesmen and merchants operating in Konya during the Tanzimat era were evaluated in terms of their physical description, name, age, country, and profession.

Key Words: Ottoman, Konya, Tanzimat, Foreign Merchant, Artisan.

GİRİŞ

Osmanlılar kuruluş döneminden itibaren yeni fethedilen yerlerin vakit geçirmeden sayımını yapmışlar, daha sonra da yaklaşık 25–30 yıl aralıklarla bu sayımları tekrarlamışlardır. Sayımdaki amaç toprak dağılımının ve vergi mükelleflerinin tespiti ile asker durumunun belirlenmesidir. Bu sebeple yapılan sayımlarda sadece vergi mükellefi yaşına gelmiş erkekler yazılmıştır. Kadın nüfus yazılmadığı gibi erkeklerin tamamı da defterlere kaydedilmemiştir. Tahrir defterleri denilen bu defterlerde kırsal kesimde yaşayanlar çift, nim çift, bennak gibi toprağın durumuna göre bekârlar ise mücerred ismi ile muaf sınıfında olanlar da durumlarına göre kaydedilmiştir. Vergi mükellefi ile mücerredlerin sayısı bilinirse, buradan ortalama bir nüfus tespiti yapılabilir[1].

Yapılan bu tahrirlerle Osmanlı Devleti'nin nüfusu hakkında yaklaşık bir sayıyı tahmin etmek mümkündür[2]. Yine bu tahrirler vasıtasıyla devletin genelinde yetişkin erkek nüfusun yanı sıra alınacak vergi türü ve miktarı ile ürün türleri belirlenmiş olurdu[3]. Osmanlı Devleti'nde XVI. asırda belirli aralıklarla yapılan tahrirler, XVII. yüzyılda sadece yeni fethedilen yerlere uygulanmıştır. Bu durum XVII. ve XVIII. yüzyıllarda devletin genel nüfusu hakkında doğru tespit yapmayı mümkün kılmamaktadır. Gerçi bu asırlarda avarız ve cizye defterleri tutulmuştur[4]. Fakat bu avarız defterlerinin çoğu icmal şeklindedir. Muhassal avarız defterlerinde bir avarız hanesinin kaç hakiki haneye tekabül ettiği yazılırken, icmal defterlerde bu belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu asırlarda, mevcut defterlerden nüfus tahmini yapmak mümkün olmamaktadır[5].

XIX. yüzyılda Sultan II. Mahmut devrinde yeniçeriliğin 1826'da kaldırılıp asâkir-i mansûre-i muhammediyyenin kurulması sebebiyle[6], hem vergi mükelleflerinin hem de askerlik çağında olanların doğru tespiti için bir nüfus sayımı yapılmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu gidişatının iyileştirilmesi amacıyla Ragıb Efendi tarafından Sultan II. Mahmud'a bir layiha sunulmuş, bu layihada sancak ve kazalara dira-

1 Mübahat Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830, (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2010, s. 1; Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler 1*, İstanbul 2000, s. 142–144; Barkan burada hane nüfusunu beş olarak kabul etmiştir. Bu rakam tarihçilerin ekseriyeti tarafından da benimsenmiştir. Ayrıca bk. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergi*si, S. 22, 1991, s. 429–439.

2 Kanuni döneminin ilk yıllarında "1520–1530" Osmanlı Devleti'nin nüfusunun (Irak-Mısır ve Tuna Bölgesi hariç) 11.357.365 kişi olduğu tahmin edilmiştir. Bk. Haluk Cillov, *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*, İstanbul 1960, s. 49; Salih Kahriman, Fevzi Gür, *Amasya Nüfus Defterleri 1840*, İstanbul 2012, s.4.

3 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarih*i, C. 1, İstanbul 2004, s. 174–180.

4 Bk. Ömer Lütfi Barkan, "Avarız", İA, C. 2, 1942, s. 13–19; Ferudun M. Emecen, "Kayacık Kazası'nın Avarız Defteri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 1982, s. 159-162; Oktay Özel, "Cizye ve Avarız Defterleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, DİE Yayınları, Ankara 2000, s. 35-50.

5 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı,* s. 2.

6 Abdülkadir Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *DİA*, C. 3, 1991, S. 457-58

yetli müdürler tayin edilmesi ve bunlar vasıtasıyla vergilerin adil olarak toplanması, halkın mali ve içtimai durumunun tespit edilmesi gerektiği zikredilmiştir. Yine halkın isim ve lakapları ile birlikte deftere kaydedilmesi ve sayım yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlar da belirtilmiştir[7]. Bu süreçte ilk önce İstanbul'dan başlamak üzere teşebbüse geçilmiş fakat 1828–1829 Rus Harbi'nin çıkması sebebiyle sayımın devamı getirilememiştir[8]. Bu dönemde bütün Osmanlı ülkesini kapsayacak nüfus tahriri için, 1246 (1830)'da bütün eyaletlere memurlar tayin edilmiş ve ilgililere de fermanlar gönderilmiştir. İlk ferman Karaman Eyaleti'ne gönderilmiş olup, Evasıt-ı Muharrem 1246 (2–11 Temmuz 1830) tarihlidir. Bu fermanla Erzurum Valisi Koca Yusuf Paşazade Nazif Bey, Karaman Eyaleti'nin tahririne memur edilmiştir[9]. Bu sayım Aralık 1830 tarihinde tamamlanmış ve sayım defterleri İstanbul'a gönderilmiştir[10].

1830-31 yılı tahriri Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen modern sayılabilecek ilk nüfus sayımıdır. Bu sayımda yeni doğan çocuktan en yaşlısına kadar, Müslim ve gayrimüslim erkekler sayılmıştır. Sayımın en önemli eksiği kadınların sayılmamasıdır. Bu tahrirde Müslim ve gayrimüslimler için ayrı defterler düzenlenmiş Kıptiler, Yahudiler ve Göçebeler de ayrı ayrı yazılmıştır. Yine fertlerin sayısı, cinsiyeti, yaşı, mesleği, dili, eğitim durumu, dini, kullandığı isimleri, şöhreti, lakabı, sülale adları, göç ettiği ve geldiği yerleri, fertlerin fiziksel durumları, boy özellikleri, saç, sakal ve bıyık renk ve özellikleri gibi görünüm hususiyetleri, nüfusun mekânlara göre dağılımı, esnaf, tüccar, zanaatkârların tarım ve hayvancılıkla uğraşanların dağılımı gibi bir hayli bilgi verilmektedir[11].

Osmanlı'da yapılan genel nüfus sayımı sadece 1831 sayımlarıyla sınırlı kalmamıştır. 1831 kayıtlarını adeta bir veri tabanı olarak kullanan Osmanlı Devleti, üç-beş yılda bir nüfus güncellemesi yaptırmıştır[12]. Zamanla değişen koşullar, yeni getirilen düzenlemeler, yapılan bu ilk sayımın daha sonra ortaya çıkan eksik yönleri, ayrıca tam anlamıyla imparatorluktaki bireylerin tamamının sayıma tabi tutulmamış olması gibi nedenler sonraki dönemlerde yeni nüfus sayımlarının yapılmasını zorunlu kılmıştır. İlk nüfus sayımının ardından 1844 yılında ikinci bir nüfus sayımı yapılmıştır. Fakat bu nüfus sayımı da öncekinden farklı olmamıştır. 1844 yılı nüfus sayımı uzun yıllar sürmüş, 1851'de alınan yeni kararla bazı bölgelere sayım memurları atanmış ve 1857 yılında Kıbrıs'taki Müslüman nüfusun sayımı genişletilerek göçebelerin de sayılması kararlaştırılmış ve bu sayım 1861'de tamamlanmıştır[13]. Osmanlı Devleti'nde tekrar bir nüfus sayımı 1874 yılında gündeme gelmiş fakat 1875 Bosna-Hersek ayaklanması, saltanat değişikliği, Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler sebebiyle yapılamamış ve uzun sürmüş, ancak 1893 yılında tamamlanarak sonucu daha sonra yayımlanmıştır. Bu sayımın özelliği ise erkeklerle birlikte kadınların da sayılmış olmasıdır[14].

Tanzimat Döneminde Konya'da Faaliyet Gösteren Bazı Yabancı Esnaflar ve Tüccarlar

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire

7 Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (28-29 Haziran 1989), İstanbul 1990, s. 81-82.

8 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı,* s. 3.

9 Aydın, "Nüfus Tahrirleri", s. 81-85; Necmettin Aygün, *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, (1830-1845)*, C. 1, Ankara 2016, s. 9.

10 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı,*, s. 3.

11 Aygün, *Nüfus Defterleri*, s. 6-10.

12 Mehmet Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Kulu Köyü", *Kulu Sempozyumu Bildirileri*, Kulu 2012, s.90.

13 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914,* (Çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul 2003. s.62.

14 Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı,*, s. 5-6; Karpat, *Osmanlı Nüfusu, s.* 67-75; Tevfik Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, DİE, Ankara 1997, s. 59.

Başkanlığında (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d) katalogunda, 3434 numarada kayıtlı bir nüfus defteri bulunmaktadır. Söz konusu defter, katalogda, "Konya Eyaleti, Konya Sancağı, Konya merkez kazası yabancı defteri" adıyla kayıtlıdır. Tasnif sırasında verildiğini düşündüğümüz sayfa usulüne göre numaralandırılmış olan nüfus defteri 12 sayfadan ibarettir. Ciltsiz olarak düzenlenmiş olan defter 18x49 cm ebadında olup, ebrusuz olarak hazırlanmıştır. Defterle ilgili düzenlenmiş olan bilgi formunda verilen malumata göre, defterin başlangıç tarihi, 29 Zilhicce 1256/ 21 Şubat 1841'dir.

3434 numaralı Konya Eyaleti, Konya Sancağı, Konya merkez kazası yabancı defterinin kapak sayfasında "….Konya Kazası'nda kain hanlarda yabancı olarak bulunan bilcümle ehl-i İslam ve reayanın sin ve eşkalleri… nüfus defteridir ber vechi ati beyan olunur. Fi sene 56" yazmaktadır[15]. 1, 11 ve 12. sayfalarında herhangi bir kayıt bulunmayan defterde Konya kaza merkezinde yer alan 4 ayrı handa konaklayan yabancılara dair kayıtlar yer almaktadır. Defterde yer alan ilk kayıt, Alaca Han'da sakin yabancı Müslümanlara ait kayıtlardır. En son kayıt ise, Hacı Fettah hanında konaklayan yabancı reayaya ait kayıtlardır.

Konya Sancağı Konya merkez kazası yabancı defterinin ilk sayfasında, Konya'da 1841 yılında konaklayan yabancıların kaydı yapılırken öncelikle, ikamet ettikleri hanın ismi verilerek, sırasıyla önce Müslüman olanlar, daha sonra da reayalar olmak üzere handa konaklayan yabancıların kayıtlarına yer verilmiştir. Hanlarda konaklayan yabancıların her birine bir numara verilerek, numara 1'den başlatılmak suretiyle yabancılar tek tek deftere kaydedilmiştir. 1841 yılında Konya'daki hanlarda konaklayanların adı satır başına yazıldıktan sonra, o kişinin beraberinde getirdiği kardeşi, yeğeni, kayınbiraderi, oğlu gibi erkek yakınları varsa, onların adları da kaydın devamında deftere kaydedilmiştir.

Diğer taraftan Konya'daki hanlarda konaklayan yabancıların, kölesi, çırağı, tebaası, kalfası, hademesi gibi kendisine hizmet eden bireylerin de defterlere yazıldığı görülmektedir. Bu kişilerin de kayıtları, diğerlerinden çok farklı değildir. Hizmetçi de olsa, çırak da olsa, onlar hakkında verilen bilgiler de diğerleri ile benzer nitelikler taşımaktadır. Aşağıda defterde kayıtlı yabancılara dair bilgiler detaylı olarak ele alınarak, bu konuda bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

I-Defterde Kayıtlı Yabancılar

1841 tarihli Konya Eyaleti, Konya Sancağı Konya merkez kazası yabancı defterinde 83 yabancıya ait kayıt bulunmaktadır. Defterde kayıtlı yabancıların 57'si (%68,67) doğrudan kendi adıyla kaydedilmiştir. 26'sı ise deftere kayıtlı bir yabancı ile ilişkilendirilerek onların peşi sıra o kişiye olan akrabalık veya meslekî bağına göre, 6'sı oğul, 8'i kardeş, 3'ü yeğen, 2'si kayın, 6'sı hizmetkâr, 1'i çırak olarak kaydedilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, Konya'ya gelmiş olan yabancılar (tüccarlar), çeşitli gerekçelerle, beraberlerinde oğullarını, kardeşlerini, yeğenlerini ve hizmetçilerini de getirmişlerdir. Bu yönüyle Konya'daki yabancılar, hem uzak diyarlarda işlerini kolaylaştırmak, hem de birbirileriyle yardımlaşmak veya ortak bir aile işletmesi halinde mesleklerini icra etmek adına bu şekilde bir tercih de bulunmuş olmalıdırlar.

Aşağıda deftere kaydedilen yabancıların yakınlık derecesi üzerinden bir tablo oluşturulmuştur. Tabloda bulunan bilgilerden hareketle Konya'daki yabancıların birer aile işletmesi şeklinde hareket ettikleri söylenebilir. Defterde bulunan yabancıların %70'ye yakını bizzat tüccarın kendisi, %30'a yakını ise beraberinde yardımcı olması gayesiyle getirdiği kardeşi, oğlu, yeğeni, kaynı, hizmetkârı veya kalfası gibi yakınları, ortakları veya çalışanları olduğu görülmektedir.

15 BOA, NFS. d. Nr. 3434, s. 1.

Tablo 1: Defterde Kayıtlı Kişilerin Yakınlık Derecesi. 1841.

Kaydın Türü	Sayısı	% Yüzde
Kendisi	57	68,67
Oğlu	6	7,23
Kardeşi	8	9,64
Yeğeni	3	3,61
Kaynı	2	2,41
Hizmetkârı	6	7,23
Çırağı	1	1,20
Toplam	83	100

II-Yabancı Tüccarların Tipolojisi, Yaş, İsim ve Memleketleri

A-Tipolojileri

Nüfus defterinde yabancıların isimleri kaydedilmeden önce bunlara ait eşkâl bilgileri kayıtlarda yer almıştır. Eşkâl bilgilerinde genel olarak kişinin boy özelliği (kısa, orta, uzun) ve bıyık, sakal türleri (ak, kara, kır, köse, ter, taze, kumral, kırca, az, şabemred) hakkında bilgiler yer almaktadır.

Kayıtlarda, yabancılar arasında yetişkinlerin boy ve sakal-bıyık durumları ile ilgili bilgiler açık olarak belirtilmiştir. Bu bilgiler arasında boy tanımlamaları değerlendirildiğinde defterde kayıtlı yabancıların %77'sinin orta boylu olduğu anlaşılmaktadır. %15,66 sı yetişkin olmadığından boyları ile ilgili bir tanımlamaya yer verilmezken (şabemred), yaklaşık %5'i uzun ve yaklaşık %3'ü de kısa boylu olarak kaydedilmiştir. Aşağıda yabancıların boy tanımlamaları ile ilgili bir tabloya yer verilmiştir.

Defterde kayıtlı yabancı tipolojisine dair kayıtlar incelendiğinde Müslüman tüccarların genellikle sakallı, yabancı reayaların ise bıyıklı olarak kaydedildiği görülmektedir. Bunlar arasında sakal ve bıyıkları çıkmamış olanlar şabemred, bıyıkları yeni çıkmış olanlar ise ter bıyıklı olarak ifade edilmiştir.

Tablo 2: Yabancıların Boy Tanımlamaları. 1841.

Boy	Kişi sayısı	Yüzde %
Kısa	2	2,41
Orta	64	77,11
Uzun	4	4,82
Şabemred olduğu için verilmemiş	13	15,66
Toplam	83	100

Defterde kayıtlı kişilerin sakal-bıyık durumları incelendiğinde, bunların %25'inin kara, %17'sinin kumral, %17'sinin sarı, %13'ünün kır bıyıklı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar arasında %16 oranında yabancı yetişkin olmadığı için şabemred olarak kaydedilmiş ve sakal-bıyık durumlarına yer verilmemiş, %11'i ise ter bıyıklı olarak kaydedilmiştir. Aşağıda yabancıların sakal-bıyık tanımlamaları ile ilgili bir tabloya yer verilmiştir.

Tablo 3: Yabancıların Sakal-Bıyık Tanımlamaları. 1841.

Bıyık-Sakal Durumları	Sayı	% Yüzde
Ak	1	1,2
Kara	21	25
Kır	11	13
Kumral	14	17
Sarı	14	17
Ter	9	11
Şabemred	13	16
Toplam	83	100

B- İsimleri

Nüfus defterlerinde kişilerin eşkâl bilgileri verildikten sonra hemen kaydın devamında yabancıların isimleri de deftere kaydedilmişlerdir. Yabancıların isimleri kaydedilirken, kişilerin eşkâllerinin peşi sıra, Enesti Veledi Aleksi veya Abdülhalim Veled Memiş örneğinde olduğu gibi, baba adlarıyla birlikte kaydedilmişlerdir.

Yaptığımız değerlendirmede defterde kayıtlı 83 yabancının 55 ayrı ismi taşıdıkları görülmüştür. Bunlar arasında en fazla kullanılan isim Abram'dır. Abram ismi kullananların oranı %11 civarında iken, yabancıların %6'sı Yevan %6'sı Bedros ismini kullanmışlardır. Aşağıda Konya'da kayıtlı yabancıların kullandıkları isimlere ve kullanım oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 4: Yabancı Defterinde Bulunan Tüccarların İsimleri. 1841.

Adı	Sayısı	%	Adı	Sayısı	% Yüzde
Abram	9	10,84	Hise?	1	1,20
Yevan	5	6,02	İstefan	1	1,20
Bedros	5	6,02	Kosti	1	1,20
Vasil	3	3,61	Kozma	1	1,20
Falbu	2	2,41	Likori	1	1,20
Herelim	2	2,41	Maron	1	1,20
Hristo	2	2,41	Mehmed Enes	1	1,20
Karabet	2	2,41	Mığırdıç	1	1,20
Kirkor	2	2,41	Mihail	1	1,20
Sava	2	2,41	Nikola	1	1,20
Yorgi	2	2,41	Ovanis	1	1,20
Konstanti	2	2,41	Paskal	1	1,20
Peratomoz	2	2,41	Perskova	1	1,20
Abdülhalim	1	1,20	Petro	1	1,20
Ahmed	1	1,20	Sehan	1	1,20
Ananiye	1	1,20	Sofrun	1	1,20
Andon	1	1,20	Tavlit	1	1,20
Atnaş	1	1,20	Tekfur	1	1,20
Badısar	1	1,20	Toma	1	1,20
Bayram	1	1,20	Yakuza	1	1,20
Damyanus	1	1,20	Yani	1	1,20
Dimitri	1	1,20	Yanko	1	1,20
Ebusun?	1	1,20	Yevaki	1	1,20
Anasti	1	1,20	Yordan	1	1,20
Esterati	1	1,20	Yoseb	1	1,20
Gözem	1	1,20	Zamba	1	1,20
Hacı Çercis	1	1,20	Zehariye	1	1,20
Hasan	1	1,20	Genel Toplam	83	100
Havril	1	1,20			

C-Meslekleri

1841 tarihli Konya yabancı defterinde, Konya'daki hanlarda konaklayan yabancıların eşkâlleri ve isimlerini içeren bilgilerin yanında, bu kişilerin meşgul oldukları meslekleri de açık olarak belirtilmiştir. Defterde kayıtlı 83 yabancıdan 53'ünün (% 63) mesleği açık olarak belirtilirken, kalan 30'unun (%37) meslek hanesinde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak meslek hanesinde açık bir meslek kaydı bulunmayan bu kişilerle ilgili kayıtlarda düşülmüş notlarda bunların ticaret nedeniyle Konya'da bulundukları net olarak ifade edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, bu kişiler meslek hanelerinde kaydı bulunan kişilerle birlikte hareket eden, oğul, kardeş, yeğen vs gibi yardımcı veya ortaklık payına sahip olan kişilerdir.

1841 tarihli Konya yabancı defterinde kayıtlı 83 yabancının 14 ayrı meslek ile meşgul oldukları görünmektedir. Meslek hanesinde mesleği açık olarak kayıtlı olanların %55'i deftere tüccar olarak kaydedilmişken, %11'i hizmetkâr, %7,5'u ise Çenberci olarak kaydedilmiştir. Bu mesleklerin dışında, defterde kayıtlı yabancılar arasında, Abacı, Bakırcı, Çuhacı, Duhancı, Enfiyeci, Kazaz, Kürkçü, Odabaşı, Şerbetçi, Terzi, Tönbekçi'lik mesleğini icra edenler de bulunmaktadır.

Aşağıda Konya'da bulunan hanlarda sakin yabancıların meslekleri ile ilgili bir tabloya yer verilmiştir. Tabloda meslek ismi, mesleği icra eden yabancı sayısı ve Konya'daki hanlarda konaklayan yabancılar arasındaki oranı gibi bilgileri bulmak mümkündür.

D-Memleketleri

1841 tarihli Konya Kazası yabancı defterinde kayıtlı erkeklerin isim, eşkâl ve meslek bilgileri belirtildikten sonra bu bilgilerin hemen üstüne, o kişilerin hangi şehirden geldiği, kaç yıldır Konya'da bulunduğu veya neyle meşgul oldukları hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerden hareketle, Konya'daki hanlarda ikamet eden ve Konya ticaretinde söz sahibi olan yabancı tüccarın hangi memleketlere mensup oldukları tespit edilebilmektedir. Tüccarın memleketleri bize, Konya'daki ticaretin ve alışverişi yapılan malların nereden ve nasıl elde edildiği gibi bilgiler açısından da bazı ipuçları verebilecektir.

1841 tarihli Konya Kazası yabancı defterinde kayıtlı yabancılar, Konya kaza merkezinde bulu-

Tablo 5: Konya'da Hanlarda Sakin Yabancıların Meslekleri. 1841.

Mesleğin Adı	Sayı	% Yüzde
Abacı	2	3,8
Bakırcı	1	1,9
Çenberci	4	7,5
Çuhacı	2	3,8
Duhancı	1	1,9
Enfiyeci	1	1,9
Hizmetkar	6	11
Kazzaz	1	1,9
Kürkçü	1	1,9
Odabaşı	1	1,9
Şerbetçi	1	1,9
Terzi	2	3,8
Tönbekçi	1	1,9
Tüccar	29	55
Toplam	53	100

Tablo 6: Konya'da Hanlarda Konaklayan Yabancı Tüccarların Memleketleri. 1841

Nereden Geldiği	Sayı	% Yüzde
Ağrıs	1	1,20
Alanya	3	3,61
Ankara	1	1,20
Bağdat	1	1,20
Bavlu	1	1,20
Bereket Madeni	16	19,28
Bozok	1	1,20
Burdur	1	1,20
Bursa	1	1,20
Denek	2	2,41
Fertek	25	30,12
Halep	1	1,20
Harput	1	1,20
Isparta	2	2,41
Kayseri	11	13,25
Manastır	9	10,84
Nevşehir	3	3,61
Niğde	2	2,41
Şam	1	1,20
Genel Toplam	83	100

nan Alaca, Müfti, Valide ve Hacıfettah Hanlarında konaklamaktadır. Defterdeki kayıtlara göre, 1841 yılında Alaca Han'da 32, Müfti Han'da 42, Valide Han'da 3, Hacı Fettah Han'da 6 olmak üzere toplamda Konya'da 83 yabancı konaklamaktadır. Bu yabancılardan 5'i Müslüman, 78'i gayrimüslimdir.

Söz konusu veriler incelendiğinde defterde kayıtlı 83 yabancının yaklaşık 20 ayrı memleketten geldiği anlaşılmaktadır. Konya'daki yabancı tüccarlar arasında en fazla yer işgal edenler Niğde Fertek'den gelmiş olan tüccarlardır. Konya'da hanlarda konaklayan yabancı tüccarların neredeyse %50'si Niğde'den gelmişlerdir. Bunların %30'u (25 kişi) Niğde Fertekli, %20'si Niğde Bereket Madenli (16 kişi), %13,25'i Kayserili (11 kişi), %11'i Manastırlı (9 kişi)'dır. Aşağıda, 1841 yılında Konya yabancı defterinde kayıtlı yabancı tüccarların memleketleri ve sayıları ile ilgili bir tablo verilmiştir.

1841 yılı kayıtlarına göre bu tarihlerde Konya'da bulunan yabancı tüccarların ne kadar süredir hanlarda konakladığı hakkında da defterlerde bilgi bulmak mümkündür. Bu bilgilere göre yabancı tüccarların 1 yıldan 5 yıla kadar değişen sürelerde Konya'da bulunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle yaptığımız değerlendirmede 1841 tarihli defterde kayıtlı yabancıların ortalama 2 yıldır Konya'da bulundukları anlaşılmaktadır.

4-Yaşları

Nüfus defterlerinde kayıtlı erkeklerin, çocuk, genç, orta yaşlı ya da yaşlı olmasına bakılmaksızın isim, eşkâl, meslek bilgilerinin altında rakamlar halinde yaşları da kaydedilmiştir. Bu bilgilerden hareketle Konya kaza merkezindeki hanlarda konaklayan yabancıların yaşları hakkında net bilgilere ulaşabilmekteyiz.

Konya kaza merkezinde bulunan hanlarda konaklayan bütün yabancılar göz önüne alındığında, defterde kayıtlı 83 kişinin ortalama yaşı 30 olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında en yaşlı-

sı Müfti Han'da konaklayan Bağdatlı Müslüman Tüccar Tönbekçi Hacı Ali'dir. Deftere orta boylu ve ak sakallı olarak kaydedilen Hacı Ali, ticaret nedeniyle 5 senedir Konya'da bulunmaktadır. Hanlarda konaklayan yabancılar arasında en küçüğü ise 30 yaşında Fertekli gayrimüslim Şerbetçi Peratomoz'un 11 yaşındaki oğlu Abram'dır. Abram babasıyla birlikte Konya'ya gelmiş ve bir süredir Konya'da ticaretle iştigal etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada ele aldığımız 1841 tarihli Konya Sancağı Konya merkez kazası yabancı defterinde Tanzimat döneminde Konya'da faaliyet gösteren bazı yabancı tüccar ve esnaflara ait kayıtlar bulunmaktadır. Defterde kayıtlı yabancılar, Konya kaza merkezinde bulunan Alaca, Müfti, Valide ve Hacıfettah hanlarında konaklamaktadır.

Konya yabancı defterindeki kayıtlara göre, 1841 yılında Alaca Han'da 32, Müfti Han'da 42, Valide Han'da 3, Hacı Fettah Han'da 6 olmak üzere toplamda 83 yabancı konaklamaktadır. Bu yabancılardan 5'i (%6) Müslüman, 78'i (%94) gayrimüslimdir. Defterde bulunan yabancıların %70'ye yakını bizzat tüccarın kendisi, %30'a yakını ise beraberinde kendisine ve işlerine yardımcı olması gayesiyle getirdiği kardeşi, oğlu, yeğeni, kaynı, hizmetkârı veya kalfası gibi yakınları, ortakları veya çalışanlarıdır.

1841 tarihli Konya yabancı defterinde kayıtlı 83 yabancı 14 ayrı meslek ile meşguldür. Mesleği belirtilenlerin %55'i deftere tüccar olarak kaydedilmişken, %11'i hizmetkâr, %7,5'u ise Çenberci olarak kaydedilmiştir. Bu mesleklerin dışında, defterde kayıtlı yabancılar arasında, Abacı, Bakırcı, Çuhacı, Duhancı, Enfiyeci, Kazaz, Kürkçü, Odabaşı, Şerbetçi, Terzi, Tönbekçi'lik mesleğini meşgul olanlar da bulunmaktadır. Yabancı defterinde kayıtlı 83 yabancının yaklaşık 20 ayrı memleketten geldiği anlaşılmaktadır. Konya'da hanlarda konaklayan yabancı tüccarların neredeyse %50'si Niğde'den gelmişlerdir. Bunların %30'u Niğde Fertekli, %20'si Niğde Bereket Madenli %13,25'i Kayserili %11'i Manastırlı'dır.

Kaynakça

AYDIN, Mahir, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (28-29 Haziran 1989), İstanbul 1990.

AYGÜN, Necmettin, *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, (1830-1845)*, C. 1, Ankara 2016.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Avarız", *İA*, C. 2, 1942.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler-Makaleler 1*, İstanbul 2000.

CİLLOV, Haluk, *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*, İstanbul 1960.

EMECEN, Ferudun M., "Kayacık Kazası'nın Avarız Defteri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 1982.

GÜRAN, Tevfik, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, DİE, Ankara 1997.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarih*i, C. 1, İstanbul 2004.

KAHRİMAN, Salih, Fevzi Gür, *Amasya Nüfus Defterleri 1840*, İstanbul 2012.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul 2003.

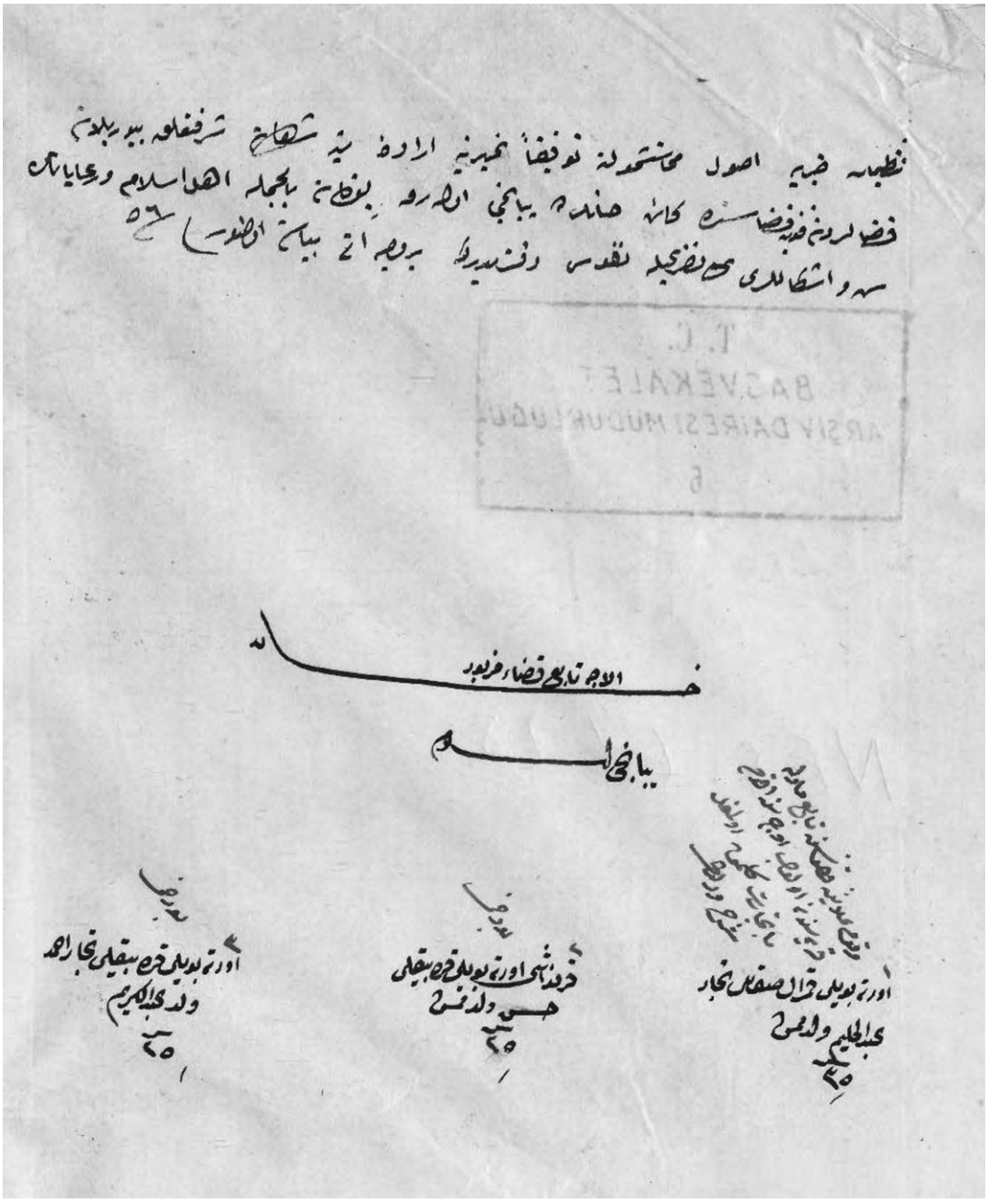
KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Menteşe Sancağı 1830, (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Ankara 2010.

ÖZ, Mehmet, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergi*si, S. 22, Ankara 1991.

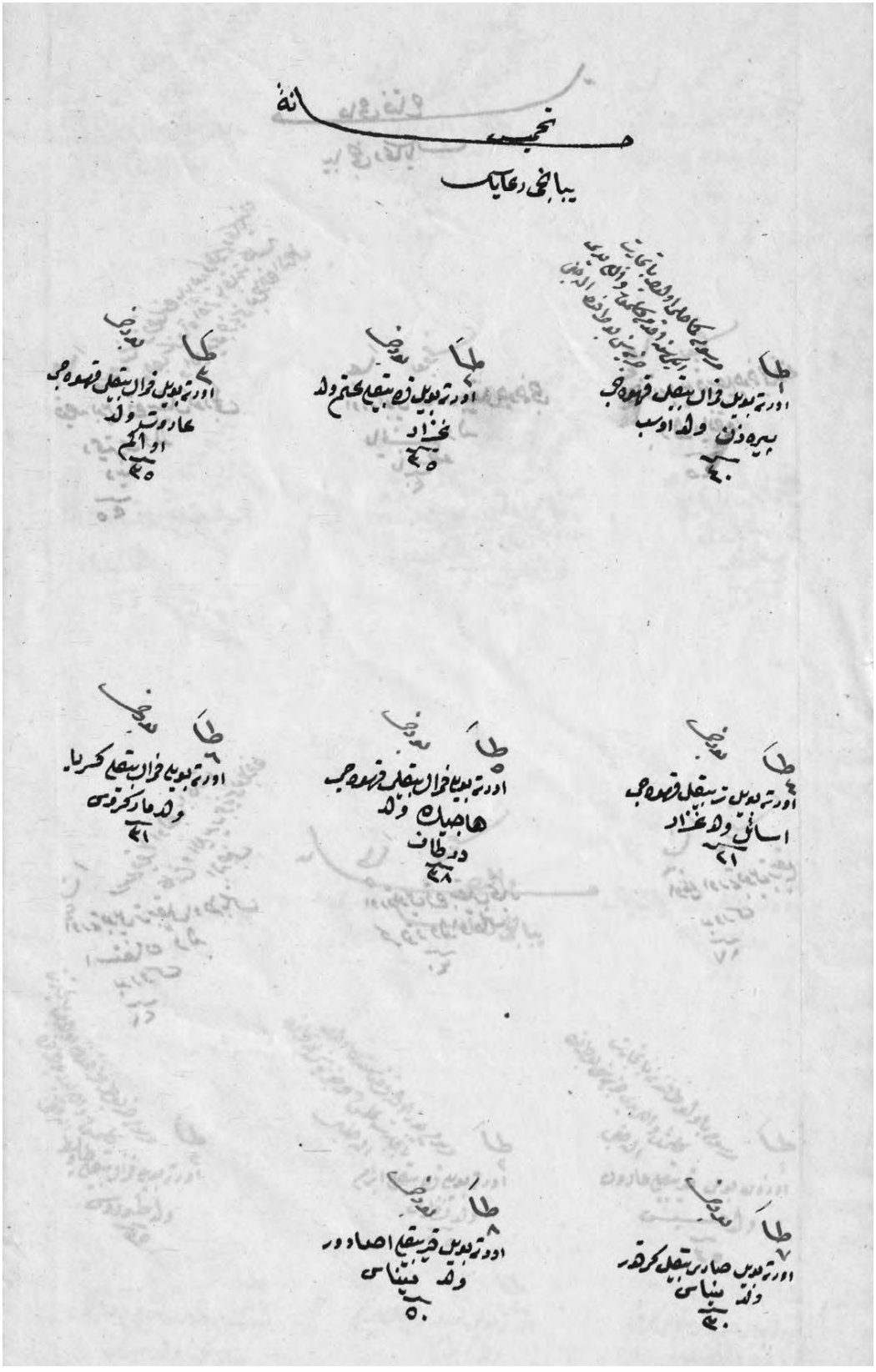
ÖZCAN, Abdülkadir, “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye”, *DİA*, C. 3, İstanbul 1991.

ÖZEL, “Oktay, Cizye ve Avarız Defterleri”, *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik*, DİE Yayınları, Ankara 2000,

YILMAZ, Mehmet, ”Tanzimat Döneminde Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Kulu Köyü”, *Kulu Sempozyumu Bildirileri*, Kulu 2012.

(BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d), 3434 Numaralı Defterin İlk Sayfası.

Belge 2: (BOA), Nüfus Defterleri (NFS.d), 3434 Numaralı Defterin İlk Sayfası.

VALİ MEHMET FERİD PAŞA'NIN KONYA TİCARETİNİN GELİŞMESİNE DAİR FAALİYETLERİ

Bayram ÜREKLİ*
Hüseyin MUŞMAL*

ÖZET

Mehmed Ferid Paşa 1851 yılında dünyaya gelmiş, Avlonya Mutasarrıfı Mustafa Nuri Paşa'nın oğludur. Tahsil hayatına Avlonya'da başlamış, sonra vilayet merkezi olan Yanya'da Rüştiye ve sekiz yıllık Rum İdadisini tamamlamıştır. Burada Rumca, Latince, Fransızca, İtalyanca ve özel hocalar vasıtasıyla Arapça öğrenmiştir. Memuriyet hayatı Resmo'da başlamış, sonra Girit, Saraybosna, Hersek, Gaçka, Sofya, Diyarbekir, Halep ve İstanbul'da devam etmiştir. İstanbul'dan sonra Konya, tekrar İstanbul, İzmir, Kahire ve San Remo'da hayatı sona ermiştir.

Ferid Paşa 14 Mart 1898 tarihinde Konya valiliğine tayin edilmiş, 30 Kasım 1902 tarihine kadar dört yıldan fazla bu valilik görevinde bulunmuştur. Konya valiliği döneminde, ticareti artırmak ve geliştirmek için çaba sarfetmiş, Konya'nın bulunduğu coğrafi özelliği dolayısıyla ürettiği tahılı daha iyi değerlendirmek ve artırmak için etrafı dükkanlarla çevrili bir buğday pazarı yaptırmıştır. Yine İstanbul haricinde Anadolu'da açılan ilk Sanayi Mektebinden birini Konya'da faaliyete geçirmiş, yabancıların daha çok ilgisini çekmek için

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
**Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Konya Asâr-ı Atika Müzesi'ni açmıştır. Valiliği zamanında tamamlanmasa da tarımın gelişmesi ve ticaretin artması için Konya ovası sulama projesini başlatmış, sadrazamlığı döneminde takip etmiştir. Bilinçli ziraat yapılması için numune tarlalar kurmuş, halıcılığı geliştirmek için halı ve kilim sergisi açmış, ticaretin daha bilinçli yapılabilmesi için eğitime çok önem vermiş bir validir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Konya, Vali Ferid Paşa, Ticaret, Sanayi.

ABSTRACT

MEHMED FERİD PASHA'S ACTIVITIES ON THE DEVELOPMENT OF TRADE IN KONYA

Mehmed Ferid Pasha was born in 1851 as a son of Mustafa Nuri Pasha, the governor of Avlonya. He started his education in Avlonya and then continued to Rushtiye, Junior High School in Ottomans, and eight years for Rum high school. At this schoo, he learned Greek, Latin, French, Italian and Arabic with private tutors. His civil service job started in Resmo and continued in Crete, Sarejova, Herzegovina,Hgachka, Sofia, Diyarbakır, Haleppo, and Istanbul. After his service in Istanbul, he was assigned to Konya and Istanbul again, Izmir, Cairo and died in San Remo.

Ferid Pasha was assigned as Konya Governor on March 14th, 1898 and maintained this post more than four years until November 30th, 1902. During his governance, he tried to increase and improve trade. To do so, he built wheat bazaar surrounded with shops in order to evaluate and increase the amount of wheat produced in the region due to its geographical location. In addition, he started the first Industrial School in Konya after Istanbul, and to attract the attention of foreigners, he opened Asâr-ı Atika museum in Konya. Although it was not completed during his governance, he started irrigation project for Konya basin and followed the project during his grand viziership. As a governor, he established sample agricultural fields to show knowledgable agricultural applications, opened carpet and kilim exhibitions to promote carpet business, and gave importance to education to promote conscious trade.

Key Words: Ottoman, Konya, Vali Ferid Pasha, Trade, Industry.

VALİ MEHMET FERİD PAŞA'NIN KONYA TİCARETİNİN GELİŞMESİNE DAİR FAALİYETLERİ

Avlonyalı lâkabı ile tanınan Mehmet Ferit Paşa, Ekim 1851 yılında Yanya'da doğdu. Babası Avlonya (Vlora) Mutasarrıfı Mustafa. Nuri Paşa'dır.[1] Baba tarafından İkinci Bâyezit devri Kaptan-ı Deryalarından Güveği Sinan Paşa sülâlesine, annesi tarafından da Tepedelenli Ali Paşa'ya nisbet edilmektedir.[2] Mehmet Ferit tahsil hayatına Avlonya'da Sıbyan Mektebinde başladı. Sonra vilayet merkezi Yanya'ya giderek Rüştiye ve Rum idadisini burada tamamlamıştır. Hususî hocalardan ders alarak Arapçayı Öğrenmiş, sekiz yıllık programı olan bu Rum mektebinde klasik ve modern Yunanca, Latince, Fransızca ve İtalyanca öğrendi. Okulda Rumca, evde Arnavutça konuşuluyordu.

1 Mehmet Ferit'in babası Mustafa (Nuri) Paşa, (Avlonya 1824-Medine 1885) Ebubekir bey'in oğludur. Osmanlı bürokrasisine mensup, taşrada idarecilik yapmıştır. Türkçe, Arnavutça, Fransızca, Arapça, Farsça, Rumca ve İtalyanca bilmektedir. İbnü'lemin Mahmut Kemâl İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar,* c. III, İstanbul 1950, s. 1587; Abdulhamit Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa, bir ömür devlet*, İstanbul, 2012, s. 20-21 (Ferid Paşa hakkında en geniş ve mükemmel araştırma Abdulhamit Kırmızı tarafından yapılan bu çalışmadır); Avlonya, Arnavutluk'ta, Adriyatik Denizi'nin dar kısmında önemli bir limandır. Burası Arnavutçada Vlora olarak zikredilirken Osmanlılar Avlonya olarak isimlendirmiş ve öneminden dolayı daha 1417'de fethetmişlerdir. Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lâm*, c. I, İstanbul 1306, s. 493.

2 Mehmed Ferit, Sicil-i Ahvâl defterinde kendisini "Tepedelenli Ali ve Sinan Paşalar sülalesinden Avlonyalı Mustafa Nuri Paşa'nın mahdumu" olarak belirtir. Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 20-24; *BOA*, DH. SAİD. 4/346.

Ayrıca özel hocalardan Fransızca, Türkçe, Rumca ve İtalyanca dersleri alarak bu dillerde konuşuyor ve yazabiliyordu.[3]

Babasının Resmo mutasarrıflığı vazifesinde bulunduğu sırada, 1866'da 400 kuruş maaşla Resmo Cinayet Mahkemesi Başkatipliği vazifesi ile memuriyete başlamıştır. 1868'de maaşı 500 kuruşa yükseltilerek Kandiye Sancağı'nda tahrirât kalemi mûsevvid-i evvel görevine getirilmiş. Daha sonra da müsevvidlikten istifa ederek, Hersek mutasarrıflığına nakledilen babası ile birlikte giderek vilâyet mektübî kalemi müsevvidliğini fahri olarak yürütmüştür. Bir müddet Saraybosna'da Askerî İdare Meclisi katipliğinde de bulunmuş, 1874 yılında ise 1300 kuruş maaşla İzvornik tahrirat müdür muavinliğine ve aynı zamanda fahrî olarak, Hersek ayaklanmasının tahkiki için kurulan fevka'1âde mahkemenin başkatipliğine getirilmiştir. Ardından Gaçka Sancağı tahrirat müdürlüğüne, 1877 yılında ise maaşı 3500 kuruş olmak üzere Trebin kaim makamlığına, yine aynı yıl Hersek ve Bosna Fırkası Tahrirât Başkatipliğine tayin edilmiştir. Avusturya Devleti'nin, Bosna ve Hersek'e girmesi ile memuriyetten ayrı kalmıştır.[4] 1879'da Bulgaristan Komiserliği muavinliğine getirilerek yedi ay kadar muavinlikte, dört ay da komiser vekilliği görevinde bulunmuştur.

1879 Ekim ayında Diyarbekir Adliye Müfettişliğine atanmış o tarihte Diyarbekir, Malatya, Siirt, Mardin ve Harput Sancaklarını kapsıyordu, maaşı ise 10.000 kuruş olarak tespit edildiği halde bir süre sonra 7500 kuruşa indirilmiş, on bir ay sonra da bu görevinden istifa etmiştir. O'nun Diyarbekir'de bulunduğu sırada bütün Anadolu'yu etkileyen sert kış mevsimi Diyarbekir ve çevresine kıtlık yaşatmıştır. Halk kıtlık sebebiyle 14 Haziran 1880'de ayaklanmış Ferit Bey'in gayreti ile bu durum sakinleştirilebilmiştir.[5] Yeni adlî kanunların bazı vilâyetlerde ne şekilde uygulanacağı konusunda cereyan edecek müzâkerelere katılmak üzere adliye dairesinde teşkil olunacak komisyonda vazifelendirildiği kendisine tebliğ edilmiş, Ferit Bey bunun üzerine İstanbul'a gelmiştir. Fakat bu sırada Adliye Nazırı bulunan Ahmet Cevdet Paşa tarafından, Haleb adliye ve icra memurları arasındaki bazı meseleler hakkında vilayetten ve mahalli adliye müfettişliği tarafından belirtilen hususların tahkîkî ve tedkîki için 12000 kuruş harcırahla geçici olarak Halep'e görevlendirilmiştir.[6] Bu vazifesini ifa ederek döndükten sonra, 1882 Nisan'ında 2800 kuruş maaşla istinaf Mahkemesi ticaret kısmı âzâlığına tayin edilmiştir.[7] Ahmet Vefik Paşa, Bursa valiliğinde iken ortaya çıkan uygunsuz hareketlerinden dolayı görevinden azledilerek, tahkikata gerek görüldüğünden, idarî tahkikata başlanmış, adli yönden de incelemeleri yapmak üzere Mehmet Ferit Bey Adliye Müfettişi olarak Ahmet Cevdet Paşa'nın talimatı ile bu işe görevlendirilmiştir. Düzenlediği raporu İstanbul'a dönünce ilgili mercie sunmuştur.[8] Mülkiye müfettişinin tahkikatı ve Ferit Bey'in raporu şikayetlerin hakikate uygun olduğunu te'yid ettiğinden Ahmet Vefık Paşa - vali olarak kendisine büyük ve unutulmaz bir şöhret kazandıran - bu vazifeden 16 Ekim 1882'de azledildi. Cezaya çarptırılmasının beklendiği bir sırada hakkında açılan idâri tahkikat bir netice vermeyerek bir buçuk ay sonra 30 Kasım 1882 tarihinde Sait

3 İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar,* c. III, İstanbul, 1950, s. 1587; A. Kırmızı, s. 32-34.

4 İ. Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul (tarihsiz), 136-137; *BOA*, DH. SAİD. 4/346.

5 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 45-47; Malatya sancağı Diyarbekir'e uzak olduğu için iletişim ve idarî bakımdan sorun çıkıyordu. Diyarbekir olayından üç ay önce Malatya'da ayaklanma çıkmış, Ferit Bey bu durumu teftiş için Malatya'ya gitmiş ve alınacak tedbirleri bir rapor halinde İstanbul'a bildirmiştir. bk. Abdulhamit Kırmızı, *Ferit Paşa*, s. 47-49.

6 Hayri Orhun, Celâl Kasaroğlu, Kazım Atakul, *50 Ünlü Vali – Meşhur Valiler,* Ankara 1969, s. 237-238; M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar,* s. 1588; *BOA,* İ.DH. 837/67358; A. Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 64-65.

7 *BOA,* İ.DH. 85/68239 tanzim edilen müzekkire.

8 M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1589-1590; A. Kırmızı, *Ferit Paşa*, s. 67.

Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirilmesi, gazabına uğrama endişesi ile Ferit Bey'i çok korkutmuş hatta o gün gece yarısına kadar Sirkeci'de bir yerde saklanmıştır. Ancak Ahmet Vefık Paşa'nın bu görevinden kırk sekiz saat sonra azledilmesi Mehmet Ferit Bey'i rahatlatmıştır.[9]

Mehmet Ferit Bey 1884 Şubat ayında terfi ederek rütbe-i ûlâ ikinci sınıf ve 5000 kuruş maaş ile Şuray-ı Devlet Adliye İstinaf müdde-i umumîliğine tayin olmuştur.[10] Yine aynı yıl Tanzimat Dairesi azalığına getirilmiş, iki yıl sonra rütbe-i ûlâ birinci sınıfına yükseltilmiştir.

1887 yılından itibaren, adlî işlerin ta'dil ve ıslâhı için kurulan komisyonda Ma'arif nizâmnâmesinin ta'dili, şehremaneti bütçesinin mali muvâzenesinin tetkiki Duyûn-ı Umûmiye varidatı bütçesinin ve maaşların tedkîki, hapishanelerin ıslâh-ı ahvâli komisyonu gibi çeşitli tarihlerde teşkil olunan komisyon azalığı görevlerinde bulunmuştur. Gayreti sebebiyle 1893'te rütbe-i balâ ile taltîf olunmuştur.[11]

27 Mart 1898 tarihinde 15300 kuruş maaşla Konya Valiliğine tayin olunmuştur. Ferit Bey'in Bosna'da Askerî İdare Meclisi kâtibi iken tanıdığı ve bazı yardımlarda bulunduğu Gazi Osman Paşa onun bu iyiliğini unutmayarak Konya Valiliğine tayininde padişaha sadakat ve hizmetine kefil olmuştur. Bu tayin hakkında 17 Şevval 1315 / 11 Mart 1898 tarihli Ser-kâtibi hazreti şehriyarî Tahsin imzalı başkitâbet tezkiresi sureti ve 20 Şevval 1315 / 14 Mart 1898 tarihli arz tezkiresi ile *"...açık bulunan Konya vilâyeti valiliğine Şurây-ı devlet Tanzimat dâiresi âzasından Ferit Beyefendi hazretlerinin tayini hakkında..."* irâde-i seniyyenin sâdır olduğu sadarete bildirilmiştir.

Konya geniş bir vilayetin merkezi olup, Teke, Hamidabad, Burdur ve Niğde Sancakları buraya bağlıydı. Konyalı İbrahim Aczi'ye göre Ferit Bey Konya'ya Mayıs'ta gelmişti.

"Ferid Bey Konya'ya geldikten üç gün sonra ferman okuma töreni hükümet konağı önünde başladı. O vakit Konya'da ne polis ne asker teşkilatı yoktur. Halkın ileri gelenleri, daire memurları, hükümet cümle kapusının önünde durularak ferman okunup. Üç defa *"padişahım çok yaşa"* diye bağırıldıktan sonra, o zamanın müftüsü Gevraki Hoca dua edip, Ferid Paşa makamına oturmuştur."[12]

Mehmet Ferit Bey Konya valiliği vazifesinde dört yıl dört ay kalmış ve 7 Ağustos 1899 tarihinde kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir. Konya'da bulunduğu sürede Konya'nın havasının, eşine ve kendisine iyi gelmemesi kızlarının da evlenme çağına gelmesi ve uygun eş bulma imkanının olmaması gibi sebeplerle tayinini istemiştir. Fakat merkezden 1319 H./1901 M. tarihli gelen cevap Ferit Paşa'yı memnun ediciydi, valiliğinden memnun olunduğunu, sırası geldiğinde İstanbul'da uygun bir memuriyete tayin olunacağı, şimdilik görevine devam etmesi bildirilmiş[13], nihayet 28 Şaban 1320/30 Kasım 1902 tarihinde Konya valiliğinden ayrılmıştır. Konya'ya gönderilen Sadrâzam Sait Paşa imzalı tezkire ile kendisi Rumeli vilâyetleri ile ilgili talimatın uygulanmasının kontrolü için müfettişliğe ve Bab-ı Ali'de teşekkül edecek komisyona başkanlık etmek üzere İstanbul'a çağrılmıştır. İki gün sonra da 30 bin kuruş maaş tahsis edilerek irâde-i seniyye ile Rumeli vilayetlerinin ıslahatı komisyonun başkanlığına getirilmiştir.[14] Ferit Paşa Islahat Komisyonu Reisi unvanıyla Ru-

9 M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1590.

10 Bu tayin için 29 Mart 1884'te padişah iradesi çıkmıştır. *BOA*, İ. DH. 912/72413; M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1590; A. Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 68.

11 M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1590; *BOA*, DH.SAİD. 4/346-47 sicil kaydı; Hayri Orhun, *Meşhur Valiler*, s. 238.

12 İbrahim Aczi, *Devirler arası Konya*, Y. AĞA.D. No: 10475, s. 29; M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1590; İ. Hus 62/1315 L. 103; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 95.

13 M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1594-1596.

14 Hayri Orhun, *Meşhur Valiler*, s. 238; Alaaddin Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 136-137; M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1590-92.

meli ıslahatı ve bilhassa Makedonya işlerine memur edilmiştir. Fakat bu komisyon reisliği vazifesi çok kısa sürmüş, Sadrazam Küçük Said Paşa'nın azlinden sonra 14 Ocak 1903 tarihinde sâdır olan *"Vezirim Ferid Paşa... nezdimizde malûm olan istikâmet ve sadakat ve dirayetiniz cihetile mesned-i sadaret uhdenize ihale kılınmıştır..."* mealindeki Hatt-ı Hümâyûn'la sadrazamlığa tayin olunmuştur. İstanbul'da Arnavutköy'de çok iyi dostu olan Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri Rum Musurus Paşa'nın yalısının yanında bir yalıya yerleşmiştir.[15]

Ferit Paşa'nın sadârete tayininde, Konya valiliği esnasında yaptığı icraatların te'siri büyüktür. Bununla beraber, Konya'yı ziyâret eden Alman elçisine Konya'da gösterdiği misafirperverlikle elçinin itimadını kazanmış ve bizzat elçi tarafından Abdülhamid'e methedilmiştir. Yine saray mensublarından izzet Paşa'nın da dostluğunu kazanmış ve kendisinden sadakat senedi alınarak sadarete tayin edilmiştir. Onun tayini ile ilgili, Malûmat, İkdam, Tercümân-ı Hakikât, Sabah, Levand, Herald, Monitör, Oryantal, kostantinopolis gibi yerli ve yabancı gazetelerde onu metheden bir hayli yazı neşredilmiştir.[16]

Ferit Paşa beş yıldan fazla bir süre sadâret makamında kalmıştır. Onun sadâreti zamanında Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Romanya ve Arnavutluk'taki karışıklıklar devam etmiş, Limni ve Midilli adalarının işgali, Sisam Adası'nda halk arasındaki asiler ayaklanmış, İstanbul'da huzursuzluk çıkaran Yaver Fehim Paşa ve Bedirhanîlerden Üsküdar muhafızı Ali Şâmil Paşa'nın sürülmeleri ki -bu iki nüfuzlu kişiye karşı kanûnî müeyyideyi uygulaması - Ferit Paşa'nın cesaretini göstermektedir. Ferit Paşa bu karışık ve sıkıntılı durumdan dolayı bir gün *"Rıhtımdaki sırık hamallarına gıpta ediyorum"* diyerek sıkıntısını dile getirmiştir. Ferit Paşa meşrutiyet taraftarı olduğu için 22 Temmuz 1908 tarihinde sadrazamlıktan azledilmiş, kendisine 25.000 kuruş ma'zuliyet maaşı tahsis edilmiştir. Azlinden sonra da İkinci Meşrutiyet ilan edilmiş ve Ferit Paşa 19 Mart 1909 tarihinde Meclis-i A'yan âzalığına atandıktan hemen sonra da Merkezi İzmir olan Aydın vilayeti Vali vekilliğine tayin edilmiştir.[17]

Ahmet Tevfik Paşa'nın sadareti zamanında Aydın Vali vekilliğinde iken teklif üzerine Dahiliye Nezâreti'ne tayin olundu. Sadrazamlıktan sonra nazırlık görevi ile meclise girmesi zoruna gittiği için kısa zaman sonra nezâretten istifa etmiştir. Tedavi için iki aylığına Viyana'ya gitti. Dönünce Ahmet Muhtar Paşa'nın sadaretinde tekrar Dahiliye Nazırlığı teklif edilmiş fakat kabul etmemiş, bunun üzerine 29 Temmuz 1912'de Meclis-i Ayan reisliğine getirildi ise de bu görevinden de azledildi. Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın kızı ile evli olan oğlu Celaleddin Bey Mısır'da ikâmet ediyordu. Balkan harbi devam ettiği için Mısır Hidivi Abbas Hilmi'nin davetlisi olarak Mısır'a oğlunun yanına gitti. Oradan Avrupa'ya geçerek birçok yeri dolaşmıştır.

İlk Arnavutluk prensi olan Prens zu Wied Ferit Paşa'ya Arnavutluk hükümetinin başvekilliğini kabul etmesini defaatle ve ısrarla teklif etmesine rağmen; Ferit Paşa Osmanlı Devleti'nin sadrazamlığını yaptıktan sonra bu teklifi kabul edemeyeceğini ifâde etmiştir.[18]

15 İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, İstanbul 1995, s. 97, 346; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 137; Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid: Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul, 1999, s. 90; Ferit Paşa 15 Ocak Perşembe günü Bab-ı Âli'de merasimle karşılandıktan sonra Hatt-ı Hümayun okunur. Ertesi gün padişaha şükranlarını sunar: A. Kırmızı, *Ferid Paşa* s. 226.

16 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, Ankara 1983, s. 299-300; M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1595-1601.

17 Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VIII, s. 300; Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. IV, s. 97; Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 324; N. Tansu, *Madalyonun Tersi*, s. 44-45.

18 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 438; Ferit Paşa bu teklife *"vaktiyle sadrazamlığını yaptığım Devlet-i Osmaniye'nin bugün ayrılmış bir cüzü üzerinde vazife alamam"* diye cevap verir. Bu durumu Sultan Abdülhamid sürgündeyken doktoruna "Hiç ümit etmezdim, Turhan Paşa Arnavutluk başvekaletini

Kalp rahatsızlığından dolayı tedavi için bulunduğu İtalya'nın San Remo şehrinde 21 Aralık 1914'de vefat etmiş, cenazesi Avlonya'ya getirilerek defnedilmiştir. Sonradan Enver Hoca'nın politikasının neticesi Ferit Paşa'nın kabri de ortadan kaldırılmıştır.[19]

İmtiyaz, iftihar, Mecîdî, Altun Liyakât gibi çok sayıda Osmanlı madalyaları ile Almanya, Avusturya, İtalya, İran, İsveç, İspanya ve Fransa devletlerinden nişanlar almıştır.

Ferit Paşa, yaradılış olarak zeki hafızası kuvvetli, çok okuyan, lisânı hatadan salim ve düzgün olmamakla beraber, hitabeti uzun ve etkileyici, kitabeti hatadan uzak değilse de rahatlıkla yazan biridir. Arnavutça ve Türkçe haricinde Rumcayı rahat konuşur, Fransızcayı hatasız konuşur ve yazar, İtalyanca ve Arapçaya vakıftır. Modern bir düşünce yapısına sahip, devletin meselelerine müdrik, vazifesinde cesaretli ve faaldir. Sadrazamlığı zamanında memurlardan irtikâb edenleri takip eder ve istikamet üzere olanları mükafatlandırırdı.

İşinde kararsız ve aceleci, birdenbire hiddetlenirdi. Lisânı perhizsiz, hususi ve resmî hayatında geçimsiz, gösteriş ve övünmeyi seven bir kişiliğe sahip olduğu zikredilmektedir.[20]

Konya'daki faaliyetleri: Mehmet Ferit Bey Konya'ya geldiği günden itibaren faaliyetlere başlamış, Konya ve çevresi Osmanlı döneminde uzun zamandan beri görmediği imar faaliyetine sahne olmuş, idarî bozukluklara ve çeşitli yolsuzluklara el koymuştur. İrtikâbı ortadan kaldırıp, vilâyet sınırları dahilinde eşkiyayı bertaraf etmiştir. Onun emniyet ve huzuru sağlaması, dışarıdan gelenler ve yerli halk üzerinde büyük tesir uyandırmıştır. Halkı, kendisini eşkıyaya karşı korumaya muktedir bir devletin varlığına inandırmıştır. Sabahları jandarma yüzbaşısı yaveri ile Konya'yı semt semt dolaşıyordu. Halkın itimadını o kadar çok kazanmış ki bir teftiş gezisinde ıssız yerde tek başına dolaşan bir adama – korkmuyor musun yalnız niye dolaşıyorsun deyince – Konya'da Vali Ferit Paşa var o bizi korur – diye cevap vermiştir. Asayişi süratle düzeltmiş, geceleri devre çıkarak, ailelerin ve yabancı misafirlerin gece sokağa çıkmasına meydan vermeyen asî ve rezîl kişileri yakalatıp cezalandırmıştır.[21] Ferit Paşa'ya göre asayiş olmadan ticareti ve diğer faaliyetleri icra etmek mümkün değildir.

Çayırbağı Suyu: Ferit Paşa Konya'ya geldiği zaman Konya'nın içme suyu sıkıntısı vardı. Konya'nın içme suyu Meram suyundan ve yeraltı suyundan kuyu kazarak çıkarmak sureti ile temin ediliyordu. Evlerdeki helaların ve ahırların pis suları içme suyuna karışması dolayısıyla halkın ve dışarıdan gelen ticaret erbabının sağlığını tehdit ediyordu. Bu sebeple önce Konya'ya yirmi sekiz kilometre mesafede Bilecik ve Malas köyü yakınındaki menbadan çıkan Bilecik suyunun şehre getirilmesi düşünülmüş, fakat Canbaz Deli Osman Ağa valiye giderek Çayırbağı Suyu'ndan valiyi haberdar etmiş. Bunun üzerine Ferit Paşa halkın ileri gelenlerinden bir komisyon kurarak Mukbil, Dutlu, Çayırbağı, Hatip sularını inceletmiş ve Çayırbağı suyunun şehre getirilmesi uygun görülerek 20 kilometre mesafeden ve 250 metre yüksek bir rakımdan Belçika'dan alınan demir borularla su getirilmiştir.[22] Harcanan 18.000 liranın bir kısmı

kabul etmiş, Bak Ferid Paşa kabul etmedi" diye belirtmiştir. M. Metin Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri: Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey'in Hatıratı*, İstanbul 2003, s. 203; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 438-439.

19 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 444; M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1622; Bayram Ürekli, "Avlonyalı Ferit Paşa", *Konya Ansiklopedisi*, c. 1, Konya, 2010, s. 346-349.

20 Hayri Orhun, *Meşhur Valiler*, s. 242-243; M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1621-1623; S. Nafiz Tansu, *Madalyonun Tersi – Anlatan: Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın Oğlu Celalettin Paşa (velora)*, İstanbul, 1970, s. 21-24, 60; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 445-448; Bayram Ürekli, *Ferid Paşa*, s. 348.

21 M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1593; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 196.

22 P. Fesch, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul* (çev. E. Üyepazarcı), İstanbul 1999, s. 562; Nurettin Rüştü Büngül, *Canbaz Deli Osman*, Konya 1944; A. Sefa Odabaşı, *20. Yüzyıl*

teberru olarak halktan toplanmıştır. Su önce İstasyon mevkiine, oradan da Alaaddin Tepesindeki büyük su deposuna nakledilecektir. Buradan yine demir borularla elli kadar çeşmeye dağıtılacak olan su Ferit Paşa'nın İstanbul'a çağrılması ile gecikmiş ve 9 Mayıs 1903 yılında halkın katılımı ile bir tören düzenlenerek açılışı yapılmıştır.[23] Suyun şehirdeki çeşmelere dağıtılması biraz gecikmiş, Ermeni Aşçıyan Serkiz Efendi bu işin müteahhitliğini üstlenmiş ve 1904 yılında gerçekleşmiştir. 1908'de çeşme sayısı 150 olmuştur.[24]

Alaaddin Su Deposu: Çayırbağı'ndan getirilen suyun şehirdeki çeşmelere maksem olarak dağıtılıp kolaylıkla ulaştırılması için 1903 yılında Ferit Paşa'nın emri ile Alaeddin Tepesinin doğu tarafına bir su deposu yapılmış, bu depo 500 metreküp kapasiteli olup 1954 yılına kadar kullanılmıştır. Cephenin orta kısmındaki kapının üzerinde II. Abdülhamid'in tuğrası ve altında kitabe mevcuttur. Bu kitabe 1904 yılında yerleştirildiği halde valilikten ayrılarak İstanbul'a giden Ferit Paşa'ya bir şükran abidesidir.[25] Vilayet Mektupçusu Edirne'li Bâdî'nin yazdığı manzum kitabe şöyledir:

Şeh-i sahib-kerem âlî-himem Abdulhamid Han kim
Hemâre âb-ı lutfun bezleder a'lâ vü ednâya
Eşedd-i ihtiyacı arz olunca Konya'nın suya
Buyurdu başlanılsın iktizâ-yı hâl icraya

Vezir-i sâdıkı Vali Ferid Pâşâ-yı deryâ-dil
Ne semte tutsa yüz, cû'lar gibi sa'yeyler ihyaya
Çayırbağı'ndan etdi celb bu mâ-i musaffayı
Getürdi âhenîn mecra ile bu câ-yı vâlâya

Derûn-ı şehre bundan suyu kol kol eyleyip taksîm
Çalıştı cân u dilden beldeyi iska vu irvâya
Dahî ervâh-ı sıbteyn-i Rasulullahı şâd etti
Akıttı mâ-i safi fî-sebîlillah her câya

…….

Sene 1320
Zihî mâ-u zihi cây-u zihî ferhunde'maksem bu
Akan sular durur hakka bu zîbâ maksem-i mâya
Ustası Edirnekapılı Ali, Sene 1320

Kitabe beyaz mermer üzerine talik hatla yazılmıştır.[26]

Buğday Pazarı: Ferit Paşa'nın ticaretin gelişmesi için Konya'da yaptırdığı diğer bir eser de Buğday Pazarıdır. Bugün Meram ilçesi sınırı içinde sadece iki kapısı kalmış olan buğday pazarı yıkılmadan önce bir avlu ve etrafını çevreleyen çok sayıda dükkandan meydana geliyordu. Kısmen belediyenin, kısmen de vatandaşın yardımı ile 1902'de yapımı tamamlanmıştır. Yapının doğu, batı ve güney yönünde olmak üzere üç kapısı mevcuttur. Yapılmasındaki amaç hem belediyeye dükkan kiralarından gelir sağlamak, hem de tahıl ticaretini

Başlarında Konya'nın Görünümü, Konya 1998, s. 214; Hasan Özönder, "Konya'nın su Teşkilatı Tarihinde Çayırbağı Suyu ve Canbaz Deli Osman Ağa", *Yeni İpek Yolu Dergisi*, Konya 1998, s. 154-211; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 174.

23 Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 217-218; Sabah No: 4860, 9 mai 1903/11 Safer 1321, s. 3.

24 Sabah No: 5334, 13 Cemaziyel-ahir 1322, s. 4; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 174.

25 Hasan Özönder, *Su Teşkilatı*, s. 201; M. Sabri Doğan, *Konya Su Tarihi*, Konya 2003, s. 55-57.

26 Kitabede geçen Bâdi, Edirne Tarihi müellifi Ahmed Bâdî Efendi'dir. Bk. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c. III, İstanbul 1333, s. 31-32; E. Güngör, "Ahmet Bâdî Efendi", *DİA*, c. 2, İstanbul 1987, s. 47-48; İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Ankara 1997, s. 988-991.

artırıp kolaylaştırmaktır.[27] Doğu kapısı üzerindeki üç satırlık kitabe:

"- Tâcidâr-ı devrân el-Gazi Sultan Abdülhamid Han-ı Sânî Efendimiz Hazretlerinin devr-i saltanatlarında

- Vâli-i vilâyet devletlü *Ferid Paşa* hazretlerinin semere-i himmet-i umrân perverâneleri olarak

- Hayyız-arây-ı husûl müessesât-ı nâfi'adan biri de müceddeden inşa olunan iş bu buğday pazarıdır.

Sene 1319 Hicri – 1317 Rumî" olarak belirtilir.[28]

Sanayi Mektebi: İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Osman Hamdi Bey'in gayreti ile 1883'te eğitime başlamasından sonra, İstanbul dışında yurtta açılan ilk sanayi mektebinden biri Konya'da kurulan *Hamidiye Sanayi Mektebi*'dir.

Konya'da 1871 yılında Vali Ahmed Tevfik Bey'in girişimi ile bir sanayihâne atölyesi açılmış, bunu Ferit Paşa'nın yaptırdı mektep takip etmiştir. Sanayi Mektebi bugün Merkez Bankası ile Mahkeme Hamamı arasında bulunan yerdedir. Burada daha önce 1538 yılında yapılan Konya Bedesteni (Kadir Efendi Bedesteni) bulunmakta idi.[29] Dokuz kubbeli bu bedesten zamanla terkedilmiş bir halde idi. Ferit Paşa Konya halkının da isteği doğrultusunda 1898 yılı sonunda çalışmalara başlayarak Konya Bedestenini kamulaştırarak yıktırdı.[30] Bedestenin yerine *Hamidiye Sanayi Mektebi* adıyla 1899 yazında inşaata başlanıp, halktan iane sureti ile para toplanarak 1901 yılı eylülünde öğretime açılmıştır.[31] İnşaatı vilayet başmühendisi Şefik Bey yürütmüş, çinileri ise Kütahya'da Mehmet Emin Usta tarafından yapılmış ve Konya'da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarından biri inşa edilmiştir.[32] Okulun yapıldığı zaman arsası 2900 m^2 iken daha sonra genişletilerek 9537 m^2'ye kadar çıkmıştır. Okul binası 688 m^2, diğer kapalı alanlar, tesviye, torna, demir, döküm atölyeleri ile marangozhane, hamam ve mutfaktır.[33] Diğer sanat okulları gibi fakir aile çocuklarını barındırarak yetiştirip sanayi konularında uygulamalı bilgiler vererek meslek sahibi yapmak ve şehirde sanayinin gelişmesini sağlamak amacını güden mektepte 1901-1912 yılları arasında marangozluk, tesviyecilik ve demir işlerinden oluşan üç bölüm açılmıştır. Daha sonra ordunun ihtiyacını karşılamak için fanila ve çorap örgü bölümleri de ilave edilmiştir. Maksat Konya sanayi erbabının eğitimli olmasını ve ticaretin gelişmesini sağlamaktır.[34] Ferit Paşa mektebe daimi gelir elde etmek amacı ile bir kiremit ve tuğla fabrikası, iki dükkan ve Meram'da bir su değirmeni yaptırmıştır.

Konya Asâr-ı Atika Müzesi: Konya'da modern anlamda ilk müze Ferit Paşa zamanında 1899 yılında Konya İdadisinin bahçesinde (bugün Karma Ortaokulu) Müze-i Hümayûn Konya Şubesi olarak açılmıştır. Daha önce Konya bölgesinde bulunan eski eserlerin önemli görülenleri İstanbul'a gönderiliyor, diğerleri de Alaaddin Camii avlusunda ve Kadri Efendi Bedesteninde korunmaya çalışılıyordu.[35] İstanbul dışında Anadolu'da kurulan

27 İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, 1124; *Fotoğraflarla Geçmişten Günümüze Konya*, (Haz. H. Karpuz) İstanbul 1996, s. 100-101; Abdülhamid Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 169.

28 İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1124; Hasan Özönder, "Buğday Pazarı", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2011, c. 2, s. 190; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 169.

29 Metin Sözen – Osman Nuri Dülgerler, "Konya'da Sanayi Mektebi", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 437-446; M. Ali Yıldırım, *Dersaâdet Sanayi Mektebi*, 1868-1926, İstanbul, 2012, s. 12-43.

30 Ali Baş – Tolga Bozkurt "Konya Bedesteni", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, (2003), s. 507-529; İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1130.

31 M. Sözen – O. Dülgerler, "Sanayi Mektebi", s. 437-440.

32 Penceredeki çini kaplı alınlıkta "Abdulhamid'in Tuğrası Altında "Sanayi Mektebi İnşaatına Memur Vilayet Sermühendisi izzetlü Şefik Bey 1316" ibaresi yazılıdır. Bk. Tolga Bozkurt, "Sanayi Mektebi Binası" *Konya Ansiklopedisi* c. 7, s. 282-283.

33 M. Sözen – O. Dülgerler,"Sanayi Mektebi", s. 437-446.

34 Tolga Bozkurt, "Sanayi Mektebi", s. 283.

35 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 176; Mehmed Ziya (ihtifalci), *Bursa'dan Konya'ya Seyahat – Konya Seyâhatı*

ilk Osmanlı Müzesi'nin açılışı Vali'nin gönderdiği yazı ile vilayet dahilindeki sancak ve kazalara 10 Ağustos 1899 tarihinde duyuruluştur.[36]

Ferit Paşa'nın müzenin kuruluşu ile ilgili yazısı:

Mülhakata Umum,

"Sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i hilafet-penâhîde bu defa merkez-i vilayetde Dersaadet Müze-i Hümayunu'na şube ittihaz olunmak üzere, masarif-i külliye ihtiyarıyla mükemmel bir müze inşa edilmiş olup, her ne kadar buraca birçok âsâr-ı atika elde edilerek mezkûr müzede teşhiri mukarrer ise de, malum olduğu üzere mezkûr müze yalnız merkez-i vilayete mahsus olmayup, vilayetin her tarafında hilkat-i nev-i Benî Adem'den beri gelüp geçen birçok akvamın terk etmiş oldukları âsârın dahi müctemian bir mahalde bulundurulmaları bir çok fevaid ve muhassenatı câmi' olacağına nazaran, hükûmât-ı mahalliyece bulunabilecek ve elde edilecek asardan kabil-i nakil olanlarının heman irsali ve nakil olunamayacak halde olanların dahi hüsn-i muhafazasına fart-ı dikkat ve itina ile beraber bu gibi âsâr hakkında derhal malumât ve izahât-ı kafiye itâsı ve bundan maada bazı efrâd ve eşhâs her nasılsa elde etdikleri âsârı dahi bitteşvik kendi hüsn-i rızalarıyla mezkûr müzeye hediye ve irsal eyledikleri halde bais-i memnuniyet olmakla beraber, isimlerinin dahi gerek gazete ile ve gerek müzede âsâr üzerinde ilan ve işaa edileceğinin kendilerine tebliğ ve tefhîmi ve herhalde âsâr-ı atika hakkında mevzu ve merî olan nizamnamenin hakkıyla mütalaasıyla icra-yı ahkâmına ve bu gibi âsârın mükemmelen hüsn-i muhafazalarına, memâlik-i sâireye ihraç veya hedm u tahrib etdirilmemesine nihayet derecede itina. Fi 4 Rebiülahir 1317 ve fi 29 Temmuz 1315, Konya Valisi"[37]

Müze İdâdi Mektebi bahçesinde olduğu için ikisinin açılışı da 10 Aralık 1899 günü gerçekleşmiştir. Açılışa kadar altmış parçadan fazla eser toplanmıştır. 1902 yılına kadar Ereğli'den, Isparta'dan, Niğde'den, Korkuteli'nden, Seydişehir'den, Ladik'ten eserler getirilmiştir.[38] Amaç, eski eserlerin korunması ve dışarıdan gelen ziyaretçi ve ticaret erbabının ilgisini çekmektir.

Müze tek odalı dikdörtgen planlı, dokuz pencere ve ortada kemerli bir kapı olarak inşa edilmiştir. Kapı üzerindeki kitabesi kûfi hatla;

"Müze-i Hümâyun Şubesi. Saferû'l-hayr 1317" yazılmıştır. 1924 yılında kuzey tarafına bir oda daha ilave edilmiştir.[39] Bugün bu bina yol genişletmek amacı ile yıkılarak biraz geriye tekrar inşa edilmiştir.

Tamir Ettirdiği Eserler:

Selçuklu döneminden (1274 yılından) kalma *Şeyh Sadreddin Konavî Cami ve Türbesi* 1899 yılında Vali Ferit Paşa tarafından tamir ettirilerek merasimle açılıştır. Bu tamirde mihrab dışında yıkılan tuğla kubbesi de dahil birçok yeri yenilenmiştir. Eski kitabesinin üstüne sülüs hatla üç satırlık tamir kitabesi yerleştirilmiştir.[40]

"- Tâcidâr-ı devrân ve Halife-i refi'üşşan es-Sultân el-Gâzi Abdülhamid Han-ı Sâni

- Efendimiz Hazretlerinin müberrât-ı seniyye-i Mülukânelerinden olmak üzere işbu cami-i şerif ile türbe-i mûnife vali-i vilayet

---

Hatıratından, (Hazırlayan: Ahmet Çaycı, Bayram Ürekli), Konya 2010, s. 370-396.

36 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 177-178; Müzenin kitabesinde ise "Safer 1317" tarihi yazmaktadır, "Haziran 1899" tarihine rastlıyor.

37 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 178 (den naklen); *BOA*, Y.PRK.UM 47/75. 1317 R 4.

38 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 178.

39 İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1131; Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası, Konya Vilayeti örneği* (1876-1914), Konya 2009, s. 90-94.

40 İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, 487-491; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Döneminde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara 1998, s. 114-117; *Salname-i Vilayet-i Konya*, 1317, s. 63. A.Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 165.

- *Devletlü Mehmed Ferid Paşa hazretlerinin zaman-ı memuriyetlerinde imâr ve ihyâ buyurulmuşdur. Sene 1317"* yazılıdır.

İnce Minareli Medrese: Selçuklu Veziri Fahreddin Ali tarafından yaptırılan (1258-1264) bu eser Ferit Paşa'nın Konya Valiliği zamanında 1899 yılında geniş tamir görmüştür.[41]

Ali Gav Zaviyesi: Alaaddin Tepesinin kuzeyinde Atatürk Kız Lisesi'nin bahçesine bitişik Selçuklu dönemi eseri olan Ali Gav Zaviyesi Ferit Paşa'nın Konya valisi olduğu sırada Bektaşi tekkesi olarak kullanılırken, Ferit Paşa tarafından esaslı bir tamir ettirilerek medreseye çevrilip ve ismine de Mahmudiye Medresesi adı verilir. Tamir sırasında dört oda daha ilave edilerek müderrisliğine Hadimli Mehmed Vehbi Efendi tayin edilmiştir.

Talik hat ile yazılmış kitabesi:

"Sâye-i ümrân-vâye-i hazret-i hilâfet penâhîde vali-i vilâyet devletlü Mehmed Ferid Paşa hazretlerinin âsâr-ı cedîde muvaffakiyetlerinden biri de mükemmelen tamir ve ihya olunan işbu Mahmudiye Medresesi'dir. Hicri 1319, Rumi 1317."[42] Bugün belediye tarafından kurs binası olarak kullanılmaktadır. Yapılan bu tamirler bu eserlerin yıkılıp yok olmaması ve dışarıdan gelen ziyaretçilerin harap ve bakımsız halde bu eserleri görmelerini önlemek içindir.

Tarımın Gelişmesi için Konya Ovası Sulama Projesi: Vali Ferit Paşa'nın bir diğer faaliyeti de Beyşehir ve Karaviran Gölleri'nden Konya Ovası'na su aktarılmasıdır. 1861 yılından itibaren Beyşehir Gölü'nden Konya Ovası'na su aktarma projesi üzerinde durulduğu vakidir. Halktan Hasan Eğen ve Kuru Kafanın Mehmed Ağa gibi kişilerin girişimi ile Ferit Paşa bu konu üzerinde araştırma yaptırmıştır. Valiliği sırasında bu iş bitmediği Fakat Sadrazam olduktan sonra da sulama işinin peşini bırakmayacaktır. Sadrazamlığı sırasında su nakletme işini Alman Demiryolu şirketine ihale etmeye çalışmıştır. Havzanın ilk mühendislik etüt çalışmaları Haydarpaşa Demiryolları İdaresi Mühendisi A. Waldorp 12-19 Temmuz 1903 tarihinde çevre incelemesi yaparak hazırladığı raporu 3 Ağustos 1903'te ilgili mercie vermiştir.[43] Rapor olumlu bulunmuş ve Alman Mühendis ekibi çalışmalarına başlamış ayrıntılı proje 10 Haziran 1907'de tamamlanmıştır. Aynı yıl Haydarpaşa – Bağdat Demiryolu Şirketi'ne 19,5 milyon frank keşif bedeli üzerinden ihale sözleşmesi 30 Nisan 1908'de Sultan Abdülhamit tarafından onaylanmıştır.[44] Altı yılda Beyşehir regülatörü, Beyşehir-Suğla-Apa isale kanalı 35 bin hektar saha tahliyesi ve ana sulama kanalları inşa edilerek 31 Ekim 1913 iş teslim zamanıdır. Bu sulama sistemi yapıldığı zaman Türkiye'nin en kapsamlı ve en eski sulama sistemi olmuştur.[45] Ferit Paşa valiliği ve sadrazamlığı döneminde bu işin takibini bırakmamıştır. Yine Karaviran gölü suyunun Konya ovasına aktarılması ile su altından kurtarılan 50 bin dönümlük arazinin ziraata kazandırılması, Akşehir ve Ilgın göllerinden ortaya çıkan bataklıkların kurutulması amaçlanmıştır.

Ferit Paşa sadece sulama işi ile değil halkın bilinçli ziraat yapabilmesi için numune tarlalar kurulmasını sağlamış, buralarda hem toprakta hangi bitkilerin daha iyi yetişeceğini, toprak kabiliyetini tespit ettirerek özellikle kurak iklimde yetişen bitkiler tespit ettirilip, yine hayvan yetiştirmeyi teş-

41 İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 182; Z. Atçeken, *Selçuklu Yapıları*, s. 250.

42 İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 909.

43 A. Altuntaş "Konya-Çumra Ovası'nın Sulanmasının Tarihçesi ve Kuru Kafa Mehmet Efendi", *I. Uluslararası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi*, Çumra 2001, s. 149-160; M. Bildirici, *Tarihi Su Yapıları – Konya, Karaman, Niğde, Aksaray, Yalvaç, Side, Mut,* Ankara 1994, s. 90-91.

44 Murat Özyüksel, *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, İstanbul 1988, s. 209; Ömer Faruk Yılmaz, "Osmanlı'nın Konya Ovası Sulama Projesi", *Yedikıta*, S. 22, (2010), s. 16-27; Sabri Doğan, "Konya Ovası Sulaması", *Konya Ansiklopedisi*, c. 6, s. 98.

45 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 104-114.

vik için yem bitkilerine dair haritalar çıkartmıştır. Hem de yeni aletlerin kullanılmasını teşvik etmeye yönelik çalışmalar yapılmış ve yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Hatta Almanya'nın *Erken Âlât-ı Ziraiye Şirketi* ile mukavele yapılmış, yeni zirai aletlerin tamiri için Konya ve Akşehir'de atölyeler kurulması teşebbüsünde bulunmuştur. Yine tohum ıslahına çalışılmış hatta kurak yerlerde bile yetiştirilmesi mümkün üç çeşit patatesten on ton Fransa'dan getirtilmek için sipariş edilmiştir.[46]

Konya vilayetinde halıcılığı teşvik ederek daha da geliştirilmesi için evvela Hamidiye Sanayi Mektebi'nde 4 Mayıs 1901 tarihinde bir sergi açarak Konya havalisinde dokunan halı ve kilimler burada sergilenmiştir. Bu sergi Anadolu'da açılan ilk *"Halı ve Kilim Sergisi"* olmuş ve sergi bir sene açık kalmıştır. Anadolu'da büyük bir törenle açılan ilk halı ve kilim sergisi olmuş, Pazartesi ve Perşembe günleri kadınlara ayrılmış, giriş ücreti 40 para olarak belirlenmiştir. İlk gün sergiyi bin kişi ziyaret etmiştir. Bu sergi Akşehir'de dokunan ve *"Konya"* adını taşıyan bugün Konya Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan bir *halı gazetenin* birinci sütununda yer alan havadis kısmına konu olmuştur. Ayrıca gelir sağlamak için özel halılar işlenmesi sağlanmış, devletin hariciye nezaretine bağlı elçilikler ve konsolosluklar gibi birimlerinde yerli halıların kullanılması ve hariçten halı tedarikinin men'i için müracaatta bulunmuştur. Hatta halı tezgâhlarının rekabetten kurtarılması, çalışan işçilerin intizamı ve ihtiyaçları hakkında bir nizamnâme hazırlanması teklifinde bulunmuştur.[47]

Ferit Paşa'nın Konya'da diğer alanlardaki faaliyetlerinin yanında Maarif alanındaki çabaları daha çok dikkate şayandır. O'nun 1 Nisan 1899 tarihli raporunda 100'den fazla ibtidai mektep açıldığını belirtir. Yine 24 Eylül 1901 tarihli bir başka raporda bütün köylere mektep açmak, yeterli olmayan öğretmenlere vilayet merkezinde yeni usul eğitimi öğretmek, ücretsiz kitap dağıtmak, yeniden okular inşa etmek, eski olanları tamir ettirmek gibi faaliyetlerin yapıldığı belirtilir. Vilayette 1899'da 25 Rüştiye'yi 35'e, 1500 olan öğrenci sayısını 3000'e çıkarmış ve 256 yeni ilkokul açtığı belirtilmekte, 1901 yılı ortalarında yeni açılan okul sayısı 500 kadar olup, ihtiyaçlarının karşılandığı zikredilmektedir.[48] Ferit Paşa zamanında ibtidaiye çevrilen okulların mahalle isimleri ile adlandırılanlarından bazıları Osmanlı sultanlarının isimleri ile (Hamidiye, Mahmudiye, Aziziye, Mecidiye gibi) adlandırılmıştır.[49]

Ferit Paşa Konya vilayetini gezdikten sonra Konya'daki eğitimin durumunu 1901 yılında saraya bir rapor halinde sunmuştur.[50] O, bütün köyleri dolaşıp teftiş ettiğini belirttikten sonra dokuz başlıkta meseleyi ele almıştır: Sıbyan ve İbtidai Mektepleri, Maarif Komisyonları, İbtidai Mekteplerin Varidatı, İbtidaî Mekteplerin Islahatı Hakkında Mütealası, Darul Muallimin, Rüştiye Mektepleri, İdadî Mektepleri, Gayr-i Müslim ve Ecnebi Mektepler ve Vilayet Maarif İdaresi konularını ele almıştır. Ayrıca bu mekteplerin müfredatı okulların açılış, kapanış ve tatil günleri ile imtihan usulü gibi yönetim esasları bir kurala bağlanması için tekliflerde bulunmuştur. Maksadı toplumun eğitimli hale gelmesini, mesleklerinde daha bilinçli ve verimli olmasını sağlamaktır.

46 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 105 (den naklen); *BOA*, Y.PRK. UM. No: 53/123.

47 Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s. 324; *Konya Vilayeti Salnâmesi*, 1317, s. 97-101; Saim Cirtil, "Vali Mehmet Ferit Paşa'nın Konya'daki Faaliyetleri", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S: 7, (2005), s. 128-135; Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 107, 167-168.

48 M. K. İnal, *Son Sadrazamlar*, s. 1651; *Konya Vilayeti Salnamesi*, 1317, s. 68-69; Mehmet Önder, *Konya Maarif Tarihi*, Konya 1951, s. 55-56, 70-72; *BOA*,Y.MTV. 188/122; *BOA*, Y.PRK. UM 52/21.

49 Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s. 378-379.

50 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 123-127; Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları*, (1869-1919), Konya 2010, s. 52; *BOA*. Y.MTV 234/142.

Ferit Paşa eğitim faaliyetlerinin yanında Konya'nın imarı için de çalışmış, tren yolunun Konya'dan geçmesi ile Konya'ya dışarıdan gelenlerin şehre rahatça ulaşmasını sağlamak için dar ve çamurlu istasyon yolunu genişletip, istasyondan Mevlana Türbesine kadar olan yolu cadde haline getirip, iki tarafına ağaç diktirdi. Bu yolun istasyon kısmına daha sonra Ferit Paşa Caddesi ismi verilmiştir.

Konya demir yolu hattının Konya'dan Niğde ve Kayseri'ye bağlanmasını teklif etmekte ve bu suretle ticaretin artacağını belirtmektedir. 29 Temmuz 1896'da Konya'ya ulaşan demir yolu sayesinde İstanbul'a ulaşımın ve ticaretin hızlanıp arttığını fakat taşıma ücretinin fazla olduğunu hatta Avrupa ile kıyaslayarak bir kat fazla alındığını vurgulayıp düşürülmesi durumunda ticaretin daha da artacağını belirtmektedir. Yine Konya'nın demir yolu ve kara yolu bağlantılarının geliştirilmesi için yapılması gereken faaliyetler hakkında önerilerde bulunmuştur.[51]

Sadrazam olduktan sonra da Selanik'ten sökülen atlı tramvayı 1906 yılında Konya'ya naklettirerek faaliyete geçirmiş ve istasyondan şehir merkezine özellikle tüccarın ve diğer ziyaretçilerin kolay ulaşımını sağlamıştır.

Konya merkezinde bugün Devlet (Numune) Hastanesi'nin karşısındaki arsa üzerine bir Gureba hastanesi yaptırmıştır, Belediye Bahçesi, İnas Mektebi, Numune Kız Okulu, Hukuk Mektebi, İdadî Mektebi gibi müesseseleri açmıştır.[52]

Ferit Paşa Vilayet Teftiş gezilerine de çıkmış buralarda gördüğü eksiklikleri gidermek için çaba sarfetmiştir. Valiliğinden on yıl önce başlanan Konya'yı Antalya Limanına bağlayacak 240 km'lik Konya-Beyşehir-Kesikbel-Antalya yolunun tamamlanması, Antalya Limanının genişletilerek, ihracatın artırılması için çalışmıştır.[53]

SONUÇ

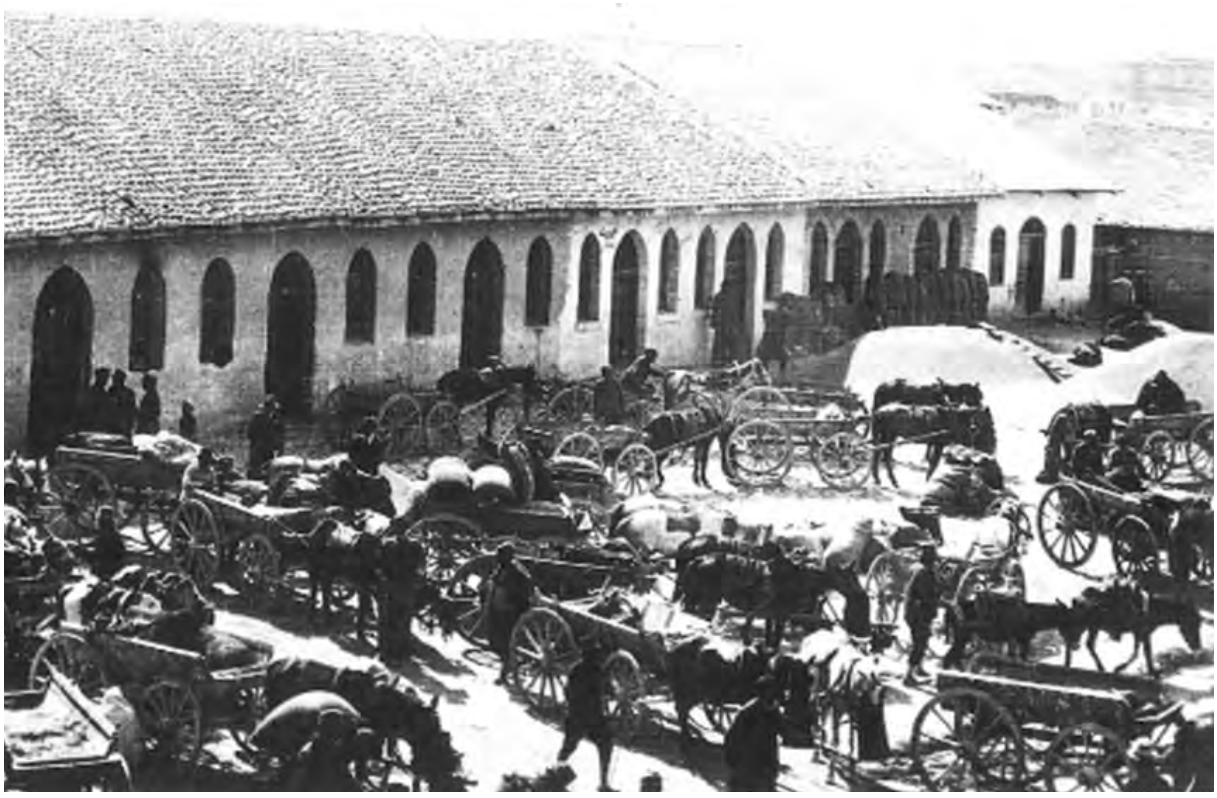
Ferit Paşa Konya Valiliği sırasında eğitim, sağlık, ziraat, sulama, hayvancılık, sanayi, ticaret, kültür, tarihi eserleri koruma, şehircilik, ulaşım, asayiş, gibi o günün insanının ihtiyacı olan hususları yerine getirmeye çalışmıştır. Bu çabaları ile *Konya'da iz bırakan bir vali olmuştur*. O'nun izleri bugün dahi görülmektedir. Ferid Paşa Caddesi, Feridiye Mahallesi, Feridiye Karakolu, Ferit Paşa Çeşmesi O'nun izlerini taşımaktadır.

Ferit Paşa Sultan Abdülhamid'in otuz üç yıllık saltanatında ara vermeden en uzun süre sadrazamlık yapan devlet adamıdır. Kendi memleketi imparatorluktan koparken, başbakanlık teklif edildiği halde, O, Osmanlı kalmayı tercih etmiştir.

51 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 129-131.

52 *Konya Vilayeti Salnamesi 1317*, s. 64, 95-97; Mehmet Önder, *Konya Maarif Tarihi*, s. 65.

53 Abdulhamit Kırmızı, *Ferid Paşa*, s. 106, 194-197.

Ferit Paşa'nın yaptırdığı Buğday Pazarından bir başka görünüm (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın düzenlediği halı sergisi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın yaptırdığı Sanayi Mektebi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın yaptırdığı Buğday Pazarı (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın yaptırdığı Guraba Hastanesi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın Meram'da yaptırdığı Maarif Değirmeni (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Ferit Paşa'nın yaptırdığı İstasyon Caddesi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

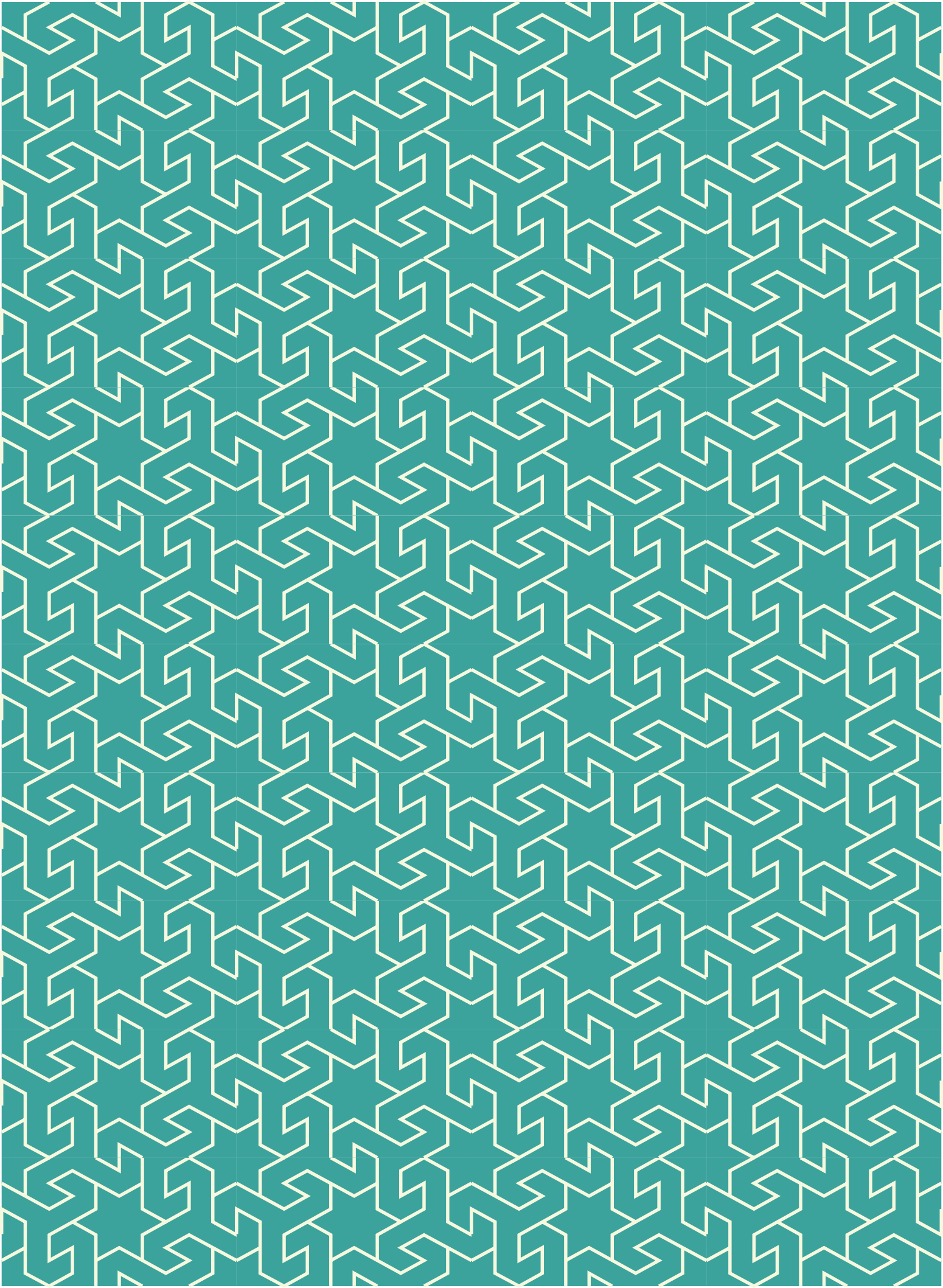
Konya İdadisi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

Konevi Camii ve Türbesi (Fotoğraflarla Geçmişte Konya Kitabı)

KONYA KİTABI
XVI

II. CİLT

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

KONYA TİCARET ODASI
1882
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

yeni ipek yolu
DERGİSİ ÖZEL SAYISI

KONYA KİTABI
XVI

KONYA TİCARET TARİHİ

Editörler

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ

Prof. Dr. Caner ARABACI

Editör Yardımcısı

Dr. Öğretim Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU

KONYA - 2018

ARKA KAPAK FOTOĞRAFLARI

II. Kılıç Arslan, Konya, H. 573, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 1060
II. Süleyman, Konya, H.597, Yapı Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter No: 8355
II. Süleyman, Konya, H. 597, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2165
II. Keyhüsrev, Konya, H. 635, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2659
II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2741
II. Keyhüsrev, Konya, H. 641, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 4988
II. Keyhüsrev, Konya, H. 638, American Numismatic Society Collection, Envanter No: 1962.126.2
3 Kardeşler, Konya, H. 648, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 2807
II. Keykavus, Konya, H. 653, Özel Koleksiyon (Koleksiyon sahibi isminin yazılmasını istememiştir)
Siyavuş, Konya, H. 675, Kamil Eron Koleksiyonu - İzmir, Envanter No: 5921

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE
1882

yeni ipek yolu
DERGİSİ ÖZEL SAYISI

KONYA KİTABI XVI

İMTİYAZ SAHİBİ
Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Selçuk ÖZTÜRK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Özhan SAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mustafa AKGÖL

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ
Prof. Dr. Caner ARABACI

EDİTÖR YRD.
Dr. Öğ. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU

YAYIN KURULU
Abdullah ACIBADEM
Arif AYYILDIZ
Mustafa KARAMERCAN
Salih ÖZKAN
Teoman YILMAZ

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN BİLİM KURULU
Prof. Dr. Hasan BAHAR
Prof. Dr. Doğan YÖRÜK
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
Doç. Dr. Hüseyin MUŞMAL
Dr. Öğr. Üy. Aziz AYVA
Betül TEOMAN

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ
M. Fatih ÖZSOY

GRAFİK TASARIM
ÇİZGİ MEDYA
Mehmet ÇAKIR
Telefon : 0 507 443 81 07
www.**cizgimedya**.net

KAPAK TASARIM
M. Fatih ÖZSOY

BASKI-CİLT
Damla Ofset Matbacılık Ve Tic. A.Ş.
Büsan Özel Organize Sanayi Fevzi Çakmak Mah.
10631 Sk. No: 4 • Karatay / Konya
Telefon: (0332) 345 00 10

Basım Sertifika No: 14972

BASIM TARİHİ
MAYIS 2018

YAYIN TÜRÜ
YEREL, SÜRESİZ

İLETİŞİM ADRESİ
Konya Ticaret Odası
Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Vatan Caddesi No:1 42040 Selçuklu/KONYA
Telefon : +90 332 221 52 94 • +90 332 221 52 95
Faks : +90 332 353 05 46
Internet : www.kto.org.tr
E-posta : basin@kto.org.tr • basyay@kto.org.tr

KTO Karatay Üniversitesi
Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad.
No:130 42020 Karatay – Konya
Tel: 444 12 51(Pbx) • Faks: 0 332 202 00 44
www.karatay.edu.tr • bilgi@karatay.edu.tr

ISBN: 978-605-137-685-1

• Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na ve KTO Karatay Üniversitesi'ne aittir.
• Kitapta yayınlanan yazılar, kaynak gösterilerek alınabilir.
• Makalelerdeki görüş, düşünceler, görseller ve bilimsel materyallerin, hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Ticarî Kültür ve Kimlik: 19. Yüzyılda Karamanlı Tüccar
Ümit ESER *9*

Anadolu Demiryolları'nın Konya Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme
Emrah YILMAZ *19*

II. Abdülhamit Dönemi Konya Ekonomisi
Ahmet ATALAY *37*

Osmanlı'nın Son Döneminde Yap-İşlet-Devret Modelinde Kurularak Faaliyette Bulunan Konyalı Şirketler
Ahmet ATALAY *79*

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

Tarihi, Coğrafî, İktisadî Özellikleriyle Vâdi-i Meram ve Tarihî Süreçte Vâdi-i Meram'da Değirmencilik
Muammer ULUTÜRK *163*

1923-1938 Yılları Arasında Konya'daki Ticari Faaliyetlerin ve Fiyat Hareketlerinin Yerel Basın Organları Aracılığıyla Belirlenmesi
Rahime Hülya ÖZTÜRK
Abdulkadir BULUŞ *177*

Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi'nde Ekonomi Alanında Yayınlanan Makaleler (1988-2016)
Mustafa AKGÖL *187*

Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi
Adem DEMİRSOY *211*

Celâliye Vakfı Gölgesinde Bir Kuruluş: Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi
Semiha ATASEVEN *217*

Milli Birliği Sağlama Çabaları ve Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi
Merve Gönlühoş ELMAS *235*

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Konya'nın Ticari Durumu ve Ticarette Öne Çıkan Aileler
Zeynel ÖZLÜ *247*

Konya Ticaret Mektebi
Caner ARABACI *257*

Son Dönem Konya Şehir Hanları Üzerine Hasan Çopur ve Recai Kıcıkoğlu İle Söyleşi
Haşim KARPUZ
Ahmet ÇAYCI *279*

Cumhuriyet Dönemi Konya Dış Ticaretine Genel Bakış ve 2002 Sonrası Gelişmeler
Abdulkadir BULUŞ *297*

Konya Ticaret Odası (1882-2018)
Caner ARABACI *309*

Konya Sanayi Odası: Kısa Bir Tarihçe
Abdulkadir BULUŞ *335*

Konya Ticaret Borsası 1907–2018
Hasan AYHAN *345*

Konya Folklorunda Ticarî Hayatın Yansımaları
Aziz AYVA *377*

Konya Kırsalında Takas Yolu (Trampa) İle Yapılan Alışverişler
İsmail DETSELİ *391*

Kitabiyat Yerine: Kütüphânelerdeki Ticarete Dâir Eski Harfli Eserler
Recep DİKİCİ *399*

TİCARÎ KÜLTÜR VE KİMLİK: 19. YÜZYILDA KARAMANLI TÜCCAR

Ümit ESER*

ÖZET

19. yüzyılda dünya ekonomisinde meydana gelen dönüşüm, Osmanlı toplumunun yapısını da derinden etkiledi. Bu dönüşümün kritik bir boyutu, Osmanlı ticaretinde etkin olan Hıristiyan bir burjuvazinin gelişmeye başlamasıdır. Erken modern dönemde, ticarette daha etkin olan Müslüman ve Yahudi girişimcilerin yerini, Avrupalı tüccarlarla ticarî ilişkileri arttırmış olan Osmanlı Hıristiyanları, Anadolu örneğinde Rumlar ve Ermeniler, aldı. Konya Vilayeti gibi, Anadolu'nun iç bölgelerindeki yerleşimlerde, Osmanlı hukukuna göre *millet-i Rum* çerçevesinde değerlendirilen, ancak Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanlar (*Karamanlılar*) ticari kültürün gelişmesinde önemli bir rol oynadılar. Ticarî işletmeler kurmak ve bölgesel ticaretin kontrolü dışında, Anadolu şehir ve kasabalarında hayırsever olarak da roller üstlendiler. Bu kısa çalışma, bölgesel ticarette etkin olan Karamanlı tüccarın kimlikleri üzerinde odaklanmaktadır ve 19. yüzyıl boyunca onların Yunan ulusal projesine mesafeli yaklaşımın altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Millet-i Rum, Karamanlı Tüccarlar, Ticaret.

*Dr. Öğr. Üy., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF Tarih Bölümü

MERCANTILE CULTURE AND IDENTITY: THE KARAMANLI MERCHANT IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

The transformation that adjusted the world economy in the 19th century deeply affected the structure of the Ottoman society. A critical dimension of this transformation is the rise of a Christian bourgeoisie that dominated the Ottoman commerce. The Muslim and Jewish entrepreneurs, who had been more active traders in the early modern period, were replaced by the Ottoman Christians, as in the case of Armenian and Ottoman Greek merchants in Anatolia, who promoted their commercial links with European merchants. Turkish-speaking Orthodox Christians (*Karamanlides*), who were evaluated in the framework of the *millet-i Rum* by the Ottoman law, played an important role in the development of mercantile cultures in the interior, such as the Konya *Vilâyet*. Apart from establishing commercial enterprises and controlling local commerce, they also played a role in the philanthropic works in Anatolian cities and towns. This short study focuses on the identities of the *Karamanli* merchants who dominated the local commerce and underscores their reserved approach towards the Greek national project during the 19th century.

Key Words: Konya, Millet-i Rum, Karamanli Merchants, Trade.

GİRİŞ

1918 senesinin baharında yeğeni, Konya Sille'de ikamet eden amcası Efstratios Madencioğlu'na Paskalya tebriği için gönderdiği kartpostalda şu satırları kaleme almıştı:

Arzulu Strati amca, mahsus selam edip nazik hatırlarınız istifsar olunur. Hristos Anesti [Mesih dirildi][1], çok senelere, bu taraftan cümlemiz iyi olup cümlenize selam ederiz. Çocuğun gözlerinden öperiz. Gelin dahi mahsus selam edip gözlerinizi bus eder, paki ola Anastasiadis. Konya Sillesi'nden Efstratios Ef. (Efendi) Madencioğlu hanesine mahsus. Sille.

İlk bakışta, başkent İstanbul'dan Konya Vilayeti'ndeki Sille kasabasına gösterilen bu Yunan alfabesiyle Türkçe yazılmış bu Paskalya tebriği sıradan bir evrak gibi görülebilir; fakat Yunanistan ile Türkiye arasındaki zorunlu nüfus mübadelesinden beş yıl önce, Anadolu'nun içindeki çeşitli yerleşimlere ve İstanbul'a dağılmış, ticaretle uğraşan ve bazen de Osmanlı bürokrasisinde görev alabilen Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanların varlığının önemli bir kanıtıdır. Bu çalışmada, Karamanlı tüccar olarak değerlendirilen Türkçe konuşan İç Anadolu, özellikle Konya Vilayeti, kökenli ve Osmanlı tebaası olan Ortodoks Hıristiyan tacir grupları ve onların başlıca ticarî faaliyetleri olan İstanbul ile Anadolu vilayetleri arasında sermaye ve mal dolaşımını sağlamadaki rolleri incelenecektir. Bu çerçevede, 19. yüzyılda, literatürde Karamanlıca/ *Karamanlidika* ismiyle tanınan Yunan alfabesiyle Türkçe kullanan Ortodoks tüccar toplulukları arasında Yunan milliyetçi projesi *Megali Idea*'da cisim bulan ulus-inşa sürecinde dilin yerini ve rolünü birleştirici veya ayırıcı bir faktör olarak araştırılacaktır. Çalışmanın ilk iki kısmı Osmanlı millet sisteminin önemli bir bileşeni olan 'millet-i Rum' kavramını ve bu kavramın işaret ettiği Ortodoks Hıristiyanların Konya Vilayeti'ndeki coğrafi dağılımını inceleyecektir. Daha sonraki kısımlarda, Karamanlı tüccarın ticarî faaliyetleri ve Yunan milliyetçi fikirlerine karşı mesafeli duruşu ele alınacaktır.

Bu grubun temel ticarî yoğunlaşma alanı, kozmopolit Osmanlı limanları olan İstanbul, İzmir ve Mersin'den iç bölgelerdeki Konya, Niğde ve Kayseri gibi bölgesel ticarette önemli olan şehirlere uzanıyordu. Ayrıca, Kırım ve Azak Denizi kı-

1 Ortodoks Hıristiyanlar arasında, Paskalya sonrası kırk günlük dönemde kullanılan geleneksel selamlaşma ifadesi.

yısında ufak bir liman olan Mariupol'da da Kırım Tatarcası konuşan küçük bir topluluğun topluluğu olduğu da İngiliz klasik çağ uzmanı ve din adamı Robert Walpole tarafından ölümünden sonra notları derlenen seyyah William George Browne tarafından belirtilmiştir (Walpole, 1820, 464).

Bu grup, Konya Vilayeti'nin şehir ve kasabalarından başka, bilhassa İstanbul'da kendilerine ikincil bir ticarî nüfuz alanı yaratmayı başarabilmişlerdi. İlk Karamanlı kolonileri, Osmanlı başkentine daha 15. yüzyılın ikinci yarısında fetihten hemen sonra, Sultan Mehmet tarafından yerleştirilmişlerdi. 19. yüzyıl boyunca da, Anadolu'nun iç bölgelerinden, özellikle de Konya Vilayeti'nden Türkçe konuşan ve genelde ticaretle meşgul olan önemli sayıdaki Ortodoks Hıristiyan toplulukları İstanbul'un Yedikule, Samatya ve Narlıkapı semtlerine göç etti. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar, İstanbul Rum Patrikhanesi Yedikule'deki Agios Konstantinos Kilisesi'nin mıntıkasında ikamet eden Türkçe konuşan Hıristiyanlar için dinî metinleri Türkçe'ye de tercüme etmek zorundaydı. Bu topluluğun en çok kullandığı mezarlık ise halen bir miktar Yunan alfabesiyle yazılmış Türkçe mezar taşının görülebileceği Balıklı Meryem Ana manastırının avlusundaydı (Clogg, 1999, 119).

Kavramsal Çerçeve: *Millet-i Rum*

Bütün imparatorluklar gibi, Osmanlı İmparatorluğu da çok-dinli ve çok-dilli bir nüfus yapısına sahipti. *Millet-i Rum* olarak adlandırılan ve yerel bazda örgütlenen Rum Ortodoks toplulukları bu imparatorluğun en kalabalık gayrimüslim toplumsal grubunu teşkil ediyordu. Bu geniş ve heterojen grup, sadece Balkan vilayetlerine, Anadolu'ya ve İskenderiye ve Beyrut gibi Arap vilayetlerinin limanlarına dağılmış Yunanca konuşan Ortodoks Hıristiyan topluluklarını değil, aynı zamanda Balkan vilayetlerinde Slavca, Rumence ve Arnavutça konuşan Ortodoks Hıristiyanları, Arap vilayetlerinde Arapça konuşan Ortodoks Hıristiyanları, Anadolu'da ise Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyan topluluklarını içeriyordu (Clogg, 1982, 185-186). 19. yüzyıla değin, hem Yunanca konuşan hem de diğer dilli topluluklar, Ortodoks Kilisesi'nin üyeleri olarak tanımlandıkları için genellikle Batılı diplomatik yazışmalarda 'lesGrecs' ve Osmanlı belgelerinde de 'Rumlar' olarak adlandırılmışlardır.

19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda *millet-i Rum* ya da Ortodoks Hıristiyan topluluğun üyesi bir tüccar olmak basit bir iş değildi. Bu tacirler, Osmanlı İmparatorluğu'nun her bir yanına dağılmışlardı. Doğu Akdeniz'in liman şehirlerinde yaşıyorlardı; Anadolu içlerinde ve Karadeniz kıyılarında ticarî ağları oldukça kuvvetliydi. Başkent İstanbul ve Anadolu'nun batı kıyıları Yunanca konuşan Ortodoks Hıristiyanlarla kaynamaktaydı. İstanbul'daki Fener semtinin önde gelen Rum aileleri Tuna eyaletleri olan Eflak ve Boğdan'ın kalıtsal yöneticileri olarak padişah tarafından atanıyorlardı ve bu prensliklerin içinde bir Osmanlı aristokrasisi grubunun cisim bulmuş halini simgeliyorlardı.

Anadolu'nun iç bölgelerindeki Ortodoks Hıristiyan nüfus, kıyı bölgelerinin nüfusuyla karşılaştırıldığında, belirgin bir toplumsal ve kültürel farklılık gösteriyordu. 19. yüzyıl süresince Anadolu'nun geniş iç bölgelerinde bulunan Ortodoks Hıristiyan toplulukları belirlemek kolay bir iş değildi. Zira bu Hıristiyanların ezici çoğunluğu Türkçe konuşuyordu ve yeni kurulmuş Yunan Krallığı ile hiçbir ilişkileri yoktu. Ünlü bir seyyah ve coğrafya âlimi olan W. M. Leake, 1800 gibi erken bir tarihte Konya'yı ziyaret ettiğinde Yunanca'nın "kilisede ayin dili olarak kullanılmadığını" belirtmişti (Clogg, 1999, 120).

Coğrafi Dağılım: Konya Vilayeti'ndeki Karamanlılar

Bu çok geniş bölgenin kalbinde yer alan

Konya Vilayeti, yönetsel bakımdan 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca şu beş sancağa ayrılıyordu: Merkezde Konya Sancağı, doğuda Niğde Sancağı ve batıda Burdur, Isparta ve Antalya sancakları. Konya Vilayetindeki Ortodoks Hıristiyanların sayısı, önemsiz denebilecek ölçüde azdı. Kemal Karpat'ın derlediği 1906-07 Osmanlı nüfus sayımına göre 1.249.777 kişilik toplam nüfus içinde 86.561 Rum vardı ve Rumlar tüm nüfusun %6,9'una tekabül ediyordu (Karpat, 1985, 164-165).1910-1912 yılları arasında Yunan hükümetinin talimatıyla Anadolu'da bulunan Yunan konsolosları, kendi bölgelerinde görev yapan Patrikhane'ye bağlı din adamlarının da yardımıyla Rum Ortodoks topluluklarının nüfusunu derlemeye çalıştılar. Mart 1912'de Konya'daki Yunan konsolosu Kypraios, vilayetteki Rum nüfusun 74.539 kişi olduğunu açıkladı ancak raporlarında vurguladığı bir diğer nokta ise, bu sayımın iki sebep dolayısıyla oldukça zor bir iş olduğu ve verilerin tam bir kesinlik sunmadığıydı. Birincisi, bölgenin alansal genişliğinden dolayı tek tek her yerleşimdeki Ortodoks inancına sahip nüfusun sayılması mümkün olmamıştı ve aslında, rakamlar vilayetteki en yüksek Hıristiyan dinî otorite olan Konya metropolitliği tarafından 1909 yılında derlenen piskoposluk istatistiklerinden oluşuyordu. İkincisi ise, Konya metropoliti hem ticarî açıdan daha önemli olan, hem de daha yoğun bir Ortodoks Hıristiyan nüfusu barındıran Niğde'ye yerleşmiş olduğu için, Konya'da ikamet eden konsolosun Niğde'deki metropolit ile düzenli görüşmesi pek mümkün olmamıştı (Alexandris, 1999, 62).

Vilayette Rum sayısının en düşük olduğu yerler, batıdaki Burdur, Isparta ve Antalya sancaklarıydı. Doğuda, Antik dönemde Kapadokya olarak adlandırılan bölgenin batı yarısını oluşturan Niğde Sancağı ise daha kalabalık Ortodoks Hıristiyan topluluklarını barındırıyordu.[2]Bu Rum nüfusun büyük bir çoğunluğu Karamanlıca/Karamanlidika adıyla bilinen, en basit tanımıyla 16. Yüzyıldan 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar Yunan alfabesi kullanılarak yazılan Türkçe'yi toplulukları içinde kullanıyorlardı. Karamanlıca konuşma dilinin fonetik özellikleri erken dönemde Orta Anadolu lehçesiyle, geç dönemde ise Osmanlı Türkçesiyle benzeşir. Aslında bu yazı dili tümüyle Yunan harflerine dayanmaz; Latin ve Kiril alfabesinden bazı harfler de dönem dönem göze çarpar. Bu Türkçe konuşan büyük grubunun yanında, özellikle doğudaki Niğde Sancağı'nda kümelenen Yunanca'nın en az altı farklı arkaik diyalektini konuşan az sayıda Ortodoks Hıristiyan da vardı.

Karamanlıca yazılmış metinlerin en dikkat çekici özelliklerinden biri, metin yazarı Ortodoks Hıristiyanların kendilerini nadiren 'Rumlar' olarak tanımlamış olmalarıydı. 'Rumlar' kategorisinin yerine, kendilerini tanımlarken daha yaygın kullandıkları adlandırmalar ise şunlardı: 'Anadolulu Hıristiyan karındaşlarımız' (Clogg, 1992, 65-74)[3], 'Anadolu'dan olan Ortodoks Hıristiyan dindarlar' (Salaville ve Dalleggio, 1958, 82)[4] ve 'Anadolulu Ortodoks Hıristiyanlar'.

Ticarî Faaliyetler ve Refah

Erken modern dönem olarak da adlandırılan 16. ve 19. yüzyıl arasındaki zaman dilimi, farklı kıtalardaki devletlerin ve toplumların kompartmentalize bir halden tedricî bir süreçle bütünleşmeye doğru dönüşüm yaşadığı ve bir dünya-sisteminin oluşmaya başladığı bir devreyi işaret eder. Bu döneme damgasını vuran ve yerküre üzerindeki

2 Kapadokya'nın doğu yarısını oluşturan Kayseri Sancağı, Ankara Vilayeti'ne bağlı olduğu için bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

3Clogg'un bu ifade için asıl referansı ise Evangelinos Misailidis'in 1846'da İstanbul'da basılan İrfanname isimli yapıtıdır.

4 Referans verilen asıl kaynak ise 1784'te Venedik'te basılmış olan Risale-yi Şerif Mesleku'l-lah Mukaddes Cebel-i Sinanın Beyanindedur adlı anonim kaynaktır.

bütün toplumsal ve siyasî yapılarda gözlenebilen gelişmeler şunlardır: (1) 18. yüzyılın sonuna doğru veba salgınlarının alt edilmesiyle birlikte nüfus artışı ve hızlı bir iktisadî büyüme, (2) kıtalar arası deniz ticaretinin payının sürekli arttığı ticaretin hızlanan temposu, (3) 'bölgesel' ticarette önemli rol oynayan şehir ve kasabaların ortaya çıkması, (4) kentli ticarî sınıfların yükselişi, (5) dinî canlanma, (6) kırsal bölgelerdeki toplumsal çalkantılar, (7) göçebeliğin zayıflaması (Fletcher, 1985, 37-57).

Ancak, 19. yüzyılda, özellikle 1840-1860 arasındaki iki on yıllık dönemde dünya ekonomisi hızlı bir şekilde gelişti ve "Victoria Çağı Refahı" ismiyle bilinen bir refah dönemi yarattı. 1870'lerde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelir bunu aşmış olmasına karşın, Büyük Britanya yüzyıl boyunca kişi başına gelirini Avrupa'nın en yüksek seviyesine sabitlemeyi başarmıştı. Bu dönemin sonunda zengin Avrupa devletleriyle diğer devletler arasındaki gelir uçurumu daha da derinleşti (Quataert, 1994, 770-771). Dünya ekonomisindeki bu dönüşüm ve Avrupa ile ticaretin hacminin artması Osmanlı tüccar topluluklarının da bileşiminde değişikliklere yol açtı. Dış ticaret üzerinde denetim kurmak için yabancı tüccar ile Osmanlı tüccarı şiddetli bir rekabet içine girdi. Yine, Osmanlı tüccarı içinde Hıristiyan ve Müslüman kanat arasında bir rekabet vardı (Quataert, 1994, 837). Fakat, burada vurgulanması gereken önemli bir husus, bu tüccar toplulukları arasındaki ilişkilerin her zaman çatışma olarak şekillenmediği, çıkarlarının ortak olduğu hiç de istisnaî olmayan bazı durumlarda ilişkinin işbirliği olarak da gelişebilme ihtimalinin olduğudur. Quataert'ın da belirttiği gibi, Avrupa ile olan bağları Hıristiyan tüccarın işini kolaylaştırıyordu; ancak, bölgede eski ve yerleşik olan Müslüman tüccarda aynı ölçüde başarılı olabiliyordu (Quataert, 1994, 838-840).

Bu gelişmelerden Anadolu vilayetlerindeki iktisadi hayat da etkilendi. Bruce McGowan'ın da belirttiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaletleri içindeki ve eyaletler arasındaki ticaret hakkında, dış ticarete göre çok daha az çalışma vardır (McGowan, 1994, 730-731). Bunun temel sebebi, 18. yüzyılda yabancı tüccarın daha dezavantajlı oldukları ve bir konsolos korumasından yoksun oldukları iç bölgelere daha seyrek gitmeleriydi. Aynı dönemde, İstanbul'da ve bir ölçüde de Anadolu şehirlerindeki bölgesel pazarlarda Konya'da üretilmiş olan pabuçlar ve çeşitli küçük hayvan dereleri revaçtaydı ve bu ticarette hem Müslüman hem de Hıristiyan tüccar önemli bir rol oynamaktaydı (McGowan, 1994, 703-704 ve 731).

Tıpkı 18. yüzyılda olduğu gibi, 19. yüzyılda da İmparatorluğun iç ticaret hacmi, özellikle Avrupa devletleriyle sürdürülen dış ticaretininkinden daha fazla olmaya devam etti. Vilayetin merkez sancağının dışarıya satılan temel tarım ürünleri buğday, çavdar, nohut, alaf olarak da bilinen saman ve mercimekti. Konya'dan hemen yanı başındaki Sille ise üzüm çeşitleri ve kayısı üretimi üzerine uzmanlaşmıştı (Eminoğlu, 2012, 52). Bu dönemde, Konya Vilayetinde atölyelerde üretilen deri ve pabuç dışında bir başka ürünün yıldızının parlamaya başladığını görürüz: özellikle Isparta ve Sille kasabalarında üretilen halılar. Daha batıdaki Aydın Vilayeti'ndeki Uşak, Gördes ve Demirci kasabalarıyla birlikte, bu iki yerleşim Osmanlı halı sanayinde bir tekel oluşturabilmeyi başarmışlardı. Hem Osmanlı devlet adamları, hem de tüccar bu sanayin gelişimini teşvik ettiler. Konya valileri vilayet merkezi olan Konya'da halı sergileri açtırdılar. Devlet kademelerinde terfi ederlerse de, halı ihracatını ellerinden geldiğince teşvik ettiler (Quataert, 1994, 919-920). Ayrıca, 1884-1885 salnamesine göre, Konya'da yünden mamul kuşak, aba ve pamuktan bez üreten atölyeler de faaliyet gösteriyordu (Eminoğlu, 2012, 49).

Yunan-Türk Savaşı'nın arifesinde Karamanlı tüccar ve onların oluşturmaya başladığı yerel burjuvazi hala oldukça küçüktü. Bu cemaat vi-

Resim 1: Sille halısı örneği

Resim 2: Sille halısı örneği

layet nüfusunun en çok onda birini oluştursa da, sayısal zayıflıklarına rağmen, yaşadıkları şehir ve kasabaların sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamında daha ağırlıklı bir etki yaratmayı becerebilmişti. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küçük çaplı imalat işleri ve ticaretle zenginleşen birçok Karamanlı girişimcinin mesken olarak kullandığı eski ve tutumlu kulübelerinin yerini yeni inşa edilmiş taş konaklar veya kısmen taştan, kısmen ahşaptan yapılmış evler almaya başlamıştı. Bu konutlar genellikle 'Türk tarzında' döşenmişti ancak içlerinde- az sayıda da olsa- Viyana ve Paris tarzında dekore edilmiş olanlar da vardı. Ayrıca, bu girişimciler, duvar resimleri, ikonalar ve zengin ahşap oymalarla bezenmiş, göz alıcı kiliseler inşa ettiler. Bugün, Konya/Sille'de halen ayakta durabilen daha çok Aya Eleni adıyla bilinen, ancak baş melek Mihail'e adanmış kilise, bu eserlerin en güzel örneklerindendir. Kilisenin girişindeki kitabede, Karamanlıca şu yazı dikkat çeker:

327 tarihinde bu şerif ekklisemizi/ Agia Eleni Arhangelos ismine kurdu temeli/ hale ekklisiamızın üçüncü tamiri/ şefketlu Sultan Mahmut Efendimiz ihsan eyleti emri/ Epitropos Sarraf Ha. (Hacı)

Resim 3: Sille Mihail Arhangelos kilisenin girişindeki Karamanlıca kitabe

İlia oltu tekmil nazırı/ Mihail Arhangelosun şefaatiilan Haktaale/ İmtat etenlere ve zahmet çekenlere vere eciri/ Sille 1833:Fev. (Fevruarios/ Şubat) 12

Bu büyük kilisenin yapılmasında ve bakımında Karamanlı tüccarın muhtemelen katkısı olmuştur. Zira Osmanlı hukuk sisteminde, İstanbul'daki patrik, taşradaki vakıflarının da "umumî mütevelli"si olarak kabul ediliyordu. Patrik şeklen sahip olduğu bu yetkiyi vakıfların özel mütevellilerine devretmiş sayılıyordu. Dönemin hukuk anlayışında bu sembolik yetki devriyle, mütevelliler kurumu cemaat adına yöneten her türlü yetkiye sahip ve kimseye karşı sorumlu olmayan yöneticiler olarak atanmaktaydılar. Bu mütevelliler Ortodoks toplumunun tanınmış, bilinen ve varlıklı kişilerden seçiliyor ve atanıyordu.

Karamanlı tüccarın Anadolu şehir ve kasabalarının imarına katkısı yalnızca kendi cemaatlerini ilgilendiren kiliseler ve mezarlıklar, ya da çeşmeler

gibi şehir planlamasında küçük çaplı rol oynayan yapılarla sınırlı kalmamıştır. II. Abdülhamit döneminde, Nevşehir Ürgüp'te inşa edilen ve bugün hala ayakta duran şehir hamamının iki dilli (Karamanlıca/ Rumca) kitabesi bu binanın yapımında Karamanlı tüccarın öneminin altını çizer:

Asri sultani Hamid-i Sanî/ Fahr-i alemdir dehrin salmanı/ Sayesinde inşa olındı bu hamam/ Ehalimiz ibraz etti itimam/ Bilirik bu yurdı evlad-ı vatan/ İanesin buradan gerek taşradan/ Haralambos Hacı Savva eseri/ Yadetderir eser ehl-i hüneri/ Etemel to 1900

19. yüzyıl boyunca Konya Vilayeti'ndeki yerleşimlerden İstanbul'a doğru olan göç hem bu tüccar topluluğunun biçimlenmesinde, hem de refah seviyelerinin muhafazasında önemli rol oynamıştır. Örneğin, Niğde Sancağı'na bağlı zengin bir kasaba olan Bor'daki Ortodoks Hıristiyanların büyük bir kısmı ticaret sayesinde büyük varlık sahibi olacakları İstanbul'a göç etmişlerdi. Bunların en önemli örneklerinden biri mübadeleden sonra Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan ve 1930'lu yıllarda Yunan savunma sanayinin önemli bir figürü olacak olan Bor doğumlu Prodromos Bodosakis-Athanasiadis idi. Yine, Niğde merkez kazasındaki birçok aile de belirli bir sermaye birikimini sağladıktan sonra, ticarî faaliyetlerini daha iyi yürütebilecekleri İstanbul'a taşınmışlardı. Yine, aynı sancakta bulunan Nevşehir'den de İstanbul'a göç 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca devam etmişti. Tabii, İstanbul'a olan göç, şehir ve kasaba merkezlerindeki tüccar gruplarıyla sınırlı değildi. Köylerden de İstanbul'a doğru daha alt profilden bir göç gerçekleşiyordu. Aynı dönemde, Nevşehir kazasına bağlı Eneyi (bugünkü adıyla Kaymaklı) köyünden İstanbul'da hamal olarak çalışmak üzere köyün Hıristiyan nüfusunun yaklaşık 1/3'ünü oluşturan 450 civarında kişi göç etmişti (Anagnostopoulou, 1997, 185-187).

Yunan Milliyetçiliği ve Karamanlılar

Balkan vilayetlerinden Avrupa'daki belli başlı limanlarına göç ederek diaspora toplulukları oluşturan Ortodoks tacirlerin ticari ağları, 19. yüzyılda etnik kimliklerin formasyon sürecinde çok önemli bir rol oynamıştır (Kitromilides, 2007, 133). Bir yandan, Ortodoks tüccar, bilim insanları, din adamları ve öğrenciler tarafından şekillendirilen, bu diaspora toplulukları çok-fonksiyonel, çoğulcu ve birçok dili ticari ilişkilerinde kullanan bir yapıya sahiptiler. Ancak, öte yandan, bu topluluklar milliyetçi düşüncelerden kaynaklanan kışkırtmalardan etkilenen ilk gruplardı. Örneğin, *Filiki Etaireia* (Dostane Topluluk) 1814 yılında Odessa limanında kurulmuştu ve üyelerinin çoğu Karadeniz'deki Rus limanlarındaki ve Tuna prensliklerindeki (Eflak ve Boğdan) Rum Ortodoks ticari kolonilerinin önemine yitirmeye başlamış veya iflas etmiş aktörleriydi. Hakikaten, bu topluluğun ticaretle uğraşan üyeleri, seyyar satıcıdan daha fazlası olmayan küçük tacirler ve diaspora topluluklarının zorlu rekabet dünyasında başarılı olamamış adamlardı (Karidis, 1981, 111-136). Keza, bu topluluğun Osmanlı İmparatorluğu'nın Balkan vilayetleri üzerindeki etkisi sınırlı olarak kalacaktı.

Balkan Hıristiyanlarından farklı olarak, Yunan milliyetçi fikirleri Anadolu'daki Hıristiyanlar arasında ancak çok sınırlı bir alıcı taban bulabildi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Konya'daki Yunan konsolosluğuna ait resmi belgelerin dili özentili bir kibir ve milliyetçilik havası içinde bu bölgedeki Ortodoks Hıristiyanlar hakkında küçümseyici yargılarla doludur. Örneğin, 1916 yılına ait bir konsolosluk raporunda, Sille'de yaşayan, neredeyse birbirine eşit sayılardaki Ortodoks Hıristiyan ve Müslüman cemaatlerinden söz eder. Bu raporda, Sille'deki Ortodoks Hıristiyan nüfusun ticari faaliyetleriyle ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

Silleli soydaşlar, bölgenin belki de en mutlu insanlarıdır. Zira bu uçsuz-bucaksız bölgedeki

Müslümanların saflıklarından istifade ederek, olağanüstü faaliyetleri ve marifetleri sayesinde, onların ürünlerini simsarlık metoduyla önceden satın almakta ve onları maddî ve manevî hâkimiyetleri altında tutmaktadırlar… Bu büyük refah ve ilerleme içinde ne yazık ki hiçbir ciddi ulusal mesele hakkında kafa yormadılar ve uygunsuz yollarla, kazandıkları bütün paraları, oradaki tepeler arasına gösteriş için kendilerine çok masraflı konaklar inşa etmek gibi boş işlerde, her çeşit şehvet peşinde, kötü yolda ve ahlaksız işlerinde harcadılar (Nakratzas, 2000, 187-189).

Bu belgede, Konya'daki Yunan konsolosu Silleli Rumların ticarî becerilerini ve iktisadî kuvvetini kutlarken, onları Yunan ulusal projesine maddî destek olmadıkları için en ağır sözlerle suçlamaktadır. Konsolosun bu öfkesinin temel sebebi

Resim 4: Silleli Hıristiyan bir aile

ise, Osmanlı tebaası olan Silleli Hıristiyanlara herhangi bir yaptırım uygulama hakkının olmamasından kaynaklanma ihtimali yüksektir.

Yine aynı belgelerde, Niğde Sancağı'na bağlı Aksaray kazasındaki Halvandere köyündeki Ortodoks Hıristiyanların hayatı ise şöyle tasvir edilmektedir:

[B]izimkilerden elli kadar Türkçe konuşan rençper aile, ne yazık ki her çeşit insanî duygudan yoksun ve tamamiyle hayvanî bir halde, bir o kadar Müslüman aile ile birlikte hayatlarını sürdürmektedirler (Nakratzas, 2000, 200-201).

Yunan diplomatik çevrelerinde ve İstanbul'daki Türkçe konuşan Ortodoks Hıristiyanlara yönelik bu küçümseyici tavır, özellikle Karamanlı kökenli seçkinler arasında bir karşı tepki oluşmasına sebebiyet vermişti. Aslen Niğde Sancağı'na bağlı Nevşehir'den olan Konstantinos Vayanis Paşa "Hayırseverlik ve Hamiyet-i Vataniye" isimli makalesinde bu tepkinin en dolaysız örneklerinden birini vermiştir (Benlisoy ve Benlisoy, 2016, 227):

Lakin biz… sahilden beş on yigirmi konak uzakta ve köşede bucakta sakin ve ekserisi lisan-ı milliden mahrum kalmış olan vatandaşlarımızı müdafaa edeceğiz. Karamanlı demekle maaruf olan ve akılları hafif ve terbiyeleri zayıf bazı eşhas tarafından nazar-ı hakaretle bakılan ve lisan-ı istihza ile

Resim 5: Sille'de Arhangelos Kilisesi yakınlarındaki çeşme (Gertrude Bell Arşivi)

yadolınan millettaşlarımızın hayrat içun gösterdikleri gayret ve mürüvvet cidden iftihar olunacak ve akıllara hayret verecek derecededir.[5]

Hatta bu tepkiyi yalnız 20. yüzyıl ile sınırlamak yetersiz olacaktır. Daha önceden de, 1899'da, gazeteci IoannisKalfoğlu'nun Anadolu coğrafyası

5Benlisoylar, KonstantinosVayanis Paşa'nın *Astir*'de yayımlanan "Hayırperverlik ve Hamiyet-i Vataniye" adlı makalesinden aktarıyorlar.

hakkında Karamanlıca yazdığı *MikraAsia* Kıtasının Tarihiye Coğrafyası adlı kitabın önsözünde, Anadolu kökenli Hıristiyanların en büyük kabahatinin kendi tarihlerini öğrenmemek ve bu sebeple de İstanbul çevrelerinde küçümsendiklerini belirtir:

Bizler Anatollıyız, vatanımız da Anatol yani MikraAsia'dır. İnsanın ilk oturduğu memleket, medeniyetin en evvel terakki ittiği ülke, meşhur ve cengaver milletleri yetiştiren toprak, Hristiyanlığın ilk vaz olındığı mahal… Ecnebiler indinde şereflidir, asar-ı atikaları için maruf ve meşhurdur; en büyük alimleri, en ünlü azizleri, Orthodoksos Anatoliki Eklisiamızın [Doğu Ortodoks Kilisemizin] en dirayetli patereslerini [pederlerini], eski zamanın böyükcenerallerini, şairlerini, doktorlarını, müverrihlerini, bazı hökümdarları, hülesa en maaruf ve namdar kimseleri Anatol yetiştirdi… Medeniyetin menbaı burası idi, Oikoumenikai Sinodoilerin [Kilise konsillerinin] ekserisi burada kurıldı, Hristiyanlık Anatol vasıtası ile cihana dağıldı, azizlerimizin en çoğu Anatollıdır… Bilen içun böyle bir vatanın evladı tesmiye olunmak en böyük bahtiyarlıktır. Bilen içun deyorum çünki bazılarımız vatanımızın ne oldığını bilmeyerek Anatollıyım demeye hicab idiyorlar (Kalfoğlu, 1899, 5-6).

Sonuç

Bu çalışma, Karamanlı tüccar toplulukları tarafından gerçekleştirilen ticarî faaliyetlerin önemi üzerine odaklanmıştır. Tüccar gruplarını ve burjuvaziyi ulusal hareketlerin şekillenmesinde başat grup olarak tasvir eden ana akım literatüre karşın, Karamanlı tüccar örneği gündelik dilin farklı olduğu durumlarda, tüccarların ulusal hareketlerin yayılmasında önemli bir rol oynamadıklarına işaret etmektedir. Gerçekten de, 19. yüzyıl boyunca Anadolu'nun iç bölgelerinde ikamet eden Rum Ortodoks toplulukları, Yunan ulusal kimliğinin yörüngesine girmemişlerdi. Aksine, Richard Clogg'un çok yerinde tabiriyle "millet içinde bir millet" yani *millet-i Rum* içinde otantik bir grup –Karamanlılar/ Karamanlides- olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu kısa makalenin Konya Vilayeti'ndeki Karamanlı tüccarın 20. yüzyıldaki trajediler öncesinde refah düzeyine dair bir izlenim oluşturmuş olmasını umut edilmektedir. Sille'deki kilisenin muazzam büyüklüğüne ve iç mimarisine, geriye kalan hane içi eşya, kıyafetler, ahşap işleri, çeşmeler ve mezar taşlarının kalitesine ve güzelliğine bakıldığı zaman, maddi kanıtlar bu topluluğun özgüvenini ve zenginliğini göstermekle kalmıyor, tarihi kayıtların görsel anlamda bir doğrulamasını da yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Hicri 1302 Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi, Editör: Mehmet Eminoğlu, 2012, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya.

KALFOĞLU Ioannis, 1899, *Mikra Asia* Kıtasının Tarihiye Coğrafyası, Misailidi Biraderler, Dersaadet [İstanbul].

MISAILIDIS Evangelinos, 1846, İrfanname, Dersaadet [İstanbul].

Risale-yi Şerif Mesleku'l-lah Mukaddes Cebel-i Sinanın Beyanindedur (Anonim), 1784, Venedik.

VAYANIS Konstantinos, "Hayırperverlik ve Hamiyet-i Vataniye", 1913, *Astir*, s. 51-61.

WALPOLE Robert, 1820, *Travels in Various Countries of the East: Being a Continuation of Memoirs Relating to European and Asiatic Turkey*, Longman, Hurst, Rees, Orme ve Brown, Londra.

ALEXANDRIS Alexis, 1999, "The Greek Census of Anatolia and Thrace (1910-1912): A Contribution to Ottoman Historical Demography",*Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy, and Society in the Nineteenth Century*, Editör: Dimitri Gondicas ve Charles Issawi, The Darwin Press, Princeton, s. 45-76.

ANAGNOSTIPOULOU Sia, 1997, *Mikra Asia 19os ai.-1919 Oi Ellēnorthodoxes koinotēs: Apo to Millet tōn Rōmiōn sto Ellēniko Ethnos* [Küçük Asya 19. Yüzyıldan 1919'a Rum Ortodoks Cemaatleri: *Rum Millet*'inden Yunan Ulusuna], Hellinika Grammata, Atina.

BENLİSOY Foti ve BENLİSOY Stefo, 2016, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol:'Hıristiyan* Türkler' ve Papa *Eftim*, Istos, İstanbul.

CLOGG Richard, 1982, "The Greek *Millet* in the Ottoman Empire", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, c. 1: *The Central Lands*, Editör: Benjamin Braude and Bernard Lewis, Holmes & Meier Publishers, New York, s. 185-207.

CLOGG Richard, 1992, "Anadolu Hıristiyan Karındaşlarımız: The Turkish-Speaking Greeks of Asia Minor", *Neohellenism*, Editör: John Burke ve Stathis Gauntlett, Australian National University, Canberra, s. 65-91.

CLOGG Richard, 1999, "A Millet within a Millet: The Karamanlides", *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism: Politics, Economy, and Society in the Nineteenth Century*, Editör: Dimitri Gondicas ve Charles Issawi, The Darwin Press, Princeton, s. 115-142.

FLETCHER Joseph, 1985, "Integrative History: Parallels and Interconnections in the Early Modern Period, 1500-1800", *Journal of Turkish Studies*, c. 9, s. 37-57.

KARIDIS, Viron, 1981, "A Greek Mercantile *Paroikia*: Odessa, 1774-1829", *Balkan Society in the Age of Greek Independence*, Editör: Richard Clogg, Macmillan, Londra, s. 111-136.

KARPAT Kemal, 1985, *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, Madison ve Londra.

KITROMILIDES Paschalis, 2007, "Orthodox Culture and Collective Identity in the Ottoman Balkans during the Eighteenth Century", *Orthodox Commonwealth: Symbolic Legacies and Cultural Encounters in Southeastern Europe*, Ashgate Variorum, Londra, s. 131-145.

MCGOWAN Bruce, 1994, "The Age of the *Ayan*s, 1699-1812",*An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Editör: Halil İnalcık ve Donald Quataert, c. 2: *1600-1914*, Cambridge University Press, Cambridge ve New York, s. 637-758.

NAKRATZAS Georgios, 2000, *Ē Mikra Asia kai ē Katagōgētō*n *Prosphygōn: Ē Imperialistikē Ellēnikē Politikētou 1922 kai ē Mikrasiatikē Katastrophē* Küçük Asya ve Mültecilerin Kökenleri: 1922'nin Emperyalist Yunan Siyaseti ve Küçük Asya Felaketi],Batavia, Atina.

QUATAERT Donald, 1994, "The Age of Reforms, 1812-1914", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Editör: Halil İnalcık ve Donald Quataert, c. 2: *1600-1914*, Cambridge University Press, Cambridge ve New York, s. 759-944.

SALAVILLE Sévérien ve DALLEGGIO Eugène, 1958, *Karamanlidika: bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs*, c. I: *1584-1850*, Centre for Asia Minor Studies, Atina.

ANADOLU DEMİRYOLLARI'NIN KONYA EKONOMİK VE SOSYO – KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Emrah YILMAZ*

ÖZET

Anadolu demiryolları Anadolu coğrafyasındaki Osmanlı kentlerinin ticari, ekonomik ve sosyo – kültürel değişimlerinde önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyılın sonunda Almanya'nın Türkiye'ye "barışçıl yayılması"nın bir sonucu olarak ortaya çıkan Anadolu Demiryolu Şirketi İstanbul'dan başlayan Anadolu demiryolu hattını kısa sürede inşa ederek rayları Orta Anadolu Platosuna ve Konya'ya kadar uzatabilmiştir. 1896 yılında Konya'ya uzanan demiryolu hattı ile birlikte Konya kent tarihi ve yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Araştırmamızda demiryolları ile birlikte kentin yaşadığı ekonomik, ticari ve sosyo – kültürel değişimin etkileri analiz edilecektir. Bu amaca ulaşmak için eldeki birincil el kaynaklardan, istatistiki verilerden yola çıkarak Konya'nın 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başındaki tarihi aydınlatılmaya çalışılacaktır. Araştırmamızda, Almanya'nın demiryollarını inşa etmedeki amacını, neden genel anlamda Anadolu özelde ise Konya bölgesine yöneldiğini ortaya koyduktan sonra, demiryollarının kentin ekonomik, tarımsal üretim ve ihracatındaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılacaktır. Demiryolları ile birlikte

*Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

artan meta ve tahıl ihracı ve başkent İstanbul'un iaşesinin sağlanmasında Orta Anadolu ve Konya buğdayının önemi de mevcut bilgiler ışığında ifade edilecektir. Bununla beraber, demiryollarının Konya'nın kültürel yapısında- otel, restoran ve eğlence mekânlarının açılması gibi – neden olduğu değişim ve dönüşüm de açıklanmaya çalışılacak bir başka sorunsaldır.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Anadolu Demiryolu Şirketi, Konya, Demiryolu Ulaşımı, Sosyo-Ekonomik Dönüşüm.

ABSTRACT

AN EVALUATION OF THE EFFECTS OF ANATOLIAN RAILWAYS ON THE ECONOMIC AND SOCIO-CULTURAL STRUCTURE OF KONYA

Anatolian railways played an important role in the commercial, economic and socio - cultural changes of the Ottoman cities in the Anatolian geography. At the end of the 19th century, the Anatolian Railway Company, which emerged as a result of Germany's "peaceful spread" to Turkey, was able to build the Anatolian railway line in a short time and extend it to Central Anatolia Plain and Konya. With the railway line extending to Konya in 1896, important developments took place in the history and structure of the Konya city. In our research, the effects of the economic, commercial and socio - cultural changes that the city has experienced with the railways will be analyzed. In order to reach this aim, from the primary sources available and the statistical data, the history of the late 19th and early 20th centuries of Konya will be tried to be illuminated. In our research, we will try to determine the location and prospects of the railroads in the economic, agricultural production and exports of the city, after showing that Germany's aim of constructing railways is to use Anatolia in general and Konya region in particular. Increasing commodities and grain exports along with the railways and the provision of the capital city of Istanbul, the importance of Central Anatolia and Konya wheat will also be expressed in the light of existing information. However, the change and transformation that railways cause in the cultural structure of Konya - such as the opening of hotels, restaurants and places of entertainment - is another problem to be addressed.

Key Words: Germany, Anatolian Railway Company, Konya, Railway Access, Socio-Economic Transformation.

GİRİŞ

Herhalde pek az buluş, insanlığın kaderini demiryolları kadar etkilemiş olabilir. Demiryolları ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren toplumların siyasi, idari, toplumsal ve ekonomik yapısını köklü bir şekilde etkilemiş ve aynı zamanda değiştirmiştir. 19. yüzyıl, bu dönemde önemli bir güç olan İngiliz sanayi devriminin etkisinde kalmış ve bu sürecin önemli dinamiklerinden biri de demiryolları olmuştur. Demiryolları ile birlikte zaman, mekân ve uzaklık kavramlarına yeni bir anlam yüklenmiş ve dünya 19. yüzyıla kadar yaşamadığı hızlı bir değişimi tecrübe etmiştir. Modern anlamda ilk demiryolları sanayi devriminin de merkezi İngiltere'de ortaya çıkmış ve iki önemli İngiliz kenti Liverpool – Manchester birbirine 15 Eylül 1830 tarihinde bağlanmıştır. Demiryolları, bir yandan kırsal alanları meta üretimi sürecine sokarken diğer yandan da sanayi için gerekli olan ham madde, işgücü ve pazar sorunlarına da önemli bir katkı sağlamıştır. Demiryollarının üstlendiği bir diğer önemli işlev ise sanayileşmiş bir ülkenin daha az gelişmiş bir ülkeyi kendi pazarına bağlama sonucunu doğurmasıdır (Özyüksel, 2000, 1–2). Osmanlı İmparatorluğu'nda demiryolları Osmanlı ekonomisini dünya ekonomisiyle bütünleştirme amacına hizmet etmiştir. Osmanlı'da birçok yeniliğe göre erken bir tarih-

te demiryolları yapımı projelendirilmiş ve yüzyılın ortalarına gelindiğinde yapım çalışmaları başlatılmıştı (Quataert, 1985, 1630). İngiltere'nin Batı Anadolu'nun zengin ve verimli topraklarını birbirine bağlama düşüncesinin sonucu olarak gelişen ilk demiryolları teşebbüsü İzmir – Aydın demiryolu hattıdır. Bu hattın imtiyazı 23 Eylül 1856 'da İngilizler tarafından alınmış ve inşaat çalışmalarına başlanmıştır (Karkar, 1972, 64). İzmir- Aydın hattını daha sonra İzmir – Kasaba hattı izlemiş ve iki hat 1866'da işletmeye açılmıştır. Araştırma konumuzu oluşturan Anadolu demiryolları ise yukarıda bahsedilen demiryolu hatlarından yaklaşık çeyrek asır sonra inşa edilmeye başlanmıştır. Bu hat, II. Wilhelm'in 1888'de tahta çıkmasıyla Alman dış politikasında meydana gelen ve *Weltpolitik* olarak ifade edilen bir dış politika anlayışının sonucu olarak Osmanlı coğrafyasında inşa edilmeye başlanmıştır. Bu politika kısaca Almanya'nın dünyaya açılma ve emperyal politikalar geliştirmesi olarak açıklanabilir (Önsoy, 1982, 15 – 16). Bu emperyal politikanın bir sonucu olarak gelişen Anadolu Demiryolları Şirketi Alman sermayesinin merkezileşmesini sağlayan Deutsche Bank'ın önderliğinde 4 Ekim 1888'de İzmit – Ankara hattının imtiyaz sözleşmesini imzalamış ve bu hat kısa sürede bitirilerek Anadolu Demiryolları Şirketi'nin ilk treni Kasım 1892'de Ankara'ya ulaşmıştı (Özyüksel, 1988, 65, 76). Bu başarılı demiryolu yolculuğunun devamında şirket, Anadolu coğrafyasında demiryolu hatları döşemeye devam etmiş ve 15 Şubat 1893 tarihinde imtiyazını aldığı Eskişehir – Konya demiryolu hattını 29 Temmuz 1896'da bitirerek Konya ve çevresinde önemli gelişmelerin yaşanmasına vesile olmuştur (Earle, 1924, 33). Demiryolları hakkında genel bir değerlendirmede bulunduktan sonra şimdi Anadolu demiryollarının inşa edilmesine neden olan Almanya'nın Weltpolitik olarak ifade edilen dış politikasını ve Almanya'yı bu politikayı izlemeye iten endüstriyel gelişimi üzerinde duralım.

1. WELTPOLİTİK'İN VE ALMAN SANAYİSİNİN HEDEFİ: ANADOLU

II. Wilhelm'in 1888'de tahta çıkması Alman dış politikasında önemli değişiklikleri meydana getirmekle beraber 19. yüzyıl Alman tarihinde de bir kırılma noktasını teşkil eder. II. Wilhelm, Bismarck'ın Avrupa kıtasında başka devletlerle çatışmamak ve ilgili devletlerle uzlaşmayı yani *Avrupa uyumunu* gereksiz bularak daha enerjik ve emperyalist bir politikanın baş aktörü olmuştur. Kayzerin kendi kişiliğinin atikliği, enerjik yapısı da bu politikanın önemli bir unsuru olmuştur. II. Wilhelm, Weltpolitik'in kendi açısından taşıdığı değeri: "Yaşlı Avrupa'nın dar sınırları dışında Almanya'nın üstleneceği önemli görevleri olduğu"-şeklinde açıklamıştır. Yine bu politikanın tezahürü olarak Almanya'nın geleceğinin Avrupa dışındaki dünyada olduğu görüşünü dile getirmiştir.[1] Almanya'nın bu dış politika değişikliğinde Almanya sanayisinin artık belli bir güce erişmesi önemli bir faktördü. Diğer emperyalist güçlere göre siyasi birliğini geç tamamlayan genç Almanya kısa sürede diğer güçlerle kıyasıya bir rekabet ortamına girmiştir. 1870'lerden sonra oluşan bu emperyalist yayılma *yeni emperyalizm/ new imperialism* olarak ifadesini bulmuş ve bu tarihten itibaren dünyanın önemli ve zengin bölgeleri birkaç Avrupalı gücün kontrolü altına girmiştir. Almanya 1871 – 1900 yılları arasında yerküre üzerinde 1 milyon milkare alanı ve 13 milyon insanı doğrudan kontrol etme gücüne kavuşmuştur. Bu yayılma döneminde Almanya özellikle Afrika kıtasında olmak üzere önemli koloniler elde etmiş ve bu koloniler 1884'te Güneybatı Afrika, Togo ve Kamerun'u kapsarken daha sonra kıtanın içlerine doğru yayılma göstermiştir (Stavrianos, 1988, 484-485, 568-

1 Lowe, 1994, s. 142'de II. Wilhelm'in Weltpolitik anlayışını : "Germany had great tasks to accomplish outside the narrow boundaries of old Europe", "Germany's future lay less in Europe than in the entire World." şeklindeki sözlerle açıklamaktadır.

569). Almanya doğrudan kolonileştirdikleri bölge ve coğrafyaların yanında dolaylı bir şekilde yani *barışçıl yayılma/ penetration pacifique* politikası ile de özellikle Balkanlar ve Yakındoğu'ya yayılma amacı gütmüştür ki Yakındoğu'da Anadolu Almanya için birincil dereceden bir öneme haizdi. Barışçıl yayılma politikası ile Anadolu Alman emperyalizminin *güneşteki yerini* almak için verdiği kavgada en önemli yayılma alanı olacak ve I. Dünya Savaşı'na giden süreci hızlandıracaktı (Rathmann, 1982, 20 – 21). Almanya'nın barışçıl yayılma politikası gibi görünüşte ince ve yumuşak bir yol izlemesinin çeşitli sebepleri bulunmaktaydı, bu sebepler arasında Almanya'nın artan nüfusu ve demografik yapısı ile endüstrileşmenin ulaştığı seviye en önemli etkenlerdi. Alman imparatorluğu'nun nüfusu 19. yüzyılın ilk çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan bir yüzyıllık süreçte yaklaşık olarak %164 artış göstermiştir (Hellferich, Hicri 1330, 10). Almanya'nın yüzyıllık süreçteki toplam nüfusu ve nüfus artış hızı aşağıdaki tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. 1816 – 1913 Yılları arası Almanya'nın Toplam Nüfusu ile Nüfus artış hızı

Yıllar	Nüfus (Milyon)	Nüfus artışı Hızı (%)
1816	25	64
1871	41	17,07
1888	48	37,5
1913	66	--------

Alman nüfus artışına sanayi üretimindeki olağanüstü rakamlar da eşlik etmiştir. Almanya'nın 1887'den 1911 yılına kadar olan 24 yılda dökme demir imalatı 1000 ton hesabıyla yaklaşık olarak %287,6'lık bir artış göstermiştir. Aynı dönemde Amerika'nın demir üretimi %268,5'lik bir artış kaydederken İngiltere'nin dökme demir üretimi sadece %10,6'lık bir artış kaydetmiştir. Almanya, İngiltere'nin demir üretimini ilk defa 1903 yılında geçmiş ve üretim kapasitesini 10 milyon tona yükselterek, İngiltere'yi bu alanda geride bırakmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde de Almanya demir üretim kapasitesini arttırarak 1912 yılında toplam 17 milyon 900 yüz bin tonluk bir üretim hacmine erişmiştir (Hellferich, Hicri 1330, 58). Almanya demir sanayi üretimindeki bu kayda değer başarısını diğer üretim alanlarında da göstermiştir. Endüstrileşmenin en önemli üretim alanlarından biri olan çelik üretimi Almanya'da 1886 –1910 döneminde %1335 gibi şaşırtıcı bir üretim artışı gerçekleştirirken 1911'de çelik üretimi 15 milyon tona ulaşmıştır. Aynı dönemde İngiltere %154'lük bir artış kaydederken Fransa ise çelik üretiminde %692'lik bir artış gerçekleştirmiştir (Hellferich, Hicri 1330, 59). Aşağıda emperyal güçlerin 1886 – 1910 dönemindeki çelik üretimi 1000 ton hesabıyla verilmiştir.

Tablo 2. 1886 – 1910 Yılları arası Çelik Üretiminin Ülkelere Göre Dağılımı (1000 Ton)

Ülke	1886	1910	Artış (%)
Almanya	954,6	13,698,6	1335,0
Amerika	2,604,4	26,512,4	910,3
İngiltere	2,403,2	6,106,8	154,1
Fransa	427,6	3,390,3	692,9
Rusya	241,8	2,350,0	871,2
Belçika	164,0	1,449,5	783,6

Almanya'nın yukarıdaki istatistiklerden anlaşılacağı üzere artan nüfusu ve sanayi üretimi Almanya'yı artık kendi sınırları dışında hareket etmeye zorlamıştı. Alman başbakanı Caprivi, Reichstag'da "*ya mal ya da insan ihraç etmek zorundayız. Bu kadar artan nüfusla yaşayamayız*" diyordu. Endüstrileşmenin verdiği güçle Alman emperyalizmi açıkça saldırgan bir politika izlemeye başlamış ve özellikle Balkanlar ve Anadolu'ya doğru yayılmaya başlamıştır (Ortaylı, 2006, 34–35). Caprivi'nin insan ihraç etmek için duyduğu zorunluluğu Osmanlı devlet adamları ve II. Abdülhamid yakından takip etmiş, Eskişehir – Konya hattı inşa edilirken Akşehir ve Ilgın gibi Konya'nın kazalarında demiryolu güzergahına tesadüf eden araziden başka Almanya

tebaasından kimseye arazi ve emlak verilmemiştir.[2] Yabancı göçmenlerin Anadolu'yu mesken tutmaları ihtimaline karşın Osmanlı yöneticileri her zaman bu konuya ehemmiyet vermişler ve bu ehemmiyet ve dikkat Konya'dan Bağdat – Basra'ya kadar yapılacak olan Bağdat demiryolu hattında da kendisini göstermiş ve şirket hat civarına yabancı göçmen yerleştirmeyeceğine dair Osmanlı devletine taahhüt de bulunmuştur.[3] Alman yayılmacılığı Anadolu coğrafyasına özellikle demiryolları inşaası şeklinde kendisini göstermiştir. Yabancı sermayenin 19. yüzyılda kendisini demiryolları ile ihraç etmesi 19. yüzyıl pratiği ile de uyumludur. Çünkü bu dönemde sermaye ihraç eden ülkeler kendileri için bir pazar oluşturma amacı güdüyorlardı. Bu pazar oluşumunda da ulaştırma ve ticaret sermayelerine önemli görevler düşmüştü (Kaynak, 1984, 70). Almanya'nın 19. yüzyılın sonunda ulaştığı ekonomik seviyeyi, sermaye ihraç yollarını açıkladıktan sonra Anadolu topraklarında yayılmasında önemli bir etken olan Anadolu demiryollarının Eskişehir'den Konya'ya inşa edilmesine kadar ki süreci ve bu hattın önemine değinelim.

2. DEUTSCHE BANK'IN ÖNDERLİĞİNDE ANADOLU DEMİRYOLLARI İNŞA EDİLİYOR

Alman sermayesinin önemli bir simgesi haline gelen Deutsche Bank'ın önderliğinde Almanya öncelikle Anadolu Demiryolu Şirketi'ni kurdurmuş ve bu şirket önce İzmit'ten Ankara'ya kadar olan hattı 1892 sonlarında ulaşıma açarak bu önemli projeyi başarıyla yerine getirmiştir. İzmit – Ankara hattının açılması imparatorluğun Anadolu'yla daha yakın temasta bulunmasına fırsat vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu demiryollarının olumlu sonuçlarını gördükçe hatları Anadolu platosuna uzatmak istemiştir. Bundan dolayı da demiryolu hattının Eskişehir'den Konya'ya kadar uzatılmasını istemiş ve bu yönde gerekli çalışma ve tetkikleri 1892 sonlarında yaptırmıştır.[4] Dönemin siyasi konjonktüreyle de uyumlu olarak demiryollarının inşaası İngilizlere verilmemiş; Fransızların imtiyazı elde etme çabaları da sonuçsuz kalmıştır.[5] Fransa Deutsche Bank'ın yeterli sermayeye sahip olmadığınının bilincinde olarak Fransız mali çevrelerinin – Crêdit Lyonnais Bankası gibi – Eskişehir – Konya hattı inşasına katılmasını engellemiş ve İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi P. Chambon aracılığıyla ilgili kuruluşları demiryolu hattına sermaye yatırmamaları için uyarmıştır.[6] Eskişehir – Konya hattının inşa edilmesine ses çıkaran bir başka devlet de Rusya olmuştur. Ruslar, Berlin Antlaşması gereği kendilerine 1877 -1878 Osmanlı –Rus Savaşı'nın (93 Harbi) tazminatı olarak verilen Konya aşar gelirlerinin[7] kilometre garanti ödemelerine karşılık gösterileceği kaygısını taşıyorlardı (Özyüksel, 1988, 82). Ancak, daha sonra görüleceği üzere Rusya'nın bu endişesi tamamen yersizdi. Çünkü demiryolu hattının kilometre garantisi için Trabzon ve Gümüşhane Sancakları'nın aşâr gelirleri gösterilmişti. Ruslar, sadece Almanlar tarafından inşa edilecek demiryollarına değil, aynı zamanda hangi ülke tarafından inşa edilirse edilsin Osmanlı'nın gelişimini sağlayacak her türlü projeye de karşı çıkıyorlardı (Baykal, 1935, 31). Bu zorlu koşullar altında ve uluslararası sermayenin tüm engellemelerine rağmen Eskişehir – Konya hattı yapım ve işletme imtiyazı 15 Şubat 1893 tarihinde Anadolu Demiryolu Şirketi'ne verildi (Earle, 1924, 33; Karkar, 1972, 72; Issawi, 1980, 188; Ortaylı, 2006, 120). İmtiyazın alınmasından yaklaşık bir yıl sonra Mart 1894'te hattı inşa edecek şirket kurulmuş ve Eskişehir – Konya Demiryolu İnşaat Şirketi adını

2 BOA, Y.PRK. UM, 48/74, 3/B/1317.

3 BOA, Y.PRK. TNF, 7/19, 10/L/1319; BOA, Y.PRK. TNF, 6/72, 29/Z/ 1317.

4 BOA, Y.A.RES, 62/53, 29/C/1310.

5 BOA, Y.PRK. EŞA, 16/82, 06/B/1310.

6 BOA, Y.PRK. TNF, 4/28, 29/Z/1312.

7 BOA, Y. PRK. UM, 49/30, 21/Ş/1317.

almıştır. Konya hattının yapımı Frankfurt merkezli Philipp Holzman Şirketi tarafından üstlenilmişti. Philipp Holzman, teknik yönetici olarak görev yaparken bu hattın yapımını Ernst Mackensen'e vermiştir. Mackensen, inşaat şirketinin kuruluşundan Konya – Bulgurlu hattının yapımına kadar iş başında kalmıştır (Özyüksel, 1988, 88; Çolak, 2014, 119). Anadolu Demiryolları, inşaat şirketini kurduktan sonra hızla yapım çalışmalarına başlamış ayrıca inşaat çalışmaları devam ederken şirket gerek Osmanlı devletinden gerekse yabancı ülkelerden getirilecek her türlü kereste, demir, maden kömürü, makine, araba, vagon, alet – edevat için her türlü dâhili ve gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.[8] Şirkete her türlü muafiyet tanınırken aynı zamanda kilometre garantisi de verilmiştir. İlk olarak şirket tarafından yıllık 13,727 Frank yani 604 Osmanlı Lirası kilometre garantisi istenirken daha sonra şirketle devlet arasında yapılan görüşmeler sonucu bu hattın inşa maliyetlerinin uygunluğu ve devletin içinde bulunduğu mali durum göz önüne alarak şirket tarafından kilometre garantisi olarak yaklaşık 4,995 Frank yani 219 Osmanlı Lirası kabul edilmiştir.[9] Şirketin 13,727 Frank kilometre garantisinden 4,995 Frank kilometre garantisine kadar düşmesi, şirketin kârlarının oldukça yüksek tutulduğu ve istenildiği takdirde de düşürülebileceğini göstermesi açısından manidârdır. İlerleyen yıllarda bahsedilen kilometre garantisi şirket lehine birtakım değişikliklere uğramıştır. Şöyle ki devlet kilometre başına sadece 219 Osmanlı Lirası yani 4,995 Frank ödemeye yapacakken garanti ödemeleri şirket lehine 296 Osmanlı Lirası yani 6,734 Frank'a yükseltilmiştir. Devlet, şartnamenin 30. maddesi gereği sadece 4,995 Frank ödeyecekken kilometre başına fazladan 1,739 Frank ödemiştir ki bu da Osmanlı maliyesine yıllık fazladan 773, 855 Frank'lık bir yük getirmiştir.[10] Şirkete bahşedilen bu uygun koşullar sayesinde Eskişehir – Konya hattı kısa sürede inşa edilebilmiştir. Eskişehir ile Konya arasında yer alan duraklar kısımlar halinde inşa edilmiştir. İki kent arasında merkez durakları haricinde 21 tane demiryolu durağı bulunmaktaydı. Eskişehir'den başlayan demiryolu yapımı, Gökçe Kısık, Sabuncu Pınarı, Alayund, Çökerler, Döger, İhsaniye, Hamam, Gazlı Göl Hamamı ve Afyon Karahisar'a kadar devam etmiş; Afyon'dan sonra ise Çobanlar, Çay, İshaklı, Yasyan, Akşehir, Azeri Köy, Çavuşçu Köy, Ilgın, Kadınhanı, Sarayönü, Meydan, Pınarbaşı ve son olarak Konya'ya ulaşmıştır. Demiryolu rayları 29 Temmuz 1896'da (R. 17 Temmuz 1312) Konya'ya ulaşmıştır. Şirket, Eskişehir – Konya arasında yaklaşık olarak 445 km'lik bir mesafeyi katederek inşaatı bitirmiştir.[11] Demiryolunun Konya'ya kadar uzatılması kent merkezi ve mülhakatında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Demiryolu hattının bu bölgeden geçmesinde bölgenin tahıl üretim potansiyeli, yüz ölçümü, ekilebilir topraklarının oranı ve nüfus yoğunluğu gibi etkenler belirleyici bir rol oynamıştır (Özyüksel, 1988, 87 – 91; Issawi, 1980, 189; Efe,

8 BOA, Y. A. RES, 62/53, 29/C /1310.

9 Gavriyel, Hicri 1327, s. 13 – 14. Ayrıca bkz. Baykal, 1935, s. 38; Efe, 2005, s. 102 – 103.

10 Gavriyel, Hicri 1327, s. 16 – 17. Hesaplamalar, tarafımızdan şu hususa göre yapılmıştır. Eskişehir – Konya hattı 445 km'dir, kilometre başına fazladan 1,739 Frank ödenmiştir. 445x 1,739 = 773, 855 Frank ya da 33, 645 Osmanlı Lirasına tekabül eder. Gavriyel, s.16 -17'de devlet tarafından fazladan ödenen yekûnu, 774,760 Frank olarak hesaplamıştır.

11 Gavriyel, Hicri 1327, s. 13'te toplam uzunluğu 445 km olarak verirken, Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325, Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan, s. 506 – 507'de Eskişehir – Konya hattının uzunluğu 433 km olarak verilmektedir. Durakların açılış tarihleri de aşağıdaki gibidir: Eskişehir ile Alayund arasındaki hat, 30 Aralık 1894'te açılırken, Döger ile Afyon arasındaki hat, 26 Ağustos 1895 tarihinde açılmıştır. Çobanlar ve Çay mevkii 26 Ekim 1895'te, İshaklı ile Azeri Köy arasındaki hat ise bir gün sonra yani 27 Ekim 1895 tarihinde hizmete açılmıştır. Çavuşçu Köy 9 Mayıs, Ilgın ile Konya arasındaki hatlar da 29 Temmuz 1896'da hizmete girmiştir. Demiryolu hattının Konya'ya ulaşması hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşler için bkz. Özyüksel, 1988, s. 90; Efe, 2005, s. 108 ve 50. dipnottaki kaynaklar; Albayrak, 1995, s. 16 – 18.

2005, 107 – 114, Yılmaz, 2015, 79 – 86). Deutsche Bank'ın önderliğinde inşa edilen Eskişehir – Konya hattını ve hattın yapımında karşılaşılan sorunları tespit ettikten sonra demiryollarının Konya ekonomi, ticaret ve sosyo – kültürel yapısına etkilerini inceleyebiliriz.

3. ANADOLU DEMİRYOLU RAYLARI KONYA'DA

Demiryolu raylarının Temmuz 1896'da Konya'ya ulaşmasıyla birlikte kentte ekonomik ve sosyal anlamda önemli değişikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin yaşandığı önemli alanların başında tarımsal üretimin, zirai makinelerin kullanımının arttırılması ve tahıl sevkiyatı gelmektedir.

3.1. Anadolu Demiryolları Tarımsal Üretimi ve Zirai Makinelerin Kullanımı Arttıyor

Demiryollarının önemli etkilerinden biri tarımsal üretimin artması noktasında ortaya çıkmaktadır. Aşâr gelirleri direkt olarak tarımsal üretimle ilgili olduğundan Konya'da aşâr gelirlerinin seviyesini tespit etmek önemli bir noktadır. Aşâr gelirleri demiryolu öncesinde de artış eğilimi gösteriyordu. Bununla beraber demiryolları ile birlikte aşâr gelirlerinde kayda değer bir artış söz konusu olmuştur. 1903 yılında 2, 477, 247 kuruş olan Konya aşâr gelirleri 1904 yılında 1, 405, 704 kuruş artarak toplamda 3,883,951 kuruşa yükselmiştir. 1903'ten 1904 yılına kadar aşâr gelirleri yaklaşık %57 oranında bir artış göstermiştir.[12] Aşâr gelirleri artışını sadece demiryollarının etkisiyle açıklamak da ihtiyatlı olmak gerekir ancak çiftçilerin pazara yönelik bir üretim sürecini girdikleri de muhakkaktır. Artan tarımsal üretim, nakliyat kolaylığı, kısmi ucuzluk ve belli bir kâr marjı bıraktığı için başta başkent İstanbul olmak üzere yurt içi ve dışına ihraç edilmiştir.[13] Yukarıda demiryollarının

12 BOA, BEO, 2398/179831, 17/C/1322.

13 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Ocak 1907). Lettre De Koniah. s. 329 – 331.

aşâr gelirlerini arttığına dair görüşümüzü dönemin Konya valisi Mehmet Tevfik Bey'in -göreve başlama tarihi Ocak 1903'tür – gözlemleri ve tespitleri de desteklemektedir. Tevfik Bey, demiryollarının kentin aşâr ve ağnam gelirleri üzerine yaptığı etkiyi anlamak için bir istatistik kaleme almıştır. Demiryolu güzergahı üzerinde bulunan Akşehir, Ilgın ve Konya kazalarının sırasıyla ağnam ve aşâr gelirlerinin %42,9 ve %131,5 artış gösterdiğini kaydeden Tevfik Bey, demiryolu güzergahı üzerinde yer almayan Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Ereğli, Karapınar, Koçhisar gibi kazaların ise ağnam ve aşâr gelirlerinin bu nispette artmadığını tespit etmiştir (Hürmen, 1993, 222). Demiryollarının öşür gelirlerinin artışı yanında Konya ve çevresinde ürün çeşitliliği ve ekilebilir toprak miktarını arttırmak hususunda da önemli girişimleri olmuştur. Şirket özellikle Konya'da patates üretimini teşvik etmiş ve bu yumrunun Konya ve çevresinde yetiştirilmesine önayak olmuştur. Şirketin bu çabalarını Osmanlı hükümeti de yakından takip etmiş ve bu konuda şirketi desteklemiştir. Şirketin patates tarımı istenilen seviyeye gelemişse de Konya ve civar mahallerinde bu yumrunun yetiştirilmesi ile Konyalı çiftçiler bu yeni ürünle tanışmışlardır.[14] Anadolu Demiryolları Şirketi ayrıca Konya'nın kuzeyindeki Koçhisar, Kuluköy ve civarlarının tarımsal üretimini Konya istasyonuna gelmesini sağlamak ve yine Konya üzerinden bahsedilen bölgelere mal - emtia akışını sağlamak için İnevi'nde (Cihanbeyli) bir şube açmıştır. Şirketin bu şubeyi açmaktaki amacı Konya'nın kuzeyinin coğrafi yakınlıktan dolayı İzmir- Kasaba demiryolunun hinterlandı olmasını engellemek, bu yörelerde yetişen tahılı önce Konya istasyonuna daha sonra da Haydarpaşa'ya naklederek artan tahıl sevkiyatıyla birlikte şirket gelirlerini arttırmaktı.[15] Şirket kendisine bağlı yan/tali şubeler açarak üretimi kendi istasyonlarına çekmeye çalışırken kendi bünyesinde kurduğu tarım şubesi aracılığıyla da Anadolu'daki çiftçilerin daha modern tarım metotlarını kullanabileceklerini, çeşitli tarımsal ürünlerin artı fazlası için bir piyasa oluşturulabileceği kanaatini taşıyordu (Earle, 1924, 231). Bu amaca ulaşmak ve demiryolu hattı boyunca gelişen yeni tahıl üretimi potansiyelinden faydalanmak için şirket zirai ve harman makinelerinin kullanımını arttırma yoluna gitti ve demiryolunun geçtiği mahallere harman makinaları gönderdi.[16] Gönderilen harman makinalarının istenilen randımanda çalışabilmeleri için de birtakım teşebbüslerde bulunulmuş, Ereğli ve Karaman gibi mahallare gönderilen harman makinalarının çalışmasını halka göstermek üzere Mekteb-i Sanayi öğrencilerinden birkaç kişi harman zamanında bu bölgelere gönderilmiştir.[17] Bununla beraber, Orman – Maadin ve Ziraat Nezareti de Ankara ve Konya'ya gönderilen harman makinalarının gönderilip gönderilmediğini sürekli kontrol etmiş ve bu konuda uyarılarda bulunmuştur.[18] Emek ve iş gücünün kıtlığı özellikle Konya gibi ekilebilir topraklarının geniş olduğu bir bölgenin tarımsal üretimi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Harman makinaları bu anlamda önemli bir işlev görmüş ve ürünün hem daha kısa sürede hem de daha ucuza tarladan kaldırılmasını sağlamıştır. Harman makinalarının yaygınlaşması tarımsal üretimin bereketli olduğu yıllarda – 1901 ve 1903 yılları gibi – Konya dışından rençber ve amele getirilmesini de önlemiş ve mahsul zamanında tarladan kaldırılabilmiştir.[19]

3.2. Anadolu Demiryolları Konya Tahılını İstanbul'a Taşıyor

14 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Ocak 1906). Lettre De Koniah. s. 105 – 106.

15 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Ocak 1903). Lettre De Koniah. s. 333 – 336.

16 BOA, BEO, 3149/236127, 11/Ş/1325.

17 BOA, BEO, 1853/138927, 16/S/1320.

18 BOA, BEO,2626/196905, 17/CA/1323.

19 BOA, DH. MKT, 2519/103, 21/R/1319.

Genel anlamda Anadolu coğrafyası demiryolu inşası öncesinde başkent İstanbul'un tahıl ihtiyacının çok asgari bir bölümünü karşılıyordu (Quataert, 2008, 168). Demiryollarının inşasından önce başkent İstanbul'un tahıl ihtiyacının önemli bir kısmı Rusya, Romanya, Rumeli ve Bulgaristan gibi bölgelerden ve demiryollarına göre daha ucuz olan denizyolu taşımacılığı ile karşılanıyordu. Söz konusu ülkelerde tahıl rekoltesi yüksek olduğunda İstanbul piyasası bu tahıllarla dolup taşıyor bu durum da Anadolu tahılının sürümünü zorlaştırıyordu.[20] Anadolu 19. yüzyılın sonlarına doğru yani demiryolları ile tanışması sayesindedir ki imparatorluk başkenti İstanbul'un tahıl ihtiyacını karşılamaya başlamış ve başkent Anadolu tahılıyla beslenmeye başlamıştır. Demiryolları tahılın Anadolu merkez platosundan taşınmasını kolaylaştırıp, aynı şekilde tahıldaki üretim artışını pekiştirdikçe Anadolu'dan İstanbul'a sevk edilen buğday ve tahılın başkentteki satış fiyatı düştü. Konya'dan demiryoluna yüklenen tahıl, İstanbul piyasasında yabancı tahıla göre daha ucuz bir fiyata satılmakta ve fiyat avantajı elde etmekteydi ki bu da Konya tahılının İstanbul piyasasında daha çok aranmasına sebep olmuştur.[21] Aynı şekilde demiryollarının nispeten uygun taşıma tarifeleri sayesinde Anadolu'dan ve Konya'dan İstanbul'a ihraç edilen yerli unlar, Braila, Odessa, Varna ve Marsilya gibi yabancı unlar karşısında %20'lik bir fiyat farkı elde etmekte bu durum da Anadolu unlarının sürümünü kolaylaştırmaktaydı.[22] Osmanlı devleti, tahıl ve un gibi temel ihtiyaç maddelerinin yerli tahıllardan karşılanması ve bu ihtiyaç maddelerinin ithalini azaltmak için İstanbul Ticaret Odası aracılığıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş ve yerli tahılın kullanımını arttırmak

Tablo 3. Konya Tahıl İhracatının Demiryolunun Eskişehir – Konya kısmında nakledilen tahıl miktarıyla karşılaştırması (1896 – 1906 yılları arası, milyon İstanbul kilesi olarak)

Seçili Yıllar	Toplam İhracat	Demiryoluyla Nakledilen	Demiryoluyla nakledilen yüzdesi (%)
1896	7,2	1,8	25
1897	9,0	3,78	42
1904	10,08	2,0	36
1905	3,6	4,5	125
1906	6,48	2,7	41,6
Toplam	36,36	14,78	

istemiştir. Ticaret Odası İstanbul'da bir tahıl ticaret borsası, yerli buğdayların depolanması için bir antrepo, ekmek fiyatlarını yerli una göre sabitlemek, İstanbul değirmencilerini yerli unları öğütmeye ikna etmek, yerli buğdayların İstanbul piyasasında sürümünü arttırmak için Anadolu Demiryolu Şirketi'nin tarifeleri üzerinden tenzilat istemek gibi çeşitli girişimlerde bulunmuştur.[23] İstanbul'a gelen yerli tahıllar ve buğdayların genellikle Ankara

Tablo 4. Eskişehir – Konya Hattında 1897 – 1911 Döneminde Taşınan Ticari Emtia (Ton Hesabıyla)

	Şeker	Petrol	Manifatura	Meyve	Yumurta
1897	1, 253	1,363	0,974	0,489	56
1899	2,072	0,686	1,000	0,669	23
1902	2,079	1,440	1,735	0,546	137
1905	2,334	1,627	2,748	1,000	1,460
1908	4,081	2,615	2,169	1,000	1,350
1911	4,767	3,581	4,205	2,000	1,787

ve Konya demiryolu güzergahı üzerinde bulunan bölgelerden geldiğini belirtmek gerekir. İstanbul piyasasına gönderilen Konya buğday ve arpası İstanbul Ticaret Odası Gazetesi'nde her hafta geçerli bir yayın bülteni ile birlikte Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki dilde yayınlanıyordu. Bu gazetede -Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople- Konya'dan gönderilen 1. ve 2. kalite buğday ile karışık buğdayın kuruş cinsinden

20 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (2 Kasım 1901). Sayı: 878.

21 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (7 Aralık 1901). Sayı: 883.

22 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (7 Aralık 1901). Sayı: 883.

23 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (7 Aralık 1901). Sayı: 883.

fiyatları verilmekteydi.[24] Demiryollarıyla birlikte Konya'dan İstanbul'a nakledilen tahıl miktarında da önemli artışlar gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda Konya tahıl ihracatının demiryolunun Eskişehir – Konya kısmında nakledilen tahıl miktarıyla karşılaştırılması verilmektedir.

Tablo 3'ten de görüleceği gibi demiryolları ile birlikte Konya'dan nakledilen tahıl yıllara göre değişmekle beraber artış göstermiştir. Artan tahıl sevikiyatını diğer ticari ürün ve emtianın nakledilmesi de izlemiştir. Aşağıdaki tabloda verilen petrol, şeker ve manifatura/konfeksiyon gibi emtialar Konya'nın ithal edilen ürünlerini oluştururken, yumurta ve meyve gibi tarımsal ürünler de Konya'nın ihraç ürünleri arasındadır (Yurt Ansiklopedisi, 1983, 5134). Eskişehir – Konya hattında 1897 – 1911 yılları arasında taşınan ticari emtia ton hesabıyla aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Anadolu Demiryolları Şirketi'nin Konya tahıl ve diğer emtiasını taşımadaki önemi açık olmakla beraber şirketin yüksek navlun oranları ve tarife sistemi Konya'dan İstanbul'a ve Afyon'a tahıl sevkiyatını olumsuz etkiliyordu.[25] Tahıl fiyatlarının görece yüksek olduğu dönemlerde Konya'dan İstanbul'a sevkebilmek istenen buğday mahsulünün demiryollarınını bazı aksamlarının bozuk ve şirket tarafınca yeterli sayıda vagon bulundurulmamasından dolayı ancak yarısının nakledildiği ve bu durumun Konyalı tüccarlar arasında rahatsızlık yaratttığını görmekteyiz.[26] Konya'dan tahıl taşımacılığı için yeterli sayıda vagon ve tarifelerde indirim yapılmamasının Konya'nın ticari, ekonomik ve zirai hayatını olumsuz etkilediği sonraki yıllarda yapılan yazışmalardan da anlaşılmaktadır.[27] Anadolu Demiryolu Şirketi'nin tahıl ihracını sekteye uğratacak böylesi bir tutum takınmasında çeşitli faktörler rol oynamıştır. Bunların başında nakledilen ürünlerin tarımsal nitelikte olmasından dolayı navlun oranlarının tarımsal ürünlere ve hava koşullarına bağlı olması bir etkendi.[28] Ayrıca toplam nakliyatın %83'ünü ihracat oluşturduğu ve trenler iç bölgelere yarı boş gittiği için trafik genellikle tek yönlü işliyordu. Böylesi koşullar, yüksek sermaye sarfı ve işletme giderleri ortaya çıkarıyordu. Belki de bu koşullar yüzünden şirket yeterli sayıda vagonu – ki yüksek nakliyat sadece birkaç haftayla sınırlıydı- temin etmek için kaynak yatırımı yapmaya pek istekli davranmamış olabilir (Quataert, 2008, 176). Şirketin ekonomik hayatı olumsuz yönde etkileyecek böylesi kararlar almasında kanaatimizce kilometre garantisinin de kayda değer bir etkisi vardı. Şirket, Eskişehir – Konya hattının işletmesinden 1906 – 1909 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde ortalama 5,906 Frank gelir elde etmiştir. Şirkete kilometre başına yıllık 6, 734 Frank garanti verildiği düşünüldüğünde şirket sermayedârlarının neden kendilerini riske atacak bir teşebbüste bulunmadıkları daha iyi anlaşılır. Alman sermayedarların kilometre garantisinin ötesinde kâr payında isteksiz olması ana sermayelerini koruma isteği ile açıklanabilir. Ayrıca düşük gibi gözüken kâr payları ile bile Anadolu toprakları üzerinden önemli bir sermaye biriktirdikleri bilinen bir gerçekliktir.[29] Anadolu Demiryolları Şirketi İzmir – Kasaba De-

24 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (5 Ekim 1901). Sayı: 874; Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (6 Temmuz 1901). Sayı: 861.

25 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Ocak 1906). Lettre De Koniah. s. 105 – 106.

26 BOA, BEO, 3148/236085, 10/Ş/1325.

27 BOA, BEO, 3955/296563, 07/ZA/1329.

28 Konya Vilayeti Salnamesi, R. 1322, 29. def'a, s.70'te 1906 yılında Konya'dan demiryoluyla ihraç edilen zahire ve ticari emtianın toplamı 48,786 ton olarak verilmiştir; ihraç ve sevk edilen tüm ürünlerin tarımsal nitelik taşıdığını belirtelim.

29 Gavriyel, Hicri 1327, s. 15'te şirketin 1906'da 6,156, 1907'de 6,981, 1908 yılında 5,816 ve 1909 yılında ise 4,673 Frank gelir elde ettiğini belirtmektedir. Dört yılın ortalaması 5, 906 Franktır ki bu da sermayedarların kârlarını kilometre garantisinin ötesine sevk etmeye yönelmediğini göstermektedir.

miryolu şirketiyle girdiği rekabet yüzünden Konya üzerinden Afyon'a tahıl ve diğer emtianın nakliyatında uzun yıllar sorun çıkaran bir politika izlemiştir. İzmir –Kasaba hattının Afyon'a uzatılmasıyla birlikte İzmirli tüccarlar iki demiryolu hattının Afyon'da iltisak ettirilmesi için 1898 yılının başlarında girişimlerde bulunmuşlar; ancak Anadolu demiryollarının muhalefeti nedeniyle bu hat birleştirilememiştir.[30] İlerleyen süreçte bu hattın iltisak ettirilmemesi yüzünden İzmir'den Konya'ya gönderilen askerlerin naklinde izdiham yaşandığı ve bu hattın Mayıs 1898'de birleştirilebileceği ifade edilmiştir.[31] Ancak Konya – Afyon iltisak hattının birleştirilmesi ve tahıl nakliyatı ile birlikte diğer ticari eşyanın İzmir'e nakledilebilmesi için 1905 yılına kadar beklenilmesi gerekecekti. 1905 yılında iki şirket arasında yapılan bir anlaşma ile bu iltisak hattı hizmete girmiştir.[32] Demiryolları, tahıl ve ticari emtiaların taşınmasında önemli bir rol oynamakla beraber, geleneksel taşımacılığın-deve kervanları- etkisini Konya ve müllhakatında kıramamıştır. Konya'nın özellikle güney bölgeleri deve kervanları ile Mersin Limanı'na tahıl taşımaya devam etmiştir. Geleneksel taşımacılığın demiryollarına karşın devam etmesinde deve kervanları ile taşınan tahılın daha yüksek kâr payı bırakmasının yanında deve kervanlarıyla Mersin'e taşınan Konya ve Karaman buğdayının Suriyeli ve Lübnanlı tüccarlar tarafından Mersin'den satın alınıp ülkelerine yelkenli gemilerle taşınması da önemli bir rol oynamıştır. Bu durum bir bakıma Konya tahılının Doğu Akdeniz'de de ticari bir işlem gördüğünü kanıtlamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki deve kervanları 20. yüzyılın başında Konya'da halen taşımacılıkta etkin bir konumdaydı.[33]

3.3. Anadolu Demiryolları Konya'nın Sosyo – Kültürel Yapısında Değişiklik Meydana Getiriyor

Demiryollarının toplumsal anlamdaki etkilerinin gözlenebileceği alanlardan biri hem hatların yapımı hem de işletilmesinde kullanılan işgücüdür. Anadolu demiryolları hattı inşa edilirken özelilkle teknik bilgi ve belli vasıflar gerektiren işler- ateşçi, makinist, kâtip, kondüktör gibi – ya yabancı veya Osmanlı tebaası gayri Müslimler tarafından icra edilmiştir. Dönemin gözlemcileri de demiryollarında çalışan kalifiye eleman ve mühendislerin genelilkle Avrupalı ve Alman olduğunu belirtmişlerdir. Osmanlı tebaası Müslüman Türk ve diğer etnik gruplar ise demiryollarında genellikle vasıfsız olarak addedilen işlerde çalıştırılıyordu (Anatolia, 1920, 69 -70; Sarre 1998, 22). Demiryolları işçileri, inşaat çalışmalarına devam ederken belli mekânlarda toplanıyor ve sosyalleşmeleri o mahalde sürüyordu. Konya hattını inşa eden demiryolu işçileri de Konya istasyonu ve çevresinde kümelenmişlerdi. Bu demiryolu işçileri genellikle yabancıydı ki bunların başını da İtalyan işçiler çekiyordu. İşçilerin, günlük yaşayışları, tüketim alışkanlıkları yerel halktan farklıydı. Bu işçilerin ihtiyaç duyduğu tüketim malzemeleri -margarin, domuz yağı gibi– demiryoluyla İstanbul'dan Konya'ya getiriliyordu.[34] Demiryolları kendisiyle beraber insan ilişkilerini de dönüşüme uğratmıştır. Demiryolu öncesinde dar bir coğrafyada yaşayan bireyin mekânı demiryollarıyla genişlemiş ve bu genişleyen mekânlarda kendinden olmayanla karşılaşma ihtimalleri ortaya çıkmıştır. Bu karşılaşmalar her zaman olumlu yönde gelişmemiştir. Örneğin Kon-

30 BOA, Y.PRK. TNF, 5/73, 27/Ş/1315.

31 BOA, Y.PRK. TNF, 5/85, 29/Z/1315.

32 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Ocak 1906). Lettre De Koniah. s. 105 – 106'da iki şirketin Konya bölgesinden İzmir'e nakliyat yapılmasını destekleyen bir anlaşma yaptıklarını bildiriyor.

33 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Temmuz 1906). Lettre De Mersina. s. 287 – 293.

34 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Temmuz 1906). Lettre de Koniah. s.165 – 168.

ya'da 1895 yılı Noel'inde İtalyan işçiler yanlarında silah taşımak zorunda kalmışlardı. İşçiler ile yerel halk arasında zaman zaman sorunlar ortaya çıkmış olmalı ki işçiler silah taşıma yönünde bir savunma geliştirmiş olsunlar. Bu örnek de bize kültürel adaptasyon ve farklılıkların benimsenmesinin kolay olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Anadolu Demiryolu Şirketi'nin istihdam politikaları da toplumda var olan gerilimleri arttırmıştır (Quataert, 1987, 70; Quataert, 1985, 1634 – 1635;Yılmaz, 2016, 9). Demiryolları nüfus hareketliliği konusunda da önemli bir rol oynamış, nüfus hareketlilik kazandıkça kültürel dışa açılım yani insanların daha farklı mekân ve coğrafyaları merak etme isteği perçinlenmiştir. Konya'da nüfus hareketliliğinin kanıtı olarak inşa edilen oteller gösterilebilir. Demiryollarının öncesinde Konya'da modern anlamda oteller bulunmazken demiryollarının gelişinden 3 yıl sonra 1899 yılında Konya istasyonu ve çevresinde 6 tane otel bulunmaktaydı. Otellerin yanında 7 lokanta ve 35 eğlence mekânı – gazino, meyhane- bu dışa açılımın simgeleriydi.[35] Oteller, gelen yolcuların gece konakladıkları önemli birer mekân haline gelmiştir. Çünkü trenler gece saatlerinde hareket etmiyorlardı.[36] Konya'daki oteller arasında Grand de Bağdat, Selçuk Palas, Hotel Osmaniye ve Hotel Vatan bulunmaktaydı ki bu oteller gayri müslimler tarafından işletilip, onların zevkine göre döşeniyordu (Odabaşı, 1998, 38 – 42). Otel sayısı 20. yüzyıl başında da artarak devam etmiştir. Rumi 1322 tarihli Konya Vilayeti Sâlnamesi'nde otel ve kahvehane sayısı birarada toplam 44 olarak verilmiştir.[37] Konya'da Oteller yanında lokanta ve eğlence mekânlarının varlığı bize, Konyalıların demiryolu öncesine nazaran dışarıda daha çok zaman harcadığını, sosyalleşmek için belli mekânlarda toplanıldığını göstermektedir. Kısaca demiryolları kamusal alan anlayışına da farklı bir bakış getirmiştir. Bunda demiryolu istasyonları önemli bir rol oynamış ve zamanla istasyonlar çekim alanı haline gelmiştir. Konya istasyonunun inşa edilmesiyle beraber Konya'nın ticari mekânlarının ve pazarlarının şehrin batısına, istasyona doğru kaymaya başladıkları görülmektedir. Yani istasyon ile kent ve kentin ticari mekânları bütünleşmeye başlamıştır. Bu ticari yapıların şehrin batısına, istasyona doğru toplanmasın da Konya Belediyesinin 1906 yılında yaptırdığı hafif raylı sistem - atlı tramvay- önemli bir rol oynamıştır. Bu raylı sistem bu güzergâhtan geçince kente ayrı bir canlılık gelmişti. Atlı tramvay 20. yüzyılın başında Konya'nın önemli bir simgesi haline gelmiştir. Atlı tramvayın geçtiği Mimar Muzaffer Caddesi ile İstasyon Caddesi'nin yol boylarına da modern evler ve yeni dükkânlar inşa edilmeye başlanmış, demiryolları kendisiyle beraber Konya'da o zamana kadar görülmeyen yeni bir mimari tarzın da ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Atalay, 2010, 13). Konya istasyon binası da demiryolları ile birlikte Konya'ya kazandırılmış değerli bir mimari eserdir. İnşa edildiği tarihten günümüze kentin önemli bir mimari eseri haline gelmiştir. İstasyon binası, lojman binaları ve istasyon çevresinde kümelenen oteller Alman mimari özellikleri taşımaktaydı. Konya istasyonu, Anadolu demiryolu hattının bittiği aynı zamanda Bağdat hattının başlangıcı olduğu için şirket tarafından Konya'ya 1. sınıf bir istasyon yapılması taahhüt edilmişti. Toplam 360 m² kullanım alanı olan iki katlı bir merkez binanın her iki tarafında bitişik iki bina inşa edilmişti. Konya istasyonu çevresinde, 190 m²'lik alanda peron, 400 – 500 m²'lik alanda mal deposu, 30 m²'lik alanda tuvalet, güvenlik gö-

35 Konya Vilayeti Salnamesi Hicri 1317, 28. def'a, s. 61.

36 Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople (6 Temmuz 1901). Sayı: 861'de trenin Eskişehir – Konya hattındaki geliş ve gidiş saatleri dakika dakika verilmiştir.

37 Konya Vilayeti Salnamesi Rumi 1322, 29. def'a, s. 67'de otel ve kahvehane sayısı birarada 44 olarak verilmiş, otel ve kahvehane ayrımına gidilmemiştir. Bundan dolayı otel sayısı tam olarak tespit edilememiştir.

revlileri için tek katlı bir bina, 75 m²'lik bir alanda postane ve ışık odası, 300 – 400 m²'lik bir alanda yükleme rampası da istasyonla birlikte istasyon çevresine kazandırılan yapılardı. Konya istasyonunun merkez binasına bağlı sağ taraftaki binada kadınlar için ayrı bir bekleme salonu ile birinci ve ikinci sınıf yolcular için bekleme salonu da bulunmaktaydı (Çolak, 2014, 233 – 234). İstasyon Caddesinin solunda bulunan ve Konya ticari hayatına uzun yıllar hizmet etmiş Tantavi Ambarı da demiryollarının başta İstanbul olmak üzere diğer kentlere ulaştırılacak eşya ve tahılları depolamak için kullandığı bir mekândı (Odabaşı, 1998, 38 – 39). Demiryolları ile birlikte süreli yayınlara –gazete, dergi- ulaşım ve bu süreli yayınların Konya kent merkezinde yaygınlaşması da söz konusu olmuştu. Demiryolları öncesinde kentte Konya Vilayet Gazetesi yayınlanıyordu ancak bu gazetenin tirajı sınırlıydı ki demiryolu öncesi kentte 2.000 kişiye bir gazete düşmekteydi. Demiryollarının gelişi ile birlikte, İngilizce, Rusça ve özellikle de Fransızca gazete ve dergilerin, Konya'da okunmaya başlandığı ve yaygınlaştığı görülmektedir. Bu gazeteler arasında, Le Matin, I'illustration, Le Temps, Le Journal, La Lecture Pour Tous, Le Rire, Les Anneles Politiques Et Litteraires, Le Journal De St. Petersburg, Le Novoye' Vremia, Le Tageblatt, Le Times gibi süreli yayınlar yer bulunmaktaydı.[38] Anadolu demiryolları Alman sermayesi ve teknik bilgisi ile inşa edildiği için Almanlar Eskişehir ve Konya gibi mahallerde belli yerlerde toplanmışlar hatta Almanlar Eskişehir'de öğretim dilinin Almanca olduğu ve şirket memurları çocuklarının çoğunlukta olduğu bir okul dâhi açmışlardı (Quataert, 1987, 72). Almanlar, Konya'da özellikle Türbe Çarşısı ve çevresindeki dükkân ve kahvehaneleri kiralamışlar ve o mahalde toplanmışlardı. Bu da Almanların Konya kent merkezinde belli yerlerde toplumsallaştığını göstermektedir (Çolak, 2014, 235). Demiryolları toplumsal dönüşüm ve değişimi gerçekleştirirken, Konya halkının ve çiftçilerinin de alım gücünü yükseltmiştir. Tarımsal üretimin ve demiryolları sayesinde artan ihracatın bir sonucu olarak gelişen parasallaşma Konya halkının daha fazla Avrupa yapımı giyim ve yiyeceğe harcama yapabildiğini ve yeni tüketim alışkanlıkları edindiklerini yansıtması açısından önemlidir. Tarımsal meta ihracı parasallaşmayı geliştirdikçe Konya halkının tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve Konya'da zamanla sınıfsal farklılıkların çıkmış olması muhtemeldir.[39] Artan parasallaşma olgusu kendisini en iyi çarşı ve pazarlarda gösterir. Yukarıdaki görüşümüzü daha sonraki yıllarda Konya'yı ziyaret etmiş ve Konya çarşı -pazarlarında Amerika ve Avrupa üretimi gıdanın bulunduğunu ve bu gıdaların Konya halkı tarafından tüketildiğini dile getiren batılı seyyahlar tarafından da desteklenmektedir (Horvath, 1997, 16 – 17).[40]

SONUÇ

Giriş bölümünde yazdığımız üzere pek az buluş insanlığın kaderini demiryolları kadar etkilemiş olabilir. Demiryolları 19. yüzyılın modernite anlayışı ile uyumlu bir araç olarak gelişti. Endüstrileşen ve tekelci kapitalizm safhasına geçen Batı, sermaye ihracıyla Balkanlarda ve Anadolu'da demiryolları hatları inşa etti. Araştırmamızın konusu teşkil eden

38 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Temmuz 1905). Lettre de Koniah. s. 308 – 312.

39 Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople (31 Temmuz 1904). Lettre de Koniah. s. 167 – 168'de 1904 yılında toplam 30 milyon kile hasat elde edildiği bu hasadın üçte biri olan 10 milyon kilenin (300.000 ton ya da 20.000 vagon) ihracata yönelik olduğu ifade edilmektedir. Buradan yola çıkarak bu miktarda bir tarımsal üretim sağlanmışsa bunun belli bir ekonomik getirisinin olması muhtemeldir. Artan parasallaşma da tüketimi hem biçimsel hem de niceliksel olarak değiştirip, arttıracaktır.

40 Horvath, ilgili sayfalarda Konya'nın kalabalık çarşısında istenilen her türlü konserveyi bulabilmenin mümkün olduğunu, farklı Amerikan kompostoları ve çeşitli Alman ürünlerinin rahatlıkla bulunabileceğini ifade etmektedir.

Anadolu demiryolları da Almanya'nın kısa sürede gelişen ve kendi kabuğunu sığmayan tekellerin sermaye ihracı sonucu ve Deıtsche Bank'ın önderliğinde Anadolu coğrafyasında inşa edildi. Araştırmamızın ilgili bölümlerinde de gösterildiği üzere Almanya'nın hem demografik hem de endüstriyel gelişimi Almanya'yı Avrupa ana karası dışında demiryolları, limanlar, telgraf hatları gibi alt yapısal yatırımlar yapmaya yöneltti. Eskişehir – Konya demiryolu hattı da böyle bir düşüncenin eseridir. Anadolu demiryolunun bir parçasını teşkil eden bu önemli hat, Konya gibi geniş ekilebilir toprakların bulunduğu ve tahıl üretimi için dikkate değer bir coğrafyada inşa edilmişti. Almanya'nın öncelikli olarak bu hattan beklentisi Konya ve İç Anadolu tahılının ve diğer tarımsal ürünlerin Haydarpaşa aracılığıyla ana ülkeye taşınması ve ülkenin artan nüfusunun beslenmesiydi. Emperyal bir düşüncenin sonucu olarak gelişen bu demiryolu hattı Konya ve mülhakatında önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep oldu. Tarımsal meta ihracı 1896 – 1906 yılları arasında iki kat artmış, artan meta ihracıyla beraber şirketin de teşvikleriyle Konyalı çiftçiler daha çok para ekonomisiyle tanışmışlar ve görece stabil olan ticari hayata bir canlılık gelmiştir. Anadolu demiryolları, kendisiyle beraber yeni bir mimari yapı ve kent kültürünü de geliştirmiştir. Konya kent merkezinde inşa edilen istasyon, Anadolu Demiryolu'nun son istasyonu olduğundan mimarisine önem atfedilmiş ve istasyon binası inşa edildiği dönemde yeni yapılaşmanın bir simgesi haline gelmiştir. İstasyon çevresinde kısa sürede inşa edilen oteller ve eğlence mekânları demiryollarının kent dokusunda meydana getirdiği kültürel dışa açılımın en önemli örnekleridir. İstasyonun kentin batısına doğru inşa edilmesi zamanla ticari mekân ve pazarların da kentin batısına doğru kaymasına sebep olmuş ayrıca aynı dönemde Konya Belediyesi'nce işletilip yolcu taşımacılığında kullanılan ve Mevlana Müzesi'nden başlayıp istasyonda son bulan atlı tramvayla birlikte istasyon ve Konya bütünleşmiştir. Bu bütünleşmeye daha sonraları İstasyon Caddesi etrafında inşa edilen mimari tarzı geleneksel Konya evlerinden farklı modern evler eşlik etmiştir. Demiryolları Konya'yı mekânsal anlamda bütünleştirirken aynı zamanda kültürel açıdan da etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu dönemde demiryollarıyla beraber Türkçe dışında süreli yayınlara ulaşma hızlanmış ve bu hızlanmayla beraber bu tür yayınların takibi ve okunması Konya kent merkezinde artış göstermiştir. Konya ayrıca aynı zaman diliminde demiryolunun inşasıyla birlikte farklı kültür, dil ve dinlerden insanların karşılaştığı bir kent haline gelmiş, bu tür karşılaşmalar zaman zaman gerginlikler doğurmuştur. Bu tür gerginliklerin görece daha homojen bir yapıya –etnik, dini -sahip olan kent halkının yabancı bir kültürle karşılaşmasının bir sonucu olarak geliştiği söylenebilir. Kısaca, demiryollarının 1896'da Konya'da başlayan serüveni hem ekonomik, hem de sosyo – kültürel anlamda Konya'yı etkilemiş, o dönem Anadolu demiryolları ile transit bir merkez haline gelen Konya bu özelliğini günümüzde inşa edilen yüksek hızlı trenler ile farklı bir boyuta taşımış ve belki de kent bu yeni tip demiryoluyla hiç olmadığı kadar hızlı bir değişime kapılarını aralayacak ve gelecekte demiryollarının ana merkezi olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1. T.C Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

BEO, 2398/179831, 17/C/1322; 3149/236127, 11/Ş/1325; 1853/138927, 16/S/1320; 2626/196905, 17/CA/1323; 3148/236085, 10/Ş/1325; 3955/296563, 7/ZA/1329.

Y. A. RES, 62/53, 29/C/1310.

DH. MKT, 2519/103, 21/R/1319.

Y.PRK. EŞA, 16/82, 06/B/1310.

Y.PRK. TNF, 7/19, 10/L/1319; 4/28, 29/Z/1312; 5/73, 27/Ş/1315; 5/85, 29/Z/1315.

Y. PRK. UM, 48/74, 3/B/1317; 49/30, 21/Ş/1317.

2. Süreli Yayınlar: Sâlname, Gazete ve Dergiler

2.1. Sâlnameler:

A. Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye 1325, Dersaadet: Matbaa-i Ahmed İhsan

B. Konya Vilayeti Salnamesi Hicri 1317, 28. def'a, Konya: Vilayet Matbaası

C. Konya Vilayeti Salnamesi Rumi 1322, 29. def'a.

2.2. Gazeteler:

A. Le Journal De La Chambre De Commerce De Constantinople: 6 Temmuz 1901, Sayı: 861; 5 Ekim 1901, Sayı: 874; 2 Kasım 1901, Sayı: 878; 7 Aralık 1901, Sayı: 883.

2. 3. Dergiler:

A. Revue Commerciale Du Levant Bulletin Mensuel De La Chambre De Commerce Française De Constantinople; 31 Ocak 1903 Lettre De Koniah; 31 Temmuz 1904 Lettre De Koniah; 31 Temmuz 1905 Lettre De Koniah; 31 Ocak 1906 Lettre De Koniah; 31 Temmuz 1906 Lettre De Koniah; 31 Temmuz 1906, Lettre De Mersina; 31 Ocak 1907 Lettre De Koniah.

3. Yayımlanmış Eserler

ALBAYRAK, Mustafa, 1995, "Osmanlı –Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolu'nun Yapımı", *OTAM,* Sayı: 6, s. 1 – 38.

ANATOLIA, 1920, Editör: G.W. Prothero, Published by H.M. Stationery Office, London.

ATALAY, Ahmet, 2010, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Milli Bankacılık Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

BAYKAL, Bekir. S, 1935, *Das Bagdad – Bahn – Problem 1890 – 1903,* Druck Von Rudolf Goldschagg, Freiburg.

BİREN, MEHMET. T, 1993, "*Bir Devlet Adamının" Mehmet Tevfik Bey'in (Biren) II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları,* 1. Cilt, Yay. Haz: F.R. Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul.

ÇOLAK, Fatih, 2014, *Almanların Konya ve Çevresindeki Faaliyetleri (19. yüzyıl Sonu* - 20. *yüzyıl Başı)*, Çizgi Kitabevi, Konya.

EARLE, Edward. M, 1924, *Turkey, The Great Powers and The Bagdad Railway,* The Macmillan Company, New York.

EFE, Ayla, 2005, "Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı", *OTAM*, Sayı: 18, s. 95 – 117.

GAVRİYEL, Arhangelos, Hicri 1327, *Anadolu Osmanlı Demiryolu ve Bağdat Demiryolu Şirket-i Osmaniyesi İdaresinin İçyüzü*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet.

HELLFERİCH, Karl, Hicri 1330, *Alman Feyz-i Millisi 1888 – 1913(La Prosperite Nationale de I'Allamagne 1888 – 1913)*, Çev: Nesim Russo, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul.

HORVATH, Bela, 1997, *Anadolu 1913*, Çev: T. Demirkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ISSAWİ, Charles, 1980, *The Economic History of Turkey 1800 – 1914,* The University Press of Chicago, Chicago.

KARKAR, Yakub. N, 1972, *Railway Deve-*

lopment in the Ottoman Empire 1856 – 1914, Vontage Press, New York.

KAYNAK, Muhteşem, 1984, "Osmanlı Demiryollarına Bir Bakış", *Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 5, s. 66 – 84.

LOWE, John, 1994, *The Great Powers, Imperialism and the German Problem 1865 – 1925*, Routledge, New York.

ODABAŞI, Ahmet. S, 1998, *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya.

ORTAYLI, İlber, 2006, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. AlkımYayınevi, İstanbul.

ÖNSOY, Rifat, 1982, *Türk – Alman İktisadi Münasebetleri (1871 – 1914)*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

ÖZYÜKSEL, Murat, 1988, *Osmanlı – Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Arba Yayınları, İstanbul.

ÖZYÜKSEL**,** Murat, 2000, *Hicaz Demiryolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ÖZYÜKSEL, Murat, 2013, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfuz Mücadelesi: Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

PAKALIN, Mehmet. Z, 1993, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

QUATAERT, Donald, 1985, "19. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 6. Cilt*, İstanbul, 1985, s. 1630 – 1635.

QUATAERT, Donald, 1987, *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş (1881 – 1908)*, Çev: S. Tekay, Yurt Yayınları, Ankara.

QUATAERT, Donald, 2008, *Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım 1876 – 1908*, Çev: Nilay Özok Gündoğan, Azat Zana Gündoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

RATHMANN, Lothar, 1982, *Berlin – Bağdat Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, Çev: Ragıp Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul.

SARRE, Friedrich, 1998, *Küçük Asya Seyahati 1895 Yazı*, Çev: D. Çolakoğlu, Pera Yayıncılık, İstanbul.

STAVRIANOS, Leften. S, 1988, *The World Since 1500 A Global History*, Prentice Hall, New Jersey.

YILMAZ, Emrah, 2015, *II. Abdülhamit Döneminde Konya ve Kentin Yapısal Değişimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

YILMAZ, Emrah, 2016, " Railways and Urban Transformation: The Case of Konya", *Athens Journal of History*, Vol: 2 Issue: 4, s. 263 – 277.

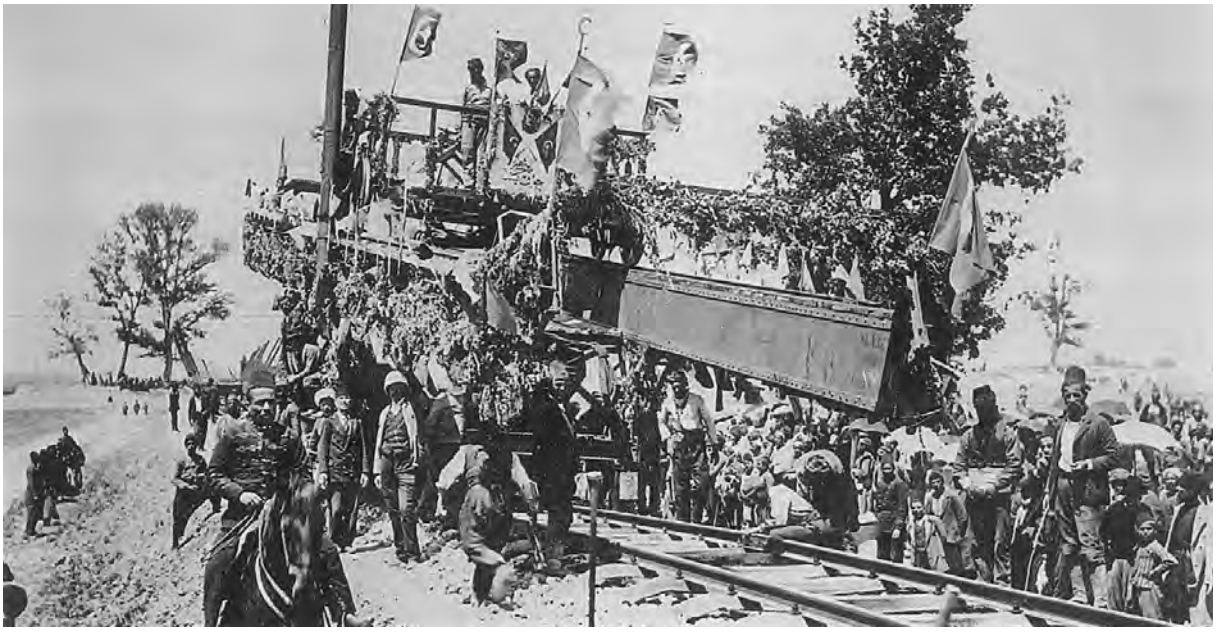
Yurt Ansiklopedisi, 1983, " Konya", 7. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.

EK 1. Eskişehir – Konya demiryolu hattı yapım Çalışmaları

Kaynak: Özyüksel, 2013, 89.

EK 2. Eskişehir – Konya demiryolu hattı yapımından bir kare

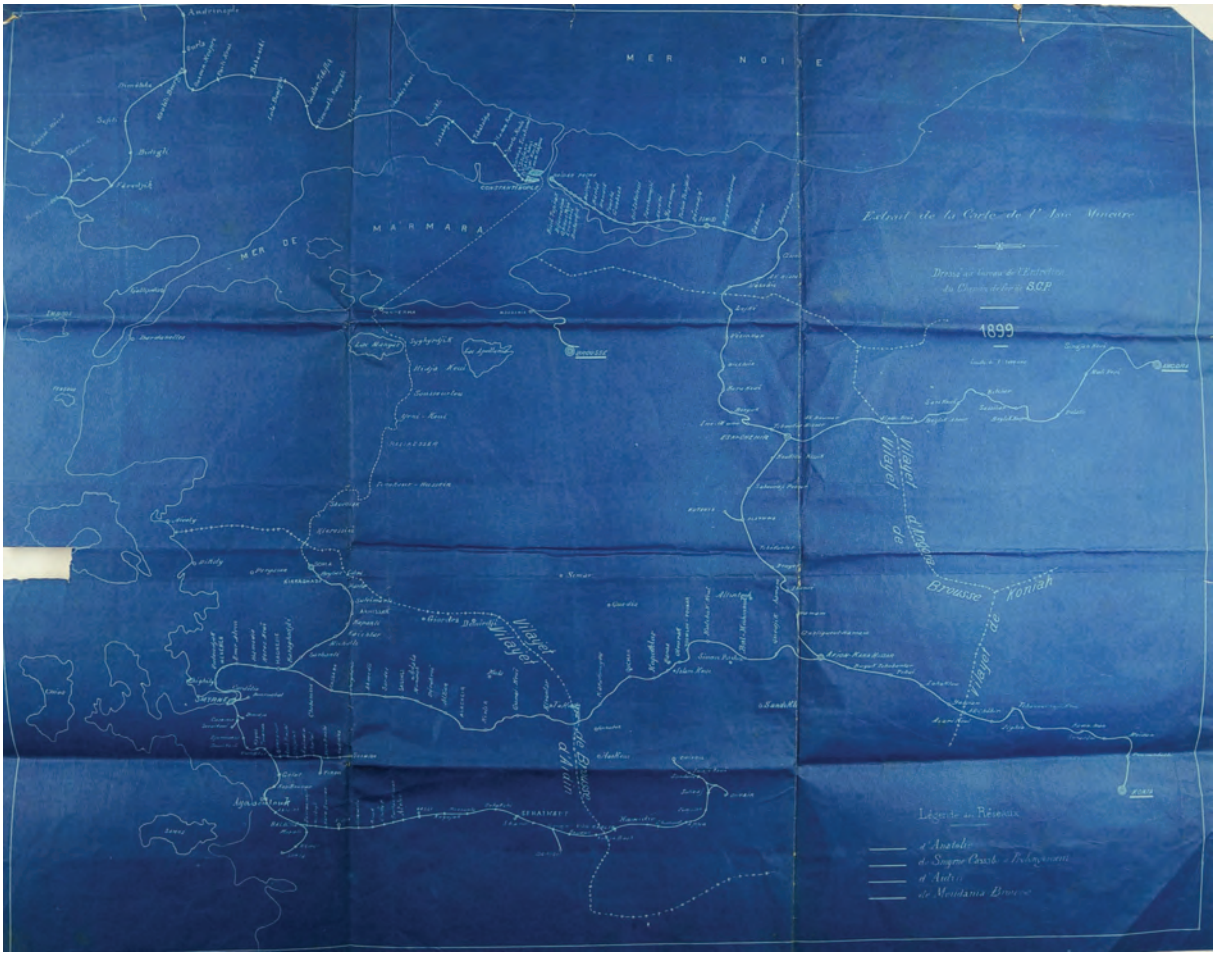
Özyüksel, 2013, 89.

EK 3. 1896'da Açılan Konya İstasyonu.

Kaynak: Özyüksel, 2013, 90.

EK 4. Anadolu Demiryolu Hattı'nın Anadolu'daki Şubeleri ile İzmir – Kasaba ve İzmir – Aydın Hatları Şubelerini Gösterir Harita

Kaynak: Y.PRK. TNF. 6/72, 29/Z/ 1317 (Hicri), 30 Nisan 1900.

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ KONYA EKONOMİSİ

Ahmet ATALAY*

ÖZET

Her ne kadar bugün, II Abdülhamit dönemi her yönüyle tartışılmaya devam ediliyorsa da, ülkede ekonomik manada ciddi çalışmalar meydana gelmiştir. Bu çalışmalara bakıldığı zaman Konya adına olumlu adımlar atıldığı görülmektedir.

Konya'da tarımdan, sanayiye, üretimden tüketime ciddi gelişmeler meydana gelmiş ve şehir olarak bu konuda, Orta Anadolu'da bulunmanın avantajını yaşamıştır. Bu kazanımlar da halkın fedakârlığının yanı sıra Konya'ya tayin edilen valilerin ve Konyalı söz sahiplerinin göz ardı edilemeyen emek ve çalışmaları bulunmaktadır.

Araştırmada II Abdülhamit dönemi Konya ekonomisi ele alınmış ve ekonomik anlamda şehrin ve yaşayanlarının, yöneticileriyle birlikte, hem kendi adlarına hem ülke menfaatine yaptıkları çalışmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamit, Ekonomi, Konya, Tarım, Sanayi, Ulaşım.

*Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Cumhuriyet Tarihi Öğretim Üyesi

KONYA ECONOMY DURING THE REIGN OF ABDÜLHAMİT II

ABSTRACT

Although the reign of Abdülhamit II is still discussed widely, very important economic activities took place during this period. By looking into these activities, it can be seen that very positive steps were taken for Konya during this period.

Significant improvements took place in Konya from agriculture to industry and from production to consumption and the city took advantage of being in the middle of Anatolia. These achievements were a result of the undeniable efforts and activities of the governors and important people of Konya province as well as the sacrifices made by the local people.

The study focuses on the economy of Konya during the reign of Abdülhamit II and it aims to explain the economic activities of the inhabitants of the city, together with their governors, both for their self-interests and for the benefit of the country.

Key Words: Abdülhamit II, Economy, Konya, Agriculture, Industry, Transportation.

GİRİŞ

XIX. Asrın ortalarında, Osmanlı Devleti'nin Avrupa, Afrika, Asya'daki arazilerinde yer altı, yerüstü kaynaklarının bolluğuna ve çeşitliliğine, coğrafi konumunun tanıdığı avantajları da eklemek gerekmektedir.

Verimlilik bakımından zengin olan bu topraklarda, her türlü ürün yetişmektedir. Bu özelliğinden ve vatandaşlarının kahir ekseriyetinin tarımla uğraşması sebebiyle adı geçen yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı, ziraat memleketi olma özelliğini korumaktadır[1].

Her ne kadar ziraat memleketi ise de büyük devletin geniş topraklarının sınırlı bir bölümünde tarım yapılabilmekteydi. Bunun nedeni, alt yapı eksikliklerinin yanında, tarım sektöründeki iş gücü açığı, küçük üretici kesimin sosyal yapı içinde etken unsur olması ve "*geçimlik ekonomi*" tarzının hâkim olmasıydı. Küçük üreticilerin çok olduğu bu sistemde, üretim daha çok, hane içi tüketime yönelik olarak düzenlenmekte, bu da zirai üretim kapasitesini düşürmekteydi. Ayrıca taşıma ücretleri ile karayolu, demiryolu ve denizyolu imkânlarının sınırlılığı da üreticiyi "*geçimlik üretmeye*" iten bir rol oynamaktaydı[2].

XIX. Yüzyılın ortalarında Osmanlı çiftçilerinin halleri bu ise de ticari arenada, Konyalı tarımcıların ürettiği tahıllarının önemli yeri vardır. Bu önem, Konya mahsulünün şehirlerarası ve uluslararası pazarlarda cins, kalite ve bölgeye has özellikleri sebebiyle tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak ulaşım problemi nedeniyle, üretim fazlası ürünlerin çok azı şehir dışına satılabilmekte, elde kalanlarsa heba olup gitmekteydi. Bu yüzden Konyalı çiftçiler, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar arazi ekmekteydiler[3].

Ekilen bu arazilerde tarım ürünleri olarak buğday, arpa, yulaf, çavdar, fink, fasulye, nohut, fasıl (hayvan yiyeceği), mercimek, burçak, çörekotu, karabakla, kırmızıbiber, afyon, haşhaş tohumu, keten, kendir tohumudur. Meyvelerden divlek (bir kavun çeşidi), karpuz, kayısı, kişniş ve kuru üzüm yetiştirilmektedir[4].

Aynı dönem içinde, haffâfiye (ayakkabıcılık), saraciye (saraçlık), debbağiye (dericilik) Konya sanayi sektörünün önde gelen iş kollarıdır. Devlete ait bir Güherçile Fabrikasıyla, güherçile (barut)

1 M. A. Ubucını, *Türkiye 1850* "Maliye-Ordu-Millet", Çev. Cemal Karaağaçlı, (tarihsiz), s. 323.

2 Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul 1998, s. 57; Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, İstanbul 1998, s. 42.

3 *Babalık*, 3 Haziran 1948, S. 6967, s. 3.

4 *Konya Vilayet Salnamesi* (KVS), H.1285, s. 101; KVS, H. 1286, s. 86; KVS, H. 1288, s. 91; KVS, H. 1290, s. 92; KVS, H. 1291, s. 91; KVS, H. 1292, s. 91.

ocakları anılmaya değerdir. Pastırma imalathaneleri açılmış, beziryağı, susamyağı ve haşhaşyağı üretimi yapılmaktadır. Sınai ürünü olarak alacalar, seccadeler, halılar, kilimler, keçeler, keten bezleri, harir (ipek), gümüş, sırmalı hayvan takımları, gem, kahve değirmeni, tüfek, tabanca, mikras (kesici alet, makas), kalemtıraş, bal mumu, kök boya, cehri boya, afyon üretilmektedir. Bal, yapağı, beyaz ve sarı tiftik, keçi kılı da hem üretilip hem de değerlendirilmektedir. Bunlardan keçe, halı, kilim, afyon, kök boya, cehri boya, işlenmiş deri ve güherçile Mersin, Antalya, İzmir ve İstanbul üzerinden ihraç edilmekte, diğerleri ise yöre de tüketilmektedir. Yapağı, tiftik ve keçi kılı ise tüccarlar eliyle Osmanlı'nın her mahalline gönderilmektedir[5].

O dönemde Konya tarım ürünlerinin ve sanayi mamullerinin hepsini, çarşıda bulmak mümkündür. Alaeddin Tepesi civarında olan Konya Çarşısı'nın XIX. asrın ortalarında, şehrin batı yönünde gelişimini tamamlayan kısmına Sûk-ı Atîk (Eski Çarşı), Alaeddin Tepesi'nden Mevlâna Türbesi'ne, doğuya doğru yayılmış olanına da Sûk-ı Cedîd (Yeni Çarşı) denmektedir. Sûk-ı Cedîd de Kayalı Park civarında üstü kurşunla kaplı, dokuz kubbeli, üç girişli ve giriş kapıları demir, kârgir bedesten (Uzun Bedesten), uzun yıllar Konya Ticaretinin üssü konumundadır[6]. Bedestende bez dokuyanlar çoğunluğu oluşturduklarından bu çarşı Bezzazistan veya Bezciler Çarşısı olarak da bilinirdi. Bezzazistan'ın bugünkü mevcut kitabesine göre, çarşıda büyük bir cami de vardı ve adına Bezzazistan Mescidi denmekteydi[7].

Aynı dönemde Konya'da, bedestenle birlikte 900 dükkân, Sipahi Pazarı, Tahtakale, Saraçhane ve şehre gelen tüccarların konaklayabileceği 20'ye yakın han vardı[8].

Kısa bir süre sonra Yeni Çarşı (Sûk-ı Cedid) şehrin güneyindeki Larende Caddesi'ne doğru yayıldı. Buraya inşa edilen 192 dükkânın tamamı ahşaptandı. 1868'de çıkan yangınla hepsi yanarak kül oldu. Zamanın Konya Valisi Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa[9], burası için birbirine paralel ikişer katlı 55 dükkân, iki adet bedesten (Büyük ve Küçük Bedesten), bir Sanayi hane, bir Kıraathane planı çizdirdi. Belediyenin öncülüğünde devrin en modern kanalizasyon şebekesini de yaptırıp, iki yılda dükkânların inşaatını bitirdi ve sahiplerine dağıttı. Yangına karşı önlem olsun diye dükkânların üst kısımlarını çinkoyla kaplattırdı. Aynı meslekten olanları bir sokakta birleştirip "iç"leri oluşturdu. Attarlar içi, çıkrıkçılar içi, demirciler içi, dericiler içi, fırıncılar içi, kaşıkçılar çarşısı, kavafiyeciler içi, kebapçılar içi, keçeciler içi, kunduracılar içi, marangozlar içi, tenekeciler sokağı, tuzcular-yağcılar-yorgancılar içi, mutaflar (Kılcılar), mumcular, mezar taşçıları içi… gibi[10].

Hane sayısı 7480 olan 1872 yılının Konya'sında sanayi sektörüne 7 bezirhane, 2 buzhane, 6 eczane katılmış olup, debbağhane ve yağhanelerin sayısı 10'lardan 20'ye, ekmek fırınlarının sayısı ise 31'e yükselmiştir.

Aynı yıl inşaat halinde 1520 dükkân ve 118 mağaza vardır. 1875-1876 yıllarında ise, Konya tarımında ve Konya sanayisinde gelişmişliğe doğru atılan adımların hız kazandığı yıllar oldu.

5 KVS, H.1285, s. 101; KVS, H. 1288, s. 91; KVS, H. 1290, s. 91-92.

6 Ahmet Sefa Odabaşı, "Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Hazırlayan: Salih Sedat Ersöz, Konya 2003, s. 183.

7 Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Konya 1971, s. 417.

8 Önder, *Mevlana Şehri*, s. 417.

9 Harp okulu mezunudur. Ordunun çeşitli kademelerinde çalışarak vezirlik payesi almıştır. 1868'de Konya Valiliği'ne atanarak dört yıl bu görevde kalmıştır. Zamanında Konya'da ilk matbaa açılmış, Vilayet adına bir gazete çıkarılmıştır. Alaeddin Tepesi'ne bir saat kulesi yaptırıp saat taktıran Ahmet Tevfik Paşa, Konya'da ilk rüştiye okulunu da açmıştır (Hanefi Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, Konya 1994, s. 122).

10 Önder, *Mevlana Şehri*, s. 43; Odabaşı, "Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", s. 184; Ali Özgökmen, *Konya* Şer'iye *Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri*, Konya 1996, s. 22; Caner Arabacı, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya 1999, s. 53-54.

1- I. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE KONYA'DAKİ GENEL DURUM

23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi ilan edildiğinde, ülke genelinde olduğu gibi, ahalinin en mühim ve işe yarayan kısmı silah altında tutulmaya mecbur olunduğundan, ziraat ve ticaret büyük sekteye uğramıştır[11].

Sultan II. Abdülhamit, meclisin açış konuşmasında ülke genelinde ziraat ve ticarete önem verileceğini belirtmiştir. Konya'da uygulanan ve Konya ticaret hayatını etkileyecek devlet yatırımları, üretilen ürünlerin değerlendirilmesi anlamına gelse de bu aynı zamanda Konyalıların hatırı sayılır hizmetlerinin karşılığıdır. Konya, Kaimeyi[12] kullanımdan kaldırıp Halis Sikke'ye[13] geçmek için uğraşan Padişah'ın yanında yer aldı. Konya'daki eşraf ve tüccar, Valilik Makamında şehrin ileri gelenleriyle birlikte bir komisyon kurdu. Komisyon, devlete erkek nüfus başına 1'er 100'lük Kaime verme ve Kaimenin kentte kullanılmasının yasaklanması kararını aldı. Hükümet, Konya ahalisinin bu örnek davranışını ülke geneline duyurdu ve diğer şehirlerden benzer kararlar almalarını istedi[14].

Osmanlı'da altın para kullanımında ilk şehir olmanın sevincini Konyalılar ile birlikte yaşayan yeni atanmış Konya Valisi Mehmet Akif Paşa[15], bu öncülüğün karşılığını Şura-yı Devlet Reisliği'ne atanarak gördü. Yerine 1881'de Müşir Mehmet Sait Paşa[16] vali tayin edildi. Valinin Konya'da yaptığı ilk iş, bugün de kullanılan Konya Hükümet Binası'nın inşası oldu. Bunu 1880'de yanan baruthanenin (Güherçile Fabrikası)[17], Hükümetin emriyle 1883'te tadilâtını yeniden yaptırması izledi.

Onun zamanında Konya Çarşısı'nda gömleklik ve çamaşırlık bezler, halı, kilim, seccade, heybe, keçe, yünden örülmüş başörtüler, keten, peşkir, yün ve tiftikten imal edilen fanilalar, kuşaklar, abalar, çoraplar ve Mevlevi Sikkeleri üretilerek satılmıştır. Kuyumculuk, demircilik, ayakkabıcılık, arabacı-

11 Suna Kili-Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri* "Sened-i İttifak'tan Günümüze", Ankara 1985, s. 46.

12 Osmanlı Devleti'nde ilk kaime, Sultan Abdülmecit zamanında çıkarıldı. Karşılıksız basılan Kaimeler, İstanbul ve taşrada para gibi kullanılacaktı. Daha sonra 1861'de Sultan Abdülaziz 2.500.000 keselik faizsiz kaime çıkardı. 1862'de bu kaimelerin tamamı piyasadan çekildi. 1876-1877 döneminde Sultan II. Abdülhamit 100, 50, 20, 10 ve 5 kuruşluk kıymetinde faizsiz kaimeler bastırdı. Para darlığının giderilememesi üzerine buna 1 kuruşluk kaimeler de eklendi. Bu devir kaimeleri kısa zamanda kıymetten düştü ve piyasalar zora girdi. Hele altın ile arasındaki fiyat farkı çok fazlaydı. Sultan Mehmet Reşat devrinde, I. Dünya Savaşı'nın başlaması masrafları artırmış, piyasada para darlığı baş göstermişti. Hükümet mecburen kağıt paralar çıkarmak zorunda kaldı. Bu birkaç defa yapıldı. Harp boyunca çıkarılan Kaimelerin toplam tutarı 160.000.000 lirayı buldu. Osmanlı Hükümeti bunun sadece 2.000.000 lirasını ödeyip tedavülden kaldırmış, geriye 158.000.000 liralığı karşılıksız olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne kalmıştır (Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğunda Kağıt Para "Kaime"*, Ankara 1970, s.1, 8, 15, 27, 29, 32-33).

13 Sikke-i Halise: Halis altın veya gümüş akçe.

14 Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kağıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İstanbul 1996, s. 135; Ali Akyıldız, Para Pul Oldu. Osmanlı'da Kâğıt Para, *Maliye ve Toplum*, İstanbul 2003, s. 273.

15 Arnavutluk Hanedanı'ndan Ragıp Paşa'nın torunudur. Sadaret Kalemine girerek kendisini yetiştirmiş. Vezirlik payesine ulaşmıştır. Çeşitli eyaletlerde valilik ve Adliye Nazırlığı yapmış, 1879'da Konya Valiliği'ne tayin edilmiştir. Valiliği sırasında bazı imar işleriyle uğraşmış ve Meram Çayı istinat duvarı ile Aşkan'dan başlayıp Kasım Kalfa (Kalfalar)'da biten adi kaldırımları yaptırmıştır. Konya'da bazı okullar da yaptıran Mehmet Akif Paşa, Şura-yı Devlet Reisi olunca Konya'dan ayrılmıştır. Kalkandelenli Akif Paşa olarak da bilinen Mehmet Akif Paşa'nın kabri Fatih Türbesi avlusundadır (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 119).

16 İstanbul'da doğan Müşir Mehmet Sait Paşa, Mühendishane'de tahsil gördü. Mezuniyetinden sonra, Kolağası rütbesiyle İngiltere'nin Edinburg Üniversitesi'nde yüksek tahsil yaptı. Yurda dönünce vezirlik rütbesiyle çeşitli eyalet ve vilayetlerde vali olarak görev yaptı. 1881'de Halep Valisi iken Konya Valiliği'ne atandı. Konya Hükümet Binası'nı inşa ettiren Mehmet Sait Paşa'ya güzel İngilizce konuştuğundan dolayı Konya halkı, İngiliz Sait Paşa adını taktı. Konya Valiliği sırasında 1303-1306 tarihlerindeki kuraklık meydana geldi. Halkın yiyecek ihtiyacını karşılama noktasında üstün gayretleri oldu. Bu yüzden Konyalıların takdirini kazandı (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 118).

17 Konya ve çevresinde barut imalâtı çok eskidir. 1704'te Bozkır, Karaman, Ilgın ilçeleri ile köylerinde güherçile kâlhâneleri bulunmaktadır ve İstanbul'a buralardan barut gönderilmektedir. 1834'te Konya Güherçile Fabrikası yapıldı. Zamanla genişletilerek büyütüldü. 1880'de ise, feci şekilde yandı. 1883'te Padişah II. Abdülhamit'in emriyle yeniden yapıldı. 1918'de bir de siyah barut ünitesi eklenip askeriyeye bağlandı. Cumhuriyet'in ilanından sonra kapatılan fabrika, bugünkü Kızılay Hastanesi'nin bulunduğu yol üzerindeydi (Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s. 420).

lık o günün geçerli meslekleri olmuştur. Güherçile Fabrikası'ndan başka bir adet kiremit fabrikası da faaliyete geçmiş, bezir, haşhaş, susam yağlarının üretildiği imalâthanelerin sayıları artırılmıştır[18].

Vali Mehmet Sait Paşa döneminde, her şey yolunda gitmekteyken birden bire olumsuz gelişmeler de olmuş ve Konya'da kıtlık meydana gelmiştir. Kuraklık sonucu meydana gelen kıtlık, aralıksız üç yıl devam etmiş, halk tarlasına ekeceği tohumluklarını bile yiyecek olarak tüketmiştir. Sonuçta Konya Ovası'nın tarlaları ekinsiz, ahalisi de aç kalmıştır. Buna karşılık valilik bürokratları, hükümet yetkilileriyle problemin üstesinden gelebilmek için olağanüstü gayret sarf etmişlerdir.

2- NÜFUS, MESKEN VE MESLEK GRUPLARI

a) Nüfus ve Mesken durumu: Konya Vilayet Salnamesi'ne (H. 1292) göre, 1875'te Konya merkez nüfusu 20.678 kişi olup hane sayısı 8.297 adettir. Konya'nın merkez nahiye ve köyleriyle birlikte nüfusu 51.662, hane sayısı ise 18.024'dür[19].

1877-1878 yılına ait nüfus verilerine göre, Konya'nın ilçeleriyle birlikte nüfusu 149.280 kişi, bina (ev) sayısı 50.331'dir[20]. 1881-1882'de ise Konya merkezi, nahiye ve köyleriyle birlikte nüfusu 98.476 kişidir. Bu nüfusun 4.016'sını Rumlar, 1.566'sını Ermeniler, 37 kadarını Katolikler (Marunîler), 41'ini Protestanlar, geriye kalanını da Müslümanlar oluşturmaktadırlar[21]. 1884 yıllığına göre Konya, 8.558 hanedir[22]. 1875 yılına göre hane sayısı olarak bu rakam 1884'de 271 adet artmıştır.

1890'da Konya merkezinde 40.795 oturan, 8.794 adet de mesken vardır[23]. Mesken sayısı 1892'de 9.400'e ulaşmıştır[24]. Bu rakamlar iki yıl öncesiyle kıyaslanırsa, hane sayısının 606 adet arttığı, buna bağlı olarak da nüfusun önemli bir artış kaydettiği söylenebilir.

Konya'nın 1894 yılı nüfusu Niğde, Burdur, Hamidabad (Isparta) ve Teke (Antalya) sancaklarıyla birlikte verilmiş olup, toplamda 943.654 kişi olan nüfustan, 877.226'sını Müslümanlar, 56.534'ünü Rumlar, 9.813'ünü Ermeniler ve 85 kişisini de Katolikler oluşturmaktadırlar[25]. Burada Katolikler diye anılanlar, Sultan II. Abdülhamit devrinde, Beyrut'tan getirttirilerek Konya merkezine yerleştirilen ve sayıları 85 kişi civarında olan ve Konya Tapu Sicil Kayıtlarında Katolik Rumlar olarak gösterilen, ancak Konyalıların Orta Doğu'dan geldikleri için Araplar diye hitap ettikleri Marunîlerdir[26].

1895 yılı nüfus kayıtlarına göre ise yine sancaklarla birlikte toplam nüfus 969.875 kişidir. Toplam nüfusun 897.878 kişisini Müslümanlar, 61.444 kişisini Rumlar, 9.873 kişisini Ermeniler, 236 kişisini Yahudiler, 372 kişisini Protestanlar ve 82 kişisini Katolikler (Marunîler) temsil etmektedirler[27]. Bu oranlar 1894 nüfus kayıtlarıyla karşılaştırıldığında Yahudilerin ve Protestanların ilk defa nüfus kayıtlarında yer aldıkları görünmektedir. Bunun da sebebi, gerek yurt dışından gerek Osmanlının diğer şehirlerinden iş icabı veya ekonomi üzerine faaliyette bulunanların bu bölgeye gelerek iş tutmalarından kaynaklanmaktadır. Verilen rakamlara göre, 1895 yılı nüfus kayıtlarında toplam nüfus artışı 26.216 kişi olmuştur. Bu artışın 21.635'ini Müslümanlar, 4.910'unu Rumlar, 60'ını Ermeniler ve 1'ini de Katolik Rum (Marunî) oluşturmaktadır.

18 KVS, H: 1303, s. 171.

19 KVS, H. 1292, s. 171.

20 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul 2003, s. 159.

21 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 182-183.

22 KVS, H: 1303, s. 49.

23 Annuaire Oriental Du Commerce (AODC), L'ane: 1890, Paris-France, s. 707.

24 KVS, H: 1310, s. 266.

25 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 191.

26 Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi, Kadastro Varakası Dosyası, Parsel nr. 4, Ada nr. 345, Pafta nr. 16, lef. 10b.

27 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 194-195.

1896 yılı Konya merkez nüfusu 45.773 kişidir. Bu nüfusun 20.681'i erkek, 22.372'si kadın olmak üzere 43.053'ünü Türkler, 937'sini Rumlar, 1.783'ünü Ermeniler ve 80 kadarını da Marunîler temsil etmektedirler. Bu dönemde Konya, 147 mahallesiyle[28] hızla genişlemeye ve büyümeye devam etmiştir.

1897 yılı nüfus kayıtları yine 5 sancakla birlikte verilmiş olup kayıtlara göre belirtilen nüfus 1.022.050 kişidir. Toplam nüfusun 473.816'sı erkek, 469.116'sı kadın olmak üzere 942.932'sini Müslümanlar, 36.680'i erkek, 33.421'i kadın olmak üzere 68.101'ini Rumlar, 5.467'si erkek, 5.120'si kadın olmak üzere toplam 10.587'sini Ermeniler, 50'si erkek, 35'i kadın olmak üzere 85'ini Katolik Rumlar (Marunî), 129'u erkek, 129'u kadın olmak üzere toplam 258'ini Yahudiler ve 53 erkek, 44'ü kadın olmak üzere toplam 97'sini de Protestanlar oluşturmaktadırlar[29].

1899 yılında Konya Vilayeti'nin sancaklarıyla birlikte nüfusu 1.047.236 kişidir. Bu nüfusun, 483.524'ü erkek, 484.082'si kadın toplam 967.606'sı Müslüman, 22.769'u erkek, 35.067'si kadın toplam 67.796'sı Rum, 5.499'u erkek, 5.497'si kadın toplam 10.996'sı Ermeni, 31'i erkek, 9'u kadın toplam 40'ı Rum Katolik (Marunî), 30'u erkek, 12'si kadın toplam 42'si Protestan, 134'ü erkek, 137'si kadın toplam 271'i Yahudi (Musevi), 243'ü erkek, 202'si kadın toplam 445'i Kıpti'dir[30]. Aynı yılda Konya merkez nüfusu ise, 44.852 kişidir. Bunun 41.969'u Türk, 1.024'ü Rum, 1.822'si Ermeni, 40'ı Katolik Rum (Marunî) ve 42'si de Protestan'dır[31].

1897 ile 1899 yıllarına ait nüfus kayıtları karşılaştırılır ise, genel toplamda, 25.186 kişilik bir artış görülür. Bu artışın 24.674'ü Müslümanlardan olurken, 409'u Ermenilerden olmuştur. Bu nüfusta azalma ise, Rumlarda 305 kişi, Katolik Rumlarda (Marunî) 45 kişi, Yahudilerde 13 kişi, Protestanlarda da 55 kişidir. Bunun nedeni işlerini terk edenlerin veya Konya ve yöresine uyum sağlayamayanların memleketlerine geri dönmüş olmalarından kaynaklanmaktadır. Aynı nüfus kayıtlarına göre genel toplamda 445 Kıpti'den bahsediliyor ise de bunlardan o yıllarda Konya'da ikamet edenler bulunmamaktadır.

1900 yılında şehir merkezinde oturanların genel toplamı 44.799 kişidir[32]. Bu kayıtlar detaylandırılmamış olsa da, buna karşılık 1906 yılı nüfus tutanakları oldukça detaylandırılmıştır. Konya, Niğde, Burdur, Isparta ve Antalya'nın dâhil edildiği genel nüfus icmali ile ayrıca Konya merkezi ve ilçelerinin gösterildiği nüfus kayıtları mevcuttur. Bu icmallerde Kemal Karpat'ın verdiği nüfus oranları[33] ile Konya Vilayet Salnamesindeki Konya ve ilçelerinin nüfus oranları[34] arasında farklılıklar vardır. Eklerde verdiğimiz tablolarda kanaatimizce Konya yıllığındaki sayılar daha doğrudur. Buradaki rakamlara göre, Konya ve ilçelerinin toplam nüfusu 136.243 kişidir. Sadece Konya merkezinde oturanların sayısı ise 52.164 kişidir[35]. Verdiğimiz tablolar ve önceki yılların verileri dikkate alınırsa bu rakamların daha doğru olduğu kanaatine varılacaktır. Çünkü Konya ve ilçelerinin nüfusu o dönemde hiçbir zaman Kemal Karpat'ın verdiği rakamlar kadar olmamıştır.

1907 yılı nüfus kayıtlarına göre ise Konya, Niğde, Burdur, Isparta ve Antalya'nın birlikte nüfusu 1.249.800 kişidir[36].

28 KVS, H. 1314, s. 235-236.

29 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 198-199; Mehmet Tevfik Güran, *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, C. V, Ankara 1997, s. 23.

30 KVS, H. 1317, s. 60-61.

31 KVS, H. 1317, s. 62.

32 AODC, *L'ane: 1900*, s. 1061.

33 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, s. 202-203. Bkz. Eklerdeki tablolar.

34 KVS, R. 1322, s. 68.

35 KVS, R. 1317, s. 68. Bkz. Eklerdeki tablolar.

36 Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 65.

b) Meslek Grupları durumu: Kanun-i Esasi'nin ilanını heyecanla izleyen Konyalı esnaflar, faaliyetlerini hızla ilerlettiler.

1884 yılına gelindiğinde Konya'da, 1.314 dükkâna ilave olarak kumaşçılar ve basmacıların bulunduğu iki kârgir Bezzazistan bulunan imalatçılar, üretimleri ve ürettiklerini pazarlama faaliyetlerini sürdürdüler[37].

Vali Sururi Paşa döneminde ise, Konya Çarşısı'nda pasif durumda çalışanlar ve sadece şehir merkezine varlık gösteren küçük esnaflar sayılmazlarsa, şehir içinde etkili oldukları kadar, il dışında da büyük çapta ticari münasebetleri olan toplam 47 güçlü ticaret erbabı vardır. Bu esnaflar ve mağaza sahiplerinden tüccar olanların yekûnu 30 kişi olup, bunların 14'ü Müslüman, 16'sı ise gayrimüslimdir. Bahsedilen tüccarlardan aynı işi yapanlar var ise de farklı mesleklerde faaliyet gösterenler çoğunluktadır. Fakat kahir ekseriyetinin tahıl işiyle uğraştıklarını söylemek mümkündür[38].

AODC'nin verdiği rakamlara göre geriye kalan esnaflardan 1 dövizci, 2 saat satıcısı ve 1 otelci Müslüman, 2 dövizci, 2 kuyumcu, 1 komisyoncu, 2 ayakkabıcı, 1 derici, 3 saat satıcısı ve 2 terzi gayrimüslimdir[39].

AODC'nin rakamları değerlendirmeye tabi tutulursa, ismi verilen esnaf ve tüccarların 18'i Müslüman, 29'u gayrimüslimdir. Gayrimüslim tüccar sayısı neredeyse Müslüman tüccarların yaklaşık 2 katıdır. Buna göre hangi grubun Konya ekonomisinde daha etkili ve söz sahibi olduğu ortadadır.

Gayrimüslimlerin Konya İktisadî hayatında atılım içinde oldukları 1881 yılında, Konya'yı ziyaret eden Clement Huart, Hükümet Binası civarı ile Mevlâna Türbesi'ne doğru uzanan binaların kesme taştan yapıldıklarını ve genelde basık bir görünüm arz ettiklerini fakat hepsinin de zemin katlarının dükkân ve mağaza olduğunu söyler. Konya Çarşısı'nın, Hükümet Binası-Mevlâna Türbesi paralelinde güneye doğru uzandığını belirtir. Alışveriş merkezleri temiz, düzenli ve bakımlı olduklarından, şehir çarşısının da çok hareketli olduğundan bahseder[40].

1892 yılında Konya'da 1.860 dükkân, 118 mağaza, 14 han, 68 ekmek fırını, 25 kahvehane ve 4 hamam vardır[41]. Bu veriler iki yıl öncesiyle kıyaslanırsa 118 mağazanın olması, ekonomik faaliyetler ve kazanç yönüyle büyük düşünülmesi gerektiği izlenimini ortaya koymaktadır. Şehre gelen tacir ve yapılan ticaret açısından düşünüldüğünde 14 hanın bulunması, sosyal yaşamın ve ticari hayatın canlanarak büyüdüğünü gösterir. 68 ekmek fırınının çalışır olması, dikkat çeken diğer bir husustur. Eğlence ve vakit geçirme anlamında 25 kahvehanenin bulunması, dükkân ve mağaza sahiplerinin müşterilerine yaptıkları ikramlarda daha duyarlı hale geldiklerini ortaya koymaktadır.

1899'da yukarıdaki verilerin arttığı görülür. Dükkân sayısı önceki yıllara göre 218 adet artarak 2.078'e, ekmek fırını sayısı 68'den 88'e, han sayısı 18'e çıkmıştır. Ayrıca 7 aşçı dükkânı (Lokanta), 35 gazino-meyhane, 4 eczane, 1 kasaphane ve 2 de otel açılmıştır[42].

Gayrimüslimlere ait işletmelerin her alanda önde olduğu 1900 yılı Konya'sında eşraf, esnaf ve tüccarların 1/3'ünü Türkler oluşturmaktadırlar. Türklerin en çok rağbet ettiği meslek grupları, tüccarlık 7 kişi, fabrikatörlük veya büyük çaplı imalathane sahipliği 5 kişi ve demircilik alanında da 3 kişi vardır[43].

Buna karşılık gayrimüslim tüccarlar, fabri-

37 KVS, H. 1303, s. 49.

38 AODC, L'ane: 1890, s. 706.

39 AODC, L'ane: 1890, s. 707.

40 Ahmet Sefa Odabaşı, *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya 1998, s. 13; M. Sait Türkhan, "Osmanlı Döneminde Konya", Tarih ve Kültür Başkenti Konya, Haz: Salih Sedat Ersöz, Konya 2003, s. 68.

41 KVS, H. 1310, s. 226.

42 KVS, R. 1317, s. 61.

43 AODC, L'ane: 1900, s. 1062.

katörlükte veya büyük imalathane sahipliğinde çoğunluğu ellerinde tutmaktadırlar. Bunlardan kuyumculuk, dövizcilik, kunduracılık, dericilik, camcılık ve hırdavatçılık yapanların sayıları az değildir. Diğer meslek grupları da gayrimüslimlerin denetimlerindedir. Avukatlık, doktorluk ve eczacılık onların tekelindedir. AODC'nin rakamlarına göre endüstri ve tarım makinalarının satışı ve bunların tamiri gibi sektörlerde söz sahibidirler[44].

1906 yılında Konya'da dükkân ve mağaza sayısı 2.189'a, otel ve kahvehane sayısı 44'e çıkarken, ekmek fırını adedinde düşme yaşanmış ve fırıncıların sayısı 51'e gerilemiştir[45].

1907 yılında Konya ticaret ve alışveriş merkezleri şehrin batısına doğru yani bugünkü Zafer Meydanı'na doğru kaymaya başlamıştır. Bunun nedeni, o dönemde Konya Belediyesi'nin öncülüğünde yapılan hafif raylı atlı tramvay sisteminin bu güzergâhtan geçmiş olmasıdır.

Aynı yıl Mimar Muzaffer Caddesi'ne ve İstasyon Caddesi'ne modern evler ve yeni dükkanlar inşa edilerek şehir büyüme yolunda önemli bir mesafe almıştır[46].

3- TARIM, SANAYİ VE TİCARET

a) Tarım: I. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya tarımında bir canlılık yaşanmış ise de bunun kayda değer olduğu söylenemez. Çünkü tarım ürünlerinin getirisi, yeterli bir seviyede değildir. Durum bu iken 1305'de (1889) meydana gelen kuraklık ve bunun sonucunda ortaya çıkan kıtlık üç yıl devam etmiştir. Bu süreçte çiftçiler tarlasına ekmek için ayırdığı tohumluklarını, yiyecek olarak kullanmış ve devlet tarımla uğraşanlara bedava tohumluk dağıtmak zorunda kalmıştır.

Kuraklığın sona erdiği 1892 yılında yağışlar başlamış, hububat rekoltesi de tekrar yükselmiştir. Zamanın verilerine göre bahse konu yılda, İstanbul kilosuyla 1.329.500 kg buğday, 53.000 kg arpa, 40.000 kg darı, 10.000 kg mısır, 30.000 kg yulaf, 50.000 kg çavdar ve 30.000 kg da nohut üretilmiştir[47].

Yukarıdaki mahsullerden buğday, her yerde yetişebilen bir üründür. Ancak iklim ve toprak özelliklerinin ayrı bir tat ve kalite kattığı, ticaretinin diğer tahıllara oranla piyasalarda rağbet gördüğü "has buğday"ın (sert buğday), Anadolu'daki merkezi Konya'dır[48].

Demiryolunun, Konya Ovası'ndan geçmesi, Konyalı çiftçilerin işine yaradı. Mahalli üretim fazlası mahsulün, kolayca başka bölgelere gönderilmesini sağladı. İç Pazar güçlendi. Ekim alanları, kısa sürede iç pazarlarla bütünleşti ve Osmanlı'da ekonomik düzeyde bütünselliğe doğru önemli adımlar atıldı. Eli para gören insanlar da verimliliklerini artırdılar[49].

Refah seviyesinin artmaya başlamasıyla birlikte Konya'nın hayat standardında bir değişim söz konusu olduysa da tarımda kullanılan manda ya da öküzün çektiği kara saban hâlâ en gözde tarım aracıdır[50]. Saban kullansalar da çiftçilerin yaşam düzeyleri değişmeye başladı. Aralarından yeni zenginler ortaya çıktı. Zenginleşenler sayesinde o güne kadar ekilmeyen araziler ekildi. Üretim fazlası mahsuller, değerinden satılsınlar diye ambarlarda stoklanmaya başlandı.

Malî gücün verdiği rahatlık neticesinde, insan gücüne dayanan tarımda metot değişikliğine gidil-

44 AODC, L'ane: 1900, s. 1062-1063.

45 KVS, R. 1322, s. 67.

46 Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 32.

47 KVS, H. 1310, s. 278-279.

48 Bernard Camile Collas, *1864'te Türkiye "Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitülasyonların Tam Metni*", Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2005, s. 157.

49 Donald C. Blaisdell, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Malî Denetimi "Düyûn-ı Umumiye*", Çev: Ali İhsan Dalgıç, İstanbul 1979, s. 14; Şevket Pamuk-Zafer Toprak, *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Ankara 1988, s. 20.

50 Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, Çev: Kasım Yargıcı-Mehmet Ali Yalman, İstanbul 2002, s. 184.

di. Aralarında örgütlenen bazı çiftçiler, bu değişikliği gerçekleştirmek üzere "*Konya Tarım* Şubesi"-ni kurdular. Bu kurum, bölgede makinalı tarıma geçilmesine ve boş arazilerde ekim yapılmasına çalıştı. Yapılan bu faaliyetler sonucunda üretimde az da olsa bir artış kaydedilirken, ekilen arazilerin oranı iki katına çıktı. Kıtlık ve açlık unutuldu[51].

Konya Tarım Şubesi'nin olumlu faaliyetleri bir yandan devam ederken, Konya Ovası'nda makineleşmeye dayalı tarım usulünün yerleştirilmesi, arazilere hangi ürün ekilirse daha çok verim elde edilebileceğinin araştırılması ve ürün çeşitliliğini artırmak amacıyla devlet tarafından, 1889'da şehrin batısındaki Havzan Bölgesi'nde Konya Numune Tarlasının tesisi gerçekleştirildi[52]. Böylece tarımda yapılacak ıslah çalışmaları daha da hız kazandı. 1899 yılında elde edilen mahsulden başta buğday olmak üzere şehir dışına arpa, çavdar, mısır ve nohut satıldı[53].

1900 senesinde Konya'da tarım ürünleri alım satımının yapıldığı büyük çaplı önemli tahıl merkezleri bulunmaktadır[54]. Hatta bu sektörde uluslararası faaliyet gösteren tüccar sayısı da hayli fazladır. Tarımın ticari olması, satışa yönelik üretimin artmasıyla ilgilidir. Bunu fark eden Konya Valisi Mehmet Ferit Paşa[55], o döneme göre modern ve kapasitesi çok geniş olan Buğday Pazarı'nı yaptırdı. Bu durumu gören Konyalı çiftçiler, kendileri ve ürettikleri ürünlerinin önemsendiğini düşünmüşler, yerli ve uluslararası tüketicilere satılmak üzere fazla miktarda tahıl üretimini gerçekleştirmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir[56]. Bu duruma sevinen Ferit Paşa, Konya'yı ziyaret eden Lui Lamber'e, "*Hem hükümet hem de bizim (Konya'nın) gelirimiz hızla artıyor*"[57] diyerek memnuniyetini ifade etmişlerdir.

Konyalılar adına her şey yoluna girmeye başlamıştı ki kendilerine huzur ortamını sağlayan ve desteğini sürekli gördükleri Vali Mehmet Ferit Paşa, 11 Teşrin-i Evvel 1319 (24 Ekim 1903) da kentten ayrıldı. Yerine Mehmet Tevfik (Biren) Bey, vali olarak tayin edildi. Onun valiliği döneminde Konya çiftçisi, kendisini büyük bir rant kavgasının içinde buldu.

Mehmet Tevfik Bey[58] önce kentin tarımı, ticareti ve sanayisi hakkında bilgi edindi. Belediye Başkanı Burhanzâde Seyit Rıfat Efendi[59] ve Konya'daki bürokratlarla iyi ilişkiler kurdu. Eşraf ile

51 Edward Mead Earle, *Bağdat Demir Yolu Savaşı*, Çev: Kasım Yargıcı, İstanbul 1972, s. 252.

52 KVS, R. 1317, s. 73.

53 KVS, R. 1317, s. 71.

54 AODC, L'ane: 1900, s. 106.

55 Avlonyalı Vulora ailesinden Mustafa Paşa'nın oğlu olup ilk tahsilini Yanya'da yaptı. Fransızca ve Rumca öğrendi. Özel bir eğitim aldıktan sonra mutasarrıf (kaymakam) olan babasının maiyetinde, devlet memurluğu görevine başladı. Daha sonra Gazi Osman Paşa'nın kâtipliğini yaparken Danıştay üyeliğine getirildi. Danıştay üyesiyken 1898'de Konya Valiliği'ne tayin edildi. Konya'ya hizmette rekor kıran Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa, 1903'te Sadrazamlığa getirildi. II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Meclis-i Ayan Azası iken Aydın Valiliği'ne tayin edildi. Tevfik Paşa Kabinesi'nde bir ara dahiliye nazırlığı yapan Mehmet Ferit Paşa, istifa edip 1913'te Mısır'a gitti. Çünkü oğlu Celâlettin, Hidiv Abbas Paşa'nın kızıyla evliydi. 1914'te İtalya'nın San Remo kentinde öldü (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 106).

56 Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev: Ayşe Berktay, İstanbul 2005, s. 196.

57 Bayram Dalkılıç, "Lui Lamber'in Gizli Notlarında Konya", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı VI*, Ed: Caner Arabacı, Konya 2003, s. 46.

58 Maarif Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene Reislerinden Ahmet Hamdi ile Sıdıka Hanım'ın oğludur. 1862'de İstanbul'da doğmuştur. Mabeyn Kâtipliği, mutasarrıflık, valilik ve Mütareke Dönemi'nde nazırlık yapmış, devlet idaresinin en üst kademelerinde yıllarca bulunmuş bir Osmanlı devlet adamıdır. Maliye Nazırı olarak, Sevr Antlaşması görüşmelerini yürüten heyette yer almış olup 16 Kasım 1922'de TBMM Hükümeti tarafından emekliye sevk edilmiştir. 11 Şubat 1956'da da vefat etmiştir (Mehmet Tevfik (Biren), *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C. II, İstanbul 1993.

59 1897-1905 yılları arasında, Konya Belediyesi Başkanlığı yapan Seyit Rıfat Efendi, Konya'nın tanınmış aileleri olan Burhanzâdeler'dendir. Vali Avlonyalı Ferit Paşa ile uyumlu bir çalışma sergilemiş, Çayırbağı Suyu'nun getirilişi, Buğday Pazarı ve Konya Zahire Borsası'nın yapımında üstün gayret sarf etmiştir. Ayrıca birçok okulun yapımı konusunda olağanüstü gayret göstermiştir (Hanefi Aytekin, *2003'ten Kuruluşuna Kadar Konya Belediye Başkanları*, Konya 2003, s. 193).

esnaftan dostlar edinip şehrin kalkınması konusunda kolektif bir çalışma sistemi oluşturmuştur.

İşe, Konya Numune Tarlasına el atarak başlayan Mehmet Tevfik Bey, ziraatta modernleşmeyi gerçekleştirmek ve geleneksel tarımdan makinalı uygulamalara geçişi sağlayacak, makinaların ve bunların teçhizatının kullanımını öğretecek elemanları temin etmek için tarla bünyesinde Konya Ziraat Mektebi'ni açtı[60]. Numune tarlasının her türlü ihtiyacını karşılayarak sürekli revize etti. Konya'daki tarım ıslah çalışmalarının uygulamalı yürütülmesi için elinden gelen her türlü gayreti gösterdi.

Mehmet Tevfik Bey, Konya'da uygulamaya konulan ziraat makinaları ve aletlerinin kullanım usulüyle ilgili olarak o dönemde bazı yanlış uygulamalar konusunda, yöre insanı ve çalışma şekli bilinmeden aceleci veya bilinçsiz hareket edenlerle yani boş yere para harcayanlarla zaman zaman ters düşmüş, bunları eleştirmekten de geri durmamıştır. Hatıralarında, "*Konya'daki tarımsal uygulamalarda bazı hatalar da yapılmıştır. Bunların ilki şehre gönderilen tarım makinalarıdır. Bu makinaların işleyişi ile ilgili olarak halka hiçbir bilgi verilmeden kullanılmaları istenmiş, hatta çiftçi buna çabuk razı olup kabul etsin ve kullansın diye teşvik pirimi bile verilmiştir. Bazen de zor kullanılmıştır. Buna rağmen istenilen netice alınamamıştır. Çünkü vatandaşlarımız alışmış oldukları ekim tarzından ayrılmak istememişlerdir. Kendileriyle konuşulduğu zaman, makinaların ebat olarak küçük olan tarlalarında kâr değil zara verdiğini belirttiler. Makinaların kullanılmaları yönündeki ısrar kendilerine dayatıldığı için de her birini çaktırmadan bozarak bir köşeye attılar. Yedek parçaları da olmadığı için bu makinaların tamiri yapılamayıp heba olup gittiler*"[61] diye bahseder. Ayrıca makinaları destekleyecek gerekli alet ve edevatın zamanında temin edilemediğini, bu durumun bazılarını sırf icraat göstermek telaşından ve gayretinden kaynaklandığını, ehil olup işi bilenlerden, becerikli olanlardan akıl almayarak, kendi duygu ve ihtiraslarını tatminden öteye gidemeyenlerin buna sebep olduklarını belirten Mehmet Tevfik Bey, aynı zihniyet sahiplerinin diğer hatalarını ise, "*Havzandaki Numûne Çiftliği'ne arazi seçiminde*" ortaya koyar. Tarlanın tarım için deneme yapmaya uygun bir arsa olmadığı bilinmesine rağmen "*iyi ziraat yapmak için değil de ziraatı imkânsız kılmanın yolunu göstermek için*" tercih edilmesini eleştirir. Tarlanın seçimini "*devlete atılmış kazık olarak*" nitelendirir. Burada görev yapan müdürü de "*torpilli, oturduğu yerde bedavadan maaş alan tembelin biri, boş işlerin müdürü olarak*"[62] görür. Şayet *II. Abdülhamit'in bazı engellemeleri olmasaydı Konya, Orta Anadolu'nun İstanbul'u olacaktı*, diye de ona olan serzenişini dile getirir.

1907 yılında Konya arazisinin 6,3'ü (bin km. kare olarak) ekili olup bu rakama dutluk, bahçe, üzüm bağları, çayır ve nadasa ayrılmış topraklar dâhil değildir. Ekili arazilerin vilayet yüzölçümüne oranı % 6,9'dur[63]. Kış mevsiminin çok sert ve soğuk geçtiği aynı yıl, ürün bol olmuş, çiftçilikle

60 Tevfik Paşa'nın açtığı bu mektep aslında, Konya Numune Çiftliği'nin içerisinde bir birimdi. Buraya alınan ve belli bir eğitimden sonra tecrübe ve deneyim kazanan kişiler, bu birikimlerini Konya çiftçilerine aktaracaklardı. (Mehmet Tevfik (Biren), *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C. I, İstanbul 1993, s. 225-226). 1913'te, Konya Vilayeti Meclis-i Umumisi toplanmış ve Numune Çiftliği'ndeki bu birimin; "İrva ve İska Ziraat Ameliyat Mektebi" olarak ismini değiştirmiş, daha aktif olarak faaliyete geçmesini sağlamıştır. Çünkü burada yetişecek öğrenciler, Beyşehir ve Karaviran Gölü'nden taşınarak sulanacak olan tren yolunun güneyindeki Konya topraklarının sulanmasında görev alacaklardır. Ayrıca diğer bir görevleri, kamulaştırılacak araziler ile ilgili "satın alma raporları" düzenlemekti (Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları 1869-1919*, Konya 2010, s. 227). Bunlardan başka demir yolu güzergâhının kuzeyinde ileride planlanan Akşehir-Cihanbeyli-Karapınar-Ereğli platolarında yapılacak tarımsal faaliyetlerde de buradan mezun olan öğrencilerden daha çok istifade edilecektir (Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Konya Vilayeti 1915 Yılı Bütçesi*, Konya 2004, s. 494).

61 Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. I, s. 225.

62 Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. I, s. 225.

63 Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 65.

uğraşanların yüzleri gülmüştür[64]. Elde edilen tarım ürünlerinin fazlası vilayet dışındaki pazarlarda fevkalâde alıcı bulduysa da yine aynı yıl çiftçilerden çoğu kredi yoluna başvurarak iş yaptıklarından kazançları, borçlarını ancak karşılamıştır[65]. Buna rağmen Konyalı üretici otlak (yaylak) olarak kullanılan, işlenmeyen atıl kalmış arazileri, ekilebilecek tarlalara, bahçelere, üzüm bağlarına dönüştürmüşlerdir. Böylece işlenen alanların çoğalması emek gücü talebinde de artışı hızlandırmıştır, birçok kişiye ekmek kapısının açılmasına sebep olmuştur[66].

b) Sanayi: I. Meşrutiyet'in ilanından sonra Konya çarşılarında; sanayi mamulü olarak öncekilere ilave gömleklik ve çamaşırlık bezler, heybe, yünden örülmüş baş örtüler, keten peşkir, yün ve tiftikten imal edilmiş fanilalar, kuşaklar, abalar, çoraplar üretilmiştir. Kuyumculuk, saraçlık, demircilik, ayakkabıcılık, arabacılık o günün en geçerli meslekleridir. 1880'de yanan ve daha sonra yenilenen devlete ait güherçile fabrikası günün şartlarına göre modernize edilip kapasitesi artırılmıştır. Ayrıca bir kiremit fabrikası kurularak işletmeye açılmıştır. Bezir, haşhaş, susam yağı çıkaran imalathaneler kendilerini büyüterek yenilemiş ve üretim kapasitelerini artırmışlardır[67].

Kapasitesi artırılan güherçile fabrikasının 1890'da Müdürü Ahmet Akif Efendi, Kâtibi ise Mehmet Efendi'dir[68]. Aynı yıl fabrikada 135 000 kıyye[69] barut üretimi gerçekleştirilmiştir. Sayıları net olarak bilinmeyen Kimya fabrikalarının yılsonu itibariyle üretimleri ise, kök boyada 197 750 kıyye, cehri boyada 13 771 kıyyedir. Yörenin yıllık katran[70] üretim kapasitesi ise 1000 kıyyedir. 1890 yılında kayda değer miktarda ipek kozası da Meram bölgesinde üretilmiştir[71].

Aynı yıl başta İzmir, Mersin, Silifke limanlarından olmak üzere Konya'dan yurt dışına önemli miktarda yünlü kumaş, keçi kılı, tiftik, afyon, haşhaş, keten tohumu, deri, değişik renkte bitkisel (cehri) boya, kök boya, büyük ve küçük ebatta birçok halı ihraç edilmiştir[72].

1892 de Konya'nın merkezinde 10 debbağ hane[73] vardı ve her biri kapasite olarak bir fabrikanın ürettiğine eş değer miktarda deri üretimi yapabiliyordu. Yine kent merkezi ve civarının önemli miktarda yağ ihtiyaçlarını karşılamakta olan 3 adet yağ imalathanesi de adım adım fabrikalaşmaya doğru gitmekteydiler.

Aynı yıl içinde kiremit ocağı sayısı1'den 3'e çıkmış[74] olup inşaat sektöründe tuğla ve kiremidin yanı sıra taş işçiliği de önem kazanmış, iş ve işçilik hayatında yeni bir kazanç kapısı açılmıştır. Aynı sene içerisinde önem kazanan bir diğer sanayi ürünü de harir (ipek)'dir. Harir aynı yıl hem Osmanlı piyasasında hem uluslararası piyasada çok aranan

64 *Babalık*, 21 Aralık 1948, S. 7068, s. 2.

65 Grasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, Çev. Devrim Evci, Ankara 1997, s. 158.

66 Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, s. 146-147.

67 KVS, H. 1303, s. 49.

68 KVS, H. 1303, s. 68.

69 Kıyye: Okka, 400 dirhem; Kıyye-i âşâri: kilo, 1000 gram olan ağırlık ölçüsü. Kıyye-i atika (eski okka): okka (eskiden) 400 dirhem olan bir ağırlık ölçüsü olup 1282 gramı karşılardı. Kıyye-i Cedide (yeni okka) ise: kilo, 1000 gram olan ağırlık ölçüsü olup okkanın % 78'ini karşılardı. Aslı "ûkiyye" veya "vukiyya" dır. (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik lügat, Ankara 1970, s. 621.)

70 Katranlar çam ağacından üretilirdi. Siyah renkli, ağır kokulu, yapışkan, koyu bir sıvıdır. Genelde insanlar katranı, soğuktan veya çok çalışmaktan nasır tutarak çatlamış ellerine ve ayak parmaklarına yapıştırırlardı.

71 Yurt Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul 1982, s. 5133.

72 AODC, L'ane: 1890, s. 706.

73 O dönemde Konya'nın Sırçalı Mahallesi debbağhanelerin en çok bulunduğu yerdir. Aynı mahallede bir de "Debbağhane Tekkesi" vardı ki cilt hastalığına yakalananlar tekkeye gelerek buradaki çamurları yaralarına sürerler ve şifa bulurlardı. Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya* adlı eserinin 419. sayfasında Konya'daki bu debbağhanelerin yanı sıra aynı yılda (1892) Seydişehir'de 3 adet, Beyşehir'de 1 adet, Karaman'da 10 adet, Bozkır ve köylerinde 120 adet olmak üzere toplamda 154 tane debbağhane vardır, der. Aynı bilgiler KVS, H. 1310 da, s. 266-267 de vardır.

74 KVS, H. 1310, s. 26 6.

mallardan biridir[75]. Konya'nın pamuğu ise o dönemde, Alman sanayicilerinin dikkatini çeken bir diğer sanayi ürünüdür[76].

1899 yılında ki verilere göre Konya'da, gömleklik yün kaban, yün başörtüsü, tiftikten mamul her nevi fanilalar, kuşaklar, abalar, deriler, toprak testiler ve çömlekler üretilmeye devam edilmiştir. Daha önceki yıllarda isimleri beyan edilmiş imalathaneler ve kuruluşlarda da bir eksilme olmadan faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ancak bahse konu aynı yılda su değirmenlerinin sayıları artarak 29'a çıkarken şehirdeki buzhanelerin sayısı da 3 olmuştur. Bunların yanında 2 adet de petrol tesisi açılmıştır[77].

Aynı yıl çok ihraç edilenler arasında, yapağı, tiftik, deri, afyon, güherçile, et ve süt ürünleri, kurutulmuş kalın bağırsak, tilki derisi, sansar derisi, tavşan derisi, tiyin (bir tür sincap) derisi, çakal derisi, sığır, manda, koyun ve keçinin hem canlı olarak hem de derilerinin satışı gerçekleştirilmiştir[78].

1900 yılında Osmanlı'nın, ABD ile yaptığı anlaşmalar sayesinde ticari ilişkiler ileri düzeye çıkmış ve Konya'dan ABD'ye halı, deri, yün, yapağı, tiftik, fenek (beyaz tilki derisi), kurt derisi, çakal derisi, sansar derisi, değişik renklerde sahtiyanlar, kök boya, cehri boya, renk renk kaba manifatura ve keten ihracı yapılmıştır[79].

Konya ticaret hayatında 1901'de yeni gelişmeler olmuş, hane ve atölye tarzı üretim modeline geçilmiş[80], sanayi mamullerinin üretimine kadınlarda iştirak etmişlerdir. Bu kadınlar, 200'den fazla el tezgâhında halı, kilim, seccade, heybe, alaca kumaş, battaniye, beyaz pamuklu kumaş (kaput) dokumuşlar veya bunların hammaddesi ipleri eğirmişler ya da boyamışlardır. Ayrıca çarşaf ve sofra takımları, keten peşkirler, değişik renkte ve desende bezler, gömleklik kumaşların birçoğu da onların eseridir.

Aynı yılda bu iş kolları merkezden ilçelere doğru yayılmış, özellikle köylerde dokunan halılar ve kilimler "metanet ve rengini zayi etmeme" hususunda pek meşhur olmuşlardır. Merkeze bağlı Kavak Köyü, Gicimuhsine Köyü, Lâdik Köyü, Obruk Köyü, Sille ve ilçelerden Akşehir ile Karaman bu hususta vazgeçilmesi mümkün olmayan önemli merkezler olmuşlardır[81]. Vali Ferit Paşa, 5 Mayıs 1901 de düzenlediği halı, kilim sergisiyle bu sektör çalışanlarını teşvik etmiştir. O gün yapılan halı sergisinin hatırası "Halı Gazete" bugün Mevlâna Müzesi'nde sergilenmektedir[82].

1901 yılının sanayi anlamında bir diğer önemli özelliği de Konya sanayisine öncülük edecek olan Sanayi Mektebi'nin açılışı olmuştur[83]. Çeşitli

75 KVS, H. 1310, s. 258.

76 Ali Akyıldız, *Anka'nın Son Baharı Osmanlı'da İktisadi Modernleşme ve Uluslar Arası Sermaye*, İstanbul 2005, s. 44.

77 KVS, R. 1310, s. 61-71.

78 KVS, R. 1310, s. 71.

79 *Yeni Meram*, 14 Kasım 1952, S. 809, s. 1; Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD İle Yaptığı Ticaret Anlaşmaları*, Konya (tarihsiz), s. 32-43.

80 Güran, Osmanlı Tarımı, s. 65; Donald Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, Çev: Tansel Güney, İstanbul 1999, s. 15.

81 Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında*, s. 270.

82 Quataert, *Sanayi Devrimi Çağında*, s. 109-270; Arabacı, *Konya Ticaret Odası*, s. 48; Mehmet Önder, "Konya Halıcılığı Üzerine İki Vesika", *Anıt*, S. 31, Konya 1958, s. 12-13.

83 Konya Valisi Ferit Paşa, bugünkü Konya İl Özel İdaresi Binası'nı, Konya Sanayi Mektebi olarak orada bulunan ve Kanuni Sultan Süleyman'ın inşa ettirdiği "Uzun Bedesten" diye bilinen binayı yıktırarak yerine yaptırdı. Okulun inşasına 1898'de başlandı. 1901 de bitirilen binayı Vali Avlonyalı Ferit Paşa açtı. 1901'de okul eğitime başladığında müdür, Çumralı Mehmet Emin Bey'dir. Yerine 1902 de Tevfik Bey atanmıştır. O dönemde okulda, tornacılık, marangozluk ve demircilik bölümleri vardı. Okulun açılış amaçlarından biri de yöredeki kimsesiz, yetim ve fakir çocuklara eğitim vererek bunları memlekete faydalı, meslek sahibi kimseler olarak yetiştirmektir. 1907'de mevcut bölümlere ek olarak halıcılık, ip boyamacılığı, tesviyecilik, kunduracılık, dökümcülük, terzilik, oymacılık, mobilyacılık şubeleri açılmıştır. Cuma günleri öğretmenleri ve ustaları ile birlikte şehir dâhilindeki fabrikalar ve atölyeler gezilerek okulda üretilen alet ve edevat, sınaiye tanıtılırdı. 1915'de ordunun ihtiyaçlarına yönelik olarak fanila ve çorapçılık bölümleri de açıldı. O yıl okul Müdürü Ferit Bey'dir. .." (Yaşar Semiz-Recai Kuş, "Konya Sanayi Mektebi 1901-1960", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı V*, Konya 2002, s. 105-106.)

branşlarda eğitim veren bu okulda tarım ve sanayiye yönelik alet, edevat üretimi yapılmış, bunlar tüketicilere hem ucuz hem de vadeli olarak satılmıştır.

1906 yılında diğer sektörlere ek olarak ön plana çıkan bir diğer sanayi kolu da kumaş üretimi ve manifaturacılıktır. O dönem Konya'sında manifaturanın her desen, renk ve çeşidi üretilmiştir. Başka bir sanayi kolu olan tuz ve kireç üretimindeki artış da dikkat çekicidir. Bahse konu yıllarda tuz imalatı ve sevkiyatıyla uğraşmakta olan epeyce işletme vardır. Bunların dışında kereste ve kereste yan sanayisi ile meşgul olan tüccar sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktur[84]. Bunlara ek olarak rakı imalat tesisleri ile süt ve sütten üretilen mamullerin tesisleri de devreye girmiştir. Tüm bu üretilenlerin şehir içi ve şehir dışına satışları yapılırken, kayısı çekirdeği ile tütün, dışarıya en fazla satılan ürünlerdir[85].

Yukarıda zikredilen sanayi dalları ve üretimlerinde 1908 yılına kadar bir gerileme yaşanmamış, aksine ürünlerin pazarlanmasında ve dağıtımında ilerleme kaydedilmiştir. Her üründen üretim fazlaları, Osmanlı pazarlarına gönderildiği gibi, uluslararası pazarlara da imkânlar ölçüsünde yollanmıştır. Ancak sevk edilenlerden daha fazlası gelişmiş teknoloji ürünü olarak daha ucuz bir fiyata Konya piyasasına geri dönmüştür. Bu durum, şehirde yaşayan gayrimüslim ticaret erbaplarının ekonomik gücünden ve uluslararası piyasanın Konya'daki fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Ayrıca yabancı ülke tüccarlarının, Konya'daki ekonomik faaliyetleri de unutulmamalıdır.

c) Ticaret: Osmanlı'da kervanlarla yapılan ticaret usulü, I. Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam etmiştir. Karayoluyla yapılan bu ticaretin, kâr marjı düşük olduğu gibi ticareti de yorucu ve zahmetlidir. Demiryollarının yapılışına kadar bu durum böyle devem etmiştir.

60-70 kilometrelik mesafenin iki üç günde, bin bir türlü zahmet ve meşakkatlerle kat edildiği 1890'ların Konya'sında da durum aynıdır. Şehirlerarası nakliye, sadece deve ve katırlarla yapılıyordu. Bu tür bir taşıma usulü ekonomik değildir. Çünkü bir deve, 230 ile 250 kilo yük taşır ve saatte 2-3 kilometre, bir günde ise, 20 ile 30 kilometre arasında yol kat ederdi.

Taşıma bedeli; zamana, yol koşullarına, bölgelere göre değişen usule ve adetlere, arz ve talebe göre kilometre/ton üzerinden (1 ton yükün 1 km'ye nakli) tespit edilir, ücret de 6,6 ile 20 kuruş arasında değişirdi[86].

Konya'dan kıyı şehirlerine yapılan taşımacılıkta kervan sahipleri, para yerine genelde ayniyat alırlardı. Konya'dan sahil iskelelerine kadar 1000 kile buğdayı taşıması için deve sürücüsüne, 40 kile buğday verilirdi[87]. Deveciler, bir şehirden diğer bir şehre girdiklerinde, % 2 ayakbastı parası öder, buna karşılık hanlarda iki gün ücretsiz kalırlardı. Aynı handa kalma süresi aşılırsa kendilerine bekleme ücreti tahakkuk ettirilirdi.

Taşıma şartlarının ağırlığı ve taşımanın zahmetli olmasından Konya'da üretim fazlası hububat ve sanayi ürünü tamamen ihraç edilemezdi. Bundan dolayı ürün fiyatları düşer, hatta elde kalan zahireler çürürdü. O tarihte 1 Konya kilesi (=120 kıyye) buğdayın fiyatı, 30 gümüş kuruş idi. Şayet mahsul bol olmuşsa bu fiyat daha da aşağıya düşerdi[88]. Yine de 1890'da İzmir, Mersin ve Silifke limanları başta olmak üzere dış ülkelere tarım ürünlerinden buğday, arpa, kuru üzüm; sanayi ürünlerinden yünlü kumaş, keçi kılı, tiftik, afyon, haşhaş, keten tohumu, deri, değişik renk bitkisel (cehri) boya, kök boya, küçük ve büyük ebatlarda halılar ihraç edilmiştir[89].

84 KVS, R. 1322, s. 70- 71.

85 KVS, R. 1322, s. 73- 74.

86 Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 71; A. D. Noviçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çev: Nabi Dinçer, Ankara 1979, s. 13.

87 Hüseyin Avni Şanda, *Reaya ve Köylü*, İstanbul 1975, s. 3.

88 Güran, *Osmanlı Tarımı*, s. 69, *Ekekon*, 21 Aralık 1942, S. 2196, s. 2.

89 AODC, L'ane: 1890, s. 706.

Ne kadarı iç piyasada tüketildi, ne kadarı dış piyasaya sürüldü bilinmezse de 1892 yılında Konya'da, İstanbul kilesiyle 1.329.500 kg buğday, 53.000 kg arpa, 40.000 kg darı, 10.000 kg mısır, 30.000 kg yulaf, 50.000 kg çavdar ve 30.000 kg da nohut üretilmiştir[90].

Aynı yıl vilayetin toplam geliri; Düyûn-ı Umumiye İdaresi geliri dâhil, tuz, müskirat (içki), pul, harir (ipek), hayvanat ve balıkçılıktan olmak üzere toplam 8.495.837 kuruş olmuştur[91].

Yukarıdaki veriler Konya adına küçümsenmeyecek rakamlar ise de esas sorun; satışı yapılacak ürünlerin ve mamul eşyanın, Osmanlı'nın diğer kentlerine ulaştırılamamasıdır. Bu sorun, o dönemin başkenti İstanbul için de geçerlidir. O tarihlerde İstanbul'un gıda ihtiyacının çoğu, Anadolu şehirleri yerine Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan ve Karadeniz'in kuzeyindeki ülkelerden karşılanmaktaydı. Bu yönüyle Osmanlı'da üretim ve tüketim bakımından kentler arasında bir denge yoktur.

Her şeye rağmen XIX. yüzyıl sonlarında, Konya ile diğer Anadolu şehirleri arasında ticaret devam ediyordu. Belki zamanla ticaret hacminin azaldığı düşünülebilir ancak, gerek Avrupa'dan ve gerekse Orta Doğu'dan genelde Anadolu'ya, özelde de Konya'ya çeşitli malların gelmekte ve Konya'dan gitmekte olduğu bilinmektedir[92].

Konya'ya gelen bu mallar ve sahipleri, burada alışveriş yapmış olsalar da bu, satılan ürünlerin tamamının alındığı veya gelen malların hepsinin satıldığı anlamına gelmez. Şehrin önde gelen tüccarları, ellerindeki ürünlerinin yolsuzluktan, özellikle de demiryolunun olmayışından heba olup gittiğini düşünmektedirler[93]. Böyle düşünmelerinin nedeni ise, şehir merkezinde bir at torbası dolusu kuru üzümün birkaç paraya verilmesi, zahirenin kıymet arz etmeyecek derecede düşük bir fiyattan alınıp satılması ve vatandaştaki mevcut sermayenin hiçbir kıymetinin olmayışıdır[94].

Zamanla Konyalıların istedikleri gerçekleşmiş, 1896 yılında demiryolu şehirden geçmiştir. Konya-İstanbul arasında tren seferlerinin başlamasının üzerinden bir yıl geçmiştir. Ancak bu süre zarfında demiryolunun kent ticaretine olan katkısı net olarak bilinememektedir.

Buna karşın vilayetin 1897 yılı gelirleri, çeşitli içkilerden 30.265 kuruş, maden ve tuz (memleha) dan 8.834.178 kuruş, harirden (ipek) 795 kuruş, tütünden 78.232 kuruştur. Düyûn-ı Umumiye hasılatı net 8.291.546 kuruş, ormanlardan elde edilen net gelir 3.122.102 kuruştur[95]. Kıyaslamak gerekirse, aynı yıl demiryolu şirketinin net hasılatı, 36.564.261 kuruş 95 santimdir[96].

Konya İlinin 1899 yılı gelir ve giderleri eklerde verdiğimiz ve *Konya Vilayet Salnamesi*nden aldığımız tabloda görüleceği üzere, yıllık net geliri 92.772.000 kuruş, gideri ise, 13.279.579 kuruştur. Aynı yıl vilayetten yapılan ihracat 85.000.000 kuruş, ithalat ise 46.000.000 kuruştur[97].

Ticaret açısından bakıldığında 1900'lerde Konya, sadece doğulu ve batılı tüccarların uğrak yeri değil, Amerikalı ticaret erbabının da alışveriş yaptığı bir şehirdir. Çünkü Amerikalı coğrafyacılar, şehre gelmişler ve izlenimlerini ülkelerinde yayınlanan bir haber bülteninde, "tren yolunun geçmesiyle önem kazanan Konya, bilhassa halıcılık ve dericilikte meşhurdur. Yün ve yapağıları da göz ardı edilemez" diyerek belirtmişlerdir. Haber üzerine ABD'li tüccarlar ile o yıl yapılan anlaşmalara göre, bu ülkeye eklerde verdiğimiz tabloda da görüleceği üzere, yapağı tiftik, fenek (beyaz tilki

90 KVS, H. 1310, s. 278-279.

91 KVS, H. 1310, s. 258.

92 Muhittin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, Konya 2001, s. 204.

93 BOA., Y. PRK AZJ. 23/102.

94 *Babalık*, 3 Haziran 1948, S. 6967, s. 3.

95 Güran, İlk İstatistik Yıllığı, s. 225-235.

96 Güran, İlk İstatistik Yıllığı, s. 289.

97 KVS, R. 1317, s. 72. Bkz: ekler.

derisi) kurt derisi, çakal derisi, sansar derisi, değişik renklerde sahtiyan, kök boya, cehri boya, renk renk kaba manifaturalar (kaputlar), börülce, keten, buğday, arpa, çavdar ihraç edilmiştir[98].

Maden bakımından 1900'de Konya'da, yarısı krom ¼'ü kömür, geri kalanı ise altın, simli kurşun, kehribar, bakır, cıva, arsenik, antimuan, zımpara taşı ve demir çıkarılmaktadır. Bu madenlerde toplam 7.378 işçi çalıştırılmış olup, 1.500.000 kuruş değerinde ürün çıkarılmıştır. Madenlerden alınan yıllık temettü vergisi ise, 400.000 kuruştur. Ayrıca, önemli ilçelerinden biri olan Şereflikoçhisar'daki Tuz Gölü'nden de yıllık 1.500.000 kıyye tuz elde edilerek piyasada tüketilmektedir.

Aynı yıl il merkezinin yıllık ihracatı döviz bazında 25.000.000 Frank, ithalatı ise yaklaşık, 12.000.000 Franktır. Sabun, kahve, hazır giyim mamulleri ve petrol ithal edilen ürünlerdir. İhracatın ise, % 45'ini tahıl, % 20'sini susam ve % 17'sini de kereste oluşturmaktadır. Bu dış satımlar, liman kentlerinden genelde Avrupa ülkelerine yapılmaktadır[99].

1902'de Konya'ya vali tayin edilen Mehmet Tevfik Bey, bölgenin ticaretiyle yakından ilgilendi. Demiryolunun şehre ve yöre ticaretine ne kazandırdığını tespite çalıştı. Henüz demiryolunun olmadığı 1894 yılı ağnam, aşar ve diğer gelirleriyle 1902 yılının gelirlerini karşılaştırdı. Bu karşılaştırmada demiryolu geçen ilçeleri 1. Mıntıka, demiryolunun uğramadığı ilçeleri de 2. Mıntıka diye adlandırdı. Yapılan bu sınıflandırmaya göre, Akşehir, Ilgın, Konya merkezi, Çumra, Ereğli, Karaman kazaları 1. Mıntıkada, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Karapınar, Şereflikoçhisar ilçeleri de 2. Mıntıkada yer alıyordu.

Ekler bölümünde verilen tabloda da görüleceği gibi, her iki mıntıkada da demiryolu tesisinden sonra, bu ilçelerin gelirlerinde önemli artışlar olmuştur. Mehmet Tevfik Bey'in istatistiki verilerine göre, demiryolunun uğradığı bölgelerdeki artış, 12.766.314 kuruşla %47, 8 oranındadır. 2. Mıntıkadaki artış ise, 11.562.647 kuruşla % 21,8 nispetinde olmuştur. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, demiryolunun Konya güzergâhından geçmesi, Konya ve civarında küçümsenmeyecek bir ticari canlılık meydana getirmiştir. Mehmet Tevfik Bey yaptığı istatistikte vilayetin diğer gelirlerindeki düşüşü, demiryolu yapılırken vatandaşlardan alınan temettü vergisinin kaldırılmasına bağlamaktadır[100].

Ticari hayatın demiryolunun tesisiyle birlikte Konya ve civarında canlanmasıyla birlikte hem zirai ürünlerde hem sanayi hammaddelerinde üretim arttığı gibi şehir dışına yapılan satışlarda yüksek miktarlarda gerçekleşmiştir. 1904 yılı ticari verilerine göre Konya'dan sevk ve ihraç edilen mal ve eşyanın toplam tonajı 49.986 tondur[101].

1906'da Konya'dan satılan ürünlerden elde edilen yıllık hasılat, toplam 70.251.964 kuruş iken[102], aynı yılın vergi gelirleri ise toplam, 9.026.539 kuruş olarak gerçekleşmiştir[103].

Üretim ve satımda belli bir trend yakalanmışken 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle her alanda olduğu gibi ticari alanda da Konya'da yeni bir dönem başlamıştır.

d) Konya Ticaret yerleri: I. Meşrutiyetle birlikte Konya ticari hayatındaki genişleme, beraberinde ticari mekân sıkıntısı yaşanmasına sebep olmuştur. Bu konuyu Konya bürokrasisi yakından takip edip çözüm yolları bulmuş ise de, yeni yapılan büyük mağazalar ve sıralı dükkânlar yeterli olamamıştır.

1900 yılının ilk başlarında yeterli olamayan Konya Çarşısı'na muhalif olarak, öncelerden beri

98 Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğunun ABD İle Yaptığı Anlaşmalar*, Konya (tarihsiz), s. 32-43.

99 *Yurt Ansiklopedisi*, C. VII, s. 5134.

100 Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. I, s. 223.

101 KVS, R. 1322, s. 70-71.

102 KVS, R. 1322, s. 73-74.

103 KVS, R. 1322, s. 69.

farklı semtlerde farklı günlerde kurulan, pazar yerlerinin sayıları giderek artmıştır. Hemen hemen her gün açık olarak kurulmaya başlanan bu pazarlarda civar ilçelerden, kasaba ve köylerden gelen insanlar, kendi yetiştirdikleri ürünlerini satarlardı. Günlük alışverişin çok canlı olduğu bu yerlere Konya ticaret erbabı da gelir, alanlarıyla ilgili malları buralardan toplar, belli bir yekûna ulaştıktan sonra mallarını, Konya dışına sevk ederlerdi.

Akşam dağılan pazarlar, her gün kurulduğu için ticari ortam bu yüzden Konya'da her zaman canlı olurdu. Hariçten gelen ticaret adamlarının da uğradığı Konya'daki Pazar yerleri şunlardır.

1) Buğday Pazarı: Konya'da kurulan ilk pazardır. Önceleri Mevlâna Türbesi önünde kurulurken H. 1319'da (1901) bugünkü Karatay Belediyesi binasının hafif kuzeybatı karşısına taşınmıştır. Vali Avlonyalı Ferit Paşa'nın yaptırdığı pazarın, doğu yönündeki giriş kapısının üstündeki kitabede; "*Sultan Abdülhamit Han Efendimiz Hazretleri'nin devri saltanatlarında Vilâyet Valisi Ferit Paşa Hazretleri'nin hayırlı hizmetlerinden biri de inşa olunan bu Buğday Pazarı'dır. Sene H. 1319, R. 1317*" diye yazar. Pazarın Batı yönündeki çıkış kapısının üzerindeki kitabede de aynı yazılar vardır[104].

Uzun süre burada hizmet veren Buğday Pazarı, Türbe Önü, Tren Garı bağlantılı ve Larende Caddesi'nden geçen Atlı Tramvay hattı ile İstasyon'a bağlanmış ve ihraç edilen tahıllar, vagonlarla buradan tren garına kolayca götürülebilmiştir[105].

Daha sonraları ihtiyaca cevap veremeyen Buğday Pazarı, oradan kaldırılarak, Aydınlık Evler Yolu üzerindeki Eski Sanayi Köprüsü'nün kuzeyine, yani bugünkü yün ve halı yıkayıcılarının olduğu yere taşınmıştır. Günümüzde, oradan da kaldırılarak Konya Çevre Yolu'nun Karaman güzergâhı üzerine nakledilmiştir.

2) Kadınlar Pazarı: Konya'da kadınların pazar kurduğu iki adet yer vardır. Bunlardan birincisi, Sultan Selim Camii yanındaki, ilk buğday pazarı bitişiğinde kurulurdu. Buraya Konya'nın değişik mahalle ve köylerinden gelen hanımlar, kendi yetiştirdikleri sebzeler, meyveler ve yenilebilir farklı türden otları satarlardı. Tüketiciler, genelde bu günlük (taze) ürünleri tercih ettiklerinden dolayı pazarlar kalabalık olur, burada yapılan ticaret canlılığını muhafaza ederdi.

Bu kadınlar pazarı bugün, 1940 yılında Melike Hatun Çarşısı adıyla yaptırılan yeni yerine nakledilmiş olup, aynı canlılığını korumaktadır. Günümüzde de erkek, kadın, genç, yaşlı vatandaşlar ürünlerini buraya getirerek satmaktadırlar[106].

İkinci kadınlar pazarında ise, kadınların el emeği göz nuru imal ettikleri giyecek eşyaları satılırdı. Bu Pazar, Kapu Camii'nin son cemaat mahallinin altındaki dükkânlar ve arkalarındaki üçgene benzeyen avlusu bulunan çarşıydı. Daha sonra bu pazaryeri, Yılanlı Medrese'nin avlusuna taşındı. Genel olarak burada, örgü fanila, kazak çeşitleri, kız ve erkek çocuklar için örülmüş giysiler, evlenecek kızlar için yapılmış yaygı ve çeyiz eşyaları bolca bulunmaktaydı[107].

3) İhtisap Pazarı: Aziziye Camii'nin doğusuna o dönemde İhtisabın Önü denilirdi. Getirilen sebze ve meyveler, genelde toptan satılırdı. Bu Pazar yeri 1946 da Kapu Camii'nin batısındaki boş alana taşınmış ise de, insanlar genel alışkanlıklarını terk edemediklerinden tekrar aynı yerine geri getirilmiştir[108].

Konya Adnan Menderes Sebze ve Meyve Hali'nin yapılmasıyla toptancılık, komisyoncuların işi olmuş ve bu pazar yeri tamamen unutulmuştur.

4) Odun Pazarı: Odun Pazarı, Kapu Camii'nin batısındaki şadırvan ile Yılanlı Medrese

104 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 1124.

105 *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (8 Ağustos 1909), nr. 39, s. 3.

106 Odabaşı, *Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri*, s. 78.

107 Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 86.

108 *Selçuk*, 20 Kasım 1946, nr. 97, s. 4.

arasındaki boşluğa kurulurdu. Konya ve civarından yakacak olarak getirilen odunlar, çalılar ve meşe kömürleri burada pazarlanırdı.

1946 yılına kadar aynı yerde kurulmasına devam edilen pazar, daha sonra şehrin muhtelif mahallelerine dağıldı[109]. Halkın genel şikâyeti üzerine Karatay İlçesi'ndeki esnafın bir kısmı 1973-1974 de Eski Saman Pazarı'ndaki Oduncular ve Kömürcüler Çarşısı'na, bir kısmı da Hocafakih Mahallesi'ndeki Beyşehir Çevre Yolu Kavşağı'na taşındılar.

Bugün buralardan da dağıldılar. Buradan ayrılanlardan bir grup odun ve kömürcü esnafı, 4 Numaralı gecekondu önleme bölgesindeki belediye otobüslerinin eski son durağının yanındaki alanda toplandılar.

5) Ağaç Pazarı: Larende Caddesi'ndeki kadınlar hamamı ve Sahip Ata Külliyesi'nin güneyinden başlar, Etnografya Müzesi'nden Çocuk Yuvası civarına kadar yayılırdı[110]. Günübirlik kurulan bu pazarda kerestelik ağaç, çam, ardıç, kaçak ve inşaatlarda kullanılan hatıllık malzemeler satılmaktaydı.

6) Saman Pazarı: Eskiden bugünkü Karatay Köy Otobüsleri Terminali'nin kuzeyinde, 23 Nisan İlköğretim Okulu'nun doğusundaki yol üzerindeydi. Daha sonra oraya Yeni Tellal Pazarı yapıldı. Bu pazarda, köylerden getirilen samanlar ve otlar satılırdı[111].

Cumhuriyet'in ilk yıllarında buradan şimdiki ismiyle anılan, Aslanlı Kışla yanındaki Eski Saman Pazarı denilen yere nakledildi. Bugün bu pazarın yerine, Oduncular ve Kömürcüler Çarşısı yapıldı.

7) At Pazarı: Bugünkü Kızılay Hastanesi'nin önündeki boşlukta kurulurdu. Konya'nın en eski pazarlarından olup, burada değişik cinsten atlar satılırdı[112].

Asırlardan beri at pazarı olarak kullanılan bu yer, zamanla sıhhi tehlike arz ettiği için Koyun Pazarı'nın yerine nakledilmiştir[113].

8) Koyun Pazarı: At pazarına bitişik olup, yıkılan Necati Bey İlkokulu'nun bulunduğu yerdi. 1936 yılında bu yer At Pazarı olunca, Koyun Pazarı da bunun yanına, bugünkü otoparkın ve balıkçı dükkânlarının olduğu yere taşınmıştır[114].

9) Üzüm Pazarı: Aziziye Camii'nin doğusunda aşağı yukarı bugünkü belediye katlı otoparkının yerinde Salı günleri kurulurdu. Zeytin, peynir ve bal satıcılarının kahir ekseriyeti de Üzüm Pazarı'nın batı yönünde bitişiğinde bulunan alandaydılar. Bu pazarla, Üzüm Pazarı bir geçiş kapısıyla birbirine bağlıydılar[115].

10) Tellal (Sipahi) Pazarı: Tellal Pazarı önce Alaeddin Tepesi'nin doğusundaki eski Gazi Mustafa Kemal İlkokulu, bugünkü Karatay Millî Eğitim Müdürlüğü'nün bulunduğu yerdeydi. Daha sonra İstanbul Caddesi üzerinde, yıkılan İş Bankası binası ile Aziziye Camii'nin arasında kurulmaya başladı.

İstanbul Caddesi'ne, Müftü Nakibzâde Hacı İbrahim Efendi 12 adet dükkân yaptırdı. Cadde üzerindeki bir aralıktan girilen ve ortasında boşluğu bulunan bu dükkânların olduğu yer, halen Eski Tellal Pazarı olarak bilinir. Burada daha ziyade halı ve kilim alınıp satılırdı. Buradaki tellal pazarı daha sonra Eski Garaj civarında yapılan Yeni Tellal Pazarı'na taşındı.

Eski Saman Pazarı'nın yerine yapılmış olan bu Yeni Tellal Pazarı'nda, daha çok dayanıklı tüketim ürünleri olan buzdolabı, çamaşır makinası, ütü, halı ve cinsleri ile diğer ev aletleri pazarlanırdı. Bu pazarda bulunan dükkânlar, eşkenar üçgene benzer bir boşluk bırakılarak yapıldıklarından birbirlerine bakarlardı. Bu boşlukta zaman zaman açık ar-

109 Odabaşı, *Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri*, s. 186.

110 Odabaşı, *Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri*, s. 188.

111 Odabaşı, *Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri*, s. 188.

112 Kâmil Uğurlu, *Konya'nın Batısı Takkeli Bir Dağ "Konya* Şehrengizi", Konya 2005, s. 175.

113 *Ekekon*, 22 İkinci Kanun 1936, S. 254, s. 2.

114 *Ekekon*, 22 İkinci Kanun 1936, S. 254, s. 2.

115 *Yeni Meram*, 17 Şubat 1958, S. 2687, s. 3.

tırmayla spot eşyalar satılırdı. Sonradan buradaki esnafların tamamı, spot eşyalar satmaya başladılar. Zaman içerisinde Konya Belediyesi, Eski Garajı genişletme çalışmaları başlatınca, bu pazar yeri de tarihe mal olup gitti[116].

11) Un (Dakik) Kapanı: İlk yeri Gazi Mustafa Kemal İlkokulu civarıydı. Bu pazara dakik (un) kapanı da denirdi. Sonra Kapu Camii civarına taşındı. Buradan da Vali Ferit Paşa'nın yaptırdığı Buğday Pazarı'nın doğu ve batı girişindeki yolların sağında ve solundaki dükkânlara taşındılar. Bugün bile bu unculardan bazıları Buğday Pazarı'nın batı kapısı karşısındaki dükkânlarda ticari faaliyetlerini sürdürmektedirler[117].

4- ULAŞIM

Eski zamanlardan bu yana şehrin, kazaları ve köyleri arasında karayolu bağlantısı hiç yok denmeyecek kadar vardır. Ancak stabilize olan bu yolların, düzgün ve ticari ulaşıma yeterince elverişli olduğu söylenemez. Ulaşım ise, deve, at, katır, eşek ile bunların çektiği araba veya kağnılarla yapılıyordu. Şehirlerarası karayolu bağlantısı da, ilçeler arasındaki yollardan pek farklı olmayıp, çok az daha iyi durumdaydılar.

1) Karayolu Ulaşımı: I. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin ekonomisiyle yakından ilgilenen II. Abdülhamit, ulaşım problemini de çözmek için uğraşıyordu. "*Her türlü zorluğa rağmen karayolu yapımında önemli bir mesafe kat ettik*"[118] diyen Sultan, gerçekten de yolların modernizasyonu için yeterince gayret sarf etmiştir.

1898'de Konya'yı özellikle liman kentlerine bağlayan Konya-Mersin, Konya-Silifke, Konya-Alanya ve Konya-Antalya yolları revize edilmiş, Orta Anadolulu tüccarlar, bu yollar vasıtasıyla limanlardan İtalyalı tüccarlar ile daha sıkı ticari ilişkiler kurmuşlardır.

Araştırmacı Ramsay, Konya Valisi Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa zamanında, Konya'ya gelmiş ve tamir edilen bu yolları görmüştür. Fakat hatıralarında, "*II. Abdülhamit tüccarlar için öyle geniş öyle güzel karayolları yaptırmış ki, ancak üzerlerinde otlar bitmiş kullanılmamaktadırlar. Çünkü bu yollara dökülmüş olan mucur taşlarından dolayı yük taşıyan atlar ve develer yürüyemiyorlar. Bu yüzden kervanlar, iyice sıkışmış olan yolların kenarlarından gitmeyi tercih etmektedirler*"[119] diyerek yapılan yol imarı ve tanziminin işe yaramadığını belirtmektedir.

1900 yılından sonra Konya ve civarında ticari hayatın canlanmasıyla birlikte yük ve eşya taşımacılığı önem kazandıysa da bu demiryolu lehine olmuştur. Deve kervanlarıyla ve karayolu üzerinden yapılan taşımacılık, tren yolu nakliyeciliği karşısında önemini kaybetmiştir.

2) Demiryolu Ulaşımı: Osmanlı'nın diğer kentlerine ve yurt dışına mahsullerini karayolu vasıtasıyla pazarlayamayan Konyalılar, mallarının heba olup gitmesini ülke genelinde yaygınlaşan fakat bir türlü Konya'ya getirilemeyen demiryolunun yapılamayışına bağlıyorlardı.

Hatta bu konudaki düşüncelerini, Valilik kanalıyla 28 Şaban 1310'da (17 Mart 1893) Nafia Nezareti'ne bildirerek demiryolu yapılmasını istediler. Dilekçelerinde, İstanbul'dan Konya'ya yeni bir tren hattı yapılamasa bile, şu an işlemekte olan İzmir-Ankara hattından Konya'ya bir bağlantının eklenmesinin sorunlarını çözeceğini söyleyip, taşımacılık yüzünden ziyan olan mallarını satabileceklerini, dahası farklı ürünler ekerek hayat standartlarında önemli değişikliklerin meydana gelebileceğini ileri sürdüler[120].

116 Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 88.

117 Odabaşı, *Konya'nın Görünümü*, s. 88.

118 Kili-Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, s. 46.

119 W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev: Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 85.

120 BOA, Y. PRK AZJ. 23/102, lef. 1 ve lef. 2.

Konyalıların bu isteklerini dikkate alan II. Abdülhamit, 15 Şubat 1893 tarihinde 444 km'lik İstanbul-Eskişehir-Konya demiryolunun döşenmesi ve işletilmesi imtiyazını Almanlara verdi[121]. İhalenin verildiğine dair tezkere, 13 Ramazan 1310 (31 Mart 1893)'daki gazete ilanıyla kamuoyuna duyuruldu[122]. Böylece Konya, demiryoluyla hem başkent İstanbul'a hem de İzmir'e bağlanmış olacaktı.

Demiryolunun yapımı için devlet, gerekli girişimi başlattıysa da üretebildiği her türlü malın para edeceğini aklından bile geçiremeyen bazı Konyalılar, şehre gelecek trenin kent ve kent ahalisine fayda değil zarar vereceğini, çoluk çocuklarının kazalara kurban gideceklerini, yol güzergâhındaki tarlala ve bahçelerinin boşu boşuna ellerinden ucuza alınıp telef edileceğini, şehrin yabancıların istilasına uğrayacağını, ne var ne yoksa her türlü ürünlerinin bunlar tarafından toplanarak halkın aç bırakılacaklarını, hepsinden de öte kentte ahlaki bir çöküntünün başlayabileceğini konuşmaya başladılar.

Bu tür olumsuz propagandaları, bazı büyük arazi sahipleriyle, han ve kervan sahipleri yaptılar. Çünkü Konya'daki ticarette ekonomik nüfuz onların tekelindeydi. Demiryolunun gelmesiyle rant kaybına uğrayacaklardı.

Yeni ekonomik gelişmeler olduğunda, ticari alanda başkaları da söz sahibi olabilecek ve yeni zenginler veya bu alanda daha etkili kurumlar meydana gelebilecekti. Tek kelimeyle söylemek gerekirse Konya, ticaret sermayedarlığına açılan yeni bir pazar olabilecekti. Bu durumu istemeyen geleneksel ulaşımla taşımacılık yapan katırcılar ve kervan sahipleri, daha da ileri giderek, "*demiryolunun geçtiği yerlerde bereketsizliğin hüküm sürdüğünü, Konya'da da aynısının olacağını*"[123] her yerde iddia edip durdular. Bütün konuşmalarında, kervanlarla taşınan yük ücretiyle trenle taşınacak olan yük ücretleri arasında kilometre/ton başına sadece 4 kuruşluk bir fark olacağını söylediler durdular[124].

Bu propagandalara inanan Konyalılardan bazıları, istimlâk edilen tarlalarının bedellerini almamakta direndiler. İkamet adreslerini istimlâk komisyonuna bildirmeyerek veya yanlış adres vererek, istimlâk bedellerini ne kadar geç alırlarsa, trenin de şehre o kadar geç geleceğinin hesabını yapıp daha kârlı olacaklarını düşündüler. Hatta İstanbul Hükümeti'ne dilekçe üzerine dilekçeler göndererek, arabalarla ve hayvanlarla nakliyatçılık yapanların ekmeksiz, aç ve susuz kalmamaları için tren yolunun yapılmamasını istediler[125].

İstimlâk bedellerini protesto ederek hiç almayanlar olduğu gibi, trenin Konya'ya gelişinden çok sonra alanlar da oldu. Hatta Konya Mebusu Zeynelabidin Efendi[126] gibi adreslerinin Konya Vilayeti tarafından, Dâhiliye Nezareti'nden istenerek istimlâk bedelleri banka hesaplarına 15 yıl sonra geçen Konyalı eşraflar da oldu[127].

Konya kamuoyu, Konya'ya tren yolu yapılsın mı yapılmasın mı, faydalı mı, zararlı mı diye tartışmaya devam ederken tüm engellemelere ve yaşanan olumsuzluklara rağmen, Vali Erzurumlu Ali

121 Earle, *Demiryolu Savaşı*, s. 23; Rifat Önsoy, *Türk-Alman Münasebetleri 1871-1914*, İstanbul 1982, s. 54.

122 BOA., YA. HUS. 272/67.

123 Şanda, *Reaya ve Köylü*, s. 120.

124 Noviçev, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, s. 13.

125 Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. I, s. 220.

126 Şeyh Muhammed Bahaüddin Efendi'nin oğlu olup, 1869 yılında Konya'da doğdu. Tahsilini Konya ve İstanbul'da yaptı. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Konya'dan Mebus seçildi. Aynı zamanda Edirne Valiliği ve Ayan Üyeliği yaptı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası liderlerinden olup, ömrü boyunca İttihat ve Terakki Fırkasına karşı mücadele etti. Kurtuluş Savaşı sırasında, Padişah'ın yanında yer alan Mehmet Zeynelabidin Efendi, 150'likler listesinde olup, yurt dışına sürgün edildi. 1939 yılında vefat etti. Cenazesi, Baki Mezarlığı'nda Hz. Osman'ın kabri civarına gömüldü (Mehmet Zeynelabidin Efendi, İslamiyet ve Meşrutiyet, Konya 1999, s. 9-14).

127 Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Osmanlı Arşiv Vesikaları Ders Notu*, Kırıkkale 2000, s. 13.

Kemal Paşa[128] zamanında ilk tren, yapılan büyük bir törenle 1896 da Konya Tren Garı'na geldi.

Tren seferlerinin başlamasıyla birlikte, yolcu ve yük taşımacılığında Konya'da yeni bir döneme girildi. Ticaret canlandı. İnsanların geneli, yolculuk ve eşya nakli için treni tercih ettiler. Bu yoğun talep karşısında Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi, zamanla nakliye konusunda devlete verdiği teminata aykırı davranarak uymamış ve keyfi davranışlarda bulunmuştur.

Şirketin bu keyfi tutumunun, "Konya'dan yapılan ihracatı etkilediğini" düşünen Vali Ferit Paşa, Konya Sanayi ve Ticaret Odası'nın şikâyetini de eklediği bir yazıyla durumu, Ticaret Nezareti'ne bildirdi.

4 Eylül 1315 (16 Eylül 1899) tarihli *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*'nin birinci sayfadan geçtiği habere göre, daha önce arabalarla ve develerle nakliyecilik yapan Konyalı tacirlerin tekrar demiryolu taşımacılığına yöneldiklerini belirten Ferit Paşa, hal böyle iken ilgili şirketin hazineyle yaptığı anlaşma şartlarına göre değil de keyfi davrandıklarından yakınarak Ticaret Nezareti'nden Maliye Nezareti nezdinde, "*yapılan ihlallerden dolayı*" bahse konu şirketle yeniden bir fiyat ayarlamasına gidilmesi gerektiğini belirtti. Devamında, "Konya'da buğdayın bir kilesi 20 kuruştur. Buna yapılan bir takım masraflarda ilave edilirse, demiryolu şirketi Konya tahılını İstanbul'a kadar beda-

128 Erzurumlu Söylemezoğlu Şair Timur Fenni Efendi'nin oğludur. Eğitiminden sonra Damat Halil Paşa'ya divan kâtibi olmuştur. Çeşitli yerlerdeki mutasarrıflık görevlerinden sonra, Erzurum İdare-i Askeriye Reisi oldu. Farklı vilayet ve eyaletlerde valilik yaptıktan sonra tekrar saraya dönerek Zekiye ve Esma Sultanlara Kethüda oldu. 1894'te ise, Konya Valiliği'ne tayin edildi. Konyalıların çok sevdiği Ali Kemali Paşa zamanında, ilk tren Konya Tren İstasyonu'na geldi. Konya'da Vefat eden Paşa'nın mezarı Mevlana Türbesi avlusunda Kışla Caddesi'ne bakan taraftadır. Mezar taşı kitabesinde şunlar yazılıdır: "Söylemezzâde Hanedanı'ndan Erzurumî Timur Fenni Efendi'nin büyük oğlu olup, Konya Valisi iken irtihal eden Rumeli Beylerbeyi payelilerinden El-Hac Derviş Ali Kemalî Paşa'nın ruhuna Fatiha. Doğum: 1234 (1818), Ölüm: 22 Rebiülevvel 1315 (21 Ağustos 1897) (H. Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 117).

va getirse bile Konya buğdayı, İstanbul'da diğer ülkelerin buğdaylarıyla rekabet edip asla müşteri bulamayacaktır. Çünkü dış memleketlerden gelen buğdaylar, İstanbul'da 20 kuruştan satılmaktadır" diyen Ferit Paşa, bu durum diğer eşyaların nakli konusunda da böyledir[129] dedi.

Yapılan görüşmeler sonucunda şirket yönetimi, fiyatlarda yeni bir düzenlemeye gittiyse de bu, genel gidişatın seyrinde bir farklılık hissettirmedi. O sırada Vali Ferit Paşa, Konya'dan ayrıldı. Yerine Mehmet Tevfik (Biren) Bey atandı.

Aynı problem yeni Valinin de gözünden kaçmadı. Daha Konya'ya adımını atar atmaz tren istasyonunun şehre uzak olduğunu, bu durumda Konyalıların demiryolu ulaşımından layıkıyla istifade edemediklerini düşündü ve yaptığı bir toplantıda şehrin ileri gelen bürokratlarına; "*yaptığım tahkikatta, İstanbul'dan gelen eşyanın istasyondan şehre kadar ödenen nakil ücretinin, Haydarpaşa'dan trenle Konya'ya kadar ödenen nakil ücretinden fazla olduğunu gördüm*" dedi ve tren istasyonunun şehir merkezine neden bu kadar uzak yapıldığını sorduğunda da, Konyalılar adına cevap veren Çelebi Efendi; "*Buna sebep biziz efendim!.. Şimdi aklımız başımıza geldi ama ne çare ki, iş işten geçti*"[130] cevabını verdi.

SONUÇ

Araştırmadan anlaşılacağı üzere, II. Abdülhamit dönemi Konya'sı, ekonomik olarak kısmen bir atılım içerisindedir.

Şehre tayin edilen valilerin geneli, Konya bürokrasisi, Belediye Başkanları ve hatta halkla iç içe olmuşlar ve merkezi hükümetin kendilerine verdiği her türlü desteği şehir menfaati adına kullanma yoluna girmişlerdir.

129 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, 4 Eylül 1315 (16 Eylül 1899), nr. 767, s. 286.

130 Biren, *Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, C. I, s. 220.

Her ne kadar, ticari faaliyette bulunan yabancılardan bazılarının, şehirde ikamet eden gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarından yanlarına çektikleri kişiler yardımıyla, o dönemde İstanbul-Konya-Bağdat üçgeninde, amansız bir trafik yaşayan, kara para aklama faaliyetlerine girerek, bedavadan para kazanma yolunu tercih etmişler ise de, Konyalılar ve Valileri bunu önleme gayretlerinin yanı sıra, Kaimeyi kullanımdan kaldırıp, Halis Sikke ye geçmek için uğraşan Padişah'ın yanında yer aldılar. Konya'daki eşraf ve tüccar, Valilik Makamında şehrin ileri gelenleriyle birlikte bir komisyon kurdular. Komisyon, Devlete erkek nüfus başına birer 100'lük Kaime verme ve Kaimenin kentte kullanılmasının yasaklanması kararını aldılar. Hükümet, Konya ahalisinin bu örnek davranışını ülke geneline duyurdu ve diğer şehirlerden benzer kararlar almalarını istedi

İşte Konyalıların bu ve bu gibi davranışlarla devletin yanında yer almaları, kendi menfaatlerine olmuş ve o günün yönetimi, lehlerine olabilecek her türlü desteği kendilerine vermiştir.

İl bürokrasisinin, zamanın imkânları çerçevesinde tarımdan, sanayiye ve sanayiye katkı sunacak okullara, pazar yerlerinden ulaşıma, şehrin imarı ve gelişmesi yününde harcadıkları her bir gayret boşuna gitmemiştir. Özellikle de tren yolunun şehirden geçmesi, Konyalıların her alandaki çalışmalarına olumlu yansımış, ikiye katlamalarına sebep olmuştur.

Çünkü şehre doğudan ve batıdan hatta ABD'den gelen tüccar sayısında bir artış yaşanmış ve bu durum şehir ekonomisine, art niyetlilerin bazı basit davranışları bir kenara bırakılacak olursa, genelde olumlu yansımıştır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): Y. PRK AZJ. 23/102; YA. HUS. 272/67.

Konya Meram Tapu Kadastro Müdürlüğü Arşivi; Kadastro Varakası Dosyası, Parsel nr. 4, Ada nr. 345, Pafta nr. 16, lef. 10b.

Babalık, 3 Haziran 1948, S. 6967; 21 Aralık 1948, S. 7068.

Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, 4 Eylül 1315 (16 Eylül 1899), nr. 767.

Ekekon, 22 İkinci Kanun 1936, S. 254; 21 Aralık 1942, S. 2196.

Hakem, 8 Ağustos 1325 (8 Ağustos 1909), nr. 39.

Selçuk, 20 Kasım 1946, nr. 97.

Yeni Meram, 14 Kasım 1952, S. 809; 17 Şubat 1958, S. 2687.

AKYIDIZ, Ali; *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası Kâğıt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

AKYILDIZ, Ali; *Anka'nın Son Baharı Osmanlı'da İktisadi Modernleşme ve Uluslar Arası Sermaye*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2005.

AKYILDIZ, Ali; *Para Pul Oldu. Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum, İletişim Yayınları*, İstanbul 2003.

Annuaire Oriental du Commerce (AODC); L'ane: 1890; L'ane: 1900.

ARABACI, Caner; *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882- 1999*, Konya Ticaret Odası Yayını. Konya 1999.

AUGUSTİNOS, Grasimos; *Küçük Asya Rumları*, Çeviren: Devrim Evci, Ayrak Yayınevi, Ankara 1997.

AYTEKİN, Hanefi; *100 Ünlü Konya Valisi*, Ülkü Basımevi, Konya 1994.

AYTEKİN, Hanefi; *2003'ten Kuruluşuna Kadar Konya Belediye Başkanları*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2003.

BİREN, Mehmet Tevfik; *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, Yayına Hazırlayan: Fatma Rezan Hürmen, C. I-II, Arma Yayınları, İstanbul 1993.

BLAİSDELL, Donald C.; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Malî Denetimi "Düyûn-ı Umumiye"*, Çev. Ali İhsan Dalgıç, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1979.

COLLAS, Bernard Camile; *1864'te Türkiye "Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitülasyonların Tam Metni"*, Çev. Teoman Tunçdoğan, Bilişim Yayınevi, İstanbul 2005.

DALKILIÇ, Bayram; "Lui Lamber'in Gizli Notlarında Konya", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı VI*, Editör: Caner Arabacı, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2003, s. 46.

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1970.

EARLE, Edward Mead; *Bağdat Demir Yolu Savaşı*, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.

EROL, Mine; *Osmanlı İmparatorluğunda Kâğıt Para "Kaime"*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970.

EROL, Mine; *Osmanlı İmparatorluğunun ABD İle Yaptığı Anlaşmalar*, Damla Matbaası, Konya (tarihsiz).

GÜRAN, Mehmet Tevfik; *Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı*, C. V, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara 1997.

GÜRAN, Tevfik; *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.

KARPAT, Kemal; *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

KAZGAN, Haydar; *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme*, Vakıfbank Yayınları, İstanbul 1998.

KİLİ, Suna-GÖZÜBÜYÜK, Şeref; *Türk Anayasa Metinleri "Sened-i İttifak'tan Günümüze"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara 1985.

Konya Vilayet Salnamesi (KVS); H.1285; H. 1286; H. 1288; H. 1290; H. 1291; H. 1292; H: 1303; H: 1310; H. 1314; R. 1317; R. 1322.

KONYALI, İbrahim Hakkı; *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf-ARABACI, Caner; "Konya Vilayeti 1915 Yılı Bütçesi", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, (Makaleler 1)*, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayını, Konya 2004, s. 489-508.

MEHMET ZEYNELABİDİN EFENDİ; İslamiyet ve Meşrutiyet, Sadeleştiren: Ahmet Atalay, Damla Matbaası, Konya 1999.

NOVİÇEV, A. D.; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi*, Çev. Nabi Dinçer, Onur Yayınları, Ankara 1979.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; "Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Hazırlayan: Salih Sedat Ersöz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları Konya 2003.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, T. C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Konya 1998.

ÖNDER, Mehmet; "Konya Halıcılığı Üzerine İki Vesika", *Anıt*, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayını, S. 31, Konya 1958, s. 12-17.

ÖNDER, Mehmet; *Mevlana Şehri Konya*, Konya Turizm Derneği Yayını, Konya 1971.

ÖNSOY, Rifat; *Türk-Alman Münasebetleri 1871-1914*, Enderun Yayınları, İstanbul 1982.

ÖZGÖKMEN, Ali; *Konya* Şer'iye *Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1996.

PAMUK, Şevket-TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara 1988.

QUATAERT, Donald; *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*, Çev. Tansel Güney, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

QUATAERT, Donald; *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

RAMSAY, W. M.; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1960.

SARICAOĞLU, Mehmet Esat; *Osmanlı Arşiv Vesikaları Ders Notu*, Kırıkkale 2000.

SARIÇELİK, Kerim; *Konya'da Modern Eğitim Kurumları 1869-1919*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

SEMİZ, Yaşar-KUŞ, Recai; "Konya Sanayi Mektebi 1901-1960", *Yeni İpek Yolu Konya Kitabı V*, Editör: Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2002, s. 103-142.

ŞANDA, Hüseyin Avni; *Reaya ve Köylü*, Habora Kitabevi, İstanbul 1975.

TOYNBEE, Arnold J.; *Türkiye ve Avrupa*, Çev. Kasım Yargıcı-Mehmet Ali Yalman, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002.

TUŞ, Muhittin; *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 2001.

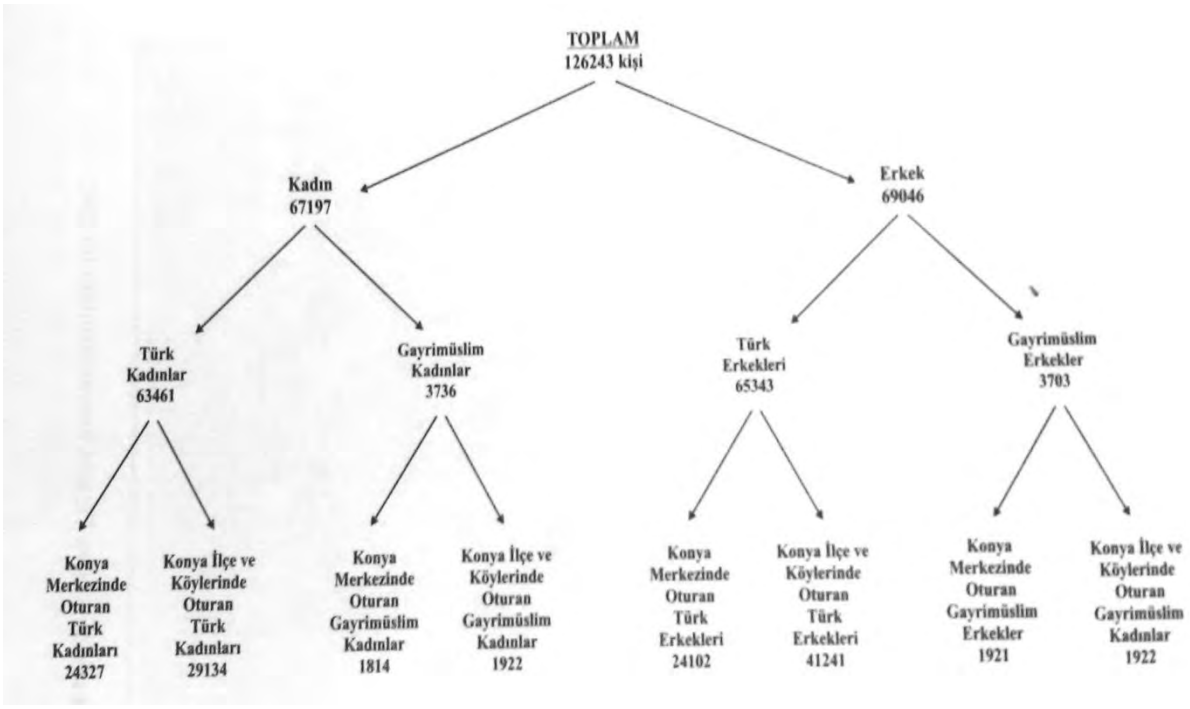
TÜRKHAN, M. Sait, "Osmanlı Döneminde Konya", *Tarih ve Kültür Başkenti Konya*, Hazırlayan: Salih Sedat Ersöz, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayına, Konya 2003, s. 57-75.

UBUCINI, M. A; *Türkiye 1850 "Maliye-Ordu-Millet"*, C. II, Çeviren: Cemal Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser, (tarihsiz), İstanbul.

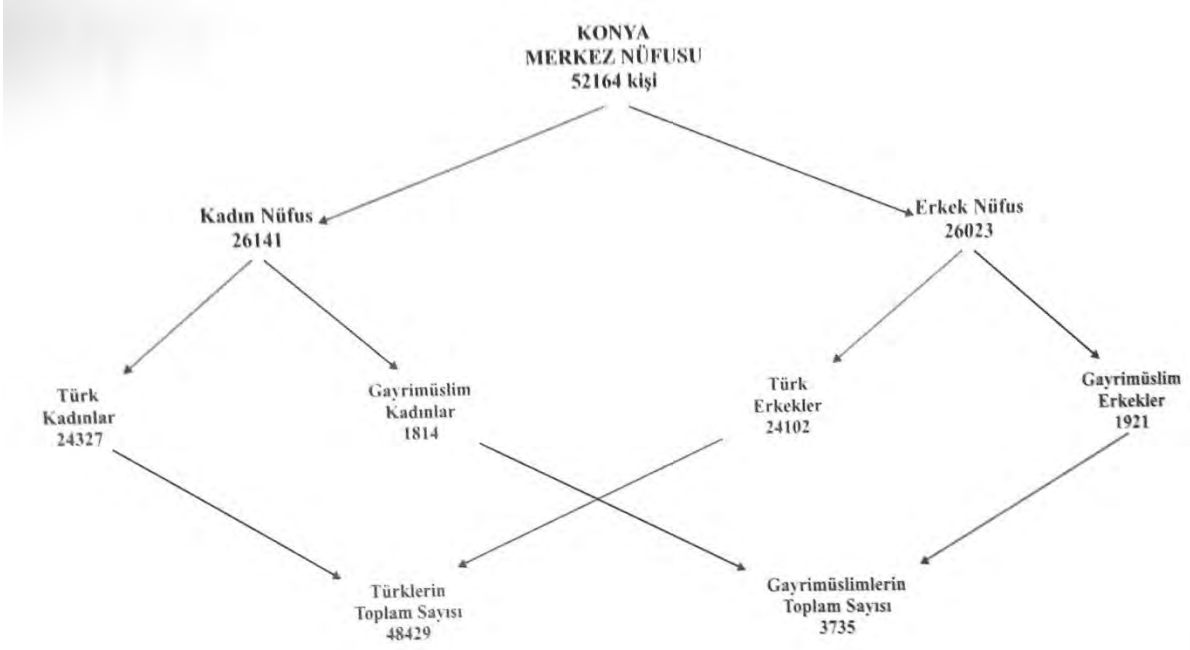
UĞURLU, Kâmil; *Konya'nın Batısı Takkeli Bir Dağ "Konya* Şehrengizi", Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2005.

Yurt Ansiklopedisi, C. VII, İstanbul 1982.

Tablo 1. R. 1322 (m. 1906) Konya Vilayet Salnamesine Göre Konya Vilayetinin Genel Nüfusu

Tablo 2. R. 1322 (m. 1906) Konya Vilayet Salnamesine Göre Konya Merkez Nüfusu

Kemal H. Karpat'a göre Konya, Niğde, Burdur, Isparta, Antalya'ya ait 1906 yılı nüfus icmali

Şehir Adı		Erkek	Kadın
Konya, NiŞde, Isparta, Burdur, Antalya	Müslümanlar	582749	562964
	Kazaklar	105	101
	Rumlar	44768	41793
	Ermeniler	8188	7349
	Bulgarlar	5	-
	Rum Katolikler	49	31
	Ermeni Katolikler	27	21
	Protestanlar	463	364
	Latinler	1	-
	Süryaniler	1	-
	Keldaniler	3	2
	Yahudiler	143	119
	Çingeneler	264	235
	Yabancılar	30	-
Toplam		**636798**	**612979**
GENEL TOPLAM		**1.249.777**	

Kemal H. Karpat'a göre Konya merkez ve ilçelerinin 1906 yılı genel nüfusu

ŞEHİR		Erkek	Kadın
KONYA	Müslümanlar	247943	236671
	Kazaklar	105	101
	Rumlar	5348	4650
	Ermeniler	4785	4276
	Rum Katolikler	48	31
	Ermeni Katolikler	3	3
	Protestanlar	126	84
	Latinler	1	-
	Süryaniler	3	3
	Yahudiler	20	19
	Çingeneler	2	4
Toplam		**258363**	**247822**
GENEL TOPLAM		**506190**	

1. Kadınların ve erkeklerin sayısı toplandığında nüfus 506 230'dir.
2. Genel toplam 506 190 kişi verilmişse de ayrı ayrı verilen nüfus toplanırsa genel toplam 504 124 kişi çıkar.
3. Kadınların ve erkeklerin toplamı ile genel toplamda uyuşmazlık vardır.

Konya Vilâyetinin 1899 yılı gelirleri ve masrafları

1899 yılı gelirleri (kuruş)		1899 yılı masrafı (kuruş)	
9.870.000	Emlâk ve varidat vergisi	1.570.000	Dahiliye memurları tahsisatı
2.800.000	Temettü vergisi	547.000	Şer'iyye memurları
1.600.000	Bedel-i askeriye	120.000	Adliye "
1.500.000	Ağnam resmi	200.000	Maliye "
2.750.000	Âşar bedelâtı	42.000	Orman "
500.000	Varidat-ı müteferrika-i saire	1.435.000	Esham-ı mütenevvi ve evkaf-ı kurra bedelâtı
1.200.000	Düyûn-ı Umumiye-i Osmaniye	3.733.000	Jandarma tahsisatı
800.000	Duhan (tütün) varidatı	41.000	Polis tahsisatı
100.000	Rüsumat	1.452.000	Düyûn-ı Umumiye memurları
100.200	Posta ve telgraf	5.895.571	Posta ve telgraf memurları
92.772.000	**YEKÛN**	**13.279.579**	**YEKÛN**

Konya'dan ABD'ye satılan mallar ve kıymetleri

Malın cinsi	Miktarı	Kıymeti		Gümrüğü	
		Kuruş	Para	Kuruş	Para
1- Alacehre-i Konya (sarı renk veren boya)	1 kıyye	2	9	-	23
2- Tiftik ve fenek (beyaz tilki derisi)	1 kıyye	20	50	1	64
3- Sahtiyan (boyanmış ve cilalanmış deri)	1 tanesi 1 top	82	50	6	92
4- Siyah sahtiyan	Beheri	11	10	-	88
5- Kök boya	1 kantar	197	-	15	76
6- Kaba gömlek-i Konya (kaba manifatura - kaput)	Beheri	6	50	-	56

Tevfik Paşa'ya göre Konya Vilayetinin karşılaştırmalı istatistiki bilgileri şöyledir:

1'inci mıntıkadaki gelir karşılaştırması:

Seneler	Ağnam	Aşar	Sair varid	Yekûn
1312 (1894)	3.486.044	2.147.317	3.027.808	8.661.169
1318 (1902)	4.982.563	4.969.950	2.813.801	12.766.314
% Çoğalış	49,9	131,5	7	47,8

2'nci mıntıkadaki artış:

Seneler	Ağnam	Aşar	Sair varid	Yekûn
1312 (1894)	2.747.956	3.431.198	3.331.218	9.490.372
1318 (1902)	3.545.861	5.277.323	2.740.463	11.562.647
% Çoğalış	29	53,8	17,7	21,8

Arkada görülen Konya Güherçile Fabrikası, Yeğenoğlu Medresesi ve Yağlıtaş Kabristanı.

Konya Vali Konağı ve Önündeki Konyalılar.

Eski Tenekeciler İçi'nden bir Görünüm.

Konya merkez Kebapçılar İçi.

Konya Bedesteninden bir görünüm.

Bergreen'in Konya panoramasında (1895), Konya Bedesteni ve çevresi.

Clement Huart'ın bahsettiği Mevlâna Caddesi ile taştan yapılmış binalar ve altlarındaki dükkânlar.

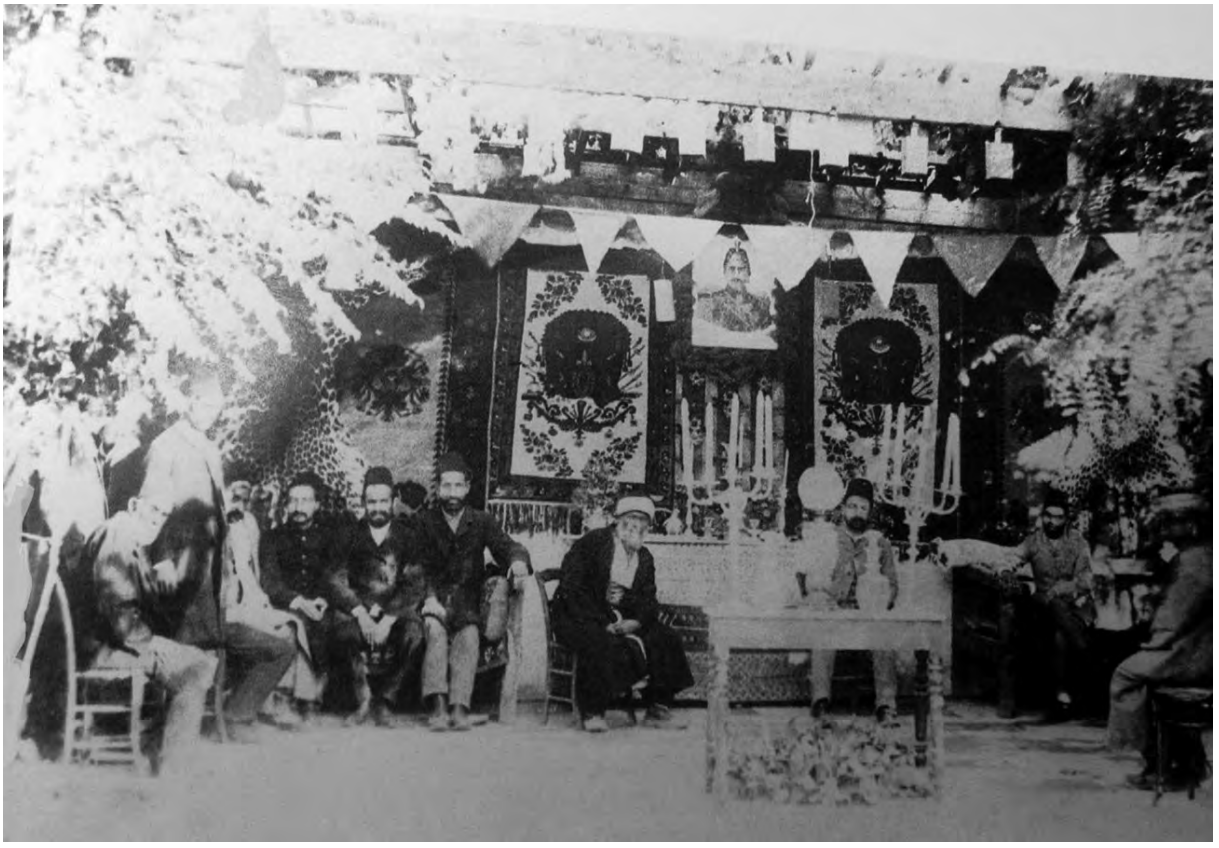
Konya Sanayi Mektebinin inşaat hali.

Tarihi Konya Tren Garı'ndan, tarihi bir görünüm.

Tarihi Konya Tren Garı'na, gelen ve giden tüccarların mallarını koydukları Tantavi Ambarı.

Konya'da 05.05.1905'te açılan Halı Sergisinden bir görüntü.

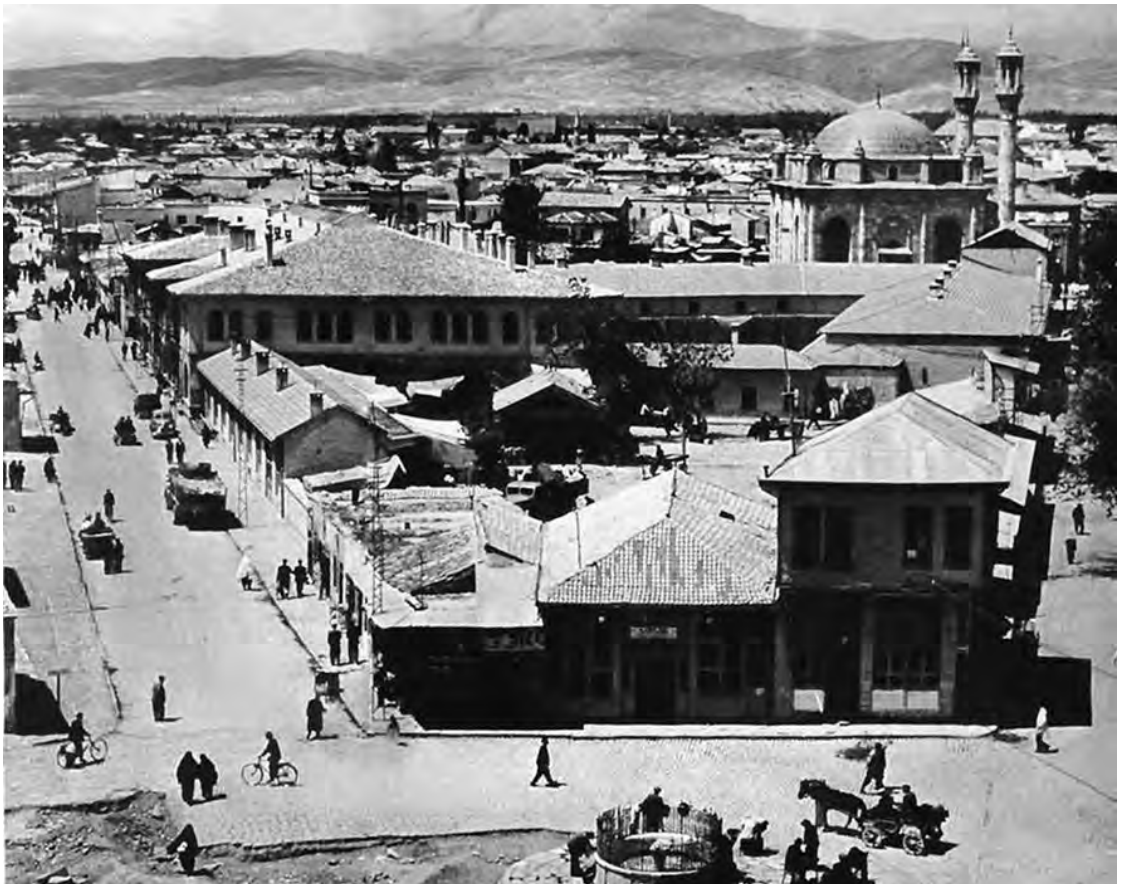
Konya Atlı Tramvayı, Konya Lisesi önünden geçmekteydi.

Konya ticaretinin önemli merkezlerinden olan, Başaralı Çarşısı ile Otelinin giriş kısmı.

Başaralı Çarşısı içindeki dükkânlar.

Konya Mevlâna Çarşısı'nın, yıkılmadan önceki görünümü.

Havzan Mahallesi'nde Selçuklular devrine ait, saklama ihtiyacını karşılamak üzere yapılan, bir buzhane.

Yük taşıyan Konyalı kervancılarından bir grup.

Konyalı kervancılarından bir diğer grup.

Konya ve civarında taşımacılıkta kullanılan kağnı ve sahibi.

Konya Merkez Sanayi Mektebi önünde gitmekte olan bir "kanatlı kağnı" ve sürücüsü.

Vali Ferit Paşa'nın yaptırdığı, Konya Buğday Pazarı'ndan bir görüntü.

Sultan Selim Camii'nin kuzeyine kurulan Kadınlar Pazarı..

Konya Üzüm Pazarı ve küfelerinde üzüm satan Konyalı kadınlar.

Aziziye Camii doğusunda kurulan İhtisap Pazarı'ndan bir görüntü.

Kapu Camii Yanında Kurulan tarihi Odun Pazarı'ndan bir görüntü.

Larende Caddesi ve yıkılan tarihi Konya Surlarının bir bölümü. Surların yerine, dükkânlar yapılmıştır.

Konyalı ekmek satıcısı Hayk ve Konyalı çocuklar.

Konyalı bir ekmek satıcısı.

Harman kaldıran Konyalı bir çiftçi ailesi.

XIX. yüzyılın sonlarında dokunan bir Konya halısı.

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNDE KURULARAK FAALİYETTE BULUNAN KONYALI ŞİRKETLER

Ahmet ATALAY*

ÖZET

Osmanlı'nın yıkılış sürecinde Konya, Vilayet olarak iktisadi açıdan çok hareketli bir şehirdir. Bu durum, İstanbul-Konya-Bağdat üçgenindeki ekonomik hareketliliğe bakılınca görülecektir. Hatta Osmanlı'nın yaşadığı savaşlar döneminde, Konya'dan gerçekleştirilen lojistik destek incelenirse daha iyi anlaşılacaktır. II. Abdülhamit'le birlikte, ülke sathında başlayan ekonomik değişmeyle, I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar var olan hareketlilikten, Konya fazlasıyla nasiplenmiştir. Bu manada, vilayet merkezinde farklı kategorilerde çok sayıda şirket kurulmuş ve bu şirketler bahse konu yıllarda, kendi menfaatine olduğu kadar, ülke adına da büyük ekonomik katkılar sağlamışlardır. Araştırma, bu konuda bir ilktir. Ancak şunu belirtmekte de fayda vardır. Burada sadece Konya merkezinde kurularak faaliyette bulunan şirketler ve çalışmaları açıklanırken ilçelerinde bulunan şirketler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şirket, Yap-işlet-devret, Osmanlı.

*Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Cumhuriyet Tarihi Öğretim Üyesi

COMPANIES OF KONYA ESTABLISHED ACCORDING TO BUILD-OPERATE-TRANSFER MODEL DURING THE FINAL STAGE OF OTTOMAN EMPIRE

ABSTRACT

During the dissolution period of Ottoman Empire, Konya was a very active province economically. This can be seen by looking into the economic activities in the İstanbul-Konya-Bagdad triangle and it can be better seen by looking into the logistic activities of Ottoman Empire during war periods. Konya benefited a lot from the nationwide economic change from the reign of Abdülhamit II until the end of World War I; in this respect, many companies were established during this period in different categories in the city centrum and these companies contributed a lot to the economy of the country as a whole as well as to their self-interests. This study is the first one on this subject. However, it should be noted that the scope of the study is limited to the companies in the city centrum of Konya and companies in other districts of Konya are beyond the scope of this study.

Keywords: Konya, Build-operate-transfer, Ottoman.

GİRİŞ

Son dönem Osmanlı coğrafyasında, Devlet-i Aliye'nin dış borçlarının farklı ülkelere göre çoğalması neticesinde bu ülkeler tarafından alacaklarının tahsilini kolaylaştırmak maksadıyla, Düyun-u Umumiye İdaresi kuruldu.

Böyle bir idarenin varlığı, batılı emperyalist ülkelerin girişimcilerinin Osmanlı'daki ticari faaliyetlerini daha kolay hale getirdi. Bu maksatla yabancı devlet sektörlerinden uluslararası çalışanların kahir ekseriyeti, Osmanlı'nın önemli şehirlerinde şubelerini açtılar. Farklı devletlere ait bu kurumlar özellikle ticari faaliyetlerini, kara para aklama da dâhil; İstanbul, Konya, Beyrut üçgeninde yoğunlaştırdılar. Hatta bu faaliyetlerini öyle genişlettiler ki, bu durum Türk köylerine kadar yayıldı. Köylülere fahiş fiyattan uzun vadeli sanayi mamulü ürünlerini pazarlayan bu şirketler, taksitle verdikleri bu mallarının karşılığında köylünün ürettiği tarım ürünlerinin neredeyse tamamını yıllarca ipotekli hale getirdiler. Bu durum öyle oldu ki, köylü ödeme yapacağı yıla ait yeterli ürün kaldıramamış ise, kalan miktar ikinci defa faizlendirilerek bir sonraki yıla aktarıldı. Böylece ödeme planında yaşanan aksaklıklar, Türk köylüsünü içinden çıkılamaz bir hale getirdi.

Böyle bir durumla karşılaşan büyük devlet tüccarları, köylünün ürettiği mallarının kendileri için ayırdıkları yıllık ihtiyaçları ile tohumluklarını bile ellerinden alır hale geldiler. Hatta bazen tavuklarının günlük yumurtladığı yumurtalarına bile el koydular. Giderayak bu vaziyet, Anadolu köylüsünün A'dan Z'ye ne üretmişse toplanarak, yaptıkları demiryolları sayesine ülkelerine taşıdıkları bir hale dönüştü. Durumu gören Osmanlı devlet idarecileri, kendilerince bazı önlemler almışlarsa da, Balkan Savaşları ve akabinde yaşanan I. Dünya Savaşı nedeniyle bu yeterli olamadı.

1-İTTİHAT VE TERAKKİ YÖNETİMİNİN OSMANLI EKONOMİSİNE MÜDAHALESİ

Türklerin ekonomik olarak zayıfladığı II. Abdülhamit ve sonrasındaki yıllarda iktidara gelen İttihatçı yöneticiler, Anadolu işçisi, tüccarı ve köylüsünün bu acıklı durumlarıyla yakından ilgilendiler. İlk yaptıkları şey ise, "yap-işlet-devret" ekonomik modeline uygun çalışma koşulları çerçevesinde kalmak şartıyla, onları planlı gruplar halinde toplamak oldu.

Belirli kurumlar halinde, gerek şirketleşen, gerekse kooperatifleşen tüccar, işçi ve köylüler, devletin de desteğiyle bir nebze olsun emperyalist devletlerin güdümünden kurtulmaya çalışırlarken, diğer yandan da büyüme ve kâra yönelik çalışma-

larını artırmanın yollarını aradılar. Bunu yaparken de dikkatli davranıp yıllarca kendilerini sömüren Avrupalı kuruluşların uygulamalarını bire bir takibin yanı sıra daha da global düşünüp Osmanlı'nın diğer şehirlerinde şubeler açma yoluna gittiler. Hatta öyle oldu ki, zaman içerisinde şubelerinin sayılarını, kendilerinin yıllarca emeklerini gasp eden, kanlarını emen, Avrupalı tüccarların şehirlerine kadar yaydılar. Hem ihracatlarında hem de ithalatlarında daha sistemli bir yol izlediler. Bu da onları, kısa sürede hissedarlarına belirli miktarlarda kâr dağıtabilecek bir konuma taşıdı.

Tarihi süreçte meydana gelen bu durum bizlere, İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminin, Osmanlı'yı yıkan taraf değil, her konuda "*yerli ve millî*" bir duruş oluşturmaya çabalayan taraf olduklarını gösterdi. Ve herkese, günümüz dünyasında üç kişinin, kocaman bir devleti yıkan kişiler olamayacaklarını, aksine ülkeleri adına var güçleriyle güzel işler yapan taraf olduklarını ve bu nedenle onları hayır ve dua ile anmamız gerektiğini öğretti.

2-YAP-İŞLET-DEVRET MODELİNE GÖRE KURULARAK KONYA'DA İŞLETMEYE AÇILAN ŞİRKETLER VE ÇALIŞMA ALANLARI

Avrupa kökenli de olsa yap-işlet-devret modelinin, Osmanlı ülkesinde tatbik edilerek yayılmasına öncülük eden İttihat ve Terakkicilerden bazılarının, başarılı olan bu kuruluşların genel kurullarında boy gösterdikleri ve ateşli nutuklar attıkları görülmektedir.

Yapılan konuşmalar sonuçta daha güçlü kurumların tesisini körüklemiş olup bu manada Konya ve civarı adeta pilot bölge konumundadır. Arkalarında İttihatçıların desteğini gören Konyalılar adeta birbirleriyle yarışırcasına ticaretin çeşitli alanlarında farklı atılımlar gerçekleştirmişler ve akabinde o döneme göre dev tesisler denebilecek kuruluşlar meydana getirerek, Osmanlı şehirleri adına bu konuda öncülük etmişlerdir. Aşağıda aynı çerçevede çeşitli alanlarda faaliyette bulunan yap-işlet-devret modelini uygulayan şirketler, kurucuları ve kurdukları tesisler önemlerine binaen sırasıyla açıklanmıştır.

a) Ulaşım alanında faaliyet gösteren şirketler:

1) Konya Belediyesi Atlı tramvay Şirketi:

Müddet bitiminin sonunda Belediye'nin malı olmak şartıyla, 99 yıllığına yap-işlet-devret modeline göre kurulan bu şirketi, İzmir Elektrikli Tramvay Tesisinin yapımcıları Yusuf Mazhar, Yaruba Kapulu ve Alman Vatandaşı Ogüst İztor kurdu. İzmir'de yaptıkları tramvay tesis işinin bir benzerini de Konya'da gerçekleştirmek için, Konya Belediyesi nezdinde girişimde bulundular. Konya Hükümet binasının yanına kuracakları bir merkezde elektrik üreterek, bunu 20 km çapında bir alana dağıtabileceklerini, 30 km uzunluğunda da elektrikli tramvay hattı tesis edebileceklerini ve ileriki zamanlarda ürettikleri elektriğin dağıtım alanını genişletebileceklerini söylediler. Ek olarak da ihalenin kendilerine verilmesi durumunda, Konya'daki hayır kurumlarına veya Hamidiye Hicaz Demiryoluna senelik 300 lira, Konya Belediyesi'ne de ayrıca yine senelik 200 lira hibe yardımında bulunabileceklerini bildirdiler[1].

Durumu değerlendiren Konya Belediyesi, Konya Valiliği ile işbirliği yaparak, "*Anadolu'nun en verimli yerlerinden olan Konya'nın ilerlemesi ve kalkınmışlığının göstergesi olarak böyle hayırlı bir teşebbüsün büyük önem arz ettiği*" düşüncesiyle ilgili yazışmalar düzenleyerek, Valilik Makamının üst yazıyla, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gerekli başvuru yapıldı[2].

Konuyu değerlendiren Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Nafia Nezareti; olumlu bulduğu bu projeyi Sadaret Makamına, Sadaret de kanunlar açısından

1 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 9-10-11.

2 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 3; Babalık, 27 Nisan 1948 Salı, S. 6952, s. 1.

bir sakıncasının olup olmadığı yönünden değerlendirilmesi için dosyayı, Şura-yı Devlete havale etti. Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde yapılan inceleme sonucunda, imtiyazın İzmirli tüccarlara, ruhsatın ise Konya Belediyesi'ne verilmesi şartıyla tesisin yapılabileceği kararı çıktı. Meclis-i Vükelanın da kabul ettiği karar, 16 Şubat 1321 (1 Mart 1906) tarihinde Padişah II. Abdülhamit tarafından da onaylandı. İradesi çıkan dosya, 25 Şubat 1321 (10 Mart 1906) de Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından "*inşaatına başlanabileceği*" yazısıyla Konya'ya gönderildi[3].

Ancak, Konya'nın elektrik enerjisiyle aydınlatılması ve elektrikli tramvay tesisinin imtiyazı kısa bir süre sonra memleketin genel durumu göz önünde bulundurularak yüksek maliyet gerekçesiyle iptal edildi[4].

Tramvay tesisi işini kendi imkânlarıyla gerçekleştirebileceği hesabını yapan Konya Belediyesi, "*imtiyazı da dâhil yapılacak tüm faaliyetlerin kendi kontrolünde olması kaydıyla, yapımcı başka bir firmaya ihale edilmek üzere*", 4 Nisan 1322 (17 Nisan 1906) aldığı encümen kararını Vilayete gönderdi. Valilik Meclis-i Umumisi de aynı yönde aldığı kararını, Valilik üst yazısıyla, 27 Nisan 1322'de (10 Mayıs 1906) ikinci defa Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderdi. Gönderilen bu yazıda "*tramvay tesisinin gerekirse belediye tarafından inşa edilebileceği de belirtilmekteydi*"[5].

Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderilen ikinci teklifte her hangi bir olumsuzluğa meydan verilmemesi için elektrikli tramvay inşası yerine daha ucuza mal edilebilecek "*Atlı Tramvay*" tesisi önerisi de vardı.

Belediye'nin bu teklifinde önceki projede bulunmayan farklılıklar vardı. Önceki plana göre, Konya'daki Hükümet Konağı önünden başlayıp, tren istasyonunda bitecek ve aynı anda hem yolcu hem de eşya nakli gerçekleştirecek olan tek yönlü elektrikli tramvay tesisi öneriliyordu. Yeni teklifte, biri Hükümet Meydanı'ndan İstasyona sadece yolcu taşıyacak ilk hat, diğeri Buğday Pazarı'ndan İstasyona yalnızca yük taşıyacak olan ikinci hat vardı. Çift güzergâhlı bu iki hat, plana göre Feridiye Karakolu önünde birleştirilerek İstasyona tek hat olarak indirilecekti. O dönemde ulaşım problemini bu şekilde çözen birçok Osmanlı şehri bulunuyordu. Konya Valiliği kanalıyla Konya Belediyesi'nin bu ikinci girişimi de, Sadrazam Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın[6] yardımlarıyla Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce uygun bulundu.

17 Teşrinisani 1322'de (30 Kasım 1906) II. Abdülhamit'ten İrade-i Seniyyesi çıkan Atlı Tramvay iç tüzüğüne Ferit Paşa, "*icabına göre hareket edilerek gerekli işlemler acilen başlatılsın*" diye bir not düştü. Akabinde iç tüzük, 14 Kanunuevvel 1322 (27 Aralık 1906)'de Konya'ya geldi[7].

23 Temmuz 1323 (5 Ağustos 1907) tarihinde, Konya Atlı Tramvayının ihale şartları askıya çıkarıldı. Şartlar arasında 8'i yolcu 10'u yük vagonu olmak kaydıyla toplamda 18 vagon, 4.824 metre uzunluğunda iki güzergâhlı ray hatları döşenmesi, rayların 17-18 metrelik parçalar halinde olması, 4 adet makas ve geçiş yolunun yapılması maddeleri dikkat çekmekteydi[8].

Askıda kalma süresi dolan Atlı tramvayın ihalesi, ihaleye çıkış fiyatından 54.000 kuruş daha

3 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 9-10-11-12.

4 BCA., 230.141.15.1., lef. 167-192.

5 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 7.

6 Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa; Avlonyalı Vulora ailesinden Mustafa Paşa'nın oğludur. İlk tahsilini Yanya'da yaptı. Fransızca ve Rumca öğrendi. Özel bir eğitim aldıktan sonra mutasarrıf (kaymakam) olan babasının maiyetinde devlet memurluğu görevine başladı. Sonra Gazi Osman Paşa'nın kâtipliğini yaparken Danıştay üyeliğine getirildi. 1898'de Konya Valiliği'ne tayin edildi. 1 Ocak 1903'te sadrazamlığa getirildi. II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Meclis-i Ayan Azası iken Aydın Valiliği'ne tayin edildi. Tevfik Paşa Kabinesi'nde bir ara Dahiliye Nazırlığı yapan Ferit Paşa istifa edip 1913'te Mısır'a gitti. 1914'te İtalya'nın San Remo kentinde vefat etti (Hanifi Aytekin, *100 Ünlü Konya Valisi*, s. 106).

7 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 5-7.

8 BCA., 230.01/138.07.03, lef. 30.

düşük bir ücretle "İhale Eksiltme Komisyonu" tarafından mecidi 20 kuruş hesabıyla 17 Teşrin-i Evvel 1323'de (30 Ekim 1907) 480.000 kuruşa ihale edildi. İhalenin gerçekleştirildiği gün, Konya Valisi Cevad Bey tarafından hem Sadrazamlığa (Başbakanlık) hem de Ticaret ve Nafia Nezareti'ne bildirildi[9].

Memleketin ekonomik yapısının düzgün gitmemesi ve bazı kural dışı yapılan uygulamalardan kaynaklanmış olacak ki Ticaret ve Nafia Nezareti Fen Müşavirliği, Konya Tramvay tesisiyle ilgili sürekli problem çıkarttı. Bu da inşaat işini yavaşlattı. Hatta neredeyse durma noktasına getirdi. Ama tramvay tesisine ait elde bir hayli malzeme vardı ve malzemelerin değerlendirilmemesi, o ana kadar yapılan masraflardan daha fazla zarar etmek demekti. Bu nedenle durumu gören Konyalı bir mimar mühendis tesisin çıkmaza girdiğini anlayınca, "*150 lira bedel ve işletme hakkının 33 sene kendisine verilmesi kaydıyla tesisi tamamlayabileceğini belirten bir dilekçeyle Belediye'ye müracaatta bulundu*"[10].

Belediye, Mimarın dilekçesini değerlendirecekti ki II. Abdülhamit, II. Meşrutiyeti ilan etti. Siyasi alandaki bu yeni gelişme, mevcut durumu daha da belirsizliğe itti. İşi ciddi tutan Konya Belediyesi, nasıl hareket etmeleri gerektiğinin hesabını yaparken, yaşanan ufak tefek suiistimalleri dikkate alan Ticaret ve Nafia Nezareti inşaatı durdurdu. Bakımsız kalan tesisin malzemeleri adeta çürümeye terkedildi.

Böyle bir duruma düşülmesi çok ciddi bir tedirginliğin yaşanmasına sebebiyet vermişse de, Konya Belediyesi tesis işini tamamlayabilmek için Konya'nın zenginlerinden Maruni Banker İlyas Çaha'ya bir teklif götürdü. Çünkü İlyas Çaha'nın mali gücü, bir değil beş tramvay inşaatını fazlasıyla tamamlayacak kadar iyi idi[11].

İlyas Çaha ile Belediye arasında Konya Atlı Tramvay mukavelesi imzalanarak, hemen uygulamaya konuldu[12] ve inşaat çalışmalarına kalındığı yerden hızlı bir şekilde devam edildi.

1909 yılının ilk çeyreğinde İstasyon-Millet Caddesi arasındaki raylar döşenmiş, ray iç malzemeleri yerleştirilmiş ve kenar kaldırımları tamamlanmıştır. Çalışmalar böyle devam ettiği takdir de geri kalan kısmının da yakın bir gelecekte tamamlanması fazla zaman almayacaktır[13].

1909'un ikinci çeyreği ile yılın ikinci yarısının başında, Konya Atlı Tramvay tesisi tamamlanmış, kaldırımlar yapılmış ve çevre düzenlemesi bitirilmiştir. Tramvaya ait idari binaların yapımı tamamlanmış hatta atların barınacağı ahırlar, şimdiki Atatürk Anıtı'ndan Muhacir Pazarı'na giden yol üzerinde, Balıkçılar Hali'ne varmadan soldaki Fırıncı Hilmi'nin apartmanının olduğu yere, yani eski oluklu çeşme civarına yapılmıştır[14].

İnşaatı tamamlanan Konya Atlı Tramvayının 5 yıl süreyle işletme hakkının ahaliden birine verilmesi için ilk ihale şartlarını belirleyen Konya Belediyesi-İlyas Çaha ortaklığı, işletme şartlarını ilan etti[15].

Birçok maddeden oluşan şartnameye göre işletmeyi alan, uygulanacak ücret tarifesinde indirim yapacaksa bunu üç gün önceden, artış yapacaksa bunu da 30 gün önceden ilan edecektir. Ücretlendirme, Valilik Makamının haberi veya onayı olmadan yapılamayacaktır. İşletmeci, yaptığı indirimden vazgeçerse yeni ücret, öncekinden

9 BCA., 230.01/138.07.03.

10 *Anadolu*, 13 Eylül 1324 (26 Eylül 1908), nr. 6, s. 4.

11 *Anadolu*, 18 Kânunuevvel 1324 (31 Aralık 1908), nr. 31, s. 3.

12 *Anadolu*, 18 Şubat 1324 (3 Mart1909), nr. 47, s. 3.

13 *Meşrik-ı İrfan*, 31 Mayıs 1325 (13 Haziran 1909), nr. 25, s. 1.

14 Ahmet Sefa Odabaşı, *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya 1998, s. 148.

15 *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1909), nr. 39, s. 3; *Meşrik-ı İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 45, s. 3-4.

fazla olamayacaktır. Bu duruma göre Konya Atlı Tramvayının tespit edilen ilk ücret tarifesi şöyleydi: Hükümet Meydanı'ndaki telgrafhaneden İstasyona kadar 1. Mevki 60 para, 2. Mevki 40 para; hat üzerinde binip inenler, 1. Mevki için 30 para, 2. Mevki için 20 para ödeyeceklerdir. Üç yaşına kadar olan çocuklardan ebeveynlerinin kucağında oturanlardan ücret talep edilmeyecektir. 3-7 yaş arasındaki çocuklarla, öğrenciler, askerler, polisler, belediye memurları 2. Mevki için yarım ücret ödeyeceklerdir. Bunlardan her hangi biri 1. Mevki ye binerse tam ücret ödeyecektir. Belediye Reisi, belediye mühendisi, müfettişler ve hangi bakanlığın olursa olsun üst düzey bürokratlarından asla ücret alınmayacaktır.

Taşınacak yüklerin ebadına, hacmine ve ağırlığına göre ne kadar ücret alınacağı da tarifede ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Şartnameye göre belediye yetkilisi, işletmeci ve vilayet makamı lüzumu halinde ileriki safhalarda ücret tarifesi düzenleyebileceklerdi[16]. Ücretlendirmenin tespitinden sonra, 1909 yılının son çeyreğinde tramvayla yolcu ve yük taşınmasına başlanıldı.

1913'te Atlı Tramvay güzergâhında yenileme çalışmaları yapıldı. Bu konuda Konya Vilayeti Heyet-i Fenniye Dairesi'nin hazırladığı, Konya Valiliği'nin 3 Teşrin-i Evvel 1329 (16 Ekim 1913) ve 12 Teşrin-i Evvel 1329 (25 Ekim 1913) tarihlerinde Nafia Nezareti'ne gönderdiği iki adet telgrafta, "*Konya Belediyesi'ne ait tramvay hattı için Avrupa'dan celp olunarak şu günlerde Haydarpaşa İskelesi'nde olan 69.600 kilo ray demirleriyle, bunlara ait 8.781 kilogram teferruatının mukavelesi icabı gümrük vergisinden muaf tutulması"* ve bu konu ile ilgili *"20 Mart 1326 (2 Nisan 1910) tarihli yazıyla Haydarpaşa Gümrüğü'ne Belediye'nin emaneten verdiği 4.705 kuruşun geri ödemesinin hâlâ gerçekleştirilmediği şayet bu yapılmaz ise Maliye Nezareti'ne suç duyurusunda bulunulacağı*" ifade edilmektedir[17].

Yapılan yenileme çalışmalarına göre yıpranan alet ve malzemeler yenilenirken güzergâhların uzatılması da kararlaştırıldı. Buna göre yolcu güzergâhı, Hükümet Konağı önündeki eski telgrafhaneden güneye, yani bu günkü Fatih Çarşısı'nın doğu girişinin önünden, İstanbul Caddesi'ni takip edecek, Aziziye Camii mevkiine geldiğinde sola dönerek bugünkü katlı otoparkın kuzeyinden Türbe önüne çıkacak, oradan da Âlim Çelebi Efendi'nin evinin önünde bitecektir.

Yük vagonlarının çalıştığı Buğday Pazarı'nda biten güzergâh ise, kuzeye doğru uzatılarak Aziziye Camii önünde yolcu güzergâhına atılacak bir makasla bağlanacak ve böylece iki güzergâh ring yapılabilecek bir hale getirilerek hat daha işlek daha verimli hale dönüştürülecektir[18].

Yeni düzenlemenin yapılacağı sırada I. Dünya Savaşı başladı. Savaşın getirdiği karamsarlık döneminden üç yıl sonra 17 Kânun-u Sani 1332 (30 Ocak 1917) de tramvay hattının işletme ilanı yeni bir düzenleme yapılarak askıya çıkarıldı. İhaleyi açık artırmada Müteahhit Nuri Bey kazandı[19]. Savaş boyunca her iki güzergâhı da oldukça verimli çalışan Konya Belediyesi Atlı Tramvayı, Müteahhit Nuri Bey'in çalıştırdığı Mütareke yıllarında, işletmeyi üstlenen şirketin çalışanlarının lakayt davranışlarından dolayı aksaklıklar yaşanmaya başlandı.

1922 yılında işletmeci, Selânikli Tüccar Mithat Bey'dir. Mithat Bey'in ilgisizliği yüzünden ağır aksak çalıştırılan Konya Belediyesi Atlı

16 *Hakem*, 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1909), nr. 39, s. 3; *Meşrik-ı İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 45, s. 3-4. (İlk işletme tarifesinin diğer şartları için bkz. Ahmet Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 114-115).

17 BCA., 230.01/138.07.05, lef. 7-10.

18 BCA., 230.01/138.07.05, lef. 12.

19 BCA., 230.01/138.07.06, lef. 3-4-5. (Nuri Bey ile yapılan mukavele şartları için bkz. Atalay, age. s. 120-121-122-123).

Tramvayı[20], Cumhuriyetin ilanından sonra, Belediye Başkanı seçilen Kâzım Gürel tarafından 1924'te işletmeden kaldırılmıştır[21].

b) Matbuat alanında faaliyet gösteren şirketler:

1) Meşrik-ı İrfan Şirketi:

1 Muharrem 1325'de (14 Şubat 1907) kurulan şirketin merkezi Konya olup başka bir şehirde şubesi yoktur. Kurucuları; Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mehmet Hilmi Efendi, Mehmet Burhanettin Efendi ve ulemadan ticaret erbabı toplam 34 kişidir[22].

Kaç yıllık süre için kurulduğu belli olmayan şirketin ilk baştaki kuruluş amacı Konya'da fabrika açmak ve bu fabrikanın ürettiği ürünlerini ülkenin diğer mahallerine göndererek satmaktır. İdari heyetinin kimlerden oluştuğu tam olarak bilinmese de 19 Şubat 1324'te (4 Mart 1909) kurulan matbaa ve çıkarılan *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin sahibi olarak bilinen Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mes'ul Müdür Mehmet Hilmi Efendi, Başmuharrir Mehmet Burhanettin Efendi ve hissedarlardan Yusuf Mazhar Bey yönetici konumunda olmalıdırlar[23].

Her ne kadar şirketin kuruluş amacı, başta Konya'da fabrika açmak ve bu fabrikanın ürettiği ürünlerini Osmanlı'nın diğer şehirlerinde pazarlamak ise de, 4 Mart 1909'da sürpriz bir kararla basın yayın hayatına başlamıştır. Bu nedenle hem kurulan matbaa tesisinin hem çıkarılan gazetenin ismi şirketin adıyla aynıdır.

Şirketin sermayesi, yaklaşık olarak 60 hisse olup[24] idarehanesi; matbaa tesisinin bulunduğu Şerafettin Camii civarında eski mahkeme konağındaki Kasım Halife Vakfı'na ait bir dükkândır[25]. Daha sonraları basılı evrak, kartvizit, senet ve her türlü resmi defterleri de basan matbaa, uzmanının yazdığı ilmi eserleri basmayı da ihmal etmemiştir. Bunların yanında hükümetten adliye, mülkiye, askeriye ve belediyeye ait her türlü defter ile sair evrak ve ticaret adamları için senet ve mukaveleleri de basmıştır.

Her türlü ilan ve kartviziti de ucuza basan tesis, haciz ilanlarının her satırını 40 paraya yayınlamıştır. Taşradan gelen siparişlere özel bir önem veren ve öncelikli olarak basan Meşrik-ı İrfan Matbaası ve gazetesi zamanla baskı çeşidini de artırmış ve sipariş üzerine her türlü etiket, kart, kıymetli zarf, imza sirküleri, değişik faturalar, başlıklı kâğıtlar, evrak ve tüccar defterlerini de basmıştır[26].

İlme ve eğitime hizmet etmeyi kendilerine has esas bir görev addeden Meşrik-ı İrfan Şirketi, daha sonra tesislerinde Eshab-ı Bedir ve Hilye-i Hakanî isimli eserleri basarak dağıttı. Ayrıca İshak Zencani'nin Nizam-ı Âlem ismindeki manzum eserini basarak kendi şubeleri gibi işlerini gören Hacı Rüştü Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi ve Kovgunzâde Ali Efendi'nin dükkânlarında, "*düşük bir fiyattan*" ilim ve irfan sahiplerinin istifadelerine sundu[27].

Yayın hayatını Konya ve civarında seri ve yaygın hale getiren matbaa ve gazete, kendi faaliyet alanında büyük bir ivme kazanmışken, kendisini siyasi atmosferin içinde buldu. İktidardaki İttihat ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki çekişmede, Konya Meb'usu Zeyne-

20 *Yeni Meram*, 13 Mayıs 1954, S. 1347, s. 2.

21 Ahmet Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Konya 2011, s. 125.

22 *Anadolu*, 10 Kânun-ı Sâni 1324 (23 Ocak 1909), nr. 40, s. 3.

23 Mehmet Önder, *Konya Matbuat Tarihi*, Konya 1949, s. 13.

24 *Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr.1, s. 1.

25 *Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr.1, s. 1; Ahmet Sefa Odabaşı, "Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", *Gönüllerin Başkenti Konya*, Ed: Ahmet Köseoğlu, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1998, s. 174-188.

26 *Meşrik-ı İrfan*, 10 Ağustos 1325 (23 Ağustos 1909), nr. 45, s. 4.

27 *Meşrik-ı İrfan*, 13 Ağustos 1325 (26 Ağustos 1909), nr. 46, s. 4; *Meşrik-ı İrfan*, 24 Ağustos 1325 (6 Eylül 1909), nr. 49, s. 4.

labidin Efendi ve tarafını tuttu. Böylelikle İttihatçı Konya Valisi, Valilik çalışanları dâhil tüm yerel yöneticilerle fikir ayrılığına düştü.

Konya Valiliği, haddinden fazla reklam yayınlamak ve haksız kazanç elde etmek gerekçesiyle gazetenin sahibi Mazlumzâde Hacı Osman Efendi ile sorumlu müdür Ahmet Hilmi Efendi hakkında soruşturma başlattı.

Soruşturma esnasında bir yanlış hareket yapılmasına meydan vermek istemeyen Konya Valiliği, taraflarınca net olarak bilinmeyen ve ellerinde tam metni bulunmayan, yakın çıkarılmış "yeni matbuat Kanunundan" bir nüshasını 12 Ağustos 1325'de (25 Ağustos 1909) Dâhiliye Nezareti'nden istedi. Valilik üst yazısında kanun metninin, "*Meşrik-ı İrfan matbaa ve gazetesi imtiyaz sahibi ve mesul müdürleri hakkında başlatılan soruşturmada faydalanılacağı*" belirtilmekteydi. Dâhiliye Nezaret bu isteğe 15 Ağustos 1325'de ilgili kanunun bir örneğini göndererek cevap verdi[28].

Bununla yetinmeyen Konya Valiliği, Konya dâhil tüm ilçelerinde gazeteyi boykot kararı aldırdı. Gazetenin tüm aboneleri, böyle bir tutum üzerine aboneliklerini iptal ettirdiler. Gazete bu durumu, "gazetemize taarruz" başlığıyla birinci sayfadan verdi. "*Gazetelerini Meşrutiyet İdaresine hizmet amacıyla kurduklarını, daima gerçeklerden yana olup doğru haberleri neşrettiklerini, bazılarının bunu kendilerine karşı yanlı yayın olarak algıladıklarını. Bundan dolayı da gazetelerinin boykota tabi tutulduğunu*" ifade ettiler. Asla yolsuzluğa bulaşmadıklarını, bulaşmayacaklarını, bunu yapanlara da kayıtsız kalmayarak vatandaşlara bunu duyurmaya devam edeceklerini bu konuda matbuat kanununun hükümlerinin açık olduğunu vurguladılar ve insanlığa yakışmayan usul ve davranışlarda bulunmayarak yalancılık ve hilekârlığı kendilerine meslek edinmeyeceklerini yazdılar[29]. Daha sonraki birçok haber ve köşe yazılarında yerel idarecileri suiistimal yapmak ve adaletsizlikle suçladılar.

Nihayetinde bu siyasi çatışmanın galibi, İttihat ve Terakki mensupları oldu. Daha fazla baskıya dayanamayan Meşrik-ı İrfan Şirketi, büyük destek gördükleri Hürriyet ve İtilaf Fırkasının da memleket genelindeki tüm teşkilatları dâhil olmak üzere kendisini feshedince hem şirket hem de gazete kapandı[30].

c) Sarraflık ve bankacılık alanında faaliyet gösteren şirketler:

1) Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi:

Resmi tüzüğünde imtiyaz süresi belirtilmeyen şirketin kuruluşta ismi, "*Konya'da Osmanlı İktisat Şirket-i Sarrafiyesi*"dir. Daha sonra hissedar olanlar, yapılan ilk genel kurul toplantısında aldıkları bir kararla "iktisat" kelimesini çıkartarak şirketin adını, "*Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi*" olarak değiştirmişlerdir[31]. Merkezi Konya'da bulunan Şirketin başka bir ülke veya Devlet-i Aliye şehirlerinde şubesi yoktur. Yazışma adresi, Konya Hükümet Meydanı civarında Uzun Bedesten'deki 16 numaralı dükkândır.

Osmanlı'da ilk şirketler, belli bir tüzük yönetmeliği olmadığı için mahallî gazetelerde şirketin tesisi yayınlanarak yarı resmî olarak gerçekleştirilirdi. Tam resmiyet ise ondan sonra başlatılabilirdi. 18 maddelik Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi'nin mukavelenamesi, Konya'da çıkarılan mahalli gazetelerde 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909) tarihinden yayınlandıysa da şirket resmi olarak çalışmasına 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) de Salı günü başlamıştır[32].

Açılışının gerçekleştirildiği 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) Salı günü yapılan törene Konya Valisi,

28 BOA., DH MUİ, 4-1/5, Lef. 2.

29 *Meşrik-ı İrfan*, 25 Mart 1325 (7 Nisan 1909), nr. 106, s. 1.

30 Meşrik-ı İrfan Şirketi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz; A. Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 126-128.

31 *Meşrik-ı İrfan*, 11 Mart 1325 (24 Nisan 1909), nr. 4, s. 4.

32 Şems, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

Çelebi Efendi, binlerce ahalinin yanı sıra Konya Unkapanı Medresesi Müdürü Abdullah Efendi'de katılarak bir konuşma yapmıştır. Abdullah Efendi dua ederek başladığı konuşmasına şirket ile ilgili kısa bir bilgi vererek devam etmiş ve akabinde fakirlik, fukaralık, sefalet, refah ve mutluluktan bahsetmiştir. Mutlu yaşamanın tesadüflere bağlı, miras, piyangodan çıkacak para ve sair yollarla olamayacağını, bunun yolunun tasarruf etmekten geçtiğini belirtmiştir. Küçük tasarrufların tek başına işe yaramadığını belirten Abdullah Efendi, bunların dış ülkelerde olduğu gibi belirlenen çerçevelerde ortak menfaatler üzerine kurulu birliktelikler oluşturulursa bir mana ifade edeceğini söylemiştir. Konuşmasının nihayetinde, güçlü şirketlerin büyük işler yaparak çok faydalı olduklarını açıklayan Abdullah Hoca Efendi, bundan dolayı şirket kurucularının hayır işlediklerini vurgulamış ve idarecilerine başarı temennisinde bulunmuştur[33].

Şirketin tüzüğünün 1. Maddesinde belirtildiği üzere amacı, kısa sürede memleket içerisinde güçlü bir sermaye meydana getirmek, akabinde sarraflık, bankacılık ve bankerlikle uğraşmak ise de ticaret yaparak memleket ekonomisine canlılık kazandırmak da vardır[34].

Kurucuları, Kellecizâde Hasan Efendi, Baltaoğlu Hacı Yunus Efendi, Yuvanaki Oramidis Efendi, İbaoğlu Hacı Mustafa Bey, Taşbaşlı Hacı Hüseyin Efendi, Rızkullah Hayat, Dimetokalı Nomidis Efendi ve Kirkor Sarafiyan Efendi'lerdir[35]. İdare Meclisi üyeleri ise, 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) Salı günü yapılan toplantıda, 1. Müdür Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, 2. Müdür Taşbaşlızâde Hacı Hüseyin Efendi, Muhasip Muncizâde Hüseyin Efendi ve Kâtip Şems Gazetesi Başyazarı Hacı İlyas Efendi olarak belirlenmiştir[36].

Resmi tüzüğüne göre şirketin sermayesi üyelerinin aylık ödeyecekleri aidatlardan oluşacaktır. Ancak her fert ilk üye kaydedilirken bir lira ödeyerek üye olabilecektir. İlk kayıttaki bir lirayı veremeyenler ile bir liranın altında teklifte bulunanlar ile bir lirayı taksitler haline ödemek isteğinde bulunanların üyeliği kabul edilmeyeceklerdir. Daha sonraki aylar ise her üye, kendisine hiçbir ihbar yapılmadan birer sim mecidiye ödemek zorundadırlar[37]. Şayet üyelerden her hangi biri, her ay vermesi gereken sim mecidiyeyi ödemezse geçirdikleri her ay için 10 para faiz ödemek zorundadırlar. Örneğin bir hissedar, vermeye mecbur olduğu aidatını düzenli bir şekilde ödemişse bir mesele yoktur. Ancak, daha sonra birkaç ay veya birkaç sene veremez duruma gelmiş ise, veremediği taksitler üzerine, şirket yönetmeliği gereği her bir mecidiye üzerine 10'ar para faiz hesap edilerek yatırması gereken toplam miktara eşit hale geldiğinde, şirket defterindeki hesabı kapatılıp gelir hanesine kaydedilecektir[38]. Ola ki abone, memur ve memleketine döndü veya hastalandıysa bu durum aidatını ödememek için bir bahane değildir. Ancak üye ölmüşse o zaman geçen aylar için faiz uygulanmayacak ve varislerinin talebi halinde, yatırılan miktarın temettüatı hesap edilerek anaparasıyla birlikte vereselerine şirket sandığından ödenecektir[39].

Kuruluşundan üç dört ay sonrasında Konya ahalisinden tasvip ve destek gören Şirket-i Sarrafiye, Konya'nın en ünlü bürokratı ve Konya Maarif Sandık Eminliği görevini yürüten Mustafa Efendi'yi kadrosuna katmıştır. Bu katılım halka, "şir-

33 Şems, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

34 Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi, (Tarihsiz), m. 1; *Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

35 Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 8; Meşrik-i İrfan, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

36 Şems, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7, s. 1.

37 Sim Mecidiye: 20 kuruş değerinde gümüş para. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s. 710.)

38 Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 2-3; *Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

39 Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 2-3; *Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

ketimiz bu hatırlı Türk'ün katılımıyla isabetli bir karar almış, nizam açısından olduğu kadar, iktisadî açıdan da daha büyük hale geldiğini göstermiştir"[40] şeklinde takdim edilmiştir.

İlk bir yıl içinde önemli bir yol kat eden Şirket-i Sarrafiye, nizamnamesine göre azami 500 üye kaydetmeyi planlamışken durum beklenildiğinden farklı gelişip kısa sürede bu sayı 1.000 kişiyi bulmuştur. Bunun üzerine şirket, nizamnamesine göre başta 3.000 lira olarak belirlediği sermayesini 30.000 liraya çıkarmış, bu hedefi tutturmak içinde bir Müdür ve 5 memurla çalışmasını sürdürmüştür. Durumun beklentilerin üzerinde gelişmesinden dolayı ilk toplantısında şirket, hedef büyütmüş ve her üyenin yılda 5 lira ödemesi kararını almıştır. 30.000 lira tamamlanana kadar, hissedarına vereceği temettüyü anaparaya üye adına kaydeden şirket, sermaye tamamlandıktan sonra her üyeye vereceği temettünün % 20'sini anaparaya aktarmış, % 80'ini de üyelerine dağıtma kararı almıştır[41].

Kısa zamanda büyük sermaye atılımı gerçekleştiren Şirket-i Sarrafiye'nin sonraki çalışmaları ve akıbeti hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak kanaatimiz odur ki, ortaklarının arasına siyasi kliklеşme girmiş, İttihat ve Terakki Fırkasından olanlarla Hürriyet ve İtilaf Fırkasından yana olanlar birbirlerine düşmüşler ve Konya'nın hayrına olan bu güzelim kuruluşu boş yere, bir hiç uğruna heba etmişlerdir. O yıllarda başlayan Balkan Savaşı ve sonucunda yaşanan hezimet ile şirketin gayrimüslim üyelerinin ayrılıkçı hareketleri de işin tuzu biberi olunca adeta şirketin sonu belirsizleşmiştir[42].

2) Konya İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası:

II Abdülhamit döneminde Lübnan'dan getirilerek Konya'ya yerleştirilen[43], Konyalı Marunîlerden İlyas Çaha**,** Konya Hükümet Konağı önünden güneye doğru giden Tevfikiye Caddesi üzerinde, Kapu Camii'ni geçince Vakıf Dükkânlarına bakan sağ köşe başında 1322 (1906) yılında, tek başına bir maliye müessesesi açmıştır. Bu müessesenin kapısının üzerine astığı kocaman levhaya da, "İLYAS ÇAHA VE ŞİRKETİ" ibaresini yazdırmıştır[44].

1326 (1910)'da müessese, iki kişinin katılımıyla ortaklığa dönüşmüştür. Ortaklardan biri yine Marunî olan ve Konya'da inşaat ve otelcilik işiyle uğraşan Yusuf Şar, diğeri Fransız olup Konya'da ikamet eden Abraham Haralamidis'tir[45]. Önceleri ticaret ve ziraat alanında çalışan Konyalı tüccar ve çiftçiye, kısa vadeli kredi sağlamanın yanı sıra sarraflık (altın ve gümüş alım satımı) işiyle uğraşırken, ortakların katılımından sonra, genel anlamda faaliyetini sadece bankacılık alanına kaydırmıştır. İmtiyaz süresi belli olmayan bankanın, daimi idare meclisi yöneticileri de yukarıda ismi verilen üç kişidir.

Bankanın, 1322 (1906) yılındaki ilk sermayesi 5.000 liradır. 1326 (1910)'daki sermayesi 50.000 lira, 1328 (1912) yılındaki sermayesi ise % 130'luk artışla 120.000 liradır. Bu sermaye yükselişinin bilinen açık nedeni ortaklarının müteşebbis bir ruha sahip olmaları ve "*sebatla ve sabırla çalışarak ve de temkinli davranarak*" sadece bankacılık muamelesiyle uğraşmalarından kaynaklanmıştır[46].

40 *Meşrik-ı İrfan*, 18 Haziran 1325 (1 Temmuz 1909), nr. 30, s. 2.

41 Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 8-10-11; *Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324 (11 Mart 1909), nr. 2, s. 3.

42 Atalay, *Konya'da Kurulan Millî Şirketler*, s. 132.

43 II. Abdülhamit'in emriyle Beyrut'tan getirilerek 1881'de Konya Valiliği'ne atanan Müşir Mehmet Sait Paşa zamanında il merkezine sorunsuz yerleştirildiler. Sayıları 80 kişi civarında olan ve Konya Tapu Sicil Kayıtlarında Katolik Rumlar diye adlandırılan Marunîlere Konyalılar, Orta Doğu'dan geldikleri için Araplar diye hitap ettiler (Bkz; Ahmet Atalay, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Hatırası Konya Atatürk Evi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 1-15).

44 *Konya Rehber*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 4.

45 BOA., DH İUM 60/2, Lef. 1-2.

46 *Konya Rehber*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5.

Böylece o tarihe kadar Konya'da uzun süreden bu yana faaliyet gösteren Ziraat Bankası Konya Şubesi'ne ve Osmanlı Bankası Konya Şubesi'ne ek olarak "*servet sahiplerinden İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası da katılmıştır*"[47].

Bu şahısların kendi istifadeleri bir yana bırakılacak olursa, Konya ahalisi esnaftan, tüccardan, çiftçiden, saban, pulluk vs. almak isteyen köylüden tutun da orak, harman makinesi, motor almak istediği halde nakit parası olmadığı için bunları alamayan çiftlik sahiplerine, arazi sahiplerine varıncaya kadar pek çok kişi, bu müesseseden kredi ihtiyaçlarını temin etmişlerdir.

Şahsi itibara göre kredi veren bu kuruluş, binlerce Konyalının kredi ihtiyacını karşılamıştır. Tahmini hesapla bir yılda 100'er liradan 1500 kişinin ihtiyaç kredisi aldığı düşünülürse bu yıllık 150.000 lira tutar[48]. Kredi alanlar, bu şirkete sadece % 9 faiz ödüyorlardı. Ayrıca İlyas Çaha ve arkadaşları, Konya'daki Osmanlı Bankası Konya şubesine muamele yapıyor ve nasıl çalışıyorlarsa aynısını yapıyor ve hizmetlerinin bedeli olarak daha az bir ücret talep ediyorlardı. Üstelik banka çalışanları, müşterilerine daima güler yüz gösteriyorlardı[49].

Bu durum I. Dünya Savaşı'nın başladığı yıla kadar böyle devam etmiş ve İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası, Konya'nın en önemli mali kuruluşlarından biri olmuştur. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasıyla birlikte bu bankanın yetkilileri, Konya'daki İngiltere ve Yunanistan elçilikleri ile İtilaf Devletleri yetkililerinin tesirinde kaldılar. Bunlardan gördükleri destekle hem malî güçlerini artırdılar hem de Konyalılar üzerinde siyasi baskı kurdular. Yıllarca birlikte yaşadıkları komşularına karşı hoş olmayan tavırlar sergileyerek hainliklerini gösterdiler. Fakat yine de Konya halkının susmayı tercihinden ve ahlaki yapısından da faydalanan bu bankanın yetkilileri, yaptıkları bir muamele için müşteriden biri banka adına bir de İlyas Çaha adına iki senet alıp her iki senede de ayrı ayrı yüksek faiz uyguladılar. Vatandaş bankaya olan borcunu ödemiş ve senedini almışsa da İlyas Çaha adına olan mükerrer senet sahibine iade edilmeyip "ödeme günü geçti bahanesi yapılarak karşılığı ödenmediği" gerekçesiyle ayrı bir senetmiş gibi mahkemeye verdiler. Mahkeme, İlyas Çaha lehine karar aldı. Çünkü mahkemede mükerrer senet başka bir borç olarak telaffuz edildi. Zamanla bu türden davaların sayısı artınca, Konyalılardan bazıları durumu resmi makamlara bildirme yoluna gitti[50].

Attar Halil Ağazâde Mehmet Emin Efendi, Şaşarzâde Osman Efendi, Tüccardan Kara Mahmutoğlu Hacı Aziz Efendi, Boşnakzâde Hasan Efendi, Değirmencioğlu Hacı Yorgi ve Hacı Yuvanaki Efendiler, 27 Mayıs 1331 (9 Haziran 1915) tarihinde Konya Valiliği'ne verdikleri dilekçelerinde, "*fahiş faiz oranının yanı sıra müşterilerden aynı para iki defa tahsil edilmektedir. Şu memlekette bu bir zulüm olup birçok halk mahvolmaya mahkûmdur. Lütfen önü alınsın*"[51] dediler.

Konya Valiliği, tahkikatı için dilekçeyi 31 Mayıs 1331 (9 Haziran 1915)'de Konya İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdüriyeti (Konya Emniyet Müdürlüğü)'ne gönderdi. Emniyet Müdürlüğü'nün 17 Haziran 1331 (30 Haziran 1915)'de valiliğe gönderdiği tahkikat raporunda; Bankanın bir yıldan beri bu şekilde bir uygulama ettiğine dair şikâyetler var ise de son günlerde böyle bir uygulama yapılmadığını, yapılan her muamelenin usul ve kaidesi çerçevesinde olduğunu, bu nedenle yapılan şikâyetlerin hissî ve şahsi bir problemden kaynaklanmış olabileceğini bildirdi[52].

47 *Anadolu*, 6 Teşrîn-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 2.

48 *Konya Rehber*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5.

49 *Anadolu*, 6 Teşrîn-i Sâni 1324 (19 Kasım 1908), nr. 20, s. 3.

50 BOA., DH EUM 5. Şb. 46/16, Lef. 1.

51 BOA., DH İUM 60/2, Lef. 2.

52 BOA., DH İUM 60/2, Lef. 4.

Bankanın hükümetle iyi ilişkilerinden kaynaklanmış olacak ki, Konya Vilayet Makamı vatandaşların şikâyetlerini geçmişe yönelik olarak değerlendirip mevcut durumda kötü bir uygulamanın olmadığı yönünde karar almayı tercih etti.

Valilikten olumlu bir sonuç çıkmayınca Attar Halil Ağazâde Mehmet Emin Efendi ve arkadaşları, benzer bir dilekçeyi Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiler. Buraya gönderdikleri dilekçelerinde, "*memleketin iktisadiyesine bir kâbus gibi çöken ve iktisat hayatımızın damarlarını sömüren Yusuf Şar-İlyas Çaha Bankası % 15 - % 20 faizden aşağı olmamak kaydıyla verdikleri kredi karşılığında müşterilerinden, verdikleri birkaç yüz lira mukabilinde ya İlyas Çaha adına ikinci bir senet ya da Yusuf Şar adına müşteri emlâkine rehin hakkı almaktadırlar. Sonuçta borçlu olan vatandaş, parasını ödediği halde evinden olmakta veya aynı parayı ikinci defa tekrar ödemektedir. Mahkemede benzer kayıtlar çoktur. Konya'da bunların hile ve desiselerine düşen bir hayli kimse vardır*"[53] diyerek, bu durumun önüne geçilmesi için gerekli emrin verilmesini ve tedbir alınmasını istediler.

Dâhiliye Nezâreti konuyla ilgili olarak Konya Valiliği'ne 4 Kânun-u Evvel 1332 (17 Aralık 1916) ve 21 Ağustos 1333 (21 Ağustos 1917) tarihlerinde iki adet telgraf göndererek durumun detaylı bir şekilde incelenmesini istedi[54]. Konya Valiliği, 24 Teşrin-i Evvel 1333 (24 Ekim 1917) tarihli telgrafın cevabi yazısında, "*Konya İlyas Çaha ve Yusuf Şar ortakların ismiyle tesis edilmiş bankanın muamelelerinde çalıp çırptığından bahisle şikâyette bulunan Konya tüccarından Attarzâde Mehmet Emin ve 6 arkadaşı tarafından takdim edilip araştırılması istenen müracaat üzerine Konya Polis Dairesi'nce yapılan tahkikatta adı geçen bankanın istikraz muamelatındaki geri dönüşümü 2 defa aldığı şeklinde dava konusu edilen şikâyet tamamen tahakkuk ve tezahür etmemiştir. Mamafih müşteki durumundakiler borçlarını zamanında ödemediklerinden dolayı, banka tarafından adliyeye şikâyet edilerek mesele mahkemeye taşınmış olduğundan tahakkuk ederek hale göre hareket edileceği bu konuda başka yapılacak bir şeyin olmadığını*"[55] bildirmiştir.

İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası ile Attarzâde Mehmet Emin Efendi ve arkadaşlarını mahkemeleri devam ederken, Konya'da da tehcire tabi tutulanlar oldu. Göç ettirilenler içerisinde kurdukları finans şirketiyle Konyalıları soydukları, mahkeme kararlarıyla anlaşılan İlyas Çaha, Yusuf Şar ve aileleri de vardı. Bankanın kurucularından Fransız vatandaşı Abraham Haralamidis ise çoktan sınır dışı edilmişti.

Suriye'nin Halep kentine yerleştirilen İlyas Çaha ve Yusuf Şar, Mütarekeden sonra Konya'ya geri döndüler. Millî Mücadele'nin başlamasıyla tekrar Suriye'ye gittiler. Konya'da yarım kalan işlerini, vekâlet verdikleri Ermeni Avukat Markaryan yürüttü. Bu arada mahkeme Konya'dan İzmir'e nakledildi. Belli bir süre orada devam etti. Nihayetinde mahkemeden hiçbir karar çıkmadı ve dava neticelenemedi. Banka ve muamelâtı ile akıbeti unutulup gitti[56].

3) Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi (Konya İktisad-ı Millî Bankası):

Merkezi Konya olan şirketin, gerekli görmesi halinde, Osmanlı ülkesinin diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açma yetkisi vardır. İlk olarak şirket; 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) de "Şirket-i İktisadiyye-i Medeniyye" adıyla komandit bir şirket olarak kurulmuş[57], 7 Mart 1325'de (20 Mart 1909), Uzun Bedesten'deki merkez binasının

53 BOA., DH EUM 5. Şb. 46/16, Lef. 1.

54 BOA., DH EUM 5. Şb. 46/16, Lef. 2.

55 BOA., DH EUM 5. Şb. 46/16, Lef. 3.

56 Bkz; Ahmet Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 245-248.

57 Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

resmî açılışında ismi, "Konya Şirket-i İktisadiyye-i Milliyye" olarak telaffuz edilmiştir. Daha sonra Padişah Sultan Mehmet Reşad'ın, 27 Eylül 1327 (10 Ekim 1911) tarihli iradesiyle anonim şirkete dönüştürülmüş, bu düzenleme esnasında adı "Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi'ne" değiştirilmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında, tekrar yapılan bir düzenlemeyle şirketin ismi, "Konya İktisad-ı Millî Bankası'na" çevrilmiştir[58]. Şirketin imtiyaz müddeti ilk tüzüğüne göre 3 yıl iken[59] 1327 (1911)'de yapılan düzenlemeyle bu süre, her hangi bir nedenden dolayı feshedilmedikçe veya uzatılmadıkça 50 yıla çıkarılmıştır. Şirketin kuruluş amacı, borç almak ve borç vermek, gerektiğinde mali, ticari, sınaî, madeni, menkul ve gayrimenkullere dair bütün ticari aktivitelerle uğraşmaktır[60].

Şirketin kurucuları, Nâkipzâde Hacı İbrahim Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Kadızâde Hacı Ethem Efendi, Attar Ağazâde Eyüp Efendi ve Keleşzâde Hacı Ahmet Efendilerdir[61].

Konya yöresinin kredi sorununu çözmek için İttihat ve Terakki Cemiyeti Yönetiminden gördükleri teşvikle, taşrada kurulan millî bankaların ilki olan şirket[62], başta 4.000 hissedar kaydetmeyi hedeflemiştir. Bu sayı, kuruluşundan bir gün sonra 2.000'e ulaşmıştır[63]. Daha ilk anda görülen bu teveccüh üzerine şirket, 7 Mart 1325 (20 Mart 1909) Pazar günü banka binası olarak satın alınan, Tevfikiye Caddesi'ndeki kebapçılar girişi sağ köşedeki merkez binasının açılışını görkemli bir törenle açmıştır.

İlk genel kurul toplantısını, şirket tüzüğünün 11 maddesi gereği Şirket İdare Meclisi'nin isteği üzerine, tüm hissedarların katılımıyla 12 Şubat 1326 (25 Şubat 1911) Cuma günü saat 8.00'de İttihat ve Terakki Fırkası Konya Şubesi Salonu'nda yaptı. Bu genel kurulda, şirketin % 10 oranında kâr ettiği duyurulmuş ise de "*buna rağmen hissedarlarından bazıları yapılan konuşmaları hileli ve abartılı bularak hisselerini* çekip, şirket üyeliklerini bitirmişlerdir"[64].

Şirketin 20 maddelik ilk tüzüğüne göre, bir hisse senedi bedeli bir lira olup bir mecidiye (20 kuruş) taksitler halinde ödenecektir. Bu ödemeler, şirket müdürü, müdür yardımcısı ve şirket muhasebecisinin imzalarını taşıyan defterlere kaydedilecek, hissedarlara ödedikleri taksitlerin miktarını gösteren bir cüzdan verilecektir. Hisse taksitleri tamamen ödenince de cüzdanlar alınarak bunun yerine geçerli olacak olan hisse senetleri verilecektir. Yapılan tüm bu muameleler, Türkçe olarak gerçekleştirilecektir[65].

Hissedarlardan biri, yatırmaya mecbur olduğu taksitini, o ayın 30. günü akşamına kadar getirmezse ödemeyi geciktirdiği her gün için hisse başına 30 para faiz ödemeye mecburdur.

Şirket İdare Meclisi, şirket sermayesinden,

---

58 *Hakem*, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr. 8, s. 2; BOA., A. { DVNS MKLT. D. (Mukavelat Defteri), nr. 23, s. 90; BOA., ŞD 1234/5, lef. 6, m. 1; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. 2, m. 1; BOA., A. DVN MKL 52/13, m. 1; Ali Akyıldız; *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri "Ottoman Securites"*, İstanbul 2001, s. 216; Borsa Rehberi 1928, İstanbul 1928, s. 269; Ahmet Gündüz Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ed. Osman Okyar, Ankara 1975, s. 472; Zafer Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"* 1908-1918, Ankara 1982, s. 153.

59 Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

60 Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilisi, 3 Kânun-u Evvel 1327 (16 Aralık 1911), m. 1; BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 1; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. 2, m. 1; BOA., A. DVN MKL 52/13, m.1; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216.

61 Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilisi, m. 1; BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 1; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. 2, m. 1; BOA., A. DVN MKL 52/13, m.1; Borsa Rehberi 1928, s. 269; Zafer Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat" 1908-1918*, Ankara 2005, s. 153.

62 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 459; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153.

63 *Hakem*, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr. 8, s. 2.

64 *Meşrik-ı* İrfan, 11 Mart 1326 (24 Mart 1910), nr. 102, s. 4; *Meşrik-ı İrfan*, 15 Mart 1326 (28 Mart 1910), nr. 103, s. 2.

65 Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

şirketin sandığında ancak 500 lirasını bulundurabilecek, diğer miktarları ise Bank-ı Osmani'ye usulü dairesinde teslim edecektir. Hissedarlardan isteyenler kendi hisselerini İdare Meclisi'nden onay alarak başkalarına satabilecektir[66].

Her ne sebeple olursa olsun hissedarlardan birisi, vaktinden önce şirket üyeliğinden ayrılmak isterse bu durumda, şirkete yatırdığı toplam meblağın önce % 20'sini peşin alacaktır. O ana kadar şirketin yaptığı masraflardan hissesine düşen "masraf payı" hesap edilip tahsil olunduktan sonra (*ki bu masraf kesintisi aldığı toplam temettüat miktarından da kesilecek, ancak temettüattan kesilen oran şirkete ayrı irat kaydedilecektir*) kendi hissesi başka bir vatandaşa satıldıktan sonra, o vatandaştan alınan paradan kalan miktar kendisine iade edilecektir.

Şirkete hissedar olan memur ise ve tayini çıkarsa, bu durumda kendisine düşen masraf payı düşüldükten sonra, o ana kadar ödemiş olduğu toplam parası ve alacağı temettüat hesaplanarak hissesi başkasına satılmak kaydıyla şirket idaresi tarafından alınacak ve para kendisine peşin ödenecektir. Üç yıl boyunca aidatlarını düzenli ödeyen hissedarlar ise, her an ticareti ve temettüatıyla birlikte masraf payı da düşülmeksizin paralarının tamamını tek taksitte peşin olarak alabileceklerdir[67].

Hissedarlar, şirket genel kurulunda hisseleri oranında oy hakkına sahip değillerdir. Her üye, hissesi ne kadar olursa olsun bir oy hakkına sahiptir. Hisse sahiplerinden biri vefat etmişse, onun hissesi temettüatıyla birlikte hesap edilip "şirket masraf payı" düşüldükten sonra varislerine verilmek üzere mahkemeye takdim edilecektir. Varislerin biri veya hepsi ayrı ayrı, şirkete hissedar olma isteklerini beyan ederse bu durumda her biri kendi payına düşen, şirket masraf payı dâhil, o ana kadar yatan anapara miktarına kadar olan eksiği ödemek kaydıyla şirkete üye olabileceklerdir[68].

Şirket, 27 Eylül 1327 (12 Ekim 1911) tarihinde anonim şirkete dönüştürüldükten sonra, yatan aidatların karşılığında hissedarlara geçici senetler vermiş, son teslimattan sonra verilen geçici senetler asli senetlerle değiştirilerek isme kayıtlı hale getirilmiştir[69].

Vadesi geçtiği halde ödenmeyen hisse senetleri olursa şirket, bu senetleri gazetelerde ilan ederek açık artırma yoluyla satabilecektir. Bu şekilde satılan hisse senetlerinden şirket zarara uğramışsa zarar, senedin önceki sahibinden mahkeme yoluyla alınacaktır. Bu hisse senedinin değerinden fazla bir fiyata satılması halinde, fazlalık senet sahibine verilecektir. Bu şekilde satılan senetlerin devir tesliminde, senet eski sahibinin üzerinden düşürülecek ancak eski senet numaraları geçerli olacak şekilde düzenlenerek yeni sahibine verilecektir. Bu işlemin masrafı yeni müşteriye ait olacaktır.

Vaktinde ödenmeyen hisse senedi aidatları için hiçbir adli muameleye başvurulmaksızın % 9 oranında faiz uygulanacaktır. Bedeli ödenen ve piyasada alım satımı yapılan şirket senetlerinden hamiline olanlar alelade alınıp satılabilecek ancak isme kayıtlı olanların alım satımından, şirket idaresi haberdar edilecektir. Bu tür senetlerin devir teslim masrafları yeni müşteriye ait olacaktır[70].

Türkçe düzenlenecek hisse senetlerinden hamiline veya isme kayıtlı olanlara usulü gereği temettüat verilir. Ancak 15 yıl boyunca alınmayan temettüat şirket yararına şirket sandığına gelir kaydedilir[71]. Şirket hisse senetleri, kişiye özel olup

66 Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

67 Şems, 19 Mart 1325 (1 Nisan 1909), nr. 8, s. 4.

68 "İşket-i İktisadiye'nin Mâbadi", m. 15-19 arası; Şems, 1 Nisan 1325 (14 Nisan 1909), nr. 10, s. 4.

69 Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 8.

70 Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 9-10-12; BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 9-10-12; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. m. 9-10-12; BOA., A. DVN MKL 52/13, m. 9-10-12.

71 Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamna-

şirket, her hisse senedi için bir muhatap tanır. Şirket senetleri hangi şekilde el değiştirirse değiştirsin senedin tabi olduğu hukuk geçerlidir[72]. Hissedar varisleri sebep ne olursa olsun, şirketle ilgili hukuki bir yetkiye sahip olamazlar. Şirket malını haciz, rehin, taksim veya müzayedeyle sattıramazlar. Şirket idaresine müdahale edemezler. Hukuki hakları, şirket muhasebe kayıtlarındaki durumlarıyla sınırlıdır. Şirket genel kurulunun kendileri için vereceği kararı kabule mecburdurlar[73].

Yeni düzenlemeye göre, şirket genel kurulunun aldığı kararlar, tüm hissedarları bağlamaktadır. Aynı düzenlemeye göre şirketin yıllık kârından, önce şirketin giderleri düşülecek, sonra şirketin sermayesi, sermayenin 1/10'una denk oluncaya kadar olağanüstü masraflar ve düşülen diğer harcamalar için % 5 ihtiyat akçesi kesilecek, geriye kalan miktarın % 5'i şirket kurucularına, % 2,5'u idare meclisine, kalanı da hissedarlara temettü olarak dağıtılacaktır[74].

Döneminin hükümetinin desteğini her daim yanında hisseden Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi Yönetimi, bu desteği kötüye kullanmayarak çok başarılı bir çalışma yürütmüştür. Bu şirketin 1330 (1914) yılı gelir ve gider hesaplarına bakılırsa görülür. Hesaplara göre, sermayesinin 72.497 lira 50 kuruşunun tahsil edilmiş olduğu ve aynı yıl 1.626 lira 50 kuruş banka muamelatı gerçekleştirdiği kesindir. Gerçekleştirilen bu cirodan toplamda net 910 lira 30 kuruş kâr elde edilmiştir. Bankanın 1914 yılı bilançosunda ihtiyat akçesi 1.063 lira 47 kuruş olarak görünmektedir. Yine aynı yıl mensucat imali yapmak ve satmak üzere, bu bankaya bağlı Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi 18 Nisan 1914'te kurulmuştur.

Şirketin 1331 (1915) yılı hesaplarına göre, tahsil edilmiş sermayesi 76.500 liraya yükselmiş, yıllık net kârı (temettüat) da 15.725 lira 44 kuruş olmuştur. Kanunen % 9 faizle kredi veren bankanın 1915 yılı bilançosunda ihtiyat akçesi 1.556 lira, bakiye temettüatı 617 lira 20 kuruş görünmektedir. Bu hesaba göre, yapılan tüm masraflar için yıllık kârın % 10'unu ayıran banka, hissedarlarına % 8 oranında temettüat dağıtmıştır. Bankanın bu dönem temettüatının fazla olması, bir yıl önce kurulan anonim şirketinin ticaretten çok kâr etmesi sebebiyledir.

Şirketin 1332 (1916) yılı bilançosuna göre, şirket sermayesinin tamamı olan 100.000 lira tahsil edilmiştir. Yıllık net kâr (temettüat) 29.595 liradır. Ayrıca hisse senetleri satış farkından (bakiye-i esham) 7.700 lira ek kazanç sağlanmıştır.

Şirketin bankacılık alanında yaptığı faaliyet ve hissedarlarına dağıttığı kâr, ülke genelinde yankı yaratıp ses getirmiştir. Bu durum eskiden beri şirketi destekleyen İttihat ve Terakki Yönetimi'nin de gözünden kaçmadı. Bunca başarıya imza atan, ülke ekonomisine olduğu kadar hissedarlarına da büyük katkı sağlayan bu bankanın 1916 yılı genel kurul toplantısı, İttihat ve Terakki Fırkasının gövde gösterisine dönüşmüştür[75].

1332 (1916) yılı hissedarlar genel kurul toplantısında alınan kararla, şirketin isminde değişikliğe gidilmiş ve "Konya İktisad-ı Millî Bankası"

me-i Dâhilîsi, m. 13; *Ticaret ve Ziraat Nezâreti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul 1334, s. 83.

72 BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 14-15; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. m. 14-15; BOA., A. DVN MKL 52/13, m. 14-15.

73 BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 16; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. m. 16; BOA., A. DVN MKL 52/13, m. 16; Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 16.

74 BOA., ŞD. 1234/5, lef. 6, m. 44-45-46; BOA., İ. MMS 142/1329 L-26, lef. m. 44-45-4616; BOA., A. DVN MKL 52/13, m. 44-45-46; Konya Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilîsi, m. 44-45-46; Ticaret ve Ziraat Nezâreti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri, s. 84.

75 *Ticaret ve Ziraat Nezâreti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 84; Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 420; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat*", s. 153; Akyıldız; *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216; Tekin Alp, "Konya Millî İktisat Bankası", İktisadiyat Mecmuası, Yıl 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5.

unvanı genel çoğunlukla kabul edilmiştir. Aynı kurulda şirket idarecilerinin ticaret alanında faaliyet yapacak, "Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi" adında bir yirket kurmayı düşündükleri, banka dışındaki ikinci şirket teşebbüsleri sert tartışmalara neden oldu. Hatta bu ikinci şirketin kurulmasını istemeyenler, muhaliflikerinin dozunu artırarak sürdürdüler. Ancak yeni kurulan bu oluşumun uğraş alanı olan kantariye ticaretindeki olumlu seyri, çok geçmeden muhalifleri teskin etmiştir.

Bankanın 1332 (1916) yılı genel kuruluna hükümet adına katılan Ticaret Müdürü İttihat ve Terakkici Münir Bey, genel kurulda meydana gelen ufak tefek kırgınlıkları gidermiş ve akabinde bir de konuşma yapmıştır. Münir Bey konuşmasında, "*Türklüğün merkezi olan Konya'da 'Hilal-i Osmani' nasıl tecelli etmişse medeniyetin gereği olan şahsi teşebbüs ve hızla gelişen müşterek fikirler de bu mübarek iklimde çok güçlü olarak zuhur edecek ve Osmanlı memleketinin diğer taraflarına da örnek bir davranış olduğunu gösterecektir. Türklüğün ve Türk mefkûresinin her yerde her vakit ulviyetini gösterip sanayide, ticarette pek mühim bir ilerleme kaydettiğini ve zamanla yüzlerce gemilerden mürekkep donanmalarını kendi tersanelerinde, milyonlara varan askerini kendi tophanelerinde yetiştirecek derecede ileri sanayi haneler kurduğu bilinmektedir demiştir*"[76].

Bankanın 1332 (1916) yılı genel kurulunda okunan faaliyet raporunda bahsedilen bir proje dikkat çekicidir. Bu projeye göre bankanın, "*büyük bir demir yolu inşaatına başlayacağı, ancak büyük harpten (I. Dünya Savaşı) dolayı ara verildiği, fakat yine de bu düşünceden vazgeçilmediği beyan*" edilmiştir. Ara verilme nedeni olarak da keşfini yaptıracak bir mühendisin bulunamadığı ama bu projeden vaz geçilmediği ve programlarında olduğu, fırsatını bulur bulmaz da başlanacağı belirtilmiştir[77].

Bankanın 1333 (1917) yılı bilânçosuna göre, yekûn matlubatı 121.000 lira, düyunatı 166 lira 507 kuruş, yıllık net kârı (temettüatı) 45.492 lira 90 kuruştur. Tüzüğüne göre bunun 2.274 lirası ihtiyat akçesi olarak ayrılmış, kalan miktardan 2.160 lirası kuruculara, 1.026 lirası İdare Meclisi'ne ve 40.030 lirası (ki bu yaklaşık olarak % 40'a denk gelir) hissedarlara dağıtılmıştır[78]. 1334 (1918) yılı hissedarlar genel kurulunda alınan kararla şirketin sermayesi %50 oranında artırılmış ve böylece tamamı ödenmiş sermayesi 150.000 liraya ulaşmıştır[79].

Aynı yıl sermaye artırımını karşılamak için tedavüle çıkardığı her biri 250 kuruş kıymetindeki 20.000 hisse senedinin damga resmini tamamen ödeyerek alakadarlarına duyuran[80] Konya İktisad-ı Millî Bankası yöneticileri, Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkınca, Konya'da kendisini destekleyen bir politika izlemişlerdir. Hatta yönetici ve hissedarlarının çoğu, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucusudurlar. Bankanın o dönemdeki müdürü, Mümtaz Bahri (Koru) Bey'dir. Mümtaz Bahri Bey, uzun yıllar bu görevini sürdürmüş ve onun zamanında banka, "*her türlü nakit muamelesi ve mevduat kabulünün yanı sıra ikrazat yapmakta ve her tarafa havale muamelesi de gerçekleştirerek, ülkede yegâne ve emin bir kuruluş olduğunu*"[81] göstermiştir.

1337 (1921) yılı faaliyetlerinin ve yıllık hesabının değerlendirilmesi için 3 Mart 1338 (3 Mart

76 İktisadiyat Mecmuası, Yıl 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5.

77 İktisadiyat Mecmuası, Yıl 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5.

78 Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 84.

79 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 420; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 153; Akyıldız; *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 216.

80 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 35, 1 Şubat 1335 (1 Şubat 1919), nr. 1758, s. 22; *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 35, 1 Mart 1335 (1 Mart 1919), nr. 1759, s. 22.

81 Ferid vd., s. İlanlar kısmı.

1922) Çarşamba günü sabah saat 8.00'de olağan genel kurul toplantısının yapılacağını bildiren Banka idarecileri, 10 hisse sahibi hissedarının toplantı gününden 10 gün önce, banka müdürlüğüne başvurarak, toplantı katılım belgelerini almaları gerektiği ilanını duyurdu.

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi genel merkezindeki salonda yapılacak olan genel kurulun gündeminde, "İdare Meclisi faaliyetleriyle müfettiş raporlarının okunması, yıllık bilânçonun tasdikiyle İdare Meclisi'nin ibrası, temettü dağılımı hakkında idare meclisinin teklifinin görüşülmesi, 1338 senesi için 1 veya 2 müfettiş seçilmesi ve ücretlerinin belirlenmesi ile açığa çıkan 4 üyenin yerine yenilerinin seçimi"[82] vardır. Ancak, toplantı yeter sayısı sağlanamadığından dolayı olağan genel kurul, 13 Nisan 1338 (13 Nisan 1922) tarihine ertelenmiştir. Fakat yine de bu tarihe kadar banka bilânçosundaki dengesizlikler giderilememiş ve Genel kurul toplantısı banka yönetimi tarafından ikinci kez 13 Mayıs 1338 (13 Mayıs 1922) Cumartesi gününe ertelenmiştir. Bu kez toplantı banka merkez binasında yapılacaktır[83].

Ülke genelindeki şirketlerin Ankara'da yaptıkları toplantıda alınan karar gereği ismini "Konya İktisad-ı Millî Bankası Türk Anonim Şirketi"ne dönüştüren İktisad-ı Millî Bankası'nın, müşterileriyle problem yaşamaya başladığı yıl 1922'dir. Üst üste yaşanan savaşlar, Konya'da da etkisini gösterdi ve ekonomik sıkıntıyı beraberinde getirdi. Hal böyle olunca, bankadan kredi alanlar, borçlarını geri ödeyemediler. Bu müşterilerden ilki, Baltayan Hacı Begos'un hanımı Hacı Bahar Hanımefendi'dir. Hacı Bahar Hanım, aldığı kredi karşılığında ipotek ettiği evini, İktisad-ı Millî Bankası'nın haciz kararından kurtaramamış ve evi, yapılan açık artırma ile satışa çıkarılmıştır[84].

Ayrıca müteveffa Abdülvahit Çelebi'nin Hanımı Adile Hanım ve kızı Sakine Hanım'ın, aldıkları kredi karşılığında bankaya rehin gösterdikleri Meram'daki tarlaları 200.000 kuruş geçici bedelle ihalesi için askıya çıkarıldı. 15 günlük askı süresinden sonra, tarlanın kesin satışına katılmak isteyen talipliler % 5 geçici teminatlarını yatırarak yapılacak müzayedeye iştirak için İktisad-ı Millî Bankası Müdürlüğü'ne başvurdular[85].

Bir yandan alacaklarını tahsile yönelen banka, diğer yandan da Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa üzerine gayet ucuz şartlarla çek, poliçe, avans ve her nevi havale muamelesi yürüttü, Avrupa, Amerika ve diğer ecnebi memleketlerine kambiyo muamelatı yapmıştır. Yerli mevduat sahiplerine ise düşük oranda iyi faizler vermiştir. Müracaat edenlere de ikrazatta bulunmuştur. Müşterilerine her türlü kolaylığı gösteren banka asla, millî bir Türk kuruluşu olduğunu unutmamıştır[86]. Konyalılara ise şu çağrıda bulunmuştur; "*Yatırdığınızı istediğiniz zaman geri alabilirsiniz. Biz emniyetli bankayız. Paralarınızı iyi saklar, iyi faiz veririz. Elinizdekini elinizde tutmakla fayda değil, zarar görürsünüz. Belki sarf eder, belki de çaldırabilirsiniz. Asgari bir liranızı bile mevduat kabul ederiz*"[87]. Bankanın müşterilere yönelik diğer bir çağrısı da şöyledir, "Bankamız her türlü nakit muamelesi ile iştigal eder. İstanbul, Bursa, İzmir, Eskişehir üzerine gayet müsait şartlarda havale muamelatı yapar. Havalelerimiz bilâmüşkilât derhal tevsiye olur. Emvâli menkuleler tezyinatıyla ve itibarla akçe ifraz eylemektedir. Cari hesap ve aile cüzdanları ile oluşan mevduata faiz verdiği gibi günü gününe iadesini de yapmaktadır. Bankamızla bir defa ilişkiye girenler, müşterilerine ne derece kolaylık sağladığını gözleriyle göreceklerdir"[88].

82 *Babalık*, 13 Şubat 1338 (13 Şubat 1922), S. 840, s. 2.

83 *Babalık*, 2 Mayıs 1338 (2 Mayıs 1922), S. 883, s. 2.

84 *Babalı*k, 3 Teşrîn-i Evvel 1338 (3 Ekim 1922), S. 1007, s. 2.

85 *Babalık*, 5 Temmuz 1339 (5 Temmuz 1923), S. 1238, s. 2.

86 *Halk*, 23 Temmuz 1339 (23 Temmuz 1923), S. 36, s. 4.

87 *Halk*, 30 Temmuz 1339 (30 Temmuz 1923), S. 38, s. 4.

88 *Babalık*, 8 Kânun-ı Sâni 1339 (8 Ocak 1923), S. 1088, s. 2.

Cumhuriyetin ilanından sonrada faaliyetlerini sürdüren banka, 1925-1930 yıllarında meydana gelen ve Türkiye'yi de etkileyen dünya kıtlığı dönemlerinde bazı sorunlar yaşadıysa da sorunsuz atlatmasını bilmiştir. Ancak, Cumhuriyet sonrasında devlet bankalarındaki sayılarının artışı ve hızlı gelişmeleri yap-işlet-devret modeline kurulan bu bankaların sıkıntıya girmelerine neden olmuştur.

Her türlü sıkıntıyı atlatmasını bilen Konya İktisad-ı Millî Bankası'nın yetkilileri II. Dünya Savaşı yıllarını atlatamadı. Önce Tevfikiye Caddesi'ndeki Genel Merkez binalarını satışa çıkararak meydana gelen açığı kapatmaya çalıştıysalar da bunu da tam halledemediler[89]. Aziziye Camii civarındaki Üzüm Pazarı'nda yol üstünde bir dükkâna taşınan banka, alınan tasfiye kararını bir türlü gerçekleştiremedi. 1958'de aynı dükkânda faaliyetteyken bir yangın geçirdi ve yangında banka evraklarının tamamı yanarak kül oldu. Bu durum, idarecilerinin kurtuluşuna vesile olduysa da, aynı zamanda bankanın sonu oldu[90].

4) Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi:

Mütareke döneminde, merkezi Konya olarak, "Konya Osmanlı Elektrik Şirketi" unvanıyla 26 Mart 1334'te (26 Mart 1918) kurulan şirket[91], 3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924)'de Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi adını almıştır[92]. İmtiyaz müddeti her hangi bir sebeple kapatılmadıkça veya uzatılmadıkça 99 yıldır. Sermayesi 500.000 lira olup her biri 10 lira kıymetinde 50.000 hissedir. Hisse senetleri isme yazılıdır ve tamamı Osmanlı tebaası içindir. Ayrıca 500 adet kurucu senedi de satılacaktır. İş bu kurucu hisse senetleri isme yazılı olup şirketin kuruluş tarihinden itibaren 5 yıl içerisinde satılamayacaktır. Genel kurulun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Daha fazla artırım yapılacak olursa dönemin hükümetinden onay alınacaktır[93].

Kurucuları; Hacı Mindizâde Yusuf Ziya Paşa, Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişini Mehmet Veled Çelebi Efendi, Hz. Mevlânâ Sertariki Adil Çelebi, Hüsnü Efendizâde Kâzım Bey, Maytapzâde Rıfat Efendi, Kadızâde Ahmet Efendi, Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Mecidiyezâde Akif Bey, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Tahir Paşazâde Cevdet Efendi ve Taşbaşlızâde Hacı Hüseyin Efendi'nin bulunduğu Konya eşraf ve tüccarından 100 kadar efendidir[94].

Şirketin kuruluş amacı, usul ve kanunlara göre şehir ve kasabalarda, elektrikle aydınlanma ve elektrikli tramvay tesisleri kurma, sanayi müesseselerinin elektrik ihtiyacını karşılayacak elektrik üretim tesisleri, dekovil hatları tesisi, ziraat aletleri ithalatı ve satımı, tuğla ve kiremit fabrikaları tesisi, soğuk hava depoları inşası ve bataklık arazileri kurutma işi ile birlikte her türlü ticaretle uğraşmak[95] iken ismi değiştirilip Ahali Bankası adını alan teşekkülün amacı, "*bilcümle bankacılık muameleleriyle iştigal etmekle beraber bilhassa mevduat kabul etme, teminat mektupları verme, çek, senet ve poliçe muameleleri yürütme, halka ve küçük sanat erbabına kredi açma, bilhassa Konya ve civarındaki vatandaşların krediye olan taleplerini karşılama*" şeklinde yeniden düzenlenmiştir[96].

89 Bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 249-262.

90 Bkz.; Nihal Erol-Ahmet Atalay, *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 21-52.

91 BOA., A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 41; Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, İstanbul 1334 (1918), m. 1.

92 BCA., 030. 18.01.01/010.33.11.

93 Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1.

94 Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1. (Şirketin diğer kurucuları konusunda bkz, Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 272-273).

95 Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1.

96 İktisadi Yürüyüş, C. V, 18 Şubat 1942, S. 51-52-53, s. 41.

Şirketin İdare Meclisi, genel kurulun seçeceği 9'dan 15'e kadar üyeden oluşacaktır. Ancak ilk 5 yıl için idare meclisi üyelerini kurucular seçecektir. 5 yıl bitince idare meclisine seçilecek yeni üyeler kurayla belirlenecektir. Sonraki yıllarda ise, kıdem itibariyle her yıl idare meclisinden 5 üye çıkarılacak, bunların yerine yenileri seçilecektir. İdare meclisindeki görevi biten bir üye, isterse yeniden aday olup seçilebilecektir.

İdare meclisi, her 15 günde bir şirketin merkezinde toplanmak zorundadır. Bu toplantılarda idare meclisi üyelerinin yarısından bir fazlasının katılımıyla çoğunluk sağlanmış olacaktır. Özel hallerde idare meclisi üyelerinden beşinin talep etmesi halinde idare meclisi hemen toplanacaktır. Bu toplantılarda alınan kararların geçerliliği, kararın karar defterine yazılarak katılımcıların imzalamasıyla mümkündür. Aksi halde kararlar geçersiz sayılır. İdare meclisine seçileceklerde, şirketin 50 hisse senedine sahip olma şartı aranmaktadır. İdare meclisine seçilenlerin senetleri, şirket sandığında görevi boyunca saklanacak ve üzerine "*satılamaz*" damgası vurulacaktır.

İdare meclisi üyelerinden görevliyken ölen veya istifa eden olursa bu durumda idare meclisi bunların yerine geçici üye tayin eder. Ancak geçici üyelerin kesin tayinlerini genel kurul gerçekleştirir. İdare meclisi üyelerinden yurtdışına çıkacaklar, yerlerine üyelerden birini vekil tayin edeceklerdir. Şirket idare meclisi, şirket adına yapılacak her türlü faaliyette tam yetkilidirler. İdare meclisi üyeleri, yıllık kazançtan kendilerine ayrılacak hisseden başka çalışmalarına karşılık genel kurulun kendilerine takdir edeceği ücreti de alacaklardır[97].

Kurucularının çok kalabalık ve hatırı sayılır Konyalılardan olması, zamanla şirkette sıkıntı yaratmıştır. Bunlardan İbradılı Cemal Bey'in Konya'ya Vali tayin edilmesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkarak Millî Mücadele'yi başlatması şirketin kaderini belirleyen iki önemli olaydır. Çünkü şirket kurucularının çoğunluğu, Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliye yanlısıdırlar. Ancak Vali Cemal Bey, Konya Mebusu Şeyh Zeynelabidin Efendi ve bazı kurucular, Padişah taraftarı olup Hürriyet ve İtilaf Fırkası Konya Şubesi'ni kurmuşlar ve bu partiyi desteklemişlerdir.

Konya adına çok güzel düşüncelerle kurulan bu şirket, ortaya çıkan bu ikilik sebebiyle basit bir elektrik fabrikası tesisi ve küçük çapta gerçekleştirilen ticaret dışında hiçbir faaliyette bulunamamıştır. Şirket kurucularından Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olanlarının çoğunluğunun "*Konya Delibaşı Mehmet İsyanında dahli olması nedeniyle*"[98] şirketin 3 Mart 1339 (3 Mart 1923) Cumartesi günü saat 15.00'te yapılan toplantısında bu sebeple çok hararetli tartışmalar yaşanmıştır.

Şirketin 20 hisse senedine sahip ortaklarının katıldığı genel kurul toplantısında, "*1- 1338 (1922) senesine ait idare meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- 1338 (1922) senesi bilânçosunun tasdiki, 3- 1338 (1922) senesinde hâsıl olan temettüün dağıtım şekli kararının alınması, 4- 1339 (1923) senesi için bir müfettiş tayini, 5- Nizamnamedeki bazı maddelerin tadil ve ilavesi hakkına müzakereler yapılması, 6- Nizamnameye göre müddetleri dolan azaların yerlerine geçici üye seçiminin yapılması*"[99] maddeleri görüşülmüştür.

Çok gürültülü geçen genel kurul toplantısında, İstiklâl Savaşı karşıtı olanların baskın çıkması sebebiyle Mevlâna Postnişini Abdülhalim Çelebi Efendi de dâhil, Millî Mücadele taraftarı olanların çoğunluğu toplantıyı terk etmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924) tarihinde yapılan genel kurulda, Ankara ile iyi ilişkileri olan grup, çoğunluğu sağlayarak etkinliğini artırdı ve şirketin adını, "Konya

97 Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 11-21 arası.

98 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 58.

99 *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S. 1110, s. 2.

Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak değiştirdiler. Yönetimi ele geçiren bu kişiler, yeni bir örgütlenme ve yeni bir amaçla çalışmalarını devam ettirdiler.

Yapılan değişiklikle ismi Konya Ahali Bankası olan kuruluşun amacı yeniden düzenlenen şirket iç tüzüğü, Ticaret Vekâletinin 19 Haziran 1340 (19 Haziran 1924) tarihli ve Ticaret Vekâleti Ticaret Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 2888/2175 numaralı tezkeresiyle İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu)'nin 2 Temmuz 1340 (2 Temmuz 1924) tarihli toplantısında kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdüriyetinin 674 numaralı bu yazısını Türkiye Cumhuriyeti Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa da onaylamıştır[100].

Böylece, Konyalı Kebapçı Ömer Usta'nın ortağı Alioğlu Mehmet ve Başmuallimlerden Arif Efendi'nin şahitliklerini yaptığı, Konyalı Hüseyin Efendi'nin, Konyalı Hacı Mahmut Ağa Kerimesi Atiye Hanım'dan % 40 faizle para aldığı 1924 yılında, Konya'da yeni bir banka daha faaliyete geçmiştir[101].

Cumhuriyet döneminde zaman zaman sıkıntılı anlar geçiren Konya Ahali Bankası aynı konumdaki bankalar ve hizmetleri çerçevesinde düşünülürse, Konyalılara olduğu kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomisine de katkı sağladığı muhakkaktır. Tasfiyesini Kazım Köroğlu'nun gerçekleştirdiği bu banka, 15.08.1946'da II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ve ülkemizi de etkilediği zorlu yılların şartlarına ayak uyduramayarak çalışmalarını sonlandırmıştır[102].

5) Konya Köylü Bankası:

İttihat ve Terakki Hükümeti, memleketteki kredi sorununu gidermek için valilere ve özellikle de kaymakamlara doğrudan doğruya bu meselelerle uğraşmak amacıyla köylü veya çiftçi bankaları kurmaları yönünde talimatlar verdi[103]. Bu amaçla, Konya Vilayeti dâhilindeki köyler ve buralarda yaşayan köylüleri geliştirmek, tarıma katkı yapmak ve bu işle uğraşanların kredi sorunlarını çözmek için 1331 (1915) yılında, kuruculuğunu Konya Valisi Azmi Bey başlatmış, Vali Muammer Bey tamamlamıştır. Müddeti sınırsızdır.

Bankanın idare meclisini, merkezde Konya Valisi, İl Ziraat Müdürü, Ziraat Muallimleri; ilçelerde Kaymakamlar, İlçe Ziraat Müdürleri, Ziraat Muallimleri ve Ziraat memurları, Köylerde ise, muhtarlar ve köy ihtiyar heyetleri oluşturmaktadırlar. 1915 yılının ortalarına doğru faaliyete geçen Konya Köylü Bankası'nın sermayesi 200.000 liradır. İlk kurulduğunda banka kasasında önce 5.526 lirası vardı. Sonradan Konya'nın ilçeleri ve köylerinden gelen meblağla bu rakam 21.383 liraya çıkmıştır[104]. Sermayenin gelecekteki devamı, çift başına Konyalı çiftçilerden alınacak ürünlerin satılmasıyla sağlanmış olacaktır[105].

Köylü Bankası tüzüğünün 1. Maddesine göre; 50 haneye kadar nüfusu olan her köyün ihtiyar heyeti, en elverişli 3 dönümlük bir miri araziyi köy sakinlerine ektirecektir. Bu hasattan elde edilecek gelir, Konya Köylü Bankası, banka hesabına yatırılarak bunun karşılığında üretici köylüye, köy adına köylü bankasının yatırılan miktar kadar, hisse senedi verilecektir[106].

---

100 BCA., 030.18.01.01/010.33.11.

101 Belge, Arif Nusret Turgut Özel Arşivi'nden temin edilmiştir.

102 Erol, Atalay; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, s. 133. (Konya Ahali Bankası konusunda bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 272-273).

103 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465.

104 İktisadiyat Mecmuası, Yıl: 1, 19 Kânun-i Sâni 1332 (1 Şubat 1917), S. 40, s. 7.

105 BOA., DH. UMVM 158/14; Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465.

106 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 156.

1915 yılı hasat mevsiminin bitiminde Konya Köylü Bankası banka hesabına 35.000 ile 50.000 lira arasında bir sermaye girdisi sağlanmıştır. Dönemin Konya gazeteleri Konya'da uygulanan bu girişimi, Konya köylerini itibar (kredi) içinde yüzdürebilecek bir teşebbüs olarak nitelemişlerdir.

Bu bankanın kurucularının, herhangi bir sermaye taahhüdünde bulunmamaları çok ilginçtir. Buna karşılık, 1915 ve 1916 yıllarında Konyalı çiftçiler, kanun ve nizamlarla belirlenmiş olan her vergiyi ödemekten kaçınmamışlar, Vilayet idare Meclisi ile İlçe İdare Meclisleri, Konya Köylü Bankası'na sermaye tedariki için ellerinden geleni yapmışlardır. Ancak 1917 yılında bir daha ilan edilen seferberlik, köylü ve çiftçiyi acınacak bir duruma düşürmüştür. Çünkü tarlalarda çalışanlar askere alınmışlardır. Bu durum, Konya çiftçi ve köylüsünün asla aklına gelmeyen bir şeydi. Fakat böyle bir ortamda bile, bankanın sermayesini toplama çabası içerisine girerek bu kesime yaptığı baskılar tahammül sınırını aşmıştı[107].

Bankanın tüzüğüne göre, her köyün köy halkının, sadece 3 dönümlük bir arazi ekerek hasılatını, Konya Köylü Bankası'na göndermesi Vilayet emriyken, İlçe İdare Meclislerinin Vilayetin bu uygulamasını "çok önemli hüküm v*e kanun kuvvetinde telakki ederek, tüm köy halkı adına değil de köydeki her çiftçinin çifti başına 1 dönüm arazi ekmesi*" olarak yorumlayıp buna göre hareket etmeleri infiale yol açtı. Hatta "çiftçilik yapmayan*lardan bile ekilecek 1 dönümün karşılığı olarak 1 İstanbul kilesi oranında buğdayının zorla alınması, köylü ve çiftçilerin buna her yıl için mecbur ve mükellef tutulmaları*" Vilayet İdare Meclisi kararına uymadığı gibi, İlçe İdare Meclislerinin "*10 çiftçisi olan bir köye 50 çift, 50 çiftçisi olan başka bir köye de 10 çift yazmaları*" şeklindeki yaptıkları büyük yanlışlıklar da köylüleri çileden çıkarmıştır.

Savaş yüzünden herkes de bilmektedir ki, "*Konyalı kadınların çoğunun eşleri cephelerde şehit olmuşlar, çocukları yetim kalmıştır. Bu çaresiz kadınlar ve yetim çocuklar hem gözyaşları dökmekte, hem de yaz aylarının yakıcı sıcakları altında tarlalarında başı açık, yalın ayak türlü zahmetler ve meşakkatler içinde Temmuz ve Ağustos aylarındaki çalışmalarının karşılığı olarak ancak kendi nafakalarını çıkarabilmektedirler. İfade etmek gerekirse bu durumda bu köylüler kendilerine yetecek kadar ürün kaldıramazlarken, zora koşup, Konya Köylü Bankası'na ellerindeki mallarını korkutarak almak hangi insaf ve vicdan ehlinin kabul edebileceği bir olaydır*"[108].

Aslına bakılırsa, Konya vilayet makamının köy, köylüler ve çiftçiler adına yaptığı bu güzel faaliyetini baltalayan, ilçe idare meclislerinin gayri ahlaki ve gayri vicdani uygulamasıdır. Bu durum, Konyalı çiftçi ailelerini derinden yaralamıştır.

Halk, Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı şikâyetnamesinde "*ilçemize tabi 100 küsur köy vardır. Bunlardan 8–10 köyün durumu iyidir. Bunların dışında kalan köylerin hemen hemen hepsinin ahalisi, ekecekleri tohumluklarını alabilmek için her gün İlçe Kaymakamlığı'na giderek dilekçe üzerine dilekçe vermektedirler. Hatta bu dilekçelerinde aç, sefil, perişan, çaresiz olduklarını belirten kadınlar ve yetim çocuklarının ciğerlerinden kopup da iki gözlerinden katre katre kanlı yaşlar akıtırlarken, bunu bilen mahalli yönetimimizin hala Köylü Bankası'na sermaye teminine çalışmasına bizler ne diyebiliriz ki? Bu kötü ve acınacak durumumuza rağmen hükümetimizin köy gelirlerini sattığı mültezimler ve bazı memurlar da ikide bir köylerimize gelerek bizleri aciz ve taciz etmektedirler. Hiç bilmezler ki bizden alabilecekleri meydanda ne malımız ne de mülkümüz vardır. Bu durumda bari, Konya Köylü Bankası'na alınan mallarımız geri verilsin ki, bizler diğer yükümlülüklerimizi bir nebze olsun giderebilelim. Bu konuda kemal-i inayet*

107 BOA., DH. UMVM 158/14.

108 BOA., DH. UMVM 158/14.

buyurulmasını arz ve istirham eyleriz"[109] demektedirler.

Konyalı köylülerin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri şikâyetnameler işe yaramış olmalı ki, sonraki dönemde Konya Köylü Bankası adına yapılan böyle bir işleme rastlanmaz. Vali Muammer Bey'in Konya'dan ayrılması ve siyasi iktidarın değişmesi sebebiyle, bu tür bir örgütlenme de önemini kaybetmiş ve kolayca dağılmış olmalıdır.

Konyalı köylü ve çiftçiler, I. Dünya Savaşı'nın kendilerine verdiği sıkıntı ve ıstırabı bir nebze olsun gidermek amacıyla adlarına kurulan ve yıllarca kredi ihtiyaçlarını giderecek olan Konya Köylü Bankası'ndan ve bu bankaya sermaye temin etme çabasından şikâyetçi olmuşlarsa da zamanla, bu bankanın kendileri açısından çok faydalı olacağı kanaatine varmışlardır. Ziraat Bankası Konya Şubesi'nden aldıkları kredileri ödeyemedikleri için Konya'daki karaborsacıların, faizcilerin ve bankerlerin ellerine düşüp daha fazla oranların da faizle borç para alarak, içinden çıkılamaz bir bataklığa saplandıklarında pişmanlıklarını dile getirmişlerdir.

Konya Köylü Bankası sermayesi oluşturulurken, bir yandan da Konya çiftçisine verdiği krediyi harmandan harmana çok düşük faizle, üstelik ürün olarak o günün piyasa değerinden alarak köylülerin zarar etmesini önlüyordu. Hâlbuki Konya Ziraat Bankası Şubesi, ekim için verdiği tohumlukların parasını bile taksit taksit her ay tahsil ettiğinden çiftçi sıkıntıya düşüyordu. Ödenmeyen aylara ait bileşik faiz uygulaması ise, köylüyü çıkmaza sürüklüyordu. Bu duruma düşen Konyalı çiftçiler, hayvanlarını satarak borçlarını ödüyorlar, kapatamadıkları borçları için de yüksek faizle borç bulup Ziraat Bankası'na olan borçlarını ödemeye çalışıyorlardı. Borcunu ödeyemediği zaman banka, köylünün tarlalarına el koyuyordu. O dönemde bu şekilde banka tekeline geçmiş binlerce dönüm arazi vardı.

109 BOA., DH. UMVM 158/14.

Konya Köylü Bankası şayet işlevini sürdürseydi çiftçiye maddi, manevi güç ve itibar verecek, isteyenlere cins boğalar, asil aygırlar, traktörler, değirmenler, harman ve orak makineleri, istediği kadar tohumluk verilecek, karşılığında da köylü, çok cüz'i bir faiz ödeyecekti.

Bunun farkına çok geç varan Konya köylüsü ve çiftçisi, "*Köy bankaları tekrar kurulmalı, Kredi vermeye başlamalı ki, ihtiyaçlarımızı giderebilelim. Halk olarak imdadımıza yetişecek bu bankalar kısa sürede tekrar kurulsun diye dua ediyoruz*"[110] dediler. İzmir İktisat Kongresi'nde de dillendirilen bu banka, Konyalılarca defalarca gündeme taşındıysa da bu, bir daha mümkün olmadı[111].

6) Konya Türk Ticaret Bankası:

Merkezi Konya olan Bankanın, imtiyaz müddeti 50 yıldır. Kurucuları; Hacı Musazâde Hacı Nafiz Efendi, Nuri Efendizâde Rifat Efendi, Tahralızâde Ali Efendi, Yüzbaşızâde Hacı Halil Efendi, İbrahim Hüsnü Efendizâde Ahmet Efendi, Hozatlı Ali Efendizâde Hasan Efendi, Ali Efendizâde Hüseyin Efendi, Eğinlizâde Mehmet Efendi Güllüzâde Ali Efendi ve Ali Efendizâde Mustafa Sabri Bey'dir[112].

Düzeltme eklemelerle 62 madde halinde hazırlanıp Konya Valiliği aracılığıyla Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderilen banka tüzüğü, burada yapılan incelemeden sonra 15 Nisan 1336 (15 Nisan 1920) tarih ve 53 numaralı tezkereyle Şura-yı Devlet'e gönderildi. Buradan Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne havale edilen banka tüzüğünün 19., 20. ve 21. maddelerinde birbirini tamamlayan değişiklikler yapıldı. '*…tahvilat ihraç etmeksizin gayrimenkul emval üzerine akçe ikraz keyfiyeti, emlâk şirketi mahiyetini alacağından*' bu madde-

110 "Köy Bankaları Hakkında", Öğüt, 10 Teşrîn-i Evvel 1338 (10 Ekim 1922), S. 971, s. 1.

111 "Köylü Bankası", Öğüt, 17 Eylül 1338 (17 Eylül 1922), S. 951, s. 1.

112 BOA., ŞD. 1271/6, lef. 3, m. 1; BOA., DUİT 124/27, lef. 3, m. 1.

ler emsallerine göre düzeltildi. Yapılan tadilatları banka adına Osman Bey ve Münir Bey kabul edip imzaladılar"[113].

14 Temmuz 1336'da (14 Temmuz 1920) tüzük incelemesini tamamlayan Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi dosyayı Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na havale etti[114]. Çok titiz bir şekilde hazırlanan Konya Türk Ticaret Bankası Tüzüğü, Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda ve Meclis-i Vükelada onaylandıktan sonra 1 Ağustos 1336'da (1 Ağustos 1920) Sadrazam tarafından, İrade-i Seniyye için Padişah'a takdim edildi. 28 Ağustos 1336'da (28 Ağustos 1920), "*kuruluş ruhsatı verilmiştir*" oluruyla, Padişah onayı da tamamlandı[115].

Banka kuruluşunu, Ankara'daki TBMM'si Hükümeti'ne de bildirmiştir. Ankara'da alınan izinde keyfiyet şöyle ifade edilmiştir. "*Merkezi Konya'da olarak banka muamelatıyla iştigal etmek üzere Türk Ticaret Bankası namıyla bir Osmanlı anonim şirketi teşkili hakkında Konya Vilayetinin yazısına atfen İmdadı Bakanlar Kurulu'nun 23 Eylül 1336 (23 Eylül 1920) tarih ve 1838/7 numaralı tezkeresi, Heyet-i Vekile'nin 23 Eylül 1336 (23 Eylül 1920) tarihindeki toplantısında kabul edilerek bankanın teşkili muvafık görülmüş ve keyfiyetin Maliye ve İktisat Vekâletlerine tebliği kararlaştırılmıştır*"[116].

Anadolu'daki karışık siyasi ortamda çalışma iznini hem İstanbul Hükümeti'nden hem Ankara Hükümeti'nden alan, Konya Türk Ticaret Bankası kurucuları ve yönetimi Millî Mücadele yanlısı bir politikayı açık açık yürüttüler. Banka yetkililerinin hemen hemen hepsi, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içerisinde yer aldılar[117].

Bankanın sermayesi 500.000 liradan ibaret olup her biri 10'ar Osmanlı lirası kıymetinde 50.000 hisseye bölünmüştür. Hisse senetleri; 1'inci tertip, birer hisse; 2'inci tertip, ikişer hisse; 3'üncü tertip, beşer hisse; 4'üncü tertip, onar hisse; 5'inci tertip, yirmi beşer hisse olarak tertip edilmiştir. Bu şekilde tertip edilen senetlerin her biri tasdik olunacak, hisse senetlerinin miktarlarını ise idare meclisi belirleyecektir. Gerek iptidai sermaye artışı, gerekse sonradan usulü dairesinde yapılacak artırımlara ait olarak şirketin tedavülde bulunan hisse senetleri bedelleri tamamen tahsil edilmiş olmadıkça hiçbir surette sermaye artırımına gidilemeyecektir.

Hissedarlar genel kurulunun, şirket sermayesini bir misli artırmaya yetkisi vardır. Şayet sermaye artırımına gidilirse hükümete bilgi verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırılmasının düşünülmesi halinde ise hükümetten izin alınacaktır[118].

Bankanın İdare Meclisi, genel kurul üyeleri arasından seçilecektir. Üye sayısı 10 ile 12 kişi arasında olacaktır. Ancak ilk 5 yıl için idare meclisi üyelerini şirket kurucuları seçecektir. Sonraki her yıl için, görevi biten idare meclisi üyelerinden ikisi çıkarılacak, bunların yerlerine kıdemli iki üye seçilecek ve seçilen bu üyeler, genel kurul tarafından tayin edileceklerdir. Ayrıca banka müdürü de idare meclisinin tabii üyesi sayılacaktır. İdare meclisi, bankanın tüm işlerinden ve faaliyetlerinden sorumludur. İdare meclisi her 15 günde bir, banka idare merkezinde toplanarak gündemdeki banka muamelatını kontrol edecektir. Bu toplantılarda idare meclisi üyelerinin yarısından bir fazlası çoğunluk aranacaktır. Alınan kararlar ise ilgili deftere kaydedilerek katılımcılar tarafından imzalanacaktır. İdare meclisi üyeleri, bu hizmetlerinin karşılığı olarak elde edilen yıllık kârdan alacakları hisseden başka,

113 BOA., ŞD. 1271/6, lef. 3; BOA., DUİT 124/27, lef. 3.

114 BOA., ŞD. 1271/6, lef. 3; BOA., DUİT 124/27, lef. 3.

115 BOA., A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25, s. 237 ; BOA., MV. 252/53.

116 BCA.,30.18.01.01/01.12.17.

117 Mehmet Önder, "Millî Mücadele'de Konya ve Tarihi bir Vesika", *Yeni Konya*, 23 Ağustos 1954, S. 1859, s. 2.

118 BOA., ŞD. 1271/6, lef. 3, m. 5-6; BOA., DUİT 124/27, lef. 3, m. 5-6; Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dâhiliyesi, İstanbul 1333, m. 5-6.

genel kurulun kendilerine taktir ettiği ayrı bir ücreti de alacaklardır[119].

Bankanın 1336 (1920) yılı İdare Meclisi'nde, Nuri Efendizâde Rifat Efendi (Reis), H. Vehbi Bey (Reis Vekili), Yüzbaşızâde Halil Efendi (üye), Ali Efendizâde Mustafa Sabri Bey (üye), Tahralızâde Ali Efendi (üye), Ali Rıza Bey (üye) ve Emin Bey (üye) olarak görev aldılar[120]. Aynı dönem bankanın murakıbı ise Nuri Bey'dir.

500.000 liralık sermayesinin 200.315 lirasını 1920'de tahsil eden banka, aynı yıl 10 liralık 50.000 adet hamiline yazılı hisse senediyle 100 adet kurucular hisse senedini satışa sunmuştur. Adi ihtiyat akçesi 2.085 lira, fevkalade ihtiyat akçesi ise 588 lira olan Konya Türk Ticaret Bankası, temettünün % 10'unu ihtiyat akçesine, % 5'ini tediye olunmuş sermayeye, 1'inci temettü hissesi olarak % 12'sini kuruculara, % 6'sını İdare Meclisi'ne, % 3'ünü memurlara,% 3'ünü hayır işlerine, % 6'sını fevkalade ihtiyat akçesine ve kalan % 70'ini de ikinci temettü hissesi olarak ortaklarına dağıtmıştır.

Görüldüğü üzere yıllık gelirinin % 3'lük payını Konya'daki hayır işlerine ayıran ilk kuruluş olan Konya Türk Ticaret Bankası'nın, 30 Aralık 1336 (30 Aralık 1920) tarihli bilançosuna göre dağıttığı para miktarı, faiz giderine 2.501 lira, ihtiyat akçesi olarak 833 lira, kuruculara verilen 600 lira, İdare Meclisi'ne ödenen 300 lira ve ikinci temettü olarak hissedarlara dağıtılan miktar 3.501 liradır[121].

1336 (1920) mali yılında sunulan İdare Meclisi raporunda; Ülke olarak bereket ve bolluk sahibi olunduğu halde iktisaden diğer devletlere oranla geri kalındığı vurgulanmıştır. Bunun telafisinin Konya'da olduğu gibi zirai, sınai ve ticari müesseseler kurmakla mümkün olacağı, zamanla bu müesseselerin gelişmek ve büyümek isteyecekleri, bu anlayıştaki müesseselerin krediye ihtiyaçlarının olabileceği, Konya Türk Ticaret Bankası'nın bu türden gereksinimlere cevap verebilmek üzere kurulduğu vurgulanmıştır[122].

Ülke olarak, içinde bulunulan olağanüstü şartlara rağmen Konyalılardan ilgi ve rağbet gören Konya Türk Ticaret Bankası, ihtiyat akçesini 1337 (1921)'de 646 liraya çıkararak aynı yıl 2.733 lira net kâr elde etmiştir. Bu hasılatın 363 lirası kuruculara, 183 lirası İdare Meclisi'ne ve geriye kalan 2.187 lirası 2'nci temettü olarak hissedarlara dağıtılmıştır[123].

Bankanın hızlı yükselişi ve ciddiyetini gözleyen, Mersin-Adana hattında faaliyette bulunan Fransız Suriye Bankası yetkilileri, Konya'ya geldiler. Yapılan görüşmeler sonrasında birlikte hareket etmeyi kararlaştıran iki bankanın yöneticileri, şubelerinde kendi adlarına çalışacak birer memur bulundurmayı kabul ettiler[124].

Ticari faaliyetlerini emin adımlarla sürdüren Konya Türk Ticaret Bankası İdare Meclisi, 1338 (1922)'de hissedarlarına % 9 oranında kâr dağıtılacağını duyurmuştur. Ticaretin ve sarraflığın durgun sayıldığı böyle bir zamanda bu kadar bir meblağın dağıtılması, bankanın Konya iktisadi hayatı üzerine hâsıl ettiği tesirin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

Banka 1338 (1922) mali yılı genel kurul toplantısını; "1- Bankanın senelik muamelâtı hakkında Meclis-i İdare raporunun okunması, 2- Senelik faaliyeti hakkında müfettiş raporunun okunması, 3- Yıllık temettünün dağıtılması, meclis azalarını ibrası, 4- Yeni bir müfettiş tayini, 5- Müfettişe ve hissedarlara dağıtılacak temettü ile ilgili tekliflerin belirlenmesi" gündemiyle 20 Nisan 1339 (20

119 Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dâhiliyesi, İstanbul 1333, m. 22-23-24-25.

120 Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, İstanbul 1930, s. 301.

121 Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 302.

122 Ökçün, "Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", s. 465; Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat"*, s. 465-466.

123 Hamit Tahsin-Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 302.

124 *Babalık*, 2 Nisan 1338 (2 Nisan 1922), S. 857, s. 2.

Nisan 1923) Cuma günü banka binasında yaptı. Toplantıya katılacaklar toplantı gününden 10 gün önce hisse senetlerini bankaya uğrayarak verdiler ve toplantı katılım varakalarını aldılar[125]. 30 Aralık 1339 (30 Aralık 1923) tarihli mali bilânçosuna göre, Konya Türk Ticaret Bankası'nın matlubatı (aktif) ve duyûnatı (pasif) şu şekildeydi.

MATLUBAT-Aktif	Lira	Kuruş	DUYÛNAT-Pasif	Lira	Kuruş
Hissedarda	535.135	-	Sermaye	500.000	-
Kasa ve bankalarda	22.276	-	İhtiyat akçesi	4.877	-
Esham ve tahvilat	100	-	Vadeli tevdiat	-	-
Tüccar senetleri	500	-	Vadesiz tevdiat	54.822	-
İkrazat	74.811	-	Alacaklı cari hesap	4.612	-
Borçlular hesabı	8.112	-	Muhtelif alacaklılar	-	-
Muhtelif borçlular	32.564	-	Kâr hesapları	10.812	-
Demirbaş eşya	1.635	-			
YEKÛN	575.123	-	YEKÛN	575.123	-

Kâr ve zarar hesabı ise, aşağıdaki gibiydi[126].

MATLUBAT-Aktif	Lira	Kuruş	DUYÛNAT-Pasif	Lira	Kuruş
Faiz	9.585	-	Maşat	3.641	
Komisyon	5.165	-	Tevdiat faizleri	647	
Sair muamelat	4.013	-	Sair masraflar	3.662	
			Safi kâr	10.813	
YEKÛN	18.763	-	YEKÛN	18.763	-

Bahse konu banka, Cumhuriyet'in ilanından sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür[127].

d) Ticaretle uğraşan, fabrika kurarak, ürünlerini pazarlayan şirketler:

1) Konya Osmanlı Anonim Şirketi:

28 Şubat 1327 (12 Mart 1912) yılında Konya'da kurulan şirketin imtiyaz müddeti 15 yıl, sermayesi 200.000 liradır.

Şirketin kurucusu Konya eşrafından Tombakzâde Mehmet Murat Bey'dir. Amacı, Konya Ereğli'sine 1,5 saat mesafedeki İvriz Çayı ile yine Konya merkezine 1,5 saat mesafedeki Meram Çayı üzerinde su kuvvetiyle çalışan iplik, şayak ve çorap fabrikaları kurmaktır. Bu nedenle Mehmet Murat Bey, hazırladığı şirket tüzüğünü 2 Mart 1326 (15 Mart 1910)'da Konya Valiliği Ticaret ve Nafia Müdürlüğü'ne verdi[128]. Konya Valiliği Ticaret ve Nafia Müdürü'nün olumlu bulduğu tüzük, aynı gün Valilik üst yazısıyla Ticaret ve Nafia Nezareti'ne gönderildi.

Konya ve civarında yetişen pamuk ürününü değerlendirmek düşüncesinde olan Mehmet Murat Bey'in ilk planda düşündüğü, fabrikalarının ürettiği ürünlerini sadece Konya'da satmak değil, Osmanlı'nın diğer şehirlerinde de şubeler açarak oralarda da satışa sunmaktır. İkinci düşündüğü şey ise, Konya Vilayetinde pamuk ziraatının ıslahı ile ilgili her türlü çalışmanın yapılması, verimini artırma çabaları uğruna her yol ve çarenin denenmesi için bilcümle tedbirin alınması ve bu ziraatla uğraşanların maddi ve manevi olarak desteklenmeleridir[129].

Ticaret ve Nafia Nezareti'nde incelenen tüzükle, nasıl olduysa İvriz Çayı üzerinde kurulacak fabrikaya olumlu rapor verilirken, Meram Çayı üzerinde kurulacak fabrika unutuldu. Evrak o şekliyle Sadarete gönderildi. Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e gönderdiği dosya[130], Şura-yı Devlet Maliye, Nafia ve Maarif Dairesi'nde de görüşüldükten sonra aynı şekilde onandı[131].

Daha sonra durumun farkına varan Ticaret ve Nafia Nezareti, yapılan yanlışlığı bir yazıyla Sadarete bildirerek "*aynı türden, Meram Çayı üzerinde de aynı kişinin kuracağı fabrika sehven unutulmuştur. Bu fabrikanın da ilave edilmesini*" istedi.

Sadrazam, Şura-yı Devlet'in "kurabilir" diye olumlu rapor verdiği mazbatayı, Meclis-i Vükelada görüşmeye açtığı sırada, diğer yazı da Meclis-i

125 *Babalık*, 22 Mart 1339 (22 Mart 1923), S. 1151, s. 2; *Babalık*, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923), S. 1155, s. 2.

126 *T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü İstatistik Yıllığı*, C. III, Ankara 1930, s. 286-287.

127 Bkz; Atalay, Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar, s. 281-286 ve Atalay–Erol; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, s. 134-146).

128 *Meşrik-ı İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr. 105, s. 2.

129 *Meşrik-ı İrfan*, 2 Mart 1326 (15 Mart 1910), nr. 105, s. 2.

130 BOA., ŞD. 1229/6.

131 BOA., MV. 227/14.

Vükelaya geldi. Eksiklik burada giderilerek her iki fabrikanın da kurulması yönünde Meclis-i Vükelâ kararı 17 Eylül 1327 (30 Eylül 1911) de çıktı[132]. Sadrazam'ın üst yazısıyla 26 Şubat 1327 (10 Mart 1912)'de Padişaha arz olunan fabrikaların kuruluş onayı, 28 Şubat 1327 (12 Mart 1912)'de tasdik edildi. Padişah'ın onayladığı tüzük, Ticaret ve Nafia Nezareti ve İstanbul Bidayet mahkemesi kayıtlarına geçtikten sonra fabrikaların kurulması resmiyet kazandı.

Kuruluşları resmilik kazanan şirketin, faaliyetleri ve kapanışı ile ilgili olarak resmi kayıtlarda ve basında her hangi bir bilgiye rastlanılamamaktadır.

2) Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi:

Merkezi Konya olan, Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi, lüzum görülmesi halinde ülkenin diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir[133].

50 yıl müddetle kurulan şirketin kurucuları arasında, "Cedidiye Mahallesi'nden ve Devlet-i Aliye tebaasından Nuri Efendizâde Mübüvvet-i Sabık Mehmet Emin Efendi, Pürçekli Mahallesi'nden Kellecizâde Hacı Hasan Efendi, Uluırmak Burhandede Mahallesi'nden Yüzbaşızâde Hacı Halil Efendi, Hamidiye Mahallesi'nden Sofyalızâde Hacı Mustafa Efendi, Ahmetdede Mahallesi'nden Tahralızâde Ali Efendi, Kürkçü Mahallesi'nden Tenekecizâde Hacı Mehmet Efendi, Yunusoğlu Mahallesi'nden Eğinlizâde Mehmet Efendi, Hocahabib Mahallesi'nden Hacı Emirzâde Hacı Mithat Efendi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Kömürcüzâde Hacı Mustafa Efendi ve Sultaniyeli Salih Efendizâde Cevdet Efendi vardır[134].

Şirketin amacı; Konya'da bir kumaş fabrikası kurmak, hem Konya'daki kurulacak fabrikanın hem de ülkenin diğer şehirlerinde kurulan yerli fabrikaların ürettiği yarı mamul ve mamul kumaşların alım satımını yapmak ve ülke içinde kumaş mamulü için gerekli olan fakat bulunmayan bazı maddeleri ithal ederek satmaktır[135].

Şirketin işlerini ve muamelelerini, genel kurulun üç yıllığına seçtiği ve sayıları üç ile beş arasında değişen idare meclisi tarafından yürütülecektir. Ancak istisnai olarak ilk üç sene için idare meclisini kurucu üyeler tespit edeceklerdir. Bu görevde bulunabilmek için hissedarların 30 hisse senedine, genel kurula katılabilmek için de beş hisse senedine sahip olmaları şarttır. İdare meclisi üyelerinin şirketin tüm mal varlığı üzerinde de tam tasarruf yetkileri bulunmaktadır[136].

Şirketin sermayesi 100.000 Osmanlı lirası olup, bu sermaye her biri 5 lira değerinde isme kayıtlı 20.000 hisseye bölünmüştür. Genel Kurul, hükümete bilgi vermek kaydıyla sermayeyi bir misli artırabilir. Bu oranın üzerinde bir sermaye artırımı yapılacak ise bu hükümetin özel iznine tabidir. Hisse senetlerinin Osmanlı vatandaşlarına satılması bir mecburiyettir. Başka bir devletin vatandaşlığına geçen bir şahıs veya herhangi bir şekilde şirketin hisse senedini eline geçiren yabancı uyruklu biri, sahibi olduğu hisse senedini üç ay içerisinde

132 BOA., MV. 227/14; BOA., İ. MMS 3123/7.

133 Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, İstanbul 1331 (1915), m. 2; Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri, s. 103; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 250.

134 BOA., ŞD. 1252/30, lef. 3; BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 1; BOA., İ. MMS 192/1333 R-26; Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1.

135 BOA., ŞD. 1252/30, lef. 2; BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 1; BOA., İ. MMS 192/1333 R-26, lef. 2; MV 238/98; Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 250, Ahmet Sefa Odabaşı, "Konya'da Farklı Tarihlerde Kurulmuş İki Osmanlı Mensucat Anonim Şirketi", *Yeni İpekyolu Dergisi Konya Özel Sayısı II*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya 1995, s. 31.

136 BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 17; Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 17.

Osmanlı uyruğundaki birine satmaya mecburdur. Bu süre içerisinde senet herhangi bir Türk vatandaşına geçmemişse, süre sonunda senet, piyasa değeri üzerinden şirket yönetimi tarafından satın alınır ve kayıttan düşürülürdü[137]. Kuruculara ayrılan 100 adet hisse senedinin 5 yıl içinde satılamayacağına dair şirketin kesin bir kararı da vardır.

Konya Mebuslarından Mehmet Emin Efendi'nin önderliğinde kurulan Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi'nin Nizamname-i Dâhiliyesi, şirketin kurucuları tarafından önce Konya Vilayet Makamına takdim edildi. Konya Valiliği, ilgili dosyayı, bir üst yazıyla 29 Kânun-ı Sâni 1330'da (15 Şubat 1914) Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderdi. Konya Valisi'nin üst yazısında, "*teşekkül ettirilecek bu müessesenin Konya iktisadı ve ticareti üzerindeki etkisinin büyük olacağı, şirketin bu durumu kuruluş gerekçesinde vurguladığı, bundan dolayı çalışma izninin bir an evvel verilmesini beklediklerini*"[138] belirtti.

Ticaret ve Ziraat Nezaretinden 16 Şubat 1330'da (1 Mart 1914) Şura-yı Devlet'e gelen dosya, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde görüşüldü. Burada nizamnamenin bazı maddelerinde çok küçük değişiklikler yapıldı. 5. Maddede yapılan değişikliğe "çıkarılacak kurucu hisse senetleri 5 yıl içerisinde satılamaz" ibaresi kondu[139] ve dosya Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na gönderildi. Burada da onaylanan dosya, Sadrazam'a havale edildi. Meclis-i Vükela da görüştü. Meclis-i Vükelanın olumlu beyanından sonra, Sadrazam'ın üst yazısıyla İrade-i Seniyye için 25 Şubat 1330'da (10 Mart 1914) Padişah'a takdim edildi. Sadrazam takdim üst yazısında; "*Mehmet Emin Efendi ve ortakları tarafından hazırlanmış olan şirketin nizamnamesinin maddelerinde yapılan tadilatlar muvafık görüldüğünden takdim kılındı*"[140] ifadesi vardır.

Şirketle ilgili Padişah Mehmet Reşad'ın 28 Şubat 1330 (13 Mart 1914) tarihli İrade-i Seniyye'si şöyledir: "*Merkezi Konya'da olarak bir kumaş fabrikası tesisi ile mamul ve gayri mamul yerli malının sürümünü temin etmek ve memlekette kullanılacak bazı ticaret eşyasını* dış ülkelerden getir*erek satmak üzere 50 sene müddet ve 100.000 lira sermaye ile Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi unvanı altında bir şirket teşkili için Konya Mebusu Mehmet Emin Efendi ile ortaklarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları ile ruhsat verilmiştir. Bu İrade-i Seniyye'nin icrasına Ticaret ve Ziraat Nazırı memurdur*"[141].

Hisse senetlerini Türkçe olarak tanzim eden şirketin temettüat taksimi de nizamnamesine göre şöyledir: Yıllık kârdan bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için temettüatın % 5'i ifraz olunduktan sonra kalanın % 10'u kuruculara, % 7'si İdare Heyetine, % 3'ü müstahdemlere, % 80'i hissedarlara dağıtılacaktır. Ancak her sene kura ile hisse senetlerinden bir miktarını tedavülden çekmek üzere toplam gelirden % 1'ini ayırmaya Genel Kurul yetkilidir. Kurada çıkan hisselere, karşılığında "İntifa-i Hisse" verilecektir. Sermayenin ¼'üne denk oluncaya kadar ihtiyar akçesi için hisse ifraz olunacaktır. Hasılatın % 5 verilmesine yetmemesi halinde eksik kalan kısmı ihtiyat akçesinden karşılanacaktır[142].

1330 (1914), 1331 (1915), 1332 (1916) yıllarına ait faaliyet raporlarından anlaşıldığına göre, şirket I. Dünya Savaşı'ndan dolayı esas gayesi olan

137 BOA., A. DVN MKL 60/29, fasıl: 1, m. 5; Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 5; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103.

138 BOA., ŞD. 1252/30, lef. 5-6.

139 BOA., ŞD. 1252/30, lef. 2-4.

140 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 102; BOA., MV 238/98.

141 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s.101.

142 Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 41-42; Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103.

kumaş fabrikasını kuramamış, kumaş tezgâhları tesis edememiş, sadece ticaret yapmak zorunda kalmıştır. Ancak, 1333 (1917) de bazı küçük kumaş tezgâhları kurarak 3.000 küsur metre kumaş imali gerçekleştirebilmiştir.

Şirket bu faaliyetleri neticesinde 1330 (1914)'da 75.631 kuruş, 1331 (1915)'de 76.579 kuruş, 1332 (1916)'de 156.414 kuruş net kâr elde etmiştir. Son sene çıkarılan hesaplarına göre şirketin tedavülde bulunan sermayesi, 11.680 lira nakdi, 154 lira 29 kuruş ihtiyat akçesi ve 6.711 kuruş da temettüat yekûnu mevcuttur[143].

Mütareke dönemi ve Millî Mücadele yıllarında varlığını devam ettiren Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi, yandaş diğer kuruluşları olan Konya İktisadî Millî Bankası ve Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketiyle birlikte Kuvâ-yı Milliye taraftarı bir politika izledi[144].

Şirket, Cumhuriyet'in ilanından sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür. 1927 yılında, Yıllık Genel Kurul Toplantısı'nı yapan Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi'nin, 1925-1930 dünya kıtlığından etkilenerek 1930 yılına doğru kapandığı tahmin edilmektedir.

3) Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi:

20 yıl müddetle, merkezi Konya olarak 2 Mart 1333 (2 Mart 1917)'de kurulan[145] şirketin, gerekli görmesi halinde Osmanlı'nın diğer şehirleri ile yabancı ülkelerde şube açma yetkisi bulunmaktadır.

Şirketin amacı; her türlü ticaret ile uğraşmak, fabrika ve imalathaneler açmak, gerek doğrudan gerekse başkaları namına hükümetle her türlü taahhüde girmek, komanditer sıfatıyla diğer şirketlerle ortaklıklar oluşturmaktır. 7 Nisan 1335 (7 Nisan 1919) tarihinde yapılan genel kurul toplantısında şirket nizamnamesinin 3. maddesinde değişiklik yapılmış ve şirketin faaliyet alanına, menkul ve gayrimenkul alıp satabilme de dâhil edilmiştir[146].

Şirketin kurucuları, Konya Tüccarlarından Taşbaşlı Hacı Hüseyin Remzi Efendi, Armağanzâde Hacı Mehmet Efendi, Tahralızâde Ali Efendi, Kalfazâde Hüseyin Efendi, Atikzâde İsmail Ağa, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Hacı Mehmetzâde Hüseyin Efendi, Kalfazâde Hacı Sabit Efendi ve Taşbaşlızâde Mehmet Nazif Efendilerdir[147].

Şirketin sevk ve idaresini, sayıları 5 ile 12 üye arasında değişen ve genel kurulda seçilen İdare Meclisi yapacaktır. Ancak ilk 3 yıl için idare meclisi üyelerini şirketin kurucuları tayin edecektir. 3 yıl sonra, ilk tayin edilenlerin görev süreleri bitecek, yapılacak olan ilk genel kurulda bunların yerine, kura usulüyle ve kıdem gözetilerek yeni bir atama yapılacaktır. İdare meclisinden kıdemine göre her yıl dört üye çıkarılacak ve bunların yerine başkaları intihap ve tayin edileceklerdir. Daha önce idare meclisinde görev alan bir üye tekrar seçilebilecektir.

İdare Meclisi en az ayda bir defa toplanmak zorundadır. Toplantı yapılabilmesi için üyelerinin yarısından bir fazlasının iştiraki şarttır. Toplantı

143 Ticaret ve Ziraat Nezâreti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 103; Akyıldız, *Tahvil ve Hisse Senetleri*, s. 250; Zafer Toprak, İttihat Terakki ve Devletçilik, İstanbul 1995, s. 78.

144 Atalay, *Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 143; Atalay–Erol; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, s. 112-133).

145 BOA., A. [DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23. s. 216.

146 BOA., ŞD. 1258/32, lef. 2-14; BOA., MV. 247/13; BOA., DUİT 120/40, lef. 3; BOA., DUİT 120/42, lef. 3; BOA., A. DVN MKL 63/16, lef. 2, m. 1; Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi. İstanbul 1333 (1917), m. 1; Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri, s. 141; Ferid vd., *Konya Rehberi*, s. 40; Mithat Şakir Altan, *Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, İstanbul 1940, s. 178.

147 BOA., ŞD. 1258/32, lef. 8; BOA., DUİT 120/40, lef. 2; BOA., A. DVN MKL 63/16, lef. 2, m. 1; Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1; *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 1.

için çoğunluk sağlanamazsa toplantı bir sonraki aya ertelenir. Sonraki ayda da toplantı gerçekleştirilemezse görüşülecek olan gündem maddeleri iptal edilmiş sayılır. İdare meclisinin tüm toplantıları ve konuşmaları tutulan zabıt defterine kaydedilir. Alınan bu kararlar Reis ve toplantıda hazır bulunanlarca imzalanır.

İdare meclisine seçilecek her bir aza, şirketin 10 hisse senedinin sahibi olmalıdır. Seçilenlerin hisse senetleri yönetici, oldukları süre içinde şirket sandığına konur ve bu sürede bu senetler satılamaz. Hatta bu senetler satılamasın diye de üzerlerine "*geçerli değildir*" damgası vurulur. İdare meclisindeki zatlardan birisi istifa eder veya ölürse idare meclisi, onun yerine geçici bir üye tayin edecektir. Her şirkette olduğu gibi idare meclisinden bir reis, bir reis vekili ve gerektiğinde bunlara vekâlet edecek vekillerde vekil seçilebilir. İdare meclisi şirketle ilgili her konuda tam yetkilidir. İdare meclisinde bulunanlar kendilerine tahsis edilen hisselerden başka mecliste hazır bulunacakları günler içinde hissedarlar genel kurulunun kendilerine taktir edeceği bir ücreti de alacaklardır[148].

Şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup, her bir hisse 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5.000 hissedir. İsme yazılı bu hisse senetleri aynı zamanda yine Osmanlı vatandaşlarına münhasırdır. Genel kurul, bu sermayeyi bir misli artırabilir. Böyle bir karar alınması halinde hükümete bilgi verilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı için ise hükümetten izin alınacaktır. Şirketin ihraç edeceği senetler, Ticaret Nezareti'nin tasdikinden sonra piyasaya sürülecektir.

Temettü dağıtımı ise şöyle olacaktır; "İstisnasız hisselerin tamamına faiz olarak bedeli tavsiye edilmiş sermayenin % 5 itasına kifayet edecek meblağ ile ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere temettüün *% 5'i kesildikten sonra geri kalan kısmı şu şekilde pay edilecektir. Kuruculara % 3, idare meclisine %2 ve % 95'i temettü olarak ortaklara dağıtılacaktır*"[149].

Şirketin ilk nizamnamesi, 30 Kânun-u Evvel 1332 (12 Ocak 1917)'de Sadarete gönderilmiştir[150]. Burada incelenen dosya, Sadrazam'ın üst yazısıyla, İrade-i Seniyye için Padişah'a takdim edilmiştir. 2 Mart 1333 (12 Ocak 1917)'de çıkan İrade-i Seniyye kararında, "*merkezi Konya'da olarak nizamname-i dâhiliyesinin 1. maddesinde belirtilen muamelât ve hususat ile iştigal etmek üzere 50.000 lira sermaye ve 20 sene müddet ile Taşbaşlı Hüseyin Remzi Efendi ile arkadaşları tarafından bir şirket teşkiline, Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verilmiştir*"[151] ifadesi yer almaktadır.

19 Temmuz 1333 (19 Temmuz 1917) tarihli başka bir İrade-i Seniyye kararı ile şirket nizamnamesinin 5 ve 7. maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Yapılan bu düzenlemeye göre 5. madde, "Ş*irketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup, her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5.000 hisse senedine bölünmüştür. Adı geçen senetler isme kayıtlı ve Osmanlı vatandaşları için ayrılmıştır*" şeklinde; 7. madde ise "*Hisse senetleri bedelinin % 10'u ödenmedikçe devredilmesi ve alım satımı yapılamayacaktır. Ancak % 10'u ödendikten sonra bunların devir ve satışı şirket defterine kaydedilerek müşteri ve müdürlerden biri tarafından imza edilmek suretiyle gerçekleştirilebilecek ve keyfiyet devri ve sa-*

148 BOA., A. DVN MKL 63/16, lef. 2, m. 11'den 22'ye kadar; Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 11'den 22'ye kadar; *Takvim-i Vekayi*, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 1-2.

149 BOA., A. DVN MKL 63/16, lef. 2, m. 5-35; Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 5-35; Takvim-i Vekayi, 22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037, s. 3.

150 BOA., ŞD. 1258/32, lef. 14; BOA., Şura-yı Devlet Evrak-ı Hulâsa Kayıt Defteri, Ticaret ve Ziraat II., Katalog no: 126 (801), s. 127.

151 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23. s. 216; BOA., MV 247/13; İktisadiyat Mecmuası, Yıl: 2, 8 Teşrîn-i Sâni 1333 (8 Kasım 1917), S. 67, s. 8; Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri, s. 141.

tışı senet üzerinde belirtilecektir"[152] şeklinde tadil edilmişlerdir.

28 Ağustos 1335 (28 Ağustos 1917) tarihli İrade-i Seniyye ile de şirketin 3. maddesi düzeltilerek, "şirket, menkul ve gayrimenkul edinme hakkına sahiptir"[153] şekline dönüştürülmüştür. Bu arada şirketin her biri 10'ar lira kıymetinde olan hisse senetlerinin damga resmi tamamen yatırılmış ve ilgililerine duyurulmuştur[154].

Şirket kurucularından Bozkır/Taşbaşlı Hacı Hüseyin Remzi Efendi ve Taşbaşlızâde Mehmet Nazif Efendi, Millî Mücadele başlangıcında Kuvâyı Milliye tarafını tutmuşlar ve Konya Askeri Levazım Teşkilatı'na verilmek üzere, Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yüklü bağışta bulunmuşlardı[155]. Ancak daha sonra, Akrabaları olan Konya Mebusu Şeyh Zeynelabidin Efendi ve onun bacanağı, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Konya Şubesi Başkanı Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi'nin etkisinde kaldılar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Konya Şubesi'nde etkin rol aldılar. Konya Delibaşı Mehmet İsyanında da ön planda olan bu ikiliden Mehmet Nazif Efendi isyanın bastırılmasından sonra idam edilirken, Hacı Hüseyin Remzi Efendi, Malatya hapishanesinde mahkûmken hastalanarak ölmüştür.

1922 yılı genel kurul toplantısını yapan şirket yönetimi, bu toplantısında gündemindeki 4 maddeyi görüşmüştür. Görüşülen bu maddeler; İdare Meclisi ile Müfettiş Raporlarının tetkiki, 1921 yılı bilançosunun tasdiki, yıllık elde edilen kârın nasıl dağıtılacağı ve 1922 yılı için bir müfettiş tayin edilmesidir[156].

Cumhuriyet'in ilanından sonra da faaliyetlerini sürdüren Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi'nin diğer anonim şirketler gibi dünya kıtlığından etkilenerek 1927 yılına tasfiye olduğu sanılmaktadır.

4) Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi:

Merkezi Konya'da, 29 Mart 1333 (29 Mart 1917)'de kurulmuş olan şirketin, Osmanlı'nın diğer şehirleri ile yabancı ülkelerde de şubeler açma yetkisi vardır.

20 yıl müddetle, ticaretin her alanında muamele ve iştigal ile fabrika ve imalathaneler açmak, gerek doğrudan gerekse başkaları için hükümet ve diğer şahıslar ile her türlü taahhüde girmek ve başka şirketlerle anlaşmalar yaparak memleket ekonomisine katkıda bulunmak üzere kurulmuştur[157].

Kurucuları, Konya tüccarından Kadızâde Ahmet Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Tenekecizâde Kamil Efendi, Hacı Bahri Efendizâde Hacı Pertev Efendi, Ehvinzâde Nuri Efendi, Aşçızâde Mustafa Efendi, Kadızâde Mahmut Efendi, Termiyecizâde Mevlüt Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi ve Sıraçzâde İsmail Efendidir.

Şirketin sermayesi isme kayıtlı Osmanlı vatandaşlarını alabileceği 10 liralık 4.000 hisseye bölünmüş olup toplamda 40.000 liradır. Şirket bu sermayesini genel kurulunun vereceği bir kararla bir misli artırabilecektir[158].

Konya Valiliği tarafından İstanbul'a gönderilen şirketin tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden 29 Kânun-u Evvel 1332 (11 Ocak 1917) tarihli tezkereyle Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir. Şura-yı

152 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 23. s. 223; BOA., ŞD. 258/32, lef. 11; BOA., MV 247/71.

153 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 107; BOA., ŞD. 1258/32, lef. 2.

154 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 33, 24 Teşrîn-i Sâni 1333 (24 Kasım 1917) ve 1Kânun-u Evvel 1333 (1 Aralık 1917), nr. 1716-L, s. 246.

155 Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Ankara 1998, s. 216.

156 *Babalık*, 10 Mart 1338 (910 Mart 1922, S. 838, s. 2.

157 BOA., ŞD. 1257/12, m. 1; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 1; BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 213; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

158 BOA., ŞD. 1257/12, m. 12; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 5; BOA., DUİT 120/33, lef. 3, m. 5; BOA., DUİT 120/34, lef. 4, m.5; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde tetkik edilen tüzüğün 1. maddesinde ve 35. maddesinde düzeltme yapıldı. 1. maddedeki, "*ve doğrudan doğruya ve gerek ahiri namına Hükümet-i Seniyye'nin her şubesiyle ahz ve ifadede bulunmak ve her türlü taahhüdata girebilmek*" fıkrası, yapılan değişiklikle "*gerek doğrudan doğruya gerek başkaları adına hükümet veya diğer şahıslar ile her türlü taahhüde girebilmek*" şeklinde tadil edildi. 35. maddede yapılan tahsis ise, şirket kurucularından İstanbul'da kimse bulunmadığı için, yapılan değişiklikle birlikte, Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda görüşülmek üzere 4 Şubat 1332 (17 Şubat 1917)'de gönderildi[159].

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gelen tüzük burada görüşüldü. Her ne kadar 35. maddede yapılan değişiklik şirket yetkililerinden birine imzalatılmamış olsa da bu madde diğer şirketlerin tüzüklerindeki benzerlerine uygun hale getirildi[160]. Yapılan değişikliğe göre 35. madde, "şirketin senelik elde ettiği kârdan önce ayırım yapılmaksızın hisselerin tamamına faiz olarak bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kifayet edecek meblağı ve ikinci olarak ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere adı geçen temettüettan % 5 ayrıldıktan sonra geriye kalan kısım şu şekilde paylaştırılacaktır: % 3'ü kuruculara, % 5'i İdare Meclisi üyelerine ve kalan % 92'si hissedarlara dağıtılır" şekline dönüştürüldü[161]. 25 Mart 1333 (25 Mart 1917)'de Sadarete gelen dosya, Meclis-i Vükelanın da onayıyla Padişah'a arz edildi[162].

Şirketin iradesi Padişah onayından 29 Mart 1333 (29 Mart 1917)'de çıktı[163]. İlgili irade, "*merkezi Konya'da olmak üzere ticarete yönelik her türlü muamele ile iştigal etmek, fabrika ve imalathaneler kurmak, gerek doğrudan doğruya ve gerek başkaları adına hükümet ve diğer kişilerle ortaklıklar kurmak üzere 20 sene müddet ve 40.000 lira sermaye ile Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi adı altında bir şirket teşkili için Kadızâde Ahmet Efendi ve arkadaşlarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararları ile ruhsat verilmiştir*"[164] şeklindeydi.

Kantariye Şirketi, ilk İrade-i Seniyyeden sonra, "*adı geçen şirketin kurucularının sahip oldukları hisse senetleri ellerinde bulunduğundan henüz hukuken bir geçerliliği olmadığı, çünkü hisse senetlerinin resmî ilanının yapılmadığı*"[165] gerekçesiyle kurucular, şirketin nizamnamesinin 5. ve 7. maddelerinde de değişiklik istediler. Yeni yapılan tashihle 5. Madde "Şirketin sermayesi 50*.000 liradan ibaret olup her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 5.000 hisse senedine bölünmüştür. Adı geçen senetler isme kayıtlı Osmanlı vatandaşları içindir*" şekline, 7. madde ise "*hisse senetleri bedelinin % 10'u ödenmedikçe devri ve satışı gerçekleşmeyecek, Ancak % 10'u ödendikten sonra bile bunların devir ve satışı şirketin defterine kaydedilerek bu durum müşteri ve müdürlerden biri tarafından imzalandıktan sonra, devir durumu ve satışı senet üzerinde belirtilecektir*"[166], şekline dönüştürüldü. Bu iki maddeye ait değişikliğin kabul edildiğine dair Padişah iradesi de şöyledir: "*Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi'nin, nizamnamesinin 5. ve 7. Maddelerinin yapılan tadilatına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla izin verilmiştir*"[167].

Şirketin tüzüğünde yapılan bu değişikliklerden sonra, "Konya Kantariye Osmanlı Anonim

159 BOA., DUİT 120/33, lef. 2.

160 BOA., DUİT 120/33, lef. 3.

161 BOA., ŞD. 1257/12, m. 35; BOA., A. DVN MKL 63/12, m. 35.

162 BOA., DUİT 120/33, lef. 3.

163 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 213.

164 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 213.

165 BOA., DUİT 120/34, lef. 3.

166 BOA., DUİT 120/34, lef. 3.

167 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 223; BOA., MV 247/70; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

Şirketi'nin her biri 10 lira kıymetindeki 5.000 hisse senedinin tamamının damga resmi yatırılmış ve istifadeleri için alakadarlarına yapılan bir ilanla duyurulmuştur"[168]. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi'nde çalışan genç ve tecrübeli, ancak askerliğini yapmamış memurların askere alınmaları, şirketi sıkıntıya sokmuştur. Şirketin kurucularından Kadızâde Ahmet Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Sıraçzâde İsmail Efendi ve Kalfazâde Sabit Efendi, "*Bunca zorluğa rağmen kurduğumuz şirketimizin memurlarının askere alınmaları şirketi dağıtmak noktasına getirdi. İktisat kanununa göre memurlarımızın askerlik tecillerinin yapılmasını istirham eyleriz*"[169] şeklinde yazdıkları dilekçeyle, şirketteki elemanlarının askerlikten muaf tutulmaları gerektiği yönünde bir istekte bulundular.

Genel kurul toplantılarını her yıl Nisan ayında şirket merkezinde yapan şirket, genel kurula asaleten veya vekâleten 5 hisse senedi olanlara katılım izni veriyordu. Yapılan bu kurullarda bir hissedar 10'dan fazla rey kullanamazdı. Hisseleri şirket sermayesinin % 10'una varmayan hissedarların toplantıdan 10 gün önce verecekleri teklifleri, genel kurulda görüşülecek maddeler arasına alınmaktaydı. Ayrıca şirketin malî yılı, her dönem Mart ayında başlardı.

Şirket tüzüğüne göre, temettüat-ı safiyeden bedeli ödenmiş sermayeye % 5 faiz verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için, temettüün % 5'i ayrıldıktan sonra bakiyenin % 3'ü kuruculara, % 5'i idare meclisi üyelerine ve geriye kalan % 92'si de hissedarlara dağıtılacaktır. Hisse senetlerinin her sene bir miktarını, kura usulüyle tedavülden kaldırmak üzere yıllık hasılatın % 1 oranında bir miktarının ayrılmasına genel kurul yetkilidir. Kurada çıkacak hisselere karşılık olarak hisse-i intifai (faydalanma, menfaatlenme) "Action de Jouissance" verilecek ve sermayenin ¼'üne ulaşıncaya kadar ihtiyat akçesi kesilmesine devam edilecektir. Yıllık hasılatın % 5'i faiz dağıtmaya yeterli gelmez ise bu, ihtiyar akçesinden karşılanacaktır[170].

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, devletin "şirketlerin sermayeleri oranında" tarla ekmeyi zorunlu hale getirmesiyle, Konya'da 100 dönüm[171] arazi eken Konya Kantariye Osmanlı Anonim Şirketi, Millî Mücadele yıllarında, Millî Mücadele'yi destekleyen kurumlar arasında yer aldı. 1922'de İktisat Vekâletinin isteği üzerine "*1333-1334 (1917-1918) mali senelerine ait genel kurul tutanaklarını, idare meclisi seçim tutanaklarını, bilançolarını, tutulan diğer zabıt defterlerinin örneklerini ve* üye listelerinin tamamı ile 1337 (1921) *yılı toplantı evraklarından dörder nüsha gönderdi*"[172].

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Konya Kantariye Türk Anonim Şirketi adını alan şirket, 1925-1930 yılları arasında dünyada yaşanan kıtlık sebebiyle faaliyetini sürdüremez hale geldi. Konya Kantariye Türk Anonim Şirketi 1927 yılında tasfiye kararı aldı. 1928-1929 döneminde tasfiye süreci devam eden şirket[173], 1930'da kapandı.

5) Konya Levâzım-ı İrkabiye Osmanlı Anonim Şirketi:

Şirketin kurucuları Uluırmak Burhandede Mahallesi'nden Kellecizâde Seyit Mehmet Efendi, Babıaksaray Mahallesi'nden Kırkağaçlızâde İbrahim Efendi ve Kırkağaçlızâde Hüseyin Efendi, Hoşhan Saatçi Mahallesi'nden İplikçizâde Ahmet Efendi ve İplikçizâde Mustafa Efendi, Hoca Habip Mahallesi'nden Ermeneklizâde Hüseyin Efendi ve

168 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 34, 12-19-26 Kânun-i Sâni 1334 (12-19-26 Ocak 1918), nr. 1723/45, s. 13.

169 BOA., DH. UMVM 118/5.

170 Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

171 Toprak, İttihat terakki ve Cihan Harbi, s.445.

172 *Babalık*, 22 Ağustos 1338 (22 Ağustos 1922), S. 971, s. 2.

173 Hamit Tahsin – Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 156.

Molla Faalzâde Şükrü Efendi, Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Kaşıkçızâde Mehmet Şükrü Efendi, Devranoğlu Mahallesi'nden Hancıoğlu Mehmet Efendi ve Küçük Sinan Mahallesi'nden Hacı Musa Efendi'lerdir[174].

Kuruluş amacı, ticaret yapma yanında seracılığa dair her türlü muamelat ile iştigal etmek, fabrikalar ve imalathaneler açmaktır. 11 Teşrin-i Evvel 1333 (11 Ekim 1917)'de 25 yıl müddetle kurulan şirketin, sermayesi 20.000 liradır. Ancak şirket genel kurulu bu sermayeyi bir misli artırabilme hakkına sahiptir.

Şirketin sayıları 4 ile 6 arasında değişen üyeden oluşan bir idare meclisi vardır. İlk idare meclisi üyeleri, Kellecizâde Seyit Mehmet Efendi, Ermeneklizâde Hüseyin Efendi, Kırkağaçlızâde İbrahim Efendi ve İplikçizâde Mustafa Efendi'dir[175]. Üç yıllığına tayin edilen idare meclisinin, görev süresi bitince yeni yönetim, kura usulüyle belirlenecektir. Sonraki yıllarda ise, idare meclisi üyelerinden biri veya ikisi çıkarılarak bunların yerine kıdemine göre yeni üyeler atanacaktır. Görev süresi biten üye tekrar üye seçilebilecektir.

İdare meclisi üyeleri en az 15 günde bir, şirket merkezinde toplanacaklardır. Bu toplantının gerçekleşebilmesi için yarıdan bir fazla üyenin iştiraki şarttır. İdare meclisi yaptığı toplantılarını, "*toplantı defterine*" kaydetmek zorundadır. Reis dahil toplantıda bulunanlar tutulan zaptı imzalarlar. İdare meclisinde görev almak isteyen üyelerden her birinin, şirketin 17 hissesine sahip olma zorunluluğu vardır. İdarecilerin senetleri, şirket sandığında saklanır ve görev süreleri boyunca satılamaz. Hatta bu senetlere, üzerlerine alınıp satılamasın diye "*geçersiz*" damgası vurulur.

Yönetici azalardan birinin istifası veya vefatı durumunda, idare meclisi bunun yerine "*geçici idareci*" görevlendirecektir. Bu geçici idarecinin atamasını, yapılacak olan ilk genel kurulda hissedarlar yapacaktır. İdare meclisi üyeleri, şirketle ilgili her konuda yetkilidirler. Temettüattan ayrılan hisseden başka mecliste görevli bulundukları günler için genel kurulun kendilerine takdir ettiği bir ücreti de alacaklardır[176].

Şirket genel kurulu (Heyet-i Umumiye) her yıl toplanır. Bu toplantıya, şirketin 2 hisse senedine sahip herkes asaleten veya vekâleten katılabilir. İki hisseye karşılık bir oy kullanılır. Ancak toplantıya katılan bir üye 10'dan fazla oy kullanamaz. Genel kurul, şirket yöneticilerini ve müfettişi seçer, bunların maaşlarını belirler. Şirketin gelir gider hesaplarını, yöneticilerin faaliyetlerini ve müfettiş raporlarını görüşür ve şirketin geleceğiyle ilgili kararlar alır.

Şirketin Konya Vilayetinden gönderilen ilk tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden Sadarete, oradan da 8 Temmuz 1333 (8 Temmuz 1917)'de Şura-yı Devlet'e havale edildi. Şura-yı Devlet, Maliye ve Nafia Dairesi'nde tetkik edilen şirket tüzüğünün 1. maddesindeki "*hükümet-i seniyyenin her şubesiyle*" ifadesi "*devair-i resmiye ile*" şeklinde değiştirildi. 24. maddeyle de genel kurula katılacak üyelerin sahip oldukları hisse senedi adedi 5'ten 2'ye indirildi. Şura-yı Devlet, Maliye ve Nafia Dairesi'nin yaptığı bu tashihleri, şirket adına kuruculardan Konyalı Tüccar Mazhar Bey imzaladı. Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na gönderilen şirket tüzüğü, burada onaylandı. Meclis-i Vükelanın da tasdiklediği iç tüzük Sadrazam tarafından Padişah'a takdim edildi[177].

Şirketin tüzüğüne göre, toplam yıllık kazancın % 10'u kuruculara, % 1'i idare meclisi üyelerine, % 89'u hissedarlara dağıtılacaktır.

Padişah'ın İrade-i Seniyyesi'yle 11 Teşrin-i Evvel 1333 (11 Ekim 1917)'de kurulan şirketin, 1. Dünya Savaşı sırasında hükümetin çıkardığı "Zi-

174 BOA., ŞD. 1259/16, lef. 5, m. 1.

175 BOA., ŞD. 1259/16, lef. 5, m. 11.

176 BOA., ŞD. 1259/16, lef. 5, m. 12-22.

177 BOA., ŞD. 1259/16, lef. 2-3.

raat Mükellefiyet Kanunu'na" göre, Konya'da 50 dönüm arazi ektiği bilinmektedir[178].

Şirketin, Mütareke ve Millî Mücadele dönemi ve sonraki yıllara ait faaliyetleri hakkında gerek resmi, gerekse basında her hangi bir bilgiye rastlanılamamaktadır.

6) Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi:

Merkezi Konya'da olan, Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi, isterse Osmanlı'nın her şehrinde veya yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir.

25 yıl müddet ile 12 Kânun-i Sâni 1334 (12 Ocak 1918)'de kurulan şirketin kurucu üyeleri, Konya Tüccarından Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi, Hacı Kaymakzâde Kasım Efendi, Hacı Seyit Dedezâde Selahattin Bey, Recep Ağazâde Ahmet Bey, Sandıkçızâde Mehmet Ağa, Dudulluzâde Hacı Süleyman Efendi, Dava Vekili Musa Kazım Bey ve Keleşzâde Ömer Lütfi Efendi'dir[179].

Amacı, ticaretle ilgili her türlü muameleyi yapmak, fabrikalar, imalathaneler açmak, gerek doğrudan doğruya gerek başkaları namına hükümet ve diğer kişilerle her türlü taahhüde girebilmek ve başka şirketlerle anlaşmalar yapmaktır[180].

Şirketin sermayesi, 100.000 lira olup her biri 10 lira kıymetinde 10.000 hisseden oluşmaktadır. Senetler isme yazılı ve Osmanlı vatandaşları içindir. Genel kurul, şirketin sermayesini bir misli artırabilir.

Konya'dan İstanbul'a gönderilen Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi'nin tüzüğü, 12 Teşrin-i Sâni 1333 (12 Kasım 1917) de Sadarete geldi[181]. Tüzük, 14 Kânun-i Sâni 1333 (26 Ocak 1917) tarihinde irade için Padişah'a takdim edildi. Nedendir bilinmez ama İrade-i Seniyye kararı Padişah'tan 12 Kânun-i Sani 1334 (12 Ocak 1918) de çıktı[182]. İlgili İrade-i Seniyye kararında, "*merkezi Konya'da olarak ticaretle ilgili her türlü muamelat ile iştigal, fabrika ve imalathaneler açmak üzere gerek doğrudan doğruya, gerek başkaları namına hükümet ve sair kişilerle her türlü taahhüde girebilmek ve başka şirketlerle anlaşmalar yapmak üzere 25 sene müddet ve 100.000 lira sermaye ile Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi adı altında tüccardan Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi ve arkadaşları tarafından bir şirket teşkili Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla tensip edilmiştir*"[183] denilmektedir.

Bahse konu şirket, 10 lira kıymetindeki 10.000 hisse senedinin damga resmini tamamen yatırdı. Ve bu durumu bir ilanla hissedarlarının istifadesine sundu[184]. Şirketin senelik kârından, önce bedeli ödenmiş sermaye için %5 verilmesine kafi gelecek meblağ ile ihtiyat akçesini oluşturacak % 5 kesildikten sonra kalan bakiyenin % 5'i kuruculara, % 5'i idare meclisine, kalanı da hissedarlara dağıtılacaktır. Şirket genel kurulu, her yıl kura ile hisse senetlerinden bir kısmını tedavülden çekmek için yıllık hasılattan % 1'ini ifraz etme hakkına sahiptir.

Yıllık temettüattan genel masraflar düşüldükten sonra, ihtiyat akçesini oluşturmak için şirket sermayesinin % 25'ine denk gelecek şekilde kesinti yapılacak, % 25 oran denkleştiğinde ihtiyat akçesi kesintisi yapılmayacaktır. Ola ki ihtiyat akçesi % 25 oranından aşağı düşer ise, o zaman bu açık tekrar temettüattan telafi edilecektir. Yıllık hasılat hisse başına % 5 faiz verilmesine kâfi gelmez ise, yine eksiği ihtiyat akçesinden karşılanarak, hissedarlara % 5 oranında nema verilmeye devam edilecektir[185].

178 Toprak, İttihat T*erakki ve Cihan Harbi*, s.443.

179 BOA., ŞD. 1260/32, lef. 2, m. 1; BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 1.

180 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 23; BOA., ŞD. 1260/32, lef. 2; BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 1; BOA., MV. 249/3.

181 BOA., ŞD. 1260/32, lef. 2.

182 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 23.

183 BOA., MV. 249/3.

184 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 34, 6 Temmuz 1334 (6 Temmuz 1918), nr. 1747/48, s. 127.

185 BOA., A. DVN MKL 64/22, m. 35-36-37-38; BOA., ŞD.

Çalışmalarını sağlam temellere oturtan ve Mütareke yıllarını sorunsuz atlatan şirket, Millî Mücadele'de safını erken netleştirdi. Canı gönülden destek verdi. Neredeyse şirket kurucularının tamamı Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda görev aldılar. Bunun karşılığını da TBMM'sinden gördüler. TBMM'si, Şirketin ticaretle ilgili bir başvurusuna bekletmeden izin verdi. Verilen izin konusu Konya basınının haberinde, "şehrimiz tüccarlarından Hacı Kaymakzâde Kasım Ahmet ve Tefeyyüz Şirketi Müdürü Ümit Efendiler' in doğrudan *doğruya mal getirebilmek üzere yaptıkları müracaatı Meclis kabul etti. Adı geçen kişiler bire bir Avrupa ile ticari ilişkilere girişebilecek ilk tüccarlardan oldular. Bu davranışlarıyla şirket olarak ülkemizde ön planda olduklarını gösterdiler*"[186] şeklindeydi.

Şirket 1922 yılı genel kurul toplantısını, 25 Mart 1339'da (25 Mart 1923) gerçekleştirdi[187].

Türkiye'deki bütün şirketlerin müdürlerinin katıldığı, "şirketlerin yapılarının ve durumlarının nasıl işleyeceği" ile ilgili Ankara'daki toplantıda, şirketlerin "*Türk*" ismini almaları kararlaştırıldı[188]. Bu karara göre, Konya Tefeyyüz Türk Anonim Şirketi ismini alan şirket, daha sonra tüzüğünün 1., 2. ve 3. maddelerini değiştirdi[189]. Yapılan bu değişiklik TBMM'si Hükümeti tarafından 6 Ağustos 1340 (6 Ağustos 1924) tarihinde tasdiklendi. Bu tasdiki, Ticaret Vekâleti de onayladı. 1925'te dünyada meydana gelen kıtlıktan etkilenen şirket, 1927 yılında tasfiye kararı aldı[190]. Kısa bir süre sonra da kapandı[191].

7) Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi:

13 teşrin-i Evvel 1334 (13 Ekim 1918) tarihinde 40 yıl müddet ve 70.000 Osmanlı lirası sermaye ile merkezi Konya olarak kurulmuştur. Ancak, şirket yeni şubeler açar ise, bunu Ticaret Nezareti'ne bildirecektir.

Kurucuları; Kadızâde Ahmet Efendi, Hacı Seyit Dedezâde Selahattin Efendi, Hacı Ömerzâde Hacı Yusuf Efendi, Mübaşirzâde İbrahim Efendi, Hacı Mindizâde Süleyman Efendi, Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi, Kaşıkçızâde Tahir Efendi, Çıkrıkçızâde Mehmet Efendi, Ebu Alizâde Ali Efendi, Oğlakçızâde Hacı Hasan Ağa ve Terzizâde Hakkı Efendi'dir[192].

Şirketin kuruluş amacı, attariye işi yanında ticaretin her alanına yönelik her türlü muamele ile iştigal etmek, fabrikalar ve imalathaneler açmaktır[193].

Attariye şirketi, genel kurulunun seçtiği sayıları 5 ile 11 arasında üyeden oluşan bir idare meclisi tarafından sevk ve idare olunacaktır. Ancak ilk 5 sene için idare meclisini, kurucular kurulu seçerek tayin edecektir. Beş yılın bitiminde idare meclisi, kura ile belirlenecektir. Sonra ki yıllarda her yıl iki üye idare meclisinden ayrılacak, bunların yerine kıdem durumu gözetilerek genel kurul tarafından iki yeni üye atanacaktır. İdare meclisinde görev yapan bir üyenin tekrar bu göreve talip olma hakkı vardır. İdare meclisi, şirketle ilgili her türlü yetkiye sahiptir. Bunlar icra ettikleri bu görev için toplam gelirden kendilerine ayrılacak hisselerden başka, hissedarlar genel kurulunun takdir ve tayin ettiği ücreti de alırlar[194].

1260/32, lef. 2, m. 35-36-37-38.

186 *Babalık*, 8 Kânun-u Evvel 1337 (8 Ocak 1921), S. 759, s. 1.

187 *Babalık*, 23 Mart 1339 (23 Mart 1923), S. 1152, s. 2.

188 *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3.

189 BCA., 838 10 01/10.38.5

190 *Babalık*, 23 Mart 1927, S. 2367.

191 Konya Tefeyyüz Osmanlı Anonim Şirketi konusunda bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 188-191 ve Atalay–Erol; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, s. 15-16.

192 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 1, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 1; BOA., DUİT 122/36, lef. 3, m. 1.

193 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 1, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 1; BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 77; BOA., MV. 249/199; BOA., DUİT 122/36, lef. 3, m. 1.

194 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 1, m. 11 21 arası; BOA., A. DVN

Şirketin sermayesi 70.000 Osmanlı lirasından ibaret olup 10 lira kıymetinde 7.000 hisse senedinden oluşur. Senetler isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına münhasırdır. Genel kurul, bu sermayeyi bir misli artırma yetkisine sahiptir. Şayet genel kurul sermayeyi artırma kararı alırsa, bu husus hükümete bildirilecektir. Sermayenin bir misli artırılması ise hükümet iznine bağlıdır.

Şirket, ihraç edeceği senetlerin örneklerini, Ticaret Nezareti'ne onaylattıracaktır. Bunlardan başka, kuruculara ait olmak üzere kıymeti olmayan 1.100 adet kurucu senedi çıkarılacaktır. Bu senetler, şirket sermayesinin eksiltilmesinde ve yükseltilmesinde asla etkili olamayacak ve daima kıymet olarak aynı miktarda kalacaktır. Bu senetlerle, şirket emval ve mevcudu üzerinde bir mülkiyet hakkına sahip olunamayacağı gibi, hâmilleri için de genel kurula katılma hakkı veya şirketin herhangi bir faaliyeti ile ilgili bir salahiyet hakkı tanınmamaktadır. Yalnız 35. maddeye göre kurucular için tahsis olunan temettü hisse senetleri hâmillerine ödenecektir. Kurucu senetleri isme kayıtlı olacak ilk 5 yıl zarfında asla satılamayacaktır.

Şirket, sermayesinin tamamı imzalandıktan ve % 10'u tahsil edildikten sonra teşekkül etmiş sayılacaktır. Hissedar kaydedilenlere, ödedikleri taksit tutarı kadar geçici senet verilecektir. Sermayenin yarısının tahsili durumunda hissedarlardaki bu geçici senetler ellerinden alınacak, bunların yerine asli senetler verilecektir. Şirketin hisse senetleri Türkçe tanzim edilecektir. Sermayenin ilk taksitinin tediyesinden sonra, kalan miktar şirketin ihtiyacına göre nakden veya defaten idare meclisinin kararıyla, İstanbul ve sair mahallerde yayınlanan gazetelerde 30 gün öncesinden ilan edilerek alâkadarlarına duyurulacaktır.

Hisse bedellerinin yarısı tahsil edilinceye kadar verilen geçici senetler, sahibinin adına kayıtlı olacak ve bedelinin % 10'u tahsil edilmedikçe asla alınıp satılamayacaktır. Hem geçici senetlerin hem asli senetlerin ticari olarak alım satımı, şirketin ilgili defterine kaydedilerek senet sahibi, alıcı ve müdür tarafından imzalanacaktır. Hatta bu işlemler senetler üzerinde de belirtilecektir.

Hisse senetleri, şirket tarafından paylara ayrılmış değildir. Şirket, her hisse için bir sahip tanır. Bir hissedarın varisleri ve alacaklıları hiçbir vesile ile şirketin mal varlığını ve emlâkini haciz edemez, her hangi bir vesileyle de ettiremez. Ayrıca şirketin hiçbir faaliyetine ve idare meclisine müdahale edemez. Muhataplar bu konuda şirketin muhasebe kayıtlarını ve genel kurul kararlarını kabul etmek zorundadırlar.

Hissedarlar aidatlarını zamanında ödemezlerse, şirket hiçbir şekilde ilgililere haber vermeden, ödenmeyen günden başlatılmak kaydıyla alacağına yıllık % 9 faiz uygulayacaktır. Ayrıca bunun dışında şirket, taksitleri vaktinde ödenmemiş hisse senedi sahiplerini, mahkemeye vermeye ve hatta bunların senetlerini başka bir talipliye satmaya da yetkilidir. Bu durumdaki senetler, numaralarıyla birlikte gazetelerde ilan edilecek ve ilan tarihinden 15 gün sonra hiçbir ihtara ve mahkemeye lüzum kalmaksızın, zarar ve ziyan senet sahibine ait olmak üzere bu senetler ilgili borsalarda satılacaktır. Bu senetler ola ki ilgili borsalarda satılamamış ise, bu defa düzenlenecek olan müzayedelerde açık artırma yoluyla satılacaktır. Bu yolla satılan senetlerin eskileri iptal edilecek, yenileri şirket tarafından bastırılarak yeni sahiplerine verilecektir. Şayet bu senetlerin satışından zarar edilmişse bu zarar, eski senet sahibinden tahsil edilecektir. Senetler kârla satılmış ise, elde edilen bu kâr, yine senet sahibine verilecektir[195].

Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi'nin

MKL 66/17, m. 11 - 21 arası; BOA., DUİT 122/36, lef. 3, m. 11-21 arası.

195 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 1, m. 5-10 arası; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 5-10 arası; BOA., DUİT 122/36, lef. 3, m. 5-10 arası.

tüzüğü ve kuruluş dilekçesi Konya'dan, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderildi. 14 Nisan 1334 (14 Nisan 1918)'e kadar, Ticaret ve Ziraat Nezareti Ticaret Müdüriyet-i Umumisi, şirketin tüzüğünü incelemeyi tamamladı. Aynı gün Nezaretçe, Sadarete takdim edildi[196]. Sadrazam tarafından da Padişah'a sunulan şirket tüzüğünün irade-i seniyyesi, 13 Teşrin-i Evvel 1334 (13 Ekim 1918)'de çıktı. İlgili irade de Padişah Mehmet Vahidettin, "*Merkezi Konya'da olarak attariye ve alel umum ticarete dair her türlü muamelât ile uğraşmak, fabrika ve imalathaneler açmak için gerek doğrudan doğruya gerek başkaları adına hükümet ile her türlü taahhüde girebilmek ve komandit sıfatıyla başka şirketlerle ortaklıklar kurmak üzere 40 sene müddet ve 70.000 lira sermeye ile Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi adı altında bir şirket teşkili için Kadızâde Ahmet Efendi ve arkadaşlarına Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verildi*"[197] demektedir.

Şirketin tüzüğüne göre, yıllık temettü dağıtımı şöyle olacaktır. Önce bedeli ödenmiş hisselerin tamamına % 5 verilecek, ihtiyar akçesini oluşturmak için % 5 kesilecek, kalan miktarın % 10'u şirket kurucularına, % 5'i idare meclisine, % 85'i de diğer ortaklara dağıtılacaktır. Bundan başka genel kurul, hisse senetlerinden bir bölümünü, her yıl tedavülden kaldırmak için kura yöntemiyle % 1'ini ayıracaktır.

Ayrıca şirket tüzüğünün 35. maddesi gereğince, ihtiyat akçesini oluşturmak için tüm masraflar düşüldükten sonra kalan sermayenin % 25'ine denk olana kadar belli oranda kesinti yapılacak, % 25 tamamlandıktan sonra bu kesinti yapılamayacaktır. Ancak ihtiyat akçesi miktarı, bu oranın altına düşerse bunu aynı seviyeye getirmek için kesinti yapılmaya devem edilecektir. Hissedarlara her yıl dağıtılacak % 5 faizi, yıllık temettüat karşılayamaz ise eksik kalan miktar, ihtiyat akçesinden temin edilecektir. Şirket taahhüt ettiği süreyi tamamlar, tasarladığı işleri gerçekleştirir ve daha sonra feshedilirse ihtiyat akçesi, tüm hissedarlara eşit olarak paylaştırılacaktır[198].

Millî Mücadele yıllarında da faaliyetlerini sürdüren Konya Attariye Osmanlı Anonim Şirketi Müdürü Sivaslızâde Mehmet Halis Bey, Konya basınına verdiği ilanda, "*Dersaadet (İstanbul)'ten bizzat satın aldığı ziynet eşyalarını, cep ve kol saatlerini, hatta her türlü saat çeşitlerini, kırtasiye malzamelerini, züccaciye ve sair eşyaları Bedesten Caddesi'ndeki şirketin mağazalarında satışa sunduklarını ve dükkânlarına teşrif edecek müşterilerinin her durumdan memnun kalacaklarını*"[199] duyurmaktadır.

1922 yılı genel kurul toplantısını 15 Mart 1338 (15 Mart 1922)'de yapan şirket yönetimi, bu toplantıda 1337 (1921) yılı faaliyetlerinin çokluğu nedeniyle sermayelerinin tamamına yakınını ticarete yatırdıklarını beyan etti. Şirket ortakları da yönetime duydukları güven sebebiyle hazırlanan bilânço ve raporları onayladı. Şirket idare meclisi, hissedarların kabul edip onayladığı gündem maddelerini, raporları ve diğer evrakları, Ticaret Vekâlet'ine takdim etti.

1338 (1922) yılı, yıllık olağan genel kurulu, 5 Mayıs 1339 (5 Mayıs 1923) tarihinde; 1- İdare Meclisi ve Müfettiş raporlarının okunması, 2- 1338 (1922) yılı temettüatının dağıtım kararının alınması, 3- 1338 (1922) yılı bilânçosunun tasdiki, 4- 1338 (1922) yılında görev süreleri dolan iki üye yerine yenilerinin seçilmesi, 5- 1339 (1923) yılı için bir müfettiş tayininin yapılması gündemiyle toplanacaktı. Ancak çoğunluk sağlanamadığı için toplantı

196 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 3.

197 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 77.

198 BOA., ŞD. 1263/9, lef. 1, m. 35-36-37-38-39; BOA., A. DVN MKL 66/17, m. 35-36-37-38-39; BOA., DUİT 122/36, lef. 3, m. 35-36-37-38-39.

199 *Babalık*, 21 Haziran 1338 (21Haziran 1922), S. 913, s. 2.

5 Temmuz 1338 (5 Temmuz 1923) Perşembe günü saat 14 00'e ertelendi[200].

Genel kurul toplantısını yapmakta güçlük çeken şirket yönetimi bu arada, Türkiye genelindeki şirket müdürlerinin Ankara'da toplanarak aldıkları karara göre şirketin ismini, Konya Attariye Türk Anonim Şirketi'ne dönüştürdü[201].

5 Temmuz 1339'da (5 Temmuz 1923) yapılacak toplantıya, 70.000 lira olan şirket sermayesini temsil edecek ¼ üye hisse senetlerini ibraz ederek katılım kartlarını almadıklarından genel kurul toplantısı ikinci kez ertelendi. İkinci defa ertelenen toplantı, aynı gündem maddeleriyle 2 Ağustos 1339 (2 Ağustos 1923) Perşembe günü saat 14.00'te yapılacaktı[202]. Genel kurul toplantılarını, ortaklarının katılmaması yüzünden yapamayan veya güçlükle yapan Konya Attariye Türk Anonim Şirketi'nin 1925 dünya kıtlığından etkilenerek 1927'de fesih kararı alarak kapandığı tahmin edilmektedir.

8) Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi:

200.000 lira sermaye ve 50 yıl müddetle kurulmuştur. Şirketin merkezi Konya'dır. Ancak, Osmanlı'nın diğer şehirlerinde ve yabancı ülkelerde şubeler açabilecektir.

Kurucuları, Tenekecizâde Hacı Mehmet Emin Efendi, Acemzâde Murat efendi, Tahralızâde Ali Efendi, İbaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Piriştineli Hacı Hamdi Bet, Hacı Abdurrahmanzâde Pertev Efendi, Hacı Mehmetzâde Hüseyin Efendi, Ahi Babazâde Yusuf Ziya Bey, Eğinlizâde Mehmet Ali Bey, Dedezâde Süleyman Ağa, Ali Dedezâde Hasan Yusuf Efendi, Mollazâde Hüseyin Ağa, Hacı Halil Ağazâde Ali Bey, Hacı Musazâde Hacı Nafiz Efendi, Hamalzâde Mustafa Efendilerdir[203].

Şirketin amacı, mensucat üzerine her türlü mal ve eşya imal etmek, ettirmek ve sanayi müesseseleri kurmak, kurulmuş sanayi tesislerine ortak olmak veya bu tür sanayi kuruluşlarına destek vermek ve her türlü ziraat ve ticaret işleriyle uğraşmaktır[204]. Daha sonra 20.02.1338 (20 Şubat 1922)'de yaptığı genel kurul toplantısında, şirket tüzüğünün bir maddesinde tadilat yapılmış, "*kurduğu ve kuracağı sanayi tesislerinde üretilen ürünleri satmak için ticaretle uğraşmak ve kanunların müsaade ettiği ölçüde tarla, arsa, ma*ğaza, dükkân, hazne ve benzer*i gayrimenkuller satın alarak, tapu kayıtlarını şirket üzerine yapmak, gelecekte bunları değerlendirerek satmak, gayrimenkuller alıp satmanın yanı sıra, banka kurmak, para ifraz ve istikraz muamelesinde bulunmak*" da şirketin faaliyet alanına alınmıştır[205].

Şirketi, genel kurulda seçilen ve 5 ile 9 kadar üyeden oluşan bir idare meclisi yönetir. Yalnız ilk 5 yıl için bu yöneticileri şirketin kurucuları seçerek tayin edeceklerdir. İlk görevlendirme böyle olsa bile genel kurul üyelerinin onayı alınacaktır. Bu görevlilerin görev süreleri bitince, yeni idareciler kura ile belirlenecektir. Sonraki her yıl için genel kurul, idare meclisinden üç üyenin görevine son vererek bunların yerine üç yeni üye tayin edecektir.

İdare meclis üyeleri, şirketin sevk ve idaresinde tam yetkilidirler. Kendilerine yıllık kârdan verilecek hisselerden başka, genel kurulun takdir ettiği ücreti de alacaklardır. Beş yıllığına atanan ilk idare meclisi üyelerine, her hangi bir ücret verilmeyeceği gibi, bunların 3. dereceye kadar akrabaları, kesinlikle şirketin idare meclisinde görevlendirilemeyeceklerdir[206].

İlk yıl hariç, şirketin mali yıl denetimi Şubat ayı başından Mart ayı sonuna kadar olan süre

200 *Babalık*, 21 Haziran 1339 (21Haziran 1923), S. 1311, s. 2.

201 *Halk*, 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3.

202 *Babalık*, 6 Temmuz 1339 (6 Temmuz 1923), S. 1329, s. 2.

203 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 1; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 1.

204 BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 1; BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 40; BOA., MV. 249/52.

205 BCA., 030.18.01.01/04.49.05

206 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 10-20 arası; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 10-20 arası.

içinde yapılarak genel kurula sunulacaktır. Şirket idarecileri, tuttukları matlubat ve düyûnat defterlerini her yıl sonunda, şirket genel kurulunda 40 gün önce şirketin müfettişlerine vereceklerdir. Müfettişler, bu defterleri inceleyecekler ve tetkik raporlarını genel kurula takdim edeceklerdir. Ayrıca, genel kurula katılma hakkı olan her üye, istediği zaman şirket defterlerini inceleme hakkına sahiptirler[207].

Şirketin sermayesi 200.000 lira olup her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde 20.000 hisseye bölünmüştür. Senetler isme yazılı ve Osmanlı vatandaşları içindir.

Şirket genel kurulu, bu sermayeyi bir misli artırma hakkına sahiptir. Böyle bir karar alınması halinde bu durum hükümete bildirilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı, hükümetin iznine bağlıdır. Şirketin piyasaya sunacağı senetlerin örnekleri Ticaret Nezaretine tasdik ettirilecektir.

Her ne surette olursa olsun alınıp satılan hisse senetleri, şirkete bildirilecek ve devir teslimleri kayıt altına alınacaktır. Hisse senetlerinden zayi olan, çalınan veya tahrip edilen olursa, senet sahipleri şirkete müracaat edecek ve keyfiyet gazetelerde ilan edilecektir. Gazete ilanından bir ay sonra, şirketin kabul edeceği iki kefilin belirtilmesi şartıyla kendisine eski senetlerin numaralarını taşıyan bir sertifika verilecektir. Tüm bu muamelelerin masrafı ilgili hissedara ait olacaktır. Kaza sonucu yırtılmış senetler olursa, hiçbir muamele yapılmaksızın, şirket tarafından yırtık senetler alınarak yenileri senet sahibine verilecektir[208].

Şirketin yıllık gelirinden, şirket memurlarıyla müstahdemlerinin maaşları ve şirketin diğer masrafları düşüldükten sonra geriye kalan temettüatı paylaştırılır. Bu paylaşımda önce ihtiyat akçesi için % 6'lık bir pay ayrıldıktan sonra, geriye kalan meblağ şöyle dağıtılacaktır. % 10'u şirket kurucularına, % 7'si şirket idarecilerine, % 1'i müstahdemlere, % 82'si hissedarlara verilecektir[209].

Şirketin ihtiyat akçesi, yıllık kârdan kesinti yapılarak oluşturulacaktır. % 6 oranında yapılacak olan bu kesinti, şirket sermayesinin % 25'ine ulaşıncaya kadar devam edecektir. Ancak olası bir açığı kapatmak için bu para kullanılabilecektir. İhtiyat akçesi % 25'in altına tekrar düşerse, kesinti yapılmaya devam edilecektir. Şirket, müddetini doldurur veya herhangi bir nedenden dolayı fesih kararı alınırsa ihtiyat akçesi, ortaklara eşit olarak dağıtılacaktır[210].

Konya Valiliği'nden gönderilen Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi iç tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezaretinde tetkik olunup 2 Mayıs 1333 (2 Mayıs 1917) tarihinde Sadarete gönderildi. Sadrazam da dosyayı Şura-yı Devlet'e havale etti[211].

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde şirketin tüzüğü incelenirken, şirket kurucularından Tenekecizâde Hacı Mehmet Efendi'nin çektiği telgraf, bu daireye ulaştı. Mehmet Efendi ilgili telgrafında, "şirketin kurucularından olan ve tüzüğünün 1. Maddesinde adı bulunan Kululu İsmail Efendi'nin isminin Bafralı Tutakzâde Biraderler Şirketi'n*de de bulunduğunu, şimdiki halde ise Bafralı Tutakzâde Biraderler Şirketi'nin kurucuları tarafından kendi listelerinden nedeni nedir bilinmez ihraç edildiği, şayet bu kişinin olumsuz bir hali var ise kendi şirketlerinin kurucuları arasından da çıkarılabileceği*" bilgisi veriliyordu[212].

Durum böyle olunca Şura-yı Devlet Maliye ve

207 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 33; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 33.

208 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 5-6-7-8-9; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 5-6-7-8-9.

209 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 34; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 34.

210 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 35-36-37; BOA., DUİT 122/9, lef. 4, m. 35-36-37.

211 BOA., ŞD. 1258/37, lef. 1.

212 BOA., ŞD. 1258/37, lef. 1-2.

Nafia Dairesi, İrade-i Seniyye için tüzüğü Padişaha sunmadı. Nedeni de bu ispiyon halinin, "*kurucunun kurucuya mukavelenin mahiyetiyle ilgili olarak bir çeşit bilgi sızdırdığı cihetiyle, bir veya birkaç kişinin tadilat veya tebdilat icrasına kurucular yanında, başkalarının ihraç veya ithal edilmeleri durumunda genel muvafakatnamenin şüpheye mahal verdiği kanaatiyle*"[213] tüzüğün 5 Mayıs 1333 (5 Mayıs 1917)'de Sadrazam'a iadesini kararlaştırdı. Sadrazam da, Ticaret ve Nafia Nezareti yoluyla tüzüğü Konya'ya geri gönderdi.

Geri dönen tüzük, şirketin kurucuları tarafından yeniden düzenlendi. Tekrar Ticaret ve Nafia Nezareti'ne gönderildi. 1 Eylül 1333 (1 Eylül 1917)'de Nezarete gelen tüzük, Şura-yı Devlet'e havale edildi. 12 Teşrin-i Sâni 1333 (12 Kasım1917)'de yeniden incelemeye alınan tüzüğün 12. maddesindeki; "*idare meclisi mukarreratının bizzat veya bil-vekâle hazır bulunan azanın ekseriyeti iradesiyle muteber olacağı*" cümlesindeki "*bizzat veya bil-vekâle*" kelimeleri çıkarılarak yerine, "*en azından yarısından bir fazla azanın bulunmasıyla muteber olur*" cümlesi ilave edildi. 14. maddedeki, "*idare meclisine seçileceklerin, şirketin 40 hissesine sahip olması gerektiği*" cümlesi "*50 hisse senedine malik olanlar*" diye düzeltilmiş ise de bunun şirketin hisse senetlerinin kıymet oranı ve şirketin sermaye miktarıyla çelişeceği düşüncesiyle bu ifade tekrar eski haline getirildi. 27. maddedeki, hisseler bedeli şirket sermayesinin en azından % 20'sine ulaşan hissedarlar tarafından teklif edilecek maddelerin genel kurul gündemine alınması zorunlu olup ancak bu miktar emsal şirketlerde % 15 olduğundan, bu madde de düzeltilmiş ve tüzükteki bu tashihleri şirket adına vekâleti bulunan Kerim Bey, kabul ve imza etmiştir. Tüzük düzenlenen şekliyle 13 Mart 1334 (13 Mart 1918) tarihinde Şura-yı devlet Genel Kurulu'na geldi. Yeni tüzük, Şura-yı Devlet'te ve birkaç gün sonra da Meclis-i Vükelâ da onaylandı. Bu onayların akabinde Sadrazam, 20 Mart 1334 (20 Mart 1918)'de irade-i seniyye için Padişah'a sundu. 24 Mart 1334 (24 Mart 1918)'de irade-i seniyye çıktı. Şirket resmen kurulmuş oldu[214].

Her sene bir istatistik cetveli tutacak olan şirket, tüzüğünün 45. maddesine göre bu istatistiki bilgileri Nezarete göndermekle yükümlü tutuldu.

Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi, her biri 10 lira kıymetinde olan 20.000 hisse senedine ait damga resminin tamamını ödemiş ve senetlerin hepsinin piyasaya sürülebileceğini hissedarlarına duyurmuştur[215].

Millî Mücadele yılları boyunca çok düzgün bir faaliyet içerisinde olan şirket, bir gazete ilanıyla yıllık kongresini yapacağını şöyle duyurmuştur, "*10 Mayıs 1336 (10 Mayıs 1920) da Cumartesi günü, yıllık olağan genel kurul toplantısı yapılacağından, toplantıya katılacakların, saat 12.00'de şirket binasında hazır bulunmaları ilan olunur*"[216].

Yine bir başka gazete ilanında da, "*Teşebbüsat-ı Ümraniye Şirketi genel kurul toplantısı gerçekleştirilmiş ve şirket idare meclisinin çalışmaları tetkik edilerek kabul edilmiş ve şirket idare meclisi ile ilgili hiçbir şüphenin olmadığı kanaati hâsıl olmuştur*"[217] denilerek şirketin usulüne uygun çalıştığı beyan edilmiştir.

30 Mayıs 1337 (30 Mayıs 1921) tarihinde gerçekleştirilen şirket genel kurulunda iç tüzüğünün 41. maddesinde tadilat yapan şirketin, "banka kurmak, para ikraz ve istikrazında bulunmak" talebi

213 BOA., ŞD. 1258/37, lef. 1.

214 BOA., A. DVN MKL 65/37, lef. 2, m. 45; BOA., DUİT 122/9, lef.3.

215 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 35, 1Şubat 1335 (1 Şubat 1919), nr. 1758, s. 22.

216 Öğüt, 3 Nisan 1336 (3 Nisan 1920) Cuma, S. -, s. 2.

217 *Babalık*, 30 Nisan 1338 (30 Nisan 1922), S. 881, s. 2.

20.03.1338 (20 Mart 1922)'de İktisat Vekâleti'ne iletilmiş, 27 Mayıs 1339 (27 Mayıs 1923) tarihinde de İktisat Vekâleti Ticaret Müdüriyet-i Umumisi tezkeresi TBMM'si İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu)'ince kabul edilmiştir[218].

Şirket, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923) yılına ait genel kurulunu da hissedarlarına şu şekilde duyurmuştur. "*Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim* Şirketi*'nin 25 Nisan 1339 (25 Nisan 1923) tarihine denk gelen Çarşamba günü saat 15.00 de şirket idarehanesinde yıllık genel kurul toplantısı yapılacağından şirketin 10 hisse senedinin sahibi olan hissedarlar bahsedilen toplantıda hazır bulunmak isterlerse, hisse senetlerini toplantı gününden 10 gün evvel şirket müdüriyetine teslim edip katılım kartlarını almaları ilan olunur. Görüşülecek konular: 1- İdare Meclisi ve Müfettiş raporlarının okunması, 2- 1338 (1922) senesi bilançosunun tetkik ve tasdiki, 3- 1339 (1923) senesi için müfettiş tayini ve ücretinin takdiri, 4- 1339 (1923) senesi için yeni idare meclisi üyesi seçimi ve tayini, 5- % 4 temettü dağıtılması hakkında idare meclisinin teklifidir"*[219].

25 Nisan 1339'da (25 Nisan 1923), genel kurul toplantısını sorunsuz yapan şirket, yeni yönetimini de seçerek taze ve zinde bir güç oluşturdu. Yeni yapılanmasıyla çalışma alanını da genişleten Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi, 1922'de Konya İstasyon Caddesi üzerinde temelini attığı iplik fabrikasını da 1923 yılında faaliyete geçirdi[220]. Konyalıların bu başarılı şirketi, Cumhuriyet'in ilanından sonra da çalışmalarını sürdürdü[221].

9) Konya Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi:

12 Kânun-u Evvel 1334 (12 Aralık 1918) yılına 40 sene müddetle merkezi Konya'da olarak kurulan şirketin kurucuları; Kartzâde Hacı Ahmet Ağa ve kardeşi Kartzâde Hacı Musa Ağa, Bulduklu Hacı Bektaş Ağa, Yusuf Mollazâde Hüseyin Hüsnü Efendi, Abbaszâde Ahmet Fehmi Efendi, Kadri Beyzâde Hacı İshak Ağa ve kardeşi Kadri Beyzâde Süleyman Ağa, Hacı Süleymanzâde Hasan Efendi, Abidin Ağazâde İsmail Ağa, Hacı İbrahimzâde Bekir Ağa, Hacı Ahmet Ağazâde Mustafa Ağa'dır[222].

Şirketin amacı, her türlü zahire, erzak, kumaş, canlı hayvan ve hayvan ürünleri, sanayi ürünleri ile her çeşit mal, mülk ve eşyayı şirket adına veya sipariş yoluyla hatta komisyonculuk yaparak almak, satmak, diğer ticari şirketlerin yaptığı her türlü ticaret sahasından istifade etmek, fabrika ve imalâthaneler kurmak, bunların ürettiklerinin işletmeciliğini yapmak, bu konuda ihtiyaç duyarsa merkezinin yanı sıra yeni şubeler açmak, yeni depolar meydana getirmek, ayrıca ihtiyaç halinde gayrimenkuller edinmektir[223].

Tüzüğüne göre, şirket yönetimi, sayısı 5 ile 11 kişi arasında değişen üyelerden oluşacaktır. İlk 5 yıl için idare meclisi üyelerini, şirketin kurucular kurulu belirleyecektir. Bunların görev süresi bittikten sonra, yeni idare meclisi, genel kurulda yapılacak seçimle belirlenecektir. Sonraki yıllarda, idare meclisinden iki üyenin görevine son verilip bunların yerine kıdemli iki yeni üye seçilerek idare meclisi oluşturulacaktır.

Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi kurucularından Hacı Ahmet Ağazâde Mustafa Ağa, Kadri Beyzâde Süleyman Ağa, Yusuf Mollazâde Hüseyin Hüsnü Efendi ile Abbaszâde Ahmet Fehmi Efendi ilk 5 yıl için şirket yönetiminde görevlen-

218 BCA., 030. 18. 1. 1/6. 49. 12

219 *Babalık*, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923), S. 1155, s. 2.

220 *Babalık*, 27 Mart 1339 (27 Mart 1923), S. 1155, s. 2.

221 Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi konusunda daha geniş bilgi için bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 197-202 ve Atalay–Erol; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, s. 16-17.

222 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 5, m. 1.

223 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 5, m. 1.

dirilmişlerdir[224]. Şirketin yönetimi ayda bir defa şirket idare merkezinde toplanarak, şirketle ilgili konuları görüşüp karara bağlayacaklardır. Diğer şirketlerde olduğu gibi bu şirkette de idare meclisi üyeleri, şirketle ilgili her türlü faaliyet ve tasarruf yetkisine sahiptirler.

Şirketin sermayesi kıymeti 10 lira ve 10.000 hisseden oluşan 100.000 Osmanlı lirasıdır. Şirket genel kurulu bu sermayeyi bir misli artırmaya yetkilidir.

1 Kânun-u Evvel 1332 (14 Aralık 1916)'da Konya Valiliği tarafından gönderilen şirket tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezaretinde incelendikten sonra, bilinmeyen bir sebeple şirketin kurucularına iade edilmek üzere Konya Vilayeti'ne geri gönderilmiştir.

Yeniden düzenlenen şirket nizamnamesini, Konya valiliği aracılığıyla tekrar Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne taktim eden Konya Millî köylü Ticaret Anonim Şirketi kurucuları, bir daha nahoş bir durumun yaşanmaması ve şirketlerinin işlerini İstanbul'da takip etmek için kuruculardan Yusuf Mollazâde Hüseyin Hüsnü Efendi ile Abbaszâde Ahmet Fehmi Efendi'yi görevlendirdi. Şirketin işlerini yürütmekle görevlendirilen bu ikili, İstanbul'da Küçük Remim Han, 33 numaralı yazıhanede faaliyet gösteren Avukat Zekeriya Macit Bey'e vekâlet verdiler. Vekâletnamede şu ifadeler vardı; "*Tarafımızdan tesis edilen anonim şirketin Ticaret ve Ziraat Nezareti, Şura-yı Devlet ile diğer devlet kuruluşlarındaki müracaat ve iş takiplerini yapmaya, gerekirse imzalamaya tarafımızdan yetkilendirilmiştir*"[225].

12 Kânun-ı Sâni 1333 (25 Ocak 1917) tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde incelenen şirket tüzüğü, buradan Şura-yı Devlet'e gönderildi. 15 Kânun-ı Sâni 1333 (28 Ocak 1917)'de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alınan şirket nizamnamesinin önce 7. maddesi değiştirildi. 7. madde diğer şirketlerin 7. maddesine benzemektedir. Ancak, zayi olan hisse senedi sahibinin, şirket idare meclisini ikna etmesi konusunda, hisse senedini zayi ettiğini resmi vesikalar ve gazete ilanıyla ispat ettiği halde, yeni hisse senedi verilmesi kısmında, "*zayi veya kaybolan hisse senedinin keyfiyeti, zayiinin vesaik-i resmiye ile ispat ve ikna meselesi her zaman muhkemü'l-husül olmayıp, senet sahibinin zayi hukukunu müstelzim olabilecektir*" cümlesi atılmış, bu cümle şöyle değiştirilmiştir; "*Zayi olan senet sahibinin şirkete müracaatı halinde, masrafı sahibine ait olmak üzere keyfiyeti gazetelerde ilan ve ilan tarihinden 1 ay sonra şirketçe kabul edilecek iki kefil gösterilmesi şartıyla, eski senetlerinin numaralarını taşıyan yeni senetler verilecektir*"[226].

Temettü dağılımıyla ilgili olan 24. maddede değişiklik yapılmış ve şirketin yıllık kârının % 8'i ihtiyat akçesi için ayrıldıktan sonra, faiz verilmeksizin kalanının kuruculara, idare meclisine ve saireye dağıtımı gösterilmiş ise de faizinin emsallerinde olduğu gibi kaidesine uygun şekilde ayarlanabileceğinden ilgili madde, "şirketin yıllık kârının ödenmiş sermaye nispetinde hisselerin tamamına faiz olarak, kurucuların ifadelerine göre % 4 verilmesine kifayet edecek meblağ ve *% 8 ihtiyat akçesi ayrıldıktan sonra kalan kısmı % de itibariyle % 13'ü kuruculara, % 5'i idare meclisine, % 1'i şirket müdürüne, % 1'i şirkette çalışan memur ve hizmetlilere, % 2'si içte ve dışta şirket adına başarı gösteren memurlarına ve % 78'i de umum hissedarlara dağıtılacaktır*" şeklinde değiştirilmiştir.

Yapılan değişiklikleri, şirket adına onaylayan Avukat Zekeriya Macit, Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda problem yaşadı. Çünkü şirketin nizamnamesinde ismi yazılı olan kurucuların ikisi dışında, diğerlerinin imzalı yetki belgelerinin verilmediği

224 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 5, m. 10-11.

225 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 4.

226 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 1.

tespit edildi[227]. Kendisine imzaların tamamlanması gerektiği, aksi halde vekâletinin geçersiz sayılacağı bildirildi[228].

15 Teşrin-i Evvel 1334 (15 Ekim 1918) tarihine kadar imzalı vekâletnameleri getirterek teslim eden Zekeriya Macit Bey, 12 Kânun-u Evvel 1334 (12 Aralık 1918)'de şirkete ait irade-i seniyyeyi aldı. Fakat bin bir meşakkatle kurulan Konya Millî Köylü Ticaret Anonim Şirketi'nin faaliyetleri hakkında resmi belgeler ve Konya basınında hiçbir bilgiye rastlanılamamıştır. Şirketin tasfiyesiyle ilgili bir bilgi de yoktur.

e) Ziraatla uğraşan, fabrika kurarak ürünlerini pazarlayan şirketler:

1) Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi:

Feshedilmedikçe ve uzatılmadıkça 72 yıl müddetle kurulan şirketin, kuruluş tarihi 22 Teşrin-i Evvel 1334 (12 Ekim 1918) olup şirket merkezi, Konya'nın Türbe Caddesi'ndedir. Şayet buranın dışında şubeler açılırsa bu konuda Ticaret ve Ziraat Nezareti bilgilendirilecektir.

Şirketin kurucuları arasında; Piri Mehmet Paşa Mahallesi'nden Arif Çelebizâde Sertarik Adil Çelebi Efendi, Durak Fakih Mahallesi'nden Çelebi Efendi'nin mahdumu Mehmet Rumî Arif Efendi, Cedidiye Mahallesi'nden Nuri Efendizâde Meb'us-ı Sabık Mehmet Emin Efendi ve Mevlevi müritlerinden yaklaşık 35 efendi bulunmaktadır[229].

Şirketin kuruluş amacı, Konya ve civarında her türlü ziraatı yaparak her nevi ürünü üretmek, büyük ve küçük her türlü meyve bahçeleri tesis etmek, ormanlar yetiştirmek, bu ürünlerle ilgili değişik fabrikalar kurmak, her türlü imalathane ve tezgâh tesis etmek, bilumum ticari muamelede bulunmak, her türlü ehil hayvanın üretiminin yanı sıra ıslahı üzerine çalışmak ve ticaretini yapmak, şirket adına her çeşit emval ve gayrimenkul edinmektir[230].

Şirketin sermayesi 100.000 lira olup her biri 5'er Osmanlı lirası değerinde 20.000 hisseden oluşmaktadır. Senetler isme yazılı ve bunları sadece Osmanlı vatandaşları satın alabilirler. Bu senetlerden başka 100 adet kurucu hisse senedi satılacaktır. Bu senetlerde isme yazılı olacak ve beş yıl içerisinde asla satılamayacaktır. Genel kurulun bu sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Daha sonra sermaye artırımına gidilirse, bundan dolayı hükümetten izin alınacaktır. İhraç edilecek senetlerin tahvil örnekleri, ticaret ve Ziraat Nezareti'nden tasdik ettirilecektir.

Her ne surette olursa olsun, yabancıların eline geçen hisse senetleri, üç ay içerisinde Osmanlı tebaasından olan kişilere geri satılacaktır. Bu süre içinde bu senetler iade edilmezse, şirket tarafından piyasa fiyatıyla tasfiyesi yapılacaktır[231].

Şirketin idarecileri, üyelerin isimlerini, mesleklerini ve sahip oldukları hisse senetlerinin miktarlarını gösteren bir defter tutacaklardır. Bu defterde, ayrıca alınıp satılarak el değiştiren senetlerin kayıtları da yer alacaktır.

Hisse senetlerinin devir teslimi, şirket idarecilerinin iznine bağlı olup, idarecilerin onaylamadığı bir satış ve devir işlemi yapılamayacaktır. Hissedarların senetlerini mutlaka satması gereken durumlarda, gerekirse şirket bu senetleri geçer fiyatından satın alabilecektir.

Şirket yöneticileri, hissedarlara künyeleri kayıtlı, hisse senetlerini gösteren bir cüzdan vereceklerdir[232]. Bunun dışında şirket, kuruluşundan son

227 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 2.

228 BOA., ŞD. 1261/ 23, lef. 3.

229 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 2. m. 1; BOA., ŞD. 1263/17, lef. 4; BOA., DUİT 122/39, lef. 3, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/8, m. 1.

230 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 2. m. 1; DUİT 122/39, lef. 3, m. 1; BOA., A. DVN MKL 66/8, m. 1.

231 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 2. m. 5-6-7; DUİT 122/39, lef. 3, m. 5-6-7; BOA., A. DVN MKL 66/8, m. 5-6-7.

232 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 2. m. 10-22 arası; DUİT 122/39,

genel kurula kadar olan matlubat ve düyûnatını gösteren, her yıl için ayrı ayrı, bir defter tutmak zorundadır. Bu defterlerle birlikte demirbaş kayıt defterleri, genel kurul toplantısından 40 gün önce şirketin müfettişlerine verilecektir. Çünkü müfettişler bu defterlerle ilgili düzenleyecekleri raporları, genel kurula taktim etmek zorundadırlar.

Uzun zamandan bu yana şikâyet konusu olan ve Mevlevi çelebilerinin her türlü yetki ve tasarrufunda bulunan Konya Celaliye Vakfı akarlarının kötüye kullanıldığı veya çelebilerin bunları kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları hakkındaki söylentiler ve rahatsızlıklar, sürekli sorun oluşturuyordu[233]. Şirketleşme ve şirket kurma, adeta çelebilerin bu konuda imdatlarına yetişti ve bu şirketi kurdular.

Diğer anonim şirketlerin tüzüklerine göre daha detaylı hazırlanan Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi tüzüğü, Konya Valiliği aracılığıyla 20 Mart 1334 (20 Mart 1918)'de Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderildi. Buradaki incelemenin ardından 24 Nisan 1334 (24 Nisan 1918) tarihinde Sadarete gönderildi[234].

Sadaretten Şura-yı Devlet'e, buradan da Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gelen tüzük, burada incelenmeye alındı. Tüzüğün tetkiki devam ederken Konya'dan gönderilen 3 Nisan 1334 (3 Nisan 1918) tarihli bir tahriratta kurucu lardan Şükran Mahallesi'nde ikamet eden İzzet Efendizâde Hasan Tahsin Efendi, askere çağrılması sebebiyle kurucu üye olmaktan çıkartıldı[235].

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, tüzüğün 1. maddesindeki "*Konya Vilayeti dâhilindeki ziraat kabiliyeti yüksek mülklere malik…*" ibaresinden sonra gelen "*gayrimenkulün tasarruf haklarını satın alma ve buralarda yapılacak başarılı çalışmalar dâhilinde*" fırkasını, "*arazi kanunları çerçevesinde gayrimenkulün tasarruf hakları satın alınabilecektir*" şeklinde düzeltti. Ayrıca 5. maddedeki "*tahvilat ihracına ait*" madde ile bunun nasıl ve hangi yöntemle yapılacağının izah edildiği 54. maddedeki usul ile ilgili de değişiklik yapıldı. İhraç edileceği beyan edilen 100 adet kurucular hisse senedinin başkalarına satışıyla ilgili düzenleme yenilendi. Buna göre de 8. maddedeki "*temettüatın sureti*" tashih edildi. 41. madde ise, diğer şirketlerdeki usul ve emsaline uygun hale getirildi. Yapılan tüm bu düzenlemeleri, şirket kurucular kurulunun 27 Haziran 1334 (27 Haziran 1918) tarihinde yetkili kıldığı Ahmet Sadettin Efendi, şirket adına onayladı[236].

12 Ağustos 1334 (12 Ağustos 1918)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda, 18 Ağustos 1334 (18 Ağustos 1918)'de Meclis-i Vükelâda onaylanan Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamnamesi, 25 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918) tarihinde Sadrazam tarafından İrade-i Seniyyenin çıkması için Padişah'a takdim edildi. İrade, 9 Teşrin-i Evvel 1334 (9 Ekim 1918)'de çıktı. 22 Teşrin-i Evvel 1334 (22 Ekim 1918)'de de mukavelat defterine kaydedildi. İlgili iradede, "*yapılan değişiklikleriyle birlikte, Mecli-i Vükelâ ve Şura-yı Devler kararlarıyla Adil ve Arif Çelebilere 72 sene müddet, 100.000 lira sermaye ile ruhsat verilmiştir*"[237] ifadesi yer alıyordu.

Şirketin resmiyet kazanmasıyla birlikte hızla hissedar kaydı yapılırken, diğer yandan da Celaliye Vakfı'na ait tarlalar ve çiftliklerle, çelebilere ve yakınlarına ait araziler de şirkete mal edilmeye veya belli bir dönem için kiralanmaya başlandı.

Kısa bir zaman diliminde, Konya ve ilçelerinde binlerce dönüm arazi ve sayısız çiftlik sa-

lef. 3, m. 10-22 arası; BOA., A. DVN MKL 66/8, m. 10-22 arası.

233 BOA., Y. PRK AZJ 41/2; Mevlana Müzesi Arşivi (MMA), Dosya No: 48, lef. 23.

234 BOA., DUİT 122/39, lef. 3.

235 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 3-7.

236 BOA., ŞD. 1263/17, lef. 3.

237 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 80; BOA., MV. 249/202; MMA, Dn. 48.

hibi olan Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi, hissedar sayını hızla artırırken, şirket kurucularından Ata Çelebizâde Abid Çelebi Efendi, üyelik aidatını ödeyemeyince üyeliği sıkıntıya girdi. Bu vaziyetten kurtulmak isteyen Abid Çelebi, Konya İktisad-ı Millî Bankası'na giderek 10 Teşrin-i Sâni 1335'de (10 Ekim 1919), senet kırdırarak 280 lira borç para aldı[238]. Şirketin kurucularından Sait Çelebizâde Sadettin Çelebi Efendi ise; şirketin 4 numarasında kayıtlı olup bu hesaba, 14 Mart 1334 (14 Mart 1918) tarihinde 10.000 kuruş, 20 Mayıs 1334 (20 Mayıs 1918)'de de yine 10.000 kuruş yatırdı. Toplamda 30.000 kuruş yatırmış ve 30.000 kuruşluk kurucu hisse senedi almıştır. İşleri yolunda gitmeyen Sadettin Çelebi Efendi bu senetlerini, 1 Nisan 1335 (1 Nisan 1920)'de Sadrettin Çelebi'ye devretmiştir[239].

Binlerce dönüm arazi ile buralarının işlendiği ve her şeyin yolunda gittiği bir anda şirket müdürünün istifası, dengeleri biraz bozduysa da şirket bir yandan ziraatla meşgulken diğer yandan da hissedarlarının şirket hesabına yatırdıkları paraları değişik yerlerde değerlendiriyordu. 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920) tarihli şirket defteri kaydından anlaşıldığına göre; 11 Kânun-ı Sâni 1336'da (11 Ocak 1920), 3.900 kuruş, 27 Kânun-ı Sâni 1336 (27 Ocak 1920) 3.000 kuruş, 31 Kânun-i Sâni 1336'da (31 Ocak 1920) 43.500 kuruş ve 1 Mayıs 1336'da (1 Mayıs 1920) 36.000 kuruş, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'ne üçer aylık periyotlar halinde % 5'ten faize vermiştir[240].

Çiftçi Celaliye Şirketi, Konya'da kara düzen tarım değil, modern tarım yapmaktadır. Sahibi bulunduğu bütün toprakların analizini yaptırarak toprağa uygun ürün ektirmektedir. Kaldırılan ürünler, ehil insanlar aracılığıyla pazarlanırken şirketin başı, Konya Vergi Dairesi ile derde girmiştir. Buna sebep, şirketin 1334 (1918) yılına ait gelir vergisini yatırırken 1335 (1919) yılı vergilerini yatırmayışıdır[241].

19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından itibaren onun yanında yer alan şirket ve yöneticileri, bahse konu yıllarda da başarılı bir çalışma yürüttüler. Özellikle Postnişin Abdülhalim ve Veled Çelebi Efendiler, hem politik hem ekonomik olarak Millî Mücadele'ye destekçi oldular[242].

Hisse senetlerini 5 lira ve 20.000 hisse üzerinden satan[243] Celaliye Şirketi, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923) Salı günü yaptığı 1338 (1922) yılı genel kurul toplantısında fesih kararı aldı. Toplantının duyurusunda "*Konya'da faaliyette bulunan Çiftçi Celaliye Şirketi'nin gerekli tedbirleri alarak genel kurulca feshi için hissedarlar mutlaka Mevlâna Dergâhı'nda toplanmalılar*" denilmektedir. Toplantı gündeminin diğer maddeleri ise, 1- İlgili raporların okunması, 2- Şirketin demirbaş eşyaları ve geleceği ile ilgili kararın görüşülmesi, 3- Şirketin devamı veya feshini yapacak tasfiye kurulunun seçimidir[244].

Şirket fesih kurulunun, tasfiyeyi ne zaman tamamladığı bilinmemektedir. Ancak 1925 dünya kıtlığına kadar gerçekleştirdiği kanaati ağır basmaktadır.

2) Konya Köylü Ticaret ve sanayi Osmanlı Anonim Şirketi (Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi):

Her hangi bir fesih durumu veya süresinin

238 MMA, Dn. 48, lef. 8.

239 MMA, Dn. 48, lef. 4/b.

240 MMA, Dn. 48, lef. 5.

241 MMA, Dn. 48, lef. 215.

242 Bu konuda bkz: Ahmet Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri*, C. I, Damla Matbaası, Konya 1997, s. 130-200 arası.

243 Ferit vd., *Konya ve Rehberi*, s. 40; Altan, *Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, s. 178.

244 *Halk*, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923), S. 25, s. 4; *Babalık*, 10 Temmuz 1339 (10 Temmuz 1923), S. 1242, s. 2.

uzatılması söz konusu olmaz ise, 20 yıl müddet[245], 100.000 lira sermaye ile Konya merkez olmak üzere 20 Mayıs 1334 (20 Mayıs 1918)'de kurulmuştur[246].

Kuruluş amacı, Konyalı köylülerin kullandıkları ziraat aletlerinin her türlüsünü imal edecek fabrikalar kurmak, üretilemeyen alet ve edevat olursa, bunları da yurt dışından getirerek ucuza satmak, köylülerin ürettikleri mallarının kıymetini belirleyerek değeri üzerinden satılmasını temin edip sürümünü gerçekleştirmek ve köylüleri ticarete alıştırmanın yanı sıra para kazanabilecekleri her türlü alışveriş işleriyle uğraşmaktır. Şirket daha sonra nizamnamesinin 1. maddesini yenilemiş ve kuruluş amacına, "*kanunlar çerçevesinde değişik fabrikalar kurmak, yol ve köprü inşa etmek, maden imtiyazı almak, bu konuda hükümetle mali işbirliğine gitmek, komanditer sıfatıyla diğer şirketlerle ortak girişimlerde bulunmak, mamul ve yarı mamul yerli mallarının sürümünü gerçekleştirmek, memleket içinde kullanılması sorunlu her türlü mal ve eşyanın ithalini yaparak ucuza satmak ve ticaretin her alanında faaliyet göstererek ülke içinde bu konuda söz sahibi olmayı da*"[247] eklemiştir.

Şirketin kurucuları; Bozkır Kazası'nın Taşbaşı Köyü'nden Hacı Hüseyin Efendi, yine aynı köyden Taşbaşlızâde Ali Efendi, Armutlulu İsmail Efendi, Mekteb-i Hukuk Mezunlarından Bozkırlı Mehmet Efendizâde Mehmet Nazif Efendi, Bozkır'ın Çukurkavak Köyü'nden Hacı Musa Kazım Efendi, Konya'nın Şıh Ahmet Mahallesi'nden Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Burhanzâde Mehmet Nazif Efendi, Konya'nın Sultaniye (Kadınhanı) Kazası'ndan Hotamışlı Hacı Bekir Efendi, Hotamışlı Ebubekir Sami Efendi, Konyalı Maytapzâde Refet Efendi, Maytapzâde Mustafa Vehbi Efendi ve Kerim Mazhar Efendilerdir[248].

Şirketin idare meclisi yapısında, diğer şirketlerden farklı bir uygulama yapılmıştır. Şirket, Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi ismini kullanırken, idare meclisi sayısı 5 ile 12 arasında değişen üyelerden oluşacaktır. Ancak ilk 3 yıl için idare meclisini şirketin kurucuları belirleyecek, bu süre bittiğinde şirket idare meclisi, genel kurulda yapılacak seçimle tamamen yeni üyelerden oluşturulacaktır. Buna daha sonraki yıllar itibariyle, şirket üyeleri kendi aralarında, idare meclisinde görev almak için gruplar oluşturacaklar ve genel kurul bu gruplardan her hangi birini yine gruplar arası yapılacak bir seçimle yönetime getirerek tayin edecektir. Böylece, şirkete üye olan herkes bir anlamda şirket idaresinde söz sahibi olmuş olacaktır[249].

Konya Köylüler Osmanlı Anonim Şirketi isim değişikliğine giderek, Konya Köylü Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi unvanını aldıktan sonra, idare meclisinin aynı sayıda üyelerden oluşması ve her yıl yapılacak genel kurulda, şirket idare meclisinin yenilenmesi kararı alınmıştır[250].

Yapılan isim değişikliğinden sonra, şirket yönetiminin yapacağı toplantılarda alınacak kararlar için, "*eşit oy oranı çıkması halinde şirket reisinin oyu belirleyici olacaktır*" maddesi değiştirilmiş, bunun yerine, "*eşitlik halinde karar ret olunacaktır*" hükmü konmuştur. Diğer bir değişiklik de idare meclisine seçileceklerle ilgilidir. Bu konuda tüzüğün 15. maddesindeki "*15 hisse senedine sahip olanlar şirket idari yönetimine talepçi olabilirler*" hükmü Nezaretçe 25 hisseye çıkarılmış ise de şirket yönetiminin vekâlet verdiği Taşbaşlızâde Ali

245 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 62; BOA., MV. 249/99; BOA., ŞD. 1262/1, lef. 2; cBOA., DUİT 122/21, lef. 1.

246 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 62.

247 BOA., ŞD. 1262/1, lef. 2, m. 1; BOA., DUİT 122/21, lef. 2, m. 1.

248 BOA., ŞD. 1262/1, lef. 2, m. 1; BOA., DUİT 122/21, lef. 2, m. 1.

249 BOA., ŞD. 1262/1, lef. 3, m. 10.

250 BOA., DUİT 122/21, lef. 4, m. 10.

Bey'in; "şirket sermayesini oluşturacak hisse senetlerinin değerinin 10 lira olmasından dolayı idareye taliplerin de 20 hisse senedine sahip olmaları gerektiği" yönündeki itirazı kabul görmüş ve Nezaret, "*idare heyetine geleceklerde 20 hisse senedi aranır*" maddesini onaylamıştır[251]. Başka şirketlerde olduğu gibi bu şirketin idarecileri de şirketin faaliyetleri konusunda ilgili her türlü tasarrufu ellerinde bulundurmaktadırlar. Şirketin sermayesini bir misli artırmaya, şirket genel kurulunun yetkili olduğu şirketin nizamnamesine göre şirket, 10 lira kıymetinde 6.000 hisse senedi ve ayrıca 40 adet de kurucu hisse senedi ihraç edecektir. Kuruculara ait hisse senetleri, şirketin kuruluş tarihinden itibaren 5 yıl süreyle kesinlikle satılamayacaktır. Ancak bu sürenin bitiminden sonra satılabilecektir.

Yıllık temettüattan, ihtiyat akçesi için ayrılacak miktar ve yapılan masraflar düşüldükten sonra geriye kalanın % 7'si kuruculara, % 3'ü idare meclisine , % 90'ını da üyelere vermeyi taahhüt eden şirketin kurucu ve idarecilerinin kahir ekseriyeti 1919 Konya Delibaşı Mehmet İsyanına katılarak destek vermişlerdir.

10 Mayıs 1336 (10 Mayıs 1920) Cumartesi günü saat 15.00'de şirket genel merkezinde yıllık genel kurulunu yapan şirket[252], bu genel kurulda, Armutlulu İsmail Efendi'yi şirket adına yapılacak her türlü faaliyette yetkili kılmıştır.

Sonraki yıllarda şirketle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmaz. Sadece idarecilerinin çoğu, Konya İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılanmış, bunlardan bir kısmı suçlu bulunarak idam edilirken çoğunluğu da müebbet veya uzun yıllarını alacak şekilde mahkûm edilmişlerdir. Genelinin, hapishanelerde cezalarını çekerken vefat etikleri bilinmektedir.

3) Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi:

20 yıl müddet ve 50.000 lira sermaye ile 2 Haziran 1333 (2 Haziran 1917)'de kurulmuştur. Şirketin merkezi İstanbul'da olup Konya'da şubesi vardır. Şirketin esas çalışma alanı Konya ise de, Osmanlı memleketinin her şehrinde ve gerekirse ecnebi ülkelerde şubeler açabilecektir.

Kuruluş amacı, özellikle Osmanlı memleketlerinde ve diğer yabancı ülkelerde, ticaret ve ziraatla ilgili her türlü faaliyette bulunmak, Bu alanda üretilmiş alet ve edevatı temin ederek pazarlamaktır[253]. Şirketin kurucuları; Konya Mebusu Ali Haydar Bey, Bayraktarzâde Ali Bin Ali Bey, Vükelâ-i Dâveriden Celal Derviş Bey, tüccardan Kadrizâde Hafız Ahmet Efendi, Hacızâde Mehmet Nuri Efendi, Mecdi Bin Derviş Ağa, Kaşıkçızâde Mehmet Efendi, Kaşıkçızâde Şükrü Efendi ve Kadrizâde İsmail Efendi'dir[254].

Şirketin idarecileri, genel kurul tarafından seçilen şirket üyelerinden oluşur. İdare meclisinin üye sayısı 5 ile 12 arasında değişebilir. Ancak ilk beş yıl için teşkil olunan idare meclisini, şirketin kurucuları belirleyecektir. Bu yönetimin görevi bittiğinde idare meclisine getirilecek üyelerin hepsi kura ile belirlenecektir. Sonraki yıllarda idare meclisinden her yıl üç üye çıkarılacak, bunların yerlerine seçim ve tayin yoluyla üyeler atanacaktır. Ancak çıkarılan üyeler tekrar aday olabileceklerdir.

İdare meclisi üyeleri, ayda en az iki defa şirket merkezinde toplanacaklardır. Bu toplantılar, üye sayısının yarıdan bir fazlasının katılımıyla gerçekleştirilecektir. Toplantı yeter sayısı sağlanamaması durumunda toplantı yapılamayacaktır. Yapılan toplantılar tutanak halinde deftere kaydedilir. Reis ve diğer katılımcılar bu tutanakları imzalar.

251 BOA., ŞD. 1262/1, lef. 2; BOA., DUİT 122/21, lef. 3.

252 Öğüt, 30 Nisan 1336 (30 Nisan 1920) S. 2, s. 1.

253 BOA., DUİT 121/1, lef. 3.

254 BOA., DUİT 121/1, lef. 4, m. 1.

İdare meclisinde görev almak isteyen her üyenin, şirketin en az 20 hisse senedine sahip olması gerekir. İdare meclisine seçilen üyelerin hisse senetleri, şirket sandığında emanete alınır. Çünkü şirket tüzüğüne göre, bunların alınıp satılması yapılamamaktadır. Hatta bu senetlerin üzerlerine "*satılamaz*" damgası vurulur.

İstifa eden veya vefat eden idare meclisi üyesi olursa, bunların yerine idare meclisinin tasvip edeceği kişiler geçici olarak görevlendirilecektir. Bunlar genel kurul tarafından tayin edilirlerse asaleten görevlerine devam edebileceklerdir. İdare meclisi, şirketin her türlü faaliyetinde, mal varlığı ve menkul edinmesinde tam yetkilidir. Buna sulh olmak ve hüküm yürütmek de dâhildir. İdare meclisi üyeleri, genel kurulun kendilerine belirlediği bir miktar ücreti hem temettüattan hem de şirketteki çalışmaları karşılığında alacaklardır[255].

Hissedarlar yılda bir kez, Nisan ayında şirketin merkezinde toplanarak, şirketin her türlü faaliyeti hakkında bilgi edinirler, parasal konuları görüşürler ve şirketle ilgili kararlar alırlar.

Toplantıya asaleten veya vekâleten katılım mümkündür. Toplantılar İstanbul'da yapılabileceği gibi şirketin Konya şubesinde de yapılabilecektir. Hatta genel kurulun karar vermesi halinde sair mahallerde de toplanılabilecektir. Toplantılarda, hissedarlar 15 hisse karşılığında ancak bir oy kullanabilecekler ve yapılan konuşmalar, ilgili defterlere kaydedilecektir[256].

Şirketin kurucuları, şirket tüzüğünü elden ele dolaştırarak en son Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne getirdiler. Nezaret yetkilileri gerekli incelemeyi yaptıktan sonra tüzüğü, 28 Nisan 1333 (28 Nisan 1917)'de Sadarete göndermişlerdir.

Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e havale ettiği tüzük, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alındı. Kuruculardan Bahriye Kolağası Mehmet Ali Bey'in halen memurluk görevini devam ettirmesi burada sıkıntı yarattı. İlgili Daire, Mehmet Ali Bey'in kurucular listesinden çıkarılmasını istedi. Ayrıca şirket tüzüğünün "*taksitleri zamanında ödenmeyen hisse senetleri, müzayede yöntemiyle açık artırma şeklinde şirket tarafından sattırılacaktır. Buna şirket idare kurulu karar verir. Müzayededе satılan hisse senetlerinin satışında, taliplilerden şirket hisse senedinden en az senet sahipleri, tercih edilecektir*" şeklindeki 10. madde kısmen tadil edilmiştir. Tüzüğün 40. maddesi; "şirketin feshi son iki yıl bilançosunda üyelere % 5 nema dağıtılmazsa ve şirket ticaret yapamıyorsa…" ilavesiyle tadil edildi. Yine "şirket sermayesinin 1/3 zayi olmuşsa ve ticaret yapmakta sıkıntıya düşüldüğü *idare meclisince belirtilmiş ve şirketin feshi istenmişse…*" şeklindeki 41. madde de kısmen tadil edilmiştir[257]. Yapılan bu tadilatlardan sonra şirket tüzüğü, yeniden düzenlenmesi için Konya Mebusu Ali Haydar Bey'e iade edildi.

Şirket kurucular kurulu, Bahriye Kolağası Mehmet Ali Bey'i listeden çıkarıp yerine Makine Mühendisi Bayraktarzâde Ali Bin Ali Bey'i aldı. Tadilatı yapılan diğer maddeleri de aynen onaylanıp tüzük, tekrar Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderildi. İncelemesi tamamlanan tüzük, Sadrazam tarafından 26 Mayıs 1333 (26 Mayıs 1917)'de Padişah'a arz edildi[258]. İrade-i Seniyye, 2 Haziran 1333 (2 Haziran 1917)'de çıktı.

Şirketin tüzüğüne göre, senelik toplam temettüatın % 10'u hiç istifade edilmeksizin hisselerin tamamına faiz olarak ve ihtiyat akçesini oluşturmak üzere ayrılacak, kalan miktarın % 4'ü kuruculara, % 8'i idare meclisine, % 3'ü maaşlarını ödeyebilmek için şirkette çalışan memurlara ve % 85'i temettü hissesi olarak sermayeye ayrılacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında hükümetin çı-

255 BOA., DUİT 121/1, lef. 4, m. 12-13-14-15-16-17-18-21-22.

256 BOA., DUİT 121/1, lef. 4, m. 23 ile 35 arası

257 BOA., DUİT 121/1, lef. 3.

258 BOA., DUİT 121/1, lef. 1- 2-3.

kardığı "Mükellefiyet-i Ziraiye Kanunu" hükümlerine göre, Konya'da 100 dönüm tarla eken[259] şirketin, Millî Mücadele yıllarında da aktif olarak faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir[260].

1923 yılında çalışmalarını devam ettiren Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi, "*14 K*ânun-i Sâni 1339 (14 Ocak 1923)'*de yapılan genel kurulda çoğunluk sağlanamadığı için nizamnamenin 26. maddesi gereği toplantı 22 Şubat 1339 (22 Şubat 1923) tarihine denk gelen Pazartesi günü saat 10 00'da şirketin Köprülü Han'daki merkezinde ikinci toplantısını yapacaktır. Bunun için hissedarların senetlerini 10 gün zarfında makbuz mukabilinde şirket kasasına teslim etmeleri lüzumu ilan olunur*"[261] duyurusuyla belirtilen tarihte genel kurulu toplantıya çağırır.

Şirket, Cumhuriyet'in ilanından sonra, "Konya Rençber Ticaret ve Sanayi Türk Anonim Şirketi" adını alarak çalışmalarına devam etti. Dünyadaki kıtlığın başladığı 1925'ten sonra, şirketin, tasfiye kararı alarak feshedildiği tahmin edilmektedir.

4) Konya Anadolu Alet-i Ziraiyye ve Sınaiyye Anonim Şirketi:

Cumhuriyet'in ilanında az evvel, Konya merkez olmak üzere 200.000 lira sermaye ile Cevdet Tahir Bey, Mecidiyezâde Mehmet Ramiz Bey ve Bakkalbaşızâde Nuri Bey tarafından kurulmuştur**.**

Kuruluş amacı, Konya ve civarında tarım ve ziraat alanında insan kuvvetinden ziyade makine kuvvetiyle çalışmayı ön plana çıkarmak ve bunun için yurt içinden ve yurt dışından modern tarım aletleri getirterek bunları satmak, Ayrıca çiftçilerin teknolojik aletlere ayak uydurmalarını temin etmektir. Şirketin tüzüğüne ulaşılamadığı için idare meclisi ile ilgili bilgi eksiği vardır. Ancak, Bakkalbaşızâde Nuri Bey uzun süre şirketin müdürlüğünü yapmıştır.

Şirketin kurucuları, hem I. Dünya Savaşı'na hem İstiklâl Savaşı'na katılan ve İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilen Konyalı vatanseverlerdir. Şirketin tesisiyle birlikte, Konya ve muhitine önemli miktarda pulluk, orak, ekramoz, pülverizatör ve diğer ziraat aletleri temin edilerek satılmıştır[262].

Ankara'da ülkedeki tüm şirket müdürlerinin katıldığı toplantıdan sonra "*Konya Anadolu Alet-i Ziraiyye ve Sınaiyye Türk Anonim Şirketi*"[263] ismini alan şirket, Cumhuriyet'in ilanından sonrada Konya ve civarında var gücüyle faaliyetini sürdürmüştür. Çok kâr etmek isteyenlere garantili, ucuz ve denenmiş değirmen tesisleri kuran şirket, bu değirmenlerin, saatte 45 kuruş masrafla iki Konya kilesi buğdaydan un veyahut dört Konya kilesi bulgur imal ettiği iddiasındadır. Ayrıca hem değirmen taşlarına hem de makinalara uzun yıllar garanti vermektedir[264].

Yeni şirket kanununa göre, şirketlerine murakıp atamak için olağanüstü genel kurul toplantısını 1 Kânun-ı Sâni 1926 (1 Ocak 1926)'da şirketin merkezinde yapan şirket, hissedarlarını uyararak 20 Kânun-u Evvel 1926 (20 Aralık 1926) tarihine kadar hissedarların şirket müdüriyetine uğramaları gerektiğini istemiştir[265].

Hasılatını birkaç misli artırmak isteyenlere suni gübre satan Konya Anadolu Ziaiyye ve Sınaiyye Türk Anonim Şirketi[266], "sahip olduğu itibardan dolayı, başka firmalarla rekabeti fazilet mücadelesi saymış ve bu yüzden Konyalı çiftçilere, harman veresiye, pulluk, tırmık, traktör ve sair

259 Toprak, İttihat terakki ve Cihan Harbi, s. 443.

260 *Babalık*, 15 Şubat 1949, S. 7069, s. 2.

261 *Babalık*, 29 Kânun-i Sâni 1339 (29 Ocak 1923), S. 1106, s. 2.

262 *Cumhuriyet'in 15 Yılında Konya*, İstanbul 29 Teşrin-i Evvel 1938 (29 Ekim 1938), s. 101; Yaşar Semiz, "1923-1938 Döneminde Konya'nın İktisadî Durumu", İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi *Konya Kitabı I*, Ed: Yusuf Küçükdağ, Konya 1998, s. 77.

263 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19, s. 3.

264 *Babalık*, 10 Kânun-u Evvel 1926 (10 Aralık 1926), S. 2236, s. 4.

265 *Babalık*, 13 Kânun-u Evvel 1926 (13 Aralık 1926), S. 2264, s. 3.

266 *Babalık*, 14 Kânun-u Evvel 1926 (14 Aralık 1926), S. 2265, s. 4.

ziraat aletleri satmıştır"[267].

"1- İdare Meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- Dağıtılacak Yıllık kâr miktarı konusunda şirket idari yönetiminin teklifi, 3- Bilançonun tasdiki, şirket yöneticilerinin ibrası… gündemiyle 27 Şubat 1927 tarihinde, şirket merkezinde yapılan olağan yıllık genel kurul toplantısında 1926 yılı faaliyet raporları ve bilanço tasvip edilmiş, bilançoda gösterilen 9.187 lira 92 kuruş hissedarlara, hisseleri oranında dağıtılmıştır"[268]. 1925-1930 dünya kıtlığının Türkiye'yi de etkilediği 1928-1930 yılları arasında mali olarak güç duruma düşen şirketin kesin fesih tarihi bilinmemektedir.

f) Ticaret alanında faaliyet gösteren şirketler:

1) Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi:

Şirketin merkezi Konya olup, 45 yıl müddet ve 50.000 lira sermaye ile 7 Teşrîn-i Sâni 1332 (26 Kasım 1916) tarihinde kurulmuştur. Kurucuları; Ağaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Gilisralı Hacı Tahir Efendi, Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Eşrefzâde Hüseyin Efendi, Nuriefendizâde Saatçi Rıfat Efendi, Attar Hacı Yusuf Efendi ve Turuncuzâde Hacı Tahir Efendi'dir[269].

Şirketin amacı, nizamnamesinin 1. maddesinde, "Bilumum iç ve dış ticaret yoluyla temin edilecek bakkaliyeye ait her türlü eşyayı alıp satmak ve icap ederse şirket sermayesinin bir kısmını ayırmak suretiyle usulü dairesinde maliyeye, sanayiye ait ticaret yerleri tesis etmek ve bunlara ait muamelatı gerek kendi gerek başkaları namına veya iştirak suretiyle yapmak veya eksiltme ilanları ile müzayede satışlarına iştirak etmek, menkule ve kefalet mukabilinde zirai elet ve edevatı satmak" olarak belirtilmiştir[270].

İdare meclisi, genel kurulca seçilen 7 ile 11 kişi arasında olurdu. Her üç senede bir yenilenen idare meclisine ilk tayin olanlar; İbaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Gilisralı Hacı Tahir Efendi, Nakipzâde Hacı İbrahim Efendi, Nuri Efendizâde Saatçi Rıfat Efendi, Hacı Mindizâde Süleyman Efendi, Hocazâde Hacı Ali Efendi İplikçizâde Mustafa Efendi, Hacı Mustafa Efendizâde Mehmet Ali Efendi, Hacı Haşimin Damadı Hacı Osman Efendi, Eğinlizâde Hacı Rüştü Efendi ve Hacı Muhammedzâde Mustafa Efendilerdir[271].

Şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup her biri 5 Osmanlı lirası kıymetinde isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına ait olmak üzere 10.000 hisseye ayrılmıştır. Bu sermayenin yarısı kurucu, "*Osmanlı İktisadî Millî Anonim Şirketi*" adınadır. Beyan olunan 10.000 hissenin 800 hissesi de diğer kurucular tarafından bedeli tamamen ödenerek alınmıştır. Geri kalan hisselerin tamamının alınması halinde genel kurul, sermayeyi bir misli artırmaya yetkilidir. Böyle bir karar alındığı takdirde bu durum, hükümete bildirilecektir. Sermayenin bir mislinden fazla artırımı, hükümetin iznine bağlıdır. Şirket sermayesinin artırılması halinde, çıkarılan hisse senetlerini alanlar, yeni hisse senetlerinden almak için "öncelik hakkına" sahip olacaklardır. Bu "öncelik hakkının" kriterlerini idare meclisi belirleyecektir. Ayrıca şirketin satacağı hisse senetlerinin numaraları Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce tasdiklenecektir[272].

267 *Babalık*, 19 Kânun-u Evvel 1926 (19 Aralık 1926), S. 2267, s. 3.

268 *Babalık*, 9 Mart 1927, S. 2337, s. 4.

269 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Dersaadet 1332, Birinci fasıl, m. 1; BOA., ŞD. 1255/41, lef. 3; BOA., DUİT 119/112, m. 12; BOA., MV. 242/84; BOA., A. DVN MKL 62/5, lef. 3.

270 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1; BOA., ŞD. 1255/41, lef. 3; BOA., DUİT 119/112, m. 1-3; BOA., DUİT 119/113, lef. 4; BOA., MV. 242/84; BOA., A. DVN MKL 62/5, lef. 2.

271 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Üçüncü fasıl, m. 17; BOA., ŞD. 1255/41, lef. 7, m. 17; BOA., DUİT 119/112, m. 17; BOA., MV. 242/84; BOA., A. DVN MKL 62/5, m.17.

272 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 5; İktisadiyat M*ecmuası*, 29 Şubat 1331 (13

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin taslak nizamnamesi, 23 Mart 1332'de (5 Nisan 1916) Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne geldi. Burada yapılan incelemeden sonra evrakı Sadarete, Sadrazam da Şura-yı Devlete havale etti. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelenen şirket tüzüğünde, şirketin yarı sermayesinin Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi tarafından karşılandığı ve adı geçen şirket bunu bilançosunda gösterdiği halde bu şirketin kurucularının arasında bulunmadığı tespit edildi. Mevzuata göre, bu şirketin bir hissesi bile olsa şirket kurucularından olarak gösterilmesi gerektiğinden tüzüğün 1. ve 5. maddelerinde düzenleme yapıldı. İlgili daire, yaptığı bu düzenlemeyi rapor ederek 27 Mart 1332 (9 Nisan 1916) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na gönderdi[273].

Şura-yı Devlet'ten, Sadrazam'a 28 Mart 1332'de (10 Nisan 1916) olumsuz gelen evrak, Meclis-i Vükelâda görüşüldü ve buradan da aynı yönde karar çıktı. Sadrazam'ın Padişah'a sunduğu evrak, eksikliklerin giderilmesi için Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne, oradan da şirketin kurucularına iade edildi.

Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi, 27 Nisan 1332'de (10 Mayıs 1916) yaptığı genel kurul toplantısında, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'ne kurucu hissedar olunması kararını aldı[274]. Şirket nizamnamesinde yapılan yeni düzenlemeler Gilisralı Hacı Tahir Efendi tarafından imzalanarak[275] dosya tekrar, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne 4 Mayıs 1332 (17 Mayıs 1916) tarihinde takdim edildi[276]. Prosedür gereği ilgili birimlerde onaylanan şirket nizamnamesi, Sadrazam'ın üst yazısıyla Padişah'a sunuldu. Şirketin kurulabileceğine dair irade-i seniyye, 7 Teşrin-i Sâni 1332 (30 Kasım 1916) de çıktı[277].

Sermayesi, Osmanlı vatandaşlarına ait olmak üzere isme yazılı beşer liralık kupürler halinde 10.000 hisseye bölünmüştür. Hisse senetlerinin tamamının damga resimlerinin ödendiği, şirket tarafından alakadarlarına ilan edilmiştir[278]. Bu duyuru yapıldıktan sonra hissedarlardan isme yazılı "*geçici senetler*" alınmış, yerlerine "*asli senetler*" verilmiştir.

Nizamnamesine göre şirketin hisse senetleri, Türkçe tanzim olunacaktır. Sermayenin ilk taksitinin ödenmesinden sonra, kalacak miktar, şirketin ihtiyaçlarına göre belirlenen maksatlar dâhilinde idare meclisinin kararıyla, İstanbul ve sair lazım gelen mahallerde aynı sene içinde çıkan resmi veya gayri resmi bazı gazetelerde en azından 30 gün evvel ilan olunarak duyurulacaktır[279].

Her ne suretle olursa olsun "*ecnebi tebaaya geçen hisse senetleri veya ırsen hisselere sahip olacak ecnebiler, 3 ay içerisinde hisselerini Osmanlı vatandaşlarına satmaya mecburdurlar. Bu müddet zarfında satmadıkları takdirde, senet sahibinin kaydı düşülecek ve Osmanlı yurttaşlarının uhdesine geçirilmek üzere piyasa fiyatı üzerinden bedelleri şirket tarafından ödenecektir*"[280]. Ayrıca senetlerini lağvederek hesaplarını kapatmak isteyen hissedarlar olursa, bunun için idare meclisinin onayı şarttır. Senetleri lağvetme işi, şirket tarafın-

Mart 1916), S. 3, s. 7; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 101; *Babalık*, 12 Şubat 1949, S. 7068, s. 2.

273 BOA., ŞD. 1255/41, lef. 6.

274 BOA., ŞD. 1255/41, lef. 9.

275 BOA., DUİT 119/112, lef. 3.

276 BOA., ŞD. 1255/41, lef. 4.

277 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 184; BOA., MV 244/59.

278 *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 33, 7 Nisan 1333 (7 Nisan 1917), nr. 1683, s. 103.

279 Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 101; Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 6.

280 BOA., ŞD. 1255/41, m. 10; BOA., DUİT 119/112, m. 10; BOA., A. DVN MKL 62/5, m. 10; Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 10; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 101.

dan senetlerin yerine, yeni senetler çıkarıldıktan sonra gerçekleştirilecektir.

İdare meclisi 7 ile 11 azadan oluşan Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin ilk idare heyeti üç yıllığına belirlenmiştir. Daha sonra yapılacak 2. genel kurulda, idare meclisinden iki kişi çıkarılıp bunların yerine iki kişi kura ile belirlenerek atanacaktır. Sonraki yıllar için her sene yapılacak genel kurulda, meclisten iki kişi çıkarılacak, bunların yerlerine kıdem sırası gelen iki kişi atanacaktır[281].

"İdare meclisinde görev alacakların her birinin 50 hisseye sahip olmaları şarttır. Görev alanların hisseleri görev süreleri boyunca şirketin sandığında saklanır ve azanın idare meclisindeki görevi sona erince tekrar kendisine iade olunur" ibaresi, şirketin yönetime ne kadar önem verdiğini gösterir. Yönetimdeki azalardan birinin ölümü veya istifası durumunda, şirket idare meclisi onların yerine uygun azalardan birini tayin edebilecektir[282].

Şirket merkezinde haftada bir defa toplanmak zorunda olan idare meclisi, her yıl aralarından bir meclis idare başkanı, bir başkan yardımcısı seçer. Ayrıca başkana ve başkan yardımcısına vekâlet edecek "*vekiller*" de bu toplantıda seçilir. Şirketin her türlü işlerinden sorumlu olan idare meclisi, her yaptığı toplantıyı ve yaptığı her işi tutanağa yazarak, ilgili defterlere kaydetmek zorundadır.

Şirketin genel kurulu, her yıl Haziran ayı içinde şirket merkezinde toplanmak zorundadır. Toplantıya 55 hisseye sahip olanlar asaleten veya vekâleten katılabilmektedirler. Ancak bir hissedar genel kurulda 20'den fazla oy kullanamaz.

"*Sermayenin 1/5'ine sahip hissedarın 10 gün evvel vuku bulacak teklifi gündem maddelerine dâhil edilir. Şirketin mali yılı ise Mart ayı başında başlar. Toplam yıllık gelirden evvela hisselerin cümlesine, 1'inci hisseye temettü olarak tediye edilmiş sermayeye % 5 verilmesine kifayet edecek meblağ ve ihtiyat akçesi için tamamının % 3'ü ifraz olunduktan sonra bakiyeden % 7'si kuruculara, % 5'i idare meclisine, % 85'i ikinci hisse kârı olarak hissedarlara dağıtılır. İhtiyat akçesi sermayenin % 15'ine denk oluncaya kadar kesilir. Yıllık k*âr tediye edilmiş sermayeye % 5 nispetinde temettü verilmesine kifayet etmezse, noksanı ihtiyat akçesinden temin edilecektir"[283].

Şirket yöneticilerinin şirketin menfaatine olacak her konuda başka bir şirketle işbirliğine gidebileceğinin de belirtildiği şirket nizamnamesinde, şirketin feshi konusunda, "şirketin *müddeti sona erdiğinde veya müddeti bitmeden fesih olunmasına şirket genel kurulu karar verir. Tasfiyeye karar verilirse hesapları inceleyecek ve gerekli işlemleri yürütecek bir fesih kurulu atanacaktır*"[284], denilmektedir. Şirket sermayesinin 1/3'ünün zarar edilerek kaybedilmesi durumunda tüzük, şirket idarecilerine genel kurulu toplantıya çağırma ve fesih kararı teklif etme yetkisi vermektedir.

Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında faaliyetlerini sürdüren şirket ve şirketin yöneticileri, bir tür ortaklık kurdukları Konya İktisad-ı Millî Bankası ve bunların yöneticileri Kuvâ-yı Milliye taraftarıydılar. Şirket yöneticilerinden bazıları (örneğin Mümtaz Bahri Koru Bey), Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk kurucularındandır.

1926-1930 kıtlığının etkili olduğu Konya'da, 1927 yılı anonim şirketlerin kahir ekseriyetinin kendini tasfiye ettiği yıldır. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi, aşağıdaki gazete ilanıyla tasfiye sürecini başlattığını duyurmaktadır: "*Tasfiye muamelatını hissedarlarına tebliğ etmek üzere,*

281 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 18; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

282 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 21-22.

283 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 41; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 102.

284 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 47.

ticaret kanununun 456-457'inci maddeleri gereğince şirket-i mefsuha heyeti umumisi*nin toplanması icap ettiğinden hissedarların 19 Mayıs 1927 tarihinde Perşembe günü saat 9.00'da Türk Oteli'ndeki Şirket İdarehanesine teşrifleri ilan olunur*"[285].

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'nin 1929 yılında tasfiye hâlinin hâlen devam ettiği bilinmektedir. Fakat bu tarihten kısa bir süre sonra şirketin tamamen kapandığı sanılmaktadır[286].

2) Konya Emtia-ı Umumiye-i İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi:

21 Teşrin-i Sâni 1333 (21 Kasım 1917)'de, 20 yıl müddet ve 20.000 lira sermaye ile Burhanzâde Mustafa Efendi, Kalfazâde Sabit Efendi, Saraçzâde Hacı İsmail Efendi ve Burhanzâde Hacı Mehmet Nazım Efendi tarafından kurulmuştur[287].

Kuruluş amacı, ticarete ait her türlü işle meşgul olmak, şirket genel kurulunun istemesi halinde fabrika ve imalathaneler açmak, doğrudan doğruya başkaları adına hükümet ile her türlü taahhüde girebilmek ve komanditer sıfatıyla başka şirketlerle ortaklıklar kurmaktır[288].

İlk üç yıl için kurucularının idare meclisinde görev aldığı şirkette idare meclisi, genel kurulun seçeceği kişilerden oluşacaktır. Bunların sayısı 5-12 kişi kişi arasında değişebilecektir. Süre bitiminde yapılacak ikinci genel kurulda, idare meclisi kura ile belirlenecek, sonraki yıllarda her yıl iki veya üç azanın yerine kıdemine göre iki veya üç kişi seçilerek tayin edilecektir. İdare meclisi en az ayda bir kez, toplam üye sayısının yarısından bir fazlasının mevcut olması şartıyla şirket binasında toplanacaktır[289].

10 liralık 2.000 hisseye bölünmüş, 20.000 lira olan şirket sermayesini, genel kurul bir misli artırmaya yetkilidir. Şirketin hisse senetleri isme kayıtlı olup bunları sadece Osmanlı vatandaşları edinebileceklerdir.

Yıllık kâr ise pay olarak şöyle dağıtılacaktır: "*Bedeli ödenmiş sermayeye % 5 verilmesine kâfi meblağ ve ihtiyat akçesi için temettün % 5'i ayrıldıktan sonra kalan bakiyeden % 10'u kuruculara, % 8'i idare meclisine, % 82'si de hissedarlar içindir. İhtiyat akçesi ise, sermayeye eşit oluncaya kadar kesilmeye devam edilecektir*"[290].

İlk önce, "*Konya'da Selçukî Ticaret Anonim Şirket-i Osmaniyesi*" adıyla kurulan şirketin, Konya Valiliği'nden gönderilen şirketin tüzüğü, 30 Kanun-u Evvel 1332 (12 Ocak 1917)'de Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne ulaştı. Burada tüzük için gereken inceleme ve düzenlemeler yapıldı[291].

Ticaret ve Ziraat Nazırı'nın, "*Konya Vilayeti makamından gönderilmiş olan yazı ile şirket tüzüğünün icap eden kısımları, Ticaret Müdürü Umumiyesi'nce tadil ve tashih olundu*"[292] dediği şirket nizamnamesinin 20 Kânun-u Sâni 1332 (2 Şubat 1917)'de tamamlanan incelenmiş dosyası, Sadarete sunuldu. Sadrazam 30 Kânun-u Sâni 1332 (12 Şubat 1917) tarihli yazısıyla evrakı, Şura-yı Devlet'e havale etti. Şura-yı Devlet Reisi tüzüğü, 2 Şubat 1332 (15 Şubat 1917)'de tetkik için, Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne gönderdi. 15 Şubat 1333 (28 Şubat 1917)'de incelemesini tamamlayan ilgili daire, dosyayı tekrar Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na yolladı. Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ'da onaylanan dosya, 4 Mart 1333

285 *Babalık*, 1 Mayıs 1927, S. 2379, s. 4.

286 Hamit Tahsin, Remzi Saka, *Sermaye Hareketi*, s. 156.

287 BOA., ŞD. 1258/31, lef. 4-5-10; BOA., MV. 247/19; BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 1; BOA., DUİT 120/45, lef. 1-2.

288 BOA., ŞD. 1258/31, lef. 4-5-10; BOA., MV. 247/19; BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 1; BOA., DUİT 120/45, lef. 1-3.

289 BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 11-12-13; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

290 BOA., ŞD. 1258/31, lef. 4-5, m. 5-35; BOA., MV. 247/19; BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 5-35; BOA., DUİT 120/45, lef. 3-13; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

291 Şura-yı Devlet Evrak-ı Hülâsa Kayıt Defteri Ticaret ve Ziraat II. Kataloğu, no. 126 (801) s. 127.

292 BOA., ŞD. 1258/31, lef. 10.

(4 Mart 1917)'de Sadrazam'ın üst yazısıyla, irade-i seniyye için Padişah'a sunuldu. Şirket için ilk irade, 7 Mart 1333 (7 Mart 1917) de çıktı[293].

Ancak, şirket tüzüğünün İstanbul'daki ilgili yerlerde incelemesi sürerken, Konya Valiliği, 4 Mart 1333 (4 Mart 1917) tarihli bir yazısını Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderdi. Gönderilen bu yazıda, "*her ne kadar şirkete 'Selçuk' ismi verilmiş ise de bu adın <Konya Emtia-i Umumiye-i İkbaliye Osmanlı Anonim Şirketi'ne> değiştirilmesine izin verilmesini*" [294]istedi. İsim değişikliğinin istendiği 4 Mart 1333 (4 Mart 1917) tarihli yazı, ilgili yerleri dolaştıktan sonra, 10 Mart 1333 (10 Mart 1917) de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'ne geldi. İlk irade ardından, şirketin her hangi bir faaliyette bulunup bulunmadığı bilinmediği için daire, dosyayı iade etti. 21 Mart 1333 (21 Mart 1917)'de Şura-yı Devlet Genel Kurulu da aynı yönde karar alınca dosya, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne geri gönderildi. Oradan da gerekli bir açıklamanın yapılması isteğiyle ilgili bir yazı Konya Valiliği'ne iletildi. Konya Valiliği de şirketin her hangi bir faaliyetinin olup olmadığını şirket kurucularından sordu.

"*Hisse senetlerinin hukuken ilanı yapılmadığından henüz bir faaliyetlerinin olmadığını*" belirten yetkililer bu fırsatı değerlendirerek, nizamnamelerinin 5. ve 7. maddelerinde de yeni bir düzeltme yaptılar ve tekrar, yeni düzenlenen şekliyle Vilayete, Vilayet de; Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne gönderdi. Yapılan yeni düzenlemeleri incelettiren Nezaret, olumlu yazısını, 24 Nisan 1333 (12 Haziran 1917) tarihli kararıyla Sadarete sundu. Şura-yı devlet ve Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nce de olumlu bulunan dosya, 12 Haziran 1333 (12 Haziran 1917)'de Şura-yı devlet Genel Kurulu'nun tasdikinden geçti. 15 Temmuz 1333 (15 Temmuz 1917)'de Meclis-i Vükelâda onaylandı. Sadrazam'ın üst yazısıyla, ikinci irade-i seniyye için Padişah'a sunulan dosyanın ikinci iradesi, ancak 21 Teşrin-i Sâni 1333 (21 Kasım 1917)'de çıktı[295].

Şirketin tüzüğüne göre, idare meclisinde görev alacaklardan her birinin en az 10 hisse senedine sahip olması şarttır. Yönetici seçilenlerin hisse senetleri, idarecilikleri bitene kadar, şirket sandığında mahfuz edilecek ve bu müddet içerisinde asla satılamayacaktır.

İdare meclisi, ayda bir defa şirket merkezinde toplanacak ve burada konuşulanları tutanağa geçirecektir. İdare meclisinde olup da istifa edenler veya ölenler olursa, idare meclisi bunların yerlerine geçici üye tayin edebilecektir. Bundan başka idare meclisi, şirketin tüm işlerinden sorumlu olup tam yetkilidir. Hatta meclisin, sulh olma ve hakem tayin etme hakkı da vardır.

Yıllık yapılan genel kurula katılabilmek için hissedarların, en az beş hisse senedi sahibi olmaları şarttır. Asaleten veya vekâleten genel kurula katılan her üyenin, beş hisse için bir oy hakkı vardır. Her ne vesile olursa olsun bir hissedar, 10'dan fazla oy kullanamayacaktır. İdare meclisinin aksi bir durumda olağanüstü genel kurul yapma yetkisi de vardır[296].

3) Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi:

25 yıl müddetle, 19 Eylül 1333 (19 Eylül 1917)'de Konya merkez olarak kurulan Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi, isterse sair mahallerde de şubeler açma yetkisine sahiptir.

Kurucuları, Keçecizâde Hacı Mehmet Efendi, Hacı Abdurrahimzâde Hakkı Bey, Seyit Ağazâde Ahmet Efendi, Keçecizâde Ahmet Efendi, Hacı Abdurrahimzâde Tevfik Efendi ve Teflizâde Ha-

293 BOA., A.DVN MKL 64/5, lef. 3.

294 BOA., ŞD. 1258/31, lef. 8.

295 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 222; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 137.

296 BOA., A.DVN MKL 64/5, m. 15-16-19-24-40.

lil İbrahim Efendi'dir[297]. Kuruluş amacı; koyun, kantariye eşyası, yapağı, tiftik, deri ve sair eşyanın alım ve satımını yapmaktır[298].

İlk idare heyetinin genel kurulca tasdikinin gerekmeyeceği şirketin idari meclisi, genel kurul tarafından seçilen ve sayıları 6 ile 9 kişi arasında değişen üyelerden oluşacaktır. İlk beş yıl için idare meclisine; Kovgunzâde Hacı Abdullah Efendi, Tatarzâde Sarı Mehmet Ağa, Yanık Camii İmamı Mustafa Efendi, Hasta Hacı Mehmetzâde Veli Efendi, Tatarzâde Abdurrahman Efendi, Devrekizâde Mehmet Efendi ve Kadayıfçı Hacı Mustafa Ağa seçildiler[299]. İdare meclisinde görev alabilmek için Osmanlı vatandaşı ve tüccar olmak şarttır.

Beş yıllığına seçilen bu ilk idare meclisinin, görev süresi bittikten sonra yapılacak ilk genel kurulda, idare meclisi üyeleri kura usulüyle belirlenecektir. Her yıl yapılacak genel kurulda idare meclisi üyelerinden ikisi çıkarılarak bunların yerine başkaları seçilecektir. Bir üye idare meclisinde altı yıldan fazla görev alamayacaktır. Şartları uyan her üye, idare meclisindeki görevi bittiğinde altı yılı tamamlamamış ise tekrar aday olabilecektir. İdare meclisine seçilenler, idare meclisinin toplantılarına mazeretsiz olarak üç defa katılmazlarsa görevden el çektirilmiş sayılacaklardır. İdare meclisi, şirketin tüm işlerinden sorumlu ve yetkilidir. Bu yetkilerine; sulh olma, hakem tayin etmede dâhildir. İdare meclisi, genel kurula arz olunacak hesapları tanzim eder, temettüatın miktarını belirler, şirketin genel gidişatını genel kurula takdim eder. İdarenin yaptığı masrafları tanzim eder. Harcanacak meblağları düzenlerler. Yapılan bu hizmetlerinin karşılığında idare meclisi üyeleri, toplam gelirden kendilerine ayrılacak hisselerden başka, mecliste bulundukları günler içinde genel kurulun kendilerine takdir edeceği ücreti alırlar[300].

Her yıl Haziran ayında şirket genel merkezinde toplanan şirket genel kurulu, idare meclisinin çalışmalarını takip eder, gelir gider hesaplarını onaylar veya reddeder. İdare meclisinin hesap işlerini ve çalışmalarını kontrol etmek için müfettiş tayin eder. Şirketin nizamnamesinde düzenlemeler yapabilir[301].

Şirketin sermayesi her biri bir liralık 30.000 hisseye bölünmüş 30.000 liradır. Şirket genel kurulunun, sermayeyi bir misli artırma yetkisi vardır. Hisse senedi bedelleri tamamen ödendiği zaman, sahibinde bulunan geçici senetler, asli senetlerle değiştirilecektir. Şirket senetleri isme yazılıdır.

Şirketin mali yılı Temmuz ayında başlar. Temettüat, bedeli ödenmiş hisseler üzerinden % 5'i birinci hisse senetlerine verilecek, kifayet ettiği meblağ ve ihtiyat akçesi için bahsedilen temettüatın % 10'u kesildikten sonra kalanının % 5'i kuruculara, % 3'ü idare meclisine, % 92'si hissedarlara dağıtılacaktır. Şirketin kurucularına ait % 5 temettüat hakkı bunların vefat etmeleri durumunda varislerine intikal edecektir.

Tesis hakkından faydalanabilmek için kurucuların 500 hisse senedine sahip olması ve bunların bedelini tamamen yatırmış olması lazımdır. Hissedarlara ait % 92 temettüattan, fevkalâde ihtiyat akçesi olarak bir miktar kesinti yapmaya genel ku-

297 BOA, ŞD. 1257/34, lef. 2, m. 5; BOA, A.DVN MKL 63/1, m. 1; BOA, DUİT 120/48, lef. 3, m.5; Takvim-i Vekayi, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1.

298 BOA, ŞD. 1257/34, lef. 2, m. 1; BOA, A.DVN MKL 63/1, lef. 1, m. 1; BOA, DUİT 120/48, lef. 2, m.1; BOA, MV. 247/30; BOA, A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 217; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1.

299 BOA, ŞD. 1257/34, lef. 2, m. 11; BOA, A.DVN MKL 63/1, lef. 1, m. 11; BOA, DUİT 120/48, lef. 3, m.11; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 1, m. 11.

300 BOA, ŞD. 1257/34, lef. 2, m. 16-18, 21; BOA, A.DVN MKL 63/1, lef. 1, m. 16-18, 21; BOA, DUİT 120/48, lef. 3, m.16-17-18-21; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 3-4, m. 16-18, 21.

301 BOA., ŞD. 1257/34, lef. 2, m. 22-34; BOA., A.DVN MKL 63/1, lef. 1, m. 22-34; BOA., DUİT 120/48, lef. 3, m. 22-34; *Takvim-i Vekayi*, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951, s. 4, m. 22-34; Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77.

rul karar verebilir. İhtiyat akçesi, sermayenin 2/4'ü oranına kadar kesilebilir. Yıllık kârın % 5'i birinci hisse temettüatının dağıtılmasına yeterli gelmez ise eksiği bu paradan tamamlanacaktır[302].

Konya Valiliği'nin takdim ettiği Konya Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce incelenmiş ve 25 Kânun-ı Sâni 1332 (7 Şubat 1917) de Bab-ı Aliye (Sadarete) takdim edilmiştir. Sadrazam'a gönderilen dosyanın üst yazısında, "*Merkezi Konya'da olarak kantariye eşyası, yapağı, deri, koyun ve her türlü ticari faaliyette bulunmak üzere 30.000 lira sermaye ve 25 sene müddetle, Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi adı altında Keçecizâde Hacı Ahmet ve arkadaşları tarafından kurulduğu belirtilen şirket nizamnamesi ve diğer ekleri Konya Vilayetinden gönderilmiş ve nizamnamenin tadil gerektiren maddeleri Ticaret Müdüriyeti Umumiyesi'nce tashih edilerek takdim kılınmıştır*"[303] ibaresi vardır.

Sadrazam'ın Şura-yı Devlet'e gönderdiği tüzük, gerekli incelemeden sonra 28 Mayıs 1333 (28 Mayıs 1917)'de Padişah'a arz edilmiştir. Şirket Nizamname-i Dâhiliyesinin Padişah iradesinde de Sadrazam'a gelen yazının aynısı mevcuttur[304]. Konya'daki Türbe Caddesi üzerinde bulunan bir adreste kurulan şirketin[305], her biri bir lira değerinde 30.000 adet hisse senedine ait damga resminin tamamı yatırılmış ve hisse senetleri piyasanın istifadesine sunulmuştur[306].

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, devletin kabul ettiği "Mükellefiyet-i Ziraiyye Kanunu'na" göre Konya Sadırlar Ticaret Anonim şirketi de, Konya'da 50 dönüm arazi ekmiştir[307]. Mütareke ve Millî Mücadele dönemlerinde faaliyetlerini sürdüren Konya Sadırlar Ticaret Anonim şirketi, 1336 (1920) yılı genel kurulunu 10 Mart 1337 (10 Mart 1921)'de yapmıştır[308]. Millî Mücadele'de Kuvâ-yı Milliye yanlısı bir politika izleyen Sadırlar Ticaret Anonim Şirketi'nin 1337 (1921) yılı genel kurulunu 1 Haziran 1338 (1 Haziran 1922) Çarşamba günü şirket merkezinde yapılacakken[309] çoğunluğun sağlanamaması üzerine toplantı 23 Haziran 1338 (23 Haziran 1922) Cuma günü yapılmıştır[310]. Şirket 1338 (1922) yılı genel kurul toplantısını ise, 10 Ağustos 1339 (10 Ağustos 1923) Pazartesi gününde gerçekleştirmiştir[311]. Bu şirketin de 1927 yılında kapandığı sanılmaktadır.

g) Yaşam Düzeyini Artırmak İçin Faaliyet Gösteren Şirketler:

1) Konya Osmanlı İktisat ve Teâvün Şirketi:

Merkezi Konya olarak 1 Kânun-ı Sâni 1333 (14 Ocak 1917)'de, Konyalı memurlar tarafından kurulmuştur.

Şirketin kuruluş amacı, ortaklarının mali durumunu güçlendirmek ve refah seviyelerini yükseltmektir. Bunun için; yiyecek ve içecek dâhil, üyelerinin ihtiyacı olan her türlü mal, ürün ve eşyayı ilk elden satın alarak ucuza mal etmek ve üyelerinin tamamına malı peşin fiyatı üzerinden satmak, yapılan satıştan elde edilecek kârın çoğunu şirket ortaklarına dağıtmak, çok azını da genel bir sermaye oluşturmak için şirketin sandığında tutmak, nizamnamesine uygun olarak mali bakımdan daha güçlü hale gelebilmek ve bu işin toptancılığını da yapmak için kardeş kurum olacak olan "*Osmanlı İk-*

302 Ticaret ve Ziraat Nezareti, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, s. 77.

303 BOA., ŞD. 1257/34, lef. 4.

304 BOA., MV. 247/30; BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24. s. 217.

305 *Babalık*, 22 Mart 1339 (22 Mart 1923), S. 1151, s. 2.

306 *Takvim-i Vekayi*, 19 Eylül 1333 (19 Eylül 1917), nr. 3008, s. 6; *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*, Sene: 33, 1 Eylül 1333 (1 Eylül 1917), 1704, s. 207.

307 Toprak, İttihat terakki ve Cihan Harbi, s. 443.

308 Öğüt, 14 Şubat 1337 (14 Şubat 1921), 583, s. 2.

309 *Babalık*, 5 Mayıs 1338 (5 Mayıs 1922), S. 886, s. 2.

310 *Babalık*, 7 Haziran 1338 (7 Haziran 1922), S. 911, s. 2.

311 *Babalık*, 10 Ağustos 1339 (7 Haziran 1923), S. 1242, s. 2.

tisat ve Teavün Şirketi'ni" teşkil ettirmektir. Daha da önemlisi, "*Halk için çalışmak*" prensibini düstur edinen bir şirket olarak, insanlara iktisadi sahada ahlâk ve faziletin ne olduğunu göstererek öğretmek ve şirketin satacağı bilumum malın mümkün olduğu kadar ucuzunu, fakat iyisini temin etmek, üyelerine tüccarlardan daha ehven fiyata satmaktır.

İmtiyaz müddeti süresiz olup, bu durum şirket nizamnamesinde; "*gayri mahdut bir zaman için*" ifadesiyle belirtilmiştir.

Şirket genel kurulu, üçü esas yönetici (idare heyeti) olmak üzere 9 kişiden oluşan bir idare meclisi seçer. İdare meclisi, şirket üyelerine karşı sorumlu olup diğer muhataplar için de şirketi temsil eder. İdare heyeti dışında kalan 6 kişi daha sonra seçilecek idare heyetinin adaylarıdır. Üç kişilik yönetimin görev süresi 6 ay, geri kalan 6 kişinin görev süresi ise 1,5 yıldır. Görev süresi biten yöneticilerin yerine, azalar arasından üç yönetici adayı seçilir. Dönüşümlü seçilen yöneticiler, yönetici adayları arasından kura ile belirlenir. İdare meclisi şirketin idari tüm işlerinden sorumludurlar[312].

Şirketin sermayesi, şirketin mecburi hisselerinden, ihtiyat akçesinden, şirketin tasarruf sandığında birikecek tevdiat ve emanetten, şirketin istikraz edebileceği meblağdan ve şirket üyelerine verilecek cüzdan bedellerinden oluşturulacaktır[313].

Buna göre her hisse, (asgari olarak) şirkete üye olan memurun veya diğer maaş sahibinin bir aylık maaşı ve belli bir maaşı olmayan üyelerin bir aylık gelirleri miktarında olacaktır. Bir aylık gelir miktarını şirket idare meclisi tayin eder.

Hisse bedelleri % 2'lik taksitlerle 50 ayda tamamlanacaktır. 10 kuruştan aşağı taksitler, 10 kuruşa, taksit tutarının üstündeki küsurat ise en üst bütüne tamamlanacaktır. Taksitin tamamı 100 kuruşu bulmadıkça üye, şirket nizamnamesinde gösterilen faizden faydalanamaz ve taksitin üzerindeki küsurata faiz verilmez. Aylık taksitler her aybaşında yatırılır. Şirket temettü dağıtmaya başladığında, önce şirket hissedarlarının taksitleri karşılığı olarak mahsup edilecek ve hisseler tamamen tahsil olunduktan sonra temettüat, nakit olarak ortaklara verilecektir. Fakat arzu eden üye, hisselerini bir defada yahut 50'den daha az taksitte ödeyebilecek ve bunlar hisselerini tamamladıkları tarihten itibaren, dağıtılacak temettüattan nakit olarak faydalanabileceklerdir[314].

Konya Valisi Muammer Bey'in başkanı olduğu Konya Osmanlı İktisat ve Teâvün Şirketi, bir kooperatif şirketidir. Üyeleri arasında Konya'da çalışan memurlar, halktan kimseler vardır.

Şirket, memurları üyeliğe mecbur etmemiş, isteyen memur üye kaydedilmiştir. Mazeretleri sebebiyle üyelikten çıkmak isteyenlere, bu isteklerini bildirdikleri son aya kadar ödedikleri miktar iade edilecektir. Ancak bu ödeme, son 6 aya ait bilançonun genel kurul tarafından onaylanmasından üç ay sonra, bilançoda her hangi bir açık olmaması halinde yapılabilecektir. Fakat üyenin başına her hangi bir iş gelmesi, fakirliğe düşmesi ve bu durumunu beyan etmesi halinde şirket müdürü, üyenin parasını şirketin hesabından bekletmeksizin ödeyecektir. Bundan başka bir memur üyenin, başka bir şehre tayin edilmesi halinde de durum ne olursa olsun bu gibilerin parası hemen ödenecektir.

Şirketin mağazalarında satılan malların satış fiyatlarını, şirketin müdürü belirler. Alışverişler ise, peşin parayla yapılır. Hisselerinin tamamını ödemiş hissedarlar, kendi istediği kadar değil, şirketin tasarruf sandığındaki emanet paraları kadar veresiye mal alabilmektedirler. Bu sebeple her üye, alışverişlerini gösteren bir kayıt defteri bulundurur. Her üye, her 6 ayın sonunda bu defterini idareye teslim etmek zorundadır. Defterlerini teslim etmeyenler, temettüattan ödenecek paylarını alamazlar.

312 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 43.

313 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 3.

314 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 3-4.

Ayrıca, defterlerinde tahrifat yapanlar ve sahte beyan kaydedilmiş defter ibraz edenler, temettüat haklarını tamamen kaybedecekleri gibi bunların şirketle olan ilişkileri de kesilecektir[315].

Şirketin icra ettiği her türlü akdin karşılığı ve teminatı, şirketin yalnız kendi emvalinden ibarettir. Üyenin şahsi hiçbir mesuliyeti yoktur. Üyeler hiçbir surette şirketin düyunu için her hangi bir takibe alınamazlar. Mamafih mesuliyetleri, ancak şirkete ödemeye mecbur oldukları paraları kadardır.

Üyelik, şirkete kabul edilmekle ve üye kayıt defterine kaydedilmekle olur ve üyelikler şahsidir. Üyelik için kesin bir miktar ödeme söz konusu değildir. Şirketin faaliyet alanı dâhilinde oturan, şirketin tüzüğünü kabul eden ve şirket tarafından tesis olunan mağazalardan her türlü malı alarak ihtiyacını gidermek arzusunda olan her Osmanlı vatandaşı üyeliğe kabul edilir. Üyeliğe kayıt ve kabul muamelesi her zaman olabilmektedir[316]. Yalnız iltizam ve usul sebebiyle üyeliğe kabul meselesi 6 ayda bir, aybaşında ve 10 gün süreyle yapılır. Yalnız, memur olanlar, kayıtlarının yapılmasını anında talep edebilirler. Üye olmak isteyenler önce "üyelik formunu" doldurup imzalarlar. Daha sonra idare meclisi, üyeliğin kabulüne karar verir. İdare meclisinin tereddüt edip üye kaydetmediği kişiler, üyelik için tekrar genel kurula müracaatta bulunabilirler.

Şirketin üyeliğinden düşürülme veya çıkarılma; "İstifa, şirketin mağazalarından alışveriş yapmamak, vefat etme, ihraç edilme" gibi hallerde gerçekleşecektir. Her üye istediği an istifa ederek şirket üyeliğinden ayrılabilir. 6 ay zarfında şirket mağazalarından 100 kuruşluk alışveriş yapmayan her üyenin kaydı, idare meclisi tarafından silinebilir. Bu durumda idare meclisi, önce bir ihtarda bulunmak zorunda olup akabinde mevcut durum davam ediyorsa gerekli kararı almakta gecikmez.

Üyenin vefatıyla birlikte şirketteki üyeliği kesinlikle biter. Ancak varisleri aralarında anlaşarak bu üyeliği devam ettirebilirler. Şirket tüzüğüne muhalif hareket eden üyelerin üyelikleri de düşürülür ve bu üyeler, şirketten ihraç edilirler. Ancak bu durumdaki üyelerin 30 gün içerisinde genel kurula müracaat etme hakları vardır. Genel kurul da o kişiler hakkında olumsuz karar vermiş ise, hukuken üyelikleri düşmüş addedilir. Böyle bir durumda ihraç edilmiş üyelerin, şirkete verdikleri her türlü zararlar kendilerinden tazmin edilecektir.

Şirketin nizamnamesine göre, aylık bilanço, hesapların incelenmesi ve temettü tevzii, şirketin kuruluş tarihinden (1 Kânun-u Sâni 1333 '14 Ocak 1917') bir yıl sonra, sonraki yıllarda ise her 6 ayda bir yapılır ve tüm bu bilgiler topluca maruzat defterlerine kaydedilir. Şirketin demirbaşları için de bir "Demirbaş Kayıt Defteri" tutulur. Tüm bu defterlerin incelenmiş sonuçlarını şirket müfettişi tasdik etmek zorundadır[317].

Şirketin bilançosu açık, net ve anlaşılması kolay bir şekilde tanzim edilecektir. Her üyenin şirkete ait matlubat, zimmet, hukuki ve sabit maliyesini anlamasına yönelik olacaktır. Hesaplar kapandığı zaman, yatırılan paranın temettüat ve müşterek sermayesi, faturalar bedeli zimmet hanesinde kayıtlı olacaktır. Kâr ve zarar hesabı da şöyle tutulacaktır.

Zarar hesabında (sarfiyat); zarar edilmiş malların isimleri, 6 ay içinde satılmış malların isimleri, her türlü masraf ve zayi akçelerin temettüatları gösterilecektir.

Kâr hesabında (muhafazat); malların satışından elde edilen gelirlerle boş kaplar, kutular, tenekeler ve kovaların satışından elde edilen gelirler, şirketin ikrazat ve sair muamelattan elde ettiği gelirler, tutulacak iki müfredat defterlerinde kayıtlı olan malların mevcudunun belirtileceği değerler gösterilecektir.

315 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 7-8-9-10.

316 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 18-19-20-21.

317 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 4, m. 28-29-30.

Bu iki kayıt arasındaki fark, gerçek hesabı ortaya koyacaktır. Şayet şirketin başka şubeleri olursa, onların hesapları ayrı tutulacaktır. Ancak şubelerin kayıtlarına şirket genel bilançosunda yer verilecektir.

Genel hesabı gösteren defterlerden çıkarılacak cetveller, matbu olarak her üyeye verilecektir ve cetvellerde şu hususlar yer alacaktır; Bilanço, kâr ve zarar hesabı, temettüatın sureti ve bu konuda varsa idare meclisinin teklifinin yanı sıra buna şirketin idaresi ve geleceği ile ilgili raporlar da ilave edilecektir.

Şirketin genel kurulu yılda bir defa toplanarak bilanço hesaplarını takip edecek ve idare meclisinin sunduğu hesaplarla ilgili raporları görüşecek, şirketin menfaati doğrultusunda her türlü çalışmayı değerlendirecektir. Ayrıca genel kurulun; idare meclisinin aldığı kararla, müfettişlerin hesap ettikleri ile ilgili talepleri üzerine veya şirket üyelerinden 1/3'ünün isteği üzerine derhal toplanma zorunluluğu vardır.

Genel kurulun yetki ve görevleri de şunlardır; Şirket idare meclisini seçmek, şirketin müfettişlerini seçmek, üyelik müracaatlarını değerlendirerek, bunları kabul veya reddetmek, temettüatın dağılımlarıyla ile ilgili kararlar almak, hesaplarla ilgili raporları onaylamak veya reddetmek, idarede çalışanların rahat çalışmalarını temin etmek, alınacak gayrimenkuller için karar almak, tasarruf sandığının iç tüzüğünü onaylamak, yeni müesseseler ve şubeler açmak, mevcutların devamını sağlamak, gerekmesi halinde şirket iç tüzüğünde değişiklikler yapmak, diğer "*Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleriyle*" görüşmek, bilgi alışverişinde bulunmak ve "*Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketleri İttihadı'nı*" vücuda getirmek için lazım gelen parayı bulmak ve bu konuda getirilen teklifleri değerlendirmek, şirketin mali durumu ile istenmesi haline şirketin tasfiyesini gerçekleştirecek tasfiye kurulunu oluşturmaktır.

Konya Osmanlı İktisat ve Teavün Şirketi'nin tüzüğüne şirket müfettişleri ve görevleri hakkında da geniş açıklamalar vardır.

Şirketin, resmi kuruluş tarihi kabul edilen 1 Teşrin-i Sâni 1333 (1 Kasım 1917)'den 5-6 ay önce kurulduğu ve faaliyete başladığı bilinmektedir. Tüzüğü, "komandit" usulde ve "kooperatif şirketi" şekline hazırlanan şirketin, kuruluş dilekçesini bu tarihten bir gün önce yani 30 Teşrin-i Evvel 1333 (30 Ekim 1917) tarihinde yazan Konya Valisi Muammer Bey, Dâhiliye Nezareti'nin gönderdiği bir kanun olsa da yine şirketin kuruluşu için ilgili Nezaretten izin alma gereği duyar. Ancak bu konuda Nezaret, ilgili memurların ikinci bir görev yapamayacaklarını belirten bir karar gönderir.

Gelen karar üzerine Vali Bey, Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı gönderdi. Gönderdiği yazıda, "*Konya'daki memurlar ile fukara halkın temel ihtiyaçlarını piyasa şartlarından % 300 daha ucuza temin ederek üyelerine sattıklarını ve üyelerini sosyal ve ekonomik bakımdan rahatlatmak için küçük sermayeleri birleştirmek suretiyle 5-6 ay önce bu kooperatif şirketini kurduklarını, yapılan genel kurulda bazı memurların şirketin idare meclisine, bazılarının da teftiş heyetinde gönüllü olarak görev yaptıklarını ancak 2 Te*şrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917)'*de gönderilen kararname hükümlerine göre, bu memurların şirketteki görevlerini bırakmak zorunda kaldıklarını, bu yüzden şirketin kötü duruma düştüğünü, fakat kooperatif tarzındaki şirketlerinin Ticaret Kanunu'ndaki bahsedilen ticaret şekliyle uğraşmadığını, hissedarlarının ihtiyaçlarını karşılayan bir yapıda olduğunu, bu sebeple şirketin yönetiminde görev alan üye memurlara yönetici ücreti ödenemeyeceğini, memleket ticaretinin gelişmesi ve büyümesi için örnek olarak kurulan bu kooperatif şirketinin diğerleriyle aynı şekilde değerlendirilmemesi gerektiğini ve şirket üyesi memurların şirket yönetiminde görev alabilmelerine müsaade edilmesini*"[318] talep etti.

318 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 3.

Dâhiliye Nazırı bu talebi, 8 Teşrin-i Sâni 1333 (8 Kasım 1917) tarihinde tetkik, beyan ve mütalaa edilmek üzere, Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği'ne havale etti. Hukuk Müşavirliği, 10 Teşrin-i Sâni 1333 (10 Kasım 1917)'de Dâhiliye Nezareti'ne verdiği cevapta, "*Devletten maaş alan memurların şirketlerde hisse sahibi olabileceklerini ancak yönetimlerinde bulunamayacaklarını, bunun hangi türde* şirket olursa olsun mümkün olamayacağını, Konya'da kurulan Osmanlı İktisat ve Teâvün Şirketi'nin komandit şirket olmasının bunu değiştirmeyeceğini"[319] belitti.

Aynı tarihli ve 133/46 sayılı yazısıyla Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Konya Valisi Muammer Bey'e gönderdiği özel telgrafta, "*devlet memurlarının şirketlere üye olabileceklerini ancak şirket yönetimlerinde görev alamayacaklarını*"[320] bildirdi. Daha sonra Vali Muammer Bey, Konya'dan ayrıldı. Ondan sonraki dönemlerde şirketin akıbeti hakkında hiçbir bilgiye rastlanılamadı.

h) Elektrik Üretimi ve Şehir Aydınlatılması Alanında Faaliyet Gösteren Şirketler:

1) Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi:

99 yıllığına 500.000 lira sermaye ile Konya'da 26 Mart 1334 (26 Mart 1918)'de kurulmuştur. Şirketin kuruluş tarihi, Padişah Mehmet Reşad'ın irade-i seniyyesine şöyle geçmektedir; Hacı Mindizâde Doktor Yusuf Ziya Paşa ile Dergâh-ı Hazreti Mevlânâ Postnişini Mehmet Veled Çelebi ve Sertarik-i Hazreti Mevlânâ Adil Çelebi Efendiler ve arkadaşları tarafından bir şirket teşkili için Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararı ile ruhsat verilmiştir[321].

Kurucuları arasında, Hacı Mindizâde Doktor Yusuf Ziya Paşa ile Dergâh-ı Hazreti Mevlânâ Postnişini Mehmet Veled Çelebi ve Sertarik-i Hazreti Mevlânâ Adil Çelebi Efendi'nin de aralarında bulunduğu Konya'nın tüccar ve eşrafından 100 kadar tanınan kişisi vardır[322].

Şirketin kuruluş amacı, usul ve kanunlara göre Konya şehri ve kasabalarının elektrik enerjisiyle aydınlatılması, elektrikle çalışan tramvay tesisinin gerçekleştirilmesi ve işletilmesi icap eden mahallere dekovil hatları tesisi, ziraat aletleri ithali ile bu aletleri üreten fabrikaların tesisi, tuğla ve kiremit fabrikaları tesisi, soğuk hava depoları inşası ve bataklık arazilerin kurutularak verimli arazilere dönüştürülmesi ve her türlü ticaret ve son model üretilmiş her nevi medeniyet araçlarının doğrudan getirilerek halka arzı ile iştigal etmek ve gerek doğrudan doğruya ve gerek başkaları adına hükümet ile her türlü taahhüde girebilmek ve komanditer sıfatıyla anlaşmalar yapmaya salahiyeti olmanın yanı sıra şirket esas maksat ve iştigal muameleleri için lazım gelen taşınmaz mallar edinmektir[323].

Konya Valiliği'nden gönderilen Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde incelendikten sonra 26 Şubat 1334 (26 Şubat 1918)'de Sadarete, oradan da Şura-yı Devlete havale edildi. Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelenen tüzüğün 7. maddesine, "şirkete ait asli senetlerin alınıp satılması, şirketin idare meclisinin muvafakatine bağlı olup, alıcının isim kayıtlarının tutulması" kaydı eklendi. Tüzüğün 24. maddesini, Nafia Dairesi memurlarından Sevinç Efendi, İhsan Efendi ve İstefenaki Bey uzun uzun tartıştılar. Sonuçta; "şirket genel kuruluna katılacaklarda 25 hisse senedi…" cümlesi "*hisse senetlerinin her birinin 10 lira değerinde olması ve yarım hisse senedi olmaması*" sebebiyle

319 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 2.

320 BOA., DH. İUM E-42/52, lef. 1.

321 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 41; BOA., MV. 249/59; Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, İstanbul 1334, m. 4.

322 BOA., ŞD. 1262/33, lef. 2, m. 1; BOA., A.DVN MKL 65/4, lef. 2, m. 1; BOA., DUİT 122/10, lef 2, m. 1; Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, S. 3, m. 4.

323 BOA., ŞD. 1262/33, lef. 2, m. 1; BOA., A.DVN MKL 65/4, lef. 2, m. 1; BOA., DUİT 122/10, lef 2, m. 1; Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, m. 1.

"*genel kurula katılacaklarda 20 hisse sendi aranır*"[324] şeklinde tadil ettiler. Tüzükte yapılan yeni düzenlemeyi, şirket adına kuruculardan Doktor Yusuf Ziya Paşa kabul edip onayladı.

10 Mart 1334 (10 Mart 1918)'de Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi şirket tüzüğünün incelemesini tamamladı. Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda da tasdiklenen tüzüğü, 18 Mart 1334 (18 Mart 1918)'de Meclis-i Vükelâ onayladı[325].

21 Mart 1334 (21 Mart 1918)'de Sadrazam'ın irade-i seniyye için Padişah Mehmet Reşad'a takdim ettiği Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi tüzüğünün ruhsat onayı, 26 Mart 1334 (26 Mart 1918) tarihinde çıktı[326].

Kuruluşu tamamlanan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yöneticileri, Konya'da bir "*elektrik fabrikası tesisi ve bunun işletilmesi*" imtiyazı ve mukavelesi için yeni bir çalışma başlattı. "Konya şehrinde elektrik üretimi ve dağıtımı tesisini işletme imtiyazına" dair hazırlanan mukavelenamenin ön görüşmesine, devlet adına Nafia Nazırı Şevket Turgut Paşa, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi adına Doktor Yusuf Ziya Paşa katıldılar ve 14 madde ve fıkralarından oluşan mukaveleyi karşılıklı olarak kabul edip imza altına aldılar[327].

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin bahse konu mukavele ve şartnamesi, 27 Ağustos 1335 (27 Ağustos 1919) tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne takdim edildi[328]. 2 Eylül 1335 (2 Eylül 1919) de gerek mukavelede gerekse şartnamede Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nin yaptığı düzenlemeleri şirket adına yine Doktor Yusuf Ziya Paşa kabul etti[329]. İlgili dosya Şura-yı Devlet Genel Kurulu'nda ve 22 Eylül 1335 (22 Eylül 1919) tarihinde de Meclis-i Vükelâ onayladı[330]. Sadrazam tarafından Padişah Mehmet Vahidettin'e sunulan mukavele ve şartnamenin irade-i seniyyesi, 12 Teşrin-i Evvel 1335 (12 Ekim 1919) de çıktı[331].

Gerekli izni yapılan protokol kurallarına göre alan, Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yönetimi, Alaeddin Tepesi'nin güney cephesinde Konya Belediyesi'nin kendilerine tahsis ettiği yerde Konya'nın ilk elektrik fabrikasını kurdular. Odun ve kömürle çalıştırılan fabrikanın ürettiği elektrik, tepenin doğu cephesindeki Vali Konağı ile civarındaki evlere verildi. Bu fabrikanın işçileri, Konya'da ikamet eden gayri Müslim bir aileydi[332].

Şirket 1337 (1921) yılı olağan genel kurulunu 10 Mart 1338 (10 Mart 1922)'de Cumartesi günü saat 13.00'te şirket merkezinde yaptı. Bu toplantıya 20 hisse senedi olan hissedarlar katıldılar. Toplantını gündem maddeleri; 1- 1337 (1921) yılına ait idare meclisi ve müfettiş raporlarının okunması, 2- 1337 (1921) yılına ait hesabın tetkiki ve bilançonun tasdiki, 3- 1337 (1921) yılında hâsıl olan temettünün dağıtılması, 4- 1338 (1922) yılı için bir müfettiş tayini, 5- İkraz ve istikraz muamelatı hakkında nizamnameye bir maddenin eklenmesi şeklindeydi[333].

1338 (1922) yılına ait olağan genel kurulunu ise, 3 Mart 1339 (3 Mart 1923) Cumartesi günü saat 15.00'te yine şirket merkezinde yapmıştır[334]. Genel kuruldan sonra fabrikanın elektrik üretimi, takviye edilen iki dinamo ve iki motorla 25.000

---

324 BOA., ŞD. 1262/33, lef. 3.

325 BOA., MV. 249/56.

326 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 41.

327 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 117-126 arası; BOA., ŞD. 513/1, lef.32; BOA., A.DVN MKL 71/11; BOA., DUİT 34/35, lef 3. (Mukavelenin şartları için bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 214-218).

328 BOA., ŞD. 513/1, 32 vr.

329 BOA., DUİT 34/35, lef 2.

330 BOA., MV. 253/34.

331 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 113.

332 Odabaşı, *Konya'nın G*örünümü, s. 130.

333 *Babalık*, 29 Kânun-u Sâni 1338 (29 Ocak 1922), S. 803, s. 2.

334 *Babalık*, 2 Şubat 1339 (2 Şubat 1923), S. 1110, s. 2.

mumluk bir güce çıkarılmıştır[335]. Şirket genel kurulu ilanının verildiği gazetede, bazı abonelerin elektrik hırsızlığı yaptıkları ve bunlar hakkında yasal işlem başlatıldığı haberi de vardır.

Elektrik üretiminde yeterince başarılı olamayan Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi yönetimi, tüzüğünde yer alan diğer alanlarla ilgili olarak da hiçbir faaliyet gösterememiştir. Şehrin elektrikle aydınlatılması konusunda sık sık Konya Belediyesi'yle ihtilafa düşmüştür.

3 Nisan 1340 (3 Nisan 1924) tarihinde yapılan hissedarlar genel kurul toplantısında, "şirketin maksadının banka muamelatı yürütmek üzere değiştirilmesi ve Konya Ahali Bankası ismini alması kabul edilmiştir". "*19 Haziran 1340 (19 Haziran 1924) tarih ve Ticaret Müdürlüğü'nün 2889/3175 numaralı yazılarıyla yapılan müracaatı, TBMM İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu)'nin 2.7.1340 (2 Temmuz 1924) tarihli toplantısında*"[336] kabul edilmiştir. Böylece şirket, faaliyet alanını bankacılığa kaydırmış ve belli bir süre daha Konya'ya hizmet etmeyi sürdürmüştür[337].

ı) Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Şirketler:

1) Konya Darü'l-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi:

Merkezi Konya olarak 27 Mart 1336 (27 Mart 1920) da, 40 yıl müddet ve 50.000 lira sermaye ile kurulmuştur.

Kurucuları; Konya Mebus-ı Esbakı Şeyhzâde Zeynelabidin Efendi, Zeynelabidin Efendinin Kardeşi Ziya Efendi, Hadimli Musa Kazım Efendi, Sıtkı Efendizâde Ali Bey, Kuddusi Efendizâde Ali Efendi, Termiyecizâde Hüseyin Efendi, Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi, Kalfazâde Hacı Sabit Efendi, Armağanzâde Hacı Mehmet Efendi, Burhanzâde Hacı Mehmet Efendi, Kovgunzâde Ali Efendi, Kitapçızâde Kamil Efendi, Ankazâde İbn-i Ali Efendi, Tenekecizâde Mehmet Efendi, Taşbaşlızâde Nazif Efendi, Kadınhanlı Topbaşzâde Hacı Ahmet Efendi ve mahdumu Nuri Bey, Kalfazâde Hasan Efendi, Hidayetzâde Mustafa Efendi, Havzanlı Hüseyin Efendi, Sarı Velizâde Hacı Mehmet Efendi, Hadimli Mehmet Efendi, Batumlu Hacı Emin Efendi, Armutlulu İsmail Efendi, Gazazzâde Nuri Efendi, Çıkrıkçı Mehmet Efendi, Takaüdzâde Hacı Mustafa Efendi, Kilimcizâde Hacı Halil Ağa, Hacı Mehmet Rüştüzâde Ahmet Efendi, Ekmekçizâde Hacı Hafız Efendi, Mazlumzâde Hacı Osman Efendi, Muhyiddinzâde Mustafa Efendi, Bozkırlı Mehmet Efendi, Taşbaşlızâde Mehmet Lütfi Efendi ve Kalfazâde Abdullah Efendi'dir[338].

Kuruluş amacı, Konya civarında yaşayan erkek ve kadınlar için gündüzlü (yatısız), geceli (yatılı) ilkokullar ve ilkokuldan sonra ortaokuldan önceki ara dönemde eğitim öğretim verecek mektepler ve cahillere yönelik okuma-yazma eğitimi verecek ücretli özel eğitim ve öğretim kurumları açmak, her türlü ticaretle uğraşmak, bu konularla ilgili binalar inşa etmektir[339].

Çok güzel amacı olan şirketin iki grup idare meclisi vardır. 1. grup idare meclisinde üye sayısı, 5 ile 15 kişi arasında olacaktır. Bunlar, şirket genel kurulunda üyeler arasından seçilerek tayin edileceklerdir. Bu gruptakiler şirketin ticaret işlerine bakacaklar, alışverişlere mesai harcayacaklar ve daima ticaretle meşgul olacaklardır[340]. 2. Grup idareciler ise, ilim irfan sahibi eğitimli kişilerden

335 *Babalık*, 23 Şubat 1339 (23 Şubat 1923), S. 1132, s. 2.

336 BCA., 030.18.01.01/010.33.11.

337 Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin faaliyetleri konusunda bkz; Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, s. 209-220.

338 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 5, m. 1; BOA., DUİT. 123/36, lef. 3, m, 1.

339 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 166; BOA., ŞD. 1267/3, lef. 5, m. 1; BOA., DUİT. 123/36, lef. 3, m, 1; BOA., MV. 254/59.

340 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 166.

oluşturulacak ve "*Mektepler Encümeni Heyet-i Umumiyesi*" ismiyle adlandırılacaktır. Bu gruptaki yöneticilerin görevleri daimi olup ancak, vefat veya istifayla boşalacak üyelerin yerleri doldurulacaktır. Bu idareciler, mekteplerin nerelerde açılacağına, binalarının hangi mevkie yapılacağına karar vereceklerdir. Okulların idareleriyle ilgili hususlar, öğretmen alımları ve bu okullarda okuyacak öğrencilerin ödeyecekleri yıllık ücretin tespiti de bu gruptaki idarecilerin sorumluluğunda olacaktır.

Birinci grup idareciler, 15 günde bir şirket merkezinde toplanarak genel durumu değerlendireceklerdir. Toplantılarda, üyelerin yarısından bir fazlasının katılımıyla sağlanan çoğunluk aranacaktır. İlk beş yıl için bu gruptaki yöneticileri, kurucu üyeler belirleyeceklerdir. Daha sonra yapılacak genel kurulda bu idarecilerden 2/5'inin görevine son verilecek, bunların yerine yenileri tayin edilecektir[341].

Şirketin sermayesi 50.000 lira olup her biri 10 lira kıymetinde 5.000 hisseye bölünmüştür. Senetler Türkçe ve isme kayıtlı düzenlenecek, bu senetleri Müslümanlar edinebileceklerdir. Bundan başka % 65 oranında kurucular senedi ihraç edilecek ancak, bu senetler 9 yıl süreyle alınıp satılamayacaktır. Hissedarlar şirketten, yönetiminde ödedikleri miktar kadar geçici senetler alacaklardır. Sermayenin tamamı teşekkül etmedikçe ve üyeler aidatlarının tamamını ödemedikçe geçici senetler asli senetlerle değiştirilmeyecektir. Geçici senetlerin alınıp satılması şirket yönetiminin iznine bağlı olacaktır. Şirket yönetiminin alınıp satılmasına izin vermediği senetler, yönetim tarafından şirket adına piyasa değerinden satın alınacaktır. Veraset yoluyla varislere intikal eden senetler için mahkeme kararı muteber olacaktır[342].

341 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 5, m. 11-25 arası; BOA., DUİT. 123/36, lef. 3, m, 11-25 arası.

342 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 5, m. 6-10 arası; BOA., DUİT. 123/36, lef. 3, m, 6-10 arası.

Şirketin sermayesini, şirket genel kurulu bir misli artırabilir. Ayrıca şirketin bunun dışında, şirket mekteplerinde okuyacak öğrencilerden tahsil edeceği miktarı henüz belli olmayan bir sermayesi de olacaktır. Maddelerinin defalarca değiştirildiği tespit edilen Konya Darü'l-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi tüzüğü, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde incelendikten sonra, 4 Mayıs 1335 (4 Mayıs 1919) tarihinde Şura-yı Devlet'e gönderildi[343].

Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nde incelemeye alınan şirket nizamnamesinin 1. maddesinde şirketin faaliyet alanı, "*kanun ve yönetmeliklere göre şehir kasaba ve köylerdeki erkekler–kadınlar için gündüzlü–yatısız, geceli–yatılı ilkokullar, ilkokuldan sonra ortaokuldan önceki ara dönemde eğitim verecek okullar ve okuma yazma bilmeyenlere yönelik kurslar düzenleyen özel ücretli okullar açmak ve her türlü ticaretle uğraşmak, yapılacak bu faaliyetler için gerekli olan binaları inşa etmek*" şeklinde belirtilmişti. Burada geçen "*her türlü*" ibaresi "*hissedarlar dâhil olacakları şirketlerde, şirketlerin yapacakları işleri bilmeliler ki, şirketin sonradan olabilecek kâr ve zararına ortak olsunlar*" maddesiyle çelişmektedir. Çünkü anonim şirketlerde esas olan, şirketin faaliyet alanının herkesçe bilinmesidir. Bu maddeye göre, "şirketin ne gibi bir ticaretle uğraşacağı" belli değildir. Bu konu ayan azasından şirket kurucusu Mebus Zeynelabidin Efendi'ye iletildiğinde, O'nun cevabı; "*Ne demek yani! Her türlü ticaretin yapılmasını engelleyen bir kanun kaydı mı var?*" oldu. Şirket hissedarları da aynı kanaatte olduğundan bu madde de yapılması düşünülen değişiklikten vaz geçildi.

Nizamnamenin hisse senetleriyle ilgili, "*başkalarına devir ve alışveriş serbestisi getiren*" maddesinde, şirket idare meclisinin "*devredilmesini onayladığı veya onaylamadığını şirket isterse beyan edilen fiyat üzerinden satın alabilir*" şeklinde

343 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 7.

belirtilen hisse senetlerinden veraset yoluyla intikal edeceklerin, "*bu kayıttan çıkarılması ve bunlar hakkında mahkeme kararının dikkate alınması gerektiği*" tadilatı yapıldı. 11. maddedeki, şirket kurucuları, "ilk idare meclisini 9 yıl için belirleyeceklerdir" cümlesindeki süre de benzer şirketlerde olduğu gibi 5 yıla düşürüldü.

Konya Darü'l-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi nizamnamesinin 18. maddesi de sorun oluşturdu. Çünkü 18. madde, şirketin sadece ticari faaliyetiyle ilgiliydi. Hâlbuki şirketin bir de "Mektepler tesis" etme işi vardı. Bu sebeple bu madde tüzükten tamamen çıkarıldı. Bunun yerine yazılan madde, hem ticaret yapmayı hem de tesisini beyan eden 1. maddeye uygun şekilde düzenlendi. Nizamnamenin 34. maddesi de yeniden düzenlendi ve şirketin yapacağı harcamalara denge kazandırıldı.

Yapılan değişiklikler, kuruculardan Zeynelabidin Efendi'ye imzalattırılıp 16 Eylül 1335 (16 Eylül 1919)'da tüzüğün müsveddesi tamamlandı. İncelemesini tamamlayan Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi, tüzüğü 18 Eylül 1335 (18 Eylül 1919) tarihinde Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na gönderdi[344].

Şura-yı Devlet Genel Kurulu, şirketin isminin "*Konya Darü'l-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi*" olmasından dolayı, tüzüğünün 1. maddesindeki "*her nev'i ticaret*" fıkrasının çıkarılması gerektiğini belirtti. Çünkü esas maksat memlekette pek mühim bir vazife olan mektep açmak ve okul binaları inşa etmektir. Şura-yı Devlet Genel Kurulu'na göre, tüzüğün 11, 12 ve 19. maddeleri de yeniden ele alınmalı ve ticaretle ilgili madde ve fırkalar atılarak okullarla ilgili olanlar tekrar yeniden düzenlenmelidir. Ayrıca tüzükte, "*Mektepler Encümeni Heyet-i Umumiyesi*" üyelerinin teşkili, bunların seçimi ve miktarları detaylı şekilde açıklanmalıdır. Yine bu üyeler, okulların kurucularından olacaklarsa, Maarif Nezareti veya Mahalli Maarif İdaresi'ne müracaatla usulü dairesinde açılacak her okul için ruhsatname alınması, müdür ve öğretmenler ile ders programları konusunda malumat verilerek yapılan işlemlerin tasdiklenmesi ve yine bu okulların Maarif Nezareti veya Mahalli Maarif Müdüriyetince denetlenmesi konusuna açıklık getirilmesi hususu yeniden düzenlenerek tüzüğe konmalıdır. Yine 1. maddede, ücretle okuyacak öğrencilerden başka, ülkemizde fakir fukaranın olduğu göz önünde bulundurularak bunlar için bir kontenjan belirlenmeli ve buna göre bedava (meccanen) okuyacak öğrenci sayısına açıklık getirilmelidir. Ayrıca şirketin imtiyaz müddeti bittikten sonra, bu okulların Maarif Nezareti'ne devriyle ilgili 44. madde de yenden düzenlenmelidir dendi.

Şura-yı Devlet Genel Kurulu yukarıdaki tavsiyelerini kapsayan görüşlerini 16 Teşrin-i Evvel 1335 (16 Ekim 1919) tarihinde tamamladı. 18 Teşrin-i Evvel 1335'te (18 Ekim 1919) Meclis-i Vükelaya takdim edilmek üzere Sadrazam'a gönderdi[345].

Meclis_i Vükelâ, bu konuda Maarif Nezareti'nden görüş alınmasının daha doğru olacağı kanaatiyle Konya Darü'l-Fünûn Mektebi Anonim Şirketi tüzüğünü Sadrazam'a iade etti. Sadrazam, Maarif Nezareti'nden görüş alınmak üzere şirketin tüzüğünü, 25 Mart 1336'da (25 Mart 1920) Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne geri gönderdi.

Tüzük, Maarif Nezareti'nde incelendi. Neticede ayrı ayrı iki komisyondan oluşan iki idare heyetinin bulunması ve uğraş alanlarının farklı olması sebebiyle şirket, hem ticaret hem de eğitimle uğraşabilir kararı verildi[346].

Maarif Nezareti'nin görüşünü tüzük dosyasına ekleyen Ticaret ve Ziraat Nezareti, tüzüğü tekrar Şura-yı Devlet'e gönderdi. 18 Kânun-ı Sâni 1336 (18 Ocak 1920) tarihinde tüzüğü hem Şura-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi hem de Şura-yı Devlet Genel Kurulu onayladı. Konya Darü'l-Fünûn Mek-

344 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 2.

345 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 2-3.

346 BOA., ŞD. 1267/3, lef. 3.

tebi Anonim Şirketi'nin tüzüğü 25 Mart 1336 (25 Mart 1920)'de Meclis-i Vükelâ tarafından tasdiklendi[347]. İki gün sonra, yani 27 Mart 1336 (27 Mart 1920)'de şirketle ilgili, Padişah'tan irade-i seniyye çıktı[348].

Güzel düşünceleri olan şirketin, hem İstanbul hem de Konya'daki kurucularının kahir ekseriyeti, 1335 (1919)'da Konya'nın Bozkır Kazasında çıkarılan I. ve II. Bozkır Zeynelabidin İsyanları ile 1336 (1920)'de Konya'da çıkarılan Delibaşı Mehmet İsyanı olayında ön planda bulundular. Bu sebeple şirket kurucularından bir kısmı Konya İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılandılar. Mebus Zeynelabidin Efendi ise, 150'likler listesine bulunması sebebiyle ülkeden atıldı.

Çok hayırlı düşüncelere sahip olan bu şirket, kaos ortamında hiçbir faaliyette bulunamadan yok olup gitti. Konya basınında bu şirketin akıbeti hakkında her hangi bir bilgiye rastlanılamadı.

SONUÇ

Yıkılış sürecinde Osmanlı coğrafyasında, Avrupalı büyük devletlerin görülen yoğun ekonomik baskısı, Osmanlı halkını bitap ve yorgun düşürmüş, devletin mali yapısının, neredeyse tamamına yakını, onların denetimine geçmiştir. Bu vaziyet karşısında devletin bazı bürokratları, alabildikleri derecede tedbirler almışlarsa da bu yeterli olamamıştır.

Avrupalı tüccarların, Osmanlı ülkesinde faaliyette bulunmaları yasak ise de bu sorunun önünü, önce kendilerine yakın bir Osmanlı yurttaşını ortak ilan ederek ve şirketlerinin Osmanlı şehirlerinde şubelerini açarak çözmüşler, sonra da kendi tekellerindeki Düyunu Umumiye İdaresi'nin şahıslarına veya kurumlarına tanıdığı özel imtiyazlarla halletmişlerdir. Onların açtıkları bu şirketlerde ticari iş gereği ilişkide bulunan veya işçi olarak çalışan Türkler, ekonomik güçleri sömürülse de, onlardan grup ve ortaklaşmanın ne denli önemli olduğunu, her alanda birleşebilmelerinin tüm problemleri, birlikte çözebilecekleri kanaatini öğretti.

Bu manada düşünüldüğünde Osmanlı ülkesinde, Avrupalı ekonomik kuruluşların çalışma sistemlerini bizzat gören Osmanlı vatandaşları, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetime gelmesi, millîlik adına var güçleriyle çalışarak bu konuda faaliyet göstermek isteyenlerin yanlarında olmaları ve olağanüstü destekleri, insanlarımızın gözlerinin açılmasına sebep oldu. Devlet desteğinin yanlarında olduğunu gören bazı kişiler, Avrupalıların çalışmalarından esinlenmiş olsalar da, onlardan edindikleri tecrübe, bilgi ve becerilerini kullanarak onlardan daha sağlam ve daha güvenilir şirket modelleri organize ettiler.

Anonim, limitet, komandit ve aile şirketleri olarak organize olan bu kişilerin kurdukları şirketler incelendiği zaman, bugünkü yap, işlet, devret modelinde kuruldukları ve faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Teşkilatlanırken ortaya koydukları birlikteliklerini sağlayan ekonomik zorunluluklar ve sonrasında hedeflenen menfaatlerinin ön planda olması bir neden ise de; onları bir araya getiren siyasi güç ve bu siyasi gücün onlara verdiği destek, tanıdığı nizamname (iç tüzük), hem kendileri açısından hem de devlet açısından menfaatlerine uygun olmuştur.

Nizamnamelerine göre, ortaklıklarının süresi ve bu süre zarfında tasarrufları oranında alacakları kâr payları veya istememeleri halinde paralarını zarar etmeksizin geri almaları, yani şirketleşmeden kendi adlarına gelebilecek bir zararın olmaması da işin bir başka yönüdür.

Vatandaş-devlet işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdüren bu şirketlerin, devletin ilgili birimiyle yapılan sıkı pazarlık sonucunda akit ettikleri mukavelelerinde, imtiyaz müddetlerinin sonunda şir-

347 BOA., MV 254/59.

348 BOA., A. {DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25. s. 166.

ket taşınmazlarının gerek nizamnameleri veya gerek devletle varılan anlaşma veya taahhütleri icabı devlete bırakacaklardır. Hata bu nedenden dolayı bazı şirketler kurulma aşamasındayken devlet adına bulunanlarla, şirket sahiplerinin, şirketlerinin sonlandırılması durumunda taşınmazlarının akıbetinin tam olarak ne olacağını belirtmediklerinden dolayı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu anlaşmazlıklar giderilince şirket faaliyetine o zaman başlayabilmiştir.

Ancak faaliyete geçen bu şirketlerin geneli ya imtiyaz sürelerini uzatırken veya durumlarının ekonomik olarak kötüye gitmesi sonucu veya o günün kanunlarının boşluklarından yararlanarak, devlete bırakacakları taşınmazlarını, ya bir şekilde satmışlar ya da borç batağında oldukları veya hissedarlarının mahkemeler yoluyla haklarını kanun önünde aramaları, bu şirketleri çıkmaza itmiş ve yine yap-işlet-devret modelinin usulü gereği müddetleri sonunda devlete bırakılacak olanlar, bir yolu bulunarak bırakılamamıştır. Tabi bunda ülkenin bir savaşlar dönemi yaşaması ve devlet alacaklarının tam olarak denetlenip, takip edilememesi de işin bir başka yönüdür.

Bu araştırma alanda yapılan ilk çalışma olup, Konya bu konuda bir ilki yaşamış ve o dönemde olduğu gibi günümüzde de Konyalıların, hem Konya hem ülkeleri adına tarım ve sanayi sektöründe önde gelen şehirlerden biri olduğu ortaya konmuştur. Bugün bile Konya, bir çok alanda vazgeçilemeyen bir konuma sahiptir. Bu gelecekte de böyle olacaktır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): DH MUİ, 4-1/5; DH İUM 60/2; DH EUM 5. Şb. 46/16; ŞD. 1234/5; İ. MMS 142/1329 L-26; A. DVN MKL 52/13; BOA., A. { DVNS MKLT. D. (Mukavelat Defteri), nr. 23; A. DVN MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 24; A. {DVNS MKLT. d. (Mukavelat Defteri), nr. 25; DH. UMVM 158/14; ŞD. 1271/6; DUİT 124/27; MV. 252/53; MV 238/98; ŞD. 1229/6; MV. 227/14; ŞD. 1252/30; A. DVN MKL 60/29; İ. MMS 192/1333 R-26; ŞD. 1258/32; MV. 247/13; DUİT 120/40; DUİT 120/42; A. DVN MKL 63/16; ŞD. 258/32, lef. 11; MV 247/71; ŞD. 1257/12; A. DVN MKL 63/12; DUİT 120/33; DUİT 120/34; MV 247/70; DH. UMVM 118/5; ŞD. 1259/16; ŞD. 1260/32; A. DVN MKL 64/22; MV. 249/3; İ. MMS 3123/7; ŞD. 1263/9; A. DVN MKL 66/17; DUİT 122/36; BOA., MV. 249/3; A. DVN MKL 65/37; DUİT 122/9; MV. 249/52; ŞD. 1258/37; ŞD. 1261/ 23; ŞD. 1263/17; A. DVN MKL 66/8; Y. PRK AZJ 41/2; MV. 249/202; MV. 249/99; ŞD. 1262/1; DUİT 122/21; DUİT 121/1; ŞD. 1255/41; DUİT 119/112; DUİT 119/113,; MV. 242/84; A. DVN MKL 62/5; MV 244/59; ŞD. 1258/31; MV. 247/19; A.DVN MKL 64/5; DUİT 120/45; ŞD. 1257/34; A.DVN MKL 63/1; DUİT 120/48; MV. 247/30; DH. İUM E-42/52; MV. 249/59; ŞD. 1262/33; A. DVN MKL 65/4; DUİT 122/10; MV. 249/56; ŞD. 513/1; A.DVN MKL 71/11; DUİT 34/35; MV. 253/34; ŞD. 1267/3; DUİT. 123/36; MV. 254/59.

Şura-yı Devlet Evrak-ı Hulâsa Kayıt Defteri, Ticaret ve Ziraat II., Katalog no: 126 (801).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA): 030. 18.01.01/010.33.11; 230.01/138.07.03; 030.18.01.01/010.33.11; 30.141.15.1; 230.01/138.07.05; 230.01/138.07.06; 030. 18. 1. 1/6. 49. 12; 030.18.01.01/010.33.11; 030.18.01.01/04.49.05; 30.18.01.01/01.12.17; 838 10 01/10.38.5.

Mevlana Müzesi Arşivi (MMA): Dosya No: 48;

GAZETELER:

Babalık, 8 Kânun-u Evvel 1337 (8 Ocak 1921), S. 759-15 Şubat 1949, S. 7069.

Anadolu, 13 Eylül 1324 (26 Eylül 1908), nr. 6-18 Şubat 1324 (3 Mart1909), nr. 47.

Meşrik-ı İrfan, 19 Şubat 1324 (4 Mart 1909), nr.1-25 Mart 1325 (7 Nisan 1909), nr. 106.

Şems, 5 Mart 1325 (18 Mart 1909), nr. 7-1 Nisan 1325 (14 Nisan 1909), nr. 10.

Hakem, 3 Mart 1325 (16 Mart 1909), nr. 8.

*Halk***,** 3 Temmuz 1339 (3 Temmuz 1923), S. 19-30 Temmuz 1339 (30 Temmuz 1923), S. 38.

Öğüt**,** 3 Nisan 1336 (3 Nisan 1920) Cuma, S. 1-10 Teşrîn-i Evvel 1338 (10 Ekim 1922), S. 971.

Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi, Sene: 33, 1 Eylül 1333 (1 Eylül 1917), 1704-Sene: 35, 1 Mart 1335 (1 Mart 1919), nr. 1759.

İktisadiyat Mecmuası, 29 Şubat 1331 (13 Mart 1916), S. 3-Yıl: 2, 8 Teşrîn-i Sâni 1333 (8 Kasım 1917), S. 67.

Takvim-i Vekayi, 3 Haziran 1333 (3 Haziran 1917), nr. 2951-22 Teşrin-i Evvel 1333 (2 Ekim 1917), nr. 3037.

Yeni Meram, 13 Mayıs 1954, S. 1347.

Yeni Konya, 23 Ağustos 1954, S. 1859.

İktisadi Yürüyüş, C. V, 18 Şubat 1942, S. 51-52-53.

Konya Rehber, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1.

Şirket Nizamnameleri:

Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhilîsi (Tarihsiz).

Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhilîsi, Konya Vilayet Matbaasında Tab Olunmuştur, Konya 3 Kânun-u Evvel 1327.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Matbaa-i Amire İstanbul 1334.

Konya Türk Ticaret Bankası Nizamname-i Dâhiliyesi, Hukuk matbaası, İstanbul 1333.

Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Şirketi, İstanbul 1331.

Konya Emtia-i Umumiye Saadet Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi. Matbaa-i Amire, İstanbul 1333.

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1332.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dâhiliyesi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334.

ESER VE MAKALELER:

ALP Tekin; "*Konya Millî İktisat Bankası*", İktisadiyat Mecmuası, Yıl 1, 28 Temmuz 1332 (10 Ağustos 1916), S. 24, s. 5.

ALTAN, Mithat Şakir; *Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış*, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1940.

AKYIDIZ, Ali; *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri "Ottoman Securites*", Tarih Vakfı Yurt Yayınları ve Türkiye Ekonomi Bankası Yayını, İstanbul 2001.

ATALAY, Ahmet; *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

ATALAY, Ahmet–EROL, Nihal; *Cumhuriyet Sonrası Konya'daki Millî Şirketler ve Bankaların Faaliyetleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

ATALAY, Ahmet; *Mustafa Kemal Atatürk'ün Hatırası Konya Atatürk Evi*, Çizgi Kitabevi,

Konya 2011, s. 1-15.

ATALAY, Ahmet; *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri*, C. I, Damla Matbaası, Konya 1997.

AYTEKİN, Hanefi; *100 Ünlü Konya Valisi*, Ülkü Basımevi, Konya 1994.

T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü

İstatistik Yıllığı, C. III, İstanbul Devlet Matbaası, Ankara 1930.

AVANAS, Ahmet; *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1998.

BORSA REHBERİ 1928, İstanbul Esham ve Tahvilat Kambiyo ve Nukud Borsası Meclisi İdaresi Tarafından Tertip Edilmiştir, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1928.

CUMHURİYET'İN 15 YILINDA KONYA, İstanbul 29 Teşrin-i Evvel 1938 (29 Ekim 1938).

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970.

FERİD–MEHMET MUHLİS–MÜMTAZ BAHRİ–FAİK; *Konya Rehberi*, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.

HAMİT TAHSİN-REMZİ SAKA, *Sermaye Hareketi*, Amedi Matbaası, İstanbul 1930.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, T. C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayanı, Konya 1998.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; "Geçmişten Günümüze Konya Çarşısı ve Pazar Yerleri", *Gönüllerin Başkenti Konya*, Ed: Ahmet Köseoğlu, İstanbul 1998, s. 184.

ODABAŞI, Ahmet Sefa; "Konya'da Farklı Tarihlerde Kurulmuş İki Osmanlı Mensucat Anonim Şirketi", *Yeni İpekyolu Dergisi Konya Özel Sayısı II*, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1995, s. 31-34.

ÖKÇÜN, Ahmet Gündüz; "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler-Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973*, Ed. Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, s. 409-484.

ÖNDER, Mehmet; *Konya Matbuatı Tarihi*, Konya Halkevi Yayını, Konya 1949.

ÖNDER, Mehmet; "Millî Mücadele'de Konya ve Tarihi bir Vesika", *Yeni Konya*, 23 Ağustos 1954, S. 1859.

SEMİZ, Yaşar; "1923-1938 Döneminde Konya'nın İktisadî Durumu", İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi, "Özel Sayı", Konya 1, Ed. Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya 1998, s. 77-98.

TİCARET VE ZİRAAT NEZÂRETİ, *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, Hukuk Matbaası, İstanbul 1334, s. 83.

TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de "Millî İktisat" 1908-1918*, Yurt Yayınları, Ankara 2005.

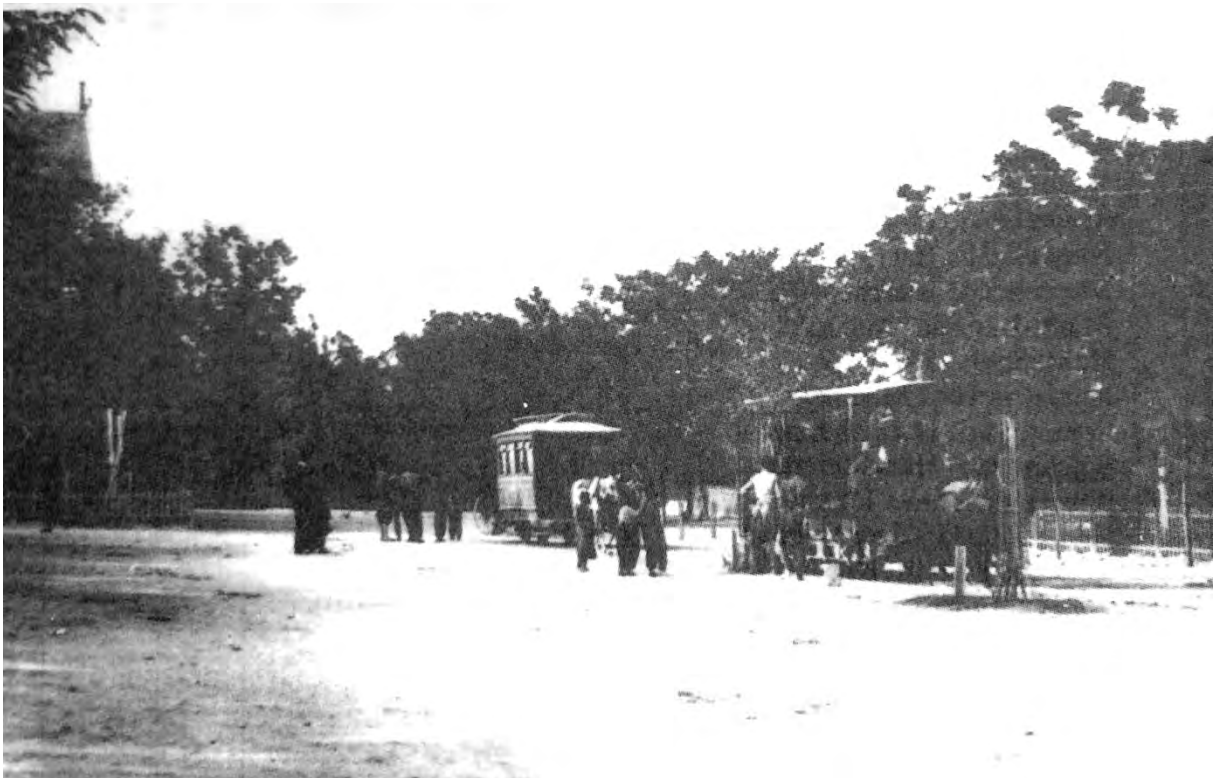
TOPRAK, Zafer; İttihat Terakki ve Devletçilik, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

Konya Atlı Tramvayının ilk kalkış yeri olan Konya Hükümet Konağı önü ve bekleyen Atlı Tramvaylar.

Konya Atlı Tramvayı, Arapoğlu Makasında, Arapoğlu Kosti'nin Konağı önünden yolcu alırken.

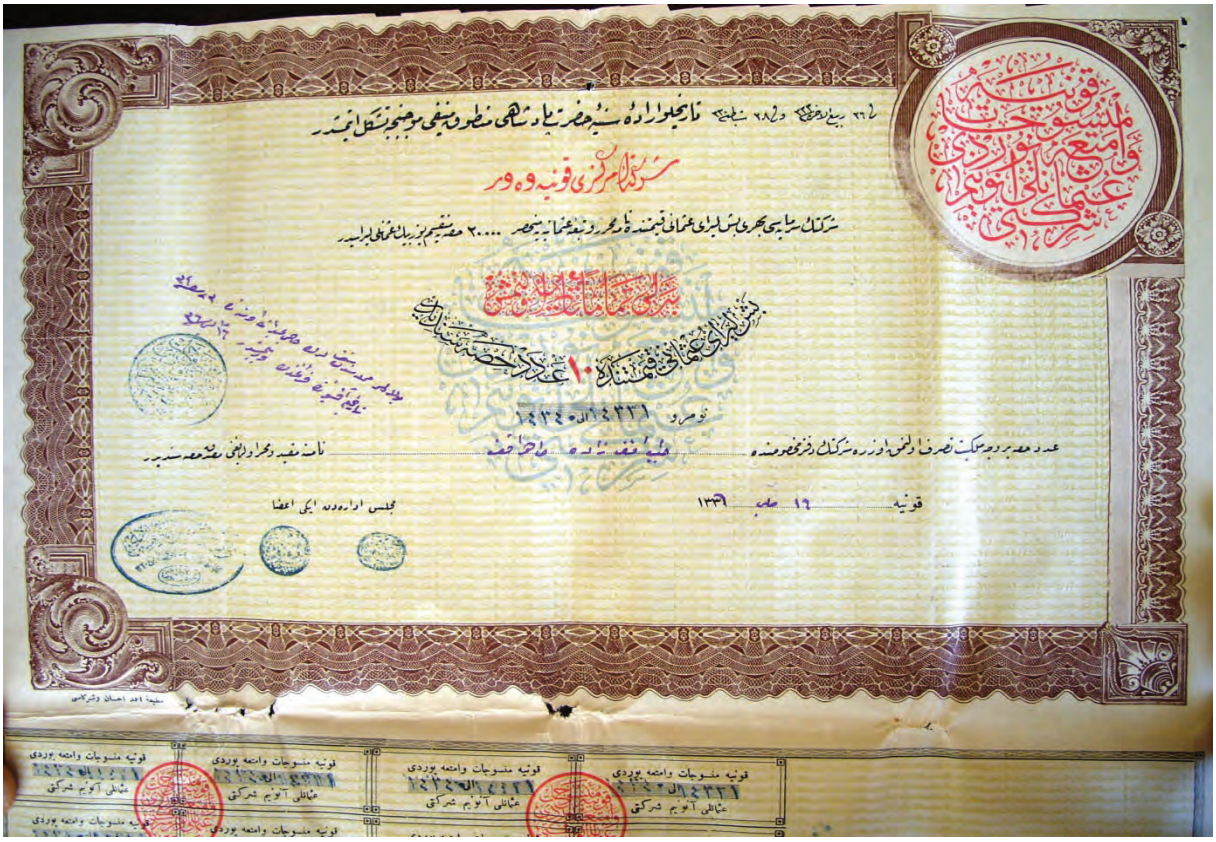
Konya Atlı Tramvayı, Konya Tren Garı Son Durağında müşterilerini beklerken.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'nin Alaeddin Tepesi'nin güneyinde kurduğu Elektrik Fabrikası ve yükselen bacası.

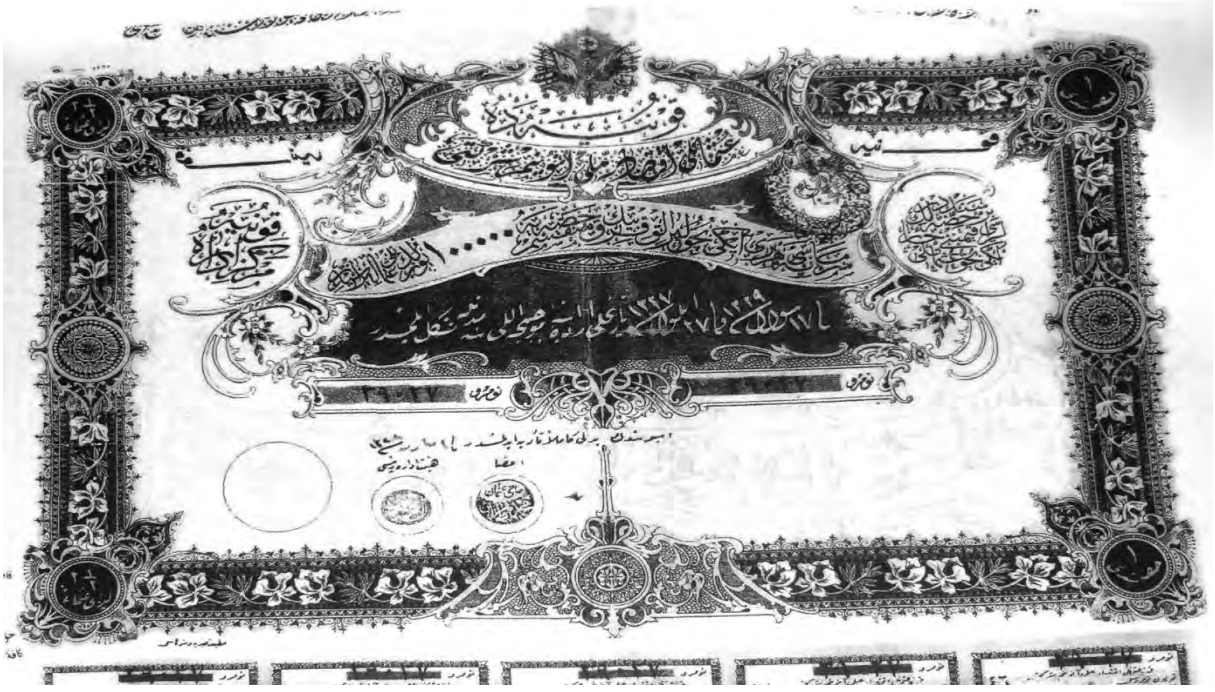

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Hisse Senedi Örneği.

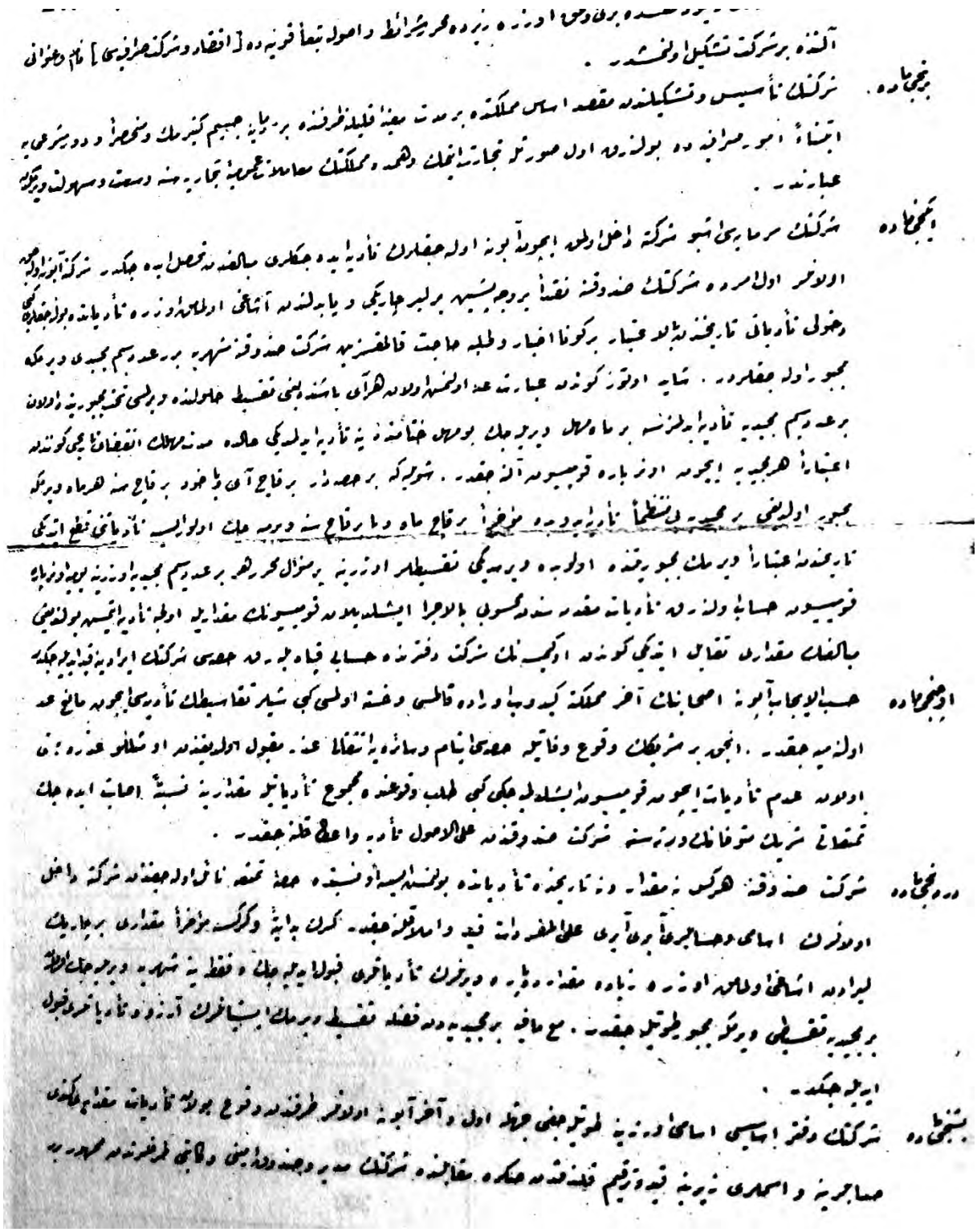

Konya Mensucat ve Emtia Yurdu Osmanlı Anonim Şirketi Hisse Senedi Örneği.

Konya Millî Mensucat ve Eşya-yı Ticariye Teşebbüsat-ı Ümraniye Osmanlı Anonim Şirketi Hisse Senedi Örneği.

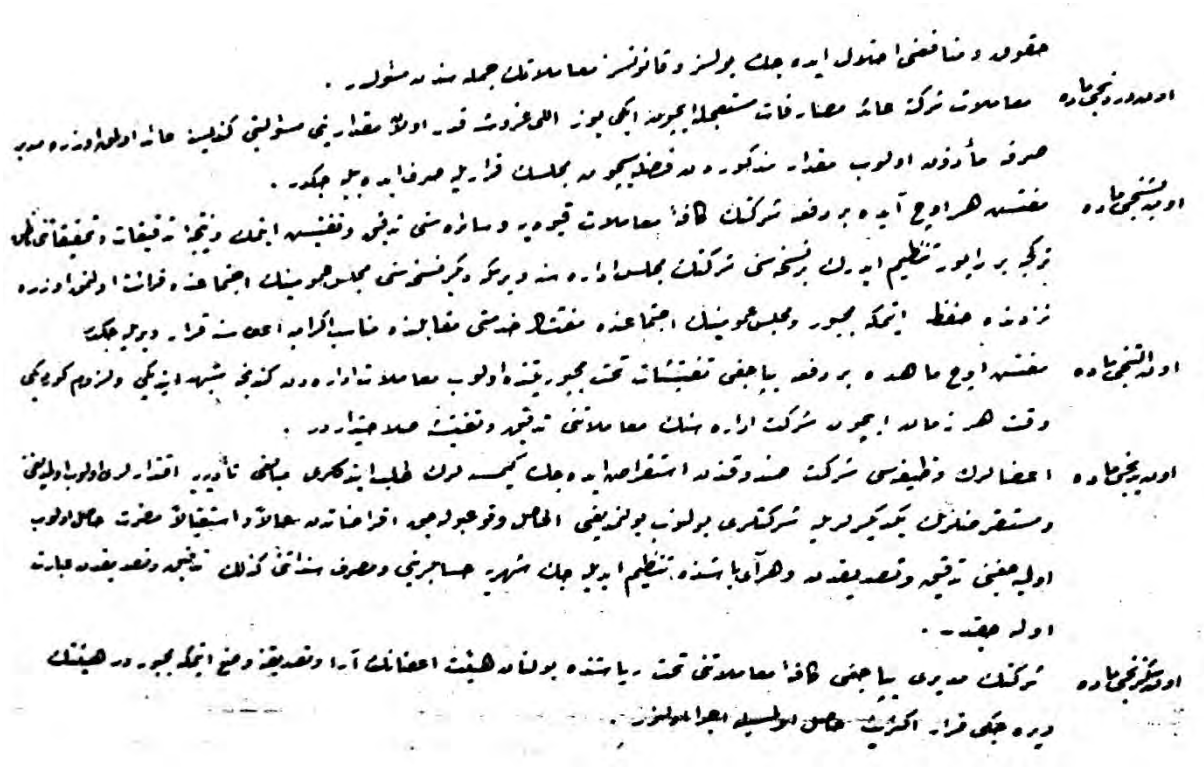

Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi (Konya İktisad-ı Millî Bankası) Hisse Senedi.

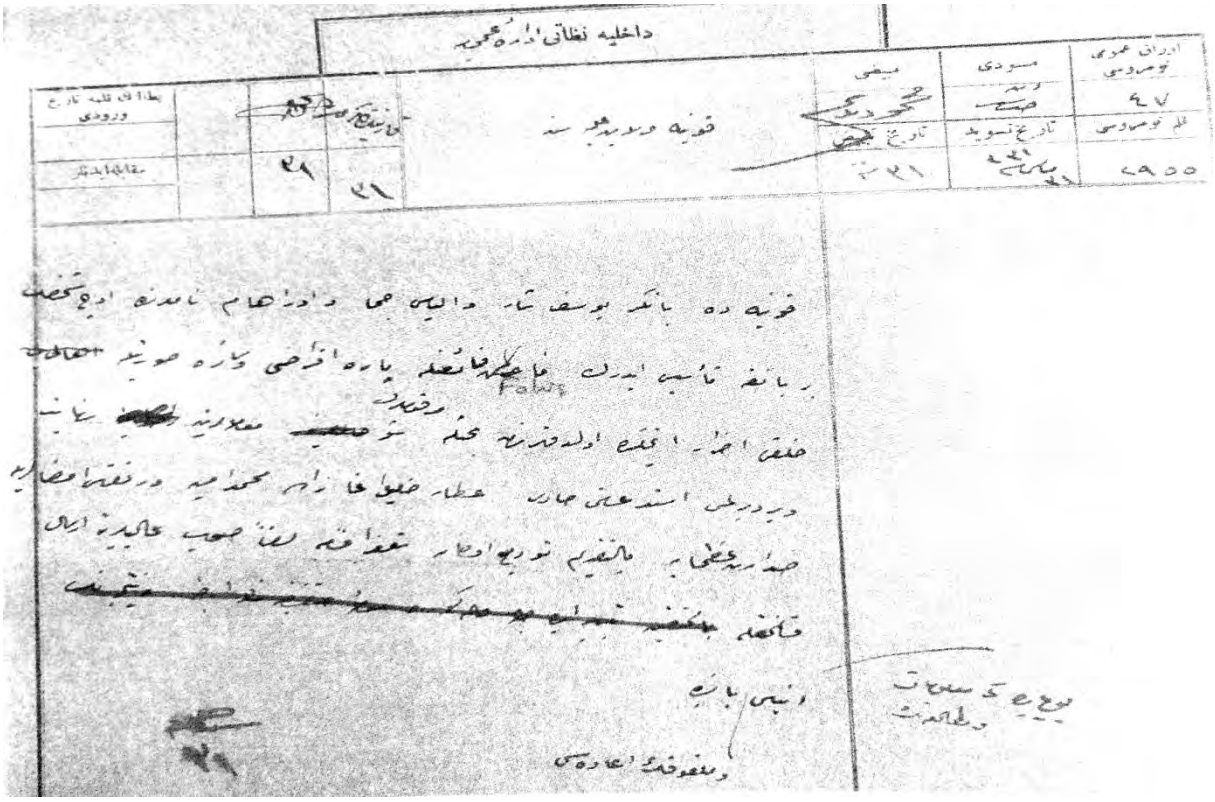

Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhiliyesinin 1. sayfası.

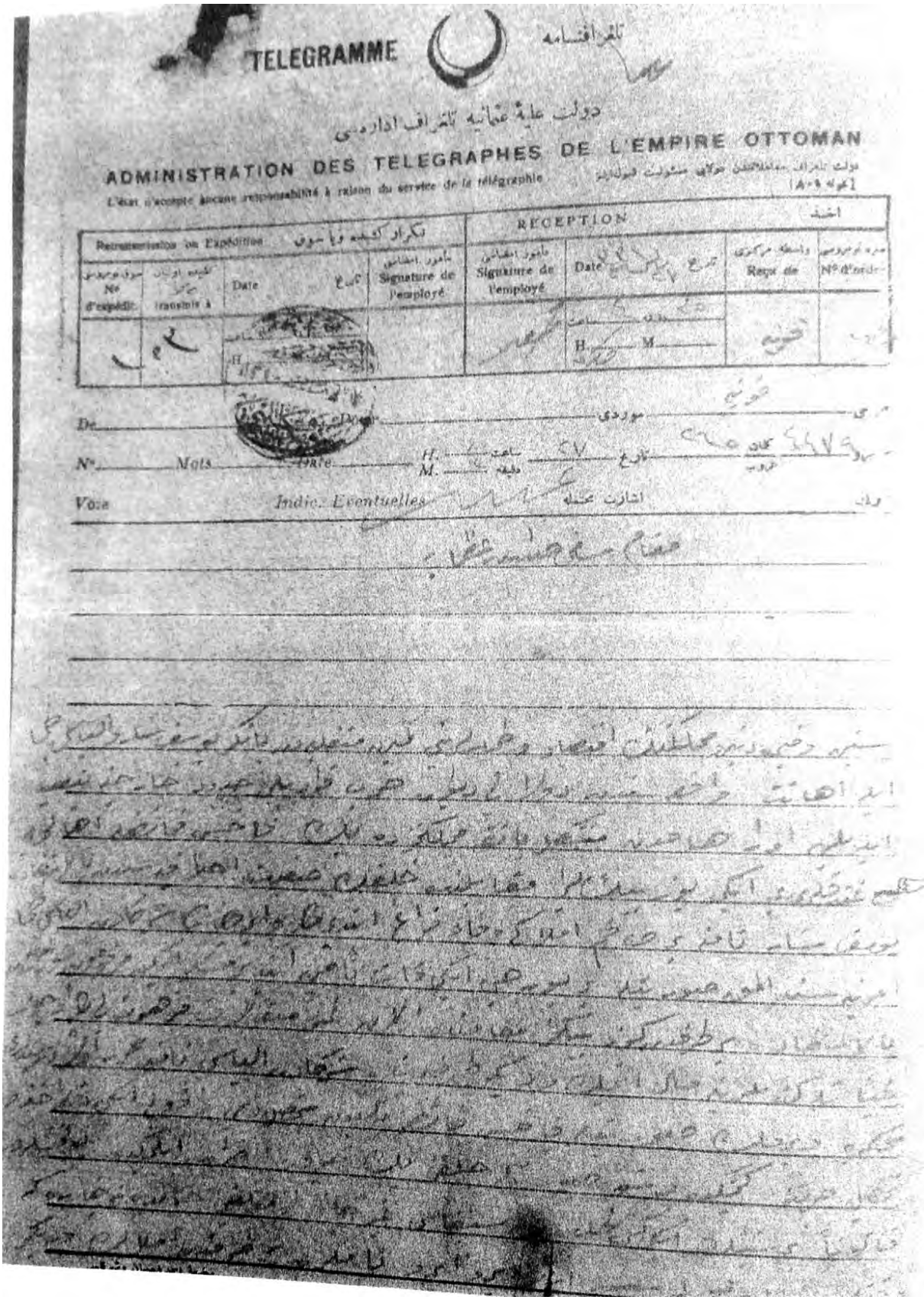
Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhiliyesinin 2. sayfası.

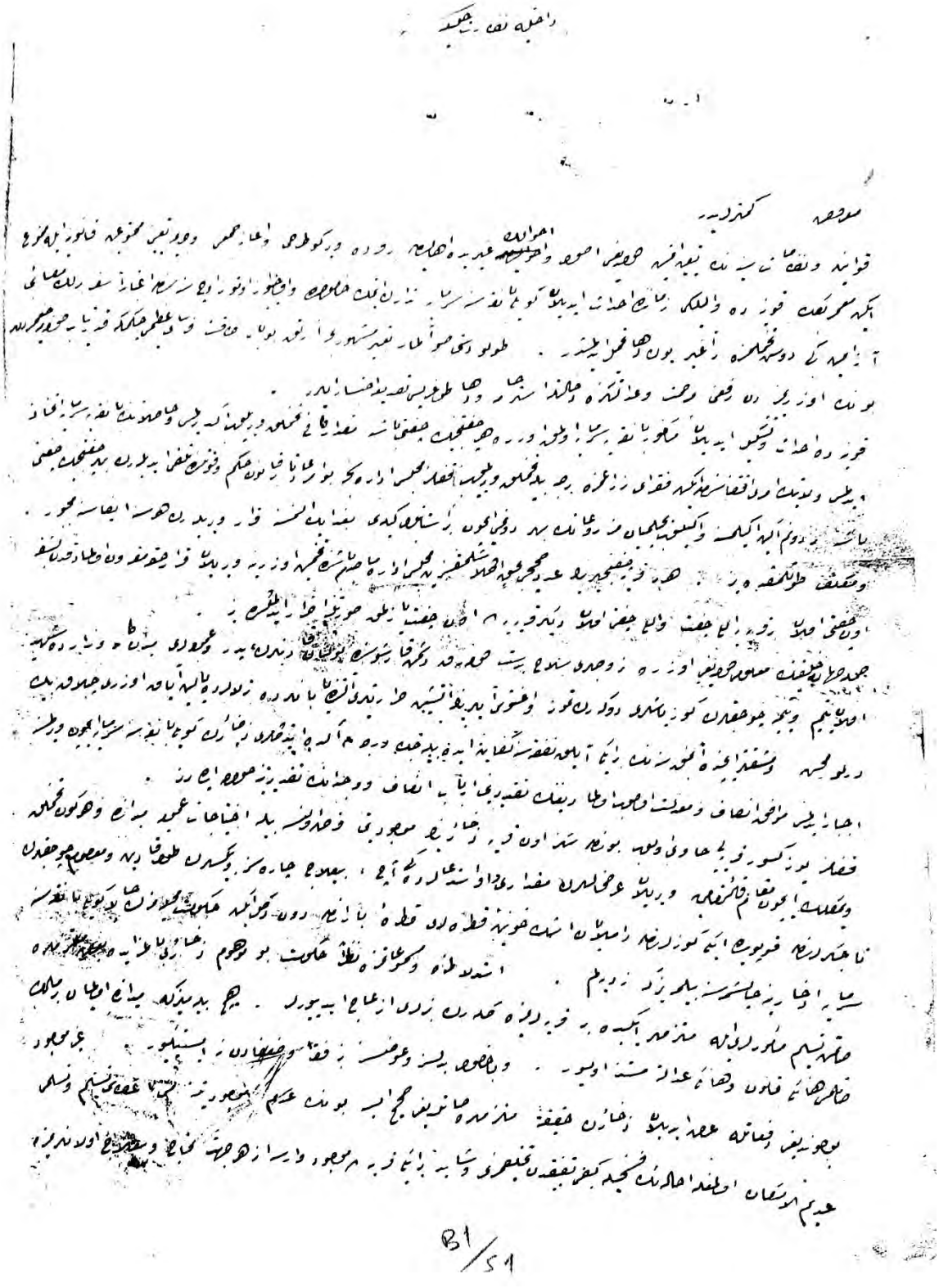
Konya Osmanlı Şirket-i Sarrafiyesi Nizamname-i Dâhiliyesinin 3. sayfası.

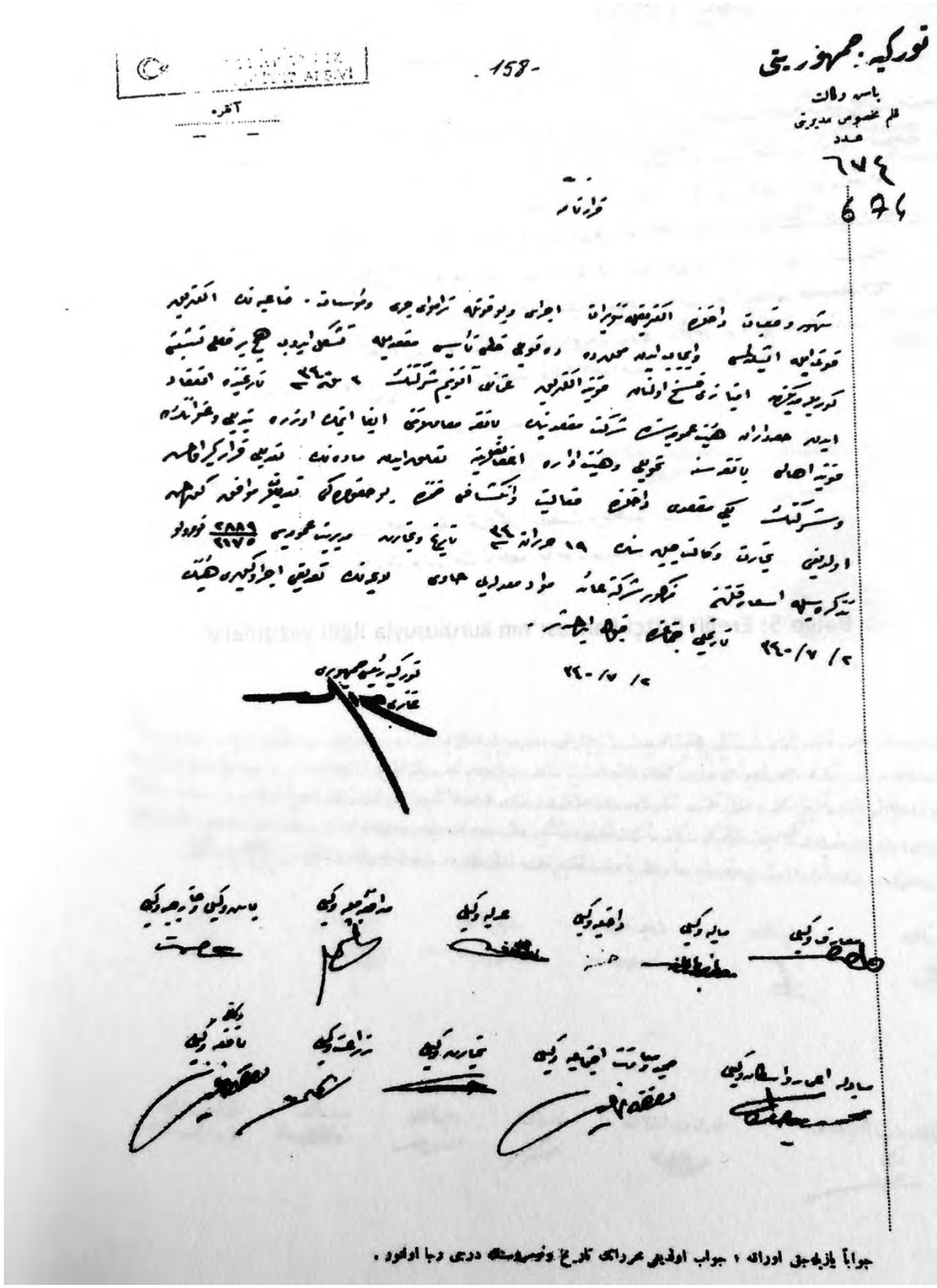
Konya İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası'nın haksız kazanç sağladığı yönünde Attarzade Mehmet Emin Efendi ve arkadaşlarının şikâyetnameleri.

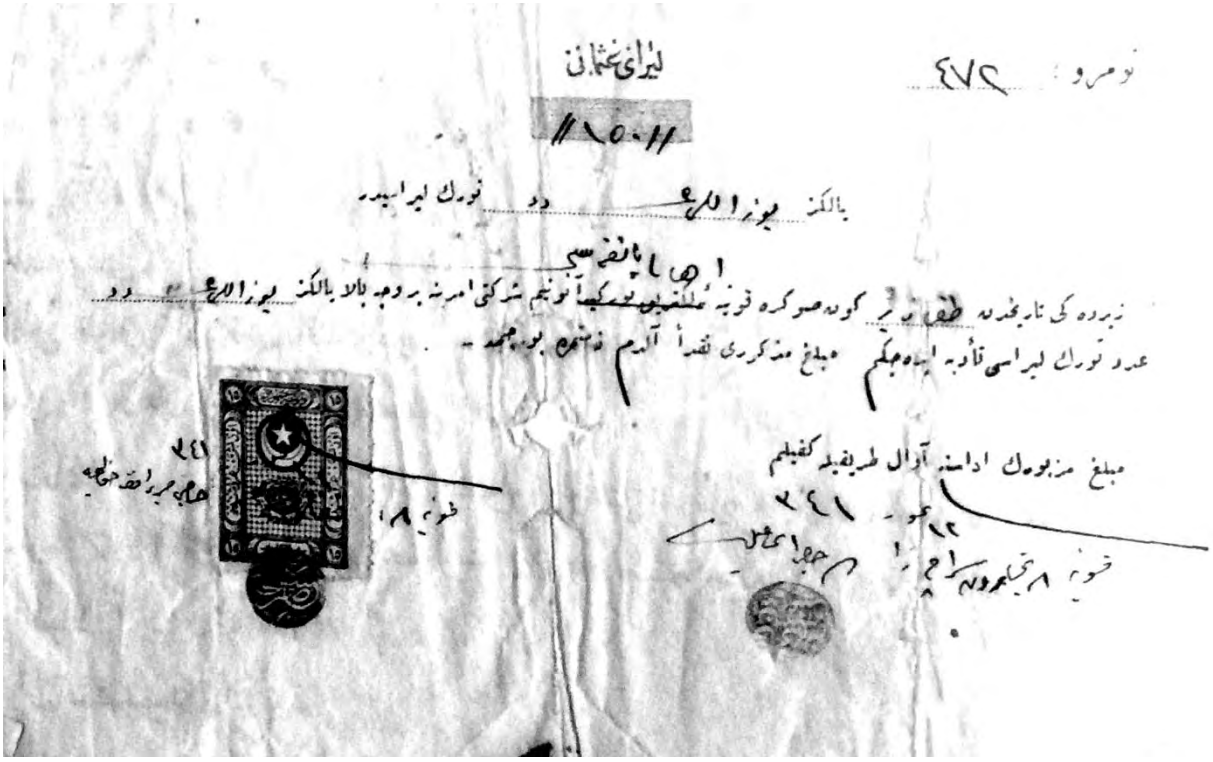

Attarzade Mehmet Emin Efendi ve arkadaşlarının Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri telgrafları.

Konya Valisi Muammer Bey'in Kurduğu, Konya Köylü Bankası.

Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketinin, TBMM Tarafından Konya Ahali Bankası'na dönüştürüldüğünün kabul edildiğine dair, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da imzasının bulunduğu, İcra Vekilleri Heyeti Tutanağı.

لیرای عثمانی

Konya Ahali Bankası Hissedar Para Teslim Makbuzu.

لیرای عثمانی

غروشه

Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Bankası Hissedar Para Teslim Makbuzu.

Konya muhitinde tüccara ve zürraa büyük yardımda bulunan

Konya Ahali Bankası

Anonim Şirketi

Konya Ahali Bankasını kuran Türk müteşebbisler ve geçen uzun seneler içinde bankayı idare eden Türk müdür ve memurlar bu suretle Türk zekâsının her zaman için banka kurmak ve işletmek imkânına malik olduğunu isbat etmek gibi şerefli ve milli vazife de ifa etmişlerdir.

Soldan sağa doğru bankanın idare meclisi reisi Mustafa Feyzi Karaağaç, reis vekili Osman Olgun, müdür Ömer Gelen. Azalar: Mehmet Civelek, Salâhattin Muşkara, Halil Gölcü

Son dönem, Konya Ahali Bankası idarecileri.

Konya İktisadımillî Bankası

Konya İktisadi Millî Bankası Konyada ticari hareketlere önayak olan millî bir bankamızdır. Başında bulunan müteşebbis ruhlu müdür Salâhattin Muşkara istikbalde daha müsmir işler başaracaktır.

Ali Seyfi Özkuzu Konya İktisadı - millî Bankası veznedarı

1327 (1911) senesinde mülga Osmanlı hükûmeti zamanında teessüs etmiş olan Konya İktisadı millî bankası, Tükiyenin Ziraat Bankasından sonra en eski bir bankasıdır.

Merkezi: Konyada hükûmet civarında kendi mülkü bulunan binadadır. Şubeleri yoktur.

Sermayesi tamamen tediye edilmiş 150 bin Türk lirası olup ihtiyat akçaları mikdarı ise 14,290 liradır. Hisse senetleri iki buçuk, beş, yirmi beş, yüz ve iki yüz elli liralık olup

SALÂHATTİN MUŞKARA
Konya İktisadımilli Bankası müdürü

hamiline aittir.

Müessese bilcümle banka muamelâtiyle meşgul olduğu gibi mukavelenamesinin bahşettiği salâhiyete istinaden komisyonculuk ve her nevi taahhüt işleriyle de iştigal eder.

İdare işlerinde 9 - 12 azadan mürekkep heyeti idaresinin ittihaz eylediği kararlara ve kavanini devlete uyar.

Tahir Özkuzu Konya İktisadımilli Bankası muhasebecisi

Bankanın imza vazına salâhiyettar mümessilleri: Birinci derece müdür Salâhattin Muşkara ve Muhasebeci Tahir Özkuzudur. Bunların her hangi birisinin gaybubetinde Veznedar Ali Seyfi Özkuzudur.

Hali hazır idare meclisi aşağıdaki zevattan teşekkül etmiştir:

M. Feyzi Karaağaç (Reisi evvel), Ali Abuğlu (reisi sani), Salâhattin Muşkara, aza ve müdür, Hüseyin Alptekin aza, Tevfik Ceylân aza, Abdullah Ulubay aza, Mustafa Tavas aza, Mehmet Civelek aza, Tahir Mumcu aza.

Son dönem, Konya İktisad-ı Millî Bankası idarecileri.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KONYA TİCARETİ

TARİHİ, COĞRAFÎ, İKTİSADÎ ÖZELLİKLERİYLE VÂDİ-İ MERAM VE TARİHÎ SÜREÇTE VÂDİ-İ MERAM'DA DEĞİRMENCİLİK

Muammer ULUTÜRK*

ÖZET

Vâdi-i Meram, günümüzde Konya'nın Meram İlçesinin batısında yer alan ve aynı adı taşıyan bir vadi içinde yer almaktadır. Akarsu ve yer altı su kaynaklarıyla beslenen Meram Çayının bu vadi üzerinde olması sebebiyle burada bulunan çok sayıda su değirmeni sadece yörenin değil Konya ve ilçelerinin önemli ölçüde un ihtiyacını karşılamıştır. Değirmenciliğin yeni teknolojilere ayak uydurması, bu sektördeki üretim kolaylıkları ve su kaynaklarının zaman içinde azalması eski değirmenlere olan rağbeti azaltmış, yok olma noktasına getirmiştir. Vâdi-i Meram sınırları içinde günümüze kalan hiçbir değirmen yoktur. Bu değirmenler hakkındaki bilgilere de ancak vakıf kayıtları, salyane ve temettuat defterleri ile sayıları oldukça azalmış yaşlı kimselerin verdiği bilgiler doğrultusunda ulaşılmaktadır. Vâdi-i Meram'da sayıları 22'yi bulan su değirmenlerinin çoğunun yeri belli değildir. Değirmenlerin önemli bir kısmının Konya şehir merkezindeki cami ve türbelere vakfiyenin durumuna göre gelir getirdiği, bir kısım gelirlerinin şahıslar arasında pay edildiği ve işletmecilere hak olarak bırakıldığı bu bilgiler vasıtasıyla öğrenilmektedir.

*Dr. Öğ. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF Tarih Bölümü.

Vâdi-i Meram sakinlerinin tarih boyunca sahip oldukları coğrafyanın imkânlarını en üst düzeyde kullandıkları görülmektedir. Yöre halkının yaylacılık, bahçecilik, besicilik ve çiftçiliğin yanında değirmen işletmeciliği, değirmen kurma ve zahire ticaretiyle uğraştıkları görülmektedir. İhtimal bu durum göçü önlemiş, mevcut belgelere göre yöreyi 18. ve 20. yüzyıllar arasında Konya şehir merkezinin nüfus bakımından en kalabalık bölgesi haline getirmiştir. Buna bağlı olarak da devlete ödenen vergi kalemlerinin de üst düzeyde seyrettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Vâdi-i Meram, Tarih, Değirmencilik

HISTORICAL, GEOGRAPHICAL, ECONOMICAL FEATURES OF THE MERAM VALLEY AND MILLING IN THE MERAM VALLEY DURING HISTORY

ABSTRACT

"*The Meram Valley*" is located in a Valley of Meram, located to the west of the Meram District of Konya today. As Meram Stream, which is feed with river and ground water resources, is on this valley; Many of the water mills located here didn't only meet the need of flour for region, but also for Konya and its counties. The fact that milling is keeping pace with new technologies, the new facilities of production in this sector and the decline of water resources over time have reduced the demand for old mills and brought them to extinction point. There are no mills left within the borders of the Meram Valley. The information about these mills can only be reached in the light of the information provided by the foundation records, tax books such as "*salyane and temettuat*" and elderly persons whose numbers are considerably reduced. Locations of the majority of the water mills, whose numbers are 22 in the Meram Valley, are not certain. It is learned through this information that a significant part of the mills brought income to the mosques and shrines in the city center of Konya, and some of their income is shared among the individuals and left to the operator.

It seems that the Meram Valley residents have used the facilities of the geography they have had throughout history to the highest level. It is also observed that the local people have been occupied by mill operation, milling and grain trade as well as transhumance, horticulture, livestock and farming. This situation prevented immigration and according to the existing documents the region became the most populous region of the city center of Konya between the 18th and 20th centuries. Accordingly, it is understood that the taxes paid to the state are at the highest level.

Key Words: *Konya (Lycaonia), Meram Valley, History, Milling.*

GİRİŞ

Meram İlçesi Orta Anadolu'nun Konya Bölümü'nde, Konya Ovası'nın batı kenarında, ovadan batıdaki Erenler dağlık kütlesine geçiş kuşağında bulunmaktadır (Dinç, 2014, 18). Vâdi-i Meram ise Konya'nın Meram İlçesi'nin batı kısmını teşkil eden ve bugünkü tarihi Meram köprüsü civarından başlayarak günümüzde Dere Cami Kebir ve Dere Âşıklar adıyla bilinen iki büyük mahallenin içinde yer aldığı, buradan da Konya-Beyşehir karayolu üzerinde bulunan Altınapa Barajı'na ulaşan uzun bir vadi boyunca uzanan yörenin adıdır. Tarihi süreçte yörenin coğrafi yapısının bir getirisi olarak değirmencilik sektörü gelişmiştir. Konya şehir merkezi ve çevresindeki değirmenlerin sayıca önemli bir kısmı Vâdi-i Meram'da bulunmaktadır.

Değirmen kelimesi Türkçe olup, içinde öğütme işi yapılan yer anlamına gelmektedir. Tarihi boyunca insanoğlunun her zaman değirmenden faydalandığı anlaşılmaktadır. Coğrafi şartlar veya teknolojik gelişmeler değirmenlerin farklı özellik-

lerde olmasını gerekli kılmıştır. Bunlar arasında bilinenler el değirmeni, ayak değirmeni, köle ve hayvanların çevirdikleri değirmenler ile su ve yel değirmenleridir. Bu değirmenlerin teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıktığı ve sonuçta mazot veya elektrikle çalışan değirmenlerden sonra günümüzdeki "un fabrikası" diye tanımlanan sisteme gelindiği görülmektedir. Bunlardan el değirmeni insanoğlu tarafından kullanılan ilk değirmen çeşidi olmalıdır. Genellikle evlerde basit öğütme işleri el değirmeni veya kol değirmenleri ile yapılırken, çeşitli tahıl ürünlerinden un elde etmek için başvurulan yer devrin endüstri yapıları olarak karşımıza çıkan rüzgâr gücü ile çalışan "yel değirmeni" veya su gücü ile çalışan "su değirmeni"dir (Duran, 2016, 96). Burada sözünü edeceğimiz Vâdi-i Meram değirmenlerinin tamamı su değirmenleridir. Bu yörede yaptığımız yüzey araştırmalarında Vâdi-i Meram'da yel değirmenine rastlamadığımızı belirtmeliyiz.

Türklerin Anadolu'ya gelişlerinin hemen ardından su değirmenleri ile ilgili kayıtlara rastlamaktayız. Özellikle bu döneme ait vakfiyelerde gelir getiren kurumlar arasında değirmenler de gösterilmektedir. Benzer şekilde Osmanlı vakfiyelerinde ve sicil kayıtlarında da değirmenlerden sıkça bahsedilmekte, yine devletin değirmenlerden vergi aldığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren de değirmen kullanımının yaygın olduğu görülür. Su değirmenleri, doğrudan bir akarsudan veya biriktirilerek akıtılan sudan yararlanılarak elde edilen enerji ile çalışan bir değirmen çeşididir. Bu değirmenler dikey milli-türbin tipi yatay çarklı ve yatay milli dolaplı düşey çarklı olarak iki ana tiptedir. Meram bölgesindeki su değirmenleri dikey milli türbin tipi yatay çarklı gruba dahildir (Duran, 2016, 97).

Altınapa Barajı'ndan şehir merkezine ulaşan suyun tarih boyunca sellere dönüşüp, şehrin kimi bölgelerini tahrip etmesi yüzünden "Konya'nın ölümü sudan olacaktır" sözü darb-ı mesel olup dilden dile dolaşmıştır. Türkiye Selçukluları Döneminde, Konya surlarının dışında 15 metre eninde bir hendek bulunmakta, su ve kara çamurla doldurulmakta ve bu hendek aynı zamanda, Meram tarafından gelen sel sularının şehre zarar vermeden kuzey-doğudaki göle dökülmesini sağlamaktaydı" (Baykara, 1998, 23) "Selçuklu devrinde şehrin dış surlarının yapılma amaçlarından biri de işte bu sel sularının yıkıcı etkisinden korunmak" (Doğan, 2003, 45) olmuştur. Gordelevski, "Konya'nın etrafını kuşatan surların on iki kulesi olduğunu ve üç yüz boru vasıtasıyla dağdan gelen suların en büyük kuleden şehre taksim edildiği"ne işaret ederek bu hususa Kâtip Çelebi tarafından da dikkat çekildiğini yazar (Gordelevski, 1938, 1053). Üç yüz boru ifadesi, Meram Deresi'nden gelen suyolu üzerinde bu konuda ciddi çalışmalar yapan İbrahim Hakkı Konyalı ve bizim şahsen tespit ettiğimiz değirmen sayısının daha fazla olabileceğini akla getirmektedir.

Gordelevski, Selçuk sultanlarının yeni sulama kanalları açtıklarını, bağ ve bahçeden ziyade değirmenlere önem verdiklerini ve değirmenlerden önemli gelirler elde ettiklerini, Cem Sultan'ın Karaman (dönemin Konya vilayeti) naibi olduğu dönemde Karaman'da harap olmuş bağlarla birlikte değirmenlerin de korunmasını bir kanunname ile emrettiğini zikretmektedir. Bağlara ve değirmenlere giden suları idare işi "mirablar"[1]ın elindeyken, bunların görevlerini kötüye kullanıp fakir halkı zarara sokmaları sebebiyle 19. Yüzyılın sonlarına doğru yetki şehir idaresine verilmiştir (Gordelevski, 1938, 1064).

VÂDİ-İ MERAM'IN COĞRAFÎ ÖZELLİKLERİ VE DEĞİRMENLER

Konya ilinin büyük bir kısmı düz ova olmakla beraber Toroslara yakın bölgeleri daha engebelidir. Konya'nın Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Çumra,

1 Su müdürü veya Osmanlı'da bir çeşit maliye müfettişi

Ereğli, Hadim, Taşkent, Seydişehir, Meram ve Selçuklu, ilçelerinin büyük bir kısmı coğrafya olarak daha engebeli araziye sahiptir. Konya'nın çay, ırmak, dere gibi akarsuları da çoğunlukla bu bölgelerde yer almaktadır. Suyun olduğu hemen her yerde insanoğlu ihtiyaç çerçevesinde su değirmeni inşa etmiştir. Yine değirmenlerin sayıları veya büyüklükleri de (taş sayıları), suyun debisi yanında, çoğunlukla yakın çevredeki nüfus yoğunluğu ile ilişkili olmuştur. Su değirmenleri her dönemde en önemli gelir getiren kuruluşlardan biri haline gelmiş, buna bağlı olarak da değirmenler ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı dönemi arşiv kayıtlarında Devletin su değirmenlerini Tahrir defterleriyle kayıt altına aldığı görülmektedir (Duran, 2016, 16).

Meram ilçesindeki akarsuların çoğunluğu küçük dereler ve çay şeklindedir. Bunların çoğunun isimleri de yoktur. Halk bunlara sadece dere veya çay demektedir. Coğrafi yapıya bağlı olarak da bu yörede tarih boyunca değirmencilik sektörü gelişme göstermiştir. Meram ilçesinde yaklaşık 110 adet değirmen bulunmaktadır. Meram ilçe sınırlarında tespit edilen su değirmenlerinin belde ve köylere göre dağılımı şöyledir: Çayırbağı 3, Çomaklar 5, Çukurçimen 7, Dere-Meram 30?, Erenkaya 6, Gökyurt 12, Güneydere 9, Hasanşeyh 3, Hatıp 2, Hatunsaray 1, Kayadibi 2, Kayalı 1, Kızılören 7, İkipınar 1, İnlice 5, Sadıklar 1, Sağlık 6, Sefaköy 5, Yatağan 1, Yeşildere 1, Yeşiltekke 1. Meram ilçesindeki su değirmenlerinin büyük bir kısmı yılın her döneminde düzenli olarak akış rejimine sahip akarsuların kenarlarına kurulmuştur. Mesela Meram-Dere'den başlayarak şehri kat eden Meram Çayından beslenen ve yılın her döneminde çalışan değirmenler bulunmaktaydı. Bunun dışında Meram ilçesinin bazı kasaba ve köylerinde mevsimsel yağışlara bağlı olarak ortaya çıkan ve yılın bir zaman diliminde akan çaylar üzerinde kurulan değirmenler de bulunmaktadır. Bazı bölgelerde bu çaylar ile yağan yağmur suları ölçüleri farklı olan ve "böget" adı verilen göletlerde biriktirilmekte, değirmen bu bögetlerin hemen alt kısmına kurulmaktadır. Meram değirmenlerinin tamamı dikey milli-yatay çarklı türbin tiplidir ve Vâdi-i Meram yöresindeki bazı değirmenler dışında tamamı tek taşlıdır (Duran, 2016, 98).

Vâdi-i Meram, ilçenin batı bölümünde dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Buna bağlı olarak da akarsular bu bölümde görülmekte, güneyde, ova kesiminde akarsu bulunmamaktadır. Meram ilçe sınırları içerisinde yılın her mevsiminde debisi yüksek akarsu olmadığı, ancak bazı mevsimlerde debinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sayıca önemli bir kısmı Altınapa Barajı'ndan tarihî Meram Köprüsüne uzanan Vâdi-i Meram üzerinde olmak üzere, Meram ve çevresinde bulunan çok sayıda tarihî değirmen zaman içinde yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıkması, suyun yok denecek kadar azalması, değirmen ustalarının kalmayışı ve işletmecilerinin ilgisizliği sebepleriyle yok olmuş durumdadırlar. Değirmenlerin çoğunun Vâdi-i Meram'da yer almasının sebebi, Altınapa'dan Meram'a inen akarsuyun burada bulunmasındandır. Vâdi-i Meram yöresinde tespit edebildiğimiz değirmenlerin sayısı toplam 23 adettir. Geçmişte değirmencilik özellikle Vâdi-i Meram ve çevresinde çok önemli bir meslek olarak buradan geçen dere sayesinde pek çok kişi için bir emek ve hizmet kapısı olmuş, yöre insanının un ihtiyacını asırlar boyu karşılamıştır. Günümüzde bu değirmenlerden hiçbirinin yerleri bulunamayacak şekilde yok olması son derece üzücüdür. Su kültürüyle yoğrulmuş Meram değirmenlerini günümüzde yaşatacak bir değirmeni Meram'ın uygun bir yerinde çalışır vaziyette yeniden görmek arzusundayız.

TARİHÎ SÜREÇTE VÂDİ-İ MERAM'DA NÜFUS VE GELİRLER

Konya'da 1840'lı yıllarda toplam 144 mahalle bulunmaktadır. Genellikle mahallelerde hane

sayısı 100'ün altındadır. Bu rakamın üzerindeki mahalle sayısı 7'dir. En kalabalık mahalle ise Vâdi-i Meram Temettuat Defteri'ne[2] göre 222 hane ile Vâdi-i Meram'dır. Konya'da 19. yüzyılın ortaları itibarıyla mevcut olan kayıtlara göre Temettuat Vergisi, vergi sınıflarına göre kaydedilmiştir. En yüksek vergi sınıfı "sınıf-ı evvel" şeklinde belirtilmiştir. Konya'daki mahalleler içinde en fazla vergi ödeyen, 10.956 kuruş 33 para ile Vâdi-i Meram'dır. Bu dönemde Osmanlı ailesinin ortalama beş bireyden meydana geldiği kabul edilirse Vâdi-i Meram'da 1110 kişinin yaşadığı tahmin edilebilir. Bu şekliyle Vâdi-i Meram, 19. yüzyılın ortası itibarıyla Konya'nın en kalabalık mahallesi konumunda olmaktadır (Akdağ, 2014, 154). Yüksek vergi ödeme durumunun yörede yapılan hayvancılık, yaylacılık, tarım ve Vâdi-i Meram'daki değirmenler sebebiyle olduğu düşünülebilir. Vilayet masraflarının tevzi ve taksimini yapmak için oluşturulan salyane defterine göre ise 1793 yılında Konya'nın şehir merkezinde, tekâlif-i örfiyye türünden vergileri ödemekle yükümlü 3522 gerçek hane (menzil) bulunmakta olup bunların yaklaşık % 28'ine tekabül eden 982 hanesi Meram'da yaşamaktadır. Her hanede 5 kişinin bulunduğu varsayımıyla hareket ettiğimizde 18. Yüzyıl sona ererken Meram'da 4910 kişinin yaşadığı söylenebilir. Söz konusu nüfusun % 24'ü ise Vâdi-i Meram ve Uluırmak olmak üzere diğerlerine kıyasla oldukça büyük iki mahallenin mevcudiyetinden söz edilebilir.1848 tarihli temettuat sayımına göre Konya'da 5724 hane bulunmaktadır. Bu hanelerin % 18'ine tekabül eden 1058'i Meram mahallelerinde ikamet etmektedir. Bir önceki (1793 yılı) tahrirde olduğu gibi, 1848 yılında da Meram bölgesindeki en kalabalık iskan sahası yine Vâdi-i Meram mahallesi gözükmektedir. Yaklaşık 50 yıl öncesinde 119 hane kayıtlı bulunan mahalledeki nüfus yaklaşık % 70 oranında artarak 203 haneye yükselmiştir (Dinç, 2014, 143).

1935 yılı nüfus sayımına göre Merkez Nahiye içinde en fazla nüfus Meram Dere Köyünde (1978) bulunmaktadır. 1965 yılına gelindiğinde Meram Nahiyesi'ne bağlı Meram Dere'de nüfusun 3443 kişiye ulaştığı görülmektedir (Dinç, 2014, 41). Mevcut kayıtlara göre Vâdi-i Meram, Konya'nın en kalabalık nüfusuna sahip, en üretken ve vergi gelirleri bakımından oldukça iyi durumda olma özelliğini tarih boyunca sürdürmüştür.

VÂDİ-İ MERAM TEMETUAT DEFTERİNDEN ÖRNEKLER

Temettuat defterlerinden Vâdi-i Meram sakinlerinin hayvancılık, bağcılık ve rençberlik gibi işlerle uğraştıkları ve bunlardan elde ettikleri gelirlerin vergisini beyan ile ödedikleri görülmektedir. Bu defterlerdeki kayıtlara bakarak, Vâdi-i Meram sakinlerinin kendi işlerinin dışında gelir getiren başka işlerle de meşgul oldukları ve bu durumun iktisadi bir refahlık ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Vâdi-i Meram Temettuat Defterinde çok sayıda örnek yer almakla birlikte aşağıdaki gibi birkaç örnek vermekle iktifa edeceğiz.

Hane 1, numara 1:

Mahalle sakinlerinden İbrahim Oğlu Hacı Mehmed Efendi'ye ait emlak, arazi ve temettuatı:

Geçen sene verdiği bir senelik şahsi vergi: 50 kuruş

Koyun ve keçi ticaretinden vergisi: 6 kuruş

Otlak ve kışlak vergisi: 15 kuruş

Maktu bağ toplamı: 5 kuruş

Toplam vergi: 26 kuruş

Mal Varlığı: Ekilmemiş 2 dönüm tarla, 2 dönüm bağ, 1 sağmal inek, 3 sağmal ağnam, 3 sağmal keçi, 45 dölsüz koyun, esbaptan 5'te bir hisse, 1

2 Temettü, mal, eşya, kazanç, kâr etme, fayda görme mânâsına gelir. Bunlar, Osmanlı Devleti'nin yenileşme döneminde düzenlenen defterlerdir. Temettüat Defterleri bir yerin bulunduğu döneme ve ait olduğu bölgeye ilişkin sosyo-ekonomik ve demoğrafik yapı hakkında detaylı bilgiler sunarlar.

beygir, 30 kuzu ve 30 oğlağı bulunmaktadır. Bir senede tahminen alınan toplam temettuatı 880 kuruş.

Hane 7 numara 1:

Mahalle sakinlerinden İsmail Oğlu Hasan Efendi'nin emlak, arazi ve temettuatı şöyledir:

Mahallede berat-ı âli ile ikinci hatiplik yapmaktadır.

Geçen sene verdiği bir senelik şahsi vergi: 40 kuruş

Koyun ve keçi ticaretinden vergisi: 4 kuruş

Otlak ve kışlak vergisi: 7 kuruş

Maktu bağ toplamı: 6 kuruş

Toplam vergi: 17 kuruş

Mal varlığı: Ekilmiş 1 dönüm tarla (İlikçi Oğlu Vakfı), 1 evlek bağ, 1 sağmal inek, 10 sağmal koyun, 15 sağmal keçi, 8 dölsüz koyun, esbabdan 2/1 hisse, 1 beygir, 10 kuzu ve 15 oğlağı bulunmaktadır.

Bir senede tahmini temettuatı: 541 kuruş

Kazancından temettuatı: 400

Bir senede tahminen alınan toplam temettuatı: 941 kuruş

Hane 16 numara 1:

Vâdi-i Meram mahallesi sakinlerinden Güloğlu Seyyid'in emlak, arazi ve temettuatı ise şöyledir:

Değirmenci

Geçen sene verdiği bir senelik şahsi vergi: 40 kuruş

Koyun ve keçi ticaretinden vergisi: 4 kuruş

Otlak ve kışlak vergisi: 10 kuruş

Maktu bağ toplamı: 2 kuruş

Toplam vergi: 16 kuruş

Mal varlığı: 2 dönüm bağ, 1 sağmal inek, 10 sağmal keçi, 15 dölsüz koyun, esbabdab 2/1 hisse, 1 merkep, 10 kuzu ve 15 oğlağı bulunmaktadır.

Bir senede alınan toplam temettuatı: 745 kuruş (Akdağ, 2014, 156-161).

VÂDİ-İ MERAM SAKİNLERİNİN SU HİZMETLERİYLE İLGİLİ VAKIFLARINA DAİR ÖRNEKLER

Osmanlı döneminde şahıslar, kendi oturdukları mahalle veya köyde bulunan cami ve mescitlerin bir takım tamir, bakım ve ihtiyaçları; imam hatip ve mütevelli ücretlerinin karşılanması için çeşitli miktarlarda para vakfedenler de bulunurdu. Vâdi-i Meram mahallâtından Yeni Değirmen Mahallesi'nden[3] Hacı Molla Mehmed Efendi İbn Hüseyin Efendi, bu mahallede bulunan caminin ihtiyaçları için 2500 kuruş vakfetmiştir (Sak, 2014, 176). Yine Vâdi-i Meram mahallesinden Usta lakabıyla meşhur es-Seyyid Ali bin Mehmed, 1-10 Cemaziye'l-ûla 1204/17-26 Ocak 1790 tarihinde, gelirlerinin bir kısmının adı geçen mahallenin büyük mezarlığı yakınında yeni yaptırdığı çeşme ve suyolunun tamiri için harcanmak üzere, aynı mahallede bulunan değirmendeki hissesini vakfetmiştir. Yine Usta Seyyid Ali, 27 Rebiu'l-Ahir 1209/21 Kasım 1794'te, Sudirhemi Nahiyesi'ne tâbi Altunba Hanı yakınında Yahya Pınarı diye bilinen bir çeşme inşa edip vakfetmiş, bunu desteklemek için de, kendi mülkü olup Vâdi-i Meram Mahallesi'nde bulunan bir evlik arsa ile içinde bulunan meyveli ve meyvesiz ağaçlardan hasıl olacak mahsulatın, yaptırmış olduğu çeşmenin masraflarına sarf olunmasını, masraf zuhur etmezse, mütevellilerin kendi masraflarına sarf etmelerini istemiştir. Vâdi-i Meram'da yalnızca erkeklerin değil kadınların da su hizmetlerine yönelik vakıflar gerçekleştirdikleri görülmektedir. Mesela Vâdi-i Meram'da mukim Şerife binti Mustafa adlı hatun, mahallesinde bulunan Midilli adlı mevkide olup iki çarh üzere iki göz değirmenin bir gözünde olan yüz dirhem hissesini, aynı mahallede bulunan yarım dönüm miktarı bağ ve bir göz dam ile bir pekmez leğenini vakfettikten sonra bunlardan hasıl olacak gelirlerin bir kısmının

3 Yeni Değirmen mahallesi, Vâdi-i Meram'ın doğu ucunda olup bir bölümünü oluşturur.

Yaka yöresinde vaki Dehreller Çeşmesi'nin yoluna ve çeşmenin gereken tamiratına sarf olunması şartıyla vakfeylemiştir. Yine Vâdi-i Meram Sokak Mahallesi'nden Ayşe binti Mehmed bin Abdülkerim adlı hatun, Vâdi-i Meram'da bulunan İlahi Değirmeni adıyla bilinen her biri dörder kıyye[4] itibarıyla üç taş üzerine deveran eden değirmenin alt tarafındaki değirmenden olan dört kıyye itibarıyla 150 dirhem değirmen hissesini, mahallesinde bulunan mescidin masrafları ile imamının ücretine vakfeylemiştir (Sak, 2014, 192-193). Aynı şekilde Vâdi-i Meram'dan el-Hac Mustafa bin Süleyman ise, bu mahallede (karyede) bulunan ve üç taş üzere deveran eden Ulaş değirmeni diye meşhur 12 kıyyelik bir bab değirmende olan yarım kıyye hissesinden elde edilecek kira gelirinin yine aynı mahallede hayır sahipleri tarafından bina olunan Hacı Kaymas Köprüsü'nün tamir ve bakımına sarf olunmasını talep etmektedir (Sak, 2014, 2017).

Meram İlçesi'nin ekonomik anlamda gelişmesinde diğer bir etken 1927 yılında Meram Dere üzerine inşa edilen ilk hidroelektrik santralidir (Ulutürk, 2016, 63-70).

BÂNİLERİ, YERLERİ VE ÖZELLİKLERİYLE VÂDİ-İ MERAM DEĞİRMENLERİ

Konya değirmenlerinde bir taşa kazınan bir kaç örnek dışında değirmenlerin yapım-onarım tarihini gösterir kayıta rastlanmamıştır Bunun yanı sıra değirmenlerdeki bir taşın üzerine kazınan tarihlerin de yapım tarihi olup olmadığını söylemek zordur. Ayrıca bazı değirmenlerin vakfiyeleri de mevcuttur. Meram Turud Değirmeni, Yeni Değirmen, Maarif Değirmeni, Çeşnigir Değirmeni, Kemer Değirmeni, Kavak Değirmeni, Gümanas Değirmeni, Midilli Değirmeni gibi Selçuklu ve özellikle Osmanlı dönemi vakfiyelerinde ismi geçen değirmenler bulunmaktadır. Ancak bu değirmenlerden bir kısmı zaman içinde şahıslara geçmiş, onlardan da miras yoluyla çok hisseli hale dönüşmüş olarak son zamanlara kadar çalışmıştır. Aynı zamanda bunların sadece isimlerinin belgelerdeki gibi kullanıldığı, tamamının basit bir işçilik göstermeleri sebebiyle 18. yüzyıldan önce yapılıp ta günümüze gelebilmiş örneğin olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz (Duran, 2016, 241).

İ. Hakkı Konyalı'nın "Konya Tarihi" adlı eseri, bazı belgeler ve kaynak kişilerden[5] elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda, yer ve özelliklerini tespit edip detaylandırdığımız aşağıdaki 23 değirmen, Altınapa barajından başlayıp Vâdi-i Meram Yeni Değirmen mevkiine ulaşan vâdinin sınırları içinde yer almaktadırlar. Bunlar batı-doğu istikametinde Altınapa Barajı'ndan tarihi Meram köprüsüne doğru sıralanan değirmenler olup şunlardır:[6]

1. Altunba Değirmeni: Altınapa Barajı suları içinde kalan ve Altunba Hanı'na yakın değirmenin bulunduğu yere eskiden Erkut denilirdi (Konyalı, 984 ve 1108). Gâvurun Değirmeni adıyla bilinen değirmen, vaktiyle mülk idi.

2. Bayramlı Değirmeni: Bayramlı mevkiinin alt kısmında Deveyutağı adıyla bilinen çayın derin yerlerinden birinde bulunan değirmen bugün yerinde yoktur.[7]

3. İlahi (İla) Değirmeni: Âsiyab-ı İlâhi adıyla zikredilen ve senelik kırk sekiz akçe mukataa ile Fahru'l-mşderrisîn İbadullah Efendi'nin tasarrufunda olan bu üç göz değirmen Şeyh Sadreddin Vakfına ait olup[8] adını verdiği mevkiide idi. Gü-

4 Kıyye: Okka da denir. Eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Kıyye-i atika günümüzdeki 1282 grama, kıyye-i cedide ise 1000 grama (1 kilo) tekabül eder.

5 Bunlar; merhum Ahmet Demirhan (1928-2002) ve merhum Hasan Ulutürk (1933-2009)'tür. Buradan sonra kendilerinden kısaca (KK) olarak bahsedilecektir.

6 Bu kısımda yer alan değirmenleri Mayıs 2016'da Çizgi Yayınlarından çıkan Vâdi-i Meram adlı kitabımızda toplamıştık. Bu çalışmaya yakın bir zamanda varlığını öğrendiğimiz Toma'nın Değirmeni adlı değirmeni ekledik ve muhtevayı biraz daha detaylandırdık.

7 Mehmet Arkan'la 13.07.2013 tarihli görüşme.

8 bkz. Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

nümüzde buralarda bağlar vardır. Bu değirmen çok güzel un öğüttüğünden Konya'da, "İla Değirmeni gibi öğütür" sözü bir darb-ı mesel hâline gelmişti. Değirmenin işletmesini son dönemde Dereli Çimenler Ailesi yapmaktaydı (K. K.).

4. Kaya Değirmeni: Senede kırk sekiz akçe mukataa ile Mustafa bin Abdi ve Abdi bin Ahmed adlı kimselerin tasarruflarında olan bu üç gözlü değirmen, Şeyh Sadreddin Konevî vakfına aitti.[9] Konyalı'ya göre ise, Türkiye Selçuklu Devleti'nde müstevfîlik yapan Hacılar Emiri zade Celaleddin Mahmud'a ait hankâhın vakfıydı (Konyalı, 1999, 926). Bulunduğu yer hâlen bahçelik olup günümüzde bir iz kalmamıştır.

5. Kızılbağ Değirmeni: Kızılbağ mevkiinde idi. Değirmenden eser kalmamıştır. Çok ortaklı bir vakıf malı olan değirmenin işletmesini Dereli Çimenler Ailesi yapardı (K.K.).

6. Ulaş Değirmeni: Senede kırk sekiz akçe mukataa ile H**üs**eyin bin Hasan ve Mahmud bin Ahmed adlı kimselerin tasarruflarında olan üç göz değirmen, Şeyh Sadreddin Konevi Vakfına aitti.[10] Elektrik santralinin karşısındaki lojmanların arkasında bulunan değirmenden bugün eser kalmamıştır.[11] Bu değirmen ilişkin bir hisse davası mevcuttur. 12 sehim üç göz değirmenin sahibi Derviş Ulaş adında biridir. Bu şahıs hayattayken değirmenin 5 sehimini Kalenderhane zaviyesine vakfetmiş, 7 sehmi kendi mülkünde kalmış ve vefatından sonra bu 7 sehim varislerine geçmiştir. Varisler arasında çıkan anlaşmazlık dava konusu olmuştur.[12] 1726 tarihli bir başka belgede bu vakıf değirmenin tasarrufunun vefat etmiş olan Ali oğlu Mehmed Beşe'ye ait olduğu, çıkan anlaşmazlığın mahkemeye intikal ettiği ve varisler arasında sulh yoluyla anlaşma sağlandığını öğrenmekteyiz.[13] Başka bir belgede, adını "Ulaç" olarak okuduğumuz değirmenin bu Ulaş değirmeni olduğunu düşünmekteyiz. Konya Tapu kadastro kayıtlarına göre 133 parsel, 3 paftada yer alan iki taşlı bu değirmen, aynı adı taşıyan mevkide, "sağı yol, solu çay, arkası kısmen çay ve Ahmet tarlası, güneyi de yol ile sınırlı" idi. Turgutoğlu Ahmet Bey Vakfı'ndan olup Konya Evkaf (Vakıflar) Müdürlüğü'nce müzayede ile satıldığı anlaşılmaktadır. 26.08.1940 tarih ve 125 yevmiye numaralı resmi senetle Evkaf idaresine izafeten Müdür Rahmi Özdemir'in satışından tescil edilmek suretiyle Ahmet oğlu Mehmet'e satışı yapılmıştır. Senette şu kayıt mevcuttur: "Varidatı vakıf südûs hissesi mütevelliye ve bâkî fazlası 7 nefer cüzhan'a, mesruf ve idaresi mütevelliye ait icare-i vâhideli vakıf olduğu Konya Evkaf Müdüriyeti'nin 30 Eylül 1338 tarih ve 16244/243 numaralı müzekkeresine merkuf cedvelinde bahsedilen 1 Rebiu'l-Ahir 853 tarihli vakfiyeden anlaşılmağla Vâridât idaresinin 9 Mart 1339 tarih ve 13 cilt 67 varak nolu ruhsat tezkiresiyle Meclis-i İdare-i Vilâyet'in 6 Mart 1339 tarih ve 352 nolu kararı mucibince işbu senet ita kılındı."

7. Çeşnigir **(**Çaşnigir**) Değirmeni**: Çaşnigir adıyla da bilinen değirmenin üçte bir geliri, II. Bayezid adına yapılan Konya evkaf defterine göre, Ulvi Sultan Mescidi ve Türbesi'ne verilmişti. Konya Vakıflar Müdürlüğü'ndeki birinci vakıf defterinin 84/86[14] numarasındaki H. 874 tarihli Arapça vakfiye suretine göre, Seyyid Ahmed İbn Seyyid Ali İbn-i Seyyid Mehmed adlı bir zat tarafından, Konya Fatih Sultan Mehmet tarafından alındıktan iki sene sonra vakfedilmiştir (Konyalı, 1999, 319 ve 328). 18 Zî'l-hicce 1128/3 Aralık 1716 tarihli şer'iye siciline göre, Hacı Eymir mahallesinde bulunan Ulvi Sultan Mescidi'nin vakfı olan bu üç göz

9 Sadreddin Konevi Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

10 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

11 Mehmet Arkan'la 13.07.2013 tarihli görüşme.

12 Konya Kadı Sicili, (1726-1727), Defter 50, s. 148-150

13 Konya Kadı Sicili, (1726-1727), Defter 50, s. 313-314

14 Bkz. Sak, a.g.e., s. 395

değirmenin zamanla harabe olması sebebiyle sekiz kişiden oluşan bir heyetin onarım için keşif yaptıkları anlaşılmaktadır (Sak, 2006, 395). Elimizdeki bir belgeye göre de, her sene kırk sekiz akçe mukataa ile mütevellisi es-Seyyid S**ü**leyman Çelebi'nin tasarrufunda olan bu üç göz değirmen, Sadreddin Konevî vakfına aittir.[15]

Çaşnigir adının, Konya Kalesi'nin Çaşnigir Kapısı'nı yaptıran ve Sultan Alâeddin'in Lalası olan Kale Dizdarı ve Saray-ı Has Üstadı Bedreddin Gühertaş ile bir ilgisi olabileceği düşünülmektedir.[16]

8. Kemer Değirmeni: el-Hac Ebubekir adında birinin tasarrufunda olan ve senelik kırk sekiz akçe mukataalı üç göz değirmen, Sadreddin Konevî vakfına aitti.[17] Hidroelektrik Santralına giden yolun üzerinde idi. Karamanoğulları beylerinden Mehmet oğlu İbrahim'in hükümdarlığı zamanında yaşayan Turgut Oğullarından Emirşah Zade Ömer Bey'in kızı Paşa Hondî Hatun'un vakfıdır. Değirmenin bir ara Ahmet isimli bir mütevellisi vardı. Konya Vakıflar Müdürlüğü, bu değirmeni 7.300 liraya Molla Fani Zade isminde birine satmıştı (Konyalı, 1999, 773). 1940 senesinden sonra Konya buğday tüccarlarından Mollafalıoğlu Mehmet Efendi tarafından satın alınarak fabrika hâline getirildi (Es, trz). 1692 tarihli kadı siciline göre ise, Kemer değirmeninin, Ahmed Beg Dârü'l-huffâz vakfı olduğu hakkında bir fermân mevcut olup şu şekildedir: Vakfı'nın evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellisi olan Mustafâ zîde; "Konya'da vâki' ceddim Ahmed Beg Dârü'l-huffâz Vakfı olan Vâdi-i Merâm'da Kemer Değirmeni dimekle ma'rûf üç hücr değirmenler vakfının vakfiye-i ma'mûl bahâsında ve sûret-i defterinde mestûr iken âhardan el-Hâc Ebûbekir nâm kimesne altmış seneden mukaddem bu değirmenler harâb olup (boş) ve (boş) nâm kimesneler ol zemân vakf-ı mezbûr mütevellisi olan kimesneden binyüz akça icâre-i tavîle ile doksan dokuz senesine gelince nakzın îcâr eylemişler lâkin ol değirmenlerin nakzı Ahmed Beg vakfıdır ve zemîni Şeyh Sadreddîn Konevî'nin vakfıdır ben dahî mülkiyet anlardan iştirâ eyledim deyu senede vakf-ı merkûma binyüz akça virüp gadr eylemekle zikr olunan değirmenlerin senede on bin akçadan ziyâdeye tahammülü var deyu bildirüp zikr olunan değirmenlerin nakzı ve zemîni Ahmed Beg vakfı olduğuna defterhâne-i 'âmirenin vakf defterlerinde der-kenâr olunup fî'l-cümle vakf iüşn zabt olunup mezbûr el-Hâc Bekir'in değirmenlerde olan eşyâsı şer'an kıymeti cânib-i vakfdan virülüp be-her sene îcâre-i sahîha ile âhara îcâr olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledüğü ecilden defterhâne-i 'âmiremde mahfûz olan defter-i evkâfa mürâca'at olundukda der-kenâr olunduğu üzere Dârü'l-huffâz Ahmed Beg vakfı olmak üzere Vâdi-i Merâm'da Kemer Değirmeni dimekle ma'rûf üç hücr âsiyâba senede ikibinaltıyüz akça hâsıl kayd olunmuşdur ve Vakf-ı Buk'a-i Şeyh Sadreddîn Konevî'nin dahî icâre-i zemîn-i âsiyâbhâ der-Vâdi-i Merâm deyu otuz yedi bâb olmak üzere senede altıyşz akça hâsıl kayd olunmuşdur ve lâkin nizâ' olunan âsiyâblar defter-i evkâfda Ahmed Beg Vakfı olup ve mukâta'a kayd olunmayup şurût-ı vâkıf kitâb-ı vakfda mestûrdur anınla 'amel oluna deyu kayd olunduğun iftihârü'l-emâcid ve'l-a'yân defterhâne-i 'âmirem emîni Ramazân dâme mecduhu 'arz eylemekle imdi mahallinde şer'le görşlşp icrâ-yı hak oluna deyu fermân-ı 'âlîşânım sâdır olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfim vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere 'amel idüp dahî defter emîni mûmâ-ileyhin i'lâmı üzere nizâ' olunan âsiyâblar Ahmed Beg Vakfı olup ve üzerine mukâta'a kayd olunmayup otuz yedi bâb âsiyâbın başka altıyüz akça senede mukâta'ası olup Ahmed Beg Vakfı olan âsiyâblar dahî anın içindedir deyu nizâ' itdirmeyüp şurût-ı vâkıf kitâbda mestûr olunduğu üzere şer'le görşp ihkâk-ı hak eyleyesin"

15 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

16 Çaşnigir kelimesi için bkz. Konyalı, a.g.e., 141-142

17 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

demek suretiyle hak talebinde bulunmuştur.[18] 16 Muharrem 1139/13Eylül 1726 tarihli Konya Kadı Sicilinde, Mehmed oğlu Yusuf adında hasta ve mizacı tuhaf birinin değirmen taşına elini sıkıştırarak rahatsızlandığı ve üç gün sonra vefat ettiğini öğrenmekteyiz.[19] Eskisinin bulunduğu yere yapılan ve elektrikle çalışan değirmen günümüzde onarılmış olup restoran olarak kullanılmaktadır.

9. Yenice Değirmeni: Senelik yirmi sekiz akçe mukataa ile **İbrahim bin Muharrem ve Ali** bin … adlı kimselerin tasarruflarında olan üç göz değirmen, Sadreddin Konevî vakfına aitti.[20] Kemer Değirmenine çok yakın bir yerdedir. Eskisi yerinde yoktur. Sonradan yapılan ve elektrikle çalışan değirmen şahıs mülkü olmuştur.

10. Kavak Değirmeni: 60 hisseli (K.K.) ve Konyalı'ya göre, "12 sehimde beşi hükümet konağı içindeki mescidin vakfı olan değirmen sonra mülk olmuş ve Uluırmak Ali Hoca Mahallesi'ndeki Hoca Ali Mescidi'ne vakfedilmiştir (Konyalı, 1999, 388). Bu değirmenin üzerinde bulunan (adı tespit edilemeyen) üç gözlü değirmenin yarı hissesi Kadı Hürremşah Daru'l-Hadisi'ne aittir (Konyalı, 1999, 842). Elimizdeki belgede, "Sadreddin Konevî vakfına ait olduğu ve her sene elli akçe mukataa ile Ahmed bin el-Hac Emrullah ve el-Hac Seydi bin Ali adlı kimselerin tasarruflarında bulunduğu"[21] anlaşılan üç göz değirmen bu mudur bilemiyoruz. Konyalı, "18. yy.a ait bir vesikada bu değirmenin önünden geçen suyun taksimine ait bir malumata rastlandığını, bu değirmenden ikiye ayrılan ırmaktan birinin adının Gedekalas"[22] olduğunu[23] belirtmektedir. Es'in verdiği bilgiye göre de, "Altunapa Vakfiyesi'nde adı geçen Gedekale, Kedekale veya Kedeklas adındaki bu köy hâlen mevcut değildir. Köyün bugün Alavardı-Yaka ve Manastır semtleri dediğimiz mevkiiler arasında olduğu tahmin edilir. Dereköy Kavak Değirmeni Vakfiyesi'nde geçen bir kayıtta su taksimi gösterilirken bir ırmağın adı "Kedeklas" olarak belirtilmektedir. Kanuni Sultan Süleyman devrinden sonra köy dağılmaya başlamıştır. Köyden hâlen hiçbir iz yoktur. Değirmen çayın sel yatağında olup, çok zamanlar su içerisinde kalırdı" (Es, trz) Değirmenden günümüzde eser kalmamıştır.

11. Sinaplı Değirmeni: Vâdi-i Meram'da Çukurluk mevkiinde olup geçmişte vakıf malıydı (K.K.). Es'e göre, "Konya merkez ilçesi, merkez nahiyesi, Dere köyünde, Mukbil Pınarı kuzeydoğusunda hâlen mevcut bulunan bu değirmen 1918-1919 yıllarında aynı köyden Ali Ağa isminde bir zat tarafından inşa ettirilmiştir. Sinop denilmesinin sebebi ise, adı geçen Ali Ağa gençliğinde bir oturak âlemi dönüşü komşusu ile münakaşa etmiş, sarhoş vaziyette oturak arkadaşının başına yanında taşıdığı palayı vurunca orada cansız yere sermiş, olay 1320/1904 senesinde meydana gelmiş, 30 yıl ağır hapsine karar verilerek Konya Cezaevinde iki yıl yatmış, 1322/1906 senesinde Sinop Kalesi'ne gönderilmiş, üç yıl Sinop'ta kaldıktan sonra o tarihte çıkarılan genel aftan istifade ederek Konya'ya dönmüş, köylü tarafından "Sinoplu" diye tanınmıştır. Ali Ağa, 1956 senesinde 94 yaşında ölmüş ve Dereköy Yüksek Kabristanı'na defnedilmiştir. Değirmeni de bir süre sonra varisleri arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı satılmıştır. Mustafa Birim ile Özcan Sili firması alarak fabrikaya tahvil etmişlerdir" (Es, trz).

12. Hocalı (Hacı Ali) Değirmeni: 30 zî'lka'de 1128/15 Kasım 1716 tarihli şer'iye sicili kaydında, el-Hâc 'Ali adında bir değirmen zikre-

18 Konya Kadı Sicili, (1692-1693), Defter 38, s. 281-2

19 Konya Kadı Sicili, (1726-1727), Defter 50, s. 376

20 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

21 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

22 Gedekalas veya Gedeklas, Meram'da eski Mollaoğlu köşkünün karşı taraflarına rastlayan yörenin adıdır. (Muhtemelen Şimdiki Meram Yaka).

23 Bkz. Gordelevski, a.g.e., s. 1061; bkz., Konyalı, a.g.e., s. 833

dilmektedir.[24] Bu değirmenin bir hissesi 6 Cemaziye'l-ahir 1143/17 Aralık 1730 senesinde Hasan oğlu Mehmed Çelebi adlı biri tarafından Mehmed ve Abdulkadir adlı kimselere 60 kuruşa satılmıştır.[25] Hocalı olarak bilinen bu değirmenin bu kayıtta geçen değirmen olabileceğini düşündüğümüzü belirmekte fayda görüyoruz. Elimizdeki başka belgede "Kebir Hoca Ali Değirmeni adıyla zikredilen ve senede kırk sekiz akçe mukataa ile Ahmed bin el-Hâc Ali ve el-Hâc Ahmed bin Yusuf adlı kimselerin tasarruflarında olan üç göz"[26] değirmenden günümüzde eser kalmamıştır. İşletmesini Dereli Hacı Ali yapmaktaydı (KK). 10 Zi'l-hicce 1143/1-16 Haziran 1731 tarihli Konya Kadı Sicilinden, Vâdi-i Meram mahallesi Hoca Ali Camii için Kur'an tilaveti beratı verildiğini öğrenmekteyiz. Buna göre, Emine hatun adında hayırsever bir kadın bu camide okunmak üzere bir Mushaf hediye etmiş ve Hoca Ali değirmeninin 12 sehimden 1 sehiminin mahsulünün Kur'an tilaveti yapacak kimselere verilmesini şart koşmuştur. Buradan Cami Kebir adıyla bilinen mescidin eski adının Hoca Ali Camii olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Aynı sicilde bu değirmenle ilgili bir hibe davası görülmektedir. Vâdi-i Meram mahallesi sakinlerinden olup değirmende hissesi bulunan Mehmed oğlu Mehmed'in vefatından sonra hissesi eşi Mahmud kızı Alemşah ve çocuklarına geçmiş ve verese taksimatı yapılmıştır. Hac Ali adıyla da bilinen değirmende bıçakla öldürülen Konya'nın Öylebanladı mahallesinden Mürsel Ağa oğlu Ahmed Beşe adındaki kimsenin ölümünden mahalle ahalisinin dahli olmadığına ilişkin bir belge mevcuttur. Bu kişinin veraseti eşi ve çocuklarına geçmiştir.

13. Yukarı Hocalar: Camii Kebir'in karşı tarafındaydı. 12 sehimde 7'si mülk idi (Konyalı, 1999, 1107).[27] Otuz altı ortaklı ve vakıf malı olan değirmenden eser kalmamıştır (K.K.).

14. Aşağı Hocalar: Camii Kebir'in karşı tarafında yer alan yirmi ortaklı ve vakıf malı olan değirmenden eser kalmamıştır. Yukarı Hocalar değirmeni ile araları birbirine çok yakındı. Şimdi burası boş bir arsadır. İşletmesini Dereli Hacılar Ailesi yapardı (K.K.).

15. Çay Değirmeni: "1136/1720 senesi kayıtlarında Konya'nın Vâdi-i Meram Mahallesi'nde mevcut görünen ve sonradan satılarak mülk olan bu değirmen" (Es, trz), Camikebir'in karşısındaydı. Elimizdeki belgeye göre de, "senelik yirmi dört akçe mukataa ile Ahmed bin el-Hac Ali Mehmed bin el-Hac Seydi adlı kimselerin tasarruflarında olan üç göz değirmen Sadreddin Konevî vakfına ait"[28] olup son dönemlerinde bu satırların yazarının aile büyüklerinin de aralarında olduğu 7 işletme ortağı vardı. Değirmenden eser kalmamıştır.

16. Gümenas Değirmeni: Dere Camikebir Mahallesi Gümenas Camii'nin altındaki çay üzerinde bulunmaktaydı ve vakıf malıydı. İki taşlı değirmenden eser kalmamıştır. İşletmesini Dereli Kinoş Ali Yapardı (K.K.). Konyalı'ya göre, değirmende Misk-i Emir Tekkesi'nin hissesi bulunmaktaydı Konyalı, 1999, 1107). Vaktiyle sahibi Selçuklu Devri ricalinden Emir Aslan Bey'in olduğu bu değirmen hakkında Emir Aslan'ın asıl adının Prens Kommanos olup halkın bu kelimeyi Gümenas şeklinde telaffuz etttiği, 697/1297 yılında öldüğü ve Cemel Ali Dede vakfına ait olduğu kaydı da vardır (Es, trz). Ayrıca, Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğünde bulunan 552 numaralı defterde Turut Mescidi'nin de hissesi bulunduğu kaydı bulunmaktadır (Konyalı, 1999, 566). On iki sehimde bir buçuk sehmi Turut Türbesi (Cemel Ali Dede Tekkesi), mektebi ve mescidine aitti (Konyalı, 1999, 777). Gümnâs adıyla da bilinen bu değirmenin Ahmed

24 Bkz. Sak, a.g.e., s. 357, 369

25 Konya Kadı Sicili, (1730-1731), Defter 52, s. 69

26 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

27 Konyalı, a.g.e., s. 1107

28 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

kızı Ayşe ve kardeşi Mehmed'e ait 175 dirhem hissesi 6 Cemaziye'l-ahir 1143/17 Aralık 1730 senesinde Seyyid Mehmed adlı birine 69 kuruş karşılığında satılmıştır.[29] 30 Temmuz 1716 tarihli başka bir belgede Kümnes adı geçen değirmen Ahmed oğlu Ahmed'in varisleri Fatıma ve Rabia arasında 60 kuruş kıymet takdir edilerek paylaştırılmıştır.[30]

17. Midilli Değirmeni: Midilli Camii'nin alt tarafında idi. Eski adıyla Temelli veya Dimilli olarak da bilinen bu değirmen, II. Bayezid adına M. 1500 yılında Hatıpzade Haydar'a yaptırılan Konya evkafının tahrir defterinde Mevlâna Türbesi'nin gelirlerinden biri olarak kayıtlanmıştır (Konyalı, 1999, 681). Diğer bir bilgiye göre, gelirinin yarısı Sadreddin Konevi Türbesi'ne vakfedilmiştir (Konyalı, 1999, 498). Selçuk Es'e göre, 851/1435 senesinde II. Bayezid zamanında Meram Vâdisi içerisinde bulunan bu değirmenin yarı geliri Sadreddin Konevi Vakfı'na aitti (Es, trz). Elimizdeki belgeye göre ise, "senede yüz elli akçe mukataa ile Osman bin Ca'fer ve Mehmed Bin Mustafa adlı kimselerin tasarruflarında olan"[31] değirmen bugün yerinde yoktur. Tek taşlı (120 cm çapında) bu değirmen son olarak Evliyaoğlu Mustafa tarafından 1977 yılında elektrikle çalışan 60'lık vaslı bir değirmen haline getirildi. Evliyaoğlu'ndan önce yıllarca boş kalan değirmen 96 hisseli ve 25 kişinin mülkü idi ve Evliya ailesinin bu değirmende 9 hissesi bulunuyordu. Bütün hissedarları Dereli olan değirmende en az hisse sahibinin 2 hissesi vardı. 1977'de un öğütmeye başlayan değirmen, iş olmaması sebebiyle 1990'ların başında kapanmıştır. O yıllara kadar Karadiğin, Ulumusla, Çayırbağı, Bulamas ve Tepeköy gibi yerlerden buğday öğütmeye gelirlerdi. Bu değirmen, bulunduğu yerden geçen yolun genişletme çalışmaları sırasında istimlak edilerek yıkılmıştır. Evliyaoğlu Mustafa da değirmenin yıkımı sırasında içindeki teçhizatı sökerek evine getirmiştir. Evliyaoğlu Mustafa'nın oğlu Arif Evliyaoğlu gençlik yıllarında babasıyla birlikte çalıştırdıkları değirmenin çalışma usulünü şöyle anlatmıştır: Buğday önce sasöre (elek) çıkar. Burada elenerek otu, tohumu, kapçığı temizlenir. Buradan triola gider. Bu triol kırık buğday ile tohumları birbirinden ayırır. Buğday, sekmenli yıkamaya girer. Su vasıtasıyla varsa içindeki taşı ayrılır, lavaş elek ile de çırpılır. Yani buğdayın suyu silkelenmiş olur. Buğday buradan ahşap tav ambarına gider. Ambarda yaklaşık iki saatte tavlanan buğdayın rutubetinin alınması sağlanmış olur. Ambardan fırçaya alınır, burada da buğdayın ince kabuğu ayrılır, oradan da tel eleğe geçer. Bıçağın darbeleriyle ince kepek ile kırılan buğday ayrılır ve vas sepetine gönderilir. Burada ezilir ve eleğe gider. Elekten unu ayrılır ve kırmalı taşa gider. Taşın öğütmesinden sonra da eleğe gelen buğdayın kepek ve unu birbirinden ayrılır, çuvallara doldurulur.[32]

18. Maarif Değirmeni: Konya Sanayi Mektebi'ne varidat oluşturmak ve okula daimi gelir sağlamak amacıyla akarlar yapımına girişildiği görülmektedir. Bunun için 1901 yılında halktan toplanan yardımlarla Meram'da Deliklitaş adlı mevkide su kuvvetiyle çalışacak bir değirmenin yapımına başlanmıştı. Değirmenin yapıldığı yerin dere kenarı olması sebebiyle keşfin üzerinde bir masrafla karşılaşılmış ve inşaatın devam edebilmesi için maarif idâresinin parasından 600 lira harcanmıştı. Ancak bu paranın da yeterli gelmemesi üzerine merkezî hükûmetten yardım istenmişti. İnşaat devam ederken aynı zamanda değirmen için gerekli alât ve edevâtın alımı için Zürih'te bulunan A. Millo Fabrikası'na sipariş verilmişti. Getirilecek olan malzemelerin gümrük vergisinden muaf tutulması için gerekli yazışmalar yapılarak bu husta bir irade de alınmıştı 8Sarıçelik, 2010, 215).

29 Konya Kadı Sicili, (1730-1731), Defter 52, s. 72

30 Konya Kadı Sicili, (1716-1717), Defter 50, s. 290

31 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

32 Arif Evliyaoğlu (1960 doğumlu) ile 11 Aralık 2015 tarihli görüşme.

1321/1905 senesinde Meram'da Kadı Yokuşu denilen Dereköyü Aşağı Mahalle girişinin köye nazaran doğu, yokuşa nazaran batı ucunda, Deliklitaş mevkiinde inşa edilen bu değirmenin geliri Konya Sanayi Mektebi'ne tahsis edilmiş olunup, okula sadece 350 lira (altın para) gelir sağlamakta idi. Yıllarca hizmet eden bu değirmen 1956 senesinde tüccardan Ekmekçi Zade Mehmet Efendi merhumun malı bulunduğu sırada çıkan bir yangında tamamen yanmış, 1965'den sonra tekrar betonarme olarak inşa ettirilmiştir (Es, trz). Günümüzde yem fabrikası olarak hizmet veren bu değirmen ilk defa Sanayi Mektebine gelir olarak Konya Valisi Ferid Paşa tarafından yaptırılmıştır (Konyalı, 1999, 1107). Değirmenin uzun yıllar önce çekilmiş bir fotoğrafı arşivlerde mevcuttur.

19. Yeni Değirmen: Kadı Yokuşu'nun solunda, adını verdiği ve vaktiyle Selçuklu sultanlarından birine ait Sultan Bağı'nın olduğu yerde idi (Es, trz.). Mülkünün yarısı Şeyh Sadreddin Konevi Mahallesi'nde bulunan Kadı Hürremşah Dar'ül-Hadisi'nin evkafı arasında sayılmıştır (Konyalı, 1999, 842). 24 saatte 10 kile un öğütürdü. İşletmesini Civelekler yapardı (K.K.). Yirmi yıl kadar önce faal olmasa da yapısı yerinde idi. Değirmen 1990'lı yıllarda belediye tarafından yıkılmış ve yerine çocuk parkı yapılmıştır. II. Bayezid dönemi Konya tahrir defterine göre Şerafeddin Camii'ne Meram'da bulunan üç gözlü bir değirmenin de vakfedildiği kaydı vardır (Konyalı, 1999, 549). Civardaki üç gözlü iki değirmenden kastın bu mu yoksa Ulaş Değirmeni mi olduğu belli değildir.[33]

20. Şıhne (Şahne) Değirmeni: Değirmenin hangi mevkide olduğu hakkında bilgiye ulaşamadık. Ancak 16 Cemaziye'l-evvel 1143/27 Kasım 1730 tarihli mülk satışını gösteren bir belgede, "Vâdi-i Meram Mahallesinde bulunan, merhum es-Seyyid Mehmed Çelebi mülkü ve bir taraftan çay ve iki taraftan Şahnebendi tabir olunan bir ırmak ile çevrili" ibaresi geçmektedir.[34] Burada adı geçen Şahnebendi ırmağının bu değirmenle ilgili olabileceğini düşünmekteyiz. Konyalı'nın tespitine göre Midilli Değirmeni gibi Mevlâna Türbesi'nin gelirlerinden biridir. Konyalı, kitabında Şıhne tarlaları ve Şıhne Hamamı'ndan da söz etmekte ve bunların Sadreddin Konevi Camii ve Türbesi'nin vakfına ait olduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1999, 500 ve 681). Elimizdeki belge de bunu doğrular mahiyette olup, "senede yirmi dört akçe ile Ahmed ve Mehmed ve Ali adlı kimselerin tasarruflarında"[35] olduğu zikredilmektedir.

21. Recep Değirmeni: Vâdi-i Meram'da bulunan değirmenin yeri belli değildir. Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından Şerafeddin Camii'ne vakfedildiğini Konyalı'nın kitabından öğreniyoruz (Konyalı, 1999, 550).

22. Kayadibi Değirmeni: Vâdi-i Meram'da yerini tespit edemediğimiz değirmen şahıs mülkü idi (K.K.).

23. Toma'nın Değirmeni: Hakkında oldukça yeni bir bilgiye rastladığımız Altunba Hanı'nın yanında bulunan bu değirmen[36], tıpkı diğeri gibi Altınapa Barajı'nın suları altında kalmış olmalıdır. İsmine bakılırsa işletmecisi veya sahibi bir gayrimüslim olmalıdır.

Buraya kadar adı geçen değirmenlerin tamamı Vâdi-i Meram sınırları içinde yer almaktadır. Meram'daki Mahmud Efendi ve Altunba Hanı yakınındaki Altunba Değirmeni dışındaki bütün değirmenlerde Sadreddin Konevi camiinin zemin mukataa hisseleri bulunmaktadır (Konyalı, 1999, 500).

33 Es'e göre, "1135-1719 senesinde Meram'da Ulaş Değirmeni'nin sahibi, Derviş Ulaş'ın oğlu Süleyman Efendi olup, değirmen vakfının mütevellisi idi. Evvelce vakıf olan bu değirmen 1939 senesinde Civelekler firması tarafından satın alınarak kiraya verildi. Bir zamanlar has un öğütürken, fabrika kaldırılarak ham un imali yapmakta idi."

34 Konya Kadı Sicili, (1730-1731, Defter 52, s. 34

35 Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2 varak 121

36 Bkz. Burhan Çağlar, (2010), İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2010

SONUÇ

Vâdi-i Meram günümüzde Konya'nın Meram İlçesi sınırları içinde ve Konya şehir merkezinin batı kısmında yer alan bir yöredir. Meram Çayının vadiden geçmesi sebebiyle yöre tarihi süreçte nüfus ve ekonomik bakımından gelişme göstermiştir. Değirmenlerin çoğunun Vâdi-i Meram'da yer almasının sebebi, Altınapa'dan Meram'a inen suyolunun burada bulunmasındandır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla geçmişi 16. yüzyıla kadar uzanan su değirmenleri sadece Konya ve çevresinin değil bazı ilçe ve beldelerinin un ihtiyacını karşılamış ve su değirmeni kuran ustaların yetişmesinde katkı sağlamıştır. Geçmişte değirmencilik özellikle Vâdi-i Meram ve çevresinde çok önemli bir meslek olarak Meram Çayı sayesinde pek çok kişi için bir emek ve hizmet kapısı olmuştur.

Sayıca önemli bir kısmı Altınapa Barajı'ndan tarihî Meram Köprüsüne uzanan Vâdi-i Meram üzerinde olmak üzere, Meram ve çevresinde bulunan çok sayıda tarihî değirmen zaman içinde yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıkması, suyun yok denecek kadar azalması, değirmen ustalarının kalmayışı ve işletmecilerinin ilgisizliği sebepleriyle günümüzde yok olmuş durumdadırlar.

KAYNAKÇA

AKDAĞ Ömer, 2014, *Vadi-i Meram Temettuat Kayıtları* (Yeşilin ve Medeniyetin Köprüsü Meram kitabı içinde), MEBKAM Yayınları, Konya

BAYKARA Tuncer, 1998, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

Çağlar Burhan, 2010, İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2010

DİNÇ Abdurrahman, 2014, *Meram İlçesinin Yeri ve Sınırları* (Yeşilin ve Medeniyetin Köprüsü Meram kitabı içinde), Mebkam Yayınları, Konya

DOĞAN M. Sabri, 2003, *Konya Su Tarihi*, KOSKİ Yayınları, Konya, 2003

DURAN Remzi https://www.academia.edu/27067005/Konya_Meram_Ilcesi_Tarihi_Su_Degirmenleri?auto=download (erişim: 15.06.2017)

DURAN Remzi-BAŞ Ali-ÖZCAN Ruhi, 2016, *Konya Su Değirmenleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya

ES Selçuk, Tarihsiz, Yayımlanmamış Konya Ansiklopedisi, "Kavak Değirmeni"

, "Sinaplı Değirmeni"

, "Çay Değirmeni"

, "Midilli Değirmeni"

, Gümenas Değirmeni"

, "Maarif Değirmeni"

, "Yeni Değirmen"

GORDELEVSKİ, V. A., 1938, "Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller" (Çeviren Hasan Ortekin), *Konya Halkevi Dergisi*, Sayı 18-19, s. 1053, 1058, 1064

KONYALI, İ. Hakkı, 1999, Konya Tarihi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Sadreddin Konevî Vakfiyesi, cilt 20-2, varak 121

SAK İzzet, 2014, *Meram'daki Vakıflar ve Vakfiyeleri* (Yeşilin ve Medeniyetin Köprüsü Meram kitabı içinde), MEBKAM Yayınları, Konya

SAK İzzet, 2006, 47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili (1128-1129/1716-1717) Transkripsiyon ve Dizin, Tablet Yayınları, Konya

SAK İzzet, Konya Kadı Sicili, (1726-1727), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Konya Defter 50, s. 148-150, 290, 313-314, 376

SAK İzzet, Konya Kadı Sicili, (1692-1693), Defter 38, s. 281-2

SAK İzzet, Konya Kadı Sicili, (1730-1731), Defter 52, s. 69, 72

ULUTÜRK Muammer, 2016, *Vadi-i Meram*, Çizgi Yayınları, Konya

1923-1938 YILLARI ARASINDA KONYA'DAKİ TİCARİ FAALİYETLERİN VE FİYAT HAREKETLERİNİN YEREL BASIN ORGANLARI ARACILIĞIYLA BELİRLENMESİ

Rahime Hülya ÖZTÜRK*
Abdulkadir BULUŞ**

ÖZET

Yerel basın araştırmaları incelenen döneme ait önemli kaynaklar içermektedir. Dönemsel analizlerde özellikle farklı basın yayın organlarının yer alması objektif ve nitelikli araştırma yapmaya olanak sağlamaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında basın faaliyetleri zor şartlar altında yürütülmüştür. Cumhuriyetin ilk dönemleri tüm Türkiye için olduğu gibi Konya ekonomisi için de zor yıllar olmuştur. Özellikle 1929 Buhranı'nın etkisi tüm yurtta hissedilmiştir. Dönemin şartları içinde ticari hayatı etkileyen unsurların başında kıt kaynaklar gelmektedir. Sınırlı maddi ve beşeri sermaye ülkenin en önemli kısıtı olmuştur.

Bu çalışmanın amacı 1923-1938 yılları arasında Konya ekonomisinin düzeyini yerel basın aracılığıyla saptamaktır. Çalışmada ele alınan dönem için üç gazete incelenmiştir. Bunlar; Babalık Gazetesi, Ekekon Gazetesi, Yenises Gazetesi'dir. Gazetelere ait tüm koleksiyona ulaşılamamış olup, temin edilebilen kısımlar incelenmiştir. Gazeteler taranarak, şehrin iktisadi faaliyetlerini içeren haberler ticaret haberleri başlığı altında sunulmuştur.

*Dr. Öğ. Üyesi, Aksaray Üniversitesi Mühendislik Fakültesi.
**Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBF İktisat Bölümü
akadirbulus@gmail.com; akbulus@konya.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Konya, Yerel Basın, Ticari Faaliyetler, Fiyat Artışları

COMMERCIAL ACTIVITIES AND PRICE MOVEMENTS ACCORDITION TO LOCAL PRESS IN KONYA BETWEEN 1923-1938 YEARS

ABSTRACT

Local press surveys contain important sources of survey turnaround. The presence of different media, especially in periodical analyzes, allows for objective and qualitative research. In the first years of the Republic, press activities were carried out under difficult conditions. The first periods of the Republic were diffucult for the whole of Turkey, as well as for the Konya economy. Especially the effect of the 1929 Depression was felt in the whole country. There are scarce resources at the beginning of the factors affecting the commercial life in terms of the conditions. Limited material and human capital has been the most important constraint of the country. The purpose of this study is to determine the level of Konya economy between 1923-1938 through the local press. Three newspapers were examined for the period covered in the study. These are; Babalık Newspaper, Ekekon Newspaper, Yenises Newspaper. All collections belonging to the newspapers were not available and the available parts were examined. The newspapers were scanned and news on the economic activities of the city were presented under the heading Trade News.

Key Words: Konya, Local Press, Trade Activities, Price Increases

GİRİŞ

1923 ile 1938 yılları arasında Konya şehrinin genel görünümüne bakıldığında, önemli ticaret yollarının kesişim noktasında bulunduğu, tarımsal faaliyetin ağırlıkta olduğu ancak kuraklık nedeniyle uzun dönemler itibariyle kesintiye uğradığı, nüfusun daha çok köylerde yaşadığı bir şehir görülmektedir. Ancak dönemin diğer şehirleri ile kıyaslandığında gerek tarımsal üretim düzeyi gerekse ticari faaliyet olarak daha ileri bir düzeydedir. Şehirde tarıma elverişli 37.215.375 dönüm arazi bulunmaktadır ve bu arazinin 3.242.954 dönümünde zirai üretim yapılmaktadır. Tarımsal üretimin temel geçim kaynağı olması, kuraklığın bu kaynağı olumsuz etkilemesi doğal olarak Konya Ovası'nın sulama problemini gündeme getirmiştir. Ova'nın sulanması için birçok yerde artezyen kuyuları açtırılmış, baraj yapılabilecek yerlerde yurt dışından uzmanlar getirilerek etütler yapılmış, bataklıkların kurutulması için mücadele edilmiştir. Bataklıklar sadece tarımsal üretimi etkilemekle kalmamış halk sağlığını da ciddi anlamda tehdit eden bir unsur olmuştur. Bataklık bulunan yerlerde sıtma hastalığı görülmüş, sıtma ile mücadele dönem itibariyle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Tarımsal üretimin istenilen düzeye çıkarılamamasının bir nedeni de nüfusun az olmasıdır. Nüfus sayısı ekilebilir alan miktarına kıyasla oldukça azdır. Tarımsal üretimde teknolojik zirai aletlerin kullanılamaması, ilkel tarım aletleriyle faaliyet yapılması da istenilen üretim artışının sağlanamamasının diğer bir nedeni olarak gösterilebilir. Ele alınan dönemde Konya sanayisinde işletmelerin daha çok aile şirketi şeklinde örgütlendikleri görülmektedir. İş yerlerinde bir ya da iki kişi çalışmakta, büyük işletmeler kurmak yerine kendine yeter düzeyde ticarete devam etmişlerdir. Teşviki Sanayi Kanunu'nun ticaret ve sanayi erbabına tanıdığı imkanlar ile birlikte Konya'da bu kanundan yararlanan işletmeler olmuştur. Konya'da elektrik santralinin 1929 yılında faaliyete geçmesiyle birlikte hem şehir elektriğe kavuşmuş hem de sanayi de elektrik gücünden faydalanılmıştır. Fabrikalaşma anlamında göze çarpan en önemli gelişme Ereğli Bez fabrikası olmuştur. Fabrikanın temel atma törenine dönemin başbakanı ve birçok milletvekili katılmıştır. Fabrika iplik,

kumaş, çamaşır üretimi yapan, 1500 işçi kapasiteli bir tesistir. İşçilerin bir kısmı Rusya'ya gönderilmiş teknik eğitim almıştır, bir kısmı ise İstanbul'da staj yapmıştır. Fabrika işçilere sosyal imkanlar da sağlamış, Ereğli'nin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Konya ticari hayatında ortaya çıkan fiyat dalgalanmalarını belirlemek amacıyla yerel gazetelerden Babalık Gazetesi, Ekekon Gazetesi, Yenises Gazetesi incelenmiştir. Yerel şehir hayatına ışık tutan bu gazeteler aracılığıyla fiyat hareketleri ortaya konmuştur. Özellikle 1937 yılında pek çok ürün kaleminde %10 civarında fiyat artışlarına rastlanmıştır. Giyecek ve ev eşyalarında ise yaklaşık olarak %20'lik bir artış görülmüştür.

1. TİCARET İLE İLGİLİ HABERLER

Konya kuruluşundan bu yana, Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapan, baharat ve ipek yolu gibi önemli ticaret yollarının üzerinde bulunan, Anadolu'nun merkezinde yer alan ve ticari faaliyetler açısından ortalama bir Anadolu şehri olma özelliği göstermektedir. Şehirde ticari faaliyetler gelişmiş, tarımsal üretime bağlı olarak hububat borsası önem kazanmıştır. 1926 yılında şehirde ticari faaliyet anlamında bir durgunluk görülmüş ve belediye meclisi bu konuya çare bulmak üzere toplanmıştır. Babalık Gazetesi bu konuya yer vermiş ve çözüm önerisi olarak şehirde halıcılık ve şapkacılık faaliyetlerinin geliştirilebileceği üzerinde durmuştur (Babalık,14.12.1926). 1926 yılında yaşanan ekonomik durgunluğun bir nedeni olarak nüfus azlığı karşısında ticaretin gereğinden fazla olması gösterilmiştir. Yapılan hesaplamalara göre şehirde ekmek ihtiyacını 15 fırın temin etmesi mümkün iken şehirde 50'den fazla fırın bulunmaktadır. Bu esnaf fazlalığına şehre civar köylerden yerleşen vatandaşlar neden olmuştur. Durgunluğa neden olan diğer bir mesele de şehirde büyük iktisadi teşekküller tesis edilmemesidir.1926 yılı itibariyle İstanbul'a vagonlarla buğday gönderilirken un gönderilememektedir. Ticaretle uğraşan teşebbüs sahibi dükkanlar, küçük sermayedarlar nispeten ağır faizlerle aldıkları sermaye ile didine didine ticaretten vazgeçmişler ve yalnız ekmek parası çıkarmaya çalışırlarken büyük sermayedarlar ise sanki derhal servetleri kaybolacakmış gibi, iktisadi teşebbüslere girmekten çekinmişlerdir. Konya ve civar toprakları pancar ziraatı için elverişli bulunmakta ve birkaç zengin girişimcinin bir araya gelerek bir şeker fabrikası kurması önerilmektedir, bu şekilde oluşan teşebbüslere hükümet büyük destek vermektedir. Şehirde en çok yapağı elde edilmekte olup şehirde bunları işleyecek fabrikalar bulunmaması ilginçtir, şehirde bir peynir imalathanesi dahi bulunmamaktadır. Şehir merkezinin ekonomik görünümü böyle iken ilçelerden Akşehir, halkının ve sermayedarlarının girişimcilik ruhu ile dikkat çekmektedir (Babalık,30.12.1926)

Ele alınan dönemde şehirde alınan tüm önlemlere rağmen kaçakcılığın devam ettiği görülmüş ve yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre İnhisara tabi maddeleri İnhisar idaresince belirlenen fiyatlardan fazlasına satan bayilerin teskere veya ruhsatnameleri İnhisar idarelerince iptal olunacağı ve 100 liraya kadar para cezasına çarptırılacakları belirtilmiştir (Babalık,23.09.1929). Yerli mali kullanımı Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin her bölgesinde üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Yabancı ülkelerden gelecek zahirelerden Ekim 1929 tarihinden itibaren gümrük resmi alınacağı belirtilmiştir (Babalık,18.09.1929). Yerli malı kullanımını teşvik etmek amacıyla Akşehir kazasında Yerli Mallarını Koruma Anonim Şirketi kurulmuştur. Şirkete bir günde 15 1000 liralık hissedar kaydolmuştur. (Babalık,06.01.1930). Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti birçok ilçede şube açmış ve yerli malı kullanımını teşvik etmiştir. Şehirde Tasarruf ve Yerli Malı Haftasında makarna ve şehriye fabrikası açılmış yerli malı kullanımının önemi pekiştirilmek istenmiştir (Babalık, 12.12.1930). Şehir merkezinde

yer alan Bedesten çarşısında Kanaat Fabrikası adı verilen Çorap ve Fanila fabrikası kurulmuş, Silleli Süleyman ve ortağı Şükrü Bey tarafından üretim yapılmaya başlanmıştır (Babalık, 01.01.1930) Ayrıca bir kundura kalıbı fabrikası açılarak faaliyetlerine başlamıştır (Babalık,17.01.1933). Yerli malı kullanımı teşvik edilmiş, ticarette buna uymayanlar eleştirilmiştir. Şeker kullanımında Uşak Şeker Fabrikası'nın üretimi olan şekerin kullanılması istenmiştir. Konya piyasasında ecnebi malı şeker satan iki tüccardan söz edilmekte, Uşak şekerinin lezzet ve kalite olarak ecnebi şekerinden daha iyi olduğu vurgulanmakta, ticari kaygılar nedeniyle yabancı mal kullanımına gidilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Uşak Şeker Fabrikasının Konya için 100 vagon şeker tahsis etmiş olmasına rağmen yabancı şeker satılması şiddetle kınanmıştır (Babalık,24.01.1930). Buğday piyasasındaki değişiklikler temel gıda maddelerinden olan ekmek ve un, dolayısıyla buğday fiyatlarındaki değişimler gerek hububat piyasasını gerekse doğrudan tüketiciyi etkilemektedir. Dönemin belediye meclisi hem ekmekçilerin gelir kaybına uğramaması hem de tüketicinin haklarını korumak için düzenlemelerde bulunmuştur. Bu uygulamalardan en önemlisi narh uygulamasıdır, diğeri ise halk ekmeği satışına başlanmış olmasıdır. 1935 yılında ikinci nevi ekmeğe 7,5 ve üçüncü nevide 6 kuruş narh verilmiştir (Ekekon,26.05.1935) Un fiyatlarının yükselmekte olduğunu gören ekmekçiler belediyenin koymuş olduğu narhı kafi görmeyerek fırınlarını kapatmışlardır. Bunun üzerine encümen ikinci nevi ekmeğe 9,5 ve üçüncü nevi ekmeğe 8 kuruş narh vermiştir. Buğday fiyatının bir hayli düşmesine rağmen ekmek fiyatında görülen bu artışın nedeni olarak az sayıdaki değirmen ve fabrikaların fiyat artırması gösterilmektedir. Şehirde ekmek fiyatlarının yükselmesine engel olmak için taşla öğütülen yerli undan yapılan Halk ekmeği uygulaması ve satışına başlanmıştır. Bir halk ekmeği 5.5 kuruşa satılmıştır (Ekekon, 07.07.1935). Bu uygulama ile halkın ucuz ekmek yiyebilmesi hedeflenmiştir. 1935 yılı Konya buğday piyasası açısından oldukça hareketli geçmiştir. Şehre Eskişehir, Bursa ve İş Millet Şirketi adına tecimenler gelmiş ve muamelelerde bulunmuşlardır. 8- 10 vagon arasında bir satış olmuştur. Buğday fiyatı azami 5 kuruştur (Yenises,06.09.1935). Buğday piyasasında meydana gelen fiyat artışında 5 kuruş 30 paraya satılan buğdayın fiyatı 6 kuruşa çıkmıştır. Tarım Bankası genel direktörlükten aldığı emirle 5 kuruş 30 paraya kadar Konya malını mübayaa etmek istemiş ve Tarım Bankası memurları borsaya müdahale etmek için gelmişlerse de buğday fiyatının 6 kuruşa çıktığını görünce müdahaleden vazgeçmişlerdir (Ekekon, 16.10.1935). Belediye un fiyatlarındaki dalgalanma nedeniyle piyasaya müdahale etmiş, belediyenin belirlediği bir komisyon kilosu 7,5 kuruştan 2 200 kg un almıştır. Alınan buğdaylar Dere mevkiindeki değirmenlerde öğütülmüştür(Ekekon, 07.11.1935). Belediyenin aldığı önlemler ve yaptığı müdahalelerle tekel niteliğindeki değirmen ve un fabrikalarının fiyat yükseltmelerinin önüne geçmeye çalıştığı görülmektedir. Belediyenin yaptığı çalışmalar sonunda ekmek 6 kuruşa mal edilmiştir. Bu ekmeğin gluten fazlalığı ve kepek karışıklığının

Tablo 1. 1935 Yılı İçerisinde Hububat Piyasasında Görülen Fiyat Hareketleri

	04/1935	05/1935	06/1935	07/1935	08/1935	10/1935
Beyaz buğday (birinci)	3-3	3-2	4-4	5-4	4-3	6-5
Sert buğday(birinci)	3-3	3-3	5-4	4-5	4-3	6-5
Çavdar	2-2	1-1	2-2	-	2-2	4-3
Beyaz arpa	2-2	2-2	3-2	-	3-2	4-4

Kaynak: 10.04.1935 - 29.05.1935 - 18.06.1935 - 11.07.1935 - 08.08.1935 - 08.10.1935 Tarihli Ekekon Gazetesi,

Tablo 2. 1938 Yılı İçerisinde Hububat Piyasasında Görülen Fiyat Hareketleri

	01/ 1938	02/ 1938	03/ 1938	04/ 1938	05/ 1938	06/ 1938	07/ 1938	08/ 1938	09 /1938
Beyaz buğday (birinci)	4-4	4-4	4-4	4-4	4-4	4-4	4-4	4-4	5-3
Sert Buğday (birinci)	4-4	5-3	4-4	5-4	5-4	5-4	4-4	4-3	5-3
Çavdar	3-3	4-3	3-2	3-3	3-3	3-3	3-3	3-2	3-3
Beyaz arpa	3-2	3-2	3-2	3-3	3-4	3-3	3-3	3-2	3-2

Kaynak:01.01.1938 - 03.02.1938 - 02.03.1938 - 01.04.1938 - 02.05.1938 - 02.06.1938 - 04.08.1938 -09.08.1938 – 06.09.1938 Tarihli Ekekon Gazetesi,

az olması nedeniyle halk ekmeğinden daha lezzetli olduğu belirtilmiştir(Ekekon,12.11.1935). Şehirde 55-60 kadar fırın belediye başkanı tarafından gezilerek sıhhı şartlara uygun olanlara hamur makinesi hemen konularak işlere başlanmasına, sıhhi şartları uygun olmayanlara ve hamur makinesi koymayanlara ise kapatılıp, ekmek çıkarılmamasına karar verilmiştir. Komisyonun verdiği rapor üzerine 13 fırına hamur makinesi getirilmiştir (Ekekon,09.01.1936). Şehirde sıhhi şartları sağlamayan ve hamur makinesi olmayan 47 fırın ise kapatılmıştır (Ekekon, 12.01.1936).

1935 Yılında Konya hububat piyasasında dalgalanmalar olduğu görülmektedir Özellikle 4. Ay ile 10. Ay arasında fiyatların 2 katına çıktığı görülmektedir. Konya Belediyesi'nin fiyat yükseliş-lerinin önüne geçmek amacıyla piyasaya müdahale ettikleri ve uygun fiyatlı ekmek üretmeyi amaçladıkları görülmektedir.

1938 Yılı da nispeten istikrarlı bir yapı sergilemektedir. Aylar itibariyle görülen küçük çaplı artışların dışında yüksek oranlı artışlara rastlanmamaktadır. Ekmek fiyatlarında 1930 ile 1936 yılları arasında meydana gelen değişimi Tablo-5'ten izlemek mümkündür. Yıllar itibariyle fiyatların dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bunun nedeni ise az sayıdaki değirmen ve fırınların fiyatlara müdahale etmiş olmasıdır.

Tablo 3. 1936 Yılında Nisan ve Temmuz aylarında Şehre Giren ve Şehirden Çıkan Ürünler

GİRİŞLER	04/1936	07/1936	ÇIKIŞLAR	04/1936	07/1936
Şeker	-	15 000	Buğday	360 000	193 670
Pirinç	3580	7 200	Nohut	14 500	14 000
Sabun	-	21 250	Bulgur	-	8 600
Kahve	-	4 200	Un	136 000	162 000
Gaz ve Benzin	55 100	32 300	Tiftik	5 560	6 900
Kereste	153 810	184 700	Deri	9 580	9 500
Çimento	75 200	51 900	Çavdar	47 000	-
Demir	19 500	41 300	Yapak	20 000	-
Zeytin	-	8 200	Soğan	47 000	-
Yulaf	15 000	-	Tuz	15 120	-
Zeytinyağı	3 400	-	Peynir	1 590	-
Kösele	2 300	-	Üzüm	3 130	-
İplik	5 830	-			
Pamuk	3 400	-			
Muhtelif Eşya	13 200	-			
İncir	5 900	-			

Kaynak:18.07.1936 Tarihli Yenises Gazetesi,26.08.1936 Tarihli Ekekon Gazetesi

Belediyenin aldığı önlemler sonucunda 6 kuruşa mal edilen ekmek halk için önemli bir tüketim maddesi olması nedeniyle yararlı olmuş ve halk tarafından Belediye'nin bu girişimi olumlu karşılanmıştır. Bütün dünya tuz ihtiyacının ¼'ini karşılayan Koçhisar Tuz Gölü diğer göllerden çok daha temiz ve bereketlidir. 1935 yılı tütün, tuz ve müşkirat (alkollü içecek) hasılatı önceki yıldan daha iyi gerçekleşmiştir. Mart ayı itibariyle tüm kazaların tuz satışı 977 134, müşkirat 145 125 ve tütün 841 089 lira olmak üzere toplam 1 963 348 lira olarak gerçekleşmiştir (Ekekon, 21.04.1935). Şehirde tekel ürünlerinin fiyatında bir miktar indirim yapılmıştır, bu indirim satışlar üzerinde olumlu etki yapmıştır. Şarap fiyatlarında bir önceki yıl yapılan %30 tenzil satışı %350 artırmıştır (Ekekon,27.10.1937). Tekel kapsamına alınan ürünlerden biri de Potas güherçilesidir. Devlet inhisarı altına alınan Potas güherçilesinin alım ve satımını yapan tüccar ve esnafın 1 ay içinde beyanname ile ve ayrı ayrı gösterilmek üzere ellerinde bulunan veya sipariş edilmiş olan Potas güherçilesinin cinsi ve miktarını inhisarlar idaresine bildirmesine karar verilmiştir (Ekekon, 31.12.1937).

2. KONYA'NIN DİĞER ŞEHİRLERLE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Konya şehri diğer şehirlere birçok gıda ve çeşitli ürünler göndermektedir. Bu ürünlere miktar bazında bakıldığında buğday ve unun ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Haziran 1936 ayı içinde şehre 536 200 kg muhtelif eşya girmiş ve 767 223 kg da çıkmıştır (Yenises, 18.07.1936.)

Tabloda 1936 yılı Nisan ve Temmuz aylarında şehre giren ve şehirden çıkan ürünler gösterilmektedir.

Şehirde halkın fiyatını en yüksek bulduğu ürün odundur. Odun fiyatlarının çok yüksek olduğu, 6 tane odunun 85 kuruşa satıldığı belediyenin bu duruma müdahale etmesi gerektiği belirtilmiştir (Yenises, 23.09.1936) Mahrukat fiyatlarındaki artışa bir çözüm olarak belediyenin mahrukat satışı yapması gündeme gelmiştir. Belediye şehirde maliyet fiyatı üzerinden mahrukat satacağını duyurmuştur (Ekekon,12.11.1937.) Alınan önlemler neticesinde şehirde kömürün kg'ı 5,5-6 kuruş, odunun kg'ı ise azami 60-70 paradan satılmaya başlanmıştır (Ekekon, 07.11.1938.)

3. FİYAT HAREKETLERİ

1937 yılı şehirde fiyatların arttığı dolayısıyla hayat pahalılığının arttığı bir yıl olmuştur. 1937 yılında Konya'da fiyatlar genel düzeyinde %10'luk bir artış gözlenmiştir. Ev kiralarında da % 25'lik bir artış kaydedilmiştir. Ticaret ve Sanayi Odasın-

Tablo 4. 1936 ile 1937 Yılları Arasında Temel Gıda Maddeleri Fiyatlarında Meydana Gelen Değişim (Kuruş)

Ürün	1936	1937
Has ekmek	8,5	9
Halk ekmeği	6,5	7,5
Koyun eti	25	30
Keçi eti	20	25
Sığır eti	15	20
Tereyağı	65	75
Susam yağı	50	60
Zeytin yağı	55	65
Zeytin	28	35
Sabun	35	40
Petrol	27	23
Beyaz peynir	35	40
Kaşar peynir	50	55
Pekmez	15	20
Bal	35	40
Pirinç	18	19
Bulgur	8	9
Şeker	32	32
Odun	1	1,5
Kömür	3	7
Yumurta	1	1,25
Nohut	6	7

Kaynak:14.10.1937 Ekekon Gazetesi

Tablo 5. 1935 ile 1938 Yılları Arasında Sebze ve Meyve Fiyatlarında Meydana Gelen Değişim

Ürün	09/1935	10/1935	07/1936	11/1936	09/1937	07/1938	09/1938
Patates	-	-	-	3,5-4,5	3-5	-	5-7,5
Domates	1-3	2	-	-	1,5	5-7,5	2-4
Üzüm	2	-	11-12,5	6-7	5	12,5-15	-
Soğan	-	3	-	-	2,5	1,5-2,5	-
Bamya	1-3	-	-	-	10	8-10	7,5-10
Patlıcan	1-3	4	9-10	5-6	2,5	-	3-5
Fasulye	-	10-15	4-5	-	4	7,5-10	4-5
Biber	1-3	7	-	-	4	16-20	2-5
Elma	-	-	6-7	17-18	7	7,5-10	3-5
Karpuz	1	-	4-5	-	4	3-5	2-4

Kaynak: 13.10.1935-23.10.1935-31.07.1936-16.09.1937- 15.07.1938-22.09.1938 Tarihli Ekekon Gazetesi, 21.11.1936 Tarihli Yenises Gazetesi

Tablo 6. 1935 ile 1938 Yılları Arasında Temel Gıda Maddeleri Fiyatlarında Meydana Gelen Değişim

Ürün	04/1935	07/1935	11/1936	09/1937	07/1938	09/1938
Yumurta	5(8adet)	5(9adet)	1	1	-	1
Yemeklik yağ	60-65	-	-	-	-	-
Peynir	20	15-25	8-10	20-30	10-25	-
Kesmeşeker	-	32	-	-	-	-
Toz şeker	-	29	-	-	-	-
Tereyağı	-	57-60	65-70	65-75	70-80	75-80
Zeytinyağı	-	40-45	-	-	-	-
Kahve	-	105-110	-	-	-	-
Pirinç	-	30	-	-	-	-
Bal	-	40-50	-	-	-	-

Kaynak: 18.04.1935-04.07.1935-15.07.1938-16.09.1937-22.09.1938 Tarihli Ekekon Gazetesi,21.11.1936 Tarihli Yenises Gazetesi

Tablo 7. 1930 ile 1938 Yılları Arasında Et Fiyatlarında Meydana Gelen Değişim

	01/1930	05/1935	10/1935	08/1936	09/1937	07/1938	09/1938
Erkek koyun eti	50	30	25	-	27,5-30	30	30
Tiftik keçi eti	40	20	15	-	-	-	25
Kıl keçi eti	35		20	17,5	20	-	-
Sığır eti	35	20	15	15	15	20	-
Kuyruk yağı	110	-	-	-	-	-	-
İç yağı	70	-	-	-	-	-	-
Dana eti	15	20	-	-	-	-	20

Kaynak: 26.05.1935-23.10.1935-11.08.1936-28.09.1937-15.07.1938- 22.09.1938 Tarihli Ekekon Gazetesi,09.01.1930 Tarihli Babalık Gazetesi

Tablo 8. 1935 Yılı Yapağı ve Tiftik Fiyatları Değişimi

	02/1935	04/1935	05/1935	06/1935
Yapağı	43-37	30-29	42-34	41-34
Sarı tiftik	-	-	-	67-67
Tiftik	58-58	41-41	58-46	60-56
Kıl derisi	50-50	-	-	-
Koyun derisi	40-40	52-50	47-22	-

Kaynak: 02.03.1935 - 29.05.1935 - 18.06.1935 - 11.07.1935 - Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 9. 1936 Yılı Yapağı ve Tiftik Fiyatları Değişimi

	04/1936	06/1936	07/1936	09/1936	11/1936
Yapağı	-	58-57	-	44-42	45-40
Sarı tiftik	-	99-99	60-58	98-98	98-98
Tiftik	70-67	91-86	88-74	80-80	75-75
Güzyünü	63-63	98-85	-	63-50	68-45
Koyun derisi	-	100-75	30-30	-	-

Kaynak: 08.04.1936 - 02.06.1936 - 03.07.1936 - 02.09.1936 - 07.11.1936 - Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 10. 1937 Yılı Yapağı ve Tiftik Fiyatları Değişimi

	08/1937	09/1937	11/1937	12/1937
Yapağı	46-51,5	50,525- 50,525	47-47	45-40
Sarı tiftik	-	-	-	100-100
Beyaz tiftik	115	-	-	90-80
Kıl derisi	-	70-70	-	-
Güzyünü	70-71,5	-	69-65	64-48
Koyun derisi	-	30	-	-

Kaynak: 30.08.1937 - 03.09.1937- 02.11.1937 - 01.12.1937-Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 11. 1938 Yılı Yapağı ve Tiftik Fiyatları Değişimi

	01/1938	02/1938	03/1938	05/1938	07/1938	08/1938
Yapağı	45-40	40-40	40-40	43-39	38-32	35-35
Sarı tiftik	100- 100	90-90	100-10	3-75	100-10	70-70
Beyaz tiftik	90-80	100- 100	90-90	100-10	90-60	83-61
Kıl derisi	50-30	60-60		60-60	60-60	-
Güzyünü	66-58	66-58	66-58	66-58	-	-

Kaynak : 01.01.1938 - 03.02.1938 - 02.03.1938 - 02.05.1938 - 04.08.1938 - 09.08.1938 – 06.09.1938 Tarihli Ekekon Gazetesi,

dan alınan 1936 ve 1937 senelerine ait fiyat cetveline göre yiyecek maddelerinde 1937 senesinde 1936 senesine göre %10 nispetinde artış vardır. Giyecek eşya ile ev icarlarında da bir önceki yıla göre %20 den fazla bir artış vardır. Ticaret ve Sanayi Odası'ndan alınan mukayeseli fiyatlar Tablo-8 yer almıştır (Ekekon, 14.10.1937).

Özellikle hayvansal ürünler başta olmak üzere tüm gıda mallarının fiyatında artış yaşandığı gözlenmektedir. Petrol fiyatında yaşanan düşüş ise dikkat çekmektedir.

1935 ile 1938 yılları arasında sebze ve meyve fiyatlarına ilişkin Tablo-9'da yer almaktadır. Tabloda göze çarpan en önemli artış bamya, üzüm ve biber fiyatlarında görülmüştür. Fasulye fiyatının ise azalış kaydettiği görülmektedir.

1935 ile 1938 yılları arasında temel maddelerinin fiyat değişimi Tablo-10'da yer almıştır. Buna göre tereyağı, kahve, bal ve zeytinyağı fiyatlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Et fiyatlarında 1930 ile 1938 yılları arasındaki değişime bakıldığında genel olarak bir düşüş kaydedildiği görülmektedir. Bu düşüşün nedeni hayvancılığın gelişimine bağlanmaktadır. Yapağı ve tiftik borsası da yıllar itibariyle gelişme kaydetmiştir.

Yapağı ve tiftik piyasasında koyun derisi dışındaki ürünlerin fiyatlarında düşüş görülmektedir. Ancak koyun derisi fiyatları artış göstermiştir

1936 Yılında yapağı ve tiftik fiyatlarının 1935 yılına nispeten oldukça yüksek seyrettiği görülmektedir. Özellikle koyun derisi fiyatında 1936/6'daki artış dikkat çekicidir. Ancak bu artış uzun sürmemiş ve 1936/07'de daha makul düzeylere inmiştir.

1937 yılında yapağı ve tiftik fiyatlarının 1936 yılına göre bir miktar artış kaydettiği görülmektedir. 1937 yılında 8-12. aylar arasında fiyatların düşüş trendinde olduğu görülmektedir.

1938 Yılında ise 1-8. aylar arasında fiyatların düştüğü görülmektedir. 1935-1938 Yılları arasında yapağı ve tiftik fiyatlarının genel olarak azalış trendinde olduğu görülmektedir. İktisat Vekaleti'nce petrol ve benzin fiyatlarını gösteren bir cetvel tanzim edilmiştir. Tespit edilen fiyatlara depo fiyatlarıyla nakliye fiyatları, komisyon ve bayi karı ile mahalli resimler eklenecektir. Konya'da satış: belediye masrafı hariç olmak üzere büyük çifte gaz tenekesi 464,4 kg'lık 116, 1 kg'ı 17 kuruştan satılacaktır. Benzin fiyatları da büyük çift teneke 427,68 kuruştur (Ekekon, 19.10.1938).

3.1. KONYA TİCARET ODASI'NIN FAALİYETLERİ

1882 Yılında kurulan Konya Ticaret ve Sanayi Odası faaliyetlerinin 1923 yılından sonra da sürdürmüştür. Ancak Oda değişen şartlardan etkilenmiştir. Konya Ticaret Odası'nın bilinen ilk binası Aziziye Camii'ne yakın İstanbul Caddesi'ne çıkan Küçük Bedesten'de Yorgancılar sk No:1' dedir (Arabacı,1999: 111). 1925 yılında bir Ticaret Okulu açılmıştır. Gelişme ve kalkınmanın temel noktasının beşeri sermayeye dayandığı Ticaret Odası yetkilileri tarafından benimsenmiştir. Ayrıca Ticaret kursları, Avrupa'ya öğrenci gönderme gibi faaliyetler Oda tarafından gerçekleştirilmiştir (Arabacı, 1999: 173-174).

Konya Borsası gelişme yolunda ilerlerken azalık seçimleri yapılmış ve şu isimler kazanmıştır; Halimzade İhsan, Gevrakizade Mustafa, Civelekzade Mehmet, Atikezade Hasan, Hacı Hamzazade Hakkı, Mısırlızade Hacı Haydar, Keleşzade Ömer, Terzizade Niyazi, Ekmekçizade Mustafa (Babalık,03.11.1930). Ticaret ve Sanayi Odasında lisan, muhasebe, daktilo kursları açılacaktır (Ekekon,17.10.1937). Konya Ticaret Odası faaliyetlerine daha etkili devam edebilmek için ilk olarak bütün esnafın kayıtlarını yapmış, Esnaf cemiyetlerinde seçim işlerini ikmal ettirmiş ve kazalarda da birer mümessil bulundurmaya teşebbüs etmiştir. Ayrıca esnafa kolaylık sağlamak amacıyla Oda da bir tercüme merkezi bulundurulması karalaştırılmıştır. Bu büroda Almanca, Fransızca ve İtalyanca tercümeler yapılmıştır (Ekekon,31.08.1937).

Konya Ticaret ve Sanayi Odası kendi mıntıkası dahilinde bulunan fabrikaları tespit etmiştir. Buna göre; şehir dahilinde 4 un, iki marangoz, 1 mensucat, 1 çorap ve bir de makarna fabrikası bulunmaktadır. Şehir haricinde Zıvarık'ta 1 un, Dere'de 1 un, Meram'da 2 un, Yarma'da 1 un, Karkın'da 1 un, Kulu'da 2 un, Altınapa'da 1 un, Çumra'da 1 un fabrikası bulunmaktadır. Oda mıntıkası dahilinde bulunan 19 fabrikadan 13'ü un, 3'ü marangoz, biri mensucat, biri çorap ve bir tanesi de makarna fabrikasıdır (Ekekon,10.11.1937).

Konya Ticaret ve Sanayi Odası 1938 yılı bütçesi İktisat Vekaleti'nce tasdik edilmiştir. Bütçe irad ve masraf yekünleri 8 775 lira olup bir önceki yıldan biraz noksandır (Ekekon,01.10.1938). Konya Sanayi Odası gerçekleştirdiği faaliyetlerle insani eğitim konusuna öncelik vermiştir. Açılan kurslar, verilen dersler hep kalkınmanın lokomotifi olarak insan unsurunun görülmesinin bir sonucudur. Konya'da ticaret ve sanayi yaşamına yön veren kurum önemli gelişmelere imza atmıştır.

SONUÇ

1923 ile 1938 yılları arasında Konya'da faaliyet gösteren gazetelerden Babalık Gazetesi, Eke-

kon Gazetesi, Yenises Gazete'lerinin taranması ile elde edilen sonuçlara göre Konya şehri dönemin öne çıkan şehirlerinden biridir. Özellikle Anadolu şehirleri arasında, ticari faaliyetleri, tarımsal üretimi, hayvancılık faaliyetleri bakımından öne çıkmaktadır. Şehir tarımsal üretimin merkezi konumunda olup diğer şehirlere birçok ürün gönderilmiştir. Tarım ürünlerinde çeşitliliğin sağlanması için farklı ürünler deneme amaçlı ekilmiş, aşılar yapılmış, tohum ıslah merkezleri kurulmuştur.

Fidanlıklardaki fidan sayısı ve çeşidinin artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Konya hububat piyasası yıllar itibariyle gelişme kaydetmiş, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde şehir dışına un yerine buğday gönderilmekte iken ilerleyen dönemde şehre değirmenler açılmış ve un da gönderilmiştir. Konya halkının tasarruf içgüdüsü yüksektir. Şehirde 5 adet banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalarda mevduat birikimi yapılması ve tasarruf miktarının artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Tasarrufların biriktirilerek sermayeye dönüştürülmesi dönem itibariyle mümkün olmamıştır. Bu yüzden şehirde küçük ticari ve sanayi işletmelerine rastlanırken, büyük tesislere rastlanılmamaktadır. Büyük çaplı işletme olarak şehirde yalnızca Ereğli Bez Fabrikası faaliyette bulunmuştur. Şehir halkı yerli malı kullanımına destek vermiş, esnaf arasında yerli malı kullanmayanlar eleştirilmiştir. Şehirde uzun yıllar süren kuraklıkla mücadele etmek için sulama faaliyetleri üzerinde önemle durulmuş, bataklıkların kurutulması için çalışmalar yapılmıştır. Bataklıkların neden olduğu sıtma hastalığı ile de mücadele edilmiştir. Kuraklık nedeniyle üretimin az olması, Konya Belediyesi'nin borçlarını artırmış ve ödeyemez hale gelmesine neden olmuştur. Ele alınan dönemde Belediye'nin birçok alanda ciddi yatırımlar yaptığı görülmektedir. Kuraklık yaşanan bölgelere Ziraat Bankası da buğday alımları yaparak ve tohumluk dağıtarak destek olmuştur. Şehirde yürütülen imar ve ulaşım faaliyetlerinin bir kısmında halk kendiliğinden gönüllü olarak bu işlerde çalışmıştır. Bedenen çalışamadıkları faaliyetlere maddi destek sağlamışlardır. Konya şehri Anadolu'nun nabzını tutan, önemli siyasi gelişmeler sırasında Atatürk tarafında ziyaret edilen, üretim, sanayi, ticari faaliyet anlamında öne çıkan, halkı birbirine destek olan, yerli malı kullanan ve teşvik eden, tasarruf güdüsü yüksek, dönemin siyasi gelişmelerini yakından izleyen bir görünüm sergilemektedir. Konya ekonomisi İstanbul, İzmir, Mersin ve Adana illerinden sonra Türkiye ekonomisi içinde önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Babalık Gazetesi 14.06.1926 -17.01.1933 Yılları Arasındaki Sayılar

Ekekon Gazetesi 26.05.1935- 07.11.1938 Yılları Arasındaki Sayılar

Yenises Gazetesi 06.09.1935 - 21.11.1936 Yılları Arasındaki Sayılar

Arabacı, Caner. (1999). Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası

KONYA TİCARET ODASI YENİ İPEK YOLU DERGİSİ'NDE EKONOMİ ALANINDA YAYINLANAN MAKALELER (1988-2016)

Mustafa AKGÖL*

ÖZET

Konya Ticaret Odası Dergisi 1988 yılında yayınlanmaya başlamış, 1996 yılında adının değiştirilmesi ile yayın hayatına Yeni İpek Yolu Dergisi olarak devam etmiştir. Dergi, Konya'nın ekonomisi, tarihi, kültürel ve sanatsal alanlarında çok sayıda bilimsel makalelere, araştırma yazılarına yer veren önemli bir kaynak olmuştur. Bilim ve yayın kurulu bulunan dergide, çok sayıda konu başlığında bilgi sunulmaktadır. Zengin içeriğe sahip Yeni İpek Yolu Dergisi istikrarlı bir yayın politikasına ve yayın periyoduna sahiptir. Bu zengin birikimin paylaşılması, özellikle ekonomi alanındaki makalelerin derlenerek yine KTO bünyesinde yayımlanan KTO Yeni İpek Yolu Konya Kitabı on altıncı sayısında yayınlanmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. 2017 yılında çalışmalarına başlanan Konya Ticaret tarihi konusunun ele alındığı bu yayında, Yeni İpek Yolu Dergisi'nin içerisinde yer alan ekonomik alanda yayınlanmış makale başlıkları derlenerek, okuyucuların ve araştırmacıların yararlanacağı bir indeks oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: KTO, Ekonomi, Dergi, Yeni İpek Yolu.

*S.Ü. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Yüksek Lisans Öğr. Konya Ticaret Odası Basın ve Halkla İlişkiler Mdr. Yrd.

THE ARTICLES ARE PUBLISHED IN NEW SILK ROAD MAGAZINE OF KONYA CHAMBER OF COMMERCE BETWEEN YEARS 1988 TO 2016

ABSTRACT

The Konya Chamber of Commerce Journal has begun to be published in 1988, the magazine has continued its publication life as New Silk Road Magazine since changing of its name in 1996.The Journal has been an important source for numerous scientific and research articles in history, in cultural and artistic fields. The magazine, which has a scientific and editorial board, provides information on many topics. It has been thought that it would be useful sharing of this rich accumulation especially by compiling the articles in the field of economics publishing in KCC New Silk Road Konya Book in the sixteenth edition which has been published by KCC again.

Began to work in 2017 In this publication which deals with Konya Trade history Situated in the Journal of the New Silk Road, compiled by article titles published in economic area

In this publication which deals with Konya Trade history, It is aimed to create an index that will be utilized by readers and researchers which is situated in the Journal of the New Silk Road and which has been started to work in 2017 by compiling published article titles in the economic field.

Key Words: Konya Chamber Of Commerce, Magazine, Trade, Bibliography, New Silk Road Magazine.

GİRİŞ

Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi aylık olarak 29 yıldan bu yana her ay yayınlanmakta olup Kasım 2017 tarihi itibariyle 357. sayısına ulaşmıştır.

Dergi ilk olarak 1988 yılı Mart ayında Konya Ticaret Odası yönetim kurulu kararı ile **Konya Ticaret Odası Dergisi** adı altında yayın hayatına girmiştir.

İlk yayınlandığı yıl Derginin sahibi Konya Ticaret Odası adına Genel Sekreter Dr. Selahattin Sarı, Sorumlu Müdürü ise KTO Basın Müşaviri Nizamettin Yetişen'dir. Yayın Komitesi: Prof. Dr. Eyüp G. İsbir, Prof. Dr. Akbay Tugan Gökçe, Prof. Dr. Abdülkadir Akçin, Prof. Dr. Şahabettin Yiğitbaşı, Prof. Dr. Süleyman Aslan, Bahattin Canbilen, Remzi Akhan, Rüştü Kişnişci, Mustafa Loras'tır.

Konya Ticaret Odası Dergisi'nin ilk baskısı aynı yıl kurulan Konya Ticaret Odası Matbaasında Mart 1988 tarihinde Alman Dortmund Meslek Odası'nın Konya Ticaret Odası'na hediye etmiş olduğu Gestetner 313 matbaa makinası ile yayın hayatına başlamıştır. Başladığında teknik imkan yetersizliğinden dolayı kapakları Konya matbaalarında renkli olarak, iç sayfaları ise siyah beyaz olarak KTO matbaasında 60 sayfa basılmıştır. 1988 yılının Aralık ayında derginin 10. sayısında renkli basıma geçilmiştir. Yayın aynı format ve sistemle Aralık 1995 tarihine kadar devam etmiştir.

Derginin ilk sayısının Önsöz'ünde dönemin KTO Yönetim Kurulu Başkanı Rahim Özkaymak o dönemde neden böyle bir dergi yayınlamak istediklerine ilişkin bilgiler vermiştir. İlk yayını renkli olarak çıkarmak istediklerini, ancak bazı teknik aksaklıklardan dolayı bunu yapamadıklarını, ileri ki tarihlerde renkli yayın yapacaklarını ifade etmektedir. Özkaymak, "Çıkarken" başlıklı yazısında derginin basılabilmesi için F. Almanya Dortmund Meslek Odası'dan Renkli Ofset makinesi gönderildiğini, bu nedenle Dortmund Meslek Odası Başkanı Karl Stickel ve yöneticilere gönderdikleri matbaa makinasından dolayı teşekkür ettiklerini ifade ederek ve ileri ki tarihlerde derginin renkli çıkacağını belirtmektedir.

Kasım 1995 tarihinde Konya Ticaret Odası seçimleri sonucu KTO Yönetim değişikliği sonucu göreve gelen yeni Yönetim Kurulu Ocak 1996 ta-

rihinden itibaren Konya Ticaret Odası Dergisi'nin adını değiştirmiş, bu tarihten itibaren **Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi** adını almıştır.

Derginin sahibi Ocak 1996 tarihinden itibaren Konya Ticaret Odası adına KTO Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Üzülmez olmuştur. Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğüne ise Erhan Yaylalı getirilmiştir. Yayın Komitesi; Mustafa Yayla, Erol Küçükbakırcı, Celalettin Kaymakzade, Mustafa Güçlü, Ali Altınok. Bilim Kurulu ise; Prof. Dr. Ahmet Önkal, Doç. Dr. Fikret Akınerdem, Doç. Dr. Yavuz Atar, Doç. Dr. Ahmet Avcı, Doç. Dr. Osman Yılmaz, Doç. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Doç. Dr. Orhan Çeker ve Asım Uysal olmuştur.

Bu tarihte iki önemli değişiklik olmuştur. Birincisi daha önceden derginin KTO adına sahipliğini Genel Sekreterler yürütürken bu tarihten sonra Yönetim Kurulu başkanları üstlenmiştir. İkinci değişiklik ise yayın komitesinin yanı sıra Bilim Kurulu oluşturulmuştur.

Dergi bu tarihten sonraki içeriğinde de çeşitli değişiklikler yapılarak 70 sayfaya çıkmış ve kuşe kağıda basılmıştır. Dergi'nin Ocak 1996 sayısı dahil grafik, tasarım ve baskısı KTO'da yapılmış, Şubat-Mart sayısı teknik arızadan dolayı tek sayıda çıkartılmış ve Şubat-Mart sayısının grafik, tasarım ve baskısı Konya matbaalarında yapılmaya başlanmıştır. O tarihten sonra da günümüze kadar Konya matbaalarında basımı yapılmaya devam edilmiştir.

Derginin Ocak 2004 tarihinde içeriğinde ve ebatlarında değişiklikler yapılmış sayfa sayısı 64'e düşürülmüştür. 2014 yılında yanında ilave olarak verilen ekonomik göstergeler bülteni dergiye eklenerek 80 sayfa çıkarılmaya başlanmıştır.

KTO Yeni İpek Yolu Dergisi'nin 2011 Haziran ayı itibariyle Sahibi KTO Yönetim Kurulu Başkanı TOBB Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Selçuk ÖZTÜRK, Genel Yayın Yönetmeni Özhan SAY, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Mustafa AKGÖL'dür. 2016 Aralık tarihi itibarı ile derginin Yayın Kurulu, Ahmet Cemal Coşkun, Fehmi Adam, Mustafa Gökdoğan, Murat Koyuncu, Süleyman Salur'dan oluşmaktadır. Bilim Kurulu ise Prof. Dr. Bayram Sade, Prof. Dr. Çağatay Ünüsan, Prof. Dr. Kerim Çınar, Prof. Dr. Haşim Karpuz, Prof. Dr. Önder Kutlu, Prof. Dr. Abdülkadir Buluş, Prof. Dr. Caner Arabacı, Dr. Hasan Özönder, Dr. Öğretim Üyesi Aziz Ayva'dan oluşmaktadır.

Dergi, 2012 yılı Ocak ayından İtibaren Konya Ticaret Odası internet sayfasından (http://www.kto.org.tr Erişim tarihi:30.04.2017) PDF olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi 2016 yılı itibarı ile tirajı 13.500'dür. Yeni İpek Yolu Dergisi 10.10. 2014 tarihi itibarı ile Türk Patent Enstitüsü tarafından **"Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi"** adı ile Marka tescili yapılmıştır.

Konya Ticaret Odası faaliyetleri başta olmak üzere 30-35 konu başlığı üzerinde yayın yapan Dergi ülke ve Konya ekonomisine ilişkin zengin raporlar, araştırma çalışmaları yayınlanmıştır. Dergi 30 yıllık yayın periyodunda Türkiye ve Konya'nın zenginliklerini tanıtmayı hedeflemiştir. Bu anlamda ülkemizin ve Konya'nın kültür, sanat, tarihine ilişkin çok sayıda makaleye, araştırmalara, tarihi belgelere ve Konya fotoğraflarına yer vermiştir. Konya'nın yaşam kültüründen, Konya tanıklık ettiği tarihi olaylara kadar tarihsel bilgi ve belgelere yer vererek tarihe not düşmeyi hedeflemiş bir yayındır. Selçuklulara başkentlik yapmış, Mevlana Celaleddin Rumi, Şems-i Tebrizi, Şey Sadreddin-i Konevi gibi önemli şahsiyetleri ağırlamış, bir çok ilim ve irfan sahibi kişilere ev sahipliği yapmış, Konya'nın her yönü ile tanıtılmasında bugüne kadar olağanüstü bir çaba harcayan Yeni İpek Yolu Dergisi Ekibi bütün çalışmalarında tarihten bugüne bilgi ve belgeleri harmanlayarak gelecek nesillere aktarmayı hedeflemiştir.

30 yıllık zengin bir birikime sahip olan dergi, yerel, ulusal ve uluslararası birçok yayında yapılan

çalışmalarda kaynak olarak gösterilmiş, Konya'nın sanayisi, ticareti, kültürü ve tarihi ile ilgili bilgiler bu yayından derlenmiştir.

Ekonomi alanında çalışmalara özel bir önem verilen Yeni İpek Yolu Dergisi'nin her sayısında bir veya birkaç tane makaleye yer verilmiş, güncel ekonomi yazılarının yanı sıra dönemin ekonomisine ilişkin güçlü tahliller, tespitler yapılmıştır.

Bu yayındaki birikimin araştırmacıların daha çok faydalanabilmesi amacı ile KTO bünyesinde yayımlanan Yeni İpek Yolu Konya Kitabı'nda da yayınlanması amaçlanmıştır. Bu yıl konusu Konya Ticaret Tarihi olan kitaba Yeni İpek Yolu Dergisi'nde yayımlanmış olan ekonomi alanındaki makaleler derlenerek konu başlıkları, yazarlar, yayımlanma tarihleri gibi bilgilerin yer aldığı bir indeks oluşturulması amaçlanmıştır.

Böylelikle kültür, tarih ve ekonomi alanında önemli bir birikime sahip olan Yeni İpek Yolu Dergisi'nde ki ekonomi makaleler araştırmacılara ve bilimsel çalışma yapan akademisyenlere kolaylık sağlayacaktır. Dergideki ekonomi makaleleri isim değişikliği nedeni ile (1988-1996) (KTOD) dönemi ve (1996 -2017) (KTO-YİYD), dönemi aynı makalede ara başlıklar altında ele alınacaktır.

Konya Ticaret Odası Dergisi'nde (KTOD) (1988-1996) tarihleri arasında yayımlanan ekonomi alanındaki makaleler:

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Mart, 1988). *Türkiye Ekonomisinde İstikrar ve Büyüme Çelişkisi,* Konya Ticaret Odası Dergisi, (KTOD), Yıl: 1, S:1, s; 07, Konya.

- Acar, M. Sadık (Mart, 1988). *Türkiye'de Sanayileşme Olgusunun Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkiler* **,** (KTOD), Yıl:1, S:1, s;20, Konya.

- Cura, Kamil (Mart, 1988). *Sanayi ve Organize Bölgeleri,* (KTOD), Yıl:1, S:1, s:24, Konya.

- Özügüzel, Seyfi (Nisan, 1988). *İstatistiğe Niçin Gerek Duyuluyor?* (KTOD), Yıl:1, S:2, s:34, Konya.

- Cura, Kamil (Nisan, 1988). *Konya Sanayinin Dünü ve Bugünü?* (KTOD), Yıl:1, S:2, s:39, Konya.

- Yetişen, Nizamettin (Mayıs, 1988). *Banka Müdürlerimiz Konuşuyor,* (KTOD), Yıl:1, S:3, s:6, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Mayıs, 1988). *Konya Sanayinin Etüt Raporu,* (KTOD), Yıl:1, S:3, s:12, Konya.

- Özügüzel, Seyfi (Mayıs, 1988). *Ekonominin Barometresi,* (KTOD), Yıl:1, S:3, s:29, Konya.

- Cura, Kamil (Mayıs, 1988). *Yatırımların Teşviki,* (KTOD), Yıl:1, S:3, s:41, Konya.

- Suher, Esad (Haziran, 1988*). Planlı Dönemde Türkiye,* (KTOD), Yıl:1, S:4, s:19, Konya.

- Cura, Kamil (Haziran, 1988). *Tüketici Problemleri,* (KTOD), Yıl:1, S:4, s:43, Konya.

- Yiğibaşı, Şahabettin (Temmuz,1988). *Stagflasyon ve Türkiye Ekonomisi,* (KTOD), Yıl:1, S:5, s:9, Konya.

- Sarı, Selahattin (Temmuz,1988). *Stagflasyon Konjonktürü,* (KTOD), Yıl:1, S:5, s:18, Konya.

- Tekin, Mahmut (Temmuz,1988). *Stagflasyon Dönemleri,* (KTOD), Yıl:1, S:5, s:24, Konya.

- Açba, Sait (Temmuz,1988). *Dünya Borç Krizi ve Türkiye,* (KTOD), Yıl:1, S:5, s:33, Konya.

- Karcı, Yurdukoru (Temmuz,1988). *Fuarların Ekonomilerdeki Rolü,* (KTOD), Yıl:1, S:5, s:38, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Ağustos,1988). *Üniversite Sanayi İşbirliği Çıkmazı,* (KTOD), Yıl:1, S:6, s:6, Konya.

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Ağustos,1988). *Eğitim – İstihdam ve Talep İlişkileri,* (KTOD), Yıl:1, S:6, s:14, Konya.

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Eylül,1988). *Referandum Sonrası Ekonomik Politikada Beklentiler,*

(KTOD), Yıl:1, S:7, s:13, Konya.

- Tekin, Mahmut (Eylül, 1988). *Enflasyon Dönemlerindeki Problemler,* (KTOD), Yıl:1, S:7, s:18, Konya.

- Atabey, Naim Ata (Eylül,1988). *Enflasyon Dönemlerinde Dönen Varlıkları Yönetimi,* (KTOD), Yıl:1, S:7, s:23, Konya.

- Mert, Mehmet (Ekim,1988). *Güneydoğu Anadolu Projesi,* (KTOD), Yıl:1, S:8, s:5, Konya.

- Taşkazan, Sedat (Ekim,1988). *Türkiye Serbest Bölgeleri,* (KTOD), Yıl:1, S:8, s:17, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Ekim,1988). *Fiyat Makinası,* (KTOD), Yıl:1, S:8, s:20, Konya.

- Tekin Mahmut (Ekim,1988). *İşletmelerde Kullanılan Fiyatlama Politikaları,* (KTOD), Yıl:1, S:8, s:28, Konya.

- Açba, Sait (Ekim,1988). *Serbest Faiz Ve Enflasyon,* (KTOD), Yıl:1, S:8, s:32, Konya.

- Yiğibaşı, Şehabettin (Kasım,1988). *Dış Ticaretteki Gelişmeler,* (KTOD), Yıl:1, S:9, s:12, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Kasım,1988). *Ülkemizde Dış Ticaretin Gelişmesi,* (KTOD), Yıl:1, S:9, s:19, Konya.

- Erkan, Mehmet (Kasım,1988). *Dışsatım'da Forfaiting,* (KTOD), Yıl:1, S:90, , s:30, Konya.

- Tufan, Altan (Aralık,1988). *İhracat ve Vergi Ekonominin İki Temel Taşıdır,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:11, Konya.

- Çiçek, Cemil (Aralık,1988). *Ekonomimizde İsraf Problemi Var,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:20, Konya.

- Yiğitbaş, Şahabettin (Aralık,1988). *Kalkınma Politikası,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:23, Konya.

- İncekara, Ahmet (Aralık,1988). *Dış Ticaret Politikası Ve Gelişmeler,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:27, Konya.

- Erişkon, Hasan (Aralık,1988). *Sanayileşme Politikamız,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:33, Konya.

- Yazgan, Turan (Aralık,1988). *Sosyal Güvenlik Politikası,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:37, Konya.

- Coşkun, Ali (Aralık,1988).*Ekonominin İpleri Elden Kaçmıştır,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:42, Konya.

- Bolak, Ahmet Aydın (Aralık,1988). *Ekonomimizde Hüküm İstikrarsızlığı Var,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:46, Konya.

- Güner, Agah Oktay (Aralık,1988). *Ekonomimizde Plan Disiplinsizliği Var,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:50, Konya.

- Çelebi, Işın (Aralık,1988). *Türk Ekonomisini Projeler Sarstı,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:56, Konya.

- Demir, H. İbrahim (Aralık,1988).*Ekonomimiz Sıkıntılı,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:59, Konya.

- Çakmakçı, Akın (Aralık,1988) *Sanayileşmede Hamle Yapıyoruz,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:60, Konya.

- Tufan, Altan (Ocak,1989). *Vergi Kanunları,* (KTOD), Yıl:1, S:10, s:13, Konya.

- Tosun, Ali (Ocak,1989). *Kurumlar Vergisinde Uyulacak Esaslar,* (KTOD), Yıl: 2, S:11, s:18, Konya.

- Cura, Kamil (Ocak,1989). *1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu,* (KTOD), Yıl: 2, S:11, s:30, Konya.

- Sükan, Faruk (Ocak,1989). *Türkiye Üzerinde Oyunlar Oynanıyor,* (KTOD), Yıl: 2, S:11, s:35, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Şubat,1989). *USA Doları İle Genel Bütçe İncelemesi,* (KTOD), Yıl2, S:12, s:6, Konya.

- Arslan, Süleyman (Şubat,1989). *İktisadi Ve Sosyal Politika,* (KTOD), Yıl: 2, S:13, s:12, Konya.

- Ayhan, Rıza (Şubat,1989). *Çekle Ödemeler,* (KTOD), Yıl:2, S:12, s:21, Konya.

- Cankay, Lale (Şubat,1989). *Güdümlü Faiz Politikası*, (KTOD), Yıl: 2, S:12, s:38, Konya.

- Yiğitbaşı , Şahabettin (Mart,1989). *AT Tek Pazar Hedefi Ve Türkiye*, (KTOD), Yıl: 2, S:13, s:14, Konya.

- Tosuner, Mehmet (Mart,1989). *Vergilerin Ahenkleştirilmesi*, (KTOD), Yıl: 2, S:13, s:35, Konya.

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Nisan,19896). *Beş Yıllık Kalkınma Planı Kararı*, (KTOD), Yıl: 2, S:14, s:13, Konya.

- Serin, Vildan (Nisan,1989). *Türk Ekonomisinin Dışa Açılması*, (KTOD), Yıl: 2, S:14, s:32, Konya.

- Çevik, Seyfullah (Nisan,1989). *AT' da Sermayenin Serbest Dolaşımı*, (KTOD), Yıl: 2, S:14, s:46, Konya.

- Karcı, Yurdukoru (Nisan,1989). *Tüketicinin Korunması*, (KTOD), Yıl: 2, S:14, s:54, Konya.

- Aktürk, İsmail (Mayıs,1989). *1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri*, (KTOD), Yıl: 2, S:15, s:9, Konya.

- Turan, Güngör (Mayıs,1989) *Sosyo-Ekonomik Kalkınma ve İstikrar*, (KTOD), Yıl: 2, S:15, s:26, Konya.

- Çevik, Seyfullah (Mayıs,1989) *Avrupa Para Sistemi* (KTOD), Yıl: 2, Sayı:15, Sayfa:34, Konya.

- Akçin, Abdulkadir (Mayıs,1989) *GAP İle KOP 'un Karşılaştırılması Davranışlar*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:6, Konya.

- Arslan, Süleyman (Mayıs,1989) *Tüketicinin Korunması*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:9, Konya.

- Gökçe, Akbay Tugan G. (Mayıs,1989*) Konya Döküm sanayi*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:16, Konya.

- Atılır, Ayhan (Mayıs,1989) *Türkiye'de Malt Sektörü*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:32, Konya.

- Tekin, Mahmut (Mayıs,1989) *Günümüzde Sanayi İşletmeleri*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:34, Konya.

- Kahf, Monzer, (Mayıs,1989). *İslami Bir Toplumda Tüketici Davranışları*, (KTOD), Yıl: 2, S:16, s:46, Konya.

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Haziran,1989). *Enflasyonist Ortamda Tasarrufun Korunması*, (KTOD), Yıl:2, S:17, s:3, Konya

- Gökçe ,Akbay Tugan (Haziran,1989). *Enflasyon ve Sonuçları*, (KTOD), Yıl: 2, S:17, s:9, Konya.

- Tekin, Mahmut (Haziran,1989). *Türk ekonomisinde Alüminyum Sanayii*, (KTOD), Yıl: 2, S:17, s:37, Konya.

- Tekin, Mahmut (Ağustos,1989). *Enflasyon İşletme Yönetimi*, (KTOD), Yıl: 2, S:18, s:4, Konya.

- Sarı, Selahattin (Ağustos,1989). *Yatırım ve İstikrar*, (KTOD), Yıl: 2, S:18, s:24, Konya.

- Evirgen, Cemil (Temmuz,1989). *Sanayileşme ve Biz*, (KTOD), Yıl: 2, S:18, s:46, Konya.

- Yiğitbaşı, Şehabettin (Eylül,1989). *Ekonomide Hassas Dengeler*, (KTOD), Yıl: 2, S:19, s:10, Konya.

- Tekin, Mahmut (Eylül,1989). *İşletme Yönetiminde Başarı* (KTOD), Yıl: 2, S:19, s:15, Konya.

- Atabey, N. Ata (Ekim,1989). *Dış Ticaretimizde Son Gelişmeler*, (KTOD) , Yıl: 2, S:20, s:35, Konya.

- Cankay, Lale (Ekim,1989). *Enflasyon Yükünü Kimler Çekiyor?* (KTOD) i, Yıl: 2, S:21, s:49, Konya.

- Yiğitbaşı, Şehabettin (Kasım,1989). Bölgesel Kalkınma ve Konya ile İlgili Projeler, (KTOD), Yıl: 2, S:21, s:14, Konya.

- Akhan, Remzi (Kasım,1989). *KOP'un Önemi*, (KTOD), Yıl:2, S:20, s:21, Konya.

- Bayraklı, Fethi (Kasım,1989). *Kapalı Havza Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, (KTOD), Yıl: 2,

S:21, s:22, Konya.

- Morgil, Orhan ,(Aralık,1989). *Bütçe Politikaları*, (KTOD), Yıl: 2, S:22, s:33, Konya.

- Yazgan, Turan (Aralık,1989). *Türkiye'nin İstihdam Sorunu*, (KTOD), Yıl: 2, S:22, s:42, Konya.

- Güner, Agah Oktay (Aralık,1989). *Türkiye'nin Ekonomik Politikası*, (KTOD), Yıl: 2, S:22, s:50, Konya.

- Sarı, Selahattin (Ocak,1990). *Serbest Şehirden Ortak Pazara*, (KTOD), Yıl: 3, S:23, s:18, Konya.

- Erdoğan, İhsan (Ocak,1990). *Umumi Mağazaların İktisadi Önemi ve Kuruluşu*, (KTOD) , Yıl: 3, S:23, s:32, Konya.

- Cankay, Lale (Ocak,1990). *Tüketimin Kalkınmaya Etkisi*, (KTOD), Yıl: 3, S:23, s:41, Konya.

- Mutlu, Mehmet (Ocak,1990). *ABD'ye İhracatımızda Yeni İmkanlar Doğuyor*, (KTOD), Yıl: 3, S:23, s:44, Konya.

- Bağcı, Rahmi (Ocak,1990). *CMR Sigortası*, (KTOD), Yıl: 3, S:23, s:45, Konya.

- Yiğitbaşı, Şahabettin (Şubat,1990). *Özelleştirme ve Akla Getirdikleri*, (KTOD), Yıl: 3, S:24, s:6, Konya.

- Tufan, Altan (Mart,1990). *Türkiye'de Muhasebe Uygulamaları*, (KTOD), Yıl: 3, S:25, s:6, Konya.

- Yiğibaşı, Şahabettin (Mart,1990). *Menkul Kıymet Piyasalarının Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*, (KTOD), Yıl: 3, S:25, s:8, Konya.

- Ayhan, Rıza ,(Mart,1990). *Sermaye Piyasası ve Menkul Kıymetler Piyasasının Hukuki Yapısı*, (KTOD), Yıl: 3, S:25, s:20, Konya.

- Atabey, Ata (Mart,1990). *Menkul Kıymet Piyasalarının Yapısı ve İşleyişi*, (KTOD), Yıl: 3, S:25, s:27, Konya.

- Sükan, Faruk (Nisan,1990). *Cumhuriyet Tarihinde Millet Meclisi'nin Yolsuzluklar Konusundaki Emsalsiz Kararı*, (KTOD), Yıl: 3, S:26, s:22, Konya.

- Çankay, Lale, (Nisan,1990). *Türk Lirasının Konvertibilitesi*, (KTOD), Yıl: 3, S:26, s:26, Konya.

- Yiğibaşı, Şahabettin (Mayıs,1990). *Piyasa Ekonomilerinde İç Fiyat – Dış Fiyat İlişkisi*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:9, Konya.

- İsbir, Eyüp G.,(Mayıs,1990). *İki Kademeli Büyükşehir Yönetimi*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:18, Konya.

- Ünüvar, Ali, (Mayıs,1990). *Kalite Temininde Tezgah Hassasiyet Analizlerinin Önemi*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:23, Konya.

- Tekin, Mahmut (Mayıs,1990). *İşletmelerde Kalite Kontrolünün Önemi*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:29, Konya.

- Ünlü, Ferhat Kayhan (Mayıs,1990). *Üretimde Kalibrasyonun Önemi*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:35, Konya.

- Kanlıdere, Malik (Mayıs,1990). *Milli Kalite Sistemi Elemanları*, (KTOD), Yıl: 3, S:27, s:44, Konya.

- Sükan, Faruk (Haziran,1990). *Karaman'ın Oyunu*, (KTOD), Yıl: 3, S:28, s:13, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Haziran,1990). *Makine Müh. Eğitimi*, (KTOD), Yıl: 3, S:28, s:21, Konya.

- Meriç, Cevdet.- Avcı, Ahmet.(Haziran,1990). *Makine Müh. Eğitimi*, (KTOD), Yıl: 3, S:28, s:30, Konya.

- Gökçe, Akbay Tuğan (Temmuz,1990). *Valek Makinesinin Getirdiği Yenilikler*, (KTOD), Yıl: 3, S:29, s:12, Konya.

- Arslan, Süleyman (Temmuz,1990). *Devletin Ekonomik Alana Müdahalesi*, (KTOD), Yıl: 3, S:29, s:18, Konya.

- Tekin, Mahmut (Temmuz,1990). *İşletmelerde Satışı Artırma Teknikleri*, (KTOD), Yıl: 3, S:29, s:23, Konya.

- Erdoğan, İhsan (Temmuz,1990). *Umumi Mağazalarda Emtia Senetleri*, (KTOD), Yıl: 3, S:29, s:43, Konya.

- Erdoğan, İhsan (Ağustos,1990). *Emtia Senetlerinden Rehin Senedi*, (KTOD), Yıl: 3, S:30, s:23, Konya.

- İsbir, Eyüp G. (Eylül,1990). *Fonksiyonalizm Açısından Türk Siyasi Yapısı*, (KTOD), Yıl: 3, S:31, s:21, Konya.

- Tekin, Mahmut (Ekim,1990). *Kıyı Bankacılığı ve Önemi*, (KTOD), Yıl: 3, S:32, s:24, Konya.

- Erdoğan, İhsan (Ekim,1990). *Umumi Mağaza Senetlerinin Devri*, , (KTOD), Yıl: 3, S:32, s:29, Konya.

- Cankay, Lale (Ekim,1990). *Gelişme Sürecinde Tarım*, (KTOD), Yıl: 3, S:32, s:35, Konya.

- Özkaymak, Rahim (Aralık,1990). *KOP'un İcrasını Bekliyoruz*, (KTOD), Yıl: 3, S:34, s:26, Konya.

- Güner, Agah Oktay (Aralık,1990). *Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler*, (KTOD), Yıl: 3, S:34, s:31, Konya.

- Karataş, Şaban (Aralık,1990). *Türkiye Ekonomisi Güzel Ortaya Kondu*, (KTOD), Yıl: 3, S:34, s:56, Konya.

- Topuz, Ali (Aralık,1990). *1991 Türkiye Bütçesi*, (KTOD), Yıl: 3, S:34, s:74, Konya.

- Çetinkaya, Necati (Aralık,1990). *KOP'a Önem Vermeliyiz*, (KTOD), Yıl: 3, S:34, s:91, Konya.

- Güner, Agah Oktay (Ocak,1991). *Ekonomi Politikası ve Kültür*, (KTOD), Yıl: 4, S:35, s:18, Konya.

- Uysal, Doğan (Ocak,1991). *Türkiye'de Enflasyonun Nedenleri*, (KTOD), Yıl: 4, S:35, s:44, Konya.

- Arslan, Süleyman (Şubat,1991). *Bütçe Konusunda B.K. Görev ve Yetkileri*, (KTOD) , Yıl: 4, S:36, s:15, Konya.

- Sarı, Selahattin (Şubat,1991). *Para ve Maliye Politikası*, (KTOD), Yıl: 4, S:36, s:25, Konya.

- Atılgan, Ahmet (Şubat,1991). *Serbest Piyasa Ekonomisi*, (KTOD), Yıl: 4, S:36, s:32, Konya.

- Özdemir, Zekai (Mart,1991). *Tarım Alet ve Makine Sanayi*, (KTOD), Yıl: 4, S:37, s:40, Konya.

- Sarı, Selahattin (Mart,1991). *Entegrasyon Teorileri*, (KTOD), Yıl: 4, S:37, s:58, Konya.

- Aktürk, İsmail (Nisan,1991). *Vergileme ve Borçlanmada Tercih Sorunu*, (KTOD) , Yıl: 4, S:38, s:19, Konya.

- Sarı, Selahattin (Nisan,1991). *Entegrasyon Teorileri*, (KTOD), Yıl: 4, S:38, s:30, Konya.

- Kumral, Neşe (Nisan,1991). *AT Tarım Politikası ve Fiyatlara Etkisi*, (KTOD), Yıl: 4, S:38, s:37, Konya.

- Atılgan, Ahmet (Nisan,1991). *Serbest Piyasa Modeli*, (KTOD), Yıl: 4, S:38, s:39, Konya.

- Sarı, Selahattin (Nisan,1991). *Devalüasyonun Ticaret Hadlerine Etkisi*, (KTOD) , Yıl: 4, S:38, s:43, Konya.

- Özdemir, Zekai (Nisan,1991). *Türk Traktör Endüstrisinde Rekabet Türü*, (KTOD), Yıl: 4, S:38, s:46, Konya.

- Sarı, Selahattin, (Mayıs,1991). *Japon Kalkınmasında Amerikan Pazarı*, (KTOD), Yıl: 4, S:39, s:24, Konya.

- Özdemir, Zekai (Mayıs,1991). *Tarımsal Kalkınmada Traktör*, (KTOD) , Yıl: 4, S:39, s:49, Konya.

- Coşkun, Ali (Haziran,1991). *Bütçe ve Vergi*, (KTOD), Yıl: 4, S:40, s:8, Konya.

- Güner, Agah Oktay (Haziran,1991). *Sosyal Sigortalar Kurumu, Bütçe ve Vergi*, (KTOD), Yıl: 4, S:40, s:10, Konya.

- Sarı, Selahattin (Temmuz,1991). *Kıyı Bankacılığı*, (KTOD), Yıl: 4, S:41, s:15, Konya.

- Özdemir, Zekai (Temmuz,1991). *Bölgesel Ekonomik Dengesizlikler*, (KTOD), Yıl: 4, S:41, s:35, Konya.

- Aksoyak, Tayfun (Temmuz,1991). *Türkiye'nin AET'ye Tam Üyeliği*, (KTOD), Yıl: 4, S:41, s:41, Konya.

- Sarı, Selahattin (Ağustos,1991). *Dış Ticaret Hadleri*, (KTOD), Yıl: 4, S:42, s:6, Konya.

- Civan, Mehmet (Ağustos,1991). *İşletmelerde Finansal Kiralama*, (KTOD), Yıl: 4, S:42, s:32, Konya.

- Bozkurt, Enver (Ekim,1991). *Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi*, (KTOD), Yıl: 4, S:44, s:19, Konya.

- Kınacı, Engin – Kınacı, Gülcan (Ekim,1991). *Konya'da Tahıl Nadas Sistemi*, (KTOD), Yıl: 4, S:44, s:40, Konya.

- Göksu, Ekrem (Kasım,1991). *Dünyada ve Türkiye'de Petrol*, (KTOD), Yıl: 4, S:45, s:8, Konya.

- Özbey, Hakim Bayram (Kasım,1991). *Adi Şirketlerde Rekabet Yasağı*, (KTOD), Yıl: 4, S:45, s:38, Konya.

- Karaman, Latif - İnankur, Cihan (Kasım,1991). *Kaynak Kullanımı Destekleme Primi*, (KTOD), Yıl: 4, S:45, s:38, Konya.

- Aydın, Yaşar, (Ocak,1992). *İşletmelerde Stokların Mali Tablolar Açısından Yorumu*, (KTOD), Yıl: 5, S:47, s:35, Konya.

- Özbey, Hakim Bayram (Ocak,1992). *Komandit Şirketlerde Rekabet Yasağı*, (KTOD), Yıl: 5, S:47, s:49, Konya.

- Civan, Mehmet (Mart,1992). *Konya Ekonomisinde Tarım Makinaları*, (KTOD), Yıl: 5, S:49, s:34, Konya.

- Belviranlı, A. Nuri (Nisan,1992). *Sanayi ve İhracatın Dinamosu Tekstil Sektörü*, (KTOD), Yıl: 5, S:50, s:7, Konya.

- Kocatepeli, Muammer (Nisan,1992). *Vergi Denetimi*, (KTOD), Yıl: 5, S:50, s:34, Konya.

- Kocatepeli, Muammer (Mayıs,1992). *İşletmelerde Muhasebe ve Muhasebecinin Yeri*, (KTOD), Yıl: 5, S:51, s:10, Konya.

- Ulugay, Osman (Mayıs,1992). *Enflasyonun Sevinci Çok Erken*, (KTOD), Yıl: 5, S:51, s:15, Konya.

- Kocatepeli, Muammer (Haziran, 1992). *Konut ve Arsada Vergi İstisnaları*, (KTOD), Yıl: 5, S:52, s:18, Konya.

- Kocatepeli, Muammer (Ağustos, 1992). *Teşvik Kredileri*, (KTOD), Yıl: 5, S:54, s:32, Konya.

- Kocatepeli, Muammer (Ekim, 1992). *Yatırımcılara Büyük İmkan "Dolar Kredisi"*, (KTOD), Yıl: 5, S:56, s:34, Konya.

- Yetiş, Nüket (Ekim,1992). *Kalite Yönetiminin Gelişimi*, (KTOD), Yıl: 5, S:56, s:53,Konya.

- Ağcakaya, Serpil (Mart,1993). *Enflasyonla Mücadele Bütçe Politikaları*, (KTOD), Yıl:6, S:61, s:45, Konya.

- Selçuk, F. Atilla, (Kasım,1993). *İhracat bedellerinin yurda getirilmesi*, (KTOD) , Yıl: 6, S:69, s:53,Konya.

- Yüksel, Zeki (Ocak,1994). *Vergi kanununda yapılan değişiklikler*, (KTOD) , Yıl: 6, S:71, s:38,Konya.

- Yüksel, Zeki (Şubat,1994). Vergi kanunlarında yapılan değişiklik, (KTOD), Yıl: 6, S:72, s:20,Konya.

- Yüksel, Zeki (Mart,1994). *Vergi kanunlarında yapılan değişiklik*, (KTOD) , Yıl: 6, S:73, s:40, Konya.

- Ulusoy, Mecit (Nisan,1994). *Finansal kiralama ve uygulamaları*, (KTOD) , Yıl: 6, S:74, s:23,Konya.

- Doğan, Seyhun (Nisan,1994). *Yatırım ve*

genel bütçe açıkları, (KTOD), Yıl: 6, S:74, s:36,-Konya.

- Kurt, Savaş (Nisan,1994). *İhracatı Teşvik Politikaları,* (KTOD) , Yıl: 6, S:74, s:46,Konya.

- Botsalı, Fatih (Mayıs,1994). *Tüketicinin korunması ve TSE,* (KTOD) Yıl: 6, S:75, s:35,Konya.

- Altınok, Serdar (Mayıs,1994). *Türkiye'de Uygulanan Kredi Politikaları,* (KTOD) , Yıl: 6, S:75, s:40,Konya.

- Botsalı, Fatih (Haziran,1994). *TS ISO 9000 Kalite Sistem Standartları,* (KTOD), Yıl: 6, S:76, s:20,Konya.

- Nuray, Haluk (Haziran,1994). *Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri,* (KTOD), Yıl: 6, S:76, s:35,Konya.

- Cura, Kamil (Haziran,1994). *Türk Ekonomisi,* (KTOD) , Yıl: 6,S:76, s:48,Konya.

- Karataş, Şaban (Temmuz,1994). *Günümüzün Aynasında 14 Mayıs Dönemeci,* (KTOD), Yıl: 6, S:77, s:6,Konya.

- Gökçe, Orhan (Temmuz,1994). *Elektronik Medya ve Kamu Hizmeti,* (KTOD) , Yıl: 6, S:77, s:23,Konya.

- Gülcan, Adem (Temmuz,1994). *Yatırım Yaparken Nelere Dikkat Etmelidir,* (KTOD). Yıl:6, S:77, s:51, Konya.

- Karataş, Şaban (Ağustos,1994). *Günümüzün Aynasında 14 Mayıs Dönemeci,* (KTOD), Yıl: 6, S:78, s:13,Konya.

- Cura, Kamil (Eylül,1994). *İhracat Teşvik Tedbirleri,* (KTOD), Yıl: 6, S:79, s:37,Konya.

- Karabörklü, Hakkı (Kasım,1994). *Gümrük Birliği,* (KTOD), Yıl: 6, S:81, s:27,Konya.

- Altınok, Serdar (Kasım,1994). *Bölge Planlamasında Sanayinin Yeri*(KTOD), Yıl: 6, S:81, s:47,Konya.

- Tekin, Mahmut (Şubat,1995). *Konya Bölgesinde Otomobil Pazarlamasında Bayilik Sistemi,* (KTOD), Yıl: 7, S:84, s:48,Konya.

- Şenyurt, Deniz (Mart,1995). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Parasal Olmayan İhracat Teknikleri,* (KTOD), Yıl: 7, S:85, s:29,Konya.

- Küçükkunt, Emel (Mart,1995). *Tüketicinin Korunması,* (KTOD), Yıl: 7, S:85, s:36,Konya.

- Uz, M. Ali (Nisan,1995). *Konya Ticaret Odası ve Çalışmaları,* (KTOD), Yıl: 7, S:86, s:57,-Konya.

- Büyükkara, Mevlüt (Nisan,1995). *Konya Ticaret Odası'nın Almanlarla İşbirliği,* (KTOD) , Yıl: 7, S:86, s:58,Konya.

- Aksoy, Ahmet (Mayıs,1995). *Yatırım ve Finansmanın Önemi,* (KTOD) , Yıl: 7, S:87, s:21,-Konya.

- Aydın, Yaşar (Mayıs,1995). *Türkiye'de Sanayileşme,* (KTOD), Yıl: 7, S:87, s:41,Konya.

- Yüksel, Zeki (Haziran,1995). *Vergi Kanunlarında Yapılan Değişiklikler,* (KTOD) , Yıl: 7, S:88, s:6,Konya.

- Aydın, Yaşar (Haziran,1995). *Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırımların Teşviki,* (KTOD) , Yıl: 7, S:88, s:25,Konya.

- Özbilen, Şevki (Haziran,1995). *Türkiye'de Ekonomik Bunalım ve 5 Nisan Kararlarının Ekonomik Analizi,* (KTOD), Yıl: 7, S:88, s:33,Konya.

- Botsalı, Fatih, (Haziran,1995).*Tüketici Hakları ve TSE'den Belgeli Ürün ve Hizmetlerin Tüketiciye, Sağladığı Faydalar,* (KTOD), Yıl: 7, S:88, s:47,Konya.

- Kıral, Taner (Temmuz,1995). *Konya'nın Tarımsa Yapısı ve İl Kalkınmasındaki Rolü,* (KTOD) , Yıl: 7, S:89, s:15,Konya.

- Özbilen, Şevki (Temmuz,1995). *Türkiye'de Ekonomik Bunalım ve 5 Nisan Kararlarının Ekonomik Analizi,* (KTOD), Yıl: 7, S:89, s:35,Konya.

- Küçükkunt, Emel (Ağustos,1995). *Ticaret Kanunu, Markaların Korunması ve Toptancı Hal-*

lerinde Yapılan Bazı Değişiklikler, (KTOD), Yıl: 7, S:90, s:5,Konya

- Denker, Mehmet Sami (Ağustos,1995). *Gümrük Birliği ve Ekonomik Entegrasyonlar*, (KTOD) , Yıl: 7, S:90, s:23,Konya.

- Botsalı, Fatih (Ağustos,1995). *CE İşareti Nedir?* , (KTOD), Yıl: 7, S:90, s: 37,Konya.

- Küçükkunt, Emel (Eylül,1995). *Perakende Mal Ve Hizmet Satışlarında Etiket Koyma Zorunluluğu*, (KTOD), Yıl: 7, S:91, s: 14,Konya.

- Bayburtlu, Mustafa (Kasım,1995). *Schengen: Tarihsel Gelişim Uygulama Sözleşmesi*, (KTOD), Yıl: 7, S:9, s: 30,Konya.

Konya Ticaret Odası Yeni İpek Dolu Dergisi'nde (KTO-YİYD) (1996-2016) tarihleri arasında yayımlanan ekonomi alanındaki makaleler:

- Akınerdem, Fikret (Ocak,1996). *Gümrük Birliği ve Türkiye Ziraati*, Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:95, s:30,Konya

- Bosatlı, M. Fatih (Ocak,1996). *Gümrük Birliği İle Gümrük ve Fon Gelirlerindeki Kayıp, Özel Tüketim Vergisi İle Karşılanacaktır*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:95 s:40,Konya.

- Uzunpostalcı, Mustafa (Ocak,1996). *İslam'da Ticaret*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:95, s:42,-Konya.

- Akınedem, Fikret (Şubat Mart,1996). *HABITAT II Üzerine*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:96 97, s:30, Konya.

- Oğuz, Cennet (Şubat Mart,1996). *Konya İli Selçuklu İlçesine Bağlı Yükselen ve Malas Köyleri Tarım İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçlarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir araştırma*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:96 97, s:42,Konya.

- Okka, Osman (Nisan,1996). *1996 Bütçesi ve Düşündürdükleri*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:98, s:11,Konya.

- Özbilen, Şevki (Nisan,1996). *1994 Ekonomik Krizi ve Kamu Açıklarının Genel Bir Değerlendirmesi*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:98, s:18,Konya.

- Diken, Ahmet (Nisan,1996). *Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Problemleri ve Yeniden Yapılandırılması*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:98, s:32,-Konya.

- Ceran, Ahmet Şeref (Nisan,1996). *Anadolu Selçuklularında Sınai, Ticari Faaliyet ve Münasebetler*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:98, s:45,Konya.

- Buluş, Abdulkadir (Mayıs,1996). *Teknoloji Transferi Olgusu ve Japonya'nın ASEAN'a Yönelik Dış Yatırımlarındaki Teknoloji Trans. Yaklaşımı*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:99, s:20,Konya.

- Yüksel, Mehmet (Mayıs,1996). *Gümrük Birliği Entegrasyonunda Banka ve Kambiyo Sistemlerinde Yürüyen Kambiyo Mevzuatı*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:99, s:25,Konya.

- Okka, Osman (Mayıs,1996). *Türkiye'nin Ekonomik Problemleri ve Çıkış Yolları*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:99, s:32,Konya.

- Aytaç, Zühtü (Haziran,1996). *"Sermaye Piyasasında Son Gelişmeler ve Menkul Kıymetler Borsaları"*, (KTO-YİYD) , Yıl: 8, S:100, s:9,Konya.

- Oğuz, Cennet – Emiral, Berna. (Haziran,1996). *Konya İli Havuç Üretimi, Tüketimi ve Pazarlaması*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:100, s:32,-Konya.

- Diken, Ahmet (Temmuz,1996). *Hizmet İşletmelerinde Kalite Standardı*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:101, s:17,Konya.

- Botsalı, M. Fatih (Temmuz,1996). *TS ISO 9000 Serisi Kalite Sistem Standartları*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:101, s:21,Konya.

- Öncel, Recep (Temmuz,1996), *Kalkınmak, Şirketleşmek*, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:101, s:34,-Konya.

- Özbilen, Şevki, (Ağustos,1996). *Paralel*

Ekonomi Açısından Devlet, Vergilendirme ve Kalkınma, (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:102, s:36,Konya.

- Semiz, Yaşar (Eylül,1996). *1923 1932 Döneminde Konya İktisadi Hayatı – 1,* (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:103, s:53,Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Ekim,1996).*Günümüz Türkiye'sinin Ekonomik Sorunları İle Üretim ve İhracatın Artırılmasına Yönelik Öneriler,* (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:104, s:40,Konya.

- Arıkan, Cemil (Kasım,1996). *Türkiye'de Araştırma –Geliştirme ve Sanayide AR GE Yatırımları,* (KTO-YİYD) , Yıl: 8, S:105, s:19,Konya.

- Güçlü, Sami – Karaoğlu, Ömer (Kasım, 1996). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi: Çözülme Süreci İktisat Politikası Arayışları,* (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:105, s:22, Konya.

- Özfatura, M. Necati (Aralık,1996). *Esaretten Kurtuluş: Ekonomik İşbirliği,* (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:106, s:41,Konya.

- Kuş, Ömer (Aralık,1996). *KOBİ Yatırımlarında Uygulanacak Destekler,* (KTO-YİYD), Yıl: 8, S:106, s:43,Konya.

- Karakurt, Mustafa (Ocak,1997). *Faiz,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:107, s:31,Konya.

- Zaim, Sabahattin (Ocak,1997).*Ekonomik Hayatta Müslümanın Tutum ve Davranışları,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:107, s:34,Konya.

- Davutoğlu, Ahmet (Ocak,1997). *Uluslararası Ekonomi – Politik Dengeler ve D 8,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:107, s:51,Konya.

- Bolat, Ömer (Şubat,1997). *Gümrük Birliği'nde Yaprak Dökümü,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:108, s:23,Konya.

- Botsalı, Fatih M. (Şubat,1997). *Konya'da Kalite,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:108, s:25,Konya.

- El- Haseni, Ahmed (Şubat,1997). *İslam'da Para,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:108, s:54,Konya

- Karakurt, Mustafa (Mart,1997). *Menkul Kıymetler Borsası,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:109, s:44, Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Nisan,1997). *Konya İlinin Sanayileşmesi,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:110, s:37, Konya.

- Eminoğlu, Mehmet (Nisan,1997). *Osmanlı 1317 Yıllığına Göre 1899 Tarihinde Konya Vilayeti Mahsulleri İthalat ve İhracatı ve Madenleri,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:110, s:43, Konya.

- Ertan, Fikret (Mayıs,1997). *Aşkabat Zirvesi,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:111, s:52, Konya.

- Atılgan, Ahmet (Mayıs,1997). *İslam'ın Ekonomik Politikaları,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:111, s:53, Konya.

- Kabukçu, Asım – Oğuz, Cennet – Aksay, Elmas (Haziran,1997). *Karaman İli Elma Üretimi ve Ekonomik Analizi,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:112, s:36,Konya.

- Kuş, Ömer (Haziran,1997). *Yatırım Teşviklerinde Yeni Düzenlemeler,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:112, s:45,Konya.

- Davuotoğlu, Ahmet (Haziran,1997). *D 8 ve Stratejik Yön Saplantısı,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:112, s:52,Konya.

- Eminoğlu, Mehmet (Temmuz,1997). *Osmanlı Sultanı IV. Murad Zamanı Esnaf ve Tüccar (1623, 1640),* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:113, s:29,-Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Temmuz,1997*). Organize Sanayi Bölgesi,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:113, s:49,Konya.

- Akhtar, Amim – Bal, Oguz (Ağustos,1997). *İslam Ekonomik Sisteminin Yapısal Çatısı,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:114, s:37,Konya.

- Akmaz, Ali (Eylül,1997). *Türkiye Hayvancılık Raporu,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:115, s:28,Konya.

- Özdengül, Ali İhsan (Ekim,1997). *Pazarlama Dosyası,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:116, s:23,-Konya.

- Torkul, Orhan (Ekim,1997). *Pazarlama ve Üretim Yönetimi,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:116, s:30,Konya.

- Akgöl, Mustafa (Kasım,1997). *Endüstri Holding,* (KTO-YİYD), Yıl:9, S:117s:35, Konya.

- Özdemir, Zekai (Ocak,1998). *Türkiye'de Gübre Üreten KİT'ler ve Bu KİT'lerin Özelleştirilmesi,* (KTO-YİYD), Yıl:10, S:119s:33,Konya.

- Parlakkaya, Raif (Ocak,1998). *Amortisman Yoluyla En Fazla Vergi Tasarrufu Nasıl Sağlanabilir* ?, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:119s:40,Konya.

- Çınar, Ferudun (Ocak,1998). *Devlet Yardımları*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:119 s:40,Konya.

- Sakarya, Şakir (Mart,1998). *Sermaye Piyasasında Tasarruf Sahiplerine Yönelik Koruyucu Önlemler*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:121 s:31,Konya.

- Özdengül, Ali İhsan (Nisan,1998). *Ombudsman*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:122s:6,Konya.

- Ayaydın, Aydın (Nisan,1998). *Rekabet Kanunu'nun Getirdikleri*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:122 s:36,Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Nisan,1998). *Dünya Gelir Dağılımına Genel Bakış*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:122 s:40,Konya.

- Akbay, Levent (Nisan,1998).*Gaza, Petrole ve Suya Dair*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:122 s:46,-Konya.

- Esen, Adem (Mayıs,1998). *Ücret Yönetimi*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:10,Konya.

- Akgemci, Tahir – Bedük, Aykut (Mayıs,1998). *Sektörel Dış Ticaret Şirketleri*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:24,Konya.

- Bedük, Aykut (Mayıs,1998). *Bilgi Çağında Türkiye'nin Sosyo Ekonomik Durumu ve Öncelikleri*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:30,Konya.

- Oğuzalp, Ercan (Mayıs,1998). *1990 Sonrası Konut Maliyetleri ve Dar Orta Gelirli Kesim*, , (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:35,Konya.

- Başar, Haşmet (Mayıs, 1998). *Türkiye Euro'dan Neler Öğrenmelidir?* (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:46,Konya.

- Diken, Ahmet (Mayıs,1998). *Toplam Kalite Yönetimi*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:123s:48,Konya.

- Özdemir, Zekai (Haziran,1998). *Vadeli İşlem Borsalarının İşleyişi; Futures ve Opsiyon İşlemler*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:124, s:25,Konya.

- Çınar, Ferudun (Haziran,1998). *AR-GE Teşviği*. (KTO-YİYD), Yıl:10, S:124, s:36,Konya.

- Narlı Nilüfer (Haziran,1998). *Krizin Sosyo-Ekonomik ve Siyasi Kökleri*, , (KTO-YİYD), Yıl:10, S:124, s:44,Konya.

- Ülgen, Gülden (Temmuz,1998). *Türkiye'de Planlı Dönemde İstihdam*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:125, s:26,Konya.

- Ülgen, Gülden (Agustos,1998). *Türkiye'de Planlı Dönemde İstihdam*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:126, s:30,Konya.

- Atılgan, Ahmet (Agustos,1998). *Parasal Birlik, Beklentiler ve Sorunlar*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:126, s:45,Konya.

- Esen, Adem (Eylül,1998). *Bazı Veriler Işığında Konya Ekonomisi*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:126, s:12,Konya.

- Karakurt, Mustafa (Kasım,1998). *Suç Ekonomisi*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:126, s:42,Konya.

- Esen, Adem (Kasım,1998). *Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze Konya'da İktisadi Hayatla İlgili Değerlendirmeler*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:129, s:18,Konya.

- Koç, Nazım (Aralık,1998). *Konya Yöresindeki Volkanik Tüflerin Yapı Sektörüne ve Ülke Ekonomisine Kazandırılması*, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:130, s:32,Konya.

- Karakurt, Mustafa (Aralık,1998). *Altının Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Sürece Ka-*

tılması, (KTO-YİYD), Yıl:10, S:130 s:40,Konya.

- Yıldırım, Ülkü (Aralık,1998). *Drucker'a Göre Verimlilik*, (KTO-YİYD) , Yıl:10, S:129 s:39,Konya.

- Atılgan, Ahmet (Ocak,1999). *Euro Geleceğin Parası Olabilecek mi?*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:131 s:3,Konya.

- Akkaya, Çiğdem – Goldbeerg Andreas (Ocak,1999), *Euro Sahnede*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:131 s:42,Konya.

- Ertaş, Hüseyin (Ocak,1999). *KOBİ'ler Hakkında Beklentiler ve Gerçekler*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:132 s:34,Konya.

- MÜSİAD, (Ocak,1999). *Ekonomide Acil Önlemler Paketi*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:133s:11,Konya.

- Esen, Adem – Conkar Kemalettin (Ocak,1999). *Girişim Hürriyetinin İşletmelerin ve Ülkenin Gelişimindeki Önemi*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:133s:35,Konya.

- Özdemir, Abdürrahim (Mayıs,1999). *Türkiye Ekonomisinde Devalüasyon Gerçeği ve İstikrar Önlemleri*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:135s:28,Konya.

- Sakarya, Şakir (Haziran,1999). *Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Depo Sertifikası; İMKB ve Türk Şirketleri Açısından Önemi*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:136, s:30,Konya.

- Stiglitz, Joseph; (Çev: Hüseyin Ertaş), (Haziran, 1999). *Dış Yardımlar Gelişmeyi Sağlayabilir mi?* (KTO-YİYD), Yıl:11, S:136, s:38, Konya.

- Lipp, E. Moritz; (Çev: Fatih Mehmet Öcal), (Haziran,1999*). Dünya Ekonomisinin Geleceği*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:136, s:44,Konya.

- Türkoğlu, İrfan (Temmuz,1999). *75. Yılda Türkiye Ekonomisi*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:137, s:23,Konya.

- Özdemir, Abdürrahim (Ağustos,1999*). Kriz ve Değişim Sürecinde Konya'nın Traktör Yedek Parçası Ticaretine Getirilebilecek Yeni Boyutlar*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:138, s:14,Konya.

- Özgökçe, Halil (Ağustos,1999). *2000 Yılı Problemine KOSGEP Yaklaşımı*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:138, s:32,Konya.

- Oğuz, Cennet – Ermetin, A. Ülkü Eylül,1999). *Orta Anadolu Bölgesinde Hububat Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımı*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:139, s:24,Konya.

- Karakoyunlu, Yılmaz Ekim,1999). *Tarihi Gelişim Sürecinde Anadolu Sermayesinin Mali ve İktisadi Peyzajı*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:140, s:17,Konya.

- Bayramoğlu, Ali Kasım,1999). *1999 Türkiye Ekonomisi :2. Yarıyıl*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:141, s:17,Konya.

- Ülgener, F. Sabri (Kasım,1999). *Ekonomide Sistem Sorunu*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:141, s:21,-Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Kasım,1999). *Enflasyonu Önlemede Para Politikalarının Etkinliği*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:141, s:36,Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Aralık,1999). *Enflasyonu Önlemede Para Politikalarının Etkinliği*, (KTO-YİYD), Yıl:11, S:142, s:33,Konya.

- Bilge, F.Atıl (Ocak, 2000*). Gelişme Yönünden Girişimcilik*(KTO-YİYD), Yıl:12, S:143, s:14,Konya.

- Czotscher, Eric (Mart, 2000), *Alman Gözüyle Türkiye Ekonomisi; Türkiye 2000 Ekonomik Eğilimler*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:145, s:11, Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Haziran,2000). *İlkçağ Toplumlarında Ekonomik Yapı*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:148, s:22,Konya.

- Atılgan, Ahmet (Haziran,2000). *Euro'ya Ne Oluyor?* (KTO-YİYD), Yıl:12, S:148, s:36,Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Temmuz,2000). *İlkçağ Toplumlarında Ekonomik Yapı*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:149, s:39, Konya.

- Öcal, Fatih Mehmet (Ağustos,2000). *İlkçağ Toplumlarında Ekonomik Yapı*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:150s:31, Konya

- TOBB (Ağustos,2000*). Türkiye'de Yatırımlara ve İhracata Yönelik Devlet Destekleri*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:150, s:41,Konya.

- Ören, Kenan (Eylül,2000). *KOBİ'lerde İşgücü Eğitiminin Verimliliğe Etkisi*(KTO-YİYD), Yıl:12, S:151, s:26,Konya.

- Ertaş, Hüseyin (Ekim,2000). *İşletmeler ve Veri Tabanı Uygulamaları*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:152, s:32,Konya.

- KTO Etüt Araştırma Merkezi (Kasım,2000). *İlimizin Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, (KTO-YİYD), Yıl:12, S:153, s:15,Konya.

- Ödemiş, Mustafa (Şubat,2001*). 2000 Yılı Türkiye Ekonomisi ve 2001 Yılı İçin Beklentilerimiz*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:156, s:23,Konya.

- Pamuk, Şevket (Nisan,2001). *Osmanlılarda Para ve Enflasyon*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:158, s:34,Konya.

- KTO Etüt Araştırma Merkezi,(Nisan,2001*). Avrupa Birliği Fonları ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:158, s:42,Konya.

- KTO Etüt Araştırma Merkezi Mayıs,2001). *Şubat Krizi Sonrası Türkiye ve Konya Ekonomisi*, (KTO-YİYD) , Yıl:13, S:159, s:13,Konya.

- Coşkun, Kutlu Tekin (Mayıs,2001*). Şubat 2001 Ekonomik Krizi, Kriz Ekonomisi ve Çözüm Önerileri*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:159, s:18,Konya.

- Atılgan, Ahmet (Mayıs,2001). *Bireysel Emeklilik, Sosyal Güvenlik, Makro Ekonomik Amaçlar*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:159, s:26,Konya.

- Arıcıoğlu, M.Atilla (Mayıs,2001). *Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişim Süreci*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:159, s:39,Konya.

- İncesakal, Mustafa – Ulusoy, Mine (Haziran,2001). *Konya'da 1920 1980 Yıllarında Mimariyi Etkileyen Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Faktörler*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:160s:21,Konya.

- TOBB,(Temmuz,2001). *Savurganlık Ekonomisi*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:161, s:21,Konya.

- Oğuzalp, Ercan H. (Temmuz, 2001). *Kira Dönüşümlü Finansal Sistem*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:161, s:28, Konya.

- BDDK, (Temmuz,2001). *Bankacılık Nereye Gidiyor?* Türk Bankacılık Sektörü, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:161, s:40,Konya.

- Altınok, Ramazan (Ağustos,2001*). Kalkınmanın Enformasyonel Modu ve Kapitalizmin Yeniden Yapılanması*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:162, s:43,Konya.

- Esen, Adem (Ağustos,2001*). Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya (1756 1856)*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:162, s:54,Konya.

- Ödemiş, Mustafa (Eylül,2001*). Yükselen Rekabetçilik ve Artan İşbirliği İhtiyacımız*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:163, s:26,Konya.

- Kolay, M .Ali (Eylül,2001). *Türkiye ve Küreselleşme*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:163, s:39,Konya.

- Coşkun, Kutlu Tekin (Ekim,2001). *KÜRESELLEŞME (GLOBALİZM)*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:164, s:37,Konya.

- Coşkun, Kutlu Tekin (Aralık,2001*). Enflasyon Çıkmazı ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:13, S:164, s:37,Konya.

- Kolay, Mehmet Ali (Ocak,2002*). Türkiye Ekonomisi 2001*, (KTO-YİYD) , Yıl:14, S:167, s:27,Konya.

- Buluş, Abdülkadir (Şubat,2002*). Japonya Asean İlişkileri Çerçevesinde Japon Dış Yatırımlarının Asean Ekonomilerindeki Rolü*, (KTO-YİYD), Yıl:14, S:168, s:31,Konya.

- Alagöz, Mehmet (Mart,2002). *Türkiye'deki Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri*, (KTO-YİYD), Yıl:14, S:169, s:16,-Konya.

- Coşkun, Kutlu Tekin (Ağustos,2002). *Para Politikasında Nominal Çıpa Değişkenleri ve Enflasyon Hedeflemesi,* , (KTO-YİYD), Yıl:14, S:174, s:13,Konya.

- Coşkun, Kutlu Tekin (Eylül,2002). *Merkez Bankası Özerkliği ve Avrupa Türkiye Karşılaştırması,* (KTO-YİYD), Yıl:14, S:175, s:12,Konya.

- Kaya, Ali (Mayıs,2003). *Günümüz IMF Politikalarının Dün Osmanlı'yı Yıkan Düyun u Umumiyeden Farkı Nedir?* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:183, s:27,Konya.

- Yıldırım, Serdar / Salih Yüksel. Mayıs,2003). *Türkiye Linyitleri*, (KTO-YİYD), Yıl:15, S:183, s:39,Konya.

- Boyacıoğlu, Melek Acar (Haziran, 2003). *Döviz Kuru ve Faiz Oranı Riskleri, Ölçümü ve Risklerden Korunma (Hedging),* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:184, s:24,Konya.

- Buluş, Abdülkadir (Temmuz, 2003). *Türkiye Ekonomisinin Temel Öncelikleri Neler Olmalıdır?* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:185, s:24,Konya.

- Altınok, Serdar / Hakan, Acet(Eylül, 2003). *Para Politikası İlkesi Olarak Enflasyon Hedeflemesi,* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:187, s:19,Konya.

- Durdu, Ömer F. (Eylül, 2003*). Avrupa Birliği Yolunda Bilgi Teknolojisinin Türkiye Ekonomisi İçin Önemi,* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:187, s:39,Konya.

- Toruk, İbrahim (Ekim, 2003). *Son Dönem Konya Ekonomisine Bir Bakış*, (KTO-YİYD), Yıl:15, S:188, s:24,Konya.

- Altınok, Serdar / Hakan, Acet(Kasım, 2003). *Enflasyon Hedefleme Politikalarının Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanma Şartları ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:15, S:190, s:48,Konya.

- Çiftçi, Hüseyin (Aralık, 2003). *Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Uygulanan Vergisel Teşvikler,* (KTO-YİYD), Yıl:15, S:190, s:48,Konya.

- Kahveci, Cengiz (Ocak,2004). *Bireysel Emeklilik,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:191, s:27,Konya.

- Aycan, Bahadır (Ocak,2004). *Risk Sermayesi (Girişim Sermayesi) ve Türkiye,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:191, s:32,Konya.

- Özdemir, Kerim (Şubat,2004). *Kobi'ler İçin Yükleme Öncesi İhracat Finansmanı ve Yurtiçi Akreditif Sistemi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:192, s:32,-Konya.

- Zerenler, Muammer (Mart,2004). *Devletin Dış Borçlanmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:193, s:30,Konya.

- Bezirci, Muhammet (Mart,2004). *Yatırım Projeleri ve Risk Analizi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:193, s:56,Konya.

- Oskay, Cansel Seymen (Nisan,2004). *1980 – 2003 Dönemi Türkiye'de İhracatın Gelişimi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:194, s:24,Konya.

- Duman, Haluk-Erdemir, Namık Kemal (Mayıs,2004). *Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:195s:31,Konya.

- Issı, Yasemin (Haziran,2004*). Türkiye ve Konya'da Girişimcilik,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:196, s:18,Konya.

- Üzülmez, Hüseyin (Ağustos,2004). *Türkiye'nin 2004 Yılı Ekonomik Performansı* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:198, s:22,Konya.

- Ertekin, Mustafa *(*Eylül,2004). *5198 Sayılı Kanun İle 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununda Yapılan Değişiklikler*, (KTO-YİYD), Yıl:16, S:199, s:59,Konya.

- Özdemir, Mahmut (Ekim,2004). *Konya Sanayiinde Toplam Kalite Yönetimi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:200, s:24,Konya.

- Çelebi, R. Handan – Şener, Tuğba (Ekim,2004). *Konya'da Bulunan Küçük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim İşletmelerinde Hazır Giyim İşletmelerinde Pazarlama Faaliyetlerinin İncelenmesi,* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:200, s:28,Konya.

- Oskay, Cansel Seymen (Kasım,2004). *Tür-*

kiye'de İç Borçlanmanın Ekonomi Üzerine Etkisi, (KTO-YİYD), Yıl:16, S:201, s:30,Konya.

- Atiker, Mustafa (Aralık,2004). *Petrol Fiyatları Nereye Gidiyor?* (KTO-YİYD), Yıl:16, S:202, s:30,Konya.

- Issı, Yasemin (Ocak,2005). *2004 Yılında Dünya Ekonomilerindeki Beklentiler ve Türkiye Ekonomisindeki Durum İle 2005 Yılı Beklentileri*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:203, s:16,Konya.

- Koçak, Saim (Şubat,2005). *Enerji Kaynaklarımız ve Doğal Gaz*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:204, s:22,Konya.

- Karaca, Hasan (Şubat,2005). *Küreselleşmeye Soyunmak*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:204, s:29,-Konya.

- Yıldız, Mustafa Said (Mart,2005). *Ekonomik İyileşme Amaçlı Genişletici Mali Daralma Politikası ve Türkiye'de Faiz Dışı Fazla Uygulaması*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:205, s:26,Konya.

- Filiz, Atilla (Mayıs,2005). *Çalışma Hayatında Değişim ve Girişimcilik*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:207, s:28,Konya.

- Toruk, İbrahim (Haziran,2005*). Son Dönem Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:208, s:30,Konya.

- Atiker, Mustafa (Temmuz,2005). *Değişen Dünya ve Rekabet Ortamında Aile Şirketleri: Konya Örneği*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:209, s:32,Konya.

- Altınışık, İsa – Usta, Sefa (Ağustos,2005). *Bağımsız Düzenleyici Kurullar: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:210, s:18,Konya.

- Issı, Yasemin (Eylül,2005). 2005 *Konya Kamu Yatırımları*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:211, s:14,Konya.

- Zengin, Bayram Ali (Ekim,2005). *Vergisel Teşvikler İle Bu Teşviklerden Konya'da Bulunan Girişimcilerin Yararlanabilirliliği* (KTO-YİYD), Yıl:17, S:212, s:20,Konya.

- KTO Etüd – Araştırma Servisi,(Ekim,2005). *Yeni Bankacılık Sistemi: BASEL – II*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:212, s:27, Konya.

- Yazar, Faruk (Ekim,2005*). Karar Süreçlerini Etkileme Aracı Lobicilik*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:212, s:37,Konya.

- Mızırak Zekeriya (Kasım, 2005). *Sosyo Ekonomik Temelde Hane Halkı Ortalama Bütçe Payları (Konya İl Merkezi Örneği 1994 – 2003)*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:213, s:26, Konya.

- KOSGEB Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü,(Aralık,2005). *Konya'da KOBİ'lerin Durumu*, (KTO-YİYD), Yıl:17, S:214, s:12,Konya.

- Issı, Yasemin (Ocak,2006). *Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki gelişmeler*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:215, s:30, Konya.

- Avşar, Bilge (Ocak,2006). 2006 *Para Politikası ve Enflasyon Hedeflemesine Geçiş*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:215, s:41,Konya.

- Maç, Nazlı (Şubat,2006). *KTO KOSGEB Sinerji odağı*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:216, s:22,-Konya.

- Odabaşı, Ali (Şubat,2006). *İhracat Kredi Sigortası*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:216, s:30,Konya.

- Eminoğlu, Mehmet Şubat,2006*). Mehmet Eminoğlu ve İslam Ülkeleri İle Ticaret*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:216, s:36,Konya.

- Arık, Fetullah –Turan, Seyida (Mart, 2006*). Nükleer Enerji Raporu: Nükleer Santralin Konya'ya Kurulabilirliği, Getirileri, Götürüleri*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:217, s:25, Konya.

- Aktan, Bora (Mart, 2006). *Girişimciler İçin FRANCHISING Yönetimi ne Genel Bakış*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:217, s:34, Konya.

- Afşar, Bilge (Nisan, 2006). *Organize Sanayi Bölgeleri ve Konya OSB'leri*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:218, s:28,Konya.

- Afşar, Bilge (Nisan,2006*). Merkez Bankası*

Bağımsızlığı, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:218, s:33, Konya.

- Maç, Nazlı (Mayıs,2006*). Alternatif Turizm Potansiyeli ve Konya*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:219, s:24, Konya.

- Turan, Seyida (Mayıs,2006). *Otomotiv Sektöründe Yenilenen Rekabet Koşulları* – Blok Muafiyet Tebliği (KTO-YİYD), Yıl:18, S:219, s:34,Konya.

- Öztürk, Mustafa – Aktan, Bora (Haziran,2006). *Ticari Bankalarda Sorunlu Krediler ve Nedenleri*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:220, s:40, Konya.

- Issı, Yasemin (Temmuz,2006*). Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:221, s:32, Konya.

- Bezirci, Muhammet (Ağustos,2006*). Risk Ortamında Yeni Girişimcilik Sahası: VOB (Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası)*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:222, s:22, Konya.

- Turan, Seyida (Eylül,2006). *Gelir Vergisi Kanunu'nda Yapılması Düşünülen Köklü Değişiklikler*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:223, s:26,Konya.

- Bezirci, Muhammet (Eylül,2006). *Türkiye'ye Kredi Notu Veren Rating Kuruluşlarını Tanıyor Muyuz?*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:223, s:30, Konya.

- Afşar, Bilge (Ekim, 2006). *Bankacılık Sistemi Krizleri ve Piyasaya Olan Etkileri*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:224, s:28, Konya.

- Özpeynirci, Rabia (Kasım,2006). *Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi: Konya Aykent Kunduracılar Sanayiinde Bir Uygulama* (KTO-YİYD), Yıl:18, S:225, s:16, Konya.

- Afşar, Bilge Afşar (Kasım,2006*). Girdi – Çıktı Ekonomileri ve Sektörlerarası İlişki*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:225, s:38,Konya.

- Atiker, Mustafa (Aralık,2006). *Ortadoğu, Petrol ve ABD*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:226, s:16,-Konya.

- Afşar, Bilge (Aralık,2006*). Türkiye'de Cari Açık ve Finansmanı*, (KTO-YİYD), Yıl:18, S:226, s:29,Konya.

- Issı, Yasemin – Afşar, Bilge (Ocak,2007). 2006 *Yılı Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki gelişmeler*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:227, s:22,Konya.

- Kılınç, Esma (Şubat,2007). *2006 Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:228, s:24,Konya.

- Afşar, Bilge (Şubat,2007). *2007 Yılı Ekonomik Beklentileri*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:228, s:28,Konya.

- Aydın, Zeynep (Şubat,2007). *2006 Yılı Dış Basında Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:228, s:30,Konya.

- Kalaycı, İbrahim – Çorumluoğlu, Özşen – Ceran, M. Burak (Şubat,2007*). Lojistik Sektöründe Rekabet Üstü Olabilmenin Altın Kuralı: GPS İle Araç Takip Sistemleri*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:228, s:34, Konya.

- Ayhan, Ahmet – Şahin, Emrah (Mart, 2007). *Konya Sanayisinde Ar Ge Anlayışının ve Potansiyelinin Belirlenmesi*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:229, s:20,Konya.

- Çakır, İbrahim – Arıkan, A. Gani (Nisan,2007). *Kayahan Makina 12 Yıldır AB Ülkelerine İhracat Yapıyor*. (KTO-YİYD), Yıl:19, S:230, s:34,Konya.

- Öğüt, Adem (Mayıs,2007). *E ticaret (E Ticaret Platformunda KOBİ'lerin Artan Hızı ve Gücü)*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:231, s:18,Konya.

- Yılmaz, M. Levent (Mayıs,2007). *KOBİ'ler ve E Ticaret*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:231, s:27,Konya.

- Afşar, Bilge (Mayıs,2007*). Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Dışsal Ekonomiler: Turizm Sektörü Örneği*, (KTO-YİYD), Yıl:19, S:231, s:38,Konya.

- Maç, Nazlı (Mayıs,2007). *Her KOBİ'ye Uygun 'Destek' Mutlaka var*. (KTO-YİYD), Yıl:19, S:232, s:18,Konya.

- Bilge, F.Atıl - Kurşunmaden, Fatih (Ha-

ziran,2007). Rekabette Yeni Stratejiler. (KTO-YİYD), Yıl:19, S:232, s:30,Konya.

- Issı, Yasemin Issı (Temmuz,2007*). 2007 Yılı Ortasında Dünya ve Türkiye'deki Ekonomik gelişmeler.* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:233, s:18,Konya.

- Maç, Nazlı (Temmuz,2007*). Geleceğinizi AR GE Yatırımları ile Garantileyin.* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:233, s:36,Konya.

- Oskay, Cansel (Temmuz,2007). *Piyasa Yapıcılığı Sistemi ve Türkiye Uygulaması.* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:233, s:28,Konya.

- Issı, Yasemin (Ağustos,2007) *2007 Yılı Konya Kamu Yatırımları.* (KTO-YİYD) , Yıl:19, S:234, s:18,Konya.

- Mangır, Fatih (Eylül,2007). *Türk Ekonomisinde Tekstil Sektörü ve Yükselen Yeni Değer "TURQUALİTY"* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:235, s:22,Konya.

- Keleş, Hatice Necla (Ekim, 2007). *İşletmeciler İçin Yeni Bir Stratejik Yaklaşım Rekabetçi Kıyaslama (Benchmarking) "* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:236, s:22,Konya.

- Demirel, Yusuf (Kasım, 2007). *Basel II,* (KTO-YİYD) , Yıl:19, S:237, s:38,Konya.

- Issı, Yasemin (Aralık, 2007*). Türkiye Ekonomisi (2007 Kasım),* (KTO-YİYD), Yıl:19, S:238, s:30,Konya.

- Afşar, Bilge (Şubat, 2008). *2007 Yılı Ekonomisine Aylık Bakış,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:240, s:26,Konya.

- Maç, Nazlı (Şubat, 2008*). 2007 Yılı Uluslar Arası Politika Gelişmeleri,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:240, s:30,Konya.

- Bali, Çiğdem (Haziran, 2008). *Mali Boyutlarıyla Ab Hibe Projeleri,* (KTO-YİYD) , Yıl:20, S:244, s:18,Konya.

- Güler, Tuba – Saraç, Emine – Yılmaz, Münevver – Engin, Orhan (Haziran,2008*). Özel Sektörde Dış Kaynak Kullanımı,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:244, s:22,Konya.

- Ongun, Hasan (Ağustos,2008). *e Ticaret Kavramı ve Uygulamaları,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:246, s:32,Konya.

- Maç, Nazlı – Dede, Ayşegül (Eylül,2008). *İş Yerinde İnformel Öğrenme ve İnformel öğrenmenin İstihdam Üzerindeki Rolü,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:247, s:17,Konya.

- Dede, Ayşegül (Eylül,2008). *AB Mali Yardımlarında Rekabet Edilebilirlik ve Yenilik Programı – CIP ve Türkiye AB ilişkilerin de Yaşanan Son Gelişmeler,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:247, s:22,Konya.

- Salman, Mustafa (Ekim,2008). *Konya Abigem KOBİ ve Girişimcilerin Geliştirilmesini, Rekabet Seviyeleri ile Uluslararası Piyasalarda Aktivitelerinin Artırılmasını Hedefliyor,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:248, s:12,Konya.

- Afşar, Bilge – Karagöz, Hakan – Ersöz, Veyis (Ekim,2008). *Dış Borçlanma ve Türkiye'nin Dış Borç Yapısı,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:248, s:16,Konya.

- Mangır, Fatih (Ekim, 2008). *Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Sermaye Hareketleri,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:248, s:22,Konya.

- Ünver, İsmail, (Kasım, 2008). *Bir Krizin Anatomisi,* Yıl:20, S:248, s:19,Konya.

- Atlıoğlu, Yasin (Kasım,2008),, *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) Türkiye Suriye Ekonomik İlişkileri,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:249, s:20,Konya.

- Darıcı, Bülent (Kasım,2008). *AB İle Türkiye'nin Bazı Ekonomik ve Sosyal Göstergelerinin Karşılaştırılması ve Üyelik Yolunda Çözüm Önerileri,* (KTO-YİYD), Yıl:20, S:249, s:24,Konya.

- Dede, Ayşegül (Ocak,2009). *2008 Yılı Avrupa Birliği Gelişmeleri ve 2008 Türkiye İlerleme Raporu,* (KTO-YİYD),Yıl:21, S:251, s:14,Konya.

- Yapar, Sinem (Şubat,2009*). Küresel Ticaret,*

(KTO-YİYD), Yıl:21, S:252, s:17,Konya.

- Afşar, Bilge (Şubat,2009). *2008 Yılı Ekonomisine Aylık Bakış*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:252, s:20,Konya.

- Yılmaz, Erkan (Mart,2009*). KOSGEB'den İhracatı Kobi 1 milyar Cansuyu* , (KTO-YİYD), Yıl:21, S:253, s:57,Konya.

- Yılmaz, Erkan (Nisan,2009). *KOSGEB Kalite Geliştirme destekleri*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:254, s:36,Konya.

- Usman, Serdar (Mayıs,2009). *Krizde Uluslararası Ticaret*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:255, s:34,Konya.

- Karagöz, Hakan (Temmuz,2009). *Dünya Ekonomik Göstergeleri*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:257, s:22,Konya.

- Gül, Muammer (Ağustos,2009). *Genç Girişimciliğinde Avrupa Birliği Modeli (Lüksemburg'un Gençleri Girişimciliğe Yönelten Uygulamaları)*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:258, s:30,Konya.

- Yılmaz, Erkan (Ekim,2009). *KOSGEB Desteği Alacak Yeni Sektörler*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:260, s:34,Konya.

- Baş, Tahir (Ekim,2009*). Finans Yönetimi*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:260, s:40,Konya

- Karadağ, Ayca (Kasım,2009). *ERP Sistemlerinin İşletme Performansına etkileri*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:261, s:36,Konya.

- Savran, Bayram (Aralık,2009). *Proje Yönetimi ve Ar Ge Sürecinin Algoritması*, (KTO-YİYD), Yıl:21, S:262, s:34,Konya.

- Haydaroğlu, B. İsmail (Ocak,2010). *Ticari Uyuşmazlıklara da Ticaret ve Sanayi Odalarının Rolü*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:263, s:16,Konya.

- Güvenek, Burcu – Alptekin, Volkan (Ocak, 2010). *Enflasyon hedeflemesi*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:263, s:28,Konya.

- Yahşi, Coşkun (Ocak, 2010). *Kredi Garanti Fonu*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:263, s:32,Konya.

- Eliri, İsa, (Şubat, 2010). *Fikri Mülkiyet Hakları ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:264, s:38, Konya.

- Acet, Hakan – Kaya, M. Göktuğ (Mart, 2010). *Dünya Ekonomik Görünümü*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:265, s:10,Konya.

- Ersöz, Veyis – Karagöz, Hakan (Nisan,2010). *Konya Dış Ticareti*, (KTO-YİYD) , Yıl:22, S:266, s:16,Konya.

- İlerisoy, Mahmut (Mayıs,2010). *Küresel Ekonomik Krizin Anatomisi: ABD, AB ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:267, s:28,Konya.

- Canıtez, Murat (Mayıs,2010*) Neden İhracat ve Nasıl Öğrenirim*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:267, s:32,Konya.

- Çobanoğlu, Şevki (Haziran,2010). *Türkiye ve Dünyada İşsizlik Kavramı*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:268, s:24,Konya.

- Ünüsan, Çağatay (Temmuz,2010). *Tam Donanımlı Ticaret ve Sanayi Eğitimi*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:269, s:32,Konya.

- Çobanoğlu, Sevki (Ağustos,2010). *Türkiye'de Sanayileşme ve tarım Politikaları*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:270, s:18,Konya.

- Afşar, Bilge (Ekim,2010). *Merkez Bankası Bağımsızlığı Sorunu*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:272, s:30,Konya.

- Semiz, Yaşar (Kasım,2010). *Cumhuriyet Döneminde Konya'da Sanayi*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:273i s:24,Konya.

- Çobanoğlu, Şevki (Kasım,2010). *Türkiye ve Dünyada Özelleştirme*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:273, s:32,Konya.

- Kostak, Fevzi (Aralık,2010). *Aile Anayasası ve Aile Vakıfları*, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:274, s:28,Konya.

- Ermiş, A. Yılmaz (Aralık,2010). *Konya'nın*

Gizli Elektrik Enerjisi Konya Termal Suları, (KTO-YİYD), Yıl:22, S:274, s:40,Konya.

- Kabaklarlı, Esra (Ocak,2011). *Avrupa'da Devam Eden Kriz*, (KTO-YİYD), Yıl:23, S:275, s:16,Konya.

- Afşar, Bilge (Ocak,2011). *Küresel Kriz ve Türkiye*, (KTO-YİYD), Yıl:23, S:275, s:30,Konya.

- Canıtez, Murat (Şubat,2011). *İhracat Pazarlaması Konusunda Eğitim Öğretim İşletmelerin Beklentileri ve Üniversitelerin Rolü* (KTO-YİYD), Yıl:23, S:276, s:30,Konya.

- Gedik, Hasan (Mart,2011). *KOBİ'lerin Dünü ve Bugünü*, (KTO-YİYD), Yıl:23, S:277, s: 14,Konya.

- Büyükdoğan, Birol (Nisan,2011). *Kim Neden İş Arıyor?*, (KTO-YİYD), Yıl:23, S:278, s:30,Konya.

- Akgöl, Mustafa (Haziran,2011). *Körfez Ülkeleriyle Dış Ticarette Yeni Strateji*, (KTO-YİYD), Yıl:23, S:280, s:18,Konya.

- Öz, Sumru (Haziran,2011). *Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret* , (KTO-YİYD), Yıl:23, S:280, s:32,Konya.

- Öz, Sumru (Haziran,2011). *Küresel Ekonomik Dengesizlikler " Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı"* (KTO-YİYD), Yıl:23, S:280, s:16,Konya.

- Ozan Acar (Ekim,2011) *Türkiye'nin Kredi Notu Göreli Olarak Yükselmiştir* , (KTO-YİYD), Yıl:23, S:280, s:16,Konya.

- Çapanoplu, Sema Gençay (Ekim 2011). *AB-D"nin Kredi Notunun Düşürülmesi ve Avro Alanına Etkileri* , (KTO-YİYD), Yıl:23, S:284, s:18, Konya.

- Güngör, Hüsamettin (Aralık, 2011). *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Temsilciliği KTO*, (KTO,YİYD), Yıl:23, S,286, s:14 Konya.

- Güngör, Hüsamettin (Şubat, 2012). *İhracatta Devlet Destekleri Yurtdışı Pazar Araştırması Destekleri*. (KTO-YİYD), Yıl:24, S,288, s:33 Konya.

- Atalay, Ahmet (Şubat, 2012) *1900'DEN Sonraki Yıllarda Şirketler, Bankalar Ve Meşrik-i İrfan Şirketi*. (KTO-YİYD), Yıl:24, S,288, s:58 Konya.

- Çağlar, Esen (Mart,2012). *Türkiye Dünyanın İlk 10 Ekonomisi Arasına Girebilir mi?* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,289, s:30 Konya.

- Büyükdillan, Neslihan (Mart,2012) *5941 Sayılı Çek Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler*. (KTO-YİYD), Yıl:24, S,289, s:32 Konya.

- Akgöl, Mustafa (Mayıs, 2012) *Algida Konya'ya 100 Milyon Dolarlık Yatırım Yapacak, 300 Kişiye İstihdam Sağlayacak*. (KTO-YİYD), Yıl:24, S,291, s:52 Konya.

- Karaçor, Zeynep – Kubar, Yeşim – Peker, Esra (Haziran,2012) *Konya İli Gelir Dağılımı Araştırması (1)* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,292, s:16 Konya.

- Karaçor, Zeynep – Kubar, Yeşim – Peker, Esra (Haziran,2012) *Konya İli Gelir Dağılımı Araştırması (2)* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,292, s:26 Konya.

- Yılmaz, Erkan (Temmuz,2012) *Birleşen Kobi'lere Kosgeb'den Büyük Destek* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,293, s:38 Konya.

- Karaçor, Zeynep – Kubar, Yeşim – Peker, Esra (Temmuz,2012). *(KTO'dan İki Yeni Yayın) 'Konya İli Uygun Yatırım Alanları ' 'Konya İli Gelir Dağılımı'* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,293, s:59 Konya.

- Altay Feyzullah (Ağustos,2012). *Konya İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması (1) Konya'ya Yatırım Rehberi* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,294, s:16 Konya.

- Yılmaz, Erkan (Ağustos,2012). *Kosgeb'ten Yurtiçi Fuar Desteği* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,294, s:42 Konya.

- Altay, Feyzullah (Eylül,2012). *Konya'nın Yeni Yatırım Alanları Belirlendi* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,295, s:18 Konya.

- Altay, Feyzullah (Eylül, 2012). *"Yeni Teşvik*

Sisteminde Türkiye'nin ve Konya'nın Güncel Durumu (KTO-YİYD), Yıl:24, S,295, s:22 Konya.

- Yılmaz, Erkan (Eylül, 2012). *Kobi Proje Destek Programı* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,295, s:30 Konya.

- Öz, Sumru (Ekim, 2012) *Türkiye'ye Yönelik Sermaye Akımları ve Ekonomik Büyüme.* (KTO-YİYD), Yıl:24, S,296, s:28 Konya.

- Alpaslan, İdil Bilgiç (Aralık,2012) *Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Gelişmeler.*

(KTO-YİYD), Yıl:24, S,298, s:22 Konya.

- Altay, Feyzullah (Nisan,2013). *Konya İli Tarımsal Yatırım Alanları Araştırması* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,302, s:26 Konya.

- Altay, Feyzullah (Mayıs,2013). *Konya İli Tarımsal Yatırım Alanları Araştırması* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,303, s:26 Konya.

- Altay, Feyzullah (Mayıs,2013). *Fuar Organizasyonlarının Yerel Ekonomiye Katkısı*

(KTO-YİYD), Yıl:25, S,303, s:30 Konya.

Üstün, Nazlı (Mayıs,2013). *AB/ABD Ticaret ve Yatırım Anlaşması ve Türkiye'ye Etkileri* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,303, s:34 Konya.

- Özçelik, Mehmet (Temmuz,2013). *Borç Alan Ülke Konumundan Borç Veren Ülke Konumuna 'Türkiye-IMF İlişkileri'* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,305, s:36 Konya.

- Yılmaz, Erkan (Temmuz,2013). *Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,305, s:44 Konya.

- Altay, Feyzullah (Ağustos,2013). *'Konya İhracat Analizi' Dış Ticarete Yön Verecek (1)* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,306, s:20 Konya.

- Yılmaz, Erkan (Eylül,2013). *Kobi Proje Destek Programı* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,307, s:21 Konya.

- Altay, Feyzullah (Eylül,2013). *"Konya İhracat Analizi" Dış Ticarete Yön Verecek (2)* (KTO-YİYD), Yıl:25, S,307, s:22 Konya.

- Ataseven, Hasan (Kasım,2013) *Tasarım Ekonominin Artı Değeridir* (KTO-YİYD), Yıl:25, S:309, s:27 Konya.

- Özçelik, Mehmet (Ocak, 2014). 2013 *Yılı Dünya ve Türkiye Ekonomisi Değerlendirmesi* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:311, s:28 Konya.

- Bilgiç, İdil - İrem, Alpaslan Kızılca (Şubat,2014). *Takipçi Ülkeler, Piyasa Yapıcı Ülkelere Karşı :Küresel Entegrasyonun Neresindeyiz?* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:312, s:30 Konya.

- Ünver, İsmail (Mart,2014), *Konya'daki Yabancı Sermayeli Firmaların Ülke Bazlı Analizi* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:313, s:22 Konya.

- Akman, M.Said (Mart,2014), *Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:313, s:28 Konya.

- Üstündağ Demir, Sinem (Mart,2014) *Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Rekabet Rapor (2013-2014) Yayınlandı: Türkiye 44. Sırada* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:313, s:34 Konya.

- Özçelik, Mehmet (Nisan,2014) *2014 Yılı Kamu Yatırımları Ve Konya* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:314, s:24 Konya.

- Çelik, Ahmet (Nisan,2014) *Dış Ticarette Yeni Dönem (BPO) Konya* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:314, s:30 Konya.

- Altay, Feyzullah (Mayıs,2014) *Dünyanın En Büyük Güneş Santrali ve Karapınar Enerji Yatırımları Konya* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:315, s:24 Konya.

- Köseoğlu, Ahmet (Eylül,2014). *Konya Plastik Sektörü Yatırımları* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:319, s:38 Konya.

- Çavdar, Muhammet (Aralık,2014). *En Çok Neye, Nereye Harcıyoruz!* (KTO-YİYD), Yıl:26, S:322, s:36 Konya.

- KTO Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü (Ocak, 2015). *Konya Ekonomi Raporu (2) Konya'nın Projeleri* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:323,

s:36 Konya.

- Yılmaz, Emre (Şubat,2015). *Konya 2013-2014 Yılı İhracat Analizi 2015 Beklentileri* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:324, s:26 Konya.

- KTO Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü (Şubat, 2015). *Konya Ekonomi Raporu (3) 2023 Vizyonunda Konya'nın Güçlü ve Zayıf Yönleri, Fırsatlar, Tehtitler* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:324, s:30 Konya.

- Altay, Feyzullah (Mart, 2015). *2014 Yılında Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve 2015 Beklentileri* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:325, s:40 Konya.

- Yılmaz, Emre (Haziran, 2016). *Türkiye ve Konya'nın Ekonomideki İlk Çeyrek Karnesi* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:328, s:28 Konya.

- Altay, Feyzullah (Ağustos,2015). *Konya'daki KOBİ'ler KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri,Sorunları ve Çözüm Önerileri* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:330, s:20 Konya.

- Altay, Feyzullah- Aksümer, Seda (Eylül,2015). *Türkiye'nin Cari Açık Sorunu ve Cari Açığın Sürdürülebilirliği* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:331, s:26 Konya.

- Özçelik, Mehmet (Eylül, 2015). *Gelişmekte Olan Ekonomiden, Devler Ligi Yolculuğu* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:331, s:30 Konya.

- Altay, Feyzullah – Hiçdönmez, Neslihan (Kasım,2015). *Dünya ve Türkiye Ekseninde "Ekonomik Büyüme" 1* (KTO-YİYD) Yıl:27, S:333, s:24 Konya.

- Özçelik, Mehmet (Kasım, 2015). *Gelişmekte Olan Ekonomiden, Devler Ligi Yolculuğuna: Yıkıcı Dönüşüm Karşısında Türkiye Ekonomisi 2* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:333, s:38 Konya.

- Altay, Feyzullah (Aralık,2015). *Uluslararası Rekabetçilikte AR-GE Teknoloji ve İnovasyon Türkiye-Konya Araştırması* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:333, s:30 Konya.

- Altay, Feyzullah (Aralık,2015). *Dünya ve Türkiye Ekseninde "Ekonomik Büyüme" 2* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:334, s:34 Konya.

- Yılmaz, Emre (Aralık, 2015). *Türkiye Euro'ya Geçmeli mi?* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:334, s:38 Konya.

- Yılmaz, Emre (Aralık,2015). *Rusya Krizi Sonrasında Ekonomik İlişkilerde Son Durum* (KTO-YİYD), Yıl:27, S:334, s:46 Konya.

- Çavdar, Muhammet (Ocak,2016). *Konya – Karaman Bölgesinde Harcama Alışkanlıkları Nasıl Değişiyor? TÜİK Hanehalkı Tüketim Harcaması Bölgesel Sonuçları* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:335, s:28 Konya.

- Karagöz, Hakan (Ocak,2016). *Temel Ekonomik Göstergeler* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:335, s:56 Konya.

- Davetçi, Yavuz (Şubat, 2016). *Konya Hangi Endekste Kaçıncı Sırada?* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:336, s:30 Konya.

- Kaya, Mustafa Göktuğ / Gündoğdu, Kerim (Şubat,2016). *Kredi Kartıyla Finansman Temininin Vergisel Boyutu (1)* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:336, s:34 Konya.

- Kabakçı, Burçin (Şubat, 2016). *Asgari Ücretteki Artışın Bölgesel Etkileri* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:336, s:38 Konya.

- Karagöz, Hakan (Şubat, 2016). *Temel Ekonomik Göstergeler* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:336, s:60 Konya.

- Kaya, Mustafa Göktuğ / Gündoğdu, Kerim (Mart,2016). *Kredi Kartıyla Finansman Temininin Vergisel Boyutu (2)* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:337, s:24 Konya.

- Altay, Feyzullah (Mart,2016) *Ahilik ve Lonca Düzenlerinde Din- Ekonomi İlişkisi* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:337, s:50 Konya.

- Altay, Feyzullah (Ekim, 2016). *2015 Koya Ekonomi Raporu* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:344, s:30 Konya.

- Altay, Feyzullah (Aralık, 2016). *Helikopter Para* (KTO-YİYD), Yıl:28, S:346, s:26 Konya.

KONYA TİCARET VE SANAYİ ODASI GAZETESİ

Adem DEMİRSOY*

ÖZET

Konya Ticaret ve Sanayi Odası gazetesi, odanın üyeleriyle iletişim amacıyla yayınladığı bir yayındır. Odanın faaliyetleri hakkında bilgilerin yanı sıra yayın periyodu içerisinde mevzuatta meydana gelen değişiklikler hakkında üyelerine bilgi vermeyi amaçlamıştır. Ayrıca içeriğiyle ve bir boyutuyla da basın bülteni işlevi görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi, Basın Bülteni.

KONYA CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY NEWSPAPER

ABSTRACT

Konya Chamber of Commerce and Industry Newspaper is a publication published by the chamber for communication with its members. Besides to information about KTSO's activities, it is aimed to inform members about the changes that occurred in legislation during the publication period. It also functions as a press bulletin from another point of view.

Key Words: Konya Chamber of Commerce and Industry Newspaper, press bulletin.

*Dr. Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

GİRİŞ

Yerel gazetecilik, ulusal gazeteciliğin aksine yerele dayalı ve sosyal ağların öne çıktığı bir yayın politikasının ürünüdür. Yerel habercilik, aynı zamanda mikro yapıların girift ilişki ağları ve genelden öte hassas, inceltilmiş olay ve olgularında temsil edildiği alanlardır. Sınırları çizilmiş olan yayıncılık, bunun da ötesinde kurumsal yapıların öne çıktığı hatta zaman zaman odaklandığı bir yayıncılık anlayışını da getirmiştir. Özellikle toplumsal örgütlenme düzeyinden hareketle resmi yapıların, kendilerini ifade etme ve kurumsal bakış açısını, toplumda diğer paydaşlara sunma amacı güden kurum yayıncılığı, yerel gazeteciliğin önemli örneklerinden biridir. Böyle kurum, sadece resmi söylem üzerine işlem yapan değil, zamanı yaşayan ve yaşatan bir aracı haline gelir. Yapılan habercilikte sadece kurumu değil toplumsal örgütlenmenin diğer yapılarını da kapsar. Bu bağlamda ticaret ve sanayi odaları, hem üretim hem de piyasa şartlarının içerisinde topluma ve üyelerine fayda ekseninde habercilikler yapmışlardır. Habercilik anlayışı, resmi yayıncılıkla bülten arasında gidip gelse de kurumun uzun soluklu olarak bilgi üretimi ve dağıtımına katkı sağlaması, yerel toplumsal inşa için önemli bir işlev olarak okumak gerekir. Bu yapılar, ulusal ağların da katkı sağladığı olanaklarla yerelin, ulusalda temsiline imkan sunabilmektedir. Konya'da yayınlanan *Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi* de bunlardan biridir. Gazete, hem kurumsal yayıncılık hem de üyelerine yönelik haber ve bülten özelliği ile dikkat çekmiştir.

KTSO Gazetesi

Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi, Seyit Mehmet Ortaer'in Konya Ticaret ve Sanayi Odası (KTSO) Yönetim Kurulu Başkanlığı döneminde çıkarılmaya başlanmıştır[1]. Ulaşılabilen 15 Şubat 1965 tarihli 37. sayısından 1 Şubat 1971'e[2] kadar, *Konya Ticaret ve Sanayi Odası gazetesi* adıyla yayınlanan gazetenin adı 1 Mart 1971[3] - 1 Nisan 1974[4] tarihleri arasında *Konya Ticaret ve Sanayi*, 1 Haziran 1974[5] tarihinden itibaren de *Konya Ticaret* olmuştur. İsim değişikliği, 165 sanayicinin 25 Nisan 1974'de KTSO'ndan ayrılarak Konya Sanayi Odası'nı kurmaları sonrasında gerçekleşmiştir.

Gazetenin adı *Konya Ticaret ve Sanayi*, olduğunda manşet altına: "*Konya Ticaret ve Sanayi Odası yayın organıdır*"; *Konya Ticaret* olduğunda ise, "*Konya Ticaret Odası yayın organıdır*" ibaresi eklenmiştir. Kurumsal yapı değiştikçe, gazetenin isim ve logolarında değişiklik yapılmıştır.

15 Şubat 1965 - 15 Ocak 1967 tarihleri arasında 15 günde bir, 1 Şubat 1967 tarihinden itibaren de aylık 4 sayfa olarak Cumartesi günleri yayınlanan gazete, ücretsiz dağıtılmıştır. Daha önceki sayılarına ulaşılamadığı için o dönemki yayın periyodu hakkında net bir bilgi vermek mümkün değildir. Eldeki ilk sayıda yıl: 2, Sayı: 37 olarak gözüktüğü için bazı dönemlerde gazetenin haftalık olarak da çıkmış olması gerekir. Gazetenin 1 Kasım 1975 tarihli 181. sayısı elde bulunan son sayısıdır. Gazetenin tarihlerinden anlaşılacağı üzere yayınlanma periyodunda düzensizlikler bulunmaktadır.

6 sütun dizilen gazetenin baskısı, Yeni Kitap Basımevi, Kanaat Matbaası ve Ülkü Basımevi'nde yapılmıştır. Künyede gazetenin sahibi olarak oda

1Mehmet Önder, 1930 yılında *Reklâm* adlı bir ilân ve ticaret gazetesinin birkaç sayı çıkartıldığından bahsetmekte ama bu gazeteye ilişkin başkaca bir bilgi vermemektedir. *Konya Ticaret Gazetesi*, 1933 Mart'ında Konya Ticaret Oda'sının bilinen ilk süreli yayını olarak çıkartılmıştır. Konya Ticaret Odası ve Borsası tarafından, "tüccar ve esnaf için yararlı havadisleri, borsa ve alışveriş durumlarını yayınlamak üzere" çıkarılan gazete, Haziran 1933'te kapanmıştır (Önder, 1949: 30). 3 Eylül 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Konya'da *Konya Ticaret Gazetesi* ismile Ticaret Odası tarafından bir gazete neşredilmeğe başlanmıştır" şeklinde bir haber yer almıştır. Bu haberde söz edilen, gazetenin ikinci çıkış dönemidir. Bu dönem için Oda tarafından izinler alınmış, Sürat Matbaası'na basım bedeli olarak 32 lira, avans olarak verilmiştir (Arabacı, 1999).

2 Yıl: 9, Sayı: 124.

3 Yıl: 9, Sayı: 125.

4 Yıl: 12, Sayı: 162.

5 Yıl: 12, Sayı: 164.

KÖŞE YAZILARI

	Yazarın Adı	Köşenin Adı	Yazının Adı		Sayfa
01	Ali Kocamaz	Okuyucu Sütunu	İslamiyet Yönünden	15 Şubat 1965	2
02	Ali Kocamaz	Okuyucu Sütunu	Ticaret Ahlakı	1 Mart 1965	2
03	Ali Kocamaz	Okuyucu Sütunu	Boşa giden servetlerimiz	15 Mart 1965	2
04	Turgut Pojon	İktibaslar	Az gelirli memleketlerde gizli işsizlik üzerine	1 Nisan 1965	2
05	Celil Vayisoğlu	İktibaslar	Başlık yok	15 Mayıs 1965	2
06	Dr. Vedat Baydar	İktibaslar	Satıcılık Sanatının gelişimi	15 Haziran 1965	2
07	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	1971 Yılı İthalat Programları	1 Mart1971	2
08	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	Barajlar, Kuyular ve Depremler	1 Mart1971	2
09	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	Konyamız neden Sanayileşemiyor	1Nisan 1971	2
10	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	Ortak Pazar	1Nisan 1971	2
11	Yücel Yeğiner	Aylık	Konya'da Kooperatifçilik ve Sanayileşme	1Nisan 1971	3
12	Mustafa Çetinkaya	Durum	Yeni Hükümet Programı	1 Mayıs 1971	1
13	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	Yabancı Sermaye	1 Mayıs 1971	2
14	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	İhracat Bankaları	1 Mayıs 1971	2
15	Mustafa Çetinkaya	Aylık	Ekmekçilik Semineri	1 Mayıs 1971	3
16	Mustafa Çetinkaya	Durum	Yeni Vergiler	1 Haziran 1971	1
17	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	Mark ve Dolar	1 Haziran 1971	2
18	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı	1 Haziran 1971	2
19	Mustafa Çetinkaya	Aylık	PTT Zamları	1 Haziran 1971	3
20	Mustafa Çetinkaya	Durum	Toprak Reformu	1 Temmuz 1971	1
21	Ali Gözönü	Bizden Size	Şampiyonumuzu Kutluyoruz	1 Temmuz 1971	1
22	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	Konya Fuarı	1 Temmuz 1971	2
23	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	Sanayi Sayımı	1 Temmuz 1971	2
24	Mustafa Çetinkaya	Aylık	Burdur ve Bingöl Depremi	1 Temmuz 1971	3
25	Mustafa Çetinkaya	Durum	Meslek Vergisi	1 Ağustos 1971	1
26		Bizden Size	Adres Kitabı	1 Ağustos 1971	1
27	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	Et Sorunu	1 Ağustos 1971	2
28	Mustafa Çetinkaya	Tüccar Köşesi	İthalat-İhracat	1 Ağustos 1971	3
29	Ali Ataman	Aylık	Esnaf ve Kredi	1 Ağustos 1971	3
30	Mustafa Çetinkaya	Durum	Konya Fuarı Açılırken	1 Eylül 1971	1
31	Kemal Kurdaş	Tüccar Köşesi	Özel Sektör Nasıl Harekete Geçirilir	1 Eylül 1971	2
32	Dr. Haluk Cillov	İktisadi Meseleler	İktisadi Durum	1 Eylül 1971	2
33	Vecihi Ünal	Aylık	Sosyal Adalet ve Son Zamlar	1 Eylül 1971	3
34	Mustafa Çetinkaya	Durum	Bağ-Kur Kanunu	1 Ekim 1971	1
35	Apdi İpekçi	İktisadi Meseleler	İşporta	1 Ekim 1971	2
36	Mustafa Çetinkaya	Aylık	Vatandaşa İyi Muamele	1 Ekim 1971	3
37	Mustafa Çetinkaya	Durum	Tüketicinin Korunması	1 Aralık 1971	1
38	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler		1 Aralık 1971	2
39		Bizden Size	Mark, Yen Yükseldi ve Dolar Düştü	1 Ocak 1972	1
40	Mustafa Çetinkaya	Durum	İşletme Vergisi Toplantısı	1 Şubat 1972	1
41		Tüccar Köşesi	DPT Toplantısı	1 Şubat 1972	2
42		İktisadi Meseleler	Köy ve Köylü Sorunları Raporu	1 Şubat 1972	3
43	Mustafa Çetinkaya	Durum	Bağ-Kur Semineri	1 Ağustos 1972	1
44	Vecihi Ünal	Ekonomik Meseleler	Değişen Türkiye	1 Ağustos 1972	2
45	Mustafa Çetinkaya	Durum	Konya Fuarı Kapanırken	2 Ekim 1972	1
46	Hanefi Çınar	Durum	TMO ve 1973 Alım Kampanyası	1 Ağustos 1973	1
47	Mustafa Çetinkaya	İktisadi Meseleler	Kalkınma Finansman Bankası	1 Ağustos 1973	2
48	Mustafa Çetinkaya	Durum	Fiyat Artışları	1 Eylül 1973	1

kâtibinin, yazı işleri müdürü olarak da yönetim kurulu başkanının ismine yer verilmiştir. 1969 yılından sonra sahibi olarak, yönetim kurulu başkanı, yazı işleri müdürü olarak da genel kâtibin ismi künyede yer almıştır. Bu isimler, KTSO Yönetim Kurulu Başkanları Seyit Mehmet Ortaer[6], Nuri Nurullahoğlu[7], Faruk Özdündar[8], Muhittin Güzelkılınç[9]; Genel Kâtipler Mustafa İnsu ile Ali Gözönü'dür. 2 Ocak 1974'den sonra künyede sahibi olarak, yönetim kurulu başkanının ismi yerine Ticaret ve Sanayi Odası ibaresine yer verilmiştir[10].

KTSO'nın çalışmalarına ilişkin duyuru ve haberlerin yanı sıra gazetede yer verilen konuları şöyle sıralayabiliriz:

"*Yasal değişiklikler; yasal bilgilendirmeler; Ticaret Bakanlığı, Merkez Bankası kararları; diğer oda ve kuruluşlardan gelen duyurular; odaya gelen iş teklifleri; piyasa haberleri; yurt içi ve yurtdışı fuar, kongre haberleri; ihracat ve ithalat hakkında duyurular; yaş sebze ve meyve fiyatları; tahıl ve canlı hayvan fiyatları; odaya üye olanlar listesi; okuyucu köşesi, üyelerin evlenme vs. haberleri.*"

1965 yılında gazetenin 4 sayısında; *Okuyucu Köşesi* başlığı altında Ali Kocamaz imzalı yazılar ile İktibas başlığı altında Turgut Pojon, Celil Veyisoğlu ve Dr. Vedat Baydar imzalı yazılar görülmektedir.

Gazete, dini tatillerde yayınlanma sorunu yaşamıştır. Örneğin 15 Nisan 1965'te bayram nedeniyle yayınlanmamış, bu durum 1 Mayıs tarihli nüshadan birinci sayfadan yapılan bir açıklamayla okurlara özür dileyerek duyurulmuştur.

Gazete zamanla, içerik açısından zorunlu değişim yaşamıştır. Özellikle 1 Mart 1971 tarihli (Y. 9, S. 125) nüshasında yayınlanan, *Bizden Size* başlıklı yazıda, gazeteyi bir haber gazetesi hüviyetinden çıkarıp, ilmi ve iktisadi bir hüviyete sokarak üyelere daha yararlı hale getirmenin düşünüldüğü vurgulanarak, "*Bundan sonraki aylarda gazetenizde Tüccar köşesi adı altında bir makale yayınlamayı düşünüyoruz. Bu sütunun hiçbir zaman boş kalmayacağına inanarak, sayın üyelerimizden, özellikle camiamızı ilgilendiren konularla ilgili yazılar bekliyoruz. Bir evvelkinden biraz farklı bir gazete sunabilmişsek kendimizi mutlu hissedeceğiz*" şeklinde üyelere seslenilmiştir.

Bu sayıdan itibaren gazetede, İktisadi Meseleler, *Tüccar Köşesi*, *Durum*, *Aylık* gibi köşelere rastlanmaktadır. Bu köşelerde çoğunlukla imzası yer alan isim, Mustafa Çetinkaya olurken diğer isimler birer yazıyla Yücel Yeğiner, Kemal Kurdaş, Vecihi Ünal, Haluk Cillov, Mustafa Ecemiş, Abdi İpekçi, Hanefi Çınar'dır. Bu yazılardan bazıları, yaygın basında yer alan yazılardan iktibaslardır. Köşe yazısı uygulaması, 4 Ağustos 1973'ten sonra son bulmuştur.

Bu sayıdan itibaren gazetede görülen bir diğer değişiklik, manşetin yanında Atatürk'ün "*Tüccar, milletin emeği ve üretimini kıymetlendirmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır*" sözüne yer verilmeye başlanmasıdır.

Gazetenin künyesinde yer alan yıl ve sayı bilgilerinde karışıklıklara rastlanmıştır. 1 Nisan 1970 sayılı nüshasında, Sayı 109 iken bir sonraki 2 Mayıs 1970 tarihli nüshada, Sayı 115 olarak çıkmıştır.

SONUÇ

Konya Ticaret ve Sanayi Odası gazetesi, yayın periyodları (15 günlük ya da aylık) içinde,

6 Seyit Mehmet Ortaer, 25 Kasım 1963-21 Kasım 1964 ve 2 Aralık 1969-20 Şubat 1970 yılları arasında iki dönem KTSO Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

7 Nuri Nurullahoğlu, 21 Kasım 1964-20 Kasım 1965 yılları arasında KTSO Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

8 Faruk Özdündar, 22 Kasım 1965-18 Kasım 1966 ve 21 Kasım 1973-29 Kasım 1975 yılları arasında iki dönem KTSO Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

9 Muhittin Güzelkılınç, 2 Aralık 1966-20 Kasım 1969 ve 20 Şubat 1970-21 Kasım 1973 yılları arasında iki dönem KTSO Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır.

10 Y. 12, S. 159, 2 Ocak 1974.

dönemin imkânları ölçüsünde üyelerine, kurum faaliyetleri hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Üyelerinin ilgisini çekeceğini umduğu yasa ve yönetmelikler hakkında da geniş bilgiler sunmuştur. İçerik ve görünüm açısından yetersiz görülebilir. Ancak temel amaçlarının, üyelerinin bilgi gereksinimlerini karşılamak, onları meydana gelen değişimlerden haberdar etmek olduğu düşünülürse bir ölçüde başarılı oldukları da söylenebilir.

KAYNAKÇA

ARABACI, Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, KTO Yayını, Konya.

ARABACI, Caner, AYHAN, Bünyamin, DEMİRSOY, Adem, AYDIN, Hakan, 2008, *Konya Basın Tarihi*, Palet Yayınları, Konya.

ÖNDER, Mehmet, 1949, *Konya Matbuatı Tarihi*, Konya Halkevi Yayını, Konya.

GAZETELER

Konya Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi, Konya Ticaret ve Sanayi, Konya Ticaret, Cumhuriyet.

KONYA
TİCARET ve SANAYİ ODASI
GAZETESİ

OCAK 1 CUMARTESİ 1966

O. Birliği Toplantısında Zeren Konuştu

Özel Teşebbüsü Sevmek ve Savunmak Fazilettir

17 Aralık'ta Başlayan Olağanüstü Toplantıda Birlik Başkanı S. Enver Batur da önemli bir konuşma yaptı

TOPTANCI Halleri Kanunu Hazırlanıyor

Ortadoğu Ülkelerine İhracatı Geliştirme gayretleri devamda

Birlik'e Arap Cumhuriyeti tarafından alınan son kararlar temsil bir rekabete sebep olugor

Odalar Birliğinin Toplantısında ÖZEL SEKTÖRE Yardım Talep Edildi

Pakistan ve İran'la İşbirliği

İHRACI İSTENİLEN MADDELER

FİAT MESLESİ

Konya Bültenine Fıstık Ağacı Ekimi Yapıldı

İzmir'de Süperfosfat Fabrikası Kurulacak
967 de ihracat yapmamız muhtemel

İngiliz hükümeti 1966 Yılı Teknik Yardım Programı Hakkında

Sanayi İşletme Kredisi Hakkında

KONYA
TİCARET ve SANAYİ ODASI
GAZETESİ

ŞUBAT 15 PAZARTESİ 1965

Dördüncü Uluslararası LİBYA FUARINA IŞTIRAK Ediyoruz

Amerika'dan bu Yıl da nebati Yağ ithal Olunacak

İdareci Eğitim Programı Seminerleri

Güney Seyahat Acentesinin Seyahat Programı

Özel İdare Binasının 2 ve 3. cü katları Yinelenecek

Dökümcülük Seminerleri

1965 te Şehrimizde 101 Milyon Liralık Yatırım Yapılacak

Sanayicilere de Reeskont Yoluyla Kredi Verilecek
T. C. Merkez Bankasından Bildirilmiştir

Sayın Üyelerimizin Nazarı Dikkatlerine

Almanya'ya Bakliyat İhracatımız Artıyor

KONYA
TİCARET ve SANAYİ ODASI
GAZETESİ

Ocak 15 PAZAR 1967

Federal Almanya'da İşsizlik Artıyor

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Üyeleri Konya'mızı Ziyaret Ettiler

Milletlerarası 3. Parma Sergisi

Gaziantep Milli Fuarı

Gaziantep'te Bir Firma
Şehrimiz mefruşatçıları ile ticaret yapmak istiyor

Türk - Sovyet Ticaret İlişkisi 1967 Yılında Gelişecek

XVIII. kata montaj ve imalât sanayii kotalarına yapılacak talepler hakkında

Apa ve serbest döviz sahasından kendi kaynaklarımızla karşılanacak kotalar

CELÂLİYE VAKFI GÖLGESİNDE BİR KURULUŞ: KONYA ÇİFTÇİ CELÂLİYE OSMANLI ANONİM ŞİRKETİ

Semiha ATASEVEN*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde şirketleşme başlayınca, bazı toprakların idaresinin şirketlere geçtiği görülür. Bu nedenle ziraatı güçlendirme hedefi olan şirketlerin kurulmasına izin verilmiştir. Bu şirketlerden birisi de Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketidir. Bu şirketin idaresinde topraklar olduğu gibi, tarımın bir kolu olan hayvansal üretim ve çeşitli gayrimenkul gelirleri de bulunmaktaydı. Şirketin isminde geçen "Celâliye" kelimesi, şirketin Evkâf-ı Celâliye'nin bir devamı olduğunu, şirketin Çelebiler tarafından kurulması Mevlâna Celâleddin-i Rumî ailesiyle irtibatını gösterir. Hissedarlar, özellikle Osmanlı tebaasından olmakla beraber heyet-i umumiyenin aldığı kararlardan haberdar olup hisse karlarının yüzde seksenini alırlardı. Elli hisse senedine sahip olan kişiler, idare meclisi üyesi olabilirdi. İdare meclisi üyesi olunca hisse senetlerinin alım-satımına onay verip, şirketin kâr ve zararlarından sorumlu oldukları gibi hisse kârlarının da yüzde yedisini alırlardı. Heyet-i umumiyenin başkanı, idare meclisinin de başkanıydı. Şirket, heyet-i umumiye tarafından yöneti-

*NEÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Tarih Bölümü öğrencisi

lirdi. Senenin ilk üç ayında toplanan heyet-i umumiye; hesapların incelenmesi için müfettiş tayin ederdi. Şirketin feshine de heyet-i umumiye karar verebilirdi. 10 Temmuz 1923 tarihli yıllık toplantıda fesih kararı aldı.

Anahar Kelimeler: Celâliye, Vakıf, Şirket, Ziraat, Hissedarlar.

A CORPORATION UNDER CELALİYE FOUNDATION: OTTOMAN COMPANY OF KONYA FARMER CELALİYE

ABSTRACT

When incorporation started, it could be seen that the administration of some lands transferred to the Ottoman State. Therefore, the establishment of companies with the aim of agricultural strengthening was allowed. One of these companies is Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi (Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı, Inc.,) There were animal production, which is a branch of agriculture, and several real estate savings, as well as saving of the land under the administration of this company. The ya' suffixation that is added at the end of word "Celâl" mentioned in company name represents that it is the continuity of Evkâf-ı Celâliye and that company was founded by the Celebis (the Gentlemen) and indicated the ties with the family of Mawlana Jalaluddin Rumi. The shareholders, especially from the Ottoman citizens, were aware about the decision taken by the heyet-i umumiye, and they were taking 80% of share profits. People having fifty shares could be members of the board of directors. When they are to be the member of the board of directors, the purchase and sales of shares were approved and they were receiving 7% of their share profits as they were responsible for the company's profits and losses. The chairman of the heyet-i umumiye was the chairman of the board of directors. The company was managed by the heyet-i umumiye. Heyet-i umumiye who was meeting in the first three months of the year, was entitled to appoint an inspector for the examination of statements. The heyet-i umumiye could decide on the dissolution of company. The decisions over dissolution were held at annual meeting dated July 10, 1923.

Key Words: Celaliye, Foundation, Company, Agriculture, Shareholders.

GİRİŞ

Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin kültür ve değerler yönünden etkisi, zamanla sosyal bir oluşuma meydan vermiştir. Bu oluşum, kendi içinde ekonomik gelişmelere ihtiyaç duyar. Uzun süre vakıflarla karşılanan ihtiyaçlar, II. Meşrutiyet devrinde yeni gelir kaynakları ile beslenmek istenir. Şirket kurma düşüncesi, fiilen gerçekleştirilir. Bu bir sosyal yapı ile irtibatlı teşebbüs olduğu için önemlidir. Burada Mevlevi camiasına ait bir çiftçi şirketinin kuruluş, hazırlanan tüzüğünün mahiyeti hakkında bilgi verilecektir. Ardından şirketin amacı, etkileri üzerinde durulacaktır. Tarihe mal olan şirket, Osmanlı son dönemde ziraatı güçlendirmek, ekonomiyi canlandırmak istemiştir. Özellikle Osmanlı tebaasının kalkınması için de tüzüğe özel maddeler eklenmesi önemlidir. Şirketin, Birinci Dünya Harbinin sarsıntılı badirelerini atlattığı halde Cumhuriyete ulaşamadan kapatılması bir talihsizlik olmuştur. Yıkımların zihinlerde oluşturduğu travmalar dönemi, maalesef uzun soluklu ekonomik çalışmaların zemini olamamıştır.

Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi

Mevlâna ailesinin toprakla ilgili ilk sahipliği, "Mevlâna Dergâhı'nın bulunduğu yer"dir. Burası, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat (1220-1237)

tarafından Mevlâna'nın ailesine vakfedilmiştir[1]. Bunu eğitim kurumu ile ilgili bir başka yer takip eder. Mevlâna'dan dolayı "Molla-i Atik, Molla Efendi, Eski Mulla, Mulla Hünkâr, Medrese-i Celâliye, Medrese-i Hüdavendigâr, Medrese-i Lala, Medrese-i Mevlâna, Medrese-i Molla"; yaptırandan dolayı "Gühertaş" (Gevhertaş) gibi birçok isimle anılan medrese onlardan biridir. Medrese günümüze ulaşamamıştır[2]. Ama Konya içinde yeri bellidir.

Konya'da Türbenin kurulması, vakıflarının çoğalmasını tahrik etmiştir. Zaten her tekke, daha başlangıçta vakfıyla kurulmaktadır[3]. Vakıf mülklerin, zamanla artması, aynı yerden yönetildiği halde bulunduğu yer, vâkıfı gibi sebeplerden farklı adlarla anılması bir dağınıklığa sebep sayılır. Mevlâna ailesi adına kurulup yaşatılan Mevlâna vakıflarına sonradan "Evkâf-ı Celâliye" adı verilmiştir"[4]. Bu yüzden hepsi, "Evkâf-ı Celâliye"ye bağlanır[5]. Artık Evkâf-ı Celâliye, büyük bir vakıf grubu durumundadır. İçinde Mevlâna Dergâhı, ayrıca vakıf meskenler; imalathane, ticarethane, zirai işletmeler bulunmaktadır. Bu vakıf, Osmanlı devrinde diğer tarikatların kaynaklarına göre, daha fazla gelire sahip olmuştur[6]. Medresesi, yaklaşık yedi yüz yıl varlığını korur. Dergâh, Osmanlı devrinde maddi ve manevi olarak desteklenir. II. Bayezit'in (1482-1512), Mevlevi vakıflarına vergi muafiyeti getirmesi, o desteklerdendir[7]. Yalnız, Osmanlı Devleti'nin askeri harcamalarından dolayı, III. Selim (1789-1807) zamanında, belirtilen vergi muafiyeti kaldırılmıştır[8].

Evkâf-ı Celâliye Gelirleri

Vakfın gelirleri çeşitli mülklerden oluşuyordu. Konya içinden vakfedilmiş mallar olduğu gibi civar köylerden de birçok gelir getiren ev, tarla, bağ, bahçe bulunmaktaydı. Konya çarşısında zemini vakfın olan dükkanın getirdiği gelir, 17 Şubat 1324 (2 Mart 1909) itibarıyla üç kuruştur[9]. Evkâf-ı Celâliye'nin Sahra Nahiyesine (Çumra) bağlı Küçükköy taraflarında üç hane, Çatalhöyük taraflarında yüz seksen altı dönüm beş evlek tarla, iki dönüm üç evlek bağ, iki dönüm iki evlek bahçe, üç hane gelirinin, 2 Eylül 1322'de (15 Eylül 1906), her senenin Eylül ayında vakfa verilmesine karar verilmiştir[10]. Evkâf-ı Celâliye'den Hatunsaray Nahiyesine bağlı Botsa Köyü civarlarında iki dönüm üç evlek tarla, bir evlek ağıl yerinin öşürleri vakfa verilmekte iken, tasarruf sahibinin vefatıyla intikal eden tasarruf hakkı tekrar vakfa bağlanmıştır (1 Temmuz 1322/14 Temmuz 1906)[11]. Hududu Evkâf-ı Şerif'e sınır olan Uluırmak civarında üç dönüm tarla, üzüm bağına çevrilerek yıllık Vakfı Şerife on beş kuruş gelir getirmeye başlar. Çayır civarındaki iki dönüm tarla öşrünün de vakfa verilmesi kararlaştırılmıştır (15 Şevval 1274/29 Mayıs 1858)[12]. Gici Muhsine Karyesinden olan arazilerin öşürleri de vakfa verilirdi (6 Recep 1294/17 Temmuz 1877)[13]. Durak Fâkih Mahallesinde altı göz odanın geliri olan yıllık dört kuruş (9 Safer 1292/17 Mart 1875) vakfa verilmiştir[14]. Yine Durak Fâkih Mahallesinden binası ve zemini Evkâf-ı Celâliye'ye ait olan evin geliri (3 zilhicce 1299/16 Ekim 1882), yıllık dokuz kuruş olarak vakfa verilirdi[15]. Ayrıca, bir dönüm tarla, bir göz ahır ve samanlığın yıllık vergisi vak-

1 Ayşe Değerli, "Celâliye Vakıfları-Mevlevi Vakıfları", *Konya Ansiklopedisi*, Konya Kültür A.Ş. yayını, c. II, Konya 2011, s. 235.

2 Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası, Konya 1998, s. 183, 184.

3 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1983, s. 262.

4 Gölpınarlı, age. s. 266.

5 Arabacı, age. s. 185.

6 Değerli, age. s. 235.

7 Değerli, age. s. 236.

8 Değerli, age. s. 236.

9 Mevlâna Müze Arşivi (MMA), 48-28.

10 MMA. 48-31.

11 MMA. 49-2.

12 MMA. 80-1.

13 MMA. 80-3.

14 MMA. 80-6.

15 MMA. 80-9

fa verilmektedir[16]. Karaman yolundaki iki dönüm tarlanın yıllık öşrü (27 Recep 1296/17 Temmuz 1879) vakfa aittir[17]. Bu arada, mütevelli ve hayırda bulunan kişiler arasında yapılan işlemler, vakıf defterine kaydedilir. Benzer kayıtlara, devlet dairelerinde de rastlanmaktadır. Evkâf-ı Celâliye'den iki kısımda on iki dönüm tarlayı, oğlu Mehmet'e dört yüz kuruş ile devreden Delil Halil'in alacağı dört yüz kuruş vakfa bağışlanmıştır. Bu bilgi, Defter-i Hakanî (Tapu Kadastro) kayıtlarında bulunmaktadır[18]. 1914 yılında tapu kadastroda bulunan Evkâf-ı Celâliye'ye ait taşınmazların kaydı, arazilerin hudutlarının çizilmesi, Evkafı Celâliye'ye ait Çukurköy arazisinin hududlarının belirlenmesi ve buna benzer kayıtların tapu kadastro heyetine teslim edilmesi isteniyordu[19]. 1914 yılında, harp dönemi vergi kanuna göre, Evkâf-ı Celâliye'den de vergi istenir. 4 Mart 1914'te vakfın yıllık gelirleri hesaplanır, bir bölümünün gönderilmesi vakıf tahsildarına bildirilir. 1913-1914 Karaman Evkâf-ı Celâliye gelir defterinin de mahalli mallar kalemine verilmesi bildirilir[20].

Vakıf Bünyesinde Şirket

Mevlevi Çelebilerinin her türlü yetki ve tasarrufunda bulunan Konya Celâliye Vakfı akarının, kötüye kullanıldığı veya çelebilerin bunu kendi çıkarı doğrultusunda kullandığı hakkındaki söylentiler ve rahatsızlıklar, sürekli sorun oluşturmaktadır. Bunun üzerine şirketleşme ve şirket kurma düşüncesi, adeta çelebilerin imdadına yetişir. Ardından bu şirket kurulur[21]. Dönem itibarıyla, zaten şirketler, bankaların kurulması teşvik edilmektedir.

16 MMA. 80-0

17 MMA. 80-4.

18 MMA. 48-32

19 MMA. 49-6

20 MMA. 49-7

21 Ahmet Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 178.

Şirketin Kuruluşu ve Amacı

Kuruluşun, "Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi" adı altında, Adil ve Arif Çelebi'ler öncülüğündeki kişiler tarafından kurulmasına, Padişah tarafından müsaade edilip ruhsat verilmiştir[22]. Şirket, Konya vilayeti içerisinde, ziraatı güçlendirip, verimi artırmayı amaçlamaktadır. Sahip olunan araziyi, kanuna uygun olarak satın alıp, her türlü tohum ekilecek, meyve ağacı, meyvesiz ağaç bahçesi ve ormanlar yetiştirilecek, çeşitli fabrika ve tezgâhlar kurularak ticaret yapılacaktır. Bu arada, ehil hayvanların çoğaltılması ve verimli alanların artırılması da şirketin amaçları arasındadır. Amaçlar, Konya yöresi açısından istikbal vadetmektedir.

Şirketin, Nizâmnâme-i Dâhilisinin ikinci maddesinde adı açıklanır. Üçüncü maddesine göre şirketin merkezi, Konya'dır. Şirket, yetmiş iki yıllığına kurulmuştur[23]. Niçin süre olarak yetmiş iki yıl tercih edilmiştir, henüz bilinmemektedir.

Sermaye, Hisse Senetleri

Şirket, güçlü bir sermaye ile kurulmuştur. Hisse sayısı, döneme göre oldukça fazladır. Sermayesi, yüz bin liradır. Hisselerin her biri, beş Osmanlı Lirasıdır. Bu miktar üzerinden yirmi bin hisseye bölünmüştür[24]. Hisse senetlerinin kullanım hakkı, şirkette olduğundan şartları da şirket koymuştur. Senetler her zaman satılamayacaktır. Üstelik Osmanlı halkına özel olması şartı vardır. Bu şart, yerli halkın öne çıkarıldığını göstermektedir. Senetlere isimler yazılır, bu senetler de Osmanlı halkına özeldir. Yüz adet hisse senedinin ihracı yapılırken isim yazılacak, şirketin kuruluş tarihinden itibaren

22 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 004541.340503.001.001.

23 *Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizâmnâme-i Dâhilisidir*, Tarih-i Tesisi 1334–1336, Babalık Matbaası, Konya, s. 4.

24 Age. s. 4, m. 5.

beş sene satılamayacaktır[25]. Şirket sermayesinin yüz bin lira ile sınırlı kalma şartı yoktur. Heyet-i umumiyenin sermayeyi artırma hakkı vardır. Sermayenin arttırılmasına karar verildiği zaman hükümet bilgilendirilecek, hükümetin rızası ile sermaye artırılacaktır[26].

Hissedarlar, satın aldıkları senetlerin ücretini taksitle ödeyebilirdi. Şirketin sermayesinin yüzde onu çıkarılıp, hissedarlara, ödedikleri taksitler bildirilerek geçici senetler verilecektir[27]. Sermayenin yarısı ödendiğinde, sahiplerinin ellerinde bulunan geçici senetlerin yerine asıl senetler verilecektir. Şirketin hisse senetleri, Türkçe olarak düzenlenecektir. Şirket senetlerine sahip olmak zahmetli olduğu gibi, resmiyette de hukuki işlemler için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Sermayenin ilk taksitinin ödenmesinden sonra, kalacak miktar, şirketin ihtiyacına göre ödenecektir. Ödeme, taksitle veya tek seferde olmak üzere idare meclisinin kararıyla; İstanbul, Konya ve çeşitli yerlerde çıkan resmi ya da gayri resmi gazetelerde otuz gün önce ilan edilerek istenecektir[28].

Osmanlı Devleti içinde yaşanan karışıklık ve savaş yıllarının etkisiyle yabancılara karşı tedbir alınmıştır. Buna göre, her ne sebeple olursa olsun hisselere sahip olan yabancılar, ellerine geçen hisse senetlerini üç ay içinde Osmanlı halkına satmak zorundadır. Bu zaman zarfında satmazlar ise, senetlerin kaydı, fiyatı şirket tarafından belirlenip, geçersiz kılınacaktır[29].

Şirkette yapılan görüşmeler, alınan kararlar, hissedarlar, hisse kayıtları gibi işler mutlaka titizlikle kaydedilecektir. Her biri için ayrı defter tutulmaktadır. Yine şirket hissedarlarının nam ve şöhreti, sahip olduğu senet miktarının bulunduğu defter tutulur. Bu senetlerin nakilleri de bu defterlere kaydedilir[30].

Şirketin hisse senetlerinin alım satımı için, heyet-i umumiyenin izin ve onay şartı yoktur. Bu işlem, idare meclisinin izni ve onayı ile olmaktadır. Şirketin hisse senetlerinin intikal muameleleri, idare meclisinin uygun bulmasıyla ödenir. Bu işlem kayıt edilerek bayii ile müşteri ve müdür tarafından imzalanır. Eğer bu intikal uygun değilse, yani meclis-i idare uygun görmediyse hisse senetlerini şirket satın alır[31].

Hissesinden vazgeçen kişinin hisse senetlerine, sahip olacak kişiler, şirketin kurallarına, aynı zamanda hissedar olarak meclisin karalarına uymak zorundadır[32]. İdare meclisi, hisse senetlerinin alım satımında düzeni sağladığı gibi, şirketin zarara uğratılmasını da önlemekle yükümlüdür. Kişilerin hisse senetlerini yönetebilecek yeterlilikte olması, şirketin zarara uğramaması açısından önemlidir. Şirket hissedarlarından sağır, akli dengesi yerinde olmayan veya yaşlılıktan bunamış olanların hisselerinin bir başkasına devredilmesi, şirket idare meclisinin tasdiki ile gerçeleşecektir[33].

Hissedarların vefat durumu da göz önüne alınarak, düzenlemeler yapılmıştır. Hissedarlardan birinin vefat etmesiyle mirası, yazı ile ilgililere bildirilir. Hisselerini bırakacak kimsesi olmadan vefat edenlerin hisseleri, İslam şer'iatine göre kanunlara uygun bir şekilde işlem görecektir. Varisi olmadan ölenlerin hisselerinin mutasarrıfları artarsa, hepsi tek hükümde tutulacaktır[34].

Hisse senetleri şirketin menfaati göz önüne alınarak düzenlenecek, şirket senetleri bölünmeye-

25 Age. s. 4.

26 Age. s. 4, m. 5.

27 Age, s. 5.

28 Age, s. 5, m. 6.

29 Age, s. 5, m. 7.

30 Age. s. 5, m. 8.

31 Age, s. 5, m. 9.

32 Age, s. 5, m. 10.

33 Age, s. 6, m. 11.

34 Age. s. 6, m. 12.

cektir. Her hissenin sahibi, varisi veya alacaklısı; hiçbir vesile ile şirketin ev, tarla, bağ, bahçe gibi sahip olunan mülklerini haczedemez. Bunlar, şirketin işlerine, idaresine müdahale edemezler. İstifa etmek için, şirketin muhasebe defterleri ile heyet-i umumiyenin kararlarını kabul etmek zorundadırlar[35]. Şirket, gerektiğinde senetlere müdahale edebilir. Taksitlerini aksatanlar, senetleri satma hakkına da sahiptir.

Taksitler vaktinde ödenecek, hisse senetlerinin sahipleri, geciken taksitten dolayı uyarıya gerek kalmadan taksitin ödeme gününden itibaren, senelik yüzde dokuz faiz vereceklerdir[36].

Şirketin, taksitleri vaktiyle verilmeyen senetleri, sahiplerinin aleyhine dava açıp hisselerini satmağa hakkı vardır. Satılması gereken hisse senetlerinin numaraları, gazetelerde ilan olunacaktır. İlan tarihinden on beş gün sonra, şirkete hiçbir uyarı yapılmadan, zarar ve ziyanı sahibine ait olarak, müzayede yoluyla hisseler satılacaktır. Bu yolla satılan ve ortada olmayan, yanmış veya bozulduğu için sahipleri tarafından bedeli talep edilen senetler, iptal olacak ve sahiplerine, eski senetlerin numaralarıyla yeni senetler verilecektir. Eski senetlerin iptal olduğu yeni senetlerde işaret olunacaktır[37]. Şirketin menfaati nasıl düşünülüyorsa, senet sahiplerinin hakkı da aynı şekilde korunacaktır.

Şirketin İşleri

Şirketin yöneticisi, heyet-i umumiyedir. Şirketin işleri, heyet-i umumiye tarafından belirlenir[38]. Heyet-i umumiyeden ayrı bir de idare meclisi bulunmaktadır. Beşten on ikiye kadar olan üyeden oluşan idare meclisi, ilk üç sene için şirketin kurucuları tarafından tayin olunur[39]. Kurucular da bu tüzüğün genel hükümlerine uymak zorundadır. Heyet-i umumiye tarafından alınan kararlar, diğer hissedarlara haber verilmek zorundadır. İlk üç sene için idare meclisinde görev alan azaların, görev süreleri sona erince, seçimler kura ile yapılır. Üç seneliğine tayin olan üyenin, memuriyet müddeti son bulduktan sonra seçimler yerine getirilecektir. Tayin edilecek yeni meclis-i idare azası, ilk seçilmede kura ile belirlenir. Sonra görevde eski olanların ikisi çıkarılarak, yerlerine son seçilenler tayin edilecektir. Çıkan azanın tekrar seçilmesi de caizdir[40]. İdare meclisine seçilen azalar, şirketin işlerinden sorumludur. Alınacak kararların yürürlükte olması için, toplantı yeter sayısı; üye sayısının yarısından fazla olacaktır.

Meclis-i idare, en azından haftada bir kere şirketin merkezinde toplanacaktır. Müzakerenin yürürlükte olması için, üye miktarının en az yarısından bir fazla olması gerekmektedir. Meclis-i idarenin kararları, hazır bulunan azanın yarısından fazlası ile geçerli olacaktır. Eşitlik durumunda toplantı, başka bir zamana bırakılır. Eşitlik durumunda alınan kararlar reddedilir[41]. Şirket, hukuk kurallarına uygun bir şekilde idare edilecektir. İdare meclisinde konuşmalar, kararlar zabıt defterine kaydedilir. Vezir-i reis ile hazır bulunan aza tarafından imzalanır[42]. Herhangi bir itiraz durumunda bu kayıtlar incelenebilecektir.

Şirkette söz sahibi olabilmek için, belli şartları karşılamak gerekmektedir. Meclis-i idare azalarının her biri, şirketin elli hisse senedine sahip olmak durumundadır. Aza, senetleri şirketin sandığına emanet eder. Azanın memuriyet süresinde, bu senetler satılamaz. Bu senetlerin üzerine, satılamayacağına dair mühür vurulur[43].

35 Age. s. 6, m. 13.

36 Age. s. 6, m. 14.

37 Age. s. 6, m. 15.

38 Age. s. 6.

39 Age. s. 7.

40 Age. s. 7, m.17.

41 Age. s. 7, m. 18.

42 Age. s. 7, m. 19.

43 Age. s. 7, m. 20.

Nasıl hissedarların vefatıyla ortaya çıkabilecek sorunlara karşı tedbirler alındıysa, idare meclis azasından birinin vefatına karşı da gerekli hukuki tedbirler alınır. İdare meclisinin azasından bir veya bir kaçının vefatı, istifası veya buna benzer durumlar meydana gelir, bir veya birkaç azanın yeri boş kalırsa; idare meclisi bu yerlere vaktinde aza tayin eder. Kesin seçilme işlemi, heyet-i umumiye tarafından gerçekleştirilir[44]. Meclis-i idare başkanı, bir yıl başkanlık yapabilir.

İdare meclis-i her sene azaları arasından bir reis ve bir reis vekili seçer. Reisin ve vekilin gıyabında, vekâlet etmek üzere azadan birini tayin eder[45]. Müzakereler sırasında alınan kararlar ise, oy çokluğuna göre kabul edilir.

Azadan taşrada ikamet edenler, vakit kaybederse müzakere sırasında kendilerine vekâlet edecek azadan birini tayin edebilirler. Vekâlet edecek azanın, kendi oyu ile beraber iki oy hakkı vardır[46].

Şirketin gelirleri, kâr ve zararlarından sorumlu birim, idare meclisidir. Hukuken mahkemede sorumlu olan yine idare meclisidir. İdare meclisi, şirketin işleri ve malların idaresi için, iktidarı elde etme hakkına sahiptir. İdare meclisi, heyet-i umumiyeye arz olunacak hesapları düzenleyip, kâr miktarını da teklif eder. İdare meclisinin reisi, gerek davacı olarak, gerek davalı olarak mahkemede şirket namına müdafaada bulunur[47].

Meclis-i idare, iktidarı için, yönetimi kısmen veyahut tamamen azasından bir veya birkaç zata vekâlet ile özel ihale edeceği geçerli işlerin görülmesi için, hariçten bir veya birkaç zatı vekil edebilir[48]. 26. maddede, meclis-i idare azaları, mecliste bulundukları günler karşılığında, heyet-i umumiyenin belirlediği bir ücreti alacakları belirtilmiştir.

Heyet-i Umumiye

Osmanlı son dönemde kurulan bu şirket, işleyişte günümüzdeki gibi hukuki şartları sağlayarak kişi haklarını korumayı öngörmüştür. Hissedarlar ile düzenlenen sözleşme örneği, toplanan heyet-i umumiye, genel hissedarlarının tamamı makamında bulunur[49]. İdare meclisi, her hafta şirketin merkezinde toplanırken heyet-i umumiye, her sene ilk üç ay zarfında şirketin merkezinde sözleşmenin yapıldığı günlerde toplanır. Ayrıca meclis-i idare, gerektiğinde olağanüstü olarak da heyet-i umumiyeyi davet edebilir. Her sene heyet-i umumiyenin, son yirmi günden önce toplanacağı, Ticaret Nezaretine yazılarak bildirilir. Toplantıda Ticaret Nezareti tarafından bir komiser hazır bulundurulabilecektir. Meclis-i idare ve müfettiş raporlarıyla, senelik bilançodan ve heyet-i umumiye zabıtnamelerinden ve heyet-i mezkûrede hazır bulunan hissedarların isimleri ve hisse miktarlarından dörder nüshası, Ticaret Nezaretine gönderilecektir [50].

Heyet-i umumiyede yetkili olabilmek için de bazı şartları karşılamak gerekmektedir. Heyet-i umumiye, vekâleten veya asâleten en az beş hisseye sahip olan hissedarlardan mürekkep olacaktır. Heyet-i umumiye de gerek asâleten veya gerek vekâleten hazır bulunan hissedarların, her beş hisse için bir reyi olacaktır. Ama her bir hissedar, 10'dan fazla oy kullanamayacaktır[51].

Davetnameler, toplantı gününden en az bir ay önce, on üçüncü maddede açıklandığı üzere gazetelerde ilan edilecektir[52].

Kimler heyet-i umumiyeye kurucu olarak yazılabilir? Heyet-i umumiyeye gerek asâleten,

44 Age. s. 8, m. 21.

45 Age. s. 8, m. 22.

46 Age. s. 8, m. 23.

47 Age. s. 8, m. 24.

48 Age. s. 8, m. 25.

49 Age. s. 8, m. 27.

50 Age. s. 9, m. 28.

51 Age. s. 9, m. 29.

52 Age. s. 9, m. 30.

gerek vekâleten şirket sermayesinin, dörtte birine eşit hisse senetlerine sahip hissedarlar kurucular arasına yazılacaktır. Heyet-i umumiyede hazır bulunacak hissedarların, hisselerinin dörtte birine eşit olup olmadığını anlamak üzere hisse senetlerini, on gün zarfında meclis-i idare tarafından tayin olunacak yere teslim etmeleri davetnamelerle ihtar olunacaktır. Heyet-i umumiyenin ilk toplantısında hazır bulunan hissedalar, asâleten ve vekâleten sahip oldukları hisse senetlerinin miktarı yeterli derecede olmadığı halde, heyet-i umumiyeye ikinci defa toplanmak üzere davet edilirler. İkinci toplantıda hazır bulunan hissedarlar, hisse miktarları ne olursa olsun, birinci toplantıda konuşulmasına karar verilmiş olan konular hakkında görüş bildirebileceklerdir. Bu yönde gelişen konuşmalar geçerli olacaktır. Birinci toplantı ile ikinci toplantı arasındaki süre, yirmi günden az ve bir aydan fazla olmayacak; ikinci toplantının davetnameleri on gün önce ilan olunacaktır[53].

Yönetmelikte, heyet-i umumiye başkanı kimdir, katip nasıl seçilir, soruları da cevaplandırılır. Heyet-i umumiyeye, idare meclisinin reisi başkanlık eder. Senede bir kez toplanan heyet-i umumiye, şirketten bihaber değildir. İdare meclisinin başkanı, heyet-i umumiyenin de başkanı olduğundan şirket işlerini yönetmek, şirketin gelişimine yön vermek daha başarılı olacaktır. Başkan olmadığı zaman ise, idare meclisi azalarından biri, reislik vekâletine seçilir. Heyet-i umumiyede hazır olup, en fazla hisseye sahip olanlardan ikisi, oylama işini yerine getirirler. Heyet-i umumiye katibi, reis ile oylamaya katılabilenler tarafından tayin olunur[54]. Senede bir defa toplanan heyet-i umumiyenin konuları, her hafta şirketin merkezinde toplanan idare meclisi tarafından belirlenmektedir.

Heyet-i umumiyede konuşulan konular, zaman ayrılarak, düşünülerek karara bağlanır. Konuşulacak, danışılacak maddeler, idare meclisi tarafından tanzim edilir. Bu, karar cetveline dahil olacak maddeler, idare meclisinin teklifleri ile, sahip oldukları hisselerin bedeli, şirket sermayesinin en az yüzde onuna yetişmiş olan hissedarlar tarafından toplantı gününden en az on gün evvel edilecek tekliflerle belirlenir. Gündeme dahil olmayan konular, heyet-i umumiyede konuşulmaz[55].

Heyet-i umumiye, görüşülecek konuların belirlenmesinde idare meclisine müsaadede bulunsa da hesapların incelenme işini titizlikle yürütecektir. Heyet-i umumiye, hesaplarının incelenmesi için, gerek hissedarlardan gerek dışardan türlü türlü müfettiş tayin eder. İlk sene hesabı için, gerekli miktarda müfettiş, şirketin kurucuları tarafından seçilip tayin edilecektir[56].

Özetle yılda bir kere toplanan genel kurulun verdiği kararlar önemlidir. Her sene toplanacak olan heyet-i umumiye, şirketin işlerine dair meclis-i idare tarafından takdim olunan yazı ile hesaplara dair müfettiş tarafından verilen raporun okunması ve hesapları, müzakere sırasında kabul eder veya reddeder, hisse gelirlerini tayin eder. Değişiklik gereğince ayrılan meclis-i idare azasının yerine, diğerlerini koyar. Şirketin tüm işleri hakkında müzakere kararı kesin verilir. İdare meclisinin gerekirse, yetkilerini genişletir. Fakat heyet-i umumiyede asâleten ve vekâleten şirket sermayesinin en az üçte ikisine eşit hisse sahipleri mevcut olup, bunların fazlası hasıl olmadıkça, sermayenin fazlalaştırılmasına karar verilemez[57].

Heyet-i umumiye, şirketin en yüksek karar merciidir. Tutanaklar, sorumlu kişiler tarafından imzalanır. Heyet-i umumiyenin kaydedilen görüşmeleri, reis ile oylamaya katılanlar ve katip

53 Age. s. 9, m. 31.

54 Age. s. 10, m. 32.

55 Age. s. 10, m. 33.

56 Age. s. 10, m. 34.

57 Age. s. 10, m. 35.

tarafından imzalanır. Heyet-i umumiyenin her toplantısında hazır bulunan hissedarlarının isimleri, ikametgâhları ve her birinin sahip olduğu hisselerin miktarını açıklayan bir cetvel düzenlenerek, var olanlar tarafından imzalanıp zabıt defterinin o günkü sayfasına ilave edilerek tebliğ olunur. Genel kurulun zabtı, meclis-i idare reisi veya vekili tarafından imzalanır[58]. Heyet-i umumiye tarafından nizamname hükümlerine uygun olarak verilecek kararlar, bütün hissedarlar için geçerlidir[59].

Senelik Hesapların Açıklaması

Şirket, kuruluşunun ilk yılına özel olarak, gelir-giderlerinin hesaplama işini, uzun bir zamana yaymıştır. Şirketin senelik mâliyesi, Kanun-ı Evvelin (Aralık) başından başlayarak Teşrin-i Saninin (Kasım) sonuncu günü son bulur. Bu, şirketin kesin kuruluş tarihi başlangıç sayılarak, ilk yıla özel bir uygulamadır. İdare meclisinin bu konudaki görevi, hesap defterini heyet-i umumiye arz etmektir. İdare meclisinden istenilen, her sene sonunda şirketin borçlarının yazıldığı bir defter düzenlemek ve bu defter ile denk olan hesapların olduğu defteri heyet-i umumiyenin toplanmasından kırk gün önce müfettişlere bildirecek, heyet-i umumiye toplandığında da ona takdim edecektir. Heyet-i umumiyeye dahil olma hakkına sahip olan her hissedar, hesap defterlerini okuyup inceleyebilir[60].

Kazançların Taksimi

Şirket gelirlerinin kârı nasıl tespit edilirdi? Şirketin toplam hasılatından masraflar çıkarıldıktan sonra, kalan kısmı saf kârı teşkil eder. Hisse kârları, şirket içindeki hiyerarşik görev dağılımına göre paylaşılırdı. Hisse kârlarının yüzde onu kuruculara, yüzde yedisi meclis-i idare azasına, yüzde üçü ikramiye olarak hizmette bulunanlara ve kalan yüzde sekseni ikinci hisse kârları olarak, hissedarlara aitti[61].

Heyet-i umumiye, her sene hisse senetlerini inceledikten sonra, kura çekilerek kullanımdan alınmak üzere saf gelirlerden her sene yüzde bir miktar akçenin ayrılmasına karar verebilir. Şu halde kurası isabet eden hisse senetleri, geri alınarak onların yerine birer faydalanma/yararlanma hissesi verilecek ve bu yeni hisseler için eskiden olduğu gibi hisse karı verilecek ve fakat faiz ödenmeyecektir[62].

İhtiyat Akçesi

Şirket gelirlerinden ileriye dönük birikim amaçlı olsun ya da her hangi bir aksiliğe karşı tedbir amaçlı ayrılmak istenen akçe için de düzenleme yapılmıştı. Şirketin sermayesi, yüz bin lira olduğuna göre ihtiyat akçesi, sermayenin dörtte biri kadar olmalıydı. Yani yirmi beş bin lira, ihtiyat akçesi olarak kafi idi. İhtiyat akçesi (tedbir akçesi) otuz beşinci madde gereğince, senelik gelirlerden ayrılan miktarın birikiminden teşkil edecek olağanüstü masrafları ve olabilecek aksiliklere karşı tutulacak ve özellikle akçenin miktarı, şirket sermayesinin dörtte birine eşit bir dereceye erişinceye kadar, ihtiyat akçesi ayrılmayacaktır. Şu kadar ki ihtiyat akçesi, sermayenin dörtte birine erişince, harcamalar gereği miktarı düşerse tekrar gelirlerden kesinti yapılmasına başlanacaktır[63].

Senelik gelirlerin hisse başına yüzde beş faiz veya hisse gelirlerinden ödenmesine yetmediği

58 Age. s. 10-11, m. 36-37.

59 Age. s. 11, m. 38.

60 Age. s. 11, m. 39.

61 Yönetmelikteki 40. madde şöyledir: Şirketin hâsılat-ı gayri sâfiyesinden masraf ad olunan mevâddın kâffesi tenzil olunduktan sonra bakıyesi temettuât-ı safiyeyi teşkil eder. Şirketin iş bu temettüât-ı safiye-i senevîyesinden evvela bilâ istisna hisselerin cümlesine birinci hisse-i temettu olarak bedeli tesviye edilmiş sermayeye yüzde beş i'tâ'sına kifayet edecek meblağ ve saniyen ihtiyat akçesini teşkil etmek üzere temettuatı mezburenin yüzde beşi ifraz olunduktan sonra baki kalan kısmı sureti atiyede taksim olunur. Yüzde onu müessislere, yüzde yedisi meclis-i idare azasına yüzde üçü İkramiye olarak müstahdemine ve mütebaki yüzde sekseni ikinci hisse temettu olarak hissedarına aittir.

62 Age. s. 12, m. 41.

63 Age. s. 12, m. 42.

takdirde, eksiği ihtiyat akçesinden tamamlanacaktır[64]. Şirket yetmiş iki yıllığına kurulmuştu. Bu süre sona erince, tedbir için ayrılan akçenin taksimi de düşünülmüştür. Şirketin sona erme müddetinde tüm sözleşmeler ödendikten sonra, ihtiyat akçesi başka mallar ve emlak gibi hissedarların hepsinin arasında taksim olunacaktır[65].

Şirketin Süresinin Uzatılması

Şirket yetmiş iki yıllığına kurulmuş olsa da bu sınırlı süre, kesin olmayıp yetkili kişiler tarafından uzatılması mümkündü. Meclis-i idare her ne vakit her ne sebeple olursa olsun, heyet-i umumiyeyi toplanmaya davet ederek şirketin süresinin uzatılmasını veya kesin kapatılarak başka bir şirketle birleşmesini teklif edebilir. Şirketin süresinin uzatılması gerekiyorsa beşinci maddede yazılan miktardan fazla yeniden borç senetleri çıkarılır. Bu tüzüğün doğrulanan maddeleri her halde hükümetin ruhsatında duruyordur[66].

Şirketin kapatılma durumu sermayenin neredeyse tamamen kaybedilmesine bağlıydı. İdare meclisi, şirket sermayesinin üç çeyreğinin elden çıkmasıyla şirketin kapatılmasına karar vermek üzere heyet-i umumiyeyi davet eder[67]. Şirketin süresi dolunca yapılacak hukuki işlemler nelerdir? Şirketin müddeti son bulunca veya süresi bitmeden fesih olunsa, toplanan heyeti umumiye, şirketin işlerini düzene koyup hesaplarına karar verecek ve hesapların netleşmesi için birkaç memur tayin edecektir. Heyeti umumiye, şirketin mevcut olduğu zamanlarda olduğu gibi hesap işlemleri sırasında dahi iktidar yetkisini kullanacaktır. Hesap işlerine memur olanlar, heyet-i umumiyenin kararı ve hükümetin müsaadesiyle fesih edilen şirketin hukuk ve senetleri, sözleşmeleri bir başka şirkete bir başka kişiye devredebilir veya hakkından vazgeçebilir[68].

Şirketin kapatılma kararı, heyet-i umumiye tarafından kesin olarak verilse de söz sahibi olan hissedarlar ile görüşülüp bu kararın hissedarlar tarafından da onaylanması gerekir. Bu maddelerdeki konulara karar vermek üzere, olağanüstü davet edilecek heyet-i umumiyede şirketin sermayesinin en azından yarısına eşit hisse senetleri yüklü hissedarlar hazır olmadıkça, gerçekleşecek müzakerat makbul ve muteber olamaz[69].

Özel Maddeler

Şirket tüzüğü hazırlandıktan sonra, resmi gazetede yayınlanma kararı alınır. Çünkü şirket, sıradan olmayıp hukuk kurallarına uygun bir şekilde düzenlenen maddeleri şirketin bir devlet kurumu gibi işleyişini anlatır. Bu tüzüğün içeriği şirketin kuruluşuna hükümetçe müsaade verildikten sonra bir ay içinde İstanbul'da *Takvim-i Vekayi* ve diğer bir güvenilir gazete ile şirketin işleri veya şubelerin idaresi bulunan yerlerde resmi gazeteler ile aynen veya özetle yayınlanacağı gibi tüzüğün içeriğinde hükümetin müsaadesiyle çıkacak ve her senenin heyet-i umumiye kararları ve senelik bilanço suretleri dahi gerek İstanbul ve gerek taşrada olduğu gibi yazılıp ilan edilecektir[70].

Şirket, yapacağı işler için açıklama yapacağı gibi, şirketin kuruluş amacını ve temel kurallarını da açıklaması gerekiyordu. Şirketin ihraç edeceği kayıtlı hisseleri, zamanında yayınlayacağı yazıda işlerin nasıl yapılacağı, şirketin amacı, kuruluş süresi, kurucuların isimleri, sermayenin miktarı ve artışını, gelirlerin taksimini ve bu arada kurucuara ve heyet-i idare azasına tahsis kılınacak miktarı açık olarak yazarak beyan edecektir[71].

64 Age. s. 12, m. 43.

65 Age. s. 13, m. 44.

66 Age. s. 13, m. 45.

67 Age. s. 13, m. 46.

68 Age. s. 13, m. 47.

69 Age. s. 13, m. 48.

70 Age. s. 14, m. 49.

71 Age. s. 14, m. 50.

Şirketin hangi amaçla kurulduğunu, hisse kârlarının dağılımını, şirket işlerinin nasıl yürütüldüğünü merak edenler, bu tüzüğü satın alabilecekti. Şirket bu tüzüğü mühürlettirerek isteyenlere ödeme karşılığı vereceği gibi elli nüshasını bir defaya mahsus olmak üzere ticaret nezaretine gönderecektir[72]. Böylece şirket, gazetelerin ulaştığı bölgelerde kısa sürede tanınacaktır. Hisse kârlarına ortak olmak isteyenler, tüzüğü inceleyebildiği gibi satın da alabilecektir. Gazeteler aracılığıyla adını Konya dışında duyuran şirketin, kısa sürede hisse senetlerini artırıp gelişeceği düşünülmektedir.

Şirket istatistik idaresince ödenek örneğine uygun olarak her senenin işlerine dair bir istatistik cetveli düzenleyerek nezarete takdim edecektir [73]. 15 Muharrem 1337 (21 Ekim 1918)/22 Teşrini Sani 1334 (22 Kasım 1918). Nizamnamenin karşılıklı okunmuş olduğu notu ile, Ticaret Genel Müdürlüğü'nde Kâtip Fehmi tarafından yazıya geçirildiği notu, evrakın güvenilirliğinden sorumlu olanların belirlenmesi açısından önemlidir.

Şirket, faaliyetine 20 Ekim 1918'de Meclis-i Vükelâ ve Şura-yı Devlet kararıyla başlamıştır. Kurucu olarak Adil ve Arif Çelebi'lere yüz bin lira sermaye uygun görülmüş, şirketin süresinin yetmiş iki yıl olduğuna da ruhsat verilmiştir[74].

Osmanlı son döneminde, özel teşebbüsün büyümeye başladığının işareti olarak kurulan şirketlerden biri olan Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi faaliyete başlamıştır[75]. Şirket tarımda verimi artırmak için harman makinesi talep etmiş, ürünlerin nakli için de 4.000 lira istemiştir. Şirket, tarımda daha fazla ürün elde etmek için İstanbul'dan ziraat mühendisi isteyerek toprağın analizini yaptırmıştır. Modern tarım ile beklenenden fazla ürün alınması hedeflenmiştir. Şirket, sadece tarımla uğraşmamış, diğer şirketlerin kâr payına ortak olmak için yatırımda bulunmuştur. Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi'ne, üçer aylık periyotlarla 36.000 kuruşu, % 5 faize yatırmıştır[76].

Evkâf-ı Celâliye'ye ait taşınmazlar, şirketin kurucuları ve yakınlarının üzerine aktarılmış veya şirkete kiralanmıştır. Toplamda 1925 dönüm tarla, şirkete üç yıllığına kiralanmıştır. Şirket, üç yıl sonunda bu sözleşmeyi yenileyebilecektir[77]. Şirket, başarılı bir şekilde kalkınma sağlamaya çalışırken, gerek idarede gerek tarım alanında bazı sorunlar da yaşanır. Şirket müdürünün istifa nedeni, bilinmemektedir. Ayrıca, idare meclisi üyesi Nuri Efendizâde Mehmet Nuri Efendi, işlerinin yoğunluğu ve seyahatlerinin idare meclisi üyeliğinin sorumluluğunu yerine getirmesine engel olduğunu belirterek istifa eder. Şirketin tarlalara koyduğu mal ve edevat kaybolur. Hırsızın, Karkınlı Osman olduğu söylenerek tedbir alınması istenilir. Şirket, 10 Nisan 1920 yılında vergilerini yatırmadığı için vergi dairesiyle de sorunlar yaşar[78].

Şirket 10 Temmuz 1923 tarihli yıllık toplantısında genel kurul, fesih kararı alır. Hissedarlar, Mevlâna Dergâhı'na, toplantı konusu açıklanarak davet edilir. Ancak fesihle ilgili tasfiye işinin 1925 yılına kadar uzadığı tahmin edilmektedir[79].

SONUÇ

Şirketin köklü geçmişi, insan unsuru ve taşınmaz varlığı yönünden, Celâliye vakfına bağlanabilir. Vakıfta yaşanan çeşitli sıkıntılardan sonra, şirket kurma Çelebiler için bir çıkış yolu olarak görülmüştür. Vakfın çeşitli gelirleri vardır. Konya içinden gayri menkul gelirleri, ziraat mahsulü

72 Age. s. 14, m. 51.

73 Age. s. 14, m. 52.

74 Atalay, Age. s. 179.

75 Arabacı, *Kısa Konya Tarihi*, s. 165.

76 Atalay, Age. s. 186.

77 Atalay, Age. s. 179-182.

78 Atalay, Ags. s. 185-186

79 Atalay, Age. s. 187.

gelirler olduğu gibi; civar köylerden de vakfedilen malların gelirleri sayesinde dönem vakıflarına göre geliri yüksektir. Şirket, vakıftan sonra kurulur. Sermayesi yüz bin lira olan şirketin, hisse senedi ise yirmi bin adettir. Hisse senetlerinin alım-satım ya da intikal hakkı idare meclisindedir. Hisse senetlerinin Türkçe yazılması, bu senetlerin sadece Osmanlı tebaasına satılması, yabancıların eline geçen senetlerin ise, üç ay içinde Osmanlı tebaasına satılma şartı bulunuyordu. İdare meclisinde yer alabilmek için, elli hisse senedine sahip olmak gerekiyordu. Eğer kişi, şirket sermayesinin dörtte birine eşit hisse senetlerine sahip ise, kurucular yazılacaktı. Şirketin kurucuları arasına yazılanar, heyet-i umumiyeye seçilme hakkı da kazanılıyordu. Heyet-i umumiye üyeleri, on kişiden oluşurdu. Yılda bir kere şirketin merkezinde toplanılır, şirket ile ilgili konular görüşülür, hesaplar kontrol edilirdi. Heyet-i umumiyenin bu toplantı sonunda aldığı kararlar, tüm hissedarlar için geçerli idi.

Şirket tüzüğü incelendiğinde, gerek şirketin hukuki hakları, gerek hisse senedi sahiplerinin hakları korunmuştur. Şirketin yıllık gelirlerinden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan kısmı, saf kârı teşkil ediyordu. Bu kâr, şirket içinde görevli olanlara ve hisse senedi sahiplerine dağıtılırdı. Şirket olabilecek herhangi olumsuz bir duruma karşı da sermayenin dörtte biri kadar tedbir akçesi ayırırdı.

Şirket yetmiş iki yıllığına kurulsa da bu süreyi uzatmak, kuruluşta belirtilen sermaye miktarını artırmak mümkündü. Bilakis, şirket sermayesinin üç çeyreğinin elden çıkması gibi olağanüstü olumsuz bir durum meydana gelirse, şirketi kapatma kararı alınabilirdi.

Şirket hükümetçe onaylanıp resmiyet kazanınca 1918'de faaliyete başlar. Tarımda beklenen kazanç elde edilir. Celâliye Vakfı'nın toprakları şirket tarafından işlenir, verimi artırmak için ziraat mühendisi istenir. Şirket tüzüğü incelendiğinde, feshedilmesi için sermayenin hemen hemen tamamının elden çıkması gerekiyordu. Son olarak hissedarların Mevlâna Dergâhına çağrıldığı toplantı kararlarında böyle bir maddeye rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA:

BOA: _004541_340503_001_001

Mevlâna Müzesi Arşivi (MMA): 48-28, 48-31, 49-2, 80-1, 80-3, 80-6, 80-9, 80-0, 80-4, 48-32, 49-6, 49-7.

Arabacı, Caner, *Kısa Konya Tarihi,* TMMOB yayını, Konya 2016.

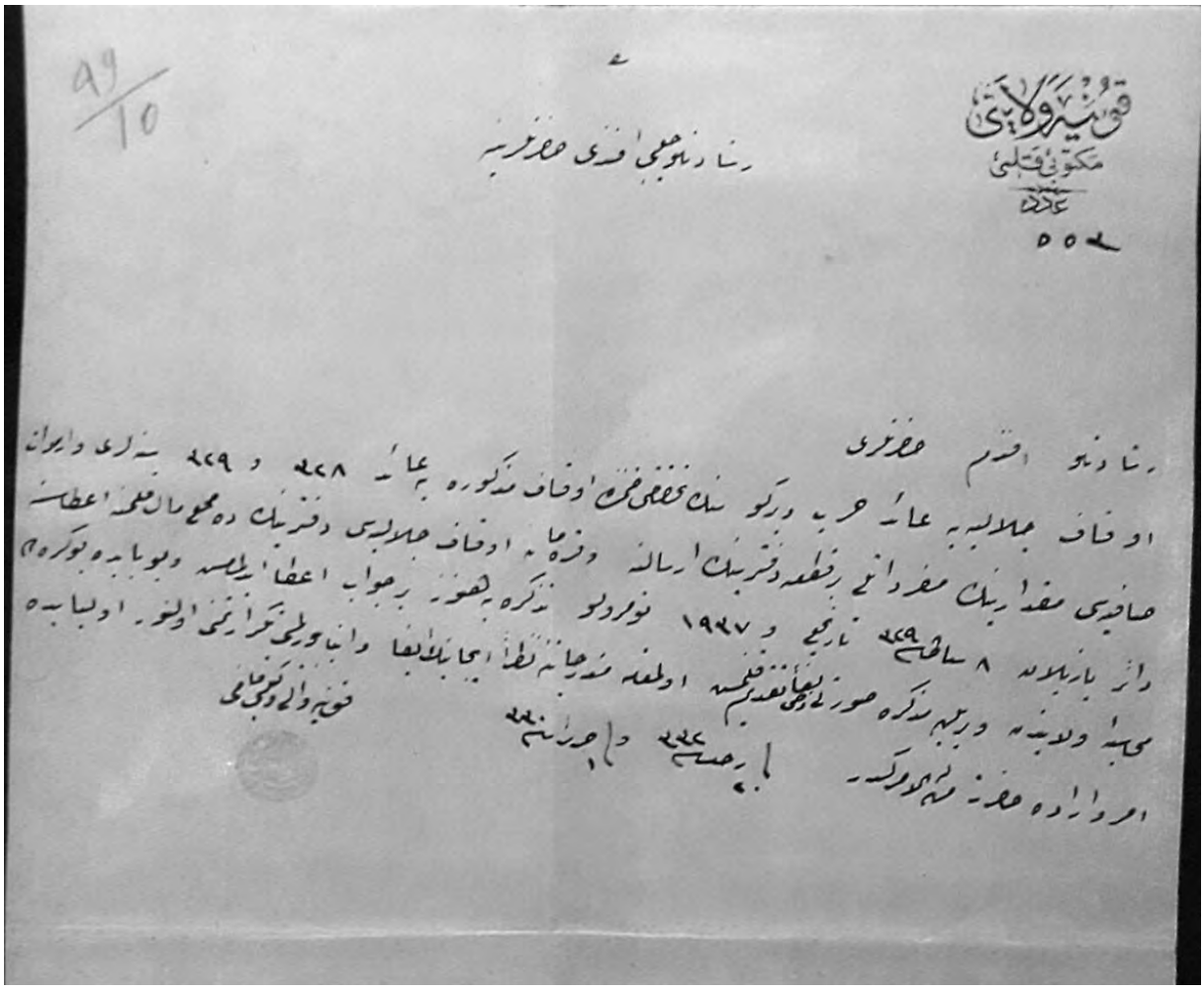
Arabacı, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası yayın, Konya 1998.

Atalay, Ahmet, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Millî Şirketler ve Millî Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Değerli Ayşe, "Celâliye Vakıfları-Mevlevi Vakıfları" maddesi, *Konya Ansiklopedisi*, Konya Kültür A.Ş., Konya 2011.

Gölpınarlı, Abdülbâki , *Mevlâna'dan sonra Mevlevilik*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1983.

Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizâm-nâme-i Dâhilisidir, Tarih Tesisi 1334–1336, Babalık Matbaası, Konya 1335.

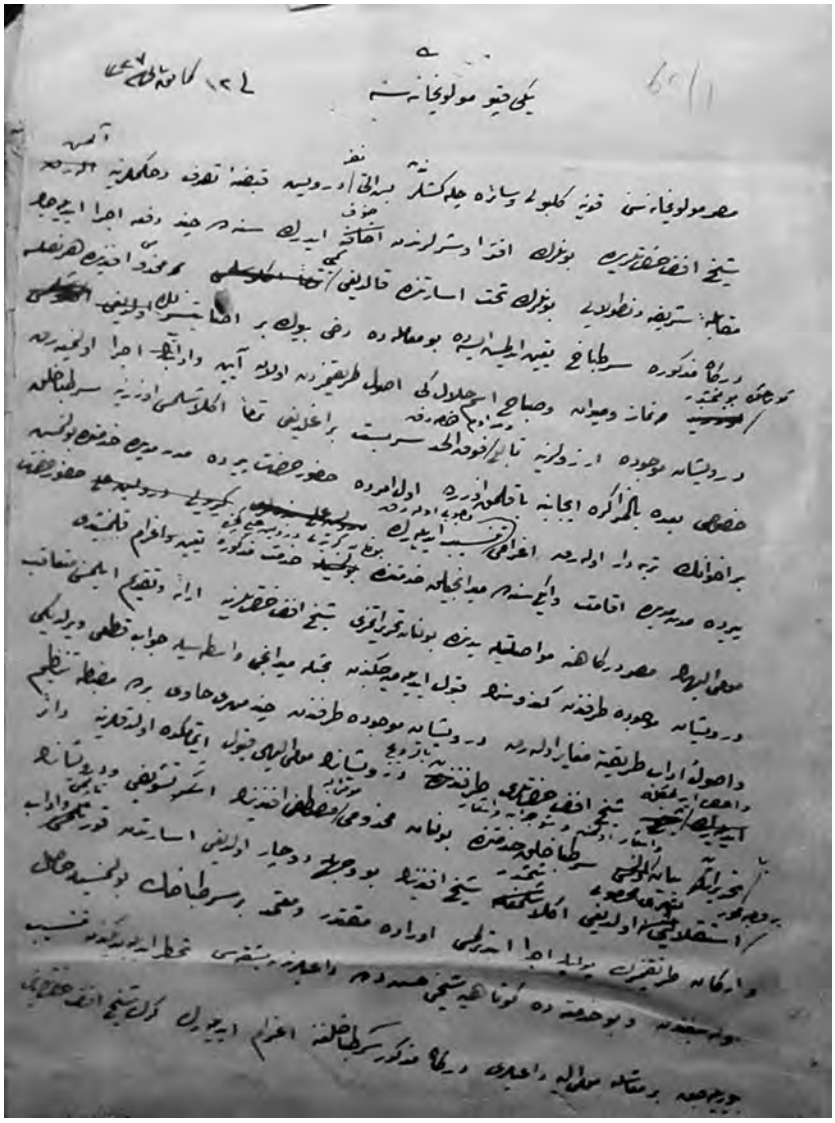
MMA, 49-10.
"B.

Konya Vilayeti
Mektubî Kalemi
Adet 553

Reşâdetlü Çelebi Efendi Hazretlerine
Reşâdetlü Efendim Hazretleri

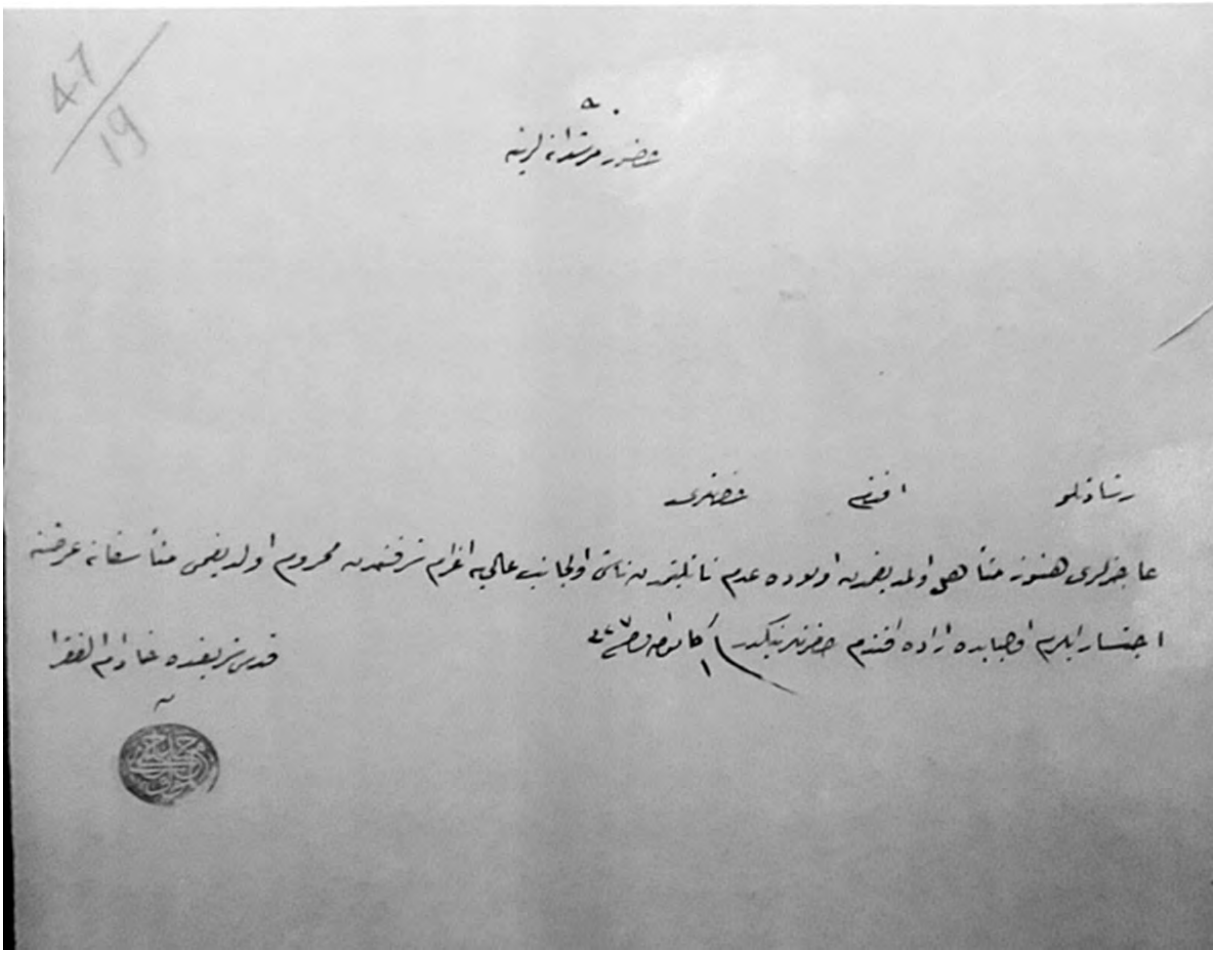
Evkâf-ı Celâliye'ye ait harp vergisinin tahakkuku zımnında evkâf-ı mezkureye ait 328 ve 329 seneleri vâridat-ı sâfiyesi miktarının müfredatı bir kıt'a defterinin irsaline ve Karaman Evkâf-ı Celâliyesi defterinin de mahalli mal kalemine i'tasına dair yazılan 8 Şubat sene 329 tarihli ve 1937 numaralı tezkereye henüz bir cevap verilmedi i'ta edilmemiş ve bu babta bu kerre de muhasebe-i vilayetten verilen müzekkere sureti dahi leffen takdim kılınmış olmakla mündericâtına nazaran icabının ifa ve inba' buyrulması tekrar temenni olunur. Ol babta emr ü irade hazreti men leh-ül emrindir. fi 20 Recep sene 332 ve fi 1 Haziran sene 330.

Konya Vali Vekili Kadı (mühür)

MMA, 60-1.
B.
Yeni Kapu Mevlevî-hânesine
Fi 12 Kanuni Sani Sene 327

Mısır Mevlevîhânesi Konya Gelibolu vesaire çilekeşlerinden beş/altı nefer derviş kabza-i tasarruf ve hükümlerine almış Şeyh Efendi hazretleri de bunların iftira ve şerlerinden havf ederek senede çent defa icra edilecek mukabele-i şerifeden dolayı bunların tahtı esaretinde kaldığı gibi mahdumu efendinin her nasılsa dergâh-ı mezkurede sertabbaha yakın edilmiş ise de bu muamelede dahi büyük bir isabetsizlik görmekde bulunmuştur. Namaz ve meydan ve sabah ism-i Celâl gibi usul-i tarikımızdan olan ayin ve adabı icra olunmayarak dervişân-ı mevcude arzularına tabi ve müdavim olarak fevkalhad serbest bırakıldığı temamen anlaşılması üzerine sertebbahlık hususu ba'de bil müzakere icabına bakılmak üzere evvel emirde huzuru hazreti pirde müddet-i medide hizmetinde bulunmuş. Bir ihvanın türbedar olarak i'râmı vucubi olarak tensip edilerek huzuru Hazreti Pir'de müddeti medidede ikamet ve iki senede meydancılık hizmetinde bulunan Giritli Derviş Ali Kahya hizmet-i mezkure tayin ve i'zam kılınmıştı. Mûma-ileyhim Mısır dergâhına muvasaratıyla yedinde bulunan tahriratımızı şeyh efendi hazretlerine irâe ve takdim eylemesini müteakip dervişân-ı mevcude tarafından kendisinin kabul edilemeyeceğinden bahisle meydancı vasıtasıyla cevabı kati' verildiği ve usul-i adabı tarikata mugayir olarak dervişan-ı mevcude tarafından çent mühri havi bir de mazbata tanzim ve i'ta edilmekle şeyh efendi hazretleri tarafından bila tervic dervişan mûma-ileyhi kabul etmekte olduklarına dair ba tahriratı beyan ve iş'âr olunmuş ve cüreti iş'âr sertebbahlık hizmetinde bulunan mahdumi mûmâ-ileyh Mustafa Efendinin şer teşviki dervişanın ber-vechi muharrer istiklal şerri mahsûbi olduğu anlaşılmıştır. Şeyh Efendinin bu vechile düçar olduğu esaretten kurtarılması ve âdab ve erkana tarîkımızın yoluyla icra ettirilmesi orada muktedir ve mu'temed bir sertebbahın bulunmasıyla hasıl olmadığından ve bu hizmete Kütahya şeyhi Hasan dahi dai'lerinden başkası tahattur edilemeyeceğinden tensip buyrularak bir maaşla muma-ileyhin daileri dergâh-ı mezkur sertebbahlığına i'zam edilerek gerek şeyh efendi hazretlerini"

MMA, 47-19.
"B.
Hazreti Mürşidanelerine
Reşadetlu Efendim Hazretleri
Acizleri henüz müteehhil olmadığımda evlada adem-i nailiyetimden naşi ol canibi aliye iğzam şerefinden mahrum olduğumu müteessifane arzına ictisar eylerim ol babta irade efendim hazretlerinindir. fi Kanunuevvel 327.
Kudüs'ü Şerif'te Hâdim'ul-Fukara" (Mühür)

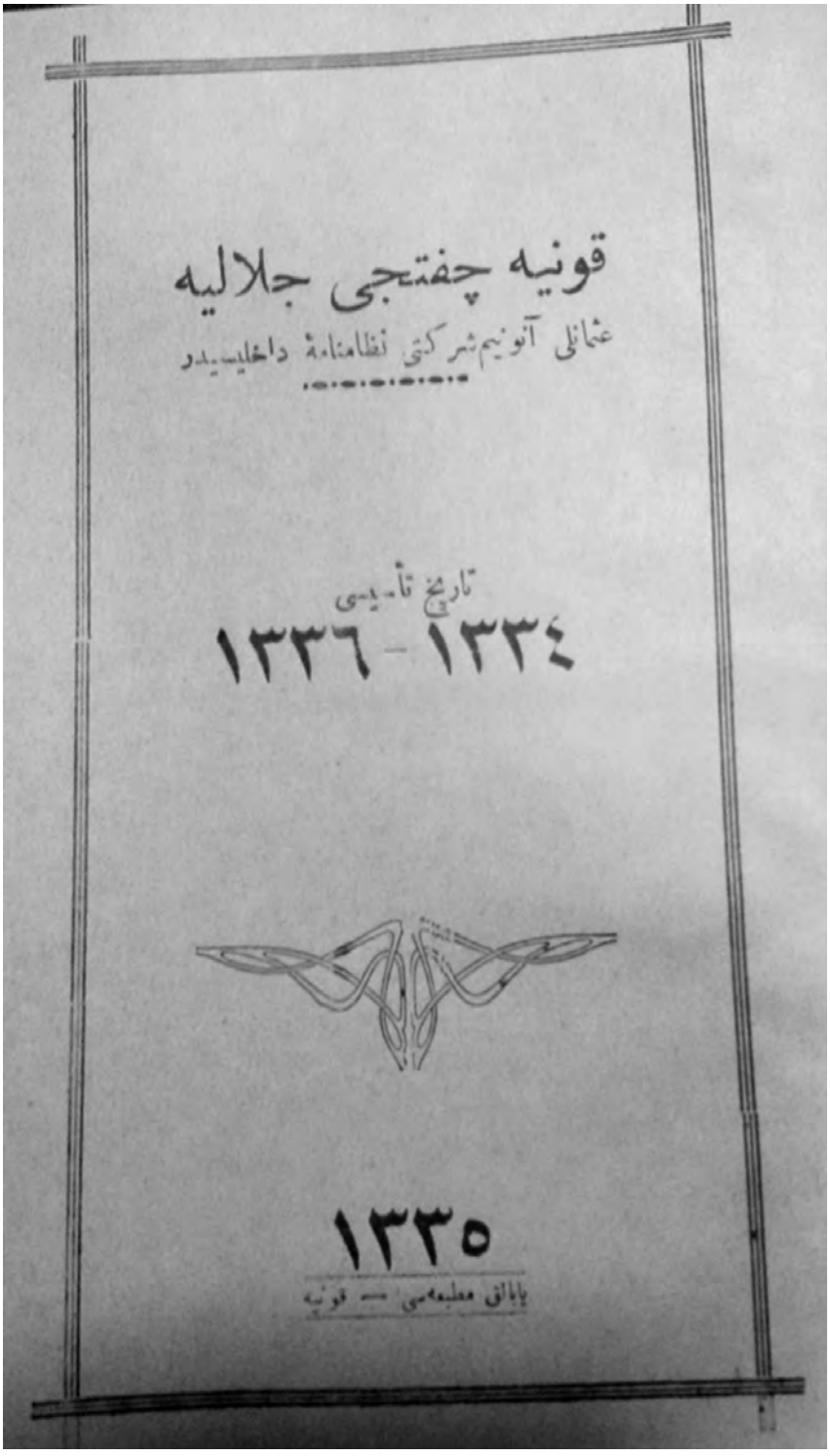

OSMANLI ARŞİVİ
BEO

BOA, 004541.340503.001.

"Dâire-i Sadâret Umur-u İdariye Kalemi"nden "Ticaret ve Ziraat Nezareti Vekâleti"ne yazılan, 28 Muharrem 337/ 31 Teşrinievvel 1334 tarihli belge içeriği:

"Makamı nezaret-i celilelerinin 24 Nisan 334 tarihli 70 numaralı tezkiresine cevaptır.

Merkezi Konya'da olarak nizamname-i dahilisinin birinci maddesinde musarrah hususat ile iştigal etmek üzere temelleri yetmiş iki sene müddet ve yüz bin lira sermaye ile "Konya Çiftçi Celaliye Osmanlı Anonim Şirketi" namı altında Adil ve Arif Çelebi Efendiler ile rüfekası taraflarından bir şirket teşkiline ruhsat i'tası hususuna Şura-yı Devlet ve meclis-i vükela kararları ile bi'l-isti'zan irade-i seniyye cenabı padişahi şeref sudur buyrularak suret-i masrafası mezkur şirket nizamname-i dahilisinin Divan-ı Hümayuna.. musaddak suretiyle beraber leffen cavab-ı alilerine irsal kılındı efendim. 22 Teşrinievvel sene 334 tarihli irade-i seniyye üzerine."

Konya Çiftçi Celâliye Osmanlı Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi kapağı.

MİLLİ BİRLİĞİ SAĞLAMA ÇABALARI VE KONYA TİCARET-İ UMUMİYE TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

Merve Gönlühoş ELMAS*

ÖZET

Her şeyden evvel ekonomik anlamda kalkınmayı hedefleyen bir düşünce doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin dört köşesinde şirketler ve bankalar filizlenmeye başlamıştır. Dönemde stratejik açıdan önemli olan Konya da bu duruma sessiz kalmayarak ekonomik anlamda faal olmaya çalışmıştır. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi, buna örnek oluşturacak oluşumlardan sadece bir tanesidir. Bu makalede, şirketin amacı, işlevi veya işleyişi gibi bilgileri verilerek, döneme farklı bir açıdan ışık tutmak amaçlanmıştır. Bu amaç ise, 1839'da ki Tanzimat Fermanı'ndan Millî Mücadele dönemine kadar ülkede ki ekonomik durum ile birlikte, ekonomiyi tetikleyen siyasi durum ve Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin rolü üzerinde durularak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi, Şirketler, Bankalar.

*Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Yüksek lisans öğrencisi

STRUGGLE FOR NATIONAL INTEGRATION AND KONYA TİCARET-İ UMUMİYE TURKISH INCORPORATED COMPANY

ABSTRACT

First of all, companies and banks started to flourish in the four corners of the Ottoman state in line with this idea, which aims economic development. Konya, which is strategically important in the period, tried not to remain silent but to be active in economic terms. Konya Ticaret-i Umumiye Turkish Incorporated Company is just one of these examples. In this article, it is aimed to shed light from a different point of view by giving information such as purpose, function and organization of the company. This aim has been tried to be realized by focusing on the economic situation in the country from the Tanzimat Edict of 1839 to the National Struggle period, the political situation triggering the economy and the role of Konya Ticaret-i Umumiye Turkish Incorporated Company.

Key Words: Konya Ticaret-i Umumiye Turkish Incorporated Company, Companies, Banks.

GİRİŞ

Ekonominin siyasetten bağımsız düşünülemediği kapitalist dünyada, batının doğu üzerinde söz sahibi olma emelleri ve buna yönelik izlediği siyaset; öncelikli olarak doğunun tarımı, sanayi ve ekonomisi üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti üzerinde girişilen faaliyetler, etkileri ve buna karşılık olarak Anadolu insanının aldığı ekonomik önlemler kayda değerdir. Bu çalışmada 19. Yüzyılda Osmanlı tarımı, sanayi ve ekonomisi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Buna ek olarak, Osmanlı Devleti'nin içerisinde adeta ikinci bir "Devlet" olarak örgütlenen "Batı Hayranı" grupların, yıllarca süren bilinçsizce çabaları sonunda devlet, Birinci Dünya Savaşına sürüklenmiştir. Devletin bu savaşta iken, 20. Yüzyılda aldığı maddi ve manevi darbenin izlerini silebilecek ekonomik önlemlerden sadece biri, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi olarak görülebilir.

19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisine Kısa Bir Bakış

19. Yüzyılda Avrupa, Afrika ve Asya da yeraltı ve yerüstü kaynaklarının bolluğu yanı sıra, ülkenin verimlilik bakımından zengin topraklarda yer alması nedeniyle Osmanlı, bir ziraat ve ticaret ülkesi olma özelliğini korumaktadır. Fakat dış devletlere olan borçlar, vergiler, iş gücü açığı, karayolu, demiryolu ve deniz yolu imkanlarının sınırlılığı, halkı hane içi tüketime yönelik üretime itmiştir. Sonuç olarak ziraat ile geçim sağlansa da tarımda teknolojik üretime geçilememiştir. Batının lehine gelişen bu durum, Osmanlı tarımının kötüye gitmesine sebep olmuştur. Tarımın yanı sıra sanayisi de iç açıcı değildir. Devlet giderlerinin karşılanması ve borçların tasfiyesi için yeni vergilerin konması, sanayileşme çabalarına engel olmuştur. Osmanlı Devleti, bu durumla cebelleşirken Batı devreye girerek, Osmanlı sınırları içerisinde Müslüman olmayan halkların durumlarının düzeltilmesi gerekçesiyle, devleti reformlar yapmaya zorlamıştır. 1839'daki Tanzimat Fermanı ile 1856'daki Islahat Fermanı Batının bu tür zorlamalarına bir çözüm arayışı gibidir. Buna rağmen devlet sanayicileri ve esnaf kesimini her zaman yaşatmaya çalışmıştır. Örneğin 28 Şubat 1856'da Sultan Abdülmecid'in ilan ettiği Islahat Fermanıyla, tarım ve ticaret işlerinin düzenlenmesi, şirketler, bankalar ve farklı özel teşebbüslerin kurulması gündeme gelmiştir[1]. Fakat dikkatle incelendiğinde bu yaşatmaya çalışma durumu, ağırlıklı olarak gayrimüslimlere yönelik olmuştur. Buna rağmen Osmanlı sanayicisi, bu tür kanunlardan faydalanarak şirketleşme yoluna gitmeye çalışmıştır. Şirketleşmeler, esnafların birleşmesiyle gerçekleşse de gerekli olan sermaye te-

1 Kemal Gözler (2000), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, s. 3-12 ve s. 19-23'den alınmıştır (*http://www.anayasa.gen.tr/*).

min edilememiş ve Hükümetin gayretine rağmen gümrük vergilerinde de herhangi bir değişikliğe gidilememiştir. 1850'lerden itibaren dış borç almaya başlayan Osmanlı 1870'e geldiğinde hem ekonomik hem siyasal bunalıma girmiştir. Bir dış irtibatlı aydın hareketi olan Yeni Osmanlılar, Avrupa ülkelerindeki anayasal monarşinin, Osmanlı devlet yönetiminde uygulanması gerektiğini savunarak, 30 Mayıs 1876 darbesiyle Sultan Abdülaziz i tahttan indirerek yerine V. Murad'ı geçirmişlerdir[2]. Fakat bu "sözde aydın" kitlenin istediği reformlar, yeni Padişah eliyle yerine getirilemez. Sağlığının da bozulması üzerine, II. Abdülhamid Han'a taht gözükür. Peş peşe iki devlet başkanının değiştirildiği siyasi bunalım, Rusya ile savaş ekonomiyi zorda bırakmıştır.

19. Yüzyılın son çeyreğinde sanayiye geçiş, iplikçilik ve dericilik kollarında kendini göstermiştir. Fabrikalaşmanın başladığı bu yıllarda Konya, diğer şehirlere nazaran coğrafi konumu, sosyal ve iktisadi durumu itibariyle ön planda olsa dahi ulaşım problemi nedeniyle şehirlerarası alışveriş hâlâ güç durumdadır[3]. 1875-1876 yıllarında Konya, tarım ve sanayi yönünden gelişmişliğe adım atmaya başlar. Sultan Abdülhamid'e ilan ettirilen I. Meşrutiyet, ülke genelinde ahalinin en mühim ve işe yarayan kısmını silah tutmaya mecbur etmiştir. Bunun sonucunda ise tüm Osmanlı topraklarında olduğu gibi Konya'da da ziraat ve ticaret büyük sekteye uğramıştır.

Sonradan Hükümetin desteği ve çeşitli faaliyetler sonucunda tekrar refah seviyesini artıran Osmanlı Devleti, tarım teknolojisi konusunda aynı refaha erişememiştir. Örneğin Konya'da tarımda kullanılan manda veya öküzün çektiği saban, gözde tarım aracı olma özelliğini korumuştur[4]. Bu nedenle örgütlenen çiftçiler, "Konya Tarım Şubesini" kurarak makineli tarıma geçilmesi ve boş arazilerde ekim yapılması konusunda çalışmışlardır. 1900 yılına gelindiğinde Konya, ABD'ye halı, deri, yün gibi birçok malzeme ihraç eder duruma gelmiştir[5]. 1901 yılında ise, Konya Sanayi Mektebi'nin açılması, farklı alanlarda eğitim vererek tarım ve sanayiye yönelik alet üretimi yapması, ülke çapında gelişmelerin olabileceğine dair bir örnektir.

Tüm bunlardan bahsederken, Anadolu insanının yanı sıra ülkemize gelen yabancı tüccarlara da değinmek gerekir. Tren yoluyla önem kazanan Konya, ilk olarak Amerikalı tüccarların dikkatini çekmiştir. İngiltere, aynı şekilde tüm Osmanlı ülkesinde etkin olmakla birlikte, Konya'da gördüğü ekonomik potansiyel nedeniyle 1896'da Konya'da Konsolosluğunu kurmuş ve Orta Anadolu'daki tüm faaliyetlerini buradan yürütmüştür. Fransa da ülkenin zengin kaynakları üzerinde söz sahibi olmak ve kendilerine düşen payı almak istemiştir. Bu nedenle 1899'da Konya'ya Fransız konsolosluğunu açmıştır. Konya'ya ilk olarak konsolosluk açan ise Rusya'dır. Osmanlının Ortodoksları köleleştirildiğini bahane ederek, iç işlere el atma gereksinimi duyan Rusya, 1896'da konsolosluğunu faaliyete geçirmiştir. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin yanında Anadolu'nun iyi bir pazar olması, Almanların da dikkatini, Anadolu'ya özellikle Konya üzerine çekmiştir. Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu da Almanya'dan gördüğü destek ve teşvikle, etkin olmaya çalışmıştır. Osmanlıdan ayrılarak bağımsızlığını kazanan Yunanistan da Konya da konsolosluk açarak, Rumları siyasi takip/baskı altında tutarak her türlü faaliyetlerini el altından desteklemeye başlamıştır[6].

2 Hasan Sarı, 2010, *Yeni Osmanlılar Cemiyeti (1865), http://blog.milliyet.com.tr/yeni-osmanlilar-cemiyeti--1865/.*

3 Ahmet Atalay, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Milli Şirketler ve Milli Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 3.

4 Atalay, 2011: s. 13.

5 Atalay, 2011: s. 18.

6 Atalay, 2011: s. 28-31.

Millî İktisat Politikası

Jön Türk hareketi diye bilinen, Avrupa'da da örgütlenen, daha sonra İttihat ve Terakki adı altında Anadolu'da faaliyet gösteren sözde "Aydın Zümre", 23 Temmuz 1908 tarihinde, II. Meşrutiyetin ilanına sebep olur. II. Meşrutiyetin ilanına kadar sermayesi olan tüccar veya esnaf, işletme açabilmek için Ticaret ve Ziraat Nezaretinden izin almak durumunda iken, bu durum Meşrutiyetin ilanından sonra değişmiştir. Alman iktisatçı Friedrich List'in korumacı millî ekonomi düşünceleri[7], İttihat ve Terakki önderleri arasında itibar görmüş ve böylelikle millî burjuvazinin geliştirilmesi tezi gündeme gelir. Bu da yabancıların yerini, Türk ve Müslüman burjuvazinin alması demektir. İttihatçılardan Ziya Gökalp: "Türklere bir millet karakteri kazandıracak ve bir Türk kültürünün oluşmasına katkıda bulunacak etkenlerden biri, millî ekonomidir" diyerek millî birliğin, ekonomik birlikle kurulması veya geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır[8]. Bir taraftan Batılılaşma süreci, diğer tarafta ise millî ekonomi adına tanınan ticaret serbestisinin ardından ortaya çıkan kuruluşlar, millî ekonomi cereyanları, bankalar ve şirketler özellikle 1908-1918 yıllarında dikkate şayandır.

Yapısal olarak Anonim Şirketler

1908'den önce, Konya Belediyesi Atlı Tramvay Şirketi dışında bazı devletlere ait şubeler bulunuyorken, 1909 yılında ülke genelinde olduğu gibi Konya'da da şirketler filizlenmeye başlamıştır[9]. Bu tarihten itibaren Konya'da en çok kurulan şirket türü, anonim şirketler olmuştur.

Anonim şirketlerin diğer şirketlerden farkı, şirketin yaptığı işle adlandırılması ve toplam sermaye miktarlarından sorumlu olmalarıdır. Yılda bir defa toplanan hissedarlar genel kurulu ve bu kurulun seçmiş olduğu idare meclisi, bu tarz şirketlerin işleyişini belirlemiştir. Örneğin idare meclisi, hem şirketin işlerini takip eder hem de şirkete halktan üyeler kaydederek, hisse senetleri çıkartır. Hisse senetleri, satılabilir olan "hamiline ait" senet veya satılması için şirketten izin alınması zorunlu olan "isme ait" senet diye ikiye ayrılmıştır. İsme ait hisse senetlerinin, ancak izinle satılabilme nedeni, genelde kurumların hisse senetlerinden oluşmasıdır. Ayrıca bir anonim şirketi kurmak için, gerekli olan sermaye teriminin farklı anlam ve uygulama alanlarını da burada değerlendirmekte fayda vardır: Öncelikle, şirketin kuruluşu esnasında ortaklarca taahhüt edilen nakdî, ayni miktarlar ve haklar, sermaye sayılmıştır. İkinci olarak, belirli hisselere bölünmüş, şirket ana sözleşmesinde sayısal olarak ifade edilen şirket ana (esas) sermayesidir. Üçüncüsü, birikmiş fonlar ve dönem kârını da kapsayan, şirketin belirli bir hesap dönemi sonunda, fiili mevcudu ve emlaki de sermaye olarak karşımıza çıkmaktadır[10].

Burada belirtilmesi gereken bir husus ise, bu tarihlere kadar kurulan şirketlerden dört tanesi millî olmayı başarmışsa dahi, üçünün dış devletlerin ticari çıkarlarına hizmet etmiş olmasıdır.

Gayrimüslimlerin Ticari Dayanışması

Hem içeriden hem dışardan bölünmeye çalışılan Osmanlı Devleti'nin başına, işte bu şirketleşme esnasında bir dert daha örülmüştür: "Balkan Sorunu". Balkan sorunun yaşandığı yıllarda ticarete göz atacak olursak, daha önce de değinildiği gibi, sadece Müslüman değil, yerli veya yabancı gayri Müslim faktörler de epeyce aktif faaliyetlerini yürütmüştür. Ticaretin her alanında söz sahibi olan yerli gayri Müslimlerin, zamanla yabancı tüccarla ve şirketlerle olan ilişkileri kayda değerdir. Müslümanlar adına olumsuz davranışları ile hükümetin bunlar lehine tavizkar tutumu, dönem içinde dile

7 Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2017.

8 Yener Coşkun, *1908-1918 Milli İktisat Dönemi Üzerine Bazı Notlar (Some Notes on National Economic Era (1908-1918) of Ottoman Empire), http://www.academia.edu/.*

9 Atalay, 2011: s. 88-89.

10 Atalay, 2011: s. 89.

getirilmesi gereken noktalardan biridir. Örneğin Rumlar ve Ermeniler, yabancı tüccarlarla yaptıkları sözleşmelerde birbirlerini tamamlamış ve Konya ticaretindeki en büyük payı bu ikili almıştır. Avrupanın Osmanlıyı rakipsiz bir piyasa, Müslümanları da kendi malına muhtaç bir müşteri haline getirme çabalarına gayrimüslimlerinin açık destekleri, Konyalı Müslümanlarda tepkiye neden olmuştur. Nitekim 1913'te, Balkan Savaşlarından sonra, var olmak için çalışmak gerektiğini anlayan Anadolu, dünyadaki iktisadi mücadelenin bu nedenle yapıldığını kavramıştır. Ayrıca Avrupalıların, mallarını ucuza toplayıp pahalıya sattıklarını ve böylece sermaye yaptıklarını da kavrayan Anadolu insanı arasında, özellikle Konya ahalisinden fikren ve bedenen müsait olanlar, ticarete aktif bir şekilde yönelmişlerdir. Buna en iyi delil olarak Yorgi Viyolaki müdürlüğünde çalışan *Konya Rehberi* dergisinde yazılanlar gösterilebilir. Örneğin yazar Tevfik Nevzat: "Bugün Konya'nın her mahallesi her ilçesi, her köyü birbirleriyle ticaret konusunda yarışmaktadır. Herkes tüccar olmak peşindedir. Hatta itiraf edeyim ki, ben de yeni doğan oğlumun kulağına Ezan okuduktan sonra, "Tüccar ol! Tüccar ol!. Tüccar ol!" diye üç defa yüksek sesle bağırdım"[11] diye yazmıştır.

Halkın uyanmaya başlamış, yeni teşebbüsler gelişme aşamasındadır. Ama gelişmeler netice alamadan Osmanlı Devleti, kendini Birinci Dünya Savaşı'nın içerisinde bulur. Ekonomiyi toparlamak isterken, Seferberlik adına zorunlu veya gönüllü olarak cepheye giden halk, çalışmayı bırakmış ve vatan davasına düşmüştür. Böylece ekonomi yeniden sekteye uğramış, Osmanlı Devleti en büyük darbeyi almış ve nitekim sona doğru yaklaşmıştır.

Devletin Sonlarına Doğru

Savaşın son yıllarında vatan vazifesiyle meşgul bulunan kimi kimseler, ülke çapında, özellikle Konya'da tekrar şirketleşmeye başlayarak, Konya iktisadına, ticari hayatına canlılık katmışlardır. İktisadi ve ticari tesisler kurulmaya başlanmış, anonim şirketler, şehirlerarası hatta uluslararası ticaret tercihi, tekrar gündeme gelmiştir. Liberalinden İslamcısına, sosyalistinden batıcısına, Osmanlıcısına kadar herkes bu dönemde bir şirketleşme faaliyetine girişmiştir. Fakat uzun sürmeden Osmanlı Devleti'nin müttefikleri Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan yenildiklerini kabul edince, Osmanlı Devleti bir daha toparlanamamak üzere aynı hezimeti yaşamıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Osmanlı topraklarını işgale başlanmıştır. İstilacıların ilk işlerinden biri, Ziraat Nezareti'nde hem kendi yiyeceklerini temin etmek hem de ülke ekonomisini denetleyebilecek bir birim oluşturmak olmuştur.

Osmanlı ülkesi bu haldeyken, Konya'nın ne durumda olduğuna bir göz atalım. İngilizler, Bağdat demir yolu üzerindeki belli başlı noktaları ele geçirme siyasetiyle 80 kişilik bir kuvvetle Konya tren istasyonunu ve civarını denetim altına almışlar, İtalyanlar ise, kendilerine ayrılmış bir pay olarak gördükleri Konya'yı 1300 kişilik bir askeri kuvvetle işgal etmişlerdir. Bununla birlikte daha önce dış devletle iş birliği yaparak tehcire uğramış azınlıklar, Konya'ya geri dönmüştür. Her ne kadar İtalyanlar Konya ahalisine dostça davranmış olsa da halk ekmeyi, biçmeyi bırakmıştır[12]. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tasfiyesiyle birlikte Konya valisi atanan Cemal Bey'in bir taraftan, gittiği her yerde yeni hükümeti kuran Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın propagandasını yaparak, diğer taraftan ise işgalcilere yaranmak için Konyalıları zor durumda bırakması, halkı bezdirmiştir. Yaptığı propagandanın karşılığını çabuk gören İbradılı Cemal Bey, ilk Damat Ferit Paşa Hükümetine (1919) Dahiliye Nazırı olarak atanmıştır. Konya

11 Tevfik Nevzat, "Tüccar ol!", *Konya Rehberi*, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913), nr. 1, s. 5-6.

12 Atalay, 2011: s. 73.

Vali Vekilliğini, Ferik Ali Rıza Paşa üstlenmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa edince, Cemal Bey Konya Valiliğine tekrar dönmüştür. Bu sırada (1921) TBMM tarafından başkomutan ilan edilen Mustafa Kemal Paşa, Tekalif-i Milliye Emirleri'ni yayınlamıştır. Konya'da vali bulunan Galip Paşa emri alır almaz bir Komisyon kurarak genelgeyi yayınlattırmıştır. Anadolu halkı, altı yüz yıllık adil bir yönetimin ardından, kaybedecek bir şeyinin kalmadığını göz önünde bulundurarak geriye kalan topraklarını kurtarmak adına bu kararlara sarılmıştır. Çaresizlikten, bütün varlıklarını valiliğe teslim eden halk, 1922'de İzmir'i işgalden kurtardıktan sonra alınan kimi karar ve yapılan kimi Kongreler sonucunda farklı bir Anadolu meydana getirmiştir. Sonuç olarak Hükümetin batılı, halkın doğulu olduğu bu yeni rejimde ekonomik anlamda mücadelenin yanına, bir de kültürel ve dini anlamda mücadele eklenmiştir.

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi

İttihat ve Terakki'nin milli ekonomi fikri çerçevesinde kurulan şirketlerden biri de Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'dir. Adından da anlaşıldığı gibi Konya'da kurulan bu şirketin çalışma süresi, 45 yıldır. 30 Kasım 1916 (7 Teşrinisani 1332) tarihinde kurulan Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin kurucuları; Ağaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Kilisralızade Hacı Tahir Efendi, Nakibzade Hacı İbrahim Efendi, Eşrefzade Hüseyin Efendi, Nuri Efendizade Saatçi Rıfat Efendi, Attar Hacı Yusuf Efendi ve Turbcanzade Hacı Tahir Efendi'lerdir[13]. Konya ve Osmanlı Ülkesinde ekonomiyi ayakta tutmak ve böylelikle az da olsa vatanı dış devletlere karşı hem siyasi hem ekonomik olarak bağımsız hale getirmek, bu tür şirketlerin asıl amacıdır. Öyle olmakla birlikte, Nizamnamesinde belirtilen amacı üzerinde sonra detaylı bir şekilde durulacaktır. Şirketin sistemli işleyişine, genel kurulca seçilen 7 ila 11 kişilik İdare Meclisi ve bu idare meclisinin faaliyetleri açık bir şekilde ışık tutmaktadır. Her üç senede bir yenilenen idare meclisine ilk tayin olanlar: İbaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Gilisralı Hacı Tahir Efendi, Nakibzade Hacı İbrahim Efendi, Nuri Efendizade Saatçı Rifat Efendi, Hacı Mindizade Süleyman Efendi, Hocazade Hacı Ali Efendi, İplikçizade Mustafa Efendi, Hacı Mustafa Efendizade Mehmet Ali Efendi, Hacı Haşimin damadı Hacı Osman Efendi, Eğinlizade Hacı Rüştü Efendi ve Hacı Muhammed zade Mustafa Efendilerdir[14].

Şirketin Kuruluşu

5 Nisan 1916 tarihinde bir araya gelen şirket kurucuları, bir taslak nizamname hazırlayarak bu nizamnameyi, Ticaret ve Ziraat Nezaretine göndermişlerdir. Orada yapılan incelemeden sonra nizamname, önce Sadrazama sonra da Şura-yı Devlete havale edilmiştir. İlk gönderilen taslakta şirketin yarı sermayesi, millî bir banka görevi gören ve gerekli durumlarda borç alıp vermek için kurulan, Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketince karşılandığı bildirilmiştir. Fakat adı geçen şirket, bu durumu bilançosunda gösterdiği halde, şirketin kurucular arasında gösterilmemesi nedeniyle, olumsuz bir rapor hazırlanarak Sadrazama geri gönderilmiştir. Bu durum Ticaret ve Ziraat Nezaretine, oradan da şirket kurucularına bildirilmiştir. Çözüm olarak, Konya Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi, kurucu hissedarlar arasına katılmıştır. Yapılan yeni düzenleme, Gilisralı Hacı Tahir Efendi tarafından imzalanarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne 17 Mayıs 1916 (R. 4 Mayıs 1332) tarihinde takdim edildikten sonra, gerekli birimlerce onaylanan şirketin yeni nizamnamesi, sadrazamın yazısıyla padişaha sunulmuş ve 30 Kasım 1916 (7 Teşrinisani 1332) tarihinde şirketin kurulabileceği-

13 BOA., *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, Dersaadet 1332 (1916), Birinci fasıl, m. 1.

14 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, 1332 (1916): Üçüncü fasıl, m. 17.

ne dair irade-i seniyye çıkmıştır. Bu nizamnameye göre, Ticaret-i Türk Anonim Şirketi'nin merkezi Konya'dır. Ancak, şirket lüzum görürse Osmanlının diğer şehirlerinde ve ülkelerde de şube açabilecektir[15].

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim şirketinin işleyişi ve amacını anlayabilmek için öncelikle şirketin nizamnamesine bakmakta fayda vardır.

Şirket nizamnamesi, 9 fasıl ve 52 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin her birini tek tek incelemek yerine, önemli birkaç husus üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Amacı

Nizamnamenin birinci faslında yer alan maddelere göre şirketin amacı: "İç ve dış ticaret yoluyla temin edilecek bakkaliyeye ait her türlü eşyayı alıp satmak, şirket sermayesinin bir kısmını maliye, sanayi ve ticaret müesseselerine ayırmak ve bunlara ait muamelatı, gerek kendi gerek başkaları namına yapmak, her türlü ticari faaliyete, açık artırma satışlarına katılmak ve menkulât ve kefalet durumunda zirai alet ve edevatı satmak", olarak sıralanmıştır. Yine bu fasılda yer alan maddelere göre şirketin unvanı, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi'dir. Süresi uzatılmadıkça veya herhangi geçerli bir sebepten dolayı şirket kapatılmadıkça, çalışma süresi 45 yıl olarak belirlenmiştir.

Sermayesi

Nizamnamenin ikinci faslına göre şirketin sermayesi 50.000 liradan ibaret olup; her biri 5 Osmanlı lirası değerinde 10.000 hisseye ayrılmıştır. Bu hisseler özellikle "isme yazılı" ve "Osmanlı vatandaşlarına ait" diye belirtilmiştir. Sermayenin yarısı, aynı zamanda kurucular arasında sayılan "Osmanlı İktisad-ı Millî Anonim Şirketi" adına verilmiştir. Şirketin kuruluşu esnasında, belirtilmiş olan 10.000 hisseden 700'ü kurucular tarafından bedeli tamamen ödenerek alınmıştır. Geri kalan 9.300 hisse tamamen alındığı taktirde ise, genel kurul kararıyla şirket sermayesi artırılabilecektir. Şayet böyle bir karar alınırsa, hükümet haberdar edilecektir. Ayrıca sermayenin bir mislinden fazla artırılması, hükümetin iznine bağlı olacaktır. Sermayenin artırılması durumunda, daha önce hisse sahibi olanlara, yeni hisse alma hususunda öncelik tanınacaktır. Bu durumda İdare meclisi gerekli sınırlamaları yapmaya yetkili sayılacaktır[16]. Ticaret Nezaretine bildirilen son durum, tasdiklendikten sonra kabul görecektir. İşlem sonucunda hissedarlar adına yazılan "geçici senetler" alınarak, yerine "asli senetler" verilecektir. Önemli bir başka husus ise, bu hisse senetlerinin Türkçe yazılma zorunluluğudur[17]. Sermayenin ilk taksiti ödendikten sonra, geri kalan miktar idare meclisi kararıyla, belirlenen maksat doğrultusunda, farklı dillerde çıkan resmi veya gayri resmî gazetelerde ilan olunacaktır. Taksiti ödenmeyen hisse senetleri için şirket, senelik % 9 faiz alacaktır. Hissedara, ödenmeyen taksit için 15 gün müddet tanınacak, durumun devamında ise hukuki yollara başvurulacaktır[18]. Gerekli durumlarda, hisse satılacaktır. Fakat kişinin kendisi, hissesinden vazgeçerse, bu hisseyi yine bir Osmanlı vatandaşına satabilecektir. Şirket nizamnamesine göre ecnebi tebaanın eline geçen hisse senetleri, üç ay içerisinde Osmanlı vatandaşlarına satılmak zorundadır, aksi taktirde senet sahibinin kaydı düşecektir[19]. Her hisse için bir hisse sahibi tanıyan şirket, hissedardan birinin vefatı durumunda, ortada kalan hisseyi maliye hazinesine verecektir. Eğer vefat eden hissedar, daha önce varisini belirtmiş ve

15 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, 1332 (1916): Birinci fasıl, m. 3.

16 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Dersaadet 1332 (1916), İkinci fasıl, m. 5

17 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Dersaadet 1332 (1916), İkinci fasıl, m. 6

18 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Dersaadet, 1332 (1916), İkinci fasıl, m. 8

19 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Dersaadet, 1332 (1916), İkinci fasıl, m. 10

yazılı bildirmiş ise, müteveffanın yaşamış olduğu mahallin imamı, muhtarı, papası veya hahamı bu durumu haber etmesi sonucunda miras işi gerçekleşmiş sayılacaktır. Tüm bu alım-satım işlemleri ve hissedarlar bir deftere kaydedilecektir.

İdare Meclisi ve Genel Kurul

Şirketin ömrü, kurucuları ve İdare meclisi ile ilgili bilgiler, Nizamnamenin üçüncü faslında verilmiştir. Her üç senede bir yenilenen idare meclisinin üye sayısı 7 ile 11 arasında değişmiştir. İdare meclisine seçilen kişiler, genel kurul tarafından belirlenmiştir. Meclise ilk tayin olanlar, bu projenin çıkış noktasını göz önünde bulundurursak, İttihat ve Terakki Fırkasının mensupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mecliste bulunan her bir kişi, 50 hisseye sahip olmak zorundadır. Haftada bir defa şirket merkezinde toplanacak olan meclis üyeleri arasında geçen görüşmeler, bir zabıt defterine kaydedilmiştir. Zabıt defterlerini kontrol ve imza hususunda sorumlu olan başkan ve başkan yardımcısı, yıllık olarak yine bu mecliste seçilmiştir. Ayrıca başkan yardımcısına vekalet edecek vekiller de burada belirlenmiştir. İdare meclisi, şirketin her türlü işinden, mallarından ve hatta muhasebesinden dahi sorumlu kılınmıştır. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin idare meclisine ilk belirlenen hissedarlar, üç yıl görev yapmıştır[20]. Ayaoğlu Hacı Mustafa, Gilisralı Hacı Tahir Efendi, Nakibzade Hacı İbrahim Efendi, Nuri Efendizade, Saatci Rıfat Efendi Hacı Mindizade Süleyman Efendi, Hocazade Hacı Ali Efendi, İplikcizade Mustafa Efendi, Hacı Mustafa Efendizade, Mehmed Ali Efendi, Hacı Haşimin damadı Hacı Osman Efendi, Eğinlizade Hacı Rüştü Efendi, Hacı Muhammedzade Mustafa Efendiler idare meclisine ilk atananlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yılın sonunda, yani ikinci genel kurul toplantısında, idare meclisinden iki kişi çıkarılıp bunların yerine farklı iki kişi atanmıştır.

Her yıl Haziran ayı içerisinde, şirket merkezinde toplanan genel kurulun işleyişi ve görevleri, Nizamnamenin dördüncü faslında verilmiştir. Bu toplantılara 5 hisseye sahip olan herkes, ya kendi iştirakiyle veya bir vekil aracılığı ile katılabilmiştir. Kurulda görüşülenler en geç yirmi gün içerisinde Ticaret Nezaretine bildirilmiştir. Genel kurulda görüşülecek konular, İdare meclisinin raporları doğrultusunda belirlenmiştir. Bu raporlar, genel kurulda kayıt edilenler ve genel kurula katılan hissedarların hisseleri hesaplanarak, ortaya çıkan sonuç belgesinin dört nüshası yine Ticaret Nezaretine gönderilmiştir. Hissedarlar, genel kurulda yapılan her nevi seçimlerde, yapılacak değişikler konusunda en fazla 20 oy kullanabilmiştir. Alınan kararlara, muhalif olan azınlık dahi uymuştur.

Beşinci fasılda verilen bilgilere göre, genel kurulda görüşülenler, bir deftere yazılmış ve seçilen başkan, oy toplamakla görevli olan memur ve kâtip tarafından imzalanmıştır. Bu defterlere hissedarların isimleri, ikametgahları ve sahip olduğu hisseleri dahi düzenli bir şekilde kaydedilmiştir. Yine her senenin sonunda bir rapor haline getirilen şirketin genel ve finansal durumu, genel kurul toplantısından 40 gün önce hazırlanarak genel kurula sunulmuştur. Genel kurulda incelenen belgeler, daha sonra idare meclisine bir rapor şeklinde iade olunmuştur.

Kâr Dağıtımı

Nizamnamenin altıncı ve yedinci fasıllarına baktığımızda sermaye ve hisselerin hesaplanması sonucunda kime ne kadar kâr düştüğü açıkça görülmektedir. Buna göre, şirketin mali yılı Mart ayıdır. Yani Mart ayında tüm hesaplamalar yapılmıştır. Toplam yıllık gelire göre hisselerin cümlesinden % 5'i şirkete kâr olarak ödenmiştir. Tüm gelirin % 3'ü ileride olası bir gereklilik için ayrıldıktan sonra geri kalan % 7'si kuruculara, % 5'i idare meclisine, % 85'i ise ikinci kâr olarak hissedarlara dağıtılmış-

20 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, Dersaadet, 1332 (1916): Üçüncü fasıl, m. 17.

tır. İleriye yönelik olan ihtiyat akçesi, sermayenin % 15'ne denk oluncaya kadar kesilmiştir. Şayet yıllık kâr, sermayenin % 5'ine denk gelmemiş ise, geri kalan kısım ihtiyat akçesinden temin edilmiştir[21].

Şirketin Feshi

Şirket yöneticileri, şirketin menfaatine olacak durumlarda başka şirketlerle birleşme veya iş birliği yoluna gidebilmiştir. Nizamnameye göre, şirketin süresi sona erdiğinde genel kurul kararıyla şirket fesih edilebilecektir. Sekizinci fasılda ele alınan bu maddelere baktığımızda, şirket süresi sona ermese dahi genel kurulun farklı durumlarda şirketin feshine karar verebileceği görülür. Böyle bir durumda, yani tasfiyeye karar verildiği taktirde, hesapları inceleyecek ve gerekli işlemleri yürütecek, hesaplamaları yapacak ve rapor haline getirecek bir fesih kurulu atanacaktır. Aynı zamanda, şirket sermayesi 1/3 zarar ederse, tüzük, şirket idarecilerine genel kurulu toplantıya çağırma ve fesih teklifinde bulunma imkânı tanımıştır.

Şirket Kuruluşunun İlan Edilmesi

Nizamnamenin sonlarına doğru kanunlaştırılmış maddelere göre, şirketin kurulmasına hükümet tarafında müsaade edildikten sonra bu durum, hem İstanbul'da *Takvim-i Vekayi* gazetesinde, hem de şirketin şubeleri varsa bu şubelerin bulunduğu şehirlerdeki gazetelerde ilan olarak verilecektir. Ayrıca Nizamnamenin elli nüshası da bir defaya mahsus olarak Ticaret Nezaretine gönderilmiştir.

Şirket, merkezine veya açacağı şubelere göre, şehir ve kasabalardan gerekli olduğu taktirde ürün veya mal satın alabilecek ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunabilecektir[22].

Şirketin Millî Mücadele Dönemindeki Faaliyetleri

İttihat ve Terakkicilerin Millî İktisat veya Millî Ekonomi Projesi sonucunda ortaya çıkan şirketlerin, kısa bir süre dahi olsa sistemli bir şekilde işlediği, maddelerine değindiğimiz nizamnameden anlaşılmaktadır. Böylece, şirketin işleyişine yönelik bilgiler ardından, Millî Mücadele dönemindeki faaliyetlerine de göz atmakta fayda vardır. Nitekim kurulan şirketler, vatan davası amaçlanarak kurulmuş ve her fırsatta bu yolda hizmet etmeye çalışmıştır. Millî Mücadele yıllarında faaliyetlerini sürdüren bu tarz şirketler, hem maddi hem manevi katılımlarıyla mücadelede bulunmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere, Millî iktisat Projesi çerçevesinde amaçlanan Millî Birlik veya Siyasi Birlik tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan Millî Mücadele sürerken, diğer taraftan bu şirketler ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken, Osmanlı Devleti'ni yıkmayı ve paylaşmayı hedefleyen Batı'nın usullerine başvurmak ne kadar doğru olmuştur, tartışılabilir..

Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin, Millî Mücadele dönemindeki faaliyetleri dendiği zaman, aslında şirketin kuruluş amacından bahsedilmiş olunmaktadır. Örneğin, Kuva-yı Milliye taraftarı olan Konya İktisad-ı Milli Bankası, bu dönemde, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin ortaklarındandır[23]. Bu bankanın kuruluş amacı, borç almak ve borç vermek, gerektiğinde mali, ticari, sanayi, madeni, menkul ve gayrimenkullere dair bütün ticari işlerle uğraşmaktır. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin kuruluş amacı ise, daha öncede belirtildiği gibi, iç ve dış ticaret yoluyla temin edilecek bakkaliyeye ait her türlü eşyanın ticaretini yapmak, gerektiğinde sermayesinin bir kısmını ayırarak maliyeye, sanayiye ait ticaret yerleri tesis etmek ve bunlara ait işlemleri yapmak, açık artırma satışlarına katılarak menkulât ve kefalet mukabilinde zirai alet ve ede-

21 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi, 1332 (1916): Altıncı fasıl, m. 41.

22 Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi,1332 (1916): Sekizinci fasıl, m. 45.

23 Atalay, 2011: s. 140.

vatı satmaktır[24]. Tüm bunları yaparken amaç, Millî Mücadele'ye ekonomik anlamda katkı sağlamak ve ekonomik kalkınmayı sağlayarak millâ birliğe ulaşmaktır.

Başka bir açıdan değerlendirilecek olursa, bu şirketlerin yeşermeye başladığı döneme paralel olarak işgalcilere karşı vatanın dört köşesinde ortaya çıkan bir millî direniş hareketi de Kuva-yı Milliye olmuştur. Daha açık bir ifade ile, Osmanlı Devleti'nin çaresiz bırakılması, Mondros Ateşkes Antlaşması ile orduların dağıtılması ve işgallerin sonucunda, Kuva-yı Milliye harekâtı ortaya çıkmıştır. Nitekim durum böyle olunca vatan, dış devletlerin hedeflediği gibi kendi içerisinde artık gizli değil, açık bir şekilde çeşitli fırkalara bölünmüştür. Bu kaos ortamı içerisinde Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi, bir taraftan ekonomik anlamda mücadele ederken, diğer taraftan da hissedarları Kuva-yı Milliye harekâtı içerisinde yer almıştır. Yine şirket yöneticileri arasında bulunan Mümtaz Bahri (Koru) Bey[25] aynı zamanda bir Millî Mücadele harekâtı olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Konya şubesi kurucularındandır. Dolayısıyla Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetleri de bu şirketler tarafından desteklenmiştir[26].

Bu süreçte Konya, ordunun ihtiyaçlarının karşılandığı lojistik bir merkez olmuş, cephedeki ordunun ihtiyaçları burada hazırlanarak cepheye gönderilmiştir. Aynı zamanda cepheden gelen yaralı ve hastaların tedavi gördüğü yerlerden biri olmuştur. Tüm bunlar gerçekleşirken, ön plana çıkmasa dahi şirketler, gerektiği yerde maddi anlamda destek sağlamıştır. Burada yeri gelmişken ilginç bir noktaya daha değinmek gerekir. Şirketlerin yanı sıra gazeteler de Kuva-yı Milliye hareketini desteklemişlerdir. Öğüt gazetesi onlardan biridir[27]. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin geç kurulma sebebi, İbradılı Cemal Bey'in, Konya Valisi olarak çıkardığı engellerdir. Fakat engellere rağmen, Mümtaz Bey gibi birçok şirket yöneticisi, bu faaliyetlere katılmış ve şirketin her türlü imkanından yararlanarak Millî Mücadele'ye katkıda bulunmuştur.

Şirketin Tasfiyesi

Cumhuriyet devrinde devam eden şirket, 1926-1930 yıllarında etkili olan kuraklık ve kıtlıktan[28] etkilenmiştir. Bunun üzerine, Konya'da anonim şirketler, kendini tasfiye etmiştir. Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketinin gazetede verdiği tasfiye ilanı şu şekildedir: "Tasfiye muamelatını hissedarına tebliğ etmek üzere, Ticaret Kanunun 456-457'nci maddeleri gereğince Şirket-i Mefsuha Heyet-i Umumiyesi'nin toplanması icap ettiğinden hissedarların 19 Mayıs 1927 tarihinde perşembe günü saat 9:00'da Türk Oteli'ndeki Şirket İdarehanesine teşrifleri ilan olunur."[29]

Bu tasfiye hali 1929 yılına kadar devam etmiştir. Şirketin ne zaman tam olarak kapandığı bilinmemekle beraber, bu tarihten kısa bir süre sonra kapanmış olduğu sanılmaktadır.

SONUÇ

İkinci Meşrutiyetin ilanıyla birlikte ağırlık kazana Konya sanayisini yenileme ve meslek gruplarının servetlerini birleştirerek büyük tesisler mey-

24 Atalay, 2011, s. 249.

25 Mümtaz Bahri Koru'nun Millî Mücadele hizmetleri, Konya'daki faaliyetleri, aile şeceresi, eğitim hayatı gibi bilgiler edinmek için bkz. Meşkure Yılmaz, *Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Mümtaz Bahri Koru*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015, s. 121-136.

26 Yılmaz, 2015, s. 56-60.

27 Yılmaz, 2015, s. 45.

28 1926-1930 yıllarında meydana gelen kuraklık, özellikle 1928'lerde etkisini hissettirmiştir. İç Anadolu'nun tarım bölgesi olması, kuraklığın bu bölgede tesirini, en yüksek derecede göstermesine neden olmuştur. Zincirleme bir etki ile ülkedeki su rezervleri azalmış, tarımdaki verimlilik tehlikeye girmiş ve insanlar büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu yıllarda yaşanan kuraklıkla ilgili daha fazla bilgi için bkz., Necmi Uyanık, Muhammed Sarı, 2011, *Cumhuriyet Döneminde Yaşanan Kuraklık Felaketleri Üzerine Bir Değerlendirme, http://www.academia.edu/download/43872371/kuraklik.pdf.*

29 Atalay, 2011, s. 140.

dana getirme fikri, zamanla şirketleşme ve banka oluşturma düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Osmanlı ülkesinde, özellikle Konya da ekonomik faaliyette bulunan batılı tüccarların rahatsızlık vermeye başlamasıyla bu fikirler daha da gelişmiştir. Nihayet, Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi gibi oluşumlar meydana gelerek, Millî İktisat Projesi çerçevesinde ekonomik birlik için batıya karşı mücadelede bulunulmuştur. Asıl amaç ise, Frederich List'in korumacı millî ekonomi teorisini temel alarak millî bir ekonomik kalkındırmadan, siyasi ve millî birliğe ulaşmak olmuştur. Niyetin halis olup olmadığı veya projenin ne kadar yararlı olduğunu, yorumlamak zor gözükmektedir.

KAYNAKÇA

BOA, *Konya Ticaret-i Umumiye Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi*, Dersaadet 1332 (1916).

ATALAY, Ahmet; *Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya'da Kurulan Milli Şirketler ve Milli Bankalar*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

COŞKUN, Yener; *1908-1918 Milli İktisat Dönemi Üzerine Bazı Notlar (Some Notes on National Economic Era (1908-1918) of Ottoman Empire), http://www.academia.edu/.*

GÖZLER, Kemal, 2000, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, *http://www.anayasa.gen.tr/.*

Konya Rehberi, 16 Haziran 1329 (29 Haziran 1913).

SARI, Hasan; 2010, *Yeni Osmanlılar Cemiyeti (1865), http://blog.milliyet.com.tr/yeni-osmanlilar-cemiyeti--1865/.*

TOPRAK, Zafer; *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul 2017.

UYANIK, Necmi; SARI, Muhammed; *Cumhuriyet Döneminde Yaşanan Kuraklık Felaketleri Üzerine Bir Değerlendirme. Pursuit of History*, 2011, http://www.academia.edu/download/43872371/kuraklik.pdf.

YILMAZ, Meşkure; *Konya'da* Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Mümtaz *Bahri Koru*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA KONYA'NIN TİCARİ DURUMU VE TİCARETTE ÖNE ÇIKAN AİLELER

Zeynel ÖZLÜ*

ÖZET

Zirai ve ticari bakımdan önemli bir kent olan ve Anadolu'nun buğday ambarı olarak bilinen Konya'nın Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ancak 1/10'luk kısmı işlenmiş geri kalan kısmı ise susuzluktan dolayı boş kalmıştır. Kentin en önemli zirai ürünü olan buğday ticari açıdan da birinci sıradadır. Nitekim buğday hem iç ticarette hem de ihracat ürünleri arasında birinci sırada yer almıştır. Buğday dışında yapağı, cehri, susam (sîsam), keten tohumu ve darı önemli ticari emtia arasında yer almıştır. Savaştan önceki yıllarda ithalatı ihracatının ¼'ü oranındadır. Kentin iç ticareti genelde civarda bulunan, Eskişehir, Bursa, Antalya ve Mersin gibi kentlerle gerçekleşmiştir. Kentte ilgili yıllarda bir "zahire borsası" bulunmaktadır. Kentin ticari işlemlerinde bölgede faaliyet gösteren bazı banka ve şirketler önemli rol oynamıştır. Bunların isimleri kaynaklara şu şekilde yansımıştır: Konya İktisad-ı Milli Bankası, Türk Ticaret-i Milli Bankası, Elektrik Milli Şirketi, 'Attariye Milli Şirketi, Milli Mensucat Şirketi, Haydarlar Milli Şirketi, Kereste Milli Şirketi vs. İttihat-Terakki Partisi ve 1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresinde he-

*Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

deflenen Türk-Müslüman tüccar modelinin (milli tüccar) Konya özelinde çoğunlukla sağlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim araştırma kapsamına alınan dönemde Konya'da ticari şirket ve işletmelerin çoğunlukla Müslüman ve Türk ahalinin uhdesinde olduğu somut örneklerle görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konya Ticaret Tarihi, Esnaf Tarihi, Milli Tüccar, İthalat, İhracat, Osmanlı Şirketleri.

ABSTRACT

THE FIRST YEARS IN THE REPUBLIC COMMERCIAL SITUATION OF KONYA AND FAMOUS FAMILIES IN TRADING

Konya, which is an important city for agricultural and commercial purposes and known as the wheat warehouse of Anatolia, has only 1/10 of its production in the years of the foundation of the Republic, but the rest is empty due to thirst. The most important agricultural product of the city, wheat is also in the first place in terms of trade. As a matter of fact, wheat ranks first among both domestic trade and export products. Apart from wheat, wool, corn, sesame (susam), flaxseed and millet were among the important commercial commodities. In the previous years of the war, imports accounted for ¼ of exports. Domestic trade of the city was mainly realized in cities like Eskişehir, Bursa, Antalya and Mersin. In the city there is a "stock exchange" in the relevant years. Some banks and companies in the region have played an important role in the commercial transactions of the city. The names of these are reflected in the sources as follows: Konya İktisad-ı Milli Bank, Turkish Trade National Bank, Electricity National Company, Attariye National Company, Milli Mensucat Company, Haydarlar National Company, Kereste Natıonal Company etc. It is understood that the Turkish-Muslim merchant model (national merchant) targeted in the Party of Union-Progress and the Izmir Economy Congress held in 1923 was mostly provided for Konya. As a matter of fact, in the period covered by the research, it is seen with concrete examples that commercial companies and businesses in Konya are mainly in the interests of Muslim and Turkish communities.

Key Words: Konya Trade History, Tradition History, National Trader, Import, Export, Ottoman Companies.

GİRİŞ

Kentlerin ekonomik tarihinin ortaya konmasında ticaretle ilgili yapılacak tespitler son derece önemlidir. Bu veriler kentlerin ekonomik gelişme ve büyümesinin ortaya konmasını sağlayacağı gibi ticari alanlarda etkili aile veya kişilerin tespit edilmesiyle de kentlerde yaşayan tüccar ailelerin monografilerinin yazımında yol gösterici olacaktır.

Bu bağlamda yaptığımız bu araştırmada Konya'nın ticari potansiyeli ve bu potansiyeli uhdesine almış aileler konusunda tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma konumuz Cumhuriyetin ilk yılları ile sınırlı tutulmuştur. İlgili yıllarda bütün Türkiye gerek 1. Dünya Savaşı gerekse de Türk Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz ekonomik etkilerine maruz kalmıştır. Her ne kadar Kurtuluş Savaşı kazanılmışsa da bu durum Türkiye'nin sınırlı mali kaynaklarının tükenmesine yol açmış ve Cumhuriyetin Osmanlıdan devraldığı beşeri sermayenin nitelik açısından çok düşük bir seviyede kalmasına neden olmuştur (http://mimoza.marmara.edu.tr/~mcokgez/Makaleler/teracimson.pdf, s. 5, Erişim T*arihi: 27.05.2017)*. Bununla doğru orantılı olarak Milli Mücadele'den sonra Konya'da da ekonomik durum pek parlak olmamıştır(Semiz, 1998, 98).Bu olumsuz sonuçlar halkın topyekûn seferberliğiyle atlatılmaya çalışılmıştır.

Yapmış olduğumuz bu araştırmada 1340-41 tarihli Türk Ticaret Salnamesi'nde yer alan veriler ışığında Konya'nın ticari durumunun bir pano-

raması çizilmeye çalışılmış ve bu çerçevede bölgedeki ticari emtia ve ticareti yönlendiren aileler hususuna ağırlık verilmiştir. Salname "İktisadi Tedkîkât, Neşriyât ve Muâmelât Türk Anonim Şirketi" tarafından hazırlanmış Ebu'z-Ziyâ Matbaası tarafından 1340-1341 tarihlerinde basılmıştır. Salnamede verilen bu tarihin yanında ay adı verilmediğinden, bu tarihlerin hicri mi yoksa Rumi mi olduğu konusu net değildir. Verilen tarih Rumi olarak düşünüldüğünde 1924-25, Hicri olarak kabul edildiğinde ise 1921-23 yıllarına tekabül etmektedir.

KONYA'NIN TİCARİ DURUMU

Konya, Anadolu'nun önemli bir buğday ambarı olan Konya Vilayeti'nin merkezidir. İlgili dönemde bölgede ziraata uygun arazilerin sadece 1/10'luk kısmı ziraat edilmektedir. Geri kalan kısmı ise susuzluk nedeniyle boş kalmıştır. Sumra havalisinde 500.000 dönüm arazinin sulanması için gerekli tesisler varsa da bu yeterli düzeyde değildir. Ovanın tamamen sulanıp (iska) ziraat edilmesi durumunda bir kaç milyon nüfusu[1] besleyebileceği tahmin edilmiştir.

Zirai ve ticari açıdan önemli bir konumda olan Konya şehri etrafı dağ ve bağlarla çevrili bir ovada kurulmuş olup, şehirde bir güherçile fabrikası, bir ziraat numune çiftliği ve Havzan'da boş bir fabrika bulunmaktadır.

Vilayetin güney tarafındaki geniş bir ovanın Yenişehir gölünün suyu ile sulanmasının gerekliliği üzerinde durulmuş, sulandığı takdirde bu ovanın Konya için büyük miktarda servet sağlayabileceği belirtilmiştir.

İhraç Edilen Ürünler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya'nın ihraç potansiyeline sahip belli başlı ürünleri şunlardır: Buğday, arpa, un, fasulye, bulgur, haşhaş, afyon, tuz, birinci tiftik, sarı tiftik, yapağı, tavşan derisi, kıl deri, sansar derisi, tilki ve canavar derileri, sığır ve manda derileri, koyun, keçi, don yağı, bağırsak, kayısı, badem içi, sarımsak, balmumu, nohut, bal, sadeyağ, soğan, azğın ve zekrek.

İhracatta Zahirenin Yeri

Konya'da zahire özellikle de buğday, yapağı, cehri, susam, keten tohumu, deri ticareti önemli miktarda seyretmiş hatta Birinci dünya savaşından önceki yıllarda ithalat, ihracatın 1/4'ü oranında gerçekleşmiştir. Bu ürünlerden özellikle buğday ve arpa bölgenin birinci derecede önemli ürünleridir.

Araştırma kapsamına aldığımız dönemde kazada bir "Zahire borsası" bulunmaktadır.

Şehirde zahire mallarının ölçülüp tartılmasında İstanbul ve Konya kilesi kullanılmıştır. Kullanılan ölçü birimlerinin birbirleri arasındaki karşılığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Konya'da Ölçü Birimlerinin Karşılıkları

Ölçü Birimi	Karşılığı
1 Batman	7 okka
1 İstanbul kilesi	4 şinik
1 Konya Kilesi	6 İstanbul Kilesi

İhracatta Hayvancılığın Yeri

Konya'nın meralarının çokluğu çok çeşitli miktarda hayvan yetiştirilmesine ve ticaretine imkân sağlamıştır. İlgili tarihlerde koyun, keçi, tiftik keçisi, sığır, bargir, merkep, deve ve sair ehli hayvanların çok miktarda yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle yapağı, tiftik, deri, yağ gibi hayvan mahsulleri ihracatı oldukça yüksek seyretmiştir. Hayvanlardan elde edilen yünlerin işlenmesiyle bölgede nefis seccade, kilim, alaca, bez ve muhtelif kaba ve ince hasır imal edilmiştir.

1 Salnameye göre ilgili tarihlerde Konya'nın nüfusu 64.104'tür.

Göllerinde çok miktarda balık varsa da balık ticareti konusunda halkın ciddi bir teşebbüsü bulunmamaktadır.

Bölgede ehli hayvanlar dışında ayı, kurt, tilki, tavşan, çakal, geyik, porsuk, yaban domuzu, karaca ve muhtelif av kuşları da bulunmakta olup bu hayvanlardan özellikle sansar, tilki ve canavar (domuz) derileri ihracata konu olmuştur.

İhracatta Tuzun Yeri

Konya'dan ihraç edilen en önemli emtiadan birisi de tuzdur. Bölgede tuz elde edilen 3 önemli yer bulunmaktadır. Bunlar; Konya'nın kuzeydoğusunda 20 saatlik bir mesafede bulunan Koçhisar veya Tuzlugöl, Karapınar gölü ve "Hacıbektaş" adı verilen "nefis" bir kaya tuzu madenidir.

Koçhisar Gölü bütün Türkiye'nin en büyük ve masrafsız bir memlehası konumundadır. Bu tuzlu suyun kışın etrafı 35 saatte dolaşılabilmiş, derinliği 60-70 santimetre, dibi ise 6-7 santimetre kalınlığında bir tuz tabakasıyla örtülüdür. Aksaray'dan gelen ufak bir çaydan başka kışın tuz tabakasının aralıklarından sular kaynamıştır. Mayıs ayından itibaren suları buharlaşmaya (tebehhur) başlayan bu göl Ekim ayında (teşrini evvel) kuruyarak beyaz bir tuz tabakası haline dönüşmektedir. Koçhisar Gölü'nden yıllık 20 milyon okka tuz elde edilmiş, geriye ise 1,5 milyar okka tuz kalmıştır.

İthal Edilen Ürünler

Zeytin ve zeytinyağı, sabun, susam, şeker, karabiber, kahve, sa'leb (salep), kibrit, pirinç, haşhaş yağı, sigara kağıdı, kaşar peyniri, fındık, petrol, kırmızı biber, patiska, yünlü ve ipekli kumaşlar, Amerikan bezi, alaca, fes, kösele, sahtiyan, kundura çivisi, demir aletleri ve kereste Konya'nın ithal ettiği en önemli ürünlerdir.

İthal edilen ürünlerin bir kısmı Konya'da da üretilmişse de yeterli miktarda olmamıştır. Nitekim araştırma kapsamına aldığımız kaynakta Konya'da susam ve nane suyu imal edildiği belirtilmekle beraber özellikle susamın ithal edildiği ifade edilmiştir.

İthal edilen ürünlerden özellikle peynir üretimi sadece Akşehir'de yüksek düzeyde olmuş ve ihraç edilebilme potansiyeline ulaşmıştır.

TİCARET YOLLARI

Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya'nın şoseleri önemli ölçüde ihtiyaca kâfi gelmiştir. Ayrıca bazı demiryolu istasyonları kasabalara bağlanmış olup bunların toplamı 723 kilometreyi aşkındır. Bunun dışında 340 kilometre civarında inşa halinde yolu bulunmaktadır.

Bu bağlamda Konya'nın iç ticareti; Eskişehir, Bursa, Kütahya, İzmir, Alaşehir, Manisa, Karahisar, Antalya, Silifke ve Mersin ile gerçekleşmiştir. Bu bölgelerle olan ulaşım bağlantıları kentteki ticari hacmin hem niteliğini hem de niceliğini etkilemiştir. Nitekim vilayetin ortasından geçen ve "hayat damarı" olarak kabul edilen demiryolunun inşasından itibaren bölge ahalisi, ihtiyacından fazla olan zirai ürünlere daha fazla alaka gösterip bunları satmaya başlamıştır. Bu çerçevede buğday ve arpa bölgenin birinci derecede önemli ticari ürünleri olarak kalmakla beraber darı, mısır, yulaf, yapağı, cehri, susam, keten tohumu, deri, afyon, tütün, keten, sisam (susam), pamuk, üzüm, ceviz, fındık, zeytin ve dut, sahil kısımlarında ise portakal ve limon gibi ürünler de ticaretin konusu haline gelmiştir.

Kentin deniz ulaştırması (münakalat-ı bahriye) Antalya vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Buraya yıllık 100 kadar vapur geldiği tespit edilmiştir.

TİCARİ ŞİRKETLER

İttihat ve Terakki Partisi'nin teşvikiyle Anadolu'da I. Dünya Savaşı sırasında 76 anonim şir-

ket kurulmuştur. En fazla şirketin kurulduğu yer 19 şirketle Konya'dır (Balcı ve Sırma, 2012, 38)[2]. Bunda Konyalı tüccarların dağınık sermaye birikimini toparlayarak özellikle 1917-1918 yıllarında, şirketleşmede yoğun bir hareketlilik içerisine girmesi (Atalay, 2010, 311) etkili olmuştur. Araştırma kapsamına aldığımız kaynakta; Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya'da ticarette öne çıkan şirket sayısı 12 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2: Konya'da Ticari Faaliyette Öne Çıkan Şirketler

Şirketin adı	İmtiyaz Süresi	Kuruluş Tarihi	Çalışma Alanı
Konya İktisad-ı Milli Bankası	50	327	Her çeşit banka işlemleri
Türk Ticaret Milli Bankası	50	336	Her çeşit banka işlemleri
Elektrik Milli Şirketi	99	334	Cari hesap ile borç verme (ikrazat)
Attariye Milli Şirketi	40	334	Attariye ve Hırdavat
Tefiz Milli Şirketi	25	334	Manifatura
Milli Mensucat Şirketi	50	334	Mensucat
Kantariye Milli Anonim Şirketi	20	332	Manifatura işleri ve Muhtelif ticaret
Haydarlar Milli Şirketi	25	335	Manifatura ve bakkaliye
Kereste Milli Şirketi	25	334	Kereste
Türk Ticaret Milli Şirketi	50	332	Bakkaliye ve manifatura
Sadırlar (Sedirler) Anonim Şirketi	-	-	Muhtelif Ticaret
Milli Mahsulat Anonim Şirketi	-	-	Tiftik ve Yapağı Ticareti

KONYA'DA TİCARETTE ÖNE ÇIKAN AİLELER

İttihat ve Terakki Partisi'nde (Ünal, 2016, 1004) daha sonra da 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde ekonomik hayatta Türk-Müslüman unsurun ön plana çıkarılması gerektiği yönündeki düşünce, alınan kararlar nezdinde somutlaştırılmaya çalışılmış ve milli yani Türk-Müslüman tüccar modelinin ekonomik örgütlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim kongrede özellikle ticari alanda yabancılara ayrıcalıklar yapılmamasının gereği üzerinde durulmuştur (Özer, 2014, 352-353). Bu bağlamda Konya'da da milli tüccarların ekonomik örgütlenmesi sağlanmış gözükmektedir. Nitekim bölgede tespit ettiğimiz tüccarların hemen hemen hepsi Müslüman ve Türk olarak gözükmektedir[3].

Eczacılar

Konya'da eczacılık alanında iki kurum iki de aile ön plana çıkmıştır. Kurumlar Amerikan ve Belediye eczahaneleri olarak, kişiler ise Hüsameddin ve Süleyman Asaf adıyla tanımlanmıştır.

Koyun Tüccarları

Konya'nın hayvancılık alanındaki potansiyeli ticari açıdan bazı ailelerin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim Kaymakzade, Tüylüzade, Kasap Samedzade, Hacı Veysizade, Tuzcuzade gibi aileler koyun tüccarı olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında tanınmış ailelerdir. Bu ailelerden öne çıkmış isimler ise şunlardır: Hacı Kaymakzade Ahmed ve ortağı Osman, Yüzbaşı Hacı Halil, Tüylüzade Hacı Süleyman, Kasap Samedzadeler, Hacı Veysizade Hacı Ali, Karabağlı Murat ve Tuzcuzade Hacı Mehmed.

Otel İşletmecileri

Osmanlı Devletinde 19. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan oteller (Çelebi Yakartepe ve Binan, 2011, 80), ticari potansiyeli yüksek kentler başta olmak üzere birçok kentte yaygınlık göstermiş ve kentlere, kırsal alanlardan veya başka

2 Bu rakama Akşehir ve Karaman'daki şirketler dahil değildir.

3 Kaynaklardan az da olsa bazı gayri Müslim tüccarların da olduğu anlaşılmaktadır. Mesela cumhuriyetin ilk yıllarında Konya Mahmuriye mahallesinde Mösyö Pavli ve Aler bağırsak ticaretiyle uğraşmışlardır. Başka örnekler için bkz. (Arabacı, 1999, 197, 199). 1921 yılı Türk ve Müslüman tüccarlar için bakınız (Atalay, 2010, 361-363)

kentlerden gelen işletmeci, tüccar gibi misafirlerin konaklaması için Batı'dan etkilenilerek yapılmış önemli yapılardır.

Bu bağlamda Konya'da kentin ticari potansiyeli ile doğru orantılı olarak kişilerin konaklaması için 7 tane otel kurulmuştur. Araştırma kapsamı kaynağa sadece otellerin isim ve mevkileri yansıdığı için otelleri işleten aileler konusunda tespit yapmak şuanda mümkün gözükmemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya'da hizmet veren oteller aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Konya'da Otel İşletmeleri

Otelin adı	Mevkii
İstiklal Oteli	İstasyonda
Beşreli Oteli	Türbe civarında
Türk Oteli	Hükümet Civarında
Şeref Oteli	Hükümet Civarında
Kanaat Oteli	Beşreli Çarşısında
Mecidiye Oteli	Manifaturacılar içinde
Vatan Oteli	İstasyonda

Muhtelif Ticarette (Ticaret-i Mütenevvia) Öne Çıkan Aileler

Bu bölümde adları belirtilen ailelerin ticari alanda Konya'nın önde gelen aileleri olduğu anlaşılmakla birlikte hangi ailenin hangi ticari alanda öne çıktığı konusunda kesin bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle sadece bu ailelerin ticarette ön plana çıktığı belirtilerek ailelerin lakapları ve tespit edebildiğimiz isimleri vermekle yetineceğiz.

Bu ailelerden Mumcuzade Tahir Efendi'nin 1 Ağustos 1921 tarihinde Milli mücadeleye 2500 kuruş nakdi yardım yaptığı tespit edilmiştir (Avanas, 1998, 243).

Tablo 4: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muhtelif Alanlarda Ticaret Yapan Aileler

Aile adı	Kişi Adı
Sinanzade	Ahmed
Bosnalı Edhem	Bosnalı Edhem
Atikezade	İsmail
Bütselizade	Hacı Emin
Derviş Mehmed Efendizade	Cevri
Silleli Hakkı	Silleli Hakkı
Soraklı Hasan	Soraklı Hasan
Karabağlızade	Hasan
Kadınhanlı Hasib	Kadınhanlı Hasib
Kulakzade (Kullukzade)	Hilmi
Külekçizade	Hacı Halil
Terzi Rahmi	Terzi Rahmi
Hacı Mendizade	Süleyman
Mumcuzade	Tahir
Silleli Ali	Silleli Ali
Tahralızade	Ali
Mehmet Salihzade	Ali
Koygunzade	Ali
Sivaslı Kazım ve Hüseyin	Sivaslı Kazım ve Hüseyin
Armağanzade	Hacı Mehmed
Bosnalı Mehmed Ali	Bosnalı Mehmed Ali
Şamcızade	Mehmed
Abaoğluzade	Mehmed Ali
Kollukzade	Mahmud
Trampacızade	Mehmed Salim
Giritli Midhat	Giritli Midhat
Kadınhanlı Mustafa	Kadınhanlı Mustafa
Hidayetzade	Mustafa
Hüsnü Efendizade	Niyazi
Ahi Babazade	Yusuf

Tuhafiye ve Attariye Tüccarları

Konya'da attariye ve tuhafiye alanında "Attariye Milli Şirketi" adında bir anonim şirket kurulmuştur. Bu şirket kentteki attariye ticaretinin gelişmesi hususunda bölge halkı üzerinde gerekli yönlendirmeleri yapmıştır. Kentte attariye ile birlikte tuhafiye alanında kayda değer ticaret yapan ve bu konuda ön plana çıkan 3 aile bulunmaktadır. Bunlar; Mübaşeretzade ailesinden İbrahim, Aksekili Hacı Hasan ve Hacı Yusuf adlı kişilerdir.

Tiftik ve Yapağı Ticaretinde Öne Çıkan Aileler

Kentte hayvancılığın gelişmiş olması tiftik ve yapağı ticaretinin de gelişmesine ön ayak olmuştur. Bu alanda "Milli Mahsûlât Anonim Şirketi" ihtisas bir şirket olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şirket dışında bazı ailelerin de tiftik ve yapağı ticaretine yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu aileler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tiftik ve Yapağı Ticaretinde Öne Çıkan Aileler

Aile adı	Kişi adı
Çekirdekçizade	Ahmed
Çekirdekçizade	Hacı Ali Ağa
Kadızade	Ahmed
Mireli (Meyreli) zade	Hacı Hüseyin
Kayserili Zeki	Kayserili Zeki
Erzurumlu Şerefeddin	Erzurumlu Şerefeddin
Hacızade	Mehmed Ali
Kanlıcızade	Hacı Mehmed
Kaşıkcızade	Mehmed

Debbağlık Alanında Öne Çıkan Aileler

Konya'da hayvancılığın gelişmesine paralel olarak dericilik sektörü de gelişmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgede dericilik konusunda meşhur olan aileler arşiv kayıtlarına şu şekilde yansımıştır:

Zahire Ticareti Yapan Aileler

Zahire tahıl ürünleri için kullanılan genel bir isim olup Konya'nın Anadolu'nun buğday ambarı gibi önemli bir unvana sahip olması bölgedeki zahire tacirlerinin sayısını da artırmıştır. Nitekim bölgede en az 18 ailenin zahire ticaretinde öne çıktığı görülmektedir. Bu ailelerden bazısının gerek Kurtuluş Savaşı sırasında gerekse de Cumhuriyetin ilanından sonra ticari varlıklarını devam ettirdikleri ve millet namına yapılan yardımlara katkı sağladıkları görülmektedir. Mesela bu ailelerden Hacı Mollazadelerin 1 Ağustos 1921 tarihinde

Tablo 6: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Debbağlıktan Geçimini Sağlayan Aileler

Aile adı	Kişi adı
Numanoğlu	Hacı Ali
İbadzade	İbrahim
Kara İsmail	Kara İsmail
Abid	Abid
Huntaşlızade	Osman
Bağcızade	Ömer
Hacı Kaymakzade	Kasım
Hacı Kadir	Hacı Kadir
Hacı Osman Ağazade	Hacı Mehmed Rüşdü
Kebapçı Musa Çavuş	Kebapçı Musa Çavuş

Milli mücadeleye 4000 kuruş nakdi yardım yaptığı (Avanas, 1998, 243) Halimzade İzzed Bey'in ise Konya Tekalif-i Milliye Komisyonu üyesi olduğu(Avanas, 1998, 244) tespit edilmiştir. Halimzadeler'in ticari özelliği Konya Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1928 yılı başkanlık divanı üyeleri arasında yer almasında da etkili olmuş ve ilgili tarihte Halimzade ailesinden İhsan adlı kişi yönetim kurulu üyesi olarak görev yapmıştır (Arabacı, 1998, 5).

Kantariye Ticareti Yapan Aileler

Kantariye tüccarı pazarlara giren ve çıkan malların tartım ve ölçüm işlemlerini yapan tüccar demektir. Konya'da kantariye işleriyle ilgili olarak "Kantariye Milli Anonim Şirketi" adında bir anonim şirket kurulmuş ve en az 10 kantariye tüccarı faaliyet göstermiştir. Tüccarlar içerisinde Lehzade ve Priştineli Hamdi Muradoğlu aile adlarını taşıyan kişilerin Priştine ve Lehistan kökenli oldukları tahmin edilmektedir.

Konya kökenli bazı ailelerin kantariye ticaretini İzmir'e de taşıdıkları tespit edilmiştir. Mesela İzmir'de Çankırı (Kangırı) çarşısında Konyalı Mehmed isimli bir kişinin kantariye ticareti yaptığı tespit edilmiştir (Türk Ticaret Salnamesi,1340-1341, 429). Konya'da cumhuriyetin ilk yıllarında kantariye ticareti yapan aileler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 7: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Zahire Ticareti Yapan Aileler

Aile adı	Kişi adı
Halimzade	İhsan
Kişinişçizade	Ahmed ve Mehmed
Hacı Haydar	Hacı Haydar
Tekaüdzade	Mehmed ve Ortağı Halis
Hacı Mollazade	Ragıp
Mesci Rıza Şevket	Mesci Rıza Şevket
Kavas Salih	Kavas Salih
Osman Çelebizade	Ziya
Halimzade	İzzed
Arabzade	Ali Rıza
Hamamcı Ali Sarraf	Hamamcı Ali Sarraf
Hacı Mustafa Ve ortağı Galib Ceylan	Hacı Mustafa ve Ortağı Galib Ceylan
Kitabçızade	Kamil ve Ortağı (İsmi Belirtilmemiş)
Kayserili Lütfü ve Ortağı Mehmed Ağa	Kayserili Lütfü ve Ortağı Mehmed Ağa
Trampacızade	Mehmed
Beşerelizade	Mustafa
Gevrakizade(Güranizade)	Mustafa
Bektaşzade	Nuri

Tablo 8: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kantariye Ticareti Yapan Aileler

Aile adı	Kişi adı
Receb Ağazade	Ahmed
Lehzade	Hacı İsmail ve Sadık ve Hacı Mustafa
Tuzcu Hasan	Tuzcu Hasan
Keleşzade	Hasan ve Nuri
Koyunzade	Hüsnü
Priştineli Hamdi Muradoğlu	Sabri
Osman Nuri	Osman Nuri
Ekmekcizade	Mehmed
Kürekçizade	Mehmed
Hacı İsazade	Hafız Mehmed

Kitapçılık Yapan Aileler

Konya'nın tarihten tevarüs ettiği kültürel birikimin bir sonucu olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgede birçok eğitim ve kültür merkezi de hayatiyetini devam ettirmiştir. Buna paralel olarak bölgede kitap satarak geçimini sağlayan kitapçılar da ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilk yılarında Konya'da ödünç kitap ihtiyacını karşılayan "Hilal Kütüphanesi" adında bir kütüphane bulunmaktadır. Bunun dışında 2 ailenin de kitap ticareti yaparak geçimlerini sağladıkları tespit edilmiştir. Bu aileler; Hacı Sofu ve Ali Babazade ailesinden Yusuf Ziya adlı kişilerdir.

Kösele Ticareti Yapan Aileler

Konya'ya genelde ithal olarak temin edilen kösele ticaretinde Cumhuriyetin ilk yıllarında ihtisaslaşmış 4 aile bulunmaktadır. Bu aileler; Eşrefzade ailesinden Hüseyin, Tekaüdzade ailesinden Niyazi, Kıyıcızade Seyyid ve Hüsameddin adlı kişilerdir.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Konya'da bulunan ticari kurumların sahipleri veya en azından bunları işleten tüccar ve işadamlarının önemli bir kısmının İslam-Türk orijinli kişiler olması Konya özelinde, İttihat ve Terakki döneminde başlatılan Müslüman-Türk işadamı (milli tüccar) oluşturma düşüncesinin önemli ölçüde hayata geçtiğini ortaya koymaktadır. Bölgedeki Müslüman-Türk tüccar sınıfının bu kadar çok ön plana çıkmasında savaşın bitmesinin de etkisi olmuş olmalıdır. Nitekim cepheden dönen insanlar işlerinin başına geçip çalışmaya başlamış ve bölge ekonomisini yeniden canlandırmışlardır. Metinde görüldüğü üzere aynı aileye mensup bazı kişilerin farklı ticari alanlarda ön plana çıkması, bölge ekonomisinde öne çıkan

aktörlerin, ekonomik kaygılarla farklı ticari alanları uhdelerine aldıklarını bir başka ifadeyle birkaç farklı ticari alanda tekelleşmeye gittiklerini göstermektedir.

Bölgede tarım ve hayvancılığın gelişmiş olması bu alanlardan elde edilen ürünlerin de ihracatı konusunda Konya tüccarına büyük imkân tanımıştır. Bu bağlamda buğday, arpa, un, fasulye, bulgur, haşhaş, afyon, tuz, tiftik, yapağı, hayvan derisi (tavşan, sansar, tilki, domuz, sığır ve manda derileri), koyun, keçi, don yağı, sadeyağ, bağırsak, kayısı, badem içi, soğan, sarımsak, nohut, bal ve balmumu ihraç edilmiştir.

KAYNAKLAR

1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, İktisadi Tedkîkât, Neşriyât ve Muâmelât Türk Anonim Şirketi, Ebu'z-Ziyâ Matbaası, 1340-41.

ARABACI Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya.

ARABACI Caner, 1998, "Konya Ticaret Odasının Tarihçesi", *Yeni İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi***,** Konya I, editör Yusuf Küçükdağ, Konya, 1998, ss. 1-6.

ATALAY Ahmet, 2010, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, Konya.

AVANAS Ahmet, 1998, *Milli Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

BALCI Ramazan, SIRMA İbrahim, 2012, *Ticaret ve Ziraat Nezareti, Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, yayına haz. İstanbul Ticaret Odası, Ekonomik Ve Sosyal Tarih Yayınları, Yayın No: 2010- 64, İstanbul.

ÇELEBİ YAKARTEPE Elif- BİNAN Can, 2011, "İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840-1914)" *Megaron*, 6(2):79-94

ÇOKGEZEN Murat- GENÇ Hamdi - KORALTÜRK Murat , "Cumhuriyet›in İlk Yıllarında İş Dünyasının Profili", s. 5. (http://mimoza.marmara.edu.tr/~mcokgez/Makaleler/teracimson.pdf (Erişim T*arihi: 27.05.2017).*

SEMİZ Yaşar, 1998, "1923-1938 Döneminde Konya'nın İktisadi Durumu", *Yeni İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi***,** *Konya I*, Editör Yusuf Küçükdağ, Konya, ss. 77-98.

ÖZER M. Halis, 2014, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası'nın Rolü", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(2), ss. 351-377.

ÜNAL Müzeyyen, 2016, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli, ss. 1001-1068.

KONYA TİCARET MEKTEBİ

Caner ARABACI*

ÖZET

Günümüzde üniversitesi olan Konya Ticaret Odası'nın eğitim kurumu açma tecrübesi, doksan üç yıl öncesine gider. 1924 yılında Konya Ticaret Orta Mektebi'ni açan oda, merkezde yeni yer elde edip, okul binası yapma çabalarında bulunur. Bakanlar kurulu kararı ile odaya vakıf medrese yerlerinden tahsisler yapılır. Üç yıllık eğitimden sonra mezun olan 60 öğrenci, hep iş bulmuştur. Oda yönetimi de ticaret mektebinin yüksek kısmını açmayı düşünmeye başlamıştır. Fakat Ankara'dan gönderilen emir üzerine, Orta Ticaret Mektebi kapatılır. Eğitimle sık oynamak, ticaret başta olmak üzere toplumun bütün hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Ticaret erbabının yetişmiş eleman ihtiyacı devam etmektedir. Bunun üzerine ilkokul mezunlarından, yetiştirilmek üzere ticaret kursları açılmaya başlanır. Okul ihtiyacı belirgin hale geldiği için, 1943'ten itibaren yeniden ticaret okulları açılır. Orta öğretime ait çeşitli ticaret okullarına daha sonra, yüksek öğretim kurumları eklenir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Orta Mektebi, Konya Ticaret Odası, Ticaret Kursu, İrfaniye Medresesi.

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

KONYA SECONDARY TRADE SCHOOL

ABSTRACT

The experience of establishing an educational institution of the Konya Chamber of Commerce, which has a university today, goes back to 93 years ago. The Chamber that opened Konya Secondary School of Trade in 1924, tried to find a location in the city centre and to establish a school building. By a Cabinet Decree, certain lands belonged to madrasas and foundations were allocated to the Chamber. Each 60 students who graduated from these secondary schools following three years of education could always be able to find a job. Then the Chamber Administration began to think about opening up higher part of the secondary trade school. However, upon an instruction from Ankara, Konya Secondary School of Trade was closed. Indeed frequent intervention in education system had negatively affected the entire life of the society, especially the trade. The need for trained employee of the business environment had continued. To meet this need, trade courses for elementary school graduates were opened. As the need for schools had become evident, secondary trade schools had been re-opened by 1943. Following the opening of these secondary trade schools, higher trade institutions were also established.

Key Words: Secondary Trade School, Konya Chamber of Commerce, Trade Courses, İrfaniye Madrasa.

GİRİŞ

Ticaretin olmadığı dönem yoktur. İş, kaliteli ticaret erbabının yetiştirilip ülkenin gelir düzeyinin artırılmasındadır. Türkiye Selçukluları, ticaret ve üretim işlerini Ahilik kurumu ile geliştirmiştir. Osmanlı Devleti, Selçuklu zamanından devraldığı bu kurumu ilerlettiği sürece yükselişini de devam ettirir. Ahilik aslında bir okul gibi çalışmaktadır.

Bilindiği gibi, alan elemanı yetiştirme düşüncesi, bizde yeni değildir. Ahiler, uğraştıkları iş kollarında küçükten eleman yetiştirmeye özel önem vermişlerdir. Çırak eğitimi, hem de çok yönlü olarak ele alınmıştır. Ahi tekke ve zâviyeleri bir yönüyle çıraklık okulu gibi çalışır. Çırağa, ahlâk-din öğretimi yanında, spor, silâh kullanımından ata binmeye varıncaya kadar eğitim verilir. Yetişmiş, güvenilir insanlar eliyle ticaret, sanat, zanaat geliştirilir. Ülke imar edilir.

Yalnız Osmanlı gerileme ve çözülüş devirlerinde Ahilik dönüşmüş, gerilemiştir. Ahilik, lonca gibi tarihi teşekküllerin bozulup, etkinliğinin kalmadığı dönemlerde; vasıflı zanaat, ticaret elemanı yetiştirme işinde boşluğa düşülmüştü. Gerçi, esnaf-zanaatkâr, tarihi görgü doğrultusunda usta-çırak ilişkisiyle yine eleman yetiştiriyordu. Ama bu artık el yordamı ile, sadece vicdanî bir işlev seviyesinde yürüyordu. Sonuçta ticaret, azınlıklar ile Avrupa bağlantılı zümrelerin işi haline gelir. Güvenilir, sahavetli, alın teri ile geçinme onuru yüksek, zor zamanlarda vatan ve devletinin yanında yer alan insan tipi yerine; yalnız çıkarını, daha fazla kazanmayı düşünen, dış güçlerin içerideki payandası durumunda olan tipler öne çıkar. Başşehir olan İstanbul Ticaret Odası'nın ilk dönemler, karar defterinin Fransızca yazıldığı düşünülürse, ticaret erbabının genel çehresi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu durum, İstanbul'a göre çok daha sınırlı bir ortamda yaşayan Konya için de geçerlidir. Osmanlı devrinde Konya Ticaret Odasının yönetim kurulu ve başkanlığı, genel nüfusla karşılaştırıldığı zaman azınlık durumunda olan gayri Müslimler tarafından elde tutulmuştur.

Artık sanayiye eleman yetiştirecek teknik okullara, ticaret için ticaret mekteplerine ihtiyaç duyulmaya başlanır. Ahilik kurumu tarih olmuş, geleneksel eğitim zincirinin halkalarında kopma başlamıştır. Artık ihtiyacın, açılacak modern okullarla görülmesi gerekmektedir.

Ticaret Okullarının açılması ile ilgili ilk resmî

emir, Ticaret Meclisi'nin vazifelerinin birincisi içinde yer almaktadır. Buna göre: "Bir ticaret mektebi te'sisi ve resmî ticaret gazetesi" çıkarılması gerekmektedir (*Düstur*, c. III, 1293, s. 476). 13 Haziran 1877 tarihini taşıyan bu kararın, Konya'da gerçek olabilmesi için yarım asrın geçmesi gerekmiştir. Tabii aynı *Düstur*'da Meclis-i Sanayinin vazifeleri sayılırken yine birinci madde; "Sanayi Mekteplerinin idaresi ve gerekli yerlere yenilerini açmak" olur. Konya'da Sanayi Mektebi, ancak 1901 Eylül'ünde, faaliyete geçirilebilir (Arabacı, *1991*, s. 50-59). Ticaret Mektebi ise, ondan yaklaşık çeyrek asır sonra açılacaktır.

Tabii, Ticaret Odası'nın kuruluşunda olduğu gibi, Ticaret Mektebi'nin açılmasına da İstanbul öncülük eder. Dersaâdet Ticaret Odası'nın 4 Teşrinisanî (Kasım) 1882 tarihli toplantısında İstanbul Ticaret Mektebi'nin açılması kararlaştırılır (Arabacı, 1999). Ardından Ticaret ve Nafia Nezâreti bünyesinde yer alan Kız Sanayi ve Sanayi-i Nefise Mektepleri açılır. Ve cumhuriyetten çok önce "Tevhid-i Tedrisat" uygulaması, "irade-i seniyye-i cenab-ı padişahî" ile 1886'da uygulamaya konur. Bu "Tevhid-i Tedrisat" uygulamasının mahiyeti gayet sadedir: "Ticaret ve Nafia Nezâreti emrinde bulunan Ticaret, Kız Sanayi ve Sanayi-i Nefise Mekteplerinin Maarif Nezâreti'ne devri" sağlanır (Arabacı, 1999). Henüz 1886/1887'lerde Ticaret Mektebi gibi Ticaret Bakanlığı'na bağlı bir okul bulunmadığı için, Osmanlı devri, "Tevhid-i Tedrisat" uygulaması, Konya'yı etkilemez.

İstanbul modeli ardından ticaret alanında ihtiyaç duyulan eleman açığını karşılamak üzere, Konya'da da Ticaret Mektebinin açılması düşünülür. Ticaret Mektebi sevdası, mevcut bilgilere göre ilk defa İkinci Meşrutiyet dönemine rastlar.

Konya Ticaret Odası, 1909 yılında Ticaret Borsası'nı kurmuştur. Konya "Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası" için bir "Dahilî Nizamnâme" hazırlanır. Bu iç tüzük, ancak kuruluştan dört yıl sonra 1913'te Vilâyet Meclis-i Umumîsi'nce onaylanır. Ahiliği hatırlatırcasına, borsa bütün işlemlerini, "âdât ve ahlâk-ı mahallîyeye muvafık" yapacaktır (Arabacı, 1999, 74). Gelirleri, "hiçbir tarafa sarf olunmayarak bir emin müessesede" biriktirilerek, "evlâd-ı memleket için Ticaret Mektebi" açılacak ve o mektebe harcanacaktır. Zira borsayı idare etmek, memleketin ticarî işlemlerini düzeltmek için böyle bir okulun açılması gerekmektedir. Onun için de borsa gelirinin, masrafı çıktıktan sonra 1909'dan itibaren okul için harcanması istenir. Fakat Konya Valiliği, geliri doğrudan kullanabileceği Özel İdare'ye katınca bu okul hayali de suya düşer. Ticaret Odası'nın vaziyeti 13 Nisan 1913 tarihli bir yazı ile Ticaret Nezâreti'ne bildirip borsa gelirinin Ticaret Mektebi'ne harcanmak üzere kontrolüne verilmesini istemesi neticeyi değiştirmez. Bunun için iç tüzük değişikliği sağlanacak, değişiklik Şura-yı Devlet tarafından tasdik edilecektir. Odanın talebine, Dahiliye Nezâreti ile Ticaret ve Ziraat Nezareti destek verir. İki bakanlık da valiliğin, borsayı kontrol işini, Ticaret Odası'na terk etmesini, odaya bağlı borsanın gelir-gider denetiminin oda tarafından yapılmasını isterler. Bu gelişmelerden sonra eğitimle ilgili talebin gerçekleşmesi gerekmektedir. Ama devir, İttihat ve Terakki'nin yani tek parti uygulamasının hükümran olduğu bir dönemdir. Konya Valisi, emri dinleyerek uygulamadan vazgeçeceğine, Dahiliye Nezâreti'ne mevcut halde ısrar eden bir yazı yazar. 10 Mart 1914 tarihli valilik yazısında referans, "irade-i seniyye-i hilâfetpenahî"dir. Üstelik konunun Meclis-i Umumî'de "yeniden tedkîkine müsaade buyrulması" istenir (Arabacı, 1999, s. 75).

Oda'nın Cumhuriyet Devrinde Eğitim Çalışmaları

Oda cumhuriyet başlarında, kendi sahası ile ilgili eğitim-öğretim faaliyetlerine katılır. Bir Ticaret Okulu açma teşebbüsünde bulunur ve açar. Bu durum, Oda tarihi açısından fevkalâde önemli

ve takdir edilecek bir gelişmedir. Çünkü gelişme, kalkınma, yetişmiş insan unsuru ile gerçekleşecektir. O halde gücü yeten bütün kurumlar, eğitime katkıda bulunmalı, kendi alanlarında değerlendirecekleri insan gücünün yetişmesini sağlamalıdırlar.

Ticaret Okulu

Konya'yı etkileyen, Millî Türk Ticaret Birliği ve İzmir İktisat Kongresi kararlarıyla, onların doğrultusunda çıkarılan 1925 Oda Kanun ve Nizamnâmesi'dir. Millî Türk Ticaret Birliği, İzmir İktisat Kongresi'ne sunmak üzere hazırladığı raporunda; "İstanbul'daki Ticaret Mektebi'nin asra lâyık bir hale ifragı ve Türkiye'nin her tarafında ticaret mekteplerinin küşadı (açılması)"nı teklif etmiştir. İzmir İktisat Kongresi›nin ticaret odaları ile ilgili altı ana maddesinin dördüncüsü, odaların; bulundukları yerlerde Ticaret ve Sanayi Mekteplerinin açıp onları himaye etmeleri hakkındadır. Ayrıca, 27 Eylül 1925'te kabul edilen Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesinin 12. maddesine göre odalar; "Ticarî ve Sınâî meslek mektepleri açma yetkisine" sahiptir. Odaların eğitimle ilgili yetkileri, sadece okul açmakla sınırlı değildir. Dershâne açmak, konferans düzenlemek, alanı ile ilgili kütüphane açmak, idare etmek, ticaret-sanayi eğitimi için memleket içinde ve dışındaki kurumlara talebe göndermek, onları himaye etmek yetkilerine de sahiptir (Arabacı, 1999). Bu arada Oda Nizamnâmesi, 3 Mart 1924'ten bir buçuk yıl sonra kabul edilir. Ticaret Mekteplerini cumhuriyet devrinde ilginç kılan da bu durumdur. Tevhid-i Tedrisât Kanunu'ndan, yani medreselerin de içinde olduğu bütün eğitim kurumlarını, Maarif Vekâleti emrinde toplayan devrim kanunundan sonra bir aykırı uygulama başlatılır. Millî Eğitim'e değil de Ticaret Bakanlığı'na bağlı okulların, hem de yurdun her yerinde açılması serbest bırakılır.

İlk defa, 1924-25 öğretim yılında 30 öğrenciyle, Konya Ticaret ve Sanayi Odası, bir Ticaret Mektebi açar. Önder'in *Konya Maarifi Tarihi*'nde verdiği bilgiye göre amaç, ticaret bilgileri vermek; her türlü banka, ticarî muâmele ve münasebetleri öğretmektir (Önder, 79). Yalnız Konya Ticaret Mektebi'nin açılışı, birçok yerde eksik veya yanlış verilir. *Konya 1973 İl Yıllığı*, (Konya 1973, s. 197), "Ticaret Lisesi ilk defa 1943-1944 öğretimi yılı içinde" açıldı bilgisini verir. Aynı şekilde, Meram Ticaret Meslek Lisesi ve Meram Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nin yayınladığı, *Panel -Değişen ve Gelişen Türk Ekonomisinde Ticaret Meslek Liseleri'nin ve Meslek Eğitiminin Yeri* (Konya 1997, s. 9) adlı eserde Meram Ticaret Meslek Lisesi'nin "1943-44'te ilkokul üzerine 6 yıl eğitim süreli olarak" eğitim camiasına katıldığı belirtilir. Bunlar ikinci açılış için doğrudur. Mehmet Önder, ilk açılış için *Konya Maârifi Tarihi*'nde 1926 yılını verir.

"Konya Orta Ticaret Mektebi"nin 1925'te açık olduğunu ortaya koyan, dönemin gazete ilânları ve Ticaret ve Sanayi Odası kararları bulunmaktadır. Hem Oda, hem de eğitim tarihimiz açısından Ticaret Mektebi serüveninin doğruca değerlendirilmesinde fayda vardır.

Yeri

Ticaret Mektebinin yeri, bir yılan hikayesi gibidir. Konya gibi eğitim ve kültüre de başkentlik yapmış bir şehir tarihi açısından üzerinde durulması gereken bir mahiyettedir.

Konya Ticaret Mektebi ile ilgili ilk kararname, 1 Eylül 1924 tarihine aittir. Başbakanlık antetli ve Cumhurbaşkanı M. Kemal başta olmak üzere dönem başbakan ve bakanlarının imzaladığı belgeye göre, Eylül ayında açılacak olan Konya Ticaret Mektebi'ne, Alâeddin Tepesi'ndeki 27 numaralı ev tahsis edilmiştir. Aynı kararnameye göre, Trabzon, Konya, Samsun'da bina tahsisleri, bakanlar kurulu kararı ile kesinleşmiştir[1]. Şu durumda Konya Ti-

1 "Eylülde açılacak olan Konya Ticaret Mektebi için Alâeddin Tepesi'ndeki 27 numrolu hanenin .. Ticaret Mektebleri namına terk ve temliki hakkında bir karar ittihazı talebini havi Ticaret Vekâlet-i celilesinin 2 Ağustos sene 340 tarih ve Ticaret Müdüriyet-i Umumisi 3761 numrolu tezkeresiyle vaki teklifi İcra Vekilleri heyeti-

caret Mektebinin ilk açılış yeri ve tarihi buradan anlaşılmaktadır. Yer, tepedeki bir binadır. Diğer illerdeki tahsislerin Rumlara ait binalar olmasından hareketle Konya'daki binanın da tepede bulunan iki katlı, cumhuriyet devrinde, daha sonra Halkevi olarak kullanılan binanın tahsis edildiği tahmini yürütülebilir.

Bu kararnameye göre Ticaret Mektebi, Eylül 1924'te faaliyete geçirilecektir. Hazır bina olduğu anlaşılan "hane", ne kadar okul olarak hizmet vermiştir, henüz bilmiyoruz. Yeterli bulunmadığı için Konya Ticaret Odası, yer darlığına çözüm arayışına başlar.

Tepedeki "hane" yerine, Alaeddin Tepesi altındaki vakıflar idaresine ait medrese arsası (Kazanlı), Ticaret Mektebi yapılmak üzere 28 Temmuz 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Ticaret Odası'na verilir. Tabii oda, Vilayet İdaresinin takdir edeceği bedeli ödeyerek, vakıf mülke sahip olacaktır[2]. Medrese arsası, 22 Şubat 1926'da çıkartılan 748 numaralı kanuna göre vakıf verilmiştir.

Yalnız tahsisat bir türlü gerçekleşemez. Ticaret Mektebi binası yapılması için Temmuz 1926'da Bakanlar Kurulu kararıyla tahsis edilen, Kazanlı Medresesi yeri, bu arada, Bakanlar Kurulu kararının tebliğinden önce, Konya Vilayeti Özel İdaresi tarafından 15 Temmuz 1926 tarihinde Alman Lenç Kumpanyasına ihale edilmiştir. Üzerine Milli Eğitim Bakanlığının belirlediği modele uygun olarak okul binası yapılacaktır. Bu oldu bittinin değiştirilmesi uygun bulunmaz. Çünkü mevcut yer ve binanın Ticaret Odasına devri, Özel İdarenin zararına olacaktır. Ayrıca bina tipi uygun olmayacaktır. Onun için Kazanlı Medresesi yerine, Valilik civarındaki İrfaniye Medresesi (Arabacı, 2017, s. 279 vd.) arsasının bedeli karşılığında tahsis edilmesi kararlaştırılır[3].

Çarşı merkezinde, Hükümet Konağı'nın kuzey, Şerafettin Camii'nin hemen doğu tarafında olan İrfaniye Medrese ve Çarşısı, Ticaret ve Sanayi Odası'na verilirse orada sadece Ticaret Mektebi binası yapılmayacaktır. Bir Ticaret Birliği, bir de Ticaret Odası yapılacaktır. Onun için Vilâyet Encümeni'nden karar çıkartılır. Konya'da yayımlanan *Babalık* gazetesi, "Ticaret Binaları" başlıklı haberinde, (7 Eylül 1926, s. 3), durumu şöyle değerlendirir: "Şehrimizde müctemîan bir Ticaret Odası, bir Ticaret Birliği ve bir de Ticaret Mektebi vücuda getirilmek üzere Hükümet Dairesi civarında vâki' İrfaniye Medresesi arsasının Ticaret ve Sanayi Odası namına ferağına Encümen-i Vilâyet'ce karar verildiği ve icrâ-yı îcâbına müsa'ade i'tâsı için bi'l-mazbata Başvekâlet-i Celîleden temennîyatta bulunulduğu büyük bir memnûniyetle haber alınmıştır."

Konya Vilâyeti Encümeni'nin kararına, Başbakanlık ne cevap vermiştir?

Başbakanlığın cevabı için uzun bir süre bek-

nin 1. 9. 340 tarihli içtimaında kabul edilmiştir. 1/9/340. Türkiye Reisicumhuru Gazi M. K." (BCA, 030.0.18.01.01.0.10.42.8.001; Bkz. EK: 1).

2 "Konya'da Alâeddin Tepesi civarında vaki' Maarif akaratları arkasındaki Evkafa ait medrese arsasının, Ticaret Mektebi binası inşa edilmek üzere, .. Vilâyet İdare heyetince takdir edilecek bedel mukabilinde Konya Ticaret ve Sanayi Odası namına devr ve tefvizı, .. İcra Vekilleri heyetinin fi 28 Temmuz sene 926 tarihli içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur. Fi 28 Temmuz sene 926. Reisicumhur Gazi M. K. .." (BCA, 030.0.18.01.01.0.20.48.015; Bkz. EK: 2).

3 "Konya'da Alâeddin Tepesi civarında Maarif imaretleri arkasında ... Evkafa ait medrese arsasının 11 Şubat 926 tarih ve 348 numrolu kanun ahkâmına tevfikan heyet-i idarece takdir edilecek bedel mukabilinde Konya Ticaret ve Sanayi Odası'na devr ve tefvizinin İcra Vekilleri heyetinin 28 Temmuz 926 tarihli içtimaında karargir olduğu .. bu Hususstaki İcra Vekilleri Heyeti kararının tebliğinden mukaddem mevzu'bahs arsanın ol babdaki kanun mucibince İdare-i Hususiyeye intikal etmesine mebni Maarif Vekâletince ihzar edilen modele muvafık bir mektep binası inşasına Encümen-i Vilayetce tahsis ve inşaatın 15 Temmuz 926 tarihinde Lenç Kumpanyasına ihale edildiğini ve iş bu mektep binasının hal-i hazırıyla terk veya Ticaret Odasına devr edilmesi İdare-i Hususiyenin zararını mucib olacağı gibi ayrı bir modele tevfikan inşaatına ibtidar edilen mezkur binadan Odaca matlub istifade temini mümkün bulunmadığı .. Konya'da Alâeddin Tepesi civarındaki Kazanlı Medresesi arsası yerine Hükümet dairesi civarındaki İrfaniye Medresesi arsasının heyet-i idarece takdir edilecek bedel mukabilinde devr ve temliki.. Ticaret Vekili (imza)" (BCA, 030.10.192.314.7; Bkz. EK: 3).

lenir. Çünkü bu arada durum, Vakıflar Genel Müdürlüğüne sorulmuştur. "Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi", Başbakanlığa yazdığı 28 Teşrinisani (Kasım) 1926 tarihli yazı ile, İrfaniye Medresesi'nin hangi kısımlarının nasıl verilebileceği bilgisini sunar. Alaeddin Tepesi altındaki medrese yeri, "İdare-i Hususiye" tarafından "işgal" edilmiş ve üzerine "Maarif Vekâletince mekteb inşasına" başlanılmıştır. Onun yerine "Hükümet dairesi civarındaki İrfaniye Medresesi arsasının hey'et-i idarece takdir edilecek bedel mukabilinde terki" için Bakanlar Kurulu kararı verilmesi konusunda Ticaret Bakanlığı Vakıflar idaresine yazı yazmıştır. Vakıflar, durumu Konya Vakıflar Müdürlüğüne sorar. Cevap olarak alınan yazıya dayanarak Vakıflar Genel Müdürlüğü, İrfaniye Medresesi yerinin iki kısım olduğunu bildirir. "Bir kısmı tarz-ı kadimde inşa olunmuş hücrelerle bunların önünde oldukça" geniş bir bahçedir. Diğer kısmı, talebe odalarının güneyinde ve medreseye gelir getirmek üzere önceden yapılan yirmi adet dükkân ve bir daireden ibarettir. Önceden akar haline getirilen kısımların terki mümkün değildir. Ama Oda namına verilmesi istenilen arsa, hücrelerle önündeki bahçeden ibarettir. Takdir edilecek bedel mukabilinde yalnız bu kısmın terki mümkün görülmüştür (BCA, 030.10.00.00.192.314.7.2).

Bu defa bedelin ne olacağı ile ilgili vakıflarla yazışma yapılır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün, Başbakanlığa yazdığı 23 Mart 1927 tarihli yazıya göre, İrfaniye Medresesi altındaki vakıf dükkânların, mevcut sene içinde geliri, bin beş yüz kırk üç liradır. Gerçek kıymeti üzerinden satılması gerekirse bu dükkânlar otuz bin lira kıymetindedir (BCA, 30.18.1.1.24.23.5/2).

Bu bilgi üzerine, Bakanlar Kurulundan Kararname çıkar. Kararnameye göre, İrfaniye Medresesi altındaki vakıf dükkânlar, Konya Ticaret Mektebi inşa edilmek üzere otuz bin lira karşılığında Ticaret Odasına verilecektir[4].

Bakanlar Kurulunun, İrfaniye Medresesi'ni, altında çarşı olan dükkânlarla birlikte odaya vermesi, basında olumlu karşılanmıştır. Buraya, bir Oda, Ticaret Birliği ve Ticaret Okulu binası yapılacaktır. "İrfaniye Medresesi" başlıklı haberinde *Babalık* (19 Mayıs 1927), şöyle bilgi verir: "Şerafeddin Camii Şerîfi karşısındaki İrfaniye Medresesi'nin, İrfaniye Çarşısı'nı teşkil eden altındaki dükkânlarla beraber Konya Ticaret ve Sanayi Odası'na tefvîzi Hey'et-i Vekîlece takarrur etmiş ve icrâ buyrulan tebliğat üzerine muâmele-i lâzimeye tevessül olunmuştur. Burada müceddeden asrî bir Ticaret ve Sanayi Odası'yla bir Ticaret Birliği ve bir de Ticaret Mektebi te'sîs ve inşa edilecektir."

Oda böylece, hükümetin karşısında, Konya'nın en merkezi yerinde bir vakıf mülke, Bakanlar Kurulu kararıyla sahip olma hakkını elde etmiştir. Ama endişelidir. Zira odaya verileceği bildirilen İrfaniye Medresesi ve altındaki dükkânlara, 30 bin lira istenmektedir. Oda bütçesi, 30 bin lira çıkarmaya 1927'de müsait değildir. 30 bin lira, uzun bir taksit ile ödense bile, düşünülen inşaat kompleksini yapmaya güç yetiremeyecektir. Yerden de vazgeçememektedir. Oda meclisi, bir formül bulur: Sadece "medrese hücreleri ile bahçesi", oda adına alınacaktır. Onun için *Babalık*'ta Bakanlar Kurulu'nun, İrfaniye Medrese ve Çarşısı'nı Oda'ya verdiği haberinin çıkışından sonra, meclis toplanır ve bir çıkış yolu arar. Mıntıka Ticaret ve Evkaf (Vakıflar) Müdürlükleri de işin takibindedirler. Onlardan gelen yazı üzerine oda, şöyle bir karar alır:

"Ticaret Mektebi ve Oda Dairesi inşa edilmek üzere Hey'et-i Celîle-i Vekîle kararıyla odamıza

4 "Konya Ticaret Mektebi inşa edilmek üzere.. otuz bin lira kıymetinde bulundukları anlaşılan İrfaniye Medresesi altındaki dükkânların mezkur bedel mukabilinde mahalli Ticaret Odasına terk ve tefvizı.. İcra Vekilleri Heyetinin 13 Nisan sene 927içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur. 13 Nisan sene 927 Reisicumhur Gazi M. K." (BCA, 090.18.01.01.024.23.5/3; Bkz. EK: 4).

tefvîz ve itâsı bildirilen İrfaniye Medresesi altındaki dükkânların otuz bin lira bedel ile iştirasına bütçemizin müsaadesi olmadığı gibi uzun bir taksit ile bu bedel alınsa bile i'mâr ve inşâ içün muktezî mebâliği tedârik etmek mümkün olamayacağından bu akarattan sarf-ı nazar ile yalnız mezkûr medrese hücreleri ile bağçesinin odamız nâmına tefvîzı ve ita buyrulmasına dair cevab yazılması karargîr oldu."[5]

Oda, dükkânlar yerine, talebelerin kaldığı medrese hücreleri ve bahçeyi, bedava almak istemektedir. Taksitle alma fikrinden de vazgeçmek niyetindedir. Çünkü, yeri aldığı zaman tasarlanan kompleksi yapamayacaktır. Yukarıdaki karar, satış şartlarını biraz daha ehven hale getirmiştir.

Satılan vakıf Osmanlı medresesi mülkünü taksitle alma fikri, bir yıl sonra daha netleşmiştir. İrfaniye Medrese ve Çarşısı'nın; "Senede dört bin lira verilmek, sekiz senede ikmal edilmek üzere" odaya terki istenir. Böylece oda taksitle otuz değil otuz iki bin lira ödeyecektir. "İrfaniye Çarşısı'nın Oda'ya taksit mukabilinde terki takarrur ettiği takdirde, Oda'nın ihtiyat akçesi olup bankada mevcut bulunan nakdinin Oda tarafından alınmasına vekâletce (bakanlık) müsaade" istenmesi de kararlaştırılır. Karar Defterindeki 10 Mayıs 1928 tarihli bu oda kararına altı ay sonra olumlu cevap gelir. Asırlardır toplum yararına varlıklarını sürdüren vakıf eser ve mülklerin; basında satış ilânlarının verildiği bir dönemden geçilmektedir. Üstelik satış işleminde rol alan kurumlardan birisi de Konya Vakıflar Müdürlüğü'dür. Vakıflar Müdürlüğü'nün yazısı üzerine, İrfaniye Çarşısı'na ilk miktar olarak 30 bin lira paha biçilir. Bu para, biri peşin, beş taksitte Oda tarafından ödenecek ve ondan sonra İrfaniye Çarşısı, Oda'nın malı olacaktır.

İrfaniye'yi satın almak üzere Oda Yönetim Kurulu tekrar toplanır. Oda Karar Defteri'nin 155. Sayfasında yer alan 127 numaralı kayda göre alınan karar şudur:

"İrfaniye Çarşısı'nın bedel miktarları olan otuz bin liranın birinci taksidinin peşinen" verilmesinden sonra geri kalan taksitler, dört senede faizleriyle birlikte ödenecektir. Buna karşılık, "akârâtın Evkaf nâmına birinci derecede ipotek edilmeleri suretiyle" Oda'ya verilmesine muvâfakat edildiğini içeren Konya Evkaf Müdüriyeti'nin tezkeresi okunmuştur. Keyfiyetin gereğini görüşen Oda'nın, "faal bir devreye dahil olması ve esas gâyelerini temâmen te'mîn" edebilmesi için gelir kaynaklarına ihtiyacı vardır. Gelirleri yeterli hale gelince, belirtilen "akarâtın takdîr edilen otuz bin lira bedel ile ve beş taksitte Oda'ya temlîkine ve ilk taksit bedeli olan altı bin liranın Kanunusânî (Ocak) bidâyetinde Evkaf Veznesi'ne teslîmi karargîr oldu. 18.11.1928."

1928 yılına ait bu gelişmelerin sonucu ne olmuştur? Bilindiği kadarıyla Konya Ticaret ve Sanayi Odası, İrfaniye Çarşısı'na sahip olamamıştır. Ticaret Okulu, ileride üzerinde durulacağı üzere kapatıldığı için gündemden düşmüştür. Aslında düşen, odanın 1927'li yıllardaki büyüme heyecanıdır. İrfaniye Medresesi yeri, bugünkü Vakıfbank ve İşhanı ile park haline gelmiştir. Oda ise 1953 yılına kadar ilk yerinde kalmış, o yıl Kayalı Park yanındaki Karahafız Medresesi arsasına yapılan binasına- taşınmıştır (Arabacı, 1999, 80-81).

Konya Orta Ticaret Mektebi'nin ilk yeri ardından kullanılan mekânı ortaya koymak mümkün olmamıştır. Yalnız 1927 Şubatı'nda Oda, "Ticaret Mektebi enkazının" açık artırma ile kaldırılmasını kararlaştırır. Uzun süren açık artırmanın daha fazla bekletilmesi uygun görülmeyerek taliplerden Mustafa üzerine ve 1150 lira bedelle, iş ihale edilmiştir. Oda Karar Defteri'nin 24. sayfasında de yer alan 30 numaralı karar, 17 Şubat 1927 tarihinde alınmıştır. Okulun açık olduğu bir sırada, okul enkazının kaldırılması ne demektir? Şu hale göre Ticaret Mektebi, açıldıktan sonra bir-kaç yer değiştirmiştir. *Konya Maarifi Tarihi* 'nde anlatıldığına göre, önce

5 *KTSOKD*, s. 45, KN: 149, 19 Haziran 1927; Bkz. EK: 5.

İrfaniye Çarşısı'nda bir binadadır. Sonra Bahaiyye Mektebi'nde eğitime devam etmiştir (Önder, 79).

Bu sıralar, yukarıda üzerinde durulduğu gibi Oda; İrfaniye Medresesi ve Çarşısı'nı alıp orada Oda Binası-Ticaret Birliği ve Ticaret Mektebi inşa etme düşüncesindedir. Enkaz temizleme; o başarıyla sonuçlanmayan işlemlerin öncüsü olmalıdır.

Okutulan Dersler ve Kayıt Şartları

Yer temini bina inşası ile ilgili uzun süren yazışmalara rağmen okul alınmış, eğitim, mevcut ortamı zorlayarak verilmeye devam etmiştir. Ticaret Orta Mektebi'ne hangi özelliklerde öğrenci alınmaktadır, kayıt şartları nelerdir? Bu konularda Babalık gazetesinin 12 Eylül 1926 tarihli nüshasındaki ilân bilgi vermektedir:

«Konya Orta Ticaret Mektebi Müdüriyetinden:

1. Mektebimiz talebe kayıt ve kabûlüne Eylül'ün dördünden itibaren başlamış olub kayıt müddeti yiğirmi beş Eylül'e kadar devam edecek ve o gün aşağıdaki şartları hâiz olanlar (Türkçe, Hesâb) derslerinden imtihan olunacaklardır. İmtihanda muvâfık olanlar doğrudan doğruya birinci sınıfa ve diğerleri de ihzârî (hazırlık) sınıfa kabul olunacaklardır.

2. Duhul (giriş) şartları şunlardır:

a. Tam devreli ibtidâî (ilkokul) mezunu olmak veya bu derecede olduğu musaddak (tasdik edilmiş) ecnebî mekteplerinden mezun bulunmak.

b. On üç yaşından aşağı ve on sekiz yaşından yukarı olmayacaklardır.

3. Yukarıdaki şartları hâiz olan(ların), aşağıdaki vesikaları bir istid'âya rabtederek her gün öğleye kadar mekteb müdüriyetine müracaat etmeleri lâzımdır.

a. Nüfus Tezkeresi

b. Aşı Varakası

c. Sıhhat Raporu

d. Hüsn-i hâl Varakası

r. İki adet fotoğraf

s. Mekteb şehâdetnâme ve tasdiknâmelerinin asılları veya musaddak (tasdik edilmiş) suretleri.

4. Vaktinde mekteb müdüriyetini haberdâr eden talebe, mazeretini isbât ettiği takdirde Teşrinievvel (Ekim) hitamına (sonu) kadar kaydını taleb eder.

5. Talebeden kaydiye vesâire nâmıyla ücret alınmaz.

6. Mektebimiz tedrisâtı kız ve erkek birlikte olmak üzere muhtelittir (karma). Hâriçten arzu eden efendiler ve hanımlar Yazı Makinası, Muhasebe, Lisan gibi meslek derslerine sâmiîn (dinleyici) sıfatıyla devam edebilirler.

7. Geçen sene talebesinin ma'zeret imtihanları Eylül'ün on beşinden yiğirmisine kadar ve ikmâl imtihanları da yiğirmisinden yiğirmi beşine kadar devam edeceğinden alâkadar talebenin mezkûr günlerde mektebde hâzır bulunmaları lâzımdır.

8. Daha fazla malûmat almak isteyenlerin her gün öğleye kadar *mekteb idaresine müracaat eylemeleri ilân olunur.*»[6]

Orta Ticaret Mektebi'nin Özellikleri

İlândan anlaşılacağı üzere, okul 1925 yılında faaldir. Çünkü 1926 Eylül›ünde bir önceki yıl talebesinin «mazeret» ve «ikmâl" imtihanlarının yapılacağı açıklanmıştır.

Okul "tam devreli" ilkokul veya dengi okul mezunu ile 13-18 yaş arasından öğrenciyi; Türkçe, Matematik imtihanıyla almaktadır. Bu ön elemede öğrenci başarılı ise birinci sınıftan başlatılmakta, değilse "hazırlık" sınıfına alınmaktadır.

İlkokuldan sonra bile olsa, seçme talebe almaktadır. Elemede bir meslek okulu için baraj derslerinin Türkçe ve Matematik olması dikkat

6 *Babalık*, 4 Rebiülevvel 1345/12 Eylül 1926, S. 2191, s. 4; Bkz. EK: 10.

çekicidir. Seviye tespit sınavı ile öğrenci alınması önemlidir. Seviye tutturamayanlar, ilkokul mezunu bile olsalar yeniden hazırlık sınıfında okutmaktadırlar.

İlândaki, «talebeden kaydiye vesaire nâmıyla ücret alınmaz" cümlesi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın zaman zaman okul kayıtlarıyla ilgili açıklamasıyla örtüşmektedir. Öğrenciden kayıt ücreti alınmayacaktır. Öğrenci veya velisinden ücret alma işi, yüz yıla yakın süredir çözülememiş bir problem gibidir. Okullar, karşılanmayan maddi giderlerini; devletten sonra, "eli mahkûm" tek kaynakları olan öğrenci ile velisinden karşılama yoluna gitmektedirler. Üst makamların açıklamaları, onun için yeterince etkili olmamaktadır. Ama burada açıklamayı yapan üst makam değil, bizzat okul müdürlüğüdür. Ticaret ve Sanayi Odası, himayesi altındaki okula, ne kadar veya hangi düzeyde yardımcı oluyordu, durum net belli değildir. Fakat okula Oda'nın, kuvvetle sahip çıktığı, ihtiyaçlarını karşılaması gerektiği bir vakıadır.

Orta Ticaret Mektebi'nin bir özelliği de kız-erkek karma eğitim vermesidir. Cumhuriyete kadar Konya'da, ilkokullar, ortaokullar genelde kız (inas), erkek (zükur) diye ayrılmışlardır. Orta Ticaret Mektebi de, Muhtelit (karma) Ortaokul gibi kız-erkek karışık eğitim vermeyi ilk tasarlayan eğitim kurumlarındandır. Yalnız diğer eğitim kurumlarında olmayan bir denemeyi yapmaktadır. Okulun kayıtlı öğrencisi dışında, isteyen erkek ve kadınların derslere, "dinleyici" sıfatıyla katılmasına izin verilir. Dinleyici olarak gelip katılacak dersler de belirlenmiştir: Yazı makinesi (daktilo), Muhasebe ve Dil dersleri. Hedefe en pratik götürecek derslerin seçilmesi dikkat çekmektedir. Böylece Konya'da, özellikle esnaf-tüccar veya halk gibi, yaşı okul çağı dışında olanlar için, ticarî konularda bir öğrenme açlığının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Orta Ticaret Mektebi, Konya'da dinleyici sıfatıyla öğrenci alan ilk eğitim kurumu değildir. Islâh-ı Medâris'in yönetmeliğinde de dinleyici sıfatıyla dershaneye talebe almak vardır. Hatta Islâh-ı Medâris, dinleyicinin okul içinde ne yapıp ne yapamayacağını da belirlemiştir (Arabacı, 2017, 491). Ayrıca eski medreselerin halka açık dersleri meşhurdur. Dersiâmların verdikleri sabah-ikindi dersleri, devamlı öğrencinin dışında; halkın takip edebileceği, hatta başarırsa icazet (diploma) bile alabileceği derslerdir. Böylece okul ile halkın kaynaşması, hatta ilim ve irfanın kademe kademe halka yayılması daha kolay olmaktadır. Eğitim kurumlarının, bir "kapalı kutu" gibi kendi içinde, halksız ama halktan talebe alıp-beslenen yapıda olması aslında uygun değildir. Eğer eğitim kurumu, içinden çıktığı topluma aitse, ona ulaşmanın-onunla kaynaşmanın bir yolunu bulmak zorundadır. Orta Ticaret Mektebi, tarihi gelenekten de faydalanarak özellikle 1920'li yıllarda çok ihtiyaç duyulan dersleri, erkek-kadın halka açık vermeyi denemiştir.

Eğitim Süresi, Öğrenci Miktarı

Ticaret ve Sanayi Odası'nın himayesindeki Orta Ticaret Mektebi'nin eğitim süresi; üç yıldır. Konya merkezinde açıldığı halde Afyon-Isparta'dan Niğde'ye kadar geniş bir alanın ihtiyacına hitap etmektedir. İlk yıl 30 öğrencisi vardır. 1927'de bu miktar 60 olur. 1927-28 öğretim yılında 100 öğrencinin kayıt yaptırması beklenirken, kapatma kararı çıkartılır. Karar Defteri'nin 48. Sayfasındaki 163 numaralı "re'sen karar" bu konuda bilgi vermektedir.

Orta Ticaret Mektebi'nin Kapatılması

1927 yılı Mayısında, Ticaret Mektebi ve diğer "Meslek Mektepleri" ile ilgili kara haber gelmiştir. *Babalık*, gazetesinin 18 Mayıs 1927 tarihli haberine göre; "Meslek Mektepleri, mensup oldukları vekâletlerden fekkedilerek (ayrılarak) Maarife devir" edilecektir. Haberin açılımı şöyledir: "Ba'zı vekâletler ve gerek mahallî muhasebe-i husûsiyeler emrinde bulunan meslek mektepleri âhiren Maarif Vekâleti'ne devredilecektir. Bu cümleden

olmak üzere şehrimizde mevcut ve Ticaret Vekâleti'ne merbut (bağlı) Orta Ticaret Mektebi'ne Maârif Vekâlet-i Celîlesi'nden gelen telgrafî bir emirde mektebin maârife devredildiği iş'âr buyrulmaktadır. Diğer taraftan da yine şehrimizde mevcut Ziraat Mektebi'ne Ankara'dan gelen bir emirde imtihanların Haziran ibtidâsına kadar ikmâli lüzumu iş'âr edilmektedir."

Önce de üzerinde durulduğu gibi, Konya'daki Orta Ticaret Mektebi açıldığında, Tevhid-i Tedrisat Kanunu var ve yürürlüktedir. Öyleyse niçin, Ticaret Bakanlığı'na bağlı bir okulun açılmasına izin verilmiştir? Madem ki ihtiyaç var ve izin verilmiştir, niçin daha sonra kapatılmaktadır? Ne değişmiştir? Okula rağbet olmadığı için bir külfet mi ortadan kaldırılmaktadır? Yoksa başka durumlar mı vardır? Günümüzde meslek liseleri, eğitim kurumları ile hâlâ oynandığı düşünülürse, 1927 için de benzer bir durum mu bulunmaktadır?

Oda'ya, Ticaret Okulu'nun gazete haberinde olduğu gibi, maarife devri değil, "lağvı" haberi ulaşır. Bunun üzerine Oda Meclisi; kendi iradesini, hatta haysiyetini ortaya koyan "Re'sen Karar"ını alır. Oda tarihi, hatta sınırlı-hür teşebbüs tarihinin, saygıyla anılacak seviyedeki bu ibretlik kararı şöyledir:

«*Re'sen Karardır*

Konya Maarif Emaneti'ne âhiren *vürûd eden emirleri üzerine Ticaret Mektebimizin lağvını kemâl-i teessürle haber aldık. Memleketimizin vazıyyet-i coğrafya ve iktisâdiyyesi Isparta, Burdur, Afyonkarahisar, Akşehir, Aksaray, Niğde gibi mühim merkezlerle fevkalâde bir alâka tevlîd etmekte olduğu gibi vaz'ıyet-i hususiye-i ticârîsi de başkaca bir ehemmiyeti hâizdir. Hükümet-i Cumhuriyemizin vaz' ettiği yeni Kazanç Vergisi ve buna mümâsil kanunlardan dolayı tüccârın muntazam defter tutmak mecburiyeti bu mektebe olan ihtiyacı bir kat daha tezyîd etmiştir. Mektebin üç sene zarfında yetiştirdiği talebenin bir kısmı İstanbul'a Yüksek Ticaret Mektebi'ne ve mütebâkisi de Ziraat Bankası'na ve müessesât-ı mâliye-i sâireye yerleşmişlerdir. Bundan dolayı yetişen talebe, ihtiyacımızı te'minden pek uzaktırlar. Ahalimiz ve bilhassa tüccâr yeni kanunların daha bâriz bir sûrette* gösterdiği bu ihtiyacı tamamen anlamışlardır. Çünkü mektebin küşadında otuz olduğu halde bu sene binanın adem-i müsaadesine ve vaktin geçmesine rağmen *mevcûd altmışı bulmuş idi. Halbuki yeni sene yüzü tecâvüz edeceğinde* şübhe *yok idi. Bundan dolayı Ticaret Odası'nca mekteb için bir bina inşasına teşebbüs edildiği gibi Ticaret Vekâlet'nce de yeni sene için* Yüksek kısım birinci sınıfının küşadı da mutasa*vver idi. Hal bu merkezde iken vekâlet-i celîlelerinin mektebi lağvı tecvîz buyurmayacaklarını* ümid *eder ve hey'et-i mütehassısaca yeniden küşadının taht-ı temine alınmasını rica için hey'etimiz nâmına Maarif Vekâlet-i Celîlesi'ne telgraf keşîde olunması ve ba'zı keyfiyet için Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi'ye ayrı telgraf yazılması karargîr olmuşdur. fî 16 Temmuz sene 1927.*» (*KTSOKD*, s. 48, KN: 163; Bkz. EK: 6).

Ticaret ve Sanayi Odası, 1927'de ufuk itibariyle, devleti yöneten zihniyetin önünde, devletten ileridedir.

Çünkü Konya'ya bir Orta Ticaret Mektebi açılmıştır. Üç yıl önce, 30 talebe ile açılan okul, mezunlar vermiş ve ihtiyaçtan dolayı talebe sayısı iki kata çıkmıştır. Halbuki binası yoktur. Ticaret Odası, devletten bir adım önde giderek, okul için bina yapmaya başlar. Ticaret Bakanlığı da gelecek yıl (1928) için, talebe sayısı 100'ü geçecek olan bu okulun, yüksek kısmının açılmasını düşünür.

Üç yıllık okulun mezunları, âdeta kapışılmıştır. Zira devlet, yürürlüğe koyduğu Kazanç Vergisi'nde kaçaklara meydan vermemek için esnafa defter tutma mecburiyeti getirmiştir. Tüccarın, muntazam defter tutması; bilgiyi, iyi yetişmeyi gerektirmekte, bu da okula olan ihtiyacı artırmaktadır. Zaten Konya; çevre şehirlerin (Isparta,

Burdur, Afyon, Akşehir, Aksaray, Niğde), Orta Anadolu'nun merkezi olarak bölgenin ihtiyacına cevap vermektedir. Üstelik ilk mezunlardan boşta kalan olmamıştır. Bir kısmı İstanbul'a, Yüksek Ticaret Mektebi›nde (sonrası için İktisat Fakültesi) okumak üzere gitmiş, kalanlar da Ziraat Bankası ve mâlî kuruluşlara yerleşmişlerdir. Fakat yetişkin Ticaret Mektebi mezunlarına ihtiyaç daha bitmemiştir. Böylesine bir durumda devlet, bir Ticaret Okulu daha açacak veya mevcut çalışmayı büyütmek üzere çaba sarf edecek yerde hiç yapmaması gereken bir şeyi uygulamaya koymuş: Konya Orta Ticaret Mektebi'ni kapatmıştır.

Eğitim Bakanlığı'nın; eğitilmiş insana olan susamışlığı, okul kapatarak giderme mantığı, başta yöre halkı olmak üzere Ticaret Odası'nı üzmüş ve hayrette bırakmıştır. Onun için Oda Meclisi toplanmış ve bu "Re'sen (kendi iradesini ortaya koyan) Karar"ı almıştır. Haksızlığa gayet medenîce karşı duran Oda, yanlışın düzeltilmesi için teşebbüse geçer.

Ticaret Mektebinin tekrar açılması, yanlışın durdurulması için Milli Eğitim Bakanlığı'na telgraf çekmeyi kararlaştırırlar. Ayrıca, siyasi işlerin Ankara'da nasıl yürüyeceğini az-çok bilen Oda, devrin etkin bir milletvekilini devreye sokmayı düşünür. Bu milletvekili Musa Kâzım Efendi'dir. Aslen Hadimli ve Konya Milletvekili olan Musa Kâzım Efendi'den yardım almak üzere ona da telgraf çekilmesi kararlaştırılmıştır. İlk defa Mustafa Kemâl nezdinde teşebbüse geçerek Hadim yolunu yaptıran, Meclis'in etkin şahsiyeti Musa Kâzım (bkz. Arabacı, 285-287), bu konu ile ilgilenirse elbette Konya'nın eğitim mağduriyeti önlenebilecektir.

Esnafın susamışçasına ticaret okulu istediği günlerde, mektep kapatmanın mantığını, "halk egemenliğine/demokrasiye" dayalı bir yönetim anlayışı ile açıklamak mümkün değildir. "Toplum taleplerine rağmenlik", yönetimdeki halk dışılığı ve katılığı ortaya koymaktadır. Onun için, Konya Ticaret ve Sanayi Odası'nın, Ticaret Okulu'nun yüksek kısmının açılışını beklerken Orta Ticaret Mektebi'nin de kapatılması üzerine aldığı karar, geleceğe bir ibret vesikası olarak kalacaktır.

Konya Ticaret Mektebi denemesi, aslında İslâm'la tanıştığı bin yıllık tarihi boyunca, eğitim yükünü hep sırtlayan bir milletin; 1927'de de o geleneği, modern devirde, yeni ihtiyaçlara cevap verecek türde sürdürme iştiyakı gibidir. Eğitimde tekel zihniyeti, bir çıkmaz sokak olarak hayatımıza girmiştir. Devletin denetleme ve yönlendirmesinden kaçınmak, elbette büyük yanlışlıklar getirecektir. Devlet, yönlendirme, denetleme görevleri yanında eğitim hamlelerini teşvik etmek durumundadır. Ama bunun yerine eğitimde halk desteğinden kopmak, büyük açmazlara yol açmıştır. Nedense yönetim, uygun bir "orta yol" bulma, uzun vadeli çözüm geliştirme yerine; kapatma-açma çizgisindeki sivriliği sürdürür. Eğitim üzerindeki denemeler, maalesef devam etmektedir. Çünkü Türkiye; artık özel okullar, üniversiteler dönemini yaşamaktadır. 1927 tavrının yanlışlığını sonraki eğitim tarihi, çok net bir şekilde ortaya koymuştur.

Eğitim, uzun soluklu-hayatî bir iştir. Yazboz tahtasına çevrilmesi, aslında eğitimle değil; milletin istikbâli, ekonomisi, nesilleri, kaderiyle oynama anlamına gelmektedir. Eğitim, düzen ve istikrar işidir. Fakat nedense her gelen, o tehlikeli oyunun içinde yer almayı tercih etmektedir.

Yalnız, 1927'de Ticaret Mektebinin kapatılması yüzünden sükût-ı hayâle uğrayan sadece Konya değildir. Bursa'da, Bursa Türk Ocağı tarafından bir Ticaret Mektebi açılmış idi. 1926'da Türk Ocağı, daha fazla geliştirmeyi düşündüğü okul için 1.500 lira tahsisat ayırmayı kabul etmişti. Ama "daha mütekâmil ve feyizli semereler vereceğini" umarken[7], o umut da 1927'de söndürülmüştür.

7 "Bursa'da Ticaret Mektebi", *Babalık*, S. 2062, 29 Mart 1926, s. 3. *Babalık* bu haberi, Bursa'da yayınlanan *Yeşil Yurd*'tan almıştır.

Ticaret Kursları

Ticaretle uğraşanların ihtiyacı bitmiş, Ticaret Okullarını kapatmak, çözüm olmuş mudur?

Bu soru, tıp fakültelerinin kapatılmasıyla "koca-karı ilaçlarına" rağbetin artacağı tezini düşündürmektedir. Nitekim Konya'da da öyle olur. Yetişmiş elemana ihtiyaç giderilemediği; Ticaret Okulu da kapatıldığı için yeni bir çare bulunur: Ticaret Kursları açmak.

Babalık gazetesinin, 5 Kanunusani (Ocak) 1928 tarihinde verdiği haber, kapatma olayının üstünden çok zaman geçmeden gelinen açmazı ortaya koymaktadır. Millî Eğitim Müdürlüğü, ilkokul mezunlarının, Ticaret Kurslarına devam edebilmek için, İsmet Paşa Mektebi'ndeki Ticaret Kursları İdare Memurluğuna müracaat etmelerini duyurur. Oda kararı gibi ibretlik, «Maarif Müdüriyeti"nin gazete ilânı şöyledir: "İlk mektebden mezun veya o derecede tahsil görenlerden yeniden 15 talebe daha Ticaret Kurslarına alınacaktır. Tâlib olanların evrâk-ı müsbiteleriyle birlikte İsmet Paşa Mektebi'nde Ticaret Kursları İdare Memurluğuna müracaatları ilân olunur.»

Ticaret Mektebini kapatıp yerine, kursla ticaret sahasının ihtiyacını görmeyi tercih etmek!.. Aslında okul devam ederken, yanında kurs veya Orta Ticaret Mektebi'nin yaptığı gibi ihtiyaç duyanların "dinleyici" sıfatıyla eğitim almalarını sağlamak yerinde olacaktı. Fakat yetişmiş mimar ve mühendisler yerine, çıraklarla medeniyet âlemine dev eserler vereceğini sanan bir yasakçı zihniyetin varlığı kurumlar üzerinde hükümran durumda idi. Bu zihniyeti koruyor olmamız, gelişmenin, yükselişin de engeli oldu.

Avrupa'ya Talebe Gönderme

Elbette, okul yerine kurs da ihtiyaca yeterli gelmedi. Bunun üzerine kaliteli-yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak için Millî Eğitim Bakanlığı, 1928 başlarında yine yapay bir çözüm geliştirdi. Yüz yılı aşkın alışkanlığın tekrarı olan çözüm, Avrupa'ya talebe göndermektir. Kendi alt yapısını kurup, yükselişi sağlayacak bir çabada belki faydalı olabilecek Avrupa'ya talebe gönderme işi, yeni değildir. II. Mahmut devrinden bu yana devam eden, bayat ama revaçta bir çözüm yoludur. Oda Meclisi, Maarif Vekâleti'nin Avrupa'ya talebe gönderilmesini isteyen yazısı üzerine 26 Şubat 1928 tarihinde Karar Defteri'nin 130. sayfasında yer alan 39 numaralı kararı alır. Karar, Anadolu'nun 1928'deki maddi durumuna da dikkat çekmektedir: "Oda memleket dahilinde alim ve münevver iş adamlarının çoğalmasını kendisine ulvî bir gaye ittihaz etmiş ise de vâridâtının cüz'iyeti bu mühim vatanî işlerin îfasına mani' teşkil etmektedir. Müteâkib senelerde husus-ı mezkûreye sarfedilmek üzere yeni menba'-ı vâridât araştırılması karargîr oldu."

Bu, buruk ve atlatmalı bir karardır. Oda, "alim ve münevver iş adamlarının" çoğalmasını istemektedir. Ama bu amaçla; "Memleket içinde eğitim kurumlarının çoğaltılıp kaliteli hale getirilmesi, eğitimin yaygınlaştırılması daha doğru değil midir?", diyememektedir. Oda, 1800 başlarından bu yana Avrupa'ya gönderilen talebe ile elde edilen sonucu sorgulayamaz. Gönderdiğimiz evlatların, kendi devletine karşı Batı emperyalizmin nasıl maşası, yer yer savaşçısı haline dönüştürüldüğünü de vurgulayamaz. Tıp, tarım.. gibi alanlarda uzman olup ülkesine hizmet etsin diye gönderilenlerin nasıl darbeci, ideolojik telkin aracı haline dönüştürüldüklerini de dile getiremez. Halbuki, yüz yılı aşkın bir tecrübenin artık sorgulanması, nerelerde yanlışlık yapıldığının değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanlığın karşı konulamaz tek medeniyeti görülen Hıristiyan Medeniyetine teslim olmanın kendi geleceğimizi, vatan ve devlet varlığımızı tehlikeye atmak olduğunun ortaya konması gerekirdi. Bu arada elbette, ülkede alt yapı çalışmalarına hız katacak sürükleyici elemanlara ihtiyaç vardı. Onlar, yurt dışında veya yurt içinde dar, enstitülü, sıkı çalışmalar ile yetiştirilerek hazırlanan ortamda geliştirdikleri görgü ve bilgiyi kullanabilmeli idiler.

Yoksa çöle elma diker gibi ortamını hazırlamadan, yurt dışında yetiştirip yurt içinde işlevsiz halde tutmanın yararının olmadığı anlaşılmalı idi. Ama gerçek niyet, gerçekten bağımsız, kendi ayakları üstünde duran, yerli ilim ve teknolojisini üreten bir devlet olmadan çok; her şeye rağmen süratle Batılılaşma olunca, "hayatî detayları" sağlıklı düşünmek, mümkün olamamıştı. Hatta "batılılaşma" yönelişine eleştirel yaklaşma, gelişmeye engel olmak gibi algılanabiliyordu. Hatta daha ileri değerlendirme ve suçlamaların muhatabı edebiliyordu. Halbuki vatanseverlik, ülkeyi yaz-boz tahtasına döndürmek değil; tutarlı, emin ilerleme, gelişme yollarını açmak değil midir?

Bu konularda, bir ömür yurt dışı ve içinde bilimsel incelemeler yapan Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, *Garplılaşmanın Neresindeyiz*, adı eserleri ile yüz elli yıldır ilerleyeceğiz derken, ilerlemenin asıl nedenlerini yakalamadan kolaylığa sapan zihniyeti teşhir etmiştir. Gelişme ilerleme sloganı perde yapılarak yapılanlar, sonuçta ilerlemek değil; iç didişme, küçülme, kendi değerlerinden kopup güçlü olanların güdümüne girme olmuştur. Kültür ve medeniyet değerleri ile batı adına savaşma, değişim getirmiştir. Ama bu değişim, kendi ilmini, yerli teknolojisini sağlama tarzında değil, kültür çatışması, değerler reddi tarzında olur. Onun için günümüzü, son 150-200 yılın tecrübesini yeniden değerlendirip, gerçek atılımın; zor ama maliyeti daha ucuz olan temellerinin kurulması için çalışmak gerekmekte idi. Kültürel değişim yanında pahalı teknolojik üretimi takip ederek gelişmenin olmayacağı, ülkenin gelişmiş ülkelerin pazarı haline getirdiğimiz anlaşılmalı idi.

Konya Orta Ticaret Mektebi gibi ticaret hayatına yetişmiş eleman kazandırmaya yarayacak bir eğitim kurumu kapatıldıktan on yıl sonra, Kamutay (Türkiye Büyük Millet Meclisi) ilgi çekici bir eğitim kurumunun açılması hakkında kanun çıkarır. Bu eğitim kurumu, Nalbant Mektepleridir. Gerekçe gazetelerde yer alır. Buna göre, memleketin üretim ve hayvancılık hayatında çok faydalı bir teşebbüs olarak Nalbant Mekteplerinin açılması kabul edilir. Böylece hem yeni nalbantlar yetiştirilecek hem de mevcut nalbantlar bir kurstan geçirilecektir ("Nalbant mektepleri açılacak-Kamutayda yeni bir kanun kabul edildi", *Ekekon*, 10 Birincikânun (Ocak) 1937, Konya , s. 4). Öküz ve at gibi hayvanların "nal ile mıhını" düşünerek araçları kollayan Türkiye, ticaretin as elemanları konusundaki ihtiyacı takdir edemez pozisyona düşürülmüştür.

İkinci Ticaret Okulu

İlk Orta Ticaret Mektebi'nin kapatılmasından on altı yıl sonra Konya'da yeniden Ticaret Okulu açılır. Bu, Konya Ticaret Lisesi'dir. 1943-44 ders yılında ve altı yıllık okul halinde faaliyete geçirilir. Maarif Vekâleti'ne bağlıdır. Orta kısmı ilkokula, lise kısmı ortaokula dayalı üçer yıldır. Orta kısmı birinci sınıftan, lise kısmı da lise birinci sınıftan eğitime başlar. İlk binası, Anıt civarında Konya tüccarlarından, Konya Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığı da yapan Nuri Bakkalbaşı'nın mülküdür. Bina, okul açıldığı sıra varislerinin elindedir. Aslında bir evdir. Konya Ticaret Meslek Lisesi Arşivi'ndeki, Okul Binası ve Müştemilâtı Dosyasında verilen bilgiye göre, bina 1947'de varisler tarafından Türkiye Malzeme Ofisi'ne satılınca, okul evinden çıkmak zorunda kalır. Sonra Çocuk Esirgeme Kurumu›nun malı olan eski Verem Hastanesi'ne taşınır. 1950'de şimdiki binasına kavuşur. Yeni binası, 1102 m2 kapalı, 19.439 m2 bahçeli olmak üzere 20.541 m2'lik bir alanı kaplamaktadır. Adı, bir süre, "Konya Ticaret Meslek Lisesi" olarak yaşar.

Ticaret Meslek Lisesi, sonra üç yıllık bir eğitim kurumu haline dönüştürülür. Ardından ilkokuldan sonra öğrenci alıp, yabancı dil ağırlıklı eğitim veren Konya Anadolu Ticaret Meslek Lisesi aynı binada ve 1984 yılında açılır. Artık 1997'de ülkemizin toplam 416 Ticaret Meslek Lisesi, 113 Ana-

dolu Ticaret Meslek Lisesi vardır. Tabii 1997'den itibaren Anadolu Ticaret'in ilk sınıflarına yine öğrenci alınmamaya, 1999'dan itibaren de mezunlarının üniversiteye girişi zorlaştırılmaya başlanır.

Sonuçta ikinci açılışından üç yıl sonra mezunlar veren Ticaret Meslek Lisesi'nin ilk altı yılı mezunlarına, 1927 ile kıyas olması için bakmak yerinde olacaktır. Önder'in Maarif Tarihi'nde verdiği bilgiye göre (s. 79), 1945-1946 ders yılında orta kısımdan 8, lise kısmından 28 kişi mezun olmuştur. 1946-47 öğretim yılında orta kısımdan 11, liseden 24 kişi; 1947-48 ders yılında orta kısım değişmez yine 11 iken, liseden 17 mezun verilir. 1948-49 öğretim yılı ile 1949-1950 öğretim yılı orta kısımda 8'er; lise kısmında 20'ye 12 mezun verir. 1950-51 öğretim yılında ise rakamlar daha da düşer. Orta kısımdan dört, liseden 16 mezun verilir.

Görüleceği üzere, mezun sayısı artacak yerde hem gerilemekte, hem de ilk yılların talebe mevcudu orta kısım için 1925-1927'nin talebe miktarının yarısına bile ulaşamamaktadır. Bu durum, müesseselerle sık oynamanın ne kadar zararlı olduğunu gösteren, acı bir tecrübedir. 1943'ten bu güne açık olan Konya Ticaret Meslek Lisesi'nde 1997'de toplam 2.500 civarında öğrenci öğrenim görmektedir.

Ticaret Odası'nın, Ticaret Bakanlığı ile birlikte 1927'de açmayı tasarladığı Yüksek Ticaret Okulu ise, Selçuk Üniversitesi bünyesinde 1987-88 öğretim yılında açılan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile ancak 60 yıl sonra hayata geçirilebilmiştir. Konya böylece; Orta Ticaret Mektebi'nden Ticaret Meslek Liseleri'ne, oradan İktisat Fakültesi'ne uzanan bir mesleki eğitim tarihi yaşamıştır. Ama, 16 yıl sonra yeniden açacak olduktan sonra; okulların niçin kapatıldığını, ne açıklayabilen ne de kavrayabilen vardır. Üstelik ikinci açılışta da Ticaret Meslek Lisesi›nin, Konya Ticaret ve Sanayi Odası eski başkanının evinde açılması dikkat çekicidir. Oda eski yöneticisi; okuluna, Millî Eğitim bünyesinde açılmış olsa daha sonra da sahiplenmiştir. Fakat Konya Ticaret Odası'nın eğitim alanında asıl atağını, Konya Ticaret Odası Eğitim ve Sağlık Vakfı'nı kurarak başlatır. Ardından Eğitim ve Sağlık Vakfı tarafından 7 Temmuz 2009 tarihinde KTO Karatay Üniversitesi kurulur. Amaç 1924 ile neredeyse aynıdır: "Konya sanayi ve ticaret dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi ve karşılanması.. nitelikli, aldığı teorik bilginin yanı sıra işin mutfağını da öğrenip uygulamada da başarılı olan mezunlar yetiştirmek". Yirmi bine yakın üyesi olan Konya Ticaret Odası, hem kitlevi bir desteğe hem de yetiştirdiği gençler için potansiyel istihdam alanına baştan sahip bir kurum olarak eğitim hamlesini genişletir. Kurucu Mütevelli Heyet olarak Hüseyin Üzülmez, M. Rifat Hisarcıklıoğlu, Murtaza Çelikel, Tahir Büyükhelvacıgil, Naci Atalay, Halil Cin, Ali Akkanat, Mehmet Ünal, Süleyman Sarıtaş, Öner Kabasakal'ın üniversite çabası, çarşı içinde bir küçük vakıf arazi üzerinde değildir. 90.000 m^2 alan üzerine inşa edilen altı Fakülte (Hukuk, Mühendislik, İşletme ve Yönetim Bilimleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler, Güzel Sanatlar ve Tasarım, Tıp), bir yüksekokul (Sağlık Bilimleri) iki meslek yüksekokulu (Adalet Meslek, Sağlık Hizmetleri) ile Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü olmak üzere üç enstitüden oluşur. "Kuruluş", https://www.karatay.edu.tr/?sayfa=f4b964a-24e46cd0949290570e0863cec, 21.12.2017.

Cumhuriyet başlarında, Ticaret Orta Mektebi açma mücadelesi veren Konya Ticaret Odası, doksan yıl sonra sadece ticaret alanında değil iktisattan, hukuk, mühendislik ve tıpa kadar bir çok alanda yüksek eğitim verir hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

BCA, 030.0.18.01.01.0.10.42.8.001; BCA, 030.0.18.01.01.0.20.48.015; BCA, 030.10.192.314.7; BCA, 090.18.01.01.024.23.5/3.

Konya Ticaret ve Sanayi Odası Karar Defteri 20.10.1926-21.10.1929 (KTSOK), KTO Arşivi.

ARABACI, Caner, 1991, *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Konya.

ARABACI, Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, KTO yayını, Konya.

ARABACI, Caner, 2017, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, KTO yayını, Konya.

"İrfaniye Medresesi", *Babalık*, S.2395, 19 Mayıs 1927/17 Zilkade 1345, Konya, s. 3

"Ticaret Binaları", *Babalık*, S. 2188, 7 Eylül 1926/28 Safer 1345, Konya, s. 3.

"Kuruluş", https://www.karatay.edu.tr/?sayfa=f4b964a24e46cd0949290570e0863cec, 21.12.2017.

"Nalbant mektepleri açılacak-Kamutayda yeni bir kanun kabul edildi", *Ekekon*, 10 Birincikânun (Ocak) 1937, Konya , s. 4.

EK 1: Konya Ticaret Mektebi'ne bina tahsis kararnamesi.

"Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet

B.

KARARNAME

Trabzon Ticaret Müdüriyeti için Koşeronopi isminde bir Rum'un yazıhanesinin ve Eylülde açılacak olan

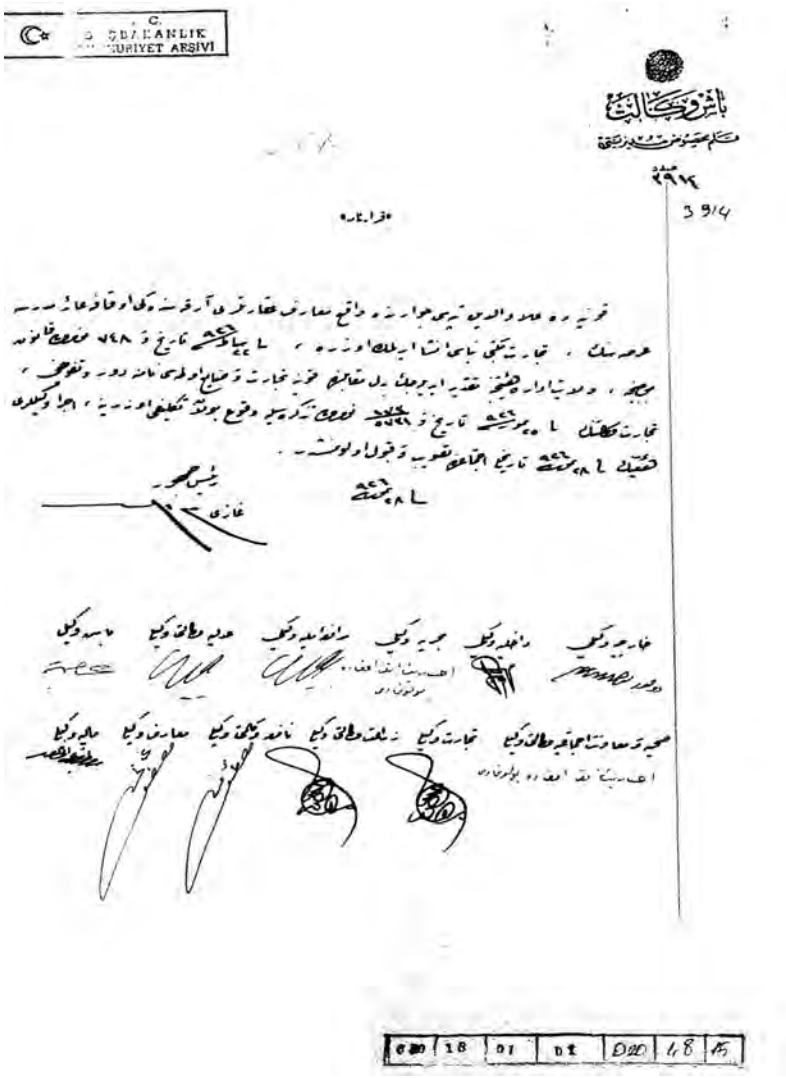
Konya Ticaret Mektebi için Alâeddin Tepesi'ndeki 27 numrolu hanenin ve yine Samsun'da açılacak mektep için de elyevm Askeri Hapishanesine muttasıl Rum Metropolit hanesi, Askeri emraz-ı cildiye ve Efrenciye Hastahanesi olarak kullanılan eski Rum Mektebinin tahsisi Maliye Vekâlet-i celilesince de tensib kılındığına bihakkın bu üç binanın vekâlet ile Ticaret Mektebleri namına terk ve temliki hakkında bir karar ittihazı talebini havi Ticaret Vekâlet-i celilesinin 2 Ağustos sene 340 tarih ve Ticaret Müdüriyet-i Umumisi 3761 numrolu tezkeresiyle vaki teklifi İcra Vekilleri heyetinin 1. 9. 340 tarihli içtimaında kabul edilmiştir. 1/9/340

Türkiye Reisicumhuru
Gazi M. K.

Maarif Vekili (imza) Maliye Vekâleti Vekili (imza) Dahiliye Vekâleti Vekili (imza) Adliye Vekili (namına Mustafa) Müdafaa-i Milliye Vekili (imza) Başvekil ve Hariciye Vekili (imza İsmet)

Maliye İmar ve İskân Vekâleti Vekili (Mustafa) Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaıye Vekili (imza) Ticaret Vekili Ziraat Vekili (bulunmadığı) Nafia Vekili (BCA, 030.0.18.01.01.0.10.42.8.001).

EK 2: Ticaret Mektebi için medrese arsasının tahsisi kararnamesi.

“Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet
3914

Konya’da Alâeddin Tepesi civarında vaki’ Maarif akaratları arkasındaki Evkafa ait medrese arsasının, Ticaret Mektebi binası inşa edilmek üzere, fi 22 Şubat sene 926 tarih ve 748 numrolu kanun mucibince, Vilâyet İdare heyetince takdir edilecek bedel mukabilinde Konya Ticaret ve Sanayi Odası namına devr ve tefvizı, Ticaret Vekâletinin fi 25 Temmuz 926 tarih ve 173/5731 numrolu tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri heyetinin fi 28 Temmuz sene 926 tarihli içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur.

Fi 28 Temmuz sene 926.

Reisicumhur
Gazi M. K.

Hariciye Vekili (imza) Dahiliye Vekili (imza) Bahriye Vekili (imza) Müdafaa-i Milliye Vekili (imza) Adliye Vekâleti Vekili (imza) Başvekil (imza İsmet)

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Vekili (imza) Ticaret Vekili (imza) Ziraat Vekâleti Vekili (imza) Nafia Vekâleti Vekili (imza) Maarif Vekili (imza) Maliye Vekili (imza) (BCA, 030.0.18.01.01.0.20.48.015).

EK 3: Kazanlı Medresesi yerine İrfaniye Medresesi arsasının tahsisi.

“Türkiye Cumhuriyeti
Ticaret Vekâleti
Müdüriyet-i Umumiyesi
Umumi 7161
Hususi 218
15539
465

Başvekâlet .....

Konya’da Alâeddin Tepesi civarında Maarif imaretleri arkasında ... Evkafa ait medrese arsasının 11 Şubat 926 tarih ve 348 numrolu kanun ahkâmına tevfikan heyet-i idarece takdir edilecek bedel mukabilinde Konya Ticaret ve Sanayi Odası’na devr ve tefvizinin İcra Vekilleri heyetinin 28 Temmuz 926 tarihli içtimaında karargir olduğu 21.8.926 tarih ve 6.3237 numrolu tezkere-i samiyeleriyle işar buyrulması üzerine mezkur arsanın muamele-i müterettibe ve lazımesinin icra ve ikmaliyle neticenin inbası Konya Vilayeti’ne ve Konya Ticaret ve Sanayi Odası’na tebliğ edilmişti. Konya Vilayetiyle Ticaret ve Sanayi Odası’ndan bu kerre varid olan tahrirat-ı cevabiyede bu Hususi Ticaret Vekilleri Heyeti kararının tebliğinden mukaddem mevzu’bahs arsanın ol babdaki kanun mucibince İdare-i Hususiyeye intikal etmesine mebni Maarif Vekâletince ihzar edilen modele muvafık bir mektep binası inşasına Encümen-i Vilayetce tahsis ve inşaatın 15 Temmuz 926 tarihinde Lenç Kumpanyasına ihale edildiğini ve iş bu mektep binasının hal-i hazırıyla terk veya Ticaret Odasına devr edilmesi İdare-i Hususiyenin zararını mucib olacağı gibi ayrı bir modele tevfikan inşaatına ibtidar edilen mezkur binadan Odaca matlub istifade temini mümkün bulunmadığı beyan ve evvelce Ticaret ve Sanayi Odasına tefvizi Heyet-i Vekilece karargir olan Kazanlı Medresesi arsası yerine daire-i hükümet civarındaki İrfaniye Medresesi arsasının tefevviz ve temlikini muvafık olacağı ifade olunmaktadır. Konya Vilayeti ve Ticaret ve Sanayi Odası’nın bu hususta mütalaatı vekâlet-i senaverice de muvafık ve musîb görülmüş olduğundan mukaddema Konya Ticaret ve Sanayi Odası’na tefviz karargir olan Konya’da Alâeddin Tepesi civarındaki Kazanlı Medresesi arsası yerine Hükümet dairesi civarındaki İrfaniye Medresesi arsasının heyet-i idarece takdir edilecek bedel mukabilinde devr ve temlikinin Heyet-i vekilece tadilen karar ittihaz buyrulması hususunda müsade-i samiyeleri arz ve rica olunur efendim. Ticaret Müdir-i Umumisi Vekili (imza) Ticaret Vekili (imza)” (BCA, 030.10.192.314.7).

EK 4: İrfaniye Medresesi vakıf dükkânlarının satışı hakkında Kararname

"Türkiye Cumhuriyeti
Başvekâlet
Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
Adet 5022

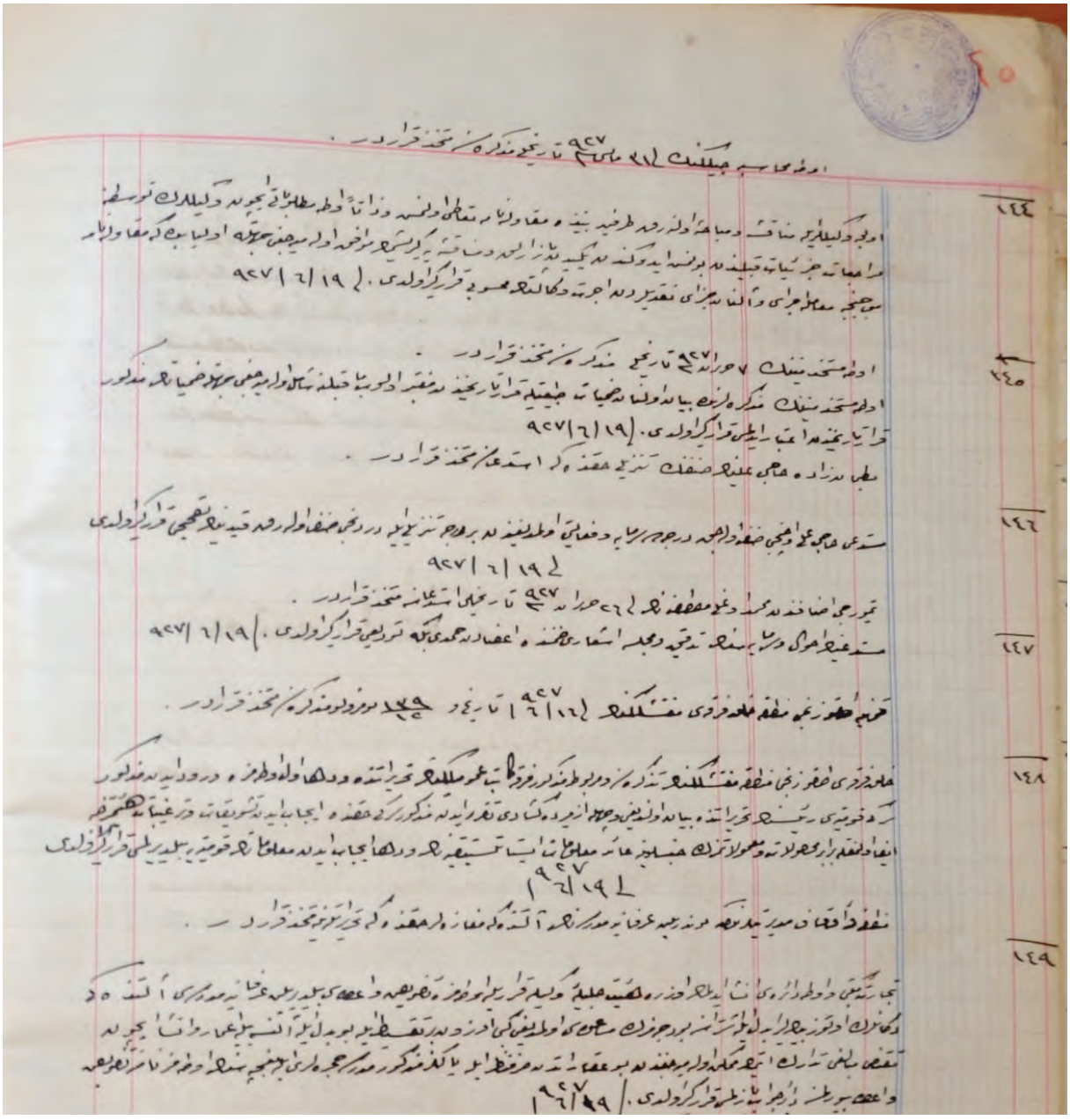
"KARARNAME"

Konya Ticaret Mektebi inşa edilmek üzere takdir edilecek bedel mukabilinde Ticaret Odası'na terki taleb olunan ve halen temin ettikleri bedel-i icare ve mevkıfın haiz olduğu ehemmiyet-i ticariyeye mebni otuz bin lira kıymetinde bulundukları anlaşılan İrfaniye Medresesi altındaki dükkânların mezkur bedel mukabilinde mahalli Ticaret Odasına terk ve tefvizı Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesinin 23 Mart 927 tarih ve 33457/38 numrolu tezkeresiyle vuku' bulan telifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 13 Nisan sene 927 içtimaında tasvib ve kabul olunmuştur. 13 Nisan sene 927 Reisicumhur Gazi M. K.

Hariciye Vekili (imza) Dahiliye Vekili (imza) Bahriye Vekili (imza) Müdafaa-i Milliye Vekili (imza) Adliye Vekili (imza) Başvekil (imza İsmet)

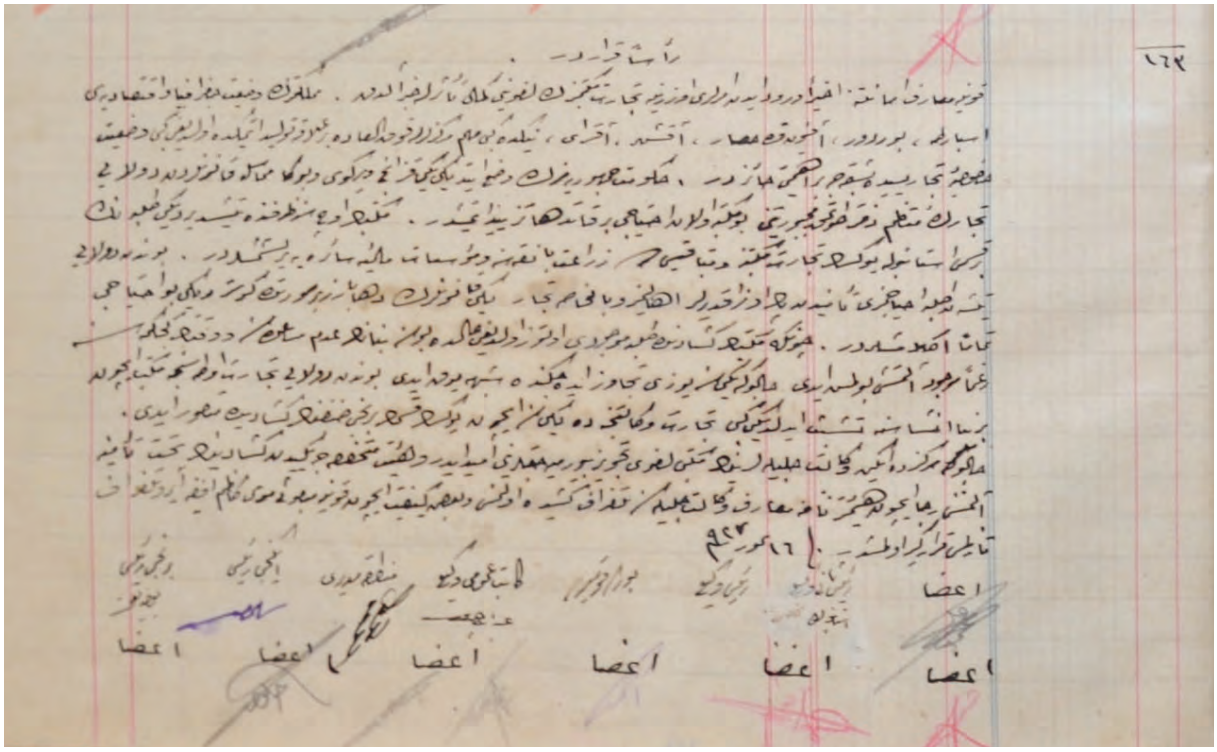
Ticaret Vekili (imza) Ziraat Vekili (imza) Nafia Vekili (imza) Maarif Vekili (imza) Maliye Vekili (imza)." (BCA, 090.18.01.01.024.23.5/3).

EK 5: Odanın 30 bin liralık ücreti ödeyemeyeceği için İrfaniye arsasının bir kısmını alma kararı.

KTO Arşivi, Konya Ticaret ve Sanayi Odası Karar Defteri 20.10.1926-21.10.1929 (KTSOKD), s. 45, karar no. 149.

EK 6: Ticaret Orta Mektebinin kapatılması hakkındaki Oda Kararı.

KTO Arşivi, KTSOKD, s. 48, KN: 163.

SON DÖNEM KONYA ŞEHİR HANLARI ÜZERİNE HASAN ÇOPUR VE RECAİ KICIKOĞLU İLE SÖYLEŞİ*

Haşim KARPUZ*
Ahmet ÇAYCI**

ÖZET

Bu araştırmamızın konusu Konya'da 20. yüzyıl başlarında; yolcuların ve çevre köylerden çarşıya alışveriş için gelen insanların geceledikleri şehir hanlarıdır. Hiç birisi tam olarak günümüze gelmeyen bu ticaret yapılarını zamanın tanıkları olan kaynak kişilerimizle, yerinde yaptığımız alan araştırması ve söyleşilerle öğrenmeye çalıştık.

Konumuz ile ilgili şehir hanları, İstanbul Caddesi üzerinde ve Eski Garaj civarında yer almaktadır: Terkenli Han, Alişan'ın Hanı (Hacı Çopur), Esad Efendi Hanı, Tahralı Han, Zincirli Han, Dedeler Hanı, Nakipoğlu Hanı, Mecidiye Hanı, Ahmet Efendi Hanı, İki Kapılı Han, Sulu Han, Toros Hanı, Obruk Hanı, Beyşehir Hanı, Gevraki Hanı, Çukur Han, Silleli Rahmi Ağanın Hanı (Bordo Başı Hanı), Yeni Han, Çiftlik Hanı, Kara Mustafa'nın Hanı, Tolluoğlu Hanı, Kabasakal Hanı.

Hanların, taş duvarlı, kerpiç, tuğla malzeme ile inşa edildikleri, büyük bir kısmının düz toprak damlı olduğu anlaşılıyor. Tasarım bakımından avlulu iki katlı oldukları görülüyor. Dış cephede dükkanlar, içte nalbant, semerci dükkanları, ahır;

*Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi
Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi,
Geleneksel Türk Sanatları Bölümü,
Öğretim Üyesi.
**Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi
SBBF Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

Zahmetleri için Hasan Çopur ve Recai Kıcıkoğlu'na teşekkür ediyoruz.

üst katlarda yatak odaları vardı. Avlularda kuyu ve çeşmeler bulunurdu.

Anahtar Kelimeler: Ticari Mekanlar, Şehir Hanları, Zincirli Han, Dedeler Hanı, Nakipoğlu Hanı, Mecidiye Hanı, İki Kapılı Han.

THE INTERVIEW WITH HASAN ÇOPUR AND RECAİ KICIKOĞLU ABOUT THE KONYA INNS IN THE LAST PERIOD

ABSTRACT

The theme of this research is the city khans in which people, travelers and neighboring villagers coming bazaar for shopping, who spent the night in the early 20th century in Konya. We have tried to learn these trade buildings, which are not exactly up to date, with our source people who witness those times and with field research and interviews.

The city khans related to this study are Terkenli Khan, Alişan Khan (Hacı Çopur), Esad Efendi Khan, Tahralı Khan, Zincirli Khan, Dedeler Khan, Nakipoğlu Khan, Mecidiye Khan, Ahmet Efendi Khan, İki kapılı Khan, Sulu Khan, Toros Khan, Obruk Khan, Beyşehir Khan, Gevraki Khan, Çukur Khan, Silleli Rahmi Ağan Khan (Bordo Başı Khan), Yeni Khan, Çiftlik Khan, Kara Mustafa Khan, Tolluoğlu Khan, Kabasakal Khan, which are located in the Istanbul Street and around the Old Garage.

It is understood that Khans are built with stone walls, adobe, brick, and most of which are covered with flat earth roof. Regarding the design, it is seen that they are two-storied and have a courtyard. There are shops on their exterior facedes. Blacksmith , saddle shops and barn are located inside. The upper floors have bedrooms. Wells and fountains are found in the courts.

Key Words: Commercial Places, Şehir Hanları, Zincirli Han, Dedeler Hanı, Nakipoğlu Hanı, Mecidiye Hanı, İki Kapılı Han.

1. GİRİŞ

Konya, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük şehirlerinden birisidir. Topraklarının plato, ova, kapalı havzalar şeklinde dağılışı ve verimli oluşu yüzünden tarihin her döneminde yoğun iskan görmüştür. İlk ve orta çağlar boyunca Anadolu şehirlerini birbirine ve Asya'yı Avrupa'ya bağlayan tarihi kervan yollarının kavşak noktasında önemli ticaret, kültür, sanat ve siyasi bir merkez oldu. Günümüzde de bu önemini korumaktadır.

1.1. Konu

Tarih boyunca, Konya'nın tarım ürünleri, küçük sanayisi güçlü bir ticaretin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İpek yolu, komşu şehirlerden gelen emtia ile Konya Çarşısı tarihi boyunca canlılığını korumuştur. Bu araştırmamızın konusu 20. yüzyıl başlarında; yolcuların ve çevre köylerden çarşıya alışveriş için gelen insanların geceledikleri şehir hanlarıdır. Hiç birisi tam olarak günümüze gelmeyen bu ticaret yapılarını zamanın tanıkları olan kaynak kişilerimizle, yerinde yaptığımız alan araştırması ve söyleşilerle öğrenmeye çalıştık. Zahmetleri için Hasan Çopur ve Recai Kıcıkoğlu'na teşekkür ediyoruz.

Konya Çarşısı Selçuklu döneminde küçük bir alanı kaplarken Osmanlı döneminde büyüyerek bugünkü sınırlarına kavuştu. Celaliye Vakfı gibi güçlü vakıf dükkanlarıyla Osmanlı şehirlerinin en büyük çarşılarından birisi haline geldi. Şehir hanları da çarşının önemli yapıları arasında yer alıyordu.

Son yıllarda Konya çarşısında mimari doku hızla bozulmaya başladı. Birçok meslek-zanaat kolu ortadan kalktı. Buna karşılık çarşının restorasyonu ve çarşının tarihi ile ilgili araştırmalar yapıldı.[1] Ancak bütün bu çabalar çarşıları korumak için

1 M. Uysal, *Tarihi Merkezlerde Ticaret Mekanlarının Değişim, Dönüşüm Analiz Yaklaşımı; Konya, Kayseri, Sivas*, SUFBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2004; H. Karpuz, "Konya ve Akşehir Çarşılarının Tarihi Gelişimi ve Koruma Sorunları", *Os-*

yeterli gelmemiş bu ticari yapılar hızlı bir biçimde kapitalizme kurban edilmektedir. Bu sebeple Konya'nın kültür ve sanatına hizmet edenlerin birikimini yazılı hale getirerek bu yapılara karşı görevimizi bir nebze olsun yerine getirmek niyetindeyiz.

1.2. Yöntem

Araştırmamızda Konya Rehberi'nde yer alan hanlar listesi esas olarak[2] bu listeye kaynak kişilerimizin hatırladıklarını da ekledik. Bizzat hanların bulundukları yerlere giderek yerlerini gözlemledik. Ayakta olanlar, kısmen ayakta olanlar ve yok olanlarla ilgili fotoğraflar, kamera görüntüleri ile tespitler yaptık; akılda kalanları not ettik.

Öte yandan eski şehir haritalarından hanların yerlerini belirledik. Yerleri belirlenen hanların Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü'ndeki 1000 ölçekli krokileri alındı, böylece araştırma görsel olarak zenginleştirilmeye çalışıldı.[3]

1.3. Kaynak Kişi Biyografileri

- **Hasan Çopur:** 1934 yılında Konya'da, Pürçüklü Mahallesi'nde doğdu; babası Hüseyin Efendi, annesi Emine Saadet Hanım'dır. Büyük dedeleri Alanya'dan Konya'ya tahsile gelip Keleş Hoca Medresesini kurmuştur.[4]

Hasan Çopur, önce babası ile nikelaj işleri, otel işletmeciliği, Çopur İş Hanında çalıştı. Musiki ile ilgilendi, ünlü neyzenlerle Mevlânâ ihtifallerinde ney üfledi. Daha sonra koleksiyonculuğa merak saldı. Konya-Mevlânâ ile ilgili kitap, belge, fotoğraftan oluşan zengin bir görsel arşiv oluşturdu. Bu arşivin bir an önce tasnifi gerekmektedir. Hasan Çopur evli ve dört evlat sahibidir.[5] (Resim 1)

- **Recai Kıcıkoğlu:** 1939 yılında Fakih Dede Mahallesi Tolluoğlu Camii yanındaki evlerinde doğdu. Babası Mustafa Efendi, annesi Hikmet Hanım'dır. 1951'de ilkokulu bitirince saatçiliğe verildi. Evlerindeki Türk ve Mevlevi musiki toplantılarına katıldı. Atletizme başladı 1500 m.de Konya birincisi oldu. Yolspor'da Türkiye birincisi olunca milli takıma girdi, dereceler yaptı.

Askerlik sonrası önce Konya'da, sonra İstanbul'da saatçiliğini ilerletti. 1963 yılında Konya'ya dönerek kendi dükkanını açtı. Bu sırada Dağcılık İl Temsilcisi olarak birçok zirveye tırmandı. Konya kültürünün bütün konularına aşina olan Recai Kıcıkoğlu çektiği belgeselleri Sun TV'de zirveye doğru programında yayınlamaktadır.[6] (Resim 2)

2. KONYA ŞEHİR HANLARI

Çarşı: Dükkanların düzenli sıralandığı üstü açık veya kapalı sokaklar, alış-veriş ve Pazar yeri olarak tanımlanabilir. Çarşı şehrin kalbidir ve şehrin belleğinde önemli bir yeri vardır. Çarşının belli başlı yapıları şunlardır:

1. Cami, hamam
2. Sokaklar-çarşılar (işler)
3. Bedesten
4. Arasta
5. Hanlar
6. Dükkan
7. Pazar yerleri

Han ise; şehir merkezinde, yolcuları barındırmak, kervanları dinlendirmek, gelen malları satmak, sahibine teslim etmek için inşa edilmiş ticaret yapılarıdır.[7]

---

manlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü Çarşılar, Bursa, 2010, s. 115-125; M. Uysal, "Çarşı", *Konya Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Konya, 2011, s. 293-297.

2 Mehmet Muhlis vd., *Konya ve Rehberi* (1339/1923), (Aktaran: Av. M. Ali Uz), Konya, 1997, s. 86.

3 Haritaların hazırlanması ve tapu kayıtları için Şengül Bayar ve Rahmi Doğan'a teşekkür ediyoruz.

4 Keleş Hoca Medresesi için bkz. C. Berk, *Konya Evleri*, İstanbul, 1951, s. 41.

5 B. Şahin., "Çopur, Hasan", *Konya Ansiklopedisi*, C.: 2, Konya, 2011, s. 358.

6 H. Özönder, "Kıcıkoğlu, Recai", *Konya Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Konya, 2013, s. 163-164.

7 A. Aköz, *Konya'nın Kırk Çarşı ve Pazarı*, Konya, 2015, s. 8.

Selçuklu devrinde ticaret alanları, çarşılar hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Çarşıların kontrolünü **iğdiş** adı verilen görevliler sağlıyordu. XIII. Yüzyılın sonlarına doğru bu görevi Ahilerin yaptığını biliyoruz. Hayvandan mamul mallar ve tarım ürünleri surların dışında kapılara yakın pazarlarda satılıyordu. XIII. Yüzyıla kadar çarşı, pazarlar Alaeddin Tepesi'nin etrafında iken bundan sonra dış surların dışına taşınmışlardır. Buğday Pazarı kuzeyde, Kapan ve Odun Pazarı batıda, Bezezistan doğuda idi. Aksaray kapısı civarında ise at ve koyun pazarları bulunuyordu. Çarşı içinde tüccarların kaldıkları hanların bazıları şunlardır: Şekerciler, Pirinççiler, Vezir Ziyaeddin, Bedreddin Yalman, Demre Hatun, Altın Apa'dır. Alışveriş yapılan mekanlardan sadece Sahip Ata hankâhının bitişiğindeki birkaç dükkan günümüze kalmıştır.

Selçuklu şehrinde olduğu gibi Konya Çarşısı Osmanlı döneminde kendine has fiziki bir yapıya sahipti. Her iş kolu kendine ait bir sokak üzerinde faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Çarşının merkezi Kanuni Bedesten'inden başlayarak güneye doğru uzanıp Atpazarı'na varıyordu. Dolayısıyla Selçuklu döneminde Alaeddin Tepesi'nin doğu bölümünde yoğunlaşan çarşı-Pazar organizasyonu Beylikler döneminden başlayarak doğu ve güney-doğu istikamette geliştiği izlenmektedir. Karamanoğlu Beyliği döneminde iç surlarla sınırlı kalan çarşı gelişimi XVI. yüzyıldan itibaren surların güney-doğu istikametinde gelişme göstermiştir (Resim 3).

XIX. yüzyılda çarşı, bugünkü sınırları içerisindeydi. 1867 yangınından sonra büyük bir bölümü Vali Burdurlu Ahmed Tevfik Paşa tarafından yenilenmiştir. Eski çarşıdan günümüze gelebilen esnaf ve zanaatkarlar şunlardır: Mutaflar, Çarıkçılar, Yorgancılar, Marangozlar, Demirciler, Attarlar, Tuzcular, Keçeciler, Sarraflar ve Debbağlar (Resim 4).

Osmanlı devrinde yapılan ticaret yapılarının hiçbirisi orijinal durumuyla günümüze gelememiştir. 1538 tarihli dokuz kubbeli Konya Bedesteni de yıktırılarak yerine Sanayi Mektebi (Bugünkü Özel İdare binası) yaptırılmıştır. Konya Çarşısı 1869 yılında Vali Tevfik Paşa tarafından, Buğday Pazarı ise 1901 yılında Vali Ferit Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yok olan ticaret yapıları ise şunlardır: II. Beyazıt'ın yaptırdığı Kiremitli Han, Behram Ağa'nın yaptırdığı Avlun Han, Mahmut Paşa'nın yaptırdığı Alaca Han, Kösem Valide Sultan'ın yaptırdığı Valide Hanı, Mustafa Paşa'nın yaptırdığı Bezirganlar Hanı, Kethüda Aslan Ağa'nın yaptırdığı Aslan Ağa Hanı tarihi kaynaklarda geçen hanlardır. XVIII. Yüzyılda yaptırılan Mecidiye Hanı günümüzde de kullanılmaktadır.

Çarşı alanı içerisinde Mecidiye Hanı'ndan başka Nakipoğlu Hanı ve Hacı Ali Ağa Han bulunmaktadır.[8] Geç Devir Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşıyan hanlar bulunmaktadır. Geleneksel ticari dokunun önemli öğeleri olan Pazar yerleri (Üzüm Pazarı, Ağaç Pazarı) yok edilmiştir (Resim 5).

Hasan ÇOPUR ile Söyleşi:

-A. Çaycı: Hasan Bey, Konya şehrinin genel durumu hakkında giriş yapmak gerekirse bizi neler söylemek istersiniz.

-H. Çopur: Efendim Konya şehri XX. yüzyılın başlarında eski Konya diye ifade ettiğimiz dış surların etrafına taşmış ve o taşma hala devam etmektedir. Yani şehir, XX. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak merkezden dışa doğru açılan halkalar şeklinde genişlemiştir. Burada özellikle 1950'li yıllardan itibaren Şeker Fabrikası ve diğer sanayi tesislerinin etken olduğunu söylemek mümkündür. İşte bu tarihten sonra Konya hızlı bir biçimde göç kabul eder hale gelmiş buna mukabil büyüdükçe büyümüştür.

-A. Çaycı: Bu hızlı göç hareketliliğine rağmen

8 H. Karpuz, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya*, Cilt: 1, Ankara, 2009; Mecidiye, s. 683, Nakipoğlu, s. 686, Hacı Ali Ağa, s. 673.

bahse konu dönemde nüfusun büyük bir kısmının taşrada yaşadığı rakamlarla sabittir. Bu taşra insanlarının şehirle ilişkileri nasıl cereyan ederdi?

-H. Çopur: Kısıtlı ve zor şartlara bağlı ulaşım imkanları ister istemez insanların şehirlere intikalini güçleştiren sebepler arasındadır. İşte bu nedenle şehre vasıl olanların hemen dönme imkanları olmadığından şehir hanlarına sığınır oraları kendilerine barınak olarak seçerlerdi. Yani alışveriş veya rızk temin etmek amacıyla köyden şehre inenler kendilerini hanlara atmak zorundaydı. Bu hanlar Eskigaraj'dan başlayarak İstanbul Caddesi etrafında şekillendikleri görülmektedir. (Harita 1)

-A. Çaycı: Şu anda İstanbul Caddesi üzerinde bulunuyoruz. Bize bu cadde çevresindeki hanlar hakkında bilgi verir misiniz ya da bu hanların yerlerini gösterir misiniz?

-H. Çopur: Mesela bugünkü Fatih Çarşısı'nın bulunduğu yerde Terkenli Hanı (Harita 2) veya Bakırcılar Hanı diye adlandırılan yapı mevcut idi. Bu han ve etrafında Saraç dükkanları, bakırcılar vb. esnaf takımı yer alırdı. Yani anlaşılacağı üzere İstanbul Caddesi tamamen esnaflardan müteşekkil idi. Hanın hemen karşısından bir müddet şehirler arası otobüslerin kalktığını biliyoruz. Fatih Çarşısı karşısındaki Hacı Çopur Hanı'nın olduğu yerde daha evvel Alişan Hanı varmış. Hanın iki kanatlı kocaman kapısı vardı. Bilhassa Cihanbeyli tarafından gelen misafirler bu hana iner; getirdikleri mamullerin burada satışını yapar sonra da üst katlarda ise yatarlardı. Alişan Hanı, 1966'ta yıkılıyor ve 1980'den sonra ise bugünkü Hacı Çopur Hanı inşa edilmiştir. Yine Konaltaş İşhanı'nın olduğu yerde Millet Mektebi mevcut idi. Konaltaş İşhanı'nın kuzey köşesinde Akif Paşa İlkokulu idi. Çukur Mektep ise sonradan Mahmut Şevket Paşa İlkokulu olmuştur. Akif Paşa İlkokulu'nun kuzeyindeki mekan ise Esad Efendi Hanı'dır. Bugün burası park yeri olarak kullanılmaktadır.

-A. Çaycı: Efendim sizi fazla yormadan (İstanbul Caddesi'nde Eski Fenni Fırın'a doğru yürüdüğümüzü hatırlatarak) bize civardaki eski yapılar hakkında biraz daha bilgi verebilir misiniz?

-H. Çopur: İstanbul Caddesi diye adlandırılan yaşam alanının etrafında eski hanların yerini iş hanları almıştır. Mesela günümüzün Ay İşhanı'nın olduğu alanda kerpiçten inşa edilmiş Anadolu Hanı mevcut idi. Hanın alt katı zenaat gurupları tarafından kullanılırken üst katları misafirler için konaklama mekanları idi. Yine Kasabalı İşhanı'nın sahipleri Karamanlı bir aile idi. Doğumevi binası, Ay İş Hanı ile Kasabalı İş Hanı'nın arasındaki mekanda idi.

-A. Çaycı: Efendim, Fenni Fırın ve civarından da bahsedebilir misiniz?

-H. Çopur: Fenni Fırın'ın yanındaki caminin banisi Çavuşcu Ali Efendi idi. Fenni Fırın'ı Macarlar inşa etmiştir. Fırıncı Haik isimli Ermeni idi ve sonradan ihtida etmiştir. Fırının karşısındaki Baykara Oteli'nin bulunduğu yerde Tahralı Hanı mevcut idi. Hanın alt katlı zanaatkarlar tarafından kullanılırken üst katları misafirler içindi.

-A. Çaycı: Efendim sizi daha fazla yormak istemiyoruz. Bu kadarla iktifa edebiliriz. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

-H. Çopur: Ben teşekkür ederim.

Recai KICIKOĞLU ile Söyleşi:

-H. Karpuz: Sayın Recai Bey, Konya merkezde doğmuş ve bu şehrin havasını teneffüs etmiş birisi olarak Konya'nın geçmişi hakkında neler söylemek istersiniz?

-R. Kıcıkoğlu: Hasan Çopur ağabeyimin söylediklerine ilaveten bilgi vermeye çalışayım. Zira ben Eskigaraj civarında doğmuş ve oralarda yetişen birisi olarak İstanbul Caddesi'nin kuzey bölümü hakkında size yardımcı olabilirim.

-H. Karpuz: Günümüzdeki Saray Çarşısı olarak bilinen alandaki tarihi yapılar hakkında bilgi verebilir misiniz?

-R. Kıcıkoğlu: Saray Çarşısı'nın bulunduğu yerde Zincirli Hanı mevcut idi (Resim 6). Saray Çarşısı inşa edilince alt kısmı çarşı üst katlar ise konaklama amaçlı olarak inşa edilmiş yani bir otel idi. Saray Çarşısı'na bitişik Dedeler Hanı'ndan[9] (Resim 7) bahsetmek gerekir (Resim 6). Benim hatırlayabildiğim kadarıyla Dedeler Hanı, Karaçay muhacirleri Adana'ya nakledilirken Dedeler Han'ında misafir edilmişlerdir[10]. Hatta bu Karaçay muhacirlerinin bir kısmı da Sarayönü civarına yerleştirilmişlerdir. İstanbul Caddesi üzerindeki en önemli hanlardan bir diğeri de Nakipoğlu Hanı'dır (Resim 8). Aziziye Camii kuzeyinde yer alır. İlk inşası 1758 tarihidir ancak bugünkü han 1954 yılında inşa edilmiştir. Caddeden hana girdiğinizde burada görüldüğü gibi avlu ve küçük bir havuz yer almaktadır. Hanın alt katları esnaflar tarafından üst odaları ise otel olarak kullanılmıştır. Hali hazırda Nakipoğlu Vakfı hanın sahibidir.

-H. Karpuz: Recai Bey, bu civarda başka hangi hanlar mevcut idi?

-R. Kıcıkoğlu: Aziziye Camii ile Kapı Camii arasında Mecidiye Hanı vardı ki hala işler durumdadır (Resim 9). Yine iki katlı hanlar kategorisinde avlulu ve avlu ortasındaki su yapısı bulanan hanlardandır. Alt kattaki dükkanlarda ticaret icra edilmiş üst katlar ise büro olarak kullanılmıştır. 1950 yıllarda Melek Hanım tarafından işletilmiştir. Yine Aziziye Camii kıble tarafında Ahmed Efendi Vakfı'na ait Ahmed Efendi Hanı mevcut idi, günümüzde tamamen yenilenmiş durumdadır. Ahmed Efendi Hanı'nın güneyinde İki Kapılı Han mevcut idi (Resim 10), fakat şu anda büyük miktarda yenilendiği için herhangi bir şey kalmamıştır.

-H. Karpuz: Şimdi biraz daha güneye, yani Buğday Pazarı'na doğru yönelirsek buralardaki hanlardan bahseder misiniz?

-R. Kıcıkoğlu: Efendim Buğday Pazarı civarında Toros Hanı mevcut idi (Resim 11). Yine aynı alanda Beyşehir Hanı (Resim 12), Bozkır Hanı, Obruk Hanı, Sulu Han (Harita 2; Resim 13), Boncuklu Han, Mezarlık Hanı hepsi bu civarda yer almıştır. Beyşehir Hanı ile Bozkır yan yana inşa edilmiş alt katlarda nalbantlar bulunurdu. Bir sokak ileriye (güneye) gidersek Gevraki Hanı vardı (Resim 14). Bugün yolun ortasında Gevraki'nin mezarı bulunmaktadır. Mezarın kuzeyinde çeşitli meslek gruplarından oluşan Gevraki Hanı'na ait tek katlı dükkanlar kalmıştır. Buğday Pazarı ile Sulu Han bitişik durumda idi. Buğday Pazarı yıkılarak yerine yeni bina inşa edilmektedir (Harita 2; Resim 15).

-H. Karpuz: Recai Bey, bu bölgede başka hanların var olduğunu biliyoruz. Onlardan da bahsedebilir misiniz?

-R. Kıcıkoğlu: Gevraki Hanı'nın güneyinde günümüzde Benzin İstasyonu olarak kullanılan yerde Bordobaşı Hanı ayakta idi. Hatta Bulgar göçmenleri Konya'ya geldikleri vakit bu handa misafir edilmişlerdir. Benzin İstasyonunun önünde Rahmi Ağa'nın Hanı mevcut idi. Sille'li Rahmi Korkmaz'ın hanından yol geçti. Kalem dükkanları Halil İbrahim Sayar Kültür ve Eğitim Vakfına geçti. Onun karşısında (doğusunda) Çukur Han vardı. Hakimiyetin batısında Yeni Han mevcuttur ki kısmen günümüze gelebilmiştir (Resim 16). Yeni Han'dan sonra Çiftlik Hanı gelmektedir. Bundan sonra da sokak içinde Kara Mustafa Hanı mevcuttur (Resim 17). Görüldüğü gibi Kara Mustafa Hanı kısmen ayaktadır. Hatta iki kanatlı giriş kapısı orijinaldir. Başta bu han olmak üzere bunların korunması gerekmektedir. Eğer bu hanlara da sahip çıkılmazsa bir sonraki sefere bunlarda kalmayabilir.

-H. Kapuz: Recai Bey, bakabileceğimiz başka han kaldı mı?

9 Dedeler Hanı yerinde daha evvel Mahmud Paşa tarafından inşa edilen Alaca Han mevcut olduğu kabul edilmektedir. XVI ve XVII. yüzyıla ait Konya Şeriye Sicilleri'nde çeşitli davalardan Alaca Han'ın mevcudiyetine ait bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu hususta bkz. KŞS 3/65-6-, 1074/1663; KŞS 10/190-2 1071/1660; KŞS 11/20-5, 1071/1661; KŞS 14/189-3, 1081/1670; KŞS 37/70-1-3, 1103/1691; KŞS 38/144-1, 1104/1692; KŞS 39/113-2, 259-1, 1113/1701; KŞS 45/60-2, 1126/1714.

10

-R. Kıcıkoğlu: Sayın Hocam, günümüzde Karatay Belediye binasının önünde yani Tolluoğlu Camii'nin doğusunda Kabasakal Hanı var idi (Resim 18). Tolluoğlu Camii'ne bitişik vaziyette Tolluoğlu Hanı vardı. Tamamen yıkıldı ve şu andaki yolun kenarında ağaçların bulunduğu alanda idi.

-H. Karpuz: Sizi yorduk, teşekkür ediyoruz. Son cümle olarak neler söylemek istersiniz?

-R. Kıcıkoğlu: Biz gözlerimizi bu şehirde açtık ve bu şehirde kapatmak istiyoruz. Şehirleşmeye karşı olmamız mümkün değildir, ancak en büyük arzumuz, Tarihi çevreye bağlı kalmak tarihi çevreyi korumak suretiyle şehirleşmenin temin edilmesidir. Bunun vebali hepimizin üzerindedir. Bu konuşma, ayakta kalan eserlerin korunmasına katkı sağlarsa bundan bahtiyarlık duyacağım.

3. SONUÇ

Kaynak kişilerimizin verdiği bilgiler, çarşının eski fotoğrafları ve yapılan yayınlardan yola çıkarak son devir Konya şehir hanlarının mimari özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

Hanların, moloz taş duvarlı, kerpiç, tuğla malzeme ile inşa edildikleri, büyük bir kısmının düz toprak damlı olduğu anlaşılıyor (;Gevraki Hanı). Tasarım bakımından avlulu iki katlı oldukları görülüyor. Dış cephede dükkanlar, içte nalbant, semerci dükkanları, ahır; üst katlarda yatak odaları vardı. Avlularda kuyu ve çeşmeler bulunurdu.

Hanların bazıları vakıflarca bazıları özel kişilerce yönetiliyordu. Ekonomik şartlar, ulaşım teknolojileri gelişince fonksiyonlarını kaybettiler. Kullanım dışı kalan hanlar İşhanı, otopark veya projelendirilerek aşırı yoğunluk yüklendiler.

Velhasıl bir zamanlar insanlarca hizmet veren şehir hanları, ekonomik gelişmelere yenik düştüler. Mimari yapıları, yaptıranlarının, kullananların, acı-tatlı hatıraları, bütün yaşanmışlıkları ile birlikte tarihe karıştılar.

KAYNAKÇA

KŞS 3/65-6-, 1074/1663; KŞS 10/190-2 1071/1660; KŞS 11/20-5, 1071/1661; KŞS 14/189-3, 1081/1670; KŞS 37/70-1-3, 1103/1691; KŞS 38/144-1, 1104/1692; KŞS 39/113-2, 259-1, 1113/1701; KŞS 45/60-2, 1126/1714

Aköz, A., *Konya'nın Kırk Çarşı ve Pazarı*, Konya, 2015.

Baykara, T., *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara, 1985.

Berk, C., *Konya Evleri*, İstanbul, 1951, s. 41.

Ergenç, Ö., *16. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995.

Farughi, S., *Osmanlı'da Kent ve Kentliler*, İstanbul, 1993.

Karpuz, H., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya*, Cilt: 1, Ankara, 2009.

Karpuz, H., "Konya ve Akşehir Çarşılarının Tarihi Gelişimi ve Koruma Sorunları", *Osmanlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü Çarşılar*, Bursa, 2010, s. 115-125.

Konyalı, İ.H., *Anıtları ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Konya, 1964.

Muhlis M. vd., *Konya ve Rehberi* (1339/1923), (Aktaran: Av. M. Ali Uz), Konya, 1997.

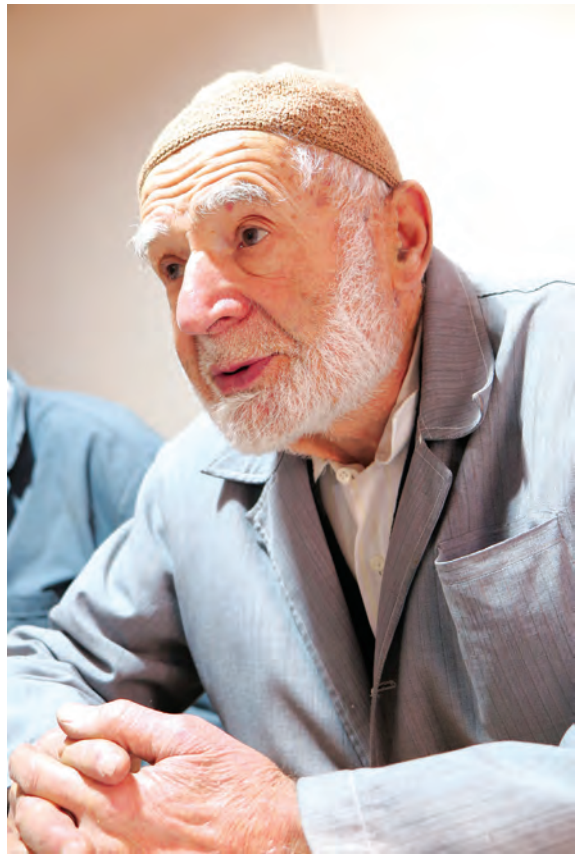
Özönder, H., "Kıcıkoğlu, Recai", *Konya Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Konya, 2013, s. 163-164.

Şahin B., "Çopur, Hasan", *Konya Ansiklopedisi*, CilT: 2, Konya, 2011, s. 358.

Uysal, M. "Klasik Bir Türk Çarşısı Konya Çarşısı", *Hayat Ağacı*, Sayı: 12, Sivas, 2008, s. 100-103.

Uysal, M., "Çarşı", *Konya Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Konya, 2011, s. 293-297.

Uysal, M., *Tarihi Merkezlerde Ticaret Mekanlarının Değişim, Dönüşüm Analiz Yaklaşımı; Konya, Kayseri, Sivas*, CSUFBE, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2004.

Resim 1. Hasan ÇOPUR

Resim 2. Recai KICIKOĞLU

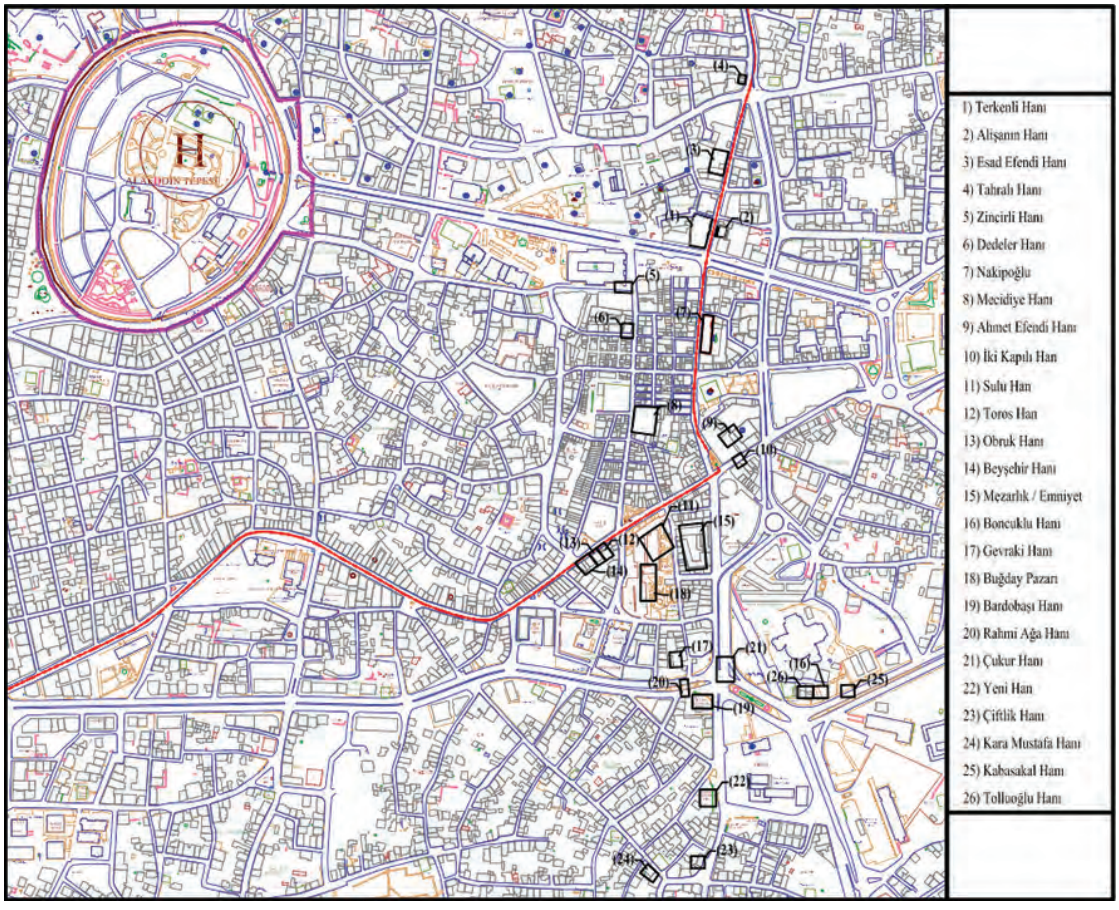

Resim 3. Konya Çarşısı'nda Kervan

Resim 4. XIX. Yüzyıl Sonlarında Konya Çarşısı

Resim 5. Üzüm Pazarı (Hasan Çopur Arşivinden)

Harita 1. Son Devir Konya Hanları (Şengül Bayar'dan)

Resim 6. Zincirli Han

Resim 7. Dedeler Hanı

Resim 8. Nakipoğlu Hanı

Resim 9. Mecidiye Hanı

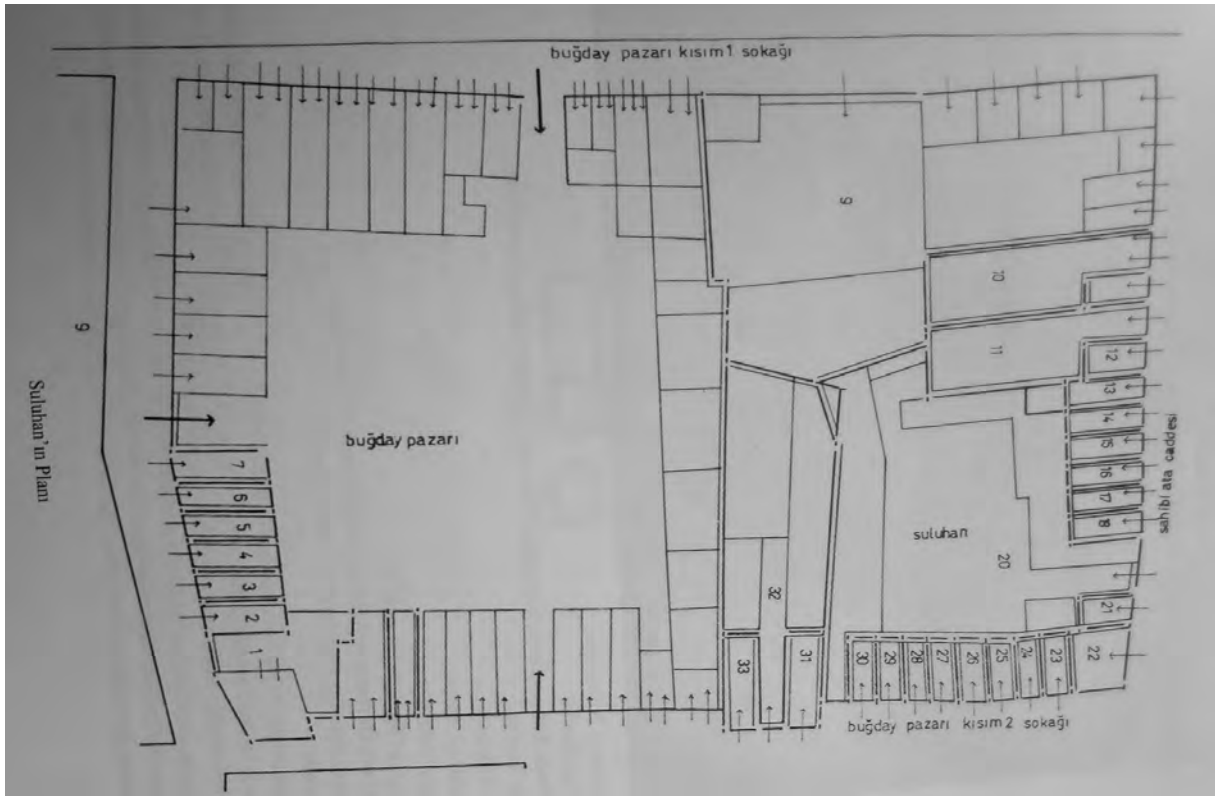

Resim 10. İki Kapılı Han

Resim 11. Toros Hanı

Resim 12. Beyşehir Hanı

Harita 2. Sulu Han ve Buğday Pazarı

Resim 13. Sulu Hanı (Hasan Özönder'den)

Resim 14. Gevraki Hanı

Resim 15. Buğday Pazarı

Resim 16. Yeni Han

Resim 17. Karamustafa Hanı

Resim 18. Kabasakal Hanı ve Tolluoğlu Hanlarının Parka Dönüşmüş Mekanı

CUMHURİYET DÖNEMİ KONYA DIŞ TİCARETİNE GENEL BAKIŞ VE 2002 SONRASI GELİŞMELER

Abdulkadir BULUŞ

ÖZET

Bir ülkenin mal ve hizmetlerinin dış âleme satışı ve dış âlemden bir ülkeye yönelik mal ve hizmet alımı anlamında dış ticaret ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturur. Bu çalışmada Konya ekonomisinin dış âlemle olan ticari ilişkilerinin tarihsel süreç içerisinde izlediği seyir incelenmektedir. Konya'nın dış ticaretindeki gelişmelerin büyük ölçüde Türkiye'nin ekonomik yapısındaki gelişme ve değişmelerle ilişkili olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 1980 sonrasında başlattığı dışa açılma ve ekonomide mal, para ve sermaye hareketlerini serbestleştirmeye yönelik reformları sonrasında Türkiye'nin dış ticareti gelişti. Konya ekonomisi de bu gelişmeden etkilendi ve dış pazarlarla ilişkileri arttı. Bunun sonucunda Konya ekonomisinin dış pazarlara yönelik üretimi ile beraber sanayi üretimi ivme kazandı. Sanayinin ihracattaki temel sektör olması dış ticaretin, Konya ekonomisinin yapısal olarak değişmesine ve tarım yanında sanayi sektörünün de öne çıkmasına yol açtığını göstermektedir. Çalışmada önce Konya dış ticareti tarihsel olarak analiz edilmektedir. Sonra Konya dış ticaretindeki temel sektörler ve yapısal özellikler ile temel sorunlar ele alınmaktadır.

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBF İktisat Bölümü
akadirbulus@gmail.com; akbulus@konya.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Konya, Konya Ekonomisi, Konya'nın Dış Ticareti.

OVERVIEW OF KONYA FOREIGN TRADE IN REPUBLIC PERIOD AND DEVELOPMENTS AFTER 2002

ABSTRACT

Foreign trade constitutes a significant part of economic activity in the sense of selling foreign goods and services of an country and purchaising of goods and services of a foreign country. This study examines the historical course of Konya economics' commercial relations with the outer world. The developments in Konya, Turkey's foreign trade appears to be largely related to developments and changes in the Turkey's economic structure. Turkey's reforms about opening to the outside and to liberalize its goods, currency and capital movements flourished Turkey's foreing trade after 1980. The Konya economy has also been influenced by this development and has increased in relation to foreign markets. As a result of this, the production of the Konya economy for foreign markets has gained momentum. The fact that being of the industry is the main sector of exports shows that foreign trade leads Konya economy to change structurally and industrial sector as well as agriculture. First, the foreign trade in Konya has been analyzed historically in this study. Then, basic sectors and structural features of Konya foreign trade and basic problems are discussed.

Key Words: Foreign Trade, Konya, Konya Economy, Foreing Trade of Konya.

GİRİŞ

Dış ticarette gelişmelerin ekonomik yapıların doğru anlaşılması bakımından büyük bir önemi vardır. Genel olarak dış ticaret yoluyla dünya ekonomisi ile etkileşimi ve karşılıklı bağımlılık artışı ekonomik yapıda dış ticarete konu olan ekonomik sektörlerin önem kazanmasına yol açmaktadır.

Konya'nın Cumhuriyet dönemi boyunca dış ticaretinin incelenmesinden elde edilecek önemli sonuçlar vardır. İlki, Konya ekonomisinin dış ticaretinin gelişimi ve nereden nereye geldiğinin tespit edilebilmesidir. İkincisi ise dış ticaretteki gelişmelerin Konya ekonomik yapısında yol açtığı değişikliklerin Konya ekonomisinin gelişimi açısından izlenmesi gereken politikalar için sağlayabileceği temel eğilimlere ışık tutmasıdır.

Bu çalışmada ilk olarak, Konya'nın Cumhuriyet Dönemi'ndeki dış ticareti tarihsel olarak ele alınmaktadır. Daha sonra 1980 sonrası ve özelde 2002 sonrası dış ticaretin gelişimine bağlı olarak Konya dış ticareti yapısal olarak analiz edilmekte ve dış ticaretin gelişimi için öne çıkan fırsatlar ile tehditler incelenmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Konya Dış Ticaretine Genel Bakış

Konya dış ticaretinin ülkenin genel ekonomik planları ve kalkınma stratejilerine bağımlı bir gelişime sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyetten önce Osmanlı ekonomisi bir hayli dışa açık ekonomi idi. Konya'nın demiryolundan sonra pazara yönelik üretimi ile birlikte ticareti de gelişti. Cumhuriyet döneminin başlarından 1980'lere kadar Türkiye ekonomisi daha çok iç piyasalara yönelik ithal ikameci bir kalkınma modeli izlediği için Cumhuriyet öncesine göre dış ticaretindeki gelişmeler daha sınırlı kaldı. Kendi kendine yeterlilik için önce dayanaksız sonra da dayanaklı tüketim malları ile bazı ara mallarında yerli üretimi kurmaya ve döviz tasarruf etmeye yönelik bu modelin sınırlılıklarında Konya dış ticareti de çok önemli gelişmeler kat edemedi. 1980'den sonra ise Türkiye ekonomisi dışa açık bir ekonomik kalkınma modeline geçtikten Türkiye'nin dış ticareti de arttı. Konya'da bu gelişmelerden payını aldı.

20. Yüzyıl başlarında 1913'de Konya'yı zi-

yaret eden bir Macar bir seyyahın günlüklerinde Konya'dan, *sokakları gaz lambalarıyla aydınlatılan, caddelerinde atlı tramvayların işlediği bu hızla büyüyen kentin yıllık ithalatı 13 milyon, ihracatı ise 18 milyon altın frank* şeklinde söz etmekteydi (Horvath, 2007,11). 1980'den sonra dışa açık bir ekonomik modele geçen Türkiye'de dış ticaret çok gelişti. Konya özellikle 1989'dan sonra dış ticaretini geliştirdi ve küresel pazarlara yönelik özel sektör girişimlerini çeşitlendirdi. 1996-2006 arası dönemde Konya'nın dış ticaretinin gelişimi Tablo3.12'de, 2001-2008 dönemindeki dış ticareti ise Grafik 1 ve 2'de gösterilmektedir.

Türkiye'de 1980'den sonra ihracata yönelik sanayileşme modeli uygulanmaya başladı. İhracata yönelik teşvik politikaları sonucunda ihracat rakamları ilk kez 1986'da 10 milyar doları aştı ve sonraki yıllarda da kriz yıllarındaki durağanlaşma hariç gelişimini sürdürdü. Konya'nın dış ticarette sergilediği eğilimin büyük ölçüde ülkedeki genel eğilime uygun olduğu görülmektedir. Ancak Konya ile Anadolu Kaplanları denilen diğer Anadolu kentlerinin özellikle 1990'lardan sonra dış ticaretlerini, genel eğilimin üstünde artırdıkları görülmektedir. Bunun nedeni Özal'la birlikte dış dünya ile temasların artışı ve siyasal anlamda ise Anadolu'nun merkez karşısındaki ağırlığı arttıkça dünya ekonomisinden daha fazla pay almak için gerekli olan değişim ve dönüşümü başarmasıdır. Dışa açılış ile birlikte Anadolu kentlerinin İstanbul ve diğer önemli merkezlerle ekonomik ilişkileri çeşitlendi ve Anadolu kentleri ekonomik yapılarında yeni sektörlerin de ortaya çıkışı ile gelişmeye başladılar.

Konya'nın Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payındaki gelişmeler de Konya'nın 2002 sonrasında dış pazarlara yönelik yapan sanayi merkezlerinden birisi haline geldiğini göstermektedir. Üstelik Konya'nın ihracattaki payı ithalattaki payından daha hızlı gelişmiştir.

2002'den Sonra Konya'nın Dış Ticaret Payındaki Gelişmeler

Bu anlamda Konya'da da dış ticaretin ülke dış ticaretindeki ortalama değişimden daha fazla artış gösterdiği görülmektedir. Konya dış ticaretinin özellikle 2002'den sonra önemli gelişme katettiği görülmektedir. Buna rağmen bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin dış ticaretinin en büyük bölümü ekonomik gelişmişlik seviyesi en yüksek dört beş ili tarafından gerçekleştirilmektedir.

Örneğin, 2005 yılı itibarı ile Türkiye'nin ihracatının %79'unu İstanbul, İzmir ve Kocaeli ile birlikte ilk dört il gerçekleştirmiştir. Üstelik yalnızca 12 ilin ihracatı 500 milyon doların üstünde iken, yine yalnızca 11 ilin ülke ihracatındaki payı % 1'in üstündeydi. Bu anlamda 2005 yılında Konya ihracatı 500 milyon doların üstünde olan 12 il arasında değildi. Konya'nın 2000 yılındaki ihracattaki payı % 0.31 iken bu oran, 2005'de % 0.57'e yükselmiştir (Birekul, 2008,188). Tablo.1'de Konya'nın 2002-2015 arası dönemde Konya'nın ihracattaki payının % 0,36 seviyesinden neredeyse % 1'e yükseldiği yaklaşık üç kat bir artış gösterdiği görülmektedir. Konya'nın aynı döneminde ithalattaki payının % 0,31 seviyesinden % 0,56 seviyesine arttığı görülmekle ihracat ile birlikte karşılaştırıldığında ithalatın yaklaşık iki kat artış sergilediği görülmektedir.

Konya dış ticaretinin gelişiminde göz önünde tutulması gereken bir diğer olgu, Konya'da üretilen malların bir kısmının diğer merkezlerdeki ihracat kalemlerinin üretimi veya başka illrden doğrudan ihracatı nedeni ile dış ticaretteki payının daha yüksek olduğunu öne sürenlerin yaklaşımlarıdır. Buna göre mevcut istatistikler Konya menşeli firmaların yaptıkları ihracatı tam olarak yansıtmamaktadır. Konya'da faaliyet gösteren firmaların ihracatları, ihracat çıkış onaylarını İstanbul, Mersin, İzmir gibi diğer başka illerdeki Odalara yaptırdıklarından dolayı, bu rakamların içerisinde yer almamaktadır. Yine aynı şekilde dünya pazarlarına ihracat yapan

TABLO. 1. İTHALAT VE İTHALATTA KONYA'NIN TÜRKİYE İÇİNDEKİ PAYLARI(2002-2015)

	İhracattaki Payı (%)	İthalattaki Payı (%)
2002	0,36	0,31
2003	0,38	0,35
2004	0,44	0,39
2005	0,57	0,37
2006	0,58	0,40
2007	0,65	0,41
2008	0,66	0,38
2009	0,72	0,41
2010	0,86	0,43
2011	0,87	0,49
2012	0,84	0,49
2013	0,90	0,50
2014	0,95	0,55
2015	0,94	0,56

KAYNAK: Mucuk v.d, 2017, s.22.

ulusal firmalara verilen ara malların satışları da bu rakamlarda görünmemektedir. Tüm bu faktörlerle birlikte Konya menşeli olan bu firmaların ihracatları da göz önüne alındığında, Konya'nın ihracat potansiyelinin daha fazla olduğu söylenebilir (Öcal, 2009,141). Bu iddiada belli ölçüde haklılık payı olmakla birlikte dolaylı da olsa başka merkezlerden yapılan ihracat, Konya imalatının ihracata yönelik olarak gelişimi bakımından önemlidir.

Konya sanayisi ve dış ticareti son yıllarda sürekli gelişmekle birlikte, Gaziantep, Denizli ve Kayseri gibi diğer Anadolu kentlerinin gerisinde performans göstermesi, Konya'nın daha alınacak epey mesafesi olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2007'de Denizli'nin Konya'dan üç katı büyük ihracata sahip olduğu ve 2 milyar dolarlık ihracat yapması bunun en güzel örneğidir (Öcal, 2009, 151). Denizli ve Gaziantep'in tekstil ve halı gibi sektörlerde Kayseri'nin ise mobilyada uzmanlaştıkları görülürken Konya şehrinin belirgin bir sektör ağırlıklı uzmanlaşmaya sahip olduğu söylenemeyebilir. Bu durum aslında bir bakıma iyi kullanılabilirse avantaj olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2'e göre ekonominin dışa açıklık derecesinin artışı ile Türkiye'de ithalatın arttığı ve özellikle ekonomik istikrarın sağlandığı 2002'den sonra, ithalatın ihracattan daha fazla artması sonucu cari açığın da arttığı görülmüştür. Konya'nın ise 2007'den bu yana 2011 yılı hariç dış ticarette fazla vermesi dikkat çekmektedir. 2011 yılı Konya dış ticareti ayrıca önemli bir yıldır. Çünkü ilk kez bu yıl hem ihracat hem de ithalatta 1 milyar dolar sınırını aşmıştır. 2017 yılındaki 1.548.411 bin dolarlık ihracat ve 2014 yılındaki 1.341.964 bin dolarlık ithalat Konya'nın dış ticaretindeki zirve rakamlardır. Konya'nın ihracatta 1, 5 milyar dolarlık sınırı aştığı yıl 2017 yılı olmuştur.

Tablo 2'e göre, 2001 yılı hariç Konya'nın dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Ancak özellikle son yıllarda Konya'nın dış ticaret açığının Türkiye ortalamasına göre daha iyi değerler aldığı ve cari açığa katkısının az olduğu görülmüştür.

Konya Dış Ticaretinin Sektörel ve Ticaret Yapılan Ülkeler Bakımından Genel Görünümü

Sektörel olarak bakıldığında ise Konya ihracatının en önemli ihracat kaleminin sanayi ürünleri olduğu ve sanayi ürünleri ihracatının yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir. İmalatın toplam ihracatın % 94'ü oranında olması en önemli yapısal özelliklerden biridir. İthalatın da % 80'inin imalat malları iken oldukça önemli bir oranda yaklaşık % 16 kadar da tarım ve ormancılık ürünleri ithalatı dikkati çekmektedir. Konya dış ticaretinde tarım ürünlerinin payının % 5 kadar olması bu sektörün ihracatı üzerine yoğunlaşmak gerektiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin ihracatında son yıllarda gözlemlenen önemli olgulardan birisi dış pazarlarımızda bölgesel çeşitlenmedir. Bu durum tek bir bölgeye bağımlılığın riskini azalttığı gibi kriz dönemlerinde krizin üretim ve ihracat üzerindeki olumsuz etkilerinin daha az olmasına da yol açmaktadır. Nitekim 2007'de Avrupa Birliğinin pazarlarımız

TABLO.2. TÜRKİYE VE KONYA İLİ DIŞ TİCARET VERİLERİ (1996-2017, BİN USD)

YILLAR	TÜRKİYE				KONYA			
	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHR. İTH. KARŞILAMA ORANI	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHR. İTH. KARŞILAMA ORANI
1996	23,224,465,343	43,626,690,167	-20,402,224,824	% 53.23	62,550,498	161,248,205	-98,697,707	% 38.79
1997	26,261,071,786	48,558,720,673	-22,297,648,887	% 54.08	84,159,029	181,525,662	-97,366,633	% 46.36
1998	26,973,951,738	45,921,392,207	-18,947,440,469	%58.74	73,076,751	173,785,680	-100,708,929	%42.05
1999	26,587,224,962	40,671,272,031	-14,084,047,069	%65.37	84,471,318	139,569,268	-55,097,950	%60.52
2000	27,774,906,045	54,502,820,560	-26,727,914,515	%50.96	86,813,137	147,597,296	-60,784,159	%58.82
2001	31,334,216,356	41,399,082,953	-10,064,866,597	%75.69	107,620,546	89,696,887	17,923,659	%119.98
2002	36,059,089,029	51,553,797,329	-15,494,708,300	%69.94	130,222,093	161,449,050	-31,226,957	%80.66
2003	47,252,836,302	69,339,692,058	-22,086,855,756	%68.15	177,898,711	244,923,747	-67,025,036	%72.63
2004	63,167,152,820	97,539,765,968	-34,372,613,148	%64,76	274,509,369	377,736,024	-103,226,655	%72,67
2005	73,472,288,786	116,562,532,073	-43,090,243,287	%63.03	421,622,952	426,414,912	-4,791,960	%98.88
2006					493,532,000	555,829,000	-62,297	%89
2007					694,111,000	695,625	-1,514	%100
2008					871,223	775,418	95,805	%112
2009					735,997	583,483	152,514	%126
2010					980,101	802,842	177,259	%121
2011					1,168,598	1,170,864	-2,266	%100
2012					1,275,626	1,153,774	121,851	%111
2013					1,368,079	1,249,700	118,376	%109
2014					1,491,166	1,341,964	149,202	%111
2015					1,353,104	1,167,120	185,984	%116
2016					1,314,541	1,061,763	251,778	%124
2017					1,548,411	1.047.437	500,974	%133

KAYNAK: DTM verilerinden aktaran, Birekul,2008, s.6; Konya ili için 2006 verileri Arıcı, 2008, s.43'den, 2007'den sonraki Konya için veriler KTO, 2017, s.71'den ve 2017 yılı verisi TÜİK'den alınmıştır.

içerisindeki ağırlığı yaklaşık % 57 iken 2009'da % 44'lere gerilemiştir. Ancak AB üyesi olmayanların 2009'da % 12 oranında pazar payı olduğunu hatırladığımızda Avrupa'nın hala % 56 gibi yüksek bir oranla en önemli pazarımız olduğu görülmektedir. Bunun yanında Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin payı ise 2000'lerin başlarında yaklaşık % 9 oranından 2009 itibarı ile % 19 seviyesine kadar yükselmiştir. En dikkat çekici gelişme ise özellikle 1996'da % 4 paya sahip olan K.Afrika'nın payının 2009'da % 8 yükselmesidir (Şahbaz, 2011, 15). Pazarlarımızdaki bu çeşitlenmenin etkisiyle Konya'nın ihracat pazarlarında da yeni ülke ve bölgeler öne çıkmaya başlamıştır. Daha önce İhracat yapılan ülkeler bakımından ise Konya'nın ağırlıklı Orta Doğu ve AB ülkeleri ile olan bağları dikkat çekerken son yıllarda Kuzey Afrika ve Uzak Doğu Asya'dan ülkeler de ticaret ortakları haline gelmiştir. Bu anlamda Irak, Mısır, Cezayir, İran, Libya (2011'deki olaylardan sonra ciddi düşüş olmakla birlikte) Almanya, İngiltere, İtalya, Yunanistan, ABD ve son birkaç yıldır Polonya gibi ülkeler dikkati çekmektedir. İthalatta ise Çin, Rusya, S. Arabistan, ABD ile Almanya'nın en önemli ülkeler olduğu görülmektedir. Son yıllarda G. Kore, Tayvan ve en son Tayland gibi Uzak Doğu ülkeleri ile Çek Cumhuriyeti ve Ukrayna dikkati çekmektedir. Genel olarak bakıldığında ağırlıklı olarak Konya

dış ticaretinde Orta Doğu, önde gelen AB ülkeleri önemlidir. Bunların yanında Uzak Doğu'daki önemli ekonomiler ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkilerin ilerlediği görülmektedir. ABD ihracatta ve ithalatta orta sıralarda olsa da ilişki içerisinde bulunulan ülkelerde iken Orta ve Latin Amerika ülkelerine yeterince erişilemediği ve buraların potansiyel pazarlar olarak Afrika ile birlikte ele alınması gerektiği görülmektedir.

İhracat ve İthalatta Başlıca Ana ve Alt Sektörler

2016 itibarı ile Konya ihracatının ana sektörlere göre, % 93,46'sı İmalat Sanayi, % 5,11'i Tarım ve Ormancılık, % 1,15'i Madencilik, Taşocakçılığı ve % 0,28'i ise Toptan ve Perakende Ticaret sektörlerinden yapılmıştır. Alt sektörlere göre ise en fazla ihracat yapılan 10 sektöre göre ihracatın % 37,12'si Kazan Makina, % 20,56'sı Motorlu Kara Taşıtları, % 8,83'ü Süt Ürünleri, % 6,65'i Hububat Un Nişasta, % 5,80'i Demir Çelik Eşya, % 5,56 Kakao vb, % 5,44'ü Plastikler vb, % 4,72'si Alüminyum vb, % 3,26'sı Silah, Mühimmat vb ve % 2,06'sı Sebze, Meyve'den oluşmaktadır. En fazla ihracat yapılan 10 sektör toplam ihracatın tek başına % 83'ünü oluşturmaktadır (KTO, 2017, 75).

2016 itibarı ile Konya ithalatının ana sektörlere göre, % 80'i İmalat Sanayi, % 16'sı Tarım ve Ormancılık, % 3'ü Madencilik, Taşocakçılığı ve % 1'i ise Toptan ve Perakende Ticaret sektörlerinden yapılmıştır. Alt sektörlere göre ise en fazla ithalat yapılan 10 sektöre göre ihracatın % 23,3'ü Elektrikli Makineler, % 16,6'sı Kazan Makine, % 9,2'si Plastikler vb, % 8,6'sı Hububat Un Nişasta, % 3,8'i Mineral Yakıt, % 3'2'si Canlı Hayvanlar, % 3'ü Yağlı Tohum vd, % 2,9'u Kauçuk, % 2,8'i Demir Çelik ve %2'7'si Motorlu Kara Taşıtlarından oluşmaktadır (KTO, 2017, 77).

Konya Ticaretinde Dış Ticarette Başlıca Ülkeler

Tablo 5'de, 2013-2017 itibariyle Konya ihracat ve ithalatında ilk on ülke gösterilmektedir. Konya ihracatında Irak ve diğer Orta Doğu ül-

TABLO 3. KONYA İHRACATININ SEKTÖREL DAĞILIMI 2002-2017 (BİN USD)

Yıllar	Tarım ve Ormancılık	Madencilik, Taşocakçılığı	İmalat	Toptan ve Perakende Ticaret	Toplam
2002	4,752	451	124,946	111	129,959
2003	6,771	392	171,132	744	179,039
2004	4,644	497	267,779	2,636	275,556
2005	4,525	216	411,495	3,750	419985
2006	6,928	597	482,635	3,372	493,532
2007	24,539	9,170	657,003	3,398	694,111
2008	33,631	7,327	827,956	2,309	871,223
2009	26,091	4,832	703,347	1,727	735,997
2010	43,820	19,456	913,592	1,917	978,785
2011	67,697	20,134	1,076,795	3,528	1,168,154
2012	76,287	8,959	1,186,609	3,769	1,275,625
2013	77,308	11,494	1,274,849	4,414	1,368,078
2014	79,547	14,187	1,392,708	4,683	1,491,165
2015	51,381	17,367	1,280,252	4,103	1,353,104
2016	67,089	15,140	1,229,054	3,581	1,314,877
2017	71,572	12,579	1,456,023	8,435	1,548,411

KAYNAK: TÜİK.

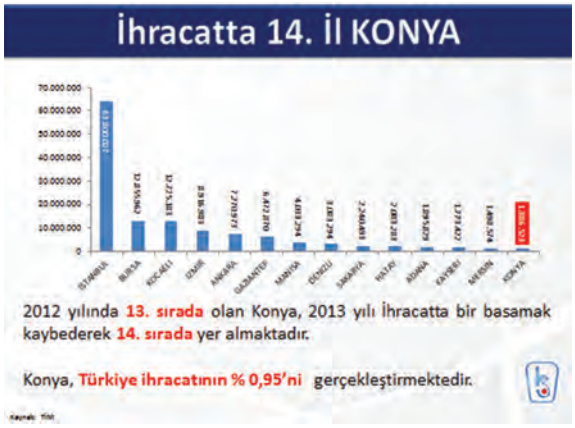
TABLO 4.KONYA İTHALATININ SEKTÖREL DAĞILIMI 2002-2017 (BİN USD)

Yıllar	Tarım ve Ormancılık	Madencilik, Taşocakçılığı	İmalat	Toptan ve Perakende Ticaret	Toplam
2002	12,073	2,022	145,253	1,546	161,564
2003	12,870	1,889	228,337	1,785	244,921
2004	29,550	2,494	339,742	5,912	377,698
2005	8,424	2,470	408,768	7,359	427,021
2006	11,213	3,048	535,140	6,428	555,829
2007	86,856	1,627	600,319	6,822	695,625
2008	173,891	3,544	578,206	19,778	775,418
2009	98,624	1,684	455,280	27,895	583,483
2010	134,262	3,470	657,424	7,270	802,426
2011	206,751	4,841	949,339	9,288	1,170,219
2012	214,483	4,458	924,053	9,193	1,153,774
2013	262,044	38,096	939,750	9,768	1,249,700
2014	79,547	35,214	1,042,710	19,274	1,341,954
2015	209,839	35,888	916,661	4,680	1,167,120
2016	169,082	32,774	796,132	10,990	1,008,980
2017	195,631	44,171	787,447	68,586	1,047,403

KAYNAK: TÜİK.

kelerinden İran, Suudi Arabistan ile Kuzey Afrika'dan Libya (İç Savaş sonrası son yıllarda listede yer almamaktadır) ve Mısır önemli ülkeler olarak görülürken; diğer önemli ülkeler Avrupa'dan Almanya, Rusya, İtalya, Yunanistan ve İngiltere ile ABD'dir. İthalatta ise Asya'dan Çin ilk sırada yer alırken G. Kore, Tayland ve Tayvan da ilk ondadır. S. Arabistan tek Orta Doğu ülkesi iken Avrupa'dan Rusya, Almanya, Ukrayna, İtalya ve Hollanda ile ABD'de diğer ülkeleri oluşturmaktadır. 2017 itibarı ile ithalatta diğer önemli bir ülke Malezya olmuştur.

ŞEKİL 1. KONYA'NIN İHRACATTA TÜRKİYE SIRALAMASINDAKİ YERİ (2012- 2013)

KAYNAK: TİM'den aktaran, KSO,2018

Konya'nın İhracatta Türkiye İçerisindeki Gelişimi

Konya Türkiye'de ihracat liginde 2012'de 13 ve 2013'de ise 14. Sırada yer almıştır. Tablo 6'a göre, Konya'nın zaman içerisinde dış ticaretinde özellikle ihracatını geliştirdiği ve 2017 itibarı ile Türkiye'nin en fazla ihracat yapılan 11. sırasına yükseldiği görülmektedir. Ancak Türkiye'nin 2023 Vizyonu'nda 500 milyar dolarlık ihracat hedefi içerisinde kendisine 5 milyar dolarlık bir hedef belirleyen Konya'nın bu hedefine ulaşması zor görünmekle birlikte öncelikli hedef olarak 2 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşabilmeye odaklanması rasyonel bir amaç olarak görülebilir. Tablo 6' a göre Konya en önemli ithalatçı iller sıralamasında ise 13. sırada yer almaktadır.

TABLO.5: KONYA DIŞ TİCARETİNDE İLK 10 ÜLKE (2013-2017)

YIL	ÜLKE	İHRACAT	TOPLAM İHRACAT	ÜLKE	İTHALAT	TOPLAM İTHALAT
		BİN DOLAR			BİN DOLAR	
2013	IRAK	236.481	1.368.078.672	RUSYA F.	192.879	1.249.700.244
	ALMANYA	81.552		ÇİN	177.027	
	RUSYA F.	55.774		ALMANYA	91.506	
	İRAN	49.800		ABD	70.017	
	LİBYA	49.270		İNGİLTERE	58.340	
	S.ARABİSTAN	46.882		UKRAYNA	52.988	
	MISIR	37.572		G.KORE	45.495	
	YUNANİSTAN	37.379		TAYVAN	37.303	
	ABD	35.408		HOLLANDA	36.393	
	İNGİLTERE	33.732		S.ARABİSTAN	35.301	
2014	IRAK	214.174	1.491.165.914	ÇİN	226.669	1.341.964.011
	ALMANYA	88.728		RUSYA F.	217.735	
	İRAN	77.320		ÇEK CUM.	119.741	
	S.ARABİSTAN	66.410		İTALYA	61.937	
	CEZAYİR	59.420		HİNDİSTAN	48.260	
	MISIR	49.684		ABD	42.457	
	RUSYA F.	47.837		G.KORE	40.314	
	LİBYA	40.515		TAYVAN	39.650	
	YUNANİSTAN	36.377		UKRAYNA	35.422	
	İTALYA	35.224		S.ARABİSTAN	24.637	
2015	IRAK	185.110	1.353.104.249	ÇİN	231.834	1.167.120.062
	ALMANYA	81.878		RUSYA F.	141.126	
	CEZAYİR	78.879		ALMANYA	90.222	
	S.ARABİSTAN	65.687		İTALYA	75.845	
	İRAN	61.767		ÇEK CUM.	47.910	
	MISIR	46.458		UKRAYNA	39.174	
	İTALYA	42.344		G.KORE	36.748	
	ABD	40.218		TAYVAN	34.664	
	RUSYA F.	31.753		ABD	24.982	
	SUDAN	29.277		S.ARABİSTAN	23.864	
2016	IRAK	190.218	1.314.877.279	ÇİN	288.002	1.008.980.573
	ALMANYA	95.373		RUSYA F.	100.458	
	CEZAYİR	60.974		ALMANYA	88.171	
	İRAN	60.469		İTALYA	54.191	
	S.ARABİSTAN	45.835		TAYVAN	28.435	
	İTALYA	44.635		G.KORE	25.191	
	ABD	43.538		ABD	22.098	
	MISIR	34.283		MALEZYA	21.857	
	POLONYA	27.561		S.ARABİSTAN	21.616	
	İNGİLTERE	27.404		İSPANYA	17.706	

YIL	ÜLKE	İHRACAT	TOPLAM İHRACAT	ÜLKE	İTHALAT	TOPLAM İTHALAT
		BİN DOLAR			BİN DOLAR	
2017	IRAK	218.251	1.548.411.520	ÇİN	176.996	1.047.437.403
	ALMANYA	118.726		RUSYA F.	148.665	
	CEZAYİR	71.407		ALMANYA	97.047	
	İRAN	59.620		MALEZYA	52.146	
	İTALYA	58.305		İTALYA	51.315	
	S.ARABİSTAN	44.686		ABD	31.087	
	ABD	44.456		G.KORE	29.741	
	POLONYA	36.543		TAYLAND	29.366	
	MISIR	31.372		UKRAYNA	25.792	
	İNGİLTERE	29.446		TAYVAN	24.257	

KAYNAK: TÜİK VERİLERİNDEN HAZIRLANMIŞTIR.

Konya İhracatının Yapısal Analizi

Konya'nın milli gelir içerisindeki payı ile dış ticaret hacmi arasında bir ilişki olduğu gibi ihracatın katma değeri de bu büyüklüğü etkilemektedir.

Türkiye'nin GSKD (Gayrı Safi Katma Değeri)'nin yaklaşık % 30 İstanbul'da üretilirken, Konya Karaman Bölgesi yaratılan GSKD'nin % 2,4'ünü oluşturmakta ve 26 düzey 2 bölgesi arasında 13. Sırada yer almaktadır. 2008 itibarı ile Türkiye'de kişi başına GSKD 100 olarak kabul edilirse TR 52, 77 değeri ile ulusal ortalamanın altında kişi başına GSKD'ne sahiptir. Ülkede tarım sektörünün sağladığı katma değer % 8,5 düzeyinde iken bu oranın TR 52'de % 20'ler düzeyinde olması bölge ekonomisinde tarımın yerini gösteren önemli bir bulgudur. TR 52, tarımdaki GSKD'nin % 5,6'ını üretirken, sanayideki GSKD'nın sadece % 1,9'unu oluşturmaktadır. TR 52 bu açıdan Türkiye Düzey 2 içinde 16. sırada yer almaktadır. TR 52 hizmet sektörü bakımından ülkedeki GSKD'in % 2,1'ini üretmektedir (Keskin-Önen, 2012.6-9).

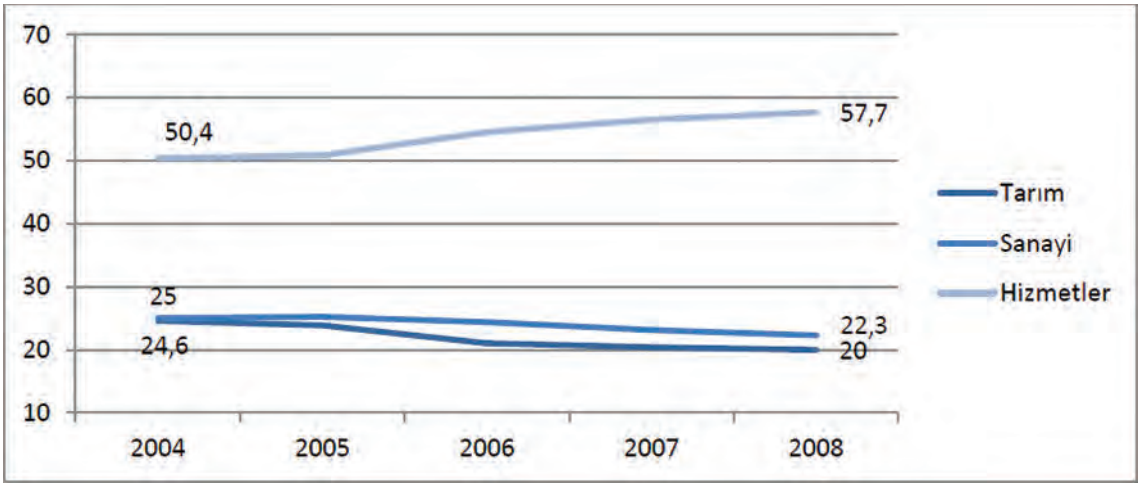
TABLO 6. TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDE 1 MİLYAR DOLAR ÜZERİNDE İHRACAT YAPAN ÖNEMLİ İLLER VE KONYA (2017)

ŞEHİR	İHRACAT (BİN DOLAR)	İTHALAT (BİN DOLAR)	İHRACAT SIRA	İTHALAT SIRA
İSTANBUL	81.485.772	134.679.347	1	1
ANKARA	6.741.683	12.508.569	5	2
İZMİR	9.256.600	9.849.196	3	4
BURSA	10.537.315	9.121.743	2	5
ADANA	1.822.965	2.171.897	10	9
ANTALYA	1.240.938	1.119.134	12	12
KONYA	1.548.411	1.047.437	11	13
HATAY	2.336.768	3.852.348	8	7
GAZİANTEP	6.608.420	5.237.757	6	6
MANİSA	1.990.053	3.148.013	9	8
DENİZLİ	2.676.340	2.009.390	7	10
KAYSERİ	1.642.524	1.806.267	10	11
KOCAELİ	8.093.624	11.561.832	4	3
SAKARYA	5.249.920	3.086.474	6	9
TRABZON	1.197.253	71.796	13	(Sıralanmasına gerek görülmemiştir
TEKİRDAĞ	1.091.007	1.066.233	14	

KAYNAK: TÜİK.

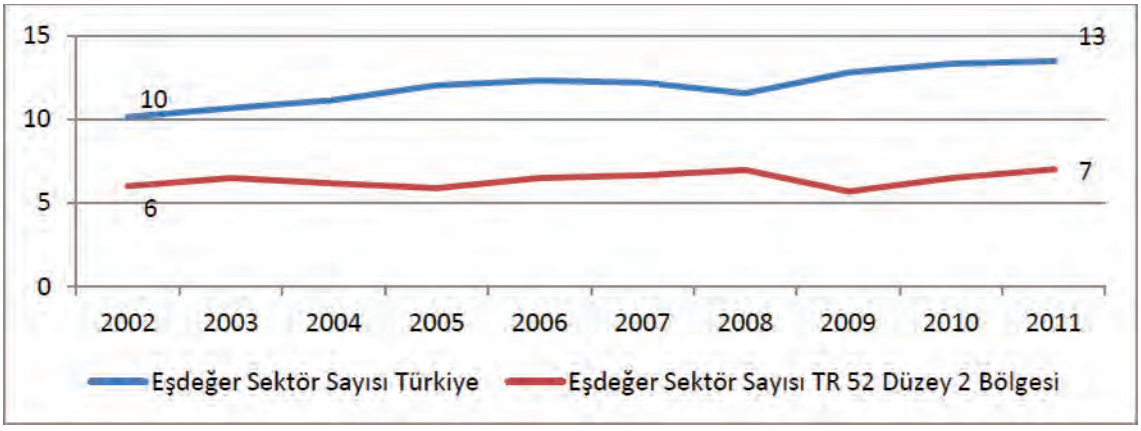
TR 52 dış ticaret açısından ise 2002'e oranla dış ticaretinin önemli düzeyde geliştirdiği gibi bölgesel olarak ihracat hacmi ithalat hacminden yüksek olduğu için cari dengeye pozitif katkı yapmaktadır. Buna göre 2002'de ülke ithalatındaki payı % 0,34'den 2011'de % 0,54'e yükselmekle beraber, ihracattaki payı da aynı yıllar için sırasıyla % 0,46'dan % 1,04'e yükselmiştir. Öte yandan dış ticarette sektörel çeşitlilik açısından ise ihracat üzerinde eşdeğer katkıya sahip ana sektör sayısı bakımından Türkiye ortalaması 13 sektör iken

ŞEKİL 2. TR 52'DE EKONOMİK FAALİYETLERİN SEKTÖREL PAYLARI

KAYNAK: Mevka

ŞEKİL 3. TÜRKİYE VE TR 52'DE İHRACAT ÜZERİNDE EŞDEĞER KATKIYA SAHİP ANA SEKTÖR SAYISI

KAYNAK: Mevka

TABLO 7. TR 52 İHRACATINDAKİ EŞDEĞER ANA SEKTÖRLER

SIRA	SEKTÖR	2011 İHRACATI	2011PAYI(%)
1	Gıda ürünlerinin imalatı	437.464.898	31,26
2	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	255.957.570	18,29
3	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	198.411.095	14,18
4	Ana metal sanayi	121.009.443	8,65
5	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (Makine ve teçhizat hariç)	77.074.259	5,51
6	Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	75.785.832	5,42
7	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	53.754.274	3,84

KAYNAK: Mevka

TR 52'de bu rakamın 7 düzeyinde olması ihracatta belli sektörlerin ağırlığının olduğu olumsuz bir durumu yansıtmaktadır. Şekil 2'e göre, TR 52'de Ekonomik Faaliyetlerin içinde tarımın büyük ağırlığa sahiptir (Bkz. Şekil 2 ve Şekil 3).

Tablo 7, 52 Bölgesinde İhracatındaki öne çıkan 7 sektörün paylarını göstermektedir. Buna göre bölge ihracatında gıda imalatı, makine ve ekipman imalatı, motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler, ana metal sanayi, fabrikasyon metal ürünleri imalatı, bitkisel ve hayvansal üretim ve kimyasal üretimi başlıca sektörlerdir. Ancak ilk üç sektörün payı toplam ihracatın % 55'ine yakındır.

TR 52'deki ihracatın yapısında sektörel yoğunlaşmayı ölçen Gini Hirschman Endeksi değerleri de bölgedeki yoğunlaşmanın Türkiye ortalamasının altında kaldığını yani TR 52'nin ihracatında ağırlığı olan sektör sayısının görece düşük kaldığını göstermektedir. Gini Hirschman endeksinde 100 değeri tek bir sektörün ihracatın tamamını oluşturduğunu göstermektedir. Çeşitlenme arttıkça endeks değeri düşmektedir. Buna göre Türkiye'nin 2002'de 31,4 olan endeks değeri 2011'de 27,3'e gerilemiş iken, TR 52'nin endeks değeri 2002'de 40,9 iken 2011'de 41,1'e yükselerek bir miktar kötüleşmiştir (Keskin-Önen, 2012. 11-12).

Bölgenin ihracat yaptığı ülke sayısı 2002'de 150 iken bu rakam 2011'de 170'e yükselmişse de ihracatta oransal olarak büyük öneme sahip ülke sayısı aynı yıllar için 40'dan 28'e gerilemiştir. İhracatta ağırlık taşıyan bu 28 ülkenin ithalat taleplerindeki daralmaların bölgenin ihracatını olumsuz etkileyebilecektir. Bölge olarak ihracatın önemli bir kısmı Yakın ve Orta Doğu ile AB'ne yapılmaktadır. İhracattaki ilk 28 ülkenin ihracattaki payı ise % 73'dür. 2011 itibarı ile tek başına Irak % 12,6'lık paya sahiptir. Yakın ve Orta Doğu (%29,1), AB (% 25,1) ve Kuzey Afrika (% 9,6) paya sahiptir (Keskin-Önen, 2012.12-13).

Türkiye'de cari açığın en önemli sebeplerinden bir tanesinde ihraç mallarının ithal girdilere bağımlılığının yüksekliğidir. Yaklaşık ihraç mallarını üretmede kullanılan girdiler toplam girdilerin % 40 'ı seviyesindedir. Bu durum Türk dış ticaretinde yapısal bir sorundur. Aynı durum TR 52'de de gözlemlenmiştir.

Bölge ithalatının büyük bir kısmı ara malları ithalatıdır. İthalatın teknolojik dağılımında ise ithalatın % 52,7'sini orta ileri teknolojili, % 24,8 ile orta düşük teknolojili ve % 21,4 ile düşük teknolojili mallar yer almaktadır. Ancak bölge açısından olumlu bir durum olarak zaman içerisinde orta düşük ve düşük teknolojili ithalatın ithalattaki payının yükseliyor olması ise olumlu bir eğilime işaret etmektedir (Keskin-Önen, 2012.18-19). Başka bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise Konya'nın yüksek teknolojili ithalatının daha az olması mevcut üretim teknolojisinin çok gelişmemiş olması ile de ilişkili olabilir. Nitekim Türkiye'nin gelişmiş üretim ve dış ticaret merkezlerinin tamamına yakınındaki ithalatın ihracattan fazla olması oralarda üretim teknolojinin daha ileri olmasının bir sonucu olarak görülebilir. Zamanla Konya'da üretim teknolojisinin yenilenmesi ithalatta ileri teknolojili ithalatın artışına ve ithalat hacim olarak yükselmesine yol açabilir.

2002-2011 arası dönemde Konya'nın ithalat ve ihracat rakamları kullanılarak iki değişkenin uzun dönemli nedenselliklerinin yönünü tespit eden bir araştırmaya göre Konya için ithalat ve ihracat arasında uzun dönemli aynı yönde bir ilişki vardır. Bu durumda Konya'nın ihracatı arttıkça ithalatı da artmakta ve ihracatın ithalata bağımlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sorun Türkiye'nin dış ticaretin genel sorunu olan cari açık sorununa yol açan ithal girdi bağımlılığı yüksek bir ihracat sektörüne sahip olduğumuzu göstermektedir. Yerli üretimi ve yatırımları desteklerken sektörlerin ileri ve geriye doğru bağlantılarını pozitif dışsallıkları gözetecek şekilde yatırımlar yapmak ve girdi maliyetlerini azaltacak teşvik düzenlemelerin11e ihtiyaç duyulmaktadır (Mucuk-Akgün, 2011, 189).

SONUÇ

Konya'nın 2002 sonrası dış ticaretinin tarihsel gelişimi ve yapısal özellikleri Konya'nın Türkiye ölçeğinde önemli bir sanayi ve dış ticaret merkezi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Konya dış ticareti ile sanayisi arasındaki nedensel ilişki dikkat çekicidir. Marmara, Ege ve kısmen Çukurova merkezli geleneksel sanayi merkezleri dışında Konya, Kayseri, Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay, Çorum gibi yeni sanayi merkezlerinin doğması büyük ölçüde temelde iki faktörle açıklanabilmektedir. İlki gelişen ulaşım yatırımlarının doğurduğu coğrafi ve üretim avantajları, ikincisi ise ulaşım altyapısı olmasa bile ucuz iş gücü ve hammadde ile elde edilen taşeron üretim merkezi olma avantajları (Mutluer, 2003, 24-25). Gaziantep, Denizli, Manisa, Hatay gibi kentler hem birinci ve hem de ikinci tür avantajlara sahip oldukları için son yıllarda hayli gelişmişlerdir. Konya ise ikinci tür avantajlarla sıçrama yapmıştır. Ancak Konya'nın Mersin ve Antalya ile tren bağlantısı sağlandıktan sonra hem birinci hem ikinci tür avantaja sahip olabilecek potansiyeli ileride ekonomik olarak daha da gelişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Konya bunun dışında hammadde ve maliyetten kaynaklı verimlilikler dışında üçüncü bir yola yani yenilikçiliğe dayalı bir üretim yapısına yönlendirilmelidir. Bunun için de organize sanayi bölgeleri dışında teknolojik gelişme bölgeleri ve daha iyi düşünülmüş üniversite sanayi işbirliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Konya'nın ayrıca ihracatta eş değer ihracat sektörlerini çeşitlendirmesi ve özellikle Afrika ve Orta ile Latin Amerika bölgelerine yönelmesi de ihracata dayalı üretim yapan işletmelerin riskinin azaltılması bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA:

Arıcı, Melike.2008. *Konya'da İmalat Sanayinin Gelişimi (1980-2001).*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Birekul, Murat.2008. *Konya İli Dış Ticaret Yapısının Analizi (1996-2005***).** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Horvath, Bela.2007. *Anadolu 1913***.** 3. Baskı. Çeviren: Tarık Demirkan. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.İstanbul.

Keskin, Filiz-Önen, M. Oğuzhan.2012. *Konya İli Uygun Yatırım Alanları***.**MEVKA. KTO, T.C. Kalkınma Bakanlığı.Konya.

KSO. 2018. http://www.kso.org.tr/sayfa/tr/konya-ekonomisi--1

KTO.2017. http://www.kto.org.tr/d/file/konya_ekonomi_raporu_2016.pdf

Mucuk, Mehmet-Akgün, Ali.2011. İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Konya Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi.Üçüncü *Yerel Ekonomiler Kongresi Bildiriler Kitabı (26-28 Mayıs 2011).*Editörler: Abdulkadir Buluş-Savaş Erdoğan, Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Konya.

Mutluer, Mustafa. 2003. Türkiye'de Yeni Gelişen Sanayi Odakları: Denizli-Gaziantep-Çorum. *Ege Coğrafya Dergisi*. C. 12. 13-27. http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ecd/article/view/5000115546/0

Öcal, Mehmet Fatih, (2009).*Organize Sanayi Bölgeleri'nin Bölgesel Etkileri ve Konya Sanayisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Şahbaz, Ussal.2011. Türk Sanayisinin Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme. TEPAV, 23.02.2011. Antalya. http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1298561949-4.Turkiye_Sanayisinin_Gelisimi_Uzerine_Bir_Degerlendirme.pdf.

TÜİK, 2018. http://www.tuik.gov.tr

KONYA TİCARET ODASI (1882-2018)

Caner ARABACI*

ÖZET

Konya Ticaret Odası, 1882 yılında kurulmuştur. 2018 yılı itibarıyla 136 yaşında bir kurumdur. Cumhuriyet devrinde, kuruluşunun 1926'dan başlatılıp, oda arşivinin saklanmaması; tarihi geçmişinin yok sayılmasını gerektirmemektedir. Çünkü kuruluş dönemi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bilgiler, 1883'ten itibaren Osmanlı devri Konya Salnamelerinde yönetiminde yer alan şahsiyetlerin isimleri bulunmaktadır. Aslında Türkiye Selçukluları zamanında ülkenin, daha sonraki devirlerde Orta Anadolu'nun kültür ve ticaret merkezi durumunda olan Konya'da hep ticari kurumlar olmuştur. Selçuklu çağının Ahilik kurumunun, lonca ve gediklere dönüştükten sonra ortadan kalkması; sadece bu kurumun sonu olmamıştır. Aynı zamanda bu durum devletin de sonunu getiren sürecin, önemli bir parçası olmuştur. Millet, devlet, ülke yaşayacaksa, ticari hayat da devam etmek durumundadır. Onun için ticaret erbabını bir çatı altında örgütleyen kurumların varlığını sürdürmesi gerekmektedir. KTO, mekan olarak küçük bir daireden, ülkenin seçkin bir hizmet binasına, yalnız fiziki yönden sıçramamıştır. Konferans salonu,

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

eğitim kurumları, üniversitesi, kitapları, kültür yayınları, dergileri, bir film çalışmasını gerçekleştirmesi, iç ve dış ticaret alanındaki organizasyonları ile önemli bir hizmet kurumu olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Konya Ticaret Odası, Yeni İpek Yolu Dergisi, Karatay Üniversitesi, KTO Yayınları.

KONYA CHAMBER OF COMMERCE (1882-2018)

ABSTRACT

Konya Chamber of Commerce was founded in 1882. It is 136 years old as of 2018. Though the foundation was dated to 1926 during Republican Era and the Archives were not kept, it is not imperative to ignore the past. As a matter of fact that, Ottoman Archives of Prime Ministry demonstrates that the Konya yearbooks have information about the personalities included in Konya Chamber of Commerce. Konya was center of culture and industry of Anatolia during Anatolian Seljuk and of Central Anatolia during later periods and hosted commercial enterprises. When "*ahilik*" institution of Seljuk Era was eradicated and turned into "*lonca* and *gediks*", it also prompted a process that paved the way for the collapse of state structure. If it is intended to strengthen the state, nation, it is mandatory that commerce must be protected. Hence, the institutions that organize the traders under one roof should maintain their existence. KTO did not grow up from a small room to an exclusive service building of the country, only in the physical aspects. The chamber of commerce continues its existence as an important service institution with a conference room, educational institutions, universities, books, cultural publications, magazines, realization of a film work, organizations in the field of domestic and foreign trade.

Key Words: Ahilik, Konya Chamber of Commerce, Journal of Yeni İpek Yolu, Karatay University, KTO Publishing.

GİRİŞ

Ticaret hayatı, toplum ihtiyaçlarının karşılanması açısından vazgeçilmez bir alandır. Bu alanın düzenlenmesi, ihtiyaçların uygun/meşru bir şekilde karşılanması, toplum düzeninin sağlanması açısından önemlidir. Bu yüzden her toplum ve dönemde ticaret hayatı ile ilgili düzenlemeler, bu düzenlemelerin kalıcı hale gelmesi için kurumların oluşturulmasına yönelir. Bu anlamda önemli bir merkez olarak Konya'da Selçuklu, Beylikler, Osmanlı, Cumhuriyet devrinde ticarete yön veren kuruluşlar oluşturulmuştur. Ahilik, Loncalar, Gediklerden Ticaret Odalarına asırlar içinde bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Dönüşüm, Osmanlı son devrinde ticari meslek kuruluşları olarak Ticaret Odalarını bir çare olarak toplum önüne sunmuştur. Kendi tarihi kurumlarını koruyup, geliştiremeyen yönetici akıl, alanı boş bırakamayacağı için böyle bir çözüm yolunu denemiştir. Bu vesile ile Konya Ticaret Odası da, 1882 yılında kurulur. 2018 yılında kuruluşunun üzerinden 136 yıl geçmiş bulunmaktadır.

Yaklaşık bir buçuk asra varan bu kuruluş süresi, coğrafyamız açısından alt-üst oluşların bulunduğu bir zaman dilimini kapsar. Bir cihan devleti olan Osmanlı, o zaman dilimi içinde tarihe karışmıştır. Anadolu ile bizim coğrafyamız olan, Kafkaslar, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Orta Doğu, defalarca alt-üst olmuştur. Sömürgeci devletlerin, hiç de insani, ahlaki olmayan müdahale ve saldırıları, Irak, Suriye, Filistin'i yangı yerine çevirmeye devam etmektedir. Osmanlı'nın postundan kırk civarında devletin çıkartıldığı ama asla huzurun bırakılmadığı; kan, ateş ve çatışmaların, işgalci saldırıların bir türlü sona erdirilmediği bir coğrafyanın son derece önemli tarihi, bu zaman dilimi içinde yaşanmaya devam etmektedir. Bu arada sadece siyasi organizasyon olarak Osmanlı Devleti yıkılıp

yerine yeni devletler kurulmamıştır. Toplumsal yapı, kurumlar, medeniyet anlayışı, sosyal-kültürel değer ve ilişkilerde kafaları döndüren bir değişim süreci yaşanmıştır. Onun için son 136 yılda bir kurumun varlığını kesintisiz sürdürmesi önemlidir. Bu devamlılıkta, ticaret erbabının toplumun en temel ve güvenilir dayanaklarından olması kadar, sosyal-ekonomik ihtiyaçların karşılanmasının vazgeçilmezliği de rol oynamıştır. Onun için kurumun tarihi, sosyal, ekonomik temelleri ile birlikte geçmişinin ele alınması; devamlılığın gerekçesini ortaya koyacaktır.

Konya Ticaret Odası kaynaklarında (Ticaret Sicil Arşivi, Oda Sicil Arşivi), Oda Tarihi'ni 1925 öncesine götürecek malzeme ne yazık ki saklanmamıştır. Cumhuriyet başlarındaki kültürel-sosyal değişim içinde bir çok hafıza kaynağı gibi oda arşivi de korunamamıştır. Kurumların hafızası durumundaki arşivlerin SEKA malzemesi olması[1], kültürel yapıdaki radikal değişikliğin bir sonucudur. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda oda tarihini 1882'den başlatan belgeler bulunmaktadır. Fakat bunların tasnif edilenleri içinde, kuruluş tarihini ay ve gün olarak vereni de henüz bulunabilmiş değildir.

Konya bilindiği üzere, Türkiye Selçuklularının uzun süre başkenti, Beylikler devrinde Karamanoğullarının merkezi, Osmanlı Devleti devrinde ise eyalet merkezidir. Yalnız eyaletin merkezi; bir ara sadece Konya, Niğde, Aksaray, Isparta, Antalya değil Maraş ile Elbistan'ı da içine almıştır. Yalnız Tanzimat'tan sonra bu sınırlar daraltılır.

Ticaret Odasının açıldığı sıra Konya merkez nüfusu, en yakın tarih olarak 1896'da 45.773'tür. Bunun 43.053'ü (20.681 erkek + 22.372 kadın) İslâm; 937 Rum, 1783'ü Ermeni'dir, 37 Katolik vardır. Merkezde Yahudi, Protestan nüfus kaydı bulunmamaktadır. Merkez mahalle sayısı ise 147'dir. 1899'da bu çeşniye 42 Protestan eklenir. Bu durum dış kaynaklı sosyal değişimi gözlere batırmaktadır. Zira Protestan ve Katolik nüfus bu coğrafyanın tabii nüfusu değildir. Protestan ve Katolikler; Ermeni ve Rum yerli halk içinden misyoner faaliyetleri sonucu oluşturulmuştur. Üç yıl önce verilen rakamlar içinde hiç Protestan yokken 1899'da 42 Protestan'ın bulunması dikkat çekicidir. Konya için Protestanlar, Amerikan; Katolikler Fransız misyonerlerinin çabalarının ürünü durumundadırlar[2]. Protestan miktarının tamamı, Katoliklerin de üçü hariç geri kalanının vilâyet merkezinde olması durumu anlaşılır kılmaktadır. Çünkü misyoner çalışmalarının (okul, hastane vb.) yoğunlaştığı yer Konya şehir merkezidir. Böylece emperyalist niyet taşıyıcısı devletlerin resmî-sivil elemanları, yerli dayanak noktaları oluşturmak istemektedirler. Uzun Selçuklu, Osmanlı devirlerindeki kültürel uyumla son gelişmeler kıyaslanırsa, durumun vahameti ortaya çıkacaktır. Zira yerli Hıristiyanlar, Türkçeyi ana dilleri olarak kullanmakta, Türkçe adlar taşımaktadırlar. Ne zaman ki, Avrupa ve Amerika'dan misyonerler bu topraklarda çalışmalar yaparlar, ondan sonra yerli Hıristiyanlarda Rumca, Ermenice öğrenme aşkı belirir. Osmanlı son döneminde defalarca Konya'ya gelmiş olan kadın yazarlardan Halide Edip'in hatıratında aktardığı şu bilgi önemlidir:

"Konya'da, sair yerlerde oluğu gibi, bir hayli Hıristiyan kilisesinde ayin, Türkçe olarak yapılırdı. Hatta eskiden tercüme edilmiş bir de Türkçe İncilleri vardı. Bir genç papaz, Atina'da tahsili yapıp

1 Caner ARABACI, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999,* KTO yayını, Konya, s. 1 vd. Bu yazı, adı geçen eser başta olmak üzere, *125. Yıl* ile yeni arşiv belgeleri ve yayınlardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

2 Caner ARABACI, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924 (Medreseler)*, Konya 1998, s. 7. Amerikalı misyonerlerin çabaları ve sağladıkları yardımlarla, "bir hayli Ermeni'nin Protestan" olduğu Hıristiyanların incelemelerinde de ortaya konmaktadır. Bkz. Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar- Osmanlı Anadolusunda* Nüfus ve İmparatorluğun Sonu, (Çev. Bilge Umar), İstanbul 1998, s. 101. Konya merkezinde ilk Katolik kilisesinin 1910'da inşa edilişi ile Fransız kız-erkek okulları arasında irtibat kurulması gerekmektedir. Fransız okulları için bkz. ARABACI, Öğretmenler, s. 47, 116, 173.

döndükten sonra, kilisede Rumca vaaz vermeye başlayınca, bütün cemaat bir ağızdan: "Babanın dilini söyle" diye haykırmışlardı." Bu durum sadece Konya'ya has değildir. Meselâ, meşhur Ermeni bestekârı ve piyanisti Komitas Vartabet, Kütahya'dan fakir bir Ermeni ailesinin çocuğudur. Ana dili Türkçedir. Ermeniceyi büyüdükten sonra öğrenmiştir[3].

Yerli azınlıklarla dış irtibatlar, ticari ilişkileri de etkilemiştir. Batılı ticaret erbabının, doğal müttefik gibi algıladığı azınlıkların, ticaret ve sanayi alanındaki etkinliği, Tanzimat sonrasında artmıştır. Bu durumu Ticaret Odasının yönetim listelerini tararken fark etmek mümkündür.

Nüfus ve ticarî kapasiteye rağmen Konya, yabancı devlet temsilciliklerinin ilgi duyduğu, resmen konsoloslukların açıldığı bir şehirdir. 1896'da Konya'da, Rusya ve İngiltere'nin konsoloslukları da vardır. 1899'da Fransız Konsolosluğu açılarak konsolos sayısı üçe çıkar. Daha sonra bu üç yabancı misyona, Alman Konsolosluğu da eklenir.

1899'da Konya vilâyet nüfusu 1.047.236'dır. Bu miktarın 967.606'sı İslâm, 67.796'sı Rum, 10.996'sı Ermeni, 40'ı Katolik, 42'si Protestan, 271'i Yahudi, 445'i Kıbtî gayri Müslimdir. Coğrafî genişliğe göre nüfustaki düşüklüğün bir nedeni, peş peşe geçirilen kıtlıklardır. Hastalıklar, salgınlar, sosyal ve siyasal yapıdaki dalgalanmalar da etkili olmaktadır.

Konya, ticarî yönden doğu-batı, kuzey-güney Anadolu ulaşımının; dolayısıyla Anadolu ötesi yolların kesiştiği bir güzergâhtadır. Büyük yollar, beş ana hatla Konya'yı merkez ederek uzanmaktadır. Bunlar, Konya-Ankara, Konya-Aksaray-Sivas, Konya-Beyşehir-Alanya ve Antalya, Konya-Akşehir-İstanbul ve İzmir, Konya-Adana yollarıdır. Bu hatlar, Konya'yı Anadolu'nun kuzey-güney, doğu ve batısına bağlamaktadır. 1896'dan itibaren Berlin-İstanbul Bağdat hattının Konya'ya ulaşması önemli bir gelişme olmuştur. Tren yolu, ticari etkinlik ve üretilen malların taşınmasında önemli bir farklılık getirmiştir.

1920'lere gelindiğinde artık Konya; Eskişehir üzerinden Ankara ve İstanbul'a (kuzey); Afyon üzerinden İzmir'e (batı), güney-doğu istikametinde de Mersin ve Adana'dan İskenderun'a kadar uzanan demiryolu hattı üzerindedir. Bu yollar; Konya'yı ticaret, ilim merkezlerine bağlayan devrin hızlı hattını oluşturmaktadır. Tüccarlar, "Şimendüfer Kampanyası" eliyle İstanbul'dan aldıklarını Konya'ya getirebilmektedirler.

Tek Parti Devrinde 1926'da düşünülen Konya-Aksaray Demiryolu ile 1930'lu yıllar düşünülen Konya-Ankara Demiryolu hatları hayata geçirilememiştir. Onlardan birinin gerçekleşmesi için iki binli yılları beklemek gerekmiştir.

Ayrıca Cumhuriyet başlarında özellikle Konya'yı kestirmeden Antalya'ya bağlayacak bir yol düşünülür. Üstelik, yapımı için gerekli plân-proje raporları hazırlanır. Yalnız cumhuriyetin 15. yılında açıklanan bu tasarının, gerçekleşmesi için altmış yıl beklemek gerekmiştir. Yol, gelişme; yol ticaret, yol ilerleme, kültür taşıyıcılığı demektir. Hızlı ve ucuz ulaşımın gecikmesi aslında gelişmenin her türünde gecikme anlamına gelmektedir.

Konya, haberleşme, tarım, sanayileşme vb. konularda gelişmeye açık bir halka sahiptir. Osmanlı son devrinde makineli tarımda ilerleme özlemine, geçirilen kıtlık darbe vurur. Kıtlık, 1870'li yıllardan itibaren Konya'nın elli yıllık dönemini derinlemesine etkileyen bir afettir. İlki, 1873 yılında çıkar. Konya Vilayetinde kırk bine yakın insan «açlıktan telef olur.» Sonra kıtlığa çekirge sürülerinin zararları eklenir. 1888'den sonra durum düzelmeye başlar. Bunun üzerine Konya Ovası'nı

3 Halide Edib Adıvar, 2005, *Mor Salkımlı Ev*, Özgür Yayınları, İstanbul, s. 214-215.

sulama ile ilgili ilk düşünceler gelişir. 1898'de Konya'da tekrar kıtlık olur. Halk yardıma muhtaç hale gelir. Buna karşı alınan tedbir; vergi mükelleflerinin kıtlık yılına kadar, önceki yıllardan kalan borçlarına kesilen cezadan affıdır. Bundan sonra Yemen, Trablusgarp, Balkan Harpleri ve I. Dünya Harbi yılları, apayrı bir afetin habercisidir. Savaşlar, Millî Mücadele dönemi atlatılır, Cumhuriyet kurulur, fakat 1930'lu yıllarda da Konya ve çevresinin "kuraklıktan kırılmakta" olduğu görülür. Bu yüzden Ticaret Odası'nın kuruluş ve gelişme yılları, ekonomik güç ve zemin yönüyle de sancılı geçmiştir. Ekonomik yönden ferah-zengin, siyasi yönden istikrarlı bir devrin gelmesi için çok zamanın geçmesi gerekmiştir.

Ticarî Kültüre Bir Bakış

Şüphesiz binlerce yıl geriye giden bir uzantısı olmakla birlikte Konya, Türkiye Selçuklu başkenti olduğu sıra, aynı zamanda ticarî başkent durumundaydı. İki önemli pazar yeri vardı: Eski Pazar (Sûk-ı Atîk veya Bazar-ı Köhne) ve Yeni Pazar (Sûk-ı Cedîd, Bazar-ı Nev). Bunlar, Alâeddin Tepesi çevresinde, Konya kale kapıları yakınlarında bulunuyorlardı. Ayrıca şu pazar yerleri vardı: At Pazarı, Attarlar, Bezzazistan, Buğday (Galle), İplik, Kasaplar, Kavaflar, Külâhçılar, Kuyumcular, Odun, Pamukçular, Şekerciler, Ekinciler Çarşısı, Haffaflar, Hoşafçılar Pazarı (Çarşısı), Saraçlar Çarşısı.

Adlardan anlaşılacağı üzere pazar yerleri, isme uygun meslek ve dükkânları, imalât yerlerini barındırıyordu. Konya çarşısında, aşçı, attar, bakırcı, bakkal, bânî (usta=mimar), berber, bezzaz, boyacı, cambaz, cendereci, debbağ, dellâk (natur), demirci, dokumacı, dülger, ekmekçi, hallac, helvacı, kağıtçı, kasap, kuyumcu, marangoz, nakkaş, nalbant, neccar, örücü, saka, saraç, suyolcu, bezirhâne, fırın, haffafiye, post dikici, şerbetçi dükkânı, tâcir, terzi, yazmacı gibi işleri icra eden meslek erbabı bulunuyordu. Bu mesleklere, diğerlerini de eklemek mümkündür. Çarşı sokaklarının adı, oradaki meslekî kümelenişi belirtiyordu: Attarlar İçi, Çarıkçılar İçi, Çıkrıkçılar İçi, Demirciler İçi, Dericiler İçi, Fırıncılar İçi, Kaşıkçılar, Kavâfiye Sokağı, Kebapçılar İçi, Keçeciler İçi, Kunduracılar İçi, Marangozlar İçi, Tenekeciler, Tuzcular, Yağcılar, Yorgancılar İçi. Ayrıca, çarşıda at cambazları, çarıkçılar, mutaflar (kılcılar), nalbantlar, semerciler ve sikkeciler gibi dükkânlar bulunmaktadır. İş yerleri başlangıçta Alâeddin Tepesi ile İplikçi Camii arasında iken debbağlar, Alâeddin Keykubad devrinde yeni surlar yapılınca sur dışında bugünkü Sırçalı Mescit çevresine taşınmışlardır. Şehrin büyümesiyle ticarî alan da genişlemiştir. Osmanlı yükseliş devrinden sonraki dönemde Konya kuyumcuları, külâhçıları, terzi ve berberleri meşhurdur.

Her esnaf grubunun ayrı bir yeri, sokağı ve meydanının olması; aslında "Türkün, eşsiz teşkilâtçı ruhunun" ticarette kendini göstermesinden başka bir şey değildir. Çarşı ve kapanlarda âdetâ "bir kışla nizam ve disiplini hâkimdir."

Mesleklere göre oluşmuş "kapanlar", dışarıdan gelen ticaret erbabının konakladığı "hanlar", çarşı ve pazarların ayrılmaz tamamlayıcıları gibidir. Ticarî hayatın problemlerini çözmek, güvenliğini sağlamak üzere ise "muhtesib"; idarî, sosyal, ahlâkî, adlî sorumluluk üstlenmektedir. Kadılığa bağlı olan bu resmî makamın dışında, tüketiciyi-üreticiyi kollayan bir iç kontrol mekanizması olarak ahilik de görev başındadır.

Ticaret Odası'nın kurum olarak varlığını ortaya koyabilmek için özellikle Ahilik, Lonca ve Gediklerle devam eden tarihî ticaret örgütüne yer vermek gerekmektedir.

Ahilikten Odalara

İnsanlarının ihtiyaçlarını, yerli üretimle karşılayamayan ülkeler, görünürde bağımsız sanılsalar

da aslında bağımlıdırlar. Ekonomik bağımlılığın olduğu yerde, siyasi bağımsızlık sözde kalmaya mahkumdur. Onun için Selçuklular, Osmanlılar, kuruluş ve gelişme devirlerinde günümüze oranla çok da bağımsız olabilmişlerdir. Bu istiklalin gerisinde duran etkenlerden birisi de ticari, yerli üretici kuruluşlarıdır.

Eski Türklerde alplık-yiğitlik, kahramanlık veya bahadırlığı esas alan örgütler vardı. Bu görgü ve alışkanlıklar, İslâm Medeniyeti dairesine geçişten sonra yeni oluşumlar için kolaylık sağlamıştır. Değilse sanat-zanaat ve ticaret hayatımızı yedi asır etkisi altında tutmuş bir örgütlenmeyi anlamak zordur.

Ticaret odalarının bir yönüyle işlevini gören, ama çok daha farklı ve ilginç bir örgüt olan Ahilik, kabul ettiği ilkelerinden dolayı dinî bir kuruluş-tarikat gibi algılanabilir. Halbuki Ahiliğe sadece belli ahlâk ve inançta olanlar alınmıyordu. Zaten toplum, bütünüyle o temel değerleri benimsiyordu. Değer yargıları aynı; ancak bir meslek, sanat ve ticaretle uğraşanlar, ahi olabiliyorlardı. Onun için bu tarihi tecrübeyi; ağırlıklı olarak meslekî, ticarî bir organizasyon şeklinde değerlendirmek yanlış olmasa gerektir.

Ahilik, söz olarak Arapça "kardeşim" anlamındaki "ahî" kelimesinden gelmedir. Türkçe "**akı**"(cömert)'dan türediği de iddia edilmektedir ki, gerçekten eski Türkçede öyle bir kelime vardır.

Ahiliğin, Türk toplumunun özellikle Türkmen kitlelerinin içinde yaygın kabul görmesinde, eski Türklerdeki "akı"lığın yani cömert, yardımsever ve eli açıklığın köklü olmasının rolü vardır. Selçuklular devrinde Anadolu'da kurulması, **fütüvvet** teşkilâtının etkisiyledir. İslâm'ın ilk asrından itibaren bütün İslâm âlemine yayılan bu kuruluş içinde, IX. yüzyıldan itibaren esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır.

Arap toplumundaki kardeşlik-yiğitlik (fütüvvet) hedefi, Türklerde zaten var olan alplık, İslâm'ı benimsedikten sonraki alp erenlik-gazilik ülküsü ile pek çabuk kaynaşmış ve teşkilât; millî bir örgüt halinde gelişmiştir. Aslında o çağlarda genele bakılırsa, bütün toplumlarda seviyesi farklı olmak üzere bir yiğitlik-kahramanlık duygusu vardır. Abbasi Halifesi Nâsır-lidînillâh (1180-1225), devlet otoritesini kurma ve sosyal huzuru sağlamada, var olan bu sosyal yapıdan faydalanmayı düşünmüş; kendisine bağlayıp, İslâm âleminde yaygınlaştırmaya çalışmıştır. İşte Halife, bu gaye ile Anadolu'da Selçuklu hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e (1192-1196/1205-1211), Evhadüddîn-i Kirmani - Muhyiddin İbnü›l-Arabî ve sonradan Ahi Evren adıyla şöhret bulan Şeyh Nasîruddin Mahmud el-Hôyî gibi tanınmış şahsiyetleri gönderir. Geniş kabul gören bu zatlar, ülkenin birçok yerinde çalışarak Ahiliğin kuruluşunu tamamlarlar. Türkiye Selçuklu devlet başkanları, I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) bu teşkilâta katılırlar. Artık teşkilâtın; yönetmeliği-esasları fütüvvetnâme; adı Ahiliktir. Türk kültürüyle kaynaşması sonucu millî bir örgüt haline gelmiştir. Bunda, başta debbağlık (dericilik) olmak üzere birçok sanat dalının pîri kabul edilen Ahi Evren'in; bir asra yaklaşan ve şehadetle biten ömrü boyunca harcadığı çabaların rolü büyüktür. Onun, yazdığı belirtilen yirmi civarındaki risale ile Ahiliğin fikri örgüsü dokunmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Ahi Evren, bulunduğu yerlerde zaviyelerini kurarak örgütlenmeyi fiilen gerçekleştirmiştir. Onun için başta Konya olmak üzere Ahi Evren'in durduğu, ayrıca Ahilerin bulunduğu yerlerde Ahi zaviyeleri - tekkeleri açılmıştır. Konya'daki Ahi zaviyelerinin en önde geleni Ahi Evren Zaviyesi'dir. Bugün yerinde İsmet Paşa İlkokulu'nun bahçesi bulunan zaviye, Sırçalı Mescit yanında Debbağlar (dericiler) İçi'ndedir. Durmadan insan yetiştirme, teşkilâtlanma Ahilere büyük bir güç kazandırmıştır.

Artık Ahilik, insanların; sıradan dükkân ve işi içinde kaybolduğu bir örgüt değildir. Kendine

has prensipleri, idealleri bulunan, ekonomik-sosyal hatta zaman zaman siyasî hayatı kucaklayan bir etkinliğe sahiptir. XIII. Yüzyılda, Türkiye Selçuklu Devleti otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde, şehir hayatında; yalnız ekonomik değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Kargaşa anlarında siyasî-askerî güçlerini ortaya koyarak önemli görevler üstlenmişlerdir. Moğol istilâsına karşı, Kösedağ bozgunundan sonra Kayseri'yi; Osmanlı devrinde "Düzmece Mustafa" olayından sonra Bursa'yı savunanlar Ahilerdir. Türk-İslâm kültürünün gelişmesinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük rol oynamışlardır. Türkiye Selçukluları devlet büyükleri gibi, ilk Osmanlı padişah ve vezirlerinin çoğu Ahi'dir. Osman Gazi, Ahi'dir. Kayınpederi Şeyh Edebâli Ahi şeyhidir. Orhan Gazi, Ahiliğe ait "İhtiyârü›d-dîn" unvanını taşımıştır. Alâeddin Paşa, Ahidir. Murad Gazi (I. Murad) şed kuşanmıştır. Ahilik teşkilâtından fetihlerde faydalanmıştır.

Ahiliği; devlet-vatan kuruculukta bu denli etkin hale yükselten yapısı, özellikleri nelerdir? Aslında üzerinde önemle durulması gereken de bu yönüdür.

Ahiler, büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilatlanmışlardır. Her birinin müstakil zâviyeleri vardır. Küçük şehirlerde ise, çeşitli meslek grupları, tek bir birlik oluşturuyordu. Bu yönüyle Ahilik, bir şehir hayatı teşkilâtıdır. Kurulan birlikler, mesleklere ait problemleri çözer, devletle olan ilişkileri düzenleyip, mal-kalite kontrolü, fiyat tespiti ile ilgilenir.

Ahiler, sanat ve meslek alanında hiyerarşik bir teşkilâttır. Yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi vardır. Meslekî eğitim, kalfa ve ustalar tarafından işbaşında verilirdi. Meslek hayatının ilk kademesi olan çıraklık (yamaklık), en fazla on yaşında başlamakta, veliler çocuklarını, bir ustaya sanat öğrenmesi için vermekteydi. Yalnız eğitim, sadece dükkânda-iş yerinde değildi. İş yeri dışında, kendilerine has Ahi zâviyelerinde dinî, sosyal ve ahlâkî bilgiler, canlı bir toplum hayatı içinde verilirdi.

Teşkilâta ilk girene çırak veya yiğit adı veriliyor, Ahilik unvanı daha sonra kazanılıyordu. O, belli bir yetişmenin sonucu idi. Ahiliğe girişin, kendine has kuralları, töreni vardı. Giriş, şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmekteydi. Çırak, kalfa, usta şeklinde kademeleri olan birlik içinde, yükselmek için meslekî ehliyet şarttı. İki yıl ücretsiz meslekî eğitim alan yamak, özel bir törenle çıraklığa yükseltilirdi. Çıraklık süresi, birçok tarikatın sembolik çile süresi gibi 1001 gündü (üç yıldan üç ay az). Bu zaman içinde ustasına itaat eden, mesleğin inceliklerini, iş hayatı ile ilgili bilgileri öğrenen çırak, kalfa ve ustasının yardımı ile imtihandan geçirilerek kalfalığa yükseltilirdi. Üç yıl süren kalfalık döneminden sonra eğitimini tamamlayan, yeniden imtihan şeklinde bir törene katılırdı. Bu törene, kendi el becerisi ile hazırladığı *eserini* getirir, Ahi vekilinin başkanlık ettiği ustalardan oluşan meclise (jüri) sunardı. Yaptığı iş, ustalar tarafından beğenilen kalfa, ustalığa yükseltilirdi. Törende, kalfayı yetiştiren ustası; kalfanın belinden peştemalini çıkartarak ustalık peştemalini bağlardı. "Şed Kuşatma" denilen bu tören, yeni ustanın; toplantıda bulunanların ellerini öpüp-dualarını alması ile sona ererdi. Dolayısıyla çıraklar, mesleği çok iyi öğrenip-yetişmedikçe ayrı dükkân açamazlardı. Esnaf, dükkân sayısı, iş âletleri ve tezgâhlar sınırlı olduğu gibi, ihtiyaca göre mal üretimi esastı.

Sanat erbabı içinde, en dürüst ve saygıya en değer ve büyük ihtimalle yaşça da en büyük olan teşkilâtın reisi olup kendisine *Ahi* denirdi. Bunların zanaat mensupları üzerinde etkisi büyüktü. Ayrıca esnaf arasında düzeni temin eden *yiğitbaşı* veya *server* denilen ikinci bir reis bulunurdu. Bir şehirdeki zanaat çeşitlerinin başındaki Ahiler, aralarından birini reis seçerler ve ona *Ahi Baba* adını verirlerdi. Ahi babalar, genellikle Kırşehir'deki Ahi

Evren Tekkesi'ne bağlı şeyhler, başka bir deyişle Ahi Evren Tekkesinin çeşitli illerdeki vekilleri idiler.

Ahiliğin temel prensiplerinin ortaya konduğu nizamnâmelerine *F*ütüvvetnâme denirdi. Ahiliğin esasları, ahlâkî-ticarî kaidelerinin yazıldığı bu eserlere, İslâm Dini kaynaklık ediyordu. Teşkilâta girecek olanlar, öncelikle fütüvvetnâmede yazılı ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevâzu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma, tövbe, bulunması gereken vasıflardı. Namaz kazaya bırakılmayacak, helâl kazanç, ilim peşinde olunacaktı. İçki içme, zina, yalan, hile, başkaları hakkında kötü konuşma (gıybet) bulunmaması gereken; dolayısıyla meslekten atılmayı gerektiren işlerdi. Yapılması gerekenle, yasaklananı şöyle formüle etmişlerdi: Ahînin, *"eli, kapısı, sofrası AÇIK; gözü, beli (şalvar, namus), dili KAPALI*" idi. Ahî, başkasının ayıbını görmeyecek, alçak gönüllü olacaktı. Bu Ahilik prensipleri, Mevleviliğin temel düsturu gibi olan Mevlâna'nın yedi öğüdü halinde formüle edilmiştir.

Böylesine bir ahlâkî donanımı kazanmış, güzel davranışlar geliştirmiş insanlarla bir olmak, yani toplum hayatını yaşanır hale getirmek, birlik ve bütünlüğü sağlamak demekti. Elbette ahlâkî erdemi hedef alan Ahiliğin, iş-zanaat kısmını kuralsız, başıboş bırakması mümkün değildi.

Meslekte yetişme, belli kademeler verilerek ödüllendiriliyordu. Üzerinde durulan kademeye geçiş, belli sürelerle sınırlandırılmıştı. Ama eğitim, onunla sınırlı kalmıyordu. Usta-hoca Ahiler; zâviyelerde gençlere kılıç, ok, kalkan kullanmak, ata binmek, sürek avına çıkmak, toplu savaş eğitimini veriyorlardı. Haftanın belli günleri, silâh talimleri ve ata binme öğretimine ayrılıyordu. Spor, sadece sportmenlerin ve vatan savunması ile yükümlü askerlerin işi değildi.

Konya'da da Ahilerin, Türkiye Selçukluları devrinden itibaren güçlü bir örgütleri vardı. Her sanat ehli, ayrı bir özel yeri işgal etmekteydi. Yalnız Ahilerin esnaf başılığını, genelde debbağlar alırlardı. Bunun sebebi olarak sadece debbağların "çokluk ve zenginlikleri" gösterilmektedir. Burada, Konya'da bulunup, örgütünü kuran efsanevî lider Ahi Evren'in de debbağ olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Lonca ve Gedikler

"Cihat mefkûresine sahip olduklarından devamlı gaza yapılan 'Uc' bölgelere" yönelen Ahiler, I. Murat döneminden itibaren Yeniçeriliğin temelini oluşturarak askerî faaliyetlerini sona erdirirler. Artık onların yerine "eli bayraklı, beli kuşaklı" Yeniçeriler vardır[4]. II. Murad ve Fatih dönemlerinden itibaren organize esnaf birlikleri şeklini alarak, ekonomik faaliyetleriyle ön plânda yer alırlar. Böylece Ahiler; Fatih devrinden sonra siyasî güç olmaktan çıkmışlardır. Artık esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenlemektedirler. XVI. yüzyıl sonlarında, gerileme dönemine girerler. Kapitülasyonların onları, menfî yönde etkilediği sanılmaktadır. Gerilemede, Ahi birlikleri arasına yeniçeri ve sipahilerin fermanla esnaflık hakkını alarak girmeleri de etkili olmuştur. Ayrıca devletin büyümesi ile bünyesinde yer alan gayrimüslim esnaf zümrelerinin katılması önemlidir. Yahudi, Ermeni, Rum gibi esnaflık yapan zümreler de benzer işleri yapan kesimler olarak değerlendirilmişlerdir. Artık esnaf arasında, Ahi ahlâk kaidelerine uymayan bir üretim ve ticaret tarzı uygulanmaya başlanmıştır. Artık bundan sonra Ahilik, Lonca'ya dönüşmüştür. Gayrimüslim kesimler kendi loncalarını kurmaya başlamışlardır. İçlerinde alkollü içki üreticileri, meyhaneciler, dalkavuklar gibi Ahiliğin temelde benimsemediği zümreler esnaf olarak yer almaya

4 İlber ORTAYLI, 2007, "Beylikten İmparatorluğa", *Loncadan Oda'ya İstanbul Ticaret Odası'nın 125. Yılı Anısına*, İstanbul Ticaret Odası yayını, İstanbul, s. 55.

başlamıştır. XVIII. yüzyıldan sonra Loncaların, Gedik adını alması, Ahiliğe ait terimlerin kullanılmaya devam etmesini önlemez. Fakat, Ahi Evren makamı (Kırşehir-Ahi Baba) irtibatının gevşediği açıktır. Bunun üzerine 1780, 1782, 1822-1823 ve 1842 yıllarında zâviye şeyhleri, devlet yetkililerine başvurarak "bütün esnafın pîri olduklarını bildiren beratlar" alırlar. Ama dönüşüm başlamıştır.

Lonca ve Gedik, tarihî süreçte alınan adlardır.

Loncalar, imal edilen malların satış fiyatları ile satış yöntemlerini tespit eden ve düzenleyen yerel örgütlerdir. Ahilik bu şekle dönüşmüştür. Çinicilik, dokumacılık, gemi yapımı gibi sanatlar, loncalarla ileri düzeye yükselmiştir. Düzenli ve kontrollü bir şekilde üretilen tekstil ürünleri kolaylıkla Avrupa piyasalarına satılmış, tersanelerde denizci Venedikliler için savaş gemileri yapılmıştır. Çünkü ad değişse, lonca veya gedik denilse de teşkilât, «meslek mensupları için mutlak idare ve inzibat kaideleri koymaya salâhiyetli", mecburî bir organ halindedir. Öyle ki bunlar devletin dayandığı, etkisi bütün cemaate yayılan esaslı bir toplum uzvudur. Loncaların, meslek mensupları adına, onları temsil etmek suretiyle devlet içinde kendine has bir yeri vardır. Hatta bu durum, Osmanlı Devleti'ni "idare eden; medrese ve askerî teşkilâtla beraber bu loncadır" şeklinde değerlendirilmektedir.

Gedik kavramı, Osmanlı devrinde birbirinin devamı da olsa farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan konumuzu ilgilendiren; ticaret alanında "inhisar, imtiyaz" olarak anlaşılanıdır. "Belli miktarda esnafın, belli sanatları icra edebilme usulü", "inhisarına (tekel) karar verilen sanat ve esnaflık ruhsatı" demektir. Bu anlamda gedik hakkı, 1727 yılından itibaren başlamış, III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde yeniden hukukî düzenlemeler yapılmıştır.

Başkalarının işleyememesi şartıyla hükümetin, iş sahiplerine verdiği berat ve berat içinde yazılı hakların kullanılıp-yürütülmesi olan Gedik, II. Mahmut tarafından farklı bir amaçla yönlendirilmiştir. Mustafa Nuri Paşa'ya göre, II. Mahmut'un amacı; gedikle, "vakıflara gelir kaynağı bulmaktır." Onun için sınıfları sınırlamıştır. "Meselâ İstanbul'a 180 kalaycı gediği kurulup, bunlar esnafa satılmakta ve bu sayıdan fazla kalaycı dükkânı açılamamaktadır." Bu, bir tür tekel ayrıcalığıdır. Aynı anlayış diğerlerine de uygulanmıştır. "Bir sınıf da kunduracı gediğidir." Belirlenen gedikler, isteyene verilir. "Sonra da kimse gediksiz ayakkabıcılık sanatını yürütemez." Böylece gedik, "bir bakıma sanatın yürütülmesine izin verme demektir".

Gedikler, esnaf arasında alınıp-satılarak; vakıf yapılar gibi ferağ (vazgeçme), intikal ve belirli bir icar harcı alınırdı. Zamanla vakıflardan alınan gedikler (dükkân, bostan), şahıslar eline geçti. Başlangıçta bu yolla vakıf hazinesinde birikecek para ile vakfın amacına uygun harcamalar düşünülürken o da başarılamaz oldu.

Ticaret ve zanaatta serbest rekabeti, dolayısıyla "girişim özgürlüğünü sınırlandırdığı" ileri sürülen gedik sistemi, Kırım Harbi yıllarında çöker. Aslında çöküş, 1838 Balta Limanı Anlaşması ile başlayıp, gümrük kolaylığı sağlanan fabrika ürünleri ile hızlandırılmıştır. Balta Limanı veya 1838 Serbest Ticaret Anlaşması, İngiliz ve Batılılar lehine sadece yerli imalata, dolayısıyla Loncalara zarar vermemiştir; % 1'e kadar düşen gümrük vergisi ve yerli sanayileşmeyi geciktiren açık pazar olgusu dışında Osmanlı Devleti'nin bağımsız dış politika izleme seçeneğini de ortadan kaldırmıştır. Devletin, milletin geleceği açısından korkunç bir durumdur. Bu durum Cumhuriyet başlarında da devam etmiştir. Türkiye'nin 1995'te kabul ettiği AB Gümrük Birliği Anlaşması gibi sürekli zarar veren bir anlaşma durumundadır. Bundan sonra, bir yönüyle ticarette inhisar anlamındaki gedik, 1853 yılında kaldırılır. 1856'da yayınlanan Islahat Fermanı ile; Osmanlı Devleti'ne tabi uyrukların hepsine her türlü ticaret, sanat ve meslekleri uy-

gulayabilme özgürlüğü verilir. Böylece Avrupa ülkelerinin yerli işbirlikçileri konumuna gelen azınlıkların, ticarette etkinliği artacaktır. Ardından sıra, aksayan tarihi esnaf dokusunun ortadan kaldırılmasına gelir. Islahat Fermanı'ndan dört yıl sonra o da yapılır. 1860'ta bütün "gedik beratları" sona erdirilir. 1912'de çıkartılan bir kanunla, loncalar tamamen ortadan kaldırılır.

Yalnız bu kaldırma "resmen"dir. Fiilen değildir. Kaldı ki resmen de kaldırış mümkün olmamış, Ticaret Odalarının bir alt birimi halinde Esnaf Cemiyetleri yaşamaya devam etmiştir. Aslında yapılan, geleneksel bünyeyi, yeni yapılanmanın emrinde, değişikliğe uğratarak yaşatmadır.

Türkiye Selçuklularının, Osmanlı Devleti'nin temelinde harcı olan Ahiliğin yaşatılamaması, devletin de çöküşünün hızlanması anlamına gelmektedir. Medeniyet değerlerine bağlı, yerli üretimi sağlayan bu zümrenin geliştirilmek yerine bozulması, dışa bağımlılığı getirmiştir. Kendi ihtiyaçlarını üretemeyen, ihtiyaç devam ettiğine göre temin işini dışarıdan bağlayacaktır. Yerliyi geliştirmek yerine dışarıdan alımı öne çıkarmak, önce bağımlılık sonra yıkımı tetiklemiştir. Onun için Ahilik yalnız yıkılmamıştır. Ahiliğin yıkılması Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren süreci hızlandırmıştır.

Osmanlı Devleti'nde, tarihî esnaf teşkilâtının resmen ortadan kaldırıldığı sıralar, yabancılar hem de İstanbul'da kendi ticaret odalarını açmaya başlamışlardır. Onun için bizde de gediklerin kaldırıldığı yerden itibaren yeni bir kurumlaşma süreci başlar. O da ticaret odalarıdır. Yalnız bu isim oturuncaya kadar biraz zaman geçer. Önce Meclis-i Ticaret ve Ziraat kurulur. Ardından Ziraat ve Ticaret Cemiyetleri teşkil edilip bütün ülkede; başkent, iller ve kazalarda Ticaret ve Ziraat Cemiyetleri'nin kurulması kararlaştırılır. 6 Safer 1297 (20 Ocak 1880)'de Dersaâdet Ticaret Odası oluşturulur. Aynı yıl Temmuz 1880'de Dersaâdet Sanayi Odası ile Dersaâdet Ziraat Odası kurulur. Şu hale göre ülkemizde ilk açılan Ticaret Odası İstanbul Ticaret Odası (İTO)'dır[5]. Ticaret odaları, 1882'den itibaren yaygınlaştırılmıştır.

KONYA TİCARET ODASI

İstanbul dışında Ticaret Odalarının açılışı, Dersaâdet Ticaret Odası'nın 4 Teşrînisani 1298 (1882) tarihli kararıyladır. Ticaret Nezareti (Bakanlığı) vilâyetlere ticaret odalarının açılmasını emreder. Buna göre, birinci derecede Selânik, İzmir ve Beyrut'ta; ikinci derecede ise Trabzon, Adana, Ankara, Edirne, Hüdavendigâr (Bursa), Cezayir-i Bahr-i Sefîd (Rodos-Midilli-Sakız-Limni), *Konya*, Yanya, Erzurum vilâyetlerinde Ticaret Odalarının açılması kararlaştırılır. Böylece 1882 öncesi Konya Vilâyet Salnâmesi'nde yokken, Konya Ticaret Odası heyeti, ilk defa H. 1300 (1882) salnâmesinde yer alır. Ertesi yılki (1301) İTO raporuna göre, ticaret odaları 15 vilâyette ve 67 ayrı yerde açılmıştır. Bunlardan birisi de Konya'dır. Konya'da biri merkez olmak üzere Burdur, Ereğli, Ilgın, Bozkır'da da odalar açılmıştır.

Aslında 1882-1884 arasında açılması düşünülen oda sayısı 68'dir. Fakat plânlananların hepsi açılamamıştır. Açılanların bazıları da, «muntazaman ve müessirâne bir suretle icrâ-yı muâmelât etmelerini temin edecek" gelir yokluğundan dolayı, dağılmaya mecbur olmuşlardır. Meselâ 1882'de ticaret odası açılamayan illerden birisi de İzmir'dir. Ancak bu önemli ticaret merkezinde, ertesi yıl oda teşekkül ettirilir. Odaların devamını sağla-

5 Kuruluş, padişah iradesi ile 1880'de olduğu halde her nedense bazı yazarlar (Hakkı Nezihi, s. 3, 60; ZEYTİNOĞLU-PUR, s. 1), kuruluş tarihini 14 Ocak 1882 olarak almaktadırlar. Gerçekte oda, 21 Nisan 1880'de toplanır, bir komite oluşturur. Dahilî nizamnâme projesini hazırlarlar. Sonra 22 Teşrinievvel 1882 tarihli "küşad resmi" (açılış töreni)'ne Ticaret ve Ziraat Nâzırı başta olmak üzere oda başkanı, ikinci başkan ve 16 üye katılmıştır. Bu tarihe kadar da odanın 10 defa toplantısı vardır. 14 Ocak'taki açılış törenidir. Ne ilktir, ne de başkan ve diğer görevliler seçilmiştir. Kuruluş bir süreç olduğunu göre 20 Ocak 1880'i almak daha uygun gözükmektedir. Halbuki İTO, 2007'de Konya gibi kuruluşunun 125. yıldönümünü anma çalışmaları yapmıştır.

mak maksadıyla, "tüccardan *abone bedeli* ve bazı evrakın tasdîkinden dolayı *harç*" alınması, oda nizamnâmesi gereğidir. Ama tüccarın, oda defterine kaydolma "mecburiyeti" yoktur. Hazineden "tahsisat" olmadığı için, odaların varlıklarını sürdürmeleri, "abone bedeli" ile "tasdîk harçlarına" bağlı kalmaktadır. Başlangıçtan itibaren Konya Ticaret Odası'nın yönetim kurulları, Konya Vilâyeti Salnâmelerinde yıl yıl yayınlanmıştır. Buradan kurulduğu yılki oda heyetini, ilk yönetimin sosyal yapısını öğrenmek mümkün olmaktadır.

İlk Konya Ticaret Odası heyeti, *1882*'de şu şahsiyetlerden oluşmaktadır:

Şamlı Hacı Ahmet Efendi, Hasibzâde Halim Efendi, İsibzâde Ahmet Efendi, Hacı Mindizâde İbrahim Efendi, Parlakzâde Ahmet Efendi, Attar Ömer Efendi, Terkenlioğlu Hristo Efendi, Değirmencioğlu İsak Efendi, Tomas oğlu Yuvanaki Efendi, Yazıcı Bedros Efendi, Sâ'atil Efendi, Kazancının Karabet Efendi, Kâtip: Hasan Hüsnü Efendi.

13 kişilik bu ilk oda heyetinde altı gayrimüslim bulunmaktadır. Konya Ticaret Odası'nın ilk yöneticileriyle İstanbul Ticaret Odası karşılaştırılırsa, hem devlet merkezinde hem de Anadolu'da ticarete kimlerin hakim olduğu hakkında bir fikir ortaya çıkacaktır. Çünkü İTO'nun ikinci toplantısına katılan 14 kişiden 12'si azınlıklardandır. Buna göre Konya; yönetimi, kâtip hariç tutulursa yarı yarıya azınlıklarla paylaşmaktadır. Tabi bu kıyasın, nüfusa götürülerek orantıya vurulması, Anadolu ticari hayatında, I. Meşrutiyet dönemi için azınlık ağırlığının eziciliğini ortaya koyacaktır.

Yalnız gelinen nokta, tabii bir sonuçtur. Ahilik ve devamı olan loncaların ortadan kalktığı, siyasette Tanzimat-Osmanlıcılık anlayışı ile Batı'ya yaslanıldığı bir dönemde bu normaldir. Çünkü, Avrupa'nın ilişki kurduğu, tabii uzantısı gördüğü azınlıklar; Müslüman tebaya göre daha tahsilli, siyaset ve ekonomide daha gelişmişlerdir. Konya Ticaret Odası'nın ikinci yılındaki (1883) heyeti de aynı isimleri taşımaktadır. Yalnız İsibzâde Ahmed Efendi reis olmuş, Hasibzâde'nin ismi "Abdülhâlim" olarak tam yazılmış, Attar Ömer Efendi'nin yerini Ömer Fikri Efendi almıştır. Oda heyeti şöyledir:

Reis: İsibzâde Ahmet Efendi, Ömer Fikri Efendi, Şamlı Hacı Ahmet Efendi, Hasibzâde Abdülhâlim Efendi, Hacı Mindizâde İbrahim Efendi, Parlakzâde Ahmet Efendi, Hristo Efendi, İsak Efendi, Yuvanaki Efendi, Sâ'atil Efendi, Bedros Efendi, Karabet Efendi, Kâtip: Hasan Hüsnü Efendi.

Oda tarihinde önemli satır başlarından biri olarak değerlendirilebilecek değişiklik, kuruluştan on yıl sonra görülür. 1892 (H. 1310)'de Konya Ticaret Odası'nın Reisi, Terkenlioğlu Hacı Hristo Efendi, üyeleri ise Hacı Mehmet Efendi, Değirmencioğlu İsak Efendi**,** Çavdaroğlu Hacı Romanos Efendi**,** Şahmiryân Mıgırdıç Efendi'lerden oluşmaktadır. Görüleceği üzere artık Konya Ticaret Odası; kuruluşundan 10 yıl sonra azınlık üyelere teslim edilmiştir. Mehmet Efendi ile kâtip hariç tutulursa başkan da dahil oda yöneticileri Rum, Ermeni tebaadandır.

Konya Ticaret Odası'nın bu yönetimi, Şikago'da açılan bir genel sergiye katılmak ister. Sergiye yapağı ile katılacaktır. Bunun için Ticaret ve Nafia Nezaretine bilgi verilir. 24 okka yüz dirhem yapağının gönderilme masrafıyla birlikte 160 kuruşun ilgili memura verildiği bildirilir (Bkz. Ek. 1, BOA, DH.MKT. 2022 20 1310 R 27 1).

1899'da (H. 1317), Ticaret Odası yönetiminde ve teşkilât yapısında bir değişiklik görülür. Çünkü Ticaret Odası, Ziraat ve Sanayi Odası ile birleştirilerek "Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası" adını almış, bu arada ziraattaki ağırlık yönetime yansımıştır. 12 kişi içinde, üç aza gayrimüslimdir. Oda yönetiminde, «çiftlik müdürü» unvanını taşıyan resmî görevliler de bulunmaktadır. Fakat Çiftlik Müdürü, bir

sonraki yılın salnâmesinde olduğu gibi "müşavir" sıfatını taşır. Odaların birleşmesi, çalışanlara da yeni aktivite getirmiştir. Oda, bir rapor hazırlayarak, vilâyet içinde halı ve kilim tezgâhlarının nasıl artırılıp-iyi idare edileceğini bakanlığa sunar. 13 Mayıs 1315/ 3 Safer 1317 (1899) tarihli bu yazışmayı, "*sergi*" düşüncesi takip eder. Konya Valiliği, yerli sanayinin gelişmesi için bir halı-kilim sergisinin açılması gerektiğini benimser. O serginin (1901) hatırası olan "halı-gazete" halen Mevlânâ Müzesi'ndedir.

Konya Ticaret Odasının daha ilk palazlanma yıllarıdır. Ama oda başkanı, II. Abdülhamit'in İradesi ile "rütbe-i salise" verilerek ödüllendirilir (1899). Bu madalya takdiminin gerekçesi mevcut görevinde ve önceki çeşitli hizmetlerinde ortaya koyduğu, doğruluğu yükselten, dirayetli, akıllı çabalarına mükafat olarak verilmiştir (Bkz. Ek.2, BOA, İ. TAL.180/45. 1317/S. 219).

Oda Borsa Kuruyor

Konya Ticaret Odası, o dönemki nizamnâmesi gereği olarak Konya merkezinde 1909 yılında Ticaret Borsası açar. Borsanın tam adı; *"Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası"*dır. Amaç, "ticarî muameleyi intizama sokmak ve memleketin ilerlemesine hizmet" etmektir. Zira önceki satış muameleleri çok çeşitlidir. Üstelik işe "bin türlü hile ve desîse" karışmaktadır. Onun için "uzak emel" olsa da, iş ve satış muamelelerini bir ayara (vezne) tabi tutmak gerekmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde, on bir yıl önce gidilen yapı değişikliği, yeniden değişime tabi tutulur. Ticaret-Ziraat ve Sanayi Odaları içinden 1910'dan itibaren biri ayrılarak, Ziraat Odaları kurulur. Neticede birbirini etkilemekle beraber, ticaret ile ziraatın problemleri bir hayli farklıdır. Sistemle oynamak ise, son dönemlerin en kolay işidir.

Valilikle Borsa Varidâtı Çekişmesi

Borsa'nın, Vilâyet Meclis-i Umumîsi'nce onaylanan nizamnâmesine göre; gelir ve giderleri (vâridât ve masârıfât), özel idarece kontrol edilecektir. Ticaret Odası'nın "tanzim ettiği Dahilî Nizamnâmesi"ne göre ise gelirler, «hiçbir tarafa sarf olunmayarak bir emin müessesede» biriktirilip «evlâd-ı memleket içün Ticaret Mektebi" açılacak ve o mektebe gelir olacaktır. Çünkü neticede borsayı idare, memleketin ticarî muamelelerini düzeltme niyetiyle Ticaret Mektebi'nin açılması gerekmektedir. Onun için de borsa geliri, masrafı çıktıktan sonra 1909'dan itibaren okul için harcanmalıdır. Ama Konya Valiliği, farklı düşünmektedir. Valilik geliri, Özel İdare'ye katar (Emvâl-i Hususiye-i Vilâyet). Borsaya ait gelirin verilmesine güçlük çıkartır. Bu durumda Ticaret Odası, vaziyeti 13 Nisan 1329 (1913) tarihli bir mazbata ile Ticaret Nezâreti'ne bildirir. Bakanlıktan isteği; borsa varidâtının kontrolünü Ticaret Mektebi'ne hasretmek üzere odaya veren iç tüzük değişikliğini sağlamaktır. Tüzük değişikliğinde, Şura-yı Devlet'in tasdiki gereklidir. Tasdik safhasında yardım istemektedir.

Konya Ticaret Odası'nın isteğine, ilişkili bulunduğu bakanlık (Ticaret ve Ziraat Nezareti) tam destek verir. Konya Valisi'ne, borsayı kontrol işini Ticaret Odası'na terk etmesi için "emir" verilmesini ister. Çünkü odaya bağlı borsanın, gelir-gideri özel idarece kontrol edilecekse, aynı mantığa göre ticaret odasının gelir-gideri de özel idareye bırakılmalıdır. Ticaret ve Ziraat Bakanlığı'nın istediğinin iki ana dayanağı vardır: Birisi, borsanın kontrolü konusunda yönetmelik belirsizliği; diğeri gelişmiş Batılı devletlerde borsaların ticaret odalarına bağlı olduğudur. O halde Konya Valiliği, Konya'da Ticaret Mektebi "te'sisine hasr ve tahsis" edilecek bir gelişmeye engel olmamalıdır.

Bu yazıya Dahiliye Nezâreti duyarsız kalamaz ve Konya Valiliği'ne gönderdiği 1 Mart 1330

(1914) tarihli emir ile valiliğin, borsa işini Ticaret Odası'nın kontrolüne terkini ister. Dahiliye Nezâreti'nin işin özü olan emir kısmı şöyledir: «Konya›da te'sis olunan Ticaret ve Sanayi ve Ziraat Borsası varidâtına vilâyetçe vaz'ı-yed edilmeyüb varidât-ı mezkûrenin Ticaret Odası'nın murakabesine terki ve masarıfının da Hususî Bütçeden verilmemesi lüzumu vilâyet-i müşarü'n-ileyhaya tebliğ kılınmıştır ol babda."

Normal düşünüldüğünde artık bu gelişmelerden sonra Konya'daki Ticaret Odası-Valilik çekişmesinin sona ermesi gerekmektedir. Ama tam tersi olur.

Konya Valisi, geri adım atıp mevcut uygulamadan vazgeçeceğine, Dahiliye Nezâreti'ne mevcut halinde ısrar eden esaslı bir yazı yazar. 10 Mart 1330 (1914) tarihli valilik yazısında referans, "irade-i seniyye-i hilâfetpenahîye iktiran"dır. Üstelik konunun Meclis-i Umumî'de "yeniden tedkîkine müsaade buyrulmalıdır.»

Valilik bünyesindeki Meclis-i Umumî'de konu nasıl yeniden incelenecektir? Vali, aynı yazıda bunun ip uçlarını da verir. Suçlayıcı, hatta karalayıcıdır. Oda başkanının, Meclis-i Umumi üyesi olduğunu belirten vali, başkanın şimdiki iddiasını başkanlıktan ayrılınca bırakacağından şüphe etmediğini belirtmekte, onu samimiyetsizlikle suçlamaktadır. Geleceğe-karaktere, üstelik bilinmeyene dayalı suçlamayı içeren, bu vali resmî yazısının asıl sebebi nedir? Henüz belli değildir. Ama vali, bakana yazdığı yazıda, kastı mahsusunu ima eder haldedir: "Ziraat ve Ticaret Nezâret-i celîlesine ma'ruzatta bulunan Ticaret Odası Reisi, Meclis-i Umumi azasından olmakla beraber Borsa'nın te'sisi münasebetiyle cereyan iden müzakeratta vâridât ve masarifâtının Meclis-i Umumî'nin murakabesine tevdî'i hususunu takdîr etmiş ve seviye-i memleket bunu îcâb ittirmekde olduğu kanaati Meclis-i Umumî hey'etince hâsıl olmuştur. Mûmâileyhin yarın Ticaret Odası Riyaseti'nden çekilmesi takdîrinde şimdiki iddiâyı terk edeceğinden şek yoktur. Ol babda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 25 Rebîulâhir sene 322 ve fî 10 Mart sene 330. Konya Valisi Mehmet Hüsnü." (BOA., DH.İD., DN: 108-2, GN:19 1332. Ca. 3).

Valiliğin, borsayı kontrolde ısrarcı yazısı üzerine İçişleri Bakanlığı geri adım atar. Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne, borsa vâridât ve masraflarının, valiliğe bağlı Vilâyet Umum Meclisi tarafından kontrol edilmesi gerektiğini yazar.

Bu gelişme üzerine çekişme, borsa gelirini kontrol konusunda kalmaz. Başka noktalara da sıçrar.

Konya'da İlk Oda Yönetim Kurulu Feshi

Dahiliye Nezâreti'nin, Konya Valiliği'ne güç veren tavrı üzerine, iş bambaşka bir mecraya dönüşür ve çığırından çıkar. Artık konu, borsa gelir-giderinin Özel İdare'ye devri değildir. O konudaki anlaşmazlık, Ticaret Odası yönetiminin valilikçe feshi sonucunu getirmiştir. Ticaret Odası başkanı, devlet merkezinde Ticaret Müdüriyet-i Umumîsi'ne yazı yazmaz; telgraf çeker. 26 Nisan 1330 (1914) tarihli telgrafında oda başkanlığı, valiyi keyfî davranmakla suçlamaktadır. Telgraf şöyledir:

"Vali Hüsnü Bey Hazretleri'nin arzusuna hizmet edilemediğinden iki buçuk sene mukaddem nizamnâmesi mucibince intihâbât icra kılınarak teşekkül eden hey'et-i mevcûde hakkında kanunî vesîle ittihâzıyla Meclis-i İdarece intihâb-ı mezkûrun feshine ve yeniden intihâb icrâsına karar verdirmiş olduğundan bu babda lâzım muamelenin emr ve iş'ar buyrulmasını.." (BOA., DH.İD., DN:108-2, GN: 33).

Borsa'nın gelir-giderini kontrol anlaşmazlığını; vali; emrine itaat etmeyen oda yönetimini, seçildikten iki buçuk yıl sonra feshederek çözmektedir. Halbuki bu yöntem yerine, daha esaslı ve kalıcı usullerin geliştirilmesi gerekirdi. Öyle olursa;

"sivil" yönü ağır basan, halk-esnaf-tüccarın örgütlenip kendi konularında işe sahiplenmeleri sağlanırdı. Sivil örgütlere inisiyatif kazandırma konusu gelişirdi. Ama öyle olmaz, güç kullanılır. Üstelik güç kullanımında formaliteler de unutulmuş değildir.

Ticaret ve Ziraat Nezâreti, feshedilen Ticaret Odası yönetiminin telgraf suretini ekleyerek Dahiliye Nezâreti'ne 29 Nisan 1330 tarihli bir yazı yazar. Bu defa iki bakanlık arasındaki yazışmada istek; kanuna aykırı görevden alma, yeniden oda yönetiminin seçimi işinin incelenmesidir:

"Ticaret ve Ziraat Nezareti

Ticaret Müdiriyet-i Umumiyesi

Numro: Umumî

Hususî: 11

Ba.

Dâhiliye Nezare-i Celîlesine

Devletlû Efendim Hazretleri

Konya Vilâyet-i Aliyesince mahallî Ticaret Odası hey'et-i hâzırasının hilâf-ı kanun feshiyle yeniden intihabât icrasına teşebbüs olundığına dair bazı ifadâtı havi Konya Ticaret Odası Riyasetinden varid olan telgrafnâmenin sureti leffen tesyîr kılınmış olmağla keyfiyetin bid'tedkık iktizasının ifa ve hakikat-ı hâlin inbâsı menût-ı himem-i aliye-i nezaretpenahîleridir ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 16 Cemaziyelahir sene 1332 ve fi 29 Nisan sene 330

Ticaret ve Ziraat Nâzırı Süleyman" (BOA., DH.İD., DN: 108-2, GN: 33).

Dahiliye Nezâreti, konuyu uzun etmez. İki gün sonra, 1 Mayıs 1330 tarihli yazısıyla, fesih ve oda yönetiminin yeniden seçim işinin incelenmesini ister. "Fesih sebepleri ile hakîkat-i hâlin" bildirilmesini emreder. Ama ilginçtir, bu süratte işi havale ettiği makam, yine taraflardan biri olan "Konya Valiliği"dir:

"DAHİLİYE NEZARETİ UMUR-I MAHALLİYE

Evrak-ı Umumî Numrosu: 37

Kalem Numrosu: 688

Müsvedde: Tahir

Tarih-i Tesvîd: 1 Mayıs sene 330

Mübeyyız: -

Tarih-i Tebyızı: 3

Konya Vilâyet-i Aliyesine

Vilâyet-i Aliyeleri Ticaret Odası heyetinin hilâf-ı kanun feshiyle yeniden intihabât icrasına teşebbüs idildiği oradan vuku'bulan müracaat üzerine Ticaret ve Ziraat Nezaret-i celîlesinden alınan tezkerede bildirildiğinden esbâb-ı fesh ile hakîkat-ı halin inbası hususuna himmet buyrulması babında." (BOA., DH.İD., DNo: 108-2, GN: 33).

Oda Yönetimine Partizanca Müdahale

Devir İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devlete hakim olduğu tek parti dönemidir. Şu hal, aslında tek parti rejiminin, Osmanlı merkezî yönetimindeki çürüme ve partizanlığın belgesidir. Artık bu yapıdan adaletli, "hakikate uygun" neticenin çıkması nasıl mümkün olacaktır?

Ama Konya Valisi, kendisine emredilen incelemeyi yapar ve tarihe ibret olarak geçecek cevabını, İçişleri Bakanlığı'na bildirir. Sonraki dönemlerde yeniden depreşen baskıcı, saldırgan zihniyetin köklerini vermesi bakımından yazı önemlidir. İşlemin gerekçesi olarak

"*Ticaret Odası Reisi* ***Derviş Bekiroğlu****'nun* ***kıyafeti*** *tarz-ı telebbüsü, akvâl ve sekenâtıyla Vilâyet Ticaret Odası Reisi olmaktan çok uzak olub evvelce teşekkül itmiş olan* İ›tilâf *Kulübü'ne*

riyaseti" yani karşı partiden olması öne çıkarılmıştır:

"Konya Vilâyeti
Tahrirât Kalemi
Aded: 257

Ba.

Dahiliye Nezaret-i Celîlesine

Vilâyet Ticaret Odası Reis-i Sâbıkı hakkında.

Devletlû Efendim Hazretleri

Umûr-ı mahalliye-i vilâyât müdiriyeti ifadesiyle şerefvârid olan 3 Mayıs sene 330 tarihli ve 214 numrolu tahrirat-ı aliye-i nezaretpenahîlerine cevapdır. Ticaret Nezaret-i celîlesine

cevaben arz idildiği üzere sâbık Ticaret Odası Reisi Derviş Bekiroğlu'nun kıyafeti tarz-ı telebbüsü akvâl ve sekenâtıyla Vilâyet Ticaret Odası Reisi olmakdan çok uzak olub evvelce teşekkül itmiş olan İ'tilâf Kulübüne riyâset iden mumaileyh ne mağazaya sahip ne de ticaretle meşguldür. Dedi koduculuğı nifakçuyâne harekâtıyla zümre-i mütefekkirînin nefretini kazanmış mevkı'i resmiyesini bütün bu hususâta hasr idegelmişdir. Ahval-i ma'ruzadan dolayı vazîfesine hitam vermek zarûreti hâsıl oldığı sırada tüccârânın hukukunu ticaretin terakkıyâtını düşünmemekle mükellef ad iden Oda Hey'eti aleyhinde mu'teber tüccârân taraflarından vuku'bulan istidâ-yı müştereke üzerine tedkîkât ve tahkîkâta lede'l-ibtidâr sâbık Ticaret Odası hey'etinin esnâ-yı intihâbında mu'teber tüccârândan kimesne bulundurulmayub murabahacılıkda pek gaddarane hareket iden Sarraf Cihan'ın dükkânında umur-ı ticariye ile itmeyen mumaileyh Bekiroğlu ve hempaları toplanarak Ticaret Odası heyeti namıyla meydana getirilen muameleye vücut verildiği anlaşılmış ve evrak-ı mevdûa üzerine Meclis-i İdare-i Vilâyet Ticaret Odası Nizamnâmenin beşinci maddesine mugâyir olarak vukubulan keyfiyet-i ma'ruzanın feshine ve yeniden nizamı ve usulü dairesinde oda heyetinin teşkiline karar virerek icab-ı icra ve hey'et bi't-teşkil ifa-yı vazifeye de ibtidâr eylemişdir ol babda emr ü ferman menlehü'l-emrindir. Fi 6 Receb sene 332 ve fi 18 Mayıs sene 330 Konya Valisi Hüsnü" (BOA., DH.İD., DNo: 108-2, GN: 33 1332. B. 12).

Vali, Konya Ticaret Odası Heyeti'ni görevden alırken öncelikle başkanın kıyafetini beğenmediğini zikretmektedir. Önceki yazılarından anladığımıza göre bu zat, devamlı valinin gözü önündedir. Zira Vilâyet Umum Meclisi'nin üyesidir. Öyleyse iki buçuk yıl sonra niçin kıyafeti "faul" görülmüştür? Bu olumsuz kıyafet, nasıl bir şeydir, henüz bilmiyoruz. Ama kıyafeti, görevden alma gerekçesi yapan nedeni de vali belirtir: Ticaret Odası Başkanının başka partiden olması.. Zira başkan seçilen Derviş Bekiroğlu, vakti zamanında "İtilâf Kulübü'ne riyaset" etmiştir. 1914 yılı için düşünülürse Ticaret Odası Başkanı, eskiden İttihat ve Terakki Partisi Kulübü'ne başkanlık etmiş olsaydı hiç bir problem çıkmayacaktı. Çünkü Konya merkezinde ilk parti kulübünü İttihat ve Terakki açmıştır. Burada suç bile olmasa, geçmişte kalan bir eyleminden dolayı oda başkanının cezalandırıldığı anlaşılmaktadır. Aslında sayılan diğer suçlar; valinin, dolayısıyla 1914'lü yıllar Osmanlı yönetiminin ne derece partizanca bir uygulamanın içinde olduğunu ve farklı, muhalif veya kendilerinden olmayanların sindirildiği bir iktidar anlayışının devleti ele geçirdiğini ortaya koymaktadır.

Konya Ticaret Odası Başkanı ve idare heyetinin feshini gerektiren suçlar: Kıyafet, hileli oluş, sözleri, duruş tarzı, dedi-koduculuk, nifakçı hareketler, tefecilikle uğraştığı bilinen bir sarrafın dükkânında kendine yakın olanlarla oturması ve iki buçuk yıl önce "muteber tüccar" yokken seçimin yapılmış olması..

Vali, seçimin hileli olduğunu nereden öğreniyor, onu da belirtiyor: “Muteber tüccarânın” verdiği dilekçe..

Tüccarların bazılarını «muteber», bazılarını da itibar edilmez kılan sebep nedir, sormaya gerek yoktur. Anlatılanlardan Konya’nın, 1914 için bir “cadı avı” merkezi haline getirildiğini çıkarmak da mümkündür. “Bizden” olanlar itibarlı, olmayanlar bölücü-nifakçıdır. Tabii İttihatçı partizanlık, resmî görevlere bu denli nüfuz etmiş bulunmaktadır.

İçişleri Bakanlığı’nın durumu inceleme isteğine, aynı partiden olduğu anlaşılan Konya Valisi’nin cevabı budur. Cevapta yeni Konya Ticaret Odası yönetiminin seçilip göreve başlatıldığı da bildirilmiştir.

Bakanlığın tavrı, ne olmuştur? Dahiliye Nezâreti, “Ticaret ve Ziraat Nezâret-i Celîlesine” yazdığı 22 Mayıs 1330 (1914) tarihli yazısında, valilik oldu-bittisinin, kabul edilip-kurcalanmaması gerektiğini ima eder gibidir. Zira, önceki oda yönetimi, vilâyet yazısına göre “usul ve nizamına muvafık” değildir. Onun üzerine “usul ve nizamı dairesinde oda heyeti” teşekkül ettirilmiş ve vazifeye başlatılmıştır. Öyleyse yapılacak bir şey yoktur. Durum kabul edilip herkes yerine oturmalıdır. Yetkili üst makamın, haksızlık varsa düzeltme yerine, oldu-bittiyi meşrulaştırma doğrultusundaki bu tavrı dikkat çekicidir:

“DAHİLİYE NEZARETİ UMUR-I MAHALLİYE

Evrak-ı Umumî Numrosu:273

Kalem Numrosu: 1024

Müsvedde

Tarih-i Tesvîd: 22 Mayıs sene 330

Mübeyyız

Tarih-i Tebyızı: 23

Ticaret ve Ziraat Nezaret-i Celîlesine

29 Nisan sene 330 tarihli ve 11 numrolu tezkere-i aliye-i nezâretpenâhileri cevabıdır

Konya Vilâyetince mahalli Ticaret Odası hey’etinin hilâf-ı kanun olarak feshiyle yeniden intihabât icrasına dair sebk eden iş’are cevaben vilâyet-i müşürunileyhâdan vârid olan tahrirâtda nezaret-i Celîlelerine cevaben arz edilmiş olduğı vechile hey’et-i mezkûrenin esas intihâb usul ve nizamına muvafık.. edildiği ve yeniden usul ve nizamı dairesinde oda hey’eti bit’teşkil ifa-yı vazifeye ibtidâr eylediği iş’ar kılınmış ve mezkûr tahrirâtın sureti leffen irsal kılınmış olmağla ifa-yı muktezasına himem-i aliye-i nezaretpenahileri maruf buyrulmak babında.” (BOA., DH.İD., DN: 108-2, GN: 33).

Aslında Osmanlı yönetimi, partizan anlayışı benimsemekle “rüzgâr ekmekte”dir. Maalesef, 1918’den yani İttihat ve Terakki, devletle birlikte çöktükten sonra durum tersine dönmüş bu defa “cadı avı”, İttihatçı yakalamaya dönüşmüştür. Çünkü İttihatçılar yıkılmış, devletin yönetimini İtilafçılar ele geçirmiştir. Artık zor günlerde, düşman yerine İttihatçı-İtilâfçı çekişmesi; birlik ve bütünlüğümüzün bozgun unsuru, kuşkularımızın besleyici kaynağıdır. Düşmanın İzmir, Afyon değil, Konya’yı bile işgale gelmesi yeterince uyarıcı olmaz. O felâketler, partizanlığı yok etmeye yetmez.

Ama *1914 Salnâmesi*’ne birçok bilgi boca edildiği halde niçin oda heyeti burada yer almamıştır, belli olmaktadır. Arşiv belgeleri, durumu hem de bütün vahameti ile ortaya koymaktadır. Aslında Ticaret Odası tarihinde siyasî müdahalenin, bilinen ilk ve en yoğun yaşandığı yıllar, bu sıralardır.

Oda-Valilik çekişmesinden anlaşılacağı üzere Konya Ticaret Odası’nın 1911’den sonra 1914 Nisan’ına kadar başkanı Derviş Bekiroğlu’dur. 1914’te, yönetim valilikçe feshedilmiş ve yeni bir

Konya Ticaret Odası yönetim kurulu oluşturulmuştur. Artık bu yıldan sonra; vatan, devlet ve milletin, tarihte görülmemiş şekilde sarsıldığı bir döneme girilmiştir. I. Dünya Harbi, cehennemî bir yakıcılıkla bize ait olan bütün varlıkları, insan, toprak, zenginlik, devlet.. ne varsa insafsızca tüketecektir. İttihat ve Terakki yönetiminin, Alman sempatisine feda ettiği bütün o değerlerden bir kalıntı üzerinde yeniden devlet kurma, yeniden canhıraş bir toparlanma faaliyeti başlayacaktır. Millî Mücadele Dönemi, Osmanlı Cihan Devleti'nden bir parçayı kurtarmaya çabalayan zaman dilimi olarak öne çıkacaktır..

İşte bu dönemlerde Konya Ticaret Odası ne yapmıştır? Bir defa 1914 Mayıs'ından itibaren oda yönetiminin, valilik-merkezi yönetim yani İttihat ve Terakki ile son derece uyumlu çalıştığını tahmin etmek güç değildir. Zaten, en çok anonim şirket, bu arada kurulmuştur. Konya'daki şirketlerin adları, kuruluş yılları, üzerlerindeki İttihat ve Terakki etkisini düşündürmektedir.

Odanın Yeri

Konya Ticaret Odası'nın bilinen ilk binası, Aziziye Camisi'ne yakın İstanbul Caddesi'ne çıkan Küçük Bedesten'de Yorgancılar Sokak No: 1'dedir. Zemin katı dükkân, merdivenle çıkılan Nakiboğlu Vakfı'na ait iki katlı bir binadır. Oda, bu binanın ikinci katındaki iki odada hizmet vermiştir. Aynı katın diğer bölümünde Ahali Bankası ile Yardım Sevenler Derneği de bulunmaktadır. Bu bina, büyük bir ihtimalle meşhur çarşı yangınından sonra yapılmış olmalıdır. «Kârgîr ve Evkafa ait"tir. Başlangıçta iki oda yetmektedir. Sonra bir de salon ilâve edilir. Salonun adı; Birlik Salonu'dur. Esnafın gelip oturabileceği, gazete okuyabileceği bir yerdir. Fakat neticede dar bir mekândır. Onun için 1927'ye gelindiğinde, yer genişletmek maksadıyla biriken eşyasının satılması kararlaştırır. Buna göre satışa çıkartılan eşya şöyledir: "10 sandalye, 40 m. telefon teli, 2 ot minder, 2 süzgeç ve saç". Oda, bu yüzden daha geniş ve merkezi bir yer olarak İrfaniye Medresesi'ne yani bugünkü Vakıfbank ve Vakıf İşhanı'nın bulunduğu yere talip olur. Taksitle otuz bin liraya İrfaniye satın alınmak istenilir. Hem oda, hem de Ticaret Mektebi yapılacak bu yerden, sonra vazgeçilir. 1953'e kadar ilk yerinde kalan oda, o yıl bir başka vakıf eser olan Kayalı Park yanındaki Karahafız Medresesi arsasına yapılan binasına taşınır. Burada 440 m^2'lik arsa üzerine kendi binasını yaptırır. Kayalı Park karşısında Merkez Postane yanındaki bu müstakil hizmet binasına, 1954 yılında taşınır. Artık, üç katlı bir yere sahiptir. Üstelik gerektiğinde başka kuruluşların, toplantılar düzenleyebildiği salonu bile vardır. Otuz yılda burası, yetersiz hale gelmeye başlamıştır. Üstelik Konya, tarihi çarşı merkezinden, yeni oluşan merkeze doğru kaymaktadır. Oda, bu ikinci yerinde iken, 1980 yılında günümüzdeki merkez hizmet binası inşaatına başlanır ve 1983'te bitirilir. 1200 m2'lik bir alana oturan dört katlı ana binanın, bir de 340 kişilik konferans salonu, 1985'te bitmiştir. Toplam 7.000 m2'lik kapalı, 3.000 m2'lik açık sergi alanı bulunmaktadır. Tamamlandığında «Orta Doğu ve Balkanlar'ın en modern hizmet binasıdır."

Yeniden Yapılanmalar

1926'ya kadar Ticaret Odası, eski kanun ve yönetmeliğe göre faaliyetlerini sürdürür.

1925'te çıkartılan "Ticaret ve Sanayi Odaları Hakkında Kanun"a göre, devlet kontrolünü daha öne çıkartan bir anlayışla oda yeniden yapılandırılır.

1926'nın Mart ayında Konya Ticaret Odası seçimleri ile yeni yönetim oluşturulur. Buna göre oda seçimini *Cumhuriyet Halk Partisi adayları* kazanır. Bütün kurumlarda olduğu gibi tek parti yönetiminin ezici etkisi kendisini hissettirmektedir.

Genel Sekreteri Ankara'dan tayin edilmekte, yönetimde Ticaret Müdürlüğü birinci derecede et-

kili olmaktadır. 1927 Aralık ayında merkez Ticaret Odası'na, altı adet kaza odaları bağlanarak merkezî idare anlayışı pekiştirilir.

Bünyesinde iki adet borsa (Buğday, Tiftik) bulunmaktadır.

Oda 1950'den sonra yeni dönem anlayışına uygun olarak kanun ve yönetmelik itibariyle yeniden yapılandırılır.

Bünyesinde Sanayiciyi de barındıran oda için düşünülürse, "sanayicinin meseleleri, ticaret erbabından çok farklıdır. Çözülmesi de özel ilgi ve alâka istemektedir." Onun için müstakil bir Sanayi Odasının kurulması düşünülür. 25 Nisan 1974 tarihinde 8 meslek grubunda toplanan 165 sanayici üye ve 200.000 liralık bütçe ile Konaltaş İşhanı 4. katta bir dairede Konya Sanayi Odası kurulup-faaliyete geçirilir. 1974'te üç personeli, 139.397 TL. gelir vardır.

Konya Sanayi Odası'nın kurulması, Konya Ticaret Odası'nın yeniden reorganizeye tabi tutulmasına sebep olmuştur.

Odanın tarihçesinde en önemli atılımı, eğitim alanındaki atağıdır.

Ticaret Odası'nın Okul Serüveni

Alan elemanı yetiştirme düşüncesi, vazgeçilmez bir ihtiyacın ürünüdür. Geçmişte Ahilerin, uğraştıkları iş kollarında küçükten eleman yetiştirmeye önem verdikleri gibi, her iş kolu kendi alanında uygun çalışan arayışına girmiştir.

Konya'da Sanayi Mektebi, ancak 1901 Eylül'ünde açılıp, faaliyete geçirilmişti. Ticaret Mektebi ise, ondan çeyrek asır sonra açılmıştır.

Odalar, "Ticarî ve Sınâî meslek mektepleri açma yetkisine" sahiptir. Ayrıca dershane açmak, konferans düzenlemek, konusu ile ilgili kütüphane açıp, idare etmek, ticaret-sanayi tahsili için memleket içinde ve dışında okul ve müesseselere talebe göndermek, onları himaye etmek yetkilerine de sahiptir.

1924-25 öğretim yılında 30 öğrenciyle, Konya Ticaret ve Sanayi Odası bir Ticaret Mektebi açar. Amaç, ticaret bilgileri vermek; her türlü banka, ticarî muâmele ve münasebetleri öğretmektir.

Okul, ilkokul veya dengi eğitim kurumu mezunu, 13-18 yaş arasından öğrenciyi; Türkçe, Matematik imtihanıyla almaktadır. Bu ön elemede öğrenci başarılı ise birinci sınıftan başlatılmakta, değilse "hazırlık" sınıfına alınmaktadır. İlkokuldan sonra bile olsa, talebe seçilerek alınmaktadır. Elemede bir meslek okulu için baraj dersleri Türkçe ve Matematiktir. Seviye tespit sınavı ile öğrenci alıp, seviye tutturamayanları, ilkokul mezunu bile olsa yeniden hazırlık sınıfında okutmaktadır. Öğrenciden kayıt ücreti alınmamaktadır

Orta Ticaret Mektebi'nin bir özelliği de kız-erkek karma eğitim vermesidir. Cumhuriyete kadar, Konya'da; yalnız ortaokullar değil, ilkokullar da kız (inas), erkek (zükur) diye ayrılmışlardır. Ticaret Mektebi, Muhtelit (karma) Ortaokul gibi kız-erkek karışık eğitim vermeyi ilk tasarlayan eğitim kurumlarındandır. Yalnız diğer eğitim kurumlarında olmayan bir denemeyi yapmaktadır. Okulun kayıtlı öğrencisi dışında, isteyen erkek ve kadınlar derslere "dinleyici" sıfatıyla katılabilecektir. Dinleyici olarak gelip katılacakları dersler de belirlenmiştir: *Yazı makinesi* (daktilo), *Muhasebe* ve *Dil dersleri*. Bu durum, Konya'da özellikle esnaf-tüccar veya halk gibi yaşı okul çağı dışında olanlar için, ticarî konularda bir öğrenme açlığının olduğunu ortaya koymaktadır.

Konya Orta Ticaret Mektebi'nin önce İrfaniye Çarşısı'nda sonra Bahaiyye Mektebi'nde eğitime devam ettiği bilinmektedir. Eğitim süresi; üç yıldır. Konya merkezindedir. Fakat Afyon-Isparta'dan Niğde'ye kadar geniş bir alanın ihtiyacına hitap etmektedir. İlk yılki 30 öğrenci, 1927'de 60 olur. 1927-28 öğretim yılında 100 öğrencinin kaydı beklenirken, Millî Eğitim'e devredileceği gerekçesi ile aynı yıl kapatılır.

Konya'daki Orta Ticaret Mektebi'nin açıldığında, Tevhid-i Tedrisât Kanunu var ve yürürlüktedir. Öyleyse niçin önce Ticaret Bakanlığı'na bağlı bir okulun açılmasına izin verildiği halde sonra kapatılmıştır? Ne değişmiştir? Okula rağbet olmadığı için bir külfet mi ortadan kaldırılmaktadır? Yoksa başka durumlar mı vardır? Günümüzde meslek liseleri ile hâlâ oynandığı düşünülürse, 1927 için de benzer bir durum mu bulunmaktadır? Odanın, devir yerine tamamıyla kapatma kararına karşı düşüncesi, merkezi yönetimden çok daha gerçekçi ve yerindedir: "*Mektebin üç sene zarfında yetiştirdiği talebenin bir kısmı İstanbul'a Yüksek Ticaret Mektebi'ne ve mütebâkisi de Ziraat Bankası'na ve müessesât-ı mâliye-i sâireye yerleşmişlerdir. Bundan dolayı yetişen talebe, ihtiyacımızı te'minden pek uzaktırlar. Ahalimiz ve bilhassa tüccâr yeni kanunların daha bâriz bir sûrette* gösterdiği bu ihtiyacı tamamen anlamışlardır. Çünkü mektebin küşadında otuz olduğu halde bu sene binanın adem-i müsaadesine ve vaktin geçmesine rağmen *mevcûd altmışı bulmuş idi. Halbuki yeni sene yüzü tecâvüz edeceğinde* şübhe *yok idi. Bundan dolayı Ticaret Odası'nca mekteb içün bir bina inşasına teşebbüs edildiği gibi Ticaret Vekâlet'nce de yeni sene içün* Yüksek kısım birinci sınıfının küşadı *da mutasavver idi..*"

Oda kararından anlaşılacağı üzere, üç yıllık okulun mezunları âdeta kapışılmıştır. Zira devlet, yürürlüğe koyduğu Kazanç Vergisi'nde kaçaklara meydan vermemek için esnafa defter tutma mecburiyeti getirmiştir. Tüccarın, muntazam defter tutması; bilgiyi, iyi yetişmeyi gerektirmekte, bu da okula olan ihtiyacı artırmaktadır. Zaten Konya; Isparta, Burdur, Afyon, Akşehir, Aksaray, Niğde gibi Orta Anadolu'nun merkezi olarak çevrenin de ihtiyacına cevap vermektedir. Üstelik ilk mezunlardan boşta kalan olmamıştır. Bir kısmı İstanbul'a Yüksek Ticaret Mektebi'nde (sonrası için İktisat Fakültesi) okumak üzere gitmiş, kalanlar da Ziraat Bankası ve mali kuruluşlara yerleşmişlerdir. Fakat yetişkin Ticaret Mektebi mezunlarına ihtiyaç daha bitmemiştir. Böylesine bir durumda devlet, bir Ticaret Okulu daha açacak veya mevcut çalışmayı büyütmek üzere çaba sarf edecek yerde hiç yapmaması gereken bir şeyi uygulamaya koyar: Konya Orta Ticaret Mektebi'ni kapatır.

Eğitim Bakanlığı'nın; eğitilmiş insana olan susamışlığı, okul kapatarak giderme mantığı, başta yöre halkı olmak üzere Ticaret Odası'nı üzmüş ve hayrette bırakmıştır. Onun için Oda Meclisi toplanmış ve bu "Re'sen (kendi iradesini ortaya koyan) Karar"ı almıştır. Haksızlığa gayet medenice karşı duran Oda, yanlışın düzeltilmesi için teşebbüse geçer.

Okulun tekrar açılması, yanlışın durdurulması için Millî Eğitim Bakanlığı'na telgraf çekmeyi kararlaştırırlar. Ayrıca, siyasî işlerin Ankara'da nasıl yürüyeceğini az-çok bilen Oda, devrin etkin bir milletvekilini devreye sokmayı düşünür. Bu milletvekili Musa Kâzım Efendi'dir. Aslen Hadimli ve Konya Milletvekili olan Musa Kâzım Efendi'den yardım almak üzere ona da telgraf çekilmesi kararlaştırılır. İlk defa Mustafa Kemâl nezdinde teşebbüse geçerek Hadim yolunu yaptıran, Meclis'in etkin şahsiyeti Musa Kâzım, bu konu ile ilgilenirse elbette Konya'nın eğitim mağduriyeti önlenebilecektir.

Halkın, esnafın susamışçasına okul istediği günlerde mektep kapatmanın mantığını, "halk egemenliğine-demokrasiye" dayalı bir yönetim anlayışı ile açıklamak mümkün değildir. "Toplum taleplerine rağmenlik", yönetimdeki halk dışılığı ve katılığı ortaya koymaktadır. Onun için, Konya Ticaret ve Sanayi Odası'nın Ticaret Okulu'nun yüksek kısmının açılışını beklerken Orta Ticaret Mektebi'nin de kapatılması üzerine aldığı karar, geleceğe bir ibret vesikası olarak intikal edecektir.

Konya Ticaret Mektebi denemesi, aslında İslâm'la tanıştığı bin yıllık tarihi boyunca, eğitim yükünü hep sırtlayan bir milletin; 1927'de de

o geleneği, yeni ihtiyaçlara cevap verecek türde sürdürme iştiyakı gibidir. Eğitimde tekel zihniyeti, bir çıkmaz sokak olarak hayatımıza girmiştir. Devletin denetleme ve yönlendirmesinden kaçınmak, elbette büyük yanlışlıklar getirecektir. Devlet, yönlendirme, denetleme işini yapmalı, hatta teşvik etmelidir. Ama bunun yerine eğitimde halk desteğinden kopmak, büyük açmazların gelmesini sağlamıştır. Nedense yönetim, uygun bir "orta yol" arayışı, uzun vadeli çözüm yerine; kapatma-açma çizgisindeki sivriliği sürdürmektedir. 1927 tavrının yanlışlığını sonraki eğitim tarihi, çok net bir şekilde ortaya koymuştur.

Ticaret Okullarını kapatmak, çözüm değildir. Yetişmiş elemana ihtiyaç, giderilemediği; Ticaret Okulu da kapatıldığı için yeni bir çare bulunur: *Ticaret Kursları* açmak. Millî Eğitim Müdürlüğü, ilkokul mezunlarının Ticaret Kurslarına devam etmek için, İsmet Paşa Mektebi'ndeki Ticaret Kursları İdare Memurluğu'na müracaat etmelerini duyurur. Okul yerine, kursla ticaret sahasının ihtiyacı giderilecektir. Aslında okul yanında kurs veya Orta Ticaret Mektebi›nin yaptığı gibi ihtiyaç duyanların «dinleyici» sıfatıyla eğitim almalarının devam etmesi yerinde olacaktır. Fakat yetişmiş mimar ve mühendisler yerine, çıraklarla medeniyet âlemine dev eserler vereceğini sanan bir yasakçı zihniyet yapısı egemenliğini sürdürmektedir. Yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak için Millî Eğitim Bakanlığı, 1928 başlarında Avrupa'ya talebe göndermeyi de düşünür. Bu, II. Mahmut devrinden bu yana devam eden, bayat ama revaçta bir çözüm yoludur. Oda Meclisi, Millî Eğitim'in kararını uygun bulmakla birlikte, gelir yetersizliğinden dolayı yurt dışı eğitime destek vermez.

Gerekli olan bir meslek lisesini kapatıp, ihtiyacı yapay yollardan karşılamaya çalışmak iyi netice vermemiştir. İlk Ticaret Mektebi'nin kapatılmasından 16 yıl sonra yeniden Ticaret Okulu açılır. Bu, Konya Ticaret Lisesi'dir. 1943-44 ders yılında ve altı yıllık okul halinde faaliyete geçirilir. Maarif Vekâleti'ne bağlıdır. Orta kısmı ilkokula, lise kısmı ortaokula dayalı üçer yıldır. Orta kısmı 1. sınıftan lise kısmı da 1. sınıftan eğitime başlar. İlk yeri, Anıt civarında bir evdir. Ticaret Meslek Lisesi, sonra 3 yıllık bir eğitim kurumu haline dönüştürülür. Ardından Anadolu Ticaret Meslek Lisesi açılır. Sonra odanın, Ticaret Bakanlığı ile birlikte 1927'de açmayı tasarladığı Yüksek Ticaret Okulu yerine, Selçuk Üniversitesi bünyesinde 1987-88 öğretim yılında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi açılır. Ticaretle ilgili bir yükseköğretim kurumunun ancak 60 yıl sonra hayata geçirilebilmesi, yirmili yıllardaki ufkun mahiyetini ele vermektedir.

1927'deki eğitim macerasından sonra oda yönetimin önemli bir hamlesi 1996'da KTO Eğitim Merkezi'ni açmak olmuştur. Ticaret üretimle; üretim, üretecek kalitede insanların yetişmesi ile gerçekleşecektir. Bu yüzden sanayi sektöründe vasıflı eleman sorununa çözüm geliştirmek amacıyla, Eğitim Merkezi kurulur. Döneminin teknolojisi ile donatılan merkez vasıtasıyla, ekonomiye büyük girdilerin sağlanmasına çalışılır. Ayrıca bu vesile ile bir çok insanımızın becerisini geliştirme fırsatı elde edilir. Eğitim Merkezi, Organize Sanayi Bölgesinde yirmi bin metrekarelik açık, dokuz bin metrekarelik kapalı alana sahip bir kurum haline getirilir. Bu çalışma Dortmund Meslek Odası ile müşterek gerçekleştirilmiştir. Maksat Alman teknolojisini Konya sanayisine, dolayısıyla Türkiye ekonomisine kazandırmak olmuştur. Böylece Konya Ticaret Odası Vakfı-Teknoloji Danışmanlık ve Eğitim Merkezi; kaynak, metal, CNC ve motor alanında kursiyer yetiştirmiştir. Eğitim Merkezi, 2012 yılında, on yıllığına Selçuk Üniversitesi'ne devredilmiştir.

Artık sıra odanın kendi Vakıf Üniversitesi'ni kurmaya gelmiştir. Konya'nın süratli gelişen sosyal, ticari ve sınai yapıyla "girişimci bir nesli" yö-

reye kazandırmayı hedefleyen bir özel üniversitenin kurulması 2004 yılından itibaren tasarlanmaya başlanılır. 136 yıllık oda tarihinin belki en önemli sosyal tabanlı atağı olacak olan üniversite kurma teşebbüsü, Çayır Mahallesi'nde (Mevlâna Kültür Merkezi yakınlarında, Adalet Sarayı yanı) ortalama 94.000 metrekarelik alanda gerçekleştirilmesi, 2009-2010 yılında eğitim-öğretim hayatına başlaması planlanır. Bu plan, günümüzde KTO Karatay Üniversitesi hayata geçirilerek başarılmış bulunmaktadır.

Yayın Faaliyetleri

Yayın faaliyetlerinin, oda tarihinde özel bir yeri vardır. İlk önceleri kısa da olsa süreli yayınlarla işe başlanmıştır. Fakat son zamanlarda yayın atağı denebilecek gelişmeler olmuştur. Daha 1985'te, önemli gelişmeleri üyelerine "teksir yaparak" duyuran oda, 1988'den sonra kademeli olarak dört ayrı koldan onlara ulaşma şansını elde etmiştir. Bunlardan en uzun soluklusu, *Konya Ticaret Odası Dergisi-Yeni İpek Yolu*'dur. Mart 1988'de ilk sayısı yayımlanmış halen yayınına devam etmektedir. Odanın 1995'ten bu yana çıkarmaya çalıştığı dört sayfalık *Konya Ticaret Odası Haber Bülteni*, dergiyi takip eder. Onlara 1997'den bu yana aylık olarak yayımlanan *Konya Ticaret Odası Dış Ticaret Bülteni*'ni eklemek gerekmektedir. Oda, "www.kto.org.tr" adresiyle internette dergi ve bültenlerinin tamamını, güncel faaliyetlerini üyelerine duyurmaktadır. Bunlara belli vesilelerle yapılan yayınları eklemek mümkündür. Yılbaşlarında takvimler, daha önemlisi 1980'den bu yana çıkarılan yüzlerce kitap bunlardandır. Ayrıca oda, zaman zaman burs ve eğitim yardımlarında da bulunmuştur. Kurslar, seminerler, konferans ve paneller de eğitim faaliyetleri içinde anılabilir. İş gezileri, fuarlar, sergi çalışmaları diğer önemli çalışmalarıdır. Bütün bunlara, KTO TV, Dijital Kütüphane ile, "devlet-i ebed müddet" anlayışını değerlendiren *Direniş Karatay* film ve romanının eklenmesi gerekmektedir.

Son Durum

1950 sonrasında Konya Ticaret ve Sanayi Odası, hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir. Yeniden örgütlenebilmesi için, öncelikle meslek gruplarının tespiti ve onlara dayalı olarak meslek komitelerinin seçilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda 12 meslek grubunda meslek komiteleri seçimi yapılarak, onlara dayalı olan diğer organlar oluşturulur. Yani meclis ve yönetim kurulları belirlenir.

1950 yılında Konya'da faaliyet gösteren işyeri ve imalâthâne sayısı 47'dir. Bu sayı 1960'ta 354 olur. 1965 sonunda ise, işyeri sayısı 459'dur. 1960'ta organize sanayi bölgelerinin kurulmaya başlaması etkisini göstermiştir. 1980'e gelindiğinde iş yeri sayısı 793'e ulaşır. 1988 Mart ayında yapılan tespite göre, "sanayi ürünleri imalatı yapan 1078 işyeri mevcuttur." Aynı yıl için düşünülürse Konya şehir merkezinde, on organize sanayi bölgesi vardır.

1998 sonları itibariyle Konya'da, 31 sanayi sitesi ve bu sitelerde 9.000 civarında iş yeri vardır. İlçe itibariyle Selçuklu'da 20, Karatay'da 7, Meram İlçesi'nde 4 sanayi sitesi bulunmaktadır. Mevcut site ve sanayi bölgeleri yetmediği için, büyük ölçekli sanayii teşvik maksadıyla *3. Organize Sanayii* Bölgesi kurulmuştur. 800 hektarlık alanı kaplayacak olan 3. Sanayi Bölgesi, 50.000m2'den büyük 100 adet sanayi parseli bulundurmaktadır.

Bir kıyas olması için belirtilmeli ki, 1923'te Konya'da 13 toplam anonim şirket vardır. 1967'de anonim şirket sayısı 30, aynı yıl kooperatif sayısı 136 olmuştur. 1978'de sadece tasfiye halindeki şirket ve kooperatif sayısı 52'dir. 1978'de yayınlanan, kayıtlı üyelerin sadece "ticaret unvanı ve adresi"-nin yazıldığı *Adres Kitabı* 555 sayfalık hacimdedir. Artık 1950'deki 12 meslek grubu 18 olmuştur.

1986'da artık meslek grubu, 20'ye çıkmıştır.

1988'de anonim şirket 539, limitet 360, kooperatif sayısı, 2.265'tir. Konya Ticaret Borsası'nın muamele hacmi 1965'te 269.592.000 TL. iken 1988'de 79.656.851.798 TL.ye ulaşmıştır.

1994'te, anonim şirket 740, limitet şirket 2347, kooperatif sayısı 2.233'tür. 18 müessese, 77 banka, 8.663 hakiki şahıs ve 7 adet adi komandit şirketle birlikte Konya Ticaret Odası'nın toplam üye sayısı, 14.279 olmuştur. Meslek gruplarının sayısı yine 20'dir.

Konya, 1995'e gelindiğinde; ilçeleri ile birlikte önemi, göz ardı edilemez bir ticaret ve sanayi merkezidir. Çünkü 97 küçük sanayi sitesi, 1. ve 2. Organize Sanayii Bölgeleri, 16.000 Üyeli Ticaret Odası, 700 üyeli Sanayi Odası ile varlığını hissettirmektedir. Bu durum diğer sahalarda da cazibe merkezi olmasında etkili olmaktadır. Meselâ 1995 için Selçuk Üniversitesi'nin 12 fakülte, 24 yüksekokulu, 26 bin öğrencisi vardır. Böylece Konya, üniversite şehri olmaya da başlamıştır. 1999'da aynı Selçuk Üniversitesi'nin bünyesinde 14 fakülte, 25 yüksekokul, 957'si yabancı uyruklu olmak üzere 43.925 öğrenci, 1987 öğretim elemanı bulunmaktadır. Üniversite, 1999 sonunda 55 bin, 2007'de 85 bin öğrenciyi barındıran bir hacme ulaşmıştır. 2007'de Selçuk Üniversitesi 85 bin öğrencili bir yükseköğretim kurumu olması, kısa süredeki büyümenin boyutlarını vermektedir. Günümüzde ise ikisi resmi ikisi özel olmak üzere Konya dört üniversitenin bulunduğu, üniversiteler şehri durumuna gelmiştir.

1999'da Konya Ticaret Odası'na 1505 anonim, 7.603 limitet, 148 kolektif, 7 adi komandit şirket, 2.581 kooperatif, 18 müessese, 79 banka, 7425 hakiki şahıs olmak üzere toplam 19.366 üye kayıtlıdır. Yalnız Eylül 1999 itibariyle bunlardan 891'i tasfiye, 2.463'ü pasif halindedir.

Konya, bir ticaret ve kültür merkezi olarak gelişen şehirdir. Yalnız bu gelişmenin daha çok sivil inisiyatif merkezli olduğunun vurgulanmasında yarar vardır.

1994'ten 1999'a kadarki 5 yıllık dilimde 75 yıllık Konya tarihindeki kadar anonim şirket kurulmuştur. Zira beş yıllık anonim şirket miktarı 765, limitet şirket miktarı 5.256'dır. Bu rakam, bütün Konya ticaret tarihi boyunca son beş yılda, önceki dönemlere göre en az üç misli artış demektir. Kooperatif 348, banka 2 adet artmıştır. Ama ilginç bir durum, hakiki şahıs 1238 adet azalırken, adi komandit şirketle, müesseselerin zaten az olan sayılarında bir değişiklik olmamıştır.

2007'de odanın üye sayısı 20.734 olmuştur. Meslek komiteleri 43'e ulaşmıştır. Artık belli bir potansiyeli yakalayan oda, elli yıl öncesinin mütevazi kuruluşu olmak yerine Konya ticaret ve sanayinin önünü açan kurumu durumundadır. Konya-Aksaray karayolu üzerinde 550 bin metrekarelik alana sahip olan, KTO Uluslararası Fuar Merkezi tamamlanmış ve TÜYAP A.Ş. tarafından işletilmektedir.

Günümüzde ise 2018 itibarıyla Konya Ticaret Odası, 70 Meslek Komitesi ve 20 binin üzerinde üyesiyle Türkiye'nin en büyük 6. odası unvanına sahiptir (http://www.kto.org.tr/dunden-bugune-konya-ticaret-odasi-27s.htm).

Yukarıda üzerinde durulan Vakıf Üniversite kurma işi tamamlanmıştır. Konya Teknokent A.Ş ve ABİGEM (Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi) kurma çabası ilerletilmiştir. Rutin faaliyetlere ek olarak sanayici ve iş adamlarının AB hibe programlarından yararlanan proje yapmaları, Konya'nın payının artırılmasına çalışılması yararlı olmaktadır. Bu doğrultuda oda, Hazır Giyim Sektörüne İşgücü Yetiştirme, Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi, Avrupa Birliği Mesleki Eğitim (Leonardo Da Vinci) Programı A Tipi Hareketlilik, Ayakkabıcılık, Dijital Arşiv Projeleri gibi AB'de kabul edilmiş projeleri bulunmaktadır. Odanın 2023 hedeflerine odaklanmış olması, gelişmenin öncü kuruluşlarından biri rolünü üstlenmesi anlamında önemlidir.

SONUÇ

Konya Ticaret Odası'nın ilk kurulduğu yıldan bu yana 136 yıl geçmiştir.

Bu, bir buçuk asra yakın zaman içinde yaşanan değişim büyüktür. Konya, nüfus yönünden 16 binlerden, bir buçuk milyon sınırına yaklaşmıştır. Artış ortalama doksan kata yakındır. Nüfus artışının belirgin olduğu yıllar, tren yolunun geldiği sıralardır. Sonra Osmanlı'nın güçsüzleşmesi ile irtibatlı olarak vatan toprakları birer birer elden çıktıkça sürekli göç alan güvenli bölge olmuştur.

Konya'nın, 1950 sonrası, asıl büyüme zamanıdır. 1950'li yıllar Konya, bu defa köyden şehre akının merkezi olur. Eski-köklü aile mensuplarının bir kısmı başka merkezlere kayarken, gidenlere göre çevresinden kat kat fazla nüfus toplar. Buna karşılık idari taksimatta sürekli bir parçalanmayı yaşar. Önceleri, sancağı olan iller, birer birer ayrılır. Niğde, Isparta, Burdur, Antalya bunlardandır. Ardından bünyesinden; Aksaray, Karaman gibi yeni iller çıkar.

Ekonomik, durum, geçim kaynakları, üretim tarzı yönlerinden seri bir değişimi yaşar. Giyeceğini, yiyeceğini kendisi üreten; kendi yağı ile kavrulan kapalı bir tarım toplumundan, ticaret ve sanayi toplumu haline dönüşür. Bu dönüşüm, 1882 yılından itibaren takibe alındığında, Ticaret Odası yönetimlerinde de görülmektedir. Tarım toplumu durumundaki Konya'nın, ticaretinde etkin olan zümreler, beraber yaşadığı azınlıklardır. Nüfus mübadelesi ile azınlıkların gitmesi, Konya'nın açık toplum olmasını sağlamamıştır. Ticaret erbabının Hıristiyan unsurlardan Türk-Müslüman nüfusa geçmesini sağlamıştır. Ama sermaye, dış ticaret yönünden genel kapalılık devam etmiştir. Ancak, 1950'li yıllardan sonra ticaret ve sanayide gelişme, açılma süreci ivme kazanmıştır.

Ticaret Odası, tabanda şekillenen bu durumun dışında değildir. İşlev itibariyle, gelişmelerin sağlıklı yürümesini kolaylaştırmak, önünü açmak yönünde çabalar sarf etmektedir. Dışa açılmak için de oda faaliyetlerinin; ticaret erbabı yanında, önünde olması önemlidir. Oda, kitap, dergi vb. yayınları, açtığı kursları, sosyal faaliyetleri ile göz ardı edilemez bir görevi ifa etmektedir. Tabandaki gelişme doğrultusunda, tarihi misyonuna uygun olarak gelişmesine devam edebilmesi için, ufuklu çalışmaların; herhangi bir kısır döngüye dönüşmesine meydan verilmeden sürdürülmesi gerekmektedir. Cumhuriyet başlarında Orta Ticaret Mektebi sahibiyken, sanayi bölgesinde vakıf Eğitim Merkezi açan oda, günümüzde üniversite sahibi bir kurum durumuna gelmiştir. Araştırma, geliştirme çalışmaları, yerli bilim üretme, bilimsel düşünce ve ardından bilim ve teknoloji geliştirme ile gelişme seyrini taçlandırmak durumundadır.

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edib, 2005, *Mor Salkımlı Ev*, Özgür Yayınları, İstanbul.

AFŞİN, Zeki, *Konya'nın İktisadî Bünyesine Bir Bakış*, Konya Mıntıkası Ticaret Müdürlüğü yayını, İstanbul 1940.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "Gedik", *DİA*, c. XIII, s.541-543.

ARABACI, Caner, 1991, *Millî Mücadele'de Konya Öğretmenleri*, Konya.

ARABACI, Caner, 1998, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya.

ARABACI, Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, KTO yayını, Konya.

ARABACI, Caner, 2007, *1882-2007 125. Yıldönümünde Konya Ticaret Odası*, Konya Ticaret Odası yayını, Konya.

BAYRAM, Mikâil, *Ahî Evren ve Ahî Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya 1991.

BAYRAM, Mikâil, 1995, *Ahî Evren ve Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Türkiye Diyanet

Vakfı Yayını, Ankara.

DÜNDAR, Tevfik, 1949, *Konya'nın Zirâi Durumu ve Gelişme İmkânları*, Konya Halkevi Köycülük Kolu Yayını, Konya.

GÜLSOY, Ufuk, *Hicaz Demiryolu*, İstanbul 1994.

Hakkı Nezihi, 1932, *50 Yıllık Oda Hayatı 1882-1932*, İstanbul Ticaret Odası yayını, İstanbul.

KAZICI, Ziya, "Ahîlik", *DİA*, c.I, s.540-542.

Konya-Ankara Demiryolu Hakkında C.H.P Konya Vilâyet Kongresi Dileğinin İzahı, Ankara 1945,

Konya 1973 İl Yıllığı, Konya 1973.

KORALTÜRK, Murat, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Kaynakları ve Ticaret ve Sanayi Odaları Yayınları", *Toplumsal Tarih*, İstanbul, 1 Kasım 1996, S.35, s.60-64.

Loncadan Oda'ya İstanbul Ticaret Odası'nın 125.Yılı Anısına, 2007, İstanbul Ticaret Odası yayını, İstanbul.

ORTAYLI, İlber, 2007, Beylikten İmparatorluğa, *Loncadan Oda'ya İstanbul Ticaret Odası'nın 125. Yılı Anısına*, İstanbul Ticaret Odası yayını, İstanbul.

Salnâme-i Vilâyet-i Konya (KVS), H. 1285, 1294, 1295, 1296, 1298, 1299, 1301, 1305, 1306, 1307, 1310, 1312, 1314, 1317, 1332(1914).

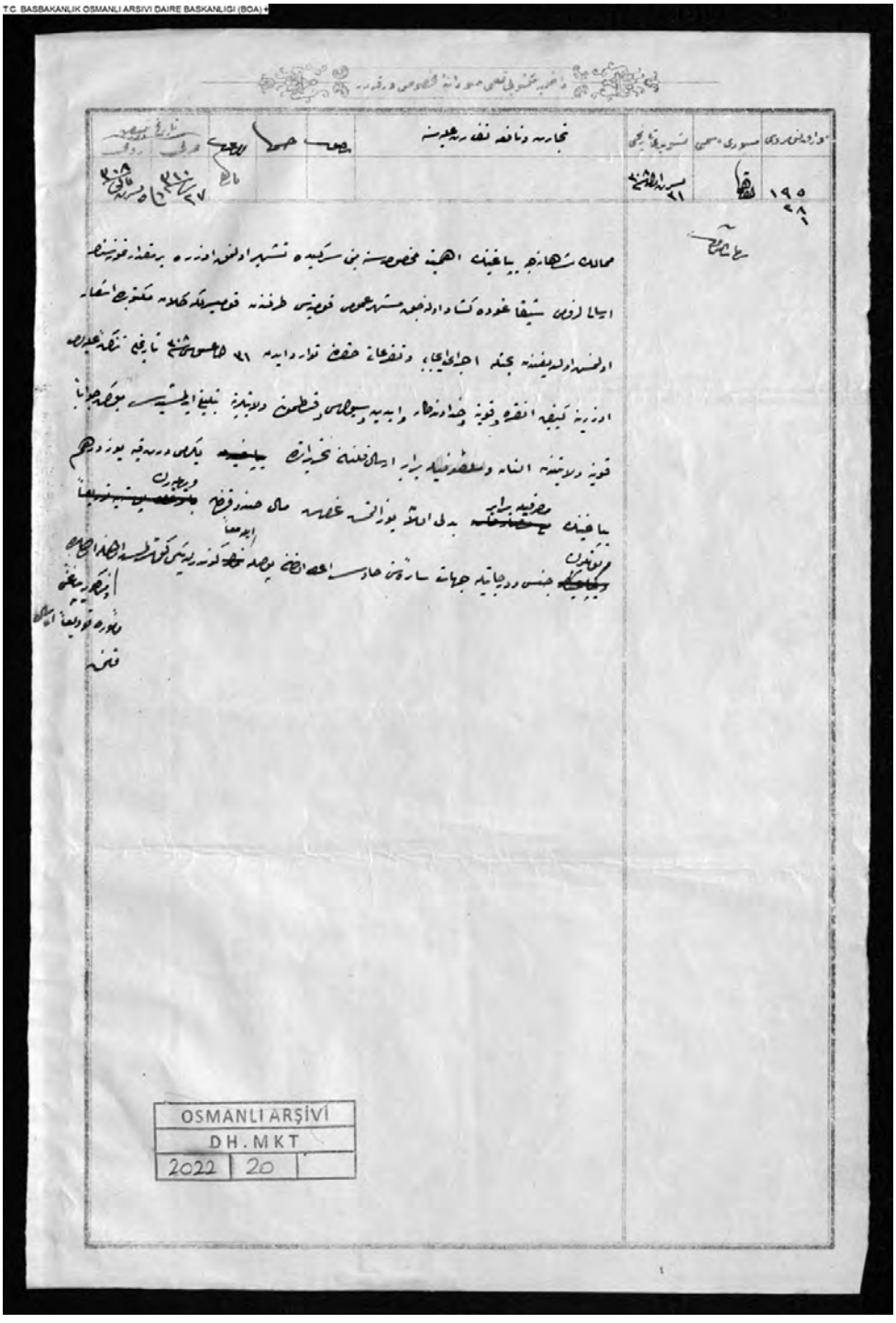
TEPEYRAN, Ebubekir Hâzim, *Hatıralar*, (Yayına Hazırlayan: Faruk ILIKAN), İstanbul 1998.

TOPRAK, Zafer, *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) -Millî İktisat Millî Burjuvazi*, İstanbul 1995 (Tarih Vakfı Yurt Yayınları).

YERMAN, Celâl-AĞAOĞLU Samet, *Türkiye İktisadî Teşkilâtında Ticaret ve Sanayi Odaları Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları*, Ankara 1943.

ZEYTİNOĞLU, Erol-PUR Necla, İstanbul Ticaret Odası›nın 100 Yılı (1882-1982), İstanbul 1982.

EK. 1: Şikago umumi sergisi için Konya'dan gönderilen yapağı ve pusulasının Ticaret ve Nafia Nezareti'ne takdimi.

M. 18 Kasım 1892/27 Rabiulahir 1310/6 Teşrinisani 1308.

"Ticaret ve Nafia Nezaret-i Aliyesine

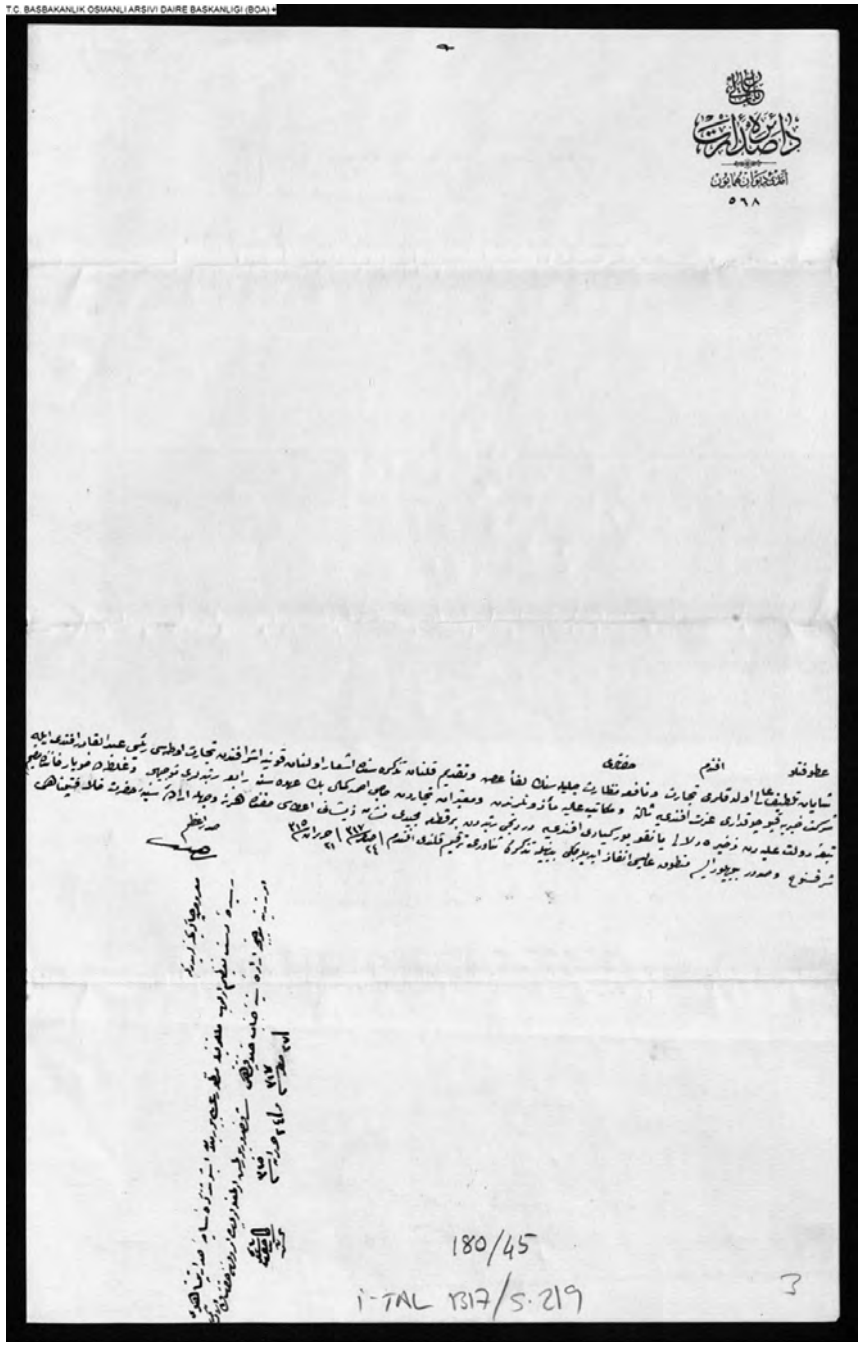
Memalik-i Şahanece yapağının ehemmiyet-i mahsusasına mebni sergide teşhir olunmak üzere bir miktar numunesinin

İrsali lüzumu Şikago'da küşad olunacak meşhur umumi komitesi tarafından komiserliğe gelen mektubda işar olunmuş olduğundan bahisle icra-yı icab ve teferruatı hakkında tevarüd eden 31 Ağustos sene 308 tarihli tezkere-i aliyeleri üzerine keyfiyet Ankara, Konya ve Hüdavendigâr ve Aydın ve Sivas ve Kastamonu vilayetlerine tebliğ edilmişdi buna cevaben

Konya Vilayetinden alınan ve melfufatıyla beraber irsal kılınan tahriratda yiğirmi dört kıyye yüz dirhem yapağının masrafıyla beraber bedeli olan yüz altmış guruş mal sandığına verilerek

Bunların cins ve derecatıyla cihat-ı sairesini havi ita olunan pusula ile maan gönderildiği görütürülmüş ve mezkur yapağı memura tevdian irsal kılınmış olmağla ol babda." (BOA, DH.MKT. 2022 20 1310 R 27 1).

EK. 2: Konya eşrafından Ticaret Odası Reisi Abdülkadir Efendi'ye rütbe-i salise tevcihi.

Babıâli
Daire-i Sadaret
Amedî Divan-ı Hümayun
568

Atufetlu Efendim Hazretleri

Şayan-ı taltif-i âli oldukları Ticaret ve Nafia Nezaret-i celilesinin leffen arz ve takdim kılınan tezkeresinde işar olunan Konya eşrafından Ticaret Odası Reisi Abdülkadir Efendi ile Şirket-i Hayriye Kapu Çukadarı İzzet Efendi'ye salise ve mekâtib-i aliye mezunlarından ve muteberan-ı ticaret Hacı Ahmed Kemal Bey uhdesine rabia rütbeleri tevcihi ve Galata'da Huyar Hanında mukim teba-ı Devlet-i Aliyeden zahire ve lale Yanko Yorgiyadi Efendi'ye dördüncü rütbeden bir kıta Mecidî Nişan-ı Zîşanı itası hakkında her ne veçhile irade-i seniyye-i hazret-i Hilafetpenahi şerefsünuh ve sudur buyurulur ise mantuk-ı âlisi infaz edileceği beyanıyla tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim fi 24 Safer sene 317 fi 21 Haziran sene 315 Sardarazam Said"

"Maruz-ı çakerkemineleridir ki

Reside-i dest-i tazim olub melfufuyla mazur-ı ali buyurulan iş bu tezkere-i samiye-i Sadaretpenahileri üzerine mucibince İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Hilafetpenahi şeref sudur buyurulmuş olmağla ol babda emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir fi 27 Safer sene 317 ve fi 24 Haziran sene 315 Serkâtib- Hazret-i Şehriyari Tahsin" (BOA, İ TAL 180/45 1317/ S. 219).

KONYA SANAYİ ODASI: KISA BİR TARİHÇE

Abdulkadir BULUŞ*

ÖZET

Ticaret ve sanayi faaliyetleri ile uğraşanların mesleki birlikler kurması olgusu yeni değildir. Tarihte Avrupa'da ve Osmanlı'da değişik örnekleri görülen loncalar, belli imalat kollarında üretimi düzenleyen ve üyelerine kolaylıklar sağlayan esnaf örgütlenmelerinin ilk örneklerindendir. Sanayi Devrimi sonrasında ise Avrupa'da gözlemlenen Ticaret Meclisleri uygulamasının 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından desteklendiği bilinmektedir. Osmanlı'da ticaret ve ziraat meclisleri eliyle belli üretim ve faaliyet kollarındaki imalatçı ve tüccarlara hizmet vermek ve devletle olan ilişkileri düzenlemek amacı güden pek çok oda kurulmuştur. Bu odalardan ilki 1882'de kurulan Dersaadet Ticaret Odası'dır. Sonraki tarihlerde Anadolu'da pek çok yerde ticaret odası kuruldu. İlk zamanlarda bu odalar tüccar ve sanayicileri temsil ettiği için pek çok yerde Ticaret ve Sanayi Odası olarak hizmet verdiler. Sonradan tüccar ve sanayici ayrı odalar tarafından temsil edildiler. 1926 yılında kurulan Konya Ticaret ve Sanayi Odası da böyleydi. 1974'de kurulan Konya Sanayi Odası'ndan sonra tüccar ve sanayici kendi odalarınca temsil edilme-

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBF İktisat Bölümü
akadirbulus@gmail.com; akbulus@konya.edu.tr

ye başlandılar. Bu çalışmada Konya Sanayi Odası'nın tarihsel gelişimi, kurumsal tarihi ve başlıca faaliyetleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Konya Ekonomisi, Konya Sanayisi, Ticaret ve Sanayi Odaları, Sanayi Odaları, Konya Sanayi Odası.

THE KONYA CHAMBER OF INDUSTRY: A BRIEF HISTORY

ABSTRACT

The fact that those engaged in trade and industry activities establish professional associations is not new. The guilds, whose examples are seen in Europe and Ottoman in history, are the first examples of artisan organizations that organize production in certain manufacturing branches and facilitate their members. After the Industrial Revolution, it is known that the application of the Trade Assemblies observed in Europe was supported by the Ottoman State in the 19th century. In the Ottoman Empire, many chambers were established in order to serve the producers and traders in certain production and activity branches by trade and agriculture assemblies and organize relations with the state. Dersaadet Chamber of Commerce was established in 1882 is the first chamber of trade in Ottoman Empire. Later on, trade rooms were established in many places in Anatolia. In the early days these rooms served as Chamber of Commerce and Industry in many places because they represented merchants and industrialists. Later merchants and industrialists were represented by separate rooms. Such was the Konya Chamber of Commerce and Industry established in 1926. After the Konya Chamber of Industry founded in 1974, merchants and industrialists began to be represented in their chambers. In this study, historical development, institutional history and main activities of Konya Chamber of Industry are discussed.

Key Words: Konya, Konya Economy, Konya Industry, Chambers of Trade and Industry, Chambers of Industry, Chamber of Konya Industry.

GİRİŞ

Ticaret ve imalatla uğraşanların kendi alanlarındaki üretimi düzenlemek ve meslektaşlarının sorunlarını çözmek amacı ile bir araya geldikleri birlik ve örgütlenmelerin tarihte pek çok örneği bulunmaktadır. Sanayi Devrimi öncesi en fazla bilinenlerinden birisi Loncalardır. Sanayi Devrimi sonrasında ise meslek örgütlenmeleri genellikle "Odalar" üzerinden yapıldı. Osmanlı Dönemi'nde 19. Yüzyılda loncalar önemlerini yitirirken, devlet Ziraat ve Ticaret Meclisleri teşkil ederek çiftçi, tüccar ve sanayicinin kendi kalkınma planları doğrultusunda yönlendirilmesi ve denetlemek amacı ile odalar kurulmasına karar verdi. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir yöredeki muteber çiftçi, tüccar ve imalatçılar Ziraat ve Sanayi Odaları'nda örgütlenmeye başladılar. İlk ticaret odası ise 1880'de İstanbul'da kuruldu.

Konya Ticaret Odası da 1882'de faaliyetlerine başladı. Cumhuriyet Dönemi'nde ise Ticaret ve Sanayi odası olarak faaliyetlerini sürdüren oda 1974'de ikiye ayrıldı. Dönemin sanayicileri yazılı bir dilekçe ile kendi odalarını kurdular. Konya Ticaret Odası hakkındaki en önemli çalışma Caner Arabacı'nın 1999'da yayınladığı Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası çalışmasıdır. Konya Sanayi Odası hakkında ise müstakil bir çalışma bulunmamakla beraber, yazarın 2014'de metin kısmını hazırladığı Konya Sanayi Tarihi'nde Konya Sanayi Odası Tarihi'ne değinilen bir kısım vardır. Bu çalışmada ise bu kısımdan yararlanılmakla beraber Konya Sanayi Odası 19. Yüzyıldan günümüze kadar olan perspektifte daha geniş bir tarih aralığında Türkiye'deki diğer odaların tarihsel gelişimi ile ve kanuni mevzuattaki değişmeler ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

Çalışmada önce Türkiye'de odaların tarihi gelişimi ele alınmakta ve kanuni mevzuattaki de-

ğişim ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Sanayi Odalarının kuruluşu ve işlevleri ele alındıktan sonra Konya Sanayi Odası yönetimleri ve faaliyetleri kısaca ele alınmaktadır.

Odalar ve Odaların Türkiye'deki Tarihi Gelişimine Kısa Bir Bakış

Ahilik temelli esnaf birlikleri olan Loncalar Osmanlı döneminin en önemli ekonomik kurumlarındandır. Loncalar, devletin desteklediği ama büyük ölçüde gönüllü işbirliğine dayalı örgütler idi. Tanzimat dönemi ile birlikte Osmanlı devletinin ekonomik olarak batı tipi meclis ve oda gibi kurumları ekonomik gelişmenin bir parçası olarak oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında devletin meclis ve odaları kendi kalkınma amaçları doğrultusunda yerel aktörler olarak konumlandırmak istediği, yönetimlerinin belirlenmesinde en azından yarısının seçimini doğrudan kendi nezaretinde yürütmek istemesinden rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Cumhuriyet döneminde de odalar yarı resmi tüzel kurumlar olmayı sürdürdüler.

Bunun ilk örneklerinden biri 1838'de kurulan Meclis-i Umur-ı Nafia adı ile de bilinen Ziraat ve Sanayi Meclisidir. 13 Haziran 1876'da kurulan Meclis-i Ticaret ve Ziraat Kararnamesi'nde sanayi, ticaret ve ziraatin geliştirilmesi için alınacak önlemler ile kurulması planlanan nezaretin onayıyla kurulacak "Ticaret Meclisleri"nden söz edilmektedir. Aynı yıl içinde İstanbul'da Ziraat ve Ticaret Cemiyetlerinin teşkiline dair ikinci bir tezkere ile cemiyetlerin kuruluşlarını düzenleyen hükümler açıkça belirlenir. Muteber tüccar ve ziraatçilerden oluşacak meclis üyeleri kendi faaliyetleri ile ilgili problemleri çözmeye yönelik olarak faaliyet gösterecekler ve devlete sorunlarla ilgili raporlar tanzim edeceklerdi. Daha sonra bu meclislerin devletin kurduğu Ziraat ve Ticaret ve Nafia Müdürlükleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bağımsız odaların ortaya çıkmasına izin verilince 6 Safer 1297 (20 Ocak 1880) tarihinde Dersaadet Ticaret Odası kurulmuştur. İlk "oda" kabul edilen bu oda Nisan 1880'da faaliyetlerine başlamıştır. 1888'de odalar Ticaret Nezareti tarafından yeniden Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odaları olarak birleştirilip 1908'e kadar bu şekilde bir gelişim gözlemlendikten sonra 1910'da yeni bir nizamname ile Ticaret ve Sanayi Odaları Ziraat Odaları'ndan ayrılır. 1925 tarihli bir özel kanunla Ticaret ve Sanayi Odaları yeni bir düzenlemeye tabi olunmuşlardır (Arabacı, 1999, 81-86) .

Ticaret ve Sanayi odalarının kuruluş ve gelişimini düzenleyen nizamnamelerde gözlemlenen pek çok değişiklik, devletin konu ile ilgisinin zamanın şartlarına ve ruhuna göre değiştiğini göstermektedir. 1882'de Dersaadet Ticaret Odası'nın aldığı bir karara göre taşrada Ticaret Mektebi ve Ticaret Odaları tesisi devlete önerilmekteydi. Ticaret Nezareti'nin aldığı taşrada yeni ticaret odaları kurulması kararının bir sonucu olan bu teklif sonucunda Dersaadet Ticaret Odası, Nezaret'e, birinci derecede Selanik, İzmir ve Beyrut'ta; ikinci derecede ise Trabzon, Adana, Ankara, Edirne, Hüdavendigar (Bursa), Cezayir- Bahr-i Sefid (Rodos, Midilli, Sakız, Limni), Konya, Yanya ve Erzurum vilayetlerinde oda kurulması teklifinde bulunmuştur. Konya'da ticaret odasının açılış tarihi 1882 olarak kabul edilmektedir. 1899'da ise Ticaret Odası, Ziraat ve Sanayi Odası ile birleştirilmiştir. 1910'da Ziraat Odası ayrıldıktan sonra oda faaliyetlerine Ticaret ve Sanayi Odası olarak devam etmiştir. 1925'de Ticaret ve Sanayi Odaları Hakkında Kanun'la Cumhuriyet dönemi oda yönetimlerinde Türkleştirme ve Millileşme görülmekte ve oda üst yönetimleri yenilenmekteydi. Konya Ticaret ve Sanayi Odası da bu eğilimden uzak kalmamış ve yeni şartlarda daha milli bir üst yönetimle faaliyetini sürdürmüştür. 1943 tarihli düzenlemelerle 1925 tarihli kanun ortadan kaldırılmıştır. En önemlisi devletçilik eğilimleri yüzünden odaların yarı resmi nitelikleri büyük ölçüde kaybolur. 1943 kanunu ile Ticaret Borsaları bağımsız tüzel kişilik-

ler olarak ticaret ve sanayi odalarından ayrılmıştır (Arabacı,1999, 86-120).

1925 tarihli kanunun getirdiği en önemli yenilik, odaların tüzel kişiliğe sahip mesleki kuruluşlar olarak kabul edilmesi ve ticaret ile sanayi ile uğraşanların odalara üyeliklerinin zorunlu tutulmasıdır (http://www.bandirmaticaretodasi.org/tr/). 1950 tarihli kanunla odalar dönemin ruhuna uygun olarak daha özgür şartlarda yeniden düzenlenmiştir. Yeni kanunun getirdiği en büyük yenilik ticaret ve sanayi odalarının ayrılmasına olanak tanımasıdır (İTO, http://ito.org.tr). Sanayi odasının kurulabilmesi için ilgili kanunun 4. Maddesi c fıkrasına göre yöredeki sanayicilerin % 51'inin yazılı isteği TOBB görüşü ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın izni gerekli idi (TOBB, https://www.tobb.org.trm). 1950'de 5590 sayılı kanun yürürlüğe girdiğinde 32 ticaret ve sanayi odası, 8 ticaret odası ve 1 sanayi odası ve 20 ticaret borsası vardı. 7 Şubat 1952 tarihinde TOBB üst birlik olarak faaliyete geçti (http://www.bandirmaticaretodasi.org/tr/).

KANUNİ MEVZUATA GÖRE ODALARIN GÖREV ve İŞLEVLERİ

Mesleki birlikler olarak yarı resmi tüzel kişiliğe sahip odaların kendi meslek gruplarına dâhil üyelerinin çıkarlarını korumak yanında kanunla kendilerine verilen görevleri de yerine getirdikleri görülmektedir. Bu anlamda 5174 sayılı 2004 tarihli kanununun 4 maddesine göre odaların kuruluş gerekçesi şu şekilde tanımlanmaktadır.

"Odalar; üyelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslekî disiplin, ahlâk ve dayanışmayı korumak ve bu Kanunda yazılı hizmetler ile mevzuatla odalara verilen görevleri yerine getirmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır"(Resmi Gazeter).

İlgili kanunun 12 maddesine göre odaların oldukça fazla görevi bulunmaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse odaların başlıca görevlerinin, mesleki dayanışma ve gelişimi sağlamak, ekonomik gelişmeleri raporlamak, istatistikler tutmak, bazı belgeleri düzenlemek ve onaylamak, üyeleri adına dava açmak, ticari ve mesleki uyulması gereken kararlar almak, fuarlara katılım, bazı mal ve hizmetler için azami fiyatlar tespit etmek, kalibrasyon ve standardizasyon sağlamak, bakanlıkların verdiği görevleri yapmak, sanayi odaları için kapasite raporları düzenlemek, üst birlikle ilişkileri yürütmek ve düzenlemek olduğu söylenebilir. Aralık 2017'de kanunla odaların görev tanımı genişlemiştir. Tanımlanan modern görevleri ise şunlardır: Mesleki eğitim ve yönlendirme, teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoparklar, organize sanayi bölgeleri, endüstri bölgeleri gibi teknolojik özel bölgeler oluşturmak, tahkim merkezleri kurmak, gerekirse serbest bölge ve antrepo yönetmek (Resmi Gazete).

SANAYİ ODALARININ KURULUŞU

Daha önce ifade edildiği gibi 1950'e kadar Ticaret ve Sanayi odaları birlikte ele alınırken, ilgili şartları taşıyan sanayiciler ayrı oda kurmaya başladılar. İlk kurulan sanayi odası 1952'de kurulan İstanbul Sanayi Odası'dır. İSO 750 sanayicinin isteği üzerine kurulmuştur. Halen 18 bini aşkın üyesi vardır (İSO). İlgili kanuni mevzuata göre belli bir ildeki sanayicinin yarısından fazlasının yazılı talebi ile kurulan sanayi odalarının üyeleri "sanayici" olmak zorundadır. Sanayici, kanunun 4. Maddesine göre ana hatları ile belli bir katma değer üretecek şekilde alet ve makine veya tezgah kullanarak üretim yapan asgari 10 kişi istihdam eden işletmeler, bilişim teknolojisi ve yazılım üretenler ile belli bir kaynağın bulunduğu yerde o kaynağı işleyip üretim yapanlar olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete).

TABLO 1. KONYA SANAYİ ODASI BAŞKAN VE YÖNETİM KURULU ÜYELERİ (1974-)

DÖNEM	BAŞKAN	YÖNETİM KURULU ÜYELERİ
29.04.1974-25.11.1974	ALİ AKKAYA	ABDURRAHMAN ÖZNALÇACILAR
		HİKMET BÜYÜKİPEKÇİ
		NECATİ YILMAZ
		HÜSEYİN ALAYBEYİ
25.11.1974-25.11.1975	ALİ AKKAYA	NECATİ YILMAZ
		HİKMET BÜYÜKİPEKÇİ
		ABDURRAHMAN ÖZNALCACILAR
		HÜSEYİN ALAYBEYİ
25.11.1975-23.11.1976	ALİ AKKAYA	İSMAİL BOTSALI
		ABDURRAHMAN ÖZNALÇACILAR
		AYDIN İLARSLAN
		FAZIL KİRİŞOĞLU
29.11.1976-28.11.1977	ALİ AKKAYA	RASİM ÇÖĞEN
		İBRAHİM AŞCIGİL
		AYDIN İLARSLAN
		MUSTAFA ERTEKİN
28.11.1977-22.11.1978	ALİ AKKAYA	RASİM ÇÖĞEN
		İBRAHİM AŞCIGİL
		AYDIN İLARSLAN
		MUSTAFA ERTEKİN
27.11.1979-20.11.1980	ALİ RIZA AKSU	HÜSNÜ POLAT
		MUSTAFA BÜLBÜL
		ABDURRAHMAN ÖZNALÇACILAR
		MEHMET DURANSOY
24.02.1984-24.02.1986	HÜSNÜ POLAT	M. YALÇIN BAHÇIVAN
		İBRAHİM İBALI
		AHMET ÖNGEL
		CEVDET ÖZBATMAN
25.11.1987-27.01.1988	MUSTAFA BÜLBÜL	ALGÜN TUNCALP
		MEHMET İPEK
		İSMAİL KÜÇÜKBEZİRCİ
		MEHMET KAYA
		AYHAN TETİK
		AYDIN İLARSLAN
27.01.1988-27.11.1989	ALGÜN TUNCALP	MEHMET İPEK
		MEHMET KAYA
		İSMAİL KÜÇÜKBEZİRCİ
		AYDIN İLARSLAN
		AYHAN TETİK
		ALİ RIZA GÖKBEN

DÖNEM	BAŞKAN	YÖNETİM KURULU ÜYELERİ
17.03.1992-24.06.1992	RIFAT SAĞLAM	İSMAİL KÜÇÜKBEZİRCİ
		AHMET POLAT
		ÖMER YEĞİN
		ALİ RIZA GÖKBEN
		MEVLÜT BÜYÜKHELVACIGİL
		SELÇUK ÖZSÜLLÜ
24.06.1992-23.11.1993	MEHMET ALİ İNAN	AHMET POLAT
		ÖMER YEĞİN
		MEHMET KILIÇ
		MİTHAT BÜYÜKALİM
		MEVLÜT BÜYÜKHELVACIGİL
		NURETTİN ÖZTEKİN
23.11.1993-01.12.1995	MEHMET ALİ İNAN	AHMET POLAT
		ÖMER YEĞİN
		MEHMET KILIÇ
		MİTHAT BÜYÜKALİM
		NURETTİN ÖZTEKİN
		MEVLÜT BÜYÜKHELVACIGİL
04.12.1995-12.11.1997	MEHMET ALİ İNAN	AHMET POLAT
		MEHMET KILIÇ
		NURETTİN ÖZTEKİN
		İSMAİL BEZİRCİ
		SÜLEYMAN TEMİZCİ
		MÜFİT KÖROĞLU
12.11.1997-09.12.1999	MEHMET ALİ İNAN	MEHMET KILIÇ
		İSMAİL BEZİRCİ
		NURETTİN ÖZTEKİN
		İSMAİL HAKKI DOĞAN
		NEVZAT GÜZEL
		SÜLEYMAN TEMİZCİ
09.12.1999-27.09.2001	HASAN ANGI	AHMET ŞEKEROĞLU
		MEHMET ALİ KORKMAZ
		MEHMET ÇOLAK
		RAHİM YAMAN (HÜSEYİN TOSUNOĞLU)
		SÜLEYMAN KÜRKÇÜ
		MUSTAFA YILMAZ
27.09.2001-12.03.2005	AHMET ŞEKEROĞLU	MEHMET ALİ KORKMAZ
		HÜSEYİN TOSUNOĞLU
		MEHMET ÇOLAK
		SÜLEYMAN KÜRKÇÜ
		MUSTAFA YILMAZ
		HASAN ANGI (MUSTAFA FİL)

DÖNEM	BAŞKAN	YÖNETİM KURULU ÜYELERİ
12.03.2005-11.01.2009	TAHİR BÜYÜKHELVACIGİL	TAHİR ŞAHİN
		HÜSEYİN TOSUNOĞLU
		MEHMET ÇOLAK
		SÜLEYMAN KÜRKÇÜ
		MUSTAFA YILMAZ
		M. ALİ ÇİFTÇİ
		M. ALİ TIRPANCI (HALİL AKPINAR)
		FEHMİ ÖZBEY
		VEDAT YÖNDEM
		AHMET RIFAT HEKİMOĞLU
11.01.2009-12.05.2013	TAHİR BÜYÜKHELVACIGİL	TAHİR ŞAHİN
		HÜSEYİN TOSUNOĞLU
		MEHMET ÇOLAK
		M. ALİ ÇİFTÇİ
		İ. BOZKURT ÇAĞLAYAN
		VELİ TEKELİOĞLU
		AHMET RIFAT HEKİMOĞLU
		M.ALİ ACAR
		KEMAL KORKMAZ
12.05.2013-2017	MEMİŞ KÜTÜKCÜ	MUSTAFA VELİ TEKELİOĞLU
		ÖMER ŞEN
		HÜSAMETTİN SÖNMEZ
		İ. BOZKURT ÇAĞLAYAN
		KEMAL KORKMAZ
		ÖMER SAYLIK
		MEHMET ALİ ACAR
		HÜSEYİN KELEŞ
		MEHMET SERİN
		MUSTAFA LAMCI

KAYNAK: KSO. http://www.kso.org.tr/sayfa/tr/eski-yonetimler-1

KONYA SANAYİ ODASININ KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1974'de kurulan Konya Sanayi Odası'nın halen 24 meslek komitesinde 1490'ı faal, 135'i askıda toplam 1625 üyesi vardır (KSO, http://www.kso.org.tr/sayfa/tr/tarihce-1). Konya Sanayi Odası'nın ilk başkanlığını da yapan Ali Akkaya'nın ifadesine göre, Konya Sanayi Odası'nın kuruluşu esnasında Konya Ticaret ve Sanayi Odası yönetiminin büyük direnişi olmuştur. Çünkü kanuna göre mevcut odanın üçte ikisinin de Sanayi Odası kuruluşu yönünde oy kullanması gerekmektedir. Dönemin valisi Oktay Başer'in desteği ile Ali Akkaya, Fethi Tuncalp, Abdurrahman Öznalcılar, Hüseyin Alaybeyi, Ali Rıza Aksu'nun aralarında yer aldığı 8 gruptan 165 sanayicinin yazılı dilekçesi ile oda kurulmuş ve faaliyete geçmiştir (Buluş, 2014, 138, KSO). İlk başkan Ali Akkaya, ayrı oda kurulma gerekçelerini ticaret ve sanayinin farklılığında görmekte ve esnaflıktan sanayiciliğe geçiş ideallerine ancak ayrı bir örgütlenme ile ulaşabilecekleri ko-

nusunda düşüncelere bağlamaktadır . Bunun dışında Ali Akkaya, bağımsız bir oda kurma isteğini ayrıca, 1970'lerde sanayici ve esnaf olarak sorunlarını görüşmek üzere bir toplantı düzenlemek istemeleri ancak dönemin Ticaret ve Sanayi Odası yönetiminin salon tahsisi için kendilerinden para talep etmesine ve dönemin ticaret odası başkanının tüccar olmasından kaynaklı olumsuz tutumuna bağlamaktadır (Buluş, 2014, 138-139, İbrahim Dıvarcı'nın Ali Akkaya röportajı'ndan). Sanayi Odası'nın kuruluşu aslında Konya ekonomisinin belli bir gelişmişlik düzeyinin gerektirdiği bir sonuçtu. Sanayi Odası'nın hızla geliştiği özellikle Organize Sanayi Bölgeleri'nin kurulması yolu ile sanayileşmeye ivme kazandırdığı rahatlıkla söylenebilir. Geleneksel oda görevleri dışında modern işlevleri ile Konya Sanayi Odası'nın Konya ekonomik yaşamında önemli bir rolü bulunmaktadır.

Konya Sanayi Odası Başkan Ve Yönetim Kurulu Üyeleri (1974-)

Konya Sanayi Odası'nın kırk dört yıllık tarihinde bazıları birden fazla olmak üzere 11 isim başkanlık yapmıştır. Kurucu başkan Ali Akkaya 29.04.1974-22.11.1978 arası dönemde 5 dönem başkanlık yapmıştır. Ancak onun başkanlık döneminde başkanlar bir yıllığına görev yapmaktaydılar. Daha sonra en fazla başkanlık yapan isim 24.06.1992-09.12.1999 arasında 4 defa ile Mehmet Ali İnan olmuştur. Hüsnü Polat 24.02.1984-24.02.1986 ile 27.11.1989-09.12.1992 dönemlerinde 2 defa ve Tahir Büyükhelvacıgil 11.03.2005-12.05.2013 arasında 2 defa başkanlık yapmıştır. Halen en son başkanlık görevini Memiş Kütükçü yürütmektedir. 20.11.1980'den 24.02.1984'e kadar ise başkan ve yönetim kurulundan oluşan bir yönetimin olmaması 12 Eylül 1980 darbesi ile ilişkilidir. (Bkz.Tablo 1)

Konya Sanayi Odası'nın Yürüttüğü ve Ortağı Olduğu Projeler

Konya Sanayi Odası raporlama, istatistik tutma ve mesleki yayınlar yapma gibi geleneksel faaliyetlerinin dışında pek çok projenin yürütücüsü ve ortağı olarak Konya Sanayisini geliştirmek için gayret göstermektedir. Bu projelerle Konya sanayisinin durumunu tespit etmeye ve rekabetçilik gücünün artırılması için gereken adımların neler olduğunu belirlemeye yönelik saha araştırmaları dışında verimlilik, kümelenme, bilim merkezi kurma gibi doğrudan sanayinin gelişimi için önemli projelerinde yürütücülüğünü ve ortaklığını yapmaktadır. KSO, Konya Organize Sanayi Bölgesi üst yönetiminde de önemli bir işlev görmekte ve sanayi yerleşimi ve gelişimi adına sanayicilere hizmet vermektedir.

Konya Verimliliği Artırma Projesi

Konya Sanayi Odası'nın yürüttüğü ve tamamladığı projelerden birisi, "Konya Verimliliği Artırma Projesi"dir. 11 Aralık 2007-26 Mart 2009 arasında Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) ve Konya Ticaret Odası (KTO) ile birlikte sürdürülen proje ile Konya ekonomisinin büyümesinin verimlilik artışına dayalı olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Buluş, 2014, 119).

Konya Sanayi Odasının Kümeleşme Projeleri

Konya'yı en rekabetçi bazı sektörlerde konumlandıran kümeleşme projeleri, kaynak etkinliğini artırmak suretiyle ulusal ve uluslararası düzeyde yatırımcıların ilgisini çekmek için geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ekonomi literatürüne son yıllarda giren **kümeleşme** kavramı, *birbiri ile ilişkili veya birbirlerinin tamamlayıcısı ürünler üreten ve satan kuruluşların sektör ve coğrafi temelde yoğunlaşmaları* şeklinde tanımlanmaktadır. Kümeleşme kapsamındaki işletmelerin birbirleriyle olan ilişki düzeylerinin geliştirilerek, yenilikçiliklerinin ve rekabetçiliklerinin artırılması, hem tek tek işletmelerin hem de kümenin rekabet üstünlüğünün artmasına yol açmaktadır. Konya sanayisinin artan rekabette ayakta kalabilmesi için halen otomotiv

yan sanayi, döküm, ayakkabıcılık ve Konya Tarım Makinaları Kümesi kümeleşme projeleri yürütülmektedir (Buluş, 2014, 106-109).

Bölgesel İnovasyon Merkezi Projesi-İNNOPARK

Konya Sanayi Odası öncülüğünde MEVKA'nın 2011 yılı Güdümlü Proje desteği kapsamında desteklenen proje ile Konya'nın emek-yoğun sektörler yanında AR-GE ve inovasyona dayalı ileri teknoloji ağırlıklı üretime odaklanması hedeflenmekte idi. Proje ile Türkiye'nin ilk Bölgesel İnovasyon Merkezi Konya'daki üniversiteler, KTO, Konya İl Özel İdaresi, Konya Ticaret Borsası, Konya ABİGEM ve diğer paydaşlarla Konya Organize Sanayi Merkezi'nde faaliyete geçirilmiştir. Projenin başında, Konya Organize Sanayi Bölgesi'ndeki merkezde, "Kümelenme Koordinatörlüğü Merkezi", "Yenilenebilir Enerji Teknolojileri Merkezi", "Kuluçka Merkezi", "Tasarım ve İş Geliştirme Proje Merkezi", "Mesleki Yeterlilik Merkezi", "Uygulama Merkezi", "Teknoloji Transfer Merkezi" ve "Üniversite Sanayi İşbirliği Merkezi" gibi diğer ağ ve işbirliği merkezlerinin kurulması planlanmakta idi. (http://www.kso.org.tr/haberler/tr/135_turkiye). 24 Haziran2015'de İnnopark (Konya Teknoloji Geliştirme Bölgesi) olarak Türkiye'deki 60. Teknoloji Geliştirme Bölgesi olarak faaliyete geçti. 122 bin metrekareden büyük bir arazi ürerinde faaliyet gösteren merkez sanayicilerle iç içe üretim merkezli merkez bölge ve ilde orta ve yüksek teknolojiliye dayalı üretim ve ihracatı artırmayı bir takım vergi muafiyetler ve destekler ile sağlamayı hedeflemektedir (http://www.innopark.com.tr/).

Diğer Proje ve Girişimler

Konya Sanayi Odası'nın mesleki eğitim alanındaki en önemli paydaşı olduğu girişimlerden biri Konya Organize Sanayi Bölgesi içerisinde açılan Mehmet Tuza Pakpen Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nin 2012'de açılmasıdır. 2016'da ilk mezunlarını veren okulda 341 öğrenci eğitim görmekte olup, okulun misyonu sanayicinin aradığı nitelikte işgücü yetiştirmek olarak tanımlanmıştır (http://mehmettuzapakpenmtal.meb.k12.tr/).

Bu projeler dışında Konya Sanayi Odası'nın yürüttüğü veya proje ortağı olduğu önemli projeler şunlardır: Umem Projesi (Beceri 10), Invest In Konya-Konya'da Yatırım Projesi, Made in Konya, Avrupa Yerel İşletmeler Ağı (EEN), Balo (Batı Anadolu Lojistik Organizasyonlar) ve Lojistik Merkez Mesleki Eğitim Merkezi, Konya Bilim Merkezi, Avrupa Bilgi Merkezi (EIC) Projesi, AB Bilgi Merkezi, Konya Sanayi Envanteri Projesi, Konya Bilişim Merkezi, MEGEP Endüstriyel Otomasyon ve CAD / CAM ve Otomosyan Projeleri, Katı Atık Yönetimi Projesi, Hezarfen Patent Araştırma Projesi (Buluş, 2014,109-121).

SONUÇ

Araştırma ile tarihsel perspektifte Konya Sanayi Odası'nın kısa bir tarihçesi ortaya konulmuştur. Çalışmada konu ile ilgili daha geniş araştırmalara öncü olmak hedeflenmiştir. 1974'de kurulan Konya Sanayi Odası'nın kurulmasından sonra Konya'nın, büyük bir tarım merkezi olma yanında önemli bir sanayi merkezi olma yolunda ilerlemeye başladığı görülmektedir. Konya'nın tarımsal sanayi yanında diğer otomotiv, döküm ve ayakkabı gibi diğer imalat alanlarında da gelişimi büyük ölçüde kendi iç dinamikleri ile ve devletin doğrudan kurduğu fabrikalar olmaksızın gerçekleşmiştir. Konya'daki sanayicilerin ayrı bir örgütlenme içine girmek istemelerinin altında yatan neden de faaliyetlerinin büyümesi ve küçük imalatçılıktan büyük ölçekli imalata doğru gözlemlenen geçiş istekleri idi. Bunun sonucunda 1974'de bir grup sanayicinin KTO'ndan ayrılıp kendi odalarını kurmaları sonrasında Konya sanayisi gelişimini sürdürmeye devam etti. Önceleri iç pazara dönük üretim yaptığı görülen Konya sanayisi, 1980'lerden yavaş ya-

vaş özellikle 1996'dan sonra ise hızla dışa yönelik üretim yapmaya da başladı. Bu anlamda KSO'nun klasik görevleri yanında Konya ekonomisinin rekabetçiliğini artıran projelere girişmesi ve bazılarında da ortak olması KSO'nun modern odaların işlevlerinin farkında olduğunu göstermektedir. İnnopark gibi yenilikçilik temelli girişimlerin paydaşı olan KSO'nun diğer önemli bir işlevi de Konya Organize Sanayi Bölgesi yönetiminin asli bir unsuru olmasıdır.

KAYNAKÇA

Arabacı, Caner. 1999. *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999.*KTO. Konya.

Buluş, Abdulkadir. 2014. *Verimli Topraklardan Sanayi Merkezine Konya Sanayi Tarihi*. KSO.

http://mehmettuzapakpenmtal.meb.k12.tr/

http://www.bandirmaticaretodasi.org/tr/tarihte-bandirma-ticaret-odasi

http://www.innopark.com.tr/

İTO, http://ito.org.tr

KSO, http://www.kso.org.tr/haberler/tr/135_turkiye

KSO, http://www.kso.org.tr/sayfa/tr/eski-yonetimler-1

Resmi Gazete : Tarih : 1/6/2004 Sayı :25479 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 43, KANUNLAR, ARALIK 2017 (Ek-100) 8773). (Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği İle Odalar Ve Borsalar Kanunu Kanun Numarası: 5174 Kabul Tarihi : 18/5/2004).

TOBB, https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/Mevzuat/5590.pdf

KONYA TİCARET BORSASI 1907–2018

Hasan AYHAN*

ÖZET

Konya Ovası, Türkiye'nin önemli tarımsal üretim bölgelerinden biridir. Özellikle kaliteli hububat üretimiyle dikkat çeken Konya, Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde de üretim ve ticaret üssü olmuştur. Bu nedenle üretilen mahsulün belirli bir düzen içinde alınıp-satılmasına dikkat edilmiş, bu noktada ilk olarak Buğday Pazarı kurulmuştur. Tanzimat'la birlikte Avrupa'ya özgü kurumların oluşturulması başlamıştır. 1907 yılında Buğday Pazarı'nın yerini Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası almıştır. Milli İktisat politikaları sonucu 1924 yılında yeniden yapılanmaya giderek Konya Ticaret Borsası (KTB) ismiyle hizmet vermeye devam etmiştir. Bugün hizmet kalitesi ve teknolojiyi kullanmasıyla, diğer borsalara da örnek olan Konya Ticaret Borsası köklü geçmişiyle geleceğe güvenle ilerleyişini sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Buğday Pazarı, Zahire Borsası, Konya Ticaret Borsası, Tarım, Ekonomi.

*Araştırmacı, Yeni Gün Gazetesi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü.

KONYA COMMODITY EXCHANGE 1907-2018

ABSTRACT

Konya Plain of Turkey is one of the most important agricultural production regions. Konya, which attracted attention especially with its high quality grain production, has been the production and trade base in the period of Seljuk and Ottoman Empire. For this reason, it was noted that the crop produced and sold in a certain order, the wheat market was first established at this point. With the onset of Tanzimat period, the establishment of European-specific institutions is launched. In 1907, wheat market was replaced by the Trade and Industry and Grain Stock Exchange. In 1924, national economic policies were restructured and transformed into the Konya Commodity Exchange. Konya Commodity Exchange, which is an example of other stock exchange with its quality of service and technology used today, continues to advance confidently with a deeply rooted past.

Key Words: Wheat Market, Rations Exchange, Konya Commodity Exchange, Agriculture, Economy.

GİRİŞ

Konya şehri, fethedilişinden bir süre sonra, Türkiye Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapması, baharat ve ipek yolu gibi önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması, Anadolu'nun tam ortasında yer alması gibi nedenlerle, ticari faaliyetlerde özellikle diğer Anadolu şehirleri ile kıyaslandığında öne çıkmakta ve gelişmiş bir şehir olma özelliği göstermektedir. Selçuklular ve Osmanlı döneminde Konya, önemli bir ticaret ve üretim şehri olmuştur. Bu nedenle şehirde çok sayıda pazar ve çarşı kurulmuştur. Bu pazarlardan biri de Buğday Pazarı'dır. 1900'lü yılların başlarında kurulan Buğday Pazarı, zahire üretimi noktasında Konya'nın önemini göstermektedir. Konya, Osmanlı Devleti döneminde, zahire ihtiyacının karşılandığı bölge merkezinde yer almıştır. XIX. yüzyılda demiryolunun gelmesiyle birlikte bu önemi, daha da artmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında dahi Konya, o kıtlık ve yokluk devrinde vagonlarca buğday, bulgur ve unu İstanbul'a göndermiştir. Konya Valisi Samih Rifat, 25-26 Ağustos 1916 tarihlerinde İstanbul'a, Konya ve Akşehir istasyonlarından onlarca vagon un, buğday ve bulgur gönderdiğini vagon numaralarıyla birlikte Dahiliye Nezaretine telgraf ile bildirmiştir[1]. Tarım ürünleri yönünden merkez bölgelerden biri olan Konya, zaman zaman zaman kuraklığa veya doğal afetlere bağlı olarak kıtlık yaşamıştır. 1845 yılında kuraklık sonucu yaşanan kıtlık nedeniyle, Konya'nın ihtiyaç duyduğu zahirenin Kıbrıs'tan getirilmesi planlanmış, Rumeli'den deniz ve demiryolu vasıtasıyla zahire getirilmiştir[2]. Bu gibi durumlarda, işi fırsata çevirmek isteyen karaborsacılar, fahiş fiyattan halka zahire satmaya çalışmıştır. O tür olumsuz durumların önüne geçmek için de 1902 yılında Buğday Pazarı kurularak, zahirenin değerinde alınıp-satılması yoluna gidilmiştir.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte başlayan modernleşme hamlesi kapsamında, birçok alanda olduğu gibi tarım alanındaki hizmetlerin kurumsal bir altyapıya kavuşturulmasına yönelik girişimler gerçekleşmiştir. 1838 yılında Meclis–i Ziraat ve Sanayi'nin kurulması ve ilerleyen süreçte 1880'de Dersaadet Ticaret Odası'nın faaliyete geçmesi, yeni bir dönemi başlatmıştır. 1882'de nizamnamesinin kabul edilmesi, zahire noktasında fiyat dengesi belirleyecek, satıcı ve alıcı arasında herhangi bir mağduriyete yol açmayacak Zahire Borsaları'nın yani bugünkü modern Ticaret Borsaları'nın açılmasının başlangıcı olmuştur. Ticaret borsaları açısından dönem içerisindeki en dikkat çekici

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): DHİUMEK,19-86.

2 Mevlüt Camgöz, 2010, *19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unda Zahire Fiyatları ve Tedarik Bölgeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 47-48.

gelişme; 1882 tarihli Dellal (Tellal) ve Simsar Nizamnamesi ve 1886 yılında Umumi Borsalar Nizamnamesi'nin çıkarılmasıdır. Bu iki nizamname, Anadolu'da borsaların kurulmasının yolunu açmıştır.

Gelişen süreçte Konya Ticaret Odası da Zahire Borsası'nın kurulması için çalışmalara başlar. İlk iş olarak, 1900'lerin başında Şükran Mahallesi'nde bulunan Buğday Pazarı'nın inşaatına başlanır. O yıllarda Konya Valiliği, önemli bir hamle daha yaparak Anadolu mahsulatının değerinde alınıp satılması için, Ticaret ve Nafia Nezareti'ne Dersaadet (İstanbul) ve Konya'da birer Zahire Borsası kurulmasını teklif etmiştir[3]. Söz konusu teklif, ancak 1907 yılında kabul görmüş, buğday ihracına başlamaları nedeniyle Konya, Ankara ve Eskişehir, Buğday Pazarları, Borsa haline çevrilmiştir[4]. Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası ismiyle kurulan borsanın nizamnamesi ise Şura-yı Devlet'te, 1331 (1915) yılında kabul edilmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Millî Ekonomi modeli kapsamında oda ve borsaların yapısı değiştirilmiştir. 1925'de Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi, tüm oda ve borsaların yönetmeliği değiştirilmiştir. Konya Ticaret Borsası'nın yönetmeliği ise, 1924 yılında değişmiş ve değişen yönetmelik 1926'da şehrin muhtelif yerlerinde kurulacak Ticaret Borsalarında da kullanılması için yürürlüğe konulmuştur[5].

Günümüzde Konya Ticaret Borsası, bir asırlık geçmişi ile hizmet kalitesini geliştirmeye, üyelerine teknolojinin en son imkânlarını sunup, satıcı ile alıcı arasında güvenli bir kurum olmaya devam etmektedir.

Konya'da Ekonomi ve Ticaret

Ekonomi, toplumların üretimden tüketime sahip oldukları kıt imkanları, ihtiyaçlarını gidermek ve onları kullanmak amacıyla yaptıkları faaliyet; ticaret de insanoğlunun ihtiyaç duyduğu ama elinde olmayan bir mala sahip olma olarak tanımlanabilir[6]. Bu anlamda Konya, hem ekonomi hem de ticaret alanında etkin şehirlerden biri olmuştur. Özellikle Konya çevresindeki yerleşim birimleri, ticaret ve tarım üzerine kurulmuştur. Bu nedenle ticari ve ekonomik faaliyetler çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlığın ilk yerleşim birimlerinde biri kabul edilen Çatalhöyük'ün burada kurulması, bu özelliğinin göstergesidir. Yine Çatalhöyük'te yapılan kazılarda işlenen malların çok kaliteli olduğunun tespit edilmesi, bakırdan yapılan aletlerin bulunması, çevrede yaşayanlarla, ticari ilişkiler kurulmuş olduğuna işaret etmektedir. Lidyalıların, Ege kıyılarını Mezopotamya'ya bağlayan en işlek ticaret yolunun Konya'dan geçmesi, yörede canlı bir ticaret hayatının varlığını göstermektedir. Roma devrinde de, Ladik üzerinden Konya Ovası'na giren yolların çoğunun yönlerinin, Akdeniz kıyıları olması; Konya şehri ve çevre yerleşim birimlerinin ticari yönden gelişmesini sağlamıştır. Selçuklular tarafından fethedilinceye kadar Alaeddin Tepesi'nde kurulan şehir, ticari bir merkez olarak fonksiyonunu sürdürmüştür. Selçukluların eline geçip, başkent olduktan sonra, önemi artmıştır[7].

Konya, önemli yollar üzerinde bulunması nedeniyle, devamlı olarak ticaretin geliştiği bir il olmuştur. Coğrafi konumu, tarihi süreçte doğu-batı, kuzey-güney Anadolu ulaşımının kesiştiği bir noktadadır. Konya'dan geçen doğu-batı yolu, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Aksaray, Konya, Afyon, Aydın, İzmir/Afyon, İstanbul'da son bulmaktadır. Güney-Kuzey yolu ise Bağdat, Şam,

3 BOA: BEO 1539/115358

4 BOA: ŞD 1224/21

5 BCA. 30.18.1.1/17.89.2. BCA. 30. 18.1.1/11.51.13.

6 Muhittin Tuş, 1999, Osmanlı Şehirlerinin Ticari Potansiyelleri, *Osmanlı*, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları. s. 195; Caner Arabacı, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları, s. 31.

7 Tülay Öcal, 2006, "Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, C. XIX, Ankara: TÜBAR Yayınları, s. 405-406.

Halep, Humus, Hama, Adana, Konya, Ankara ve buradan kuzeydeki limanlara ulaşmaktadır. Ayrıca güneyden deniz bağlantılı olarak da Kıbrıs, Alanya güzergahı ile de Konya'ya ulaşılmaktadır[8]. *"Konya, konumu ve idari merkez özelliğinden dolayı, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde, parlak devirler yaşamış, zenginliğin ve kudretin doruğuna ulaşmıştır. Bu büyük medeniyetin kurulup ve gelişmesinde, ticari fonksiyonun önemi büyüktür. Anadolu Selçuklu sultanlarının da, ticareti destekleyip, olanaklar sağlaması, ticaret merkezi durumuna gelmesini sağlamıştır."*[9] Özellikle çok sayıda ticaret mekanı yapılmıştır. 13. yüzyıla baktığımızda Konya, ticaretin yoğunlaştığı çarşıları, hanları, hamamları, eğitim kurumları, darüşşifası, imaretleri ile büyük bir şehir konumundaydı[10]. Selçuklular döneminde Konya, doğunun iktisadi ve ticari faaliyetlerinin merkezi olmuştur[11].

Selçuklular, Konya'yı başkent yaptıkları sırada iki önemli Pazar vardır. Bunlar; Eski Pazar (Sûk-ı Atîk veya Bazar-ı Köhne) ve Yeni Pazar (Sûk-ı Cedîd, Bazar-ı Nev). Pazarların eski ve yeni olarak ayrılmasının nedeni, şehrin büyümesine bağlı olarak surların yenilenmesiyle, Pazar yerlerinin değişmesidir. Alaeddin Tepesi civarında çarşıların olduğu bilinmektedir. Şehir kapılarında bulunan pazarlar ve sabit satış birimlerinin yer aldığı çarşılar, ikili bir ticari yapılaşmayı göstermekte ve konut alanları ile ticaret alanları ayrılmış bulunmaktadır. O dönem Konya'da At, Atarlar, Bezzazistan, Buğday, İplik, Kavaflar, Külahçılar, Kuyumcular, Odun, Pamukçular, Şekerciler ismiyle pazar yerleri vardır[12]. Bu pazarlar içinde, çeşitli meslek dallarına mensup dükkanlar bulunmaktadır. Aşçı, atar, bakırcı, bakkal, bânî, berber, bezzar, boyacı, cambaz, cendereci, debbağ, dellâk, demirci, dokumacı, dülger, ekmekçi, hallaç, helvacı, kağıtçı, kasap, kuyumcu marangoz, mimar, nakkaş, nalbant, neccar, örücü, saka, saraç, suyolcu, tâcir, terzi, yazmacı gibi onlarca esnaf vardır[13]. 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısında 47 adet tertip edilen esnaf grubu ile esnaf görevlileri vardır. Dönemin şartlarına, halkın ihtiyaçlarına göre yeni esnaf dalları oluşmuştur. Nitekim 1770'li yıllarda 37 olan esnaf grubunun; 1845'te 70'e yükselmesi bunu göstermektedir[14].

Türkiye Selçuklularının başkenti olan Konya'da, Osmanlı Devleti döneminde de ticaret gelişimini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin temeldeki ticaret politikası, tebaasından hiçbir kimsenin, herhangi bir malın sıkıntısını çekmemesi anlayışı üzerine kurulmuştur. Önemli olan devletin ne kadar çok parasının olmasından ziyade, milletin sıkıntı çekip çekmediğine bakılmıştır. Bu bağlamda ithalat ve ihracat politikası şekillenmiştir[15]. Osmanlı Devleti'nde ticaret, büyük bir potan-

8 Tuş, aynı eser, s. 218, Mehmet Uysal, 2004, "Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Konya Kenti Ticaret Mekanları", *Yeni İpekyolu Konya Kitabı VII*, Editör: Caner Arabacı, Konya: Konya Ticaret Odası Yayını, s. 96; Öcal, aynı eser, s. 407.

9 Öcal, aynı eser, s. 402.

10 Ticaret hayatında özellikle han ve kervansaraylar, oldukça önem taşımıştır. Kervansaraylarda yatakhane, aşhane, ahır, erzak ambarı, samanlık, emtia deposu, mescit, hamam ve şadırvanlar olduğu gibi, bazıları hasta koğuşları, eczane, baytar, nalbant, ayakkabıcı ve hizmetlileri bulunan yerlerdi. Vakıflarla donatılan kervansaraya gelen zengin-fakir, tacir-derviş, Müslüman-Hıristiyan her türlü yolcu, orada meccanen yer ve yatardı. Selçuklular tarafından Konya'da yapılan han ve kervansaraylardan bazıları şunlardır: Argıt Hanı, Kızılviran Han, Sultan Hanı, Zazadin Hanı, Horozlu Han, Kadın Hanı, İshaklı Han, Akbaş Hanı, Akhan, Dokuzun Hanı, Eli Kesik Hanı, Gaferyat Hanı, Kamereddin Hanı, Karatay Hanı, Kıreli Hanı, Kuruçeşme Hanı, Obruk Hanı, Pamukçu Hanı, Sahipata Hanı, Seyfeddin Ferruh Hanı, Zıvarık Hanı. Daha fazla bilgi için bkz. Kayaoğlu, 1992: 114-115.

11 Öcal, aynı eser, s. 407.

12 Uysal, aynı eser, s. 96-97; Arabacı, aynı eser, s. 46-47.

13 Arabacı, aynı eser, s. 47.

14 Tuş, aynı eser, 198-199. Konya'da hayat için gerekli bütün meslekler mevcut olup, her türlü hizmet de görülmektedir. Fakat dikkat çeken husus, Konya ticaretinin şehrin birçok yerine dağılmış olmasıdır. Ancak ağırlık merkezi, Alaeddin Tepesi'nin doğu kısmıdır. Bununla beraber pazarlar, eski Konya kalesinin kapıları çevresinde, Alaeddin Tepesi'nin üç yanında da bulunabilir. Konya Çarşısı asıl bu yörelerde bulunmalıdır (Tuncer Baykara, 1985, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 61).

15 Tuş, 1999, "Osmanlı Şehirlerinin Ticari Potansiyelleri", s.

siyele sahiptir. İpek Yolu diye nitelendirilen Uzak Doğu-Avrupa ticareti, Osmanlı Devleti üzerinden yapılmıştır. Anadolu'nun bu coğrafi konumu nedeniyle Konya gibi birçok yerleşim yeri, çok büyük şehirler haline gelmiştir[16]. Konya da gelişen bu şehirler içinde yer almıştır. Hatta bu durum, nüfus artışına neden olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında 16.000'e varan nüfusuyla Anadolu'nun büyük ve gelişmiş merkezlerinden birisi durumunda olan Konya, XVII. yüzyılın ortasında 20.000'i geçmiş olduğu halde şehir merkezi göç almaya devam etmiştir[17].

Osmanlı Devleti döneminde Konya, ticari, sosyal ve kültürel işlevli üç odak üzerinde gelişmiştir. İlk merkez Bedesten, İplikçi Camii ve Şerafettin Camii civarıdır. İkinci odak noktası İbrahim Bey İmareti ve Hanı, Unkapanı ve Karatay Medresesi ile son olarak Mevlâna Dergahı, Sultan Selim Camii ve Kiremitli Han'ın oluşturduğu merkezdir. Konya Çarşısı, surun Doğu kısmında Bedesten, At Pazarı ve Aksaray kapıları üçgeni içinde kalan alanda bulunmakta ve çarşının ana iskeletini Uzun Çarşı oluşturmaktadır. Uzun Çarşı, Bedesten'den At Pazarı Kapısı'na ve buradan da Mevlâna Dergahı'na kadar uzanmaktadır[18]. Sultan Fatih devrinde Konya'da yer alan pazar ve çarşılar; At Pazarı, Bezzasistan (Bedesten), Ekinciler Çarşısı, Eski Pazar, Buğday Pazarı, Haffaflar (kunduracı), Hoşafçılar Pazarı, İplik Pazarı, Saraçlar Çarşısı ve Yeni Pazar olarak belirtilmiştir[19].

Şehirde bulunan esnafı, yaptıkları işlere göre üç gruba ayırmak mümkündür. İlk grup imalat ile uğraşan esnaflar. Hayvan derilerini işleyen gönc üler, saraçlar, kürkçüler, pabuççular, çizmeciler, keçeciler bu gruba girmektedir. İmalatçılar, esnaf grubunun yüzde 59'unu oluşturmaktadır. İkinci grup, şehir içinde üretilmiş, veya başka yerlerden getirilmiş olan malları, tüketiciye ulaştıran satıcı esnafıdır. Bakkallar, atarlar, eskiciler, pirinççiler bu grup içindedir. Son olarak da belli araç ve gereçleri kullanarak insanlara hizmet götüren emek-hizmet esnafı gelmektedir. Berberler, çıkrıkçılar, tellallar ve hallaçlar bu grup içinde yer almaktadır. Şehirdeki esnaflar, müstakil, nispeten büyük olduğunu tahmin ettiğimiz dükkanlarda çalışırken bir kısmı da seyyar veya küçük işyerlerinde satış yapmaktadır[20].

Selçuklularda olduğu gibi, Osmanlı döneminde ticaret; büyük ölçüde, tahıl eksenlidir. Diğer malların ticareti ve sanatlar da varlığını sürdürmesine rağmen tahıl tarımı yapan halk, tahıl ticaretine ağırlık vermiştir. Ticareti yapılan mallar, genelde tahıl ve hayvancılığa dayanmaktadır[21]. Şehir çevresindeki tarlalarda, genellikle buğday ve arpa ziraatı yapılmaktaydı. Hasadın ne zaman yapılacağı, mahkeme tarafından tespit ve ilan ediliyordu. Hububat ekimi yapılan tarlalar, daha çok kırsal kesimlerde bulunmaktaydı. Konya merkezinde bulunan vakıflar, kırsal kesimlerde büyük tarlaların bulunduğu köylere sahiptiler. Böylece kırsaldan kente, büyük bir hububat akışı sağlanmış oluyordu. Bazı vakıflar, görevli maişetleri temin edildikten sonra arta kalan gelirleri, kendi müesseselerinin tamirine harcıyor, bu yolla şehir hayatına bir girdi sağlıyordu. Ayrıca köy ve kasabalarda gerek miri'ye ait arazilerde ve gerekse vakıf arazilerinde ve Konya'nın hemen dışında bulunan alanlarda ziraat yapılıyordu. Konya'ya ait narh listelerine bakıldığında, hububat ekiminin şehir merkezinden

485.

16 Tuş, 2007, s. 217.

17 Hüseyin Muşmal, 2016, "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 213.

18 Uysal, aynı eser s. 96.

19 Arabacı, aynı eser s. 47.

20 Tuş, 2007, s.251-252; Baykara, aynı eser, s. 52-54.

21 Öcal, aynı eser, s. 412; İsmet Kayaoğlu, 1992, "Selçuklular Dönemi'nde Konya'da Ticari Hayata Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 112.

ziyade kırsal kesimlerde çok fazla yaygın olduğu anlaşılabilir. Zira buğday ve arpadan üretilmiş onlarca beslenme ürünü, buğday ve arpanın, Konya halkı için çok büyük önem taşıdığına işaret etmektedir[22].

XIX. yüzyıl sonlarında, Anadolu demiryolu ile bağlantısının kurulması, Konya'nın tarımda önemini artırmıştır. 1896'da yapımı tamamlanan hat, Konya'yı İstanbul'a bağlıyordu. Yapımı 1894-1896 arasında gerçekleştirilen, 252 km uzunluğundaki Alaşehir-Afyon hattı ise, Konya'nın İzmir-Aydın demiryolu ile bağlantısını sağlamaktaydı. Demiryolu, Konya'dan güneye doğru uzandıkça, yörenin ticari ulaşımı da canlandı. Konya-Ulukışla-Karapınar (Adana) hattının yapımı, 1912'de tamamlandı. Bağdat demiryolu hattının bir bölümü olan bu hattın uzunluğu 291 kilometredir. Konya'dan İstanbul'a, İzmir'e ve Adana'ya bağlanan demiryolu hattı, Konya ticaretinin yeniden önem kazanmasına sebep oldu. Demiryoluyla tahıl taşımacılığı, İzmir'e ve İstanbul'a kadar uzanıyordu. Tahıl taşımacılığı ticaretin gelişimini sağladı[23].

Konya'da Esnaf Teşkilatları

Konya'da esnaf birliklerinin örgütlendiği, Ahiliğin diğer Orta Anadolu şehirlerinde olduğu gibi burada da oldukça kuvvetli olduğu bilinmektedir[24]. Ahilik, Türk şehirlerinin en önemli teşkilatıdır. Bu kurum 13. yüzyılda gelişmiş, bir yandan fütüvvetten nazarî olarak etkilenirken eski teşkilat olan İğdişlikten[25] de önemli unsurlar almıştır. İğdişlerde daha çok mevcut mal ve eşya satışı, yani ticaret hakimken, Ahilerde aynı zamanda üretim de söz konusudur. Ahilikle birlikte Konya esnafı arasında üretim yapanlar artmıştır. Üretim, doğrudan usta-çırak ilişkisini ortaya çıkarmıştır. 13. yüzyılın ortasından itibaren şehirlerde rünûd/rindler veya civânâm/gençler denilen ve hayli etkili olan yeni bir zümrenin oluşmasına da yol açmıştır. Ahi liderleri, emirlerinde bulunan binlerce rind sayesinde şehir ayanlığında etkili olmuşlardır. Ahi önderleri, özellikle merkezi gücün azaldığı dönemlerde şehirlerin gerçek hakimi olmuş ve şehirleri idare etmişlerdir[26].

Osmanlı Devleti'nde sanayi ve iç ticaret kesimleri, esnaf birlikleri halinde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlar, fütüvvet ve ahilik ilke ve kurumlarından kaynaklanan Selçuklu esnaf birliklerinin devamıdır. Sistem, kalite kontrol, denetim ile fiyat istikrarını sağlamakta, haksız rekabeti, aşırı üretimi ve işsizliği önlemektedir[27]. Osmanlı Devleti'nde şehirlerde üretim, loncalar[28] halinde esnaf

22 Muşmal, aynı eser, s. 220-221.

23 Öcal, aynı eser, s. 413.

24 Kayaoğlu, aynı eser, s. 113.

25 Ahilik'ten önce esnaf içinde önemli bir teşkilat, İğdişliktir. Şehirlerde ticari hayatı İğdişbaşı belirlemiştir. İğdişler, şehrin eşraf ve ayanı sayılmakta, hatta gerektiğinde şehzadeler, onların evinde misafir edilmektedir. İğdiş, Mevlâna'nın şiirlerinde de köylünün zıttı olarak, şehirli ve sanat erbabı, zengin kişi olarak geçmektedir. İğdişler, hemen hemen her şehirde mevcuttur. İğdişbaşı, devlet görevlileri dışında halkı temsil eden en yüksek görevlidir. Bilhassa ticarette yakın ilgisi olup, şehre gelip-giden tüccarla yakından ilgilidir. Merkezi idarenin şehirden aldığı verginin, halka adilane intikalini de o sağlamaktadır. Ayrıca Konya'da halkın ve ordunun yiyecek, mal ihtiyacını temin eden kişilerdir. 13. yüzyılın ardından değişen durumlar ve olaylarla birlikte İğdişliğin yerini Ahilik almıştır (Baykara, 1985: 98-104).

26 Baykara, aynı eser, s. 105-106.

27 Ahmet Tabakoğlu, 1999, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, c. III, Editör: Güler Eren, Ankara: Türkiye Yayınları, s. 28.

28 XVII. yüzyıldan itibaren loncalar, İslam dünyasının her büyük şehrinde çalışan, nüfusun neredeyse tamamını kapsayacak bütünsel bir sistem tarzını almıştı. İslam dünyasındaki loncaya giriş ve terfi etme, dini törenler eşliğinde yapılır, topluca dualar edilir ve namazlar kılınırdı. Buna ilave olarak üyelerin dürüst ve dindar olmaları beklenirdi. Kurulan loncaların yoğun İslami işlev ve sembolizmine rağmen, çok az lonca, farklı dinden olan kişileri üyeliğe almamıştır. Özellikle şehirlerde birçok lonca, dinleri farklı üyelerden oluşuyordu. Loncaya giriş törenlerinde Hıristiyan adaylar, İncil'den dua okuyor; Müslüman adaylar, İslami yemin ediyor; Yahudi adaylar ise, On Emir'i okuyordu. Dolayısıyla din, loncaların faaliyetlerinde çoğunlukla törenlerde ön plana çıkardı. Fakat Müslüman ustalar ile gayrimüslim meslektaşları arasında, ayırıcı bir unsur olarak yer almazdı. Yalnız lonca üyelerinin hareketlerinden sorumlu insanların, düzen sağlayabilmeleri için, liderlerin baskı yapmalarına ve bedensel cezalar uygulamalarına izin veriliyordu. Adi suçlar ya da kötü imalat ve haksız rekabet gibi ekonomik

teşkilatı tarafından yapılmaktadır. Her üretim ve ticaret dalı, ayrı bir lonca etrafında toplanmıştır. Her lonca, kendi üretim ve ticaretini yapmıştır. Bu durum lonca üyelerini lonca dışından gelebilecek rekabete karşı koruyordu. Loncalar, ayrıca üyelerini lonca içi rekabete karşı da korumayı amaçlıyordu. Hammaddenin sağlanması ve üyeler arasında dağıtımından, üretim koşullarına, çalışma saatlerinden, üretilen metaların niteliğine ve satış fiyatlarına kadar pek çok konuda ayrıntılı kurallar geliştirilmiştir. Aynı zamanda şehirdeki kadı ve yöneticiler aracılığı ile herhangi bir üretim veya ticaret dalında, kendileri dışında faaliyet gösterilmesine de engel olmaktaydılar. Bir anlamda loncalar, kendi meslek dallarında tekel konumuna yükselmiştir[29].

Çarşı ve pazardaki esnaf, bir yandan mensubu olduğu lonca teşkilatı, diğer yandan da kadı ve muhtesip tarafından düzenli olarak denetlenmekte ve teftiş edilmekteydi. Esnaf kethüdası ve şeyhinin yanında aynı mesleği icra eden usta ve dükkân sahipleri, malların kalite standartlarına göre üretilmesinde birbirlerini kollamakta ve otokontrole tabi tutmaktaydılar. Ayrıca, kadının emrinde çalışan muhtesip de ihtisap kanunları çerçevesinde ölçme ve tartmadaki hileler, ürünlerdeki problemler, ürün satışındaki fahiş fiyatlar, fiyatların belirlenmesi, ayıplı mal satanların cezalandırılması vs. gibi hususlarda görev almaktaydı[30].

Osmanlı Devleti'nin bazı malların alım ve satımında fiyat dengesini kurmak için oluşturduğu bir birim de Hassa Tüccarları'dır. Osmanlı aynı zamanda transit ve dış ticaretin gelişmesini devamlı olarak desteklemiştir. Fakat ticari faaliyetlerdeki tekelci eğilimlerin güçlenmesini, üretici ve tüketiciyi zarara uğratacak durumların ortaya çıkmasını engellemek için de denetimi elden bırakmamıştır. Bazı malların alım-satım hakkı birtakım şahıslara verilerek devlet denetiminde bir tekel oluşturulmuştur. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi söz konusu malların ticareti çok karlı olmadığından, şahıslara görev olarak veriliyordu. İkinci ise, yine bir takım malların serbestçe alınıp satılması, bu malların fiyat artışına veya ülke dışına satılmasıyla sıkıntıya yol açıyordu. Bu durumları önlemek için de bazı malların alım ve satılması hakkı Hassa Tüccarı'na verilmiştir[31]. Bu çerçevede İstanbul'un temel ihtiyaç ürünlerinden olan sadeyağ, bal, peynir, donyağı, kahve, şeker, çerviş ve bu gibi zahirenin İstanbul tüccarları dışında satılması yasaklanmıştır. İstanbul'daki tüccarlar, taşradaki zahirenin, kendileri dışında başka tüccarlara satılmasını önlemeye çalışmıştır[32].

Hem Selçuklular hem de Osmanlılar, ticari hayatta İslami geleneklere bağlı kalmaya çalışmıştır. Bunun nedeni, hilenin önüne geçmek, dürüstlük içinde ticari hayatın sağlanmasıdır. İslami gelenekler bağlamında oluşturulmuş bir kurum da Muhtesibliktir. Hz. Peygamber (sav) tarafından iyiliği emretmek, kötülükten uzaklaştırmak için kurulan kurum Türk İslam Devletleri'nde varlığını sürdürmüştür. Bu kurumun başında bulunan ise, "Muhtesib, İhtisab Emini, İhtisab Ağası" gibi isimlerle anılmıştır. Osmanlı'da muhtesib, günlük hayatın akışı içinde halk ile esnaf arasındaki münasebetleri düzenleme ve esnafla ilgili kanunların, uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmekle görevlendirilmişti. Onlar şehirde, ekonomik hayatın

suçlar için ağır cezalar uygulanabiliyordu. Lonca üyeleri, kuralları ihlal edenlerle ilişkilerinde, soyutlanmalarına izin verilmeyecek şekilde mesafeli davranırlardı. Fakat loncalar, tam anlamıyla özerk bir yapıya kavuşamadılar. Nedeni ise, idarecilerin malların üretim ve dağıtımını düzenlemesiydi. Dolayısıyla stoklama ve vurgunculuğa karşı loncaların devlet tarafından denetlenmesi, özerklik verilmesini engellemiştir (Bkz. Kuran, 1991, 97-110).

29 Tuş, 1999, s. 483.

30 Yörük Doğan, 2017, "XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.* 47, Konya: 2017, s. 361.

31 Tuş, 1999, s. 484.

32 Yunus Köroğlu, 2000, *İstanbul'a Zahire Sevkiyatı 1794-1795*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 53.

önemli bir unsuru olmuştur. Diğer loncalar üzerinde de denetim yetkisine sahiptirler. Çünkü istifçi ve karaborsacıları takip, esnafın kullandığı ölçü aletlerini kontrol ve uygunsuz davrananları cezalandırmak, en önemli vazifelerinden sayılmıştır. Ellerindeki yetkiler ile yerli mallarla rekabet edebilecek ithal eşyadan vergi almak suretiyle işsizliği de önlemeye çalışmışlardır. İhtiyaç duyulursa yeni dükkan ve atölye açılmasına izin verilmiştir. Muhtesibin yüklendiği vazifelerden biri de ihtiyaç bulunan bazı bölge, müessese ve ailelere zahire göndermekti. Bu bakımdan daha önce Müslüman devletlerde olduğu gibi Osmanlılarda da ehemmiyetli bir müessese olmuştur. Osman Gazi ile başlayan ihtisab, zamanla nezarete dönüşmüş ve 1855'te yerini Şehremaneti almıştır[33].

Konya'da Ticaret Borsası'nın Kuruluş Süreci

XIX. Yüzyıl, Osmanlı bürokrasisinin merkezileşme çalışmalarının yaşandığı bir dönem oldu. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte ekonomik ve sosyal alanlarda reformlara ağırlık verildi. Çünkü geçmiş yüzyıllarda ticari hayatı düzenleyen Osmanlı esnaf örgütleri, dünyadaki iktisadi düzen ve yeni yöntemler karşısında yetersiz kalmıştır. Bu durum karşısında yeni arayışlara gidilmiş ve Avrupa'daki gibi tüccar ve sanayicilerin devlet denetiminde aynı çatı altında toplandıkları nitelikli modern kurumların kurulması yönünde adım atılmıştır[34]. Özellikle 1838 ve devamındaki ticaret sözleşmeleri, yerli üretimi bitirme noktasına getirmiştir. Avrupa'daki sanayi devrimi yoğun bir şekilde hissedilmiş, iç gümrükler yerli ürünlerin ithal mallarla rekabet şansını önemli oranda azaltmıştır[35]. Oluşan yeni durum karşısında bir taraftan ticaret ve ekonomik gelişmelerin önündeki engeller kaldırılırken, serbest piyasa içinde yerli üretim ve ticaret, koruma altına alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalardan biri de Islah-ı Sanayi Komisyonu'dur. Tanzimat'tan sonra önemini kaybeden loncaların sona ermesiyle, ticaret ve sanayi odalarının kuruluşu öncesinde yerli sanayiyi korumaya ve geliştirmeye yönelik oluşturulmuş bir kurumdur. Komisyonun kuruluş tüzüğünde yer alan bazı önemli konular şöyledir[36].

1- Hükümetin karşısında sayısı az ve güçlü kuruluşlar bulunacak, bu kuruluşların korunması için devletçe gerekli önemler alınacaktır.

2- Esnafın imkanları bir araya getirilerek, dışarıdan makine ve hammadde ithal edilecek, böylece seri üretime geçilecektir.

3- Esnafın birleşmesi, her sanat dalı için gerekli okulların kurulmasını ve nitelikli eleman yetiştirilmesini sağlayacaktır.

4- Ürünlerin kalitesi ve satış fiyatı belirli bir düzene bağlanacak, devlet ihtiyaçlarını bu kuruluşlardan satın alacaktır.

5- Loncaların dağılmasıyla ortadan kalkan, esnaf arasındaki yardımlaşma ve dayanışma düzeni tekrar kurulabilecektir.

Yeni iktisat politikası içinde tarım kesimi en fazla etkilenmiştir. 1839 yılında tarım, sanayi ve ticaretin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalar yapmak üzere Ticaret Nezareti, 1843'te de Meclis-i Ziraat kurulur. Zirai üretimin artırılması, dış ticaret dengesinin sağlanması, halkın gelir ve refah seviyesinin yükseltilmesi gibi konularda devletin ekonomik konularda en yüksek danışma organı olmuştur. Ziraat Meclisi tarafından zamanla taşralara ziraat müdürleri atanarak ülkeyi kapsayan bir tarım teşkilatı oluşturulmuştur. 1846'da Ziraat Meclisi'nin adı Nafia Meclisi olarak değiştirilmiş-

33 Bkz. Ziya Kazıcı, 1999, "Osmanlılarda İhtisab", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları, S. 113-122.

34 GÜLSOY, Prof. Dr. Ufuk (2014), İstanbul Ticaret Borsası 1924-2014, İstanbul:İstanbul Ticaret Borsası Yayınları, s.55

35 MARTAL, Abdullah (1999), Osmanlı Sanayileşme Çabaları XIX. Yüzyıl, Osmanlı, Editör: Güler Eren, Cilt:3, Ankara: Türkiye Yayınları, s.279-282

36 Martal, aynı eser, s. 282-283.

tir. 1876 yılına gelindiğinde ise Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bağlı Ticaret ve Ziraat Meclisi kurulmuştur. Meclisin görevleri, tarım okulları, örnek tarlaların kurulması, tarım istatistiklerinin düzenlenmesi, yeni toprakların tarıma kazandırılması, çiftçiye iyi cins tohum dağıtılması, hayvan ve bitki hastalıklarıyla mücadele, zirai gelişmeyi teşvik etmek, zirai gelişmeyi engelleyen vergi ve kurumlar hakkında incelemeler yapmak[37].

Bürokraside ticaretin, tarımın ve sanayinin gelişimi için reformlar gerçekleştirirken kurumsal gelişmeye de önem verilmiştir. Dünyadaki ekonomik gelişmelere paralel olarak, sektör temsilcilerini birer kuruluş çatısı altında toplamaya, iktisadi ve ticari hayatı bunlar vasıtasıyla düzenlemeye karar verilmiştir. Avrupa'da tüccar ve sanayicilerin aynı iktisadi örgütler içinde bir araya geldikleri ticaret ve sanayi odalarının benzerlerinin kurulması sağlanmıştır. II. Abdülhamid döneminin (1876-1909) meşhur devlet adamlarından Sadrazam Küçük Said Paşa, bu projenin sahibi olarak ticaret, sanayi ve ziraat odalarının tesisi için gereken resmi süreci başlatıp, Türkiye'de odaların perde arkasındaki gerçek kurucusu olmuştur. Said Paşa başkanlığında 18 Ocak 1880'de konuyu görüşmek üzere toplanan Meclis-i Mahsus, Avrupa'daki örnekleri gibi ticaret ve sanayinin gelişmesine hizmet edecek bir odanın kurulmasına onay verdi. Kurulacak odanın ismini "Ticaret Odası" olarak belirleyen Meclis-i Mahsus'un bu kararı, 19 Ocak 1880'de Padişah tarafından da benimsenince Türkiye'de ilk ticaret odası, Dersaadet (İstanbul) Ticaret Odası unvanıyla kağıt üzerinde kurulmuş oldu. Tam anlamıyla kuruluşu ise 1882 yılı olmuştur. Nedeni ise odanın iç tüzüğünün hazırlanması ve teşkilatlanma aşamasının tamamlanmasının iki yıl sürmesidir[38].

Ziraatın gelişimi için önemli bir adım da ziraat ve sanayi odalarının kurulması olmuştur. 1880 yılında alınan kararla Ziraat Odası kurulmuştur. Ziraat Odası Nizamnamesine göre yönetim erbab-ı ziraat ve ashab-ı iktidar arasında mahalle yönetim kurulları tarafından seçilecektir. Bu odaların çoğunluğu 1897 yılında Edirne, Kastamonu, Konya ve Trabzon vilayetlerinde olmak üzere 99 oda mevcuttu ve bu odalarda 553 üye faaliyet yürütmüştür. Meşrutiyet'ten sonra ise zirai bürokrasisi yeniden örgütlenmeye gitmiş ve Ziraat Heyet-i Umumiyesi kurulmuştur[39]. Ancak 19 Şubat 1889'da Ziraat Odası da birleştirilerek illerde Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odaları oluşturulmuştur. Fakat oluşturulan bu odalar beklenilen etkiyi oluşturamamıştır. Ticaret Odası kurulurken üye olma zorunluluğunun olmaması odaları olumsuz etkilemiştir. Gelirini üyelerinin ödediği aidatların oluşturduğu odalar, hem ekonomik sıkıntı yaşamış hem de geniş bir kitleyi kapsayamadığı için bir baskı merkezi veya grubu oluşturamamıştır. Halbuki esnaf ve sanatkarlar geçmişte loncaya üye olmak zorundadır. Osmanlı Devleti'nin, tüccarın odalara üye olmasını zorunlu tutmamasının nedeni olarak oda çatısı altında bir araya gelen tüccarı karşısında bir güç olarak görmek istememesinden kaynaklandığı gösterilse de zorunlu üyeliğin olmaması, odaların gelişimini yavaşlatmıştır. Nitekim Ticaret ve Nafia Nezareti'nin taşrada odaların yaygınlaşmasına ilişkin girişimine rağmen 1882'den 1884 yılına kadar ancak 68 oda kurulmuştur. Diğer taraftan hükümetin mali desteğinin olmadığı odalar, yeterli sayıda üye kaydı yapılamaması ve üyelerden de yeterli miktarda aidat toplanamaması nedeniyle uzun ömürlü olamamıştır. Nitekim bu durum *Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi*'nde de yer almış, açılan bazı odaların gelir yetersizliğinden dağıldığı şu şekilde belirtilmiştir: "*Muntazaman ve müessirâne bir suretle icrâ-yı muâmelat etmelerini temin edecek vâridatın fikdânından nâşi dağılmaya mecbur ol-*

37 Tevfik Güran, 1999, "Tarım Politikası 1839-1913", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları, s. 305-306.

38 Gülsoy, aynı eser, s. 63.

39 Güran, aynı eser, s. 306.

muşlardır." Ayrıca İstanbul dışında ticaret odalarıyla birlikte sanayi odalarının kuruluşu yönündeki girişimler ilgili nizamnamenin hazırlanmasının ötesine geçememiş, yine kağıt üzerinde kalmıştır. Taşrada ticaret ve sanayi odalarının kurulması yönündeki girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından bu kez ticaret, ziraat ve sanayi odaları aynı çatı altında birleştirilmiştir. Ticaret ve Nafia Nazırı Zihni Paşa tarafından, 19 Şubat 1889 tarihli bir tezkere kaleme alındı. Öneri Meclis-i Mahsus'da görüşülerek, 27 Şubat 1889'da mazbata hazırlandı. Padişahın 1889 tarihinde onaylaması ile yasa yürürlüğe girdi. Yeni düzenleme ile kurulu bulunan ticaret odaları, ziraat ve sanayi odalarının işlevlerini de bünyesine aldı. 1897 yılına gelindiğinde ülke sınırları içinde 115 Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası vardır[40].

Konya Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası'nın Kuruluşu

Konya'da Ticaret Odası'nın kuruluşu 1882 yılında gerçekleşmiştir. Nedeni, 1880'de kurulan Dersaadet Ticaret Odası'nın iç tüzüğünün 1882 yılında hazırlanmasıdır. Konya Ticaret Odası'nın kuruluşu 1300 (1882) tarihli Konya Vilayet Salnamesi (KVS)'nde yer almıştır. 1882 tarihli Konya Ticaret Odası Heyeti şu isimlerden oluşmuştur: Şamlı Hacı Ahmet Efendi, Hasipzade Halim Efendi, İsibzade Ahmet Efendi, Hacı Mindizade İbrahim Efendi, Parlakzade Ahmet Efendi, Attar Ömer Efendi, Terkenli Oğlu Hiristo Efendi, Değirmenci Oğlu İsak Efendi, Tomas Oğlu Yuvanaki Efendi, Yazıcı Bedros Efendi, Zatil Efendi, Kazıncının Karabit Efendi, Katip: Hasan Hüsnü Efendi[41]. 13 kişilik oda heyetinde 6 gayrimüslimin olması, hem devlet merkezinde hem de ticarette azınlıkların hakim olduğunu göstermektedir. Katip üye çıkarıldığında gayrimüslim üye oranı yarı yarıyadır. Ahilik ve loncaların ortadan kalkması, Tanzimat-Islahat hareketleri ve Osmanlıcılık anlayışı içinde azınlıkların ticari hayatta daha aktif yer alması bu durumu ortaya çıkarmıştır. Özellikle azınlıklar, Müslümanlara göre daha tahsilli, siyaset ve ekonomide daha gelişmişlerdir. Onun için nüfuslarına bakarak ekonomideki üstünlüklerini ve ekonomi yönetimini paylaşma durumlarını hoşgörü ile değerlendirmek yanlış olacaktır. Tarihçi Prof. Dr. Arabacı'ya göre, hoşgörü, hakim dönemlerdeki kendine güven anlayışının ve inancın sonucudur. Hâlbuki artık her yönden yenilen toplumun, değerlerinin de kurumlardan dışlandığı süreç yaşanmaktadır[42].

Konya Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası, 1899 yılında kurulmuştur. 1889 yılındaki ticaret ve sanayi odalarının kurulması hakkındaki düzenlemeden 10 yıl sonra kurulan odanın ilk yönetiminde şu isimler yer almıştır: Reis-i Evvel Lefkelizade Abdülkadir Efendi, Reis-i Sânî Hüseyin Bey, Çiftlik Müdürü Hamdi Bey, Ağazade Kâmil Efendi, Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, Hacı Molla Efendi, Çopurzade Hacı İbrahim Efendi, Karpuzcu Hacı Ali Ağa, Ohannes Efendi, Simon Efendi, Kirkor Efendi, Hacı Ali Ağazade Şemseddin Efendi, Katip Şemseddin Efendi[43]. Bu arada ziraattaki ağırlık yönetime de yansımıştır. Çiftlik Müdürü unvanını taşıyan görevliler de yönetimde bulunmaktadır[44]. Ayrıca 12 kişilik yönetimde üç gayrimüslim yer almıştır. Gayrimüslim oranın azalmasında odaların birleşmesinin etkisi olmuştur. Üç odanın birleşmesi ile vilayet dahilinde Müslümanların etkisi öne çıkmıştır. Özellikle ziraat alanında Müslümanların daha fazla yer aldığını düşündüğümüzde odaların birleşmesi gayrimüslim temsilini önemli oranda azaltmıştır.

Konya Ticaret Borsası'nın Kuruluşu

Konya Ticaret Borsası'nın kuruluş süreci

40 Arabacı, aynı eser, s. 90; Murat Koraltürk, 1999, "Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Sanayi Odaları'nın Kuruluşu ve Gelişimi", *Devlet*, c. III, Editör: Güler Eren, Ankara: Türkiye Yayınları, s. 449.

41 KVS (1300), s. 32.

42 Arabacı, aynı eser, s. 92.

43 KVS (1314), s. 104.

44 Arabacı, aynı eser, s. 98.

Buğday Pazarı ile başlamıştır. İlk önce Mevlâna Türbesi kuzey batısındaki II. Sultan Selim İmarethanesinde kurulan Buğday Pazarı, daha sonra 1900-1901 yılında şu anda Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından Tarım Tarihi Müzesi'nin yapılacağı alana taşınır.

Konya'nın ticaret anlamında önemli merkezlerinden biri de Eski Buğday Pazarı'dır. Konya Ticaret Odası ve Konya Ticaret Borsası'nın kuruluşunun temelini Eski Buğday Pazarı oluşturmuştur. Eski Buğday Pazarı, II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909) valilerinden Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa'nın Konya Valiliği döneminde (1889-1903) gerçekleştirdiği bayındırlık faaliyetleri arasında önemli bir ticaret merkezi olmuştur[45]. Buğday Pazarı'nın kurulduğu yer olan II. Sultan Selim İmarethanesinde aşevi, mutfak, menzilhane, ahır ve tabhane bulunmaktadır. Selimiye İmareti, XIX. Yüzyıl içerisinde bir süre Buğday Pazarı bir süre de Sipahi Pazarı olarak kullanılmıştır[46]. Daha sonra gelişen şartlar içinde alanın yetersiz oluşu ve benzeri durumdan dolayı taşınmıştır. Karakurt Mahallesi'nde yer alan Eski Buğday Pazarı, kuzeyde Sahip Ata (Larende) Caddesi, doğuda Karakurt Sokağı, Güneyde Hançerli Sokak ve batıda Taşkapı Medrese Caddesi ile çevrili geniş bir alanda kurulmuştur. Yapı, doğu ve batı kanatlarda aynı aksta yer alan avlu kapıları üzerindeki kitabelerine göre hicri 1318-19/Miladi 1900-01 yıllarında Vali Mehmet Ferit Paşa tarafından inşa ettirilmiştir[47].

Pazarın doğu kapısının üstünde üç satır halinde şu kitabe mevcuttur:

1-"Tacidar-ı devran elgazi Sultan Abdülhamid han-ı sani efendimiz hazretlerinin devr-i saltanatlarında

2-Vali-i vilayet devletlu Ferid Paşa hazretlerinin semere-i himmet umran perveranleri olarak,

3-Hayyızaray-ı husul müessesat-ı nafiadan biri de müceddededen inşa olunan iş bu Buğday Pazarı'dır."

Batı kapısı üzerinde iki satır halinde şu ifade yazılmıştır:

1-"Tacidar-ı devran elgazi Sultan Abdülhamid han-ı sani efendimiz hazretlerinin devr-i saltanatlarında vali-i vilayet devletlu Ferid Paşa hazretlerinin asar-ı bergüzidelerinden biri iş bu Buğday Pazarı'dır. Sene R. 1317 sene H. 1318.

2-Buğday Pazarı buraya nakilden evvel türbe önünde II. Sultan Selim' in imarethanesinde idi."[48]

Ayrıca Eski Buğday Pazarı'nın önemli bir yanını, şehrin ekonomik ve sosyal hareketliğinin olduğu alanda yer alması oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk başlarında şehir bir bakıma Eski Buğday Pazarı'nın da içinde olduğu Valilik Civarı, Çıkrıkçılar İçi, Yeşil Türbe, Kayalıpark, Bitpazarı, Aslanlıkışla, Samanpazarı, Kapu Camii ve Aziziye Camii çevresinde kendini gösteriyordu (Durdu, 2012:1184). Pazar faaliyette olduğu yıllarda bu bölgede hanlar, oteller, kahvehaneler, nalbantlar, ahırlar, veterinerler, saraçlar, at arabası imalathaneleri gibi işyerleri çoğunluktaydı[49].

Uzun bir süre burada hizmet veren Buğday Pazarı, Türbe Önü-Tren Garı bağlantılı, Larende Caddesi'nden geçen Atlı Tramvay hattı ile İstasyon'a bağlanmış ve ihraç edilen tahıllar vagonlarla buradan tren garına kolayca götürülebilmiştir[50].

45 Tolga Bozkurt, 2014, "Meram'da Genç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi Kamu-Ticaret Yapıları ve Anıtlar", *Yeşilin ve Medeniyeti Köprüsü Meram*, Editörler: Ali Boran, Hasan Yaşar, Bekir Şahin, C. II, Konya: MEBKAM, s. 150; Ahmet Kuş, 2017, *Meram'daki Yer Adları*, Konya: Meram Belediyesi, s. 46.

46 Mehmet Ali Uz, 2012, "Karatay'ın Tarihi Mahalleleri", *Karatay Tarih-Kültür-Sanat*, Editörler: Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, C. I, Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını, s. 176; İbrahim Hakkı Konyalı, 2007, *Konya Tarihi*, Konya: Memleket Yayınları, s. 739.

47 Bozkurt, aynı eser, s. 150.

48 Konyalı, aynı eser, s. 739.

49 Kuş, aynı eser, s. 46.

50 Ahmet Atalay, 2010, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e*

1977 yılına kadar burada hizmet veren Ticaret Borsası, gelişen Türkiye ile borsa binasının da bu gelişime ayak uydurması zaruri hale gelmiş ve bunun sonucunda 1977 yılında sanayi bölgesindeki Eski Buğday Pazarı içerisindeki borsa binasına taşınmıştır. 1985 yılında satın alınan 28 hektar arazi içerisinde Ticaret Borsası ve Büyük Buğday Pazarı Sitesi planlanmıştır. 1989 yılında Ankara yolu üzerinde, muhtelif un değirmenlerinin bulunduğu, Toprak Mahsulleri Ofisine yakın mesafede, çiftçinin ulaşımına elverişli olan arazide Borsa binasının ve Büyük Buğday Pazarının inşasına başlanmış ve 1997 yılında bitirilmiştir. Dokuz bin metrekare alana sahip modern binasına taşınan Konya Ticaret Borsası, gelişmiş alt yapısı ve uzman personeliyle üyelerine ve üreticilere hizmet vermeye devam etmektedir[51].

Borsa'nın Kurulması İhtiyacı

Konya'da borsanın kurulmasında temel etken olarak; karaborsacılığın önüne geçilmesi, fahiş fiyatla zahire alım-satımının önlenmesi, kıtlık dönemlerinde zahire ihtiyacının karşılanması, bir düzen içinde üretiminin artırılması, ürünün değerinde alınıp satılmasını ifade edebiliriz. Osmanlı Devleti de bu noktada oldukça hassastır. Merkezde ve hudutları dahilinde ihtiyaç duyduğu malların tamamının gizli yollarla satışına, nakline, sevkiyatına, resmi olmayan yollarla sınır dışına çıkarılmasına karşı sürekli olarak tedbir almıştır. Bu durum özellikle her hükümde mutlak surette tekrarlanır ve ilgili memur, alım satımda bulunan şahıslar, sürekli ikaz edilip uyarılırdı. Üretilen zahireler, ilgili satın alma memurlarına fiyatı karşılığında verilirdi. Ancak zahirelerini vermek istemeyenin, ambarlarında saklayanın, ürününü daha fazla kâr için başka yerlere nakletmeye çalışanın, karaborsacılık yapanların mahsulleri; ellerinden alınır, ambarları kapatılır ve kendilerine ceza verilmek suretiyle İstanbul'a bildirildi[52]. Konya'da, borsa kurulmadan önce fahiş fiyatla buğday satanlar ve buğdayların karaborsacıların eline geçmesi nedeniyle sorunlar yaşanmış ve önlem alınması için ilgili kurumlara bilgi verilmiştir. 1304 (1887) yılında Konya Vilayeti, kıtlık esnasında ahaliye fahiş fiyattan zahire satan tüccarlar ve ahali arasındaki sorunların çözümü için neler yapılabileceğiyle ilgili Adliye Nezaretine bildirmiştir[53]. Benzer şekilde yine Konya Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazıda, zahire nakliye ücreti senedinin kırma suretiyle karaborsacıların eline geçmesine sebep olanlar hakkında cezai müeyyide uygulanmasını talep etmiştir[54]. 1306 (1888) yılında da kıtlık olduğu halde Manifaturacı Yordanaki'nin karaborsacılık yaptığı belirtilerek, elindeki zahirenin uygun fiyata satmasının temini ve cezai müeyyide uygulanması istenmiştir[55].

XIX. Yüzyılda Konya yöresi, tarım alanında ileri bir düzeydeydi. Yörenin en önemli ürününü arpa ve buğday oluşturmaktadır. Burçak, darı, melez (buğday ve çavdar karışımı), mısır, yulaf, çavdar, nohut, mercimek, fasulye, afyon, tütün, keten, susam, pamuk, üzüm, badem, ceviz, fındık, zeytin ve dut gibi ürünler de tarım noktasında Konya'nın önemini vazgeçilmez kılmıştır. Konya, hem üretim hem de ticaret noktasında önemli bir noktada bulunması nedeniyle borsanın kurulması önem arz etmiştir. Borsa kurulduğu takdirde bu gibi tehlikeleri önleyecek yasal tedbirler alınacak, endişe etmeye gerek kalmayacaktı. Üstelik Osmanlı yönetimi, bu konuda halkın menfaatlerine uygun ve endişelerini giderecek önlemleri alabilecek kadar da güçlüydü. Alıcı ve satıcıların bir araya gelerek, piyasaların ve fiyatların durumu hakkında istişa-

Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya, s. 61.

51 http://www.ktb.org.tr, erişim: 14.01.2018.

52 Köroğlu, aynı eser, s. 53.

53 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA): DHMKT:1595/118.

54 BOA. DHMKT: 1657/27.

55 BOA. DHMKT: 1641/84.

relerde bulunacakları bir mekan olacaktı. Bu sayede, müşteriler ile satıcılar arasında çıkan önemsiz ihtilaflar için mahkemelerde dolaşmaya gerek kalmayacak, bu gibi sorunlar borsa çatısı altında mahkemesiz, hakemler marifetiyle çözüme kavuşturulacaktı[56].

Çünkü zaman zaman köylüler ile tüccarlar arasında sorunlar çıkmıştır. Bu sorunlardan biri de II. Meşrutiyet'in hemen ardından yaşanmıştır. 8 Eylül 1908 tarihli *Konya* Vilayet Gazetesinde yer alan haberde, zahire konusunda kendi çıkarlarını gözeten 5-10 kişi, etraflarına topladıkları ahali ile olay çıkartmıştır. Bu kişiler, Buğday Pazarı ve Unkapanı'na giderek satış için köylülerin arabalarla getirdikleri malları zor kullanarak piyasanın çok altında almıştır. İlkönce Buğday Pazarı'nda 150'den 180 kuruşa kadar alınıp satılmakta olan buğdayı, güç kullanarak 130-140 kuruşa alan şahıslar, Unkapanı'na da giderek aynı kanunsuz hareketle her yedi kıyyesi bir batman itibariyle satılan unu, 6-7 kuruşa sattırmak teşebbüsünde bulunmuştur. Söz konusu şahıslar tutuklanırken, olaya sebebiyet verenler hakkında ilgili daire tarafından soruşturma açılmıştır[57].

Bu tür olayların önüne geçilmesi için Buğday Pazarı'nın Zahire Borsası haline gelmesi oldukça önemlidir. Zahire Borsası'yla birlikte ürünün alım ve satımında hem üretici korunmuş olacak hem de tüccar, buğdayı değerinde alacaktır. Böylece fahiş fiyatın ve karaborsacılığın önüne geçilmeye çalışılacaktır.

Buğday Pazarı'ndan Borsa'ya Dönüşüm

Osmanlı Devleti'nde ticaret borsalarının kurulmasına yol açan önemli düzenlemelerin başında Dersaadet Ticaret Odası'nın görev ve yetkilerini düzenleyen kuruluş tüzüğü ve iç tüzüğünde bulunan hükümler ile 1882 tarihli Dellal (Tellal) ve Simsar Nizamnamesi'dir. Nizamnameye göre tellal ve simsar eşya, mal, kambiyo, zahire, esham, emlak, arazi, gemi taşımacılığı ve sigorta işleriyle uğraşan fakat bunu kendi namı hesabına yapmayan kimseydi. Bunlar, sadece, satıcı ile alıcı arasındaki ticari alış verişe aracılık yapacaklardı. Ancak tellal ve simsar olabilmek için en az 21 yaşında olmak ve herhangi bir suçtan veya cinayetten dolayı hüküm giymemiş olmak gerekiyordu. Dürüstlük ve güvenilirliklerini, iki muteber tacirin yazılı beyanıyla ticaret odasına ibraz ettikten sonra mesleğe kabul edilecekti. Ticaret yaparken iflas etmiş olanlar, kanuni borçlarını zamanında ödedikleri takdirde tellal ve simsar olabiliyorlardı. Herhangi bir mağazada uzun süre ticaretle iştigal ettikleri halde bu konuda ehil olduklarını ispat edemeyenler de tellallık ve simsarlık yapamamıştır. Nizamnamenin 7. Maddesi, borsaların kuruluşu açısından önemlidir. Maddeye göre, yakında umum borsalar hakkında yeni bir nizamname tanzim edilecek, tellal ve simsarlar da buna tâbi olacaklardı[58]. Ticaret ve zahire borsaları açısından dönem içerisindeki en dikkat çekici gelişme, çağdaş borsalarımızın temelini teşkil eden 1886 tarihli Umum Borsalar Nizamnamesi'dir. Bu nizamname, ticaret ve zahire borsalarının kurulmasında önemli bir yasal düzenleme olmuştur[59].

Tüm düzenlemeler kapsamında Konya'da borsanın kurulması için çalışmalar 1900'lü yıllarda başlamıştır. Zahire üretiminde önemli merkezlerden biri olan Konya'da, Ticaret Odası'nın kurulmasının ardından yeni bir buğday pazarı inşa edilme girişimi başlamıştır. Konya Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası'nın kurulduğu tarih 1899'dur. Yeni Buğday Pazarı'nın yapılma tarihi ise 1900–1901 yıllarıdır. Yeni pazar alanının Konya Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası'nın kurul-

56 Gülsoy, aynı eser, s. 75.

57 Fatma Keser, 2008, *Konya Vilayet Gazetesi'ne Göre II. Meşrutiyet Başları'nda Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 253.

58 Gülsoy, aynı eser, s. 66-67.

59 Doğan, aynı eser, s. 47.

duğu 1899'dan sonra yapılmaya başlaması da bu anlamda önemlidir. Buğday Pazar'ının yapılma girişimi, masraflı olmuş olacak ki 1901'de Konya Vilayeti İdare Meclisi, pazar inşasında kullanılmak üzere kesilip getirilen kerestelerin vergiden istisnası için mazbata ile Sadaret'ten talep etmiştir. Söz konusu talep Şûrâ-yı Devlet'te görüşülmüş ve buğday pazarının kısmen ahalinin kısmen de belediye tarafından meydana getirildiğinden ayrıca yapılan dükkan ve mağazaların 300 lira kadar bir kira geliri sağlayabileceği göz önünde bulundurularak, kerestelerin vergiden istisna tutulması hem Maliye Dairesi hem de Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti'nde caiz görülmemiştir[60].

Şûrâ-yı Devlet'ten gelen olumsuz karara rağmen 1897-1905 yılları arasında, Konya Belediye Başkanlığı yapan Seyit Rifat Efendi ve Vali Avlonyalı Ferit Paşa uyumlu bir çalışma sergilemiştir. Buğday Pazarı'nın ve Konya Zahire Borsası'nın yapımında üstün gayret sarf etmişlerdir[61]. Yeni pazar alanının önemli bir yanı, buğday üretiminde söz sahibi olan Konya'nın buğday ticaretinde de gelişmesini sağlamasıdır. Pazar, Ticaret Borsası'nın da kurulmasını hızlandırmıştır.

Yeni Buğday Pazarı'nın inşasıyla birlikte 1900 Ağustos'unda Ticaret Borsası için önemli bir hamle daha yapılmıştır. Konya Valiliği, Ticaret ve Nafia Nezareti'ne gönderdiği yazı ile Anadolu mahsulatının Osmanlı toprakları dahilinde revacını arttırmak ve zahire ticaretini geliştirmek için hükümetçe alınması gereken tedbirler konusunda bir öneride bulunmuştur. Öneri de Konya ile Dersaadet'te acilen birer zahire borsası kurulması gerektiği belirtilmiştir[62]. Öneri Dersaadet'te olumlu karşılanır. Dersaadet'te Zahire Borsası kurulmasını destekleyen Halil Rıfat Paşa hükümeti; konuyu, Konya'dan gelen talebi Ağustos ayı içinde Meclis-i Vükela'ya getirir. Meclis-i Vükela zahire borsası önerisini yerinde bularak, iradesi için hemen Saray'a gönderir. Padişah da hükümetin görüşüne katılarak İstanbul'da zahire borsası açılmasına ilişkin projeyi onaylar[63].

Konya Valiliği'nin bu çıkışı, Borsa'nın kurulmasını daha hızlandırmıştır. Fakat Borsa'nın kurulması 1907 yılını bulmuştur. Devam eden süreçte Konya, Ankara ve Eskişehir'de teşkil olunan Buğday Pazarları'nın borsa haline dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Bunun için İzmir'de kurulan Zahire ve Ticaret Borsası'nın benzerinin kurulması istenmiştir. İzmir'de, 1885'de açılan Ticaret Odası'nın ardından, Aralık 1891 tarihinde ayrıca bir de ticaret ve zahire borsası kurulmuş ve bu borsa, Osmanlı topraklarında açılan ilk ticaret ve zahire borsası unvanına sahip olmuştu. Dolayısıyla yeni kurulacak borsalara örnek teşkil etmiştir. Ticaret ve Nafia Nezareti de 1907 yılında Sadaret'e yazdığı yazıda hem buğday ve zahire alım-satımında lira usulü yerine kıyye usulünün devam ettirilmesinin mağduriyete yol açtığını bildirmekle birlikte zahire ihracına başlamaları nedeniyle Konya, Ankara ve Eskişehir'de borsaların kurulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir[64]. Bu yazıdan sonra Buğday Pazarı'nın Borsa haline getirildiği anlaşılmaktadır. Borsa, Konya Ticaret Odası'nın 11. maddesi kapsamında kurulmuştur[65]. Borsanın tam adı: Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası'dır. Amaç, "ticari muameleyi intizama sokmak ve memleketin ilerlemesine hizmet" etmektir. Zira önceki satış muameleleri çok çeşitlidir. Üstelik işe "bin türlü hile ve desise" karışmaktadır. Onun için uzak emel (aksa-yı emel) olsa da, iş ve satış muamelelerini bir ayara (vezne) tabi tutmak gerekmektedir[66].

Konya Zahire Borsası binası, 1907 yılında

60 BOA: BEO 1864/139757-BOA: DHMKT 526/74.

61 Atalay, aynı eser, s. 15.

62 BOA: BEO 1539/115358.

63 Gülsoy, aynı eser, s. 76.

64 BOA: ŞD 1224/21.

65 BOA: DHİD:108-2/19.

66 Arabacı, aynı eser, s. 103; BOA: İ.MMS:195/10.

Buğday Pazarı'nda hizmete girmiştir. Buğday Pazarı'nın yanında yapılmakta olan Konya Zahire Borsa Binası inşaatının o tarihte bir an önce bitirilmesi için de dönemin Konya Valisi, emir vermiştir[67]. Konya'da Borsa'nın 1907'de kurulduğunun önemli bir kanıtı da Dersaadet Ticaret Borsası'nın kurulması için izin alma sürecindeki yazışmalardır. Yazışmalarda İzmir'de kurulan Zahire Borsası Nizamnamesi'nce Konya, Eskişehir ve Ankara'da Zahire ve Ticaret Borsaları kurulduğu hatırlatarak, Dersaadet'te de borsanın kurulması gerektiği üzerinde durulmuştur[68]. Hatta bu durum İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Reisi Hüseyin Hüsnü tarafından da Ticaret Vekaleti'ne gönderilen Borsa Talimatnamesi'yle ilgili yazısında bir kez daha dile getirilmiştir. 1924 yılında kurulacak olan İstanbul Ticaret Borsası'nın kurulması için destek yazısında, *"İzmir ve Konya gibi merakiz-i mühimme-i ticariyemizde ticaret ve zahire borsaları öteden beri mevcut bulunmuş olmakla İstanbul'da Odamız tarafından bir ticaret ve zahire borsasının bir an evvel tesisine ve faaliyete geçmesine muvaffakiyet hasıl olmak üzere takdim olunan talimatname müsveddesinin Vekalet-i Celilelerince kabulü ile İcra Vekilleri Heyet-i Celilesince da tasdikine delalet buyrularak bir nusha-i musaddakasının Odamıza lütfen gönderilmesini istirham ve takdim-i ihtiramat olunur efendim"* ifadesini kullanmıştır[69]. 2 Eylül 1908 sayılı *Anadolu* gazetesinde yer alan habere göre; II. Meşrutiyetin İlanıyla birlikte devlet yönetimini ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Konya Şubesi, şehirde ziraat ve sanayide üretimi ve verimliliği arttırmak için yatırmaları denetleyecek dört komisyon kurmuştur. Birinci komisyonun görevi, Zahire Borsası'nın çalışmalarını ve daha iyi tanzimini takip etmek olacaktır[70]. Dolayısıyla 1908 tarihinde oluşturulan komisyon, Konya Ticaret Borsası'nın kuruluşunun 1907 olduğunu göstermektedir. Konya, Osmanlı Devleti döneminde Ticaret Borsası kurulan ilk dört il içinde yer almıştır. Dersaadet Ticaret Borsası'nın kuruluşunu 1924 olduğunu düşündüğümüzde Konya'nın zahire üretimi noktasında ve zahire ihtiyacını giderme açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yapılan seçimde Zahire Borsası'nın yönetimi şu isimlerden oluşmuştur: Kadayıfçızade Süleyman Efendi, Kadızade Ahmet Efendi, Beşaralızade Mustafa Efendi, Narinzade Yusuf Efendi, Termiyecizade Hüseyin Efendi, Benâyut Efendi, Abazoğlu Pavli Efendi[71].

Borsanın kuruluşunun ardından sıra Dahili Nizamname'nin hazırlanmasına gelmiştir. dört yıl sonra 1329'da (1911) Dahili Nizamname, Umum Borsalar Nizamnamesi'ne göre hazırlanmış ve Konya Meclis-i Umumisi'nde kabul edilmiştir[72]. Şura-yı Devlet'in onayı için sunulan 47 maddelik Konya Vilayeti Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi, idare, abone (müşteriler), varidat ve masarifat, ticari muameleler, cezai tedbirler" olmak üzere beş bölüm ve 47 maddeden oluşmaktadır. Birinci maddesinde nizamnamenin hangi usul çerçevesinde hazırlandığı şu şekilde belirtilmiştir: *"Konya Vilayeti'nde icap eden mevakainde tesis edilecek olan Ticaret ve Sanayi Zahire Borsaları*

67 25 Haziran 1907 tarihli *Konya* Vilayet Gazetesinden aktaran: Keser, aynı eser, s. 260.

68 BOA:YARES 151/13.

69 Gülsoy, aynı eser, s. 114.

70 Atalay, aynı eser, s. 34.

7129 Şubat 1909 tarihli *Hakem* gazetesi, Saime Gündüz, 2008, *Hakem Gazetesi'ne Göre II. Meşrutiyet Başlarında Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, s. 228-229.

72 Zahire Borsası kurulduktan sonra 1330 (1912) yılında Konya Valiliği ile Konya Ticaret Odası arasında varidat çekişmesi olur. Varidat çekişmesinin nedeni, 1325 (1907) tarihinde kurulan borsanın, 1329 (1911) tarihinden beri onaylanmayan Dahili Nizamnamesi'nden kaynaklandığı, Dahili Nizamname onaylandığı takdirde varidat sorununun ortadan kalkacağını Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirir. BOA: DHİD:108-2/19-2.

esas itibariyle umumi borsalar hakkındaki 10 Recep 1303 ve 3 Nisan 1302 tarihli nizamnameye tabi olup yalnız idare-i dâhiliyelerince işbu nizamname ahkamı cereyan eder." Borsa'nın idaresi ise borsa aboneleri yani müşterilerinin seçeceği fahri 7 azadan oluşacak bir encümen tarafından sağlanacaktır. Encümen idaresi bir yıllığına görev yapacak ve her yıl Ağustos ayının birinci gününde encümen yenilenecektir (madde 2-3). Encümen azası borsa komiserinin gözetiminde olmak üzere içlerinden birini de reis seçecektir. Reis haftada iki defa encümeni toplayacak, gerektiği takdirde olağanüstü de toplanılacaktır. Reisin bulunmadığı durumlarda ise toplantıya azalardan en büyüğü vekalet edecektir. Alınan kararların uygulamaya konulmasında borsa komiserliği yetkili kılınmıştır. Gelirleri sandık emini yerine toplayacak; katip, yazışmaları takip edecek, harcama ile emirleri yerine getirecektir (madde 4). Borsa Nizamnamesi, Umumi Borsalar Nizamnamesine göre hazırlandığı için de her türlü tüccar ve zanaat ehli, banker, sarraf, kapudan (kaptan), vapur şirketleri, acenteleri, emtia, poliçe, emlak işleriyle uğraşanlar ile simsarlar borsaya abone olabilecektir (madde 15). Borsaya abone almak isteyenler, gerekli tetkik sonuncunda uygun görülürse talepleri karşılanacak ve her müşteri aidatını peşin olarak ödemeye mükellef tutulacaktır (madde 16-17). Birinci sınıf tüccarlar iki Osmanlı altını, ikinci sınıf tüccarlar bir Osmanlı altını, üçüncü sınıf tüccarlar yarım Osmanlı altını, parçacı yani perakendeciler 25 kuruş, erbab-ı sanayi ile fabrikacılar birinci sınıf iki Osmanlı altını, ikinci sınıf bir Osmanlı altını, üçüncü sınıf yarım Osmanlı altınını yıllık abone bedeli olarak verecektir (madde 18). Borsaların kurulmasının yolunu açan 1882 tarihli Dellal (Tellal) ve Simsar Nizamnamesi kapsamında nizamnamenin 21. maddesinde borsa için de simsarlara özel beş sınıf masa kurulmuştur. Her sınıf bir bedel ile oluşturulmuştur. Birinci sınıf masa kirası bedeli 6, ikinci sınıf masa kirası 5, üçüncü sınıf masa kirası 4, dördüncü sınıf masa kirası 3, beşinci sınıf masa kirası 2 Osmanlı altını olarak belirlenmiştir. Ayrıca simsarların görevlerini kötüye kullanmasını önlemek için de tedbirler alınmıştır. Her simsar, kendi masasına gelen emtia ticaretinin satışıyla meşgul olacak. Kendilerine ait olmayan masaların hesaplarına karışmayacak ve bayiinin rızası olmadan malından (zahire) numune alamayacaktır. Numuneler borsa tarafından alınacak ve bayii istediği takdirde arzu ettiği bir masaya serilecektir. Sattıkları mallar karşılığında bayi ve müşterilerden pay alacaklardır (madde 24-25-26).

Borsa'nın nasıl işleyeceğini tüm yönleriyle ele alan Konya Vilayeti Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi, Şura-yı Devlet'te görüşülür ve *"Konya Vilayeti'nde tesis olunacak Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsaları Nizamname-i Dahiliyesi, Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela kararıyla tasdik edilmiştir. Bu irade-i seniyenin icrasına Ticaret ve Ziraat Nezareti memurdur 27 Cemazeyilevvel 1333/20 Mart 1331 (1915)"* kararıyla nizamname yürürlüğe girer[73].

Yürürlüğe geren bu nizamname, Adana Vilayeti'nin de dikkatini çekmiştir. Aynı tarihte Adana Vilayeti, Konya Vilayeti Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi'nin aynen Adana Ticaret Borsası için de tatbiki için Dahiliye Nezareti'nden talepte bulunmuştur. Söz konusu talep, Şura-yı Devlet'te olumlu karşılanmış ve aynı nizamnamenin Adana'da da tatbikine karar verilmiştir[74]. Bu durum Konya'nın Ticaret Borsası noktasında kurulduğu ilk yıldan itibaren örnek olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Zahire Borsası'nın kurulması ile ürün fiyat listeleri, *Konya* Vilayet gazetesinde yayınlanmaya başlamıştır. Borsa'da buğday, çavdar, arpa, nohut, fink, burçak, susam gibi hububatlar günümüzde olduğu gibi cinsine ve kalitesine göre sınıflandırılarak satılmıştır. Bu dönemde Borsa'daki fiyatlar, meci-

73 BOA: İMMS:195/10, BOA: MV:239/59.

74 BOA:İMMS:195/10, BOA:MV:239/59.

diye 20 kuruş hesabıyla bir Konya kilesi (ölçeği), altı İstanbul Kilesine eşdeğer olarak belirlenmiştir. Fiyat listelerine bakıldığında ise arz-talep dengesiyle ilgili olması muhtemel zahire fiyatlarının hasat zamanında ucuzken, sezon sonunda yükseldiği görülmektedir. Zahire Borsası'nın 1907-1908 yıllarına ait fiyat jurnallerine baktığımızda bu durum ortaya çıkmaktadır. Konya Zahire Borsası'nın 11-16 Eylül 1907 tarihlerine ait bir haftalık fiyat listesine bakıldığında; Sert Buğday: Ekstra 152-163, birinci sınıf 145-158, ikinci sınıf 138-155, üçüncü sınıf 135-150 kuruş aralığında, Beyaz Buğday: Ekstra: 150-155, birinci sınıf 145-150, ikinci sınıf 140-145, üçüncü sınıf 138-140 kuruş aralığında, Arpa: Ekstra 88-94, birinci sınıf 86-92, yemlik 83-90 kuruş aralığında satılmıştır. 03-09 Aralık 1907 tarihlerine ait fiyat listesinde Sert Buğday: Ekstra 190-185, birinci sınıf 180-180, ikinci sınıf 160-170, üçüncü sınıf 150-160 kuruş aralığında, Beyaz Buğday: Ekstra: 170-180, birinci sınıf 160-180, ikinci sınıf 150-170, üçüncü sınıf 145-160 kuruş aralığında, Arpa: Ekstra 115-130, birinci sınıf 103-106, yemlik 100-104 kuruş aralığında satılmıştır[75]. Eylül ayındaki fiyatlar, Aralık ayındaki fiyatlara göre oldukça yüksektir. Bunun nedeni olarak hasat sonrasında buğday ihtiyacının fazla olmadığı dolayısıyla da fiyatlarda azalma olabileceği gibi, ihtiyaç fazlası buğdayın da daha hızlı satılması için fiyatlar düşürülmüş olabilir.

Borsa kurulduktan sonra ilk önemli olay, Konya Valiliği ile Konya Ticaret Odası arasındaki varidat çekişmesi olur. Konya Ticaret Odası, tanzim ettiği Dahili Nizamnamesi'ne göre gelirlerin emin bir müessesede biriktirilip Ticaret Mektebi açılmasını ister. Ama Konya Valiliği geliri, Emval-i Hususiye-i Vilayet yani Özel İdare'ye katar. Konya Ticaret Odası, durumu Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirir, borsa gelir ve giderinin kontrolünün sağlanması için Dahiliye Nizamnamesi'nin Şura-yı Devlet'ten tasdiki noktasında yardım ister. Başvuruyu inceleyen Ticaret Nezareti, Konya Ticaret Odası'nın talebini olumlu karşılar. Dahiliye Nezareti'ne durumu anlatarak Konya Valisi'ne borsanın kontrol işinin Ticaret Odası'na bırakması yönünde emir verilmesini ister. Çünkü odaya bağlı borsanın gelir ve giderleri özel idareye bırakılacaksa aynı şekilde Ticaret Odası'nın da gelir ve giderleri de özel idareye bırakılmalıdır. Batılı devletlerde borsaların ticaret odalarına bağlı olduğu da hatırlatılarak Konya Valiliği'nin Ticaret Mektebi'nin kurulmasına mani olmaması Konya Valiliği'ne bildirilir. Dahiliye Nezareti de duruma duyarsız kalmaz ve 1 Mart 1330 tarihli emir ile valiliğin borsa işini Ticaret Odası kontrolüne terkini ister. Emir açık olsa bile Konya Valisi geri adım atmaz ve 10 Mart 1330'da İrade-i Seniyye-i Hilafetpenahîye İktiran ifadesiyle padişahın iradesini de referans göstererek Dahiliye Nezareti'ne yazdığı yazıda konunun Meclis-i Umumi'de yeniden görüşülmesini ister. Valinin yazısı oldukça sert ve suçlayıcıdır. Valiye göre, Ticaret Odası Başkanının iddialarını başkanlıktan ayrılınca bırakacağını ileri sürmekte ve samimiyetsizlikle suçlamaktadır. Yazının suçlayıcı bölümü şu şekildedir: *"Ziraat ve Ticaret Nezareti celilesine ma'ruzatta bulunan Ticaret Odası Reisi, Meclis-i Umumi azasından olmakla beraber Borsa'nın tesisi münasebetiyle cereyan eden müzakeratta varidat ve masarıfatının Meclis-i Umuminin murakabesine tevdii hususunu takdir etmiş ve seviye-i memlekette bunu icab ettirmekte olduğu kanaati Meclis-i Umumi Heyetince hâsıl olmuştur. Mûmâileyhin yarın Ticaret Odası Riyaseti'nden çekilmesi takdirde şimdiki iddiayı terk edeceğinden şek yoktur. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehül emrindir."* Valiliğin bu yazısı üzerine Dahiliye Nezareti düşüncesini değiştirir. Ticaret Nezareti'ne borsa gelir ve giderlerinin valiliğe bağlı Vilayet Umum Meclisi tara-

75 Keser, aynı eser, s. 262-263.

fından kontrol edilmesi gerektiğini bildirir[76].

Cumhuriyet Dönemi'nde Borsa

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar ve Millî Mücadele, sosyo-ekonomik sıkıntılara da yol açmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Millî Ekonominin kurulması yönünde çalışmalar başlar. Bu çalışmaların başlangıcını, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan I. İzmir İktisat Kongresi oluşturmuştur. Kongrede kabul edilen iktisadi prensipler, ana çizgileriyle temennilerden ibaret olmasına rağmen, Cumhuriyet'in başlangıcında hakim olan iktisadi felsefeyi ve anlayışı temsil etmiştir. Genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermaye ve piyasaya dönük çiftçiyi özendirici, ekonomik hayatın dizginlerinin millî unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve teşvik edici, aynı zamanda ılımlı bir korumacılığı öngören tezler öne çıkar. İstanbul'daki Müslüman-Türk ticaret kesiminin temsilcisi konumunda olan Millî Türk Ticaret Birliği, kongre süresince görüşlerini daha çok insana duyurma imkanı bulur. Türkiye'nin iktisadi geleceğini şekillendirecek önemli kararların alınmasında etkili oldu. Kongrede alınan kararlar, bazı istisnalar dışında, 1930'a kadar devletin iktisat politikalarına yön verecekti[77].

Millî Türk Ticaret Birliği'nin İzmir İktisat Kongresi'ne sunduğu raporun bir maddesi, ticaret ve sanayi odalarının yeniden düzenlenmesi ve zahire borsaları kurulması hakkındaydı. Birlik, Batılı devletlerdekine göre kötü durumdaki odaların asrî ve millî bir şekilde hemen ıslah edilmesini istemiştir[78]. Milli İktisat Politikası kapsamında hazırlanan Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi, 27 Eylül 1925'te Meclis'te kabul edildi. 21 Kasım 1925'te *Resmi Ceride*'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Toplam 129 maddeden ibaret olan nizamnamenin bazı maddeleri, borsaları yakından ilgilendiriyordu. Buna göre, ticaret ve sanayi odaları borsa ve piyasaların faaliyet ve muamelatını takip ve tespit edeceklerdi. Borsalarca neşredilmiş olan fiyat cetvellerini muhafaza edecekleri gibi, borsalar haricinde kalan eşya ile ticari ve sınai malların fiyatlarını piyasalardan takip ve tespit ederek özel defterlerine kaydedeceklerdi. Yeni düzenleme ile 1910 tarihli Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi ile 1888 tarihli Simsar ve Dellallar Nizamnamesi yürürlükten kaldırıldı. 1925 Nizamnamesi'nin odalara getirdiği ve sonuçları itibarıyla borsaları da etkileyecek olan üç önemli özelliği, "tüzel kişilik", "kayıt zorunluluğu" ve "idare meclislerinin millileştirilmesi" prensipleriydi. Nizamname yayın tarihinden itibaren Türkiye'deki bütün ticaret ve sanayi odaları ile bağlı kurumlarda uygulanmaya başladı. Hükümet, odalar üzerinden ticaret piyasası ve sermayesini denetleme imkanı buldu. Bu değişiklik yabancı odaların Türkiye'deki etkilerini de büyük ölçüde kırdı. Odaların sayısında nispi bir artış kaydedildi[79].

Yeni dönemde Konya Ticaret ve Zahire Borsası yapısında da değişikliğe gidilir. 1924 yılında Zahire Borsası'nın yeniden kurulması için yönetmelik hazırlanır[80] ve Konya'nın çeşitli yerlerinde kurulacak olan Ticaret ve Zahire Borsaları'nda uygulanmak üzere hazırlanan yönetmelik 1926 yı-

76 BOA: DHİD:108/2.

77 Gülsoy, aynı eser, s. 99.

78 İzmir İktisat Kongresi sonunda, ticaret ve sanayi odaları ile zahire borsalarını ilgilendiren tavsiye kararları: 1- Ticaret odalarının memleketin her tarafında kurulması ve bu hususta daha önce hazırlandığı halde henüz kanunlaşamamış olan kararnamenin tetkiki ve bütün ticaret odalarınca bu konudaki görüşlerinin alınması suretiyle en kısa zamanda bir odalar kanunu yapılması. 2- Ticaret odaları idare meclislerine seçilecek üyeleri belirleyen seçim heyetinin doğrudan doğruya tüccar tarafından seçilmesi. 3- Ticaret odalarının zahire, hububat ve saire borsaları kuracak ve iktisadi neşriyat yapabilecek mali kaynaklara sahip olmaları. 4- Ticaret odalarının mahallerindeki ticaret mektepleri tesisine çalışmaları şartının her halde kabulü. 5- Her sene bütün odaların temsilcilerinden oluşan bir kongre tertibi. 6- Ticaret odaları tarafından umumi ve daimi sergiler açılması. Gülsoy, aynı eser, s.104-105.

79 Gülsoy, aynı eser, s. 133-134.

80 Yeniden kurulacak Zahire Borsası'na ait yönetmeliğin kabul edilmesi, BCA. 30. 18.1.1/11.51.13.

Konya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanları		
Adı/ Soyadı	**Göreve Başlama Tarihi**	**Görev Bitiş Tarihi**
GEVRAKİZADE Mustafa	21.12.1924	07.04.1926
HALİLZADE İhsan	07.04.1926	06.10.1928
GEVRAKİZADE Mustafa	06.10.1928	30.10.1930
HALİLZADE İhsan	30.10.1930	17.12.1932
HACI HAKKIZADE Hamza	17.12.1932	04.09.1933
ATİKEZADE Hasan	04.09.1933	31.07.1937
Hasan ATİKER	31.07.1935	31.07.1937
Ali Kemal ÇEKİRDEKÇİ	31.07.1937	10.04.1941
Mehmet ÇİVELEK	10.04.1941	11.03.1948
Hamdi APALI	11.03.1948	21.10.1951
İsmail ODAK	21.10.1951	22.11.1959
Mustafa KAYACIK	22.11.1959	20.06.1960
Cafer YILDIZ	22.07.1960	11.11.1963
Hanefi ÇINAR	11.11.1963	26.09.1966
Kazım KAHVECİ	14.11.1966	19.11.1970
Yavuz MUNLAFALIOĞLU	25.11.1970	30.11.1972
Hanefi ÇINAR	19.12.1972	02.11.1981
Ahmet ORTAKAVAK	02.11.1981	18.11.1997
Mehmet KARA	18.11.1997	20.02.2009
Muhammet Uğur KALELİ	20.02.2009	10.02.2015
Hüseyin ÇEVİK	10.02.2015	Devam ediyor

lında yürürlüğe konur[81]. 22.10.1924 tarihinde yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile borsa seçimleri yenilenir ve ilk yönetim; Gevrakizade Mustafa başkanlığında 21.12.1924 tarihinde göreve başlar. Konya Ticaret Borsası'ndan alınan 1924 yılından sonraki oda başkanları ve görev yaptıkları tarihler şu şekildedir:

Günümüzde Konya Ticaret Borsası

Anadolu'da diğer borsaların kurulmasına da öncülük etmiş olan Konya Ticaret Borsası'nın hizmet ağı, bugün bir merkez ve 11 tescil bürosu ile günden güne yayılmaktadır. Anadolu'nun ilk dört borsası içinde olan Konya Ticaret Borsası'nın, bölge ekonomisinde önemli bir yeri vardır. Konya'nın tahıl ambarı olması sebebiyle, Türkiye'nin en büyük hububat borsası konumundadır. Ortalama yıllık işlem hacmi 9 Milyar TL'dir. Hububatçılar, Bakliyatçılar, Yemciler, Canlı Hayvancılar, Kırmızı Etçiler, Yapağıcılar ve Dericiler, Tohumcular, Uncular, Sütçüler ve Gıdacılar olmak üzere 10 meslek grubu bulunan Konya Ticaret Borsası'nda işlem gören ürünler; Hububat Mamülleri, Bakliyat, Yem Bitkileri, Kimyon - Çemen - Çöven gibi çeşitli maddeler, Tiftik - Yapağı gibi tekstil ham maddeleri, Canlı Hayvan, Canlı Hayvan Ürünleri, Ham Deriler, Yağlı Tohumlar, Nebati Yağlar ve Meyve Çekirdekleridir[82].

Konya Ticaret Borsası, yüz yıllık geçmişinden aldığı güçle, kendini sürekli yenilemektedir. Bu kapsamda da sürekli ilklere imza atmakta ve örnek borsa olmaya devam etmektedir. Bu ilk-

81 Konya'da farklı yerlerde kurulması düşünülen borsalarda yönetmeliğin uygulanması kararı, BCA. 30.18.1.1/17.89.2.

82 (http://www.ktb.org.tr/erişim: 14.01.2018).

lerden biri de 2011 yılında ismi Elektronik Satış İşlem Piyasası olan ilk elektronik satış salonunu hizmete sunmasıdır. 18 Mayıs 2011 tarihinde Türkiye'nin ilk Elektronik Satış Salonu'nu[83] hizmete sunarak Borsa Konya Tarımsal Ürün ve Emtia İhtisas Piyasalarının temelini oluşturmuştur. Elektronik Satış Salonunda, 142 üye aynı anda aktif işlem yapabilmektedir. Elektronik Satış İşlem Piyasasında Konya Ticaret Borsası üyesi gerçek kişi ve tüzel kişi yetkilileri ile bunların noter vekaletiyle yetkilendirdiği elektronik imza almış kişiler işlem yapabilir. Elektronik Satış İşlem Piyasasında yıllık bir milyon ton hububat işlem görmekle beraber yıllık 875 milyon TL işlem miktarı oluşmaktadır.

7 Aralık 2013 tarihinde Türkiye'nin hububat alanında ilk (BorsaKonya Elektronik Lisanslı Ürün Senedi İşlem Piyasası) ELÜS[84] işlemini ger-

83 Müstahsiller ürünlerini borsaya satmak üzere kamyon, TIR veya traktör ile numune Borsa'ya getirilir. Otomatik numune alım sondaları ile aracın değişik yerlerinden numune alınır ve fiziksel analiz yapılmak üzere numuneler laboratuvara iletilir. Alınan numunelerin fiziksel analizleri TMO Alım Kriterleri ve TSE Standartlarına göre yapılır. Numuneler hektolitre, rutubet, protein ve diğer değerlerine bakılarak analiz numunesi ve şahit numune olmak üzere ikiye ayrılır. Numunelerin laboratuvar elemanları tarafından analizleri yapılarak bilgisayar ortamında satış öncesi analiz raporuna kayıt edilerek satışa sunulur. Laboratuvarda analizi tamamlanmış numuneler, satışı gerçekleştirilmek üzere satış salonunda bekletilir. Elektronik Satış İşlem Piyasasında alım yapabilmek için üyeler, elektronik imza ile sisteme giriş yapmalıdır. Her firma sadece bir elektronik imza ile alım yapabilmektedir. Satış işlemleri bilgisayar üzerinden elektronik sistemde yapılmakta ve ürünlerin dolaşması için konveyör sistemi kullanılmaktadır. Kayıt sıralarına göre sıralanan 30 numune yaklaşık 5 dakikada sisteme tanıtılır ve seans süresi olarak 13 dakika verilerek satış işlemleri, yaklaşık 18 dakikada bir seans tamamlanmaktadır. Her üyenin önünde ürünlerin analiz değerlerini görebilecekleri ve fiyat verebilecekleri dokunmatik ekranlar bulunmaktadır. Numune tabakları, konveyör sistemi ile üyelerin önünden geçerken RFID teknolojisi sayesinde analizler ekranda görünür. Geçiş esnasında üyeler, istedikleri üründen numune alarak önlerindeki tablaya koyarak fiziksel olarak inceleme imkanına sahiptirler. Üyeler, istedikleri ürüne seans sonuna kadar manuel fiyat artışı, otomatik artış veya tek fiyat girişi şeklinde fiyat verebilmektedir. Ayrıca üyeler, ilgilendiği ürünleri takibe alabilmekte, gruplarına ve analizlerine göre filtre yapabilmektedirler. Seans tamamlandığında, ürüne en yüksek fiyatı veren alıcının fiyatı, Elektronik Satış İşlem Piyasası veznelerine otomatik olarak gönderilmektedir. Müstahsiller, seans süresi boyunca ürünlerinin gerçekleşen fiyat değişimlerini anlık olarak bekleme salonundaki ekranlardan izleyebilmektedir. Seans sonunda müstahsiller, ürünlerine verilen fiyatı vezne üzerindeki LED ekranlardan görebilmektedir. Müstahsillerimiz belirlenen fiyata ürünlerini satmak isterlerse satış işlemi gerçekleşerek tescili yapılır. Müstahsiller verilen fiyatı beğenmezlerse satış işlemini iptal edebilirler. Elektronik Satış İşlem Piyasasında ürününü satan müstahsil aynı gün ürünü alıcı deposuna teslim etmek zorundadır. Alıcı, satın aldığı ürünleri aynı gün teslim almak ve ürün bedelini peşin ödemek zorundadır. Numune üzerinden satılan malın tamamı, satışa konulan numuneye uymadığı ve daha düşük evsafta bulunduğu hususunda anlaşmazlık sonucu borsaya başvurulması halinde, borsa görevlilerince alıcı ve satıcının huzurunda üründen tekrar numune alınarak analizi yapılır. Şahit numune analizi de göz önüne alınarak ürünün kalite ve kriterlerinde farklılık yoksa alıcı, ürünü teslim alarak bedelini öder. Ürünün kalite ve kriterlerinde farklılık varsa, alıcının seçim hakkı vardır. Alıcı isterse ürün numunesine uymadığı için alımı iptal eder, isterse ürünün sınıf ve derecesindeki ortalama fiyat üzerinden satıcı ile uzlaşmaya gidebilir (http://www.ktb.org.tr/index.php?cat=102 erişim: 14.01.2018).

84 BorsaKonya Elektronik Lisanslı Ürün Senedi İşlem Piyasası, 7 Aralık 2013 tarihinde Türkiye'nin hububat alanında ilk ELÜS işlemini gerçekleştiren ve kısa bir süre içerisinde ülkenin en yüksek işlem hacmi ve depo kapasitesine ulaşan lider piyasasıdır. BorsaKonya Elüs İşlem Piyasası, Lisanslı Depolarda oluşturulan Elektronik Ürün Senetleri için alıcı ile satıcıyı bir araya getiren web tabanlı ve üyelik bazlı dijital bir platformdur. BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasası çiftçi, tüccar ve yatırımcıların fiyat değişim risklerini yönetebildikleri, ulusal çapta ELÜS alım satımını gerçekleştirebildikleri organize bir piyasadır. BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasası şeffaf işleyen yapısı, güvenilir teknik altyapısı ve üyelere uygun hizmetlerin sunulduğu güvenilir ve istikrarlı bir piyasadır. BorsaKonya Elektronik Lisanslı Ürün Senedi İşlem Piyasasında işlem yapmak isteyen gerçek veya tüzel kişiler, MKK üyesi ELÜS saklayıcı olarak hizmet sunan banka ve aracı kurumlar nezdinde yatırım hesabı açarlar. BorsaKonya üyelik sözleşme setini imzalayarak BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasasına kayıt olurlar. Teslim edilecek ürün henüz ELÜS haline gelmemiş ise, ürünlerini lisanslı depolara araçla götürürler. Ürün tartılarak yetkili sınıflandırıcı eksperi tarafından standartlarına göre ürün analiz edilir. Ürünün kalite değerleri tespit edilerek lisanslı depoda muhafaza edilip edilemeyeceği belirlenir. Eksper onayı sonrası Lisanslı Depo tarafından MKK'na, ELÜS ihracı gerçekleştirilerek mudinin yatırım hesabında saklanır. ELÜS'ün bir nüshası da mudiye bilgi amaçlı verilir. Mudi, yatırım hesabında bulan ELÜS'ü herhangi bir bankadan kredi kullanabilmek amacıyla krediye teminat gösterip kredi de kullanabilir. Mudi, ELÜS'lerin alım-satım işlemlerini BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasasına kayıt olduktan sonra kendilerine gönderilen kullanıcı adı ve şifrelerini içeren SMS ile sisteme giriş yaparak gerçekleştirebilir. Mudinin satıma konu edebileceği ELÜS'ler, yatırım hesabında bulunan ELÜS'ler ile sınırlıdır. MKK tarafından her işlem günü sabahı BorsaKonya İşlem Piyasasına, mudilerin piyasada satabilecekleri ve hacizli durumda bulunan ELÜS stok bilgileri gönderilir. Mudi, BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasasında 10:00 - 13:30 seans saatleri içerisinde ELÜS alım satım işlemlerini gerçekleştirebilir. ELÜS

çekleştirmiştir. BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasası, Lisanlı Depolarda oluşturulan Elektronik Ürün Senetleri için alıcı ile satıcıyı bir araya getiren web tabanlı ve üyelik bazlı dijital bir platformdur. Kısa bir süre içerisinde ülkenin en yüksek işlem hacmi ve depo kapasitesine ulaşan lider piyasası haline gelmiştir. Önemli bir yenilik de Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP)'in işleme açılmış olmasıdır. Konya Ticaret Borsası'nın spot piyasa tecrübesi ve bilgi birikimi bir araya getirilerek tarım ürünlerinin türev piyasalarda yatırım ve risk yönetimi aracı olmasına yönelik fiziki teslimatlı buğday vadeli işlem sözleşmeleri 25 Şubat 2016 tarihinden itibaren Borsa İstanbul VİOP da işleme açılmıştır. Fiziki teslimatlı buğday vadeli işlem sözleşmeleri lisanslı depoculuğun yaygınlaşmasına ve ELÜS'lerin yatırım aracı olma kabiliyetinin sağlamlaşmasına destek olacağı düşünülmektedir. Fiziki teslimatlı buğday vadeli işlem sözleşmelerinin VİOP'ta işleme açılmasıyla, ilgili tarım ürünü, spot piyasasında etkin fiyat oluşumu sağlanması hedeflenmekte. Ayrıca spot ve vadeli fiyatların oluşumu tarım ürünlerini doğru fiyatlandıracaktır. Tarım ürünlerine ilişkin vadeli fiyatların oluşması, ürünlerin ileri vadelerde fiyat belirsizliğini ortadan kaldırarak hem sanayici hem üreticinin gelecek beklentileri ile finansman veya üretim planlamalarını daha sağlıklı yapmalarına imkan sunacaktır. Tarım ürünlerinin fiyat oluşumunun daha geniş bir katılımcı kitlesi ile belirlenmesi piyasaların derinleşmesini de sağlayacaktır[85].

Konya Ticaret Borsası, hizmet kalitesi ve etkinliğinin geliştirilmesi içinde projeleri hayata geçirmektedir. Bu projelerden bazıları şöyledir; Tohum ve Gen Teknolojileri Vadisi Projesi, Meram Organize Sanayi Bölgesi Fizibilite Projesi, İzli Tarım Projesi, İşte İş Sağlığı ve Güvenliği Projesi, TR52 Bölgesi Tarım ve Gıda Sektörü Dış Ticaret Analizi Projesi, Buğdayda Kalite İçin Görsel Yayım Projesi, KTB Performans Ölçüm Ve Geliştirme Projesi, Dijital Arşiv ve Doküman Yönetim Sistemi İle Hizmette Atılım, Konya Ticaret Borsasının Hizmet Kalitesi ve Etkinliğinin Geliştirilmesi Projesi, Buğday Yetiştiriciliğinde Kalite Projesi, Konya İlinde Kırsal Alanda Tarım İşletmelerinde Yoksulluk Analizi ve Uygun Stratejilerin Modellemesi Projesi, Biyolojik Mücadelede Ağaçlandırma Bilincinin Yaygınlaştırılması Projesi, Tahıl Ambarı Konya'da Süneyle Biyolojik Mücadele Projesi, Ürün Borsası Geliştirme Projesi, Ortak Kullanım Laboratuvarı Projesi, Konya İlinde Buğdayda İklim Değişikliğinin Verim Üzerindeki Etkisinin Bitki Modelleme Teknikleri İle Tahmini ve Verim Farkı Analizi Projesi, Geleceği Güneşle Aydınlatıyoruz Projesi[86].

1907 yılından bu yana hizmet veren KTB'nin uluslararası arenada Türkiye'nin prestiji ve menfaatleri doğrultusunda yeni bir piyasa organizasyon yapısı ile hizmet üretmeye yöneldiğini belirten Konya Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Çevik, borsanın gelişimine ve önemine şu sözlerle dikkat çekmektedir: *"KTB, Türkiye'nin ilk Elektronik Satış Salonu yatırımını gerçekleştirerek geleneksel ticareti modern ticari anlayışla bütünleştirerek önemli bir başarıya imza*

İşlem Piyasasında fiyat serbest rekabet şartlarında satıcı tarafından belirlenir. Mudinin seans saatleri içerisinde kendisinin belirlediği fiyat üzerinden verdiği alım satım emirleri, piyasa ajanının ekranına düşer ve ajan onayı verildikten sonra emir tahtaya iletilir. Emir onayı aşamasında mudi, emri iptal edebilir, ELÜS'ün miktar ve fiyatını değiştirebilir. Piyasada gerçekleşen alım-satım emirleri takası gerçekleştirilmek üzere Takasbanka gönderilir. ELÜS İşlem Piyasası tarafından iletilen veriler doğrultusunda, Takasbank ELÜS şartlı virman işlemlerini otomatik süreçler üzerinden sonuçlandırır. Şartlı virman sözleşmesinde, ELÜS satan taraf kıymet borçlu/nakit alacaklı, ELÜS alan taraf ise kıymet alacaklı/nakit borçlu olur. ELÜS virmanı MKK sisteminde, nakit virmanı Takasbank sisteminde yapılarak takas işlemi sonuçlandırılır. Takasbank takası gerçekleşen ve gerçekleşmeyen ELÜS işlemlerine ilişkin verileri BorsaKonya ELÜS İşlem Piyasasına iletir (http://www.ktb.org.tr/index.php?cat=333, erişim: 14.01.2018).

85 http://www.ktb.org.tr/index.php?cat=333 ERİŞİM: 14.01.2018.

86 http://www.ktb.org.tr/index.php?cat=121 Erişim: 14.01.2018.

attığını dile getirdi. 100 bin ton kapasiteli lisanslı depo yatırımı (ASLİDAŞ), BorsaKonya Aracılık Hizmetleri şirketi yatırımı ile organize bir piyasa yapısına dönüştürerek, organizasyonu içerisinde yer alan iştirakleri ile Türkiye Ticaret Borsaları piyasalarının ihtiyacı olan yeni piyasa yapısını BorsaKonya Tarımsal Ürün ve Emtia İhtisas Piyasalarını (BorsaKonya TÜVEİP) kurarak hayata geçirmiştir. Borsa İstanbul ile yapılan stratejik işbirliği anlaşması çerçevesinde oluşturduğu elektronik ürün senetlerini, Türk finans sistemi içerisinde yer alan yerli ve yabancı yatırımcıların hizmetine sunarak tarımsal ticarete büyük bir derinlik kazandırmıştır. KTB sadece tescil yeri olarak değil spot piyasanın yanında BorsaKonya TÜVEİP ile borsaların ruhuna uygun gerçek bir ticaret merkezi fonksiyonunu oluşturmuştur. Uygulamaya geçirdiğimiz Elektronik Satış Salonu İşlem Piyasası, Türkiye hububat sektörünün en yüksek işlem hacimli organize piyasasıdır. KTB'nin anlaşmalı aktif lisanslı depo kapasitesi bir milyon ton ve bu oran Türkiye'nin lisans alan depo kapasitesinin yüzde 70'i gibi büyük bir oranını temsil etmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yetkilendirilen ve aralarında KTB'nin bulunduğu 9 ticaret borsası ile birlikte, 11 kuruluş Yetkili Sınıflandırıcı, 4 kuruluş ise Referans Yetkili Sınıflandırıcı belgesi almıştır. 2014 yılında basılı ürün senedinden elektronik ürün senedine (ELÜS) geçilmiş ve ilk işlem Konya Ticaret Borsası tarafından gerçekleştirilmiştir. Son bir yıl içerisinde, oluşturulan ürün senedi işlemlerin yüzde 70'i BorsaKonya Elektronik Ürün Platformu'nda yapılmıştır. Yetkili personeli, elektronik alt yapısı ve uluslar arası geçerliliği olan sertifikalarıyla birlikte verdiği hizmetlerde ismi güven ve kaliteyle birlikte anılan Konya Ticaret Borsası şirketi KLD laboratuvarı; farklı illerdeki 24 lisanslı depo ile yetkili sınıflandırıcı şube açma protokolü imzalamış, 20 lisanslı depoya da yetki vermeye başlamıştır. Lisanslı depoculuğun gelişmesiyle birlikte analizlerde yeknesaklık sağlanması çok önemlidir. Bu açıdan yapılan işbirliği sektörün gelişmesi için de çok önemli bir adım olmuştur."[87]

KTB, sadece tarımla ilgili değil, tarımın gelişimi ve şehrin ilerlemesi amacıyla yapılan çalışmalar içinde de yer almaktadır. Çevik, KTB'nin bu özelliğini şu sözlerle ortaya koymaktadır: *"Konya, Türkiye ekonomisinde her zaman en büyük üretim merkezlerinden ve pazarlardan biri olmaya devam edecektir. Şehrimizde sanayiden tarıma kadar her türlü alanda önemli yatırımlar artarak devam etmektedir. Bunun yanında yenilenebilir enerji alanında da Konya gelecekte önemli merkezlerden birisi olacaktır. Konya'da gelişen bilinçli tarım ve gıda üretimi çalışmaları tarımın ticaretteki payını artırmaktadır. Çözüm aşamasına gelen lojistik sorunlarının yanında, helal gıda sektörüne yapılacak yatırım ve su sorununun çözülmesiyle birlikte Konya, bölgesinin gıda üssü olacaktır. Bir ülke, markaları kadar güçlüdür. Bu çerçevede bir şehir de markaları kadar güçlüdür diyebiliriz. Ülkemizin ekonomik gücü, Anadolu'dan hem marka şehirler hem de ticari markalar çıkaracaktır."*[88]

Türkiye'de 'Kalite Belgesi' almış ilk borsa Konya Ticaret Borsası'dır. Hem teknolojik, hem de iş kültürü açısından değişim ve gelişimi takip etmek, verilen hizmetleri daha da iyileştirmek, hem de hizmetle kaliteyi belgelendirmek amacıyla TSE-EN ISO 9001: 2000 'Kalite Güvence Sistemi' kurmuştur. İşlem ve iletişim modern araç ve gereçlerle yapılmaktadır. Her türlü çağdaş imkânlarla donatılmıştır. Teknoloji alanındaki gelişmeleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanan Konya Ticaret Borsası, kendi sloganıyla "Geleneksel borsacılıkla, modern borsacılığı bir araya getirmiştir" ve bölgesel ve ulusal anlamda hizmet çıtasını yükseğe taşımış ve taşımaya devam etmektedir.

87 KTB Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Çevik'in, *Konya Yenigün* gazetesinin *10'LAR Dergisi Konya*'nın Yıldızları Özel Sayısı'na açıklaması. Eylül 2017, s. 118-120.

88 *10'LAR Dergisi*, Eylül 2017, s. 120.

KAYNAKÇA:

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Aşivi (BOA): DHİ-UMEK 19/86, ŞD 1224/21, BEO 1539/115358, DHMKT:1641/84, DHMKT:1657/27, DHMKT:1595/118, BEO 1864/139757, DHMKT 526/74, DHİD:108-2/19, ŞD 1224/21, BEO 1539/115358, YARES 151/13, İ.MMS:195/10, DHİD:108-2/19, İMMS:195/10, MV:239/59, DHİD:108/2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA): 30.18.1.1/17.89.2., 30. 18.1.1/11.51.13.

KİTAP VE MAKALELER

ARABACI, Caner, 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları

ATALAY, Ahmet, 2010, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya.

BAYKARA, Tuncer, 1985, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

BOZKURT, Tolga, 2014, "Meram'da Genç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi kamu-Ticaret Yapıları ve Anıtlar", *Yeşilin ve Medeniyeti Köprüsü Meram*, Editörler: Ali Boran, Hasan Yaşar, Bekir Şahin, C. II, Konya: MEBKAM yayını.

DOĞAN, Bahar Burtan, 2010, "Ticaret Borsacılığının Dünyada ve Türkiye'deki Gelişim Süreçlerine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. XXIV, S. 1, Ankara.

DOĞAN, Yörük, 2017, "XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (47)*, Konya: 2017.

DURDU, Mustafa, 2012, "Karatay Hatıraları", *Karatay Tarih-Kültür-Sanat*, Editörler: Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, C. II, Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.

GÜLSOY, Ufuk, 2014, *İstanbul Ticaret Borsası 1924-2014*, İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası Yayınları.

GÜRAN, Tevfik, 1999, "Tarım Politikası 1839-1913", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2002, "Kili-Kütahya", C. XXVI, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

KAZICI, Ziya, 1999, "Osmanlılarda İhtisab", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları.

KAYAOĞLU, İsmet, 1992, "Selçuklular Dönemi'nde Konya'da Ticari Hayata Bir Bakış", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

KESER, Fatma, 2008, *Konya Vilayet Gazetesi'ne Göre II. Meşrutiyet Başlarında Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KONYALI, İbrahim Hakkı, 2007, *Konya Tarihi*, Konya: Memleket Yayınları.

Konya Vilayet Salnamesi (KVS): H. 1300, *KVS*/H. 1314.

KORALTÜRK, Murat, 1999, "Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Sanayi Odaları'nın Kuruluşu ve Gelişimi", *Devlet*, c. III, Editör: Güler Eren, Ankara: Türkiye Yayınları.

KÖROĞLU, Yunus, 2000, *İstanbul'a Zahire Sevkiyatı 1794-1795*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KUŞ, Ahmet, 2017, *Meram'daki Yer Adları*, Konya: Meram Belediyesi.

MARTAL, Abdullah, 1999, "Osmanlı Sanayileşme Çabaları XIX. Yüzyıl", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları.

MUŞMAL, Hüseyin, 2016, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

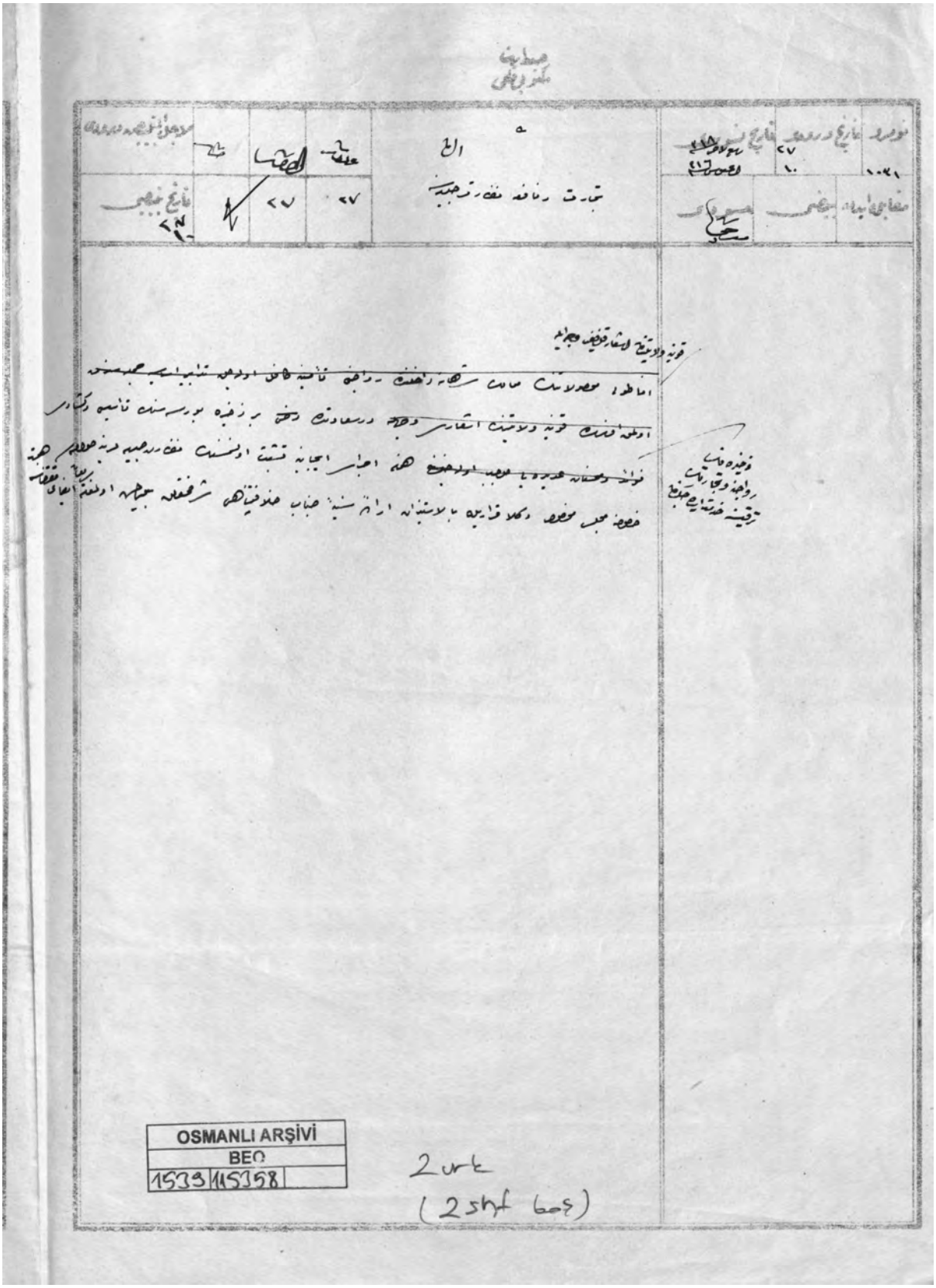
ÖCAL, Tülay, 2006, “Konya Şehrinin Selçuklulardan Günümüze Ticaret Fonksiyonu”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, C. XIX, Ankara: TÜBAR Yayınları.

ÖZTÜRK, Rahime Hülya, 2012, *1923-1938 Yılları Arasında Yerel Basında Konya Ekonomisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

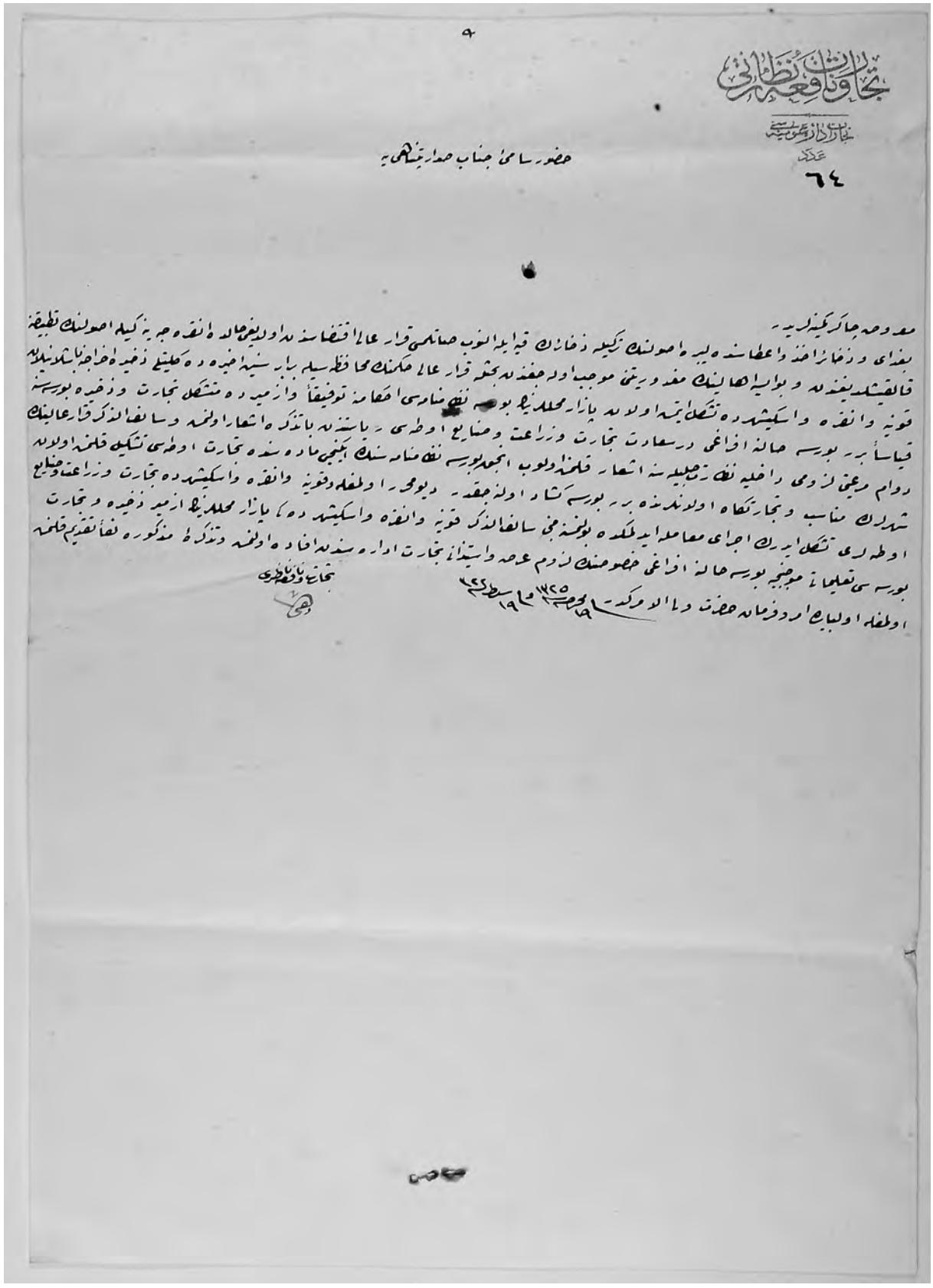
TUŞ, Muhittin, 1999, “Osmanlı Şehirlerinin Ticari Potansiyelleri”, *Osmanlı*, C. III, Ankara: Türkiye Yayınları.

UZ, Mehmet Ali, 2012, “Karatay’ın Tarihi Mahalleleri”, *Karatay Tarih-Kültür-Sanat*, Editörler: Yusuf Küçükdağ, Yaşar Erdemir, Bekir Şahin, C. I, Konya: Karatay Belediyesi Kültür Yayını.

KTB Yönetim Kurulu Başkanı Hüseyin Çevik’in, *Konya Yenigün* gazetesinin *10’LAR Dergisi Konya’nın Yıldızları Özel Sayısı*’na açıklaması, Eylül 2017, s. 118-120.

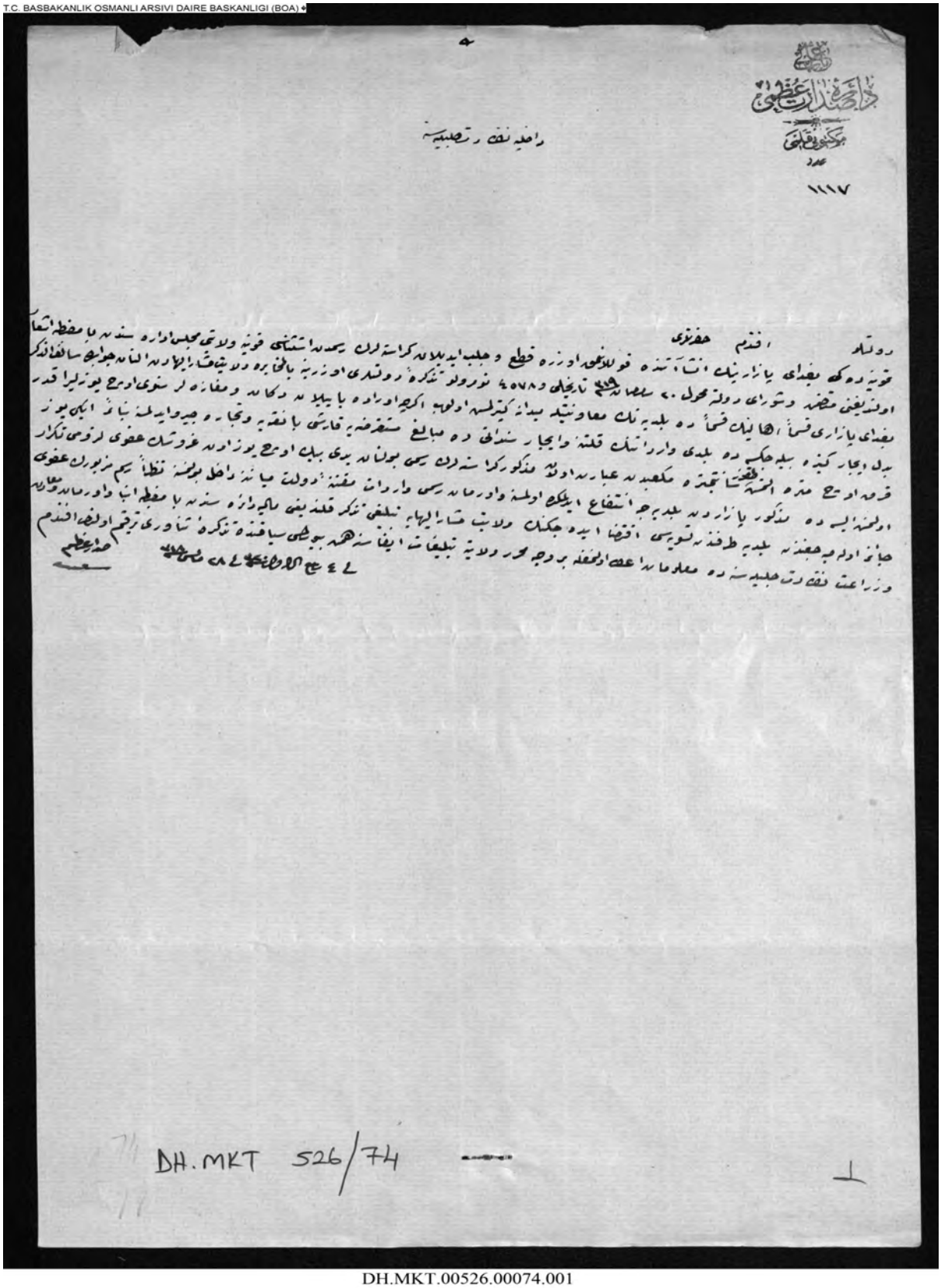

EK 1: 1900 Ağustos'unda Konya Valiliği'nin Konya ve Dersaadet'te Zahire Borsası kurulması için Ticaret ve Nafia Nezareti'ne gönderdiği yazı (BOA, BEO:1539/115358).

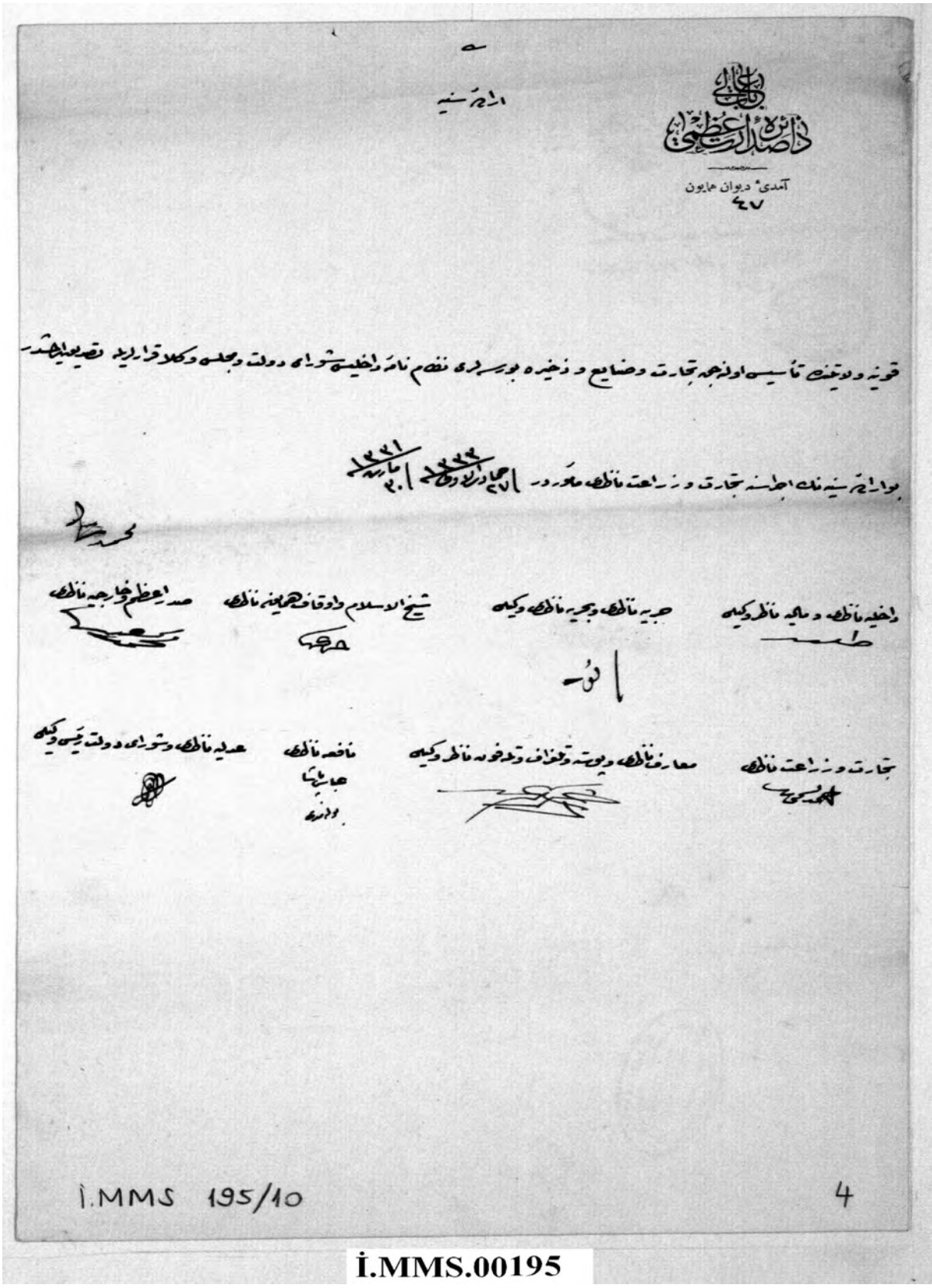
EK 2: 1901'de Konya Vilayeti İdare Meclisi, pazar inşasında kullanılmak üzere kesilip getirilen kerestelerin vergiden istisnası için mazbata ile Sadaret'ten talep etmiştir (BOA, DHMKT: 526/74).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

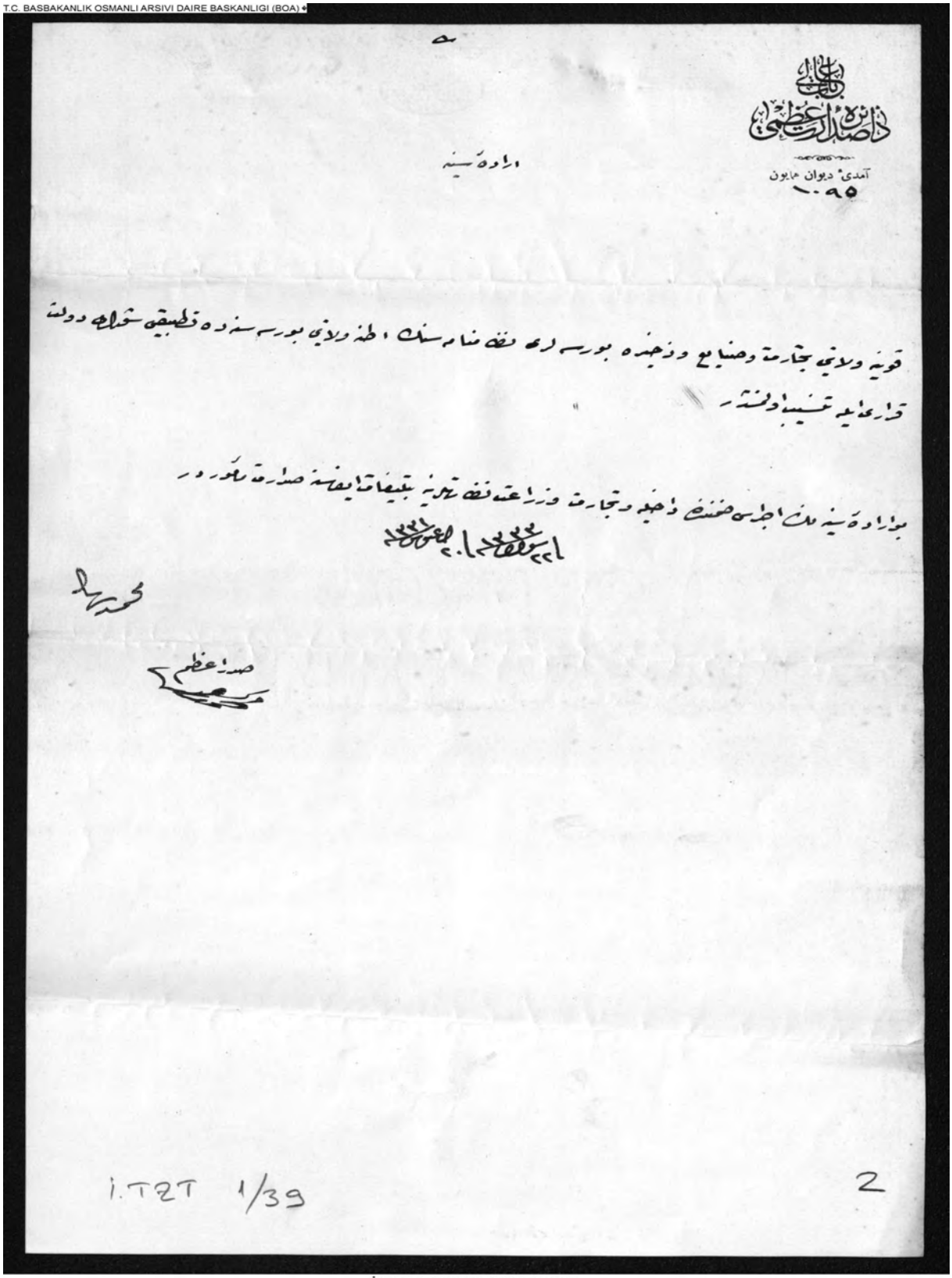
DH.MKT.00526.00074.001

EK 3: Konya Vilayeti Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi'nin tasdiki (BOA, İMMS: 195/10).

EK 4: Konya Vilayeti Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsaları Nizamnanmesinin Adana vilayeti Borsası'na da tatbikinin uygun bulunmasıyla ilgili karar (BOA, İTZT:1/39).

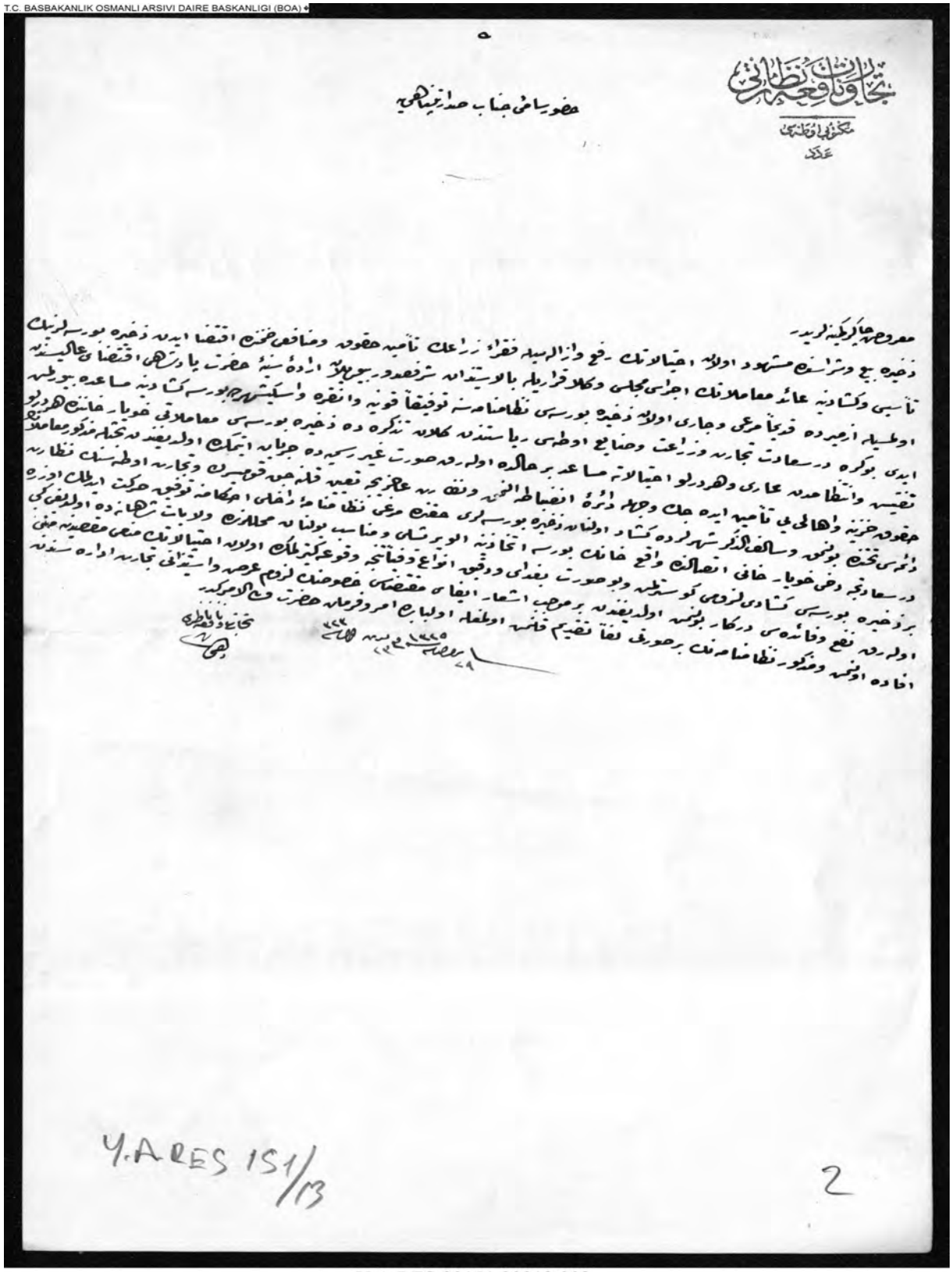
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.TZT.00001.00039.002

EK 5: Dersaadet'te kurulacak Zahire Borsası için Konya, Ankara ve Eskişehir'de Zahire Borsaları'nın kurulmasının örnek gösterilmesi (BOA, YARES:151/13).

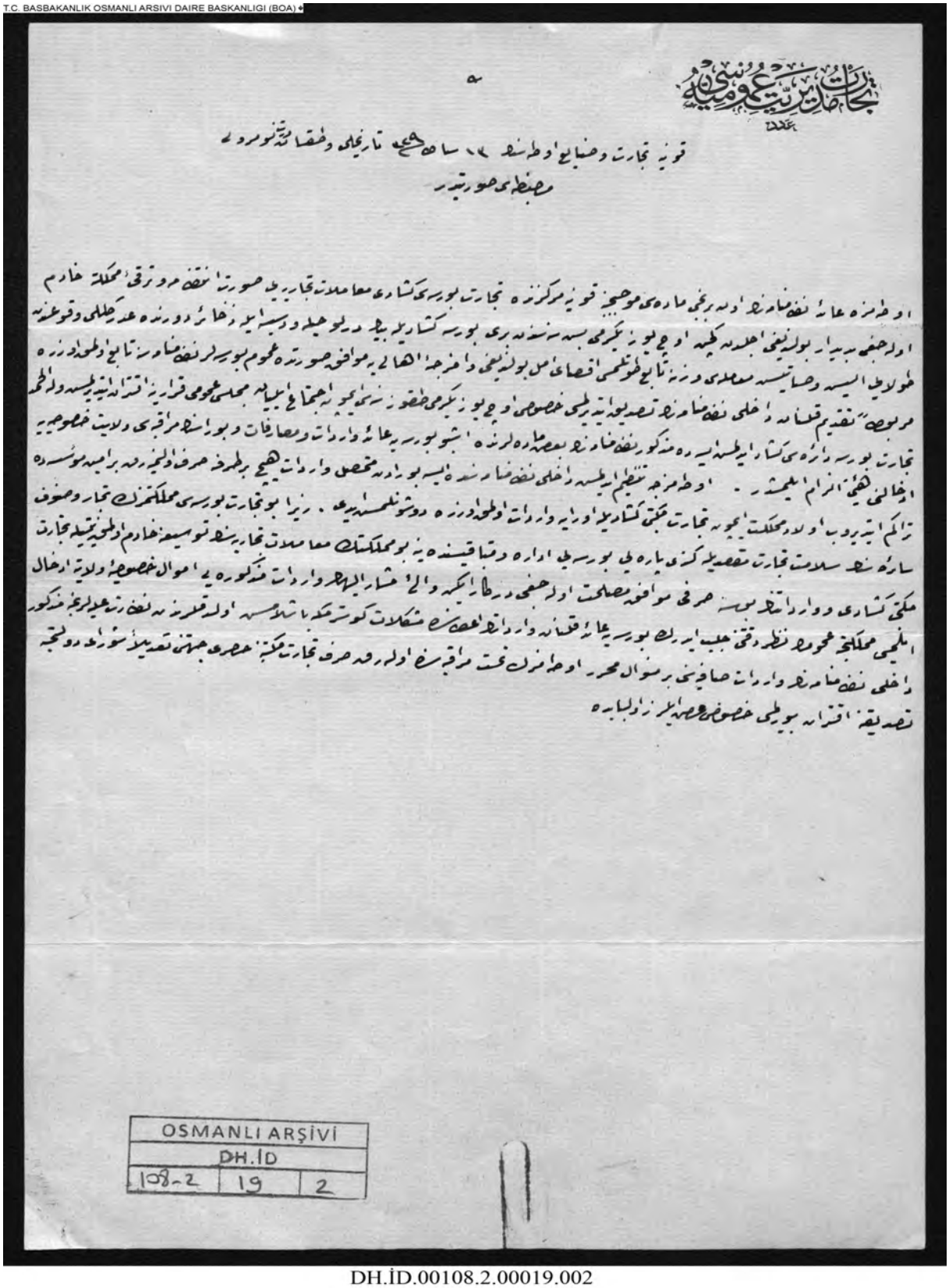
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.A.RES.00151.00013.002

EK 6: Ticaret ve Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi'nin 1329 (1911)'de Konya Vilayeti Meclis-i Umumi'de kabul edildiğiyle ilgili açıklama (BOA, DHİD:108-2/19).

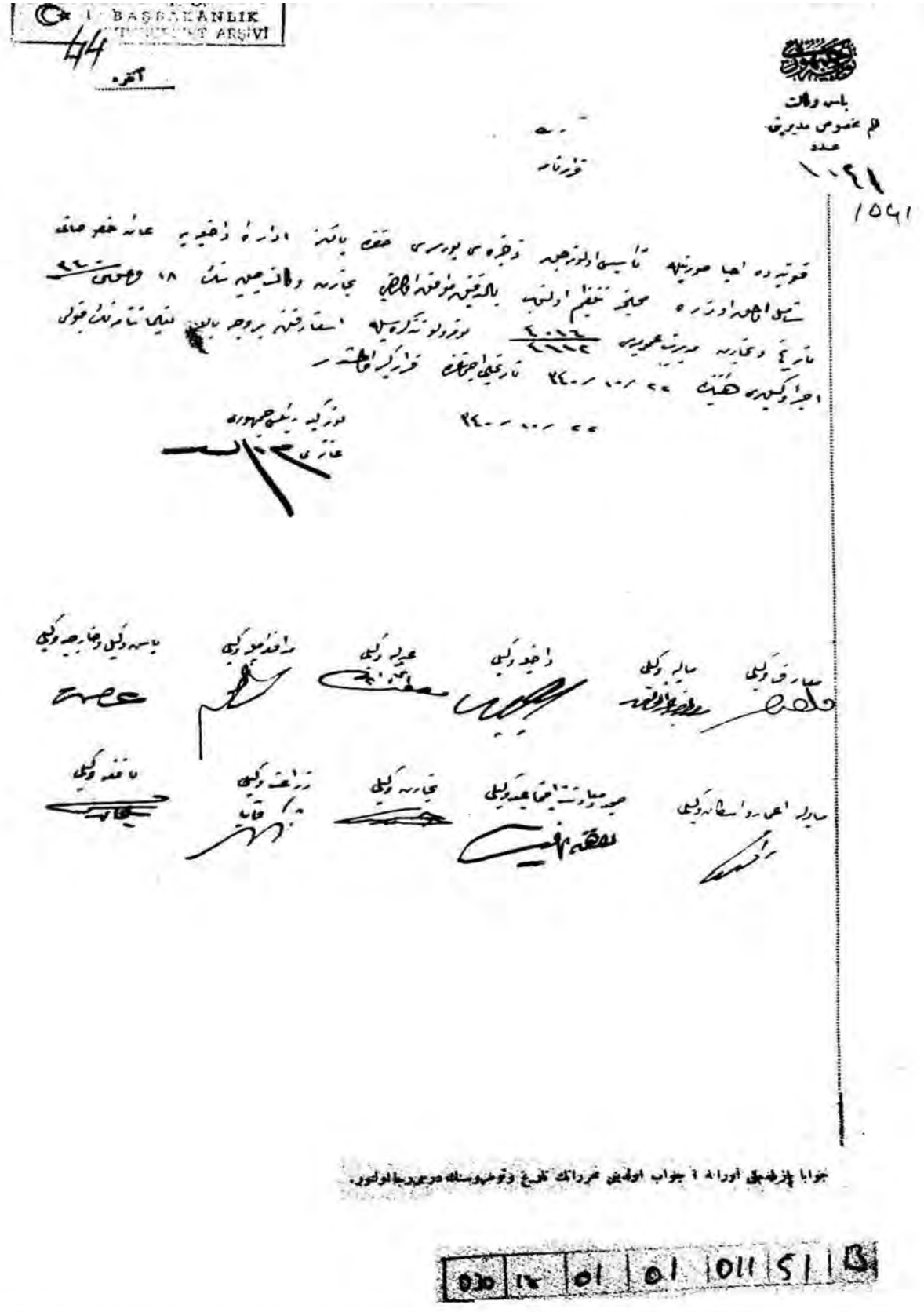
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
DH.İD
108-2 | 19 | 2

DH.İD.00108.2.00019.002

EK 7: Konya'nın çeşitli yerlerinde kurulacak olan Ticaret ve Zahire Borsaları'nda uygulanmak üzere hazırlanan yönetmeliğin 1926 yılında yürürlüğe konulması (BCA: 30. 18.1.1/11.51.13.).

EK 8: Zahire Borsası hakkında Kararname (BCA, 030.18.01.01.011.51.13)

KONYA FOLKLORUNDA TİCARÎ HAYATIN YANSIMALARI

Aziz AYVA*

ÖZET:

Folklor insan hayatının hemen bütün yönlerini içinde barındıran bir alandır. Toplum içinde yaşayan insan, hayatının hemen her aşamasını adeta ölümsüzleştirmek için yazılı ve sözlü ürünler, uygulamalar ve ritüellere başvurmuştur. Konya folkloru içerisinde insan hayatının doğumdan ölümüne kadar bu çeşitliliği barındırdığını görebiliyoruz. Bu makalede Konya ticaret hayatının folklor içerisindeki yansımaları ele alınacaktır. Konya halk edebiyatı ve halk biliminden örnekler verilecek ve Konya'da ticaret hayatında folklorik unsurlar gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Halk Edebiyatı, Konya Folkloru, Ticarî Uygulama ve Ritüeller.

REFLECTIONS OF COMMERCIAL LIFE IN KONYA FOLKLORE

ABSTRACT:

Folklore contains almost all aspects of human life. People who lives in a society, use every means including written and oral products, practices and rituals to immortalize almost every phase of their

*Dr. Öğr. Ü., Necmettin Erbakan Üniversitesi SBBF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

life. We can see that Konya folklore features the diversities of human life from birth to death. In this article, the reflections of Konya trade life in folklore will be discussed. Examples from Konya folk literature and folklore will be given and folkloric elements will be shown in Konya.

Key Words: Folklore, Folk Literature, Konya Folklore, Commercial Applications and Rituals.

GİRİŞ:

Folklor; insana ve hayata dair ait her türlü yazılı, sözlü ve görsel kültür değerlerini araştırıp inceleyen tasnif eden değerlendiren ve bunlardan neticeler çıkaran bir bilim dalıdır. Bu geniş çalışma alanı içerisinde birçok disiplin ile bilgi alışverişi içerisinde bulunur. Halk ağzı, halk hukuku, halk edebiyatı, halk musikisi, halk zanaatları, halk tiyatrosu, halk mimarisi, halk hekimliği, halk mutfağı, halk eğlenceleri, halk ahlakı, halk dokumaları, halk süslemeciliği, vb. birçok alan folklorun inceleme alanına girer ve bu alt dallarla ilişki içerisinde bulunur.

Bu inceleme alanlarından biri de şüphesiz toplum içinde yaşayan insanın çevresiyle ve birbirleriyle sürekli olarak ilişki kurmak zorunda kalmasına bağlı olarak; alışveriş kültürü, alışveriş şekli, hayatını devam ettirmek ve iaşesini karşılamak amacıyla başvurduğu metod ve uygulamalar, alışveriş yaptığı insanlarla ilişkilerini yönetmek için başvurduğu yollar, bu süreçte kullandığı hukukî ve ahlakî değerler, bu süreçlerin sözlü gelenekteki yansımaları, vb. ticarî folklordur.

Konya; folklorun hemen bütün dalları bakımından zengin bir bölgedir. İlin; çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, farklı kültür dairelerinin oluşmuş olması, coğrafyanın genişliğine ve buna bağlı olarak da ekonomik uğraşlarının farklı olması, buna bağlı olarak farklı türlerin oluşması bu zenginliğin sebepleri olarak sayılabilir. Bu çalışmada Konya ticaret hayatının folklora yansımaları ele alınacaktır. Başka bir ifadeyle Konya folkloru içerisindeki ticarî hayatla ilgili halk bilimi ve halk edebiyatı örnekleri belirlenmeye çalışılacaktır. Tespit etmiş olduğumuz örnekler Konya halkının alışveriş kültürünü göstermesi bakımından dikkate değerdir. Konya halkı; alışveriş kültürü ile ilgili birikim ve deneyimlerini, sözlü gelenekteki ürünlerinde veya hâlen sürdürmekte olduğu ritüellerde yaşatmaktadır.

Aşağda; Konya halk kültüründe tespit edilen ticaret hayatı ile ilgili folklorik ürünler, halk edebiyatı metinleri ve alışveriş kültürü ile ilgili uygulama, inanma ve pratiklere yer verilecektir:

Konya Dağ Köylerinde Bir Gelenek: "Süt Değişiği"

Süt değişiği, Konya'nın dağ köyleri ve kırsal kesimlerinde yoğurt, peynir, yağ, vb. yapacak olan kişilerin, hayvanlarının (inek, koyun, keçi, vb.) az olması sebebiyle günlük süt miktarını arttırmak için ortaya çıkmış bir uygulamadır.

Birbirlerine komşu olan kişilerin/ailelerin günlük olarak sağdıkları sütler her hafta bir kişide toplanır. Sütler toplanılacak eve getirildiğinde kimin ne kadar süt getirdiğini belirlemek amacıyla ***değişik sahipleri*** süt kovalarına birer küçük ağaç çubuk batırırlar. Böylece süt miktarı kadar ıslanan çubukları toprağa veya küle sürterek çubukların almış olduğu renkle kimin ne kadar süt getirdiği belirlenir. Zira herkesin günlük sağdığı süt miktarı farklıdır. Bir hafta boyunca her gün sütle beraber temiz bir tahta çubuk getiren kişilerin çubukları kendi evlerinde biriktirilir. Bazı köylüler de (özellikle yaşı büyük olan kadınlar) kuşaklarında taşıdıkları çakılarla süte batırdıkları çöpleri bir kertikle işaretleyebilirler. Bir sonraki hafta sütler aynı şekilde diğer komşuda toplanır. Bu uygulama iki komşu arasında olabileceği gibi, daha fazla komşu arasında da gerçekleşebilir.

Tüm kişilerde sütler sırayla toplandıktan son-

ra sıra kimin daha fazla süt getirdiği, hangi kişinin alacağının, hangisinin borcunun olduğunu ölçmeye/belirlemeye gelir. ***Değişik sahipleri*** komşusuna götürdükleri sütlerin miktarını belirledikleri çöplerini önceden süt verdikleri kovaya boşken batırır. Çubuktaki izin olduğu yere kadar kovaya su doldurulur. Bu su başka bir kovaya boşaltılır. Sonra kişinin tüm çubukları sırayla boş kovaya konulur, izlerin olduğu yere kadar su doldurulur ve diğer kovada bu sular biriktirilir. Getirdiği süt miktarını ölçme sırası diğer kişiye geçtiğinde onun da tüm çubukları aynı işleme tabi tutulur. Uygulamanın sonunda toplanan sular karşılaştırılarak kimin süt borcu olduğu ortaya çıkar.

Süt değişiği, süt buruşturma, vb. adlarla bu uygulama günümüzde az da olsa devam etmektedir. (Derlemeyi Yapan: Oya AYVA, Kaynak Kişi: Zeliha AYVA)

Çerçi/Çerçicilik Kültürü

Konya'da dikkatimizi çeken önemli bir ticarî uygulama da ***çerçi*** veya ***çerçicilik*** kültürüdür. Modern alış veriş kültürünün gelişmediği uzun yıllarda insanlar ihtiyaçlarını bu çerçi kültürü sayesinde giderebiliyorlardı. Konya folklorunda ve halk edebiyatında çoğu zaman sadece isim olarak geçen bu kültür ile ilgili olarak Muhammed Kalaycı, **Eğiste Fıkraları** adlı çalışmasında şu tespitte bulunmaktadır: "Eğiste fıkralarında folklorik unsurlar konusuyla ilgili son olarak ***"çerçi kültürüne"*** değinmek istiyoruz. ***"Ya Kaymakam Ya Emniyet Müdürü"*** adlı fıkramızda, Eğisteli Veli Dayı'nın, eşeğin sırtına kitapları yükleyerek köy köy, kasaba kasaba gezip sattığından bahsedilir. Şimdiki süpermarketleri bırakın, bakkalların dahi olmadığı dönemlerde ve yerlerde çerçiler köylülerin dış dünyaya açılan kapısı konumundadır. Neler satmaz ki çerçiler, tuhafiyeden züccaciyeye, yiyecekten oyuncağa ve hatta yukarıda görüldüğü üzere kitaba kadar. Çerçi, **Türkçe Sözlük**'te "köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiye eşyası satan kimse; bazı bölgelerde tuhafiyeci" şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2005: 416). Oysa çerçinin Anadolu'da daha geniş bir anlam ifade ettiğine, adeta "seyyar satıcı, seyyar bakkal" anlamında kullanıldığına da işaret etmek gerekir. Nitekim çerçi; köylere ve kırsala gelen her türlü satıcıya verilen addır. Öyle ki meyve satmaya gelen de çerçi, kap kaçak, naylon eşya, sele, sepet, oyuncak, çamaşır mandalı, vb. ihtiyaç malzemesi satan da çerçidir (Tozlu, 2013: 210). "Anadolu'da kitap çerçileri de anılmaya değer başka bir koldur. Matbaanın yalnızca İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde olduğu zamanlar şehir, kasaba ve köylerde gezici kitap satıcıları çerçilerdi. Kimler ne okur, ne ister, ne sorar en ince detayına kadar bilen çerçiler, tedariklerini buna göre yapar, sonra düşerlerdi yollara. Kitap çerçilerinin çıkınında neler vardı? Gelin onları Tahir Erdoğan Şahin'in tespitinden aktaralım:

1. Kitaplar: Dinî kitaplar, cenk kitapları, aşk kitapları.

2. Dualar: Karınca Duası, Bereket Duası, Yağmur Duası, Rızık Duası vb. Bu dualar kitap değil, kartlardadır. Kimi yalnız kâğıt, kimileri cam kaplamalıdır. Bilhassa küçük esnafın dükkânının duvarındaki her boşluk bunlarla dolmak için yapılmıştır.

3. Hz. İbrahim (a.s.)'in oğlu Hz. İsmail'i kurban ettiğinin resmi: altında veya üstünde ilgili ayet.

4. Hz. Ali'nin elinde kılıcı "zülfikar" ile göründüğünün resmi.

5. Ashab-ı kehf mağarasının resmi." (Tozlu, 2014: 32-33).

Günümüzde hemen hemen kaybolmuş olan çerçilerin bir zamanlar toplum hayatında ne kadar büyük bir rol oynadıkları, köylülerin ev ihtiyaçları dışında, kültürel ihtiyaçlarına da cevap verdikleri görülmektedir. Fıkramızdan anlaşıldığı üzere bir zamanlar Eğiste'ye de çerçiler uğramakta hatta Eğisteli çerçiciler bulunmaktadır.

Konya ticarî hayatında önemli bir yere sahip olan çerçiler gittikleri köylerde ya köy odalarında ya da köylülerden kendilerini misafir alabilenlerin evlerinde konaklamaktadırlar. Duruma göre üç beş gün kaldıktan sonra da başka bir köye gitmek suretiyle ticaretlerini sürdürmektedirler. Bu çerçi/çerçicilik kültürü birçok masalda, manide, türküde, fıkrada bir meslek ve iş kolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Keşik ve Yanaşık Kültürü

Konya'da özellikle dağ köylerinde ortaklık sektörünün halk bilimindeki yansıması diyebileceğimiz Keşik ve Yanaşık kültürü vardır. Keşik; nöbet veya sıra usulüne göre hayvanlarına çoban tutamayan köylülerin sırasıyla hayvanlarını her gün hayvan sayısına göre değişen günlerde gütmeleridir. Böylece 20-30 ailenin bir hayvanları bir sürü oluşturmakta ve dönüşümlü olarak kendi hayvanlarını kendileri gütmek suretiyle çobanlık müessesesinin yerini doldurmaktadırlar.

Yanaşık ise aynı hayvan sahibinin sürüsünü güden çobanların birbirlerine göre konumuna yanaşık denilmektedir. İşverenleri aynı olan kişilere denir. Yani bir sürü sahibinin yılın değişik zamanlarında değişen iki veya daha fazla çobanı birbirleriyle ***yanaşık*** olmaktadırlar. (Küçükbezirci, 2006: 227)

Çoban Çıkması / Tutması

Taşkent ve Hadim köylerinde ve yaylalarında aileler kendi gereksinimini karşılayacak kadar ancak hayvan beslerlerdi. Sürü sahibi denilebilecek hayvan sahibi neredeyse bir elin parmaklarını geçmezdi. Hayvanlar yiyeceklerini dağlardan karşılasın diye "altı ay süreli" çoban tutulurdu. Buna ***"Çoban Çıkma / Çoban Tutma"*** denirdi. ***Çoban durma*** da denir. Bu çobanlar genelde Yörüktü veya Yörüklerden seçilirdi. Kışın Antalya taraflarında yazın Taşkent civarlarında dağlarda yaşarlardı. Çoban ücretin yarısını peşin alır, geri kalanını altı ay sonra son gütme günü alırdı. Çoban, yoz sığırlarını altı ay boyunca dağdan getirmezken ***"sağmalı sürüsü"***nü her akşam eve/köye getirir sütü sağılırdı. (Kaya, 2014: 43-44)

Değişme/Değişik (Takas) Usûlü Alışveriş

Bozkır, Hadim, Taşkent ve Güneysınır köylerinde takas usulü alışveriş hâlen devam etmektedir. Buralara gelen tüccarlar; üzüm kurusu, elma kakı/kurusu, kiraz kurusu, kayısı kurusu, çürük üzüm, dağ armudu, dağ eriği, vb. gibi ürünleri müstahsilden alıp yerine kap kacak, soğan, patates gibi ürünleri vermektedir. Takas usulü yapılan alışverişlerde genel olarak değersiz ürünler değiş tokuş edilmektedir. Ceviz, badem gibi değerli ürünler ise takas usulünde kullanılmaz.

Takasla alışveriş yapma bağlamında Taşkent'te **"yola gitme"** geleneğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Taşkent ve Hadim çevresinde yerli ve kışlık üretimin yetersiz oluşundan dolayı yörenin erkekleri, az da olsa kocası ölmüş kadınları bir erkek akrabalarının gözetiminde Konya'nın ova köylerine zanaat usulu ürettikleri alet, edevat ile ova köylerinde az bulunan meyve kurularını ve tarım ürünlerini kışlık yiyeceklerle ***takas usulu satmak / değiştirmek*** amacıyla uzun süreli köylerinden ayrılmalarına ***yola gitme*** denilir. (Kaya, 2014: 44)

Yöre insanı ova köylerine götürdüğü mallarına karşılık kışlık zahire, peynir, yağ, vb. Taşkent'te az bulunan veya bulunmayan yiyecek maddelerini değişik usuluyle karşılayıp geçimini sağlamaya çalışırdı. (Kaynak Kişi: Ömer ŞİPLEME)

Bozkır'da Eski Bir Gelenek: Yabancılık

Bozkır'da ticarî usuller bağlamında ele alacağımız bir uygulama da ***yabancılık*** tır. Bozkır Çat (Çağlayan) köyünden kaynak kişimiz Hasan Ali

ÇELİK ile yaptığımız röportajdan şu bilgileri aktarıyoruz: “Bozkır’ın Çat köyünde köylüler, meslek ustaları; yaptıkları kil testileri, küpleri, çömlekleri, batmanları, vb. toprak ürünlerini eşeklere ve katırlara yükleterek Bozkır ve Seydişehir’in, Beyşehir’in köylerine satmaya giderlerdi. Gittikleri bu köylerde testi, çömlek, kap kacaklarını o köyde ne bulunursa, arpa, buğday, çavdar, nohut, zahire, üzüm, vb. ile değiştirirlerdi. Alışverişleri bu şekilde oluyordu.” (Kaynak Kişi: Hasan Ali ÇELİK) Bu işe ***yabancılık***, bu işle uğraşanlara da ***yabancı*** denilir. (Ayva, 2017: 60)

Atasözleri

Konya folklorunda özellikle atasözlerinde ticarî hayatın incelikleri, hünerleri ile ilgili pek çok örnek bulunmaktadır. Bu atasözlerinde alışveriş kültürünün püf noktalarından iktisadî hayatın inceliklerine kadar pek çok konuda öğüt yer almaktadır. Çeşitli meslek kollarının temsilcileri ve ustaları ile ilgili örneklere de rastlanmaktadır. Aşağıda, Sadedin Nüzhet Ergun ile Mehmet Ferid Uğur’un hazırladıkları **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı** (1926, 2002) adlı eserden seçmiş olduğumuz Konya ticaret folkloru ile ilgili örnek atasözlerini veriyoruz:

Acele etsen de iş varacağına varır.

Acemi nalbant, gavur eşeğinde öğrenir.

Adamın iyisi alışverişte belli olur.

Akçanın gittiğine bakma, işin bittiğine bak.

Alacağın bir iğne çeliğin okkasını sorarsın.

Alacakla borç ödenmez.

Alan satandan umar.

Aldığını vermeyen aradığını bulamaz.

Allah gökten atıvermez.

Allah bir kapıyı kaparsa bin kapıyı açar.

Almadan vermek Allah’a mahsus.

Ar eden kâr edemez.

Ar gözden kâr yüzden anlaşılır.

Artık mal göz çıkarmaz.

Ay aydın, hesap belli.

Az ver çok yalvar; çok ver hiç yalvarma.

Az veren candan, çok veren maldan.

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.

Bakkal ölenin borcunu diriye yükletir.

Bakmak ile usta olunsa, köpekler kasap olsa gerek.

Balcı kızı daha tatlı.

Balcının var bal tası, oduncunun baltası.

Balcıya pekmez satılmaz.

Başını acemi berbere teslim eden cebinde pamuk eksik etmesin.

Bedava sirke baldan tatlıdır.

Bedestende mal kaybolmaz.

Beni mezara, malımı pazara.

Berber berbere benzer ama başım Allah’a emanet.

Bir darlığın bir bolluğu, bir bolluğun bir darlığı vardır.

Bir şinik çavdarı var, baş değirmene öğütmeye gider.

Boğaz tokluğuna hizmet, parasız pulsuz himmet, nerede bu bolluk.

Borç vermekle yol yürümekle tükenir.

Cevahir çarşısında boncuk satılmaz.

Cömert demişler malından etmişler, yiğit demişler canından etmişler.

Çerçi başındakini satar.

Çoban güttüğü kadar çırak durduğu kadar alır.

Çok söyleme arsız, çok saklama hırsız edersin.

Çok söz yalansız çok para haramsız olmaz.

Debbağ sevdiği deriyi yerden yere vurur.

Değirmenciye hırsızlık ayıp değil, başka

ayıbını ara.

Değirmenciye salgın salmışlar, o da müşteriye salmış.

Değirmene kıtlık girmez.

Değirmenin sesini işitiyoruz fakat ununu gördüğümüz yok.

Denizdeki balık ile pazarlık olmaz.

Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.

Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan oldu.

Dokuz ölç, bir biç.

Dostluk kantar ile alışveriş miskal ile.

Dubara ile kazanılan halva ile yenmez.

Elde altun bileziktir sanat.

Elin kazanıyla aş kaynamaz.

Elinle ver ayağınla ara.

Erkek koyun kasap dükkanında yakışır.

Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağar.

Evvel hesap, sonra kasap.

Gürültü istemeyen kazancı dükkânına girmez.

Hareket olmayınca bereket olmaz.

Hasım ile ye iç alışveriş etme.

Her gün öküz ölmeyecek ki at pahalı olsun.

Her sakaldan bir kıl alsan köseye kocaman sakal olur.

Herkesin kantarı belinde.

Herkesin malı kendine kıymetlidir.

Hesabı gördüm yüzüm ak çıktı.

Hesabın büyüğü küçüğü olmaz.

Hesapsız kasap, ya bıçak kırar ya masat.

Hırsızı kârıyla hesap ederler.

Hileli pazar mideyi bozar.

Irgat gibi kazan, bey gibi ye.

İnsan malı bir dost için bir de düşman için kazanır.

İşi olmayanın aşı olmaz.

İşin yoksa şahit ol, borcun yoksa kefil ol.

Kâr mı tatlı yâr mı? Evvel kâr sonra yâr.

Kâr zararın kardaşıdır.

Kâra ar olmaz.

Karpuz parasıyla alınan eşeğin ölümü sudan olur.

Kırk para kırk taş altında. (**Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı,** 2002: 282-327)

Deyimler / Tabirler

Konya folklorunda alışverişlerde veresiye yöntemi sıkça kullanılmaktadır. Bu veresiye alışverişin vadesi de bölgenin umumî geçim kaynağına göre belirlenmektedir. Buna göre;

Bozkır'da veresiye alışveriş yapmak için ***"elmaya vade"*** deyimi,

Hadim'de veresiye alışveriş yapmak için ***"kiraza vade"*** veya ***"yedi otuz"*** deyimi,

Çumra'da veresiye alışveriş yapmak için ***"pancara vade"*** deyimi,

Hayvancılıkla uğraşanlar da ***"kurbana vade"*** deyimini kullanmaktadırlar.

Hadim'de bir ürünün pahalı olduğunu veya esnafın kazıkçı olduğunu belirtmek için: ***"kör beygire hamıt geçirir gibi"*** ifadesi kullanılmaktadır. (Kaynak Kişi: Muhammed KALAYCI)

Bir mal, araç, vb. satılırken onunla ilgili diğer ufak tefeklerin de satışa dahil olması gerektiğini ifade etmek için ***"mal yularıyla satılır"*** denilir.

Hadim'de özellikle Mernekliler olmak üzere para kelimesi yerine şu kelimeler günlük hayatta sıkça kullanılmaktadır: ***"talır, cağış, taş".*** Bu kelimeler ticari hayatta özellikle başkalarının durumu anlamaması için kullanılan özel bir dil özelliği göstermektedir.

Hadim'de Mernek köylüleri (bugünkü adı Gülpınar) ticarî alanda nam yapmıştır. Hadim esnafının yaklaşık büyük çoğunluğu Merneklidir.

Mernekliler önceleri esans ve kolonyacılık işleriyle uğraşıp ***"kokucu"*** adıyla anılırken bugün ticarî hayatın her safhasında kendilerini göstermektedirler. Mernekliler, ticarî anlayış bakımından bölgede Kayserililere benzetilmektedir. (Muhammed Kalaycı, Hadim Çok Programlı Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

Bir ticarette edilen masrafın karşılığını alamamayı ifade etmek için ***harcı b..kunu gorutmamak*** deyimi kullanılır.

Konya'da zenginliği ifade tmek için ***Türbeönünde evi Meram'da bağı olmak*** deyimi kullanılır.

Konya Dağ Köylerinde Bir Deyim: Aydına Gitmek

Konya'da özellikle dağlık bölgelerde iş alanı oldukça dardır ve çok az ailenin kendi kendine yetecek arazisi vardır. Geçmiş yıllarda göç olayı da o kadar yaygın değildi. Özellikle köyde işlerin azaldığı mevsimlerde veya işi gücü olmayanlar Ege Bölgesi'ne tütün, zeytin, pamuk vb. tarlalarına yevmiye usulü ile çalışmaya giderlerdi. Delikanlıların, köyden bu şekilde çalışmaya gitmelerine yörede **"Aydına Gitmek"** denilmektedir. Belki de gidenlerin bir kısmı Aydın iline gitmesinden bu isim kalmıştır. (Ayva, 2017: 60)

Türküler

Konya folklorunda özellikle türkülerde mesleklerin ve meslek erbablarının sıkça işlendiğini görüyoruz.

Şu ***berberin*** usturası gümüşten,
Başım alıp çıkamadım bu işden,
Aman aman şişmanım aman,
Karagollar düşmanım aman.

Şu ***berberin*** dükkanı var bucakta,
Berber tazeleri oynar kucakta,
Aman aman erik dalı,
Şimdiki kızlar kırık dolu. (Ergun-Uğur, **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı** s. 313)

Maniler

Maniler anonim halk edebiyatı ürünleri içerisinde en sık örneği olan bir türdür. İnsan hayatının hemen her yönü üzerine söylenebilen manilerde aslında toplum hayatının çeşitli yönleriyle ilgili bilgilere rastlanılır. Aşağıda Konya manilerinde meslek ve zanaatların yansımalarından örneklere yer verilmiştir.

Yazı yazana varın
Yazı bozana varın
Çiftçi karın doyurmaz
Maaş alana varın (Savaş, 2016: s.180)

Şu dereden yel gelir
Deste deste gül gelir
Varman gızlar ***çobana***
Ayda yılda bir gelir (Savaş, 2016: s. 272)

İndim guyu dibine
Baktım suyun rengine
Anne beni ***çobana*** ver
Gızların sürüsüne (Savaş, 2016: s. 228)

Terziden kumaş çaldım
Altını suya saldım
Sevdiğim elden gitti
Ben artık yalnız kaldım (Savaş, 2016: s. 166)

Mavi çember başında
Kalem oynar kaşında

Benim yâri sorarsan

Terzicilik başında (Savaş, 2016: s. 153)

Esnaf Tekerlemeleri

Konya folklorunun zenginliklerinden biri de esnaf ve meslek tekerlemeleridir. Bu tekerlemeler çeşitli meslek kollarını ve onların erbablarını ustalarını mizahî bir dille ve bazen de taşlama havası içerisinde anlatır. Çoğu zaman besteli olarak da söylenebilen bu tekerlemelerden bazılarını aşağıya alıyoruz.

Ayı beni gorkutdu

Gulağından sarkıtdı

Çalarım çalarım ötmeyyor

Neyin için öymeyyor

Arpa buğday isdeyyor

Arpayı nerden alayım?

Demirciden alayım

Demircinin nesi var?

Yazı yazan oğlu var

İnci dizen gızı var (Küçükbezirci, 2006: 82)

*

Biz renkli kumaş satan ***tüccardanlarız***

Her renk alır satarız

Küçük bayan, küçük bayan

Hangi rengi istiyorsanız

Bize söyleyiniz (Küçükbezirci, 2006: 86)

*

Ayşanım'ın tavukları

Gıt gıt gıt diyor

Arpa, saman istiyor

Kilimcide çok

Kilimci kilim dokur

İçinde bülbül okur

O bülbül benim olsa

İki kardeşim olsa

Biri ay, biri yıldız

Hop çukulata piyasa

Akşam yedim salata

Kız; senin babanın adı

Keratadır, kerata (Küçükbezirci, 2006: 87)

*

Taakır, tukur

Ben sandım, koca enem evde ***halı*** dokur

A gene bizim küçük sıçan

Yağ çömleğinin başında mevlid okur (Küçükbezirci, 2006: 93)

*

Ayladı çıktı kürek sapına,

Dombala düşdü bekmez küpüne

Kapının koğuğundan bakarsın

Leblebiye küçük yolla göz çakarsın

Dükkâncı emmiye kama çekersin

Ne belalısın güdek sıçan (Küçükbezirci, 2006: 94)

*

Yer altında takla makla

Ne böğürce goymuş ne bakla

Gahveci emmi gutuyu sakla

Tiryaki olmuş güdek sıçan (Küçükbezirci, 2006: 94)

*

Dutdum pürenin beğini

Öldüm öğünü öğünü

On beş okka yağını

Geçen ***bazarda*** satmadım mı?

Dutdum pürenin birisini

Gasaba verdim derisini

Çadırda gurdum yarısını

Galip geçen beğler oturmadı mı? (Küçükbezirci, 2006: 94)

*

Değirmene girdi köpek

Değirmenci vurdu kötek

Geldi yedi köpek

Hem kötek

Hem yedi köpek (İlden, 2013: 327)

*

Kat kat kadife

Kızın adı Latife

Oturmuş ***halı*** dokur

İçinde bülbül okur

O bülbül benim olsa

İki kardeşim olsa

Biri ay, biri yıldız

Oy çikolata çikolata

Akşama yedim salata

Kız senin adın kerata (İlden, 2013: 331)

*

Çıracı dayı bu çırayı

İlmelemeli mi, ilmemeli mi? (Gedik, 2008: 107)

*

Ekmek yapdım, çamaşır yıkadım

Daah ne gelecek, tık… tık… tık…

Kim o?

Ben gapıcı İbo…

Ne istiyon…

Para, **para**.. para…

Git çöplükte ara,

Çöplükte yok, bankada çok (Gündüz, 1988: 26)

Esnaf Sözleri / Esnaf Tabelaları

Ticarî hayatın ahlâk ve ilkelerini düzenleyen ahilik teşkilatının folklorun birçok türüne yansıdığını biliyoruz. Bu ürünlerin bir kısmı da esnaf sözleridir. Yapmış olduğumuz saha araştırmaları sırasında tespit ettiğimiz esnaf sözlerinden / esnaf tabelalarından birkaçını veriyoruz:

Ahilik Nasihati

Harama bakma,

Haram yeme,

Haram içme,

Doğru, sabırlı, dayanıklı ol,

Yalan söyleme,

Büyüklerden önce söze başlama,

Kimseyi kandırma,

Kanaatkâr ol,

Dünya malına tamah etme,

Yanlış ölçme, eksik tartma,

Kuvvetli ve üstün durumdayken af etmesini,

Hiddetli iken yumuşak davranmasını bil.

Kendin muhtaç iken bile,

Başkalarına verecek kadar cömert ol.

*

Yaşı doksan, anası babası sağ olan, herkese veresiye verilir

Hem de kefilsiz…

*

Bir aileyi hayırsız evlat,

Bir şoförü hızlı sürat,

Bir yiğidi huysuz avrat,

Bir esnafı asık surat yıkar.

*

Her sabah Besmeleyle açılır dükkânımız.

Hakk'a iman ederiz, Müslümandır şanımız.

Eğrisi varsa bizden, doğrusu elbet sizin.

Hiylesi hurdası yok, helalinden malımız.

Müşterilerimiz velinimet, yaranımız yarimiz.

Ziyadesi zarar verir, kanaattir kârımız. (Derleyen / Kaynak Kişi: Nazmiye Şevval ALTUNTAŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 4. Sınıf Öğrencisi)

Esnaf Destanları / Ermenekli Hasan Tahsin'in Berber Destanı

Ahilik Teşkilatının esaslarının anlatıldığı metinlerden biri de âşıkların halk şiiri tarzında yazdığı/söylediği meslek/esnaf destanlarıdır. Bu meslek destanları arasında Ermenekli Hasan Tahsin'in ***"Berber Destanı"***nın önemli bir yeri vardır. Hasan Tahsin, bu destanı adaşı olan ve bir zamanlar Konya'nın ünlü kadın berberi İhsan Usta'nın babası Balkan göçmeni erkek berberi Hasan Usta için yazmıştır. Âşık tarzında kaleme alınan bu şiir; Ahmet Sefa Odabaşı'nın ifadesine göre âşığımızın/şairimizin kendi el yazısıyla yazdığı defterinde bulunmaktadır.

Destan, 38 dörtlüktür ve hecenin 11'li kalıbıyla yazılmıştır. Çoğunlukla yarım ve tam kafiyenin kullanıldığı şiirde az da olsa zengin kafiye örneğine de rastlanılmaktadır. Şiirin dili Cumhuriyet dönemi şiir dilidir diyebiliriz. Sade ve akıcı bir dil kullanılmasının yanında o dönemde dilimizde kullanılmakta olan az sayıda Arapça ve Farsça kelimelere de tesadüf edilmektedir. Kafiye yapısı olarak "aaab cccb çççb" şeklinde yazılmıştır. Koşma kafiye şeklinin "döner ayaklı" ya da "koşma şarkı" dediğimiz türünde yazılmış olan destanda gerçek ifadelerin ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz.

Birçok esnaf destanında mizahî bir üslûp kullanıldığı için mecazî bir anlatım tercih edilmesine karşılık bu destanda abartılı ifadeler yok denecek kadar azdır. Hasan Tahsin, kendi zamanında Konya'da berberlik yapan ve çok meşhur olan Hasan Usta'yı fizikî ve ruhî kişiliği, sosyal ve dinî kimliği, mesleği ve ustalığını en ince ayrıntılarıyla şiir sanatının gücüyle tasvir etmiştir. Ahilik teşkilatının esaslarına göre özellikleri belirtilen esnaf ve esnaflığın prototipi diyebileceğimiz Hasan Usta, son derece cömert, eli açık, sevilen sayılan herkese hürmet eden ve mesleğinde de son derece usta biridir. Şiirden; bir Balkan göçmeni olan Hasan Usta'nın kendini Konya halkına sevdirdiğini, Konya halkıyla bütünleştiğini beş dil bilmesine karşılık yine de Türkçeye sevdalı biri olduğunu anlıyoruz. Yabancı bir yerde esnaflık yapan biri olarak Hasan Usta'ya saygı ve ihtimam gösterilmesi gerektiğini de Hasan Tahsin şiir diliyle ifade etmektedir.

Ahiliğin adeta kanunlarının belirtildiği fütüvvetnamelere göre bir ahi esnafında bulunması gereken nitelikleri Hasan Usta'nın taşıdığı Ermenekli Hasan Tahsin'in mısralarından çıkarılabilir. Destandan üç dörtlüğü aşağıya alıyoruz:

Dinleyin ahbablar berber destanın,
Usta, Hasan Tahsin olsun akranın,
Yaradan saklasın kıymetli canın,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

*

Evvela güzelce kırkar bir başı,
Sonra da uzatır uzunca kaşı,
Alaşehir işi yapmaz tıraşı,
Sanatında yekta ol şanlı berber.

*

Paradan ziyade zevk alır şandan,
Bir tıraş oldu mu sevinir candan,
Mümkün değil ayrılmak asla ondan,
Sanatında yekta ol şanlı berber. (Ayva, 2014: 168-183)

İnanmalar

Konya dağ köylerinde özellikle Bozkır'da müşteriden aldıkları parayı, özellikle siftah parasını önce toprağa atıp sonra ceplerine koyarlar. Bu yolla toprağın bereket getireceğine inanılır.

Bozkır'da her Cuma kurulan ***Cumayı Baza-***

rı'nda esnaf dua etmeden tezgah açılmaz, alışverişe başlanmaz. Bu gelenek Konya il merkezinde kurulan Muhacir Pazarı'nda da bu gelenek sürdürülmektedir.

Yapmış olduğumuz araştırmalarda, öğrencimiz Bozkır'da Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yapan Halime ŞEN, babası Ceylan ŞEN'den aktarmayla şu bilgileri vermiştir:

Bozkır'da esnaflık kültüründe esnaf kazandığı ilk parayı dükkânının içine atar, böylece kazancına bereket geleceğine inanılır.

Konya'nın dağ köylerinde yani güney ilçelerinde gün battıktan sonra birisi bir şey isterse verilmez, parasıyla satın almak istese bile verilmez, bunun uğursuzluk getireceğine inanılır. Başlarına bir felaket geleceğine inanılır.

Hayvan alışverişinde tek hayvan alınacaksa ve sürünün içerisinde varsa mutlaka ***gök keçi*** tercih edilir, bunun uğur ve bereket getireceğine inanılır. (Kaynak Kişi: Ceylan ŞEN-Halime ŞEN)

Konya Ağzında Kullanılan Ticaret ile İlgili Bazı Kelimeler

Alavere: Alışveriş

Tomalak: Pahalı.

Öndüç: Kısa süreliğine, geri getirmesi şartıyla birisine bir şey verme, birisinden bir şey alma.

Bahasımak: Bir şeyi pahalı bulmak.

Konya'da Esnaf Teşkilatlanmaları

Konya, yüzyıllardır bir ilim ve kültür merkezi olmasının yanında önemli bir ticaret merkezi de olmuştur. Bunda merkez yerleşke olmasının, önemli ticaret yollarının üzerinde olmasının, geniş tarım arazilerinin olmasının önemli payı olmuştur. Buna bağlı olarak da esnaf örgütlenmeleri ve teşkilatlanmaları çok fazla olmuştur. Temeli Fütüvvet geleneğine bağlı ve kardeşlik ilkesi merkezindeki esnaf ahlak ve erdemlerinin en güzel şekilde yaşatıldığı Konya'da birçok geleneksel uygulama, ahilik gelenekleri, alışveriş ahlakı gibi değerler yaşatılmıştır. Başka bir çalışmanın konusu olabilecek genişlikteki bu konuyu çeşitli vesilelerle makalelerimizde ele almıştık.

Konya'da Kadınların Üretime Katkıları

Konya'da kadınlar her zaman üretimin baş aktörleri olmuştur. Özellikle bölgenin kırsal olması, tarım ve hayvancılıkla uğraşılması kadınların üretime katılmasını zorunlu kılmıştır diyebiliriz. Konya'da kışlık hazırlıkları olarak; peynir, kaymak, sucuk, kavurma, salça, bulgur, sebze ve meyve kurutması, yaprak salamurası, tarhana, turşu, vb. hep kadınlar tarafından yapılır. Bu konuda Seyit Küçükbezirci **Konya Folkloru** adlı kitabında şöyle demektedir:

"Ailenin kazanımlarından Konya kadını bizzat üretimin içinde yer alan bir kadındır. Tarihî süreç içinde Konya kadınlığı analiz edildiği zaman; kadınların sadece "ev kadını" olmadıkları görülür; kadınlar Konya toplumunda hem ev hem de iş kadınıdır. Tarım ve hayvancılığın bütün dallarına "iş gücü" olarak katılır. Konya kadınları "tek meslekli değil"; çok mesleklidir. Entegre bir halk ekonomisinin kadınıdır. A'dan Z'ye üretimin bütün safhaları için gerekli bilgi ve becerilerle donatılmıştır. Pazar dışı "kapalı ev ekonomisi" yüzyıllar boyu Konya kadınları tarafından yürütülmüştür. Ette olsun, sütte olsun, dokumada olsun; ham maddenin yetiştirilmesi, ürüne dönüştürülmesi, bir üretim zinciri kurularak "ev içi" nde "kadın eli" ile yapılmaktadır.

Konya kadını, yerel deyişle "***irişgi***" denilen Konya tipi sucuğu, pastırmayı, kemikli kıymayı, sakatatları değerlendirmeyi bilir. Etin kesimi ile başlayan bütün üretim safhalarında bizzat üreticidir." (Küçükbezirci: 2013, 588-589).

Yine; Konya'da "kışlık" olarak tabir edilen

bir kelime vardır. Kışın tüketilecek olan ve yazdan hazırlıkları yapılan meyve ve sevze kurutmaları, et, sucuk ve pastırma çeşitleri, bulgur, tarhana, vb. zahire çeşitleri de Konya insanının folklorik uygulamalarla zenginleştirdiği önemli ticari ve iktisadi tecrübeleri olarak kaydedilmeye değerdir.

SONUÇ

Konya folkloru ve halk edebiyatı hayatın birçok yönü ile ilgili bilgiler içermektedir. Toplumsal değerlerimizin ve kültürümüzün aynası diyebileceğimiz halk bilimi ürünleri insan yaşamının hemen her safhası ile ilgili örnekler sunmaktadır. Konya folkloru bu bağlamda ticaret ve onunla ilgili unsurları barındırmasıyla dikkatimizi çekmektedir. Alışveriş kültürünün birçok yönüyle ilgili bilgi belge ve uygulamalara yer veren Konya folkloru içerisinde destanlar, türküler, tekerlemeler, atasözleri, deyimler, inanmalar ve uygulamalar Konya'da ticari hayatın yansımalarını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Özellikle sahadan yapılan derlemelerde bölgenin ticari folkloruyla ilgili zengin materyaller elde edilebilir. Kültürümüzün temel değerlerinin saklı olduğu folklor ürünlerinin bu açıdan değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Temennimiz, özellikle derleme çalışmalarıyla çok geniş bir coğrafyaya yayılmış durumda olan Konya'nın ticari uygulama, inanma ve ritüellerinin tespit edilmesi ve Konya Ticaret Folkloru atlasının hazırlanmasıdır.

KAYNAKÇA

AYVA, Aziz-**KALAYCI**, Muhammed (2017), "Anadolu Bölge ve Yöre Tipleri Bağlamında Eğitseli/Bağbaşı (Konya) Fıkraları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S. 41, Bahar, 119-136, Konya.

AYVA, Aziz (2017), "Bozkır Çat Köyünden Kaliforniya'ya Uzanan Bir Başarı Öyküsü…: Öykücü Hasan Ali Çelik ile Bir Söyleşi", **Yeşil Bozkır,** 6 (12), Mayıs, 58-63.

AYVA, Aziz (2013), "Ahilik, Esnaf Destanları ve Ermenekli Hasan Tahsin'in Berber Destanı", **Yeni İpek Yolu/Özel Sayı-Aralık 2013 Konya Kitabı XIV,** Konya 2013, 168-183.

AYVA, Aziz (2017), "Türk Kültürü ve Halk Edebiyatında Ahilik", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 37: 163-174.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet-**UĞUR**, Mehmet Ferid (2002) (hzl. Prof. Dr. Hüseyin AYAN), **Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı**, Konya.

GEDİK, Melike (2008), **Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme**, Konya.

GÜNDÜZ, İbrahim (1988), **Karapınar Folkloru,** Karapınarlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Konya.

İLDEN, Ahmet (2013), **İçeriçumra Kasabası (Çumra-Konya) Folkloru Üzerine İncelemeler**, Konya.

KALAYCI, Muhammed, (2016) **Anadolu Bölge ve Yöre Tipleri Bağlamında Eğisteli Fıkraları (Metin-İnceleme),** Konya 2016, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisan Semineri, (Dnş: Dr. Öğr. Üy. Selçuk PEKER), 95 s.

KAYA, Rahime (2014), **Taşkent'te Geleneksel Yaşam,** Konya.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2006), **Konya Halk Bilimi**, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2013), **Konya Folkloru,** Konya.

SAVAŞ, Hasan (2016), **Konya Manileri Üzerine Bir Araştırma ve Tasnif Çalışması,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

TOZLU, Necdet (2013), "Kültürümüzde Çerçi Esnaflığının Son Örneklerinden Tespih Çerçiciliği", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens-**

titüsü Dergisi, Erzincan.

TOZLU, Necdet (2014), "Kültürümüzde Çerçicilik ve Çerçi Esnaflığının Bayburt Gümüşhane Erzincan Yöresi Örneği", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Erzincan.

Türkçe Sözlük (2005), "Çerçi", **Türk Dil Kurumu,** Ankara.

Kaynak Şahıslar

Ceylan ŞEN (Bozkır, 1955, İlkokul, Çiftçi)

Halime ŞEN (Konya, 1989, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

Hasan ALİ ÇELİK (Bozkır/Çat, 1941, Üniversite, Emekli)

Muhammed KALAYCI (Konya 1987, Üniversite/Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

Nazmiye Şevval ALTUNTAŞ (Derleyici) (Çumra 1996, Necmettin Erbakan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 4. Sınıf Öğrencisi)

Oya AYVA (Derleyici) (Ankara 1985, Üniversite/Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı)

Ömer ŞİPLEME (Taşkent/Konya, 1992, Üniversite/Lisans, Yayıncı, Yüksek Lisans Öğrencisi)

Zeliha AYVA (Güneysınır/Mehmet Ali Köyü 1939, İlkokul, Ev Kadını)

KONYA KIRSALINDA TAKAS YOLU (TRAMPA) İLE YAPILAN ALIŞVERİŞLER

İsmail DETSELİ*

ÖZET

Neredeyse altmış yıl öncesine kadar takas, Konya'daki köylerde ticaretin bir yoluydu. Çerçici, cambaz, kol uşağı gibi kendine has renkli aktörleri olan takas, ticarete konu olan emtiaya göre de bir değer/fiyat anlayışına sahipti. Bunun dışında kendi terminolojisini de geliştiren takas yoluyla ticaret Konya'da kırsal hayatın önemli parçalarından biriydi. Bu nedenle bu çalışmanın temel amacı, Konya'nın kırsal kesimindeki takas işlemini incelerken, aynı zamanda da Konya ticaretinin ve ticaret kültürünün unutulan bir kısmını aydınlatmaktır.

Anahtar kelimeler: Takas, Çerçici, Takasta Ticari Ölçüler, Takasta Ticari Deyimler.

TRADING BY EXCHANGE (TRAMPA) IN RURAL AREA OF KONYA

ABSTRACT

Almost until sixty years ago, swap was a way of trade at villages of Konya. It had its own colorful actors like çerçici, cambaz, kol uşağı, and understanding of value/price according to the commodity, which were subject of exchange. Except

*Araştırmacı-Yazar

those, swap was a special part of daily life at rural area of Konya with commercial language and idioms. So main purposes of this study by examining swap at rural area of Konya is enlightening a part of Konya trade and commercial culture which is forgotten.

Key Words: Trampa, Çerçici, Trading Measurements at Trampa, Commercial Idioms at Trampa.

Eskiden, Konya köylerinde takas yolu ile alışverişler yapılırdı. Bu takaslar nasıl olurdu? Bu yazımda onlardan hatırlayabildiğim kadarını anlatmaya çalışacağım. Eskiden vasıtaların az olduğu ve köylerden şehre ulaşımın az sağlandığı zamanlarda köye çerçiciler veya hayvan alım satımcıları, cambazlar, kol uşakları gelirdi. Bunlardan çerçi olanlar şeker, üzüm, lokum, çerez, ayna, tarak, el yağı, (krem) sakız, toka, çile ipliği, makara ipliği, iğneler, çuvaldızlar, daha bunlara benzer birçok çeşitli şeyleri iki eşeğine veya bir tek atlı arabasına doldurur, gelir, köy odasına konar, merkeplerini odanın ahırına bağlar. Ayna, tarak ve benzeri süs eşyalarının olduğu bir camlı vitrini boynuna asar, köy içerisinde hem dolanır hem de şöyle seslenirdi: *"Aynalar var, taraklar var, beş guruşa düdükler var. Haydi çerçici geldiiii.''* Alıcı köylüler Sorar: *"Neyile verin emmi? Buğdayınan, arpayınan, yünülen, çorap eskisiylen, yumurtaylan, daşdan yumuşağı işime yarar getirin''* derdi. Tabi bu takas yollu alım satımlarda gelen çerçi, köy muhtarına uğrar, mallarının alışını söyler; buğday, arpa, nohut, fasulye bunların ne kadar fiyete (fiyat) tutacağı, kendi malının değerini anlatır ve yapılan anlaşma yolu belirlenince misal nohut çerez ile bir kiloya bir buçuk kilo buğday ile beş kiloya bir kilo arpa ile yedi kiloya bir kilo diğerlerini de elinde terazisi ile yün döküntüsü çorap eskisini tartar onun tutar parasına göre karşılığı mal verirdi.

Tabi yumurtaya da fiyat koyardı. Muhtarlık alışveriş için getirilen yumurta parası hesaplanır, parasına göre mal alınırdı. Ancak şunu hemen belirteyim ki bu takas işlerinde çok para dönmezdi. Çünkü o yıllarda köylünün elinde böyle bol para yoktu.

Bundan başka kimler gelirdi bu işler için köylere? Cambazlar sığır, at, katır, eşek, inek alıp satanlar işte bunlarla da bu takas işlemi alışverişler çok olurdu.

Kış günü çok gelmezdi bu tür satıcılar ancak güz mevsimlerinde, bahar aylarında ortalıkta kar kış yok iken bir de yaz aylarında çiftin vedüğeninöküzlerveatlarlasürüldüğü,odunvediğer yük taşımalarının eşekler, atlar ve katırlar ile yapıldığı yıllardan bahsediyoruz. böyle günümüzdeki gibi kamyonuyla arabasıyla varıp, satıp, alıp dönecek imkânlar yoktu. Yaz günleri bu sığır, eşek, öküz alışverişleri ise hem hareketli olur hem de satıcılar tarafından çok karlı olurdu. Kırsaldaki birçok dağ köylerinde bu davar, sığır cinsi hayvanlar çobanlar tarafından, dağlarda yatılı kalıp otlatılır on beş günde bir köy civarına tuza getirilir. İşte o günleri bu cambazlar, takip ederler. Bir köyden aldıkları malları bir başka köye getirip takas yolu ile alıp satarlardı.

Örneğin satıcının bir öküzü var. Alıcıya öküz ihtiyaçsa öküzün yerine ya bir eşek verir, ya bir düğe, tana verir. Üzeri bir miktar para hangisi alacaksa anlaşma yoluna giderler ama tabi kolay olmaz anlaşma. O zaman araya iki üç kişi ehlivukuf, ya da bir iki meyenci girer, aralarını bulur, anlaştırırlardı. Bu tür alışverişlere çok yerde trampa derler, bazıları da takas derlerdi. Şimdi burada iki eski deyim kullandık: Biri ehlivukuf, bunu açalım: Maldan anlayan, bu işlerde tecrübeli olan alınacak veya satılacak değişilecek malın değerini bilen, Allah için bu kişilere yardımcı olanlara ehli vukuf denir. Ayrıca bu alışverişler yapılırken hem alıcı hem satıcı olmaz diye inat eder, bir fiyatta ıs-

rar ederse araya girip *"Haydi canım sen ellisini alma, sen de elli daha ver. Bu da sana iyi, iki tane düğe veya erkek tana verdi. İnat etmeyin. Sen de üsteleme gayri bakalım. Mal alan zarar etmez. İşin görülecek, inat edip durma''* diye arabuluculuk yapanlara da meyenci derlerdi. Bu tür alışverişlerde bulunan gezici cambazlar, önlerinde bir sürü mal ile köy köy hatta Konya'nın kenar mahallelerinde dolanır, her yerde inek arayana inek, eşek arayana eşek, öküz lazım olana da öküzler satarak kazançlar sağlarlardı. Kol uşağı kimlerdi? Aslında kol uşağı Türkçe Sözlüğe göre *"Polis inzibat kolluk kuvveti''* demek. Ancak Konya ağzında kol uşağı celep yardımcısıdır. Celep, kasaplık hayvan alım satımı ile uğraşanlardır. Kol uşağı ise bu celeplerin yardımcısı, satın aldığı mallara yardım eden Kasaplara götürüp kestirme işine bakanlardır. Köylere daha kimler gelirdi ve sattığı malı takas ederdi? Örneğin tabak, tencere satan yine çerçi benzeri satıcılar da takas ve trampa yolu ile alışveriş yaparlardı. Köylerde eskiden yemek takımları, tencere, tava, sahan gibi yemek kapları bakırdan olurdu. Ailenin gücüne göre bu bakırlar, kalayı aşındıkça yemeklerde zehirlenmelere yol açtığı İçin sık sık kalaylanması gerekirdi. Bu kalaycılar da köylere Gelip Haftalarca Kalırlar Kap Kalaylardı. İşte bu kalay işi fazla para tuttuğu için köylüler, işin kolayına kaçarak son yıllarda bu çerçi gibi gelen tabak satıcılarına bakır kaplarını verip ya alüminyum tencere tabak ya da son yıllarda moda olan emaye veya çelik kaplarla takas ederek değiştirdiler. Bu bir takas işiydi. Eskiden köylerde komşular, birbirleri ile alışverişlerde hak hukuka çok özen gösterirdi. Mesela teknesinde ekmeği tükenen, komşusundan ödünç ekmek isterdi. Onu bile tane hesabı ile değil terazi ile tartar, alır terazi ile tartıp geri öderdi. Çünkü her hanımın ekmeği, ayni ebatta olmayabilir, küçüklü büyüklü olurdu. Buna da şöyle derdi eski analarımız babalarımız: "Hak geçmesin. Okkası okkasına al ver.'' Karşılıklı mal alım satımlarında da termiye satacak satıcı, "Buğdayla okkası okkasına veririm'' der, satardı.

Bu, kırsalda böyle olduğu gibi yakın tarihe kadar -bundan otuz kırk yıl önceleri- gerek hayvan pazarlarında gerekse mahallelerde gezginmalsatıcıları,beşsağmalkoyunveyakeçiverip karşılığında anlaşmaya göre yedi sekiz çebiç veya toklu ile takas ederdi. Ya da pazarda inek satan biri, ineği bir tosunla başa baş değişip para kullanmadan takas ederdi. Daha bu takas yollu alışverişlerin yapıldığı gıda maddeleri de vardı. Örneğin böyle sıvı yağ ve margarinlerin az bulunduğu 1945-50 yıllarında Bazı Köylerden Bizim Köyümüze Ve Civar köylere büyük tenekelere doldurulmuş, merkeplerin veya katırların üzerine yüklenmiş kasalar içerisinde sıvı yağ satıcıları gelirdi. Bu yağlar, köylü ağzıyla haşgaş (Haşhaş) yağı ve şırlağan yağı diye satılırdı. Bilhassa ilk namaz yani Recep ayının ilk perşembesine rastlayan pişi yapımı yaklaşırken bu satıcılar, çok gelir ve sokaklarda "Haşhaş yağı var şırlağan yağı var'' diye bağrışırlardı. Bu haşhaş yağı Afyon kozalağının içinden çıkan tohumlardan elde edilirken şırlağan yağı ise susam tohumlarından elde edilirdi. Şırlağan yağının çok güzel bir kokusu olurdu. Bunlar da köyümüzde takas yolu ile satılır. Bir kilo yağ karşılığı o günün kıymetli ürünü ya göğer tohumu (soğan) ya göğer ya da kabak çekirdeği, kenevir, fasulye, ceviz gibi kıymetli ürünler karşılığı okkası okkasına değişilirdi. Bizim yöremizde haşgaş yağının meşhur bir deyimi ile yazıya devam edelim. Yemek yapmak için evin hanımı, tavayı ocağa koymuş, bakmış tavaya koyacak yağ yok. Çocuğunu komşuya göndermiş "Hadi komşudan bir maşrapa ödünç haşgaş yağı al, gel'' diye. Yağ almaya giden gecikir, tava ocakta yanar. Yağı getiren sevinçle "Getirdim yağı ana'' der. Ana bir bakar ki tava yanmış. "Hay guzum anan tavayı ocakta yaktıktan sonra haşgaş ya-

ğını al başına sür'' demiş. İşte bu deyim, aranılan şey zamanında bulunmadığı zamanlarda kullanılırdı. Kış günleri dağ köylerine termiye satıcıları, turp, şalgam, havuç, pırasa satıcıları da gelir, bunlar da bu ürünlerini yine mal karşılığı kilosu kilosuna daha kıymetli olan kayısı, armut kakı (kurusu) gibi eşya alarak takas yolu ile anlaşırlar, alan razı satan razı helalleşirlerdi. Köylülerin olmazsa olmazı mal için önemli olan katran satıcıları gelirdi. Onlarda köylü ağzı ile bazı ürünler karşılığında mali maline değişirlerdi. Burada bir anekdot aklıma geldi. Köyün içerisinde "Katran var, katran var'' diye bağıran bir satıcı, bizim evin altından geçiyordu. Nenem rahmetli, "Katrancı katranı neyle veriyorsun?'' Satıcı, "Batkısı bir kilo cevize nine'' dedi. Katran kilo ile değil kendine has ağaçtan oyma bir kepçesi olur, ona batkı derlerdi. Bu ceviz sözünü duyan ninem rahmetli katrancıyı sert bir şekilde azarlayıp şöyle demişti: "Bir batman kokmuş katrana bir kilo ceviz mi olurmuş Adam! Şaşıraydın bari hadi çık git köyden.'' diye kovmuştu. Tuz satanlar, balık satanlar olurdu. Onlar da mal karşılığı malını değişirdi, en ucuz şey tuz idi. Benim çocuk aklıma göre, beş kilo tuza bir kilo buğday fiyatı biçilirdi. Beyşehir Gölü'nden tutulduğunu sandığımız sazan balıkları gelirdi, onları da bir ürün karşılığı alırdık. Kimi ürünler ikiye bir, kimileri okkası okkasına değişilirdi. Köylerde bedenen yapılan işlerin bile takas yolu ile yapıldığını iyi biliyorum. Örneğin sığır çobanlığı kış çobanlığı, yaz çobanlığı karşılığında kışın üç Şinik. Yazın altı şinik 1.5 havayı (tahıl ölçeği) bugünün ölçeği ile bir buçuk teneke yaz, hak-ı kışında bunun yarısı ödenir. Bu da bir takas işi idi. Yine bedenen çalışmaya köyümüze torbasında keser, bıçkı, rende keski, gibi el aletleri ile gelen dülgerler (marangoz), süslü raf yapıp evin odalarını süsleme dolap yapıp kapaklarını ince işleme ile süsleme yaparlardı. Yemeği ağadan çalıştığı güne göre tahıl cinsinden zahire alıp giderlerdi.

Not:

Ehli vukuf. Bir malın evsafını bilen onun fiyatına durumuna vakıf olan bilirkişiler.

Meyenci: alıcı ile satıcının arasına girerek onların arasını bulanlar.

Celep: Kırsaldaki halktan kasaplık kesime uygun hayvan alıp o kasap için kesime gönderme işi yapanlar.

Kol uşağı: Konya söylemi ise celeplerin aldığı malları kasaplara kesim işi ile ilgilenen yani onun malını kollayanlar.

Cambaz: Her türlü malı alan, satan sığır, davar, at, eşek, katır ayrımı olmayanlar. At cambazı.

Haşgaş: Haşhaş yağı. Afyon kozalağının dışından, sakız içinden çıkan tohumların yağı.

Şırlağan yağı: Susam tohumlarından çıkarılan yağ. Kokusu güzel olur. Bundan tahin de olur.

Buğday arpa ölçüleri

Yukarıda ekonomide kullanılan bazı ölçü terimleri geçti. Onlardan da bahsetmek isterim.

Buğday ve Arpa ölçekleri: bir havayı kır tarlasından kalkan buğdayın havayısı 17- 18 kilo gelirdi. Sulak tarlanın buğdayının havayısı ise 15-16 kilo gelirdi. Arpanın havayısı 11, 12 kilo gelirdi. Özel sacdan yuvarlak bir şekilde yapılmış olan havayın yarımına yarım havayı (bazı yerlerde urup), onun da yarımına şinik denirdi. 4 şinik bir havayı ederdi. Bu tahıl cinsinin Konya'ya has bir ölçeği vardı Konya kilesi diye 12 havayı buğday ya da arpanın tamamı bir kile olurdu. Arpanın kilesi 13, ila 150 arasında değişirdi. Buğdayın kilesi ise 170 kilo ile 200 kilo arasında değişiklik gösterirdi.

Savrularak samanından ayrılmış olan buğday, arpa danelerinin harmandaki haline *çec* denirdi.

Yine bu alışverişlerde kullanılan ölçü birimleri vardı. Örneğin basma pazen gibi elbiselik (Yırtım aleti denenler) metre 100 cm, arşın 65 cm endaze 62 cm. Bunları karış ve sele diye adlandırılan

ölçülerle bile yapanlar vardı kırsalda. Örneğin elin başparmağı ile küçük parmağı arası ölçüye karış, başparmak ile şahadet parmağı arası ölçüye de bir sele denirdi. Ağaç uzunluğu ölçüleri ise karış ayak veya adım ile yapılırdı. Hatta bu konuda bazı deyimler ve türküler bile vardı.

Amerikan bezi denen gömleklik içdonu (kilot) dikilen beze zam gelmiş diye köyde şayia olunca dedemin babama "Oğlum Osman. Amerika'nın arşını bahalanmış derler. Kaç guruş olmuş?'' diye sordu. O da "Bir buçuk liraya fırlamış baba'' deyince Dedem, "Eyvah desene. Dizden aşağı köynek giyemeyecek köylüler gayri'' diye hayıflanmıştı. Arşın için başka bir deyim de meşhurdu (Ben Halep'te 60 arşın atlardım). "Hadi burada da atla.'' "Yok Halep'te atlardım'' deyince "Yahu Halep orda ise arşın burada. Atla da görelim'' diye abartılı bir sözü kınarlardı.

Endaze ise bir türküde şöyle dile gelirdi:

"Portakalın üçü dördü beş guruşa

Basma giyer endazesi bin guruşa'' diye yırtım aletinin pahalılığı dile gelirdi.

Ağırlık ölçü birimleri ise okka, 1,282 kilo gelirdi Kilo, 1000 gram, yarım kilo 500 gram ve 20-50-100-200 gramlar vardı. Batman 7,697 kilo yani 6 okka gibi kabul edilirdi. Bunun da bir deyimi vardı, hastalık için kullanılırdı. "Aman ayağına başına dikkat et, kış gününde dirheme girer ama batmanla çıkmaz'' diye uyarılırdı insanlar. Ton, 1000 kilo, Kental, 100 kilo. Çeki, 226 kilo sayılsa da kullanıcılar genelde 250 kilo olarak kabul eder, öyle satış yapılırdı. Bir çeki odun fiyatı şu 250 kilo denirdi.

Kıymetli madenlerin satışlarında *dirhem* kullanılırdı. Dirhem, 3.20 grama tekâmül ediyor hatta 70 arpa ağırlığı kadar denirdi. Ancak arpanın değişiklik göstermesi, bu ölçüde çok muteber olmazmış. Şimdi değerli maden, altın, gümüş gibi maden ölçümleri de kullanılır hatta para birimi olarak ta kullanılırmış. Bunda da bir deyim var: İki dirhem bir çekirdek. Bu deyim güzel giyinikli, yakışıklı gençler için kullanılırdı. Hassas terazi ve gramların çok kullanılmadığı yıllarda dirhemden fazla gelen altın ve benzeri maden tartılırken, boynuz çekirdeği (Harnut), yıllarca ayni özellikte durur, ağırlığı değişmezmiş. Bunun için dirhem. Sonrası bir veya iki çekirdek konur, ücret hesabı öyle yapılırmış. Ondan dolayı bu iki dirhem bir çekirdek deyimi kullanılırmış.

Deyimlerde yaşayan ölçülerimiz

Amerikan'ın arşını kaç para?

Halep ordaysa arşın burada.

Dirhemle girer, batmanla çıkmaz.

İki dirhem bir çekirdek…

Portakalın üçü dördü beş kuruşa, basma giyer endazesi bin kuruşa.

Havayı, urup, şinik, adımlayıverin canım neymiş bana!

Evin üzerine atılacak ağaç 11 ayak olmalı, dört karış bir sele bir metire ider…

Bazı kıymetli şeyler, birbirinden takas yolu ile alınacaksa kıymetli şeyin karşılığı ya okkası okkasına takas edilir ya da iki üç dört okkaya kadar çıkardı. Bir satılık meta bir okkaya, beş okka olarak değişilirdi. Örneğin ödünç ekmek daima okkası okkasına mutlaka tartı ile alınıp verilirdi köydeki komşular arasında.

Yukarıda saydığım ölçüler ve deyimler Selçuklu ve Osmanlı'dan bizlere kadar intikal etmiş birer miras. İyi ki zamanımıza kadar bu anane ve geleneğimizi, kültür mirasımızı devam ettirmişiz. Ama üzülerek görüyoruz ki bu deyimlerin birçoğu kaybolmak üzere. Yeni yetişen kuşağımıza bu deyimlerden bir şey hatırlattın mı yüzüne şaşkınlıkla bakıyor ya da umursamıyor. Çünkü anlamıyor. Oysa öyle güzel bir anlatımı, öyle manalı söylenişi var ki bunların, gelin şimdi bu deyimlerden atalarımızın barana sohbetlerinden bize intikal edenleri yazalım, hatırlayalım.

Arşın, Osmanlı döneminde kullanılmış bir

uzunluk ölçüsüdür. Her ne kadar bilimsel olarak şu şekilde bir ölçü ise de halk dilinde arşın 65 cm, endaze 62 cm diye bilirdik. Bu ölçü birimleri 1931 yılına kadar devam etmiş.

Bir **mimar arşını 75.8 santimetre**ye bedeldir. Bir **çarşı arşını ise 68 santimetre**dir.

Bu kadar açıklamayı yaptıktan sonra bu ölçü birimlerinin halk dilinde nasıl anlamlı kullanıldığı konusunu anlatalım. Örneğin adamın biri, bir atlama yarışında övünecekmiş yanındakilere. "Ben Halep'te bir sıçramada tam 60 arşın atladım" deyince bunun yalan olduğunu anlayan yanındaki bilge birisi *"Yahu Halep ordaysa arşın burada, hadi şimdi de atla"* deyip adamı madara edivermiş.

Dedem anlatırdı. Bir gün köyden Konya'ya gitmişler. Bir şeyler alıp satmak için Kapu Camii'ne öğle namazı için toplanmışlar. Namaza biraz vakit varmış, kavafiye (ayakkabıcı) esnafından bir tanıdığı ile sohbete başlamışlar. Esnaf İbram Ağa, "Hoşgeldin Mevlüt Efendi nasılsınız?" diye sormuş. *"Hoş bulduk İbram ağa hamdolsun Rabbime, eyiyiz. Evde birçok ehtiyaç var ama sattıklarımız alacağımızı garşılamayor. Bir maliken (Amerikan kaputbezi) alacak oldum, yanına varılacak gibi değil gardaşım, fiyatlar uçmuş. Çoluk çocuğa içdonu göynek dikilecek. Azık kesesi, yatak yorgan çarşafı hep ondan olur ağa, vazgeçilecek bir metah değil ki"* deyince Mevlüt Efendi, İbram Ağa biraz şaşkınlıkla *"Öyle mi şeherdeyiz amma fiyatlardan habarımız yok ya Mevlüt Efendi! Amerika'nın arşını kaç lira olmuş?"* diye tekrar sormuş. *"Heç sorma kırk guruşu geçmiş ağa"* diye cevap verice Mevlüt Efendi, İbram Ağa'nın gözleri faltaşı olmuş *"Nee, desene bu millete gayri dizden aşağı göynek giymek yok!"*

Eskiden bu malikenden yapılan ve dizlerin altına kadar uzanan iç gömleği ve belden aşağıya ta ayak bileği topuklarını kapatacak bollukta dikilen geniş bir iç donu külot yapılırdı.

Bir de endaze unutuldu. O, şimdilere o türkülerde. Benim çocukluk yıllarımda köy kadınları düğünlerde tef çalıp bu türküyü söyler kaşıklarla oynarlardı:

"Portakalın üçü dördü beş kuruşa

Basma giyer endazesi bin kuruşa

İlimonum portakalım burda galalım/

Bakkallara ısmarladık, gelir bakalım."

Burada bir zengin kızın veya kadının giydiği pahalı esvaptan bahsedilir. Ölçülerde bilhassa Konya kırsalında öyle çok metre ve arşın kullanılmaz. Çok yerde tam kulaç, yarım kulaç bir karış, dört parmak, bir sele (başparmak ile şahadet parmağı arası), on adım, on bir ayak gibi ölçülerle hesap yapılırdı.

Tam kulaç iki kolun yanlara açılması ile oluşan ölçüdür. Yarım kulaç, bir kolun yana açılıp omuzdan itibaren baz alınan ölçü.

Elin baş parmağı ile serçe parmağının arasındaki mesafe bir karış, elin şahadet parmağı ile baş parmağı arasında açılan mesafeye ise bir sele denir. Ölçü tam yapılamayınca da iki karış üç parmak bir sele beş parmak gibi ölçüler kullanılırdı.

Bunların yanında adım ve ayakla yapılan ölçüler de revaçta idi. Örneğin ev yaptıracak bir adam, temel atacağında ustaya danışır, yapacağı evin veya binanın ebadını "Usta 12 adıma 10 adım yap, yeter'' diye ölçüsünü bildirir.

Evin üzerine kullanılacak kiriş, direk ve ağaçlar için de ölçüler vardı. "Kiriş ne kadar uzun olursa o kadar iyi olur, fazlası kesilir yalnız üst örtü ağacı onbir ayaktan kısa olmamalı. Direkler ise en az on ayak olsun" denirdi. Bina yapacak adam ona göre hazırlanırdı.

Bir de ağırlık ölçüleri vardı: Dirhem, miskal, okka gibi. Bunların da halk dilinde bazı deyimlere konu olduğu görülür. Misal bir hastalık gelmeden tedbir almak için dost veya ana baba tembihi şu olurdu insana**:** *"Amanın sıkı giyinin üzerinizi. Kış gününde genç iken pek belli etmese de sonu kötü*

olur vallahi. Dirhemle girer vücuda amma batmanla çıkmaz bu illet” derlerdi.

Bu deyimlerimiz hakkında yazılıp söylenecek o kadar çok şey var ama köşe kifayet etmiyor. Onun için “**İki dirhem bir çekirdek”**le yazımızı noktalayalım.

İyi ve şık giyinip çok güzelleşen kadın, kız ve delikanlı erkekler için çok kullanılırdı bu tabir.

“Oo ne olmuşsun sen yahu, iki dirhem bir çekirdeksin maşallah”. Bilhassa kıymetli mücevher satıcıları, santim ve ince hesapların yapılmadığı yıllarda kendilerine göre bir ölçü bulmuşlar. Bir küpe veya alyans satacağı zaman iki dirhem koydu. Küpe biraz daha ağır ama bir dirhem daha yemiyor. Şu **harnup** var ya (keçiboynuzu) bunun çekirdeği, yıllarca kurutulsa da asla fire vermez eksilmezmiş. Onun için bu çekirdek, hassas ölçümlerde uzun yıllar kullanılmış. İki dirhemin yanına bir çekirdek, iki çekirdek koyunca sattığı malı ona göre hesaplarmış. Bu kıymetli maden satışında çok kullanıldığı için yakışıklı ve güzel insanlara yakıştırılmış bir deyim haline gelivermiş. **“İki dirhem bir çekirdek”** olarak kalasınız.

KİTABİYAT YERİNE: KÜTÜPHÂNELERDEKİ TİCARETE DÂİR ESKİ HARFLİ ESERLER

Recep DİKİCİ*

ÖZET

Âlimler, Osmanlı döneminde ticaret hakkında müstakil kitap ve makaleler kaleme almışlardır. Böylece bu mesleğin detaylı bir şekilde öğrenilmesini sağlamışlardır. Bu tür eserler, Türkiye kütüphanelerinde yer almaktadır. Matbu ve elyazması bu eserlerin topluca kaydedilmesi, ticaret kültür ve tarihine katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda bunlar, ticaret hakkında araştırma yapanlar için akademik kaynak teşkil edecek ve günümüz Türkçesi'ne çevrilerek toplumun muhtevalarından yararlanması da sağlanacaktır.

Ticaret, insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihçilerin araştırmalarına göre ticaret insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan yapı taşlarından biridir. Ticaret, ülkenin gelişmesini sağlayan en etkili meslektir. Elde edilen kârla tüccarın geçimini sağlaması ve ülkenin iktisadî hayatına katkıda bulunmasıdır.

İslâm dini, kurallarına uymak şartıyla, ticareti helal kılmış ve hatta teşvik etmiştir. Onu güzel bir çalışma, bir kazanç yolu saymıştır.

Ticarette; satılan malı aşırı methetmemeli,

*Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı.

malın ayıbını gizlememeli, ölçüde hile etmemeli, satış fiyatında hile yapmamalıdır. Ticarette ihsan yapmalıdır.

Ticaret yapabilmek için, piyasayı iyi takip etmek gerekir. Piyasanın ihtiyacını belirlemeli ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır. Risk almak ticaretin olmazsa olmaz yapı taşlarındandır.

Bu çalışma sayesinde ecdadımızın kültür mirası olan Türkiye Kütüphanelerinde kayıtlı ticarete dair eski harfli birçok nadir eserin tespiti de mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kütüphâneler, Osmanlı Dönemi, Ticaret, Eski Harfli, Eserler.

WORKS WRITTEN ON TRADE WITH OLD-LETTER IN LIBRARIES

ABSTRACT

Scholars composed seperate books and papers on trade in Ottoman period. Thus, they provided this profession be learned in detail. These kind of works located in Turkish Libraries. Recording these manuscript and printed works as a whole will contribute to culture and hisory of trade. On the other hand they will be academic source for those study in trade and will be made available for society to benefit from their contetns by translating them into nowaday Turkish.

Trade is as old as the humanity. According to the research of historians trade is one of the main basis necessary for human to continue his life. Trade is the most effective profession which makes the country developed. Making of tradesr a living from trade and contributing to economic life of country.

Islam, under the condition of obeying its rules allowed trade and even promoted it and considered it as a good way working and earnings.

In trade, one has not to overpraise the goods, hide the defect of the goods, cheat in measure and in price. One has to favour in trade.

It is needed to follow the market well in order to trade. One has to detect what the market lacks and make an effort in this direction. Taking risk is a must in trade.

Thanks to this study revealing many rare works written on trade with old-letter which are cultural heritage of our ancestors and registered in Turksih libraries.

Key Words: Libraries, Ottoman Period, Trade, Old-Letter, Works.

GİRİŞ

Ticaret, en genel anlamı ile alış veriş işlemine denir. Ticaretle uğraşan kimseye ‘Tacir’ veya ‘Tüccar’ denir.

Türkçe’mizde daha çok ‘Tüccar’ ismi ve küçük ticarethane işletmecileri için de ‘Esnaf’ ismi kullanılmaktadır. Tüccar, insanların ihtiyaç duydukları eşyayı, yurt içinden ve dışından temin ederek, piyasa, çarşı ve pazarda, halkın isteğine sunar. Bu çalışmasına karşılık, sattığı mallardan, emeği ve masrafları karşılığında belirli bir kâr alır. Gerçekte ticaretle uğraşmaktan amaç da budur. Elde edilen kârla tüccarın geçimini sağlaması ve ülkenin iktisadî hayatına katkıda bulunmasıdır.

İslâm dini, kurallarına uymak şartıyla, ticareti helal kılmış ve hatta teşvik etmiştir. Onu güzel bir çalışma, bir kazanç yolu saymıştır.

Ticaret, insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihçilerin araştırmalarına göre ticaret insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan yapı taşlardan biridir. İlk insanlar topladıkları bitki ve benzeri diğer yaşam için gerekli olan malzemeleri birbirleri ile takas yolu ile değiştirmiş ve ticaretin adımları bu şekilde atılmış olmuştur. Yani iletişimin başladığı andan itibaren insanlar arası ticaret ilişkileri de başlamıştır. Paranın keşfedilmesi ile birlikte ticaret güçlenerek artmış ve ticaret yapmak için belirli kanunlar ortaya çıkmıştır.

Ticaret yapabilmek için, piyasayı iyi takip etmek gerekir. Piyasanın ihtiyacını belirlemeli ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır. Risk almak ticaretin olmazsa olmaz yapı taşlarındandır. Risk almaktan, para kaybetmekten korkuyorsanız eğer sizin için ticaret yapmak zorlaşacak ve ticarette devamlılığınız olmayacaktır. Oysa ki, ticaret yaparken en önemli unsur devamlılık ile ticaret hayatınızda var olmanızdır. Ayrıca ticaret hayatında önemli olan diğer unsulardan biri de ticaret hayatını iyi bilen kişiler tarafından destek almak olacaktır.

Ticaret günümüzde konuları itibariyle toptan, perakende, aracı olmakla birlikte, bölgelere göre iç ve dış ticaret diye ikiye ayrılır. Özellikle dış ticaret hızla gelişme göstermektedir.

Dünyadaki farklı ülkelerde bulunan emtianın talep bölgelerine ulaştırılması yetiştirilen malın veya hammaddenin en az varlığı kadar önemlidir. Bu yönüyle ulaşım veya ulaşım imkanları ticaretin en önemli unsurlarından birisidir. Günümüz teknoloji dünyasında kara, hava, deniz ulaşım imkanlarının gelişmiş olması uzak bölgelerdeki malların çok hızlı bir şekilde yer değiştirmesine sebep olmaktadır. Global bir köy haline gelen dünyamızda ulaşım imkanlarının yanında soğuk hava depolama, ambalajlama imkanlarının gelişmesi uzak mesafelerde ticarete konu olan ürünlerde çeşitliliğe neden olmuştur.

Ticarette; satılan malı aşırı methetmemeli, malın aybını gizlememeli, ölçüde hile etmemeli, satış fiyatında hile yapmamalıdır. Ticarette ihsan yapmalıdır. Ticarette ihsan altı türlü olur: 1) Müşteri fazla ihtiyacı olduğu için, çok para vermeye razı olsa bile, fazla kar istememeli. 2) Fakirlerin malını fazla parayla almalı. 3) Fiyatta ikram etmeli. 4) Borçluyu sıkıştırmamalı. 5) Alış-veriş yapan pişman olursa satışı geri çevirmeli. 6) Fakirlere veresiye vermeli.

Ticaret hukuku: Ticari münasebetleri düzenleyen hukuk dalıdır. Kara, deniz ve hava ticaret hukuku olmak üzere başlıca üç kısma ayrılır. Şimdi bunlara uzay ticaret hukuku da dâhil olmak üzeredir[1].

Bu çalışma sayesinde Osmanlı dönemindeki ticarete dair nadir eserlerin ve bilgilerin tespiti sağlanmıştır. Bu arada ecdadımızın yaptığı ticaret şekilleri, usulleri, ticaretin faydası, Ticaret odasının talebe yetiştirme faaliyeti, ticaret hukuku, ticaret rehberliği, yabancı ülkelerle yaptığımız ticaret ve muahedeler, bilhassa ihracatın önemi, bazı yıllardaki ihracat miktarları, ticaret vekâletinin faaliyetleri ve bazı ticaret odalarının örnek çalışmaları matbu ve elyazması eserler halinde kaydedilmiştir. Bu eserler, matbu kitap, makale, ticaret gazeteleri ve elyazması kitap ver makaleler şeklinde eski harfli çalışmalardır. Bu eserler arasında Avrupalı bilim adamlarının ticaretle ilgili kaleme aldıkları bazı eserlerin Osmanlıca olarak yer alması, büyük önem arz etmektedir. Şimdi bunları sırasıyla sunalım:

A) Matbûlar:

1. Kitaplar:

1. Mehmet Kenan, Tarih-i ticaret, İstanbul, Sühulet kütüphanesi, 1336, 320 s.

2. Mehmet Hikmet, Kavaid-i muamelat-ı ticaret, Dersaadet, Karabet matbaası, 1315, 232 s.

3. Muhammed Hasan b. Bekr, Kitâbu't-Ticaret min Cevâhiri'l-Kelâm, y.y., t.y., 703 s. Fıkıh.

4. İbnülemin Mahmud Kemal (İnal), Hulâsa-i Ticaret, İstanbul, Kasbar Matbaası, 1309, 53 s.

5. Mehmet Vehbi, İktisat Tarihi, İstanbul, Matbaa-i Amire, tarih yok.

6. Konya Vilayeti Ticaret; Sanayi ve Zahire Borsası Nizamnamesi, y.y., t.y., 8 s.

1 Ticaret hakkında geniş bilgi için bk. Şevket Ayata, Ticaret Bilgileri, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir, 1968. Cengiz Kallek, "Ticaret", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2012, XXXXI, 134-144; Mustafa Çağrıcı, "Ticaret (*Ticaret Ahlâkı*)", DİA, İstanbul, 2012, XXXXI, 144-147.

7. Konya Ticaret-i Umûmiye Türk Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1332; 1916, 23 s.

8. Konya Osmanlı İktisat Millî Şirketinin Nizamname-i Dahilisi, Konya, Vilayet Matbaası, 1327, 15 s.

9. Sebu İstepanyan, Pamuk Ziraatı ve Ticaret, İstanbul, Keteon Matbaası, 1330, 456, 8 s.

10. List, Friedrich (1789-1846), Milli iktisadiyat Sistemi, çev. Haşim Nahid, İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Vekâleti, Vilâyet Matbaası, 1927,32 s.

11. Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi, Rüyada : terakki ve Medeniyet-i İslamiyyeyi rü'yet, İstanbul, Kader Matbaası, 1329, 192 s. ; Bilim Ve Teknik-Sanat-Tarım-Ticaret- Ahlak-İslam Uygarlığı.

12. Nişan Antrıyasyan, Fındık Ziraatı ve Ticareti, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şurekası, 1331, 79 s.

13. Basmacızâde İzzet - Sezai Ömer – Vahid, Millî Sanaimizin Himayesi Hakkında Tedkikât, İstanbul, T.C. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1928 Kongresi Neşriyatı, 1928, 12 s.

14. Salih Zeki (1864-1921), Türkiye'de tütün ziraat, sınaat ve ticareti, İstanbul ,[yayl. y.], 1928, 471 s.

15. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nca Himaye Olunacak Talebe Talimatnamesi, İstanbul, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası (Vatan Matbaası), 1926, 16 s.

16. Umur-u Nafia; Ticarert ve Ziraatın Terakkisi Hakkında Nafia Ne?, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1301, 19 s.

17. Hakkı Nezihi, İhracat Maddelerimiz, İzmir, Ticaret Matbaası, 1928, 216.

18. Mütekaidin-i Askeriye Ticaret Anonim Şirketinin Nizamnamesi, Dersaadet, Arsak Garoyan matbaası, 1328, 11 s.

19. M. Cemal, Paramızın Tesbit-i Kıymeti Meselesi, İstanbul, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1928 Kongresi Neşriyatı, 1928, 15,1 s.

20. İstanbul Beynelmilel Sergi ve Panayır Küşadı Meselesi, İstanbul, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1928 Senesi Neşriyatı, 1928, 16 s.

22. Mısır Çarşısı'nda Attar esnafından Ahmed Rüşdü Efendi'nin Ticaret Mahkemesi'nde görülen davasıyla ilgili arzuhal, [y.y.: y.y.], 18 Eylül 1902, 1 evrak; 3 s. Esnaf tarihi.

23. Avanzâde [Mehmed] Süleyman, Alman usûlü ticaret ve servet usulleri, İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1916, 24 s.

24. Gorbon, Ahmet Refik (ö.1974), İlamsız icra usulü, çev: Ahmet Kamil, 1928, 164 s.

25. İstanbul ticaret ve sanayi odası, İstanbul, Matbaa-i Ebu'z-Ziya, 1926, 492 s.

26. Ticaret ve sanayi odaları nizamnâmesi muaddel esnaf cemiyetleri talimâtnâmesi İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1922, 110 s.

27. Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Zahire Borsası Talimâtnâmesiyle Umûm Borsalar Nizamnâmesi Sûretidir, Edirne, Yuda Razon Matbaası, 1340/1924, 16 s.

28. Herbert N. Gasson, 1. cilt: İş Ticaret ilminin 16 düsturu 2. cilt: Muvaffakiyet ve hayatın zevki, çev: Mübahat, İstanbul, İktisad Matbaası, 1928, 141 s.-94 s.

29. Hanımlara Mahsûs Eşya Pazarı Osmanlı Anonim Ticaret Şirketi Nizamnâme-i Dahilisidir, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1333; 1334/ 1918 21 s.

30. Türkiye millî ithalat ve ihracat anonim şirketi nizamnamesi, İstanbul, Ali Şükrü Matbaası, 1338, 16 s.

31. İsmail Fethi, Ticaret-i hevaiyye, [y.y.], [y.y.], [t.y.], 204 s. Tezdir. Nadir eser. Uçak Mühendisliği-Dünya Ticareti.

32. Ticaret Vekaleti Mecmuası, İstanbul, Sa-

nayi Mektebi Matbaası, 111 s.

33. Ankara'da toplanan ticaret ve sanayi odaları senelik kongresine ait zabıtname (12 Şubat 1927), [y.y.], Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927, 146 s.

34. Ulum-ı iktisadiye ve içtimaiye mecmuası, İstanbul, Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid, 1324-1327. Ekonomi-Liberalizm-Ticaret-Eğitim-Sanat-Felsefe-Tarih-Hukuk –Sosyoloji-Tarım.

35. Mirat-ı Mecelle, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1299, 870 s. Muamelât (Borçlar ve Ticaret hukuku – Mecelle).

36. Musa [Akyiğit], İktisad yahud İlm-i Servet. Azâdeği-i Ticaret ve Usûl-i Himaye, İstanbul, 1897, 62 s.

37. Bahar [Yakır], İktisad-ı Ticarî. 1. Kitab-ı Ticaret, İstanbul, Kanaat Matbaası, 1333; 1331/1915, 75+2 s.

38. Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri İttihadının İktisadiyatı Sanayi, Ziraat ve Ticaret 1917 – 1927, İstanbul, Türkiye Ticaret Mümessilliği Neşriyatından, 34 s.

39. Adapazarı İslâm ticaret bankası Osmanlı anonim şirketi nizamnâme-i dahilisidir, İstanbul, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 1336, 16 s.

40. Hayreddin Nadî - Abdullah Yesarî, Samsun Ticaret Rehberi, Samsun, Şems Matbaası, 1339/1923, 206 s.

41. Banderolun mali ve iktisadi faideleri, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ve Millî Türk Ticaret Birliği... Tütüncüler Zümresi..., İstanbul, Yeni Matbaa, 1340, 138 s.

42. Ticaret evi, İstanbul, Matbaa-i Şems, 1920, 48 s.

43. Hasan Ferit, Nakit ve itibarı mali, İstanbul, Matbaai Amire, 1334, 352 s.

44. Mehmed Aziz Giridi, Poliçelerin cirosu, İstanbul, Artin Asadoryan, 1309, 20 s.

45. Muhammed Halid, Nasıl zengin olunur, İstanbul, Maarifet Matbaası, 1927, 44 s. Para-Ticaret.

46. Abdi Tevfik, Malumat-ı Zicaviye, İstanbul, 1928, 240 s. Ticaret hukuku.

47. Hicaz Demiryolu 1328 senesi istatistik raporu, İstanbul, 1328/1912, 30 s. Dış Ticaret-Osmanlı İmparatorluğu.

48. Âli (Ticaret ve Nafia nezareti mektupçusu), Hukuku düvel, İstanbul, Cihan Matbaası, 1324/1906, 320 s.

49. İnhisarlar, Bab-ı Ali Hariciye Nezareti, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1334, 14 s. Fransızca-Osmanlıca. Ekonomi, Ticaret.

50. Ömer Tarhan, Ticaret ve nasib, İstanbul, Resimli Kitab Matbaası, [t.y.), 30 s.

51. Ali Kemal, Mebâhisi Hukuk-ı Ticaret ;Komisyonculuk-Emanetçilik, Selanik, Rumeli Matbaası, 1328, 146 s.

52. Paris Osmanlı Ticaret Odası nizamname-i dahili, Paris, Paris Osmanlı Ticaret Odası, 1908, 14 s.

53. Faik Şevket, Yeni usul defteri, İstanbul, Tanin matbaası, 1326, 308 s. Ticaret-Muhasebe.

54. Mehmet Hikmet, Coğrafya-yı Ümrani, İstanbul, Nişan Berberyan Matbaası, 1895, 366 s. Eser 2. kısımdan oluşmuştur: Tarım-Ticaret.

55. Serkis Nihad, Türkçe ve Fransızca ticaret mektubları, İstanbul, Marifet Matbaası, 1927, 237 s.

56. Vaytinusi, Yanko, Şerh-i Kanun-i Ticaret, [y.y.], [y.y.], [t.y.], 139 s.

57. Almanya'da Türk Ticaret Odası, Almanya'da Türk Ticaret Odası, Nizamname-i esasi, Berlin, 1928.

58. Ahmed Ziya (İzmir Ticaret Mahkemesi Reisi), Rehber, İzmir, Nafiz Mustafa Matbaası, 1340, 353, [2] s.

58. Ticaret Kanunu, Ticaret Kanununun Tatbikatı Kanunu, İstanbul, Adliye Vekaleti İhsaiyat

ve Müdevvenat-i Kanuniye Müdüriyeti Neşriyatı, 1926, 189 s.

59. Hersekli Arif Hikmet (1839-1903), Ticaret muhasebesi, Ankara, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1928, 211 s.

60. Clark, M., Mibtedîler için Tacirliğin mebadisi, çev. Halil Halit, İstanbul, 1926, 136 s.

61. Mehmed Hikmet, Malumat-ı Nafia: Zıraat, ticaret ve sanata dair, İstanbul, Kasbar matbaası, 1317, 288 s.

62. Arda, Hacı Adil (1869-1935), Borçlar kanunu şerhi: birinci kısım, umumi hükümler, Ticaret Hukuku, İstanbul, 1926, 192 s.

63. Kömürcan, Kirkor (1868-1958), Yeni hesab-ı ticari, İstanbul, Matbaa-i Osmaniyye $c 1927, 391s. Finansman ekonomisi.

64. _____, Riyazatı ticariyye ve maliye, İstanbul, Devlet Mat., 1928, Ticaret Hukuku.

65. Ticaret Layıhaları, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şurekası, 1325, 1-251, 1-258, 1-279 s.

66. Mehmed Mecdeddin, Mebâdî-i Usûl-i Defterî, İstanbul, Mihran Matbaası, 1300/1883, 95 s. Ticaret Hukuku.

67. Şehbenderi, Ticaret raporları, İstanbul, Matbaai Amire, 1340, 188 s.

68. Ali Şahbaz Efendi (1838-1898) Hukuku ticaret, İstanbul, (yayl. y.), 1310, 491 s.

69. Ali Haydar Efendi, Mehmed Emin Efendi, Hukuku ticaret külliyatından, İstanbul, İkdam Matbaası, 1341, 55 s.

70. Mehmet Lütfü, Hukuku ticaret, İstanbul, 1900, 286 s.

71. Mehmed Celaleddin, Hukuku ticaret dersleri, İstanbul, 1329, 528 s.

72. Ahmed Reşid Paşa (Haleb Vali Muavini), Hukuk-i Ticaret, Dersaadet, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1312/1895, 363 s.

73. Ticaret mektebi Alisi talimatname ve müfredatlı ders programı, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1332, 233 s.

74. Berlin Bağdat Avrupa vusta siyasetinde yeni hedefler, Dersaadet, Matbaa-i Hayriyye ve Şürekası, 1330, 102 s. Ticaret-Avrupa.

75. Ticaret Borsaları, İstanbul, Yeni Matbaası, 1927, 190 s.

76. Beynelmilel ticaret odasına iştirak meselesi, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1928, 14 s.

77. Salih Zeki, Ticaret ve ziraat muhtırası, İstanbul, İlhami Fevzi Matbaası, 1926, 485 s.

78. Ticaret-i hariciyye istatistiği, İstanbul, Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyyesi, 1911-

79. M. İskender, Ticaret Rehberi, İstanbul, y.y., t.y., 207 s.

80. Günaltay, Mehmet Şemsettin, Fennin son keşfiyatından: telsiz; telefon; telgraf; telefonlu telsiz, telsiz telemihanik, televizyon, İstanbul, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1328, 192 s. Ticaret.

81. Lyon-Caen, Charles, Rehberi hukuku ticaret, çev. Lütfü C., İstanbul, Matbaa-i Amire, 1327, 560 s.

82. Ticaret kanunu: deniz ticareti, İstanbul, Cihan Matbaası, 1926, 204 s.

83. Türk Ticaret Salnamesi, İstanbul, 1921, Sahib ve Naşiri: İktisadi Tedkikat Neşriyat ve Muamelat Türk A. Ş. İstanbul. 4° Mevcut sayılar: 1340, 1341, 1926, 1927.

84.İstanbul Ticaret Odası, İstanbul Ticaret Odası 1926 yılı konferansı, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, Matbaa-i Ebüzziya, 1926, 128 s.

85. Nazaret Hilmi, Teşrihi kanunu ticaret, İstanbul, Karabet ve Kasbar, 1303, 744 s.

86. Türkiye ticaret rehberi, İstanbul, Türkiye Ticaret Rehberi Şirketi, 1925- Yıllık, 1925- .Türkiye iktisad-ı ticarisinin inkişafına hadim yegâne rehber.

87. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul Ticaret Odası 1926 yılı konferansı, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, Matbaa-i Ebüzziya, 1926, 128 s.

88. Memduh, Hukuku ticaret, İstanbul, Mektebi Mülkiye Matbaası, 1928, 224 s.

89. T.C. Hariciye vekaleti ticaret raporları, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340, 188 s.

90. Ticaret ve Tababet Nokta-i Nazarından Suların ve Kaplıcaların Menfaati Dr. Salih. İstanbul, İkdam Matbaası, 1332/1916, 64 s.

91. A. Hulusi, Türkçe ve Fransızca numuneleri hâvi ticaret mektubları, İstanbul : Sühulet Matbaası, 1925, 237 s.

92. Türk Ticaret Salnâmesi. -İstanbul: İktisadi Tedkikat Neşriyat ve Muamelat Türk Anonim Şirketi, 1340-1341-1926.

93. Türkiye Cumhuriyeti Malûl Gaziler Ticaret Salnâmesi, İstanbul : İsmail Hakkı ve Şürekası Malûl Gaziler Neşriyat Şirketi, 1927. Kozma (Aydın Sancağı Ziraat-ı Fen Memuru), İstanbul, İncir Ziraatı ve Ticareti, 1334/1918, 51 s.

94. Hasan Hüsnü, Ticaret ve Sanayi Odası Kongresi, İstanbul, Vatan Matbaası, 1926, 27 s.

95. Ticaret Vekâleti Sigortalar Kanunu Layihası ve Esbab-ı Mucibesi, Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1340, 44 s.

96. Meclis-i Ticaret ve Ziraatin Vezâif-i Esasiyesine Dair Kararname, İstanbul, 1334, 8 s.

97. T.J. , Mevsal-ı Millî Otomobil Ticaret Kumpanyası, Dersaadet, Artin Asadoryan matbaası, t.y.

98. Ticaret ve Sanayi Odalarına Dair Nizamname Suretidir. Dersaadet, İstanbul Ticaret Odası Matbaası, 1326, 18 s.

99. Safranbolu Sanayi ve Ticaret Odası tarafından Neşriyatı, İstanbul, Kanaat matbaası, 1340, 32 s.

100. Büyük Ticaret Salnamesi 1928, İstanbul, Malul Gaziler Neşriyat Kollektif Şirketi (Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi), 1928, 9, 32, 1760, 8, s. 1586'dan sonrası Fransızca'dır

101. Hamayak Hüsrevyan, Hukuk-i Ticaret-i Bahriye, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1332, 128 s.

102. Takvim-i Ticaret, İstanbul, Kütüphane-i İrfan, 1897, 98-112 s.

103. Kostaki Vayani, Muaddeli ve İlaveli Ticaret-i Bahriye Kanunu Şerhi, nşr: A. Fehmi, İstanbul, Sırat-ı Müstakim Matbaası, 1329, 486, 8 s.

104. Ali Kemal (Elbir), İflas, Dersaadet, Ahmed Kamil Matbaası, 1329, 624 s. 105. Sanayi ve Ticaret ve Ziraatın Lüzum-ı Teşviki, Kostantiniyye, Matbaa-i Ebüzziya, 1328, 21 s.

106. Ticaret ve İktisadî Mersin ve Tarsus Rehberi, İstanbul, Necm-i İstikbal Matbaası, 1927, 16 s.

107. Mehmed Şevki, İlan-ı Resmî-i Ticaret, İstanbul, m.y., t.y., 14 s.

108. Ticaret Mukavelenamesi, İstanbul, 1340, 15 s.

109. Rusya Devleti ile Münakid Olan Ticaret Muahedesi, y.y, m.y., t.y., 21 s.

110. Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Arasında Ticaret Mukavelenamesi, Ankara, Matbaa-i Ebüzziya, 1927, 26 s.

111. Türkiye ile Macaristan Arasında Münakid Ticaret Mukavelenameleri, Ankara, Matbaa-i Ebüzziya, 1927, 26 s. 112. Türkiye ile Belçika Lüksemburg Gümrük İttihadı Arasında Ticaret ve Seyr-i Sefasin Muahedenamesi, Ankara, Matbaa-i Ebüzziya, 1928, 19 s.

112. Dersaadet'te ve Memalik-i Mahrusa-i Mülükanede Bulunan Bilcümle Mehakim-i Ticaretin 1324 senesi İstatistik Cedveli, İstanbul, 1324, 7 s.

113. Nihad, Hocasız ve Pratik Usul Defteri, İstanbul, Türk Matbaası, 1926, 295 s.

114. Mehmed Aziz, Büyük Bir Derdimiz Os-

manlı Deniz Ticaret, İstanbul, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1327, 32 s.

115. Kanunname-i Hümayun-ı Ticaret-i Bahriye, İstanbul, Tasvir-i Efkâr Gazetehanesi, 1280, 81 s.

116. Aylık Ticaret-i Hariciye İstatistiği Şubat 1928, İstanbul, Maliye Vekâleti Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi İstatistik ve Tedkik Müdüriyeti (Hamid Matbaası), 1928, 126 (9) s.

117. Adana Ticaret Rehberi, nşr.: Oğuz (Arık) (Adana Ticaret Rehber Heyeti Reisi), İstanbul, Cihan Biraderler Matbaası, 1340/1924, 259, (3), 46, 156 s.

118. A. Hulusi, Türkçe Fransızca Hâvi Ticaret Mektupları, İstanbul, Suhulet Matbaası, 1925, 237 s.

119. Tarabya'da Çiçek Ticarethanesi, İstanbul, 1326, 110 s.

120. Hamid, Mufassal Usul Defteri, İstanbul, Dârut-Tıbaati'l-Amire, 1317, 452 s.

121. Ahmed Şükri, Ticaret-i Mütenevvia-i Müfîde, İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1306. 123 s.

2. Makâleler:

1. Ahmed Refik (Altınay), 12. Asırda İstanbul'da Gümrük ve Ticaret, İstanbul: Dârülfünun Edebiyat Fakültesi, 1340 [1924], Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, c. III, S. 6, s. 247-259

2. Tahir Mevlevî, Ticâret ve İstikâmet, İstanbul: Tahirü'l-Mevlevî, 1341 [1923], Mahfil, c. IV, S. 38, s. 28-30

3. Ali Suavi, Ticâret, Paris / Trouville: Ali Suavi, 1286 [1869], Ulûm Gazetesi, S. 11, s. 678.

4. _____, Memâlik-i Osmâniye'de Ticâret, Paris / Trouville: Ali Suavi, 1286 [1869], Ulûm Gazetesi, S. 12, s. 735-742.

5. Vedat Nedim (Tör), **İkti**sadiyat=1926 Senesinde Harici Ticaretimiz, Ankara: Mehmed Emin (Erişirgil) , 21 Haziran 1928, Hayat Mecmuası, c. IV, S. 82, s. 64-66.

6. _____ , Harici Ticaretimizi Tanzim Meselesi, Ankara: Mehmed Emin (Erişirgil) , 28 Haziran 1928, Hayat Mecmuası, c. IV, S. 83, s. 87-88.

7. Hadımüddîn, Müslümanlar Ticaret Âleminde, İstanbul: Osman Cudi, 1330-1332, İslâm Dünyası, c. II, S. 1, s. 6-8.

8. Manastırlı İsmail Hakkı, Kesb ve Ticaret ve Te'sis-i Sanayiin Nazar-ı İslâmiyet'te Mergûbiyeti [1], Sırat-ı Müstakim (Temmuz 1325): Sırat-ı Müstakim (Temmuz 1325), c. 02, S. 046, s. 305 – 306.

9. _____ , Kesb ve Ticaret ve Te'sis-i Sanayiin Nazar-ı İslâmiyet'te Mergûbiyeti [2], Sırat-ı Müstakim (Temmuz 1325): Sırat-ı Müstakim (Temmuz 1325), c. 02, S. 047, s. 323 – 324.

10. _____ , Kesb ve Ticaret ve Te'sis-i Sanayiin Nazar-ı Şer-i Enverde Mergûbiyeti [3], Sırat-ı Müstakim (Ağustos 1325): Sırat-ı Müstakim (Ağustos 1325), c. 02, S. 050, s. 369 – 370.

11. İbrahim Fazıl, İktisadiyat = Serbest Mıntıka – II: Transit Ticaretinde İstanbul'un Vaziyerti, Ankara: Mehmet Emin (Erişirgil), 6 Kanunisani 1927, Hayat mecmuası, c. I, S. 6, s. 106-108.

12. Galip Bahtiyar, İktisad = Ticaret Bilançomuz, Ankara: Mehmed Emin (Erişirgil), 6 Kanunisani 1927, Hayat Mecmuası, c. I, S. 12, s. 237-238.

13. _____ , "İstanbul Ticaret Sanayi Odası" Makalesi Münasebetiyle, Mehmed Emin, 10 Mart 1927, Hayat Mecmuası, c. I, S. 15, s. 288.

14. _____ , İktisad = Yeni Ticaret Muahedeleri, Ankara: Mehmed Emin, 24 Mart 1927, Hayat Mecmuası, c. I, S. 3, s. 48.

15. _____ , İktisad Bahsi = Millî Ticaret ve Kredi – II, Ankara: Mehmed Emin, 16 Ka-

nunuevvel 1926, Hayat Mecmuası, c. I, S. 3, s. 48.

16. _____ , İktisat = Ticaretin Hukuki Sermayesi İtibardır, Ankara: Mehmed Emin (Erişirgil) , 13 Teşrinievvel 1927, Hayat Mecmuası, c. II, S. 46, s. 394-395.

17. _____ , İktisad = Milli Ticaret ve Kredi – I, Ankara: Mehmed Emin (Erişirgil) , 9 Kanunuevvel 1926, Hayat Mecmuası, c. I, S. 2, s. 35-36.

18. Akil Emrullah, İktisad Bahsi = Dünya Ticaret Bahriyesi, Ankara: Menmed Emin, 1 Eylül 1929, Hayat Mecmuası, c. VI, S. 138, s. 10-11.

19. Ticaret mekteplerinde Gaye ve Tedrisat Planı Meselesi, Ankara: Mehmed Emin, 30 Kanunuevvel 1929, Hayat Mecmuası, c. VI, S. 146, s. 9-10.

20. Aynîzâde Hasan Tahsin, Ticaret Şirketleri ve Menafii İktisadiyesi, İstanbul, Cemiyet-i İlmiye-i İslâmiye, 20 Teşrin-i evvel 1324, Beryanülhak, c. I, S. 5, s. 100-101.

21. İskilpli Mehmed Atıf, Kesb, Ticaret Beriyye ve Bahriye, Sanat, Sanat, Ziraat, Madencilik, Seyahat, İstanbul, Cemiyet-i İlmiyer-i İslamiye, 239 Ağustos 1327, Beyanülhak, c. V, S. 127, s. 2300-2303.

22. Rıza, Maşrık-ı İrfan Gazetesinden (Cuma Günü Hizmet-i Ticaret Olunması Hakkında), İstanbul, Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye, Beyanülhak, c. III, S. 77, s. 1492-1493.

23. Abdürreşid İbrahim, Hindistan Mektupları: Bombay Müslümanları: Ticaret ve Maişet- Mescid- Ulema- Mezahib-Lisan-ı Ahval-i Siyasiye, Kanunuevvel 1325, Sırat-ı Müstekim (Sebilü'r-Reşad), c. III, S. 69, s. 264-266.

24. Ç… , Mülahazat-ı Mütenevvia (Vazife-i Hamiyyette Kusur, Ecnebi Müslümanlarının İaneleri, Müslümanlarda Şevk-i Ticaret, İstanbul: Eşref Edib, 21 Haziran 1328, Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstekim), c. I-VIII, S. 18-200, s. 348-350.

25. Ebu'l-Abid, Sa'y ve Sanat, Ticaret ve Servet, İstanbul: Eşref Edib, 8 Teşrinevvel 1326, Sırat-ı Müstakim (Sebîlü'r-Reşad), c. V, S. 135, s. 72-73.

26. Kolağası Behçet, İslamlarda Denizcilik: Donanmamız ve Ticaret-i Bahriyyemiz, İstanbul: Rşref Edib, 24 Mart 1326, Sırat-ı Müstakim (Sebilü'r-Reşad), c. VI, S. 135, s. 72-73.

27. Bakü'de İslam Ticareti, İstanbul: Eşref Edib, 21 Teşnisani 1329, Sebilü'r-Reşad), c. XI, S. 273, s. 202.

28. Ömer Fuad, Bursa'da Ticaret ve Sanayi-i İslamiye: Müslümanlarda Nalbantlık, İstanbul: Eşref Edib, Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), c. X, S. 255, s. 344-345.

29. _____ , Anadolu Mektupları: Bursa'da sanayi ve ticaret, Sebilürreşad (18Temmuz 1329), c. X, S. 254, s. 330-332.

30. Berlin'de Ticaret ve Sanayi Risalesi, İstanbul, Eşref Edib, 29 Teşrinisani 1328, Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), c. II-IX, S. 41-223, s. 276.

31. Şark'ta Ticaret ve İktisat, Ankara: Eşref Edib, 17 Ağustos 1338, Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), c. XX, S. 513, s. 227-228.

32. İçtimaî Sükut, Açık Yazı ve Açık Resim Ticareti, İstanbul: Eşref Edib, 5 Haziran 1340, Sebilü'r-Reşad (Sırat-ı Müstakim), c. XXIV, S. 603, s. 78-80.

33. Ahmed Muhtar, Ticaret-i Bahriye ve Limanlar, İstanbul: Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid, 15 Şubat 1324, Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası, c. I, S. 3, s. 389-412.

34. _____ , Ticaret-i Bahriye ve Gemi ve Vapurlar, İstanbul, Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, 15 Mart 1325, Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası, c. I, S. 4, s. 554-569.

35. Mehmed Cavid, Ticaret Odaları, İstanbul: Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid, 15 Kanunusani 1324, Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası, c. I, S. 2, s. 198-200.

36. _____ , Ticaret Şirketleri –I (mabad), İstanbul: Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik, Mehmed Cavid, 1 haziran-Eylül 1326, Ulum-i İktisadiyye ve İİçtimaiyye Mecmuası, c. II, S. 6-8 (18-21), s. 767-847.

37. _____ , Ticaret Şirketleri –II (Mabad), İstanbul: A.Ş., R.T., M.C., 1 Teşrin-i Evvel 1326, Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası, c. II, S. 10 (22), s. 867-966.

38. _____ , Ticaret Şirketleri –III (Mabad), İstanbul, A.Ş., R.T., M.C., 1326, c. III, S. 11 (23), s. 993-1012.

39. Friedrich Hoffmann, Muvazene-i Ticaret ve Muvazene-i Hesabat, çev: Mehmed Emin, İstanbul, Darülfunun Hukuk Fakültesi Mecmuası, Mart 1333, c. II, S. 11, s. 27-39.

40. Ali Kemal, Ticaret Bahriyede Tevhid Kavanine Doğru Bir Hatve, İstanbul: Darülfunun H. Fak., Eylül 1338, Darülfunun H.F.Mecmuası, c. II, S. 11, s. 27-39.

41. Mehmed Zeki, Ticarette Reklamın Ehemmiyeti, İstanbul, 13 Şubat 1329, İçtihad, c. IV, S. 93, s. 2090-2093.

42. Bir Haftalık Vukuat: İstikraz Meselesi, Girid'te Mezâlim; Kolera; Buhran-ı Vükela Şayiaları, Cemiyet-i Hafiye, Ecnebi Mevkufları; Osmanlı Manevraları; Ticaret Vapurları; Bulgaristan Mezalimi ve Tahribatı; Muhterem Milletin Galeyan-ı Hamiyeti; Yunanlılar Harbe Hazırlanıyormuş; Bulgarlar ve Esliha Derci; Mısır Hidivi'nin İstifası; Türk Pehlivanları, İstanbul: Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 29 Eylül 1910, Hikmet, c. I, S. 24, s. 7.

43. Bir Haftalık Vukuat: Girit Meselesi; İslam Mebusları; Petrol İnhisarı; Bağdat ve İran Hududu; Müslüman İngilizler; İngiliz-Bulgar Ticaret Muahedesi; Yunan İtilafı,İstanbul:Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 08 Kanunuevvel 1910, Hikmet, c. I, S. 34, s. 299.

44. Muharebe: Dün Geceden Beri Ahval-i Umumiye; Bulgarlar Elli Vagon Bekliyorlar; Babıali Ne cervap Verecek; Verrceği Cevap; Avusturya ve Macaristan'da Bursa ve Ticaret; Balkan Tebeası, İstanbul, Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, Hikmet, c. I, S. 72, s. 1-2.

45. Bir Haftalık Vukuat: Osmanlı Hristiyanlarının İttihadı; Bular Ticaret Muahedesi; Yemen Valisi Mehmed A. Ve Çin'de Vebas; Hizbü'l-Vatani Reisi; Osmanlı ve Fransa Münmasebeti; Giritlilerin Yeni Teşebbüsü; Yemen Parmağı; Girit Cinayetlerinin Asıl Sebebi; Rusya'da Talebe, İstanbul: Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 26 Kanunusani 1910, Hikmet, c. I, S. 41, s. 8.

46. Bir Haftalık Vukuat: Yeni Fırka Reisi; Valiler; Manastır Zelzelesi; Xelazil-i Müthişe; Bu sene Kışlar ve Fırtınalar; İngiliz Gazeteleri ve Balkan Hükümeti; Şimendifer İnşaatı ve Fransız Matbuatı; İtalyanlar, Arnavutlar ve Müslümanlar; Rusya Dârufununları; Kabine; Osmanlı ve Bulgar Ticaret İtilafı; Yemen, İstanbul: Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 1911, Hikmet, c. I, S. 45, s. 10.

47. Türklük Şuunu: Türklüğün Yüzünü Ağartan Şahane Bir Eser: Büyük Bir Türk Ticarethanesi; İslam Cemiyeti; Yarışta Türklük, İstanbul, Türk Yurdu Cemiyeti, 3 Nisan 1330, Türk Yurdu (1. Seri), c. VI, S. 3 (63), s. 2110-2112.

48. Hafız Hüseyin, Nazar-ı İslam'da Sanat ve Ticaret, İstanbul, Hüseyin Şemi, 8 Mayıs 1330, Hayrü'l-Kelam, c. II, S. 27, s. 209-211.

49. _____ , Nazar-ı Şerîf'te Ticaretin Ehemmiyeti, İstanbul, Hüseyin Şemi, 29 Mayıs 1330, Hayrü'l-Kelam, c. II, S. 30, s. 235-236.

50. Hükümat-ı Osmaniye ile Bulgaristan Hükümeti Beyninde Ticaret ve Seyr-i Sefâin Muamelatınca Kararlaştırılan Usul-i Mukavele-i Havi Madde-i Kanuniye Layiha ve Mukavelenamesi, İstanbul: Mehmed Arif, 1326, İlm-i Hukuk ver Mukayese-i Kavanin Mecmuası, S. 19, s. 555-559.

50. Ebüzziya Tevfik, Milad-ı İsa ve Res-i Se-

neye Müteallık Matbuat ve Bunun Sınai ve Ticarete Olan Dahili, Ebüzziya Tevfik, Mecmua-i Ebüzziya, c. IX, S. 89, s. 262-265.

51. Ahmed Münir, Harici ticaret vesile-i saadet-i ümemdir, Sebilürreşad (Haziran 1330), c. XII, S. 302, s. 290-291. Sebilürreşad'ın Japonya muhabir-i mahsusasından gelen mektuplar.

52. _____ , Japonya ticaret-i bahriyesi, Sebilürreşad (Temmuz 1328), c. VIII, S. 204, s. 426-427. Sebilürreşad'ın Japonya muhabir-i mahsusasından gelen mektuplar.

53. İslam Ticaretgahları, Sırat-ı Müstakim (Temmuz 1327), c. VI, S. 150, s. ek 001-004.

56. Hadiseler: Beynelmilel İslam Banka ve Ticaret Odası, Sebilürreşad (Ocak 1955), c. VIII, S. 188, s. 207.

57. Avrupa Alem-i Tahsilinde Osmanlılık: Faransa'nın Nansi Şehrinde Ziraat ve Ticarete Müteallik Ulûmu Tahsil Etmekte Olan Talebe-i Osmaniye (Resim), Şehbal (15 Eylül 1327), S. 042, s. 352.

3) Dergi ve Gazeteler:

1. Servet, İstanbul, [y.y.], 1307, İmtiyaz sahibi: Dimitraki Nikolaidi. Siyaset-Ticaret.

2. İkdam, İstanbul, İkdam Matbaası, 1325. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü: Ahmed Cevdet, 18/24-A ciltleri, 1909-11 yıllarında "Yeni İkdam" adı ile yayınlanmış. Siyaset-Ticaret.

3. Şark, İstanbul, [y.y.], 1289,. İmtiyaz sahibi: Bordeano, Mesul müdürü: Dimitraki Efendi. Siyaset-Ticaret.

4. Toprak, İstanbul, Orman Mekteb-i Alisi Mezunin Cemiyeti, 1329. A.Ferid, Ethem Nejat. Ziraat-Ticaret.

5. Mişkat, İstanbul, Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, 1324. İmtiyaz sahibi: Ahmed Faruki, Zeki Megamir. Siyaset-Ticaret.

6. İktisad, Orenburg, Parlova Matbaası, 1908. Mehmet Fatih Murtaza. Ticaret-Sanat.

7. Ziraat ve Ticaret Gazetesi, İstanbul, M. Sıralar Matbaası, Hüsn-i Tabiat Matbaası, Mahmud Bey Matbaası, Ruşen Matbaası. Sâhib ve Başmuharriri: Salih Zeki [Ekinci]. Müdür: Necat Nureddin, 1338-1928.

8. Tüccar gazetesi, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1325, 4 sayfa; 48 s. Sahibi ve müdürü: Celaleddin. Ticaret.

9. Anadolu ticaret gazetesi, Ankara, Refik Rasim, 1337-Haftalık 1337- 1. yıl, S. 1 (6 Şubat-27 Mart 1337), Ticari, zirai, iktisadi ve mali Türk gazetesidir.

10. Dersaadet Ticaret Odası gazetesi, Le Journale dela Chambere de Costantinople İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, 1302, Osmanlıca-Fransızca.

11. Türkiye ticaret rehberi, İstanbul, Türkiye Ticaret Rehberi Şirketi, 1925 -Yıllık, 1925-. Türkiye iktisad-ı ticarisinin inkişafına hadim yegâne rehber.

12. Osmanlı ziraat ve ticaret gazetesi, İstanbul, Osmanlı Ziraat Mekteb-i Alisi Mezunin Cemiyeti; Matbaa-i Kader; Matbaa-i Ebuzziya ; Mahmutbey Matbaası, 1323, İmtiyaz sahibi: Salih Zeki (Ekinci), Müdür: Şaban Hami, Selim Mızrahi. Tarım-Ekonomi.

13. Türkiye Cumhuriyeti rehberi: Asri ticaretin terfi ve inkişafına hidam ticaret mecmuası, İstanbul, A.Garoyan ve Mahdumu Matbaası. İmtiyaz sahibi: Mehmed Bedrettin. Ticaret-Ekonomi.

14. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, İzmir, İzmir Ticaret ve Sanayî Odası, 1926.

15. İstanbul piyasa gazetesi, İstanbul, İkdam Matbaası, 1340, 4 sayfa. İmtiyaz sahibi ve başmuharriri: Dr. Sabit. Osmanlıca – Fransızca. Ticaret-Fen-İktisat.

16. Osmanlı Ziraat ve Ticareti, Sıralı Yayın Sayısı: s.1 (1323), Mevcut Sayılar: 1-50 (1323-1326), Tarih Kurumu.

17. Mecmua-i edebiye, İstanbul, Alem Matbaası, Mahmud Bey Matbaası ; Tercüman-ı Hakikat Matbaası, 1316. İmtiyaz sahibi:Mehmed Ekrem. Edebiyat-Ticaret.

18. Türk Ticaret-i Hariciye gazetesi / imtiyaz sahibi: Hasan Hulki; mesul müdür: Halil Lütfi; başyazar: Mahmud Edib, İstanbul, Hüsn-ü Tabiat Matbaası, Kanunusani 1928.

19. Samsun Ticaret Odası gazetesi / mesul müdür: Ticaret Odası Baş Kâtibi Hacı İbrahimzade Mehmed Şükrü; muharrir: Ticaret Odası Baş Kâtibi Hacı İbrahimzade Mehmed Şükrü, Samsun, Şems Matbaası, 1926.

20. Muahedat mecmuası : 1198 - 1271 H. seneleri ticaret ve gümrük muahedeleri: Osmanlı Devleti ile Avusturya, İngiltere, İran, Portekiz, Yunanistan devletleri arasında akd olunan muahedeleri havidir, 58 s.

21. Ticaret Mekteb-i Âlisi Mecmuası, İstanbul, 1914.

22. Ticaret-i Umumiye Mecmuası, İstanbul, 1914.

23. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 1920.

B) Elyazmaları:

1. Ebû Sa'îd Muhammed b. Mustafâ el-Hâdimî (1113-1175/1701-1762), Ticaret-nâme, 205x150-170x125 mm.2342a-42b (**42 Yu 7004/4**).

2. Hamza Efendî Darendevî (öl. 1167/1753), Ticaret-nâme, 166x108-111x61 mm. (**37 Hk 2030**).

3. Yanko Efendî, Hukuk-u Ticaret-i Berriye, 228x150-195x125 mm. (**27 Hk 3928**).

4. Ticâret-i Bahriye Kânuna dair lâyiha, 262x195,215x153 mm. (**Millet Ktb. Ali Emiri, 000121; 34 Ae Kavanin 121**).

5. M. İskender, Rehber-i ticaret, [y.y. : y.y., t.y.], 86 v. 253X192 mm. Eserin yazıldığı hattın cinsi: Rika. Yazma (İstanbul-Nadir Eserler)

6. Burhâneddîn İbrahim b.Muhammed erl-Meymûnî (1079/1669), Risâle fî Kavlihi Teala-Hel Edüllüküm alâ Ticâretin Tüncikü, 1-59 vr. (**Süleymaniye Ktb. Amcazâde Hüseyn 000073**).

7. Kazaskerzâde Muhammed Emin, Ticaret Âyetinin Tefsiri (y.y.); Yazma, 41-46 vr. (**Süleymaniye Ktb. Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 001408; Yahya Tevfik, 001737**).

8. Amr b. As'ın Ticaret İçin Kudüs'e Azimet Etti Hikâyesi, Yazma, 166-172 vr. 27 st.; 265x137, 187x71 mm. **(Süleymaniye Ktb. Aşir Efendi, 000417/9**).

9. Ticaretü'l-İnsan ez Güftar-ı Padişahan, Yazma, 71-72 vr. (**Millet Ktb. Ali Emiri, 001005; 34 Ae Farsça 1005/9; 19 Hk 556/9; 37 Hk 3502/3; Yz. A 441/4; 06 Millî Ktb. Yz. A 4754/2**).

10. Ticâret-i Berriye Kanûnu, 223x155-175x125 mm. 170b-334b ((**Milli Ktb. Yz. A 129; 52 Hk 936/4**)

11. Nâsır ed-dîn b. Maylak, el-Fatihatü't-Ticareti'r-Rabiha fî'd-Delale ala Makasidi'l-Fatiha, 259x180-185x122 mm.23229-327a (**37 Hk 3148/2**).

12. Ticâret Hukûkî Dersleri, 192x116-165x110 mm. (**45 Hk** 8379/7).

13. Ahkâm-i Ticâret, 180x130 mm. 132b-161b (**3044/2**)

14. İsmail Zuhdî, Kıssa-i Ticaret-i Mustafa (A.S.), 160x100 - 150x80 mm.1336 (**06 Milllî Ktb. Yz. A 3062**)

15. Ticâret-i Berriye, 200x140 - 170x120 mm. (**06 Millî Ktb. Yz. A 1296**).

16. Ticaret Defteri, 222x170 - b.b mm. (**06 Millî Ktb. Yz. A 3492**).

17. Ticaret Defteri, 200x150 mm.191-20 (**64 Karaali Def 16**)).

18. Hukûk-i Ticaret, 220x170x185x135 mm.24113 (**06 Hk 3720**).

19. Ticâret hukûkî dersleri, 192x116-165x110 mm.1953 (**45 Hk 8379/7**).

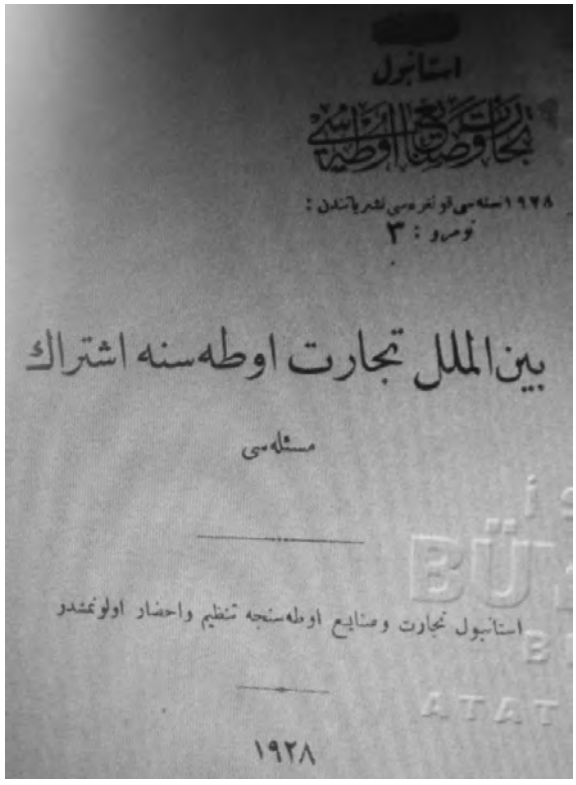
20. Şehriyar b. Behmenyâr, Ticâret-i Şehriyârî, 270x180,193x115 mm. (**34 Ae Farsça 951**).

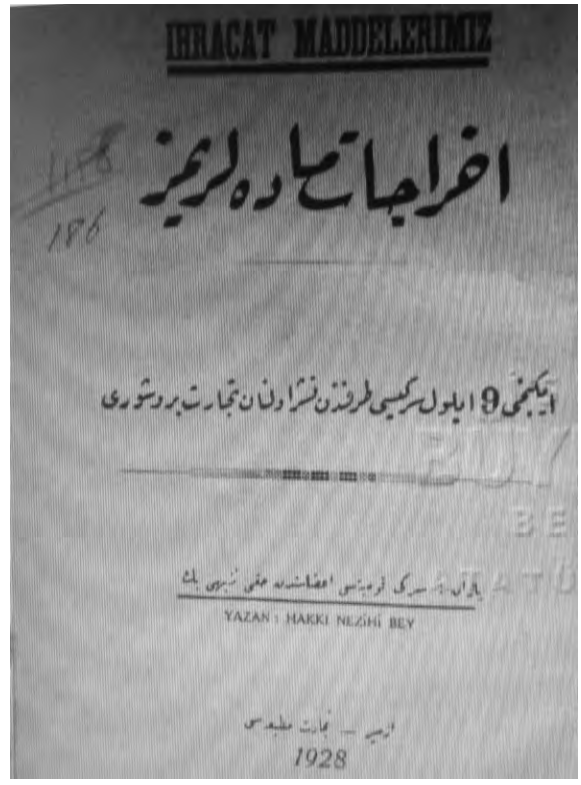
21. Ecnebi tüccarların ticaret ve gümrük işlemleri hakkında verilen beratın sureti / tasdik Ahmed Kamil el-Müvella (İstanbul Kadılığı'ndan), İstanbul, y.y., 1251, 139 satır, Rik'a, 12.8x211.5; 12x199 cm.

SONUÇ

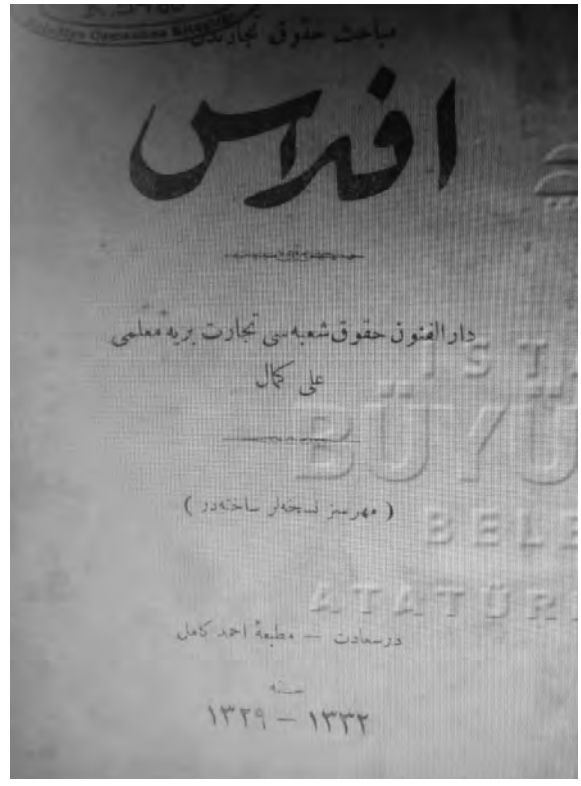
Osmanlılar, ticaret ilmine büyük önem vermişlerdir. Bu yüzden ticaret ilminin çeşitli konularına dair müstakil eserler kaleme alınmıştır. Nitekim kütüphanelerimizde ticaret tarihi, ticaret hukuku, ticaret odaları, ticaret borsaları, şirket nizamnameleri, millî ticaret sistemi, fındık, pamuk ve incir ticareti gibi müstakil ticaret şekilleri, ihracat, sergi ve panayır ticareti, ticaret cemiyetleri talimatları, ticaret kongre zabıtları, komisyonculuk, ticaret rehberi, ticaret layihaları, ticaret istatistiği, ticaret salnamesi, ticaret neşriyatı, Türkiye ile ecnebi devletler arasında yapılan mukaveleler, kara ve deniz ticareti, ticaret şirketleri, ticarette reklamın ehemmiyeti, ticaretin önemi ve İslâmî ticaretgahlar hakkında eserler mevcuttur.

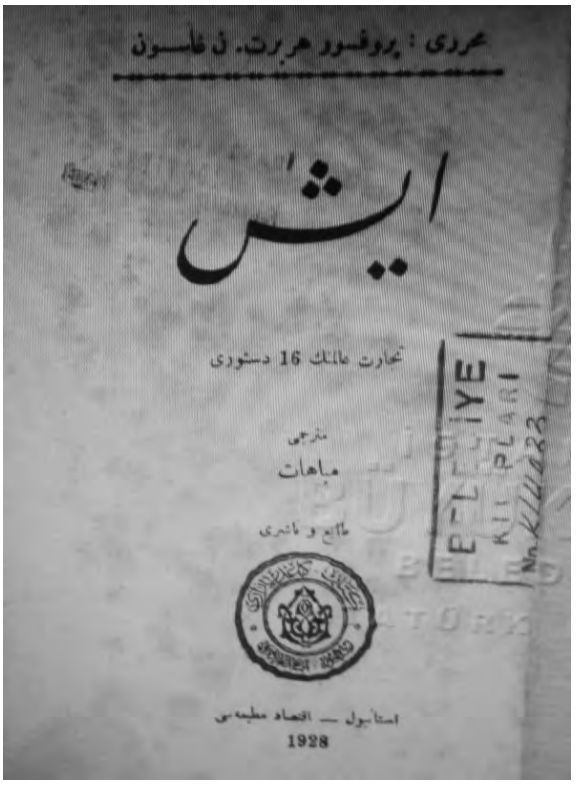
Bu arada manevi kazanç sağlamayı anlatan veya ticaretin dini hükümlerini bildiren kitaplar da yazılmıştır.

استانبول
۱۹۲۸ سنه‌سی قونغره‌سی نشریاتندن :
نومرو : ۳
بین الملل تجارت اوطه‌سنه اشتراك
مسئله‌سی
استانبول تجارت وصنایع اوطه‌سنجه تنظیم واحضار اولونمشدر
۱۹۲۸

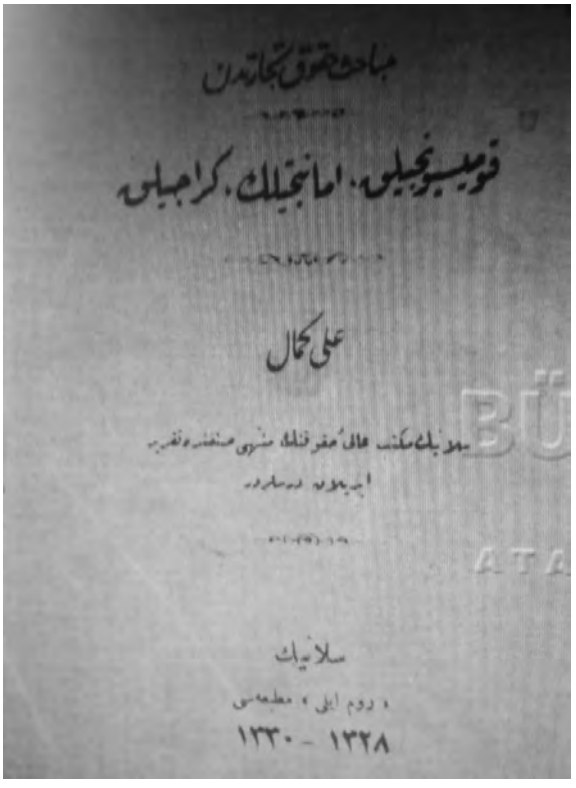

IHRACAT MADDELERIMIZ
اخراجات ماده لریمز
ایکنجی 9 ایلول سرکیسی طرفدن تشکیل اولنان تجارت بروشوری
YAZAN : HAKKI NEZIHI BEY
1928

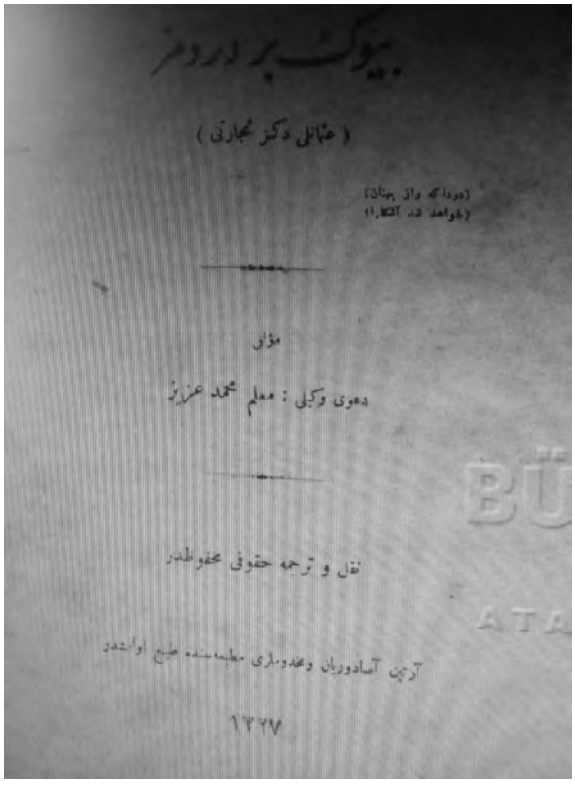

حقوق تجارت
تعلم

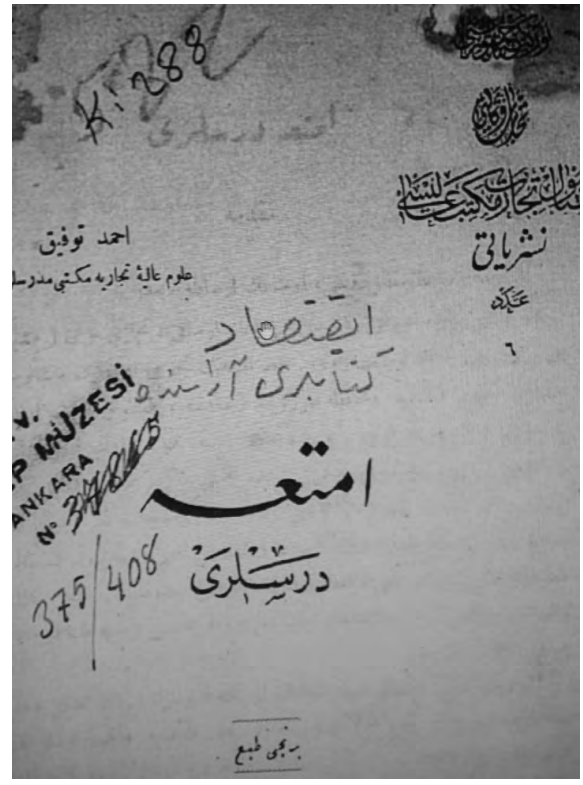

مباحث حقوق تجاریه‌دن
افلاس
دار الفنون حقوق شعبه‌سی تجارت بریه معلمی
علی کمال
(مهرسیز نسخه‌لر ساخته‌در)
درسعادت — مطبعهٔ احمد کامل
سنه
۱۳۲۹ — ۱۳۳۲

محرری : پروفسور هربرت. ن غاسون
ایش
تجارت عالمك 16 دستوری
مترجمی
مباهات
طابع و ناشری
استانبول — اقتصاد مطبعه‌سی
1928

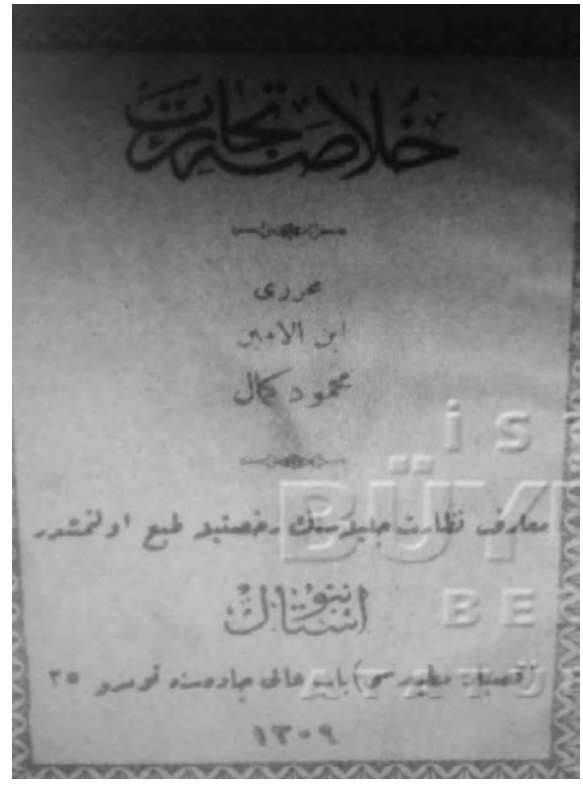

معلومات نافعه
ایکنجی کتابچه
صناعت وتجارت
معارف نظارت جلیله‌سنك ۴۷۶ نومرولی رخصتنامه‌سیله
استانبول
(نصار) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

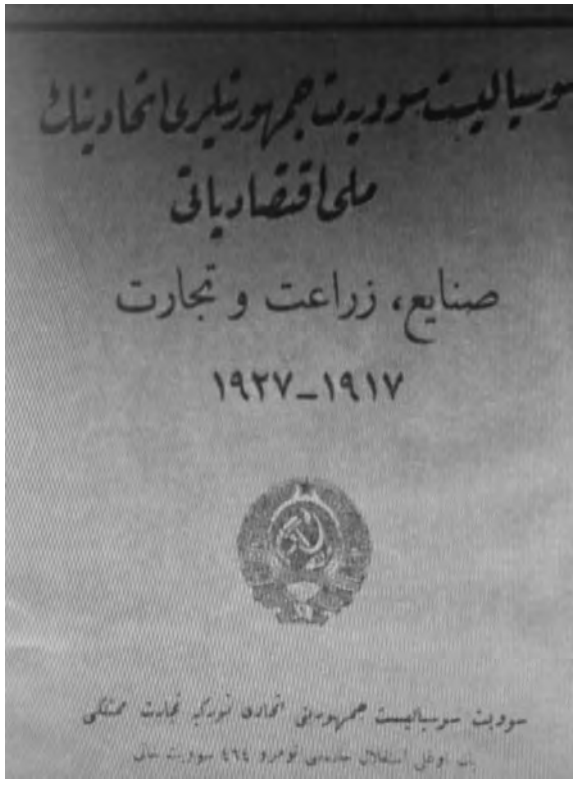

مباحث حقوق تجاریه‌دن
قومیسیونجیلیك، امانجیلك، کراجیلك
علی کمال
سلانیك
روم ایلی مطبعه‌سی
۱۳۲۸ - ۱۳۳۰

بیوك بر دردم
(عثمانلی دکز تجارتی)
مؤلفی
دعوی وکیلی : معلم محمد عزیز
نقل و ترجمه حقوقی محفوظدر
آرتین آصادوریان وعدوملری مطبعه‌سنده طبع اولنمشدر
۱۳۲۷

احمد توفيق
علوم عالية تجاريه مكتبي مدرسي
نشريات
اقتصاد
تنابري آرسنده
امتعه
درسلري

قوانين جديده كليات :
تجارت بريه قانونى
صاحب وناشرى
سنه ۱۳۳۷-۳۵

خلاصه تجارت
محرري
ابن الامين
محمود كمال
استانبول
۱۳۰۹

سوسياليست سوويت جمهوريتلرى اتحاديناك
ملى اقتصادياتى
صنايع، زراعت و تجارت
۱۹۱۷-۱۹۲۷